

సీతారామాంజనేయ మనునీ ప్రబంధము రచించినకవి పరశు
రామపంతులలింగమూర్తి. ఇతఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుడు. రామమంత్రి
తిమ్మమాంబలకుమారుడు. ఇతనినివాసస్థలము నిజామరాష్ట్రములోని
వరంగల్లునకుఁ జేరిన మట్టివాడ. నేటివఱ కీకవిభంశీయులు లింగమూర్తి
కవిపాదరజముచే బవిత్రీకృతమైన ప్రాచీనగృహమున నె వసించు
చున్నారు. ఈవంశమున నీశునకుఁ బూర్వము కవులున్నటులఁ దెలి
చుదు. ఆంధ్రమున నీకవివర్ణుఁడు రచించిన గ్రంథములఁ బేర్కొందుము.

- 1 రతిమన్తధవిలాసము
- 2 జీవన్ముక్తిప్రకరణము
- 3 బ్రహ్మనారదసంవాదము
- 4 తారకయోగము
- 5 మానసశతకము (కందములు)
- 6 సీతారామాంజనేయము.

ఇందు సీతారామాంజనేయము రతిమన్తధవిలాసము అను
రెండుగ్రంథములెయిం చుక పెద్దవి. మిగిలినకబ్బములు శతక ప్రాయములు.
రతిమన్తధవిలాసము మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఈగ్రంథము కవి
బాల్యమున రచించినటుల నందలిభావలోపములు వ్యాకరణలోపములు
సాక్ష్యము లగుచున్నవి. గద్యములో “శ్రీమదాంజనేయచరణకమల
సేవావిధేయ శృంగారకవితాచమత్కారధారేయ పరశురామపంతుల
లింగమూర్తినామధేయప్రణీతం బైనరతిమన్తధవిలాస మను శృంగార
ప్రబంధమందు” అని వ్రాసికొనియున్నాడు. దీనింబట్టి యావనమున
నీగ్రంథము కవి రచించియుండునని తేలుచున్నది. సీతారామాంజ
నేయము లిఖించునప్పటికి కవిస్థితిగతులు మాజెను. ఈతనిమానసము

శృంగారరసమునుండి విముఖమై వేదాంతరసమున నోలలాడఁ దొడఁ
గెను. కవితయు నిగ్గుతేటి నశంపదయై భావబింబముల నిర్జీవకథాంశ
ములలో సైతము చిత్రించుకొని కల దయ్యెను. రతిమన్మథవిలాసము
హనుమంతునకుఁ గృతి యీయఁబడినది. గద్యమున హనుమద్భక్తుడ
నని కవి చెప్పికొనెను. గ్రంథమున గురుప్రశంస లేదు. తుదకు స్వవంశ
విషయమేని చెప్పికొనియుండలేదు. సీతారామాంజనేయ మీకవి తన
యు త్తరవయస్సున రచించియుండును. ఇందులకుఁ గవితాధారయు
వేదాంతపాండిత్యము మనకు దృష్టాంతములు కాఁగలవు. ఈకవి బాల్య
మున సామాన్యనివలె విద్యాజ్ఞానశూన్యుడై తన గ్రామమగు మట్టి
వాడకు సమీపముననున్న “ఈదులవాయ” యను గ్రామమున సంచ
రించుచుండ సమీపశైలమున వసించు మహాదేవయోగి యను నొక
మహాత్ముడు రామమంత్రోపదేశ మొనరించె ననియు, నాగిరియందె
యామంత్ర రాజము సిద్ధించువఱకువసించి యోగివలని సెలవంది యాయన
దయచేసిన పట్టుక సీతారామస్వరూపము నిజగృహమునఁ బ్రతిష్ఠించె
ననియుఁ జెప్పటయే కాక నేటివఱకు నాసీతారామమూర్తిస్వరూపము
వంశీయులు భక్తితాత్పర్యములతోఁ బూజించుచున్నారు. కవి, తాను
మహాదేవగురుశిష్యుడ ననియు పట్టుక సీతారామోపాసకుడ ననియు
సీతారామాంజనేయగద్యమున నిటుల “శ్రీమన్నారాయణ మహాదేవ
గురుకరుణా కటాక్షవీక్షణ విమలీకృత నిజహృదయకమల కర్ణి కాంతస్సం
దర్శితాఖండ సచ్చిదానందరసైకన్పూర్తి పట్టుక సీతారామమూర్తి
పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి ప్రణీతము” అని వ్రాసి
కొనియున్నాడు. మఱియు నీకవివర్ణుఁ డార్జించిన శ్రీరాముమాడయు
స్ఫటికవినాయకవిగ్రహము మరకతలింగము సాలగ్రామములు సైతము
వంశీయులు శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బూజించుచున్నారు. ఎట్టివిపత్కాలమున
నేని తాఁ గడించినవిగ్రహముల మట్టివాడయందుంచియే పూజింప
వలయునని కవి యాజ్ఞయొసంగెనట. నేటికి వంశజు లటులె సల్పుచు
న్నారు. కవికి గురుమూర్తిపదము బిరుదనామము. ఇది యిక్కవి రామ

మంత్రోపదేశకుఁడై నిజమురాష్ట్రమున నఖిలదిశలఁ బట్లకి నెక్కి తిరిగి
పెక్కుండు శిష్యుల గడించి వారివలనఁ బొందెనట.

కవి తనగురుపరంపర నిటులఁ జెప్పికొన్నాఁడు.

శ్రీదత్తాత్రేయుఁడు
|
జనార్దనయోగి
|
ఏకోగురుస్వామి
|
సరహరిమహేశగురుస్వామి
|
నాగోజీరామగురుఁడు
|
కోనేరుగురుఁడు
|
మహాదేవగురుఁడు

ఇందు కడపటివాఁ డగుమహాదేవగురుఁడే ప్రకృతకవి కువదేశ
మొనరించినదేశికుఁడు. ఈదేశికనామము రతిమన్తధవిలాసమునఁ గాన
రామిచే నప్పటి కీకవి భక్తియోగాభ్యాస మొనరించి యుండఁ డని
తెలియుచున్నది. సీతారామాంజనేయమునఁ దనదేశికు నిటుల ప్రోత్స
మొనరించి యున్నాఁడు.

సీ, “అఖిలభూతంబుల నాడించుమాయను
సొంపుగా నెవ్వఁ డాడింపుచుండు
గురుజనంబుల కెల్ల గురువులై తగుహరి
హరుల కెవ్వఁడు గురు వగుచునుండు
విబుధలోకంబుల వెల్కిగించి వెలుఁగుల
మించి యెవ్వఁడు వెల్కిగించుచుండు

ప్రభువుల కెల్ల సత్ప్రభు నై న బ్రహ్మకుఁ
బ్రభు వౌచు నెన్నఁడు పరఁగుచుండు

గీ. సగుణనిర్గుణాహుఁడై నెగడుచుండు
సమృహఁదేనగురువరు నభిరుతింప
సకలనిగమాగమాంతశా స్త్రుంబు లోప
వనఁగ మముబోంట్లకు నుతింప నలివి యగునె."

ఈపద్యములన మహాదేనయోగి దైవసముఁ డని లోఁచు
చున్నది ఎంతఁవాడో కానిది లింగమూర్తికవికి గురువు కాఁగలఁడా!
కవి తాను, మహాదేనయోగి గురుఁ డని యిట్లు చెప్పికొనెను.

గీ. "అమృహఁదేనగురుచరణారవింద
పరపరాగాంశభజనతత్పరుఁడఁ బరశు
రామపంతులకులజాతరామనుంత్రి
మాళితిమ్మాంబికా ప్రియాత్మజుఁడ నేను."

కొండాకచోట నిక్కవి తనదేశికుని సీతారామస్వామికి సమాను
నిగ నీక్రిందిపద్యములోఁ జెప్పికొని యున్నాఁడు

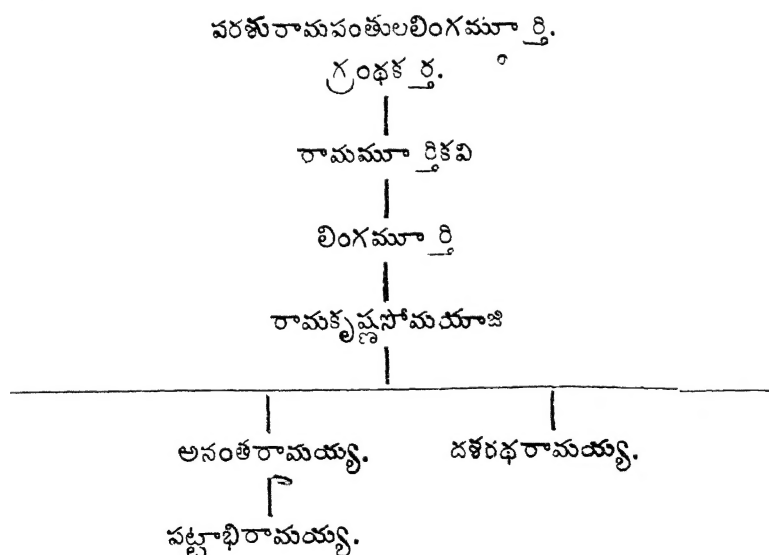
కీ. "ప్రణవాత్మకనదసత్కా
రణసంపూర్ణప్రభాభిరామసగుణని
ర్గుణనిర్వీకారనారా
యణసీతారామగురుమహాదేవశివా."

కవి తానీగ్రంథమున బ్రహ్మాండపురాణాంతర్గత మగు అధ్యాత్మ
మాయణమునందలి శ్రీరామహృదయమును విస్తరించి వ్రాసితినని
యి శ్రీరాముఁడు స్వప్నమునఁ బ్రత్యక్షమై కృతి రచింపు మన ననియు
వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

ఈకవి యీ గ్రంథమును మూఁడాశ్వాసములుగ విభజించి క్రమ
ముగఁ దారకయోగము సాంఖ్యయోగము అమనస్కయోగము అని
పేరులఁ బెట్టియున్నాఁడు.

రజతగిరియందు శంకరుడు పేర్కొలగముఁ దీర్చియుండుతఱిఁ దన పరిచర్యలయందు సప్తమత్తురాలగు పార్వతినిఁ జూచి శంకరుడు సంతసించి నీయభీష్టంబుఁ దీర్తు నెద్దియేని వరము కోరు చున నట. అందులకుఁ బార్వతి సవిత్రమగుహంత్రరాజ ముపదేశించుచుని కోర శంకరుడు నీకుఁ దగినది శ్రీరామమంత్రమని దాని నుపదేశించెనట. పిమ్మట పార్వతి శంకరునిఁజూచి శ్రీరామతత్త్వస్వరూప మెట్టిదని ప్రశ్నింప, శ్రీరాము ననుమతిచే నీత హనుమంతున కెఱింగించిన మంశము శంకరుడు పార్వతి కెఱింగించెనట. ఇదియే యీ గ్రంథావతారిక.

కవికాలము తెలిసికొనుటకు గ్రంథమున నాధారములు లేవు. రతి మన్నభవిలాసము కవిస్తుతిలో అయ్యలరాజు రామభద్రుని పేర్కొని యుంటుండే సదునాటనశతాబ్దమునకుఁ గడపటివాఁ డనువిషయము స్థూలదృష్టికిఁ దోచుచు. కవికిఁ గడపటివంశవృక్ష మీశ్రీందివిధముగ నున్నది.

ఈవంశవృక్షమునందలి పట్టాభిరామయ్య గ్రంథకర్తయగు లింగమూర్తికవి కై దవతరమువాఁడు. ఈపట్టాభిరామయ్యకు వయస్సు 40సం

వత్సరము లుండును. ఈచునవత్సరముండి తరమునకు ముప్పదియేండ్ల చొప్పున లెక్కించినచో ప్రకృతకవి యిప్పటికి రమారమి 150 సంవత్సరముల వైకాలమువాఁడగును. అధ్యాత్మరామాయణము, శుకచరిత్రము లో నగుగ్రంథముల విరచించిన మహాకవియు లింగమూర్తికవికుమారుఁడు శిష్యుఁడు నగురామమూర్తి తనతండ్రి లిఖించిన రతిమన్తధవిలాసము నగు శుక్లప్రతి వ్రాయుచుఁగ్రింద, “ష్టపంగసంవత్సర జ్యేష్ఠ బిది గురు వారమునకు పరశురామపంతులు రామన్నగారు రతిమన్త ధవిలాసము పూర్వప్రతిలోనున్నక్రమాన వ్రాసిరి.” అని వ్రాసికొనెను. జీర్ణమయమై యున్నగ్రంథమువలనను, ప్రకృతవంశీయులకు రామమూర్తికవి యైదవపురుషుఁడగుటవలనను ప్లవంగసంవత్సర మిప్పటికిఁ బదియేండ్ల క్రిందను డెబ్బదియేండ్లక్రిందను గతించినది కాక నూటముప్పదిసంవత్సరములక్రింద గతించినదై యుండును. అంతకుముందు లింగమూర్తిగారు రమారమి యిరువదిసంవత్సరములక్రిందనుండె ననుకొనినను సీతారామాంజనేయ మిప్పటికి నూటయేఁబది సంవత్సరములక్రిందః—అనఁగా క్రీ. శ. 1760 ప్రాంతములో విరచింపఁబడియుండుననుట నిస్సందేహము. కవితావిత్ మిఁక విడిచి కావ్యము విమర్శింతము.

సీతారామాంజనేయసంవాదము.

ఇది యితనితక్కిన గ్రంథములకంటె శ్రావ్యముగఁ బ్రాథముగనిర్దుష్టముగా నున్నది. కావ్యమంతయు యోగశాస్త్రమగుటచేఁ గవితావిమర్శమునకు వీలు కానరాదు. అందందుఁ గలనవ్యతంత్రపద్యములచేఁ గవి శక్తిసామర్థ్యములు గుర్తింపవచ్చును. ప్రాచీనకవులపద్యములపోలికల ననుసరించి వ్రాయఁబడినపద్యములు కొన్ని సీతారామాంజనేయమునకలవు.

సీ. “సావిమియై నిగమాతిభూమియై సురపురో

గామియై యభిజాకామి యుండ

హరియై హలహలాహరి యై భవదంశు

ధారియై ప్రసవాయుధారి యుండ....”

నసుచరిత్రము, చతుర్థాశ్వాసము, ప. 36.

సీ. “ఏకమై పరమై విశోకమై సత్య ము
 లోకమై వ్యాపకాలోక మగుచు
 సారమై చిదచిదాకారమై యతినిర్వి
 కారమై పిగతస్సార మగుచు.....”

సీతారామాంజనేయము, ఆ-2, ప-6.

ఉ. “హా యను గాధినందనమఖారిసిళాటమదాపహారిబా
 హా యను గ్రావజీవదపదాంబురుహా యను రాజలోకసిం
 హా యనుఁ బోషితార్చనిపహా యనుఁ గానల కేఁగితే నిరీ
 హా యను నిర్వహింపఁగలనా? నిను బాసి రఘూద్వహా యనుకొ.”

రామాభ్యుదయము, ఆ-5, ప-10.

ఉ. “మాయను మిథ్యగాఁ దెలియుమూ యను దత్కృత మెల్లఁ గల్లను
 మ్నా యను మేను నే ననకుమా యను సాక్షిని నీవు చూచుకొ
 మ్నా యనుఁ జూడఁగానితరమా యను నే నని నిశ్చయించుకొ
 మ్నా యనుఁగాకపో నితరమా యనుమానము మానుమాయనుకొ.”

సీతారామాంజనేయము, ఆ-3, ప-143.

ఇట్టిపోలికలచే నీకవి ప్రాచీనకవులకవిత్వముపై గౌరవభావము కలవాఁ డనియు రసార్థియనియుఁ బాఠకులు తలంతుదుగాక. కఠినతను మగు వేదాంతశాస్త్రమును, కవితాప్రపంచమున వెలయించుట సామూన్యకార్యము కాదు. అందును నీకవివర్ణనాంశములలో నిరోఽవ్యవధ్యములు, సర్వతః ప్రాసపద్యములు, చతుఃప్రాసపద్యములు ప్రాసితనశక్తిని వెల్లడించుచున్నాడు. విస్తరభీతిచే నుదాహరింప మానితిమి. ఈ లింగమూర్తికవిమొదలు కడకు వంశవృక్షములోనివారందఱును కవులుగను పండితులుగను రామమంత్రోపాసకులుగ నున్నారు. ఈ పవిత్రమగు వంశమునఁ బట్టాభిరామయ్యగారును వారిపుత్రులును గవితాపరిచయము లేనివారుగ నున్నారు. ఈ సీతారామాంజనేయమునకు సర్వంకషముగ మొదట వ్యాఖ్యానమొనరించిన శ్రీపాలవర్తి నాగేశ్వరశాస్త్రినిగూర్చిన

విశేషాంశములు తెలియరావు. సీతారామాంజనేయమునలెనే యీ
కవి రచించిన రతిమన్మథవిలాసముకూడ ముద్రించి భాషాలోకమున
కుపకృతి యొనరింప శ్రీవావిళ్లవారి నడిగిగొనుచుఁ బ్రకృతాంశమును
ముగించుచున్నారము.

గంపలగూడెము }
కృష్ణజిల్లా. }
18-8-1917.

ఇట్లు భాషాసేవకులు,
శ్రీమద్విరమణకవులు, శతావధానులు,
గంపలగూడెము శ్రీకుమారరాజావారి ఆస్థానకవులు.

పీ ఠ క.

మాతృభాషయందుఁ బ్రాథములై పండితైకవేద్యములై వాదానువాదప్రతివాదభూయిష్టములై శాస్త్రజ్ఞానము లేనివారలకు దురవగాహములైనదై ఏతాదై వ్రతవిశిష్టాదై నీతసంబంధము లగువేదాంతగ్రంథములనేకములు గలవు; గాని యందఱకుఁ దేటతెల్ల మగుదేశభాషయందు సామాన్య లగు వేదాంతజిజ్ఞాసువులకు సులభముగ సిద్ధాంతస్వరూపమును దెలుపువేదాంతగ్రంథములుమాత్రము మిక్కిలి తక్కువగ నున్నవి. ఇట్టికొఱఁత యన్ని మతములవారికిఁ గలదని చెప్పుట సామానము గాదు గాని చాలవఱకు విశిష్టాదై వ్రతులకు మాత్ర మొకొఱఁత దీర్ఘబడి నది. ఏలయన : సుమారు 500 సంవత్సరములకు ముందునుండియే భూతయోగి మహాయోగి సరోయోగి శతకోపాదు లగువిశిష్టాదై వ్రతులు తమ సిద్ధాంతమును ద్రావిడభాషలోనికిఁ బద్యరూపముగ మార్చి వారంభించిరి. తరువాతను వారిమతము ననుసరించియే లోకాచార్యాదులు తత్త్వవ్రతయతత్త్వశేఖరాదిగ్రంథములఁబెక్కింటిని వచనరూపముగ నెల్లరకుఁ దేటతెల్లమగునట్లు రచించిరి. ఇంతియకాక, క్రీ.శ. 16 శతాబ్దము లో నుండు కృష్ణదేవరాయలు, సంకుసాలనరసింహాచారి మున్నగువారు తమవిష్ణుచిత్తీయకవికర్ణరసాయనాదిగ్రంథములయందు దీమతస్వరూపమును జక్కగ వ్రాసరించి యాంధ్రభాషయందును విశిష్టాదై వ్రతసిద్ధాంతమును వెలయించిరి. తరువాతివారును ముముక్షుజనకల్పము మున్నగు కొన్నిపద్యకావ్యములను రచించిరి. పిదప నూఱుసంవత్సరములనుండి యుఱవమునుండి తెలుగున కెల్లగ్రంథములు మార్పుకొనఁబడుచున్నవి గదా !

ఇట్లై కొంతవఱకు దై వ్రతగ్రంథములుగూడఁ గల్గెటభాషలోనికి మార్పుకొనఁబడినవఱ! కాని యల్పవ్యాప్తి గల యామాతగ్రంథములంతఁగా బ్రసిద్ధి నొందినవి గావు.

ఇక ననాదిమై లోకమునం దత్సంతవ్యాప్తి గలయదైవతమునకు మును దెలుపు దేశభాషాగ్రంథములు సుమారు 400 సంవత్సరముల క్రిందటివఱకు లేకట్లు కనంబడుచున్నది. అచరభాషలో, గొన్నిగలనందురు గాని యవియు సంతప్రసిద్ధములుగా లేవు. తెలుగునందు నిటీవల వాసు దేవమనవము మున్నగు కొన్ని వచనగ్రంథములు బయ్యలు వెడలినవి గాని యందు సర్వవిషయములను పోదాహరణముగఁ జర్చింపఁబడకుండుటయే కాక యాశ్చర్యము సహృదయహృదయరంజకముగా నుండలేదనియుఁ జెప్పవచ్చును.

ఇకఁ బద్యభాషయై సరసకవితావిలసిత్వమై యదైవతమతమునకు సంజీవిని యనందగి విలసిల్లు వేదాంత గ్రంథరత్నము—

సీతారామాంజనేయసంవాదము.

ఇయ్యది మూఁడశాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనిని బరశురాసు పంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి యనుకవి రచించెను. ఇతఁడు నియోగి బ్రహ్మఁడు. రామమంత్రికిని దివ్యాంబకును బుత్రుఁడు. శ్రీరామ భక్తుఁడు. మహాదేవయోగికి శిష్యుఁడు. ఇతని కాలాదులనుగూర్చి యాధారము లేవియు దొరకనలకున సుమారు 100-150 సంవత్సరముల క్రింద నుండి యుండె నని యూహింపవలసి యున్నది. ఇతఁ డదైవతమతమును వివరింపఁ బూనియుఁ దాను యోగాభ్యాసపరుఁ డగుటవలన గాజయోగమును, పాలలోఁ జక్కెరను గలిపినట్లు, అదైవతమతమునందుఁ గలిపి యేకముగ సమన్వయించియున్నాఁడు.

ఈ వేదాంతమును భార్యతీదేవి శివుని బ్రశ్న నేయఁగా నతఁడు పూర్వకాలమున రామపట్టాభిషేకానంతరము జరిగినసీతారామాంజనేయ సంవాదమును భార్యతీకిఁ దెలిపినట్లు గ్రంథకర్త గ్రంథాదియందుఁ బొందుపఱచియున్నాఁడు.

ఇందు మొదటఁ బ్రథమాశ్వాసమునందుఁ దారక యోగమును నిరూపించుచు, తొలుత యోగాభ్యాసమునలనఁ బ్రాణవాయువు స్వాధీన మగుననియు, వాయువునకు మనసునకును సంబంధముండుటవలన వాయు జనుమతోఁగూడ మనోజయము గలుగు ననియు, నింద్రియముల కన్నిటికి మననే ప్రభువు గాని వెంటనే యింద్రియజయము గూడ జేకూరు ననియు, నిట్లన్నియు జయింపఁబడెనేని సంసారమునకు ముఖ్యకారణములగు కామ క్రోధాదులు నశించి జీవునకు బ్రహ్మసంపదనుభవము గలుగు ననియు, సహేతుకముగ నయ్య క్తికముగ యోగఫలమును నిరూపించి పిదప యోగాభ్యాసము నేయువా రనునరింపఁ దగినయూహారాచి నియమములు మొదలుకొని— యోగ మఃకలక్షణము, పంచముద్రాలక్షణము, సూర్య చంద్ర మండలక శాస్తిర్ణయము, హంసతత్త్వోపదేశము మున్నగువానిని విపులముగ వివరించి తారక యోగమును ముగించెను.

రెండవయాశ్వాసమునందుఁ బరబ్రహ్మస్వరూపము, భావాభావ పదార్థస్వరూపము, మాయాస్వరూపము, ప్రపంచకారణస్వరూపము, సూక్ష్మశరీరసృష్టిప్రకారము, జీవబ్రహ్మైక్యవిచారము, ఓంకారస్వరూప నిరూపణము, పంచకోశవివేచనము, దృఢ్యశృంగవివేకము, ఆరురుత్వోదిలక్షణము, సద్రూపలక్షణము, ప్రళయననరణము, చిద్రూపలక్షణాఖండలక్షణాదులను సహేతుకముగ నిరూపించి సాంఖ్యయోగమును బూర్తిచేసెను.

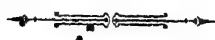
ఇక మూడవయాశ్వాసమున, అమనస్కయోగలక్షణము, తద్వర్తనము, వైరాగ్యబోధోపరతుల తారతమ్యము, వైరాగ్యశబ్దవిమర్శనము, గురుశుశ్రూషావిచారము, మహావాక్యార్థవివరణము, సుస్థిత ప్రజ్ఞలక్షణము, పంచదశ యోగాంగవిభాగము, యోగిలక్షణము మున్నగువానిని సాంగముగ వివరించి యమనస్కయోగమును ముగించెను. ఈమూఁడుయోగములును రాజయోగ భేదములే కావున నీగ్రంథము రాజయోగ నిరూపక మనందగియున్నది.

ఈకావ్యమునందు విషయమువలెనే కవిత్వమును జాల సమంజసముగనే యున్నది. దురవగాహమగు వేదాంతమును సులభతైలిలోఁ గ్లిష్టపదసందర్భము గలుగకుండఁ బద్యములో నిముడ్చుట సామాన్యమగుపని కాదు కదా! వేదాంతములో నెంతయో యనుభవము కలిగి వశ్యవాక్కులు గలకవికిఁ గాని యిట్టిసామర్థ్యము గలుగనేర ధని చెప్పవచ్చును. ఇంతియకాక యీకవి తన గ్రంథమునం దచ్చటచ్చట నేకాక్షర ద్వ్యక్షరము క్తపద గ్రస్తాదిశ బ్దచిత్రములు గలపద్యములఁ బెక్కింటిఁ జొప్పించి నిజపాండిత్యప్రకర్షను వెల్లడించుచున్నాఁడు. ఇట్టి యుత్తమగ్రంథ మెంతయో శ్రమపడి పూర్వము ద్రితగ్రంథములకన్న మిన్నయగునట్లు సులభతైలిలో నదైవితవిషయముల నెల్లఁ జక్కఁగఁ జర్చించుటకాతాత్పర్యములతో ముద్రింపఁబడినది. విచారించి చూచినఁ బెక్కువిషయములఁబట్టి యీగ్రంథ మదైవతులకుఁ బరమోపకారకమగునని నొక్కి వక్కాణింపవలసియున్నది. ఇకమనదేశమునందు నూటికిఁ దొంబదిమంది యదైవితజిజ్ఞాసువు లీగ్రంథమును దప్పుక చదువుచుండుటంబట్టియే యీగ్రంథప్రాశస్త్యము వెల్లడియగుచుండ వేఱుగ వ్రాయ నక్కఱలేదు గదా! కాబట్టి రాజయోగజిజ్ఞాసువు లందఱు నీగ్రంథమును జదివి తత్సర్వరూపమును జక్కగ నెఱింగి బ్రహ్మసందము నొందుదురుగాక!

ఉత్పల. వేంకటనరసింహాచార్యులు.

శ్రీరస్తు.

విషయ సూచిక.

విషయము.

పుట.

విషయము.

పుట.

వీరి క.

ఇష్టదేవతాస్తోత్రము.
 వ్యాఖ్యాతృకృతస్తుతి
 సంస్కృతకవిస్తోత్రము.
 శుక వివర్ధనము.
 ఆంధ్రకవిస్తుతి.
 శుక వినిందనము
 కృతికత్తృభాగ్యప్రశంస
 గురువరంపరాభివర్ణనము
 అజ్ఞానభూమికావివరణము
 మహాత్మాగీలక్షణము
 జ్ఞానభూమికావివరణము
 ప్రథమాశ్వాసము.
 కథాసారంభము
 కైలాసపర్వతవర్ణనము
 ప్రమాణవివరణము
 చతుర్విధశ్రుతూపావివరణము
 పట్నాస్త్రములు
 అష్టాదశపురాణములు
 వడ్డివిధసమాధులవివరణములు
 పంచమహాపాపములవివరణము
 త్రివిధపాపవివరణము
 శ్రీరామనామార్థము శివుండు.
 పార్వతికిఁ జెలుపుట
 శ్రీరామనామప్రభావము

శ్రీరామనామమంత్రాధికారివివరణము 72
 అష్టభోగములవివరణము 75
 1 శ్రీరామనామమంత్రోపాసనాఫలము 76
 ,, అస్వీక్షక్యాదిచతుర్విధ్యావివరణము 78
 11 షంఛక్షేత్రవివరణము 80
 ,, అష్టపాశవివరణము ,,
 18 అష్టకష్టములవివరణము ,,
 14 పార్వతీసంశయ వివరణము 84
 21 రామాయణకథాసంగ్రహము 85
 22 శ్రీరామపట్టాభిషేకము 88
 37 నీత హనుమంతునకుఁ దారకయోగంబు
 ,, బోధించుట 92
 38 అభ్యాసాదియోగనిర్ణయము 104
 అహింసాలక్షణము 111
 41 సత్యలక్షణము ,,
 ,, అస్తేయలక్షణము ,,
 48 బ్రహ్మచర్యలక్షణము 112
 ,, అపరిగ్రహలక్షణము ,,
 59 శౌచలక్షణము ,,
 ,, త్రివిధజేపాలక్షణము ,,
 ,, సంతోషలక్షణము 118
 61 స్వాధ్యాయలక్షణము ,,
 ,, ఈశ్వరప్రణిధానలక్షణము 114
 యోగాసనములలక్షణము, వీరాసనము 115
 68 స్వస్తికాసనము ,,
 66 పద్మాసనము ,,

విషయము.	పుట.	విషయము.	పుట.
మతాంతరపద్ధానము	115	జ్ఞానసూక్ష్మదయవర్ణ	167
యోగాసనము	116	మానసికస్థానవిధి	170
కూర్మాసనము	"	జ్ఞానచ్యుద్మోదయవర్ణము	178
ఉత్తానకూర్మాసనము	117	ముక్తికాంతాసమాగమము	175
భద్రాసనము	"	ఘోషభోగిలక్షణము	178
సిద్ధాసనము	"	హంసతత్త్వోపదేశము	192
మతాంతరసిద్ధాసనము	"	శరీరగతములగు నిశాపింగళాదులవివే	
సింహాసనము	118	చనము	194
కుక్కుటాసనము	"	నాదబిందుకళావివరణము	206
గోమూఖాసనము	"	హంసశబ్దార్థచారము	210
ధనురాసనము	"	అష్టదశపద్ధతున హంస తిరుగునప్పుడు	
మయూరాసనము	119	గలిగెడుగుణవిశేషముల వివరణము.	212
కపాలాసనము	"	హంసాదిలయస్థాననూచనము	216
ముక్తాసనము	120	రేచిక పూరక కుంభకముల వివరణము	218
టిట్టిభాసనము	"	వట్కములములనిర్ణయము	220
పశ్చిమతానాసనము	"	హంసస్థాననూచనము	224
పూర్వతానాసనము	"	బిందునాదకళాప్రకారాంతరనూచ	
ఆర్భకాసనము	121	నము	27
కౌముదహనాసనము	"	అమనస్కునిరూపణము	229
ప్రాణాయామలక్షణము	"	అధికారి తారతమ్యమున యోగసిన్ధి యగు	
బంధత్రియవివరణము	122	టకుఁ గాలనిర్ణయముఁ చెలుపుట.	232
సమాధిలక్షణము	123	ద్వితీయాశ్వాసము.	
ప్రత్యాహారలక్షణము	124	పరబ్రహ్మస్వరూపనిర్ణయము	240
ధ్యానలక్షణము	"	భావాభావపదార్థనిర్ణయము	249
ధారణాలక్షణము	125	మాయాస్వరూపనిర్ణయము	257
అష్టశ్చర్యములవివరణము	126	ఈశ్వరవిచారఘట్టము	270
యోగాభ్యాసఫలనిరూపణము	132	విశ్వమునకును పాదాననిమిత్తకారణ	
యోగాభ్యాసులకు ముఖ్యము లగు నాహః		ములు	274
రాదినీయమములు	133	జీవనిర్ణయము	276
యోగమతలక్షణము	134	సూక్ష్మశరీరస్పష్టిప్రకారము	281
పంచముద్రాలక్షణము	137	సూక్ష్మశరీరపంచీకరణచక్రము	288
సూర్యచంద్రమండలకళానిర్ణయము	141	జీవసూక్ష్మదేహతత్త్వాదులే యీశ్వర	
చిత్తకాసాత్మతార్థము	161	సూక్ష్మదేహతత్త్వములు	289
		సూలశరీరపంచీకరణచక్రము	291

విషయము.	పుట.	విషయము.	పుట.
బ్రహ్మపణిచిత్రము	292	శ్రీరాముఁడాంజనేయుని కమనస్సు	
సూర్యశరీరనిరయము	296	యోగంబు చెలుపుట	498
సూర్యశరీరనిరయము	298	సమాధియందు మనస్సు కలదాలేదా	
ఈశ్వరశరీరనివేచనము	300	యని ప్రశ్న వేయట	516
జీవేశ్వరైక్యవిచారఘట్టము	309	సమాధియందు మనస్సుకలిగినను తద్వి	
అష్టపురములవివరణము	312	కారంబులంటనగుట.	521
బ్రహ్మమనియనుసామవేదముహావాక్యార్థ		అమానిత్వాదివివరణము	544
నిర్ణయము	317	గుణాతితలక్షణములవివరణము	545
జీవబ్రహ్మైక్యవిచారము	322	సర్వము బ్రహ్మమనువానివర్తనము	545
ఓంకారస్వరూపనిరూపణము	326	బ్రహ్మవిద్యబ్రహ్మవిద్యర బ్రహ్మవిద్యరీయ	
పంచకోశములనివేచనము	382	బ్రహ్మవిద్యరీయలక్షణము	559
పంచకోశాదిక మనాత్మ యని		వైరాగ్యబోధోపరతుల తారతమ్యకారణ	
నిరూపించుట	383	రూప కార్యచార ప్రకారము	554
దృగ్దృశ్యవివేకము	387	వైరాగ్యశబ్దార్థవిమర్శనము	569
సాక్షాత్త్వమననము	384	బోధశబ్దార్థవివరణము	575
ఆరూఢునిలక్షణము	401	గురువేదబ్రహ్మమనిబోధించుట	576
ఆరురుతునిలక్షణము	418	గురుశిష్యాప ముఖ్యంబని చెప్పట	57
తత్త్వోపదేశార్హుండగునారురుతుని		మహావాక్యార్థవివరణము	578
లక్షణము	57	సునిత ప్రజ్ఞానిలక్షణము	585
సాధకునిలక్షణము	420	పంచదశయోగాంగములవిభాగము	594
సద్భూపలక్షణము	429	చిత్తలయము గలపురుషునిలక్షణము	610
పంచప్రశయములవివరణము	435	వైరాగ్యబోధోపరతులు గలయోగి	
చిద్భూపలక్షణము	442	లక్షణము	612
అనందలక్షణము	446	జీవస్వస్థునిలక్షణము	628
అఖండలక్షణము	448	అంజనేయుఁడు శ్రీరాముని వినుతిం	
శ్రీశ్రీయోగ్వాసము.		చుట.	632
అంజనేయుఁడు శ్రీరాముని వినుతిందు			
దండకము	460		

పెద్ద బాల శిక్ష.

చక్కగ పరిష్కరించి అనేక నూతనవిషయములు, భూగోళచరిత్రాంశములు, పటములు, జేర్చి మంచి కాగితములపై పెద్దక్షరములతో, జక్కగ, బ్రకటించియున్నాము.

సాధారణ ప్రతి 1-కి రు. 0-8-0.

మే ౧ ప్రతి 1-కి రు. 0-12-0

శ్రీ వినేకానందవిజయము.

ఇందు శ్రీస్వామివాణివీతము, ఉపన్యాసములు, జాబులువిపులముగ వ్రాసి ప్రకటించినారు. ప్రతి 1-కి రు. 1-12-0.

భోజకాళిదానకథలు.

ఇందనేకచిత్రకథలు, చరిత్రలు, చాటుశ్లోకములుగలవు. శైలి మిక్కిలి సరళము. ప్రతి 1-కి రు. 0-12-0

వేమనపద్యములు, 3050 తాత్పర్యసహితము.

ఆఖాలగోపాలము తెలియునట్లు తేటతెల్లపు భాషలో తాత్పర్యముతో మంచికాగితములమీద ముద్రించి ప్రకటించినారు. చక్కనికూర్పు. వెల రు. 3-8-0.

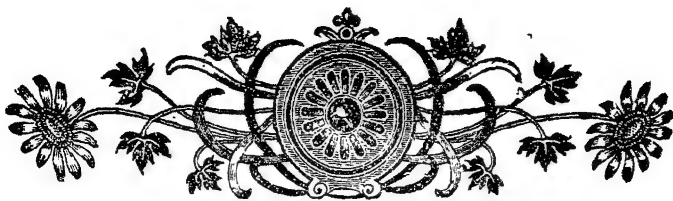
శ్రీమహాభక్తవిజయము.

ఇదివఱకు మన ఆంధ్రభాషలో సర్వాంగసుందరమైన భక్తవిజయము ప్రకటింపబడియుండలేదు. శ్రీపాద. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే వ్రాయించి ఈ మహాభక్తవిజయమును ప్రకటించినారు. శ్రీశాస్త్రిగారి మృదుచురురమగు శైలి, ముద్దులు మూటగట్టుపదరచన, మనోహరమగు వర్ణనాక్రమము ఆంధ్ర దేశీయులకు తెలియనివిగావు.

ప్రతి 1-కి రు. 4-0-0

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

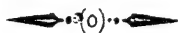
292, ఎన్.ఎస్.సి. రోడ్, చెన్నపురి. ఈ.

శ్రీ హయగ్రీవాను నమః.

శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

టీకాతాత్పర్యవిశేషార్థసహితము.

పీఠిక.

ఇష్టదేవతాస్తోత్రము.

అనతారిక. పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తియను గ్రంథకర్త శిష్టుల యుచారము ననుసరించి మంగళము నాచరించుచు గ్రంథార్థమును గూడ నూచించుచున్నాడు. —

శా. శ్రీమద్వివ్యనిజాంఘ్రిపన్నములు సంసేవించుచు భక్తిచే
ధీమంతుం డగునాంజనేయుని ససద్దేహేంద్రియాతీతది
దూభమానందుడ వీన నే నని కృప నొప్పించు శ్రీజానకి
రామబ్రహ్మము సంతరంగమున నారాధింతు సశ్రాంతమున్. 1

వ్యాఖ్యాతృపతస్తుతి.

శా. శ్రీలోకేశుఁ డెనండు సర్వమున దాఁ జెల్వొందియున్ సర్వమున్
నాలొకించుట నన్యుఁ డయ్యును సమస్తాభారతక సర్వమై
లీలక వెల్లు విచారదృష్టి నరయన్ లే దన్య మెవ్వనికిక
జాలం గొల్చెద నయ్యనాదినిధను నచ్చిత్ప్రేమాదాత్తునిన్.

ఉ. సుందరమాంబకున్ ప్రథితసువ్రతకున్ పరదేశమంత్రికిక
నందనుడెన్ రమేశకరుణాపరిలబ్ధకవితృశక్తిని
స్పందుడ రామదాసబుధపౌత్రుడ వెన్నెలకంటినంశ్యుడెన్
సుందరరామనామకుడ నూరిజన్మై కవిధేయచిత్తుడెన్.

తే. శంకరాచార్యపదముల సాగి మ్రొక్కి
యస్స దీయగురు శ్రేణి నభినుతించి

యొసఁగఁ వివరింతు, శ్రీరామహృదయ మేను

ఘనులకరుణచే విన్నంత గనినయంత.

చ. అనిశము పాముఁ జేరి విష్ణుమై చెడుపాలునుబోలె సద్గుణం

బును గుణహీనుఁ జేరి చెడుఁ బొల్పుగఁ దోయపుబిందు వై నశు

క్రినిఁ బడి ముత్య మైనగతిఁ గిల్పింపహినునిఁ జేరి చోపమై

నను మహాసీయమై తగుఁ గనక జగత్తీస్థలి నిజితత్త్వమున్.

క. కని నిశ్చయించి సాహసమును బూనితి నప్రబుద్ధముగ్ధాత్ముడ న

య్యగు నిది యాయ్యల యదృతిఁ గని వర్తిలు నాపయోధిగగనార్కముగాన్.

టీక. శ్రీమ...ములు-శ్రీమత్ = శోభాయుక్తములైన, దివ్య = శ్రేష్ఠములైన (లేక, లోకాతీతములైన), నిజ = తన, అం ప్రిపదములు = పాదకమలములను (ఇచ్చట ద్విత్వీయాధ్యమనందు ప్రథమ.), భక్తిచేక = అపరోక్షజ్ఞానమునకు సాధనమగు అనన్య భక్తిచే (బాహ్యభక్తి, అనన్యభక్తి, ఏకాంతభక్తి అని భక్తి మూడు విధములు. అందు బాహ్యభక్తి పరోక్షజ్ఞానమును (అనఁగా: తనకంటె నధికుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు ఒకఁడున్నాఁ డనుజ్ఞానమును) కలిగించును. అనన్యభక్తి అపరోక్షజ్ఞానమును (అనఁగా: తనకును ఈశ్వరునకును భేదము లేదనుజ్ఞానమును) కలుగఁజేయును. ఏకాంతభక్తి పరమానందానుభవమును గలిగించును.), సంసేవించుచుకొ, ధీమంతుండు = వివేకముగల వాఁడు (పరబ్రహ్మము నిత్యవిషయము ప్రపంచ మనిత్యమనియు జ్ఞానము గలవాఁడు.), అగ్గునాంజనేయునికొ = ఐనహనుమంతుని, అస...దపు-అసత్ = లేని (అనత్యములైన), దేహ = (స్థూలము సూక్ష్మము కారణము మహాకారణము అను) దేహములును, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములను, అతీత = అతిక్రమించిన (దేహేంద్రియదులకంటె వేరైన), సత్ = సత్యస్వరూపుఁడవును, చిత్ = జ్ఞానస్వరూపుఁడవును, భూమానందుఁడవు = పరమానందస్వరూపుఁడవును అగు, ఈశ = సీవే, సేను (జీవుఁడే బ్రహ్మమనుట.), అని, కృపకొ = పరమానుగ్రహముచే, బోధించు = తెలిసికొనునట్లుచేయు, శ్రీ...బ్రహ్మముకొ-శ్రీ = అష్టైశ్వర్యయుక్తమగు, జానకీరామ బ్రహ్మముకొ = సీతాసహితరామ బ్రహ్మమును (ఇచ్చట సీతను పూయఁగాను, రాముని పరబ్రహ్మమయఁగాను చెప్పియున్నాఁడు.), అంతరంగమునకొ = మనసునందు, అశ్రాంతముకొ = సర్వకాలములయందును, ఆరాధింతుకొ = సేవించును (ధ్యానింతు ననుట).

తాత్పర్యము. అనన్యభక్తిచే దనపాదముల నెప్పుడును సేవించుచుఁ దత్ప్రభావమునల దృఢమగు వివేకవైరాగ్యములు గలిగి యుత్తమాధికారియై యున్న హనుమంతునకు “తత్త్వమసి” = “అబ్రహ్మమే సీవు” అను మహావాక్యముయొక్క యర్థమును గరుణవెలయ నుపదేశించు నాసీతారామ బ్రహ్మమును సర్వకాలములయందును ధ్యానించెదను.

అవ. ఇట్లు తన యిష్టమైన మగు శ్రీరాముని పరబ్రహ్మరూపుని గా వర్ణించి యీపద్యమున సీతాదేవిని మూల ప్రకృతిరూపముతో నభివర్ణించుచున్నాడు.—

సీ. తనరజోగుణముచేదనరంగనేదేవి, గల్పించునఖిలలోకములనెల్ల, దన
సత్త్వగుణముచేనొనరంగనేకొమ్మ, పోషించునీసర్వభూతములను, దన
తమోగుణముచేదగనేవధూమణి, జగములనెల్లసంక్షయముఁజేయుఁ
దాశుద్ధసత్త్వప్రధానయ్యెయ్యోరము, రామాంకముననజస్రమువనించు
తే. నట్టిభువనైకమాత దయాసమేత, సద్గుణవ్రాత నిర్మలస్వాంతపూత
భక్తజనమానసోద్యానపారిజాత, సీత కరుణించి నన్నురక్షించుఁగాత.

టీక. ఏదేవి=మూల ప్రకృతియగునీతాదేవి, తనరజోగుణముచేత = తనకుఁ
గలరజోగుణముచేత, తనరంగక్ష=ఒప్పునట్లుగా, అఖిలలోకములనెల్ల= నానావిధ
ములగుభేదములగుల యీ బ్రహ్మాండములనెల్లను, కల్పించు=సృష్టించునో (ఇచ్చట
కల్పించు ననుటచే వాస్తవముగ నీ ప్రపంచము బ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాకున్నను
వేఱుగానున్నట్లు తోఁపఁజేయుచున్నది యని భావము.), ఏకొమ్మ=ఏత్రి, తమసత్త్వ
గుణముచే=తనకుఁగల సత్త్వగుణముచేత (శుద్ధసత్త్వమనియు, మలినసత్త్వమనియు
సత్త్వగుణము రెండువిధములు. అందు రజస్తమోగుణములతోఁ గొంచె మైనను సం
బంధపడనిది శుద్ధసత్త్వము; అట్లుకొనిది మలినసత్త్వము. ప్రకృతమున శుభమలినసత్త్వ
మును గూర్చియే చెప్పఁబడియున్నది యని తెలిసికొనవలయును.), తనరంగక్ష = ఈ
సర్వభూతములను, పోషించు=ఏవధూమణి=ఏనారీరత్నము, తనతమోగుణముచేత=
తనకుఁగల తమోగుణముచేత, తగ=ఒప్పునట్లుగా, జగములనెల్ల=లోకములనం
తయు, సంక్షయముచేయు=నశింపఁజేయునో, ఏరామ=ఏయవతి, తా=తాను,
శుద్ధసత్త్వప్రధాన + వి=శుద్ధసత్త్వమే ప్రధానముగాఁ గలదియై (శుద్ధసత్త్వస్వ
రూపిణి యై యనుట.), రామాంకమున=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడగు శ్రీరామునితోడ
పై, అజస్రము=సర్వకాలములయందును, వనించు=నివసించునో (మాయాశక్తి
పరబ్రహ్మమునకు నిత్యానపాయినీ; అనఁగా; అగ్నియందున్నయష్టశక్తియునుం బోలె
నెప్పుడును పరబ్రహ్మమును విడువకుండునది యని భావము.), అట్టిభువనైకమాత=ల
లోకజననియు, దయాసమేత=దయగలదియు, సద్గుణవ్రాత=శ్రేష్ఠము లగుగుణమూ
హములు గలదియు, నిర్మలస్వాంత=పవిత్ర మగుహృదయము గలదియు, పూత=నిర్వి
కారస్వరూపము గలదియు (బ్రహ్మము మాయయు నొక్కటియే కావున నిట్లు చెప్పఁ
బడిను.), భక్త...పారిజాత-భక్తజన=భక్తజనులయొక్క, మానస=మనస్సులనియెడు,
ఉద్యాన=ఉద్యానవనమునందు, పారిజాత = పారిజాతవృక్షమువంటిదియు (తనను
ధ్యానించినవారు కోరినకోర్కుల నొసంగునది యనుట.), ఆగు, సీత, నన్ను, కరు

జీంచుచి=దయఁజూచి, శిశువేంచుకొనకాతకం=రక్షించునుగాక (తపదలనుండి తొలగించును గాక).

తా. గుణసామ్యము (సత్త్వరజస్తమోగుణములు ఎక్కువతక్కువలు లేక సమానములు గా నుండుట.) స్వరూపముగాఁ గలది యగుటచేఁ దనరజస్వత్స్వతమోగుణములమూలమున సృష్టిస్థితిసంహరములను జేయఁచు శుద్ధసత్త్వస్వరూపముతోఁ బరబ్రహ్మమునందు భేదము గా నిలచి యుండునాలోకజనని మూలప్రకృతి (మూలప్రకృతి యగు సీతాదేవి) కోరినకోర్కెల నోసంగి నన్ను రక్షించుఁ గాక (ఓంకారమునందు ఆకార ఉకార మకారము లను మూడువర్ణములు కలవు. ఇవి మూడును క్రమముగ సత్త్వరజస్తమోగుణము లనియు, మకారము పై నున్న యర్థమాత్ర గుణసామ్యస్థితి యనియు, ఇవియన్నియుఁ గలిసి యేర్పడిన “ఓమ్” అనుఅక్షరము ప్రకృతి యనియు, ఆయక్షరముయొక్కయర్థము పరబ్రహ్మ మనియు ఉపాసించవలయు నని చెప్పఁబడి యున్నది. దీనిచేఁ బ్రకృతికిని బ్రహ్మమునకును గలసంబంధమును బాఠకులూహింతురు గాక).

ఆన. ఇట్లు ప్రకృతిపురుషుల వినతించి, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రు లనుపేళ్లతో సత్త్వగుణస్తమోగుణములు ఉపాధులు (అవరణములు) గాఁ గలిగి విలసిల్లపరమాత్మ ప్రతిబింబముల వినతించుచున్నాఁడు.—

సీ. తతశ్చద్ధాన్తప్రధాన్విగ్రహాల నిర్ముల రజస్సత్త్వతమోగుణకుల
 • సస్వనుధర్మశృంగారవైరాగ్యవేషుల, విశోషద్భవస్థితివిలయకులఁ
 దప్తకాంచననీరధరచంద్రవర్ణుల, శుభకమండలాచక్రశూలధరుల
 ఘనసత్యవైకుంఠక్షైలాసవాసుల, వరహాంసఖగవ్యవహానులను
 తే. షడ్గుణైశ్వర్యయుతులభాషాధూప్ర, సన్నమంగళదేవతాసర్వమంగ
 లాధిపతులసాక్షాత్పరమాత్మమయుల, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులఁ బ్రస్తుతింతు.

టీక. తత...విగ్రహాలకొత్తత=వ్యాపించిన, లేక, ప్రసిద్ధయైన, శుద్ధసత్త్వ
 శ్రుధాన=శుద్ధసత్త్వరూప యగుమాయయే, లేక, ప్రగుణములను లయము నొందు
 స్థానమైనచిత్పరకృతియే, విగ్రహాలకొ=శరీరములుగా గలిగినట్టియు (మాయామయము
 లగుశరీరములు గలవారు, లేక, సర్వమునకు నధిష్ఠానమైన ప్రకృతితో నభిన్నులై
 యుండువారు అనిభావము.), రజస్సత్త్వతమోగుణులకొ=రజోగుణము సత్త్వగుణము
 తమోగుణము (ఈగుణములకు కార్యము లగు ఘోరవృత్తి, శాంతవృత్తి, మూఢవృత్తి)
 కలిగినట్టియు (అపృక్షులనల క్రమముగా సృష్టినితంహారములు జరుగు నని భావము.),
 స్వ...వేషులకొ=స్వ=స్వయే వైన, సుధర్మ=శ్రేష్ఠమగుధర్మము (వర్తధర్మములు,
 అశుభధర్మములు మొదలగునవి.), శృంగార=వస్త్రభూషణాద్యలంకారములు, లేక,

శృంగారరసము, వైరాగ్య=విరక్తి, ఇవియే, వేషులకా=వేషములుగాఁ గలిగినట్టియు (బ్రహ్మ ధర్మ పరుడనియు, విష్ణువు శృంగారపరుడనియు, ఈశ్వరుడు వైరాగ్యపరుడనియు భావము.), విశ్వ...కరులకా-విశ్వ=ప్రపంచముయొక్క, ఉద్భవ=సృష్టిని, స్థితి=రక్షణము, విలయకర్తులకా=ప్రళయమును ఆచరించునట్టియు, తత్త్వ...వస్తులకా-తత్త్వ=పుటము వేయఁబడిన, కాంచన=సువర్ణముయొక్కయు (కాంతియొక్క యాధిక్యమును జెప్పుటకై ఇచ్చట “తత్త్వ” అనువిశేషణము వేయఁబడినది.), నిరధర=మేఘముయొక్కయు (నీటితోఁగూడియున్న మేఘము మిగుల గాంతి గలవై యుండును గావున నిట్లు “నిర” పదము ప్రయోగింపఁబడినది.), చంద్ర=చంద్రునియొక్కయు, వర్ణులకా=వర్ణముపంటి వర్ణముగలిగినట్టియు (ఇవి క్రమముగా రజస్తవస్సత్త్వగుణముల వర్ణములు కావున త్రిమూర్తులకును ఇవి బాహ్యోపాధులని తెలిసికొనవలయును. బ్రహ్మకు లోపలను వెలుపలను గూడ రజోగుణమే; విష్ణువునకు లోపల సత్త్వము, వెలుపల తమస్సు; దుద్రునకు లోపలఁ దమస్సు, వెలుపల సత్త్వము ఆవరణము లని యెఱుంగు నది.), శుభకమండలుచక్రశూలధరులకా = శుభకరము లగు కమండలువు చక్రము శూలము ధరించినట్టియు, ఘనసత్యవైకుంఠ శైలాసవాసులకా=శ్రేష్ఠము లగు సత్యలోక వైకుంఠ కైలాసములయందు నివసించువారును, వరహంసఖగవ్యపవాచాసులను=శ్రేష్ఠములగు హంస గరుడ నందికేశ్వరులు వాహనములుగాఁ గలిగి నట్టియు, వడ్డువైశ్వర్య యతులకా = వడ్డుణములసమృద్ధి గలిగినట్టియు (అధికభాగుప్రభావము, ధైర్యము, కీర్తి, సంపద, జ్ఞానము, వైరాగ్యము అనునవి వడ్డుణములు.), భాషా...పతులకా-భాషావధూ=సర్వస్వతీదేవికిని, ప్రసన్నమంగళదేవతా=ప్రసన్నురాలగు, లేక, దయయే స్వభావముగాఁగల లక్ష్మీదేవికిని, సర్వమంగళా = పార్వతీదేవికిని, ఆధిపతులకా = ప్రభువు లయినట్టియు (గుణత్రయశక్తులను స్వాధీనముగాఁ జేసికొనియుండువారనుట.), సాక్షాత్...మయులకా-సాక్షాత్=ప్రత్యక్ష మైన, పరమాత్మ మయులకా= నిర్వికారపరబ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు (‘పరమాత్మ విభాగస్థాః’ అను శాస్త్రమును అనుసరించి యీ బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు పరమాత్మ రూపులే, సృష్ట్యాదియందు గుణములు మూడును విజృంభింప నారంభించినపుడు వానిలో ప్రతిబింబించి సర్వవ్యాపకమగు నాపరబ్రహ్మము మూడువిధములుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది అని తెలిసికొనవలయును.), బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులకా, ఇములకా=అధికముగా, ప్రస్తుతింతుకా=స్తోత్రముచేయుచున్నాను.

తా. సత్త్వరజస్తమోగుణములు లయము నొందుటకు (ఉత్పత్తిస్థితిలయములం జేందుటకు అని కూడ గ్రహింపవలయును. వస్తువైనను తా నుత్పత్తిఁ జేందిన స్థలము నందె, అనఁగా ఉపాదానకారణమునందె, లయమునొందును గదా!), స్థానమగు చిత్ప్రకృతీయే, లేక, మాయయే, దేహములుగాఁ గలిగి రజస్సత్త్వతమోగుణవృత్తుల

నాశ్రయించుచు పక్షాశ్రమధర్మములు, శృంగారము, వైరాగ్యము అనునవియే వేషములుగాఁ గలిగి నానురూపాత్మక మగుసకలప్రపంచమును (ఈ ప్రపంచమునందు పేర్లును రూపములును దప్పఁ దీర బ్రహ్మమునకంటె నన్యమగుపదార్థ మేదియును లేదు.) బుట్టించుచు రక్షించుచు సంహరించుచు, ఎఱుపు నలుపు త్రొలుపు అనుశరీరచ్ఛాయ గలిగి, కమండలు చక్రిశూలముల ధరించుచు, సత్యలోక వైకుంఠ కైలాసములయందు విలసిల్లువారును, హంసగరుడవృషభవాహనులును, శ్రుభావము ధైర్యము మొదలగు షడ్గుణములచే నొప్పవారును, సరస్వతీలక్ష్మీ పార్వతీనాయకులును, బరబ్రహ్మరూపులును అగు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల వినుతించెదను.

అవ. ఇట్లు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల నుతించి, వారలయధీనతలోనుండి వారికి సృష్ట్యాదికార్యములు చేయఁ గల సామర్థ్యముల నిచ్చు త్రిగుణశక్తులఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు.—

శా. బ్రహ్మాండంబు సృజింపఁ బెంప సమయింపం జాలుసామర్థ్యముల్
బ్రహ్మోపేంద్రనగేంద్రచాపులకు సంపాదించుచు న్నావ్రికిఁ
బ్రహ్మైక్యవివేక మిచ్చుచును సంభావించుచుం బ్రోచునా
బ్రాహ్మీమంగళదేవతాగిరిజలం బ్రార్థింతు నశ్రాంతమున్. 4

టీ. బ్రహ్మాండంబు=ప్రపంచమును, సృజింపఁ=సృష్టిజేయుటకును, పెంపఁ=పృథ్విఁ జేదించుటకును, సమయింపఁ=సశింపజేయుటకును, చాలు...ముల్=చాలు=తగిన, సామర్థ్యముల్=శక్తులను, బ్రహ్మ...చాపులకు=బ్రహ్మ=చతుర్ముఖునకును, ఉపేంద్ర=విష్ణువునకును, నగేంద్రచాపులకు=శివునకును (త్రిపురసహారమున రుద్రుఁడు మేరుపర్వతమును ధనుస్సుగా ధరించె నని పురాణగాధ కలను. దానింబట్టి, నగేంద్రచాపుఁడు=పర్వతము ధనుస్సు గాఁగలవాఁడు, అనుపదము శ్రయోగింపఁబడెను.), సంపాదించుచుం=కలుగజేయుచు(ఈ త్రిమూర్తులు నిర్వికారులే కావున వీరలకు సృష్ట్యాదికార్యములు చేయసామర్థ్యము స్వయముగా లేదు. వీరిసాన్నిధ్యమువలన త్రిగుణశక్తులే యీకార్యములను జేయును. అవి శక్తియుక్తులగు సీ త్రిమూర్తులయం దారోపింపఁబడెను అని తెలిసికొనవలయును.), వాఱికిఁ=ఆ త్రిమూర్తులకు, బ్రహ్మైక్యవివేకముం=నిర్గుణపరబ్రహ్మజ్ఞానమును (తామును ఒక్కటియే అనుజ్ఞానమును), ఇచ్చుచును సంభావించుచుం=ఇచ్చి గౌరవించుచు (ఆవిద్య జీవులకు స్వాధీనముకాక వారిని లోబఱుచుకొని వారికి బంధములు గలిగించును. ఈగుణశక్తులట్లుగాక బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులకు లోబడి వారలకు బంధమును గలిగింపకున్నవి) యనియు, అట్లుగటచే వారలకు బ్రహ్మైక్యజ్ఞానము దృఢముగా నున్నదనియు భావము.), ప్రోచునా బ్రాహ్మీమంగళదేవతాగిరిజలం=రక్షించునట్టి యా సరస్వతీలక్ష్మీ పార్వ

తులను (ఇచ్చట రక్షించుట యనగా బంధము గలుగజేయవలయుటయే అని తెలిసి కొనవలయును.), అశ్రాంతముకొనుటను, ప్రార్థించుట.

తా. చతుర్ముఖునకు సృష్టిజేయుటయందును, విష్ణువునకు రక్షించుటయందును, రుద్రునకు సంహరించుటయందును సామర్థ్యమునుగలుగజేయును, తమవికారములచే బంధమును గలిగింపక వారికి “అహంబ్రహ్మస్మి” “నేనే బ్రహ్మమును” అనుజ్ఞానమును దృఢముచేయుచు నుండు త్రిగుణశక్తులను వాటిలక్షిపార్వతుల ధ్యానించెదను.

అవ. గణేశుని బరబ్రహ్మరూపునిగా స్తోత్రము జేయుచున్నాడు.—

క. పరవిశ్వోద్గతి హేతువు, పరముఁడు పురుషుండు ప్రకృతిబ్రహ్మము పరమేశ్వరుఁ డందుఁ దజ్ఞు లెవ్వనిఁ, బృకింపురు రగ్గణాధిపతి వర్చింతుక్. 5

టీ. ఎవ్వనికొనుటను, పరవిశ్వోద్గతిహేతువును ప్రపంచోత్పత్తికిఁ గారణ భూతుఁడు (ఉత్పత్తిస్థితియయలవఁ గారణమయట.), పరముఁడును ప్రకృతికిని పురుషునకును అధిపతిగవచ్చుటను, పురుషుఁడును జీవస్వరూపుఁడును, ప్రకృతి ఁ ఉపాదానకారణభూతుఁడు (“పరవిశ్వోద్గతి” అనుటచే నిమిత్తకారణభూతుఁ డనుటయగుచున్నది) చెప్పబడినది తెలియుచున్నది. లేక, మామూలముగాను; పరబ్రహ్మమునకును, మామూలు కును భేదము లేదు గావున నిట్లు చెప్పబడినది. బ్రహ్మమును చతుర్ముఖుఁడు, పరమేశ్వరుఁడును నుండును, అందుకొనుటను, తత్త్వజ్ఞులును తత్త్వజ్ఞులను, పరికింపుచును విచారింతురో, లేక, ధ్యానింతురో (చిత్తశుద్ధికొనకై యామూలములతో ధ్యానింతురో యనుట.) గణాధిపతికొనుటను, అర్చించుటను—పూజించెదను.

తా. ఈ ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణముగాను, ఉపాదానకారణముగాను ఉన్న ప్రకృతిపురుషాతీతమగు పరబ్రహ్మమనియు, జీవరూపుడనియు, బ్రహ్మరూపినియు స్వరూపములతో నున్నాడనియు తత్త్వజ్ఞానము గలవారిచే సర్వకాలములయందును ధ్యానింపబడుచున్న (లేక, అధికారభేదములచే ననేకవిధములుగా నేవింపబడుచున్న) యాగణేశ్వరుని పూజించుచున్నాను.

అవ. ఇట్లు దేవతల ప్రార్థించి, దేవతల నుపాసించునట్లు తత్త్వజ్ఞత్వగుణాడ నుపాసించుట చిత్తశుద్ధికరమని తెలియుజేయుచు, రామప్రసాదమువలన పరమార్థము నెఱింగిన హనుమంతుని ధ్యానించుచున్నాడు.—

మ. తనరం గాయముచేత రామచరణద్వందైవకదాన్యంబు హేచ్చినభక్తిం దగువాక్కుచే ననిశముకొ శ్రీరామనామప్రకీర్తనముం జిత్తముచేత రామవరతత్త్వధ్యానముం జేయుశ్రీ హనుమంతుకొ నముపాశ్రయింతు మనభీష్టార్థంబు సిద్ధింపంగన్. 6

టీ. తనరక=భిష్టనట్లుగా, కాయముచేతక=శరీరముచే, రామ...దాస్యంబుకొ=రామ=శ్రీరామునియొక్క, చరణద్వంద్వ=పాదమున్నయుయొక్క, దాస్యంబుకొ=సేవను, తగవాయ్కచేక=ముక్తమైన (వేదాధ్యయనము, సత్యభాషణము మొదలగు వాఙ్మయతపస్సుతో కూడిన దగుటచే నిర్మలమైన) వాయ్కచేత, అనిశముకొ=ఎల్లప్పుడును, శ్రీరామ...శ్రీర్థనముకొ=శ్రీరామ=శ్రీరామునియొక్క, నామ=నామధేయముయొక్క, ప్రక్షీర్తనముకొ=జపమును, చిత్తముచేకొ=మనస్సుచేత, తక్షియ...ధ్యానముకొ=తక్షియ=ఆశ్రీరామునిసంబంధమైన, పరతత్త్వ=యథార్థస్వరూపముయొక్క (బ్రహ్మస్వరూపముయొక్క), ధ్యానముకొ=ధ్యానించుటను, హేచ్చినభక్తితో, చేయునాహుమంతుకొ, మదభీష్టార్థంబు=మతో=నాచేత, అభీష్ట=కోరబడిన, అర్థంబు=విషయము, సిద్ధిరీపకకొ=సిద్ధించునట్లుగా (ఈశ్రీంధము నిర్విఘ్నముగాఁ బరిసమాప్తి యగుటకై యుట), సముపాశ్రయింతుకొ=ఆశ్రయించెదను.

తా. మిగుల భక్తిగలవాడై తనశరీరముచే శ్రీరామపాదసేవయు వాయ్కచేదన్నామస్తరణంబును మనస్సుచే బరమాధ్యస్వరూపధ్యానంబును గావించుచుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా నాశ్రీరాముని సేవించుచున్న యాహుమంతుని భక్తాశ్రీసరుని నాశ్రయించెదను. అబ్బిఘ్నంబు నా కభిరుతార్థముల సమకూర్చును గాక !

ఆవ. “యస్య దేవే పూర్ణా భక్తిః యథా దేవే తథా గురౌ” = “ఎవనికి దేవుని యందు అధికముగ భక్తియుండునో గురువునందుఁ గూడ నట్లేయుండునో వానికిని” ఆనన్యాయము ననుసరించి కవి గురువుల వినుతించుచున్నాఁడు.—

క. ఆరయ మద్బాల్యంబున, గారవమునఁ జిత్తశుద్ధికరముగ నాకుం .

దారకయోగముఁ దెలిపిన, నారాయణగురువులనుమనంబునఁ గొలుతున్ .

టీ. ఆరయకొ=విచారింపఁగా (లేక, పరతత్త్వస్వరూపమును విచారించుటకు; విచారించుభక్తిగలుగుటకు), మద్బాల్యంబునకొ=మతో=నాయొక్క, బాల్యంబునకొ=బాల్యమునందు (“చెప్పిన విషయములను గ్రహించి వానిని మనస్సునందు నిలుపుకొనఁగలవాఁడు బాలుఁడు” అనువాక్యము ననుసరించి యిచ్చట బాల్యశబ్దమునకు అర్థము చెప్పవలయును. లేకున్న బాలుఁడు వేదాంతశాస్త్రోపదేశమునకుఁ దగియుండఁడుగదా!), గారవమునకొ=ప్రేమతో, చిత్తశుద్ధికరముగకొ=మనసును పరిశుద్ధముచేయునట్లుగా, నాకుకొ, తారకయోగముకొ=అక్షి పురుషునుపాసించువిధమును (యోగస్వరూపము ఈప్రథమాశ్వాసమునందు వివరింపఁబడును.), తెల్పిన నారాయణగురువులను = ఉపదేశించిననారాయణుఁ డనుగురువును, మనంబునకొ = మనస్సునందు, తలఁతుకొ = స్మరించెదను.

తా. నేను బ్రహ్మవిద్యార్థి నై యున్నకాలమున నన్ననుగ్రహించి మనసును

బరిశుద్ధము చేయఁజాలుతారకయోగము నుపదేశించి పరమాత్మత్వమును చెలిసి కొనుటయందు శక్తిని గలిగించిన నారాయణగురువును మదిలోఁ దలంచెదను.

అప. మఱియొకగురువునకు వందన మాచరించుచున్నాఁడు.—

సీ. ఘనపాపమును మాపఁ దనుతాపమును బాపఁ

దనరూపమును జూపఁ దనరువాని

దను కాయమును ద్రోయఁ జ్ఞానమాయ నొగి మాయ

ముగఁ జేయ గుటి డాయఁ దగినవాని

మును కారణశరీరమును జీఱ నవికార

వరకారణముఁ జేరఁ బరఁగువానిఁ

దనయందు జగమందుఁ దాఁ బొందుగా నొందు

చెలు వొందువిందుగాఁ దెలియువాని

తే. నిగమనిగదితనుగుణము లగణితముగ

మిగుల నిగుడఁగ నగుణఁ దై యగుణఁ డగుచుఁ

బగలు రే యన కొకరీతి నెగడువాని

శ్రీమహాదేవగురుని భజింతు నెపుడు.

8

టీక. ఘనపాపమును = అధికమైనపాపములు (బ్రహ్మజ్ఞానఘనకుఁ బ్రతి బంధకములై యుండు వానిని), పాపఁ = పోఁగొట్టుటకును, తనుతాపమును = శరీర మునందలి సంతాపములను (ఆధ్యాత్మికము, ఆధిభౌతికము, ఆధిదైవికము అనుతాపే త్రయమును; వాతపైతృద్వయవలనఁ దనకుఁ గలుగువ్యాధులు ఆధ్యాత్మికతాపము; ఇతరజంతువులవలనఁ గలుగుబాధ యాధిభౌతికతాపము; ఎండ వాన గాలి మొదలగు వానివలనఁ గలుగుతాపము ఆధిదైవికతాపము; అని యెఱుఁగునది), మాపఁ = నశింపఁ జేయుటకును, తనరూపమును = తనయథార్థస్వరూపమును (బ్రహ్మస్వరూపమునో), చూపఁ = కనఁబఱచుటకును (అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారమును గలిగించుటకు), తనరువానిఁ = శక్తిగలవానిని, తను కాయమును = నూత్నశరీరమును, ద్రోయఁ = నశింపఁజేయుటకుఁగా (హృదయగ్రంథిని ఛేదించుటకు, అనఁగా: తనకంటె బ్రహ్మము వేఱనుభాంతిని తొలగించుకొనుటకు), పెనుమాయఁ = గొప్పది యగునట్టి (నకలలోకములను దనకు వశములను గావించుకొని త్రిష్టనట్టి సామర్థ్యము గల) మాయను, ఒగిఁ = సంపూర్ణముగ, మాయముగఁ = కనుపడనిదానినిగా, చేయఁ = చేయుటకును, గుటిడాయతగినవానిఁ = లక్ష్యము గా నాశ్రయింప నర్హుం డైనవానిని (ఈయన నాశ్రయించిన హృదయగ్రంథియు, అవిద్యయు నశించుట కేసంశయ మును లేదనుట.), మును = మొట్ట మొదట, కారణశరీరమును = అవిద్యాస్వరూప మైన

కారణశరీరమును, జీహ్వా=చకింపజేయుఁగాను, అవికారపరకారణముకొ = నిర్వికార మగు నుత్తమమైన పరబ్రహ్మమును, చేరకొ=పొందుటకును, పరఁగువానికొ=తగినవాని (లేక, సమర్థుడగునొనిని), పరబ్రహ్మమును అపరోక్షానుభవపూర్వకముగఁ జెలిసికొనినవానిని, తనయందుకొ=లేకలో, జగము=ప్రపంచము (కలదు), అందు=ఆప్రపంచమునందు, తాకొ=తాను, పొందుగా నొందుచెలుపుకొ=బాగుగా చెందు నట్టిసమృద్ధిని (తా నాప్రపంచమునందుండుటను), ఒందువిందుగాకొ = ఒందుచున్న సంతోషముతో, తెలియువానికొ=తెలిసికొనువానిని (తనయందు ప్రపంచ మున్నదనియు, తా నాప్రపంచమున దున్నాడనియు బాగుగఁ జెలిసికొనియున్నవానిని), నిగమ...చులు-నిగమ=వేదములందు, నిగదిత=చెప్పఁబడిన, సుగుణములు, అగ్గణితముగకొ=లేక్కకు మిక్కిలి యై, మిగులకొ=అధికముగ, నిగుడఁగకొ=నిలచియుండుటచేత, సగుణుడై=గుణంతుడై, అగుణుడు=నిర్గుణుడు, అగుమకొ (పరబ్రహ్మరూపముతో వర్తింపఁబడుచుండుటచే నిట్లు చెప్పఁబడినది.), పగలు రేయనకకొ = పగలు రాత్రి అని భేదములేక (కాలపరిచ్ఛేదమనఁగా ఈకాలమునఁగలఁడు, మఱియొకకాలమున లేఁడు అనుభేదము లేక), ఏకరీతికొ=ఒకపేవిధముగా, నెగడువానికొ=విహరించువానిని, శ్రీమహాదేవగురునికొ = శోభాయుక్తఁడగు మహాదేవుఁడగుగురువయ్యని, ఏష్టడుకొ, భజింతుకొ=సేవించెదను.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానమునకు విఘ్నములై యుండు నానావిధము లగుసాపములను సకింపజేయుచు ఆధ్యాత్మికాదితాపములను బోగొట్టి తనసత్యస్వరూపమును ప్రత్యక్షముగ చూపఁగలసామర్థ్యము గలవాఁడును, నూత్నశరీరమును ధ్వంసముచేసి అవిద్యను తొలగించి వృత్తార్థులుగాఁ దలంచువారలకు శరణ్యుఁడును, కారణశరీరమును ధ్వంసముకొవించి నిర్వికారపరబ్రహ్మముతో నైక్యముఁ జెంది యుండువాఁడును “మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం, మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మద్వయ మస్మ్యహమ్” “ప్రపంచము నాయందే జనించినది. నాయందే నిలిచి యున్నది. నాయందే లయమగును. సర్వకారణభూతుడగు పరబ్రహ్మము నేనే” అనువిషయమును జక్కఁగ నెఱింగి యున్నవాఁడును, నిర్గుణస్వరూపుఁడయ్యును శాస్త్రోక్తము లగుసకలసద్గుణములును గలవాఁడగుటచే సగుణుడై కూడఁబడునాఁడును, కాలపరిచ్ఛేదము లేక నొకరీతిగ నుండువాఁడునగు నామహాదేవగురువును సేవించెదను. (ఈకవికి నారాయణుఁడు అనియు మహాదేవుఁడనియు నిరువురుగురువులు. అందు నారాయణుఁడు పద్యమున వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు. ఈపద్యమున మహాదేవగురువు విజ్ఞానవంతుఁడుగఁ గొన్నిచోట్లను గేవల పరబ్రహ్మరూపుఁడుగ మఱికొన్నిచోట్లను వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడని తెలిసికొనవలయును.)

సంస్కృతకవిస్తోత్రము.

అవ. ఈ క్రింద నాలుగుపద్యములచే గవిప్రశంస చేయుచున్నాడు. — (ఇది యాంధ్రకవులయాచారము).

తా. లోకాలోక పరీతభూచర మహాలోకోపకారంబుగా

శ్రీకల్యాణకరోధుకావ్యచయముల్ సిద్ధంబుఁ గావించి ను
స్లోకుల్ పుణ్యమతుల్ జగద్గురువు లై శోభిల్లుచున్నట్టి వా
ల్లీకివ్యాసమయూర బాణకవికాళీదాసులం గొల్చెదన్.

9

టీక. లోకా...ఉపకారంబుగాక—లోకాలోక=చక్రవాళిపర్వతమునఱకు (ఇది 'సప్తసముద్రములకు ఆపల నున్న పర్వతపంక్తి' అని పౌరాణికులు చెప్పదురు. ఈలోకాలోకపర్వతముల తాపల భూమి లేదు.), పరీత=వ్యాపించిన, భూ=భూమి యందు, చర=సంచరించుచున్న, మహాత్=అధిక మైన (లెక్కకు మిక్కిలి యగు), లోక=జనులకు, ఉపకారంబుగాక=ఉపకార మగునట్లుగా, శ్రీ...చయముల్-శ్రీ=శోభాయుక్తము లైనవియు (ప్రసిద్ధిఁజెందిన), కల్యాణకర=శుభమును కలిగించునవియు (జ్ఞానము నొసంగునవి యనుట.), ఉరు=విశాలములయినవియునగు, కావ్య=రామాయణము మొదలగు కావ్యములయొక్క, చయముల్ = సమాహమలను, సిద్ధంబుఁ గావించి=నిర్మించి, సుస్లోకుల్=చక్కనికీర్తి గలవారును. ('పద్యే యశశి చ శ్లోకః' శ్లోకమనఁగాఁ 'బద్యము, కీర్తి' అని ఆమరము.), పుణ్యమతుల్=నిర్మలమైన హృదయములు గలవారును, జగద్గురువులు=త్రిభువనములకును గురువులును, ఐ=అగుచు; శోభిల్లుచున్నట్టి, వాల్లీకి వ్యాస మయూర బాణకవి కాళీదాసులక = వాల్లీకి వ్యాసుఁడు మయూరుఁడు బాణుఁడు కాళీదాసుఁడు మొదలగు సంస్కృతకవులను, గొల్చెదన్=సేవించెదను (కొనియాడెద ననుట).

తా. సకలజనులకును బరిపూర్ణజ్ఞానము నొసంగుచుఁ బరలోకసౌఖ్యములేను గూడఁ గలిగించుచు మిగులఁ బ్రసిద్ధిఁజెందియున్న విశాలములగుకావ్యముల నిర్మించి సప్తసముద్రముదిత మగునభిభూమండలమునం దున్నవారల కందఱకు మహోపకారమును గావించి లోకగురువులై పరిశుద్ధము లగుచిత్తములతో రాజిల్లుచుఁ దమకీర్తిచే లోకముల నెల్లఁ బాషణముఁజేయుచున్న వాల్లీకి వ్యాస మయూర బాణ కాళీదా సాదుల నభినుతించెదను.

ను క వి వ ర్ణ న ము.

తే. మహితగురులఘువర్ణధర్మములు నిమను
ములుఁ గలితకర్తృకర్మకీయలను దెలిసి

నామరూపావ్యయవిలక్షణంబు లాత్మ
నెఱిగినకవీశ్వరుండె కవీశ్వరుండు.

10

టీక. మహిత...ములు - మహిత=ఒప్పుచున్న (లేక, గౌరవార్హములైన), గురు=గురువులను, లఘు=లఘువులైనట్టియు, షర్ణ=అక్షరములయొక్క (“దీర్ఘస్సం యుక్తాద్యః పూర్ణానుస్వారపూర్వవిధశ్చ” దీర్ఘమును, విసర్గలున్నయక్షరమును, సంయుక్తాక్షరమునకును బూర్ణానుస్వారమునకును ముందున్నయక్షరమును గురువు లనఁబడును. మిగిలినవి లఘువులు.), ధర్తములు=స్థితులను, నియమములు=యతిప్రాస నియమములను, కలిత...క్రియలను-కలిత=ఒప్పుచున్న, కర్తృ=కర్తలను, కర్త= కర్తలను, క్రియలను = ధాతువులను, తెలిసి=తెలిసికొని, నామ...లక్షణంబులు- నామ = ప్రాతిపదికములయొక్కయు (ప్రాతిపదిక మనఁగా విభక్తిప్రత్యయములు గాని, వానికి సంబంధించిన వికారములుగాని కలుగక ముందున్నశబ్దరూపము; రామ, కృష్ణమొ.), రూప=విభక్తిరూపములయొక్కయు, అవ్యయ=అవ్యయములయొక్కయు, విలక్షణములకొ = చక్కనిలక్షణములను (అనఁగా: స్వరూపములను), ఆత్మక= తనలో, ఎఱిగిన కవీశ్వరుండె=తెలిసికొనిన కవీశ్వరుండె, కవీశ్వరుండు=కవి యను టకుఁ దగినవాఁడు.

ఈపద్యమునందు బ్రహ్మవేత్తృపరముగ మఱియొకయర్థము కూడ స్ఫురించు చున్నది:—

టీక. గురు...ధర్తములు-గురు=ఉత్తమములను, లఘు=అధమములైన, షర్ణ= జాతులయొక్క, ధర్తములు=అచారనియమములను, నియమములు = యోగాలగము లగుకౌచము, తపస్సు మొదలగువానిని (నియమము లనుటచే యోగము సమగ్రముముగ అని అర్థము. కేవలము నియమములనిమాత్రమే తెలిసికొనినందున సంతప్రయోజ నము లేదుగదా.), కలిత కర్తృ కర్త క్రియలను - కలిత=ఒప్పుచున్నట్టి (అనఁగా: ప్రసిద్ధములైన), కర్తృ=చేయువాఁడు, కర్త=చేయఁబడునది, క్రియ=చేయుట అను వానిని (వీనియధార్థస్వరూపము ననుట. ఇచ్చట ‘క్రియ’ అనఁగా ఫల మని కొందఱు. అది విచారింపవలసియున్నది.), తెలిసి, నామరూపా...ములు-నామరూప= నామరూపములయొక్కయు (అనఁగా : నామరూపాత్మక మగు నిశ్చపంచము యొక్కయు), అవ్యయ=ఈనామరూపములవలన వికారముఁజెందని పరబ్రహ్మము యొక్కయు, విలక్షణములకొ=చక్కనిలక్షణములను, ఆత్మక=తనలో, ఎఱిగిన కవీశ్వరుండు=తెలిసినపండితోత్తముండె (ప్రపంచము మిథ్య యగుటచేత అది సర్వ కాలములయందును గనఁబడుచునే యుండును గావునను, పరబ్రహ్మము తనకంటె వేఱైనవాఁడు గావున నచ్చటఁ జేయఁబలసినకార్య మేదయును లేకపోవుటచేతను,

ఈ ప్రపంచ బ్రహ్మముల లక్షణములఁ జక్కఁగ నెఱుఁగుటయే పురుషార్థమనిభావము.), కవీశ్వరుండు=పండితశ్రేష్ఠుండు (బ్రహ్మజ్ఞాని యనఁదగినవాఁ డనుట).

తా. గురువులు, లఘువులు, యతిప్రాసములు, కర్తృ కర్తృక్రియలు, ప్రాతిపదికములు, విభక్తిరూపములు, అవ్యయములు మొదలగువానిధర్మముల బాగుగ నెఱింగి చక్కఁగ బ్రయోగింపఁ గలకవియే కవి. (బ్రహ్మవేత్తృపరమనందు) మాయాకల్పితమగు ప్రపంచముయొక్కయు నిర్వికారుడగు పరమాత్మ యొక్కయు, లక్షణముల బాగుగ నెఱింగి భాగ్యంతరహీతుడై, చేయువాఁడు, చేయుట, చేయఁబడునది అను త్రిపుటియొక్క యథార్థతత్వమును (అనఁగా; ఈ త్రిపుటి పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకా దనువిషయమును, లేక, దీనినలనఁ గలుగుఫలము లనిత్యములు గావున ఈకర్తృత్వాదులను బరిత్యజింపవలయు ననుటను) బాగుగ నెఱింగి చిత్తము స్థిరమగుటకై (లేక, పరమానందానుభవ మెప్పుడు జరుగుచుండుటకై) ధ్యానయోగము నాచరించుచు “నైవ తస్య కృతే నార్థో నాకృతే సేవా కశ్చన” “జ్ఞాని కర్తృను జేసినను జేయకున్నను సమానమే” అను గీతావాక్యము ననుసరించి తన కెట్లున్నను బాధ లేదు గాన లోకసంగ్రహముకొఱకై (అనఁగా: లోకులను జక్కనిమార్గము నందు నడిపించునిమిత్తముగ) తనకులమన కుచితమగు ధర్మముల బాగుగ తెలిసి యాచరించుచు నుండు బ్రహ్మజ్ఞానియే బ్రహ్మజ్ఞాని. ఇతరులు లోకపంచకులు.

వ. అట్లు గావున.

11

టీక. అట్లుగావునకొ=పైపద్యమునందు చెప్పబడినవాఁడేకవీశ్వరుండుగావున.

== ఆంధ్రకవినుతి. ==

ఉ. నన్నయభట్టు నాంధ్రకవినాథునిఁ దిక్కనసోమయాజిని

బన్నుగ సోమసత్కవిని భాస్కరబహ్మిరపోతరాజులకొ

మున్ను ప్రసిద్ధి గాంచుకవిముఖ్యుల నందఱ నెమ్మనంబులో

నెన్ని నమస్కరించెద నభీష్టఫలాప్తి దనర్చునట్లుగాన్.

12

టీక. ఆంధ్రకవినాథునికొ=ఆంధ్రకవులలో నుత్తముఁడగు, నన్నయభట్టుకొ, తిక్కనసోమయాజిని, పన్నుగకొ=ఒప్పునట్లుగా, సోమసత్కవిని=చక్కనికవి యగు నాచన సోమన యనువానిని, భాస్కరబహ్మిరపోతరాజులకొ=హుళక్కి-భాస్కరుని (భాస్కరరామాయణకవి), బహ్మిరపోతరాజును, మున్ను=పూర్వమున, ప్రసిద్ధిగాంచు కవిముఖ్యులకొ=ప్రసిద్ధిఁజెందినకవిశ్రేష్ఠులను, అందఱకొ=అందఱిని (పైఁజెప్పిన వారిఁ గాక తక్కినవారలఁ గూడ నందఱిని), నెమ్మనంబులో=మనసులో, ఎన్ని=పొగడి, అభీష్టఫలాప్తి = కోరినఫల (గ్రంథనిర్మాణసామర్థ్యము) లాభము, తనర్చునట్లుగాకొ=తలఁగునట్లుగా, నమస్కరించెదకొ.

తా. ఆంధ్రకవులలో ముఖ్యుఁడగు నన్నయభట్టును, తిక్కనసోమయాజిని, ఉత్తమకవి యగు నాచనసోముని, హుళక్కి భాస్కరుని, బయ్యరపోతరాజును, మఱి యుఁ బూర్వకాలమునందుఁ బ్రసిద్ధిగాంచినకవిశేఖరుల నందఱును వినుతించి నమ స్కరించెదను. వారీయనుగ్రహమువలన నాకీగ్రంథరచనయందుఁ దగినసామర్థ్యము కలుగును గాక !

...> కుకవినిందవృత్తు. ...

క. శుద్ధపదయుక్తిఁ దొఱఁగి య, బద్ధమును నిబద్ధిగా నిబద్ధి నొగి మహా
బద్ధముగాఁ గనుకుకవుల, నౌద్ధత్యము మానుకొఱకు నభినందింతున్.

టీ. శుద్ధపదయుక్తిఁ=చక్కనిపదములను బ్రయోగించుటను, తొఱఁగి=విడిచి, ఆబద్ధముఁ=వ్యాకరణనిబంధము లేనియపశబ్దమును, నిబద్ధిగాఁ=పరిశుద్ధ మైనదానినిగా, నిబద్ధిఁ=పరిశుద్ధమైనదానిని, ఒగిఁ=పరుసగా, మహాబద్ధముగాఁ=మిగుల నపరిశుద్ధముగాను, కుకవులఁ=(భ్రమించు) కుకవులను (భాషాజ్ఞానము లేని కవులను), నౌద్ధత్యముఁ=గర్వమును (పరులకొవ్వములను దిరస్కరించుటను), మానుకొఱకు=విడుచుటకై, ఆభినందింతుఁ=కొనియాడెదను.

తా. సుశబ్దములఁ బ్రయోగించుట మాని యపశబ్దముల సుశబ్దములఁగను, సుశబ్దముల నపశబ్దములఁగను భ్రమించుచుఁ బరు లొనరించినగ్రంథములఁ దిరస్కరించుటయే పనిగా సంపదించుచుండు కుకవులఁ గొనియాడెదను. వారు నాగ్రంథము వైపునకు రాకుండెదరు గాక !

ఆవివేకిపరమైన యర్థము.—

టీక. శుద్ధపదయుక్తిఁ = పరిశుద్ధమగుమోక్షమును జెందుటను (మోక్ష మనఁగా: తనరూపమును దా తెలిసికొనుటవలన కలుగుభ్రాంతినివృత్తి కావున మోక్షము సర్వకాలములయందును తనకు సిద్ధించియే యున్నది. ఇట్లున్నను, ఆమోక్షమును జెందుటకు ప్రయత్నింపక అజ్ఞానుల చెడుచున్నారని యభిప్రాయము.), తొఱఁగి, ఆబద్ధముఁ=అసత్యమగుదానిని (ప్రపంచమును), నిబద్ధిగాఁ=సత్యముగాను, నిబద్ధిఁ=సత్యమును(పరబ్రహ్మమును), ఒగిఁ, మహాబద్ధముగాఁ=మిగుల నసత్యమైనదానినిగాను, కను కుకవులఁ=(తమభ్రాంతివలన) చూచుచున్న (లేక, భ్రావించుచున్న) దుష్పండితులను (యథార్థజ్ఞానము లేకున్నను, పండితులమని యభిమానించుకొనుచుండు నజ్ఞులను), నౌద్ధత్యముఁ=కుతర్కవిజృంభణములను, మానుకొఱకుఁ, ఆభినందింతుఁ.

తా. నిర్మలమై స్వభావసిద్ధమై యున్న మోక్షమువైపునకు పోక యసత్యమగు ప్రపంచమునే సత్యముగాను, పరబ్రహ్మము నసత్యముగాను తలచుచు నీవిషయముఖ

మలే సత్యము లనియు, నింతకంటె నితరము లగు సౌఖ్యములు లేవనియు భ్రాంతిఁ జేంది పరమానందరూప మగు నౌత్తమును గూడ ధిక్కరించుచుఁ దమ కేమియ్యఁ జెలియకన్నను సర్వమును చెలిసితిమని విజ్ఞప్తిగుచుఁ గుతర్కముల నాచరించు చుండు నవివేకులకు నమస్కారము. వా రీచెనకు రాకుండుమరు గాక !

ఆన. ఈకవి యిష్టదేవతాప్రార్థనము ముగించువాఁడై యీక్రిందిపద్యమున సకలభూతములకును నమస్కారము నాచరించుచు న్నాఁడు. —

మ. గరిమక్ సర్వై మనేకభూషణము లై కన్పట్టుచందంబునం

బరమాత్ముం డఖిలప్రపంచమయుఁ డై భాసిల్లు నట్లెటచే

ఘరసిద్ధోరగయక్షకిన్నరనరస్తోమాదిశశ్చర

చరనూపోజ్జ్వలసర్వభూతములకుఁ నద్భక్తితో మ్రొక్కెదన్. 14

టీక. గరిమక్ = గౌరవముచేత, సర్వము = బంగారు (ఒక్కటియైనను), అనేక భూషణములు వి = నానావిధములగు (నామములును రూపములును గల) భూషణములుగా నేర్పడి, కన్పట్టుచందంబునక్ = కనబడునట్లు, పరమాత్ముండు = నిర్గుణ నిర్వికార పరబ్రహ్మము, అఖిలప్రపంచమయుండు వి = అనేకవిధము లగు భేదములుగల యీప్రపంచమంతయును దానే యై, భాసిల్లుక్ = ప్రకాశించుచున్నాఁడు. అట్లు ఔటచేక్ = కాబట్టి, సుర...భూతములకుఁ - సుర, సిద్ధ, ఉరగ = నాగకుమారులు, యక్ష, కిన్నర, నర (వీరియొక్క), స్తోమ = సమాహేతులే, ఆది = మొదలుగాఁ గల, శశ్చత్ = పలుమఱు తిరుగు (జన్మపరచరల నొందు), చర = జంగమములగు (సంచరింపఁగలిగినవి), అచర = స్థావరములును (కదలనరనివి) అగు, రూప = మనుష్యులు మృగములు పక్షులు కొండలు వృక్షములు మొదలగురూపములతో, జ్జ్వల = ప్రకాశించుచున్న, సర్వ = సమస్తములైన, భూతములకుఁ = జంతుజాలమునకు, నద్భక్తితోక్ = మిగులభక్తితో, మ్రొక్కెదక్ = నమస్కరింతును.

తా. సుపర్ణ మొక్కటి యయ్యను అనేకభేదములు గల భూషణములై యున్నట్లు పరబ్రహ్మ మొక్కఁ డయ్యను, నానాభేదములు గల ప్రపంచమై తోచుచున్నాఁడు. కావున నీప్రపంచములో నెద్దియు నాబ్రహ్మమునకంటె నితరము కాదు. కాబట్టి దేవసిద్ధనాగయక్షకిన్నరమనుష్యసమాహులకును, మఱియు ననేకవిధములై జంగమస్థావరరూపములగు సకలభూతసంఘంబులకును నమస్కారము చేసెదను. (ఈభూతములు బ్రహ్మరూపము లగుటచే సత్యమలయ్యను గల్పితమగు కర్తసంబంధముచే పలుమాఱు జన్మించుచు, మృతినొందుచు, ఒకదేహమును బరిత్యజించుచు, మఱియొకదేహమును గైకొనుచు తిరుగుచుండును. కావున భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలములయందలిసకలప్రపంచమునకును నేను మిగుల భక్తితో పందనముల నాచరించెద ననుట.)

అవ. తా సీత్రబంధము నొనర్చుటకుఁ గల కారణము నీక్రింద వివరించుచున్నాఁడు.—

వ. అని యిష్టదేవతాప్రార్థనంబును సద్గురుకీర్తనంబును సంస్కృతాంధ్ర సత్కవిస్తోత్రంబును గావించి యేను ముముక్షుజన హితంబును సంసారసాగరోత్తారకంబును దారకసాంఖ్యానునస్కాత్మకంబును జీవ బ్రహ్మైక్యసాక్షాత్కారసాధారణ కారణంబు నైన రాజయోగం బంతయు నొక్కప్రబంధంబు గా రచియింప నిశ్చయించి పరమైకాంతంబు శ్రీగురుమంత్రదేవతాతత్త్వానుసంధానంబు నేయుచున్న సమయంబున.

15

టీ. అని=ఇట్లు, ఇష్టదేవతాప్రార్థనంబును = ఇష్టదేవతలను వేడుటయును, సద్గురుకీర్తనంబును = సద్గురువులనుతిమటయు, సంస్కృతాంధ్ర సత్కవిస్తోత్రంబును = సంస్కృతకవుల నాంధ్రకవుల నుతించుటయును, గావించి = చేసి, ఏను = నేను, ముముక్షు... హితంబును = ముముక్షు = మోక్షమునుగోరు, జన = మనుష్యులకు, హితంబును = మేలు నేయునదియును, సంసార... బును = సంసార = సంసారమనియెడు, సాగర = సముద్రమునుండి, ఉత్తారకంబును = తరింపజేయునదియు, తారక... ంబును = తారక = తారకయోగము, సాంఖ్యసాంఖ్యయోగము, అనునస్క... = అనునస్కయోగము, అత్మకంబును = స్వరూపము గాఁ గలదియును, జీవ... కారణంబును = జీవ = జీవునకును, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమునకును గల, ఐక్య = అభేదమును, సాక్షాత్కార = ప్రత్యక్షముగాఁ జెలిసికొనుటయందు, సాధారణ = సుఖమైన, కారణంబును = సాధనంబును, వివ, రాజయోగంబున అంతయును = రాజయోగమును సంపూర్ణముగా, ఒక్కప్రబంధంబుగా = ఒక్కకావ్యముగా, రచియింపజేయుటకు, నిశ్చయించి, పరమై.. బునకు = పరమ = శ్రేష్ఠమైన, ఏకాంతంబునకు = విజనస్థలమునందు, శ్రీ... అనుసంధానంబునకు = శ్రీ = శోభాయుక్తడైన, గురు = గురుగనుహాదేవాచార్యుడైన స్వరూపముగాఁగల, మంత్రదేవతా = తారకమంత్రాధిదేవత (యగు శ్రీరామమూర్తి) యొక్క, తత్త్వ = పరమార్థ పరబ్రహ్మస్వరూపముయొక్క, అనుసంధానంబునకు = ధ్యానమును, చేయుచుకొ, ఉన్న సమయంబునకు.

తా. ఇట్లు ఇష్టదేవతల బ్రాధించి సద్గురువులఁ గొనియాడి సంస్కృతాంధ్ర, కవులకు నమస్కరించి సంసార మనునముద్రమును దరింపజేయుటకును, జీవునకును బ్రహ్మమునకును భేదము లేదనువిషయము ప్రత్యక్షముగాఁ జెలియజేయుటకును, సుఖమగుసాధనమై, మోక్షపేక్ష గలవారలకు మిగుల మేలుచేయు రాజయోగమును దారకసాంఖ్యానునస్కము లగు మోక్షభేదములు గలదానిని సమగ్రముగాఁ

గావ్యముచేఁ పర్ణింపఁ బూని నే నేకాంతస్థలమునంచుండి మహాశేషగురూపుఁ డగు శ్రీరామునిపరమార్థరూపమును (నాకును బ్రహ్మమునకును భేదములేదు; ఆను విషయమును) ధ్యానించుచుండఁగా (ప్రేపద్యముతో నన్వయించుకొనవలయును).

సీ. కమనీయవరదివ్యకాంచనచేలంబుఁ, గాషాయవస్త్రంబుగా ధరించి
చాపబాణంబులుచంచత్కమండలు, దండముల్లాఁగహస్తములఁబూని
రమణీయరత్నహారంబురుద్రాక్షమాలిక గా గళంబున లీలఁ దాల్చి
సీతావధూటిని శ్రీరాజయోగాహ్వ, యాధ్యాత్మవిద్యగా నవధరించి
తే. ప్రేమ మీఱంగ శ్రీరామ రామ రామ
యనుచుఁ దనపేరు నుడువుచు నదృశ్యముగ
శ్రీమహాదేవగురుఁ డైనరామవిభుఁడు
గరుణతోడుత నెదుర సాక్షాత్కరించె.

16

టీ. కమనీయ...చేలంబు-కమనీయ=రమ్యమైన, వర=శ్రేష్ఠమైన, దివ్య=దేవ
లోకసంబంధమైన, కాంచనచేలంబు=సువర్ణవస్త్రమును, కాషాయవస్త్రంబుగా=
కాషాయవస్త్ర మగునట్లుగా (కాషాయవస్త్రమువలె) ధరించి, చాపబాణంబులు=
ధనుస్సుబాణంబులును, చంచత్...దండముల్-చంచత్=ప్రకాశించుచున్న, కమం
డలు = కమండలములు, దండముల్ = దండము, ఇవి, కాఁగ = అగునట్లుగా,
హస్తముల = చేతులయందు, పూని = ధరించి, రమణీయరత్నహారంబు =
మనోహర మగురత్నాలహారము, రుద్రాక్షమాలికగా, గళంబున = కంఠ
మునందు, లీల = విలాసముగా, తాల్చి = ధరించి, సీతావధూటిని = సీతా
దేవిని, శ్రీ...విద్యగా - శ్రీ = ఒప్పుచున్న, రాజయోగ = రాజయోగమని
యెడు, ఆఖ్య = పేరుగల, ఆధ్యాత్మవిద్యగా = ఆత్మవిద్యగా, అవధరించి=
స్వీకరించి (పార్వ్యమునందుంచుకొని) ప్రేమమీరంగ = ప్రీతియధికమగుచుండఁగా
(నన్ను గ్రహించి,) శ్రీరామరామ, అనుచు, తనదుపేరుక=తనదివ్యనామమును,
నుడువుచు = చెప్పుచు, అదృశ్యముగ = అశ్చర్యము గలుగునట్లుగా, శ్రీమహాదేవ
గురుఁడు అయిన = శ్రీమహాదేవగురుస్వరూపుఁడైన, రామవిభుఁడు = శ్రీరామమూర్తి,
కరుణతోడుత = దయతో, ఎదురక, సాక్షాత్కరించె = ప్రత్యక్షమయ్యెను.

తా. మనోహర మగుసీతాంబరము కాషాయవస్త్రముగ, ధనుర్బాణంబులు
కమండలు దండములుగ, రత్నహారంబులు రుద్రాక్షమాలికలుగ, సీతామహాదేవి
రూపమునుదాల్చిన వేదాంతవిద్యగా, తననామధేయము నెఱిగింపుట తారకజపముగ,
నాశ్రీరామమూర్తి మహాదేవగురుస్వరూపముతో నాపైఁ గరుణ వెలయఁ బ్రత్యక్ష
మయ్యెను.

(ఇచ్చట శ్రీరామమూర్తికిని, మహాదేవాచార్యునకును అభేదము చెప్పబడి యున్నది. శ్రీరామనకుఁ గలపీతాంబరము మొదలగునవి అన్నియు మహాదేవి యతీంద్రునకుఁ గలకాషాయవస్త్రము మొదలగునవిగా వర్ణింపబడి యున్నవి. కావున ప్రత్యక్షమైనవాడు రామమూర్తియే యనియు, ఆయనను గురుస్వరూపునిగా నీకవి భావించెననియు పాఠకులు తెలిసికొందురు గాతః.)

వ. ఇట్లు శిష్యవాత్సల్యంబున సాక్షాత్కరించి మదీయదీర్ఘదండ నమస్కారంబులు చతుర్విధపురుషార్థప్రదచతుర్ముఖసమన్వితనారాయణ స్మరణపూర్వకంబుగా నంగీకరించి కలకల నవ్వుచు శరీరత్రయవిలక్షణా వస్థాత్రయసాక్షిపంచకోశవ్యతిరిక్త సచ్చిదానందస్వరూప ప్రత్యగాత్ముండ నైననీన సత్యజ్ఞానానందస్వరూపపరమాత్ముండ నైన నేను; సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపపరమాత్ముండ నైన నేన సచ్చిదానందస్వరూప ప్రత్యగాత్ముండ నైననీ వని సర్వోపనిషత్సారభూతార్థం బైనపరమతత్త్వరహస్యార్థం బుపదేశించి యీయభేదవిజ్ఞానదృష్టిచేత నిరంతరంబు నన్నవలోకించుచు జీవన్ముక్తినుఖంబునుభవించువుము. ప్రార్థనభోగావసానసమయంబున ఘటా కాశంబు మహాకాశంబునం గలసినవిధంబున నాయందు విదేహకైన ల్యంబు నొందెదు సందేహంబు లేదని యాజ్ఞాపించి యిప్పుడీపు బ్రహ్మాండ పురాణంబునం దధ్యోత్తరామాయణం బుమామహేశ్వరసంవాదరూపం బైన యొప్పు నందు శ్రీరామహృదయం బనునితిహాసంబు సీతారా మాంజనేయసంవాదంబునఁ బ్రవర్తిల్లు నది సంతేషరూపంబు గావున నయ్యర్థంబువిస్తరించియొక్కప్రబంధంబుగా రచియించినాపేరనంకితంబు సేయుము సర్వపావవినిర్ముక్తుండనై కృతార్థుండ నయ్యెద వనియాసతిచ్చి తిరోహితుండయ్యెనంతట మేల్కనిపరమానందధరితాంతఃకరణుండనై.

టీక. ఇటు=ఈప్రకారముగ, శిష్యవాత్సల్యంబునక= శిష్యునియందలిప్రీతి చేత, (గురుజనులయందున్నప్రేమకు భక్తి అనియు, స్త్రీలయందున్నప్రీతి కనురాగ మనియు, సోదరి సోదర పుత్రశిష్యులయందుగల ప్రీతికి వాత్సల్యమనియు పేరు.) సాక్షాత్కరించి=ప్రత్యక్షమై, మదీయదీర్ఘదండనమస్కారంబులు = నాసాష్టాంగ నమస్కారములను, చతుర్విధ = చతుర్విధ = నాలుగువిధములైన, పురుషార్థ = ధర్మార్థకామమోక్షము లనుపురుషార్థముల (పురుషార్థము లనఁగా: పురుషునిచే నప శ్యము సాధింపబడవలయునవి. వీనిలో దేనినైనను సాధింపకుండిన జన్మము నిరర్థకమునై అందు ధర్మమోక్షములు ప్రధానములు; అర్థకామము లప్రధానములు అనఁగా: అర్థకామముల విడిచియైనను ధర్మమోక్షముల నాజ్ఞింపవలయును. ధర్మమోక్షములకు

విరుద్ధకామములు పనికొరవనుట.) ప్రద=ఇచ్చునట్టి, చతురక్షర్ష=నాలుగుఆక్షరములతో, సమన్విత=కూడిన, నారాయణ=నారాయణఅనెడుపేరుయొక్క, (ఈనారాయణ పదమునందలి నాలుగు అక్షరములును, త్రమముగ నాలుగుపురుషార్థములను గలుగఁ జేయు నని భావము.) స్వరణపూర్వకంబుగాఁ=స్వరించుటయే (లేక, ఉచ్చరించుటయే) మొదలగునట్లుగా ఉచ్చరించుచు, అంగీకరించి, కలకలనవ్వుచుకొని, శరీర... ఆత్మండపు-శరీరత్రయ=స్థూలనూత్నకారణములనుమాడు శరీరములకును, విలక్షణ=లేనట్టియు, అవస్థాత్రయ=జాగ్రత్త స్వప్నము సుషుప్తి అనియెడు మూడు అవస్థలకును, సాక్షి=చూచునట్టి, పంచకోశ=అన్నమయము, ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞానమయము, ఆనందమయము అనునైదుకోశములకంటెను, (కోశ మనఁగా; ఆవరించునది. పరమాత్మ స్వరూపము తెలియఁకుండునట్లు ఆవరించుచున్నవి గావున ఈ అన్నమయాదులకుఁగూడఁ గోశములని పేరు గలిగెను.) వ్యతిరిక్త = వేరైనట్టియు, సతే =సత్యమాత్రస్వరూపుఁడైనట్టియు, (సత్య అనఁగా: ఉనికి. ఇదియే పరబ్రహ్మమునకును జీవునకును స్వరూపము.) చిత్ =చైతన్యము, ఆనంద=ఆనందము, స్వరూప=స్వరూపముగాఁగల, ప్రత్యేకాత్మండపు శ్చయిన=జీవుఁడైన, (సర్వదేశములయందును, సర్వకాలములయందును, సర్వజన్తువులయందును ఉండుట అనునొక స్వరూపముతో నిలిచియుండుట.) చైతన్యము=(జ్ఞానము), ఆనందము (ఇదియే జీవునియాకారము.) సేవ=సేవే, సత్యజ్ఞానానందస్వరూప పరమాత్మండను=సచ్చిదానంద స్వరూపముగాఁగల పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడను, అయిన, సేవ=సేవే, సచ్చిదానందస్వరూప ప్రత్యేకాత్మండపు, అయిన, సేవు, అని, సర్వ.. అర్థంబు-సర్వ = సారాశమగు, ఉపనిషత్సారభూత=(ఉపనిషత్తులయొక్క పరమాభిప్రాయము), అర్థంబుఅయిన=విషయమైన, పరమతత్త్వరహస్యార్థంబుకొ = పరతత్త్వమనియెడు రహస్యవిషయమును, ఉపదేశించి, ఈ...దృష్టిచేకొ-ఈ=పైనవివరింపఁబడిన, అభేదవిజ్ఞానదృష్టిచేకొ=జీవబ్రహ్మైక్యము నెఱుంగుట యనెడు దృష్టిచేత, నిరంతరంబుకొ = సర్వకాలములయందును, నన్నుకొ = పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడగు నన్ను, అవలోకించుచుకొ=చూచుచు (నేను పరబ్రహ్మమును ఒక్కటియే యని నిదిధ్యాసనముచేయుచు), జీవన్ముక్తిసుఖంబుకొ = బ్రతికియుండియే మోక్షమునుజెంచుట (భ్రాంతినివిడచుట) వలనఁ గలుగునానందమును, ('నేనుమనుష్యుఁడను బ్రాహ్మణుండును' అను మొదలగు నభిమానము లున్నంతకాలము బహువిధము లగుదుఃఖములు కలుగును. 'నాకీప్రపంచమునందలి వికారము లంటవు. నాకును పరబ్రహ్మమునకును భేదములేదు' అనుజ్ఞానము దృఢముగఁ గలిగెనేని యీ దుఃఖములు వానిని బాధింపవు. ఇదియే జీవన్ముక్తి) అనుభవింపుము, ప్రా...సమయంబున-ప్రారబ్ధ = ప్రస్తుతశరీరమునందు సుఖదుఃఖఫలముల నొసంగుట కారంభించిన కర్మముయొక్క, భోగ = అనుభవముయొక్క,

అవసానంబునక = క్షంతమునందు (మరణసమయమునందు ప్రార్థకర్త మనుభవించిన ననే యీశరీరము తొలగిపోవును. ఇదియేమరణము.) ఘటాకాశంబు = కుండలోని యాకాశము, మహాకాశంబునక = సర్వవ్యాపక మగునాకాశమందు, కలసినవిధంబునక = అప్రయత్నముగానే వికృతమునుజెందినట్లు, (ప్రతిస్థలమునందును ఆకాశము వలదు గదా! కుండలోపల నున్న యాకాశము, లేక, కుండలోపల జలములోఁ బ్రతిబింబించిన యాకాశము అకుండపగిలిపోవఁగానే మహాకాశములో నప్రయత్నముగఁ గలసి పోవుట ప్రత్యక్షము.) నాయంగుక = పరబ్రహ్మస్వరూపుడైన నగునాలోన, విదేహకైన్వలంబుక = దేహోపాధి లేకపోవుటచేతఁ బరిపూర్ణ మగునైక్యమును (మోక్షమును) ఓండెను = పొందఁగలవు. సందేహంబు లేదు, అని, అజ్ఞాపించి, ఇష్టము, ఈవు = నీవు, బ్రహ్మాండపురాణంబునందుక, అధ్యాత్మరామాయణంబు, ఉమామహేశ్వరసంవాదరూపంబై = పార్వతీపరమేశ్వరుల ప్రశ్నోత్తరరూపంబుగ, ఒప్పుక = కలదు, అందుక = ఆ అధ్యాత్మరామాయణంబునందు, శ్రీరామహృదయంబు, అను, ఇతిహాసంబు = కథ, సీతారామాంజనేయసంవాదంబుక = సీతారామహానుమంతులసంవాదముతో, ప్రవర్తిల్లుక = ఉన్నది. (సీతారామాంజనేయసంవాదమే ఆశ్రీరామహృదయమునందలివృత్తాంతము అనుట.) అది = ఆకథ, సంక్షేపరూపంబు = మిగులసంగ్రహంబుగా నున్నది, కావునక, అయ్యర్థంబుక = ఆకథయందలివిషయంబును, విస్తరించి, ఒక్కప్రబంధంబుగాక = ఒకకావ్యముగా, రచియించి = చేసి, నాపేరక = నాపేరుతో, అంకితంబుసేయుము = నాకు కృతి యిచ్చు, సర్వపాపవినిర్మూలకంబువు వి = పాపరహితుడవై, కృతార్థంబువు అయ్యెదవు, అని, ఆనతిచ్చి = అజ్ఞాపించి, తిరోహితుండు = అంతర్ధానముఁ జెందినవాఁడు, అయ్యెక, అంతటక = తర్వాత, మేల్కొని = ధ్యానమునుజూపించి, పరమ...నై = పరమ = అధికమగు, ఆనంద = సంతోషముతో, భరిత = నిండిన, అంతఃకరణంబున వి = మనస్సుకలవాడనై, (ఉత్తరపద్యముతో నన్వయము.)

తా. ఇల్లమహాదేవగురురూపుడగు శ్రీరామమూర్తి శిష్యునియందలి ప్రేమాతిశయముచేత బ్రత్యక్ష మై, ధర్మార్థకామమోక్షముల నొసంగఁజాలనక్షరములు గల నారాయణనామము సుచ్చరించుచు నే నొనర్చు సాష్టాంగసమస్కారముల నంగీకరించి పకపక నవ్వుచు, 'నాకంటె నీవు గాని నీకంటె నేను గాని వేఱుకాము. నీవు స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకంటె వేఱై జాగ్రదాదు లగునవస్థల జూచుచుఁ బంచకోశముల నతిక్రమించి సచ్చిదానందస్వరూపుడవై యున్నావు. నేనును అట్లే యున్నాను. కావున మన కిరువురకును భేద మిండు కైనను లేదు. ఈఅభేదదృష్టిని మనసునందు స్థిరముగ నిలిపికొని జీవన్ముక్తి ననుభవించువుము. ప్రార్థనానుభవము ముగిసినపిదప ఘటాకాశము మహాకాశమునందైక్యముఁ జెందునట్లు నాయం దైక్యము

నొందెదవు, అని సర్వోపనిషత్సార మగువిషయము సుపదేశించి, మరల “ప్రస్తుతము నీవు చేయవలసినకార్య మొకటి కలదు, బ్రహ్మాండపురాణంబునఁ బార్వతీపరమేశ్వరసంవాదరూపముగ నధ్యాత్మరామాయణము కలదు. దానియందు సీతారామాంజనేయసంవాదరూప మగుశ్రీరామహృదయ మను నితిహాసము మిగుల సంక్షేపముగ నున్నది. దాని విస్తరించి యొకకావ్యమొనరించి నాకుం గృతి యిమ్ము దీనిచే సకలపాపరహితుడ వై, కృతకృత్యుడ వగుదువు.” అని యాజ్ఞాపించి యంతర్ధానమును జెందెను. తర్వాత నేమేను సమాధిని విడిచి యాచార్యుని పరమానుగ్రహమువలన నుల్లాసముఁ జెందుమనస్సుతో.

==కృతికర్తృభాగ్యప్రశంస==

శా. శ్రీవిశ్వేశ్వరపార్వతీ ప్రియదముక్ శ్రీజానకీరామవాక్యవిర్భూతము మారుతాత్మజనుబోధ్యం బైః తగ్గ శ్రీమహాదేవాచార్యవరాంకితంబుగను ధాత్రి న్రాజయోగంబు సంభావింపక రచియింపఁ గల్గె నిఁక నాభాగ్యంబు సామాన్యమే ? 17

టీ. శ్రీ...దముక్ - శ్రీ=సంపద్యుత్తలైన, విశ్వేశ్వర=ఈశ్వరసమము, పార్వతీ=పార్వతిదేవికిని, ప్రియదముక్=సంతోషము గలిగించునట్టియు, శ్రీ.. భూతము-శ్రీజానకీ=సీతాదేవియొక్కయు, రామ=శ్రీరామునియొక్కయు, వాక్య=వాక్యములనుండి, ఆవిర్భూతము=పుట్టినట్టియు, మారుతాత్మజనుబోధ్యంబు=అంజనేయసమము బాగుగఁ జెలవఁ దగినది. (అంజనేయసమ పదేశించినది)వి=అయిన, రాజయోగంబు=తారకసాంఖ్యామనస్కరూప మగురాజయోగమును, తగ్గ=ఒప్పునట్లుగా, శ్రీ...గను- శ్రీమహాదేవాచార్యవర=మహాదేవయతి యను నాచార్యశ్రేష్ఠునకు, అంకితంబుగను=సమర్పితంబుగ, ధాత్రి=భూమియందు, సంభావింపక=సర్వజనులను గౌరవించునట్లుగా, రచియింపక కల్గె=చేయుటకుఁ దట్టనమయ్యెను. (కావ్యముగా రచించుట తట్టన మయ్యె ననుట.) ఇక=ఇప్పుడు, (లేక, ఇట్లుగటచేత,) నాభాగ్యంబు=నాయదృష్టము, సామాన్యమే=స్వల్పమైనదా? తా. పార్వతీపరమేశ్వరులకు సంతోషకరమై, మహానుభావుఁ డగు హనుమంతునకు సీతారాములు చేసినయుపదేశమే స్వరూపము గాఁ గలిగిన యీ రాజయోగమును, ఒక ప్రబంధముగా రచియింప సమకూరెను. అందును సదాచార్యులలో నుత్తమోత్తముఁ డగుమహాదేవాచార్యుఁడు కృతిపతి యయ్యెను. ఇక నాభాగ్యమునకు మితి గలదా?

క. దివ్యము భవ్యం బగును, త్రావ్యము సంతతము మోక్షకాలముచే శ్రోతవ్యము వక్తవ్యము మం, తవ్యము భావ్యమును గీర్తితవ్యము గాదే?

టీక. దివ్యము = శ్రేష్ఠమయినదియు, భవ్యంబు = షేషకర మైనదియు, అగు మత్కావ్యము = అయిననాకావ్యము, సంతతము = ఎల్లప్పుడును, మోక్షకాలము చేక = మోక్షేచ్ఛగలవారిచే, శ్రోతవ్యము = వినదగినదియు, వక్తవ్యము = పఠింపదగినదియు, మంతవ్యము = మననము, (లేక విచారణము చేయదగినదియు), భావ్యమును = అన్నిటిలో నుత్తమమని, తలపడగినదియు, కీర్త్యవ్యము = కొనియాడదగినదియు, కాదే = కాకుండునా? (అగుననుట.)

తా. పైపద్యమునందు వర్ణింపఁబడినవిధముగ నుపదేశ మొనర్చినవారు, దాని గ్రహించినవారును, అచరిత్రమును మిగుల నాదరముతో. గ్రహించినవారును, గృతిపతియును, ఉత్తమోత్తమ లై యుండుటచే నేను రచింపఁబోవుకావ్యము పరమ పవిత్ర మైనదియు లోకులకు షేషము కలిగింపఁ జాలినదియుఁ గాఁగలదు. మోక్షేచ్ఛగల ప్రతిమనుజుఁడును సదా దీని నాకర్ణించుచుఁ బఠించుచు దీని యర్థమును మననము నేయుచు దీనికంటె నుత్తమ మైనది మఱియొకటి లే వని ప్రశంసింపఁగలరు. దీనికి సంశయము లేదు.

వ. అని విచారించి సంతోషభరితచిత్తుండ నై మదీయాచార్యపరంపరావతారంబు నభివర్ణించెద. 19

టీక. అని = పైనఁజెప్పినవిధముగ, విచారించి, సంతోషభరితచిత్తుండను వి = సంతోషముచేఁ బూర్ణ మగుమనస్సు గలవాడ నై, మదీయ... అవతారంబు = మదీయ = నాసంబంధముగల, అచార్య = గురువులయొక్క, పరంపరా = పరుసయొక్క, అవతారంబు = క్రమమును, అభివర్ణించితి = వర్ణించితిని. (గ్రంథారంభమునకు ఉపక్రమించితి నని భావము.)

తా. పైన వర్ణించినవిధముగా నామహాభాగ్యమును గూర్చియుఁ గావ్యముయొక్క మహాత్మ్యమును గూర్చియు విచారించి మిగుల సంతోషముతోఁ దత్క్షణమే కావ్యము నుపక్రమించి దానిమొదట నలంకారంబుగ నాగురుపరంపరను వర్ణింప నారంభించినాడను.

— గురుపరంపరాభివర్ణనము. —

ఆవ. వంశమురెండువిధములు:—విద్యావంశము, జన్మచేఁగలుగువంశము. అందు శరీరమును మాత్ర మొసంగఁగలజన్మవంశముకంటె సర్వవృక్షహరసాధన మగుజ్ఞాన మొసంగిన విద్యావంశ ముత్తమ మను నభిప్రాయమును నూచించుచు కవి మొట్టమొదట గురుపరంపర నభివర్ణించుచున్నాడు:—

శా. సత్తామాత్రుఁడు నిర్విశేషుఁడు తనూనర్వేంద్రియప్రాణహృచ్చిత్తాహంకృతిధివ్రకాశకుఁడు సచ్చిత్తోష్కాయుండు వి

ద్వితాపాంధతమః ప్రదీపమయుః డాత్తస్వామి భాశితై శ్రీ
దత్తాత్రేయగురుం డనంగ జగదంతర్యామి యై మున్నిలన్. 20

టీక. సత్తామాత్రుడు=సత్తయే, (ఉనికియే, లేక దేశకాలవస్తువులవలనఁ గలుగు మార్పులు లేక పోవుటయే), స్వరూపము గాఁ గలవాఁడును, నిర్విశేషుఁ డు=భేదములు, విచారములు, ధర్మములు లేక నేకస్వరూపుఁడై యుండువాఁడును, తను...ప్రకాశకుఁడు - తను=స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములను, సర్వేంద్రియ=సమస్త ములగునింద్రియములను, ప్రాణ=ప్రాణములను, హృత్=హృదయమును, (సంకల్పముఁ జేయునంతఃకరణము) చిత్త, (సందేహించునట్టియంతఃకరణము) అహంకృతి=అహం కారమును, (ఇది. “ఈపని నెట్లైననుజేయునును” అని యుక్తాయుక్తవిచారణము కూడఁ జేయక త్వరపడు నంతఃకరణము), ధీ=బుద్ధిని (ఇది యుక్తాయుక్తవిచార పూర్వకముగఁ గార్యములను నిశ్చయించు నంతఃకరణము. అంతఃకరణ మొక్కటియే యైనను, ఆయావృత్తులచే, అనఁగాః ఆయావృత్తులు గలిగినసమయములందు ఆయా పేర్లచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. అని తెలిసికొనవలయు) ప్రకాశకుఁడు = ప్రకాశింపఁజేయువాఁడును, సత్...కాయుండు-సత్=సత్యమును, చిత్=జ్ఞానము, తోష=ఆనందమును, కాయుండు=స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును, విద్యత్...మయుఁడు-విద్యత్=జ్ఞానులయొక్క, తాప=తాపత్రయ మనియెడు, ఆంధతమః = గాఢాంధ కారమునకు, ప్రదీపమయుఁడు=దీపముతో సమానుఁడు, (పోఁగొట్టువాఁడు) ఆగు-ఆత్మస్వామి=పరబ్రహ్మరూపుఁడు, శ్రీదత్తాత్రేయగురుండు అనంగ=శ్రీదత్తాత్రే యాచార్యుఁ డనుపేర, జగదంతర్యామి యై=సర్వాజగత్తులను నియమించువాఁడై, ఇలక=ఈభూమియందు, మున్ను=పూర్వకాలమున, భాసిల్లెక = ప్రకాశించెను. (కలఁ డనుట).

తా. దేశ కాల వస్తువులచేఁ గల్గుభేదములు లేక (సర్వదేశములయందును, సర్వ కాలములయందును సర్వవస్తువులయందును ఒక్కరూపముగ నుండుచు) మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములకు సాక్షి యై సచ్చిదానందరూపుఁ డై యాశ్రితు లగువారి తాప త్రేయముల నడంచుచు, నొక్క-కూటస్థపరబ్రహ్మము (భ్రాంతి లేనిజీవుఁడు)? సకల జగంబుల నియమించుచు, దత్తాత్రేయాచార్యుం డనుపేర భూమిపై వెలుఁగొందు చుండెను.

క. ఆదత్తాత్రేయగురు, శ్రీదివ్యపదారవిందనేవాదిశ్రీ
మోదుఁడు ప్రత్యక్షప్రహ్లాదుం డనశ్రీజనార్ద నాహ్వయుఁ డౌషన్.

టీక. ఆదత్తా...దుఁడు-ఆ దత్తాత్రేయగురు=దత్తాత్రేయాచార్యునియొక్క, శ్రీ=మంగళకరము లైనట్టియు, దివ్య=ఉత్తమోత్తమము లైనట్టియు, పదారవింద=

పాదకమలములయొక్క, సేవాది=సేవ మొదలగునవియే, (లేక, సేవ మొదలగు వానివలన గలిగిన), శ్రీ మోచుడు=సంపదచే సంతోషించువాడు, (లేక, సంపదయే సంతోషము గాఁ గలవాడు), అగు, శ్రీ జనార్దనాహ్వయుడు=జనార్దనుడనయోగి, ప్రత్యక్షప్రహ్లాదుండు అనకా = ప్రత్యక్షముగాఁ గానవచ్చుచున్న ప్రహ్లాదుడో యనునట్లు, ఒప్పుకా=ప్రకాశించుచుండెను.

తా. అదత్తాశ్రేయగురువునకు శిష్యుడై యుష్టహనుభావునిపాదసేవయే తనకు మహోన్నతపదవిగ నానందించుచుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గానవచ్చుప్రహ్లాదుడో యన జనార్దనయోగి జగత్ప్రసిద్ధుఁడై యుండెను.

మ. తనసాశీల్యము శాస్త్రచింతనము గాత్మజ్ఞానముం జూచి హెచ్చినకూర్చి న్నిజదివ్యరూపములతో శ్రీ భారతీ మోక్షకామిను లేతెంచి యహర్నిశంబు దను నెమ్మిం గొల్వఁగా శ్రీ జనార్దనయోగీశ్వరుఁ డొప్పె నెల్లెడ పవిత్రాభ్యాసాంతమార్తాండుఁడై.

టీక. తనసాశీల్యము=తనసత్ప్రవర్తనము, శాస్త్రచింతనముకా=శాస్త్రవిచారము, అత్మజ్ఞానముకా=అత్మజ్ఞానమును, చూచి, హెచ్చినకూర్చికా=అధికమైనప్రేమచేత, నిజదివ్యరూపములతోకా=తమలోకో త్తరము లగునాకారములతో, శ్రీ భారతీ మోక్షకామినులు=లక్ష్మీ-సకస్వతీ-పార్వతులు. (సదాచారమును జూచి లక్ష్మీయు, శాస్త్రజ్ఞానమును జూచి సరస్వతీయు, బ్రహ్మజ్ఞానమును చూచి, పార్వతీయు చెంతఁ జేరి రనియు, ఈజనార్దనయోగి విష్ణుబ్రహ్మమహేశ్వరరూపుడనియు భావము.) ఏతెంచి=వచ్చి, అహర్నిశంబుకా=రేయుంబనలు, తనుకా=తనను, నెమ్మికా=ప్రేమతో, కొల్వఁగాకా=సేవించుచుండఁగా, శ్రీ జనార్దనయోగీశ్వరుడు, ఎల్లెడకా = అంతటను, అవిద్యాభ్యాంతమార్తాండుడై=అవిద్య యనెడి, (లేక, అజ్ఞాన మనెడి) చీకటికి నూర్పునివంటివాడై, (జీవులకు అవిద్య యనునది ఆవరణము కావున దానినిఁ దొలగించి వారిని ముక్తులను జేయుచు అనుట.) ఒప్పెకా=ప్రకాశించెను.

తా. ఆజనార్దనయోగీశ్వరునిధర్మప్రవర్తనమును జూచి లక్ష్మీయు, విద్యాసమృద్ధిని జూచి సరస్వతీయు, బ్రహ్మజ్ఞానమును జూచి పార్వతీయు నాయన నాశ్రయించి స్త్రీస్వరూపములతో మిగుల ననురాగవతులై సేవించు చుండిరి. ఇట్లపరిమితమగు శ్రాధానముతోఁగూడి త్రిమూర్తులస్వరూపము గలవాఁడై యాశ్రితులయజ్ఞానమును ధ్వంసము గావించి, మోక్షము నొసంగుచు నాఘనుడు ప్రకాశించుచుండెను.

తే. ఆజనార్దనగురునకత్వద్భుతముగ, శ్రీమదేకోగుగుప్తామిశిష్యుడయ్యెమునునసిష్టమహామునీంద్రునకునర్థి, దాశరథిభక్తుడై నచందంబుదనర.

టీక. ఆజనార్దనగురునకు, ఆత్మద్భుతముగఁ = మిగుల నాశ్చర్యముగ, శ్రీమదేకోగురుస్వామి = బ్రహ్మజ్ఞానము గలయేకోగురుస్వామి యనువాఁడు, మను = పూర్వకాలమున, వసిష్ఠమహామునిండు నకుఁ = వసిష్ఠమహాత్మకి, ఆర్థిక్ = ఆదరముతో, దాశరథి = శ్రీరాముఁడు, శిష్యుఁడైనచండంబు = శిష్యుఁడైనము, సనకఁ = ఒప్పనట్లుగా, శిష్యుఁడు, అయ్యెన్.

తా. మున్నా రామభద్రుఁడు వసిష్ఠమహామునికి శిష్యుఁడైనట్లు బ్రహ్మవేత్తలలో నగ్రసరుండు నేకోగురుస్వామి యాజనార్దనయోగీండు నకు శిష్యుఁడయ్యెను.

సీ. తనదువై రాగ్యంబుఁగనుగొనిసిగ్గుచే, సనకాదిమునులజావెనుకనొదుగఁ
దనదుసద్భక్తిచేదగఁగట్టువడి యింట, శ్రీకృష్ణుఁ డాత్మీయసేవజేయఁ
దనదువిజ్ఞానతీర్థమునందుఁ గ్రుంకుచు, గంగాదినదు లెల్లగంతు లిడఁగఁ
దనదుపూర్ణాత్మసంతతసమాధినిజూచి, ప్రహ్లాదుఁడాత్మవ్యపరత నొంద

తే. స్వకృతగీతాదిశాస్త్రభాష్యంబు లెల్ల
వేదతుల్యంబు లై ధాత్రి వెలయుచుండ
వామదేవశుకార్జునవ్యాసభీష్మ
సదృశుఁ డేకోజనార్దనస్వామి వెలసె.

24

టీక. తనదువై రాగ్యంబుఁ = తనకుఁగలవై రాగ్యాతిశయమును, కనుగొని = చూచి, సిగ్గుచే = తమకట్టివై రాగ్యము లేదనునమానముచే, సనకాదిమునులు = బ్రహ్మయొక్క మానసపుత్రులగు (సంకల్పముచేతనే జనించినవారలగు) సనకసనందనాది ఋషులు, అజావెనుకఁ = బ్రహ్మదేవునివెనుకభాగమున, దాఁగఁ = దాఁగుచుండఁగా, (ఇచ్చట బ్రహ్మమానసపుత్రులగువారు బ్రహ్మకు సమీపమునం దుండుటస్వభావమేయైనను, ఏకోగురుస్వామియొక్కవై రాగ్యమునుజూచి, సిగ్గుజెందుటచేఁగ లిగినదిగాను త్వేక్షించేయవలెను.) తనదుసద్భక్తిచేఁ = తనయొక్క ఆత్మద్భుతమైనభక్తిచేత, తగఁ = ఒప్పనట్లుగా, కట్టువడి, ఇంటఁ = తనగృహమునందు, నిలిచి, శ్రీకృష్ణుఁడు, ఆత్మీయ సేవఁ = తనయొక్క సేవ, చేయఁ = చేయుచుండఁగా, తనదువిజ్ఞానతీర్థమునందుఁ = తనయొక్క బ్రహ్మజ్ఞాన మనియెడుతీర్థమందు, క్రుంకుచుఁ = స్నానముచేయుచు, గంగాదినదు లెల్లఁ = గంగమొదలగు లోకపావనము లైననదులన్నియు, గంతులిడఁ గఁ = విజిహ్వింతుచుండఁగా, (గంగాదినదులు లోకమును భావనముచేయుట స్వాభావికమేయైనను అది యేకోగురుస్వామియొక్క జ్ఞానతీర్థమునందు మునుంగుటవలన గలిగినదిగా నిచట ను త్వేక్షించవలెను.) తన... సమాధిని ప్రసాదించుచు, పూర్వ = సర్వవ్యాపకుఁడైన, అత్త = పరబ్రహ్మమునకు సంబంధించిన, సంతత = అధికముగ, (లేక,

సర్వకాలసర్వావస్థలయందు నొక్క-పేరీతిగానున్న) సమాధిని=ధ్యానమును, చూచి, (పరమాత్మ సర్వవ్యాపకుఁడు గావున ఆయన నెఱింగినయోగి ఏయేవిషయముల సంకల్పించినను సర్వము సమాధినాచరించినట్లే యగునని తెలిసికొనవలయును) (ప్రహ్లాదుఁడు, ఆశ్చర్యపరతత్వ=మిగులనాశ్చర్యము గలిగియుండుటను, ఒండకొ = పొందుచుండఁగా, స్వకృతగీతాదిశాస్త్రభాష్యంబులు ఎల్లకొ = తనచే రచియింపఁబడిన భగవద్గీతాభాష్యము మొదలగునవి యన్నియు, (ఏకోగురుస్వామిచే రచియింపఁబడినవ్యాఖ్యానము లేవియును గానరావు. కౌవునఁ బ్రకృతమున నీకవి శంకరభగవత్పాదులకును ఏకోగురుస్వామికిని ఆభేదము చెప్పినాఁడనితోచుచున్నది.) ధాత్రికొ = భూమియందు, వేదతుల్యంబులు ఐ = వేదములతో సమానములై, వెలయుచుకొ = ప్రకాశించుచు, (లేక, ప్రసిద్ధిజెందుచు, ఉండకొ = ఉండఁగా, వామదేవశుక-అర్జున-వ్యాస-భీష్మ-సదృశుఁడు = వామదేవాదులతో సమానుఁడు అగు, ఏకోజనార్దనస్వామి = జనార్దనయోగీంద్రుని శిష్యుఁడగు ఏకోగురుస్వామి, (కుమారుని పేరుతోఁగూడ తండ్రి పేరును, శిష్యుని పేరుతోఁగూడ గురువు పేరును కలిపి చెప్పట కొన్ని దేశములలో నాచారము. ఆంధ్రకావ్యములలోఁ బలుచోట్ల నిట్టిప్రయోగములను జూడవచ్చును.) వెలనెకొ = ప్రసిద్ధుఁడై యుండెను.

తా. తనవైరాగ్యమును జూచి సిగ్గుపడి సనకసనందనాదులు సత్యలోకమును విడిచివచ్చుటకు సంకల్పించుచుండ తనభక్తిచేఁ గట్టుపడి భక్తపరాధీనుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు తనగృహమునందే పనియించి సర్వవిధముల తోడ్పడుచుండఁ ద్రిభువనపావనములని ప్రఖ్యాతిఁ జెందియున్న గంగాదిపుణ్యములన్నియుఁ దన ప్రప్తజ్ఞానతీర్థమున నోలలాడి మిగులఁ బ్రభావమును సంపాదించుకొనుచుండఁ దారచించిన గీతాభాష్యాదులు వేదములట్లు పరమప్రమాణములై తనరారుచుండ నజ్ఞనార్దనయోగీంద్ర శిష్యుఁడగు ఏకోగురుస్వామి వామదేవుఁడు, శుకుఁడు, అర్జునుఁడు, వ్యాసుఁడు, భీష్ముఁడు మొదలగువారితో సమానుఁడై ప్రసిద్ధి గాంచెను. (అష్టహాత్తుని పరబ్రహ్మనిష్ఠును జూచి ప్రహ్లాదుఁడు పైతము ఆశ్చర్యపడుచుండెననుట.)

క. ధరలో నారాయణునకు, నరుగతి నేకోజనార్దనస్వామికి శ్రీ
నరహరిమహేశగురుఁ డ, చెప్పరువుగ సద్భక్తిమెఱయి శిష్యుండయ్యెన్.

టీక. ధరలోకొ = భూమిపై, నారాయణునకుకొ = శ్రీకృష్ణునకు, నరుగతికొ = అర్జునుని యట్లు, ఏకోజనార్దనస్వామికికొ = జనార్దనయోగీంద్రుని శిష్యుఁడగు ఏకోగురుస్వామికి, నరహరిమహేశగురుఁడు = నరహరి మహేశ్వరుఁడను మహాత్ముఁడు, (ఇచ్చట మహేశ్వరుఁడనునది నరహరి యనునాతని తండ్రి పేరుగా నుండునని యూహింపవలసియున్నది. అట్లు గాకన్నను యతులకు శిష్యాచారములును విష్ణువాచ

కములును అగుపదములును ఉపపదములుగ చేర్చుట కలరు. ఉదా:—శివనారాయణ తీర్థండు; మొదలగునవి.) అచ్చెరువుకొ = ఆశ్చర్యము కలిగించునట్లుగ, సర్వక్తి మెఱయకొ = మిగులభక్తితో, శిష్యుండు అయ్యెక, (భక్తితో నాయేకోగురుస్వామి నాశ్రయించె ననుట.)

తా. శ్రీకృష్ణునికి అర్జునుడు శిష్యుడైనట్లు ఆయేకోగురుస్వామికి నరహరి మహేశ్వరుడనుమహాత్ముడు మిగుల భక్తియున్నదై శిష్యుడయ్యెను. (ఈ గురు శిష్యులు లోకమున కాశ్చర్యము గలిగించుచుండిరనుట.)

చ. అతడు నమస్తభూతబహిరంతరనాశ్చతబోధమూర్తియై

వితతసమాధి నుండునెక వేల్పులు సూచి యితం డమారె యా

శతధృతియో రమావరుడో శంకరుడో శుకుడో యటంచు

నద్భుతముచు బొందుచుండఁ బరిపూర్ణత నొప్పె ధరాతలంబునన్.

టీక. అతడు = ఆనరహరిగురువు, స్థమస్త...మూర్తి = నమస్తభూత = ఆకాశాది పంచభూతములయొక్కయు, లేక, పంచభూతవికారములగు సకల ప్రాణులయొక్కయు, బహిరంతః = లోపల వెలుపల, అనాశ్చత = ఆపరిపఁబడని (అజ్ఞానావరణము లేని) బోధ = అపరోక్షజ్ఞానమే, (బ్రహ్మమే తానని యెఱుంగుటయే) మూర్తి వి = స్వరూపము గాఁగలవాడై, (స్వప్రకాశస్వరూపుడై యునుట.) వితతసమాధికొ = ఎక్కువైనదానమునందు, (ధ్యాననిష్ఠుడై యునుట.) ఉండునెక = ఉన్నప్పట్లు, వేల్పులు = దేవతలు, చూచి, ఇతండు = ఈయోగి, అయారే = ఆహా! ఆశతధృతియో = ఆబ్రహ్మయో, రమావరుడో = విష్ణువో, శంకరుడో = రుద్రుడో, శుకుడో = శుకమహర్షియో, (అగునుగాని సామాన్యుడుకాడు; అని అధ్యాహరము.) అటంచుకొ = అనుచు, అద్భుతమునుకొ = ఆశ్చర్యమును, పొందుచుకొ, ఉండకొ = ఉండఁగా, పరిపూర్ణతకొ = సంపూర్ణుడై, (సర్వగుణములచేతసంపూర్ణుడై, లేక, పరబ్రహ్మరూపుడై యునుట.) ధరాతలంబునకొ = భూమియందు, ఒప్పెకొ = ప్రసిద్ధిగాంచెను.

తా. సర్వప్రపంచమునకును లోపల వెలుపల నిండియున్నట్టియు, అజ్ఞానావరణము లేనట్టియు, స్వప్రకాశస్వరూపముగలిగి నిర్వికల్పసమాధియందు (ధ్యానించువాడు; ధ్యానము, ధ్యానింపఁదగినది అనుభేదములు లేనిసమాధియందు) ఉండునప్పుడు నరహరియోగిని జూచి దేవత లందఱు, ‘ఆహా! యీతండు బ్రహ్మయో, విష్ణువో, రుద్రుడో, శుకమహర్షియో కాని సామాన్యుడు కాడు’ అని యాశ్చర్యపడుచుందురు. ఇట్లు సర్వభూతములకు నాశ్చర్యకరములగు సర్లగుణసమృద్ధితో ప్రత్యక్షపరబ్రహ్మమో యన నాతండు భూమియందుఁ బ్రసిద్ధిఁ జెందియుండెను.

క. ఆనరహరిసద్గురునకు, శ్రీ నాగోరామగురుఁడు శిష్యుం డై వి

జ్ఞానంబునఁ బ్రత్యక్ష, శ్రీ నారాయణుఁ డనం బ్రసిద్ధి వహించెన్. 21

టీక. ఆనరహరి సద్గురునకు = నరహరియగురువునకు, శ్రీ నాగోరామ గురుఁడు = బ్రహ్మజ్ఞానపంతుఁ డగు నాగోరాముఁ డనువాఁడు, శిష్యుండు వి, విజ్ఞానంబు నకు = పరబ్రహ్మమే తానని తెలిసికొనుటయందు, శ్రీ నారాయణుఁడు = లోకోత్తమ మగు నారాయణమహర్షి, (ధర్మము నశించినట్లుడు దానినుద్ధరించుటకు నారాయణ మహర్షి యనుపేర నవతరించిన విష్ణువు) ఆనకు = ఆనఁగా, ప్రసిద్ధికు = విఖ్యాతిని, వహించెన్ = పొందెను.

తా. నాగోరామగురుపనువాఁడు ఆనరహరిగురునకు శిష్యుఁడై బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రభావముచే నారాయణమహర్షియొక్క యపరాపతారమో యన ప్రసిద్ధిజేందెను.

తా. రాజన్ద్రులతోడఁ బెంపెనఁగువై గాగోపరత్యాళులు

తేజం బొప్ప సహాయులై మెఱుఱు నద్వివ్యప్రబోధస్ఫుర

ద్రాజాస్య న్వరియించి మోక్షసేఖసామ్రాజ్యంబుతో నొప్పె నా
నాగోరామగురుండు పండితులు కోర్కుల్లీర సేవింపఁగన్. 22

టీక. రాజన్ద్రులతోడకు = ప్రకాశించుచున్న యాకారములతో, (మనుష్య రూపమును దాల్చియునుట.) పెంపు ఎనఁగు = వృద్ధిపొందుచున్న, వై... ఆకులు - వైరా గ్యు = ఇహపరలోకములయందు ఇచ్చు లేకపోవుట (చిత్తవిక్రాంతి) అనెడు, ఆకులు = చెలులు, ఉత్తేజంబు = ఆధిక మగు తేజస్సు, ఒప్పకు = ప్రకాశింపఁగా, (నకలలోకముల యందును ప్రసిద్ధి కలుగునట్లు) సహాయులు వి = సహాయభూతురాండ్రై, మెఱుఱుకు = ప్రకాశింపఁగా, (వైరాగ్యము, ఉపరతి యనియెడు చెలికత్తెలతోఁగూడిన, అనుట) అద్ది .. స్యకు అద్వియ = ఆయుత్తమమైన, ప్రబోధ = బ్రహ్మజ్ఞాన మనియెడు, స్ఫురత్ = ప్రకాశించుచున్న (సౌందర్యముగల), రాజాస్యకు = స్త్రీని, న్వరియించి = వివాహమాడి, నాగోరామగురుండు = నాగోరామగురువు, పండితులు = విద్వాంసులు, (లేక, బ్రహ్మ జ్ఞానులు,) కోర్కుల్లోడిరకు = కోరినకోర్కులు సిద్ధించుటకై, సేవింపఁగకు = సేవించు చుండఁగా, మోక్ష... తోకు - మోక్షసేఖ = బ్రహ్మసంద మనియెడు, సామ్రాజ్యంబు తోకు = చక్రవర్తిత్వముతో, (పరమానందమే రాజ్యమనుట.) ఒప్పెకు = ప్రకాశించు చుండెను.

తా. ఆనాగోరామగురువు వైరాగ్యోపరతులు చెలికత్తియలుగాఁగలిగి, జగత్ప్రసిద్ధిజేందియున్న బ్రహ్మజ్ఞాన మను సత్తమకాంతను వివాహమై, మోక్షసేఖ మనియెడు సామ్రాజ్యమునకుఁ బ్రభు వై బ్రహ్మవేత్త లగువారలకోర్కుల నెఱవే

ర్షును తత్త్వార్థమును బలుమాటు వివరించి, సంశయముల నెల్లఁ దీలఁగించి జ్ఞానమును దృఢము చేయుచు సుప్రసిద్ధుఁడై యుండెను.

క. ఆనాగోరామునకుఁ, శ్రీనారాయణున కజనిచెలువున భక్తుం

డై నెగడె నెల్లదిక్కులఁ, గోనేరుగురుండు తత్త్వకోవిదుఁ డగుచుఁ.

టీక. ఆనాగోరామునకుఁ=ఆనాగోరామగురువునకు, శ్రీనారాయణునకుఁ=శ్రీవిష్ణునకు, అజనిచెలువునకుఁ=బ్రహ్మనేలే (“నారాయణం పద్మభవం వసిష్ఠం” అని వేదాంతవిద్యాసంప్రదాయమునకు మొదటిగురువు విష్ణువు; ఆయనకుశిష్యుఁడు బ్రహ్మదేవుఁడు; ఆయనకు వసిష్ఠుఁడు అని చెప్పఁబడి యున్నది. దాని ననుసరించి ఇచ్చట నీయుపమానము ప్రయోగింపఁబడిన దని తెలిసికొనునది.) గోనేరుగురుండు=గోనేరుఁడగుగురువుభక్తుండు వి. (శిష్యుఁడై యనుట.) తత్త్వకోవిదుఁడు అగుచుఁ=తత్త్వజ్ఞానముకలవాఁడై, ఎల్లదిక్కులకుఁ=అన్నిదిక్కులయందును, నెగడెఁ=ప్రసిద్ధిపొందెను.

తా. శ్రీమన్నారాయణమూర్తికి బ్రహ్మదేవుఁడు శిష్యుఁ డైనట్లు ఆనాగోరీరామగురువునకుఁ గోనేరుగురువు శిష్యుఁ డయ్యెను. బ్రహ్మవేత్తలలో నుత్తముఁడై ప్రలోకములయందుఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచెను.

శా. ఆకాశీతల సేతుమధ్యకలితజ్యాధీశ్వరోద్వచ్చిర.

శ్రీకోటిరమణి ప్రభార్చితనిజాంఘ్రిద్వంద్వపంకేరుహుం

డాకాశాదినను స్తతత్త్వసముదాయాతీతవిశ్వేశుఁ డై

శ్రీకోనేరుగురుండు మోక్షవరలక్ష్మీకాంతుఁ డై రంజిలెక.

30

టీక. ఆ...పంకేరుహుండు=ఆకాశీతల సేతుమధ్య = కాశీక్షేత్రము మొదలు సేతువునఱకుఁ గల మధ్యదేశమునం దంతటను, కలిత=ప్రకాశించుచున్న, జ్యా ఆధీశ్వర=ప్రభువులయొక్క, ఉద్యోత్=ప్రకాశించుచున్న, శిరః=శిరస్సులయందలి, శ్రీకోటిర=కాంతిగల కిరీటములయందలి, మణి=రత్నములయొక్క, ప్రభా=కాంతులచేత, అర్చిత=పూజింపఁబడిన, (అలంకరింపఁబడినది అనుట.) నిజ=స్వకీయ మైన, అంఘ్రిద్వంద్వ పంకేరుహుండు=కమలములవంటి పాదములు గలవాఁడును, (సకల ప్రభువులచేతను నమస్కరింపఁబడువాఁడు,) ఆకాశ...విశ్వేశుఁడు - ఆకాశాది = ఆకాశము మొదలగు, సమస్త=సకలములైన, భూతసముదాయ = పంచభూతములయొక్కయు వానివలనఁ బుట్టినసకల ప్రాణులయొక్కయు సమాహమును, అతీత=అతిక్రమించినవాఁడును, విశ్వేశుఁడు=ప్రపంచమును నియమించువాఁడును వి, మోక్ష. కాంతుఁడు - మోక్ష=మోక్షమనియెను, పద=స్థానమనెడి, లక్ష్మీ=లక్ష్మి,

(మోక్షలక్ష్మికి), కాశీతుడు = స్త్రీయుడు-భర్త ఐ, అకోనేరు గురుడు = అకోనేరుఁ డను గురువు, రంజితే = ప్రకాశించుచుండెను.

తా. అకోనేరుగురువు కాశీరామేశ్వరమధ్యదేశమునం దున్న సకల ప్రభువుల చేతను సాష్టాంగముగా నమస్కరింపఁబడుచు అకాశావసమున్న ప్రపంచమునకును అతీతుఁడై శుద్ధపరబ్రహ్మరూపుఁడై సర్వదా మోక్షసుఖము ననుభవించుచుఁ దేజరిల్లుచుండెను.

పరబ్రహ్మము మహద్భూతీతుఁడయినను తత్త్వాభ్యాతీతుఁడనిమాత్రము ఈపద్యమునఁ జెప్పఁటకు హేతువేమన : తత్త్వాభ్యము కవపటి యైదధ్యములయొక్క త్తికిని గారణమగుటచే నిట్లు చెప్పఁబడెను.

మహద్భ్యములవివరణము.

మంత్రాభ్యము పదాభ్యము వర్ణాభ్యము తత్త్వాభ్యము భువనాభ్యము కళాభ్యము అని ఆభ్యములు అఱువిధములు. అందు—

౧. మంత్రాభ్యము:— సద్యోజాతము, వామదేవము, ఆఘోరము, తత్పురషము, ఈశానము, హృదయము, శిరస్సు, శిఖి, కవచము. నేత్రము, అస్త్రము, అని పదునొకండు విధములు.

౨. పదాభ్యము:— మహాదేవ సద్భావేశ్వర మహాలేజ యోగాధిపతి ముంచ ముంచ ప్రథమ ప్రథమ స్వస్వస్వ భవభవ భవోద్భవ పర్వభూత సుఖప్రద సర్వసాన్నిధ్యకత బ్రహ్మ విష్ణుగుర్తపర అనాద్వితానాద్విత అస్తుతాస్తుత పూర్వస్థితి సాక్షి సాక్షి తురుతురు వతంగ వతంగ పింగ పింగ జ్ఞాన జ్ఞాన శబ్ద శబ్ద సూక్ష్మసూక్ష్మ శివ సర్వసర్వ ఓం నమశ్శివ ఓం నమోనమ నమశ్శివ ఓం నమరూపి అరూపి ప్రథమ ప్రథమ లేజస్తేజ జ్యోతిర్యోతి అరూప జనగ్ని అధామ అభస్త అనాది నా బానా ధూధూధూ ఓంభూః ఓం భువః ఓం సువః అనిధన నిధన నిధనోద్భవ శివసర్వ పరాపరాత్త భువనేశ్వర ధ్యానహార ఓంనమశ్శివ సర్వప్రభు శివ ఈశానమూర్ధ్ని తత్పురుషవక్త్ర అఘోరహృదయ వామదేవహృద్య సద్యోజాతీపాద ఓంనమః గుహ్యతి గుహ్య గోప్త అనిధన సర్వయోగాధీకృత సర్వవిద్యాధిప జ్యోతిరూప పరమేశ్వర పరమేశ్వర అచేతనాచేతనా వ్యోమ్నిక్ వ్యోమ్నిక్ వ్యోమ్నివ్యాపిక్ వ్యాపిని వ్యోమవ్యాపిని వ్యోమరూప సర్వవ్యాపిని శివానంత అనాధ అనాత్రితధుగ్రీవ కాశ్యత యోగ పీతసంస్థిత నిత్యయోగి ధ్యానహార ఆద్యోగికారములని ఎనుబదియొకటి.

3. వర్ణాభ్యము:— అం ఆం ఇం ఈం ఉం ఊం ఋం ౠం ౧౧ం ౧౨ం ఏం ఐం ఓం ఔం అం ఆః ; కం ఖం గం ఘం ఙం చం ఛం జం ఝం ఞం టం ఠం డం ఢం ణం తం థం దం ధం నం పం ఫం బం భం మం యం రం లం వం శం షం స. హం శం క్షం అని ఏబది యొకవిధము.

౪. తత్వాధ్యము:— పృథివి ప్రకృతి బుద్ధి అహంకారమున శ్లోత్తత్వక చక్షుర్విశ్వాహారణ వాక్ పాణి పాద పాయు గుహ్య శబ్ద సర్వ రూప రస గంధ ఆకాశ వాయుహ్ని జల మాయ కాల నియతి కాలా విద్యా రాగ పురుష సదాశివ ఈశ్వర శుద్ధవిధ్య శివశాస్త్రలనుతత్త్వములు ముప్పదియాలు. లేక, భూతపంచక జ్ఞానేంద్రియపంచక కర్తేంద్రియపంచక ప్రాణపంచకశబ్దాది పంచకములును నాది చతుష్టయమును శరీరత్రయమును అనస్థాత్రయమును అక్షానమును, ఇవియే ముప్పది యాలు తత్త్వములు. జ్ఞానేంద్రియ కర్తేంద్రియ ప్రాణశబ్దాదివిషయపంచకములు మాన సాదిచతుష్టయమునుగూడి యిరువది నాలుగుతత్త్వములు. పైఁజెప్పిన ముప్పదియాలు తత్త్వములును పడ్యావవికార పట్కృతికపదార్థా ఆరిషడ్వర్గములును, జీవత్రయగుణ త్రయ కర్తృత్రయములును, వచనాదానగమనవిసర్గానందములును, సంకల్పాధ్యపసా యాభిమానానధారంబులు, శైలిత్ర్యాదిచతుష్టయమును, దిగ్వాగార్కాదిచతుర్దశేం ద్రియాధిష్ఠానదేవతలును, అనునవి యన్నియుఁగూడి తొంబదియాలు తత్త్వములు.

౫. భువనాధ్యము:— భద్రకాళీపీఠభద్ర శ్రీలోచననభ లిప్తువివాహసం వాహ త్రిదశేశ్వరత్వోత్త విభుశంభుదంష్ట్రవైజ్రఫణీంద్ర ఉదుంబరగ్రసన మారు తాసనక్రోధన ఆనంత పృషధర వృషబలిప్రియ భూతపాల జ్యేష్ఠ శర్వసురేశ్వర వేద పారగజ్ఞానభూసర్వజ్ఞ ఈశానవిద్యాధిప ప్రకామదప్రసాద శ్రీధర రత్నధర లక్ష్మీధర జటాధర సౌమ్యధర ధన్వరూప నిధిశ మేఘవాహన కపర్దిపంచశిఖ పంచాం తకక్షయాంతకతీక్షణ సూక్ష్మవాయువేగ లఘు శీఘ్ర సునాదమేఘనాదజలంతక దీర్ఘ బాహు జయభద్ర శ్వేత మహాబల పాశహస్త అతీబలబల దంష్ట్రలోహిత ధూమ్ర విరూపాక్ష ఊర్ధ్వకేక భయాంతకమూరదంష్ట్రదంష్ట్రీ మారణ నిర్భతి ధర్మపతి అధర్మపతి వియోక్తసంయోక్తకర్త విధాతధాతహర మృత్యు ధర్మఆక్షయాంతక భస్మాంతక వజ్ర బాహుదహనజ్వలనహరఘాతుక పింగళహుతాశన అగ్నిరుద్ర త్రిద శాధిప పినాకిశాస్త్ర అవ్యయ విభూతి విపర్ధన వజ్రదేహబుధఅజకపాతీశ రుద్ర విష్ణు బ్రహ్మ హాటకేశ్వర కూక్చాండ కాలాగ్నిరుద్ర శ్రీకర్ణ బౌమకామారవైష్ణవ బ్రాహ్మ్య ఛైరవకృత అకృతశ్లోతేశ్వర సుబ్రాహ్మ్య పాజేశసౌమ్య ఇంద్ర గాంధర్వ యక్షరాక్ష సప్తైశాచ సునీలేశ్వర శంఖకర్ణ కాటాంజన మండలేశ్వర మహాండ ద్విరండ సకలాండ స్థాణు స్వర్ణాక్ష భద్రకర్ణగోకర్ణ మహాలయ అవిమక్త రుద్రకోటిపస్త్రాపద భీమేశ్వర మహేంద్ర అట్టహాస విమలేశ్వర నఖిల నాఖిల కురుక్షేత్ర గయాక్ష మహాభై రవకేదార శ్రీశైల మహాకాశ మధ్యమేశ్వర అమ్రాదికేశ్వర జలేశ్వర హరిశ్చంద్ర తమలేశ్వర డుండిముండి భారభూతి బౌషధిపుష్కరనైమిశ. అమరేశ్వర అంగుష్ఠ మాత్రార్క ఈశాన ఏకేశ్వర ఏకపింగళ ఉద్భవ అభవ వామదేవ మహాద్యుతి శిఖేద ఏకపీఠ క్రోధ చండ శూర పంచాంతక సంపర్తజ్యోతిష మహాక్రోధ మహా

చండ ఏకశిష ఆనంత ఆజ ఉమాపతి ప్రచండ ఏకపాద ఈశాన భవ ఉగ్ర భీమ అనంతమాతృ శివోద్భవ ఏకనేత్ర ఏకరుద్ర త్రిమూర్తి శ్రీకంఠ శిఖండి వామ జేష్ఠరాద్రి కాళ కలవికర్ణబలవికర్ణ బలప్రమథన సర్వభూతదమన మనోన్మని అనా శ్రీత ఆనాధున ఆనంత వ్యోమరూపవ్యాపిని ఉద్ధృష్టామిని రోచిద మోచిక దీపిక ఇందిర శాంత్యతీతశాంతి విద్యాప్రతిష్ఠనిష్ఠ అని భువనములు ఇన్నుటయిరువది నాలుగు.

కళాధ్వము:— నివృత్తి, ప్రతిష్ఠ, వీద్య, శాంతి, శాంత్యతీతమని కళలువిదు. ఈ పంచ కళలలో మంత్రి పద షర్ల తత్త్వభువనములును. ఈతత్త్వములలో భువనములు చేరియున్నవి. వీనివిశేషవివరణము కైవల్యనవనీత ప్రధమ ప్రకరణమున అటు పదియొకపద్యమునం జూచుటైన.

మఱియు సర్వసమయమంత్రములును సప్తకోటిభేదములు కలవై ఉండఁగా మంత్రాధ్వనుండు పదునొకండు మంత్రములమాత్రము చెప్పటకు హేతువేమనిన: పరమశివుని పంచమఖములయందే సకలాగమమంత్రములును పుట్టుటచేత సద్యోబా తాదిపంచమంత్రములును ఆమంత్రములీకు ముఖ్యములయిన షడంగదేవతామంత్రము లునుచేరి పదునొకండుమంత్రము లని చెప్పబడెను.

మఱియు—శ్లో. 'మకారం మననంనైవ త్రకారంత్రాణముచ్యతే, మననత్రాణ మిత్యాహు ర్నంత్రమిత్యభిధీయతే.' అనున్వాయముచేత పగబ్రహ్మము మననమునకును ధక్షణమునకును విలక్షణమగుటవలన మంత్రాధ్వాతీతమును సర్వదేశవ్యాపకత్వముగలుగుటవలన పదాధ్వాతీతమును అవర్ణమగుటవలన విర్లాధ్వాతీతమును సర్వతత్త్వవిలక్షణమగుటవలన తత్వాధ్వాతీతమును సర్వస్వామి యగుటవలన భువనాధ్వాతీతమును నిష్కళ మగుటవలన కళాధ్వాతీతమును అగును.

శా. ఆశోనేరుగురూ త్రముం గొలిచి దివ్యాధ్యాత్మయోగంబు దా శ్రీకల్యాణగుణప్రసిద్ధుఁ డగుచున్ శ్రీమన్నహాదేవలో కై కాచార్యుఁడు సంగ్రహించె నతిసౌఖ్యం బొప్పు సాందీపనిన్ శ్రీకృష్ణుండు భజించి విద్య నొనరం జేకొన్న చందంబునన్. 31-

టీక. శ్రీకృష్ణుండు, సాందీపనిన్=సాందీపనియను గురువును, భజించి= సేవించి, విద్యలు=ఆటవిదినాలుగువిద్యలను, ఒనరన్ = ఒప్పునట్లుగా, చేకొన్నచందంబునన్ = గ్రహించిన విధమున, శ్రీమన్నహాదేవలోకైకాచార్యుఁడు = బ్రహ్మ వేత్త యగుమహాదేవుఁ డను లోకగురువు, ఆశోనేరుగురూత్రిమున్ = ఆశోనేరుగుర్ల శ్రేష్ఠుని, కొలిచి = సేవించి, తాన్=తాను, శ్రీ...ప్రసిద్ధుఁడు-శ్రీ=మోక్షసమృద్ధి గల, కల్యాణగుణ=శాంతి, ఇంద్రియ నిగ్రహము మొదలగు సద్గుణములతో, ప్రసి

మఁడు అగుచుకొనుచు, అతిసౌఖ్యమును అధికమగునానందము, (లేక ; హేతుసుఖము,) ఒప్పకొనుచు కలుగునట్లుగా, దివ్యాభ్యాసమునకొరకు మఁడు జీవప్రహేళ్యమును, (లేక దానికిసాధనముగురాజయోగమును,) సంగ్రహించుకొనుచు తెలిసికొనెను.

తా. శ్రీకృష్ణమూర్తి సాందీపని నేవించి అఱుపదినాలుగువిద్యలను గ్రహించి నట్లు బ్రహ్మచేత్ర యగు మహానేవుండమగు భూసుండు మనోనిగ్రహము, ఇంద్రియనిగ్రహము మొదలగు సమస్త సద్గుణములకు నిధియైనయాకోనేరుగురువు నాశ్రయించి జీవప్రహేళ్యమును తెలిసికొనుటకు ముఖ్యసాధన (సుఖసాధన) మగు రాజయోగమును గ్రహించి బ్రహ్మనందమును గైకొనియెను.

చతుష్షష్టికలావివరణము.

అఱుపదినాలుగు విద్యలు:—శ్లో. ఇతిహాసాగమా చైవ కావ్యాలంకార నాటకమ్, గాయకత్వం కవిత్వం చ కామశాస్త్రం దుర్యోధరం దేశభాషాలిపిజ్ఞానం లిపికర్తృచవాచకం, సర్వాణి చాపధానాని స్వతశాస్త్రం చ శాకునం, సాముద్రికం రత్నశాస్త్రం రథాశ్వగజకాశలం, మల్లశాస్త్రం సూదకర్త భూరుహణాం చ దోహదం, గంధనాదో ధాతునాదః ఖనివాదో రసస్వచ, జాలవాదోగ్నిసంస్తంభో ఖడ్గస్తంభో జలస్వచ వాచస్తంభో (?) వశ్యాకర్షణమోహనం, విద్యేషణోచ్చాటనం చ మూరణం కాలపంచనం, పరకాయప్రవేశశ్చ పామకాస్థిరేష చ, వాక్సిద్ధిర్లుటికా, సిద్ధిరైంద్రజాలిక మేషచ, అంజనం పరదృష్టేస్తుపంచనం స్వరపంచనం, మణిమం తౌషధధాదీనాం సిద్ధయ శోచరకర్తృచ, చిత్రలోహశ్చ మృద్ధారువేణు చర్తాంబరక్రియా, అదృశ్యకరణం దండకరణం మృగయానిధిః, వాణిజ్యం పాశుపాత్యం చ కృషి రాసనకర్తృచ, లాఘవకుక్కుటమేషుదియుద్ధకారక కాశలం, చతుష్షష్టికలాస్తేవ తాః కలావిద్భిః ప్రకీర్తితాః.

చతుర్దశవిద్యలు.

పదునాలుగువిద్యలు:—శ్లో. అంగాని వేదా శ్చత్వారో మిహాంసాన్యా యవిస్తరః, పురాణం ధర్మశాస్త్రం చ విద్యా హ్యేతా శ్చతుర్దశః.

అష్టాదశవిద్యలు.

పదునెనిమిది విద్యలు:—శ్లో. ఆయుర్వేదో ధనుర్వేదో నీతిశాస్త్రార్థశాస్త్రో యోః, వేదాం గాని చ వేదాని మిహాంసాన్యాయవిస్తరః ధర్మశాస్త్రో పురాణం చ విద్యా హ్యష్టాదశా యితి.

నీ. అఖిలభూతంబుల నాడించుమాయను

సాంపుగా నెవ్వఁ డాడింపుచుండు

గురుజనంబుల కెల్ల గురువులై తగుహరి
హరులు కెవ్వఁడు గురు వగుచు నుండు
వివిధలోకంబుల వెలిగించి వెలుంగుల
మించి యెవ్వఁడు వెలిగించు చుండు
బ్రభువుల కెల్ల సత్ప్రభు వైన బ్రహ్మకుఁ
బ్రభుఁ డౌచు నెవ్వఁడు పరఁగుచుండు

తే. సగుణనిర్గుణభూవుండై నెగడుచుండు
నమ్మహాదేవగురువరు నభిన్నుతింప
సకలనిగమాగమాంతశాస్త్రంబు లోప
వనఁగ మముఁబోంట్లకు నుతింప నలబ్ధ యగునె?

టీక. ఎవ్వఁడు=ఏమహాసుభావుఁడు, అఖిలభూతంబులకు = సమస్తజీవులను, ఆడించుమామయకు=శరీరాదులయందు ఆత్మ యనుబుద్ధిని గలిగించి భ్రమింపఁజేయు నట్టిమాయను, సొంపు గాఁ=అందముగ, ఆడించుచుకొ ఁండుకొ = నటింపఁజేయు చుండునో, (సర్వకార్యములయందు ప్రవర్తింపఁ జేయుచుండునో,) ఎవ్వఁడు, గురు జనంబుల కెల్లకొ=గురువు లగువారలకందఱకును, గురువులు వి=అచార్యులై (లేక జనకులై) తగుహరిహరులకుకొ = ఒప్పనట్టివిష్ణురుద్రులకు, గురువు అగుచుకొ = అచార్యుడై, (లేక, జనకుడై) ఁండుకొ=ఁండునో, ఎవ్వఁడు, వివిధలోకంబులకొ= సకలవిధము లగుప్రపంచములను, వెలిగించువెలుంగులకొ=ప్రకాశింపఁజేయు సూర్య చంద్రాగ్నులను, మించి=అతిశయించి, (సూర్యాదులకంటె నధిక మగుప్రకాశముగల వాడై యనుట.) వెలిగించుచుకొ ఁండుకొ=ప్రకాశింపఁజేయుచుండునో; (పరబ్రహ్మముయొక్క ప్రకాశమువలననే చంద్రుఁడు సూర్యుఁడు అగ్ని మొదలగు తేజస్సులు ప్రకాశించుచున్నవి యని భావము) ఎవ్వఁడు=ఏమహాసుభావుఁడు, ప్రభువులకుకొ ఎల్లకొ=ఇంద్రుఁడు మొదలగు లోకపాలకులకందఱికిం గూడ, సత్, ప్రభువు = ఆధిపతి, అయిన బ్రహ్మకుకొ=అగునట్టిహిరణ్యగర్భునకు, ప్రభుఁడుఅగుచుకొ = నిరూపకుడై, (అధికారియై) పరఁగుచుకొ=ఁండుకొ=ప్రకాశించుచుండునో (ఇట్లు చెప్పటచే, బ్రహ్మ విష్ణువు రుద్రుఁడు ఈశ్వరుఁడు సదాశివుఁడు అనునట్టి పంచభూతస్పష్టికర్తలందఱకును నియామకుఁడు అనినట్లయ్యెనని తెలిసికొనునది.) ఎవ్వఁడు, సగుణ... డై=సగుణ=కాంతి మొదలగుసద్గుణములతోఁ గూడి (ఉపాసనచేయుటకుఁ దగినదియై, చిత్తశుద్ధిని గలిగింప సాధనమైనట్టియు,) నిర్గుణ=గుణము లేవియును లేనిదై, (నిర్వికల్పముగ ధ్యానించుటకుఁ దగినదియై యుండునట్టియు,) రూపుఁడు వి= రూపములు గలవాడై, నెగడుచుండుకొ, ప్రకాశించుచుండునో, అమ్మహాదేవ గురువరుకొ=అట్టి

మహాదేవాచార్యుని, అభినుతింప = స్తోత్రముచేయుటకు, సకల...బులు-సకల=సమస్తములైన, నిగమ=వేదములయొక్కయు, అగమ=కౌమికము మొదలగు నిరుపదియొని మిది యాగమములయొక్కయు, అంత=తుదలు, (వేదములకు అంతములగు నుపనిషత్తులును, అగమములకంతము లగుచరా, క్రియా, యోగ, జ్ఞాన, పాదము లనునాల్గిం బ్రాయందుఁ జెప్పఁబడు పదద్వయములతోఁ గూడిన కర్తృసాదాఖ్య కర్తృసాదాఖ్య అమూర్తిసాదాఖ్య మూర్తిసాదాఖ్య శివసాదాఖ్య మహాసాదాఖ్యములును), శాస్త్రంబులు=బ్రహ్మసూత్రములు మొదలగువేదాంతశాస్త్రములును, ఓపపు = సమర్థములు కావు (ఈపద్యమున మహాదేవాచార్యునకును పరబ్రహ్మమునకును అభేదమును జెప్పెను.) అనినక=అని చెప్పఁగా, మముబోంట్లకుక=మాయట్టి యల్పజ్ఞులకు, నుతింపక = స్తోత్రము చేయుటకు, అలవి అగునె=శక్యమగునా?

తా. ఆమహాదేవాచార్యుఁడు సకలజీవులను సంసారభ్రాంతిలోఁ జిక్కించి త్రిప్పనట్టి మాయను దనచేఁ జిక్కించుకొని త్రిప్పచున్నాఁడు. గురువు లని చెప్పఁ దగువారల కందఱకు నాచార్యులై సకలజగత్తులకును గారణభూతులై యుండు హరి హరులకుఁ గూడ జ్ఞానోపదేశకుఁడై కారణభూతుఁడై యున్నాఁడు. నానావిధము లగు ప్రపంచములనుగూడ నవరిమిత మగుశక్తితోఁ బ్రకాశింపఁజేయు సూర్యులకు కూడఁ గాంతి నొసంగుచున్నాఁడు. ఇంద్రుఁడు యముఁడు మొదలగు సమస్తలోక పాలకులకునుగూడ నాజ్ఞాపించుచు వారల కధిపతి యై యున్న చతుర్ముఖునకుఁ గూడ స్రుభువై యున్నాఁడు. ఆయాచార్యుని రూపము సగుణ మై ఉపాసకుల ననుగ్రహించుచుండును. నిర్గుణమై నిర్వికల్పముగ ధ్యానింపఁబడుచు, నపరోక్షజ్ఞానమునకు విషయమై మోక్షమునుగోరువారి దయఁ జూచుచుండును. ఇట్టి మహాప్రభావసంపన్నుఁ డగు నాగురు శ్రేష్ఠుని వేదాంతములో నుపనిషత్తులు గాని అగమాంతము లగు పదద్వయసహితము లైన కర్తృసాదాఖ్యము మొదలగునవిగాని బ్రహ్మసూత్రము మొదలగు శాస్త్రములు గాని వర్ణింపనేరవు. ఇట్లుండ నక్షమాత్ముని వర్ణింప నే నెంతవాఁడను?.

ఆప. ఇట్లు విద్యావంశమును వర్ణించి మిగుల సంక్షేపముగ జన్మవంశమును వర్ణించుచున్నాఁడు.—

తే. అమృతాదేవగురుచరణారవింద

వరపరాంగాంశభజనతత్పరుఁడఁబరశు

రామపంతులకులజాత రామమంత్రి

మాళితిమ్మాంబికాస్త్రియాత్మజుఁడ నేను.

33

టీక. అ...రుఁడొక; అమృతాదేవగురు=కోనేరుగురునకు శిష్యుఁ డైన యామహాదేవాచార్యునియొక్క, చరణారవింద = పాదపద్మముయొక్క, వర=శ్రేష్ఠమైన,

పరాగ=రేణువుయొక్క, ఆంశ=అల్పభాగమును, (స్వల్ప మగు పాదధూళిని) భజన=సేవించుటయందు, తత్పరుడ౯=అసక్తి గలవాడను. (అమహాదేవాచార్యుని శిష్యుడను అనుట.) పరశు...జుడ౯=పరశురామపంతులకులమందుఁ బుట్టిన (ఈకవి యింటిపేరు పరశురామపంతులవారు) రామమంత్ర మౌళి=మంత్రులలో ను త్తముడగు రామయ్య అనువానికిని, తివ్రాంబికా=తివ్రాంబ యనునామెకును, ప్రియాత్మజుడ౯=ప్రియపుత్రుడను, (ఈకవిపేర్కొనింగమూర్తి, గురుమూర్తి) ఆయన సేను,

తా. కోనేరుగురుశిష్యుడగునామహాదేవాచార్యునకు శిష్యుడనై పరశురామపంతుల రామయ్యకును దివ్రాంబికకును పుత్రుడ నై యున్న సేను. (ఈపద్యము పవ్యంతములతోను వానికానలనుండు పంచనముతోను జేర్చి యేకవాక్యముగా నన్వయించుకొనఁగలయును.)

క. శ్రీరామనామమంత్రా, కారునకు నసంగనిర్వికారునకు మహా

కారునకు నిర్జితాహం, కారున కజ్ఞానభూమికాదూరునకున్. 34

టీక. శ్రీరా...నకు౯ - శ్రీరామ=రామునియొక్క, నామ = పేరు గలిగినట్టియు, మంత్ర=తారకమంత్రమే, ఆకారునకు౯=స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు, (రామదేవతా స్వరూపుడైనట్టియు, తారకమంత్రరూపుడైనట్టియు) అ...నకు౯-ఆసంగ=ప్రపంచ వికారములతో సంబంధము లేనట్టియు, నిర్వికారునకు౯=పద్మికారములు లేనట్టియు, (అస్తి=కలఁడు, జాయతే=పుట్టుచున్నాఁడు, వర్ధతే=వృద్ధిఁ జెందుచున్నాఁడు, విపరీతమతే=మార్పునొందుచున్నాఁడు, అపక్షియతే=క్షీణించుచున్నాఁడు. నశ్యతి=నాశనమును జెందుచున్నాఁడు అని చెప్పటకు వీలైనస్థితులు అటును వికారము లనఁబడును.) మహాకారునకు౯=సర్వవ్యాపక మైన (లేక విరాట్పురుషరూపమైన) ఆకారము గలిగినట్టియు, (ఇచ్చట మహాంకారునకు౯ అని పాఠాంతరము గలదు. అప్పుడు “పూజనీయమైనఓంకారమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు” అని యర్థము). ని...నకు౯-నిర్జిత=జయింపఁబడిన, అహంకారునకు౯=అహంకారము గలిగినట్టియు, అ...నకు౯ - అజ్ఞాన భూమికా = ఏడువిధము లగు అజ్ఞానభూమికలకు, దూరఁనకు౯=దూర మైనట్టియు (అజ్ఞాన భూమికలు లేనట్టియు.)

తా. శ్రీరామస్వరూపుఁడును, తారకమంత్రమే యాకారముగాఁ గలవాఁడును, ప్రపంచముతోఁ గాని, యందలివికారముతోఁ గాని సంబంధము లేనివాఁడును, గర్భగుండగుట పుట్టుట వృద్ధిఁజెందుట మార్పునొందుట (లేక, ముసలితనము నొందుట) క్షీణించుట చచ్చుట యనియెడునాటువికారములు లేనివాఁడును, విరాట్పురుషరూపుఁడును, అహంకారమును జయించినవాఁడును, అజ్ఞానభూమికలయందుఁ జిక్కుఁబడినివాఁడును.

అజ్ఞానభూమికావివరణము.

బీజజాగ్రము, జాగ్రము, మహాజాగ్రము, జాగ్రత్సృష్టము, స్వప్నము, స్వప్నజాగ్రము, సుషుప్తి అని అజ్ఞానభూమిక లేదు. 1 అందునామరూపరహితాఖండ పరిపూర్ణసచ్చిదానందపరబ్రహ్మమందు జగత్సృష్టికి కారణముగఁ గలిగిన తెలివియే బీజజాగ్రము; 2 అవిభక్తమగునా తెలివికిముందు లేని భేదము నూత్నముగఁ గలిగి ప్రపంచాభిముఖమగుటజాగ్రము; 3 ఆలోకనశాసన ప్రబలుట మహాజాగ్రము; 4 జాగ్రద్దశయందు చూడనివి సంకల్పించి, నిష్ప్రయోజకముగ మనోరాజ్యమేలుట జాగ్రత్సృష్టము; 5 ఆజాగ్రమందు కల్పితస్వరూపములఁజూచుట స్వప్నము; 6 మఱచినదానిఁ దలఁచుట స్వప్నజాగ్రము; 7 అత్త ప్రతిబింబముగాఁ దోచుచున్న జగద్విషయము గుఱుమని దాన మునుఁగుట సుషుప్తి.

క. ధీరునకు భక్తజలమందారునకు నిరంతరాత్మ్యదారునకు నిరా

ధారునకు నిఖలజగదా, ధారునకు ననాద్యఖండితశరీరునకున్. 35

టీక. ధీరునకుఁ=ఆత్మానాత్మజ్ఞానముగలిగినట్టియు, భక్త...నకుఁ=భక్తజన=భక్తలగువారికి, (శిష్యు లగువారికి.) మందారునకుఁ=కల్పవృక్షమువంటివాఁ డగు నట్టియు, (తత్త్వార్థమును జక్కఁగ నుపదేశించి బ్రహ్మనందానుభవమునొసఁగునట్టియు అనుట.) నిరం...నకుఁ=నిరంతరం=ఎప్పుడును, అత్యుదారునకుఁ=మిగుల దానము చేయునట్టియు, (మహాత్మాగి యైనట్టియు) నిరాధారునకుఁ=నేటొకపదార్థము లేన కాధారముగ లేనట్టియు, సకలజగదాధారునకుఁ=సమస్త ప్రపంచమునకు ఆధార భూతుఁ డైనట్టియు, అనా...నకుఁ=అనాది=పుట్టుక లేనట్టియు, అఖండితం=నాశన ము లేనట్టియు, శరీరునకుఁ=శరీరముగలవాఁడును.

తా. స్వయముగ సంపూర్ణ మగు పరబ్రహ్మజ్ఞానము గలిగి కల్పవృక్షమువలె నాశ్రితు లగుశిష్యులఁ గృతార్థులఁ జేయుచు, మహాత్మాగి యై యుండువాఁడును, తాను మఱియొకయాధారము నపేక్షింపక స్వతంత్రుఁ డై నిలిచి తనయందు సకల ప్రపంచమును స్థిరముగ నిలుపుకొని యుండువాఁడును, ఉత్పత్తివిनाశములు లేని వాఁడును.

మహాత్మాగిలక్షణము.

క. జనియును మృతియును ధర్తంబు నధర్తము సౌఖ్యదుఃఖములు లేవని నె
వ్వనమునఁ దలంచు నెవ్వం, డనఘమతీ యతఁడపో మహాత్మాగిధర్తన్.

క. వ్యాపకునకుఁ ద్రిశరీరా, లేపకునకు నిర్జితావలేషకునకు ధీ
దీపకునకు సచ్చిత్సఖి, రూపకున కనంతవిశ్వరూపాత్మనకున్. 36

టీక. వ్యాపకునకుక=సర్వమును వ్యాపించియున్నవాడును, త్రి...నకుక=త్రిశరీర=స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములను, (లేక, శరీరములయందు,) అలేపకునకుక=సంబంధము లేనివాడును, నిర్జిత అణలేపకునకుక=జయింపబడిన గర్వము గలవాడును, (ఇచ్చట గర్వ మని చెప్పటచే, సర్వవిధము లగుదుర్గుణములను గూర్చియుఁ జెప్పనట్లే యని యూహించునది.) ధీ దీపకునకుక=తనజ్ఞానశక్తిచే బుద్ధిని బ్రకాశింపఁ జేయువాడును, సత్ చిత్ సుఖరూపకునకుక=సచ్చిదానంద స్వరూపుడును, అ...నకుక=అనంత=తుదిలేని, వీశ్వ=ప్రపంచమే, రూప=స్వరూపము గాఁగలపరబ్రహ్మమే, ఆత్మనకుక=శరీరముగాఁగలవాడును, (పరబ్రహ్మరూపుఁడును అనుట.)

తా. సకలలోకములను వ్యాపించి, స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములతో (వాని వికారములతో) సంబంధపడక గర్వము మొదలగు సకలదుర్గుణములను జయించి యుండువాడును, తనజ్ఞానశక్తిచే బుద్ధిని బ్రకాశింపఁ జేయువాడును, సచ్చిదానంద స్వరూపుడును, సకలప్రపంచమయుండును అయినపరబ్రహ్మమే తానై యుండువాడును.

క. శ్రీమద్దత్తాత్రేయమహామునిసదృశునకు శ్రీమహాదేవగురు

స్వామికిఁ దతసర్వాంత, ర్యామికి విజ్ఞానభూమి కారామునకున్. 37

టీక. శ్రీమ...నకుక=శ్రీమత్=సంపద్యుక్తుఁడైన, దత్తాత్రేయ మహాముని=దత్తాత్రేయుఁడనుయోగీశ్వరుతోడ, (వైదికసంప్రదాయమునశించినకాలమున దానిని మరల నుద్ధరించుటకై యశ్రీమహామునికి దత్తాత్రేయుఁ డనుపేర విష్ణువు జన్మించెనని యొకగాధ కలదు) సదృశునకుక=సమానుఁ డైనవాడును, తత...కిక=తత=విస్తారమైన, సర్వ=సమస్తమునకును, (నానావిధము లగు సకలప్రపంచమునకును అనుట.) అంతర్యామికిక=లోపల నుండి నియమించినవాడును, (ఆనఁగా: ప్రతిభూతములను వాని వానికార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయువాడును,) వి...కుక=విజ్ఞానభూమికా=ఏడుజ్ఞానభూమిక లే, ఆరామునకుక=విహారస్థానములుగా గలవాడును, (జ్ఞాన నిష్ఠుఁడు ననుట) అగు, శ్రీమ...కిక=శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన, (లేక బ్రహ్మజ్ఞానవంతుఁడైన,) మహాదేవగురుస్వామికిక=అచార్యస్వామి యగుమహాదేవునకు.

తా. ఆశ్రీమహాముని దత్తాత్రేయరూపముతో నవతరించిన శ్రీమన్నారాయణునితో సమానుఁడును, సకలలోకములకు నంతర్యామిస్వరూపుఁడును, జీవబ్రహ్మైక్య సమాధినిష్ఠుఁడును అచార్యులలో నుత్తముఁడు నగు మహాదేవాచార్యునకు.

జ్ఞానభూమికావివరణము.

శుభేచ్ఛ, విచారణ, తనుమానస, సత్త్వపత్తి, సంసక్తి నామిక, పదార్థభావని, తుర్యగ అని జ్ఞానభూమిక లేడు. అందు శుభేచ్ఛయనఁగా; బహుజన్మాజిత సుకృత

పరిపాకమువలన కాకతాళియన్యాయముగ దైవికముచేత జ్ఞానముగలవాడై, 'అయ్యో నేనేల మూఁడు నయితిని? ఈయపార సంసారసాగరమెట్లుదాటంగల' నని పరితపించి సజ్జనుల చేరువ జేరి వా య పారకరుణాపూరనీవనంబున 'దురాపంబు లగుతాపంబులుదీటి పిమ్మట వారల యుపదేశబలంబున సత్కర్తాచరణమును వేదాంత శాస్త్రపరిజ్ఞానమును ఇహపరలోకభోగ విరక్తియుగలిగి మోక్షము నవేక్షించుట. విచారణయనఁగా: అద్వైతశాస్త్రపరిజ్ఞానంబును సత్సంగమంబును వైరాగ్యంబును గలిగి బ్రహ్మ మెయ్యది యని విచారించుట. తనమానసయనఁగా; ఈరెండు భూమి కలసాధన పూర్ణముగఁ గలిగి దారుణము లగు విషయేంద్రియముల త్రిప్పలాఁ దగు లక; మనసును క్షీణింపజేయుట. దీనికి అసంగమమని మఱియొకపేరు గలదు. ఆయసంగమము సామాన్యమని విశేషమని ద్వివిధము. మఱియు నది సామాన్యవిశేష భేదములచేత నాల్గవిధములై. అందు సామాన్యసంగమమనఁగా; శబ్దాదివిషయముల యందు నేన కర్తృను భోక్తృను గురువును శిష్యుడను బాధ్యుడను బాధకుడనుగాను. సుఖదుఃఖములీశ్వరాధీనములు. యోగవియోగభోగరాగాదులు కాలవశములని యెంచి దేనియం దాశలేకయుండుట. సామాన్యసామాన్యసంగమమనఁగా, సందితకర్తృముల చేత లభ్యములైన సుఖదుఃఖములయందు ప్రియాప్రియములలేక, వానినంటకముందు విచారించిన వేదాంత మహావాక్యార్థనిశ్చయమందుజేరుట. విశేషసంగమమనఁగా, సత్సహవాసములనను, అపరోక్షజ్ఞానములనను, పురుషప్రయత్నములనను, జ్ఞాన శాస్త్రములసంగతాభ్యాసములనను, పరమవస్తువు కరతలామలకమై కనఁబడుచుండ్లఁ గా, సంసారసాగరోత్తారకమై, పరతత్త్వస్థితిఁజెంది, సకలమునీశ్వరాధీనమనుటను, కర్తృమేసుఖదుఃఖములకుఁ గారణమగుటను మాని చూనియై పరమశాంతిగలిగియుండు ట. విశేషవిశేషసంగమమనఁగా, బాహ్యభ్యంతరములను ఊర్ధ్వాధః ప్రదేశములను దిక్కులను ఆకాశమును స్థావరజంగమజంతువులను చీకటి వెలుతురులను చిజ్జడములను సకలవస్తువులను అవస్థానుభవములను వేఱుగాఁ జూడక అఖండాకారముగఁ జూచుచు చిత్తవిక్రాంతి గలిగి నిస్సంకల్పుడై ముందుదర్శించిన యాత్మ యందు మనస్సుకరుగుట. ఈమూఁడు భూమికలలో దేనినైన నభ్యాసముచేయుతఱిని మృత్యులైనయోగులు దేవ విమానములయందు దేవతాస్త్రీలతో కూడి స్వర్గవైకుంఠ కైలాసాని పుణ్యలోకముల యందు సకలదివ్యభోగములు చిరకాల మనుభవించినవెనుక, శ్లో. "శుచీనాం శ్రీ మతాం శేషా యోగభ్రష్టో హి జాయతే, అథవా యోగినా మేవ కులే భవతి ధీమతాం." అను గీతావచనప్రకారముగ భూలోకంబున శ్రీమంతులయింటఁ బుట్టి పూర్వము తాను విడిచిన నెలవునఁ జేరి క్రమముగా నావల్లభూమిక నెక్కును. మూఁడు భూమికలవఱకు జన్మము గలదు. తక్కిన భూమికలయందు జన్మము లేదు. సత్త్వాపత్తియనఁగా; ఈమూఁడుభూమికల నభ్యసించి యింద్రియార్థములయం దాశ

మాని శుద్ధాంతరంగుడయి యితరసంక్లప్తములు లేక బ్రహ్మనిష్ఠ గలిగి యుండుట. సంసక్తి నోమికయునగా, ఈ స్వాభూమికలను భ్యాసమునలన విషయసంగమగుణత్రయ సంగమంబులు లేక బ్రహ్మనిష్ఠయందు పట్టువచ్చుక యుండుట. పదార్థభావన యనగా, ఈ మైదుభూమికల యభ్యాసవిశేషముచేత అంతరహస్తివ్యవృత్త్యములు లేక స్వాత్మారామచయి బ్రహ్మము నేననుట. తుర్యగ యనగా; ఈ మాజుభూమికల మార్గముల నెఱిగి యేమిట భేదములేమిఁ దెలిసి పరబ్రహ్మమాత్రముగా నుండుట. దీనిలో మొదటి మూడుభూమికలు జగద్వ్యాపారముగలవి గనుక జాగ్రదవస్థయగును. నాల్గభూమికయందు నామరూపములుగల జగత్తుస్వప్నమువలె తోచును గాన అది స్వప్నావస్థయగును. ఇట్టి యనుభవముగలవాడే బ్రహ్మవిదుడు. ఐదవభూమిక నిర్వికల్పమై సుషుప్తివలె సుఖముగా జగము తోచుటవలన అది సుషుప్త్యవస్థయగును. అట్టి యనుభవముగలయోగమే బ్రహ్మవిద్వరుడు. ఆఠవభూమిక సర్వవాసనాక్షయ మైనది గనుక గగనమున మునిగిన ఘటమువలె బాహ్యవ్యంతరములు లేనిదై సముద్రమున మునిగినకుంఠవలె లోపల నెలుపల పరిపూర్ణమై జగము పరమాత్మ ప్రకాశముగాఁ దోచుటవలన, అదియే తురీయావస్థ, ఇట్టి అనుభవము గలవాడే బ్రహ్మవిద్వరీయుడు. ఇదియే జీవన్ముక్తి, సప్తమభూమిక అవాక్షానస్సగోచరము, దానిని బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర జీవ శూన్యకాల ప్రధానాదినామములచే పెక్కుండు పెక్కు గతులఁ దేర్చుచును. అది నామరూపములు లేనిదైనను కల్పితనామరూపములచేఁ జెప్పబడును. ఇట్టి యనుభవముగల యోగియే బ్రహ్మవిద్వరీయుడు; అదియే విదేహముక్తి.

వ. సమర్పితంబుగా నొనర్పం బూనిన శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదం బను వేదాంతగ్రంథమునకుఁ గథాప్రారంభం బెట్టి దనిన. 38

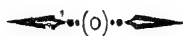
టీక. సమర్పితంబుగాఁ = సమర్పణము చేసి (కృతీయిచ్చి), నాయొనర్పం బూనిన=నేను రచించుటకుఁ బూనుకొన్న, శ్రీసీతారామాంజనేయసంవాదం బను వేదాంతగ్రంథంబునకుఁ=శోభాయుక్త మగుసీతారామాంజనేయసంవాద మను పేరు గలయద్యైతగ్రంథమునకు, కథాప్రారంభంబు=కథయొక్క యారంభము, (లేక, క్రమము=గ్రంథమునందలి విషయములు విచారించుట), ఎట్టిది అనినక= ఏవిధమైన దనఁగా.

తా. ఇట్లు గురుపరంపర నభివర్ణించి, పరశురామపంతుల రామయామాత్య పుత్రుఁడగు నేను(లింగమూర్తి గురుమూర్తియనువాఁడను)నాగురువగుమహాదేవాచార్యునకుఁ గృతి యిచ్చి సీతారామాంజనేయసంవాద మను పేరు గల యొక యద్యైతగ్రంథమును రచియింప నుపక్రమించితిని. దానియందలి విషయముల సిక్రిందఁ గ్రమక్రమముగా వివరించెదను.

శ్రీ రఘు

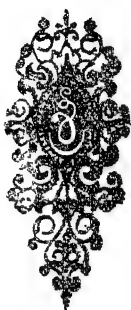
శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

ప్రథమాశ్వాసము.

కథాప్రారంభము.

కైలాసపర్వతవర్ణనము.

అన. ఈ గ్రంథమున వర్ణింపఁబడుచరిత్ర బ్రహ్మాండపురాణములలోని గౌరీ శంకర సంవాదము గావున నావిషయమును మొట్టమొదట వర్ణించుటకై యీక్రిందఁ జైలాసపర్వతమును వర్ణించు చున్నాఁడు.

సుఖదశుద్ధసత్త్వ
వాసము శివపార్వతీనివాసము సుమహా
భాస మనాభాసము కై
లాసము తనరారుఁ జిద్విలాసం బగుచున్.

. 39

టీక. శ్రీ సు...సము - శ్రీ = సమృద్ధిగల, సుఖ = ధర్మార్థకౌమమోక్షములని యెడు పురుషార్థములనలనఁ గలుగుసుఖమును, (లేక, ఇహలోకమునందును, పరలోకమునందును, పరిపూర్ణ మగునానందమును), ద = ఇచ్చునట్టి, శుద్ధసత్త్వ = పరిశుద్ధ మగునత్త్వగుణముగల, (రజోగుణమును తమోగుణమునువిడిచి పరిశుద్ధ మగునత్త్వగుణము నాశ్రయించి యున్న అనుట) మనులకు, అవాసము = నివాస మైనదియు, శివ...సము - శివ = శంకరునకును, పార్వతీ = పార్వతీదేవికిని, నివాసము = ఉనికిపట్టు అయినదియు, సు...సము - సుమహత్ = మిక్కిలి యధిక మైన, భాసము, (లేక, అభాసము) = కొంతిగలదియు, అనాభాసము = తనపైనిపించువారలకుఁ గలదుర్గుణములను నశింపఁజేయునట్టిదియు, (అగు) కైలాసము = కైలాసపర్వతము, చిద్విలాసంబు అగుచున్ = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగు పరబ్రహ్మముయొక్క విలాసముల వంటి విలాసములు గలది యై, (పరబ్రహ్మమువలెనుట) తనరారున్ = ఒప్పుచుండును (కే (శివయోః)లాసః యస్యసః = శిరస్సునందు (పార్వతీపరమేశ్వరుల) విలాసము గలది కేలాసము. కేలాస ఏవ కైలాసః = కేలాసమే కైరాసము, 'కీలయోః అసనం యస్యసః,

కీలాసః=భూమియందును జలమునందును నివసించునది కీలాసము. అనఁగా; స్ఫటికము. తస్య అయం కైలాసః=తస్ఫటికమునకు సంబంధించినది కైలాసము, స్ఫటికమయమైనది యనుట).

తా. ధర్మాకామమోక్షంబుల నొనంగఁ జాలు సత్త్వగుణము నాశ్రయించి, పరమకాంతులై యుచ్చమునులకు నివాస మై తన్నాశ్రయించినవారలకుఁ గల అహంకారము మమకారము ఉండుము మొదలగునకల్గుర్గుణముల నడంచును, పరబ్రహ్మమునుంబోలె కైలాస మనునొకపర్వతము మిగుల ప్రకాశించుచుండును. దానిపై పరమానందముతో సార్వభౌమపరమేశ్వరులు నివసించుచుండును. (ప్రేషద్యమునందు చిద్విలాసము అనుటచేత కైలాసపర్వతమును పరబ్రహ్మముతో పోల్చి యున్నాఁడు. కావున నీ పద్యమునందుఁ బరబ్రహ్మపరముగ రెండవమర్థముకూడఁ గలదు. 'కేశీనాం సమూహః కైలం' కేలయనఁగా, నానందము వానియొక్క సమూహము కైల మనఁబడును. 'కైలేన ఆస్యత ఇతి కైలాసః, కైలం ఆసో యస్యః కైలాసః' కైలముచే నిలుచువాఁడు, కైలము డినికి గాఁ గలవాఁడు, ఆనందరూపుడనుట. ఈవ్యుత్పత్తిచే కైలాసపదము పరబ్రహ్మమునందు కూడ వర్తించును.)

బ్రహ్మపరమైన యర్థము.

టీక. శ్రీ=ధర్మాకామము లను సంపత్తును, సుఖ = పరమానందరూపమగు మోక్షమును, ద=కర్మమార్గముచేతను, జ్ఞానమార్గముచేతను, తననుసేవించువారలకు) ఇచ్చునట్టి, శుద్ధసత్త్వ=రజోగుణములతోఁ గాని తమోగుణములతోఁగాని కొంచెమైనను సంబంధములేని, (లేక, తీర్స్కరింపఁబడనిపరిశుద్ధ మగుసత్త్వగుణమే స్వరూపముగా గలమాయకు) ఆవాసము=నివాస మైనట్టియు, (మాయకంటె వేఱుగాక తనను కర్మయోగముచే నేవించువారలకు ధర్మాకామములను, జ్ఞానయోగముచే నేవించువారలకు మోక్షమును ఇచ్చునట్టి అనిభాషము.) శివ=ఆనందస్వరూపుడగు, లేక, మంగళకరుడగు, పురుషునకును (జీవునకును), పార్వతి=మలినసత్త్వప్రధాన యగు నవిద్యకును, (జీవుఁడు బ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాఁడు. అవిద్యయు మాయకంటె వేఱుకాదు. అగ్నికంటె దానియందున్న యుష్ణశక్తియు, యుష్ణశక్తికంటె నగ్నియు వేఱుకానట్లు పరబ్రహ్మమునకంటె మాయయు మాయకంటె పరబ్రహ్మంబును వేఱుకాదు కావున నిచ్చట "జీవుఁడును అవిద్యయును బ్రహ్మయం దున్నవి" అని చెప్పఁబడియున్నది. పార్వతీశబ్దమునకు అవిద్యయని యర్థము చెప్పట బోపచారిక మని తెలిసికొనవలయును.) నివాసము, సుమహాభాసము=సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అగ్ని మొదలగువానిని ప్రకాశింపఁజేయఁజాలు లేజస్సు గలదియు, అనాభాసము=ఈశ్వరుఁడు జీవుఁడు ప్రపంచము అను మొదలగువికారము లేవియును లేనిదియు, అగు,

కైలాసము=పరబ్రహ్మము, (లేక పర్వతము. ఇది యుపమాంశకారము కావున విశేషణములయందు మాత్రము శ్లేష యుండినఁజాలును. విశేష్యముగు కైలాసపదమునందు కూడ అర్థద్వయము నంగీకరించినచో శ్లేషాలంకారమగును.) చిద్విలాసంబుఅగుచుకొ= అపరోక్షజ్ఞానమే రూపముగాఁ గలదియై, తనరాయకొ.

తా. శుద్ధసత్త్వప్రధానమగుమాయకు నాశ్రయమై తనను కర్తయోగముచే నుపాసించువారలకు (బ్రహ్మమువేటు; తాను వేటు, అనుభేదవృష్టి కలిగి సుఖములు కావలయు నని పరబ్రహ్మమును సగుణరూపముతో నేవించువారలకు అనుబ.) ధర్మార్థకామముల నొసంగుచు, జ్ఞానయోగముచే నుపాసించువారకు, (జీవబ్రహ్మైక్యమును తెలిసి కొనినవారలకు) మాక్షము నిచ్చుచు, జీవావిద్యలు తానేయై, నిర్వికారుఁడై సూర్యచంద్రాగ్నులనహితము. ప్రకాశింపఁ జేయఁజాలుదివ్యతేజస్సుతో జ్ఞానరూపుఁడగు నాపరబ్రహ్మము ప్రకాశించుచున్నది.

వ. అది మఱియు నాదిమధ్యాంతవిహీనంబును స్వజాతీయవిజాతీయ స్వగత భేదశూన్యంబును నిత్యాచరోక్షస్వప్రకాశాపహసితానంత కోటిసూర్యచంద్రానలాలోకంబును వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసాగ మాగమ్యంబును బహువిధవర్ణధర్మకర్మగుణనామరూపవికారకక్తి విరహితంబును బ్రహ్మాంద్రాద్యమరాసురోరగగరుడగంధర్వకిన్నర కింపురుషసిద్ధసాధ్యవిద్యాధరచారణాపురోయక్షగుహ్యకథాతథేచర దేవర్షి బ్రహ్మఋషీశ్వరయోగీశ్వరమునీశ్వరయతీశ్వరకవిశ్వరాద్వైపాస్యంబును నిత్యనిర్గుణనిర్వికల్పనిర్వికారనిరంజననిర్విషయాతీంద్రియా వాఙ్మానసగోచరాప్రమేయశుద్ధబుద్ధము క్తకేవలాఖండసచ్చిదానంద మయంబు నైన తురీయాతీతఐతత్త్వైకైలాసంబున నవ్యక్తమహాదాదిసప్తవరణపరివేష్టితంబును జతుర్దశలోకకందరమందరంబును సార్వభౌమాదిహిరణ్యగర్భాంతానంపగండవైలభాను రంబును భానుసోమనక్షత్రతారాగ్రహపావకసౌదామన్యాది వివిధతేజోరత్న శర్మరిలంబును బ్రవిమలవైరాగ్యోపరత్యేకాంతాత్యంతముముత్సుతాధిత్యకాధ్యాత్మానందజీవనాభిషిక్తనిర్మలనిశ్చలతాకలికాకలితఫలితనిష్కామకర్మోపాసనాయాగయోగజపతపస్సత్యశౌచపయాశీలవ్రతదానాదినానావిధానోకహోద్యానవిరాజితంబును శాస్త్రపుష్కపేతనిగమాగమాంతకల్పలతావిలసితంబును షడ్విధసమాధిసౌధవిభ్రాజితంబును బరమాధ్యాత్మవిద్యానందజలాభిషిక్తనిర్మలచిత్తవృత్త్యంగణ శమదమోఽపరితితితత్త్వేంద్రాసమాధానామాసితాద్వందభితాద్వి

కల్యాణగుణమణిగణరంగవల్లిప్రకాశితంబును నిరతిశయకై వల్యభాం
 డాగారశోభితంబును ఫలకామనాభాసస్వభావనియతకర్తాచరణచిత్త
 శుద్ధిసర్వకర్తాపరిత్యాగగురుభక్తివేదాంతశ్రవణమనననిధిధ్యాసనజ్ఞా
 నాదిసోపానసమన్వితవిజ్ఞానరాజమార్గలలితంబును బంచాక్షరీమహా
 మంత్రమాణిక్యతోరణాలంకృతంబును బ్రణవనాదమంగళవాద్యరస
 పూరితంబును సగుతురీయమహాస్థానమంటపాంతరంబున సర్వోపనిష
 తస్మరభూతబ్రహ్మైకత్వద్వంద్వనరూపాంకారసింహాసనాసీనుండై శుద్ధ
 సత్త్వప్రధానమాయామయదివ్యశోభనవిగ్రహుండును సర్వజ్ఞత్వ
 సర్వేశ్వరత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వప్రప్యత్వసర్వరక్షకత్వసర్వసంహ
 రకత్వాద్వ్యగతీతసమగ్రసుగుణపరిగ్రహుండును సత్త్వజ్ఞానానందస్వరూ
 పుండును సర్వవ్యాపకుండును దేవదేవుండు నగుశ్రీమహాదేవుండు
 మూర్తిమంతంబు లైనచతుర్వింశతితత్త్వంబులును నిచ్చాభిజ్ఞానక్రి
 యాదిశక్తులును హృషీకేశ్వరవాణీశ్వరను కేశ్వరనందికేశ్వరభృంగీశ్వర
 విఘ్నేశ్వరకుమారాదిప్రమథగణాధీశ్వరులును బ్రాహ్మీమాహేశ్వ
 రాదిసప్తమాతృకలును స్వసాన్నిధ్యంబున నిజకరుణాకటాక్షవిక్ష
 ణంబు నవేషించి కొలువ న్వస్వరూపావలోకనంబు నేయుచు నాత్మా
 రాముండై యున్నసమయంబునఁ దదీయవామార్థశరీరీణియుఁ బరా
 చరప్రకృతిస్వరూపిణియు నిఖిలజగదుపాదానకారణభూతయు సఖి
 లలోకైకమాతయుఁ ద్రిభువనగేహినియు విశ్వమోహినియు ధీమఃఖ
 యుజ్ఞానవిజ్ఞానలోచనయువిషయవిరక్త్యధరయువిచారమందస్థితియు
 నిర్మనుతానిరహంతాహస్తయు యోగబోధస్తనియు సందేహమధ్య
 యు సంసారచక్రనాభియు రాగద్వేషజఘనయుఁ గామలోభోరు
 యుగళయు సంకల్పవికల్పచరణయుఁ గాలానుగతకర్తయనయు
 వేదాంతవిద్యావ్యసనవననోపరతికంచుకధారిణియు రజస్సత్త్వతమో
 గుణగ్రంధినీవీబంధకంచుకబంధవేణీబంధనురుచిరయు ఫలత్యాగ
 పూర్వపర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానేశ్వరప్రణిధానాచార్యోపాసనేంద్రి
 యాత్మవినిగ్రహస్థితప్రజ్ఞత్వాది సాత్త్వికగుణభూషణాలంకారిణియు
 శుద్ధవాసనావాసితీయు నిత్యానపాయనియు దేవదేవియు నగుశ్రీమ
 హాదేవి యత్రిప్రీతిపూర్వకంబుగాఁ జతుర్విధశుశ్రూవలు గావిం
 చుచు నేవించుచుఁ బూజించుచు భావించుచు నమస్కరించుచు
 నారాధించినం బ్రసన్నుండై మెచ్చి నీకు నెయ్యది యిష్టం బిచ్చెద

నడుగు మనిన సంతోషభరితచిత్తయై యమృతకాళిని చిఱునవ్వు
నగుచు నిట్లనియె.

40

టీక. అది=అమహాకైలాసపర్వతము, (పరబ్రహ్మమనియు రెండవయర్థము కలదు. ప్రపంచమునందు పరబ్రహ్మమునకును, కైలాసమునకును అభేదమును వర్ణించుచున్నాడు) వక్షియు, అది సంబును-అది=మొదలు, మధ్య=నడుమ, అంత=తుదియు, విహీనంబును=లేనిదియు, (పర్వతపక్షమునందు మిగిల విశాలమైన దనియు, బ్రహ్మపక్షమునందు ఉత్పత్తిస్థితి వినాశములు లేనిదనియు నర్థము.) స్వజా...బును- స్వజాతీయ=తనజాతికి సంబంధించినవానివలనఁ గాని, విజాతీయ=వక్షియొక్కజాతికి సంబంధించిన వస్తువులవలనఁ గాని, స్వగత=తనయందేయున్న యనేకపదార్థములవల్లఁ గాని కలగు, భేద=భేదముతో, శూన్యంబును=లేనిదియును, 'ఏకమే వాద్విత్తీయంబ్రహ్మ' అను శ్రుతిప్రకారము ఆ పరబ్రహ్మమునకు తనజాతిలోఁ జేరిన వక్షియొక్క బ్రహ్మవలనఁ గాని యితరజాతిలోఁ జేరిన మాయాప్రపంచము మొదలగువానివలనఁ గాని, తమలో పలనే యుండు నిందియములు మనస్సు మొదలగువానివల్లఁగాని భేదము లేదు. అనఁగా; ఆయన యొక్కఁడే యనుట. ఈవిశేషణమునకు పర్వతపక్షమున నంతచక్కనియర్థము దొరకుట లేదు. అయినను అనేకపర్వతములును, వృక్షములను, భేదమేర్పఱుచుటకు వీలులేకుండ చుట్టు నావరించియున్న వనియు, ఆపర్వతముపై మొలచియున్నతీరగెలు మొదలగునవి కూడ నట్లే దాని నావరించి యున్నవని కాని; లేక, ప్రపంచమునందున్న సకల పర్వతములను, వృక్షములు శాఛ్ఛ మొదలగునవియును, ఆపర్వతమునందు మొలచియున్నతీరగెలు మొదలగునవియును అనఁగా; ప్రపంచమంతయు, ఆ కైలాసపర్వతముయొక్క కాంతిచే తెల్లనై యేది కైలాసమో యేది యితరపదార్థమో అనుభేదమును కనిపెట్టుటకు వీలులేక యున్నది అని కాని చెప్పవచ్చును.) నిత్య...లోకంబును - నిత్య=శాశ్వతమైన, అపరోక్ష=సకల జనులకును ప్రత్యక్షమైన, (బ్రహ్మపక్షమునందు జ్ఞానులకు ప్రత్యక్షమైన) స్వప్రకాశ=తనయొక్కకాంతిచే, అపహసిత = తిరస్కరింపఁబడిన, అనంతకోటి=లెక్కలేనికోట్లసంఖ్యగల, సూర్య=సూర్యులయొక్కయు, చంద్ర=చంద్రులయొక్కయు, అనల = అగ్నిహోత్రములయొక్కయు, ఆలోకంబును = కాంతి గలదియు (రెండుపక్షములయందును 'అపరోక్ష' అను స్థలమున తప్ప లెక్కినచోట్ల సమానమే. అచ్చటివిశేషమును అచ్చటనేచూపి యున్నాను.) వేద...బును-వేద-చతుర్వేదములచేతను, శాస్త్ర=లిఖితాశాస్త్రములచేతను, పురాణ=పద్యనెనిమిది పురాణములచేతను, ఇతిహాస=భారతరామాయణాదీతిహాసములచేతను, అగమ=కామికముమొదలగు నిరుపదియెనిమిది అగమములచేతను, అగమ్యంబును=చక్కఁగాఁ దెలియఁదగినదియును, (పరబ్రహ్మపరమున, అగ

మృంబును = తెలియ నలవికొనిదియును అనియన్తము) బహు...బును-బహువిధ = అనేక విధములగు, వృ = నలుపు పసుపు మొదలగునర్థములు, ధన్త = (పొడుగుగుట పొట్టియుగుట మొదలగు) ధన్తములును, కన్త = (కదలుట, నడచుట మొదలగు) పనులును, గుణ (స్వభావసిద్ధములైన గుణములకంటె వేరైన) గుణములును, నామ = (త్రైలాసము అనుపేరుకంటె వేరగు) పేర్లును, రూప = (సహజమై యుండు తెలుపునకంటె వేరైన) రూపమును, వికార = (సిద్ధముగా నుండుట అనుదానికంటె వేరగు) వికారములును, శక్తి = (కఠినముగానుండుట అనుదానికంటె నితరములగు) శక్తులును, (శిలయొక్క కఠినత్వము, అగ్నియొక్క కేడిమి, వంచుయొక్క చల్లదనము, ఇది యన్నియు వానివాని శక్తులనబడును.) విరహితేంబు = లేనిదియు, (బ్రాహ్మణాదివర్ణములును, అష్టములకుదగిన ధన్తములు, ఆచారములు, సత్త్వరజస్తమోగుణములు, సకలవిధములగు నామరూపములు, ఉండుట పుట్టుట మొదలగువికారములు, సర్వస్వతంత్రుడగుట, దేనితోను సంబంధపడకయుండుట, నాశరహితుడగుట, అనార్యగువిజ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలిగి యుండుట, సర్వమును దెలిసికొనుట, సర్వకాలములయందును తృప్తి గలిగి యుండుట, అనునట్టి యాఱుకత్తులును లేనివాఁడు అని పరబ్రహ్మపక్షమునం దర్థము.) బ్రహ్మ...బును-బ్రహ్మ = చతుర్ముఖుండును, ఇంద్ర = దేవేంద్రుఁడును, అది = మొదలుగాఁగల, అమర = దేవతలును, అసుర = రాక్షసులును, ఉరగ = అనంతఁడు (వాసుకి మొదలగుసర్పములు)ను, గరుడ = గరుడులును, గంధర్వ = గంధర్వులును, కిన్నర = అశ్వములు (మనుష్యకోరీరము గలకిన్నరు)లును, కింపురుష = (నరముఖము ఆశ్వకోరీరము గల విశ్వనసు పరావసు ప్రభృతు లగు) కింపురుషులును, సిద్ధ, సాధ్య, విద్యాధర, చారణ (దేవేంద్రునిచారలు లోకవృత్తాంతమును దెలిసికొనివచ్చి, యాయనకుఁ జెప్పవారు.) అప్సరః = అప్సరసలు (రంభ ఊర్వశి మొదలగువారు) యక్ష = కుబేరుఁడు మొదలగు యక్షులును, గుహ్యక = (మాణిధ్రుఁడు మొదలైన) గుహ్యకులును, భూత = గ్రహములును, (ఉరగ అనుపదముమొదల విష్ణుటివజుకుఁ జెప్పఁబడినవారందఱును దేవతలే యైనను, వేఱువేఱుజాతులు గలవారుగావున ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడిరి.) భేదర = నూర్యాదులు, దేవర్షి = నారదాదులును, (వీరుదేవతలలోఁ బుట్టి మునులైరి గావున దేవర్షులనఁబడుచున్నారు) బ్రహ్మబుష్పిశ్యో సనకాదులును, (భక్తి యోగాదుల నవలంబింపక కేవలజ్ఞాననిష్ఠులై పరబ్రహ్మనిష్ఠులై యున్నమునులు గావున వీరిలకు బ్రహ్మబుష్మ లని పేరు. బ్రాహ్మణులై జన్మించి బుష్మలైనవానికిఁ గూడ ఏపేరు గలదు గాని యీవిశేషణమునందు మునిశ్చర అని సామాన్యమునివాచక మగు పదము కలదు. గావున నిచ్చట నాయన్తముఁ జెప్పట వీలులేదు. ఈపదము మొదలు విశేషణాంతమువజుకు ప్రతిపదమునందును గానవచ్చు ఈశ్వరశబ్దము శ్రేష్ఠవాచకమని తెలిసికొనవలయును) యోగీశ్వర = కపిలుఁడు దత్తాత్రేయుఁడు మొద

అగ్రముహూర్తములును, మునిశ్చర=అగస్త్యులును, యతీశ్చర=గోవిందశ్శగవత్పాలులు
 కంఠరాచాద్యులు మొదలగు యతులును, కపిశ్చర = వాక్త్రీకిలోనగుకవులును, ఆది=
 మొదలగువారిత, ఉపాస్యంబును=నేమింపఁదగినదియును (ఈవిశేషణమునకు పర
 బ్రహ్మపక్షమునందును, పర్యవశత్యమునందును, అన్యమొక్కటియే.) నిత్య...బును-
 నిత్య=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములందు నాశనమును జేందక సర్వకాలములందును
 స్థిరమై యుండునట్టియు, నిర్గుణ=సత్యము ర్భజన్ము మొదలగు గుణములు లేనిదియు,
 నిర్మికల్ప=చిత్తము లేనిదియగుటచే. సంకల్పించుట, సంశయించుట, మొదలగునవి
 లేనిదియు, నిర్వికార=వికారములు లేనిదియు, నిరాకార=రూపము లేనిదియు, నిరం
 జన = ఇతరసాధనములతో పనిలేక తనను తానే యెఱుంగునదియు, (స్వప్రకాశ
 మైనది అగుట) నిర్విషయ = శబ్దము స్పర్శము మొదలగువిషయములు లేనిదియు,
 (జ్ఞయములతో సంబంధపడనిదియు, లేక, విషయములు కూడ తనకంటె వేఱుగాక
 ఘోవుటచే, “విషయములను చాలినికొనుట” అనుమాట లేనిదియు) అతీంద్రియ=ఇంద్రి
 యములకు గోచరము గానిదియు, అవాఙ్మానసగోచర=వాక్కుచే చెప్పవలయును, మన
 న్ముచే భావించుటకును గూడ పీలుకానిదియు, తీవ్రమేయ=ఇంతయని పరిమిత జెప్పు
 టకు పీలు లేనిదియు, (లేక, ప్రత్యక్షము మొదలగు నేప్రమాణములకును గోచరము
 కానిదియు,) శుద్ధ=నిర్మల మైనదియు, బుద్ధ=జ్ఞానముచే తెలియఁదగినదియు, ముక్త=
 ఇతరపదార్థములతో సంబంధము లేక స్వతంత్రమై యుండునదియు, (ఇచ్చట స్వతంత్ర
 శ్రమనగా: “ఏవదార్థముతోఁ గాని, యేగుణముతోఁ గాని సంబంధము లేక యున్నది”
 అని యర్థము. మైన నొకవిశేషణములో “పరబ్రహ్మమునకు స్వతంత్రశక్తిలేదు”
 అని చెప్పబడియున్నది. దానికి “తన్ను ప్రేరేపించువాఁడు లేక తాను యథేచ్ఛముగా
 ప్రపంచమును ఆజ్ఞాపించుట అనుశక్తి లేదు” అని యర్థము.) కేవల = తనకంటె
 రెండవపదార్థము లేనివాఁడును, అఖండ=విభాగములు చేయుటకు పీలులేనిదియును,
 సచ్చిదానందమయంబును=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపంబును, ఖన, తురీ...బునక=తురీ
 య=సుషుప్త్యస్థానకంటె నావలనుండు తురీయావస్థను, (జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్య
 స్థాన క్రమముగ సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపము లనియు, ఆయవస్థలకావలనుండు
 తురీయావస్థ శుద్ధసత్త్వస్వరూపమైనదనియు తెలిసి కొనవలయును) అతీత = అతిక్ర
 మించిన, ఐదవయవస్థకంటె, (ఈయయిదవ యవస్థ, మైనజూపబడిన నాల్గవయవస్థలోని
 కడభాగమేకాని తొక్కిదికాదు.) పర=మిగిలిన, తత్త్వ=పరబ్రహ్మ మనెడు, కైలా
 సంబునక=కైలాసమునందు, అన్య...బును=అన్యక్త=మూలప్రకృతియును, మహత్=
 ప్రేపంచోత్పత్తికి ప్రథమావస్థ యగు మహత్తత్త్వము, ఆది = మొదలుగాఁ గల,
 సప్తావరణ = ఏడు ప్రాకారములచేత, పరివేష్టితంబును = ఆవరింపబడినదియును,
 (మూలప్రకృతి, మహత్తత్త్వము, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లనియెడు నేడును

పరబ్రహ్మమునకు తీరములు అక్కఱగా : పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనకుండునట్లు చేయ నది. ఈయేసింటిని ఆస్థానమంటును మొక్క ప్రాకారములుగా చెప్పియున్నాడు. ఇట్లే యీవిశేషములయే దంతము, వేదాంతమునకు సంబంధించిన విషయముల నన్నిటిని, వృక్షములు గుహలు మొదలగువానినిగాఁ జెప్పియున్నాడు.) చతుర్ముఖ-చతుర్దశలోక=పరువాలుచులొకముఖనియెడు, కందర=గుహలచే, సుందరంబును=మనోహరమైనదియు, సార్వ...బుధు-సార్వభౌమాది=చక్రవర్తిమొదలు, హిరణ్యగర్భాంత=చతుర్ముఖ బ్రహ్మవలెనుండువారియొక్క, ఆనంద = సుఖము లనెడు, (ఆనేకతారతమ్యములతో నున్న ఆనందము లనియెడు.) గంధర్వైల=జాతుడురాళ్లచేత, భానురంబును=ప్రకాశించు చున్నదియును, (అనఁగా: చక్రవర్తి, మనుష్యగంధర్వులు, ఆదేవతలలోనిగంధర్వులు, పితృదేవతలు, ఆజానజానులను దేవతలు, కర్తదేవతలు, దేవతలు, ఇంద్రుడు బృహస్పతి, నవబ్రహ్మలు, చతుర్ముఖ బ్రహ్మ, వీరియానందములక్రమముగా, నొకరియానందమునకంటె నొకరియానందము నూలురెట్లధికము). భాను...రిలంబును-భాను=సూర్యుడు, సోమ=చంద్రుడు, నక్షత్ర=నక్షత్రములు, తార=ఆశ్వినీ మొదలగు నిరుపదియేడునక్షత్రములు. (ఆశ్వినీ మొదలగునిరుపదియేడు నక్షత్రములు తప్ప మిగిలినవి నక్షత్రము లని సామాన్యముగాఁ జెప్పబడును. ఆశ్విన్యాదులకు తారలు అని పేరు.) గ్రహ=అంగారకాదిగ్రహములును (చంద్రసూర్యులనుగుఱించి యిదివఱకే చెప్పబడియున్నది.) పాపక = అగ్నియును, సాదామని=మెఱపులును, ఆది=మొదలుగాఁ గల, వివిధ=నానావిధము లైన, తేజః=దీప్తులనెడు, రత్న=మణులచే, శర్మరిలంబును=గండిసుక గలదియును, ప్రవి...బును-ప్రవిమల=నిర్మలమైన, వైరాగ్య, ఉపరతి=చిత్తవిఘ్నాంతియును, ఏకాంత = నిశ్చలచిత్తమును, అత్యంతముముత్యతా=శీఘ్రముగ మోక్షము కౌవలయు ననుదృఢనిశ్చయమును, (లేక, స్థిరమగుకోర్కీయును) అనెడు, అధిత్యకౌ = పర్వతముపైభాగమునందలి, (పర్వతపైభాగమునందు మొలచియున్న అరుట.) ఆధ్యాత్మానంద=ప్రహ్లాదానంద మనియెడు, జీవన=జలముచేత, అభిషిక్త=తడుపలచిడినట్టియు, నిర్మల నిశ్చలత్వ కలికా=చాంచల్యము లేక యుండుట అనియెడు మొగ్గలచేత, (లేక, పిండలచేత,) కలిత=దిష్టచున్నట్టియు, ఫలిత=పరిపక్వములైనట్టియు, నిష్కామ = కోరికలేని, కర్మ = కర్మలును, (కర్మము ఇష్టమనియును, అపూర్ణమనియును రెండువిధములు. అం దిష్టము లనఁగా: శ్లో. 'అగ్నిహోత్రం తపః స్యత్వం వేదానాం చానుపాలనం, ఆతిథ్యం వైశ్యదేవంచ ఇష్టమి త్యభిధీయతే' = 'అగ్నిహోత్రము చేయుట, జపము నాచరించుట, సత్వము పలుకుట, వేదాధ్యయనము చేయుట, అతిథిపూజ, వైశ్యదేవము అనునవి ఇష్టకర్మలు: శ్లో. 'వాపీకూపతేటాకాదిదేవతా యతేనాని చ, అన్నప్రదానమారామః పూర్తమిత్త్యభిధీయతే.' = 'చెఱువులు బావులు మొదలగువానిని ద్రవ్వించుట, దేవాలయంబులు

కట్టుట, అన్నదానము, లోటులువేయించుట అనునవి ఆపూర్తకర్తములు) (ఉపాసన = మంత్రజపపూర్వకముగా దేవతలను ధ్యానించుటయు, యాగ = యజ్ఞములును, యోగ = అష్టాంగములతోఁగూడినరాజయోగము మొదలగు యోగములును, జప = గాయత్రి మొదలగుమంత్రముల జపించుటయును, తపః = శరీరమును శోషింపఁజేయునట్టి కృచ్ఛ్రము చాంద్రాయణము మొదలగువ్రతంబును, సత్య యథార్థముఁ జెప్పటయును, శౌచ = లోపల వెలుపల పరిశుద్ధముగా నుండుటయును, దయ = భూతములయందు ప్రేమతోనుండి వానికష్టముల నోర్వలేకపోవుటయును, శీల = సత్స్వభావంబును, వ్రత = బ్రహ్మచర్యాదివ్రతంబులును, దాన = ఈవియు, ఆది = మొదలైనవి యనియెడు, నానావిధ = అనేకవిధములైన, అనోకహ = వృక్షములతోఁగూడిన, ఉద్యాన = ఉపవనములచేత, విరాజితంబును = ప్రకాశించుచున్నదియును, శాస్త్ర...బును - శాస్త్ర = తర్కము మొదలగు శాస్త్రము లనియెడు, పుష్ప = పూవులతోడ, ఉపేత = కూడిన, నిగమ = వేదములయొక్కయు, ఆగమ = కామికము మొదలగు నాగమములయొక్కయు, అంతఃకొన లనియెడు, (వేదముయొక్క కొనలు ఉపనిషత్తులు. ఆగమముల యొక్క కొనలు చర్య, క్రియ, యోగ జ్ఞానపాదములయందు జెప్పఁబడు కర్తృసాదాఖ్య కర్తృసాదాఖ్య మొదలగునవి అని తెలిసికొనవలయును.) కల్పలత = కల్పవృక్షముల చేత విలసితంబును, షడ్వి...బును - షడ్విధ = ఆఱువిధములైన, సమాధి = సమాధులనియెడు. (మనసు నొకవస్తువునందేకాగ్రముఁజేసి యావస్తువును రూపసహితముగాఁ గాని రహితముగాఁ గాని ధ్యానించుట సమాధి యనఁబడును.) సౌధ = రాజగృహములచేత, విభ్రాజితంబును = మిగుల ప్రకాశించుచున్నదియును, పరమ...బును - పరమ = నిరతిశయమైన, (దీనికంటె నధికమగునది లేదనుట.) ఆధ్యాత్మవిద్య = బ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁగలిగిన, ఆనంద = బ్రహ్మానంద మనియెడు, జల = నీటిచేత, అభిషిక్త = తడుపఁబడిన, నిర్మల = పరిశుద్ధమైన, చిత్తవృత్తి = మనోవృత్తి యనియెడు. (మనస్సు అనుట.) అంగణ = ముంగిటియందున్న, శమ = మనోనిగ్రహము, దమ = ఇంద్రియములజయించుట, ఉపరతి = చిత్తవిక్రాంతి (లేక సన్యాసము,) తితిఁ = శీతోష్ణాదుల సహించుట, శ్రద్ధా = శ్రద్ధ, సమాధాన = గురువుపదేశించిన విషయములను శాస్త్రములఁ జూచియు తనబుద్ధిచే విచారించియు నిశ్చయించుకొనుట, అమానిత్వ = నిరభిమానము, అదంభిత్వ = డంబము లేకపోవుట, ఆది = మొదలైన, కల్యాణగుణ = సద్గుణములనియెడు, మణిగుణ = రత్నములతో నమర్చియున్న, గంగవల్లీ = ముగ్గులచేత ప్రకాశితంబును, నిరతి...బును - నిరతిశయ = మహత్తరమైన, కైవల్య = మోక్షమనెడు, భాండాగార = బొక్కసముచేత, శోభితంబును, ప్రకాశించునదియును, ఫలకామ...లచితంబును - ఫలకామ నాభావ = ఫలములనుగోరని, స్వభావనియత = ఆయాగుణస్వభావములనుబట్టి శాస్త్ర

ములయందు విధింపఁబడిన, కర్తృత్వముతమకులములకుఁ గలకర్తృలను, ఆచరణ = ఆచరించుటలనుఁగలిగిన, చిత్తశుద్ధి = మనశ్శుద్ధియును, సర్వకర్తృపరిత్యాగ = సకలములగు దుష్కార్యములను విడచివైట్టుటయును, గురుభక్తి, వేదాంత = వేదాంతవాక్యములను, శ్రవణ = వినుట, మనన = మనసునను విచారణసేయుట, నిదిధ్యాసన = నిశ్చయించిన విషయమును ఏకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానించుట, జ్ఞాన = స్వస్వరూపజ్ఞానంబును, అది = మొదలైనదనెడు, సోపాన = మెట్లతోడ, సమన్విత = కూడిన, విజ్ఞాన = బ్రహ్మనుభవమనెడు, రాజమార్గ = రాజవీధులలో, లలితంబును = మనోహరమైనదియును, పంచ... బును = పంచాక్షరీ = 'నమశ్శివాయ' అను అయిదక్షరములు గల, మహామంత్ర = గొప్ప మంత్రమనెడు, మాణిక్య = మాణిక్యమైన, తోరణ = వెలుపలివాకిండ్లచేత, అలంకృతంబును = అలంకరింపఁబడినదియును, ప్రణవ...తంబును = ప్రణవనాద = పదివిధములగు ఓంకారనాదము లనియెడు (ఈదశవిధనాదములను గూర్చి ముందు గ్రంథకర్తయే సవిస్తరముగ వివరింపఁ గలఁడు.) మంగళవాద్య = శుభకరములైన, వాద్యముల రవ = ధ్వనిచేత, పూరితంబును = నిండింపఁబడినదియు, అగు = అయినట్టి, తురీయ...బునక = తురీయ = ఉన్న న్యవస్థయనియెడు. (జాగ్రదాది మూడవస్థలవలె సహజముగా వచ్చునది గాక యపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁ గలుగునట్టి యాయున్న న్యవస్థయే బ్రహ్మనందానుభవ మనియును నిర్వికల్పసమాధియనియును జెప్పఁబడినది.) మహాసాన మంటప = గొప్పకొలుపుకూలముయొక్క, అంతరంబునక = లోపల, (ఇచ్చట ఈ యున్న న్యవస్థకును, పరబ్రహ్మమునకును నామములందుఁ దప్ప రూపములందు భేదములేదు. గావునఁ బరబ్రహ్మమునకు అవరణములగు మూలప్రకృతి మొదలగువానిని ఈ అస్థాన మంటపమునకు ప్రాకారములు గాను మఱియు నాయావస్తువులను సోపానాదులు గాను వర్ణించి యున్నారు.) “కందరసుందరంబును, గండశైల భాసురంబును” అనుచో రమణీయం బగునొకొక కైలాసగుహలో నున్నదనియు, ఒకొకవిశాలమగు బండపైనమర్చఁబడినదనియు “అధిత్యక...ఉద్యాన” అను విశేషణబలమువలన నాగుహయు బండయు పర్వతముయొక్క పై భాగమునందు (శిఖరమునకంటె కొంచెము క్రింద) నున్న వనియు, అర్థముచెప్పట యుక్తమనితోచుచున్నది. లేకున్న నాస్థాన మంటపమందు గుహలు గండశైలములుండుటకు వీలులేదు గదా. “అగుహశిఖరమునకంటె గొంతక్రిందనున్నది” అని చెప్పకున్నయెడల నచ్చట గండశైల ముండుటకు వీలుండదని తెలియవలయును. సర్వో...నుండె-సర్వ = అశేషములైన, ఉపనిషత్ = వేదాంతములయొక్క, సారభూత = సారాంశమైన, బ్రహ్మత్వకత్వ = జీవుఁడును బ్రహ్మయును ఒక్కటియే అనువిషయమును, దర్శక = చూపునట్టి, రూప = స్వరూపముగల, ఓంకార = ప్రణవ మనియెడు, ఓంకారమును ధ్యానించినవారు శీఘ్రముగ జీవబ్రహ్మ

కృమును దెలిసికొందురనిభావము. ఓంకారమునకు అర్థ మాపరబ్రహ్మయే కావునను “తజ్జప స్తదర్థభావనం” = “దానిని జపించుట దానియర్థమును మనసున ధ్యానించుట” సాక్షాత్కారమునకు సాధనములు “అది యనఁగా ఓంకారము” అనుయోగ సూత్రమునుబట్టి జపకాలమునందు అపరబ్రహ్మమును (అనగా: ఆయన యథార్థస్వరూపమును) స్మరించుచుండుట యత్యావశ్యక మగుటచేతను, దీనికి శ్రవణాదులుగూడ సాహాయ మయ్యేనేని జీవబ్రహ్మైక్య జ్ఞాన మతిశీఘ్రములలోఁ గలుగు ననుటకు సంశయమేలేదని తెలిసికొనవలయును. సింహాసనం=సింహాసనమునందు, అసీనుండై=కూర్చున్న వాఁడై, శుద్ధ...డును-శుద్ధసత్త్వి=శుద్ధసత్త్వమే, (లేక గుణసామ్యావస్థయే) గుణసామ్య మనఁగా: మూడుగుణములును ఎక్కువ తక్కువ లేక యుండుట; లేక, గుణసామాన్యసత్త్వరజస్తమము లను భేదములు లేక, వాని కన్నిటికి నాధారమైయుండు గుణ తృజాతి) ప్రధాన = ముఖ్యముగాగల, (అదియే స్వరూపముగాఁ గల యనుట.) మాయామయ-మాయ=మాయయే ఆకారముగాఁ గలిగినట్టియు, దివ్య = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, (అమాయ ఆవరణము కాఁ గలది అయినను, దానివికారములతోఁ గొంచె మైనను సంబంధపడ వుండునట్టి అనుట). శోభన=ఉపాసకులకు శుభముల నొసంగు నట్టియు, విగ్రహుండును=శరీరము గలవాఁడును, (“మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్తాయినం తు మహేశ్వరమ్” = “మాయయే ప్రకృతి. అమాయ ఉపాధిగాఁ గల వాఁడు ఈశ్వరుఁడు” అను శ్రుతి ననుసరించి, యిచ్చట ఈశ్వరస్వరూపము వర్ణింపఁబడె నని చెప్పవలయు) సర్వ...డును-సర్వజ్ఞత్వ=సమస్తమును దెలిసికొనుట, సర్వేశ్వరత్వ=సమస్తమునకును ప్రభు వగుట. (లేక, సమస్తప్రపంచమును ఆజ్ఞాపించుట.) సర్వాంతర్యామిత్వ=సమస్తప్రపంచమునందును వ్యాపించి తనమాయాశక్తిచే దానిని స్వకర్తానుగుణముగానడుపుట “ఈశ్వర సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి, భ్రామయన్ సర్వభూతాని యంత్రారూఢాని మాయయా” = “శరీర మనుయంత్రముపై నెక్కియున్న యీసకలజీవులను, దనమాయాశక్తిచే తత్తత్కర్తానుగుణముగాఁ ద్రిపుచు, నాపరమేశ్వరుఁడు సర్వభూతములహృదయములయందును ఉన్నాఁడు” అను గీతావాక్య మీవ్యాఖ్యానమునకుఁ బ్రమాణము.) సర్వసప్తత్వ = సకలమును సృష్టిచేయుట, సర్వరక్షకత్వ=సమస్తమును చాలించుట, సర్వసంహరకత్వ=సర్వమును లయింపఁ జేయుట, ఆది=మొదలగు, అగణిత=లేక్కపెట్టఁగూడని, సమగ్ర=సంపూర్ణములైన, సుగుణపరిగ్రహుండును=సద్గుణములు గలవాఁడును, సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడును, సర్వవ్యాపకుండును, దేవదేవుండును-దేవ = ఇంద్రియాదిదేవతలకు, (లేక, ఇంద్రాదిదేవతలకు), దేవుండును=దేవత యగువాఁడును, (అనఁగా: నియామకుఁ డగు వాఁడును, లేక, తనప్రకాశముచే నింద్రియములఁ బ్రకాశింపజేయువాఁడును,) అగు

శ్రీమహాదేవుడు=అయినశోభాయుక్తడగు సాంబమూర్తి, మూర్తిమంతంబులు=ఆ
కారములను ధరించినవి, అయిన చతుర్వింశతితత్త్వంబులును=స్థూలశరీరమునందుండు
నిరుపది నాలుగుతత్త్వములను, (అకౌశాదిభూతము లైదు, జ్ఞానేంద్రియములు
ఆయిదు, కర్మేంద్రియములు ఆయిదు, ప్రాణము లయిదు, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకార
ములు నాలుగు, యివి యిరువది నాలుగుతత్త్వములు.) ఇచ్ఛా...లును-ఇచ్ఛా=సృష్టి
చేయవలయునని తలంచుట అనుశక్తియును, జ్ఞాన=జీవరూపమును ప్రవేశించి సమస్త
మును చెలిసికొనుచుండుశక్తియును, క్రియా=ప్రాణరూపముతో శరీరమునందుండి
సమస్తము లగుకర్మేంద్రియములచేతను పనులజేయించునట్టిశక్తియును, ఆదిశక్తులును=
మొదలగు నానావిధము లగుశక్తులును, (సత్వశక్తి, రజశ్శక్తి, తమశ్శక్తి మొదలగునవి
యనుట.) హృషీ...లును-హృషీ=కేశ్వర=విష్ణువు, వాణీశ్వర=బ్రహ్మ, సురేశ్వర=
ఇంద్రుడు, నందికేశ్వర=నంది, భృంగీశ్వర=భృంగి, విఘ్నేశ్వర=వినాయకుడు,
కుమార=కుమారస్వామి, ఆది = మొదలైన, ప్రమథగణ = ప్రమథులసమూహము
యొక్క, (ప్రమథులు శివునిసభయందు సభ్యులు,) అధీశ్వరులును = ప్రభువులును,
బ్రాహ్మీ...లును-బ్రాహ్మీమహేశ్వర్యాది=బ్రాహ్మీ మహేశ్వరి మొదలగు సప్తమాతృ
కలును, (బ్రాహ్మీ, మహేశ్వరి, కామారి, వైష్ణవి, వారాహి, ఇంద్రాణి, చాముండి
అనువా రేడుగురు మాతృక లనబడుదురు.) స్వసాన్నిధ్యంబునక=తననమిపమున,
నిజ...బుక=నిజ=తన (రుద్రుని) యొక్క కరుణా=దయతోగూడిన, కటాక్షవీక్ష
ణంబుక=కడగంటిచూపును, అవేక్షించి=కోరి, (దయారసపూర్ణముగ నారుద్రుడు
తమవైపుఁ జూచునా యని కోరుచు అనుట.) కొలువక=నేవించుచుండఁగా, స్వస్వ
రూపావళోకనంబు=తనస్వరూపమును. (ఆనఁగా: పరబ్రహ్మస్వరూపమును,) చూచు
టను, (లేక, అనుభవించుటను,) చేయుచుక=బహ్మనుభవము చేయుచు (పరమానంద
సమస్తమున మునిగి అని భావము.) అత్తారాముండు వి=తనలోఁ దాను ఆనందించు
చున్నవాడై, ఉన్నసమయంబునక=ఉన్నప్పుడు, తదీయుక=తదీయ=అయితోవ్వరుని
యొక్క, వామార్థ=ఎడమదగుసగ భాగమే, శరీరిణియుక=శరీరముగాఁ గలదియు,
పరాపరప్రకృతి స్వరూపిణియుక=పరాప్రకృతి అపరాప్రకృతి పరాపరప్రకృతి
అనుమాండుప్రకృతులును స్వరూపముగాఁ గలదియు, (ఈప్రకృతులను గూర్చి మా
లమునందే స్పష్టముచేయఁబడును.) నిఖిలజగదుపాదానకారణభూతయుక = సమస్త
జగత్తునకును ఉపాదానకారణమైనట్టియు, నిఖిల...యుక=నిఖిల = సమస్తమైన,
లోక=లోకములకు, ఏక=ముఖ్యమైన, మాతయుక = తల్లియును, త్రిభువనగోపి
నియుక=మూడులోకములను దనకుఁగుటంబముగాఁ గలదియు, విశ్వమోహినీ
యుక = ప్రపంచమును మోహించఁగలయునదియు, ధీమతియుక = పరిశుద్ధవగు

బుద్ధియే ముఖముగాఁగలదియు, జ్ఞాన...యొక్క-జ్ఞాన=పదపదార్థ విజ్ఞానము. (మహా
వాక్యములయందలిపదములయొక్క వాక్యార్థము. అనఁగా, పైకిదోచునర్థము యొ
క్కయు లఘ్యార్థము. అనఁగా: వాక్యార్థములయందున్న విరోధములను బోగొట్టు
టకై యూహింపవలసిన యర్థముయొక్క జ్ఞానము.) విజ్ఞానము = అనుభవపూర్వక
మైన జ్ఞానమును, లోచనయుక్త=కన్నులు గాఁగలదియును, విషయ...యొక్క-విష
య=శబ్దస్పర్శాదివిషయములయందలి, విరక్తి=వైరాగ్యమే, అధరయుక్త=పెదవిగాఁ
గలదియును, (వైరాగ్యమునకంటె నధికమగునానందము లేదు గావునను అధరామృ
తము నాస్వాదించుట పరమానందకరము గావునను ఇట్టియుపమానము చెప్పఁబడినది.
ఇట్లే తక్కినవోట్లను అచ్చటసందర్భముల కనుకూలముగ పోలిక గల దని యూహిం
పవలయును.) విచారమంద...యొక్క-విచార=బ్రహ్మవిద్యవిచార మనునదియే, మంద
స్థితయుక్త=చిటునపుట్టుగా గలదియును. (పరిశుద్ధముగా నుండుటయే ఇచ్చట బ్రహ్మ
వికారమునకును చిటునగవునకును పోలిక.) నిర్జ...యొక్క-నిర్జమతా = ఇది నాది
యనునభిమానము లేకుండుట, నిరహంతా=నేను అను అభిమానము లేకుండుట, (అను
నవియే), హస్తయుక్త=హస్తములు గాఁగలదియును, (స్వర్గకార్యములను జేయుటకు
హస్తములే ముఖ్యసాధనము లైనట్లు ముక్తినిజెందుటకు ఆహంకారమహాకారముల
విడువటయొక్క ప్రధానసాధనము గావున నిట్లు పోల్పఁబడిను.) యోగ బోధస్తనియుక్త=
రాజయోగంబును, (లేక, కర్మయోగంబును,) జ్ఞానంబును స్తనములుగాఁగలదియు,
(క్షీరమును అమృతమును వర్షించు స్తనములతో బ్రహ్మనందామృతమును వర్షించు యోగ
జ్ఞానములకుఁ దగినపోలిక గలదని యెఱుఁగునది.) సందేహమధ్యయుక్త=నేను జీవుఁ
డనో, బ్రహ్మంబునో అనునట్టిసందేహమే నడుముగాఁగలదియును, (ఇచ్చట “కలదా
లేదా అను సందేహమునకు ఆశ్రయ మగు మిగుల సన్ననగు నడుము గలది” అని
రెండవయర్థముగలదు.) సంసారచక్ర నాభియుక్త=సంసార చక్రమే బొడ్డుగాఁగలది
యును, (సంసార మనఁగా: పురుషునిబహువిధములగుకార్యములయందు ప్రవర్తింపఁ
జేయు అహంకారము. అది చక్రమువలె ఆద్యంతములు లేనిది కావున ఆద్యంతములు
లేకుండుట అనునది అహంకారచక్రములకును, గుండ్రముగా నుండుట అనునది
చక్ర నాభులకును క్రమముగా పోలిక లని యెఱుఁగునది) రాగ...యొక్క-రాగ=
తనకుఁగావలసిన వస్తువులయందుఁ జేమ. అవస్తువును సంపాదించవలయునని త్వర,
ద్వేష=తనకక్కఱ లేనివస్తువుల వైరము, వానిని బరిత్యజించుట, జఘనయుక్త=
కటిపురోభాగముగాఁగలదియు, (“క్షీ బే తు జఘనం పురః” “జఘన మనునది కటి
పురోభాగమునకు పేరు. అది నపుంసకలింగము” అని అమరము) కామ...యొక్క=
పరస్త్రి పరధనాదులను గోరుటయు, లోభ=తనధనమును బరుల కీయక తానైనను

అనుభవింపక యుండుటయు, అను నవియే, ఊహయగళయః=తోడలుగాఁ గలది యును, సంకల్పవికల్పచరణయః = సంకల్ప వికల్పములే పాదములుగాఁ గలది యును, (సంకల్పవికల్పములే సకలవిధములగు ప్రవృత్తములకును సాధనములుగావునఁ జరణములతోఁ బోల్పఁబడినవి. దుర్గణములన్నియును బరిత్యజింపవలసిన పని నూచించుటకై యధఃకాయరూపముగ వర్జింపఁబడియున్నవి.) కాలా...యః=కాల=కాలములచేత, అవగతః=నచ్చిన, పుణ్యపాప మిశ్రకర్తృములే, యనయః=నడకలుగాఁ గలదియును, వేదాం...యః=వేదాంత విద్యావేదన=బ్రహ్మవిద్య యనియెడువస్త్రమును, ఉపరతికంచుక=చిత్తవిక్రాంతి యనియెడు అవికను, ధారిణియః = ధరించి నదియు, రజస్సత్త్వ...సురుచిరయః=రజః=రజోగుణము యొక్కయు, సత్త్వ=సత్త్వగుణముయొక్కయు, తమః=తమోగుణముయొక్కయు, గ్రంథి = ముడులను, (సత్త్వగుణము జాగ్రదవస్థ, దానికిని రజోగుణ మగు స్వప్నావస్థకును మధ్యనుండు సంధియును, ఇట్లే తమోగుణరూపమగు సుషుప్త్యవస్థకును స్వప్నావస్థకును మధ్యనుండు సంధియును, ఇట్లే జాగ్రదవస్థకును సుషుప్తికిని మధ్యనుండుసంధియును అను నీమాఁడుసంధులును, అనఁగా: ముక్తః.) నీవీబంధ=పోకముడియు, కంచుకాబంధ=అవిక ముడియు, వేణిబంధ=జడముడియు, కొప్పును, అగునట్లుగా, సురుచిరయః=ప్రకాశించుచున్నదియును, (వైవర్ణ్యించియున్న మాఁడుముడులును, ఈపార్వతీదేవికిఁ గలకోకముడి మొదలగుష్ణాఁడుముడులుగా నున్నవి యనుట.) ఫలత్యా...కారిణియః=ఫల త్యాగపూర్వక=ఫలమును గోర కుండుటయై ప్రధానముగాఁగల, వర్ణ=ప్రావృణాదివర్ణములకును, ఆశ్రమ = బ్రహ్మచర్యము మొదలగు ఆశ్రమములకును, ఉచిత=తగిన, (అనఁగా: వేదమునందు విధింపఁబడిన,) ధర్మ=స్నానము సంధ్య మొదలగునిత్యకర్తృములతోను, శ్రాద్ధము మొదలగు వైమిత్తికకర్తృములతోను, గూడిన సకల విధములధర్మములు, అనుష్ఠాన=వాని నాచరించుటయు (తేక, ఫలత్యాగపూర్వకముగ సర్వధర్మములను ఆచరించుటయు,) ఈశ్వరప్రణిదాన=భగవద్ధ్యానమునకు, ఆచార్యోపాసన=నడురునేవ, ఇంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియములయొక్కయు కర్తేంద్రియములయొక్కయు, ఆత్మ=మనస్సుయొక్కయు, వినిగ్రహ=జయించుట, స్థితప్రజ్ఞత్వ=దృఢమగుపరమార్థజ్ఞానము కలిగియుండుట, ఆది=మొదలైన, సాత్త్వికగుణ=సత్త్వగుణమును సంపాదించుకొనుటవలనఁగలిగిన చక్కనిమనోవృత్తులు (దీనికి దైవసంపద యనిపేరు.) అనియెడు, భూషణ=నగలు, అలంకారిణియః = అలంకారముగాఁ గలదియును, శుద్ధవాస...యః=శుద్ధ=సత్త్వరజస్తమోగుణములేని, (అనఁగా: శుద్ధసత్త్వమయ మైన,) వాసనా=మనోవృత్తులచేతను, చందనము పుష్పములు మొదలగుసుగంధములచేతను; ఈరెంటికిని శుద్ధసత్త్వము సమానమే. వాసితయః=పరిమ

శించు చున్నదియును, (నివసింపఁబడినదియును అనఁగా : పరిశుద్ధము లగు మనోపృథ్వుల క్షాధారమైనదియును. అని రెండవయధము “వాసనా ద్వివిధా ప్రోక్తా శుద్ధాచ మలినాతథా, మలినా జన్త కృతోప్రోక్తా శుద్ధా జన్త వినాశని” “శుద్ధవాసన యని యు మలినవాసన యనియు, వాసన మనోపృత్తి, లేక, మనస్సునం దున్న సంస్కార ము రెండువిధములు. అందు శుద్ధవాసన పునర్జన్మమును నశింపఁ జేయును, మలిన వాసన దానిని గలిగించును” అని తెలిసికొనవలయును,) నిత్యానపాయనియుఁ = శివుని నెప్పుడు నెడఁబాయనిదియు, దేవదేవియుఁ = స్వప్రకాశరూపుఁ డగు పరమ శివునకు భార్యయును అగు, ప్రీమహాదేవి = బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి యగు పార్వతీదేవి, అతిప్రియపూర్వకంబుగాఁ = మిగుల ప్రీతితో, చతుర్విధశుక్రాపలు = నాలుగువిధము లగు సేవలను (శిష్యులు గురువులకు సేయు సేవకు శిక్రాప యనిపేరు.) కావించు చుఁ = చేయుచు, సేవించుచుఁ = పూజించుచుఁ, భావించుచుఁ = ధ్యానము చేయు చు, నమస్కరించుచుఁ, ఆరాధించినఁ = ఆపరమేశ్వరుని మనసునకు సంతసమును గలిగింపఁగా, ప్రసన్నుండు వి = అనుగ్రహదృష్టిచేఁ జూచుచు, సుముఖుఁడై, మెచ్చి, నీకుఁ ఎయ్యది ఇష్టంబు = నీకేమి కావలయునుగి ఇచ్చెదఁ, అడుగుము, అనినఁ = అని చెప్పఁగా, సంతో = వి = సంతోష = ఆనందముచేత, భరిత = నిండింపఁబడిన, చిత్తయై = మనస్సుగలదై, అష్టైక్యాశిని = ఆపార్వతీదేవి, చిఱునవ్వు నగుచుఁ, ఇట్లు అనియెఁ = ఈ క్రింద రాఁబోవువిధముగా చెప్పెను.

తా. మొదలు నడుమ తుది యనునవి లేక యేవిధ మగునితరపస్తువులవలనఁ గూడ భేదములు చెందక, స్థిరమై ప్రత్యక్ష మై యున్న తనకాంతిచే ననేకకోటి సూర్యచంద్రాగ్నులఁ దిరస్కరించుచు వేదకాస్త్రాగ్రహములయందు సుప్రసిద్ధమైన బహువిధము లగు వర్ణములచేతఁగాని, తనకు విరుద్ధములగు పొట్టితనము మొదలైన ధర్మములచేతఁ గాని, నడక మొదలగు పనులచేతఁ గాని, యితరగుణములచేతఁ గాని, కైలాస మను ప్రసిద్ధమైన యొకపేరు తప్ప యితరము లగుపేర్లచేతఁగాని, తెలుపు గాని యితరరూపములచేతఁగాని, వికారములచేతఁ గాని, కఠినత్వము అనునదితప్ప తక్కినశక్తులచేతఁ గాని ఆశ్రయింపఁబడక (కైలాస మని మిగుల ప్రసిద్ధిఁజెందిన తెల్లనివర్ణము గలదియై అనుట) బ్రహ్మ, దేవేంద్రుండు మొదలగు దేవతలును, సిద్ధ సాధ్య విద్యాధర చారణ గంధర్వాదులును, నారదాదులగు దేవముసులును, దత్తాత్రే యుండు మొదలగు యోగీశ్వరులును, అగస్త్యాది మహర్షులును, సనకసనందనాదు లును, సర్వకాలములయందును సేవించుచుండ నాకైలాసపర్వతము నాశరహితం బును రూపము గుణములు వికారములు సంకల్పములు మొదలగునవి లేనిదియు, ఏసా ధనముచేతనైనను తెలిసికొనుటకు వీలుకానిదియు, శబ్దాదివిషయములతోఁ గూడ

సంబంధపడనిదియు, ఇంద్రియములకుఁ గాని మనస్సునకుఁ గాని గోచరము గాక, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచేతఁ జెలియ రానిదియు, ఇది యంతయుని పరిమితి చెప్పటకు వీలులేనిదియు, పరిశుద్ధమై కల ప్రపంచమునకంటె వేరై అనుభవసహిత మగు జ్ఞానము నకుం దక్క మఱిదేనికిని గోచరముగాక సచ్చిదానందరూపమై యుండునాతురీయా తీతపరబ్రహ్మమో యనఁ బ్రకాశించు చుండును. పరబ్రహ్మరూప మగునాకైలాస పర్వతమున ఆవృత్తము మొదలగు నేడు ప్రాకారములచేత నలంకరింపఁబడినదియు, పదునాల్గు లోకములను గుహయందు నిర్మింపఁబడినదియు, చక్రవర్తిమొదలు చతుర్ముఖునిపఱుకు ననేకతారతమ్యములతో నున్న యానందము లనియెడురాళ్లపైఁ గట్టఁబడి నదియు, సూర్యుండు చంద్రుండు అన్ని నక్షత్రములు మెఱపులు మొదలగు జ్యోతి రేరత్నములుగా, నారత్నములయొక్క చూర్ణమే యిసుకగాఁ గలదియు నై, బ్రహ్మనుభవమనియెడు నొక కొలువుకూటమున రాజిల్లుచుండెను. దానిసమీపమున పరిశుద్ధ మగువైరాగ్యమే యేకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానము చిత్తవిశ్రాంతి, మిగుల త్వరగామోక్షము కావలయు నని ఇచ్చ అను పర్వతాగ్రభాగమున మొలచి బ్రహ్మ నందమును నీరు పోయుటచే పెరిగి నిష్కామకర్తము యాగమ్యులు యోగములు జపములు కృచ్ఛము చాంద్రాయణము మొదలగు తపస్సులు ఉపాసనలు సత్కర్మఫలు కుట తరిశుద్ధత్వము దయ మంచిస్వభావము దానము వ్రతము మొదలగు ఫలవృక్షములు మనసు నిశ్చలముగా నుండుట యనియెడు పిండలతో నొప్పి ఫలించుచునుండును. వేదాంతములను, ఆగమాంతములను ఆనియెడు కల్పవృక్షపు తీరగెలునుశాస్త్రము లనియెడి పుష్పములచే నొప్పించుండును. ఇట్లాఫలవృక్షములతోడను, పూర్ణదీగల తోడను రాజిల్లునుపవనంబులు లేక్కకు మిక్కిలియై యాకొలువుకూటమునకుఁజాట్టును గ్రమ్ముకొని యుండును. పద్విధసమాధు లనియెడుమేడలు, దానిపార్శ్వములయందుఁ గలవు. మఱియు, పరిశుద్ధమగు చిత్తవృత్తి యనియెడు దానిముంగిలి, బ్రహ్మనంద మనియెడు జలముచేఁ దడుపఁబడి మనోనిగ్రహము ఇంద్రియనిగ్రహము చిత్తశాంతి ఓర్పు శ్రద్ధ తృప్తి గర్వము లేక పోవుట డంబము లేక పోవుట మొదలగు సద్గుణములే రత్నములుగా, నారత్నములచే నుగ్గులు పెట్టి యలంకరింపఁబడి యుండును. అచ్చట సర్వాధిక మగుమోక్ష మనియెడుబొక్కన మొకటి గలదు. ఫలమునుగోరక వేదోక్తకర్తల నాచరించుటయు, మనశ్శుద్ధియు, సర్వకర్తల శాస్త్రోక్తవిధానంబున విడుచుటయు, గురుభక్తియు, వేదాంతవాక్యములవినటయు, విచారించుటయు, వాని యర్థమును ధ్యానించుటయు, బ్రహ్మ నెఱుంగుటయు ననుసారపాసములచే నలంకరింపఁ బడి, అనుభవజ్ఞాన మనియెడు రాజపీఠియొకటి దానిసమీపమునకుఁ బోవుచుండును. పంచాక్షరీమంత్ర మనియెడు మాణిక్యములచేఁ జెక్కఁబడి ద్వారములు మిగులఁ

బ్రహ్మకాశించు చుండును. పదివిధము లగు ఓంకారస్వరములు మంగళ వాద్యములై యెప్పుడును అచ్చట ప్రాయముచుండును. ఇట్టికొలుపుకూటమున, ఉపనిషత్సర్వ మగు శీవబ్రహ్మకృత్యమును ప్రత్యక్షముగఁ జూపఁజాలు ఓంకార మనియెను సింహాసనముపై శుద్ధసత్త్వప్రధాన పరిగుహాయుయే యాకారము గాఁ గలిగి సర్వసత్త్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సృష్టిస్థితిసంహరకత్వములు మొదలగు సకలకల్యాణగుణములచే నొప్పుచు, సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడై, దేవతలకు దేవత యై యుండు నా మహా దేవుఁడు కొలువు దీచి యుండెను. అప్పు హాత్తుని దయారసపూర్ణము లగు కటాక్షములఁ గోరుచు, స్వరూపములఁ దాల్చినయిరువదినాలుగుతత్త్వములును, ఇచ్ఛాశక్తి, జ్ఞాన శక్తి, క్రియాశక్తి అనుకర్తలును, విష్ణువు బ్రహ్మ ఇంచుండ మొదలగు దేవతలును, నందికేశ్వరుఁడు భృంగీశ్వరుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు మొదలగు ప్రమథులును, బ్రాహ్మి మొదలగు ప్రమాతృకలును, కుమారస్వామియును నేవించు చుండిరి. అప్పురమశివుఁడు బ్రహ్మసంభవము నేయుచు పరమానందపరమశుఁ ఁడై యుండెను. అట్లున్న సమయంబున, నన్నహాత్తుని శరీరమునందలి వామభాగమే తనశరీరముగాఁ గలదియు, పరాప్రకృతి అపరాప్రకృతి పరాపరాప్రకృతి అనియెడుమూఁడుప్రకృతులును స్వరూపముగాఁ గలదియు, సకల ప్రపంచమునకును ఉపాదానకారణ మైనదియు (కార్యరూపముగాఁ బరిణామములు చెందుకారణము ఉపాదానకారణ మనఁబడును. కుండకు మట్టి ఉపాదానకారణము గుడ్డకు నూలు ఉపాదానకారణము) సకలలోకమునకుఁ దల్లియు, మూఁడులోకములు తనకుఁ గుటుంబముగాఁ గలదియు, సకల ప్రపంచమును మోహింపఁ జేయునదియు, బ్రహ్మజ్ఞానముచేఁ బ్రకాశించుబుద్ధియే ముఖముగా జ్ఞానమును అనుభవసహితజ్ఞానమును నేత్రంబులగ వైరాగ్యము పెదవిగ వేదాంతవిచారము చిత్తు నగవుగ మమకారములు లేకుండుట అహంకారములు లేకుండుట అనునవి హస్తములుగ రాజయోగము జ్ఞానము అనునవి స్థనములుగ సంశయము నడుముగ సంసారచక్రము బొడ్డుగ అభిలాష వైరము అనునవి కటిపురోభాగముగ కామము లోభము అనునవి తొడలుగ సంకల్ప వికల్పంబులు పాదములుగ కాలము ననుసరించి పచ్చు పొరబడి కర్మములు నడకలుగఁ బ్రకాశించుచు, బ్రహ్మజ్ఞాన మనియెడు చీరయు, చిత్తవిశ్రాంతి యనియెడుఊవికయు, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థాసంధు లనియెడు కోకముడి ఊవికముడి కొప్పు అనునవియు, ఫలాపేక్ష లేకుండ తనవర్ణమునకును క్రిమమునకును దగినకర్మల నాచరించుట పరమేశ్వరధ్యానము గురుసేవ ఇంద్రియములను మనస్సును జయించుట దృఢమగువిజ్ఞానము అను మొదలగు సద్గుణములు అనియెడు భూషణములును, తనసౌందర్యమునకు సొంపు గూర్చుచుండఁ బరిశుద్ధ మగు మనోవృత్తులనియెడు సువాసనలచేఁ గలుగు పరిమళము వ్యాపించుచుండ నప్పార్వతి సర్వకాలములయందు

దును ఆపరమశివుని విడువక యాశ్రయించియేయుండునని యైనను అధికమగు భక్తిని అనురాగమును జూపుచు నాలుగువిధము లగు (అనగా: స్థానశిశ్నాష మొదలగు) శుశ్నాషలక్షణేనీ నేవించుమఁ బూజ లొనర్చుచు, మనసున కేకేకనిష్ఠతో ధ్యానము చేయుచు మ్రోక్కుచు, నామహాత్మనకు మిగుల సంతోషమును గలిగించెను. అప్పు డనుగ్రహదృష్టితో నాశంకరుండు పరమేశ్వరిం జూచి “సిక్తిష్ట మేమి? ఇచ్చెదను. అడుగుము” అనుటయు నడేవి యానందభరితాంతరంగయై చిఱునగ వొప్ప సిక్రిందఁ జెప్పఁబోవువిధంబునఁ బ్రశ్నచేసెను.

ప్రమాణవివరము.

ప్రత్యక్షము, అనుమానము, ఉపమానము, శబ్దము, అర్థాపత్తి, అనుపలబ్ధి అని వేదాంతంబు లంగీకరించు ప్రమాణములు ఆఱు. ప్రమాణమనగా: ఒకవస్తువుకల దని నిర్ధారణ చేయుటకుఁ దగినగూపాయము. ఇందు. ప్రత్యక్ష మనగా: చెవి కన్ను మొదలగు నింద్రియములతో నేవస్తువునైనను తెలుసుకొనుట; అనుమాన మనగా: ఏదీ యైన గుఱుతుచుబట్టి యిచ్చట సివస్తువుకల దని నిర్ణయించుట. పొగను జూచి యిచ్చట యగ్ని యున్నదని చెప్పట; చల్లదనమును జూచి యావస్తువు పచ్చిది యని నిర్ణయించుట; ఉపమానమనగా; తానొకమాటుమాచి యున్నవస్తువును బట్టి, దానిని పోలియున్న మఱియొక వస్తువును గ్రహించుట; శబ్దమనగా; అచ్చు లగు వారు, లేక, సర్వజ్ఞు లగువారు, చెప్పిన దానినిబట్టి వస్తుతత్త్వమును నిర్ణయించుకొనుట; అర్థాపత్తి అనగా: కారణమునకు విరుద్ధ మగుకార్యమును జూచి దానికిఁ దగినకారణము నూహించుట; దేవదత్తుండు బలిసియున్నాఁడుగాని వాఁడు పగలు భోజనమునేయండు అను మొదలగు సందర్భములయందు భోజనము బొత్తిగా లేకయుండిన బలియుట సంభవింపదు గావున వాఁడు రాత్రి భోజనము చేసితిరవలయును అని నిర్ణయించుకొనుట; అనుపలబ్ధి అనగా: ఈవస్తువు లేదు గనుక కానరాలేదు. కావున నిచ్చట దానియ భావ మున్నది యని యభావముల నిర్ణయించుట.

చతుర్విధశుశ్రామావివరణము.

౧. గురుని గృహారామక్షేత్రపశుధనధాన్యాదులు రక్షించుట స్థాన శుశ్నాష.
౨. దేశమునకు అభ్యంగనస్నానపాదసంవాహనాదులఁ జేయుట అంగ శుశ్నాష.
౩. గురుఁడే తల్లి దండ్రీ చుట్టము న్నేహితుండు విద్యధనము దాత చైవము రక్షకుఁ డని తలఁచుట భావ శుశ్నాష.
౪. గురువున కిష్టములగు పదార్థము లడుగక మునుపే తుష్టిగఁ దెచ్చియిచ్చుట యాత్మ శుశ్నాష.

పట్టాభిషేకములు.

“తస్మాద్భాగవతంధర్మశాస్త్రం మిమాంసమిత్యపి, వైద్యశాస్త్రం జ్యోతిషంచ పట్టాభిషేకాదీకథ్యతే.”

• అష్టాదశపురాణములు.

“బ్రాహ్మం పాద్యం వైష్ణవం చ తైషం భాగవతం తథా, తథాన్యం నారదీయం చ మార్కండేయం చ సత్తమః; ఆగ్నేయ మప్తమం చైవ భవిష్య న్నవమం స్ఫుటం, దశమం బ్రహ్మవైవర్తం శైంగ మేకాదశం స్ఫుటం. వారాహం ద్వాదశం చైవ స్కాందం చాత్ర త్రయోదశం, చతుర్దశం వామనం చ కార్త్యం పంచదశం తథా. మాత్స్యం చ గారుడం చైవ బ్రహ్మాండం చ తతఃపరమ్.”

షడ్విధసమాధుల వివరణములు.

శ్లో. “సవికల్పా నిర్వికల్ప సమాధి ర్ద్వి విధా భవేత్,
దృశ్యశబ్దానువిద్ధోఽయం సవికల్పః పునర్ద్విధా.”

“సమాధి సవికల్పమని నిర్వికల్పమని ద్వివిధము. అందుసవికల్పకము దృశ్యానువిద్ధసవికల్పమని శబ్దానువిద్ధసవికల్పమని యిరు తెఱఁగులు గలదియగును.” ఈరెండును నిర్వికల్ప మొక్కటియునుగూడి మూడువిధములయ్యెను. ఈ మూడును బాహ్యం తరభేదములచేత 1 బాహ్యదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 2 బాహ్యశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 3 బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధియని 4 అంతరదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 5 అంతరశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధియని 6 అంతరనిర్వికల్పకసమాధియని అఱువిధములు. అందు 1 తనకంటె ఆన్యములుగ తోచెడు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరసదాశివాదిపీఠికాంతమగుసమస్తచేతనములును తృణాదిమేరువర్జ్యంతమైన అచేతనములును తన తెలివియందే పుట్టిగిట్టినవి కాబట్టి అవి తనప్రజ్ఞానకల్పితములని, ఆప్రజ్ఞానమే పరబ్రహ్మమని, ఆపరబ్రహ్మమే తానని చూచుట బాహ్యదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధి. 2 శివరామగోవిందనారాయణవాసుదేవమహాదేవాది సకల నామములలో తన చెవి వినఁబడిన నామము తాను గానని విడిచి సర్వనామవిలక్షణమయిన పరబ్రహ్మవస్తువు తానని యోచించుటే బాహ్యశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధి 3 కామాదిస్వజ్ఞప్తివలకుఁ గలవృత్తులు తనయందుఁ గలిగినప్పుడు వానినన్నిటిని అప్పుడప్పుడు ఓక్కటొక్కటిని క్రమముగా నేను గానని నిగ్రహించి వీనికన్నిటికిని విలక్షణమైన పరబ్రహ్మము తానని భావించుటే అంతరదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధి. 4 రాగ ద్వేషకామకోపభావమోహమద మత్సరేర్ష్యాదర్పాహంకారాదిస్వజ్ఞప్తివర్జ్యంతమైన సకలాంతరవస్తునామములను నేను గానని విడిచి సర్వవిలక్షణమైనపరమాత్మ తానని యూహించుటే

చుటే అంతరశబ్దానువిధ సవికల్పకసమాధి. 5 ఈచతుర్విధసవికల్పకసమాధులయందు సుస్థిరతగలిగి అంతరబాహ్యములయందు తనకు నన్యమేమియు తోచక, తోచినను సముద్రమునందు ముంచినకుండ లోపల వెలపల పరిపూర్ణమై అకాశమందుంచిన కుండ లోపలవెలుపల కూన్యమైనట్లుండుటే బాహ్యనిర్వికల్పసమాధి. 6 వైనఁజెప్పినవృత్తు లేవియులేక అఖండపరిపూర్ణ సచ్చిదానందపరబ్రహ్మస్వరూపమయి ఉండుటే అంతర నిర్వికల్పకసమాధి.

ఆ. ప్రాణనాథ తనదుపతిని గొల్చుటకంటె, వేఱుపనులుగలవే చారుమతికి గాన నీదుసేవఁ గావించుటయెకాని,యొండుకోర్కీలే దఖండమూర్తి.

టీక. ప్రాణనాథ=ఓప్రాణేశ్వరా! చారుమతికి=మంచిమనస్సుగలస్త్రీకి, తనదుపతికి=తనభర్తను, కొల్చుటకంటె=సేవించుటకంటెను, వేఱుపనులు, కలవె=ఉన్నవా? (లేవుఅనుట), కాన=కావున, అఖండమూర్తి=ఓసర్వవ్యాపకా! ఏదుసేవకా కావించుట ఎ కాని=నీకు సేవ చేయుటయే తప్ప (నాసేవను ప్రేమతో స్వీకరింపవలయు ననుటయే తప్ప), ఒండుకోర్కీ=మఱియొకయిచ్చు, లేదు.

తా. ఓసర్వవ్యాపకా! ప్రాణనాయకా! పతివ్రత లనస్త్రీలకుఁ బతిని సేవించుటకంటె కావలసినది వేఱేమియు లేదుగదా? కావున నాకును మిమ్ము సేవించుచుండవలయు ననుటకంటె వేఱొకకోర్కీ లేదు.

ఆ. అయిన నీ కభీష్ట మడుగు మిచ్చెదనని, యానతిచ్చిరి మహాత్మ ఇవుడు గాన నాకు నెల్ల మానవులకు మేలు, గలుగనొకటియుడుగవల సెననఘ.

టీ. ఐన=అట్లు అయినప్పటికిని, మహాత్మ, ఇవుడు, నీకు, అభీష్టము=కావలసినదానిని, అడుగుము, ఇచ్చెదను, అని, అనతిచ్చితిరి=అజ్ఞ చేసితిరి. కాన, అనఘ=పాపరహితుడ వైనయోమహాత్మా!, ఎల్లమానవులకు=సకల జనులకును, మేలు కలుగక=మేలగునట్లు గా, ఒకటికొకదానిని, నాకు, అడుగక, పలనెక.

తా. ఓపాపరహితా! మహానుభావా! భర్త సేవకంటె నితరమైనది వతివ్రతల కక్కఱ లేకపోయినను పతియాజ్ఞను పరిపాలించుట ముఖ్యధర్మము కావున నాకు లోకహితార్థముగా, నొక్కదాని నడుగవలసివచ్చినది. “నీకిష్టమైనదాని నడుగుము ఇచ్చెదను” అని మీరు నన్ను అజ్ఞాపించియుంటిరి గదా! దాని మీఱుటనరియగునా?

అవతారిక. ఇట్లు గౌరీప్రశ్నమునకుఁ గారణమును వర్ణించి యీక్రింద ప్రశ్న స్వరూపమును వర్ణించు చున్నాఁడు.

క. నిఖిలకల మనంద్ యకర, మఖలాభీష్టప్రదం బనంతావ్యయచి,
తస్మిన్మదమజగదధిపత్యభి, మఖిలమగుమంత్ర రాజముంగృహ జెవుమా.

టీ. నిఖిల...ముక్త-నిఖిల=సమస్త మైన, కలుష=పాపములయొక్క (పంచమ హాపములయొక్క, లేక, అంహము మొదలగు త్రివిధపాపములయొక్క), సంక్షయ=నాశనమును, కరముక్త=చేయునట్టిదియు, అఖిల...శంబుక్త-అఖిల=సమస్తములగు, అభీష్ట=కోరినపదార్థములను, ప్రదంబుక్త=ఇచ్చునట్టిదియు, అనంత...దముక్త-అనంత=మితి లేనిదియు, అన్యయ=నాశనము లేనిదియు, (ఎంత అనుభవించినను తరుగనిదియు), చిత్=జ్ఞానస్వరూపమువలన, (బ్రహ్మస్వరూపమును దెలుసుకొనుటవలన) గలిగిన, సుఖ=మోక్ష సుఖమును, దముక్త=ఇచ్చునట్టిదియు, జగ...రముక్త-జగత్=ముల్లోకములకును, అధిపతి=ప్రభు వైనవరబ్రహ్మమును, అభిముఖకరముక్త=ఎదుట నుండునట్లుగాఁ జేయునదియును, అగుమంత్రరాజముక్త=అయిన మహామంత్రమును, కృపక్త=దయతో, చెప్పమా=ఉపదేశింపుము.

తా. సకలపాపములను నశింపఁజేసి యైహికాముష్మికములగు సకలభోగముల నిచ్చుటయేకాక శాశ్వతమగు బ్రహ్మనంద సుఖమును గూడ నొసంగి పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారమునుగూడఁ గలిగించుచు నుపాసకుల నుద్ధరింపఁజాలు నొకమహామంత్రమును నాకు దయతో నుపదేశింపవలయును.

పంచమహాపాపములవివరణము.

కల్లద్రావుట, గురువత్తి గవయట, విపుజంపుట, బ్రహ్మస్వవిషయమైన మ్రచ్చిమియు; ఇవి గలిగినవ్రాతజనులఁ బ్రీతిఁ బొందుటయును మహాపాతకములు. (బ్రహ్మస్వవిషయము=బ్రాహ్మణధనమునకు సంబంధించిన, మ్రచ్చిమి=దొంగతనము.)

త్రివిధపాపవివరణము.

శ్లో. “విహిత స్యాననుష్ఠానాన్నిషిద్ధస్య చ నేవనాత్, అనిగ్రహః శ్చేంద్రియాణాం నరః పతన మృచ్ఛ్యతి.”

తా. “విధింపఁబడిన కర్తవ్య నాచరింప కుండుట నిషేధింపఁ బడిన వాని నాచరించుట, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపకుండుట, (అనగా : ధర్మమునకు విరుద్ధమని తలంపక యేయింద్రియ మెట్లు పోయిన నట్లు పోనిచ్చుట) అను నీమూటివలనను పురుషుఁడు పతితుఁ డగును. (పతితుఁడనగా; బహిష్కారముఁ జెందినవారికంటె నెక్కువగా, నెవ్వరితోడను ఏవిధముగా నైనను సంబంధపడనివాఁడు. వైషర్షింపఁబడిన మాటిలో మొదటి పాపమునకు అంహమనియు, రెండవదానికి అగము అనియు, మూడవదానికి ఏనము అనియు సంకేతనామములు.)

తే. అనివ విని నవ్వి గరిజ కి ట్టనియె శంభుఁ

డడుగరానిరహస్యార్థ మడిగితివు

దగనది మదీయనితే ప మగుపదార్థ

మైన నెఱిగింతు నీకు నెయ్యింబువలన.

44

టీక. అనినక=అనిపార్వతి ప్రశ్నింపఁగా, విని, నవ్వి, శంభుఁడు, ఇట్లు, అనియెక, ఈవు=నీవు, అడుగరానిరహస్యాంబుక=అడుగకూడని మిగుల రహస్య మగు విషయమును, (సంపూర్ణ మగునధికారము గలవానికిఁ గాని చెప్పకూడదు. అని దాచియుంచిన విషయమును,) అడిగితివి, తగక=ఒప్పునట్లుగా, ఇది=నీకుఁ జెప్పఁ బోవువిషయము, మదీ...పము=మదీయ=నానంబందమైన, నితేపము=నిధి, అగుపదార్థము=అయినవస్తువు, (ఒకనిధిలె నాచే మిగుల ప్రేమింపఁబడువస్తువు.) ఐనక=అయినప్పటికిని, నెయ్యింబువలనక=నియందున్న ప్రేమాతిశయమువలన, నీకుక, ఎఱిగింతుక=ఉపదేశించెదను.

తా. మైనమాపఁ బడినవిధముగాఁ బార్వతీదేవి ప్రశ్నచేయఁగా, దానిని విని “ఏదియో అడుగు నని తలంచు చుంటిని. అట్లుగాక చక్కనివ్రశ్న చేశినది” అని నవ్వి, యా యీశ్వరుఁ డిట్లని చెప్పెను. ఓపార్వతీ! అడుగఁ గూడనివిషయమును అడిగితివి. నీ ప్రశ్నమునకుఁ జెప్పనలసినయొత్తరము అతిరహస్యమైనది. సర్వసాధారణముగ బయలుపఱుపఁ దగినదికాదు. ముఖ్యముగ నాచే పెన్నిధిలె ప్రేమింపఁబడుచుండు నది. అట్లయినను, నియందుప్రేమ యధికము గావున నీకు సవిస్తరముగా నెఱిగిం చెదను వినుము.

అప. ప్రశ్నమునకు శివుఁ డిచ్చినయొత్తరమును వర్ణించుచున్నాఁడు.—

తే. శ్రీమనోరామ శ్రీరామరామరామ

యనుచు రమియింతు రామునియంద రామ

నామము వరానన సహస్రనామతుల్య

మట్లు గావున దీని నీ వవధరింపు.

46

టీక. వరానన=సుందర మగుముఖము గలిగినట్టియు, శ్రీ...రామ-శ్రీ=బ్రహ్మ జ్ఞానమును సంపదతోఁ గూడిన, మనః=(నా) మనస్సును, రామ=రమింపఁజేయునట్టి, (అనఁగా: ఆనందపఱుచునట్టి) ఓపార్వతీ, శ్రీరామరామరామ అనుచుక=శ్రీరామ... రామరామ అని జపము చేయుచు, రామునియంద=పరమానందరూపుఁడగు నాపర బ్రహ్మమునందే, (లేక, రామపదముచేఁ జెప్పఁబడు మహావిష్ణువునందే) నేను, రమియింతుక=శ్రీడించుచుండును. (అనఁగా: ఆనందము నొందుచుండును.) నామము=ఈరామనామము, సహస్రనామ తుల్యము=కృష్ణ విష్ణు మొదలగు పేర్లు వేయింటితో (లేక ప్రసిద్ధములగు విష్ణుసహస్రనామములతో) సమానము. అట్లు కావునక, దీనిక, నీవు అవధరింపు=తెలిసికొనుము. (ఈపద్యమున మొదటిపాదమందు, రామ,

నామమును మూడుమాటులు చెప్పట స్థూలనూత్న కారణములను మూడుశరీరములకును దానినభిమానించు మువ్వరు జీవులకును, జాగ్రత్త మొదలగుమూడువస్థలకును, పవిత్రతకలిగించుటకును, అధ్యాత్మికము మొదలగుమూడు తాపములను శాంతి నొందించుటకును, శక్తిగల దై యుండుననియు నీవిషయమును సూచించుటకే అట్లు చేయఁబడిన దనియు తెలిసికొనవలయును.)

తా. ఓగుండరాననా! మనోహాడిణీ! పార్వతీ నేను శ్రీ రామరామరామయని జపముచేయుచు, సర్వకాలములయందు నారామనియందే నిలచి యానందించు చుండెదను. ఈ రామనామ మితరనామములు వేయింటికంటె నధికమై జపించినవారలకు భోగమోక్షముల నొసంగును. కావున దీనిని గ్రహింపుము. ఈరామనామమంత్రమే సకలమంత్రములలో నుత్తమము.

శ్రీ రామనామాంధము శివుండు పార్వతికిఁ దెలుపుట.

అన. ఈరామనామమంత్రముయొక్క యర్థమును వివరించి, ‘ఈమంత్రమే యన్నిటిలో నుత్తమము’ అనువిషయమును ఈక్రింద మూడుపద్యములచే నిరూపించుచున్నాఁడు.—

క. ఆది పరబ్రహ్మప్రతి, పాదక మత్యంతపరమపావనము సుమీ
యీదిచ్యమంత్రరాజము, మోదితధర్మార్థకామమోక్షప్రదముక్. 46

టీ. ఈ...జము-ఈదివ్య=శ్రేష్ఠమైన, మంత్రరాజము=మంత్రములలో నుత్తమమగు రామమంత్రము, ఆ...కము-ఆది=ప్రపంచమునకు నాదికారణమగు, లేక “అహమాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానా మంత యేవ చ” “నేను (పరబ్రహ్మమును) సమస్త భూతములకును, ఆది మధ్య అంత స్వరూపుఁడను” (అనగా: ఈభూతములు పుట్టుటకును, నిలుచుటకును స్థానభూతుఁడను) అనుగీతావాక్యమునుబట్టి ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయకారణ భూతుఁడగు (ఇచ్చట ఆదిశబ్దముచే మధ్యాంతములుకూడ చెప్పఁబడినవని తెలిసికొనునది) పరబ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, ప్రతిపాదకము=తెలియజేయునది. (రామనామము పరబ్రహ్మవాచక మునుట) అత్యంతపరమపావనము=మిక్కిలి పవిత్రములని చెప్పదగిన పస్తువులలో నెల్లఁ బవిత్రమైనది. మోది...దముక్-మోదిత=మంత్రజపముచే సంతసించువారికి (అనగా: సర్వకాలములయందును రామనామధ్యానమును జేయుటయే యానందముగాఁ గలవారికి,) ధర్మార్థకామమోక్ష=ధర్మము మొదలగునాలుగు పురుషార్థములను, ప్రదముక్=ఇచ్చునది.

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామమంత్రము సకలమంత్రములలోను శ్రేష్ఠమైనది. ఏల యనగా; ఇతరమంత్రము లన్నియును ఉపాధిపమున ననేకవికారములు

చెందినట్లు తలంపఁబడుచున్న పరబ్రహ్మనుగూర్చి, (అనఁగా: బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాది దేవతలనుగూర్చి) చెప్పెను. ఈమంత్రముట్లు గాక పరమానందస్వరూపుడై జ్ఞానయోగుల కందఱకును, విశ్రమస్థుల మైనవా రందఱును (క్రీడించుస్థుల మైన) శుద్ధపరబ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పెను. ఈ కారణములన సర్వకాలములయందును మిగుల ప్రీతితో నిమంత్రముపాసన చేయువారలకు ధర్మాకౌమమోక్షము లనియెడు నాలుగుపురుషార్థములును గలుగును.

అవి ఇట్లు సామాన్యముగా మంత్రార్థమును జెప్పి దానిని వివరించువాడై రామశబ్దము పరబ్రహ్మను జెప్పవలయును నిరూపించుచున్నాఁడు. —

క. సత్యజ్ఞానానంద, ప్రత్యగ్భిన్నాత్మనందు బ్రహ్మాదిబుధుల్
నిత్యము రమించుచుండఁగఁ, గాత్యాయని! రామపదముగలిగెఁబరునకున్.

టీక. ఓకాత్యాయని=ఓ.పార్వతీ! సత్య...నందుకొనెను—సత్య=కాలమువలనఁగాని, దేశమువలనఁగాని, స్వప్తువులవలనఁగాని జ్ఞేదముఁ జెందక (అనఁగా: సర్వకాలవ్యవధేశ సర్వావస్థలయందు నొక్కరీతిగ నిలచి) సత్యమై యుండునట్టియు, జ్ఞాన=ఒకదానిచే తెలిసికొనఁబడక తా నన్నిటిని జూచుచు స్వయంప్రకాశస్వరూపముతో యుండునట్టియు, అనంద=ఏమఃఖములతోను సంబంధము లేక పరమానందరూపుడై నట్టియు, ప్రత్యక్షకూటస్థునికంటె (అనఁగా: ఘటాకాశమువలె శరీరోపాధియం దున్న అభిన్న బ్రహ్మమునకంటె) జీవునికంటె. వేఱుకాని, అక్షునందుకొనెను—పరమాత్మనియందు, బ్రహ్మాదిబుధుల్=బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలు, (లేక, జ్ఞానయోగులు,) నిత్యముకొనెను—సర్వకాలములయందును, రమించుచుండఁగొక=క్రీడించుచుండఁగొక, (అనఁగా: జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానముకలిగి యాజ్ఞానముచే మోక్షరూప మగు పరమానందము ననుభవించుచుండుటచేత) పరునకుకొనెను—అపరబ్రహ్మమునకు, రామపదము=రామనామము, (“రమయతీతి రామః, రమంతే అస్మి” ఇతి రామః=రమింపఁజేయువాఁడు గాన రాముఁడు, లేక, యాతని యందు రమింతురు కావున రాముఁడు”) అనువ్యుత్పత్తిచే, రామశబ్దము పరబ్రహ్మవాచక మగునని తెలిసికొనవలయును.) కలిగెకొ రామశబ్దముచే పరబ్రహ్మమును చెప్పెను చున్నా రనుట.)

తా. ఓపార్వతీ! చతుర్ముఖుఁడు మొదలగుజ్ఞానయోగులందఱును, జీవాభిన్నుండగునాపరమాత్మనియందే సర్వావస్థలయందును గ్రీడించుచుండురుగదా! ఇట్లు సకలయోగులకును కీర్తిదానైన మగుటవలన నాపరబ్రహ్మమునకు రామనామము కలిగెనుకావున రామనామమంత్రము శుద్ధపరబ్రహ్మమును బోధించునదియే యని నిశ్చయించుకొనవలయును.

అవ. రామనామము విష్ణువుయొక్క యవతారములలో నొక్కటి యగురామావతారమునుగూర్చి చెప్పవని లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కలదు గదా, ఇది పరబ్రహ్మవాచకమే యని నిర్ణయించుట యెట్లు? అను సంశయము సిక్రిందిపద్యముతో నివారించుచున్నాఁడు:—

తే. రామపదవాచ్యుఁ డాదినారాయణుండు

యతనికిని నాకు భేద మింతై నఁ గలుగ

దద్వయబ్రహ్మమయుల మట్లగుటవలన

నింతి నాయంద నేను రమింతు నెవును.

48

టీక. రామపదవాచ్యుఁడు = రామపదముచే చెప్పఁతగినవాఁడు, ఆదినారాయణుండు ఎ=ఆదిపురుషుఁడగువిష్ణువే, అగును. (విష్ణుమూర్తియవతారములలో నొక్కదానిని చెప్పవని యగుటచే నారామనామము విష్ణువాచక మగు ననుటలో సంశయము లేదనుట.) అతనికిని=అవిష్ణువునకును, నాకు, భేదము, ఇంతవినక=కొంచెమైనను, కలుగదు=లేదు. అద్వయబ్రహ్మమయులము = మే మిరువురము కేవలపరబ్రహ్మరూపులము (అనఁగా: ఉపాధు లగుశరీరములు వేఱువేఱుగా నున్నను, ఆశరీరములయందున్న పరమాత్మనకు భేదము లేదు కావున మే మిరువురము నొక్కటియే. మఱియు ఈరామనామమువిష్ణువును చెప్పవనియే యనినను విష్ణుశరీరోపాధియందున్న పరబ్రహ్మమునుగూర్చియే చెప్పను గాని దేహమునుగూర్చి చెప్పదుగదా ఈరామనామము మాత్రమే కాదు. వేరైనను కేవలశరీరమును గూర్చి చెప్ప ననుట సంభవింపదు. నేను అనుశబ్దమునకు అర్థ మగునట్టిజీవస్వరూపమే నివు వాఁడు అను మొదలగుపదములకుఁ గూడ నర్థమగునని విచారణచే స్పష్ట మగుచుండుటచేత, లోకమునందలి యేవేరు గాని శరీరమును గూర్చిచెప్పటయే సంభవింపదు. “ఇది శరీరము” అను మొదలగు స్థలములయందు వ్యవహరింపఁబడుశరీరాది నామములుకూడఅయాభూతముల స్వరూపములతో నున్న పరబ్రహ్మమునే చెప్పవలయును. పరబ్రహ్మభిన్న మగువస్తువే లేదుగదా! కావున వాచ్యార్థము. (వైకితోచునట్టియర్థము.) విష్ణువే యైనను లక్ష్యార్థము (ఊహింపఁ తగినయర్థము, లేక విచారణచే నిర్ణయింపఁదగినయర్థము) పరబ్రహ్మమే యగును. అట్లు అగుటవలనక, ఇంతి=ఓపార్వతీ! నేను, నాయంద=ఆత్మ స్వరూపమునందే, (నలువదియొదవపద్యమున “రమియింతు రామనియందు” అని చెప్పఁబడియున్నది దాని కిది వ్యాఖ్యాన మని తెలుసుకొనవలయును.) ఎపుడుక, రమియింతుక=శ్రీడించెదను.

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామము రామావతారమును గూర్చి చెప్పవని యగుటచే విష్ణువాచక మనుటలో సంశయము లేదు. అట్లైనను ఇది విష్ణుశరీరోపాధియం

దున్న పరబ్రహ్మమును గూర్చియే చెప్పను గాని శరీరమును గూర్చి యెన్నటికిని జెప్పదు. అపరబ్రహ్మమునకు స్వభావముగ నేయుపాధులను లేవు. కావున రుద్ర నామముగల నేనును, విష్ణు నామము గలీయాహరియును నొక్కటియే. కావున నిరామనామము విష్ణువాచక మైనట్లే రుద్రవాచక మగును. ఇంతయేల? భ్రాంతివలన కనుగొన నేరక పోవుటయే కాని చక్కగ విచారించినలోకమున స్థిరహరమునం దున్న సర్వనామములు నిట్టిజేకదా! అనఁగా: పరబ్రహ్మము నెఱిగించునవియే కదా! ఇట్లు గుటచేత నేను సర్వ కాలములయందును రామపదవాచ్యుఁ డగు నాపరబ్రహ్మమునందే, అనఁగా: నాయందే క్రీడించుచుండు నని తెలిసికొనుము. “రమయింతు రామనియను” అని చెప్పట “రామనకును నాకును భేదము కలదు” అని నిరూపించుటకుఁ గాదనియు, “పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనవలయును” అను మొదలగువాక్యములయందువలెనే ఆరామపదము పరబ్రహ్మవాచకముగా మాత్రమే యుపయోగింపఁబడిన గనియుఁ దెలిసికొనుము. పై నిరూపించినయుక్తివలన “రామనామముపరబ్రహ్మమును జెప్పను” అనువిషయములోఁ గొంచెమైనను సంశయింపఁబడినవని లేదు.

శ్రీ రామనామ ప్రభావము.

అను. ఇట్లు రామనామమంత్రమును వివరించి, సాధకులకు దానియం దభిరుచిని గలిగించుటకై యర్థవాద ముపక్రమించు చున్నాఁడు. —

తే. గామ తారక పావన రామనామ

మెంత పాపంబు నడగించు నంతయఘము

శ్వపచుఁ డైనను జేయఁగాఁ జాలఁ డనఁగఁ

దత్ప్రభావంబు నెన్నంగ దరిమె నాకు.

49

టీ. రామ=పార్వతీ తారక పావన రామనామము=సంసారమును దరింపఁజేయు గల (లేక, ఓంకారార్థ మైనపవిత్రమగు రామనామము.) అంతపాపంబుకొ, అడఁగించుకొ=పోగొట్టునో, అంతయఘముకొ=అంతపాపమును, శ్వపచుఁడు విననుకొ=మృక్కమాంసము తినుచండాలుఁడైనను, (ఈజాతి మిక్కిలి యధిక మగుతమోగుణముగలది యగుటచేత నిట్లు చెప్పఁబడెను.) చేయఁగా చాలఁడు=చేయలేడు, అనఁగకొ=అని చెప్పచుండఁగ, తత్ప్రభావంబుకొ=అమంత్రముయొక్క సామర్థ్యమును, నాకుకొ=వర్ణింపకొ తరము ఎ=నేనువర్ణింపఁగలనా ?

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామ మెంత పాపమును బోగొట్టఁగలదో అంత యఘమును జండాలుఁడు కూడఁ జేయలేఁడని చెప్పదురు. ఇట్లుండ దీని ప్రభావమును గూర్చి నే నే మని వర్ణింపఁగలను. అయినను నాశక్తికొలదిఁకొంత వర్ణించి చెప్పెదను.

క. ఈరేడుజగములందును, నారీమణి విమలరామనామముచేతం

జీరబడనిఘనదుర్భర, ఘోరమహాఘంబు లేదు కోరి వెదకినన్. 50

టీ. నారీమణి=స్త్రీరత్న మగు ఓపార్వతీ, ఈరేడుజగములందు=ఈపదు నాలుగు లోకములయందును, విమల...చేత=విమల=పవిత్రమైన, రామనామము చేత=రామనామమంత్రముచేత, జీర...ఘంబు-జీరబడని = నశింపజేయబడని, ఘన=అధికమైన, దుర్భర=ఓర్వరాని, ఘోర=భయంకరమైన, మహత్=గొప్పమైన, ఆఘంబు=పాపము, కోరివెదకిన=కావలయుననివెదకినప్పటికిని, లేదు=దొరకదు.

తా. ఓపార్వతీ! ఈపదునాలుగులోకములయందు నెచ్చట వెదకినను, ఎంత శ్రద్ధతో విమర్శించినను, రామనామజపము నశింపజేయలేనిపాపమేలేదు. (అనఁగా: ఎంతగొప్పమైనను, ఎంతభయంకరమైనదైనను, ఎన్నిమాటలు మనఃపూర్వకముగాఁ జేయబడినదైనను పాపము రామనామజపముచే దక్షిణమే ధ్వంసమగును.)

తే. బ్రహ్మహత్యాయుతము మద్యపానదశశత

తమును గుర్వంగనాకోటిగమనద్యుతి

మపరిమితహేమచార్యంబు లనవరతము

రామనామాభిహతము లోరాజనదన.

51

టీ. ఓరాజనదన=చంద్రునివంటి ముఖము గల యోపార్వతీ, బ్రహ్మహత్యా యుతము=పదివేల బ్రహ్మహత్యలును, మద్యపానదశశతంబు=వేయిమద్యపానదోషములును, గుర్వంగనాకోటిగమనద్యుతిము=కోటిసంఖ్య గలగురుపత్నులఁ గవయుదోషంబును (ఇచ్చట ఆయుతాదిశబ్దములకు “లెక్కకు మిక్కిలి యైనవి” అనియే యర్థము గాని, ఆయాసంఖ్యలుమాత్రమే యర్థములుగావని చెలిసికొనవలయును.) అపరిమిత హేమచార్యంబులు=లెక్కకు మిక్కిలియగుస్వర్గస్తేయమహాపాపములును (స్వర్గస్తేయ మనఁగా: బంగారమును దొంగిలించుట (పరులధనమునపహరించుట,) ఈ విధముగ పంచమహాపాతకములలోని నాలుగుపాపములను గూర్చియు చెప్పబడియుండుటచే వై నాలుగుపాపములలో దేనినైనను చేసినవారితో స్నేహముచేయుట యనునైదవ పాపమును గూర్చి కూడ చెప్పబడియెను.) అనవరతము=ఎల్లప్పుడును, రామ...ములు - రామనామ = రామమంత్రముచేత, అభిహతములు = పోగొట్టబడినవి, (ఈపాపము లన్నిటిని రామమంత్రము పోగొట్టుననుట.)

తా. ఓపార్వతీ! పదివేల బ్రహ్మహత్యలు గాని, లెక్కకు మిక్కిలి యగు మద్యపానదోషములు గాని, గురువధూనంగమదోషములు గాని, సువర్గస్తేయములు గాని, ఇట్టిపాపులతో సహవాసము చేయుటవలనఁ గలుగుదోషములుకొని (అనఁగా: మహాపాపములు అనిచెప్పబడు అయిదును), రామమంత్ర జపముచే నిమిషమాత్ర

మునతోఁగిపోవును. ఈపాపములన్నియు, రామమంత్రమును జూచిన నెప్పుడును భయపడుచుండును.

సీ. బ్రహ్మహత్యాఖ్యపాపతమోర్కబింబంబు

మధుపానదోషాభ్రమాదుతంబు

తపనీయచార్యపాతకశైలభిదురంబు

గురువధూగమనాఘకుంజరహరి

జననీపితృభ్రాతృపనితార్థకాచార్య

గోవధారణ్యరుదావనహ్ని

పరసతీసంగమపరధనవారణాది

ఘోరపంకోరగక్రూరబర్హి

తే. యస్యతభాషణవల్లీమహాలవిత్త్ర

మార్యదూషణపంకేరువాద్విపేంద్ర

మఖిలకలుషాంబునిధిబడబానంబు

రామనామంబు హిమశైలరాజతనయ.

వి2

టీక. ప్రిహిమశైలరాజతనయ = పర్వతరాజగుహిమవంతునకుఁబుత్రిక వగునో పార్వతీ, రామనామంబు = రామమంత్రము, బ్రహ్మ...బంబు-బ్రహ్మహత్యాఖ్య = బ్రహ్మహత్య యనియెడుపేరుగల, పాప = పంచమహాపాతకములలో మొదటిదగు పాపమును, తమః = చీఱటికి, అర్కబింబంబు = సూర్యబింబమునంటిది. (సూర్యుఁ డుదయింపఁగానే, యెంతగాఢమగు చీఱటియు విచ్చిపోవునట్లు ఈ రామనామము స్మరింపఁబడినతోడనే బ్రహ్మహత్య తొలంగిపోవుననుట) మధు...తంబు-మధుపాన దోష=మద్యపానమనియెడు, అభి=మేఘమునకు, మారుతంబు=ప్రబలమగువాయు వునంటిది, తప...రంబు - తపనీయచార్యపాతక = స్వర్ణస్త్రీయపాప మనియెడు, శైల=పర్వతమునకు, భిదురంబు = ఎఱ్రాయుధమునంటిది. గురు...హరి - గురుగమ నాఘ=గురువధూగమనపాప మనియెడు, కుంజర = ఏనుగునకు, హరి=సింహమునం టిది, జననీ...హ్ని-జననీ = తల్లియొక్కయు, పితృ=తండ్రియొక్కయు, భ్రాతృ= అన్నదమ్ములొక్కయు, పనితా=స్త్రీలొక్కయు, అర్థక=శిశువులొక్కయు, ఆచార్య=గురువులొక్కయు, గో=గోవులొక్కయు, వధ=సంహారమనియెడు, అరణ్య=అరణ్యమునకు, ఉరుదావహ్ని=గొప్ప (అరణ్యమునంతయును దహింపఁగల) దావానిలమునంటిది. పర...బర్హి-పరసతీసంగమ = పరస్త్రీసమాగమము, పరధనోః ఘోరణ=ఇతరులధనముల నపహరించుట, అది=మొదలుగఁగల, ఘోర=భయంకరము లైన, పంక=పాపములనియెడు, ఉరిగ = సర్పములకు క్రూరబర్హి=క్రూర మైన

నెమలివంటిది. (నెమలి సర్పముల కెంతశత్రు నైనను గొంతకాంతగుణముగలదియయ్యె నేని యొకానొకసర్పము నొకానొకప్పుడు చంపక విడచినను విడువవచ్చును గావున నట్టిశంక కవకాశము లేకుండుటకై ఇచ్చట క్రూరపదము ప్రయోగింపఁబడినది.) అన్య...త్రము- అన్యతభాషణ = అసత్యమాడుట యనియెడు, వల్లీ=తీరగెను, మహా లవిత్రము=గొప్ప (మిగులపదునుగల) కొడవలివంటిది. ఆర్య...ద్రము-ఆర్యదూషణ= శెద్దలఁదిరస్కరించుట యనియెడు, పంకేరుహ=పద్మములకు, ద్విపేంద్రము = గజ శ్రేష్ఠమునంటిది. అఖి...లంబు-అఖిల = సమస్తమైన, కలుష = పాపములనియెడు, అంబునిధి=సముద్రమునకు, బడబానలంబు=బడబాన్ని నంటిది.

తా. ఓపర్వతరాజపుత్రీ! ఈ రామనామము సూర్యుఁడు చీకటిని పోఁగొట్టు నట్లు బ్రహ్మహత్యను బోఁగొట్టును. గాలి మేఘముల చెదరఁగొట్టునట్లు మద్యపాన మహాపాపమును చెదరఁగొట్టును. వజ్రాయుధము కొండల నురుమాడునట్లు స్వర్ణస్త్రేయ మహాపాపమును ధ్వంసము చేయును. సింహము మదగజమును బరిమార్చునట్లు గురు పథాసంగమమహాపాపమును రూపు మాపును. దావానలము మహారణ్యములఁ గాల్చు నట్లు తల్లి తండ్రి యన్న దమ్ములు శిశువులు స్త్రీలు గురువులు మొదలగువానిపధించు పాపములఁ గాల్చివేయును. క్రూరస్వభావము గల నెమలి తాఁ జూచినపాము నెల్ల పధించునట్లు పరస్త్రీసంగమ పరధనాపహారాదిమహాపాపములఁ దలఁతెత్తకుండునట్లు చేయును. మిక్కిలి పదను గలకొడవలి చ్యుదువగుతీరగెను అతిసులభముగ ఛేదించు నట్లు అసత్యభాషణదోషమును ఛేదించును. మదపు టేనుఁగు తామరతీరగల నున్మాళించు నట్లు సజ్జనదూషణ మనియెడు పాపము నున్మాళించును. ఇంత యేల? బడబానలము మహాసముద్రముల నింకించునట్లు సకలవిధము లగుపాపముల నింకించును. దీనితో సమానమగునది మఱియొకటి లేదు.

తే. రమణి యనశముచే నైన రామనామ

మమర వర్తింపఁ బడు చుండ నఖిలపాత

కములచే విధ్వంబడునుమ్ము సుమతి యపుడే

సింహ మతిభీతమృగములచేతఁబోలె.

53

టీక. రమణి=ఓపర్వతీ!, అనశముచేత=వినుత=మనఃపూర్వకముగాఁ గాక నేదియో యొకకారణముచేత నైనను, రామనామము, అమరక=ఓష్ఠనట్లుగా, క్షేర్తింపఁ బడుచుండక=ఉచ్చరింపఁబడఁగా, సుమతి=ఆరామనామము నుచ్చరించిన మహాత్ముఁడు, సింహము, అతిభీతమృగములచేత పోలెక=తనను చూచినతోడనే మిగులభయముఁజెందుస్వభావము గలలేళ్లచేతలె, అపుడే=రామనామోచ్చారణఁ

జేసినసమయమునందే, అఖిలపాతకములచేత = సమస్తము లైనపాతకములచేతను, విద్వంబడుకొనుము=విడిచిపెట్టబడును సుమా!

తా. ఓపార్వతీ! రామనామమును జపింపవలయు ననియు అట్లు జపించిన సకలపాపములును దొలగి పోవు ననియు చెలియక పోయినను, అజపమునందు శ్రద్ధ లేక పోయినను, ఏది యైననొకకారణమువలన బ్రమాదమువలన నైనను రామనామము నొక్కమాత్రానను స్మరించినచాలును. సింహ మనినపేరు వినినతోడనే భయము జెంది పరుగిడులేళ్లు అసింహమును బ్రత్యక్షముగాజూచిన నచ్చట బొట్టిగనే నిలువనియట్లు, రామనామమనినతోడనే భయము నొందుపాపములు అనామము నుచ్చరించిన క్షణముననే సంపూర్ణముగ తొలగిపోవును.

తే. అనవరత రామనామకీర్తనపరుండు

వెనుకటియఘంటులఁ దలంచి వెఱవ వలదు

ఘనత నేనుఁగు నెక్కి కుక్కలను గాంచి

భయపడఁగ నేల మనుజుఁ డోపంకజాఱి.

54

టీక. ఓపంకజాఱి=పద్మములవంటినేత్రములు గలపార్వతీ! అన...రుండు-అనవరత=ఎల్లపుడును, రామనామ= రామనామముయొక్క, కీర్తన = జపించుటయందు, పరుండు=ఆసక్తిగలవాఁడు. (లేక, రామనామకీర్తనమే ముఖ్యము గాఁగలవాఁడు; అనఁగా: మనఃపూర్వకముగా నాజపము నాచరించువాఁడు) వెనుకటియఘంటులకొరతానంతకు పూర్వము చేసినపాపంబులను, తలంచి, వెఱవకొలదు=భయపడనక్కరలేదు. (ప్రమాదముగా రామనామమును జపించినను, సకలపాపములుపోవుచుండ సర్వకాలములయందును భక్తియుక్తడై యాజపము నాచరించువానికి పాపభయము గల్గునాయని భావము.) మనుజుఁడు=మనుష్యుఁడు, ఘనతకొని=గొప్పగా, ఏనుఁగును, ఎక్కి, కుక్కలను, గాంచి=చూచి, భయపడఁగక ఏల=ఏలభయపడవలయును.

తా. ఓకమలలోచనా! రామనామమును జపింపవలయు ననుసంకల్పమే లేక ప్రమాదమువలన నొక్కమాటు “రామ” యనినను, సకలపాపములు తొలగిపోవును. చుండ సర్వకాలములయందును భక్తియుక్తడై రామమంత్రజపము నాచరించువాఁడు “ఇంతకుముందు నే ననేకపాపముల నాచరించితినే” అని ఏల భయపడవలయును? ఏనుఁగుపై నెక్కినవాఁడు క్రిందనున్న కుక్కలు తన్నుకొనుననిభయపడునా? ఎప్పుటికిని భయపడఁడు.

క. ఇలలోన రామనామము, సులభంబై వెలుగుచుండఁజాలకఁగఁబలుకంగలనాలుక కలుగఁగ నల్పులు మిన్నక నరకములను బొందెదరకటా!

టీక. ఇలలోనకొక భూమియందు, రామనామము, సులభంబు ని = సుఖముగ దొరకునదియై, వెలుంగుచుకొండకొక ప్రకాశించుచుండఁగా, చులకఁగక, పలుకఁగల నాలుక = ఉచ్చరించుకొని గల నాలుక, కలుగఁగక = ఉండఁగ, అల్పము = జ్ఞాన హీనులు, మిన్నకొక నిరర్థకముగ, నరకములనుకొని పొందెదరు, అకటా = అయ్యో !.

తా. ఇట్లు రామనామము సర్వజనులకును అనాయాసముగనే దొరకునదియై యున్నను, దానిని సుఖముగ నుచ్చరింపఁగలవారలయి యుండినను (అనఁగా: దాని ననాయాసముగనే యుచ్చరింపఁ గలిగి యున్నను,) జ్ఞానహీను లగువారు ఆమంత్ర జపమును జేయక పాపములకు లోబడి నరకములఁ జెందుచున్నారు. అహా! ఇంత కంటే వేఱాశ్చర్య మేమి గలదు?

ఉ. ప్రాపుగ రామనామము నిరంతరము^క భజించువారికిం
బాపము లే దటంచుఁ బెనుపామును బట్టంగ వచ్చు నగ్నిసం
దీప్తితలోహఖండము నతిత్వరితంబుగ మ్రొంగవచ్చు బ
లొక్కపముఁ బెంచు పెద్దపులితోటల్లుఁ దీయఁగవచ్చు నిద్దరన్. 56

టీక. ఇద్దరక=భూమియందు, ప్రాపుగక=ఆశ్రయ మగునట్లుగ, (అనగా: ఆరాము నేశరణముగానమ్మి) రామనామముక, నిరంతరముక = ఎల్లప్పుడును, భజి యించువారికిక=సేవచేయువారికి, (అనగా: జపము సేయుచు, దానియర్థమును, పర బ్రహ్మమును, మనసున ధ్యానము చేయువారికి పాపము లేదు) ఆటంచుక= అని చెప్పుచు, పెనుపామునుక=పెద్దపామును, పట్టంగకవచ్చుక=(శపథము చేయుటకై). పట్టుకొనవచ్చును. అన్ని...డుముక-అన్ని=అన్ని హోత్రముచేత, సందీపిత = బాగుగ గాల్చబడిన, లోహాళిండమునుక = ఇనుపతునకను, అతిత్వరితంబుగక = మిగుల త్వరతో, మ్రింగక, వచ్చుక, బల్...అలు-బల్కోపము=విశేష మగుకోపమును, పెంచు=వృద్ధిజెందించు, పెద్దపులికోఅలు, తియ్యగక వచ్చుక.

తా. రామనామమే శరణ మని నమ్మి దాని సర్వదా జపించుచు దానియర్థ మగు పరబ్రహ్మమును సర్వదా ధ్యానించుచు నుండువారలకుఁ బాప మేమాత్రము వంట దని చెప్పుచు నెట్టిహోరప్రతిజ్ఞల నైనను జేయవచ్చును. అత్యుగ్ర మగుసర్వ మును జేతితో పట్టుకొనవచ్చును. బాగుగఁ గాలినయినుపతునుక నైనను మ్రింగవచ్చును. మిగులఁ గోపము కలిగియున్న పెద్దపులిని సమీపించి దానికోటలను గూడ బఱాత్కరముగ నూడఁబెరుకవచ్చును. ఇట్లేన్ని నాహసములు చేసినను సత్యప్రభావము నిలన నాపురుషున కేమియును బాధ కలుగనేరదు.

క. ఏపాపమునైన దగం, బాపం గలదు రామనామభజనపరునకు,
బాపము గలదని నలుకును, హాపాత్యేయమునడచ నదియో దిలన్.

టీక. అది=ఆరామ నామము, ఏపాపమును ఐనక=ఎట్టిమహాపాపమునైనను, తగక=విప్లవముగా, పాపగలదు=పోగొట్టగలదు. (అయినను), ఇలక=ఈ భూమియందు, రామ...నకుక=రామ నామ=రామ నామమును, భజన=సేవించుటయే, పరునకుక=ప్రధానముగాగల పురుషునకు (విష్ణుడును రామ నామజపముకూడ) పాపము, కలదు, అని, పలుకు...అనఘుక=పలుకు = చెప్పనట్టి, మహాపాతక=మహాపాపాత్మునియొక్క, అఘముక=పాపమును, అడపక=పోగొట్టుటకు, ఓపడు = సమర్థము.

తా. ఇట్టి ప్రభావము కలదియైనను ఆరామ నామము సకలపాపములను హరింపగలదే కాని “రామ నామజపము చేయుచానికి గూడ బాపము కలదు” అని చెప్పి పాపాత్ముని పాపమును మాత్రము పోగొట్టినేరదు.

== శ్రీ రామనామముం త్రాధికారివివరణము. ==

అన. ఈరామమంత్రము సకలమంత్రములలో శ్రేష్ఠమనుటకు మఱియొకకారణమునుగూడఁ జూపుచు తజ్జపమున నధికారము నిరూపించుచున్నాఁడు. —

సీ. ద్విజవరేణ్యులకును విప్రోత్తములకు యో

గీశ్వరులకును యతీశ్వరులకు

భక్తివైరాగ్యసంపద్విశిష్టులకు నే

కాంతవాసులకు వేదాంతులకును

జండాలువుల్కు సశ్వసచకంకిరాత

శిబరహంజాంగనాసంగతులకు

బ్రహ్మహత్యానురాపానహేమస్తేయ

గురువధూసంగమకరవరులకు

తే నుందరీక్షత్రియోరవ్యశూద్రులకును

మఱియు నానావిధానేకమానవులకు

బరమపావన మై శుభవ్రదము నైన

రామనామంబు శరణంబు రాజవదన !

58

టీక. ఓరాజవదన=చంద్రునివంటిముఖము గలయోపార్వతీ! ద్విజవరేణ్యులకునుక= (‘జన్తనా జాయతే శూద్రః. కర్తజా జాయతే ద్విజః’ పుట్టినప్పుడు కేవల బ్రాహ్మణుఁడనునామ మొక్కటియే యుండును గావున నప్పుడు అశిశువు శూద్ర ప్రాయుఁడగును. పితృప మపనయన సంస్కారముజరుగఁగానే ద్విజుండని చెప్పబడును,

అనువాక్యముల ననుసరించి ఉపనయనసంస్కారసంస్కృతు లగు) బ్రాహ్మణోత్తములకును, విప్రోత్తములకు (‘‘వేదపాఠేష విప్ర స్సాస్యత్’’ ‘‘వేదాధ్యయనమువలన విప్రఁడగును’’ ‘‘విశేషేణ పరాకా షాతీతి విప్రః’’ ‘‘విశేషముగఁ బరులఁ గడతేర్చువాఁడు.’’ ఇది సర్వపురుషార్థసాధన మగు వేదాధ్యయనము వలనం గాని కలాగను గదా? అను మొదలగు వాక్యములం బట్టి) విప్ర లనఁదగినవారిలో శ్రేష్ఠులగువారికిని, యోగీశ్వరులకునుకొ=యోగము చేయువారిలో (అనఁగా జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే యని తెలుసుకొనువారలలో, లేక, తారకాదియోగముల నధ్యసించువారలలో) శ్రేష్ఠులగువారలకును యతీశ్వరులకుకొ=బ్రహ్మజ్ఞానమునకై యత్నించు సన్యాసిశ్రేష్ఠులకును, భక్తి=గురువేదాంతవాక్యములయందు శ్రద్ధయనునట్టియు (లేక, దైవిభక్తియనునట్టియు,) వైరాగ్య=ఇహలోక పరలోక భోగములయం దిచ్చలేకపోవుట యనునట్టియు, సంపత్=సంపదలచేత, విశిష్టులకుకొ=మాడుకొనినవారికిని, ఏకాంతవాసులకుకొ=ఏకాంతస్థలము లగునరణ్యము మొదలగువానియం దుండి పరమేశ్వరసాక్షాత్కారము కొఱియింపఁగాని చిత్తవిశ్రాంతికిఁగూడఁగాని ప్రయత్నించువారికిని, వేదాంతులకుకొ=వేదాంత శాస్త్రజ్ఞానము కలిగి (అనఁగా : పరోక్షజ్ఞానము కలిగి) యున్నవారికిని, చండాల..కుకొ - చండాల=మాలవాంధ్రు, పుష్కరిణ=ఉరీయల యందలి మాంసమును దినువారు, శ్వపచ=కుక్కమాంసమును, తినువారు, కంక=పక్షులను తినువారు, కిరాత=బోయలు, శబర=ఎఱువలు, హూణ=హూణులు, (అనఁగా ఆంగ్లేయులు=ఇంగ్లీషువారు) వీరియొక్క, అంగనా=స్త్రీలతో, సంగతులకుకొ=సమాగమముఁజేసినవారికిని (అనఁగా : అనాచారపరులై యుండువారికిని,) బ్రహ్మ...కుకొ, బ్రహ్మహత్యా=బ్రహ్మహత్య, సురాపాన = కల్లుద్రాగుట, హేమస్తేయ=సువర్ణమును దొంగిలించుట, గురుపదూనంగమ, (ఈమహాపాపములను) కర=చేసినవారిలో, పరులకుకొ=శ్రేష్ఠులైనవారికిని, (అనఁగా : కేవలమనాచారపరులగుటయేకాక, పంచమహాపాపములనఁబడు బ్రహ్మహత్యాదులఁ బలుమాఱు లొనరించిన వారికిని,) సుంద...కునుకొ=సుందరీ=స్త్రీలు, క్షత్రియ=క్షత్రియులు, ఊరవ్య=వైశ్యులు, శూద్రులకును, (సర్వవర్ణములవారికినిఅనుట, ఇతరమంత్రములకు అన్నివర్ణములవారు నధికారులుకారు. అని తెలుసుకొనవలయును) మఱియుకొ, నానా...లకుకొ - నానావిధ=అనేకవిధములైన, (అనఁగా : ఆచారములయం దనేకభేదములుగల,) అనేక=లెక్కకు మిక్కిలియగు (అనఁగా : అనేకజాతిభేదములుగల,) మానవులకుకొ= మనుష్యులకును, పరమపావనము వి = పవిత్రము లగుపదార్థములలో నెల్లఁబనిత్రమై, శుభప్రదమును వివరామనామంబు = సకలశుభముల నిచ్చునట్టిదియు నైనఆరామనామమే, శరణంబు=రక్షకము.

తా. ఓపార్వతీ! ఉపనయన సంస్కారమును మాత్రముఁ జెంది నిష్ఠాపరులై ద్విజశ్రేష్ఠు లనిపించుకొనువార లైనను, సకలవిధము లగుజ్ఞానములకు నాధారమగు వేదమును బాగుగ నభ్యసించి దానియందుఁ జెప్పఁబడిన స్నానసంధ్యాది కర్మల నాచరించుచుఁ దాము కడతేరి పరులం గడతేర్చుసామర్థ్యము గల విప్రులైనను, తారక సాంఖ్యామనస్కరూప మగుయోగము నభ్యసించుచు, నిశ్చలచిత్తు లగుమహాత్ములైనను, బ్రహ్మజ్ఞానమునకై ప్రయత్నించుచు శాస్త్రోక్తప్రకారముగ సకలకర్మలఁ బరిత్యజించిన నన్నాస్రులైనను, గురువులయందును, దైవమనందును మిగుల భక్తిగలిగి యుపాసనలఁ జేయువారైనను, పరిపూర్ణ మగువైరాగ్యము గలిగి మోక్షమును గోరువారైనను, వనములు మొదలగు నేకాంతస్థలములయందుండి చిత్తవిక్రాంతికై ప్రయత్నించుచుఁ గాని తనకత్యధిక మగునీతి గలుగఁవలయు నని పరబ్రహ్మరసాత్మాత్మకరము గోరుచుఁ గాని యుండువారైనను పహోక్షజ్ఞానము (పరబ్రహ్మమొక్కఁడున్నాఁడు అనుజ్ఞానము, లేక, పరబ్రహ్మమే నేను అనుజ్ఞానము) కలిగి యది యనుభవ పూర్వకముగ దృఢము కావలయు నని ప్రయత్నించువారు అయినను, యీరామనామమునే ఆశ్రయింపవలయును. పరబ్రహ్మము నెఱింగించు నీరామమంత్రమునకంటె శ్రేష్ఠమగునది వైఁ జూపఁబడిన యధికారులనీతి నభివృద్ధి నేయఁగలది వేటొక్కటిలేదు గదా. వీరేకాదు. మిగుల ననాచారపరులైనమూలవారు, ఉరియలలోని మాంసము తినువారు, కుక్కలఁ దినువారు, పక్షులఁ దినువారు, బోయలు, ఎఱుకులు, హూణులు, మొదలగు (తాఁకుటకు నైతము వీలులేని) జాతులవారి స్త్రీలతో సంబంధముకలవారైనను, కేవల మనాచారమాత్రమేకాదు. బ్రహ్మహత్య, మద్యపానము; సువర్ణమును దొంగలించుట, గురుసహసంగమము అనుమహాపాపములను నైతము పలుమాతాచరించినవారైనను, తమపరిశుద్ధికై రామనామమునే ఆశ్రయింప వలయును. స్త్రీలు గాని ష్ట్రీయాదిజాతులవారు గాని, యీమంత్రజపమునం దధికారులే ఇంతయేల? షరమపవిత్రమై సకలశుద్ధములఁ గలిగించునది యై యున్న ఈరామనామ మెట్టిమనోవైకల్యము కలవారి నైనను, ఏజాతికలవారి నైనను బ్రోవఁగలదు. వారి నభివృద్ధిఁ జేయఁ గలదు. ఇట్లు అధికారిభేదము లేక సకలవిధము లగువారును, సకలజాతులవారును ఈమంత్రజపమున (లేక, నామజపమున) నధికారులై యుండుటయై దీనికిని ఇతరమంత్రములకును గలభేదము. ఇతరమంత్రములకు నధికారినియమము కలదు. దీని కానియమములేదు. వీరొక వాఁడు ఆనక నిది సర్వజనుల నుద్ధరించును కావున నిది సర్వమంత్రములలో నుత్తమ మనుటకు నందియము లేదు.

చ. కనదురు రామనామమునకంటె ఘనం బగుపాపనాశనా

ధనము నిరంతరేష్టఫలదాయక మైనవిశేషకారణం

బును మఱి లేదు లోకమున మూఢు లెఱుంగరు దాని నాశ్రయిం
చిన సకలార్థసంపదలు చేకుఱు సిద్ధము శైలనందనా. 59

టీక. శైలనందనా=పార్వతీ! కవ...కంఠే=కనఠే = ప్రకాశించుచున్న, ఉరు=గొప్పది యైన, రామనామమునకంఠే, ఘనంబు=శ్రేష్ఠమైనది. అగుపాప నాశసాధనము=వివర్ణపాపముల నశింపఁ జేయఁగలయుపాయము, నిరం...కము=నిరం తర=సర్వకాలములయందును, (లేక, అటంక మేమియును లేకుండ) ఇష్ట=కోరిన, ఫల=ఫలములను, దాయకము=ఇచ్చునట్టిదియు, వివర్ణకారణంబును=అగునట్టిము ఖ్యమైన కారణంబును, (అనఁగా : ఉపాయంబును), లోకమునక, మఱి=మఱి యొక్కటిలేదు, మూఢులు=ఎఱుంగరు=ఈవిషయమును తెలిసికొనలేదు. దానిక= ఆరామనామమును, ఆశ్రయించినక, సకలార్థసంపదలు=సకలవిధము లగునష్టఫల సమృద్ధులు, చేకురుక=కలుగును, సిద్ధము=యథార్థము.

తా. ఓపార్వతీ ! ఈలోకమున సకలపాపముల నశింపఁజేయుటకుఁ గానీ, కోరినకోరికల నొనఁగుటకుగానీ, రామనామమునకంఠే శక్తిగలపదార్థము వేఱొ కటి లేదు. అయినను, ఈవిషయమును మూఢులు తెలిసికొనలేదు. వివేకంతులై యారామనామము నాశ్రయించిరేని వారు పొందరాని డెద్దియునులేదు. ఇది యథార్థము.

అష్టభోగములవివరణము.

శ్లో. “దాసో భృత్య స్సుతో బంధు ర్వస్తు వాహన మేవ చ,

ధనధాన్య సమృద్ధిశ్చ పృష్ఠ భోగాః ప్రక్షీర్తితాః”

ఇచ్చట దాసుఁ డనఁగా, తనవలన జీతము తీసుకొనుచు నేవచేయువాఁడు, భృత్యుఁ డనఁగా తనయనుగ్రహమును కోరి కాని, లేక తనయం దున్న గౌరవమువలనఁగాని తనకు లోబడి తనకార్యములఁ జక్కబెట్టువాఁడు ; ఈఅష్టభోగములకంటె కోర తగినది మఱియేదియుండదు కావున వీని నిచ్చట వివరించినాము.

తే. అబల శ్రీరామరామనామాఖ్యమంత్ర గ్రంథాలయం
మీఱ్ఱితంబుల నర్థుల కిచ్చుచుండఁ నమోదు సంఖ్య... 11135
గాంచి నెఱి సిగ్గుపడుచుండుఁ గల్పతరువు 1978
కామధేనువు నలఘుచింతామణియును. తేది... 1978

టీక. అబల=పార్వతీ. శ్రీ..త్రము-శ్రీ=బ్రహ్మవిద్యారూపముగలచిత్ప్రకృ త్తి, (లేక, లక్ష్మీకి), రామ=మనోహరుడైన, రామ=రామనియుక్క, (లేక, విష్ణు త్వుయొక్క, లేక, పరబ్రహ్మయొక్క,) నామ=పేరని, అఖ్య=ప్రసిద్ధిఁజెందియున్న

(రామనామనియెడు) మంత్రము. (మంత్రార్చిత్రాయత ఇతి మంత్రః = ధ్యానించు వానినిరక్షించునది), ఆర్థలక్షణ=యాచకులకు, ఈప్సితంబులక్ష=కోర్కులను, ఇచ్ఛుచుండెడి = ఇచ్ఛుచుండెడిగా, కాంచి=చూచి, కల్పతరువు=కల్పవృక్షంబును, కామధేనువు=కోరినకోర్కుల నియఁ జాలుకామధేనువును, అలఘు=గొప్పది యగు (అనఁగా: కోరినకోర్కుల నిచ్చువానిలోను తమ మగు చింతామణియును, నెఱికి= మిగుల, సిగుపడుచుండుకొ).

తా. ఓపార్వతీ! మూలప్రకృతికి మనోహరుండుగు (లేక, లక్ష్మీనాయకుఁడుగు) నా రామునినామమంత్రము తన్ను నేవించువారలకు కోరినకోర్కుల నెల్ల— (మోక్షమునుఁదహితము) నిచ్చుచుండుటను జూచి, “మన కట్లన్నికోర్కులొచ్చుటకు శక్తి లేదు కదా! నిర్లక్షముగా కల్పవృక్షము కామధేనువు చింతామణి అనుప్రసిద్ధిని మాత్రము జెంది యున్నాము. ఈ ప్రసిద్ధి హాస్యకారణ మగుచున్నది” అని కల్పవృక్షాదులు మితి లేని లజ్జచే బాధింపబడుచుండును. (అనఁగా : కల్పవృక్షమునకంటెను, కామధేనువునకంటెను, చింతామణికంటెను అధికముగా ఈరామనామము భక్తలయభీష్టముల నొసంగుననుట.)

— శ్రీ రామనామమంత్రోపాసనాఫలము. —

సీ. ధర్మార్థులకు సర్వధర్మంబులొసగూర్చు
సర్మార్థులకుఁ జేయు సర్థములను
గామార్థులకు నెల్లకామంబుల నొసంగు
నాత్మార్థుల కిచ్చు నాత్మజులను
శ్రీధృతిన్ ప్రతియశశ్చేయస్సఖిక్షమా
విద్యార్థులకు వాని వెలయ నిచ్చు
ఛత్రచామరగజాశ్వప్రభుత్వాధుల
కవియు సంపాదించు ననసరతముఁ

తే. జంద్రసూర్యాలయంబుల స్వర్గలోక
సత్వైక్యకుంతలై లాసనదనములను
గోరువారల కవియుఁ జేకూఁజు జేయు

రామనామంబు విలసిల్లి రాజవదన.

61

టీక. రాజవదన=పార్వతీ, రామనామంబు, విలసిల్లి=ప్రకాశించి, అనవర్తముకొ=ఎల్లప్పుడును, ధర్మార్థులకుకొ = ధర్మమును కోరువారికి (అనఁగా : స్వకులారాధర్మముల నేకాగ్రుచిత్తముతో నాచరించి దానిచే కృతార్థులు కాఁదలంచువారికి), సర్వధర్మంబులు = సమస్తమైన ధర్మములను, ఒనఁగూర్చుకొ = కలిగించును

(అనఁగా : వారితలంపు ప్రకారము ధర్మముల చక్కగ నాచరించుసామర్థ్యమొసంగి దానిమూలమున వారి నుద్ధరించును). ఆర్థార్థలకుఁ = ధనమున గోరువారికి, ఆర్థములను = ధనములను, చేయుకొ = కలిగించును. కామార్థలకుఁ = సకలవిధము లగుభోగముల ననుభవింపఁడలంచువారికి, ఎల్లకామంబులనుకొ = కోర్కెల నెల్లను (అనఁగా : భోగసాధనములను), ఒసంగుకొ = ఇచ్చును. అత్తజార్థలకుఁ = సంతానమును గోరువారికి, (లేక, సత్పుత్రులను గోరువారికి), అత్తజాలకుఁ = పుత్రులను, ఇచ్చుకొ, శ్రీ...లకుకొ - శ్రీ = సంపత్తి, భృతి = ధైర్యము, (అనఁగా : అపదలు కలిగినను జలింపకుండుట) స్మృతి = సర్వవిషయములను బాగుగ జ్ఞప్తించుంచుకొని నమయోచితముగ స్మరింపఁగల సామర్థ్యము. యశః = కీర్తి, క్రియః = సర్వకాలములయందును, శుభపఠంపరలు, సుఖ = శరీరమునకును మనస్సునకును, సుఖము, క్షమా = ఓర్పు, (అనఁగా : క్రోధములేకుండుట) ఇట్లు చెప్పబడిన కామాదిశత్రువుల జయించుసామర్థ్యము. అని కూడ నర్థము.) విద్యా = సకలవిద్యలు (అనఁగా : వేదాదిచతుర్దశవిద్యలు లేక, అస్పృశ్యకీ మొదలగు రాజవిద్యలు) వీనిని, ఆర్థలకుఁ = గోరువారికి, వానికొ = పైజెప్పినధనాదులను, వెలయకొ = ఒప్పునట్లుగా, (లేక, యభివృద్ధియగునట్లుగా) ఇచ్చుకొ, ఛత్ర...లకుకొ - ఛత్ర = శ్వేతచ్ఛత్రము, చామర = వింజామరములు, గజ = ఏనుగులు, అశ్వ = గుఱ్ఱములు, ప్రభుత్వ = రాజ్యాధిపత్యము (వీనిని అర్థలకుకొ = గోరువారికి,) అవియుకొ = ఆఛత్రాదులను గూడ, సంపాదించుకొ = కలిగించును, (ఇచ్చట ఛత్రాదులు ప్రభుత్వమునకు అంగములే అయినను, మరల ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నవి కావున ప్రభుత్వశబ్దమునకు “స్వల్పరాజ్యాధిపత్యము” అనియును, ఛత్రాదిపదములకు “ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము” అనియును అర్థము) చంద్రసూర్యాలయంబులకొ = చంద్రులొక నూర్యలొకములను, స్వర్గ...లను - స్వర్గలొక, సత్య = బ్రహ్మలొకము, వైకుంఠ, కైలాస, సదనములనుకొ = స్థానములను, గోరువారలకుకొ, అవియుకొ, చేమూరకొచేయుకొ = ఇచ్చును.

తా. ఓపార్వతీ! ఈరామనామమంత్రము సర్వకాలములయందును, ఇతరసాధనములతోఁ బనిలేకయే ధర్మములఁగోరువారికి ధర్మముల నొసంగును. (అనఁగా : మనసును నిర్మలము చేసి ధర్మమునందు స్థిరతఁజేయును.) ధనములనుగాని సకలవిధములగు భోగములనుగాని పత్నుత్రులనుగాని, గోరువారలకు అవియెల్ల నొసంగును. సకలవిధములగు సమృద్ధులను గావలయునని గాని, చిత్తము స్థిరముగ నుండవలయు నని కాని, చక్కని ధారణాశక్తి కావలయు నని కాని, కీర్తి కావలయు నని కాని, సర్వకాలములయందును శుభములకలుగుచుండవలయు నని కాని, శరీరమున కారోగ్యసుఖము మనసునకు విశ్రాంతిసుఖముకలుగవలయు నని కాని, కామక్రోధాదులబాధ తొలంగ

పలయు నని కాని, విద్యాభివృద్ధికావలయు నని కాని, తన్నాశ్రయించినవారి కెల్ల వాని నొసంగును. ఇంతమాత్రమేకాదు. రాజ్యముకావలయునన్నను, అశ్వసమృద్ధిగజ సమృద్ధి కావలయు నన్నను, కట్టకడకు ఏకచ్ఛత్రము వింజామరములు (అనగా: చక్రసరిత్వము) కావలయునన్నను, వానినొసంగును. ఇంతయేకాదు. ఏపుణ్యముల నాచరింపకయే, చంద్రసూర్యలోకములను గాని, స్వర్గ సత్య వైకుంఠ కైలాసలోకములను గాని కావలయునని కోరినను వాని నన్నిటిని ఒసంగును.

అస్మిక్షక్యాదిచతుర్విద్యావివరణము.

“అస్మిక్షక్తి త్రయీ వార్తా దండసీతీశ్చ కాశ్వతీ,
విద్యా హ్యేతా చతస్రస్సుర్లోకసంస్థితీహేతవః.”

అస్మిక్షక్తి, త్రయి, వార్త, దండసీతి, అని లోకాధారయులగు విద్యలు నాలుగు. ఇవి కాశ్వతయైతనవి.

“అస్మిక్షక్యాంతు విజ్ఞానం దండసీత్యాం నయానయా,

అర్థానర్థా చవార్తాయాం ధర్తాధర్తౌ త్రయీస్థితౌ.”

అస్మిక్షక్తియందు సకలవిధములగు (తర్కవేదాంతాదిసంబంధములైన) జ్ఞానములు, దండసీతి (అర్థకాస్త్రము) యందు సీతి దుర్నీతులు, వార్త (ఆర్థికవిషయములని న్యవహరింపఁబడుచున్నది.) యందు హేనుష్యులకు హేతుములును ఆహితములును ఆనువిషయములు, త్రయి (వేదములు) యందు ధర్తాధర్తములు విమర్శింపఁబడియుండును. ఈనాలుగింటిని సమకూర్చుకొని పురుషుఁడు తనజీవయాత్ర నడుపవలయును.

వ. అదియునుంగాక.

62

టీక. అదియునుకా కాక=ఇట్లు కోరినకోర్కూల నిచ్చుటయే కాక.

సీ. నిఖిలరోగంబుల నిర్మూలముగఁ జేయు

భవభయంబుల నెల్లఁ బొఱచిదోలు

బంధనంబులఁ బటాపంచలు గావించు

నోలయునాపదలను నులిమివైచు

శాస్త్రవవిజయంబు సతతంబు సమకూర్చు

దూలించు బహువిధదుఃఖములను

దలఁ జూప కుండ దుర్దశలను దొలఁగించు

సకలశుభంబుల సంగ్రహించు

తే. బరమపావనమంగళవ్రదము గానఁ

గలితధర్మార్థకామమోక్షములలోన

ననఁగుభక్తుల కొనఁగని దెద్ది లేదు

ఏమి చెప్పుదు శ్రీరామనామమహిమ.

63

టీక. నిఖిలరోగంబులకొనఁగఁగల మైనవ్యాధులను, నిర్మలముగకొనఁగి శేషము లగునట్లుగా చేయుకొనఁగఁగొట్టు ననుట) భవభయంబులకొనఁగఁగల ములవలన (అనఁగా: జనమరణములవలన, లేక, సంసారమువలన) కలుగుభయములను, ఎల్లఁజేసి, పాఞ్చిక, తోలుకొనఁగొట్టును. బంధనంబులకొనఁగఁగల విధములగు నిర్బంధములను (అనఁగా: అష్టపాశములవలనఁ దనకుఁగలిగినట్లు తోచుచున్న నిర్బంధములను,) పటా పంచలు గానించుకొనఁగఁగెదరి పోవునట్లు చేయును. ఒలయునాపదలనుకొనఁగఁగల చున్న యష్టకృష్ణములను, నులిమినైచుకొనఁగఁగల పఞ్చకేయును. సతతంబుకొనఁగఁగల పుష్పమును, శాస్త్రవనిజయంబుకొనఁగఁగల జయమును, సమకూర్చుకొనఁగఁగల బహువిధదుఃఖములను అనేకవిధములైన దుఃఖములను, (లేక, సర్వదుఃఖములకును కారణములైన పంచక్షేపములను,) తూలించుకొనఁగఁగల ధ్వంసముచేయును. దుర్దశలనుకొనఁగఁగల హీనములైన నీతులను, తలఁజూపకుండకొనఁగఁగల మైననుపుట్టు కుండ, తోలఁగించుకొనఁగఁగల చివేయును. సకలశుభంబులకొనఁగఁగల సమస్తవిధములగు శుభములను, సంక్రమించుకొనఁగఁగల సంపాదించును. పర...దము పరమపావనఁపవిత్రము లగువానిలో నెల్ల పవిత్రంబును, మంగళప్రదము సకలము లగు శుభముల నిచ్చునదియు, కానకొనఁగఁగల కలి...లోనకొనఁగఁగల కలితఁపరిసీధములైన, ధర్మార్థకామమోక్షములలోనకొనఁగఁగల, ఎసగుభక్తులకుకొనఁగఁగల ఒప్పుచున్న (లేక, మిగుల శ్రద్ధగల) భక్తులకు (అనఁగా: తన్ను సేవించువారలకు) ఒసఁగనిది ఇయ్యఁకుండునది, ఎద్ది ఏదియును, లేదు, (అనఁగా: నాలుగుపురుషార్థములలో దేనిని కొరెననుదాని నిచ్చుననుట) శ్రీరామనామమహిమకొనఁగఁగల రామనామప్రభావమునుగూర్చి, ఏమి చెప్పుదుకొనఁగఁగల ఏమిని చెప్పఁగలను.

తా. అట్లు అన్నికొర్రుల నిచ్చుటయే కాక సాధకునకు (అనఁగా: జపము చేయువానికి) గల సకలవిధవ్యాధులను నిశేషముగ ధ్వంసముఁ జేయును. జన్మమరణ రూప మగు సంసారమువలన జనించిన భయమును నివృత్తిచేయును, (అనఁగా: ముక్తినిగలిగించును.) సకలవిధనిర్బంధములను జెడఁగఁగొట్టును. అష్టకృష్ణములనుదొలఁగించును. సకల శక్తుల పయింపఁగల సామర్థ్యము నిచ్చును. ఇంతయేకొక యేవిధము లగు దుఃఖములను సర్వదుఃఖములకు మూలకారణములగు పంచక్షేపములతోఁగూడఁదొలఁగించును. (అనఁగా: మఱియెప్పటికిఁగూడఁ గలుగకుండునట్లు చేయును.) సకలదుర్దశలను పోఁగొట్టి శుభములఁగలిగించును. ఈరామనామము పవిత్రము లగువానిలో నెల్ల పవిత్రమైనదియు, సకలవిధములగు మంగళముల సంపాదించుసామర్థ్యము గలదియు నగుటచేఁ దన్నాశ్రయించిన భక్తులు ధర్మార్థకామమోక్షములలో దేనిని కొరెననుదాని కొనఁ

గును. ధర్మార్థకామమోక్షములకంటె వేరై కోరఁదగినవస్తువేదియను లోకమున లేదు కదా! కావున ఓపార్యతి! ఈరామనామప్రభావము నెంత యని వర్ణింపఁగలను? నా కీవర్ణన మలవి గాను.

పంచక్షేత్రవివరణము.

అవిద్యాక్షేత్రము, అభినవక్షేత్రము, అస్థిగతక్షేత్రము, రాగక్షేత్రము, ద్వేషక్షేత్రము, అని క్షేత్రము లై దువిధములు. అందు నేను జీవుఁడ నని నిర్ణయించుట అవిద్యాక్షేత్రము. సంసారమును, దానికి కారణమయిన మనస్సును పరిత్యజింపకుండుట అభినవక్షేత్రము. విషయాభిలాష కలిగి విజ్ఞప్తించుండుట అస్థిక్షేత్రము. అర్థములయందు అధికానుగ్రహింపకలిగి యుండుట రాగక్షేత్రము. ఉదరపోషణార్థము పదుల నాశ్రయించి వారివలన తన యభిమతియు కొనసాగినందున వారల దూషించుట ద్వేషక్షేత్రము.

అష్టపాశవివరణము.

క. దయయు జాగుప్పయు మోహము, భయమును సంశయముఁ గలయు బలశీలము లన్నియుఁగూడ నష్టపాశము, అయి వెలయును వాని నాత్మఁ డంటకయుండున్.

(శుకచరిత్రము.)

అష్టకష్టములవివరణము.

శ్లో. “ఋణం యాష్టా చ వృద్ధత్వం జారచోరదరిద్రతాః,
రోగశ్చ భుక్తక్షేష శ్చా ప్యప్త కష్టాః ప్రక్షీర్తితాః.”

క. అచ్చటనే సరస్వతీయును, నచ్చట భాగీరథియును యమునానదియున్
నచ్చట సమస్తతీర్థము, అచ్చట శ్రీరామనామ మెప్పుడు గలుగున్.

టీక. శ్రీరామనామము, అచ్చటకొ=ఎస్థలమునందు, ఎప్పుడుకొ, కలుగుకొ=జపింపఁబడుచుండునో, అచ్చటనే = ఆస్థలమునందే, సరస్వతీయుకొ = సరస్వతీనదియును, అచ్చటకొ=ఆస్థలమునందే, భాగీరథియుకొ = గంగానదియును, అచ్చటకొ, సమస్తతీర్థములు, (కలుగుకొ) యమునానదియుకొ, (కలుగుకొ అని ఆధ్యాహార్యము.)

తా. ఎస్థలమునందు రామనామజపము సర్వకాలములయందును జరుగుచుండునో ఆస్థలమునందే సర్వతీర్థోత్తమము లని చెప్పఁదగిన గంగాయమునాసరస్వతులు, మఱియు లోకమునఁగల సకలతీర్థములను ఎప్పుడును నివసించుచుండును. కావున నాస్థలము సర్వతీర్థము మై చూచువారలకును గూడ మోక్షమును గలిగించుచుండును.

తే. తెలివి కీరామనామనుధారసంబు

నమృతులై గోలుభక్తుల కమృత మేల?

నమర నమృతాంధసులచేత నదియె మిగులఁ
గోరఁబడుచుండుఁ గావున వారిజాక్షి.

65

టీక. వారిజాక్షి = కమలములవంటి నేత్రములుగల యోపార్వతీ! ఆమరణ్ =
ఒప్పునట్లుగా, ఆమృతాంధసులచేత = ఆమృతమును పానము చేయునట్టి దేవతలచేత
కూడ, అదియె = ఆరామనామమే, మిగులకొ = అధికముగ, కోరఁబడుచుండు కావునకొ,
(దేవతలు ఆమృతమును పానము చేసినవా రయ్యెను, ఆరామనామమును మిగుల శ్ర
ద్ధతోఁ గోరుచుందురు కావున) తవిలి = తత్పరులై (అనఁగా : రెండవపనిలేకుండ ఆమృ
తులై రామనామమంత్ర ప్రభావమువలన మరణము లేనివారై, అనఁగా : జననమరణ
రూప మగుసంసారమునుండి ముక్తులై) శ్రీరామనామగుఢారసంబుకొ = శ్రీరామనా
మామృతమును, కోరిభక్తులకుకొ = పానముచేయు సుపానకులకు, ఆమృతము = తీరన
ముద్రమునుండి చిలికి సంపాదించియున్న యమృతము, ఏల = ఎందుకు?

తా. కమలములవలె వికాసనేత్రములు గలయోపార్వతీ! సంసారబంధ విము
క్తులై (అనఁగా: అహంకారముమకారముల జాధవలన బహుముఖములుగఁ దిరుగుచుండు
మనసును నిలిపి పరమకాంతిని బూని) సర్వకాలసర్వావస్థలయందును రెండవపని లేక
శ్రీరామనామామృతమును పానముచేయుచుండు భక్తులకు, ప్రసిద్ధమగునమృతముతో
పనియే లేదనుట నిశ్చయము. ఏల యనఁగా : మిగులశ్రద్ధపడి యమృతమును సంపా
దించి, దానిని బానము చేయుటవలన జరామరణభయంబులనుండి తొలఁగినవారైనను,
దేవతలు ఆయమృతము మోక్షప్రదము కాకపోవుటచే శ్రీరామనామామృతమునే
సర్వకాలములయందును గోరుచుందురు. ఇట్లుండ రామనామమంత్ర సాధకునకు, తీర
నముద్ర ములోఁ బుట్టిన యామృతముతో పనియేలేదుకదా!

తే. కోరి మును గాననిమనుష్యుఁ బేరు వాడి

చీరిన నతం డతనిచెంతఁ జేరినట్లు

తన్నెఱుంగక తననేరుఁ దలఁచినంతఁ

గరుణచే రాముఁ డపుడె సాక్షాత్కరించు.

66

టీక. కోరి = ఇష్టపడి, మునుకొ = ఇంతకుపూర్వము, కౌననిమనుష్యుని = చూడని
మనుష్యుని, పేరువాడి చీరినకొ = పేరుపెట్టి పిలువఁగానే, అతండు = ఆమనుష్యుఁడు,
అతనిచెంతకొ = పిలిచినవానిసమీపమునకు, చేరునట్లు, తనుకొ, (రాముని) ఎఱుంగ
కకొ = తెలిసికొనకయున్నను, తనపేరుకొ, తలఁచినంతకొ = స్మరింపఁగానే, అపుడె =
అక్షణముననే, రాముఁడు, కరుణతోకొ = దయతో, సాక్షాత్కరించుకొ = ప్రత్యక్ష
మగును.

తా. ఒకమనుష్యుని, మన మెఱుంగ కున్నను జేరుపెట్టి పిలిచినచో వాడు మనదగ్గరకు వచ్చునట్లు, ఆరాముని మన మెఱుంగకున్నను, (అనగా నారామునిరూపము, లేక యారాముని రత్నము మనకింతకుముందు ప్రత్యక్షము కాకున్నను) అప్పుడు హత్తుని నామమును జపించినయెడల నాదయామయుడు తత్క్షణమే ప్రత్యక్షమగును.

మగుడు.
సుగంధివృత్తము. రామ రామ రామ రామ రామ రామ రామ యంచు ప్రతి

రామ రామ రామ రామ రామ రామ యంచు శ్రీ

రామ రామ రామ రామ రామ రామ యమః ధ

నాన్నామక్కి రనంబు జేసినం గలుంగు మోక్షమున్.

67

టీక. తన్నామకీర్తనంబుకొ = ఆరాధనామము. యొక్క స్వరణము, (తక్కిన యర్థము నులభము.)

తా. “త్రిషట్కూనిచ నామాని పతే ద్రావస్య యో నరః, సత్రయోపాధి రహితః మోక్షం సమధిగచ్ఛతి” “ఏమీనువ్యుడు రామనామమును పదునెనిమిది మాటలు (అనగా : ఒక్కొక్కచర్యాయమునకు ఆఱునామములుగా మూడుమాటలు) జపించునో వాడు క్రమముగా స్థూలనూత్తకారణశరీరము లనుమూడు ఉపాధుల నతిక్రమించి మోక్షమును జెందును” అనువాక్యము ననుసరించి, రామనామజపమువలన మోక్షమవశ్యముగ సిద్ధించును.

క. నిరతంబు రామనామ, స్మరణంబునకంటె మోక్షసాధన మితరం

బరయంగ లేదు ధరలో, బరమసులభ మైనలనదుపాయం బబలా.

టీక. ఆబలఁటపార్వతీ! నిరతంబుకొ=ఎల్లప్పుడును, రామనామస్తరణంబున
కంటెకొ=రామనామజపము నేయుటకంటె, ఇతరంబు=వేరైన, మోక్షనాధనము=
మోక్షమునుసాధింపఁగలిగినట్టియు, పరమసులభము = మిగులసులభమైనదియు, వివల
పదుపాయము = వివట్టికేష్ఠమైనయూపాయము, ధరలోకొ = ఈభూమిలో, అరయం
గకొ=విచారింపఁగా, లేదు.

తా. పార్వతీ ! మనస్సునకును, శరీరమునకును శ్రమ కలిగించు మోక్ష సాధనము లనేకములున్నను ఈరామ నామజప మంత సులభ మైనవి, ఇంత దృఢముగా మోక్ష ఫలమునిచ్చునవి ఎవ్వీయును లేవు. కావున నీరామ నామము సకలమనుష్యులచేతను ఉపాసించదగినది.

వ. అని యిట్లు శ్రీరామమంత్రంబును దత్తభావంబు నుపదేశించిన నా కర్ణించి పరమానందభరితస్వాంత యై యక్కంతామణి యత్యంత

భక్తిపూర్వకంబుగా ననేక ప్రణామంబు లాచరించి వినుతించి స్వామీ తన్నంత్రాధిష్ఠానదేవతాశ్రీరామతత్త్వస్వరూపం బెట్టిది యెఱిగింపు మనిన నొక్కింత విచారించి శ్రీరామహృదయం బనుపరమేతి హాసంబు గల దందు శ్రీరామతత్త్వం బతిస్సప్తంబుగా విలసిల్లు నది యతిరహస్యంబు గావున నెవ్వరికి గోచరంబు గాకుండు దాని నే డెలియం జెప్పెద విను మని శ్రీమహాదేవుం డప్పార్వతీదేవి కి ట్లనియె.

టీక. అని, ఇట్లు. శ్రీరామమంత్రంబును, తత్ప్రభావంబున్ = ఆరామమంత్రముయొక్క సామర్థ్యమును, ఉపదేశించినన్ = తెలియఁజేయుఁగా, ఆకర్ణించి=విని, పర...యై=పరమ=అధికమగు, అనంద=సంతోషముచేత (అనఁగా : లోకులనుద్ధరించుటకు చక్కనియూపాయముదొరకను గదా యనంతసముచేత), భరిత = సంపూర్ణమైన, స్వాంత యై = మనస్సు కలది యై, అక్ష్మాంతామణి = ఆశ్రీరత్న మగు పార్వతీదేవి, అత్యంతభక్తిపూర్వకంబుగాన్ = అధిక మగుభక్తితో, అనేక ప్రణామంబులు = అనేకసమస్తానములను, ఆచరించి = చేసి, వినుతించి = స్తోత్రముచేసి “స్వామీ = ఓ ప్రభువా ! త...పంబు-తన్నంత్ర = ఆశ్రీరామనామమంత్రమునకు, అధిష్ఠానదేవతా=దేవతయగు (అనఁగా : మంత్ర మెవ్వనిని గూర్చి జపింప నలయునో ఆదేవతయగు), శ్రీరామ=శ్రీరామనియొక్క, తత్త్వస్వరూపంబు = యథార్థస్వరూపము. ఎట్టిది (రామనియథార్థస్వరూప మేమి?) ఎఱింగింపుము = తెలియఁజేయుము” అనినన్=అని చెప్పఁగా, ఒక్కంత=కొంచెము, విచారించి=అలోచనచేసి, (అనఁగా: ఆతిరహస్య మగునీశ్రీరామతత్త్వస్వరూపము నీయమకుఁ జెప్పవచ్చునా కూడదా?, అది చెప్పట కీయమ తగినయధికారిణి యగునా కాదా ? అని కొంతవిచారించి) “శ్రీరామ హృదయంబును = శ్రీరామహృదయ మనుపేరు గల, పరమ...ఇతిహాసంబు=శ్రేష్ఠ మగునొక్కపూర్వకభ గలదు, అందున్ = ఆకథయందు, శ్రీరామతత్త్వంబు=శ్రీరామని యథార్థస్వరూపము, (అనఁగా: ఆయథార్థస్వరూపమును గూర్చినవివరము), అతివిస్మయంబుగాన్=మిగుల స్పష్టముగ, విలసిల్లెన్=ప్రకాశించుచుండును, అది = ఆకథ, (చేక, ఆతత్త్వస్వరూపము) ఆతిరహస్యంబు=మిక్కిలి రహస్య మైనది. (అనఁగా: మిగుల సుత్రమును లగునధికారులకుఁ గాని, చెప్పరానిది) కావునన్=కాబట్టి, ఎవ్వరికిఁ, గోచరంబు కాకన్ ఉండున్ = తెలియకుండును. (అనఁగా: దాని నెవ్వరు నెఱుంగరు.) దానిన్=ఆతత్త్వస్వరూపమును (చేక, కథను), ఏన్=నేను, తెలియన్ జెప్పెదన్ = బాగుగ బోధ పడునట్లుగా నీకు చెప్పెదను, వినుము” అని, శ్రీమహాదేవుండు = శోభాయుక్తుఁ డగు నాయీశ్వరుండు, పార్వతీదేవికిఁ, ఇట్లు=ఈక్రింద రాఁబోవువిధముగ, అనియెన్=చెప్పెను.

తా. పై జెప్పిన విధముగ నాపరమేశ్వరుడు రామమంత్రము నుపదేశించి దానిసామర్థ్యము తెలుపఁగానే “లోకుల మధ్యరించుటకు చక్కని యుపాయము దొరకెనుగదా” అని మిగుల సంతసించి యాపార్వతీజేవి తన ప్రియుని గొనియాడి పలు మాటలు నమస్కరించి యిట్లునియె. “ఓ స్వామీ! మీరు మంత్రమును దానిఫలమును చెలియఁ జేసితిరి; గాని ఆమంత్రమునకు అభిదేవతయగు శ్రీరామునితత్త్వస్వరూపమును గూర్చి వివరింపలేదు. కావున దానిని వివరించి యనుగ్రహింపవలయును” అని వేడుకొనఁగానే, ఆపరమేశ్వరుడు మొదట కొంత సంతయించియు పార్వతీజేవి మిగులజ్ఞానవతి యగుటచేత శ్రీరామతత్త్వస్వరూపమును ప్రతింప నిశ్చయించి ఇట్లు నియె. “ఓపార్వతీ! రామహృదయ మనునొకకథ గలదు. అది సాధారణముగ నందఱును తెలియనది కాదు. అట్లయినను నీవు జ్ఞానవతివగుటచే, నీకు దాని వివరించి చెప్పెదను. అందు నీవిడిగినవిషయమంతయు స్వప్నము కాఁగలదు.” అనిచెప్పి క్రింద రాఁబోవువిధముగ శ్రీరామహృదయమును జెప్పట కారంభించెను.

పార్వతీసంగయనివరణము.

శ్రీరామునియధార్థస్వరూపమును గూర్చి పార్వతికి సంశయముకలదనియధ్యాత్మరామాయణమునం దున్నది.

“పదంతి రామం పున మేక మాద్యం, నిరస్తమాయాగుణసంప్రసారమ్,
భజంతి చాహర్నిశ మప్రమత్తాః, పరం పదం యాంతి తత్తైవ సిద్ధాః”

“ఓపరమేశ్వర! ఈరాముడు అద్వితీయుఁ డగు పర బ్రహ్మ మనియు, సకల జగత్తులను కారణభూతుఁ డనియు, మాయతోఁ గాని దానిగుణము లగు సత్త్వరజస్తమస్సులతోఁగాని, సంబంధ మేమియును లేని పరిశుద్ధుఁడనియు చెప్పుచున్నారు. ఇంతమాత్రమేకాక నారామునిపై వర్ణింపఁబడిన స్వరూపముతోనే రేయంబవలొక్కరీతిగ మనసును రెండుదానిపైకిఁ బోనియక నేవించుచున్నారు. అనేవయందు సిద్ధిఁ జెందినవారు పునరావృత్తరహిత మగుమోక్షమును గూడఁ జెందుచున్నారు. ఇది భక్తజనులలో ప్రత్యక్షమయియున్నది.

“పదంతి కేచిత్ పరమోఽపి రామః, స్వావిద్యయా సంవృత మాత్మసంజ్ఞః,
జానాతి నాత్మాన మతః పరేణ, స బోధితో వేద పరాత్మతత్త్వం.
యది స్త జానాతి కుతో విలాపః, సితాకృతే తేన కృతః పరేణ,
జానాతి నైవం యది కేన దేవః, సమోఽపి సర్వై రపి జీవజాతైః.”

“ఇట్లున్నను మఱికొందఱు మఱియొకవిధముగఁ జెప్పుచున్నారు. ఈరాముడు పర బ్రహ్మ స్వరూపుఁ డగుటలో సంశయము లేదు; కాని అట్లయినను ఆయన తనయధార్థస్వరూపము నెఱుంగ లేడు. అజ్ఞానము అవరించి యుండుటచేత తాను

రాధముగను=దుష్టుల శిక్షించి శిష్టుల రక్షించి లోకమున కుపకారము చేయుటకై,
 శ్రీరామచంద్రుడు విరాముడనుపేర దశరథునకుఁ పుత్రుడై, తీతివై=భూమి
 యంగు, అవతరించి = పుట్టి, ప్రేమతోక = అనురాగముతో, సీతను, పెండ్లియాడి,
 సాకేతపురమునక=అయోధ్యాపట్టణమునందు, సంభ్రమించుచుక = సంతసించుచు,
 ఉండి=పండ్రెండుసంవత్సరము లుండి, (వివాహమైనపిదప రాముడు పండ్రెండుసం
 వత్సరములకు అరణ్యమునకు పోయె ననుట రామాయణమున ప్రసిద్ధము.) జగములక=
 ప్రపంచములను, రక్షింపక=రావణబాధలేకుండ రక్షించుటకును, జననివరముక=కై
 కకు దశరథుఁ డంతకు పూర్వమిచ్చియున్నవరములను, జనకునివాక్యముక = దశరథుని
 మాటను, (తేక, ప్రతిజ్ఞను) సమకూర్చి చెల్లింపక=నిద్దించునట్లుచేయుటకును, తమ్ము
 డు=లక్ష్మణుడు, భార్యయుక = సీతాదేవియును, తానుక, కూడి, తాపసులవేష
 ములు=ఋషుల వేషములను (అనఁగా: నారచీరలు మొదలగువానిని,) తాల్చి=ధరించి,
 తాల్చి=ఓర్పు, మీరక=అతిశయించునట్లుగా, (అనఁగా : ఈవనవాసము చేయవలసి
 వచ్చెనే యని కొంచె మైనను విసిగికొనక) దండకారణ్యభూములక = దండకారణ్య
 మునందు, తగక=ఒప్పునట్లుగా, చరించి=తిరిగి, సకలరాక్షసగణములక=సమస్త రాక్ష
 సులను, (అనఁగా: విరాధఖరదూషణాదులను,) సంహరించి, (ఈరాక్షసవధయే రావణు
 నకు రామునిపై కోరికముకలిగించినది కావున నివధను చెప్పుటచే రావణసంహారమునకుఁ
 గారణము లగు సీతావహారదులను గూర్చి చెప్పినట్లే యని యూహించునది.) అంత
 మీఁదక=అటుతర్వాత (అనఁగా : సీత రావణుని యంతఃపురమున నున్న దని అంజ
 నేయువలన నెఱింగినపిదప) సీతానిమిత్తమై=సీతను గొనివచ్చుటకై, అరిగి=లంకకుఁజని.

తా. భక్తులతాపత్రయమును జల్లార్చుటయే ముఖ్య మగుకార్యముగాఁ గలిగి
 సంచరించు నామహావిఘ్నపు దేవతలప్రార్థనమువలన రావణసంహారము చేసి లోకమున
 కుపకారము చేయుటకై రాముఁ డనుపేర దశరథపుత్రుడై భూలోకమున జన్మించి,
 భూమికి పుత్రుకయై సీత యనుపేర జనకునియింటఁ బెరుగుచున్న లక్ష్మీదేవిని వివాహ
 మయ్యెను. అవివాహమున కనంతరము పండ్రెండు సంవత్సరములు సకలభోగముల నను
 భవించుచు నయోధ్యాయందుండి తాను వచ్చిన పనిని (రావణసంహారమును) శిఘ్రముగా
 నిర్వహించు తలంపునఁ దనతండ్రి యగుదశరథుని ప్రతిజ్ఞను బరిపాలింపవలయు
 ననియుఁ దల్లికిచ్చినవరములఁ జెల్లింపవలయు ననియు మిషచే సీతాలక్ష్మణులతోఁ గూడి
 ఋషి వేషము ధరించి దండకారణ్యమును బ్రవేశించెను. అచ్చట విరాధుఁడు ఖరదూష
 ణాదులు మొదలగు రాక్షసుల ననేకుల సంహరించి యావృతాంతమువలనఁ గోపించి
 రావణాసురుఁడు మాయచే సీతాదేవిని లంకకుఁ గొనిపోవ, సుగ్రీవసహాయమువలన
 నాయును వెదకించి, హనుమంతునివలన లంకలో నాయును యుండుట నెఱింగి
 యాలంకకు వానరసైన్యసమేతుఁడై చనియెను.

మ. రణభూమిం దగ రావణాసురునిఁ బుత్రభాతృబంధూరువా
రణగంధర్వశతాంగయు క్తముగ నస్తుశ్రేణిచేఁ ద్రుంచి ల
క్ష్మణసుగ్రీవహనూమదాదియుతుఁ డై కాంక్షించి సీతావధూ
మణితో వచ్చె నరక్షాధ్య కాన్యలు నుతింపం బుష్పకారూఢుఁ డై.

టీ. రణభూమిఁ=యుద్ధభూమియందు, తగఁ= ఒప్పునట్లుగా, పుత్ర...
ముగఁ-పుత్ర=పుత్రులతో, భాతృ=సోదరులతో, బంధు=బంధువులతో, ఉరు=
గొప్పవియగు, వారణ=ఏనుగులతో, గంధర్వ=గుప్తములతో, శతాంగ=రథములతో,
యుక్తముగఁ=కూడినట్లు, రావణాసురునిఁ, అస్తుశ్రేణిచేఁ= బాణసమూహము
చేత, ద్రుంచి=సంహరించి, లక్ష్మణ...తుండై - లక్ష్మణ, సుగ్రీవ, హనూమత్=హను
మంతుఁడు, అది=మొదలగువారితో (ఇచ్చట ఆదిశబ్దములన విభిషణుఁడు మొదలగు
రాక్షసులుకూడఁ జెప్పఁబడిరి)యుతుండై=కూడినవాడై, కాంక్షించి=కోరి, పుష్పకా
రూఢుండై=పుష్పకమనువిమానమునెక్కి (ఇది కుబేరునిగెలిచి రావణుఁడు సంపాదించిన
విమానము), సీతావధూమణితోఁ=స్త్రీరత్న ఘనసీతాదేవితో, ఆర్యులు=మహాత్ములు,
నుతింపఁ=స్తోత్రములఁజేయుచుండ, అయోధ్యకుఁ=(తనరాజధానియగు) నయో
ధ్యాపట్టణమునకు, వచ్చెఁ.

తా. ఇట్లు సీతను గొనితెచ్చుటకై లంకాపట్టణమునకుఁజని, అచ్చట రావణా
సురుని పుత్రమిత్ర బంధుసహితము గాఁ జతురంగసైన్యసమేతముగా రూపు మాపి లోక
ముల భయముఁ బాపెను. తమఁ డగు లక్ష్మణునితోను, సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁడు
మొదలగు వానరులతోను, విభిషణాదిరాక్షసులతోను దనకు ప్రాణసమాన యగు సీతా
దేవితోనుఁ గూడి పరమానందభరితస్వాంతుఁ డగుచు పుష్పకవిమానము నధిష్టించి
యయోధ్యాపట్టణమును జేరెను. మహాత్ములందఱు తన శౌర్యధైర్యాదుల వినుతించు
చుండఁ జరవియోగమువలన నాతురులైయున్న పురజనుల పరమానందభరితులఁ
గావించెను.

తే. ఇట్లరుగుదెంచి రాముఁడు హితపురోహి

తార్యబాంధవసచివభృత్యప్రభృతులు

ననుజులును గొల్వ సక్తుఁ డై జనకజాభి

యక్తుఁ డై యంతఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యె.

71

టీ. అంతఁ=పిమ్మట, రాముఁడు, ఇట్లు=పైఁజెప్పినట్లు, అరుగుదెంచి=అయో
ధ్యాపట్టణమునకువచ్చి, హిత...లును-హిత=మిత్రులును, పురోహిత=పురోహితులును
(తేక, గురువులును), ఆర్యు=పెద్దలును, బాంధవ=బంధువులును, సచి=మంత్రిలును,
భృత్య=సేవకులును, ప్రభృతులును = మొదలగునందఱును, అనుజులును = తోములగు

లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులును, కౌల్యుఁ = సేవించుచుండఁగా, సప్తఁడై = ప్రితిగలవాఁడై (లోకము ననుగ్రహించు నిష్కలవాఁడై ఆసుట.) జనకజాభియుక్తఁడై = సీతాదేవితోఁ గూడినవాఁడై, పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెఁక = పట్టాభిషేకముఁజేసికొనియెను.

తా. పైనవర్ణించినవిధముగా నయోధ్యాపురముఁ జేరినపిమ్మట మంత్రిపురోహితబంధుగురుమిత్ర సేవకాదిజనంబులును దమ్ములును కాలోచితమగురీతి సేవించుచుండిరి. రామభద్రుండును ప్రజల ననుగ్రహింపవలయు ననుతలంపున సీతాసమన్వితుఁడై పట్టాభిషేకమహోత్సవము ననుభవించి కులక్రమగతమగు రాజ్యభారము వహించెను.

—> శ్రీ రామపట్టాభిషేకము. <—

సీ. శృంగార మేపార సీతాంగనామణి

మును నిజవామాంకమున వసింపఁ

దనపాదుకలు శిరంబున మోచి ముందట

హనుమంతుఁ డతిభక్తి ననుసరింప

ధవళాతపత్రమాతతధనుర్బాణముల్

దాల్చి లక్ష్మణుఁడు కైదండ నలర

సరి నిరుగడల వింజామరంబులు పూని

భరతశత్రుఘ్నులు పరిధవింప

తే. ననువమోజ్జ్వలరత్నసింహాసనమున

నమరఁ గూర్చుండి కోటిసూర్యప్రకాశుఁ

డై వసిష్ఠాదిమునిసమూహములచేతఁ

జెలఁగి రాముండు పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యె.

72

టీ. సీతాంగనామణి = సీతాదేవి, శృంగారమేపారక = శృంగారము = శృంగారరసము, (లేక సౌందర్యము), ఏపారక = అభివృద్ధియగుచుండఁగా, మును = ముందు, నిజవామాంకమునక, నిజ = తనయొక్క, వామాంకమునక = ఎడమలోఁ దెచ్చె, వసింపక = ఉండఁగా, హనుమంతుఁడు, అతిభక్తి = మిగులభక్తితో, తనపాదుకలు = తనపావుకోళ్ళను, శిరంబున మోచి = తలపైనుంచుకొని, ముందట = ఎదుట, అనుసరింపక = నిలచి యుండఁగా (లేక, సేవించుచుండఁగా) లక్ష్మణుఁడు, ధవళాతపత్రము = తెల్లనిగొడుగును, అత మును = అతత = గొప్పవియగు, ధనుః = ధనువును, బాణములు = బాణములును, తాల్చి = ధరించి, కైదండక = చేతిప్రక్కన, అలరక = ఉండఁగా భరతశత్రుఘ్నులు, సరి = సమముగా, నిరుగడలక = రెండుపార్శ్వములయందును, జామరములు = సుర

టీలను, పూని=ధరించి, పరిధవింపక=ఒప్పుచుండగా, అను...మునక=అనుపమ= సరిలేని, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, రత్న=నవరత్నఖచితమైన, సింహాసనమునక= సింహాసనముపై, అమరక=బాగుగా కూర్చుండి, కోటిసూర్యప్రకాశుడై=కోటిసూర్యులకుసమానమైన కాంతిగలవాడై, వసిష్ఠాదిముని సమాహములచేతక=వసిష్ఠుడు మొదలగుముఖల సమాహములచేత (అనగా బెక్కండ్రమునులచేత, (చెలగి= ప్రకాశించి, రాముండు, పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెక=పట్టాభిషేకముఁ జేయబడియెను. (వసిష్ఠాదిమునులందఱు నారాముని నభిషేకించి రనిభావము.)

తా. అపట్టాభిషేకసమయమున సౌందర్యరాశి యగుసీతాదేవి రాముని యెడమ తొడపైఁ గూర్చుండి యుండెను. అగ్రభాగమున పరమభక్తుఁడగునాంజనేయుఁడవ్వుహస్తనిపాదుకల శిరమునఁ దాల్చి నేవించుచుండెను. శ్వేతచ్ఛత్రంబును ధనుర్బాణంబులును గూడ ధరించి లక్ష్మణుండు చేతి ప్రక్క నిలచి యుండెను. భరతశత్రుఘ్నులును సురటీల వీచుచు సుభయపార్శ్వముల నలంకరించు చుండిరి. ఇట్టి మహావైభవముతోఁ దనరారుచు కోటి సూర్యప్రకాశుడై యొప్పుచున్న యారాజచంద్రుని నవరత్నఖచితసింహాసనముపై నిలిపి వసిష్ఠాదిమహామునుల అభిషేకము నొనర్పిరి.

అవ. ఇట్లు పట్టాభిషేకమును వర్ణించి యామహోత్సవమును ఉపసంహరము చేయుచు రామహృదయము నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు పట్టాభిషిక్తుం డై శ్రీరామచంద్రుండు హితపురోహితామాత్య నుహృద్విద్విద్భాషాదానదాసీజనంబులకును నానాదేశాధీశ్వరులకు ను విభీషణసుగ్రీవజాంబవ త్సుషేణ నల నీల గజ గవయ గవాక్ష గంధ మాదనాదులకును వందినూగధపాతకలోకంబునకును దక్కినవారల కందఱకును మనోరథంబులుదీరం దగినరథతురగవారణగోభూహిరణ్యగ్రహారరత్నదివ్యవస్త్రాభరణగంధమాల్యాదు లొసంగి సత్కరించి యంతటఁ దనపురోభాగవ ర్తియుఁ బుణ్యకీర్తియు నిలలతటఘటితాంజలియును గృతకార్యుండును నిరాకాంక్షుండును నిత్యానిత్యవస్త్రవివేకయుక్తుండును సకలవిధై హికాముష్మికభాగవిరక్తుండును శమాదిషట్కుసంపత్తియుతుండును ముముక్షుతానమన్వితుండును మహాబుద్ధిమంతుండు నైనహనుమంతుం గనుంగొని కరుణారసంబు పొంగారజనకజాంగనామణి నెమ్మొగంబుఁ జూచి మనకు నిత్యభక్తుండును మదీయజ్ఞానాన కుండును బరమభాగవతశిఖామణియు నైనయితనికి మద్దివ్యతత్త్వస్వరూపం బువదేశింపు మనిన బంగారంబునకుఁ బరిమళంబు

గలిగిన తెఱంగున నుప్పొంగి మందస్మితముఖారవింద యై విశ్వమో
హిని యైనసీతామహాదేవి యాంజనేయుని కభిముఖయై యిట్లనియె.

టీ. ఇట్లు = పైనఁజెప్పినవిధముగా, శ్రీరామచంద్రుఁడు, పట్టాభిషిక్తుఁడై =
పట్టాభిషేకమునొనర్చుకొని, హిత...లకుఁ-హిత=ఇష్టులకు, పురోహిత = పురోహి-
తులకు, ఆమాత్య=మంత్రులకు, సుహృత్=న్నేహితులకు, (మొట్టమొదటఁ గొంచె
మనిష్టముగాఁ దోచునట్లున్నను శంకింపక యుత్తరకాలమున శుభముఁగూర్చుగల
బోధనేయవారుహితులు; ఇతరులు సుహృత్తులు) విద్యుత్=విద్యాంసులకు, బ్రాహ్మణ-
బ్రాహ్మణులకు, దాస=సేవకులకు, దాసీజనంబులకుఁ=దాసీజనులకును, నానాదేశా-
ధీశ్వరులకుఁ=సకలదేశముల ప్రభువులకును, విభీషణసుగ్రీవజాంబవత్సుషేణనలనిగజ
గవయగవాక్షగంధమాదనాదులకుఁ= విభీషణుఁడు మొదలగు రాక్షసులకును సుగ్రీ-
వుఁడు జాంబవంతుఁడు సుషేణుఁడు నలుఁడు నీలుఁడు గజాఁడు గవయుఁడు గవాక్షుఁ-
డు గంధమాదనుఁడు మొదలగు వానరభల్లూక శ్రేష్టులకును, వంది...నకుఁ=వంది=స్తుతి
పాఠకులయొక్కయు, మాగధ=రాజవంశవధినిఁ గొనియాడువారియొక్కయు, పాఠక
=గాయకులయొక్కయు, లోకంబునకుఁ=సమూహమునకును, తక్కినవారలకందఱ
కుఁ=మిగిలిన సకలవిధము లగుజనులకును, మనోరథంబులుదీరకుఁ=కోర్కెలు దీరునట్లు
(సమృద్ధిగా,) తగి...దులు. తగిన=వారివారియోగ్యతకు నుచితములగు, రథ=రథములు,
తురగ=గుఱ్ఱములు, వారణ= ఏనుఁగులు, గో=గోవులు, భూ=భూమి, హిరణ్య=సువర్ణ-
ర్ణము, అగ్రహార=అగ్రహారములు, రత్న=నవరత్నములు, దివ్య=శ్రేష్ఠములైన, వస్త్ర-
వస్త్రములు, ఆభరణ=సాములు, గంధ=గంధము, మాల్య=పుష్పమాలికలు, ఆదులు=
మొదలగువానిని, ఓసఁగి=ఇచ్చి, సత్కరించి=గౌరవించి, అంతటఁ=తర్వాత(వారల
నందఱను స్వస్థానములకుఁ బంపిన పిదప,) తనపురోభాగవర్తియై=తనయగ్రభాగ
మున నుండునట్టివాఁడును, పుణ్యక్షేత్రియై=పవిత్ర మగుక్షేత్రిగలిగినట్టివాఁడును(ధర్మ
పరుఁడగుటచే లోకమున మిగులబ్రశంసించఁబడుచున్నట్టియు,) నీట...లియై=నీటల
తట=ఫాలభాగమున, ఘటిత=కదియింపఁబడిన, అంజలియై=చేహృద్భుజ గలిగిన
వాఁడును, కృతకార్యుండును=తనకార్యమును సాధించినవాఁడును, నిరాకాంక్షుం-
డును=అశయేమియు లేనివాఁడును (సువర్ణఅగ్రహారాదులలో దేనినిఁ గోరనట్టియు)
నిత్యానిత్యవస్తువివేకయుక్తుండును=బ్రహ్మము నిత్యము ప్రపంచ మనిత్యము అను వివే-
కము గలిగినట్టివాఁడును, సకల...డును=సకలవిధ=సమస్తవిధములగు, ఐహిక=పూర్వ
జన్మకర్మములనఁ గలిగి అనిత్యములై యిహలోకమున ననుభవించఁబడుచున్నవియు,
అముష్మికభోగ=యజ్ఞాదులవలనఁ బుట్టి స్వర్గాదులయం దనుభవించఁ బడుచున్నవియు
నగుభోగములయందు, విరక్తుండును=వైరాగ్యముకలవాఁడును, శమా...డును=శమాది

=శమము మొదలగు (శమ, దమ, ఉపరతి, తితిక్ష, శ్రద్ధ, సమాధానము లను),
 వట్టు=అతిగుణములయొక్క, సంపత్తి=సంపదతో, యుతుండును = కూడియున్న
 వాడును, ముము...డును-ముముత్తుతా = మోక్షేచ్ఛచే, సమన్వితండును=కూడి
 యున్న వాడును, (సాధనచతుష్టయ సంపత్తి గలవాడును), మహాబుద్ధిమంతుండును=
 అధిక మగు సూక్ష్మబుద్ధి గలవాడును, ఐన హనుమంతుఁ = అయిన యాంజనేయ
 ని, కనుంగొని=చూచి, శరుణారసంబు=దయారసము, పాంగారఁ=అభివృద్ధి యగు
 చుండ, జనకజాంగనా మణిమొగంబుఁ=సీతాదేవి ముఖమును, చూచి, మనకుఁ,
 నిత్యభక్తుండును=ఎప్పుడును మిగులభక్తితో నేవయైనర్చువాడును, మదీ...ను-మదీ
 య=నాదగు (నాసంబంధ మైన), జ్ఞాన=యథార్థజ్ఞానమునందు (నాస్వరూపమును య
 థార్థము గాఁ చెలిసికొనుటయందు), అసక్తుండును=ఇచ్చ గలవాడును, పర...యఁ
 -పరమ=శ్రేష్ఠులగు, భాగవత=భగవద్భక్తులలో, శిఖామణియుఁ=శిరోరత్నమువంటి
 వాడును, ఐనయితనికిఁ=అగు నీహనుమంతునికి, మద్ది...పంబుఁ-మత్=నాయొక్క
 దివ్య=శ్రేష్ఠమగు, (లేక, లోకోత్తరమైన), తత్త్వస్వరూపంబుఁ=యథార్థస్వరూప
 మును (బ్రహ్మస్వరూపమును), ఉపదేశింపుమనినఁ=ఉపదేశింపవలయునని చెప్పఁగా
 నె, బంగారంబునకుఁ=సువర్ణమునకు, మరిమఱంబు=సువాసన, కలిగినతేజంగునఁ=
 కలిగినవిధంబున, ఉప్పొంగి=సంతోషించి, మంద...దయై-మందస్థిత=చిటునగ్రు
 తోఁ గూడిన, ముఖారవిందయై=ముఖపద్మము కలదియై, (సర్వసాక్షి, సర్వవ్యాప
 కుడై, జీవునికంటె నభిన్నుడైయున్న బ్రహ్మమును చెలిసికొనుట కింత ప్రయత్నము
 కావలయునా" అను నభిప్రాయముచే సీతాదేవి నవ్వె నని తెలిసికొనవలయును). విశ్వ
 =సకలప్రపంచమును, మోహినియై=మోహింపఁజేయునది యైన (మాయాస్వరూపిణి
 యైన) సీతామహాదేవి, ఆంజనేయునికిఁ, అభిముఖియై=ఎదురై, ఇట్లనియె=ఈక్రింద
 రాఁబోవు విధముగా నుపదేశించెను.

తా. రామభద్రుఁడు వట్టాభిషేకోత్సవము పైన ప్రించినవిధముగా మహావైభ
 వముతో ముగియఁగానే హితపురోహితమంత్రిమిత్రదానదాసీజనులకును అభిషేకో
 త్సవమును జూడవచ్చిన రాజులకును విభీషణాదిరాక్షసులకును సుగ్రీవాదివానరులకును
 బాంబవదాదిభల్లూకవరులకును పండితాగ్రధాదులకును మఱియు సకలవిధము లగు వారి
 కిని, వారివారిమనస్సులు తృప్తి జెందునట్లు రథగజతురగ సువర్ణాగ్రహారాదిబహువిధ
 బహుమానములనొసంగి వీడ్కొల్పెను. హనుమంతుఁడుమాత్రము నిత్యానిత్యనస్తువివే
 కము వైరాగ్యము శమాదివట్టు-సంపత్తి మోక్షేచ్ఛ యనుజ్ఞానసాధనములచేఁ బ్రకా
 శించుచు రామునియొక్క యథార్థస్వరూపము చెలిసికొనఁ గోరుచు నుండువాడగు
 టచేత నస్తుహృదఁ డిచ్చు బహుమానముల వేషింపక ఫాలభాగంబునఁ జేమొడ్డుఁ

గదియించి యెదుట నిలిచియుండెను. ఇట్లు తన కంతటి మహాకార్యమును సాధించి యు నేమియుఁ గోరకున్న సత్స్వభావుడగు నాహనుమంతుని మహాబుద్ధిమంతుని నప లోకించి యాతని మనోరథము నూహించి దయారసము మఱియు నుప్పొంగ నీతా దేవితో నిట్లనియె. “దేవీ! ఈతఁడు మనయెడల మిగుల భక్తికలవాఁడు. పరమభాగవతులలో శిరోరత్నముంబోలవాఁడు. నాయథార్థస్వరూపము నెఱుంగఁ దలంచుచున్నాఁడు. కావున నీనికి లోకోత్తరమగు నాయథార్థస్వరూపము నెఱింగింపుము” అని యిట్లు రామచంద్రుఁ డాజ్ఞాపింపఁగానే జగన్మోహిని యగునా సీతాదేవియు బంగారమునకు సుగంధముఁ గలిగినట్లు సంతసించి యాయాంజనేయుని కెదురై ముఖమలంబున చిఱునగవు తళుకొత్త నిట్లని యుపదేశింప నారంభించెను.

== సీత హనుమంతునకుఁ దారకయోగంబు బోధించుట. ==

మ. సుమతీ! రాముఁడు నిర్వికారము సదా శుద్ధంబు బుద్ధం బచి
త్య మవాచ్యం బతులం బతీంద్రియము సత్తామాత్రముఁ స్వప్రకా
శము నిర్ద్వంద్వము నిర్వికల్ప మజముఁ సత్సంవిదానందరూ
ప ముమూర్తం బజరంబు కేవలపర బ్రహ్మంబు చింతింపఁగన్. 74

టీక. సుమతీ=ఓనుత్పబుద్ధి గలహనుమంతుఁడా! చింతింపఁగన్ = బాగుగ, విచారించినయెడల, రాముఁడు, నిర్వికారము=పద్వికారములు లేనట్టియు, సదా= ఎల్లప్పుడు, శుద్ధంబు=దేనితోను సంబంధము లేక స్వచ్ఛమై యుండునట్టియు, బుద్ధంబు=జ్ఞానస్వరూపమైనదియు, అచింత్యము=మనసుచే తలంపరానిదియు, అవాచ్యంబు=నోటిచే వచింపరానిదియు, అతులంబు=తనతో సమానమగు మఱియొకవస్తువు లేనిదియు (లోకోత్తర మైనదియు), అతీంద్రియము=ఇంద్రియములకు గోచరము కానిదియు, సత్తామాత్రముఁ=సర్వకాలములందును సర్వదేశములందును సర్వవస్తువులయందును ఒక్కటే విధముగ నుండుటయే స్వరూపముగాఁ గలదియును (నిత్యమైనదియును) స్వప్రకాశము=పదనిసహాయము లేక స్వతంత్రమై ప్రకాశించునదియు, (అనఁగా తెలిసికొనఁబడునదియు, పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనువాఁడు మఱియొకఁడు లేడని భావము). నిర్ద్వంద్వము=మఖదుఃఖములు శీతోష్ణములు మొదలగుద్వంద్వములు ఒకటి విడచిన మఱియొకటి పురుషుని వాశ్రయించియే యుండుస్వభావము గలగుణములు లేనిదియు, వానిచే వాధింపఁబడనిదియు, నిర్వికల్పము=సంకల్ప వికల్పములు లేనిదియును, అజముఁ=ఉత్పత్తిలేనిదియు, సత్సం...పము=సత్ సత్యము, సంవిత్=జ్ఞానము, అనంద=అనందము, రూపము=స్వరూపముగాఁ గలదియు, అమూర్తంబు = ఇంద్రియములకు గోచర మగునాకారము లేనిదియు, అజరంబు=మదిమి లేనిదియునగు,

కేస...బు-కేవల=అన్యతీయమైన, (తనకంటె నన్య మగు వస్తువు లేని) పర బ్రహ్మంబు= పరబ్రహ్మస్వరూపుండే.

తా. ఆంజనేయా! రాముని సామాన్యమనుష్యునిగా భావించుచున్నావేమో అగునుని యథార్థస్వరూపమును చెల్పెద వినుము. ఉండుట పుట్టుట ఆభివృద్ధి యగుట పరిణామముఁ జెందుట క్షీణించుట నశించుట యనురూపములతో ప్రత్యక్షములైయున్నవికారములతో సంబంధముఁజెందనిదనియు, నిర్మలమైయుండునదనియు, జ్ఞానరూపమనియు, లేక, వివేకు లగునుమాత్రుల కఱుంగవచ్చున దనియు, 'ఇది యిట్లుని' యూహింపరానిదనియు, వాక్కుల కగోచర మైనదనియు, దృష్టాంతములఁ జెప్పి నిరూపింప నశక్యమైనదియు, ఇంద్రియములకు గోచరముకానిదనియు, ఉనికియే స్వరూపముగాఁగలదనియు, పరులచే నెఱుంగఁబడక దన్ను తానే యెఱుంగునది (అనఁగా: తనంతదానే ప్రకాశించునదియనియు) సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములతోఁ గాని లేకభేదవాదు లొనర్చు నానావిధములగు వికల్పములతోఁగాని (అనఁగా : "చైతన్యరూపుని యందు జీవ బ్రహ్మభేదముకలదు. జ్ఞాన మాత్రమే గుణమేకాని స్వరూపముకాదు." అను మొదలగువిరుద్ధకల్పనలతోఁగాని) పుట్టుక ముదిమి మొదలగువానితోఁగానిసంబంధములేనిదనియు, సత్యజ్ఞానానందరూపమైనదనియు, వేదము లేపర బ్రహ్మమునుగూర్చి యుద్వోషించుచున్నవో అట్టిపర బ్రహ్మమే యీరాముడని లెలిసికొనుము.

అవి. ఇట్టిరాముండు నిర్వికారుఁ డగునేని యీతనివలనఁ బ్రపంచము పుట్టుననుట సంభవింపదుగదా. అట్లైన రాముని (పరబ్రహ్మమును) జగత్కర్తనుగాఁ జెప్పవలయునని ప్రమాణములు కావచ్చును. శ్రుతి యప్రమాణమగుట సప్తతముగాదు కదా యని సమాధానముఁ జెప్పచున్నాఁడు.—

క. అవికారుఁ డయ్యుం గనకము, వివిధాభరణంబు లై నవిధమున నితఁడే దివియై భువియై రవియై, కవియై సర్వాత్మకఁడై ప్రకాశించుఁడగన్.

టీక. అవికారుఁడయ్యుం=స్వయముగ నెట్టిమార్పును జెందనివాడయ్యును. కనకము=సువర్ణము, వివిధాభరణములైనవిధమునక=అనేక విధము లగు నాభరణములైనట్లు, ఇతఁడే=ఈపర బ్రహ్మ మగురాముండే, దివియై=ఆకాశరూపుండై, భువియై=భూస్వరూపుండై, రవియై=సూర్యస్వరూపుండై, కవియై=బ్రహ్మస్వరూపియైన చంద్రుండై, (లేక, శుక్ర, గ్రహస్వరూపుండై), సర్వాత్మకఁడై=సర్వప్రపంచరూపుండై, తగక=ఓష్ణనట్లుగా, ప్రకాశించుక=ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

తా. పరబ్రహ్మము నిర్వికారుఁ డని చెప్పట కాజీవమేమియులేదు. ప్రపంచమొక్కప్పుడునుకంటె నేఱుగునేని యప్పుడు ఆప్రపంచముయొక్కయంత్యత్వవలనఁగాని,

వివాళముపలనఁ గాని అపరబ్రహ్మమునకు వికారములు కలుగు నని చెప్పవచ్చును గాని ప్రకృతవిషయముమాత్రమట్టిదికాదు. ప్రపంచమునకును పరబ్రహ్మమునకును భేదము కొంచె మైనను లేదు. ఎంతేవిచారించి చూచినను ఈ ప్రపంచమున నామరూపముల కంటె నితర మగుపదార్థ మేదియును గానఁబట్ట లేదుగదా! కావున, నుపర్లముచే జేయఁబడిన భూషణములు ఎన్నిరూపభేదములు కలవి యైనను వానికిఁ గారణమగునుపర్లమునకంటె వేఱుకొనఁటలు ఈ ప్రపంచము ఎన్ని నామరూపభేదములు కలదియైనను కారణభూత మగుపరబ్రహ్మమునకంటె వేఱగునది కానేరదు, అభూషణములయందలి వికారములవలన సువర్ణమున కేమియు వికారముఁ గలుగనట్లు ప్రపంచమునందలి వికారములవలనఁగూడ నాపరబ్రహ్మమునకు వికారములు గలుగనేరవు. కావున నోయాంజనేయా! మన కెన్ని భేదములతోఁ గానఁబుచ్చుచున్నను ఈభూమి అకాశముమొదలగు భూతములుగాని, సూర్యచంద్రాదిగ్రహములు గాని, జంగమస్థావరములు గాని యీ రామునికంటె బ్రహ్మమువేఱు కా వని తెలిసికొనుము.

అమ. ఇట్లు చెప్పినచో 'పరమాత్మకర్త' అని చెప్పఁ శ్రుతులకేకాదు. 'పరబ్రహ్మమునందు సత్త్వరజస్తమోగుణరూప మగు నొకకత్తి గలదు. ఆకత్తి ప్రపంచమునుఁ బుట్టించును.' అని చెప్పఁ శ్రుతులకుఁ గూడ నప్రామాణ్యము వచ్చును. అనిన సమాధానమును జెప్పచున్నాఁడు.

క. త్రిగుణాత్మికయై యనిశము, జగములఁబుట్టింపఁబెంపఁ సమయింపంగాఁ దగుమూలప్రకృతియ నే, నగుదుఁ జూచి సత్యముగ మహాగుణశాలీ!

టీక. మహాగుణశాలి = సగుణవంతుఁడ పగు నోయాంజనేయా! త్రిగుణాత్మికయై = సత్త్వరజస్తమోగుణములే స్వరూపముగాఁ గలిగి, అనిశము = ఎల్లప్పుడును, జగములక = లోకములను, పుట్టింపక, పెంపక, సమయింపఁగాక = సకరింపజేయుటకును, (అనఁగా : సృష్టినితీసంహరములఁ జేయుటకు), తగు... ప్రకృతియ - తగు = సామర్థ్యముగల, మూలప్రకృతియ = మూలప్రకృతియే (మాయాశక్తియే), సత్యముగక = నిజముగా, నేనగుదుఁజూచి = నేను అయి యున్నాను సుమా!

తా. మూలప్రకృతి యనుకత్తి పరబ్రహ్మమునందు కల దనియు ఆకత్తియే ప్రపంచమును సృజించుచు సంహరించుచు నున్నదనియు వేదములు చెప్పుచున్నవనుట సత్యము. మూలప్రకృతియడనను, అవిద్యయనినను, అజ్ఞానమనినను, మాయ యనిన నొక్కటియే. ఆకత్తిని నేనే యని తెలిసికొనుము. వేద మిట్లు చెప్పినను పరబ్రహ్మమునకు మాత్రము వికారము కలుగ వక్కాఁడలేదు. యథార్థస్థితిలో నిమూలప్రకృతి గూడ నాబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకానేరదు. వేఱైయుండిన నే కాని యాయనకు

వికారమును గలిగింప నేరదుగదా. అపరబ్రహ్మ మొక్కడే సత్తాస్వరూపుఁ డగుట చేతను (ఉనికియే స్వరూపముగాఁ గలవాఁ డగుటచేతను) మఱియొకసత్త (ఉనికి) యున్నదనిన రెండుసత్తలకుఁ గలభేదమును నిరూపించుటకు వీలులేకపోవుటచేతను పరబ్రహ్మమునకంటె నితర మగుపదార్థముండుటకే వీలులేదు.

మఱియు ఉత్పత్తి వినాశము అనుపదములయర్థమునుగూర్చి విచారణీయాం శము కొంత గలదు. ఎట్లనిన; ఉత్పత్తి యనఁగా నింతకుఁ బూర్వము లేనిపదార్థము క్రొత్తగా పుట్టుటయా? లేక అంతర్ధానమైయుండునది ప్రకాశించుటయా? క్రొత్తగాఁ బుట్టుట యుత్పత్తి శబ్దార్థమనిన నది యుక్తియుక్తము కానేరదు. అభావమునుండి భావ ముత్పత్తి యగుననుట ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగదా! కావున నివిషయమున సవిశ్యముగ రెండవపక్షమునే యంగీకరింపవలయును. (అనఁగా : ఏదియో యొకకారణమునఁ గొంతకాలమునుండియుఁ బ్రకాశింపకున్న పదార్థము ప్రకాశించుటయే యుత్పత్తి శబ్దార్థ మనవలయును.) ఈయుక్తి ననుసరించుచు విచారించిన, అంతర్ధానమునుఁ జెందుటయే వినాశశబ్దార్థమని చెప్పవలసివచ్చును. కొంతకాల మవిచ్ఛిన్నముగఁ బ్రకాశించుచుండుటయే స్థితీశబ్దమునకుఁ గూడ నర్థమని యేర్పడును.

ఇప్పు డాలోచించి చూడుము. మూల ప్రకృతిచే ప్రపంచము పుట్టింపఁ బడును. (అనఁగా : మూలప్రకృతిచే ప్రపంచముతోఁదనట్లు చేయఁబడును.) అని యర్థ మేర్పడును. మూలప్రకృతి యనినను అజ్ఞానమనినను ఒక్కటియే యని యిది సఱకే చెప్పియున్నాను. కావున “మూలప్రకృతి ప్రపంచమును సృష్టించును.” అనిన “అజ్ఞానముచే ప్రపంచ మున్నట్లు తోచును” అనియే యర్థము. అజ్ఞానలకుఁ గూడ ప్రారబ్ధ వశమునఁ గొంతకాలముసఱకు (అనఁగాఁ : బ్రశయమగునంతవఱకు) ఇహపర లోకరూప మగు ప్రపంచము తోచుచు మఱికొంతకాలము (అనఁగాఁ: వారివారికర్మల ఫలముల నిచ్చుట కభీషుఖము లగునంతవఱకు) దోచును. కావున ప్రపంచాంతర్ధాన రూపమగు వినాశముగూడ మూలప్రకృతిచేతనే చేయఁబడుచున్న దని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. ఈ ప్రపంచమంతయు నజ్ఞానకల్పితమే యని యెఱింగినవారలగుటచేత, వారి కది బ్రహ్మభిన్నముగా నెప్పటికిని తోచదు. కావున నెట్లు చూచినను పరబ్రహ్మము నను వికారములు కలుగనక్కఱలేదని తెలిసికొనుము. అమూలప్రకృతియు నేనే యని నిశ్చయించుకొనుము.

అవ. ఇట్లు చెప్పినను పరబ్రహ్మము కర్తయగుటకు వీలులేకపోవుటచే శ్రుతికి విరోధము వచ్చియే తీరును. సృష్టియనఁగా సుత్పత్తి యైనను, వికాస మైనను, దాని కొకకర్తయవశ్య ముండితీరవలయును గదా. అజ్ఞానమే దానికి కర్త యనిన పరబ్రహ్మము జగత్కారణమని చెప్పశ్రుతులకు విరోధము వచ్చును. కావున మూలప్రకృతి

పరబ్రహ్మమునకంటె వే అనియు, ఆపరబ్రహ్మము దానిమూలమున ప్రపంచమున సృజించుచున్నాడనియు, ఇట్టివాఁడగుటచే నాబ్రహ్మము సవికారమే యనియు, కర్త యనియుఁ జెప్పితీరవలయును. పరబ్రహ్మమునకుఁ గలశక్తియే ప్రకృతి యని శ్రుతులు చెప్పచున్నవిగాదా' అనిన సమాధానముఁ జెప్పచున్నాఁడు:—

క. అనులుఁ డగునితనిసాన్ని

ధ్యమువలన సృజింతు జగ మతంద్రితనైయి

ట్లమర జడులచేఁ దత్సృ

ప్రము కల్పింపఁబడు నీయసంగునియందున్.

77

టీక. అనులుఁడు=నిత్యసిద్ధుఁడు (నిర్వికారుఁడు.) అగునితనిసాన్నిధ్యమువలన=అయినయీపరబ్రహ్మముయొక్క సామీప్యమువలన (అనఁగా: ఈరాముఁడు నా సమీపమున నుండుటచేత) అతంద్రితనై=ఏమటుపాటులేనిదాననై, జగము=లోకము, సృజింతు=సృష్టిచేయుచున్నాను, ఇట్లమర=ఈవిధముగా, నుండఁగా, జడులచే=అజ్ఞానులచేత, తత్సృప్రము=నాచేడేయఁబడిన సృష్టి, ఈయసంగునియందు=నిర్వికారుఁడగు (లేక, దేనితోసంబంధము లేని) యీరామునియందు, కల్పింపఁబడు=ఆరోపింపఁబడును.

తా. ఇట్లాత్మ నిర్వికారుఁడైనను శ్రుతులయందుఁ గొన్నిచోట్ల నాయనయే జగత్కర్తయని చెప్పఁ బడి యున్నది. మూలప్రకృతికిని ఆబ్రహ్మమునకును భేదము లేదని యిదివఱకే నిరూపించి యున్నాను. పారమార్థికస్థితి యిదియే యైనను, వేదము జనుల గ్రమగ్రముగ నుద్ధరించుతలంపుచే నారంభమున నట్లు చెప్పచున్నది. తిమిరరోగము గలవాఁ డొకచంద్ర బింబమును రెండుగాను మూడుగాను చూచినట్లు లోకులును తమభ్రాంతివలనఁ బరబ్రహ్మమునందు భేదమున్నట్లు తలంచుచున్నారు. వేదము కూడ తత్త్వస్వరూపము వానికి సుఖముగ గోచరమగుటకై మొట్టమొదట వారవలంబించియున్న భేదమునే యాధారము చేసికొని యుపదేశించుచుఁ గ్రమగ్రమముగ యుక్తులచే దానిని నిరకారించి పరమార్థతత్త్వమును మనసున నాటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నది. ఇంతియేకాని ఆశ్రుతికి భేదమును జెప్పటయందుఁ దాత్పర్యములేదు. ఒకని కొకగొప్పవిషయము బోధింపవలయు ననిన మొట్టమొదట వారికిఁ గలజ్ఞానమును తలంపులను గమనించి వానికిఁదగినట్లు బోధయొనర్చుచుఁ గ్రమగ్రమముగఁ జిత్తమును బరిపక్వముఁ జేసియే కదా యావిషయము నుపదేశింపవలయును. ఇట్లు చేయక యొక్కమా ట్టిటివిషయముల నుపదేశించినవారిమనను (శిష్యులమనను) దానిని సంపూర్ణముగ గ్రహింపలేక, నాకు సర్వముఁజెలిపె నని యభిమానించుచు ముందున్నస్థితియందు నిలువనొలక యుభయభిప్రాయమై చెడిపోవు ననుటయు ప్రత్యక్షసిద్ధమే కదా. కావున

మూలప్రకృతి పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱనియు, అది పరబ్రహ్మశక్తియనియు, ఆ శక్తిమూలముననే పరబ్రహ్మము సృజించుచున్నాడనియుఁ జెప్పబడవలసినదోషమేమియును లేదు.

యథార్థస్థితిలో నిట్లు చెప్పినను పరబ్రహ్మముమాత్రము సవికారుఁడుకా నక్కఱలేదు. ఏలయుననఁ ; లోకమునందు కర్తృత్వము రెండు తెఱఁగులై యున్నది. కొందఱు స్వయముగఁ గొన్ని సాధనములఁ గైకొని కార్యముల సాధించు చున్నారు. మఱి కొందఱు తామేమియుఁ జేయకయే పరులచేఁ సర్వకార్యములఁ జేయించుచున్నారు. ఈరెండు తెఱఁగులవారిని కూడ లోకమునఁ గర్తలనియే చెప్పుచున్నారు. ఇందు మొదటిది సాధనసాధ్యకర్తృత్వము (సాధనములఁ గైకొనియే కార్యముల సాధించుట వలనఁగలుగు కర్తృత్వము), రెండవది సాన్నిధ్యమాత్రసాధ్యకర్తృత్వము (స్వయముగ సాధనములఁ గైకొన కున్నను తనసామీప్యమువలనఁ బరులచేఁ గార్యముల సాధింపఁజేయుటవలనఁ గలుగఁగ కర్తృత్వము) ఈరెండవకర్తృత్వము పరబ్రహ్మమునకుఁ గలదు. ఆయనయూ దనకంటె వేఱుగా నున్నప్రకృతిచేఁ బ్రపంచసృష్టినిఁ జేయించుచుండవచ్చును గదా !

ఈప్రకృతి పరబ్రహ్మమునకు శక్తియే యైననుగూడ నీకర్తృత్వమునకు భంగము రాదు. పురుషునికంటె వానియందున్నశక్తి వేఱనుటలో సంతయ మేమియును లేదు. శక్తికిని శక్తిగలవానికిని సమవాయసంబంధము, (అనఁగాః నిత్యసంబంధము) కలదని తార్కికు లందురు గాని అది వేదాంతులకు సమ్మతముకాదు గదా. యథార్థస్థితిలో పదార్థములు రెండైనప్పుడు అవియొక్కటిగానే యున్నట్లు భ్రాంతివలనఁ దోఁప నచ్చునేకాని అట్టినిత్యసంబంధముకూడ నొకటి కలదనుట యుక్తిశూన్యముకదా ! ఇట్లు సర్వమును విమర్శించిన భ్రాంతినిర్ధ మగుభేదము నాశ్రయించి పరబ్రహ్మము నందు కర్తృత్వ మోపింపఁ బడుచున్నను ఆపరబ్రహ్మమునకు మాత్రము వికారములు కలుగ నక్కఱలేదు.

ఈతత్త్వము నెఱుంగ లేక యజ్ఞానులగువారు నాచే (మూలప్రకృతిచే) జేయబడుచున్న పకలకార్యములను నిర్వికారుఁ డగునాపరబ్రహ్మమునం దాలోపించుచున్నారు. అప్పు హాతునకు దేనితోను సంబంధము లేకుండినను, అకాశమువలె సర్వవ్యాపకుఁడై యుండుటచేత నాప్రకృతియందుగూడ వ్యాపించియే యున్నాఁడు. కావున నట్లు కల్పించుచున్నారు. మాయ ఆ బ్రహ్మమున కుపాధి యనియు, పరబ్రహ్మము తన యందుండుటచే నామాయయే సర్వమును సృజించుచున్న దనియు, బ్రహ్మమునకు నీసృష్టితోనేమియుసంబంధము లేదనియుఁ జెలిసికొన లేకున్నారు. కావుననే యాయనకుఁ గలసాన్నిధ్యమాత్రసాధ్యకర్తృత్వమును, సాధనసాధ్యకర్తృత్వమునుగా భావించి

పరబ్రహ్మముకూడ సవికారమే యనుచున్నారు. “బ్రహ్మమునకు సాన్నిధ్యమాత్ర సాధ్యకర్తృత్వము గలదనిచెప్పినను, ఆయన నిర్వికారుఁ డగుటకువీలులేదు. పరులచేఁ గార్యములఁ జేయింపవలయునన్ననుఁ గర్తయగువారికి సంకల్పము మొదలగునవి యుండియే తీరవలయును గదా” అనుటయు యుక్తియుక్తముగాదు. అయస్కాంతకీల యినుము నాకర్షించుచున్నది కదా! ఆకీలకు సంకల్పము గల దనుట కవకాశము గలదా? కావున సాన్నిధ్యమాత్రసాధ్యకర్తృత్వము గలవాఁడు సంకల్పము మొదలగు వికారములు కలిగియుండవలయు ననుట నియమము కాదు. కావున నీవేదాంతసిద్ధాంతమే శ్రుతికిఁ గూడ విరుద్ధము కాదని తెలిసికొనవలయును.

అవ. పైనిరూపించినవిషయమును అనుభవసిద్ధముగ నిరూపించి చూపుచున్నాఁడు.-

వ. అది యెట్లనిన నాకర్షింపు మయోధ్యానగరంబున నతినిర్మలం బయిన రఘువంశంబునం దితనిజన్మంబును విశ్వామిత్ర సహాయత్వంబును దన్తఖరక్షణంబు నహల్యాశాపశమనంబును ఘోరధనుర్భంగంబును మత్స్యణిగ్రహణంబును పరశురామపరాక్రమభంజనంబును బురప్రవేశంబును దండకారణ్యగమనంబును విరాధవధంబును శూర్పణఖాకర్ణనాసికాచ్ఛేదనంబును ఖరదూషణత్రిశిరః ప్రముఖ రాక్షస ఖండనంబును మాయామారీచహరణంబును మాయాసీతాపహరణంబును జటాయుకబంధమోక్షలాభంబును శబరీపూజనంబును సుగ్రీవసమాగమంబును వాలివధంబును సీతాన్వేషణంబును సముద్రసేతుబంధనంబును లంకాఘోషంబును భీమసంగ్రామంబున భ్రాతృపుత్రపౌత్ర బాంధవహితజనాదినహితంబుగా రావణహరణంబును విభీషణరాజ్యప్రదానంబును బుష్పకారోహణంబును మత్స్యమేతంబుగా సాకేతపురగమనంబును రాజ్యాభిషేకంబును మొదలుగాఁ గలకార్యంబు లన్నియు నాచేత నాచరితంబు లయ్యె నట్లగుచుండ నిర్వికారుం డఖిలాత్మకుం డైనయీరామునియం దజ్ఞానులచే నారోపింపఁబడుఁ గావున.

టీక. అది యెట్లనిన = ఆయాఁగోపణ యెట్లనఁగా, ఆకర్షింపుము = వినుము, అయోధ్యానగరంబునక = అయోధ్యాపట్టణమునందు, అతినిర్మలంబైన = మిగులవిశుద్ధమగు, రఘువంశంబునందుక = రఘుమహారాజయొక్క వంశమునందు, ఇతని జన్మంబు = ఈరాముఁడు పుట్టుటయు, విశ్వామిత్ర సహాయత్వంబును = విశ్వామిత్రునికి సహాయుండగుటయు, తన్త...బును-తత్ = ఆవిశ్వామిత్ర మహామునియొక్క, మఖి=

యజ్ఞమును, రక్షణంబును = రక్షించుటయు, అహ...బును - అహల్యా = అహల్య
యొక్క, శాపశమనంబును = శాపమును బోగొట్టుటయు, హరధనుర్బంగంబును =
శివునివిల్ల విజయము, మత్వా...బును-మత్ = నాయొక్క, పాణిగ్రహణంబును =
వివాహంబును (అనఁగా: నన్ను వివాహముఁ జేసికొనుటయు), పర...బును - పరశు
రామ=పరశురామనియొక్క, పరాక్రమ=శౌర్యమును, (లేక, బలమును,) భంజనం
బును = అడంచుటయు, పురప్రవేశంబును = మరల అయోధ్యాపట్టణమునకు వచ్చు
టయు, దండకారణ్యగమనంబును = దండకారణ్యమునకుఁ బోవుటయు, విరాధవధం
బును=విరాధుఁ డనురక్కసుని సంహరించుటయు, శూర్ప...బును - శూర్పణఖా =
రావణాసురుని చెలియలగు శూర్పణఖయొక్క, కర్ణ=చెవులను, నాసిక=ముక్కును,
చేదనంబును=కోయుటయు, ఖర...బును-ఖర = ఖరుఁడు, దూషణ = దూషణఁడు,
త్రిశిరః=త్రిశిరుఁడు, ప్రముఖ=మొదలుగాఁగల, రాక్షస=రాక్షసులయొక్క, ఖండ
నంబును=ఖండించుటయును, మాయా మారీచ హరణంబును = మాయలేడియై వచ్చిన
మారీచుని సంహరించుటయు, మాయానీతాపహరణంబును = రావణుఁడు మాయా
నీత నైతికొని పోవుటయు, (రావణుఁడు మాయానీతను గొనిపోయెననుట యధ్యాత్మ
రామాయణ సంప్రదాయము. వాల్మీకిరామాయణమున నీవిషయము ప్రత్యేకముగ
ఖండింపఁబడియుండకపోవుటచేత నామునికీకూడ నిదియే యభిప్రాయమనితోచుచు
న్నది. ఒకవిషయము సామాన్యముగానొకచోటఁ జెప్పబడినప్పుడు మఱియొచ్చుట
నైనను దానిని గూర్చిన విశేషమున్నయెడల గ్రహింపవచ్చు ననుట సుప్రసిద్ధము.)
జటా...ను-జటాయాను=గృధ్రరాజగుజటాయువునకును, కబంధ=కబంధుఁడగు రాక్ష
సునకును, మోక్షలాభంబును = మోక్షమునిచ్చుటయు, శబ...బును, శబరీ = శబరి
యనుబోయవనిత, పూజనంబును = పూజించుటయు (లేక, శబరి ననుగ్రహించు
టయు,) సుగ్రీ...బును-సుగ్రీవ = సుగ్రీవునితో, సమాగమంబును = స్నేహముఁ
జేయుటయు, వాలివధంబును = వాలినిసంహరించుటయు, సీతాస్వేషణంబును-సీతా=
సీతయొక్క (ను), అస్వేషణంబును= వెడకుటయు (లేక, వెడకించుటయు) నమద్ర
సేతుబంధనమును=నమద్రమున సేతువుం గట్టుటయు, లంకావిరోధంబును = లంకను
ముట్టడించుటయు, భీమ...బునఁ-భీమ = భయంకరమైన, సంగ్రామంబునఁ=యుద్ధ
మునందు, భ్రాతృ...గాఁ-భ్రాతృ=తమ్ములు, పుత్ర=కుమారులు, పౌత్ర=మనుమలు,
బాంధవ=బంధువులు, హితజన = ఇష్టజనులు, ఆది = మొదలగు వారితో, సహితం
బుగాఁ=కూడునట్లుగా, రావణహరణంబును = రావణునిసంహరించుటయు, విభీష
ణరాజ్యప్రదానంబును = విభీషణునికి లంకా రాజ్య మొసంగుటయు, పుష్పకారోహ
ణంబును = పుష్పకవిమానము నెక్కుటయు, మత్స్యమేతలబుగాఁ = నాలోకూడి,
సాకేతపురగమనంబును=అయోధ్యాపట్టణమునకు వచ్చుటయు, రాజ్యాభిషేకంబును=

పట్టాభిషేకముఁ జేసికొనుటయు మొదలుగాఁ గలకార్యములన్నియుక, నాచేత నాచరితంబులయ్యెక = నాచే నాచరింపఁబడినవి. అట్లుగుచుండక = ఇట్టికార్యముల నన్నిటిని నేనే చేసియున్నను, నిర్వికారుండు = ఏవికారములను లేనివాఁడును, అఖిలాత్మకుండు = సకల ప్రపంచరూపుఁడును, ఐన, ఈరామునియందుక, అజ్ఞానులచేతక, ఆరోపింపఁబడుగావునక = ఆరోపణ చేయఁబడుచున్నది గాన (అనఁగా: ఈకార్యములనన్నిటిని రాముఁడే చేసె నని జ్ఞానకూన్య లగువారు తలంచుచున్నారు గావున ననుట.)

తా. నేను (మూలప్రకృతి) చేయుకార్యముల నీరామునియందు (పరబ్రహ్మ సంధు) నారోపించువిధమును వివరించెదను వినుము. ఈరామునకు పుట్టుక గాని, కామక్రోధాదులతో సంబంధము గాని లేదు. శత్రువులుగాని, మిత్రులుగాని లేరు. హర్షశోకములేవు. ఈవికారము లన్నియు నాచే (జ్ఞానముచే) గల్గింపఁబడినవి. ఇట్లున్నను అజ్ఞానులగువారు ఈరాముఁడే రఘువంశమున జనించి, విశ్వామిత్రునకుఁ దోడ్పడి యమ్మహాత్మునియజ్ఞమును గొననోగించి, అవల్యాకాపమును దీర్చి శివునివిల్లు విఱచి నన్ను బెండ్లియాడెననియు, పరశురాముని భంగపఱిచి యయోధ్యకుఁడేరి యచ్చట కొంతకాల ముండి లక్ష్మణునితోను నాతోను గూడి దండకారణ్యమును బ్రవేశించె ననియుఁ జెప్పవచ్చును. అచ్చట విరాధుఁడు మొదలగు రాక్షసుల ననేకుల సంహరించి, మునుల కభయ మిచ్చి, మాయచే బంగరులేడియై వచ్చినమారీచుని సంహరించె ననియు, మరలి యాశ్రమమునకు వచ్చునప్పటికి, మాయామయ మగురూపముతో నున్న నన్ను రావణుఁడుఁ గొనిపోవఁగా నాకై బహువిధముల విలపించె ననియు, నన్ను వెదకుచు నరణ్యములఁ దిరిగి తిరిగి జటాయకబంధులకు మోక్ష మిచ్చి, శబరిచే పూజలఁ గొని, వారు చెప్పినచొప్పున సుగ్రీవునితో మైత్రిఁ జేసె ననియు, భావించు చున్నారు. సుగ్రీవునకుఁ బ్రియంబుగా వాలినిఁ ద్రుంచి, వానరరాజ్యమును సంపాదించి యిచ్చి వాని సహాయముచే నన్ను వెదకించి తెలిసికొని లంకాపురమును నిరోధించి రావణుని సంహరించి, యారాక్షస రాజ్యమును విభీషణున కిచ్చెననియు, పుష్పకారూఢుఁ డై నాతోఁ గూడి యయోధ్యకు వచ్చి పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యె ననియుఁ దలంచు చున్నారు. ఈకార్యముల నన్నిటిని నే నాచరించితిని గాని రాముఁ డాచరింపలేదు. ఇట్లైనను భ్రాంతివలన నజ్ఞాను లగువారు నిర్వికారుఁ డై సర్వసముఁ డై యున్న యీరాముని యందే వీని నెల్ల నారోపించు చున్నారు. పైన నిరూపింపఁ బడియున్నట్లు ఈతని సాన్నిధ్యమువలన నే నీకార్యముల నెల్ల నాచరించుచుండుట నెఱుంగ లేక యిట్లు భ్రాంతి నొందుచున్నారు, కావున.

అవ. ఈక్రిందిరెండుపద్యములచే రామతత్త్వస్వరూపవ్యాఖ్యానము నుపసం-
హించుచున్నాఁడు. —

ః. రాముఁడు నిర్వికారుఁడు నిరామయుఁ డవ్యయుఁ డక్షరుండు ని
ష్కాముఁ డతీంద్రియుం డజుఁ డకర్త యభోక్త యసంగుఁ డంతరా
రాముఁడు నిర్వికల్పుఁడు నిరంజనుఁ డద్యయుఁ డై నయాపరం
ధాముఁడు గాని చారుగుణధాముఁడు గాఁడు సమీరనందనా !. 79

టీక. సమీరనందనా=వాయుపుత్రుఁడ వగు నాంజనేయా ! రాముఁడు, నిర్వి
కారుఁడు=వికారములు లేనివాఁడును, నిరామయుఁడు=శరీరములేని వాఁడగుటచే రోగ
ములులేని వాఁడును, అవ్యయుఁడు=నాశములేనివాఁడును, (లేక, శ్రీపురుషాదిలింగభే
దములులేని వాఁడును), అక్షరుండు=నశింపనివాఁడును, నిష్కాముఁడు=కోరఁదగినది
లేనివాఁడును (పరమానందమే ఆయనకు స్వరూప మగుటచేతను జనులచే గోరఁబడు
దియు నానందమే యగుటచేతను, పరబ్రహ్మము కోరవలసినవదార్థ మేదియు నుండ
వని భావము.) అతీంద్రియుండు=ఇంద్రియములకుగోచరముకానివాఁడును, అజుఁడు=
శక్తితీలేనివాఁడును, అకర్త=యేకార్యమును జేయనివాఁడును, అభోక్త=ఏఫలమును
అనుభవించనివాఁడును, అసంగుఁడు=దేనితోను సంబంధపడనివాఁడును, అంతరారా
ముఁడు=సకలభూతములయందు అంతర్యామియై విహరించువాఁడును, నిర్వికల్పుఁడు=
చంకల్పవికల్పములు లేనివాఁడును, నిరంజనుఁడు=మఱియొకదాని సహాయములేకయే
స్వయముగఁ బ్రకాశించువాఁడును, అద్యయుఁడు=తనకంటె వేఱగు పదార్థము లేని
వాఁడును, అయిన=అయినట్టి, ఆపరంధాముఁడుగాని=ఆపరమాత్మఁడేకాని, చారు...
గాఁడు=చారు=మనోహరములైన, గుణ=గుణములకు, ధాముఁడుగాఁడు=ఆధారభూ
తుఁడుకాఁడు. (అనఁగా: సగుణుఁడును శరీరవిశిష్టుఁడునుకాఁడనుట.)

తా. ఓఅంజనేయా! వికారములు లేనివాఁడును, దేనితోను సంబంధములేనివాఁ
డును, అద్వితీయుఁడును, శరీరము మొదలగునవి లేనివాఁ డగుటచే రోగములు మొద
లగునవి లేనివాఁడును, కామక్రోధాదులు లేనివాఁడును, ఇంద్రియములకుఁ గోచరము
కానివాఁడును, ఒకపనిని జేయుట గాని, దానిఫలము ననుభవించుట గాని లేని
వాఁడును, అంతర్యామి యగువాఁడును, జాతిభేదములు వినాశము లేనివాఁడును,
ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములతో నక్కఱ లేకయే స్వయముగఁ బ్రకాశించువాఁడు వగు
నాపరబ్రహ్మ మీరామాఁడు. లోకు లనుకొనునట్లు శరీరాదియుక్తుఁడు కాఁడు. అని
తెలిసికొనుము.

క. మాయాగుణానుగతుఁ డై, పాయక నానావిధప్రపంచం బితఁడే
చేయు నని తోచు నేమియుఁ, జేయఁ డసంగుం డకర్త సిద్ధము వత్సా.

టీక. పత్నా=బిడ్డా! మా... డై=మాయా=మాయయొక్క, గుణ=సత్త్వరజస్తమోగుణములను, అనుగతుడై=అనుసరించువాడై, పాయక=విడువక, నానా...చంబు-నానావిధ=అనేకవిధములైన, ప్రపంచంబు=లోకములను, ఇతఁడే=ఈరాముడే, చేయునని=చేయుచున్నాడని, (అనఁగా : సృష్టించుచున్నాడని) తోచుకొని, ఏమియుఁజేయుడు=యథార్థస్థితిలో ఈరాముఁడేకార్యమును జేయువాఁడుకాదు, అసంగుడు=వాస్తవములో నాయనకు జేనితోను సంబంధములేదు. అకర్త=ఇట్లుగుటచే నేమియుఁజేయుడు, సిద్ధము=ఈవిషయము సిద్ధాంతమైనది.

తా. ఓహనుమంతుఁడా! సత్త్వరజస్తమోగుణముల వికారమువలన (అనఁగా : సత్త్వరజస్తమోగుణములే మాయ కావున నదిచేయుచుండుకార్యములవలన) సర్వవ్యాపకుడగు నీరాముడు కర్తయైనట్లు తోచుచుండును. ఆగుణములయందు వ్యాపించియున్న పరమాత్మునిసహాయముచే నాగుణములే యిట్లుపృథ్వియలను చేయుచున్నవని తెలిసికొననేరక జను లిట్లు భ్రాంతి గాంచుచున్నారు. పరబ్రహ్మమాత్ర మేమియును జేయువాడు కాఁడనుట సిద్ధాంతము.

అన. ఇట్లుపరమేశ్వరుడు సంతీప్తముగ సీతాకృతోపదేశరూపమున రామతత్త్వము నెఱింగించి పార్వతీదేవికిఁ గలిగినసంకయము నివారించి యాతత్త్వముననే విస్తరించి చెప్ప నుద్దేశముతో వాంజనేయకృత ప్రశ్న మీశ్రింద నభివర్ణించుచున్నాడు.—

వ. అనిన విని హనుమంతుండు సీతాదేవి కిట్లనియె.

81

టీక. అనినవిని=అని చెప్పఁగావిని, హనుమంతుండు, సీతాదేవికిట్లనియెక=సీతాదేవి జూచి యాశ్రిందివిధముగా ప్రశ్నజేసెను.

తా. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగ సీతాదేవి శ్రీరామతత్త్వము నుపదేశించిన విని హనుమంతుఁడామెతో నిట్లనియెను.

తే. రామచంద్రుడు తారక బ్రహ్మ మగుట

సత్య మగుఁ గాని యిమ్మహాసర్వమయుని

సులభముగఁ గాంచు పరమసుసూత్ర మెద్ది

నా కెఱింగింపవచ్చు లోకైక జనని!

82

టీక. లోకైకజనని=లోకైక=సకలలోకములకును ముఖ్యమైన, జనని=తల్లి! (సీతాదేవి), రామచంద్రుండు, తారక బ్రహ్మమగుట=సంసారమును తరింపఁజేయుఁ గల పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడై యుండుట, సత్యమగుఁగాని=యథార్థమే యగును గాని, ఇమ్మహాసర్వమయునిక=సకల ప్రపంచరూపుడగు సర్వవ్యాపకుని, సులభముగక

కాంచు... త్రమూకాంచు = తెలిసికొనుటకు వీలగు, పరమ = శ్రేష్ఠమైన, నునూత్రము = సుఖమగునుపాయము, ఎద్ది = ఏది, (కలదు), నా కెఱింగింపవచ్చు.

తా. ఓలోకమాతా సీతా! నీవాక్యములవలన రాముఁడు పరబ్రహ్మనుసృష్టాంతము బాగుగఁ దెలియవచ్చెను గాని యనుభవసిద్ధముగ స్పష్టము గా లేదు. కావున దానిని స్పష్టముగాఁ జేసికొనుటకుఁ దగినయుపాయము కలదేని దయచే నానతిమ్ము. ఆయుపాయము మిగులఁ గష్టసాధ్యము గాక సులభముగ మండవలయును. అట్లుండెనఁ గాని మముఁబోంట్లకు సాధ్యము కాదు గదా.

అవ. పైప్రశ్నమునకు సీతాదేవి చెప్పినయుత్తరము నభివర్ణించుచు నాత్మతత్త్వమును బ్రకటింప నుపక్రమించుచున్నాఁడు. —

వ. అనిన విని నవ్వుచు సీతాదేవి హనుమంతున కిట్లనియె. 83

టీక. అనినవిని, నవ్వుచుకొ, సీతాదేవి, హనుమంతునకుకొ = హనుమంతునితో, ఇట్లనియెకొ = ఈ క్రిందివిధముగాఁ జెప్పెను.

తా. ఇట్లు హనుమంతుఁడు ప్రశ్నఁ జేయఁగా విని అతని యజ్ఞానమునకు (అనఁగా: తనకంటె వేఱుగాని పరబ్రహ్మమును వేఱుగా నున్నట్లు భావించుచుండుటకు) నాశ్చర్యపడి నవ్వి క్రమక్రమముగా నాతనిచిత్తమును నిర్మలముఁ జేసి జీవబ్రహ్మైక్యము నుపదేశించునదియై సీతాదేవి యాతని కిట్లనియె.

తే. ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై పరఁగుతనకు
రమణపరమాత్ముఁడై నశ్రీరామునకును
నమర నై క్యానుసంధానసరణి యెద్ది
యదియ యోగంబు సదుపాయ మొజనేయ!

84

టీక. అంజనేయ! ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై = జీవరూపుఁడై, పరఁగుతనకుకొ = పరఁగు = విష్ణుచున్న. తనకుకొ, రమ... త్మఁడు = రమణ = సర్వేశ్వరుండు, పరమాత్మఁడు = పరబ్రహ్మరూపుఁడు, ఐనశ్రీరామునకుకొ, సమ... సరణి = సమరస = వేఱునటుపరాని (అనఁగా: స్వాభావికమైన) ఐక్య = భేదమును (అనఁగా: 'నేను' అనుపదమున కర్థమైన జీవుఁడును పరమాత్మయు నొక్కటియే యనువిషయమును), అనుసంధాన = ధ్యానించుటకు (అనఁగా: శరీరాభిమానము మొదలగు దోషములవలన కలగు సంయముల నివారించుకొనుచు జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమును మనసున దృఢము చేసికొనుటకు), సరణి = తగినసూక్ష్మము, ఎద్ది = ఏది, కలదో, అదిను = ఆమార్గమే, యోగంబు = యోగమని చెప్పుటకును. అదియ = అదే, సదుపాయము = పరమాత్మని యధార్థరూపము నెఱుంగుటకుఁ జక్కనియుపాయము.

తా. ఓఅంజనేయా! వినుము. నీవు, పరబ్రహ్మము నాకంటె వేఱని తలంచుచుండుటచే, నవ్వుహాత్తునిఁ బెరిసికొనుట కుపాయ మేదియని ప్రశ్నఁజేయుచున్నావు. యథార్థస్థితిలో నీకంటె (జీవునికంటె) రాముఁడు (బ్రహ్మము) వేఱు కాదు. కావున అనాదినుండియు వచ్చుచున్న భ్రాంతిచే వేఱువేఱుగాఁ గానవచ్చుచుండు జీవబ్రహ్మము లిరువురు నొక్కటియే యని శాస్త్రసిద్ధాంతముల చేతను, గురూపదేశముచేతను, యుక్తులచేతను, నిశ్చయించుకొని యావిషయమును మనసునందు ధృఢముఁ జేసికొనుట కై పలుమాఱు ధ్యానము మాత్రము చేయఁబడుచుండవలయునే కాని మఱి యేమియు నక్కఱలేదు. ఈ ధ్యానమున కనుకూలమగుమార్గ మేదికలదో అది యోగమని చెప్పఁబడును. ఈయోగ మొక్కటియే పరమాత్ముని యథార్థస్వరూపము నెఱుంగుటకుఁ జక్కనియపాయ మని తెలిసికొనుము.

— అభ్యాసాదియోగ నిర్ణయము. —

అస. సీతాదేవి నవ్వుటకుఁ గలకారణమును విశదము చేయుచు నాయమచేఁ జెప్పఁబడిన యుక్తరమును వివరించుచున్నాఁడు. —

ప. ఆయోగం బభ్యాసయోగంబు జ్ఞానయోగం బన ద్వివిధం బై యొప్పు నం దభ్యాసయోగంబు ప్రాణాయామం బన విలసిల్లు నది యుఁ బ్రాకృతంబు వై కృతంబు గేవలకుంభకంబు ననం ద్రివిధం బయ్యె నందుఁ బ్రాకృతంబు మంత్రయోగంబు వై కృతంబు లయ యోగంబు గేవలకుంభకంబు హతయోగం బీత్రివిధప్రాణాయామ యోగులకు యమనియమాసన ప్రాణాయామంబులు పూర్వాంగం బులు ప్రత్యాహరణధ్యానధారణాసమాధు లుక్తరాంగంబు లగు నం దహింసాసత్యాస్తేయబ్రహ్మచర్యావర్గహంబులుయమంబులు. శౌచ తపస్సంతోషసావాధ్యా యేశ్వర ప్రణిధానంబులు నియమంబులు. వీరాసన స్వస్తికాసన పద్మాసన యోగాసన కూర్మాసన భద్రాసన సిద్ధాసన సింహాసనాదికంబులు చతురుక్తరాశీత్యాసనంబులగు నీమూఁడింటి నభ్యసించి యంతటఁ బ్రాణనిరోధంబు సేయం దగు నందు స్వభావ నియతరేచకపూరకకుంభకక్రమంబులచేత నేకవింశతినహస్రవట్టు తాధికసంఖ్యాజపామంత్రానుష్ఠానంబు మంత్రయోగంబు. ప్రతిదినసాధ్యస్తరేచకాదిత్రివిధానిలసంయమనపూర్వకంబుగాఁ బ్రాణవృత్తి

యం దపానంబు నపానవృత్తియందుఁ బ్రాణంబును లఘుంబుగావించుట లయయోగంబు. మూలబంధోఽన్యోనాబంధజాలంధరబంధ పూర్వకంబుగా రేచకపూరకంబుల నుడిగించి ప్రాణాపానంబుల రెంటిని రేయింబగ లొక్కచందంబునఁ గుంభించుట హఠయోగంబివి త్రివిధప్రాణాయామంబులు. విషయంబులవలన నింద్రియంబుల మరలించుట స్రత్యాహారంబు. సగుణనిర్గుణాత్మకవస్తుచింతనంబు ధ్యానంబు. మూలాధారాదిదేశంబులఁ జిత్తంబు నరికట్టుట ధారణా యోగంబు. నిర్మలనిశ్చలచిత్తవృత్తి నిర్గుణబ్రహ్మాత్వంబు సంపాదించుట సవికల్పనిర్వికల్పాత్మకసమాధియోగం బిట్లప్రాంగంబులుగలిగి యభ్యాసయోగంబు ప్రకాశించు నదియ పరిపక్వచిత్తులకు యోగ్యంబతిదుర్లభం బిది యణిమాద్యష్టైశ్వర్యంబుల నొసంగుచు నాత్మజ్ఞానంబు ప్రకటంబుగాఁ జేయు. మఱియుఁ బ్రవిమలచిత్తులకు జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమాత్రంబు నిచ్చు నతిసులభం బై నవిజ్ఞానయోగంబు రాజయోగం బనంబడు నీరెంటికి శ్రీరామచరణకమలభక్తి కారణంబు. దానికి వైరాగ్యంబు మూలంబు వినుము.

85

టీక. ఆయోగంబు=జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమును మనసున దృఢముఁ జేసికొనుట. సూక్ష్మని చెప్పఁబడినయోగము, అభ్యాసయోగంబు=అభ్యాసయోగము (మనసునకుఁ గనపరిపాకములేనప్పుడు దానినిఁ గ్రమక్రమముగా నభ్యాసమువలన నిగ్రహించి పరిపక్వముఁజేయుట కుపయోగించుయోగ మభ్యాసయోగము. పరిపక్వమైన పిదప దానినిజ్ఞానబలమువలనఁ బరమాత్మునితో నేకమునీయ నుపయోగింపఁబడుయోగము జ్ఞానయోగము అని తెలిసికొనవలయును). జ్ఞానయోగంబు=జ్ఞానయోగము, అనన్త=అని, ద్వివిధంబై=రెండువిధములుగలదై, ఒప్పున్=ఉన్నది. అందున్=ఈఅభ్యాస జ్ఞానయోగములలో, అభ్యాసయోగంబు=అపరిపక్వచిత్తులకై చెప్పఁబడినయభ్యాసయోగము. ప్రాణాయామం బనన్=ప్రాణాయామమనుపేర (వాయువునుబంధించుట.) విలసిల్లున్=ప్రకాశించుచున్నది. (వాయువును బంధించుటయేమనోనిగ్రహమునకుఁ బ్రధానోపాయము గావున నభ్యాసయోగమునకు ప్రాణాయామ మనుపేరుకలిగిన దని తెలిసికొనవలయును.) అదియున్=అప్రాణాయామము, ప్రాకృతంబున్=స్వభావసిద్ధమైన ప్రాణాయామ మనియు, వైకృతంబు=వైకృతప్రాణాయామ మనియు (స్వభావము గాక ప్రయత్నమువలనఁ గలిగినప్రాణాయామ మనియు), కేవలకుంభ

కంబు = కుంభక ప్రాణాయామ మనియు (బలాత్కారముగా వాయువును స్తంభించుటవలనఁగలిగిన ప్రాణాయామ మనియు), అనన్, త్రివిధంబయ్యెన్ = మూడువిధములై యున్నది. అందున్ = అమూడువిధములగు ప్రాణాయామములలో, ప్రాకృతంబు = ప్రాకృత ప్రాణాయామమనఁచి, మంత్రయోగంబు = అజపామంత్రము ననుష్ఠానము చేయుటయే స్వరూపముగాఁగల మంత్రయోగము. వైకృతంబు = వైకృత ప్రాణాయామమనఁగా, లయయోగంబు = ప్రాణివాాయువులలో ఒకదానిని మఱియొకదానియందు లయము చేయుటయే స్వరూపముగాఁగల లయయోగము. కేవలకుంభకంబు = కుంభక ప్రాణాయామమనఁగా, హతయోగంబు = (వాయువును వెలికి రానీక బలాత్కారముగా లోన బంధించి బంధములచే నాభిమొదలగు బ్రహ్మరంధ్రమునఱకు నచ్చటచ్చట నరికట్టుచునుండుటయే స్వరూపముగాఁగల హతయోగము, ఉడ్యాణ బంధము మొదలగు బంధములనుగూర్చి వెనుక వివరింపఁబడును). బంధములచే నాభిమొదలగు బ్రహ్మరంధ్రమువరకు నచ్చటచ్చట నరికట్టుచునుండుటయే స్వరూపముగాఁగల హతయోగము. ఈ త్రివిధ ప్రాణాయామ యోగులకున్ = మూడువిధములగు సీ ప్రాణాయామయోగము నభ్యసించువారికి, యమనియమాసన ప్రాణాయామంబులు = యమము, నియమము, అసనము ప్రాణాయామము అనునవి, పూర్వాంగంబులు = యోగము నకుఁ బూర్వమే యభ్యసించఁబడవలసినవి. ప్రత్యాహరణానాధారణసమాధులు = ప్రత్యాహరణము, ధ్యానము, ధారణ, సమాధి అనునవి. ఉత్తరాంగంబులకున్ = యోగాభ్యాసమునకు ప్రారంభించిన పిదప నభ్యసించఁబడవలసినవి అగుచున్నవి. అందున్ = ఆయమనియమాదులలో, అహిం...బులు - అహింసా = పరునిహింసించకుండుట, సత్యం = సత్యముబట్టుట, ఆస్తేయం = పరధనమును హరింపకుండుటయు, బ్రహ్మచర్యం = బ్రహ్మచర్యవ్రతమును, అపరిగ్రహంబులు = ఒకనియొకని గ్రహింపకుండుటయు, యమంబులు = ఆనునివియమములనఁబడును. శౌచం ...బులు - శౌచం = వెలుపల లోపల కురిశుద్ధముగ నుండుట, తపః = కృష్ణ)ము చాంద్రాయణము మొదలగు వ్రతముల నాచరించుట, సంతోషం = తనకు భగవంతుఁ డిచ్చినదానికిఁ దృప్తిబడుట, స్వాధ్యాయం = వేదాధ్యయనముజేయుట, ఈశ్వరప్రణిధానంబులు = ఈశ్వరధ్యానము, నియమంబులు = ఇవి నియమము లనఁబడును. వీరాసన, స్వస్తికాసన, పద్మాసన, యోగాసన, కూర్మాసన, భద్రాసన, సిద్ధాసన, సింహాసనాదికంబులు = వీరాసనము, స్వస్తికాసనము, పద్మాసనము, యోగాసనము, కూర్మాసనము, భద్రాసనము, సిద్ధాసనము, సింహాసనము మొదలగునవి. (యోగముచేయునప్పుడు శరీరమునుంచుకొనవలసిన భేదములేయీపేర్లతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి) చతుర్థత్రైకాస్యాసనంబులున్ = అసనములనిచెప్పఁబడును. ఇవి 84. ఈమూడింటున్ = ఈయమనియమాసనముల, అభ్యసించి = అలవరుచుకొని, అంతటన్ = పిదప, ప్రాణనిరోధంబు = ప్రాణవా

యువునాటంకపలుచుటయే స్వరూపముగాఁ గల ప్రాణాయామమును (లేక, ప్రాణాయామమని పిలువఁబడుచున్న యోగమును,) అందుకొ=అయోగమునందు, స్వభా... చేతకొ=స్వభావనియత = మనుజులకుస్వాభావికముగా దైవముచే నియుమింపఁబడి యున్న, రేచక=వాయువును వెలుపలికివదలుట (నిశ్వాసము), పూరక = వాయువును లోనికిఁ బీల్చుట (ఉచ్ఛ్వాసము), కుంభక = వాయువునులోపలనిలుపుకొనుట (ఇది యుచ్ఛ్వాస, నిశ్వాసములకువరుసుచుండుస్థితి), (ఉర్ధ్వకుంభకము అధ్వకుంభకము ఈరెండునుకుంభకములలోనిర్భేదములు) వీనియొక్క విక్రమంబులచేతకొ=మరుసలచే, ఏక...నంబు - ఏకవింశతినహస్త్రనట్లుతాధికసంఖ్య = ఇరువదియొక్కవేయనాటు నూటుసంఖ్యగల, అజపామంత్రానుష్ఠానంబు = అజపాగాయత్రీమంత్రమును అనుష్ఠించుట (స్వభావసిద్ధములైన రేచక, పూరక, కుంభకములు, అనఁగా:నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములు. స్వస్థుఁ డగు వానికి దినమున కిరువదియొక్కవేలనాటునూటుమాటులు తిరుగుచుండును. ఇది “హంస” అను మంత్రమును జపించుచున్నవి యని యోగి భావింపవలయును. హంసమంత్రమునకు “అహం సః నే నే బ్రహ్మను” అని యర్థము. ఈమంత్రమునకే అజపామంత్రమనిపేరు. వైశిష్ట్యవిధముగా భావించుటయే అజపామంత్రానుష్ఠానము. ఇదియే మంత్రయోగమని తెలిసికొనవలయును.) మంత్రయోగంబు= మంత్రయోగమనఁబడును [ఇదియేప్రాకృత (స్వాభావిక) ప్రాణాయామయోగము,] ప్రతి...బుగాక=ప్రతిదిన = ప్రతిదినమునందును, అధ్యస్త = అలవాటు చేయుట డిన, రేచకాది=రేచకము మొదలగు, త్రివిధ = మూడువిధములైన, అనిలసంయున్న పూర్వకంబుగాక = వాయునిరోధములే ప్రధానముగా (అనఁగా: వాయువునునిరోధించుటవలన), ప్రాణవృత్తియందుకొ = ప్రాణవాయువు చేయునట్టికార్యమునందు, అపానంబును=అపానవాయువును, అపానవృత్తియందుకొ = అపానవాయువుచేయునట్టి కార్యమందు, ప్రాణంబును = ప్రాణవాయువును, (నాసికయందును గుదమునందును జనించువాయువులు ప్రాణాపానములు. యోగమువలన వానిస్థానములను మార్చుటయే లయయోగము.) లయంబుగావించుట = లీనమగునట్లుచేయుటయే, లయయోగంబు = లయయోగ మని చెప్పఁబడును. [ఇదియే వైకృత (అస్వాభావిక) ప్రాణాయామయోగము] మూలబంధోద్ధ్యాణబంధజాలంధరబంధపూర్వకంబుగాక = మూలబంధము, ఉద్ధ్యాణబంధము జాలంధరబంధము అను బంధముల మూలమున, రేచకపూరకంబులకొ = నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములను, ఉడిగించి = నశింపఁజేసి, ప్రాణాపానంబులకొ=ప్రాణనిశ్వాసరూపమగు ప్రాణవాయువును, అపానంబులకొ=ఉచ్ఛ్వాసరూప మగునపానవాయువును, రెంటికొ = ఈరెంటిని, రేయింబగలాక్కొచందంబునకొ = రాత్రింబగలు నొక్కటేవిధముగనే, కుంభించుట = లోపలవాయువును స్తంభించుట, హతయోగంబు = హతయోగమనిచెప్పబడును. (ఇదియే కేవలకుంభక

ప్రాణాయామయోగము, ఇవి త్రివిధ ప్రాణాయామంబులు = ఈ చెప్పబడిన మంత్ర
లయ హతయోగములే కేవలశుద్ధకము లని చెప్పబడిన మూడువిధములగు ప్రాణా
యోగములు, లేక యోగమునకు పూర్వాంగ మని చెప్పబడి ప్రాణాయామయోగ
ములవిషయంబులవలనక = శబ్దస్వరూపరసగంధములనియెడువిషయములనుండి (అ
నఁగా: ఆవిషయములపైకే బోసిక), ఇంద్రియంబులక = జ్ఞానేంద్రియములను జ్ఞానేం
ద్రియముల సహాయములేనిది కర్తేంద్రియములు సంచరింపవు కావున జ్ఞానేంద్రియ
ములను నిరోధించినచో గర్తేంద్రియములు కూడ నిరుద్ధము లగును, మరలించుట =
త్రిప్పట, ప్రత్యాహరణంబు = ప్రత్యాహరణమనఁబడును. (ఇదియోగముల కుత్తరాం
గము లని చెప్పబడినవానిలో మొదటిది.) సగుణ...నంబు-సగుణ = గుణములతో
కూడినట్టిగాని, నిర్గుణాత్మక = గుణములేనట్టిగాని స్వరూపముగల, వస్తు = పరమాత్మ
వస్తువును, చింతనంబు = మనసున భావించుట (విష్ణుదిరూపములతోఁ గాని శుద్ధస్వ
రూపముతోఁ గాని ఆపరమాత్మను ధ్యానించుట,) ధ్యానంబు = ధ్యాన మనఁబడును,
మూలా...బులక = మూలాధార = మూలాధారచక్రము, అది = మొదలగు, దేశంబు
నక = స్థలములయందు, చిత్తంబుక = మనసును, అరికట్టుట = నిరోధించుట (లేక,
నిలుపుట,) ధారణయోగంబు = ధారణాయోగమనఁబడును. నిర్మల...వృత్తిక -
నిర్మల = పరిశుద్ధమైనట్టియు, నిశ్చల = చలంపనట్టియు, చిత్తవృత్తిక = మనోవ్యాపార
ముచేత, నిర్గుణత్వంబుక = త్రిగుణశూన్యమైనపరబ్రహ్మభావమును, సంపాదించుట =
కలుగఁజేసికొనుట (అనఁగా: ధ్యానించువాడు ధ్యానము ధ్యానింపఁబడునది అను
భేదములలేక యేకరూపముతో నిలుచుట,) సవి...ంబు-సవికల్ప = భేదసహితమైనది
యు, నిర్వికల్పాత్మక = భేదరహితమైనదియు (ఆనరూపములు గల,) సమాధియోగం
బు = సమాధియోగము అని చెప్పఁబడును. (సగుణపదార్థమునుఁ గాని, నిర్గుణపదార్థ
మును గాని ధ్యానింప నారంభించినప్పుడు యోగచిత్తమునకు ధ్యాతృధ్యానధ్యేయ
భేదములను బాహ్యము లగు మఱి కొన్ని భేదములును గూడఁ దోచుచుండును. కావున
ప్రథమావస్థయందు దీనమాధిక్కి సవికల్పసమాధియనియు పైభేదము లన్నియు తోఁప
కుండు నట్టి యంత్యావస్థయందు నిర్వికల్పసమాధియనియుఁ బేరని తెలిసికొనవలయును.)
ఇట్లు = ఈవిధముగా, అష్టాంగంబులు = శమాను లగు నెనిమిదియవయవంబులును గలిగి,
అభ్యాసయోగంబు = అభ్యాసయోగము, ప్రకాశించుక = ఓప్పుచుండును. అది =
ఆ అభ్యాసయోగము, అపరిపక్వచిత్తులకుక = పరిశుద్ధము గాని మనసుగలవానికి,
యోగ్యంబు = తగినది, అతిదుర్లభంబు = సాధించుటకు మిగుల నశక్యమైనది, ఇది =
ఈయభ్యాసయోగము, అణిమాద్యష్టశ్రయంబులక = అణిమ మొదలైన యష్ట
శిధులను, ఒసంగుక = ఇచ్చును, అత్తజ్ఞానంబుక = బ్రహ్మజ్ఞానమును, ప్రక
టంబుగాఁజేయుక = విస్తారముగాఁ జేయును (అనఁగా: దృఢముఁ జేయును).

లగు ననేక భేదములతో నెనుబడినాల్గువిధములై యున్నవి. ఇట్టియమనియమాసనముల బాగుగ నభ్యసించిన స్థిరప ప్రాణాయామము నభ్యసించవలయును. ప్రాణాయామ మనఁగా వాయువును నిరోధించుటయే. అదియే యభ్యాసయోగస్వరూపమని కూడ నిదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఆప్రాణాయామము మూడువిధము లనికూడఁ జెలియఁజేసి యున్నాను. అందు మంత్రయోగమని చెప్పఁబడు ప్రాకృతప్రాణాయామమును వివరించెదను వినుము. లోకమునందలి ప్రతిభూతమును సాధారణముగ నెలుపలనుండి లోనికిని, లోపలనుండి వెలికిని వాయువు నాకర్షించుచు విడుచుచు నున్నదికదా. వెలికి వచ్చుదానిని నిశ్చాస్వసమనియ, లోనికి, బోవుదానిని యుచ్ఛాస్వసమనియఁ జెప్పుచున్నాము. శాస్త్రమునందు వీనికి క్రమముగ రేచకపూరకము లను నామధేయములు గలవు. రేచకపూరకముల మధ్యమునఁ గొంతకొలము వాయువు లోన నిలుచుచున్నది. దానికి సంధిమని పేరు. ఇట్లు స్వాభావికములై యున్న రేచకపూరకకుంభికములలో హంస మంత్రాక్షరముల నిలిపి ధ్యానించుట మంత్రయోగము. ఇదియే ప్రాకృత ప్రాణాయామము. కుంభికములలో నూర్చ్యకుంభికమనియు, ఆధఃకుంభిక మనియు కూడ భేదములు గలవు. ఇక వైకృతప్రాణాయామ మనఁగా దినదినమును ప్రాణముల నిరోధించుట యభ్యాసముఁ జేసిచేసి ప్రాణమునందపానమును, అపానమునందు ప్రాణమును (అనఁగాః ఉచ్ఛాస్వసములలోనొకదానియందు మఱియొకదానిని)లయము గావించుట. ఇదియే లయయోగము. వాయువును బలాత్కారముగ లోపల నిలిపి రేచకపూరకముల సంపూర్ణముగ నశింపఁజేయుట కేవలకుంభికము. ఇదియే హతయోగము. రేచకపూరకముల నశింపఁజేసి ప్రాణాపానముల(అనఁగాః నిశ్చాస్వసోచ్ఛాస్వసముల) బంధించుటకు మూలబంధము, ఉద్యాణబంధము, జాలంధరబంధము నను నుపాయములు కలవు. ఈ విధముగ ఆభ్యాసయోగమునకు పూర్వోంగము లగుయమనియమాసనప్రాణాయామములు వివరింపఁబడెను. ఇక సుతరాంగంబుల వివరించెద వినుము.

శబ్దస్పర్శాదివిషయముల ననుసరింపనిక శ్రోత్రాదీంద్రియముల నిర్బంధించుట ప్రత్యాహరణము. సగుణరూపముగాఁగాని, నిర్గుణరూపముగాఁగాని పరమాత్మని ధ్యానించుట ధ్యానమనఁబడును. మూలాధారము, స్వాధిష్ఠానము మొదలగు స్థలములయందు వాయుసహితముగ మనసునునిర్బంధించుట ధారణమనఁబడును. ధ్యానింపఁబడుచున్న వస్తువునందు చిత్తముఁజేర్చుట సమాధి. అదిరెండువిధములు. ధ్యానించువాఁడు ధ్యానము, ధ్యానింపఁబడునది ఆనభేదము లేనమాధిమందుఁగానఁబడునో, అది సవికల్పకసమాధి, ఏనమాధిమందుఁ గానరాదో అది నిర్వికల్పసమాధి. ఇట్లభ్యాసయోగమునకుఁ గల యష్టాంగములస్వరూపములను క్రమముగ వివరించితిని. ఈయభ్యాసయోగము చిత్తపరిపాకములేనివారికిఁ గావలయును. దీనిని సాధించుట మిగులఁ గష్టము. ఇది సాధిం

‘పరిజయోనేని అజిమామహిమానులగు నట్టసిద్ధుల నొసంగును. బ్రహ్మజ్ఞానమును బ్రకటించును. పరిశుష్టముగు మనసుగలవారల కీయోగముతోఁ బనిలేదు. వారలు జ్ఞానయోగమునే యాశ్రయించినఁ జాలును. ఆయోగమునకే రాజయోగ మనికూడఁ జేరుగలదు. ఇది వారలకు బ్రహ్మజ్ఞానముమాత్ర మొసంగును. ఈరెండు యోగములలో నేదిసిద్ధింపవలయునన్నను శ్రీరామపాదపద్మములయందు ఛిక్తియత్యా వశ్యకము. అభక్తియు వైరాగ్యము లేక గలుగనేరదు. ఈజ్ఞానయోగమును వివరించెద వినుము.

అహింసాలక్షణము.

ఉత్పాహ. “ఈరు పేను నల్లి చీను యీగ మొదలుజంతులన్
గూరిరసర్పవృశ్చికాదిగురువిషప్రదావళిన్
ఘోరమృగముల న్వసించఁ గోర కునికి నాగమో
క్తిరుహింస సేయ రెండు నొప్పు నాయహింసకర్క.”

తా. “ఈరు పేను నల్లి ఈగ చీను లోనగు స్వల్పజంతువులను, గూరిరముల యిన పాములు తేళ్ళు మండ్రగబ్బలు మొదలగు విషజంతువులను, భయంకరములయిన శరభములు సింహములు ఏనుగులు పులులు చిఱుతేవులులు అడవిపంతులు మొదలగు మృగములను చంపకయుండటయు, వేదోక్తములగు యజ్ఞములయందు పశువులజంతువులయును ఈరెండును అహింసయే.”

సత్యలక్షణము.

క. “ఉన్నది కన్నది విన్నది
యున్నట్లుగఁ బలుకుటయాను నొరునకు నత్యా
పన్నత గలుగఁగఁ గల్యా
ణోన్నతి గలకల్లనూటయును సత్యమగున్.”

తా. “ఉన్న సంగతియున్నట్లుగను, చూచినసంగతిచూచినట్లుగను, విన్నసంగతి విన్నట్లుగను తప్పక చెప్పటయును, ఒకనికి సంభవించినఅపద దప్పి మేలుగలుగుటకై యాడిన కల్లనూటయును సత్యమే యగును.”

అస్తేయలక్షణము.

క. “ప్రస్తుతిగ నెట్టిదశవర
వస్తువులం ద్రికరణముల వర్జించుట తా
నస్తేయ మనుచుఁ జెప్పుదు
రస్థితాజ్ఞానతంత్రు లయినమునీంద్రుల్.”

తా. “ఎట్టికష్టకాలముం దయినను పరులసాము నపహరింప మనసునఁ దలఁపఁ
అపహరింపుమని నోటఁ జెప్పక చేత ముట్టక యుండుటే అస్త్రేయము.

బ్రహ్మచర్యలక్షణము.

క. “కాంతల నందఱ నామర
ణాంతకముగఁ బరిహరించు టని మే లొండే
నెంతయు నిజ భార్యావ్రత
సంతుష్టిని జెంద బ్రహ్మచర్యంబ యగున్.”

తా. “స్త్రీసంపర్కంబు మరణించుదనుక లేకయైనను, ఋతుకాలములయందు
తనభార్యం గలసి తనివినొందుచున్న నయినను బ్రహ్మచర్యంబు.”

అపరిగ్రహలక్షణము.

ఆ. “దానపూర్వకంబుగా నెవ్వ రేమైన
నొనఁగ సంగ్రహింప కునికివత్స
తముగ శిష్యు లొనఁగు ద్రవ్యంబుఁ గొనుట యశా
ననఘ! తదపరిగ్రహంబు వత్స.”

తా. “ధనధాన్యాదులను దానపూర్వకంబున నెవ్వరిచ్చినను పుచ్చుకొనక శిష్యు
లిచ్చిన పుచ్చుకొనుట అపరిగ్రహము.”

శౌచలక్షణము.

తే. “శౌచములు రెండు తెఱఁగులై చనుఁ బ్రసిద్ధి
మృత్తికాజలములచేత మెఱయు బాహ్య
ముమలి నాభ్యంతరపుశౌచ మనఁగ భావ
శుద్ధి యని కద వచియుండు రిద్దనుతులు.”

తా. “బాహ్యపరిశుద్ధియని అంతరపరిశుద్ధియని పరిశుద్ధి రెండువిధములు. వాఁ
లో మృత్తికచేతను జలముచేతను చేయఁబడునది బాహ్యపరిశుద్ధి. కామకోరిధిలోఁగి
మోహమదమత్సరదంభములు మొదలయిన దుర్గుణముల సంఘముతోడను, ఆణవకా
ర్షికమాయక మాయే యతిరోధానముల నెడుపంచమలములతోడను కూడక మనస్సు
నిర్మలమైయుండుటే అంతరపరిశుద్ధియని విశ్వానరంపన్నులగు పండితులు పలుకుదురు.”

త్రివిధతపోలక్షణము.

శ్లో. “దేవద్విజగురు ప్రాజ్ఞపూజనం శౌచ మార్జవం,
బ్రహ్మచర్య మహింసాచ శారీరం తప ఉచ్యతే.

I

క్షరవిరళముఁ గొని ఘడినం

స్ఫురియించుట మానసికము స్వాధ్యాయమగున్.

తే. అందువాచికజపమున కధికతర ము

పాంశుజపమ య్యుపాంశుజపమున కధిక

తరము మానసజప మగు దాని కధిక

తరములేదని తెలియు మో ధర్మనిరత.

తా. స్వాధ్యాయము వాచికమని ఉపాంశుపని మానసికమని మూఁడువిధములు. అందు అన్యనికి వినబడునట్లు పఠించుట వాచికము; అన్యనికి వినబడకుండునట్లు పఠించుట ఉపాంశువు; సత్త్వక్షరమును విరళించి మనసునందే జపించుటమానసికము.

ఈశ్వరప్రణిధానలక్షణము.

సీ. “కరణంబు లఖిలోపకరణంబులును గాఁగఁ

బ్రాణంబు లుపచారభటులుగాఁగ

గంగాప్రముఖనాడికలు జలంబులు గాఁగ

షట్కమలములు పుష్పములు గాఁగ

జతరాగ్నిహోత్ర ముజ్జ్వలధూపముం గాఁగఁ

బటుజీవకళలు దీపంబు గాఁగ

నందితానందంబు నైవేద్యముం గాఁగ

రవిశశిజ్యోతు లారతులుగాఁగ

తే. నంగదేవాలయమున సహస్రకమల

పీఠమున శాంతి జనకజోపేతుఁ డగుచుఁ

జెలఁగుపరమాత్మ రాము నర్పించుచుండఁ

దత్తవైది మ్రీశ్వరప్రణిధాన మండ్రు.

తా. జ్ఞానేంద్రియములును కర్తేంద్రియములును అంతరింద్రియములును పూజాపాత్రములుగాను, దశవిధప్రాణములు పనివార్డులుగాను, గంగాయు నానరస్వత్వాది నామములగు ఇంద్ర పింగళ ఘృహున్న మొదలగు నాడులు అభిషేకాదిజలములుగాను, ఆధారాదిషట్కమలములు పుష్పములుగాను, జతరాగ్ని ధూపముగాను, చిత్కళలు దీపములుగాను, బ్రహ్మానందము నైవేద్యము గాను, సూర్యచంద్రమండలజ్యోతూ లారతులుగాను, శరీరమనెడు దేవాలయమందలి సహస్రారకమలమనెడి సింహాసనమున శాంతియను నెతతోఁగూడిన పరబ్రహ్మను శ్రీరాముని నెల్లప్పుడు పూజించుచుండుటయే యీశ్వరప్రణిధానమని బ్రహ్మవాదులయిన పెద్దలు పలుకుదురు.

యోగాసనముల లక్షణములు.

౧. వీరాసనము.

క. “ఒకతొడపై నొకపాదము, నొకపాదముమీఁదఁ దొడయునునిచిశరీరం
బకుటిలగతి నిల్పినఁ ద, క్కక యది వీరాసనంబుకై నడి యయ్యెన్”.

తా. “ఒకతొడమీఁద నొకపాదమును మఱియొకపాదముమీఁద దక్కిన
తొడయును చేర్చి శరీరమువంకర లేకుండనిల్పెనేని వీరాసనమగును.”

౨. స్వస్తికాసనము.

క. “పిక్కలతొడలనడుములం

దొక్కట బదతలము నిడి సమున్నతి నొడలిక

నిక్కించిన నీయాసన

మక్కజముగ స్వస్తికాహ్వయం బగు జగతిక.

తా. “జంఘోరువులనడుమ పాదములఁ జొనిపి శరీరము చక్కఁగ నిక్కించె
నేని స్వస్తికాసనమగుట.”

౩. పద్మాసనము.

శా. “వామాంకంబున దక్షిణాంఘ్రి యును దద్వామేతరాంకంబునఁ

వామాంఘ్రిఘటేయించి పశ్చిమదిశావ్యాప్తంబుతొచేతులక

నేమం బారఁగఁ గాల్గె యంగుళములం జేకొన్నపద్మాసనం

బౌ ముక్కుంగొనఁజూపునుం జుబుకహృద్వాన్యసంగముంగల్గినన్.”

తా. “ఎడమతొడమీఁద కుడిపాదమును కుడితొడపై ఎడమపాదమును నిలిపి
వెనుక ప్రక్కఁగ కుడిచేత వెడమతొడమీఁదనున్న కుడికాలి పెద్దచేలును ఎడమచేత
కుడితొడమీఁదనున్న ఎడమకాలిపెద్దచేలును పట్టుకొని తొమ్మన గడ్డముంచి
భ్రూమధ్యమందు దృష్టినిలిపెనేని పద్మాసనమగును.”

౪. మతాంతరపద్మాసనము.

సీ. “అది పద్మబంధంబై యగు నైన నుత్తాన

చరణంబు లూరుసంస్థములు గాఁగ

నూరుమధ్యంబున నుత్తానకరతల

ద్వయమును రాజదంతములమొదట

హస్తయుండెఱసనాగ్రంబుఁ దొంటిభా

తినయున్న చుబుకంబు దృష్టి గలిగి

మారుతంబల్లనఁ బూరించు చుండిన

నది పద్మ మగు మతాంతరమునందు

తే. మఱియు నిది మత్స్యమతము పద్మమునఁ బూర్వ

మట్ల యుండుచు సంస్ఫుటహస్తయుగ్మ

మున గుదాకుంచనముఁ జలదనిలపూరి

తము విసర్జనవిధియు ధ్యానమును వలయు.

తా. ఎడమతొడపయిన కుడిపాదమును, కుడితొడపై నెడమపాదమును, వెలి కిలనుంచి హస్తములు రెండుతొడలపయి వెలికిలనుంచి నాసాగ్రమందులక్ష్యమంచి దంతమాలమున నాలుక హస్తించి వక్షమందు గడ్డంబుంబి మెల్లమెల్లగ వాయువును పూరించుచుండెనేని మతాంతరపద్మాసనమగును. మఱియు మునుపటివలె పద్మాసనమొద్దుండి చుబుకంబు వక్షంబున హస్తించి చిత్తంబునందు ధ్యానంబుచేయుచు ఆపానమును ఊర్ధ్వముగారేచించి కుండలికక్తియుక్తముగనిలిపి ప్రాణవాయువును విడువఁగా నధికజ్ఞానబోధకలుగును. దీనిచేత నాడీద్వారమును గాలినిల్పును. మృతులగువారు ముక్తలగుదురు. ఇదే బద్ధపద్మాసనము. ఇదేముక్తపద్మాసనము.

గీ. యోగాసనము.

క. యోగవటజానుయుగసం

యోగంబునఁ బదతలంబు లుర్వి నిలిపి లో

నీగినకరముల నుండిన

యోగాసన ముండు దీనియోగవిధిజ్ఞుల్.

తా. హంసదండము మోకాళ్లక్రిందనుంచుకొని పాదములనెలపయి నిలిపి తొడలనడుమ, చేతులఁజొనిపి పిక్కఁబట్టుకొని అత్తావలోకనముఁ జేయుచుండెనేని యోగశాస్త్ర వేదులు దీనిని యోగాసనమందురు.

ఓ. కూర్మాసనము.

క. వీడఁబడినగుల్ఫంబులు

గూడఁగ సంఘించి పట్టి గుద మలనడఁగాఁ

వీడించినఁ కూర్మాసన

మీడితమతి నెఱుఁగుదురు యమోం ద్రులు దీనిన్.

తా. అధారమునకు ఉభయపార్శ్వములయందు రెండుకొళ్లమడిములు హస్తించి నిక్కిచక్కఁగా గూర్చుండెనేని కూర్మాసనము.

2. ఉత్తానకూర్తాసనము.

తే. కుక్కుటాసనబంధంబుఁ గూర్చినట్టి
కరయుగంబుల మెల్లనఁ గనుదరంబు
బంధనముఁ జేసి వెలికిలఁబడినకూర్త
మట్ల పడఁగ నుత్తానకూర్తాసనంబు.

తా. కుక్కుటాసనస్థుఁడైయుండి రెండుచేతులతో కంఠముపట్టుకొని కూర్తము
వలె వెలికిలఁబడియుండెనేని యుత్తానకూర్తాసనము.

౩. భద్రాసనము.

తే. అండముల క్రిందినెల్లపుల నుందు నుభయ
పార్శ్వములు రామ రెండుగుల్ఫములఁ బెట్టి
పార్శ్వ పదములఁ గరములఁ బట్టి నిశ్చ
లాత్ముడై యుండెనేని భద్రాసనంబు.

తా. అండములకు క్రింది ప్రక్కలనుందు చీలమండనునిచి మడిమల రెంటిని
రెండుచేతులఁబట్టి కదలకుండిన భద్రాసనమగును. ఈయాసనస్థుడగువాడు సర్వవిష
యములను వ్యాధులను జయించును.

క. భాసురపద్మాసనస్థి, ధాసనము గృహస్థవర్తనాతీతులకున్ (?).

తా. గృహస్థాశ్రమస్థులు పద్మాసనములై యుండుట యుత్తమమైనను గృహ
స్థులకు పద్మాసనమును తక్కిన యాశ్రమస్థునకు సిద్ధాసనమును మేలనుట.

౪. సిద్ధాసనము.

శా. యోనిస్థానముఁ బార్శ్వ భాగఘటనాయుక్తి న్నిబంధించుచున్

దాన స్తేఢ్రముమీఁద నోజ నోః పాదం బూన సిద్ధాసనం
బాసం దింద్రియనిగ్రహంబును సుదేవస్థాన భావంబు యో
గానందైకమనంబు భూయుగళమధ్యాలోకముగ గల్గినన్.

తా. ఎడమకాలిమడను మూలాధారమందు కుడికాలిమడను లింగస్థానమం
దించి శిరోస్త్రివభుజంబులఁ జక్కగా నిక్కించి భూమిధ్యానలోకనముఁ జేయు
చుండిన సిద్ధాసనమగును. దీనిచే నింద్రియనిగ్రహము శరీరపాటనము నిర్మలచిత్త
వృత్తిగలుగును.

౫. మతాంశరసిద్ధాసనము.

క. వెండియును నవ్యగుల్ఫము, దండముపైఁ బెట్టి మీఁద దక్షిణగుల్ఫం
బుండఁగ నవక్రముగఁ గూర్చుండిన సిద్ధాసనంబయ్యాఁబడుమునన్.

తా. లింగముమీఁద నెడమ మడమనుంచి దానిపై కుడిమడమనుంచి ముందు వలె నాసాగ్రము వీక్షించుచుండిన నిది మతాంతరసిద్ధాంతమనుట. దీనిని వజ్రాసనమని ముక్తాసనమని గుల్భాసనమని బహువిధములఁజెప్పదురు. ఇది సకలాసనములలో మేలైనది. ముక్తిద్వారకపాటపాటనపట్టువై నది.

౧౧. సింహాసనము.

శా. అండాభస్థని నూరుపార్శ్వముల సవ్యాసప్యగుల్భ ద్వయం
బొండ్రింటింగ్రమహీనభంగి నిడి దోహ్యగ్ధాంగుభుల్జానులం
దుండ నేవ్ ప్రసరించి నిక్కి విప్రుతాన్యుం డైనసింహాసనం
బొండ్రిమిం గనఁ బోక నాసికముఁ దా నోలిం బరీక్షింపఁగన్.

తా. అండములక్రిందిపెల్లవులయందు తొడలవెనుక భాగములు సోకునట్లుకుడి యెడమమడమల మార్చియుంచి కుడియెడమచేతులనేర్పన మొక్కాల్లమీఁద సవ్యంబుగ నెడల్పుగనుంచి నిక్కికూర్చుండి నోరుచెఱిచికొని భూమధ్యమందలి చిద్బిందువును తిలకించుచున్న సింహాసనమనుట.

౧౨. కుక్కుటాసనము.

క. బలజాననంబునం గర్యములు జానూరువులమధ్యమునఁ బొనిపి ధరన్
నిలిపి గగనమున నంగం, బలనడ నెలునంగఁ గుక్కుటాసనమయ్యెన్.

తా. పద్మాసనమనుండి మొక్కాల్లతొడలసందుల చేతులను దూర్చి హస్తముల నేలనూని పై నెగ నెనట్లుండిన కుక్కుటాసనమగును.

౧౩. గోముఖాసనము.

క. వామదిశ పృష్ఠపార్శ్వము, ధామముగా దక్షిణుల్బతలమును నట్ల
వామిపుగుల్భమువలనిడ, గోముఖ మీయాసనంబు గోముఖభాతిన్.

తా. ఎడమకాలిమడమ కుడివీపు ప్రక్కను కుడికాలిమడమ నెడమవీపువైపుగాను మొకాలిమీఁద మొకాలిగదియనుంచి యెడలు చక్కగ నిక్కించి భూమధ్యానలోకము చేయుచుండెనేని గోముఖాసనమగును.

౧౪. ధనురాసనము.

క. మునుపాదాంగుష్ఠంబులు
దనచేతులు చెవులు దాక ధనువుదివియు న
య్యుచువున నెడమఁగుడిఁచివిను
ధనురాసనమండ్రయోగతత్త్వవిధిజ్ఞుల్.

తా. పాదాంగుష్ఠముల రెంటిని రెండుచేతుల ధనురాకృతిగ వీపు వెనుక చెవులకు, సరిగాఁ బట్టియుండిన ధనురాసనమగును.

౧౫. మయూరాసనము.

మహాస్థగ్రధరణిస్తస్థలంబుద్ధిగులనిలుపుచుండండముంబోలె దత్కూర్పరయుక్తవ్యస్తనాభీభవనతలయుగోద్భాసి యై యున్నతాస్యస్థిరుఁడై యాకాశదేశస్థితి నిలిచినఁ దా శ్రీమయూరాసనంబొహరియించున్రోగదోషాయతనశీషసమూహంబుల న్రంహయుక్తికా.

తా. చేతుల నేలనూని మోచేతులనాభియరుప్రక్కలచుంచి ముఖము పైకెత్తికొల్లు చాచి నెమలితోఁగవలె పైకెత్తిన మయూరాసనమగును. దీనిచే నుదరగుల్మదిరోగములును సర్వపాపములును వేగముగా నశించును. జతరాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి విషమనయిన జీర్ణింపఁజేయును.

౧౬. కపాలాసనము.

సీ. ఊర్ధ్వ సంస్థితనాభియును నధస్తాలపు
నూర్ధ్వవిభానుఁడు నధోయుక్తిశశియుఁ

నూర్ధ్వవిపాదంబులు నొగి నధశ్చిరమును
గలయది విఘ్నేశకరణసంజ్ఞ

గలకపాలాసనక్రమ మయ్యె గురువాకృత్య
మున నది సిద్ధించు జనుల కెలమి

సిత్యంబు నభ్యాసనిరతున కీకపా
లాసనం బఖిలరోగాళిఁ జెఱచు

తే. జతరసహ్ని వర్ధిలఁ జేయు జగతి నట్టి
సాధకునకు నాహారంబు సంగ్రహింపఁ
జను బహుళముగ నల్పభోజనముచేత
ననిలవేగంబు విడపించు నతనితనువు.

తా. ఈయాసనము ప్రతిదినము యామమాత్రమభ్యాసము చేయుచుండిన మూఁడు నెలలకు పిదప పల్లవలితవిరహితాంగుండును మృత్యుంజయుండునగును.

హ్లో. “నాభిస్థానేషనే దగ్నిః హృదఃస్థానే దివాకరః,
భూమిధ్యే వర్తతే చంద్రః చంద్రాగ్రే చ పనే న్ననః.”

తా. తలక్రిందుగనిలిచి భూమిధ్వమునందలి చిద్విందువును జూచుచుండే నేని కపాలాననమనుట.

౧౭. ముక్తాననము.

క. పదగుబ్బుంబున గుదముం, గదియంగా నిల్చి యంకగతమై యుండం
బద మొకటి సంఘటించిన, నది ముక్తాననమన క్రమగుమే నమరన్.

తా. ఎడమకాలి మడమచే మాలాధారమును గప్పి కుడియడుగు నెడమతోడ మీద నుంచిన అది ముక్తాననమగును.

౧౮. టిట్టిభాననము

క. వెంకిలఁ జరణశలంబులు, దలమీదం జేర్చి ధరణీతలమున నిలుపం
గలిగెను నట్లుగఁ గరములు, నలపశ్చిమమై త్తఁ డిట్టిభాననమయ్యెన్.

తా. పాదములు వెంకిలనుండ శిరస్సుపైఁ గదియించి చేతులతోఁ బూనిక గానిలిచి వెనుకటిభాగము పైకెత్తఁగా డిట్టిభాననమగును.

౧౯. పశ్చిమతానాననము.

చ. పదములభూమిదండమురభాతిగఁ జూచి కరాంగుళంబులన్
బదయుగళాగ్రముఁబ్బిగియఁ బట్టి లలాటము జానుయుగ్గముం
బదిలముగా ఘటంప నిది పశ్చిమతానము దీన రోగము
ల్గదియవు పశ్చిమంబునను గాలియగున్ జతరాగ్నికార్యముల్.

తా. నేలమీద రెండుకాళ్లు చక్కగాఁజూచి రెండుకాళ్ల బొటనవ్రేళ్లు రెండు చేతులఁబట్టికొని మోకాళ్లమీద లలాటమంచెనేని పశ్చిమతానానము. ఇందున వాయువు పశ్చిమవర్గముగా నడుచుటవలన జతరాగ్నిప్రజ్వరిల్లి కడుపుపల్చునై రోగములు నశించును.

౨౦. పూర్వతానాననము.

తే. నరున మీఁగాళ్లు నేల మోవంగ మడిచి
మడమలును బిఱుండులు గూర్చి మస్తకంబు
నడుముఁ గరకూర్చరంబుల నదిసు మోపి
నడు మెగయ నున్నఁ బూర్వతానం బటండు.

తా. కాలివ్రేళ్లుమడిచి భూమిమీదనిల్చి మడమలును పిఱుండులునుజేర్చి శిరస్సును చేతులతోడను నడుమును మోచేతులతోడను అదిమిపట్టుకొని నడుమునునిక్కించిన పూర్వతానానమగును.

౨౦ అర్భకాసనము.

మ. పదతలము బ్ధరాతలముపైఁ గడుడగ్గఱ నిల్పిఁబోతొడల్
గదిసిన జంఘలు న్మరిలలాటము మోపినజానుయుగ్మముక
బ్రీడులక యుండుహస్తపరివీళితజానువుగల్గియుండెనే
నిది యగు నర్భకాసన మహీననుభాస్పదమండ్రు సంయముల్.

తా. పిఱుదులు క్రింద మోపియైనను గొంతు గూర్చుండి మోకాళ్లను చేతు
లతో చుట్టి పట్టుకొనిన అర్భకాసనము. ఇది యత్యంత సుఖాస్పదము.

౨౧. కామదహనాసనము.

చ. అవనితలంబుఁ బొందఁగఁ బరాంగుళములములలోన నిల్పి జా
నువులు నభస్థులంబునన నూల్కొనఁ బార్తి యుగంబుయోనియున్
దవులఁగ యోగదండఘటనాస్థితి హస్తతలంబు లుండెనే
నవిరళ మైన కామదహనాసన ముండ్రెచి యోగతత్పరుల్.

తా. మనివ్రేళ్ల నేలమీఁద నిల్పి మోకాళ్ళక్రింద నూనక పిఱుదులు మడ
మలు నొరయునట్లుండి హంసదండములమీఁదఁ జేతుల నూని నిక్కి భ్రామిమధ్యాలో
కనముచేయుచున్న యోగకాస్త్రువేదులు కామదహనాసనమని పల్కుదురు.

ప్రాణాయామలక్షణము.

తే. ప్రణవపంచాక్షరాష్టాక్షరాదికముల
మాత్రగాఁ జేసి పూరకమాత్రలకును
రెట్టికుంభకమున నిల్పి రేచకంబు
నాడిశోధన మట్ల చేయంగనలయు.

తే. సోముడైన గాలిఁ గొనుచు నుషుమ్ను బట్టి
నూర్చుడైన వీడి క్రమ్మర నూర్చునలని
పింగళంబునఁ గొనిపట్టి పినప నిగుడ
విడువనలయు యథాశక్తి నుడుగ కెపుడు.

తా. ఓంకారము పంచాక్షరము అష్టాక్షరము మొదలగుమంత్రములలో ఒక్క
మంత్రమును ఒక్కమాత్రగాఁజేసి పూరకమందు నిర్ణయములగు మాత్రలకంటె రెట్టి
గాకుంభకమునందు నిలిపి రేచకమునందు పూరకమందలిమాత్రలలోనగము నిర్ణయించి
సుషుమ్న నాడియందలి వింతలఁబాడవలయును. మఱి యెడమముక్కున ప్రాణవా
యువునుపూరించి సుషుమ్న యందునిల్పి కడిముక్కున విడిచి మరల కడిముక్కున పూ

రించి సుఖమ్నయంచునిల్చి యెడమముక్కునవిడుచుచు సీతీయన నెల్లప్పుడు యథా శక్తిగ ప్రాణాయామము చేయుచుండవలయును. ఈ ప్రాణాయామము ప్రాకృతమని కుంభకమని శ్రీవిధము. అందు నేటిదినము నూర్వోదయముమొదలు రేపటి నూర్వోదయమునఱకు మూలాధారకమలంబున గణపతీకి అఱునాఱును, స్వాగ్నిస్థానకమలమున బ్రహ్మకు అఱునేలును, మణిపూర్వకకమలంబున విష్ణుదేవునకు అఱువేలును, అనాహాతకమలంబున రుద్రునకు అఱువేలును, విశుద్ధకమలంబున శివ్యునకు సహస్రంబును, అగ్నేయకమలంబున సదాశివునకు సహస్రంబును, సహస్రారంబున గురువునకు సహస్రంబును, అజపాగాయత్రీమంత్రజపమును సమర్పించుటే ప్రాకృతప్రాణాయామము. రేచక పూర్వక కుంభక క్రమములచేత తొలుత అధస్సంచారముగల ప్రాణవాయువు నందు ఊర్ధ్వసంచారముగల యపానమును, వెనుక అపానముందు ప్రాణమునుచేర్చుట వైకృతప్రాణాయామము. మూలబంధ ఉడ్యాణబంధజాలంధరబంధములగావించి రేచక పూర్వకమలను నిలిపి ప్రాణాపానములను రెంటిని రేపగ లొక్కసక్తిగ నిలుపుట కుంభక ప్రాణాయామము. రేచకమనఁగా ప్రాణవాయువును మూలాధారమునుండి బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతము సుఖమ్ననాళీద్వారముగ నుత్థాపనముచేయుట; పూర్వకమనఁగా: బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతము రేచించిన వాయువును మరల సుఖమ్ననాళీద్వారముగ మూలాధారమునఁ జేర్చుట. కుంభకమనఁగా రేచించిన వాయువును బ్రహ్మరంధ్రమందు మాత్రాసంక్లిష్ట నిలుపుట. ఇదే యూర్ధ్వకుంభకము. పూరించిన వాయువును మాత్రాసంక్లిష్ట మూలాధారము నిలుపుట ఆధోకుంభకము.

బంధిత్రయవివరణము.

తే. గుహ్యమున వామపాదంబుఁ గూర్చి యితిర
పాదమూలంబు నాభినిఁ బరంగఁ జూచుక
మురిమునను జేర్చ నివి బంధపరిము లండు
ఆర్యనుత వీనిఁ దెలియు మీ వాత్స్యయందు.

క. గుడమను యోనిస్థానము, విడువక బంధించి యూర్ధ్వవీధికపానుక్ ' ఐడి నాకుంచుమునఁ గొని, పడ నాకర్షింప మూలబంధం బయ్యెక్

తే. కృత్రిమము లేక నాభికిఁ గ్రిందు మీఁదు
బలిమి మై బంధనము సేయ వలయు దీనిఁ
బరమయోగీంద్రు టాడ్యాణబంధ మండు
బంధములలోనను శ్చతురం బంధుదీని.

తే. కంఠమాకుంచనము చేసి కడు దృఢముగ

హృదయమునఁ జుబుకము నిల్ప నిదియ కాదె.

భస్మజాలంధరాభిఖ్యబంధ మూర్ధ్వ

భాగమున నున్నయమృతసిబంధకంబు.

తా. అంఘ్రిమూలమున మూలాధారచక్రంబుఁ బీడించి ప్రాణంబు విగ్నియఁ బట్టి అని శివయోగసారభాగవతాది స్త్రీంధములలో చెప్పబడియున్నది గనుక గుద గుహ్యములయం దపానుని సంచారమగుటవలన నెడఁపఁడుడమచేత గుదస్థానమును బంధించుటయే మూలబంధము. కుడిమడమచేత నాభిని బంధించుటే ఉద్యానబంధము. గడ్డము తొమ్మనందుంచుటే జాలంధరబంధము. ఈబంధత్రయమందు సుస్థిరులై హఠయోగసిద్ధిగల యోగీంద్రులు వార్ధక్యాది వ్యాధిమృత్యు భయములు లేక మోక్షసామాన్యపట్టభద్రులయి యుందురు. సత్యము.

సమాధిలక్షణము

సమాధి సవికల్పక మని నిర్వికల్పక మని ద్వివిధము. అందు సవికల్పకము దృశ్యానువిధసవికల్పకమని శబ్దానువిధసవికల్పకమని యిటు తెఱంగులు కలనియగును. ఈరెండును నిర్వికల్ప మొక్కటియును గూడి మూఁడువిధములయ్యెను. ఈ మూఁడును బాహ్యంతరభేదములచేత బాహ్యదృశ్యానువిధసవికల్పకసమాధియని బాహ్యశబ్దానువిధ సవికల్పకసమాధి యని బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధి యని అంతరదృశ్యానువిధసవికల్పకసమాధి యని అంతరశబ్దానువిధసవికల్పకసమాధి యని అంతరనిర్వికల్పకసమాధి యని అటువిధములు.

ఆ. ఎదుటఁ గానుపించు నెల్లచిదాభాస

కళలు తనకు వేఱు గా వటంచుఁ

దెలియు తెలివి నెపుడుఁ దెలియుట బాహ్యదృ

శ్యానువిధ మనఁగ నలరు వత్స.

క. అంతర మగు ద్విదళంబున, వింతఁగ జూహ్మకళల వీక్షించుచుఁ దా

సంతస మందుచు నుండుట, యంతర్దృశ్యానువిధ మనఁబడు సుమతీ.

తే. బాహ్యమునఁ బెక్కుగా వినఁబడెడిశబ్ద

తతులఁ దెలిసెడు తెలివియె తా నటంచుఁ

దెలిసి యానందరసమునఁ దేలుచుగట

బాహ్యశబ్దానువిధమై పరఁగు వత్స.

క. అంతర్దృశ్యదయనభంబున, సంతత మొగిమోయు ప్రణవశబ్దంబుల నా ద్యంతమువినుతనుదెలియుట, యంతర్దృశ్యానువిధమనఁబడుబుత్తా.

ఆ. బాహ్యదృశ్యశబ్దవటలంబుఁ గనునాత్ముఁ

గనుట బాహ్యనిర్వికల్పమాంత

రస్థదృశ్యశబ్దరాశిఁ గన్గొనునాత్ముఁ

గనుట లోనినిర్వికల్ప మనఘ.

మఱియుకవిభమగు ప్రాణాయామము. మడిముక్కు ఇడ, ఇదే సూర్యనాడి. ఎడ మముక్కు-పింగళ, యిదే చంద్రనాడి. వీనియందు సంచరించు ప్రాణవాయువును బ్రహ్మ బీజమైన స్రుణువమందలి ఆకార ఉకార మకారములను మాఁటిని మాఁడుమాత్రలను గాఁడెసికొని వానిలో ఆకారముచేత సూర్యనాడిని పండ్రెండుమాత్రలకాలమును, మకారముచేతి చంద్రనాడిని పదియాఱుమాత్రలకాలమును పూరించు ఉకారముచేత రెండునాడులును చెర్చి పదిమాత్రలకాలము సుషుమ్నయందు కుంభించి పిదప నడి నాళంబుచేత క్రమంబుగా పూరించుట ప్రాణాయామము. ఇట్లు బాలకౌమారయావన వృద్ధసిక్కులనెడు పేళ్ళుగలప్రాతఃకాలము మధ్యాహ్నకాలము సాయంకాలము ఆర్ధరాత్రీకాలము వీనియందు ప్రతిదినమును ప్రతీవేళను ఇరువదిమార్లు తప్పక ప్రాణాయామము చేయుచుండెనేని వాయువు స్థిరపడి వెనుక కేవలకుంభకమునకు మార్గమగును. ఈప్రాణాయామలక్షణము లనేక విధములుగ నుండును గావున గురూపదేశము నఁ చెలిసికొనవలయును.

ప్రత్యాహారలక్షణము.

వర్ణ రూపధ్వనిరూపములయిన సకలశబ్దములనువినట, మృదువు కఠినము ఉష్ణము శీతము మొదలగు స్పర్శములను తెలిసికొనుట, పొట్టి పొడుగు లావు సన్నము నలుపు తెలుపు ఎఱుపు అకుపచ్చమిశ్రములని పదివిధములయిన రూపములఁజూచుట, ఉష్ణ పులుగు కారము తీపు చెదు ఒగరు అనుషక్ర సములును ఎఱుంగుట, నుగంధ దుర్గంధ మిశ్రగంధములను మారుకొనుట, సుశబ్దములను అపశబ్దములను పలుకుట, ఇచ్చుట పుచ్చుకొనుట లోనగుపనులనుజేయుట, నడుచుట ఎగురుట, చరుగెత్తుట, మొదలగుపనులను గావించుట, మలవిసర్జనముచేయుట, నురతాదులచేత నానందించుట, సంశయించుట, నిశ్చయించుట, చించులించుట, ఆఘేమానించుట అనుగుణములనుండి శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వ స్పృణము వాక్కు హస్తము పాదము వాయువు గుహ్యము అనెడు పదునాలుగింద్రియములను త్రిప్పట ప్రత్యాహారము.

ధ్యానలక్షణము.

క. మానసకమలమునందున, శ్రీనారాయణునిమూర్తిఁజింతించుచు లో
ధ్యానము సేయుట సగుణ, ధ్యానం బనియంద్రు నుజను లమలవి వేకా.

సీ. కమలాసనస్థుడై కాయంబు నిక్కించి
 కరము లూచులఁ జేర్చి కనులు మూసి
 దేహేంద్రియప్రాణధీమ నాదిక మెల్ల
 దృశ్యమే గాను దద్ద్రక్కునేను
 దృశ్యమే గాను దద్ద్రక్కునేననువృత్తి
 దృశ్యంబ కానఁ దద్ద్రక్కునేన
 యని విజాతి ప్రత్యయనివృత్తిగా సజా
 తిప్రత్యయప్రవృత్తిక్రమమున
 తే. నాత్మ దానై నయందాఁక నయ్యశేష
 దృశ్యదృగ్వృత్తులను నిషేధించుకొనుచు
 సనిశ మాత్మావలోకన మందుచుంట
 నిర్గుణధ్యాన మనఁ జెల్లు నిర్మలాత్మ.

తా. ధ్యానము సగుణధ్యానము నిర్గుణధ్యానము అని రెండువిధములు. అందు
 హృదయపద్మమందు తటస్థలక్షణస్వరూపుఁడయిన విరాట్పురుషుని నిలిపి మనస్సు
 చేత నను స్తుతువులను గల్పించి షోడిశోపచారములను చేసి ధ్యానించుటయే సగుణ
 ధ్యానము. పద్మాసనంబుననుండి శరీరంబు నిక్కించి హస్తంబులను తొడల పై నుంచి
 నేత్రములుమూసి స్థూలసూక్ష్మ కారణశరీరములును పదునాలు గింద్రియంబులును దశ
 విధప్రాణంబులును దృశ్యములు అదేహేంద్రియప్రాణంబులు నేఁగాను. వీనిని వీక్షించు
 సాక్షిని. సాక్షిని నేననెడు వృత్తియును దృశ్యమే గనుక అవృత్తనిజామసాక్షిని అని
 మాయాకల్పితములై విజాతీయములగు యుష్మత్ప్రతీతిప్రత్యయగోచరాదులనెడు బహి
 ర్దృశ్యములను, సజాతీయములగు అస్సత్ప్రతీతిప్రత్యయగోచరాదులనెడి యంతర్దృశ్య
 ములను, అదృశ్యములను సాక్షి ననెడు వృత్తిని నిషేధించుచు సత్యజ్ఞానానందనిర్మలా
 ఖండస్వరూపమై సర్వదృక్కుగు పరబ్రహ్మము తాననెడు ధార్మ్యముగలుగుదాఁక ఎల్ల
 పృథు నిర్వికల్పప్రచ్ఛానిష్ఠగలిగియుండుటే నిర్గుణధ్యానము.

ధారణాలక్షణము.

మూలాధారము స్వాధిష్ఠానము మణిపూరకము అనాహతము విశుద్ధము ఆజ్ఞే
 యము సహస్రారము అనెడు కమలములయందు వానికి నధిదేవతలైన గణపతి బ్రహ్మ
 విష్ణు రుద్ర ఈశ్వర సదాశివ గురుచరణములను అక్కడక్కడ ధ్యానించునపుడు
 మనస్సును నిలపుటే ధారణాయోగము. ప్రత్యగాత్మనైన నేనే పరమాత్మను. ఆపర
 మాత్మయే ప్రత్యగాత్మ అని నిష్ఠచేయుచుండుటే సమాధి. అని ఈవిధముగ ఆభ్యాస
 యోగము ఎనిమిదంగములు కలిగియుండును. అది చిత్తపరిపాకము లేనివారికి తగినది.
 మిక్కిలి కష్టతరమైనది. ఈఆభ్యాసయోగమును వాడుక చేసినవారికి అజిమాద్యష్ట

విధైశ్వర్యముల నిచ్చును. బ్రహ్మజ్ఞానమును సృష్టిబొందించును. చిత్తపరిపాకము గలవారికి జీవేశ్వరైశ్వర్య జ్ఞానము నిచ్చును. అతిసులభమైన జ్ఞానయోగమే రాజయోగమని చెప్పబడును. ఈయభ్యాసయోగ జ్ఞానయోగసిద్ధికి శ్రీరాముని పాదారవిందము లయందు శక్తి కలిగియుండుటే కారణము అని తాత్పర్యము. ఈతాత్పర్యమం దుదాహరింపబడిన పద్యములు శుకచరిత్రము శిష్యయోగ సారములయందలివని యెఱుంగవలయును.

అష్టైశ్వర్యములనివరణము.

సీ. అణుజంతువులయందు నణువై చరించుట
యణమాహ్వయైశ్వర్య మలఘుచరిత్ర
యబ్జజాండాదిమహాన హుం డైయుంట
మహిమాఖ్యభూతి నిర్మలవిచార
బ్రహ్మాండమునకంటె భార మై యుండుట
గరిమాఖ్యసంపత్తి కలుషదూర
యమరాద్రి సదృశుడై యతిసూక్ష్మగతి నుంట
లఘిమావిభూతి నల్లలితహృదయ

తే. వాంఛితార్థావలంబనావాప్తిప్రాప్తి
గగనగమనాదిసిద్ధిప్రాకామ్యమర్క
శశిముఖ నియామకత్వ మీశత్వ మఖిల
జీవవశ్యప్రవృత్తి వశిత్వ మనఘ.

తా. అణుప్రమాణము లైన ప్రాణులయందు పరమాణుప్రమాణుడై యుండుట అణిమ. బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివ విరాట్పురుషాండముల కంటె పెద్దవాడైయుండుట మహిమ. బ్రహ్మాద్యండములకంటె భారమై యుండుట గరిమ. మేరుపంతటిబరువు గలిగియుండి దూదిలేశమునలె తేలికయై యుండుట లఘిమ. ఇష్టపదార్థములను లభింపజేసికొనుట ప్రాప్తి. గగనగమనాదిసిద్ధి ప్రాకామ్యము. నూర్యచంద్రమహేంద్ర ఉపేంద్ర అగ్ని ప్రముఖ దేవతలను పనులలో నియమించుట యీశత్వము. సకలజంతువులను వెశముచేసికొనుట వశిత్వము.

శా. ప్రత్యక్షౌపగమంబు బావనము నభ్యాసంబు గావించఁగా
నత్యంతోరుసుఖంబు ధర్మ మతిగుహ్యం బుత్తమం బాద్యమున్
సత్యం బాగమసిద్ధి మాదిమునిరాట్సంస్తుత్యము నేద్యమున్
నిత్యానందము రాజయోగము మహానిర్వాణమార్గం బగున్.

టీ. ప్రత్యక్షపగమంబు-ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షముగాఁ గానవచ్చు ప్రపంచమును, (అనఁగా: ప్రపంచభ్రాంతిని,) అపగమంబు=నశించియున్నదియు, పాపమును= పరిశుద్ధమైనదియునగు, అభ్యాసంబుఁగావించఁగాక=అభ్యాసమునాచరించినట్లైన, అత్యంత...ఖంబు-అత్యంత=నశించని, ఉరు=అధికమైన, ఖంబు=చిత్తభ్రాంతిని గల్గించునదియు, ధర్మము=పుణ్యరూపమైనదియు, అతిగుహ్యంబు=మిగులరహస్యమైనదియు, ఉత్తమంబు=శ్రేష్ఠమైనదియు, అద్యమును=అనాదినిర్ధమైనదియు, సత్యంబు=శాశ్వతమైనదియు, అగమనిర్ధమ-అగమ=కౌమికము మొదలగునిరుపదియెనిమిది యాగమంబులందును, నిర్ధమ=ప్రసిద్ధమైనదియు, అదిమునిరాట్నంస్తుత్యమును, అదిముని=పురాతన లగు సనకాదిమహామునులకు, రాట్=శ్రుతువులైన (లేక, గురువులైన) దక్షిణామూర్తి మొదలగువారలచే, సంస్తుత్యమును=స్తోత్రము చేయఁదగినదియు, వేద్యమును=మోక్షచ్చగలవారిచే నవశ్యము తెలియఁబడతగినదియు, నిత్యానందము-నిత్య = ఎడతెగని, ఆనందము=బ్రహ్మరూపమగు పరమానందము నొసంగునదియు, ఐన రాజయోగము=యోగములలో నుత్తమమగు జ్ఞానయోగము ఖియిన, మహానిర్వాణమార్గంబు=ప్రసిద్ధమగు మోక్షమార్గమై, అగుక=సిద్ధించును (ఈరాజయోగమే మోక్షమునకు చక్కని ప్రోవ).

తా. ఈజ్ఞానయోగమునకే రాజయోగ మని పేరు. ఇది మిగులఁ బరిశుద్ధమైనది. మోక్షచ్చగలవారిచే నవశ్యముఁ జెలియఁ దగినది. అనాదినిర్ధమమై దక్షిణామూర్తిచూయగోవుఁడు మొదలగు జగ్గురువులచే స్తోత్రపూర్వకముగా నాదరింపఁబడుచుండినది. వేదములలోను అగమములలోను ప్రసిద్ధమై “ఇదియే సర్వయోగములలో శ్రేష్ఠముమైనది సత్యమైనది ఆనందస్వరూపమైనది” అని కొనియాడఁ బడుచుండునది. రహస్యములలో నెల్ల రహస్యతమమైనది. దీని నభ్యాసముచేయఁగా అవిద్యాప్రభావము పలనఁ దనకంటె వేఱుఁగా గానవచ్చు నిప్రపంచము నశించును. (తనకంటె నవ్యముగాఁ గానరాదు). నిరతిశయ మగు బ్రహ్మానందము (తానే బ్రహ్మమని తెలిసికొనుట పలనఁ గలుగు నానందము.) కలుగును. ఈరాజయోగమే మోక్షమునకు మార్గమని తెలిసికొనుము.

ఆ. రాజగుహ్య మైనరాజయోగంబును

శ్రద్ధధాను లగుచు జనము లెల్ల
సంశ్రయింప లేక సంసారవనస్థిలో

మునుఁగుచుండుదురు విమూఢు లగుచు.

87

టీక. జనములెల్లక=మనుష్యులందఱును, శ్రద్ధధానులగు చు శ్రద్ధగలవారలై, రాజగుహ్యమైన=రహస్యములలో నెల్ల రహస్యమగు, రాజయోగంబుక=ఈజ్ఞాన

యోగమును, సంశ్రయింపలేక=ఆశ్రయింపక, విమూఢులగుచుకొ=అజ్ఞానులై, సంసారవధిలోకొ=సంసారసముద్రమున మునుగుచుండుచురు.

తా. ఇట్లు పరమరహస్య మగునీరాజయోగమును సద్గురువులయనుగ్రహము వలన నెఱింగి శ్రద్ధావంతులై యభ్యాసముచేసికడతేర నిచ్చయింపక సంసారసముద్రమున మునుగుచుఁ దేలుచు బాధ నొందుచున్నారు. ఈయోగ మెంతసులభమైనను వారు దాని నాశ్రయింప లేకున్నారు. వారియజ్ఞానమున కేమంచుము?

క. ఈరాజయోగమార్గం, బీరేడుజగంబులందు నెవ్వ రెఱుంగ రా

త్తారామలనదపాంగా, పారకృపాయుక్తులై నభక్తులు దక్కన్. 88

టీ. ఈరాజయోగమార్గంబు=ఈజ్ఞానయోగపద్ధతిని, ఈరేడు జగంబులందుకొ=పదునాఱుగు లోకంబులందును, ఆత్మ...క్తులు - ఆత్మారామ = సర్వాంతర్యామి, యగు శ్రీరామనియొక్క, లసత్ = ప్రకాశించుచున్న, అపాంగ=కడగంటి చూపు లయొక్క, (అపాంగశబ్దమునకు నేత్నాంతమనియే యర్థమైనను లక్షణావృత్తిచే కడగంటిచూపనియర్థము చెప్పబడెను.) కృపాయుక్తులు=దయాతోఁగూడిన, ఐనభక్తులు, తక్కకొ=తప్ప, ఎవ్వరెఱుంగరు=ఎవ్వరును తెలిసికొనలేరు.

తా. ఈరాజయోగ మెంతరహస్యమైన దైనను అంతర్యామిస్వరూపుఁడగు నీరామనియందు భక్తి కలిగి యీతనిదయారసమునకుఁ బాత్రులై యుండువారలకుఁ గరతలామలకంబుగఁ జెలియును. ఇతరు లెవ్వరు నట్లు ఎఱుంగలేరు. కావున ఈయోగము సిద్ధిండుటకు భక్తిప్రధానము.

అవ. ఇట్లు రాజయోగమును సామాన్యముగాఁ బ్రశంసించి విశేషముగ వివరింపటకై మొట్టమొదట దానిని విభాగించు చున్నాఁడు.—

తే. రాజయోగంబు ముక్తికి రాజపథము

రాజగుహ్యంబు పరమంబు రాజవిద్య

యదియు మూఁడువిధంబుల నలరుచుండు

సాంఖ్యతారకసజ్జమనస్కము లనంగ.

89

టీక. రాజయోగంబు=ఈజ్ఞానయోగము, ముక్తికికొ=మోక్షమునకు, రాజపథము=రాజమార్గమువంటిది, రాజగుహ్యంబు = మిగులరహస్యమైనది, పరమంబు=శ్రేష్ఠమైనది, రాజవిద్య=సకలవిద్యలలో నుత్తమమైనది, అదియుకొ=ఆరాజయోగముకూడ, సాంఖ్య...ములు-సాంఖ్య=సాంఖ్యయోగము, తారక=తారకయోగము, సత్=శ్రేష్ఠమైన, అమనస్కములు=అమనస్కయోగము, అనంగకొ=అన, మూఁడువిధంబులకొ=మూఁడుభేదములుగలదియై, అలరుచుండుకొ=ఒప్పుచుండును.

తా. ఈరాజయోగమే మోక్షమునకు రాజమార్గము. అది రహస్యము. సర్వోత్తమము. విద్యులలో నెల్ల శ్రేష్ఠతమ మైనది. సాంఖ్యము, తారకము, ఆమనస్కము అను భేదములు కలిగి యారాజయోగము మూడువిధములై యొప్పునున్నది.

అవ. ఈవైశిష్ట్యము మూడింటిని అభ్యసించుటవలన గలుగు ప్రయోజనముల వివరించుచు, సహేతుకముగా తారకయోగమును వివరింప నుపక్రమించుచున్నాడు—

తే. తారకంబు మనశ్శుద్ధికారకంబు

సాంఖ్య మాత్మస్వరూపవిచారకంబు

అనుభవజ్ఞాన మమనస్క మట్లు గాన

నాద్య మెఱిగింతు మొదల నీ వవధరింపు.

90

టీక. తారకంబు=తారకయోగమనునది, మన..కంబు=మనః = మనస్సు యొక్క, శుద్ధి=శుద్ధిని, తారకంబు=చేయునది, సాంఖ్యము=సాంఖ్యయోగము, ఆత్మ స్వరూపవిచారకంబు=ఆత్మస్వరూప=జీవస్వరూపమును (లేక బ్రహ్మస్వరూపమును), విచారకంబు=విచారించునట్టిది, ఆమనస్కము=ఆమనస్కయోగము, అనుభవజ్ఞానము= అపరోక్షానుభవజ్ఞానమును కలిగించునది, అట్లుగావున=అట్లుగుటచేత, మొదలక= మొట్టమొదట, ఆద్యము = మొట్ట మొదటిదైన తారకయోగమును, ఎఱిగింతు= తెల్పెదను, నీవు, అవధరింపుము=వినుము.

తా. మన వర్ణింపఁబడిన మూడింటిలో దారకయోగమువలన జిత్రశుద్ధి కలుగును. సాంఖ్యయోగమువలన నాత్మతత్త్వము తేటపడును. ఆమనస్కయోగమువలన సపరోక్షానుభవము కలుగును. అన్నిటికంటె మొదట జిత్రశుద్ధి కావలయును గావున దానికి సాధన మగుతారకయోగమును మొట్టమొదట వివరించుచున్నాను.

అవ. తారకయోగమునంద భగిరుచి గలిగించుటకై యర్థవాదము నుపక్రమించుచున్నాడు.

శ్లో. తారక ముద్భవాంబునిధితారక మంబుజసంభవాదిబృం

దారకనన్నతం బఘ్నిదారక మంచితరాగరోషక్షం

హారకముం బ్రధానపరిహారక మాత్మనుఖానుభూతిని

స్తారక మాగమాంతసునిచారకమై తనవారు మార్గుతీ.

91

టీక. మార్గుతీ=అంజనేయా! తారకము=తారకయోగము, ఉద్భవ...మును=ఉద్భవ=జన్మమనియెడు, (లేక, సంసార మనియెడు,) అంబునిధి=సముద్రమును, తారము=తిరింపఁజేయునది, అంబు...బును=అంబుజసంభవాది=బ్రహ్మ మొదలగు, బృందాక=దేవతలచేత, సన్నతంబు=స్తోత్రముచేయఁబడునది. అఘ...మును=అఘ=పాప

మును, విచారకమును=ధ్వంసముచేయునది, అంచిత...మును - అంచిత=ఒప్పుచున్న, రాగ=కామమును, కోష=ద్వేషమును, సంహారకమును=పోగొట్టునది, ప్రధా...మును-ప్రధాన=మాయను, పరిహారకమును=ధ్వంసముచేయునదియు, అత్త...మును-అత్తనుఖి=బ్రహ్మానందముయొక్క, అనుభూతి=ఆనుభవమును, విస్తారకమును-విస్తరింపజేయునది, ఆగ...కమై-ఆగమ=వేదములయొక్క, అంతః=కడపటిభాగ మగుజ్ఞానకాండమును, (లేక, అచ్చట చెప్పబడు బ్రహ్మమును) సువిచారకమై=బాగుగవిచారించునదియై; తనరారుకొ=ఒప్పుచుండును.

తా. ఓఅంజనేయా! ఈతారకయోగము సంసారసముద్రమును తరింపజేయునది. సకలసాపములను ధ్వంసముఁ జేయునది. బ్రహ్మ విష్ణువు మొదలగుసకలదేవతల చేతను గొనియాడఁ బడునది. అజ్ఞానము హరించి రాగద్వేషముల నడంచి యాత్మజ్ఞానమును విస్తరింపఁ జేయునది. అతినూత్నమగు వేదాంతార్థమును కరతలామలకముఁజేయునది.

తే. తారకయోగము దెలియఁగ, నేరక వేదాంతశాస్త్రనికురుంబముచే
నూరక వాదించుచుఁజెడు, వారికి మోక్షంబు గలదె వాయుకుమారా!

టీ. వాయుకుమారా=అంజనేయా! తారకయోగముకొ=తారకయోగము, తెలియఁగనేరక=తెలిసికొనలేక, వేదాం...ముచేకొ=వేదాంతవాక్య=వేదాంతవాక్యములయొక్క, నికురుంబముచేకొ=సమానముచేత, ఊరక=నిరర్థకముగా, వాదించుచుకొ=వాదముచేయుచు, చెడువారికికొ=చెడిపోవుచున్నవారికి, మోక్షంబు గలదె=ముక్తియున్నదా?

తా. ఓవాయువుత్రా! ఇట్లు తారకయోగము మహాపతారముఁ జేయునదియై యుండ దీనిని తెలిసికొని యభ్యసింపలేక ఊరక కొన్ని వేదాంతవాక్యముల నేర్పుకొని వాదములఁ జేయుచుండిన మోక్షము దొరకునా?

తే. రాజయోగంబుఁ బూని నిరంతరంబు
పట్టుగా నభ్యసింపంగఁ బ్రాలుమాలి
కొన్ని వేదాంతయుక్తులు గూడఁ బెట్టి
పలుక నేర్చిన బ్రహ్మనుభవము గలదె?

9

టీక. రాజయోగంబు=రాజయోగమును, పూని=అవలంబించి నిరంతరంబు. ఎల్లప్పుడును, పట్టుగాకొ=ఉత్సాహముతో, అభ్యసింపంగకొ=అలవాటుచేయుటకు ప్రాలుమాలి, కొన్ని వేదాంతయుక్తులు, గూడఁబెట్టి, పలుక నేర్చినకొ=నిరర్థకముగా వామనాయకు, తెలిసినంతమాత్రముననే, బ్రహ్మనుభవము కలదె?

తా. అవరోక్ష బ్రహ్మసభవము (నేనే పరబ్రహ్మ మని యనుభవపూర్వకముగఁ జెలిసికొనుట.) మోక్షమని చెప్పఁబడును. పూనికతో సీరాజయోగమును ఆభ్యాసముఁ జేయుటకు ప్రాలుమాలి వేదాంతయుక్తులను మాత్రము కొన్నిటిని గూర్చిని మాటలాడనేర్చినవారికందఱకును బ్రహ్మసభవము (మోక్షము) కలుగునా? ఓషికతోఁ బ్రయత్నించి కార్యమును నిర్వహించినయెడల ఫలము కలుగును గాని మాటలతోఁ గలుగునా? కావున సీతారకయోగమును ఆవశ్యముగా నభ్యసించవలయును.

సీ. దారుణగాఢాంధకారం బడంగునే, వసుధపైఁ గృతదీపవార్తవలన
నాఁకొన్నమనుజునియాఁకలి దీఱునే, ఘనసరసాన్నవ్యసమువలన
నెఱిపేదవానిపేదఱికంబు పోవునే, ద్రవ్యప్రభావకీర్తనమువలన
రోగపీడితుని బలోరోగంబు దీఱునే, కలితౌషధప్రసంగంబువలన

తే. జండిపడి బుద్ధిలో వెలి నిండి మిగుల

దట్ట మైనట్టియజ్ఞానతమము దెగునె

తర్కితవిచిత్ర శబ్దబోధంబువలన

ఫలితయోగానుభవదృష్టివలనఁ గాక.

94

టీక. వసుధపైఁ = భూమిమీఁద, కృత...లనఁ = కృతి = చేయఁబడిన, దీప = దీపములనుగూర్చిన, వా ద్రలనలనఁ = ప్రసంగమువలన (అనఁగా: దీపవృత్తాంతమును చెప్పఁగానే). దారు...లు - దారుణ = భయంకరమైన, గాఢ = దట్టమైన, అంధకారంబు = చీకటి, అడంగునే = పోవునా? ఘన...లనఁ = ఘన = శ్రేష్ఠమగు, సరస = రుచికర, అన్న = అన్నమును, వర్ణనమువలనఁ = వర్ణించుటవలన, అకొ...కలి - అకొన్న = అఁకలికొనిన, మనుజుని = మనుష్యునియొక్క, అఁకలి, తీఱునె = పోవునా? ద్రవ్య...లనఁ - ద్రవ్య = ధనముయొక్క, ప్రభావ = సామర్థ్యమును, కీర్తనమువలనఁ = చెప్పటవలన, నెఱి...కంబు - నెఱిపేదవాని = మిక్కిలి బీదయైనవాని, పేదఱికంబు = బీదతనము, పోవునే = పోవునా, కలి...లనఁ = కలిత = ఒప్పుచున్న, ఔషధ = ఔషధములయొక్క, ప్రసంగంబువలనఁ = వృత్తాంతమువలన (అనఁగా: ఔషధములను గూర్చి మాట్లాడుటచేత), రోగ...లు - రోగపీడితుని = రోగముచే బాధపడుచున్న వానియొక్క, బలో...ంబు = అధికమైనరోగము, తీఱునే = పోవునా, జండిపడి = మొండియై, బుద్ధి = బుద్ధి యందు, లోక = లోకపలను, వెలిక = వెలుపలను, నిండి = మిగులదట్టమై, ఐనట్టియజ్ఞానతమము = ఐనయజ్ఞాన మనియెడుచీకటి, ఫలి...గాక - ఫలిత = ఒప్పుచున్న, యోగ = రాజయోగముయొక్క, అనుభవముయొక్క (లేక, అనుభవ = అనుభవమువలనఁ గలిగినదృష్టివలనఁ గాక జ్ఞానమువలనఁ దప్ప), తర్కి...లనఁ = తర్కిత = విచారింపఁబడిన (లేక, వాదించఁబడిన), విచిత్ర = నానావిధములగు, శబ్ద = శబ్దములయొక్క, బోధంబువలనఁ = జ్ఞానము

వలన (అనఁగా: వేదాంతవాక్యములను విచారించుటవలన), తెగునె=నశించునా? (నశించదనుట.)

తా. ఏఫలమైనను కార్యమును నిర్వహించినప్పుడే సిద్ధించునుగాని మాటలవలన సిద్ధింపదు. దీపమును వెలిగింపక, “ఈదీపము లిట్టివి అదీపములట్టివి. వానిప్రకాశము మిగుల నధికమైనది.” అని యూరక మాటలు చెప్పుచుండిన చీకటి నశించునా? భోజనముఁబెట్టక “అహారలు మిగుల రుచి గలవి. ఈపిండివంటలు మిగుల మనోహరములైనవి” అని యాహారపదార్థములను గూర్చి ప్రశంసఁ జేయుచుండిన నాఁకలి తీటునా? ధనము నొసంగినవో పేదజీతము బోవునుగాని అట్లుగాక “ధనమున్నయెడల నెన్నియో మహాకార్యముల సాధింపవచ్చును.” అని ధనముయొక్క మాహాత్మ్యముఁ గొనియాడినమాత్రమున దర్శింపఁ దగిన ధనవంతులగుదురా? బౌద్ధధములను గూర్చియు వానిశక్తులనుగూర్చియుఁ బ్రశంసించిన రోగములు కుదురునా? ఏవియును మాటలవలనఁ గానేరవు. శ్రమ కోర్చి కార్యముల సాధింపవలయును. అనాదినుండియు బుద్ధియందు వ్యాపించి స్థిరమై యేయుసాయముచేతఁ గూడ నశింపని యియజ్ఞానాంభకారము గూడ పైఁజెప్పినట్లే మఱలతోఁ దీటునదికాదు. చిత్రచిత్రము లగువాదములతోఁ దీటునదికాదు. శ్రమ కోర్వవలయును. తారకయోగము నభ్యసించవలయును. మనసును శబ్దాద్భివ్యయములనుండి మరల్ప వలయును. అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమును జెందవలయును.

యోగాభ్యాసఫలనిరూపణము.

క. యోగాభ్యాసమువలన న, దాగతిచిత్తేంద్రియములతర్పము లడఁగుట రాగద్వేషాదులు చను, బాగుగ నాత్మకు సుఖానుభవముం గలుగుట.

టీ. యోగాభ్యాసమువలనక=ఈరాజయోగము నభ్యసించుటవలన, సదా...ములు-సదాగతి=ప్రాణవాయువు, చిత్త=మనస్సు, ఇంద్రియముల=జ్ఞానేంద్రియకర్తేంద్రియములయొక్క, దర్పములు = గర్వములు (అనఁగా: విశేషమును కలిగించునట్టి స్వభావములు), అడఁగుట = నశించును, రాగద్వేషాదులు = కామము కోరికలు మొదలగునవి, చనుక=పోవును. బాగుగక = చక్కగా, అత్మకుక=తనకు (తేక శివునకు), సుఖానుభవముక=బ్రహ్మసందానుభవము, కలుగుక.

తా. ఈతారకయోగము నభ్యసించినయెడల మొట్టమొదట ప్రాణవాయువు స్వాధీనమగును. వాయువునకును మనసునకును సంబంధముండుటచేత వాయుజయముతోఁగూడ మనోజయము కలుగును. ఇంద్రియముల నన్నిటికి మనసే ప్రభువు కావున మొట్టమొదట ఇంద్రియజయముకూడఁ జేయవలయును. ఇట్లన్నియుఁ జయింపఁబడెనేని

సంసారమునకు ముఖ్యకారణము లగుకామశ్రోధములు నశించి జీవునకు ప్రహ్లాదసుఖము కలుగును.

అవ. ఇట్లు తారకయోగమును బ్రశంసించి దానివలన గలుగుఫలమును విస్తరించి చెప్పచు దానిని వివరింప నుపక్రమించుచున్నాడు.—

వ. అట్లు గావున యోగాభ్యాసంబు ముముక్షువున కవశ్యకర్తవ్యం బట్లు గుట తత్ప్రకారం బెఱింగించెద సావధానచిత్తుండ వై వినుము. 90

టీ. అట్లుగావున = యోగాభ్యాసము మిగుల నుపయోగకారియగుటచేత, యోగాభ్యాసంబు = రాజయోగాభ్యాసము, ముముక్షువునకు = మోక్షేచ్ఛగలవానికి (డు), అవశ్యకర్తవ్యంబు = ముఖ్యముగ చేయవలసినది, అట్లుగుట, తత్ప్రకారంబు = తారకయోగాభ్యాసవిధమును (లేక, తారకయోగాభ్యాసవిధమును), ఎఱింగించెద = చెప్పెదను. సావధానచిత్తుండవై = శ్రద్ధగలవాడవై (లేక, ఏకాగ్రచిత్తుండవై), వినుము.

తా. ఇట్లు అభివృద్ధికి మిగుల సాధారణగుటచే మోక్షేచ్ఛగలవారందఱు సతారకయోగము నభ్యసించి తీరవలయును. కావున దీనిస్వరూపమును వివరించెద వినుము.

— యోగాభ్యాసలకు ముఖ్యము లగునాహారేదినియమములు. —

అవ. ఈక్రిందిరెండుపద్యములచే యోగాభ్యాసమునకుఁ దగినయధికారుల నిరూపించుచున్నాడు.—

చ. వనరుచు నేమియుం దిననివానికి మిక్కిలి వెక్కసంబుగాఁ

దిన యెగఁబోయువానికిని దీఱనినిద్దర యెల్లప్రాద్దుఁ బై

కొనఁ బడియుండువానికిని గొంకక రేపగ లొక్కరీతి మే

ల్కొని వసియించువానికి నగోచరము ల్వరయోగలక్ష్యముల్. 91

టీ. వర...ములు-వర = శ్రేష్ఠములగు, యోగ = తారకయోగముయొక్క, లక్ష్యములు = గురులు, వనరుచు = కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదులచే శరీరమును శోషింపఁ జేయుచు, ఏమియుం దిననివానికి = కొంచెమైనను ఆహారమును తీసికొనని వానికి, మిక్కిలి వెక్కసంబుగా = అధికముగా, తిని, ఎగఁబోయువానికి = నీట్లున్నది నిగుడ్చువానికిని, తీఱనినిద్దర = ఎప్పటికిని ముగియనినిద్దర, ఎల్లప్రాద్దు = అన్నికాలములయందును, పైకొన = క్రమముండఁగా, పడియుండువానికి = శయనించియుండువానికిని, కొంకక = సంశయింపక (లేక, ఆలయక), రేపగలొక్కరీతి = రాత్రిం బగలొక్కటే విధముగా, మేల్కొని వసియించువానికి = నిదురింపకయే యుండు

వానికిని, అగోచరములు=గోచరములు కానేరవు (ఇట్టివా రాయోగమును సాధింపలేరనుట).

తా. మితీలేక భోజనమునేయువాడును, బోత్తిగభోజనమునేయక నుపవాసములుచేయువాడును, ఎప్పుడు నిదురించుస్వభావముకలవాడును, బోత్తిగ నిదురయేలేనివాడును ఈయోగము నధ్యసించనేరరు.

క. యుక్తాహారవిహారుడు, యుక్తస్వప్నావబోధుఁ డురుక్తములక [మై.

యుక్తవిచేష్టుం డగుఁడును, యుక్తన కగుఁ బరమరాజయోగము సుఖి
టీక. యుక్తా.. రుడు యుక్త=మితమగు, అహార=అహారము, విహారుడు=సంచారము గలవాడును, యుక్త...ధుడు-యుక్త=మితమగు, స్వప్న=నిదురయు, అనబోధుడు=బోత్తిగతయుఁ గలవాడును, ఉరు...లక=ఉరు=అధికములగు, కర్తములక=పనులయందు, యుక్తవిచేష్టుడు=మితమగువృత్తిగలవాడు (అనగా: తన పనులనుజేయుటలో మితముగ శ్రమపడువాడు), అగుఁడును యుక్తనకుక = అయిన యోగనిష్ఠునకు, పర...గమ-పరమ=శ్రేష్ఠమగు, రాజయోగము-ఈతారకయోగము (లేక, తారకసాంఖ్య మనస్కరూపమగు రాజయోగము), సుఖమై=ఆనందరూపమై, ఆగుక=సిద్ధించును.

తా. మతీయేమనిన, యోగాభ్యాసము నేయువానికి, అహారము, నిదురయు, విహారమును పరిమితములై యుండవలయును. అంత యధికములుగాఁ గాని మిగుల స్వల్పములుగాని యుండరాదు. వాఁడేపనిని జేసినను తగినంత శ్రమను తీసికొనవలయును; గాని అధికముగ నాయాసపడఁగూడదు. ఇట్లని విషయములయందును మితి గలిగి యుండు పురుషునకు యోగము సులభముగ సిద్ధించును.

యోగ మ త ల క్షణ ము.

అన. యోగము నాచరించునప్పు డుండవలయునియమముల నీక్రిందిరెండుపద్యములచే జెప్పచున్నాడు. —

సీ. వితతమై విజనమై విమలమై సుఖమై పా

సంగువివిక్తదేశమునందు

సమభూమియందు నిశ్చలముగామిట్టుప

ల్లములుగాకుండఁ బేలవముగాఁగ

వరుసఁగుశాజనవస్త్రంబులనుపుగాఁ,

బహుచియొప్పుగవానిపైఁ దిరముగ

బూనిపద్మాసనాసీనుడై యామీఁదఁ

గాయమధ్యమమునుగళముశరముఁ

తే. జక్కగా నిక్కి దృక్కులు ముక్కు చక్కి
జక్క దక్కించి తక్కినదిక్కు గనక
మిక్కిలి దశేంద్రియంబుల స్రుక్క జేసి
ఫలితముగ యోగ మభ్యసింపంగ వలయు.

99

టీక. విశతమై=విశాలమై, విజనమై = సందడిలేనిదై, విమలమై=పరిశుద్ధమై, సుఖమై=ఈశులదోమలు మొదలగువాని బాధలేక సౌఖ్యము గలుగునట్లు చేయునదియై, పాసంగు=ఉన్న, వివిక్త=ఏకాంతమగు, దేశమునందు=స్థలమునందు, సమభూమియందు, నిశ్చలముగా=స్థిరముగా, మిట్టపల్లములుగానుండక=ఒకపార్శ్వమున ఎత్తుగను మఱియొకపార్శ్వమున తక్కుగ నుండకుండునట్లును, శేలముగా=గర్జ=వృదువుగానుండునట్లును, వరుస=క్రమముగా, కుతా...బులు-కుశ=దర్భాసనము, అజిన=కృష్ణాజినము, వస్త్రంబులు=వస్త్రము (వీనిని,) అనువుగా=చక్కగా, పఱచి, ఒప్పగక, వానిపై=అదర్భాసనాదులమీద, తిరముగ=స్థిరముగా, వూని=యత్నిముతో, పద్మా...నుడై=పద్మాసనా = పద్మాసనమునందు, ఆసీనుడై= కూర్చుండి, ఆమీద= తరువాత, కాయమధ్యమును = నడుమును, గళము=కంఠమును, శిరము=తలను, చక్కగా నిక్కి=వక్రత లేకుండనిక్కి, దృక్కులు=చూపులను, ముక్కుచక్కి=ముక్కువైపునకు, చిక్క=ప్రసరించునట్లు, తక్కించి=కూర్చి, తక్కినదిక్కు గనక=రెండవవైపునుజూడక, దశేంద్రియంబులు=జ్ఞానకర్తేంద్రియములఁబడింటిని, మిక్కిలి, స్రుక్కజేసి=అడంచి (అనఁగా: వానివిషయములనుగూర్చి పోషకనిలిసి), ఫలితముగ=సిద్ధియగునట్లుల, యోగము=రాజయోగమును, అభ్యసింపంగవలయు=అభ్యాసము చేయవలయును.

తా. విశాలముగాను, నిర్మలముగాను, జలశూన్యముగాను, ఈశుల, దోమలు మొదలగు వానిబాధ లేనిదిగాను బ్రకాశించుచుండు రహస్యస్థలము నొకదానిని యోగాభ్యాసస్థలముగా నేర్పఱచుకొనవలయును. అప్రదేశము సమభూమియై యుండవలయును. అందుఁ గ్రమముగ దర్భాసనకృష్ణాజినవస్త్రముల నొకదానిపై నొకదానిఁ బఱచి యాయాసనమును సమముగ నమరింపవలయును. దానిపైఁ గూర్చుండి యోగాభ్యాసమున కారంభించునప్పుడు నడుము, మెడ, శిరస్సు అను వానిని జక్కగ నిలిపి తనదృష్టులను నాసాగ్రమునందుఁ జేర్చి రెండవవైపునకుఁ జలింపనిక నిలుపవలయును.

మ. యతఃపి త్తమరుద్దశేంద్రియతనువ్యాపారుడై మౌనియై
హతకామాదివికారుడై గతభయుడై బ్రహ్మచారివ్రత

స్థితః డై శాంతమనస్కుః డై స్వగురుమూర్తి ప్రోక్తలక్ష్యార్థసం
గతి యామద్వయ భుభ్యసింపః దగు యోగం బంచితోద్వోగః డై.

టీ. యత...రుడై-యత = నియమింపబడిన, ధీ = బుద్ధి, చిత్త = మనస్సు, మరుత్ = ప్రాణము, దశేంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియకర్తేంద్రియములు, తను = శరీరము, (వీనియొక్క,) వ్యాపారుడై = పృథ్విఃగలవాడై, మానియై = మానముగలవాడై, హత...రుడై-హత = పోగొట్టబడిన, కామ = కామము, అది = మొదలగు, వికారుడై = వికారములుగలవాడై (కామక్రోధాదులను జయించి అనుట.) గతభయం డై = ఆధ్యాత్మికము మొదలగు తాపములవలనఁ గలుగు భయములేనివాడై, బ్రహ్మచారి వ్రత స్థితః డై = బ్రహ్మచర్యవ్రతమును బూనినవాడై, శాంతమనస్కుః డై = చిత్తశాంతిగలవాడై, స్వగు...గతిః, స్వగురుమూర్తి = తనకు గురువుగువ్వుహాత్తునిచే, ప్రోక్తం = ఉపదేశింపబడిన, లక్ష్య = గుటియొక్క, అర్థ = విషయముతో (అనఁగా: తనగురువు తన్ను ధ్యానింపుమని చెప్పిన విషయముతో) సంగతిః = సంబంధము గలుగునట్లుగా, యోగంబు = ఆతాతకయోగమును, అంచి...గుడై-అంచిత = ఒప్పుచున్న, ఉద్వోగః డై = ప్రయత్నముఁగలవాడై యామద్వయము = రెండుజాములకాలము, అభ్యసింపఁదగుత్.

తా. ఇట్లు మిగులనియమము గలిగి బుద్ధి, (నిశ్చయించునంతఃకరణము), చిత్తము (సంశయించునంతఃకరణము), ప్రాణవాయువు, దశేంద్రియములు అనువానివృత్తుల నడంచి దానిమూలమున శరీరచాంచల్యమును నిలిపి మానవ్రతమునుబూని కామక్రోధాదివికారములఁ దొలగించి చిత్తశాంతిగల్గి నిర్భయం డై బ్రహ్మచర్యమును బూని తనకు గురు వ్రతదేశించినలక్ష్యముపై జిత్రమును నిలిపి రెండుజాములకాలము పూనికతో యోగాభ్యాసము నాచరింపవలయును.

క. మారుతి యీనియమంబులు

తారకసాంఖ్యామనస్కతత్పరులకు సా

ధారణము లగుచు వెలయుం

దారకయోగుల కతిప్రధానము లందున్.

101

టీక. మారుతి = అంజనేయః ఈనియమంబులు = వైడేష్వబడిన అధికారిదేశము మొదలగునియమములు, తారకసాంఖ్యామనస్కతత్పరులకున్ = తారక, సాంఖ్య, అమనస్కము లనుమాండువిధములగురాజయోగము నాచరించువారలకుఁ గూడ, సాధారణములగుచున్ = సమానమునై, వెలయున్ = ఒప్పుచున్నవి. (తారక, సాంఖ్యామనస్కములలో దేని నాచరించినను వైనియమముల నవలంబింపవలసినదే యనుట.) అందుకే ఆమాండువిధము లగుయోగముల నాచరించువారలలో, తారకయోగులకున్ = తారక

యోగము నాచరించువారలకు, అతిప్రధానములు=మిగుల నావశ్యకములు (వారీయములు తప్పక నవలంబింపవలయు ననుట.)

తా. ఓఅంజనేయా! మైన జెప్పియున్న ఆహారదేశకాలాదినియమములు తారకయోగము నభ్యసించువారలకుఁ గాని, సాంఖ్యయోగము నభ్యసించువారలకుఁ గాని, ఆమనస్సుయోగము నభ్యసించువారలకుఁ గాని యావశ్యకములే. ఇతరులవిషయ మెట్లున్నను తారకయోగము నభ్యసించువారుమాత్రము వీని నవశ్యకమాదరింపవలయును.

— పంచమబ్రాహ్మణము. —

ఆవ. ఇట్లు నియమవిభాగమును జెప్పి తారకయోగమును వర్ణించువాడై మొట్టమొదట నాదబిందుకళాసాక్షాత్కారమునకు ననుకూలము లగుటచేత యోగాంగముల హోత్రధానములని చెప్పఁదగినముద్రల నుద్దేశపూర్వకముగా వివరించుచున్నాఁడు. — క. సరుసక్ ఖేచరి యన భూచరియన మధ్యమ యనంగ షష్ఠాక్షయనఁగా నరశాంభవి యనఁ గల వీ, ధరలోపల ముద్రలైదు తారకమునకుఁ.

టీక. ఈధరలోపలక్ = ఈభూమియందు, తారకమునకుఁ = తారకయోగమునకు, సరుసక్ = క్రమముగా, ఖేచరియనక్ = ఖేచరియనియు, భూచరియనక్ = భూచరియనియు, మధ్యమయనఁగక్ = మధ్యమ యనియు, షష్ఠాక్షయనఁగాక్ = షష్ఠాక్ష యనియు, వరశాంభవి యనక్-వర = శ్రేష్ఠుడు, శాంభవియనక్ = శాంభవి యనియు, ముద్రలైదు=అయిదుముద్రలు(కలవు). (ఖేచరిమొదలగు నైదింటికిని ముద్రలనిపేరు. వీనిలక్షణములు క్రమక్రమముగఁ జెప్పఁబడును.)

తా. తారకయోగ మనఁగా, నాదము బిందువు కళ ఆనువానిని ప్రత్యక్షముగ ననుభవించి పిదప వానికి లయస్థానముగు పరబ్రహ్మమునం దైక్య మగుటయే. ఈనాద బిందు కళలు సాధారణములైనయింద్రియవ్యాపారమునకు గోచరము లగునవి కావు; కావున వాని ననుభవించుటకై యనుకూలము లగునట్లు యింద్రియమనస్సుల సంతర్పణములజేయుటకు ముద్రయనిపేరు ఈయద్రైదువిధములు. 1 ఖేచరి, 2 భూచరి, 3 మధ్యమ, 4 షష్ఠాక్ష, 5 శాంభవి యనునవి.

ఆ. సద్గురూవ దేశసరణిచే నీయైదు

ముద్రలను విశేషముగ నెఱింగి

యభ్యసించవలయు నటమీఁదఁ దాగకం.

బొందుఁ బ్రణవనాదబిందుకళల.

103

టీ. సద్గు...చేక్-సత్ = శ్రేష్ఠుడగు, గురు=గురువుయొక్క, ఉపదేశసరణిచేక్ = ఉపదేశమార్గముచేత (గురు వుపదేశించినట్లు), ఈయైదుముద్రలక్ = మైఁ జెప్పఁబడిన

యయిదుముద్రలను, విశేషముగఁ = చక్కగా, ఎఱింగి = తెలిసికొని, ఆభ్యసించవలయుఁ = అభ్యాసము చేయవలయును. అటమీదఁ = ఇట్లుభ్యాసము చేసినపిదప, ప్రణామము... శలక = ప్రణామము = ఓంకారరూపమునైన, నాద = దశవిధనాదముల యొక్కయు, బిందు = జాత (సర్వమును తెలిసికొనుచుండునంతర్వామి), మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారము (ఈనాటికింటికిని అంతఃకరణ మనిపేరు.) వీనియొక్కయు, కళలక = సమష్టిజీవుడు (సర్వప్రపంచము నభిమానించుచు నవిద్యచే నావరింపఁ బడియుండుచైతన్యము.) వ్యష్టిజీవుడు (తనన్నయొక్కశరీరమును మాత్రమే యభిమానించుచుండు జీవుడు.) వీరి యభార్యరూపములయొక్కయు మూలమున (అనగా: ఈనాదబిందు కళలను పరిశోధించుటచేత) తారకంబు = ఓంకారమున కర్థ మగు శుద్ధపరబ్రహ్మము (లేక, పరబ్రహ్మమును.) పొందుకొనఁ = చెందును. (సాధకుఁడే బ్రహ్మమగును, లేక, బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలుగును అనుట.)

తా. గురూపదేశముచే సియైదుముద్రలయొక్క స్వరూపమును బాగుగఁ తెలిసికొని ఆభ్యసించవలయును. యోగమున కివియే ముఖ్యాంగములు. ఇట్లు అభ్యాసము చేసినయెడల మొట్టమొదట నాదబిందుకళలు గోచరములగును. వానిని విమర్శింపఁగా విమర్శింపఁగా పరబ్రహ్మముకేసింపును. తనకును బ్రహ్మమనకును భేదము లేదనవిషయము స్పష్టమగును. శ్రద్ధాయుక్తఁడై యీముద్రలలో నొక్కదాని నభ్యసించినను ఈఫలము కలుగుటలో సంశయము లేదు.

ప. అది యెట్లంటేని.

104

టీక. అదియెట్లంటేని = ఆ బ్రహ్మప్రాప్తి యెట్లు కలుగు ననఁగా.

ఆ. కనులు మూసి యైనఁ గనువిచ్చి యైన భూమి

మధ్యమమునఁ జూపు మలఁచి నిలిపి

యూర్ధ్వముఖము గాఁగ నొనరఁ జూచిన నది

భేదరీ యనుముద్ర కీతచర్య.

105

టీ. కీతచర్య = వానరకీర్తనఁడ పగునోయాంజనేయా ! కనులు మూసి యైనట్లు, కడు విచ్చియైనట్లు = బాగుగఁ కనులఁ దెఱచికొని, భూమిమధ్యమమునకొక = కనుబొమల నడిమిభాగమునందు, చూపుకొనఁ = దృష్టిని, మలఁచి = మరలించి (సామాన్యముగ నన్ని వైపులకును ప్రసరించుదృష్టిని భూమధ్యవైపునకుఁ ద్రిప్పి), నిలిపి = స్థిరముఁజేసి, ఊర్ధ్వముఖముగఁ = పైఁగా, ఒనరకొనఁ = లేస్తూ, చూచినకొనఁ = చూచినట్టయిన, అది = ఆచూపు, భేదరీయనుముద్ర = భేదరీముద్ర (అగుకొన).

తా. కనులను సంపూర్ణముగా మూసికొనికొని బాగుగఁ దెఱచికొనికొని బొమల నడిమిభాగమున దృష్టినిలిపి వైభాగమునకుఁ జూచుట భేదరీ ముద్ర యని చెప్పఁ

బడును. దృష్టి భ్రూమధ్యమునకుఁ బ్రసరించుటయే కష్టము. కనులు తెఱచియున్నప్పు డొకవేళ ప్రసరించినను ప్రసరింపవచ్చునుగాని, మూసియున్నప్పు డెట్లు ప్రసరించును? అని సంశయించెదవేమా! బాహ్యదృష్టివిషయమున నిట్టిసంశయము కలుగవచ్చును కాని యంతర్దృష్టివిషయమునఁ గాదు. కనులు మూసి భ్రూమధ్యము జూచుట యనఁగా చూచుచున్నామని సంకల్పించుటయే కాని మఱి యేమియు కాదని తెలిసి కొనవలయును.

క. లోచనములు గదలింపక, యాచార్యోక్తస్వనాసికాగ్రం బెపుష్క
గోచరముగఁ జూచిన నది, భూచరి యనుముద్రయగును బోధశరణ్యా.

టీక. బోధశరణ్యా-బోధజ్ఞానమే, శరణ్యా=రక్షకముగాఁ గలయోయాంజ శ్రేయా! (బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరుచున్నవానుమంతుఁడా) లోచనములు=కన్నులను, కదలింపక=చలింపఁజేయక (రెప్ప లార్చక దృష్టినిఁజేదునీక), ఆచార్య...గ్రంథం-ఆచార్యోక్త=గురువుచే నుపదేశింపఁబడిన, స్వనాసికాగ్రంబు=తనముక్కుకొనను, ఎపుడు=యోగాభ్యాసము చేయనంతకాలము, గోచరముగ=కనబడునట్లుగా, చూచిన=చూచినట్లయిన, అది=ఆచూపు, భూచరియనుముద్ర=భూచరియనెడుముద్ర, (ఆగుం.)

తా. ఓవివేకవంతుఁడా! కనులు కదలనీక ముక్కుకొనపైదృష్టిని నిలిపి చూచు అష్టిముద్రకు భూచరిముద్ర యనిపేరు.

ఆ. కనులు సగము మూసి ఘననాసికామధ్య

సీమయందుఁ జూపుఁ జెదరనీక

నిలిపి మీఁద నున్ననిటలంబు గాంచిన

మధ్యలక్ష్మ్య మగుఁ గుమారతిలక!.

107.

టీక. కుమారతిలక=పుత్రరత్నమా! (సీతాదేవిచే వానుమంతుఁడు పుత్రుని తైత్తిరిమింపఁబడుచుండుఁ గావున నిట్లు సంబోధింపఁబడియెను) కనులు సగముమూసి=కన్నులను సగభాగము మూసి సగము తెఱచి, ఘన...దుక=ఘన=గొప్పదియగు, నాసికా=ముక్కుయొక్క, మధ్యసీమయందు=నడుమ, చూపు=దృష్టిని, చెదరనీక=నిలిపి, మీఁదనున్న=పైభాగమునందున్న, నిటలంబు=భ్రూమధ్యమును, కాంచిన=చూచినట్లయిన, మధ్యలక్ష్మ్యమగు=మధ్యమాముద్ర యగును.

తా. ఓ పుత్రరత్నమా! అట్లే కనులను సగము మూసి సగము తెఱచి ముక్కుయొక్క నడిమిభాగమునందు దృష్టిని నిలుపవలయును. ఆచూపునుండి పైభాగముననున్న భ్రూమధ్యమును గాంచవలయును. ఇట్లు చూచుటకు మధ్యమాముద్ర యని పేరు.

తే. కర్ణలోచననాసాయుగంబు మూసి

మలచి భూసుధ్యమమునఁ జూపులను మనము

నిలిపి వరనాదబిందుచిత్కళలఁ గనుట

పణ్ణభీముద్ర యంద్రు సజ్జచులు నత్స!

100

టీక. ఎత్స=కుమారా సజ్జచులు=సత్పురుషులు, కర్ణ...గంబుకొ-కర్ణ=చెవుల యొక్కయు, లోచన=నేత్రములయొక్కయు, నాసా=ముక్కులయొక్కయు, యుగంబుకొ=జతలను, మూసి, మలచి=క్రిప్పి, భూసుధ్యమమునకొ = కనుబొమలనడుము, చూపులను=దృష్టులను, మనము=మనస్సును, నిలిపి, వరనాదబిందుచిత్కళలకొ = శ్రేష్ఠము లగు నాదబిందుకళల, కనుట=చూచుట, పణ్ణభీముద్రయంద్రు = పణ్ణభీముద్ర యని చెప్పదురు.

తా. పుత్రకా : చెవులను గన్నులను ముక్కులను మూసి దృష్టిని మనసుతోఁ గూడ భూసుధ్యమునందు స్థిరముగ నిలిపి నాదబిందుకళల ననుభవించుటకు పణ్ణభీముద్రయని పేరు. ఈముద్రయందే కాదు. అన్నిముద్రలయందును గూడ దృష్టి యేయేస్థలమునం దుండునో మనసుకూడ నాయాస్థలమునందే యుండవలయు ననుట నియమము.

క. అంతర్లక్ష్యము బహిరత్వంతవినిశ్చలసుదృష్టి యపగతపవన

స్వాంతవికారముగలయది, వింశత్యగుమనోఽపృశాంభవీముద్రయనన్.

టీక. అంతర్లక్ష్యము-అంతః=లోపల, లక్ష్యము=గుఱియు (అనఁగా: కనులు సంపూర్ణముగ మూసి మనసును, చూపును, నాదబిందుకళలయం దుంచుట, మననుభావించు చున్నలక్ష్యమునందే చూపుకూడ నున్నట్లు తలంచుట, అనఁగా తానాలక్ష్యమును చూచుచున్నట్లు తలంచుట.) బహి...దృష్టి-బహిః=వెలుపల, అత్యంత=మిగుల, వినిశ్చల=నలింపని, సుదృష్టి=చక్కనిరూపును (బాహ్యమునం దున్న పదార్థములలో నేది యో యొకదానిని తెప్పనేయక చూచును మనసును కూడ నచ్చటనే నిలుపుట. ఇట్లే చూచు పవనమను. ఇంతకుముందు వివరింపఁబడియున్నది లోచూపు. అప...రము-అపగత=నశించిన, పవన=ప్రాణవాయువుయొక్కయు, స్వాంత=మనస్సుయొక్కయు, వికారము=వికారములను (నిశ్చల మగు ప్రాణవాయువు నిశ్చల మగుమనస్సు) కలయది =కలిగి యుండునది (లోచూపుగాని వెలిచూపుగాని స్వరూపముగాఁ గలిగి వాయు వికారములను వానితోఁ గూడ చిత్తివికారములను ధ్వంసము చేయునది.) వింశత్యగుమనోఽపృశాంభవీముద్రయనన్ = రాశ్చర్యకరమైనదగుచు, శాంభవీముద్రయనకొ = శాంభవీముద్రయను పేరు, బిష్పకొ=ప్రకాశించును.

తా. ఒకపదార్థమునందు దృష్టినిలుపుట యనునియమము లేక కేవలము వెలుపలికిఁ గాని లోపలికిఁ గాని చూచుచు (వెలుపలికి చూచుట యనఁగా కనులు తెఱచి చూచుట, లోపలికి చూచుట యనఁగా కనులు మూసిచూచుట. మూసిచూచుట యనుట కర్థము నిదివఱకే వివరించియున్నాము.) మనసును స్థిరము చేసి పాఞ్చాయామాభ్యాసమువలన వాయువును బంధించి నాదబిందుకళల ననుభవింపవలయును. ఇట్టిచూపుటకు శాంభవీముద్ర యని పేరు. వాయునిరోధము కూడ నీ శాంభవీముద్ర యందు మాత్రమే కాక నన్నిముద్రలయందు నావశ్యకమే యని తెలిసికొనవలయును.

— సూర్యచంద్రమండలకళానిర్ణయము. —

ఆన. ఇట్లు పంచముద్రలయొక్క స్వరూపమును వివరించి యిదివఱకు సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడియున్న ముద్రాభ్యాసఫలమును వివరించుచున్నాఁడు. —

మ. అమరేంద్రార్చితపూర్వవర్ణితనితాంతాంతర్బహిర్ద్యుల

క్ష్యము లుద్యద్వరమండలత్రయకళాసందర్శనాభ్యాసయో

గము లీ రెండును నాదబిందురుచిసాక్షాత్కారసద్ధేతుభూ

తము లై యొప్పు నిరంతరం బలఘుతేఽధ్యానంబుగావించినఁ. 110

టీక. అమరేంద్రార్చిత...లక్ష్యములు = దేవేంద్రనిచేఁ బూజింపఁబడునట్టియు, పూర్వ = ఇంతకుముందు, వర్ణిత = వర్ణింపఁబడిన, నితాంత = అధికములైన, అంతః = లోచూపు, బహిః = వెలిచూపు, మధ్యలక్ష్యములు = నడిమిచూపు, ఈయవియు (అంతర్బహిర్ద్యులక్ష్యరూపములైన పంచముద్రలును.) ఉద్య...ములు ఉద్యత్ = ప్రకృించుచున్న, వర = క్షేప్తములైన, మండలత్రయ = సూర్యచంద్రాగ్నిమండలములయొక్క, కళ = చిత్కళలను, (ఈచిత్కళలు 3౮. స్లో. “ధూమ్రార్చి రుష్ణా జ్వలిసి విస్ఫులింగిసి, సుప్రీస్వరూపా కపిలా చావ్యకవ్యవహోదక” ఇవి పదియొక నన్నికళలు. “స్లో. తపిసి తాపిసి ధూమ్ర మరీచి ర్వాలిసి రుచిః, సుషుమ్నా భోగదా విశ్వా బోధిసి ధాదుణీ త్తమా” ఇవి ౧౨ ను మార్మకళలు. స్లో. “అమృతా మానదా పూషా తుష్టిః పుష్టి రతి ర్భృతిః, శశిసి చంద్రికా కాంతి ర్జ్యోతాన్నితీః ప్రీతి రంగదా, పూర్ణా పూర్ణామృతా కామదాయిన్యః స్వ్వరజాః కలాః” ఈ ౧౬ చంద్రకళలు. వీనిలక్షణములను త్రిపురార్థ వాదిగ్రంథములలో చూచుకొనవలయును.) సందర్శన = చూచుటకు కారణములైన, అభ్యాసయోగములు = ఇంతకుముందు వివరింపఁబడియున్న యనునియమాదులును, ఈరెండును = ముద్రలు యనునియమాదులు నను నీరెంటిని, నిరంతరంబు = సర్వకాలము, అలఘుతే = అధికముగా, ధ్యానంబు గావించినఁ = ధ్యానించినట్లయిన (అనఁగాః అభ్యాసించిన), నాద...ములై = నాద = దశవిధనాదములయొక్కయు, విండు = అంతఃకరణముయొక్కయు, రుచి = అంతఃకరణమునండి

ప్రతిఫలించి యున్న యాత్మచైతన్యముయొక్కయు, సాక్షాత్కార=చూపునకు (వానిని బ్రత్యక్షముఁ జేసికొనుటకు), సత్=చక్కని, హేతుభూతములై = కారణములై, దివ్యులై=ప్రకాశించును.

తా. దేవతలచేతఁ గూడ వినుతింపఁ దగినయోయాంజనేయా! పైవివరింపఁబడిన ముద్రలలో భేదవి, శాంభవి, పంచభు అనునవి అంతర్లక్ష్యము (లోపలిమాపు)కలవి. భూచరియును శాంభవియును బహిర్లక్ష్యములు (వెలుపలిచూపుకలవి.) మధ్యమ మధ్యలక్ష్యము. (మధ్యలక్ష్య మనఁగా: సంపూర్ణ మగువెలిచూపు గాక సంపూర్ణ మగు లోచూపు గాక మండుమధ్యస్థమైన చూపు కలది.) ఇంతకుఁ బూర్వమే వివరింపఁబడి యున్న యమ నియమాదులు మనసును పరిశుద్ధము చేయఁగలిగినవి. మనసు పరిశుద్ధమైననే కాని స్థిరమై సూర్యచంద్ర ఆగ్ని మండలములయందలి ముప్పదియేనిమిదిచిత్కళలను జూడనేరదు. కావున మనశ్శుద్ధికి ప్రయత్నించు తారకయోగికి నూత్నపదార్థములఁ జూచుటకై ముద్ర లెట్లావశ్యకములో అట్లే నూత్నపదార్థములఁ జూచునప్పుడు మనస్సును నిశ్చలముగఁ జేయుటకై యమనియమాదిరూప మగునభ్యాసయోగము కూడ ముఖ్యమే. ఈరెంటిని శ్రద్ధాయుక్తుడై యలవాటు చేసినయెడల శీఘ్రకాలమున నాదబిందుకళాసాక్షాత్కారము కలుగును.

ఆ. నాదబిందుకళల నయ మొప్పుఁ జూచుచు

నింద్రియముల మనము నివుఱఁ జేసి

సత్సవీశ్వరుండు స్వప్ర కాశాత్మచి

త్సుఖియఁగాంచుఁ బరమసులభముగను.

111

టీ. సత్స...రుండు-సత్=శ్రేష్ఠుడైన, కవీశ్వరుండు=విద్వాంసుండు (జ్ఞాని), ఇంద్రియములకై=దశేంద్రియములను, మనముకై=మనస్సును, ఇవుఱఁజేసి=నిశ్చలములుగఁజేసి, నాదబిందుకళలకై=నాదబిందుకళలను, నయమొప్పుకై=బాగుగ, చూచుచుకై, స్వప్ర...ముకై - స్వప్రకాశ = స్వయంప్రకాశుడైన, అత్మ = జీవునియొక్క, చిత్సుఖిముకై=బ్రహ్మనందమును (జీవబ్రహ్మములొక్కటియే యని తెలుసుకొనుటవలనఁ గలుగు నానందము.) పరమసులభముగకై=మిగులసులభముగా, కాంచుకై=చూచును.

తా. ఇట్లు నాదబిందుకళాసాక్షాత్కారము కలుగఁగానే మనసు అచ్చటి చిత్తములఁ జూచుచు, చూచుచు నితరవ్యాపారముల మాని యందే లీనమైపోవును. సాధకుడగుజీవుడు వాస్తవముగ పరబ్రహ్మమునకంటె జేఱుకాకపోవుటచేతను అజ్ఞానముచే నావరింపఁబడియున్న మనస్సొక్కటియే భేదభ్రాంతికిఁ గారణ మగుటచేతను (అయోగి) అప్రయత్నముగనే పరబ్రహ్మమునందు లీనుఁ డగును.

చ. లలితనినాదబిందుకళలక్ గుటిఁ జేసిన మానసేంద్రియం
బులు వెలిలోపలం దిరుగఁబోవక వానిని జూచుచుండ ని
శ్చల మగుదేహ మయ్యెడ విచారముచేఁ బరమాత్మ తత్త్వముక్
సులభముగా నెఱుంగఁబడు నుమ్మిది చక్కనితోవ యాయుక్. 112

టీ. లలిత...శలక్-లలిత=బిప్పుచున్న, నినాద=దశవిధప్రణవనాదములను, బిందు=అంతఃకరణమును, కళలక్=చిత్తశలను, గుటిఁజేసినక్ = లక్ష్యములుగాఁ జేసినచో (ముద్రలసహాయమున ఆనాదబిందుకళలనే చూచుచుండినచో), మాన... బులు=మానస=మనస్సు, ఇంద్రియంబులు=దశేంద్రియములు, వెలిలోపలక్=వెలుపలికిఁగాని లోపలికిఁగాని, తిరుగఁబోవక=సంచారముచేయఁబోక (బాహ్యము లగు శబ్దాదులను గాని, అంతరములగు ప్రాణాదులను గాని చూడక), వానిని=ఆనాదబిందు కళలనే, చూచుచుండక్=చూచుచునుండఁగా, అయ్యెడక్=ఆసమయమున, దేహము, నిశ్చలమగుక్=చలింపనేరదు. విచారముచేక్=బాగుగ విచారించి, పరమాత్మ తత్త్వ ముక్=పరమాత్మ యొక్క యథార్థస్వరూపము, సులభముగాక్, ఎఱుంగఁబడునుమ్మ =తేలిసికొనఁబడును సుమా, ఆరయక్=విచారింపఁగా, ఇది=ఈవర్ణింపఁబడినది, చక్కనితోవి=మంచిమార్గము.

తా. నాదబిందుకళలను గుటిఁజేసి చూచినయెడల మనసుగాని యింద్రియములుగాని లోపలను వెలుపలను సంచరింపక నానాదబిందుకళలనే చూచుచు నిలిచి యుండును. అప్పుడు శరీర మిండుకయైనను చలింపదు. బాహ్యములగుకీతోష్ణాదుల వలనఁ గలుగు దుఃఖములుగాని అంతరము లగుమనోవ్యాధులు మొదలగువానివలనఁ గలుగు దుఃఖములుగాని ఆయోగిని బాధింపనేరవు. కావున మనస్సు నివిధముగా నిశ్చలముచేసి శాస్త్రసహాయముచేతను గురూపదేశముచేతను స్వబుద్ధిచేతను పరమాత్మ స్వరూపమును గూర్చి విచారించినయెడల నది స్పష్టమగును. జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే యనువిషయము అనుభవపూర్వకముగ గోచర మగును. ముక్తికలుగును. కావున నిరాజయోగమునకంటె చక్కనిముక్తిమార్గము మఱేమియును లేదు.

ఆవ. అట్లు ఫలములతోఁగూడ యోగాభ్యాసప్రకారమును నిరూపించి దాని యం దభిరుచి కలిగించుటకై యర్థవాదము నుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

ఆ. నాదబిందుకళల నాదరింపనియోగి.

యింద్రియములు మనము సిట్టనట్టుఁ
బరువు లిడఁగ వానిఁ బట్టజాలక నుండు
నిట్టివాఁడు పరము నెట్లు గాంచు ?

టీక. నాదబిందుకళలక్షణం నాదబిందుకళలను, ఆదరింపనియోగి=అంగీకరింపకుండుయోగి (అనగా: నాని నభ్యాసము చేయనివాడు), ఇంద్రియములు, మనముకొ, ఇట్లు నట్లు పరువులిడగలకొ=ఇటునటు పరుగులెత్తుచుండ, వానికొ = ఆ ఇంద్రియమున స్పృహను, పట్టజాలక=నిలిపికొననేరక, కుండుకొ=ఆయాసపడుచుండును. ఇట్టివాడు, పరమకొ=పరబ్రహ్మమును, ఎట్లుగాంచుకొ=ఎట్లు చూడగలడు.

తా. ఇట్లు మహాపకారములగు నాదబిందుకళల నాశ్రయింపకుండినవాడు ఇంద్రియములను మనసును నిగ్రహింపజాలడు. అవి బాహ్యములైన శబ్దాదివిషయముల గూర్చి పరుగులిడుచుండ బట్టుకొననేరడు. ఇట్లు చిత్తకాంతియే లేనివాడు అతినూత్నమగుపరమాత్మతత్వమునుగూర్చి విచారించుటయు దానిని గ్రహించుటయు అనుభవించుటయు నెట్లు సంభవించును? ఎట్లు చూచినను వాడు నిరర్థకుడు కావలసినదియే.

సీ. గాలంబు లేనిచో జాలకాగ్రణిచేతః

పాతీనజాలముల్ పట్టువడునె ?

సరియురి లేనిచో శకునాంతకునిచేతః

చొక్కంపులపట్టులు చిక్కువడునె ?

యోగంబు లేనిచో-నొగి మాపటినిచే

గజరాజములు సరికట్టువడునె ?

తగుకోల లేనిచో మృగయావినోదిచే

ఘోరమృగంబులు కొట్టువడునె ?

తే. రాజితానందతారకరాజయోగ

పావనసమాధి లేనిచో, బరమశుష్క

తర్కవేదాంతవాదతత్పరులచేత

నింద్రియమనరిబులు వినిగ్రహింపబడునె ?

114

టీ. జాల...చేతకొ-జాలక=వలవేయువారిలో, అగ్రణిచేతకొ = శ్రేష్ఠుడగు వానిచేత (వలవేయుటలో బురుషున కెంత నేర్పున్నను అనుట), గాలంబులేనిచోకొ = గాలము లేక పోయిన యెడల, పాతీనజాలములు=మత్స్యసమాహములు, పట్టువడునె=చిక్కునా?, సరియురిలేనిచోకొ=తగిన ఉచ్చులేనియెడల, చొక్కంపుపట్టులు=అందమైనపట్టులు, శకునాంతకునిచేతకొ=పక్షులవేటాడువానిచే, చిక్కువడునె=పట్టుకొనబడునా?, మాపటినిచేకొ = మాపటివానిచేత, ఓడంబు = అంకుశము, లేనిచోకొ=లేకుండినయెడల, ఒగికొ=బాగుగ, గజరాజములు=ఏనుగులు, అరికట్టువడునె=నిర్బంధింపబడునా? మృగయావినోదిచేకొ=వేటయం దానుక్తిగలవానిచే,

తగుకొలలేనిచోకే = తగినబాణము లేకుండినయెడల, ఘోరమృగంబులు = భయంకరము లగుమృగములు, కొట్టువడునె = నంహరింపఁబడునా? రాజి... సమాధి-రాజిత = ప్రకాశించుచున్న, ఆనంద = ఆనందరూపమైన, తారక = తారక మనుపేరుగల, రాజ = శ్రేష్ఠమైన, యోగ = యోగముయొక్క, పావన = పరిశుద్ధమైన, సమాధి = నిష్ఠ, లేని చోకే = లేకపోయినయెడల, పర... చేతకే - పరమ = మిగుల, శుష్క = నిరర్థకము లైన (లేక, నిస్సారములైన), తర్క = తర్కశాస్త్రసంబంధ మైనట్టియు, వేదాంత శాస్త్ర = వేదాంతశాస్త్రసంబంధమైనట్టియు, వాద = వాదములయందే, తత్పరుల చేతకే = ఆన క్తిగలవారిచేత, ఇంద్రియమనంబులు, వినిగ్రహింపఁబడునె = లోబఱుచు కొనఁబడునా?

తా. ఇంద్రియములను మనసును నిగ్రహించుటకు నిరాజయోగము తప్ప వేటొక యుపాయమే లేదు. ఎన్ని వేదాంతయుక్తులను సంపాదించిన నెన్ని వాదములఁజేసినను ప్రయోజనములేదు. తారకయోగమునే యాశ్రయించి తీరవలయును. అనాదినుండియు బహువిధము లగువాసనలచే నాక్రమింపఁబడియున్న చిత్తము మాటలతో స్వాధీనమగునా? చేపలఁ బట్టఁబోయినవాఁడు చక్కనికొలమును సంపాదించి జలమున వై పశున్న నామత్స్యములు చిక్కునా? దృఢమైనయునిని సంపాదించకబోయ వాఁడు పక్షులఁ జక్కించుకొనఁగలఁగునా? మావటివానియొద్ద వాఁడియగునంతుశము లేనియెడల మదగజంబులు మాటలచే స్వాధీనము లగునా? కాసేరవు గదా. ఇట్లే ఇంద్రియములును మనసును గూడ నాదబిందుకళల నాశ్రయింపనివానికి స్వాధీనములు కాసేరవు.

క. జన మంజనంబుఁ గైకొని

ఘన మగుధనమును నెఱుంగుకై వడిని నిరం

జన తారకయోగముఁ జే

కొని పరతత్త్వమును దెలియ గుఱివడునంతన్.

115

టీక. జనము = మనుష్యులు, అంజనంబుకే = కాటుకను, కైకొని = తీసికొని, ఘన మగు = అధికమగు, ధనముకే = ద్రవ్యమును, ఎఱుంగుకై = వడికే = తెలిసికొనునట్లు, నిరంజనతా... ముకే = నిరంజన = రెండవదానితోఁ బనిలేక స్వయముగనే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును గలిగింపఁజాలు, తారకయోగముకే = తారకయోగమును (లేక, జ్ఞానయోగమును), చేకొని = స్వీకరించి, అంతకే = పిమ్మట, పరతత్త్వముకే = పరబ్రహ్మముయొక్క యధార్థస్వరూపమును, తెలియకే = తెలిసికొనుటకు, గుఱివడుకే = ఇంద్రియమనంబులు నిశ్చలము లగును. (జ్ఞానయోగ ప్రభావమువలన నింద్రియములును మనస్సునుగూడెరి, పురుషునకు బ్రహ్మము నెఱుంగఁ గలసామర్థ్యము గలుగఁజేయునని భావము. మోక్ష

మునకు జ్ఞానమే ప్రధానసాధనము. “బోధోఽన్యసాధనేభ్యోహి సాక్షాన్తోక్షై కసాధనం, పాకస్య పహ్ని వద్ధానం వినా మోక్షో న సిద్ధ్యతి.” “కర్త మేద లగు నితరసాధనములు జ్ఞానమును కలిగించునే కాని మోక్షము నియ్యవు. మోక్షమునకుఁ ప్రత్యక్షసాధనము జ్ఞానమే. వీని కన్నిటికంటె సన్నియే ప్రధాన మైనట్లు మోక్షము నజ్ఞానమే ప్రధానము” అని యాత్మబోధ.)

తా. లోకమున భూమిలో నిక్షేపింపఁబడినధనమును తెలిసికొనఁగోరువారు దానికి సాధన మగుధనాంజనమును సంపాదించునట్లు పరమాత్ముని యథార్థస్వరూప మును ఎఱుంగఁగోరువారు తాతకయోగాభ్యాసమును దప్పక చేయవలయును. అట్లు చేసినయెడలఁ బరమాత్ముని యథార్థరూపమును (అనఁగా: నాయనకును తనకును భేదము లే దనువిషయమును) సులభముగఁ చెలిసికొనవచ్చును.

తే. పలలమురు జూపి డేగను బట్టురీతి
నమృతనమనాదబిందుకళానుభూతి
సుఖము నొందించి మఱిగించి చొక్కజేసి
యింద్రియమనంబులు వినిగ్రహింపవచ్చు.

116

టీక. పలలముక్ = మాంసమును, చూపి, డేగను, పట్టురీతి = పట్టుకొనునట్లు, అమృ...ఖముక్ = అమృతనమ = అమృతముతో నమాన మగు, నాదబిందుకళ = నాద బిందుకళలయొక్క, అనుభూతి = అనుభవ మునియెడు, సుఖముక్ = సుఖమును, ఒందించి = పొందించి, మఱిగించి = అనుఖమునం దాసక్తి కలిగించి, చొక్కజేసి = పరపశము లగునట్లు చేసి, ఇంద్రియమనంబులక్, వినిగ్రహింపవచ్చు = జయింపవచ్చును.

తా. మాంసమును జూపి దానిపై నానచే వచ్చిన డేగను ఎంతసులభముగా బట్టు కొనవచ్చునో ఈ నాదబిందుకళలు జూపి కూడ ఇంద్రియములను మనసును అంతసుల భముగా నిగ్రహింపవచ్చును. ఈ నాదబిందుకళలు అమృతనమానములు. అమృతమును బానముఁ జేయువాని కెంతకాలమునైన నెట్లు తృప్తికలుగదో అట్లే నాదముల విను నప్పుడుకాని బిందుకళలను చూచునప్పుడుకాని మనసునకుఁ దృప్తి జనింపదు. కావుననే నామనసునకు వ్యానినిఁజూపి యందు రుచిని కలిగించినయెడల నది (మనస్సు) యచ్చట నుండి చలింపక తనయ మగును. కొంతకాలమునకు శూన్యమై కూడ పోవును. అమన సుతోకూడ ఇంద్రియములను తనయత్వమును జెంది శూన్యములగును. ఇంతకంటె చక్కనిమనోనిగ్రహోపాయ మేదికలదు.

ఆ. వేద మట్లు గాన నాదబిందుకళాను
భవముఁ దెలిపె మొదలఁ బండితులకు

దత్ప్రకార మెల్లఁ దగ నెఱిగించెద
విస్తరించి తెలియ వినుము వత్స!

117

టీక. వత్స=బాలుఁడా! వేదము, మొదలకొ=మొట్టమొదట, పండితులకు=జ్ఞానులగువారికి (తేక, మోక్షేచ్ఛగలవారికి), నాదబిందుకళానుభవముకొ=నాదబిందుకళలయొక్క యనుభవము, తెలిపెకొ=చెప్పెను, కానకొ=అట్లుగుటచేత, అట్లు=నేదో క్తప్రకారముగా, తత్ప్రకారమెల్లకొ=అనాదబిందుకళలవిధము నంతయును, తగకొ=ఒప్పునట్లుగా, విస్తరించి=వివరించి, 'ఎఱిగించెదకొ'=తెలియఁజేసెదను. తెలియవినుము=చక్కఁగ విని గ్రహింపుము.

తా. ఈకారణమువలన మోక్షేచ్ఛగలవారు మొట్టమొదట నాదబిందుకళల సభ్యసింపవలయు నని వేదము చెప్పుచున్నది. కావున యానాదబిందుకళల సిక్రింద వివరించెదను వినుము.

తే. సద్గురుప్రోక్తముద్రచే శ్రవణయుగము
మూసి యాలింపఁ బ్రణవంబు మ్రోయు మొదలఁ
జిణి యనుచు నంతటను జిణిచిణి యటంచు
మించి రెండవమాటు ఘోషించు ననఘ!

118

టీక. అనఘ=పాపరహితుండవగునోయాంజనేయా! సద్గురువుప్రోక్తముద్రచేకొ=గురువుపదేశించినముద్ర నాశ్రయించి, శ్రవణయుగముకొ=రెండుచెవులను, మూసి, అలింపకొ=వినఁగా, మొదలకొ=మొట్టమొదట, ప్రణవంబు=ఓంకారము, చిణియనుచుకొ=చిణియనుచు, మ్రోయుకొ=ధ్వనించును. అంతటకొ=పిదప, మించి=అధికముగ, రెండవమాటు, చిణిచిణియటంచుకొ=చిణిచిణి యనుచు (చిరిగజ్జలమ్రోతవలె), ఘోషించుకొ=ధ్వనించును.

తా. గురువుపదేశించినమార్గము ననుసరించి చెవుల మూసి వినినచో నోంకార నాదము 'చిణి' యని యొకమాటును 'చిణి, చిణి' యని చిరుగజ్జలమ్రోతవలె మఱి యొకమాటును మ్రోగును. శరీరమునందు ప్రాణవాయువుల సంచారమువలనఁ బుట్టు ధ్వనియే నాదమనియు, నిది యోంకారరూపముననుండుటచే నోంకారనాదమని చెప్పఁ బడుననియు అదియే పదివిధములుగా వినబచ్చు ననియు తెలిసికొవలయును.

అన. ఇట్లు నాదబిందుకళలప్రభావమును జెప్పి వానిస్వరూపముల నిరూపించు మ్రోక్ష మొట్టమొదట దశవిధనాదముల వర్ణించుచున్నాఁడు. —

శా. కంటి న్నెమ్మదిఁ గంటి సద్గురుని నింకొ మేనిలోఁ బువ్వులా
ఱింటకొ బూజి లొనర్తు నంచుఁ గర మర్థక దేహి దా మున్నుగా

ఘంటానాదముఁ జేసెనో యనఁగ నోంకారంబు హృద్వీధియుఁ
మింటఁ మ్రొయుఁ దదారవంబుగతి యామిఁదఁ విజృంభించుచున్.

టీక. దేహి=జీవుడు, సద్గురునికొ=సద్గురుస్వరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమును, కం
టికొ=చూచితిని. నెప్పుదిగంటికొ=చిత్తశాంతినిఁ బొందితిని. ఇంకొ=ఇంక, మేనిలో
పువ్వుఁజింటికొ=శరీరము నందున్న యాతుకమలములచే (ఆధారకమలము, స్వాధిష్ఠాన
కమలము, మణిపూరకకమలము, అనాహతకమలము, విశుద్ధకమలము, ఆజ్ఞాకమలము
ఈఅఱును పదాధారకమలము లనియు పదాధారచక్రము లనియుఁ జెప్పఁ
బడుచున్నవి.) పూజ లానర్తుకొ = పూజను జేసెదను, అంచుకొ = అని, కరము =
మిక్కిలి, అర్థికొ = ప్రీతితో, తాకొ = తాను, మున్నగా=పూజనారంభించుటకు
ముందు, ఘంటానాదముఁజేసెనో యనఁగొ=ఘంటానాదము నొనరించెనో యనునట్లు,
హృద్వీధి యన్నింటకొ=హృదయ మనియెడునాకాశమున, ఓంకారంబు=ఓంకారము,~
తదారవంబుగతికొ=ఆఘంటానాదమువలె, ఆమిఁదఁకొ = చిఱుగజ్జలధ్వని వినబడిన
పిదప, విజృంభించుచుకొ=ఆభివృద్ధి యగుచు, మ్రొయుకొ=మ్రోగును.

తా. “నాకు సద్గురురూపుఁ డగుపరమాత్మనిదర్శనమైనది. ఇక నట్లు హస్తానకు
శరీరమునం దున్న యాతుకమలములతోను బూజఁజేయవలయును.” అని తలంచుచు
జీవుడు మొట్టమొదట “అగమార్థం తు దేవానాం గమనార్థంతు రక్షసాం, కురు
ఘంటారవం తత్ర దేవతాహ్వనలాంఛనం” అని ఘంటను వాయించెనో యనునట్లు
హృదయాకాశమునం దోంకారధ్వని మూడవమాటు మ్రోయును.

స్తగర. కామకోధాద్యసద్రాక్షసగణవిజయాకాంక్షీ యై ప్రత్యగ్త్య

శ్రీమన్నారాయణుం డంచితవిమలమహాచిత్తశంఖంబు నిండఁ
సేమం బారంగఁ బూరించినగతి మొరయుం జిత్కళాదర్శకం బై

భూమానందప్రదంబై స్ఫుటనిగమశిరోభూషణోంకార మంతక. 120

టీక. అంతకొ=ప్రత్య...ణుండు-ప్రత్యగ్త్య=జీవుడును, శ్రీమన్నారాయ
ణుండు, కామ . క్షీయై. కామకోధాది=కామము కోధము మొదలగు, అనంత=దు
ష్టులైన, రాక్షసగణ=రాక్షససమూహముయొక్క, విజయ = జయమును (రాక్షసుల
జయించుటకు), ఆకాంక్షీయై=కోరుచున్నవాడై, అంచి...బుకొ-అంచిత=ఒప్పుచు
న్న, విమల=పరిశుద్ధమైన, మహా=గొప్పచైన, చిత్త=మనస్సు అనియెడు, శంఖంబుకొ
=శంఖమును, నిండకొ=నిండునట్లుగా, సేమంబారంగకొ=జేమ మభివృద్ధి యగునట్లు,
పూరించినగతికొ = పూరించెనో యనునట్లు, చిత్కళాదర్శకంబై - చిత్కళా=చిత్తశం
ఖము, దర్శకంబై=చూపువదియై, భూమానందప్రదంబై=బ్రహ్మానందము నొసంగునది
యై, స్ఫుట...రము . స్ఫుట=ప్రసిద్ధమైనట్టియు, నిగమశిరో=వేదాంతములకు,

ధూషణ=అలంకారభూత మైనట్టియు, ఓంకారము, అంతక=పిదప, మొఱయుక=ధ్వనించును.

తా. జీవుఁ డనునారాయణమూర్తి కామకోధాదులనురాక్షసుల సంహరింప నెంచి వారిలో యుద్ధము చేయువాఁడై మెట్టుమెదట మన స్సనియెడుశంఖమునుఁ బూరించెనో యనునట్లు నాల్గవమా తాయొంకారము శంఖనాదమువలె మోయును. అనాదమును విననప్పుడు చిత్కళలు కానఁబడును. మనసునకు పరమానందము కలుగును. వేదములయందేమి యాగమములయందేమి యీనాదము (దశవిధనాదములు) మిగులఁ బ్రశంసింపఁబడియున్నవి.

మ. నలువొప్పం దగుబ్రహ్మదండి నొకవీణాదండముం జేసి ప
ద్వలజాతంబుల మెట్లుగా నిలిపి పంచప్రాణముల్ తంత్తు లై
యలరంగాఁ గొని ముక్తికామిని సహస్రారంబునం దుండి ని
చ్చలు వాయించె ననంగ నొప్పుఁ బ్రణవస్వానంబు దా నంతటన్. 121

టీ. అంతటక=తర్వాత, ముక్తికామిని=మోక్షమనియెడుస్త్రీ, నలువొప్పక=సాంపుమీఱఁగా, తగు...డిక=తగు=యుక్తమైన, బ్రహ్మదండిక=బ్రహ్మదండి యనుపేరుచే వ్యవహరింపఁబడువెన్నెముకను, ఒకవీణాదండముక=ఒకవీణగా, చేసి, పద్వలజాతంబులక=పదాధారకమలములను, మెట్లుగానిలిపి=మెట్లుగాపొందుపఱచి, పంచప్రాణముల=పాఞ్చికాయువు లైదును, తంత్తులై=తీగలై, అలరంగాక=ఒప్పు నెండఁగా, కొని=గ్రహించి, సహస్రారంబునందుండి=సహస్రారచక్రమునఁ దాను గూర్చుండి (ఈచక్రము శిరమునందు కలదని శాస్త్రము), నిచ్చలు=మిక్కిలి, వాయించెననంగక, తాక=తాను, ప్రణవస్వానంబు=ఓంకారధ్వని, ఒప్పుక=ప్రకాశించును.

తా. వీవునందు పొదుగై వ్యాపించియున్నయెముకకు బ్రహ్మదండియనియొగ శాస్త్రమునందుఁ బేరు. ఇదా, పింగళ, సుఖమ్న మొదలగు నాడులును మూలాధార ముమొదలగు పదాధారచక్రములును (ఈనాడులనుగూర్చియు చక్రములను గూర్చియు గ్రంథముననే వివరింపఁబడును.) యీ బ్రహ్మదండి నాశ్రయించియున్న వనిచెప్పుదురు. మోక్ష మనియెడుస్త్రీ సహస్రారకమలమునందుఁ గూర్చుండి యీబ్రహ్మదండిని వీణగాను దాని నాశ్రయించియున్నపదాధారకమలములను మెట్లుగాను ఇదాపింగళాదినాడుల తంత్తులగానుచేసి వాయించినేమోయన నాప్రణవనాదము వీణానాదరూపమై యైదవమాఱుమోయును.

తోటకవృత్తము.—

అమృతాంగన బోధవయాత్తుని శు, ధ్ధమనఃపవనంబులు తాళముగా
నమరం గొని పాడుచు నాడినయ, ట్లవలప్రాణవారవ మంతఁ దగుక.

టీక. అంతః=అటుపిమ్మట, అమృతాంగన=ముక్తికొంత, బోధ...బులు-
బోధమయ=జ్ఞానరూపుడైన, అత్తుని=జీవునియొక్క, శుద్ధ=నిర్మలమగు, మన్మథపనంబు
లు=మనస్సును, ప్రాణవాయువులను, తాళముగాఁ, అమరంగొని=బాగుగ గ్రహిం
చి, పాడుచుఁ, అడిగెయట్లు=అడుచున్నదోయనునట్లు, అమలప్రణవారపము=అమల=
నిర్మలమైన, ప్రణవ=ఓంకారముయొక్క, ఆగవము=ధ్వని, తగుఁ=ఓప్పును (తాళా
నాదమువలె వినవచ్చు ననుట).

తా. మఱియు అఱుమాలు అప్రణవనాదము తాళనాదమువలె వినవచ్చును.
అప్పుడు, జ్ఞానరూపుఁడగుజీవుని పరిశుద్ధమైనమనస్సును ప్రాణవాయువును తాళములను
గాఁగొనిన బాడుచు ముక్తికొంత పరమానందముతో బాడుచున్న దేమో యని
తలంప వీలగుచుండును.

సీ. సలలితేంద్రియగోపికలు వరప్రీతిచే

జనుదెంచి తనుఁ బొంది సంతసించ

బ్రహ్మదండిలతావిభాస్వదాధారాది

కపికానలి మహావికాస మొందఁ

బ్రస్ఫటికృతపటుస్ఫుట గుండలీంద్రుఁ డ

త్యానందకరముగా నాడుచుండఁ

బొందుగా భూమధ్యబృందావనమ్మునఁ

బ్రత్యక్షబోధగోపాలమూర్తి

తే. విమలమానసపవనహస్తములచేతఁ

దనసుషుమ్నా మురళి లీలఁ దాల్చి మధుర

గాన మొనరించె ననఁగ నోంకార మలఘు

వేణునాదస్వరూపమై వెలయు సంత.

122

టీక. అంతః=పిమ్మట, ప్రత్య...మూర్తి-ప్రత్యక్ష=తనకంటె వేఱుకాని,
బోధ=జ్ఞానస్వరూపమగుపరబ్రహ్మమనియెడు, గోపాలమూర్తి=శ్రీకృష్ణుఁడు, భూమి
...మ్మునఁ-భూమిమధ్య=బొమలనడిమిభాగ మనియెడు, బృందావనమ్మునఁ=బృందా
వనమనందు, సల...గోపికలు-సలలిత=మిగులమనోహరములై, ఇంద్రియ=ఇంద్రియ
ములను, గోపికలు=గోపికాస్త్రీలు, వరప్రీతిచేఁ=ప్రియఁడనుననురాగముచేత(లేక,
పరబ్రహ్మమను భక్తిచేత ఎకారపకారములకు భేదము లేదు కావున వరప్రీతి యను
చోట పరప్రీతి అని కూడ నన్వయింపవచ్చును. ఇచ్చట ఇంద్రియములు నాడుకుఁడు
పరబ్రహ్మమనియు గోపికలకు శ్రీకృష్ణమూర్తి యనియు తెలియునది.) చనుదెంచి=
వచ్చి, (తనమిష్టమునకు వచ్చి యనుట.) తగుఁ=తనను, పొంది=అశ్రయించి, సంత

సింపక=సంతోషించునట్లుగాను, బ్రహ్మ...నలీ-బ్రహ్మదండి=బ్రహ్మదండి యనిచెప్పఁ
బడు వెన్నెముకయనియెడు, లతా=తీగయందు (లేక, వృక్షశాఖయందు)విభాస్వతే=
ప్రకాశించుచున్న, ఆధారాధిక = మూలాధారము మొదలగుషట్పక్రములనియెడు,
పికానలీ=కోకిలగుంపు, మహావికాస మొందక=మిగులసంతోషించుచుండఁగా, కుండ
లీంద్రుడు=కుండలియనుక క్తికి ఆధారభూతుఁడుగనున్న సర్పరాజు, ప్రస్ఫు...టక-
ప్రస్ఫుటీకృత=విచ్చబడిన, పటు=స్పష్టమైన, స్ఫటక=పడగతో, అత్యానందకర
ముగాక=మిగుల నానందముకలుగునట్లుగా, ఆడుచుండక, విమ...చేతక-విమల=
నిర్లమగు, మానస=మనస్సు, పవన=స్రావాయువను, చాస్తములచేతక=చేతులతో,
పొందుగాక=చక్కఁగా, తన...లిక-తనయొక్క, సుఖమ్నా=సుఖమ్నా నా
డియ నెడు, మురళిక=వేణువును, లీలక=విలాసముగా, తాల్చి=ధరించి, మధు...
ముక-మధుర=మనోహరమగు, గానముక=గానమును, ఒనరించెనరగక...చేసెనోయ
సనట్లు, ఓంకారము, అల...మై.అలఘు=అధికమగు, వేణు నాదస్వరూపమై=వేణు
నాదమే యాకారముగాఁగలవై, వెలయుక్ష్ణప్రకాశించును.

తా. ఇంద్రియము లనియెడుగోపికలకు తన (జ్ఞానస్వరూపుఁడైనకృష్ణుని
యొక్క) సాన్నిధ్యముచే పరమానందమును గల్గించుచు బ్రహ్మదండి యనెడువృక్ష
శాఖ నాశ్రయించి యున్నమూలాధారము మొదలగుషట్పక్రములనెడుకోయిలలు
సంతసముతో మారుపల్కునట్లుచేయుచు (మూలాధారచక్రమునందు ఆధఃకుండలియు
శిరసునం దూర్ధ్వకుండలియుఁగలదనియోగులు చెప్పుదురు. వీనిని గూర్చికూడ ముందు
ముందు వివరింపఁబడును. ఇచ్చటమాత్రము కుండలిశబ్దమునకు సర్పమని యర్థముకావు
నను యోగులుకూడ నీకుండలులు సర్పస్వరూపములే యని చెప్పియుండుటచేతను
కుండలీంద్రుడు సర్పరాజు అనికవి చెప్పియున్నాఁడు.) ఊర్ధ్వకుండలి యధఃకుండ
లియు ననునాగేంద్రునకు స్వయముగ నే పడగవిప్పి యాడునంత ప్రమోదమునుజనింపఁ
జేయుచు జ్ఞానరూపుఁడైన (అనఁగా: పరబ్రహ్మమును) శ్రీకృష్ణుఁడు భూమిధ్యభాగ
మనెడుబృందావనమునఁజేరి స్రాణము మనసు అనెడురెండుచేతులతో సుఖమ్నా నాడి
యనువేణువును బట్టికొని గానము చేసెనో యనునట్లుప్రణవనాదము పిదప వేణునాద
రూపముతోఁ బ్రకాశించును.

సుగంధివృత్తము. కూరరాగరోషవైరికోటి నెల్లఁ ద్రుంపఁగాఁ

గోరి యాత్మరాముఁ డుండ ఘోరనంగరార్థ మై

భూరిభేరికారవంబుఁ బోరుకొల్పినట్టు లోం

కారనాద మొప్పు వింతగాఁ గుమార ! యంతటక.

టీక. కుమార=పుత్ర. అంతః=తదనంతరము, ఆ త్తారాముండు=అంతర్యామి యగు జీవుండు (లేక, పరబ్రహ్మము,) పూర...నెల్లఁ-కూర=భయంకరులగు, రాగ=కామము, రోష=కోపము మొదలగు, వైరి=శత్రువులయొక్క, కోటి నెల్లఁ=సమూహమునంతయును, త్రంపఁగాగోరి=సంహరింపఁదలంచి, ఘోర...ర్థమై-ఘోర=భయంకరమగు, సంగర్థమై=యుద్ధముకొఱకై, ఉండఁ=తగినసన్నాహముతోనుండఁగా, భూరిభేరికారవంబుకొ-భూరి=అధికమగు, భేరికా=భేరియొక్క, ఆరవంబుకొ=ధ్వనిని, బోరుకొల్పినట్టులు=కలిగించినట్లు, వింతగాకొ=విచిత్రముగా, ఓంకారనామ=ఓంకారధ్వని, ఒప్పుకొ=భేరినాదసమానమై ప్రకాశించును.

తా. ఓపుత్రా! పిమ్మట కామము రాగము (తన కున్నవానిని దానే యనుభవింపవలయు ననునిచ్చి) ద్వేషము మొదలగు శత్రువుల సంహరింపఁ బ్రయత్నించుచు యథార్థమై అంతర్యామియౌను డగుజీవుండు మొట్టమొదట బ్రహ్మసభేరి (రాజాంధ్రమునకుఁ బోవునప్పుడు మోయింపఁబడుభేరి) గంభీరముగ మోయించునో యనునట్లు ఎనిమిదవమాట ప్రణవనాదము భేరిధ్వనిరూపముతో విజృంభించును.

మ. అమరేంద్రాదుల గెల్పుసంపలరుమామూకాంత నాడింపఁగా

నమలాత్తుం డగునల్లమాప్రభువరుం డాత్మీయవిద్యామృదం

గము వాయించె ననంగ నొప్పులలితోంకారస్వనం బంత హృ

ద్య మచింత్యం బతులం బవాచ్య మయి నిత్యానందమై మారుతీ!

టీక. మారుతీ=ఓంజనేయా! అంతః=పిమ్మట, అమలాత్తుండగు=నిర్మలమృదయుండగు, అల్లమాప్రభువరుండు = అల్లమాప్రభురాయుండనఁబడు నిశ్వరుండు (ఈతనినిగూర్చి ప్రభులింగలీలయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. లేక, లక్ష్మీదేవికి నాయకుండగు నాపురుషోత్తముండు, ఇచ్చట అల్ల, మాప్రభువరుండు అని పదచ్ఛేదము.) అమరేంద్రుండు మొదలగునమస్తదేవతలను, గెల్పు...కాంతకొ-గెల్పు=గెలువఁగలిగిన, సాంపు=సామర్థ్యముచే, ఆలరు=ప్రకాశించునట్టి, మాయాకాంతకొ = మాయనెడుశ్రీని, ఆడింపఁగాకొ = నృత్యముచేయించుటకై, అత్మీ...గముకొ - అత్మీయ=తనదగు, విద్యా=జ్ఞానమనెడు, మృదంగముకొ=మద్దలను, వాయించెనంగకొ=మోయించెనోయనునట్లు, హృద్యము=మనోహరమై, అచింత్యంబు=తలంపనశక్యమై, అతులంబు = ఉపమానములేనిదై, లలి...నంబు-లలిత = సుందరమైన, ఓంకారస్వనంబు=ఓంకారధ్వని, అవాచ్యమై = ఇదియిట్టిదని చెప్పటకు నశక్యమైనదై, నిత్యానందమై-నిత్య=కాశ్యతమగు, ఆనందమై = ఆనందమేరూపముగాఁగలదై, ఒప్పుకొ=మృదంగవాదస్వరూపముతో ప్రకాశించును.

తా. ఓఅంజనేయా! వినుము. నైవకాస్త్రములయందు అల్లమాస్త్రభుండుని
 షోకానంబు చున్న పరమేశ్వరమూర్తి యొక్క డు కలఁడు. సర్వమూర్తులను బర
 బ్రహ్మచయము లే కావున “అల్లమాస్త్రభుండు” అనుపదమునకు గూడ ‘పరబ్రహ్మము’
 అనియేర్థమగును. అపరబ్రహ్మము, దేవేంద్రుఁడు మొదలగు దేవతలగుగూడ లోబ
 అచుకొను సామర్థ్యము గల మాయాశక్తిచే, నృత్యము చేయింపవలయు ననునిచ్చచే
 జ్ఞాన మనియెడుమృదంగమును జేబూని వాయించుచున్నాడో యనునట్లు తొమ్మిద
 నమా తాప్రణవనాదము మృదంగ నాదరూపముతో శ్రవణగోచరంబగును.

సీ. నిఖిలేంద్రియములను నీలకంఠంబు ల
 త్యంతసంతోషనృత్యములు సలుప
 ధర్మామృతార్ద్రీకృతమనోననీధలి
 శ్రమముఖగుణసస్యము లిగుర్ప
 సమరసానందనిర్ఘరముచే దాపదా
 వానలంబెల్ల జల్లార్పబడంగ
 భూమధ్యదేశనభోపీఠి జిత్కళా
 విద్యుల్లతాతతుల్ వెలయుచుండఁ

తే. దతచిదాకాశమధ్యసంగతసమగ్ర
 రాజయోగసమాధిధారాధరంబు
 మోదవర్షంబు గురియుచు మ్రోసె ననంగ
 బ్రణవదశమనినాద మొప్పారు సంత.

125

టీక. అంతే = తదనంతరంబున, తత...రంబు-తత=విశాలమగు, చిదాకాశ =
 జ్ఞానమనియెడు నాకాశముయొక్క, మధ్య=నడుమ, సంగత=నిలచియున్న, సమగ్ర=
 పరిపూర్ణమగు, రాజయోగ=జ్ఞానయోగముయొక్క, సమాధి=సిద్ధయనియెడు, ధారా
 ధరంబు=మేఘము, నిఖి...ములు-నిఖిల = సమస్తములగు, ఇంద్రియములు, అనునీల
 కంఠంబులు = అనియెడు నెమళ్లు, అత్యంత సంతోషనృత్యములు = శరమానందము
 వలన నధికములగు నృత్యములను, సలుపక=చేయుచుండఁగా, ధర్మా...స్థలిక-ధర్మ=
 ధర్మమనెడు, అమృత=జలముచే, ఆర్ద్రీకృత=తేకుపలబడిన, మనః = మనస్సనియెడు,
 అనీపస్థలిక = భూమియందు, శమ...ములు-శమ = శమము, ముఖ = మొదలగు,
 సుగుణ=సద్గుణములనియెడు, సస్యములు=పంటలు, ఇగుర్పక=చిగిరింపఁగా, సమ...
 పేజ్-సమరసానంద=జీవబ్రహ్మము లొక్కటియే యనుజ్ఞానమువలన కలిగెడు బ్రహ్మ
 నందమును, నిర్ఘరముచేక=ప్రవాహముచేత, తాపదావానలంబెల్లక = తాపత్రయ
 మనుదావాగ్ని యంతయు, చల్లార్పబడంగక = నశింపఁజేయబడుచుండఁగా,

భూ...వీధిక్ - భూమధ్యదేశ = బొమలనడిమిభాగమనియెడు, సభోవీధిక్ = ఆకాశమునందు, చిత్క...తుల్ల - చిత్క - చా = చిత్కశలనెడు (ఇవి వెనుక వివరింపబడును). విమృశ్యతా = మెఱపుతీగలయొక్క, తతులు = సమాహములు, వెలయుచుండె = ప్రకాశించుచుండగా, మోదవర్షంబు = ఆనందమనియెడు వర్షమును, తరియుచుక, మ్రాసెననగ్గ = ధ్వనిచేసెనోయనట్లు, ప్రణ...దము - ప్రణ = ఓంకారముయొక్క, దశమ = పదియవదియగు, నినాదము = ధ్వని, ఒప్పారక్ = మేఘు ధ్వనివలె ప్రకాశించును.

తా. ఇంద్రియము లనియెడు మయూరముల కపరిమిత మగు నానందమును గలిగించి వానిచే మనోహరము లగు నృత్యములఁ జేయించుచు ధర్మ మనియెడు జలముచే నంతకు మున్న తడిని పడు నై యున్న మనఃజ్యేష్ఠమునందు సుగుణము లనియెడు పైరు చిగుర్చుట్లు చేయుచు ఆనందమనెడు జలప్రవాహముచే తాపత్రయమనియెడుదోవాగ్నిని జల్లార్చుచు రాజయోగనిష్ఠ యనియెడు మేఘము భూమధ్యస్థాన మనియెడు నాకాశముననిల్చి (మేఘము చిదాకాశమునందున్నదని మూలమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మెఱపులు మాత్రము భూమధ్యాకాశమునందు కలనని చెప్పియున్నాఁడు. మేఘ మొకచోటను మెఱపులు మఱియొకచోట నుండుట సంభవింపదు. కావున “భూమధ్యస్థానమనునాకాశమునందు నిలచి” అని చెప్పియున్నాను. దీనివలన మూలమునకు విరోధమురాదు. చిదాకాశ మనగా జ్ఞానమే కావున నది యెన్నిచోట్లనుండ వచ్చును కదా! చిత్కశలను మెఱపులతో రాజిల్లుచు బ్రహ్మానంద మనెడువర్షమును గురియుచు ధ్వనిచేయుచున్నదో యనఁగ మేఘధ్వనిరూపమై ప్రణనాదము పదియవ మాటు మోగును.

వ. ఇట్లు చిణీనాదంబు చిణీచిణీనాదంబు ఘంటానాదంబు శంఖనాదంబు వీణానాదంబు తాళనాదంబు వేణునాదంబు భేరినాదంబు మృదంగనాదంబు మేఘనాదం బనం బరగుచు శబ్దప్రణవనాదంబుల శ్రీగురూపదేశపూర్వకంబుగా శ్రుతియుక్త వ్యనుభవంబులచేత నెఱుంగవలయు మఱియును.

126

టీక. ఇట్లు = ఈవిధముగా, చిణీనాదంబు = చిణీయనుధ్వని, చిణీచిణీనాదంబు = చిరుగజ్జలవంటి మోత, వీణానాదంబు = వీణాధ్వని, ఘంటానాదంబు = ఘంటాధ్వని, శంఖనాదంబు = శంఖధ్వని, తాళనాదంబు = తాళముయొక్కధ్వని, వేణునాదంబు = పిల్లనగోవియొక్కధ్వని, భేరినాదంబు = భేరియొక్కధ్వని, మృదంగనాదంబు = మద్దలయొక్కధ్వని, మేఘనాదంబు = మేఘధ్వని, అనంబరగు = అనుపేర్లతోనొప్పు, దశవిధప్రణవనాదంబులక్ = పదివిధము లగు ఓంకారములను, శ్రీ

గురూపదేశపూర్వకంబు గాఁ = గురువుపదేశించినవిధముగా, శ్రుతి...చేతఁ = శ్రుతి =
వేదవాక్యములచేతను, యుక్తి = (వేదమునందుఁ జెప్పబడిన యర్థమును నిరూపించుచు
నచట కలుగుసంశయముల నివారించఁ జాలు) యుక్తులచేతను, అనుభవంబులచేతఁ
= స్వానుభవంబులచేతను, ఎటుంగవలయుఁ = తెలిసికొనవలయును. మఱియుఁ =
ఇదియును గాక.

తా. ఓ.అంజనేయా! గురూపదేశక్రమమున వేదవాక్యములయొక్కయు యుక్తు
లయొక్కయు సహాయముచే, 1. చిణీనాదము. 2. చిణీచిణీనాదము (చిరుగజలమోత
వంటిది). 3. ఘంటానాదము. 4. శంఖనాదము. 5. వీణానాదము. 6. తాళనాద
ము. 7. వేణునాదము. 8. ఘోరినాదము. 9. మృదంగనాదము. 10. మేఘనాదము నెను
పదితెలుగులై ప్రణవనాదము రాజిల్లుచున్న దని నిశ్చయించుకొనవలయును. ముద్రా
శ్వాసముచే వాని నన్నిటి ననుభవించవలయును. ఇదియును గాక.

అన. ఇట్లు నాదభేదముల నిరూపించి యీక్రింద ప్రణవాంశమును వివరించి
నాదానుభవఫలమును నిరూపించుచున్నాఁడు.

తే. భూరినాదం బకారంబు పుణ్యపురుష!

విమలబిందువు లనదుకారము గపింద్ర!

కళ మకార మీమాఁడును గలియఁ గూర్చు

ఘనతరోం కార మగు సదాగతికుమార!.

127

టీక. పుణ్యపురుష = పుణ్యాత్మా! భూరినాదంబు = భూరి = గొప్పదగు, నాదంబు
= పైన వివరింపబడిన పదివిధము లగు నాదము, అకారంబు = ఓంకారమునకు అనయవ
మగు నకారము (అనఁగా: అకౌరార్థమగుట; అకారము, ఉకారము, మకారము అను
మూఁడును ఓంకారమునకవయవములు.) కపింద్ర = వానరశ్రేష్ఠా! విమల = నిర్మలమగు,
బిందువు (అంతఃకరణము), లనత్ = ప్రకాశించుచున్న, ఉకారము = ఓంకారావయవ
భూత మగునుకారము (అనఁగా: ఉకౌరార్థము) సదాగతికుమార = వాయుపుత్ర! కళ
= చిత్కళ, మకారము = ఓంకారమునకు అనయవమగు మకారము (అనఁగా: మకౌరార్థ
ము.) ఈమూఁడును, కలియఁగూర్చుకొనఁచేర్చుగా, ఘనతరోంకారమగుకొ = ఘనతర =
ప్రసిద్ధమగు, ఓంకారమగుకొ = ప్రణవమగును. (అనఁగా: అకౌరఉకారములు గలసి
ప్రణవమగును. నాదబిందుకళలు వానియర్థము. ఉకారము, మకారము అనుమూఁడు
ను ఓంకారముల కవయవములు.)

తా. ఓ.పుణ్యాత్మా! వానరశ్రేష్ఠా! వాయుకుమారా! ఓంకారమునకు అకారము
ఉకారము మకారము అనుమూఁడవయవములు కలవు. అందుఁ బైనిర్ణీంపబడియున్నదశ
విధనాదములే అకారమున కర్థము. ఉకారమునఁగా బిందువు. చిత్కళలే మకారమున

కర్ణము. విందుకళలనుగూర్చి క్రమక్రమముగ వివరింపబడును. ఈకారణమువలన ఓంకారమునకు నాదబిందుకళ అని యర్థ మేర్పడుచున్నది.

వససుయూరవృత్తము. గౌరవయకారము సుకారము మకారం

బారయఁగఁ గూడి యొక యక్షర మనాదోష్ఠం

కార మనఁగా నిఖిలకారణము నై ఘట

టారవమురీతి హృదయాబ్జమున మోయున్.

128

టీక. గౌరవ...మును-గౌరవ=ఘనమైన, అకారముక, ఉకారమును, మకారంబు, అరయఁగఁ=విచారంపఁగా, కూడి=ఈమూడువర్ణములు గలసి, ఒకయక్షరము=ఒకవర్ణమగు, అనాదోష్ఠంకారము-అనాది=అనాదినీధమైన, ఓంకారము=ప్రణవము, అనఁగాక=అయి, నిఖిలమునై-నిఖిలంసమస్తమునకు, కారణమునై కారణభూత్వమై, ఘంటారవమురీతిక=ఘంటార్థమనిపఠి, హృదయాబ్జమునక=హృదయకమలమునందు, మోయుక=ధ్వనించును. (దశవిధనాదములును వివరింపబడినవిచెప్పలుమూసినను మూయకుండినను గూడ నొక టేరీటీగ ప్రణవము ఘంటానాదమువలె మోగుచునే యుండునని తెలిసికొనవలయును.)

తా. పైనవివరించినట్లుగా పదివిధము లగు ప్రణవనాదముల వినినయోగి తుద కయ్యోంకారము ఘంటానాదమువలె సర్వకాలములయందు నొక టేరీరుగ హృదయకమలమున మోగుచుండును. ఈఘంటానాదము పైన వర్ణింపబడియున్న ఘంటానాదమునలె నశించునది కాదు. శంఖనాదము మొదలగురూపములతో మార్పై జెందునదికాదు. పైవర్ణింపబడి యున్న ఘంటానాదము ప్రణవావయనమైన అకారమునకు ఆర్థమగునది; ఇప్పుడు చెప్పబడినఘంటానాదము అయిది (అకార, ఈకార, మకారములు చేరఁగా నేర్పడినది)యైనయోంకారమే స్వరూపముగాఁ గలది. కావున దశవిధనాదముల ననుభవించుటవలన, నాదబిందుకళాత్మకమైన యనాదినీధ మగునోంకారము సర్వకాలములయందును సాక్షాత్కరింపఁ గలయట్టిసామర్థ్యము సాధకునకుఁ గలుగును.

అన. ఇట్లు నావానుభవమువలనిప్రయోజనమును నిరూపించి దానియం దభిరుచి గలిగించుటకై యర్థపాదము నారంభించుచున్నాడు.—

క. హృదయసదనమునఁ బొదలెడి

సదమలనాదామృతంబు చవి గొన కున్నక

మది గదలుచుఁ గుదురదు గలు

గదు మొదలిటివదము ముదిము గదుర దుదయ మై.

129

టీక. హృదయస్థదనమునకొ=హృదయ మనెడుగృహమునందు, పొద ..న్నకొ-
పొదలెడి=ఒప్పుచున్న, సత్=శ్రేష్ఠమైన, అమల=నిర్మలమైన, నాద=నాదమనియెడు
(ద్రవవిధనాదములకును బిదప చెవులుమూసినను తెఱచినను ఘంటానాదమువలె వినఁ
బడుప్రణవ మనియెడు) అమృతమును, చవిగొనకున్నకొ=రుచి చూడకపోయినయె
డల, మది=మనస్సు, కదలుచుకొ=చలించుచు, కురురదు=స్థిరము కాదు. మొదలిట్టిప
దము=అనాదినిద్ధమైన మోక్షము, కలుగదు=లభింపదు. ముదము=బ్రహ్మానందము, ఉద
యమై=పుట్టి, కడురదు=అభివృద్ధిఁ జెందదు.

తా. ఓపుత్రకా మైనవిఁగింపఁబడినట్టియు అమయమైనట్టియు నాదబిందు
కళాస్వరూపమైనట్టియు ఓంకారము తెలిసికొనిననుచెలిసికొనకున్ననుగూడ హృదయ
కమలమున నెప్పుడును మ్రోగుచునేయున్నది. నాదానుభవములనఁగాని వానియొనికి
తెలియరాదు. ఇట్లు ప్రయత్నపూర్వకముగ దానియొనికిని చెలిసికొనకున్న మనసు
నిశ్చలముకాదు. అఘంటానాదము అమృతమువలె మనసున కానందమునుగలిగించును.
అట్టిమానందము ననుభవించుటకును మరగకున్న మనసుకకు శాంతి కలుగుటెట్లు? మన
శ్శాంతి సాధ్యమైనమోక్షము దొరకు టెట్లు? కావున సర్వవిధములను నాదానుభవము
నకై ప్రయత్నింపవలయును.

క. నాదం బంచితపరమాహ్లాదము చిత్తప్రసాద ఘృపగతగురుసం
వాదము గతభేదం బని, వేదంబులు పలుకు వేదవేదాంతజ్ఞా! 130

టీక. వేదవేదాంతజ్ఞా - వేద=వేదములను, వేదాంత=వేదాంతశాస్త్రమును
(ఉపనిషత్తులను), జ్ఞా=తెలిసినయోహనుమంతుఁడా. వేదంబులు=వేదములు, నాదంబు
=ఈప్రణవనాదము, అంచి...దంబు-అంచిత=ఒప్పునట్లు చేయఁబడిన, పరమ=శ్రేష్ఠ
మగు, అహ్లాదము=సంతోషము గలది యనియు (అనఁగా: సంతోషింపఁజేయునదియని
యు,) చిత్తప్రసాదము=చిత్త=మనసును, ప్రసాదము=నిర్మలముఁ జేయునదియనియు,
అప...దము=అపగత=పోయిన, గురు=అధిక మగు, సంవాదము=వివాదములు గలది
యనియు (అనఁగా: వివాదములు లేని దనియు, నాదము కల దనువిషయముఁగూర్చి
కాని అది చిత్తమును పరిశుద్ధముఁ జేయుననువిషయమునుగూర్చి కాని యేమతస్థులకుఁ
గూడ వివాదములేదు. అందఱు నివిషయము సేకవాక్యముగ నంగీకరించి యున్నారని
భావము). గతభేదంబు=భేదములు లేని దనియు (పదవిధములుగాఁ గానపచ్చుటయే
కాని వాస్తవస్థితిలో నాదమునం దాభేదములు లే వని భావము) అని=ఈవిధముగా,
మేలుకుకొ=చెప్పుచున్నవి.

తా. వేదవేదాంతముల నెఱింగినయోయాంజనేయ! యీనాదము మిగుల
నానందమును గలిగించునదియనియు, మనస్సును నిర్మలముఁ జేయునది యనియు, దీని

కిట్టిసామర్థ్యము కల దనువిషయము వీరుతస్థులు కాని యాక్షేపింప రనియు, మైనఁ జూపఁబడియున్న పదిభేదములును మనోవైకల్యము ననుసరించి వచ్చినవేకాని యీనాద మునకు (ఘంటానాదమునుగూర్చి 129-న వద్యమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నది) వాస్తవ సిద్ధిలో నాభేదము లేవియు లేనియు వేదములు జెప్పచున్నవి.

తే. ప్రణవనాదరసామృతపానరతుని

విమలనయనము లనిమిషత్వము వహింప

మనసు దేవాలయంబున మనికి మఱిగి

సలలితకళావిభూతిచే వెలయుచుండు.

131

టీక. ప్రణవములు-ప్రణవనాద=ఓంకారనాదమునలనఁగలిగిన, రస=అనంద మనియొడు, ఆమృతపాన=ఆమృతమును పానముచేయుటయందు, రతుని=అనక్తి గుణము పురుషునియొక్క, విమలనయనములు=నిర్మలములగుకనులు, అనిమిషత్వము=రెప్ప పాటులేకుండుటను (దేవత గానుండుటను అనికూడ రెండవమార్గము) వహింపఁ=ధరిం పఁగా, మనసు=ఆతనిమనసు, దేవాలయంబునక=దేవగృహమునందు (పురుషుండు ఆమృతపానముచేయువాఁడు కావునను, కన్నులుకూడ ననిమిషత్వము కలవి కావునను ఆపురుషుని శరీరము దేవగృహము అనిభావము.) మనికిని మఱిగి=ఉండుటయందు రుచి గలిగి, సల...తిచేక=సలలిత=ఒప్పుచున్న, కళావిభూతిచేక=చిత్తశాసంపదచేత (తే జన్మవృద్ధితో అని రెండవయర్థము. దేవలోకమున నివసించుటచే దేవతలతో సమాన మయ్యెననిభావము.) వెలయు చుండుక=ప్రకాశించుచుండును.

తా. ప్రణవనాదామృతమును బానముసేయుపురుషుండు ఆమృతమును పానము చేసినదేవతవంటివాఁడు అగును. వానికన్నులకుఁ గూడ నిమేషము(రెప్పపాటు) లేకుం డును. ఇట్లనిమిషుఁ డగునాపురుషునిమనస్సు దేవలోకమున నున్నట్లు పరమానందమ నుభవించుచు నత్యద్భుతము లగుకళలచే (ఇచ్చట కళలనఁగా విద్యలును శిల్పశలును) ప్రకాశించును. పురుషుండు దేవతయైనప్పుడు వానిశరీరము దేవలోకమునుటలో పంశయ మేమి ?

సీ. అనిమిషుం డజరుండు నమృతుండు పటుశక్తి

ధరుండు సిద్ధుండు విద్యాధరుండు

యోగీశ్వరుండు సాధ్యుం డింద్రుండును శుచి

సమవర్తియును బుణ్యజనుండు భువన

పతియును వరసదాగతియును సుకృతార్థుఁ

డభవుఁ డనంతుండు సఖిలమిత్రుఁ

డతికళాశాలి మహాబుధుండు కవీశ్వ

రుండును సుమనోగురుండు ఘనుండు

ఆ. హంసవాహనుండు నచ్యుతుండు శివుండు

పరమపురుషుఁ డగుచుఁ బరంగు చుండుఁ

బవనతనయ! వినుము ప్రణవనాదామృత

పానతృప్తుఁ డైనపావనుండు.

1:2

టీక. పవనతనయ = అంజనేయా! వినుము. ప్రణ... డైన - ప్రణనాద = ఓంకారనాదమనియెడు, అమృతపాన = ఆమృతమును పానముచేయుటచేత, తృప్తుఁ డైన = తృప్తిజెందిన, పావనుండు = పరిశుద్ధుండు, అనిమిషుండు = దేవత యని యర్థము (రెప్పపాటులేనివాడని భావము). అజరుండు = మనలితనము లేనిదేవత యని యర్థము. (నశింపనిస్వభావము గల వాడని భావము). ఆమృతుండు = మరణము లేనిదేవత యని యర్థము. (ముక్తడనిభావము). పటుశక్తిధరుండు - పటు = అధికమైన, శక్తి = సర్వజ్ఞత్వము మొదలగు సకలవిధములగు శక్తులను, ధరుండు = ధరించినవాడు (శక్తి యాయుధముగాఁ గలకుమారస్వామియని యర్థము) సిద్ధుండు = సిద్ధుఁ డనుదేవతాతివాడు (ముక్తిసిద్ధిని జెందినవాడని భావము). విద్యాధరుండు = విద్యాధరజాతివాడు (జ్ఞానముకలవాడనిభావము). యోగీశ్వరుండు = సప్తఋషులలోనివాడు (యోగులలో నుత్తముడని భావము). సాధ్యుండు = సాధ్యజాతిలోనివాడు (బ్రహ్మజ్ఞానము సాధించినవాడని భావము). ఇంద్రుండు = దేవరాజగునింద్రుండు (పరబ్రహ్మము తానేయని యెఱింగినవాడు కావున సాక్షాత్పరమేశ్వరుఁడైయని భావము. ఇది 'పరమేశ్వర్యే' అనుధాతువునుండి ఇంద్రశబ్దము జనించెను. కావున దానికి పరమేశ్వరుడని యర్థము). శుచి = అగ్ని (పరిశుద్ధుడని భావము). సమవర్తియును = యముండు (సర్వభూతసముద్రై వర్తించువాడని భావము). శ్రుత్యజనుండు = నిర్మల (పుణ్యాత్ముడని భావము). భువనపతీయు = జలమునకుఁ బతియగు యముండు (లోకనాయకుడని భావము). పరసదాగతియును-పర = శ్రేష్ఠులగు, సత్ = సత్పురుషులకు, ఆగతియును = ఆశ్రయఁ డగువాడు (వాయుదేవుడని యర్థము). నుకృ...డు-నుకృత = బాగుగ నొనరింపఁబడిన, అర్హుండు = యోగరూఢునగు (అనఁగా: మనోనిగ్రహరూప మగు శార్యముగలవాఁ డని భావము). బాగుగ నొనరింపఁబడిన వుచేరుడని యర్థము. అభవుండు = ఈశాన్యదిక్కున కధిభుతియగు నీశ్వరుడు జన్మరహితుఁ డని భావము. ఇంద్రాదులనుగూర్చి క్రమముగఁ జెప్పటవలన జ్ఞానయోగికిని దిక్పాలకునకు సామ్యముఁజూపవలయునని కవికి నభిప్రాయమున్నట్లు తోచుచున్నది. అనంతుండు = కేళుండు, (సర్వవ్యాపకుఁ డనిభావము.) అఖిలమిత్రుండు = సూర్యుండు (సర్వభూత

ములకును హితుడని భావము), అతికళాకాలి=చంద్రుడు (విద్యావంతుడు, లేక, చిత్రశలఁ జూనువాడనిభావము.) మహాబుధుండు = బుధగ్రహము (విద్యాంసుఁ డనిభావము.), కపిశ్యరుండు = శుక్రగ్రహము (జ్ఞానియనిభావము.), సుమ...ండు= సుమనః=దేవతలకు, గురుండు=అచార్యుఁ డగు బృహస్పతియనియర్థము. (చక్కనివన సుగలవారిలో నుత్తముఁ డని భావము.) హంసవాహనుండు = హంసయే వాహనముగాఁ గలచతుర్ముఖుండు (ధ్రుతినితొలగించి బ్రహ్మమును ప్రకటింపఁజాలు హంసమంత్రమును నాధారముగాఁ జేసికొనినవాడని భావము.) అమృతుండు = విష్ణువు (నాశరహితుఁ డని భావము). శివుండు = త్రిమూర్తులలోని రుద్రుండు (ఆనంద స్వరూపుఁ డని భావము). పరమపురుషుండు = పరబ్రహ్మము, అగుచుకొ, పరగుచుండుకొ=ప్రకాశించుచుండును.

తా. ఓఅంజనేయా! వినుము. ప్రణవనాద మనెడునవ్యుత్తమును సానముజేసి తృప్తిని జెందినపరిశుద్ధుండు లోకోత్తరుం డగును. ముద్రాభ్యాసబలమువలన నాతనికి రెప్పపాటు కలుగదు. శరీరమునకంటెభిన్నుఁ డగుటచే జరామరణములతో నాతనికి సంబంధములేదు. పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకానివాఁ డగుటచే (అనగాః అభేదజ్ఞానముకలవాఁ డగుటచే) సకలవిధము లగుసామర్థ్యములు నాతనియందేయుండును. మఱియు నాతఁడు మోక్ష సిద్ధి నొందినవాఁడును బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాఁడును రాజయోగమును జక్కగనభ్యసించువాఁడును ఆయోగసిద్ధిని జెందినవాఁడు నై యుండును. పరబ్రహ్మమునకంటె భిన్నుండు కాకపోవుటచే నాతఁడే సర్వేశ్వరుండు. శత్రుమిత్రులు మఖముఃఖములు మొదలగువానియందు రాగద్వేషములు లేనివాఁడు. నిర్మలండు. పుణ్యమయ్యుండు. సకలలోకముల వానివానికార్యములయందుగల బ్రవర్తింపఁజేయువాఁడు. సత్పురుషుల కాశ్రయజీయుండు. కృతార్థతను చెందినవాఁడు. పుట్టుకలేనివాఁడు. నాశనము లేనివాఁడు. సకలభూతములయందును మైత్రి కలవాఁడు. కాంతికాలి. విద్యాంసుండు. జ్ఞానవంతుండు. సద్గుణుండు అని చెప్పతగినవారలలో నెల్లనుత్తముండు. ప్రపంచమునకంతకును శ్రేష్ఠుండు. ఈతఁడు హంసమంత్రము నాధారముగాఁ జేసికొని మోక్షార్థమై ప్రయత్నించుచుండును. ఇట్లగుటచే వీనికి కప్పటికిని నాశము లేదు. పరమానందస్వరూప మగుమోక్షమే యీతని స్వరూపమగును. కావున అపరబ్రహ్మమే యీసాధకుండు. (సర్వజీవులును పరబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకానివారేయైనను యేజీవుని యజ్ఞానము తొలంగునో వానికిమాత్రమే యాయభేదజ్ఞానము కలుగును. కావున వాడుమాత్రమే బ్రహ్మభిన్నుడయ్యెనని వ్యూహారింపఁబడుచున్నాడు.) ఇట్టివాఁ డగుటచేత నాసాధకుండు అనిమిషుండునుఅజరుండును అమృతుండును (దేవత) శక్తిధరుండును (కుమారస్వామియును) సిద్ధుండును విద్యా

ధరుడును యోగియు సాధ్యుడును (ఇది దేవతలలోనియొకజాతి) ఇంద్రుడును అగ్నియు యముడును పుణ్యజనుడును (నైర్వృతి) నరుణుడును వాయువు కుబేరుడు ఈశానుడు శేషుడు నూర్పుడు చంద్రుడు బుధుడు శుక్రుడు బృహస్పతియు మేషుడును బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులును పరబ్రహ్మంబునై సకలదేవములుగా నున్నాడని చెప్పబడుచున్నాడు.

— చిత్కళాసాక్షాత్కారము. —

అన. ఇట్లు నాదానుభవమును ప్రశంసించి కళలనుగూర్చి చెప్పబడిన ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాడు. —

ఆ. ఆంజనేయ! యింక సంతర్భహిస్తస్య

దృగ్విలోకితప్రదీప్తచిత్క

భావిభూతి యెల్ల భావించి చెప్పెద

నాదరించి చూడు మాత్మయందు.

133

టీ. ఆంజనేయా! ఇంక = ఇప్పుడు, అంతః .. యెల్లక్ - అంతః = లోపలి, బహిః = బయటి, మధ్య = నడిమి, దృక్ = దృష్టులచేత (అనగా : పంచముద్రలచేత), విలోకిత = చూడబడిన, ప్రదీప్త = ప్రకాశించుచున్న, చిత్కళావిభూతియెల్లక్ = చిత్కళలసంపదసంతయును, భావించి = వివరించి, చెప్పెదన్, అత్మయందుక్ = మనసునందు, అదరించి = గౌరవించి, చూడుము = విచారింపుము. (లేక అనుభవమునకు చెచ్చికోనుము.)

తా. ఓఆంజనేయా! పైన నిరూపించబడియున్న పంచముద్రల సన్న్యసించి చూడగా గానవచ్చునట్టిచిత్కళలను గూర్చి వివరించెదను. చక్కగఁజెలిసికొనుము.

అన. ఆచిత్కళలు పుట్టుస్థానమును చెప్పుచున్నాడు. —

ఆ. కనులు రెండు గురునియనుమతి గొని మూసి

బొమలనడిమిద్విదళకమలమునను

విమలదృష్టి నిలిపి శమలలితాత్మకై

చూడవలయు లక్ష్మ్యశోభనముల.

134

టీక. కనులరెండుక్ = రెండునేత్రములను, గురునియనుమతిక్ = గురువుయొక్క యజ్ఞము, కొని = పొంది, మూసి, బొమ...నక్ - బొమలనడిమి = కనుబొమలను మధ్య భాగమందున్న ద్విదళకమలమునక్ = రెండుదళములు గలయజ్ఞాకమలమునందు, విమలదృష్టినిలిపి = పరిశుద్ధమగుచూపునునిలిపి, శమలలితాత్మకై = శమ = శాంతిచేత, లలిత = మనోహరమైన, అత్మకై = మనసుగలవాడై, లక్ష్మ్య...ములక్ - లక్ష్మ్య = గురులనియెడు (అనగా: చిత్కళలనియెడు), శోభనములక్ = శుభకరపదార్థముల, చూడవలయుక్.

తా. సాధకుఁ డగువాఁడు చిత్రకాంతి గల్గి గురూపదేశబలమువలన కనులను మూసి (అనఁగా: అంతర్లక్ష్యముచే భూమిధ్యమనునన్ను రెండుదశముల కమలమునందు మనసును చూపుచు నీలిపి) చూడవలయును. చిత్రశ లన్నియు నచ్చటఁ గాన వచ్చును.

క. మునుపుగ హృదయాకాశము, గనుపట్టుం జూపులగుచుఁగన్నలవెంటం జనునది మన మగుఁ గావునఁ, గనఁదగు నాకాశపంచకంబందుఁదగన్.

టీక. మునుపుగఁ = అట్లుచూచునప్పుడు మొట్టమొదట, హృదయాకాశము = చిత్రాకాశము, కనుపట్టుకఁ = కనఁబడును. చూపులగుచుకఁ = చూపెడియాకారముగాఁ గలిగి, కన్నలవెంటకఁ = నేత్రముల మూలమున, ననునది = సోవునట్టిది. (అనఁగా: చూపనిచెప్పఁబడుచున్నది). మనమగుకఁ = మనస్సేయగును. (అనఁగా: మనము చూపని వ్యవహరించునదిమనస్సే కాని వేఱుకా దనిభావము. ఈమనస్సునకే హృదయాకాశ మనిపేరు). కావునకఁ = కాఁబట్టి, అందుకఁ = అచూపుయందు (అనఁగా ఆమనస్సు యందు) తగకఁ = ఒప్పునట్లుగా, ఆకాశపంచకంబు = క్రిందఁ జెప్పఁబోవు నైదువిధము లగు నాకాశములను, కనఁదగుకఁ = చూడవలయును.

తా. అట్లు చూచునప్పుడు మొట్టమొదట హృదయాకాశము కానవచ్చును. నేత్రేంద్రియములమూలముగా వెలికిఁ బ్రసరించునట్టి చిత్రవృత్తియే హృదయాకాశ మనుపేరఁబిలువఁబడుచున్నది. లోకమున దానికి “చూపు” అనువ్యవహరము కలదు. ప్రైవిమర్శననుసరించిచూచిన హృదయాకాశ మనఁగాఁ జిత్రవృత్తియే కావున దానికిని మనసునకును భేదము కలుగదు. కావున ముక్త నభ్యసించువానికి మొదటఁ గానఁబడునది మనస్సు. ఆమనసునందు అయిదువిధము లగు నాకాశములు గానవచ్చును.

వ. ఇట్లు తనలోచనంబులకుఁ గనుచూపుమేర గోచరం బైనహృదయాకాశంబునందుఁ గేవలనిరాకారం బైనగుణరహితాకాశంబు నిబిడ నిష్కలనీరంధ్ర)గాఢాంధకారం బైనపరాకాశంబు ప్రళయకాలప్రజ్వల జ్వాలాకీలదావానలాకారం బైనమహాకాశంబు వివిధవిచిత్రవితృతాపరిమితద్యుతిభరితం బైనతత్త్వాకాశంబు స్రవండమార్తాండమండలశతకోటిప్రభాభాసురం బైనసూర్యాకాశంబును పంచాకాశంబుల నవలోకింపవలయు మతియును.

136

టీక. ఇట్లు = ఈవిధముగా, కనుచూపుమేరకఁ = చూచినంతవఱకును, తనలోచనంబులకుఁ = తనకన్నులకు, గోచరంబైన = కానవచ్చిన, హృదయాకాశంబునందుకఁ = మనస్సునందు నాకాశమునందు, కేవలనిరాకారంబైన = ఇది యిట్టిదనిచెప్పరాని, గుణరహి

తాకాశంబు=స్వభావసిద్ధ మగుశబ్దగుణము లేని యాకాశమును, నివి .. బైననిబడ=
 ధట్టమైనట్టియా, నిఘ్నర=భయంకర మైనట్టియు, నిరంధ్ర=అడము లేనట్టియు, గాడాం
 ధకారంబైన=అపరిమిత మగుచీడకటియే స్వరూపముగాగల, పరాకాశంబును=పరా
 కాశ మనబడు నాకాశమును, ప్రశ..రంబు=ప్రశయకాలమునందు, ప్రజ్వలత్=
 మండుచున్న, జ్వాలా=జ్వాలలచే, ఆఘ్రిల=భయంకర మగు, దావానలాకారంబు=దా
 వాగ్నివంటిరూపముగలది, ఐనమహాకాశంబు=ఐనట్టి మహాకాశం బనునాకాశంబును,
 వివి...తంబు=వివిధ=అనేకవిధములై, విచిత్ర=చిత్రములై, వితత=వ్యాపించునవియై,
 అపరిమిత=మితిమాటిని యొందున్న, ద్యుతి=కాంతులచే, భరితంబు=నిండిపడ బడి
 నది. ఐనతత్త్వాకాశంబు=ఐనట్టితత్త్వాకాశ మనునాకాశంబును, ప్రచం...రంబు-
 ప్రచండ=తీవ్రము లగునట్టి, శతకోటిమార్తాండమండల=నూఱుకోట్లసంఖ్యగలనూర్య
 మండలములయొక్క, ప్రభా=కాంతులచే, భాసురంబు = ప్రకాశించుచున్నది. ఐన
 నూర్యాకాశంబు=ఐనట్టినూర్యాకాశ మనియెడు నాకాశంబును, అనుపంచాకాశం
 బులక=అను పేర్లగలయెదాకాశములను, అవలోకింపవలయు = చూడవలయును
 (ఇదియే వియన్తండలము) పఠియిం.

తా. అవి యేననిన శబ్దగుణరహిత మగునాకాశము పరాకాశము మహాకాశము
 తత్త్వాకాశము నూర్యాకాశము ననునవియే. అందు శబ్దగుణరహిత మగునాకాశము
 నందు గుణములేకపోవుట యొక్కటియేకాని యితరము లగురూపము భేదము లేవి
 యును లేవు. పరాకాశ మనునది ధట్టమై భయంకరమై యాన్తయంధకారముచే వ్యా
 పింపబడి యుండును. మహాకాశ మనునది ప్రశయకాలమునందలియన్నివలె సతిభ
 యంకరము గానుండును. తత్త్వాకాశమునందు లెక్కకు మిక్కిలిగ బహువిధము లగు
 కాంతులు లేజరిల్లుచుండును. అనేకకోట్లసంఖ్యగలనూర్య లొక్కమాత్రే యుదయిం
 చినట్లు నూర్యాకాశము రాజిల్లుచుండును. ఇట్టిరూపములతో నున్న యీయెదాకాశ
 ములను బాగుగఁ జూడవలయును.

ఆ. ఆంజనేయ ! విను తదాకాశపంచక
 మధ్యమమున వెలుగుమహితకళల
 చంద మెల్ల నీకు ముందుగా వినిపింతు
 నందియములు మాని పొందువాని.

137

టీక. ఆంజనేయ! వినుము. తదా...మునక=తదాకాశపంచక=మైనఁ జెప్పినయై
 నుకాకాశములయొక్క, మధ్యమమునక = నడుమ (అనగా ఒకయాకాశము కనబడి
 రెండవయాకాశము కనబడుటకుఁ బూర్వము) వెలుగు...మెల్లక=వెలుగు=ప్రకాశం
 చునట్టి, మహిత=ఒప్పుచున్న, కళలచంద మెల్లక=చిత్కిలయొక్క విధమునంతయు,

నీకుకొ, ముందుగాక, వినిపింతుకొ, వానికొ=అకళలను, సందియములుమాని=సంశయములఁ బోగొట్టుకొని, పొందుము=ఆశ్రయింపుము.

తా. ఇట్లే యేదాకాశములఁ జూచునప్పుడు వానిమధ్యభాగమునందు చిత్కళలనేకవిధములుగఁ గానవచ్చును. ఓ అంజనేయా! వానిని వినిరించెదనుమనము. ప్రత్యక్షముగఁ గనుగొనుము.

అవ. ఇట్లు సర్వచిత్కళలను ఆధారములైన యాకాశముల నిరూపించి యందుఁగానవచ్చు కళలను వర్ణించుచున్నాఁడు.

సీ. మందాకినీసుధానందోహదుగ్ధాద్ధి
సౌందర్యలహరులచందమునకు
మందారమల్లికాకుందారవిందోరు
చందనపుష్పరుక్మయము పగిది
నిందిరాసుందరీమందిరాంతరీక
గందనిర్ద్విగరుచిప్రతీతి
నిందుభృన్నందినంక్రందనకమ్మగేం
ద్రఘణీంద్రదీప్తిబృందములభాతి

తే. హరినీహరిడిండ్రిశారగాభి
హీరకర్పూరతారకాకారకాంతి
కరణి నాకాశపంచగాంతరమునందు
మండితము లగు జిత్కళామండలములు.

138

టీక. చిత్కళామండలములు=చిత్కళాసమూహములు, మందా...మునకొ=మందాకినీ=అకాశగంగయొక్క, సుధానందోహ=అమృతసమూహముయొక్కయు, దుగ్ధాద్ధి=క్షీరముద్రముయొక్కయు, సౌందర్య=సుందరములైన, లహరులచందమునకొ=అలలయట్లును, మందా...గిదికొ=మందార=కల్పవృక్షముయొక్కయు, మల్లికా=మల్లెతీగయొక్కయు, మంద=మొల్ల తీగయొక్కయు, అరవింద=తామరయొక్కయు, ఉరుచందన=చందనపుష్పముయొక్కయు, పుష్ప = పువ్వులయొక్క, రుక్మయముపగిదికొ=కొంతసమూహమువలెను, ఇంది...రీతికొ - ఇందిరాసుందరీమందిర=లక్ష్మీదేవికి గృహ మగుపద్మముయొక్క (పద్మములలో మిగుల సుత్రమ మైనదనియు, శ్రేష్ఠమగు మకరందము అ మితముఁ గలదనియు నూచించుటకై యీవిశేషణ ముపయోగింపఁబడెను. మహాత్ము లాదరించుపదార్థము లోకోత్తర మైయుండు ననిభావము.) అంతః=లోపలనున్న, మకరంద=తేనీయొక్క, నిర్ద్విగ=ప్రవాహముయొక్క, రుచిప్రతీతి

రీతిఁ = కాంతిసమాహములనెను, ఇందు...భౌతిక - ఇందుభృత్ = ఈశ్వరుని యొక్కయు, నంది = నందికేశ్వరునియొక్కయు, సంక్రందనకరి = ఇంద్రునిగజ మగునైరావతముయొక్కయు, మృగేంద్ర = సింహముయొక్కయు, ఫణీంద్ర = సర్పరాజగు శేషునియొక్కయు, దీప్తిబృందములభౌతిక = కాంతిసమాహములనె నను, హర - రణిక్ - హర = ముత్యాలహరముయొక్కయు, నీహర = మంచుయొక్క యు, డిండివ = సురుగుయొక్కయు, తారదాశ్ర = శరత్కాలమేఘముయొక్కయు, హీర = నజ్రరత్నముయొక్కయు, కర్పూర = పచ్చకర్పూరముయొక్కయు, తారకా = నక్షత్రములయొక్కయు, అకార = రూపములయొక్కయు, కాంతికరణిక్ = తేజస్సు లవలెను, అకాశపంచకాంతరమునందుఁ = పైఁజెప్పఁబడిన యైదుఅకాశములననుమ, మండితములగుఁ = ప్రకాశించును, (తెల్లనివై ప్రకాశించుననుట). (ఇదియే తారకా చుండలము.)

తా. అయాకాశపంచకముయొక్క నడుమఁ గానఁబడుకళలు అకాశగంగ యొక్కయు నమృతముయొక్కయు పాలసముద్రముయొక్కయు తరంగములవలె నతి స్వచ్ఛము లగుచుఁ బ్రకాశించును. కల్పచృక్షములు మల్లెలు మొల్లలు తామర శ్రీగం ధమునను పృక్షములయందలి పుష్పములయొక్క కాంతులవలె రాజిల్లును. లక్ష్మీదేవికి నాశ్రయమగుటచే లోకోత్తరమై యన్నకములమునందలి మృకరందధారవలె మిగుల నానందకరములై స్వచ్ఛములై తనరారును. ఈశ్వరునియట్లు నందికేశ్వరునివలె నైరావ తమురీతి సింహముక్రియ శేషునిభంగి శోభిల్లును. ముత్యములు మంచు సురుగు శర త్కాలమేఘములు నజ్రరత్నము కర్పూరము నక్షత్రములు వీనియట్లు నేకవిధములగు నాకారములతో నొప్పుచుండును.

సీ. సద్యస్తమోనాశఖద్యోతమానస

ద్విద్యుల్లతాప్రభావీధిపగిది

హృద్యక్షపావేద్యఖిద్యోతసందోహ

విద్యమానద్యుతివితతికరణి

ఘోరాంధకారకృద్భూరినీలసవారి

వారివాహచ్ఛనివ్రజమురీతి

నీలవై డూర్వప్రవాళాబ్జరాగము

క్రాధలగోమేధికములభౌతి

తే. శుద్ధమాణిక్యమరకతశోణరత్న

తప్తతపనీయరుచులచందమున హృదయ

మండితా కాశ పంచక మన్యమమునఁ

గానఁబడుచుండఁ జిన్నయకళలు వత్స :

139

టీ. నిత్య = పుత్ర కా, చిన్నయకళలు = చిత్కళలు, హృద... మునకొ = హృదయ
= హృదయా కాశమునందు (మనసునందు), మండిత = ఒప్పుచున్న, అకాశపంచక = విద్యా
కాశములయొక్క, మన్యమునకొ = నడుమ, సద్య... గిదికొ = సద్యః = తత్క్షణమే, తమో
వాశ = చీకటిని బోగొట్టినట్టియు, ఖవ్యోతమాన = అకాశమునఁ బ్రకాశించుచున్న
ట్టియు, సత్ = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, విద్యుల్లాస = మెఱపుతీగలయొక్క, ప్రభావీధిప
గిదికొ = కొంతసమాహమునలెను, హృ... రణికొ = హృదయ = మనోహరము లైనట్టియు,
క్షపా = రాత్రులయందే, వేద్య = తెలియఁదగినట్టియు (మిడుగులుఁబురుగులకొంత
పగలు కానరాదు కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను). ఖవ్యోత = మిడుగులుఁబురుగులయొక్క
సందోహ = సమాహమునందు, విద్యమాన = ఉన్న, ద్యుతివితతికరణికొ = కొంతసమా
హమునలెను. ఘోరా... రీతికొ = ఘోర = భయంకరమైన, అంధకారకృత్ = చీకటిని
జేయుచున్న, భూరి = అపరిమితము లైన, నీల = నల్ల నైన, సవారి = జలముతోఁ గూడిన (ఇది
హేతుగర్భవిశేషము. మేఘమునందు నీరున్నప్పుడు మిగుల నల్లగ నుండును). వారి
వాహ = మేఘములయొక్క, ఛవి = కొంతులయొక్క, ప్రజమరీతికొ = సమాహము
నలెను (ఈమూఁడుపాదములచే విద్యున్నండల మేఘమండలములు చెప్పఁబడెను.) నీల
... భాతికొ - నీల = ఇంద్ర నీలముయొక్కయు (ఇది నల్లనిరత్నము), వైదూర్యము
వైదూర్యరత్నముయొక్కయు (ఇది పిల్లికన్నులవలె నుండురత్నము), ప్రవాళ =
పగడము యొక్కయు, అబ్జరాగ = పద్మరాగముయొక్కయు, ముక్తాఫల = ముత్య
ములయొక్కయు, గోమేధికముల = గోమేధికరత్నములయొక్కయు, భాతికొ =
కొంటివలెను, శుద్ధ... మునకొ - శుద్ధమాణిక్య = చరిశుద్ధ మగుమాణిక్యముయొక్క
యు, మరకత = మరకతరత్నముయొక్కయు (ఇది అకుపచ్చరత్నము), శోణరత్న
= కంపుల యొక్కయు, రత్నతపసియ = పుటమువేసిన బంగారుయొక్కయు, రుచు
లచందమునకొ = కొంతులవలెను (దీనిచేజోతిర్నండలము చెప్పఁబడెను). కానఁబడు
చుండుకొ.

తా. మత్రియు, నంధకారమును బోనాడుచు క్షణక్షణమునకు మేఘముచేఁ బరి
పూర్ణముగఁ గప్పుబడిన యాకాశమునందు మెఱయు మెఱపులవలెను, రాత్రులయందే
కాని ప్రకాశించని మిడుగులుఁబురుగులయొక్క కొంతులవలెను, చీకటిఁ గన్ను
నట్లు చేయుచు జలసహితములై యాకాశమంతయు వ్యాపించియున్న మేఘములరితగన
ఇంద్ర నీలము వైదూర్యము పగడము పద్మరాగము ముత్యము గోమేధికము మొదలగు
రత్నములకైఁగడి మాణిక్యము మరకతము శ్రేష్ఠమగు సువర్ణము మొదలగువానిపోలికను

అచిత్కళలు పైఁ జెప్పఁబడిన యైదాకాశముల మధ్యభాగమునందును సాధకునకుఁ గానవచ్చును.

శా. చండాంశుప్రభ లుట్టిపడ్డగతి భాస్వచ్చిష్కళాకోటు లు
ద్దండస్ఫూర్తు లఖండఖండములు నై తండోపతండంబు లై
నిండారం గనుపట్టు వెండియును హృన్నీరేజమధ్యాంచితౌ
ఖండాకాశపరంపరాంతరమునక గమ్యంబులై యంతటన్. 140

టీ. వెండియుకొనుడియును, హృన్న...మునకొహృన్నీరేజ=హృదయకమముయొక్క (మనస్సుయొక్క), మధ్య=నడుమ, అంచిత=ఒప్పుచున్న, అఖండ=విచ్ఛేదములేని, అకాశపరంపరా=పైఁజెప్పఁబడిన పంచాకాశములవరుసయొక్క, అంతరమునక=మధ్యభాగమునందు, గమ్యంబులై=తోచుచున్నవియై, చండాంశుప్రభలు=సూర్యకాంతలు, ఉట్టిపడ్డగతికొకస్థితికముగ దోచినట్లు, భాస్వ...టులు-భాస్వరప్రకాశించుచున్న, చిత్కళాకోటులు=చిత్కళాసమాహములు, ఉద్దండస్ఫూర్తులకొకమితము లగుకాంతలచే, ఖండఖండములునై=విచ్ఛేదములు గలవి యగుచు అనఁగా: ఒకదానికిని మఱియొకదానికిని నడుమ నవకాశ ముండునట్లు, తండోపతంబంబులై=లెక్కకు మిక్కిలియై, నిండారకొకసంపూర్ణముగ (సర్వవ్యాపకములై నట్లు), కనుపట్టుకొకానవచ్చును. ఈపద్యమునందు కూడ తోతీర్చఁడలమును గూర్చి మే చెప్పఁబడె నని తెలిసికొనవలయును.) అంతటకొకటిదప.

తా. ఇంతమాత్రమే కాదు. అయాకాశపంచకములనడుమ సూర్యకిరణములు లెక్కకు మిక్కిలియై యాకస్మికముగ నుదయించి తమకొంతచే దృష్టులను జెడరించును తండోపతండములగ తాను జూచుచున్న యాకాశమున దంతటను వెల్లివిరిసినట్లు గానఁబడును.

== జ్ఞానసూర్యోదయచిత్తము. ==

తరుణబోధారుణోదయదీప్తి నజ్ఞాన
గురుశ్రమ మజ్జహృద్గుహల నడఁగ
ఘల్లపద్మలజాతముఃఖిమీద నిక్కిహం
సము త్రివేణీసంగమమున మోఁగ
విమలేంద్రియేందీవరచులెల్ల ముకుళించ
మన మనుకళి సుఖసనధి జాతి
సలలితజ్ఞానవిజ్ఞానకోశంబు ల
న్యోన్యస్యసంగతము లై యునఁగి పెనఁగ

తే. నాతతాజాండప్పిడాండజాతమును

బూని వెలిగించు బటుతరస్సూర్తితోడ

ఘనతరాంతర్హృదాకాశమున వెలుంగు

మండితాఖండచిద్భానుమండలంబు.

14

టీక. ఘనత... మునకొ-ఘనతర=శ్రేష్ఠమైన, అంతర్హృదాకాశమునకొ=లోపల నుండు హృదయాకాశమునందు, వెలుం...లంబు-వెలుంగు=ప్రకాశించుచున్న, మండిత = ఒప్పుచున్న, ఆఖండ=సర్వవ్యాపక మైన; చిద్భానుమండలంబు=జ్ఞానమనియెడు సూర్యమండలము, తరు...దీప్తి-తరుణ=కోమల మైన, బోధ=జ్ఞానమనెడు, అరుణోదయ = అరుణోదయముయొక్క (ఇది సూర్యోదయమునకు ముందుకలుగును. అని సర్వలోక ప్రసిద్ధము), దీప్తి=కాంతిచేత, అజ్ఞానగురుతమము=అజ్ఞానమనియెడు గొప్పయంధకారము, అజ్ఞాహృద్గుహలకొ=అజ్ఞానలయొక్క హృదయము లనెడుగుహలయందు, అడంగకొ=దాఁగుచుండఁగా, పుల్ల...మీదకొ-పుల్ల = వికసించిన, పక్షలజాతములమీదకొ=పక్షాధారకమలములమీద, నిక్కి=నిలచి (లేక, తలయెత్తి; అజ్ఞానకమలమునకుఁ బై నున్న సహస్రారకమలమునఁ జేరియనుట), హంస=హంసపక్షి, (ఓంకారమునకు హంస యనునొకయవయవము కలదు. అదియే జీవుడని కూడఁ జెప్పదురు. ఆహంసకును హంసపక్షికిని గలియభేదాధ్యనసాయమును జేసినాడు.) త్రివేణీసంగమములకొ-త్రివేణీ=ఇదా, పింగళా, సుషుమ్నా నాడులకు (ఇదియే గంగాయమునాసరస్వతలుని యొగకాస్త్రజ్ఞులు చెప్పదురు). సంగమమునకొ=చేరిక యగుభూమిమధ్యమునందు, మెలంగకొ=సంచరించుచుండఁగా, విమత...ములు-విమత=శత్రువులగు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియము లనెడు, ఇందీవరములెల్లకొ=కలువలన్నియు, ముకుళింపకొ, మనసను శశి=మన న్ననియెడు చంద్రుడు, మఖవనధికొ = ఆనందమనునముద్రమునందు, జాతకొ=పడఁగా (అస్తమింపఁగా), సల...బులు-సలలిత=మనోహరము లగు, జ్ఞాన=జ్ఞాన మనునట్టియు (ఇది సామాన్య మగు తెలివి), విజ్ఞాన = అనుభవపూర్వకజ్ఞాన మనునట్టియు, కోకంబులు=చక్రవాకపక్షులు, అన్యోన్యసంగతములై=ఒకదానితో నొకటి చేరి, ఆనగి=లోబడి, పెనగకొ=శ్రీడింపఁగా, అత...ములకొ-అతత=వ్యాపించి యున్న, ఆజాండ=బ్రహ్మాండములయొక్కయు, పింగాండ=అబ్రహ్మాండములయందలి జనులయొక్కయు, జాతములకొ=సమాహములను, పట...తోడకొ-పటుతర=మిగుల నధికమైన, స్ఫూర్తితోడకొ=స్వకీయమైన ప్రకాశముచే, పూనివెలిగించుకొ=ప్రయత్నపూర్వకముగఁ బ్రకాశింపఁజేయును.

తా. ఇట్లు బహువిధములగు కళలు కానఁబడినపిదప బ్రహ్మాండముల నన్నిటి నొక్కమాత్రే వెలిగింపఁజాలు మహాప్రకాశముతో వైష్ణింపఁబడినహృదయాకాశము

మక్క మధ్యభాగమున జ్ఞానసూర్యుఁ డుదయించును. ఇదియు నొక చిత్రకము. సూర్యోదయమునకు కొంచెము బూర్వమున, (అనగా: ఆ ప్రకాశము సంపూర్ణముగ లికిరాకమును పే) అజ్ఞానమనియెడు గాఢాంధకారము విచ్చి బ్రహ్మజ్ఞానకూన్మ్యలహృద యు అనెడుగుహలలోఁ దాఁగును. ప్రత్యక్షమునఁగూడ సూర్యోదయమునకుఁబూర్వము ఆసూయోదయముననే చీకటి విచ్చిపోవుటయు పర్వతగుహలలోఁ దప్పనితరస్థలలం దెచట నది కానరాకపోవుటయుఁ గలమకదా. మఱియు జీవిరూపుఁ డగువాఁడ డాధారకమలముమీఁద నెక్కి హంసపక్షివలెసందర్శించుచుండును. కలువలుబోలెం ద్రియము లన్నియు వానివానివిష్మృతలమాని ముకుళించును. మనస్సునెక్కింపఁబడును. రందసము ద్రమున ముఁగియు న్నమించును. పరోక్షజ్ఞానము, అపరోక్షజ్ఞానము ననెడు క్రవాకములు (బ్రహ్మముకలఁ దల తెలిసికొనుట పరోక్షజ్ఞానము; ఆ బ్రహ్మము నేనే యి తెలిసికొనుట యపరోక్షజ్ఞానము) ఒకటితో నొకటి కలసియానందించును. చక్రకములు రాత్రులయం దెల్లవిరహతాపముచే బాధింపఁబడుచుండు ననియు సూర్యోదయము కాఁగానే ఒక్కదానితో నొకటి చేరుకనియు ప్రత్యక్షముగనే తెలియఁబడు న్నదికదా. ఇట్లు జ్ఞానసూర్యోదయము కాఁగానే మరమ్మును ఇంద్రియములును 'ంతి'నిండును. అనుభవజ్ఞానము చేహును. అజ్ఞానము తొలంగును.

. సకలకర్మములకు సాక్షి యై స్వప్రకాశతః దమోఽస్మిన్ దగుదుఁ జక్షురాది కవన రక్తత్యగరిను భాసిలునత్స్వభావుఁ డగుదుఁ జిద్విభావనుండు.

142

టీ. చిద్విభావనుండు = జ్ఞానసూర్యుఁడు, సత్స్వ...గునుకా-సత్ = త్రికాలములందును నాశములేక నిలుచునట్టి, స్వభావుండగుచుకా = స్వభావము గలవాఁ డగుచు, సకలకర్మములకుకా = ఇంద్రియములును మరమ్మును జేయుకర్మముల కన్నిటికిని, సాక్షి = సాక్షిరూపుఁడై (వారి నన్నిటిని తెలిసికొనుచు), స్వప్రకాశతకా = పరలసహాయ లేక స్వతంత్రముగఁ బ్రకాశించువాఁ డగుటచే, తమోఽస్మిన్ దగుచుకా = అజ్ఞానంను బోఁగొట్టువాఁడగుచు (చీకటిని బోఁగొట్టువాఁడని యర్థాంతరము. తనకు మఱి మకనిప్రకాశముతో నానశ్యకములే దనుటచే నితరపదార్థము లన్నియుఁ దనప్రకాశముచేతనే ప్రకాశించుచున్న వినియర్థ మేర్పడుచున్నది. అజ్ఞాన మున్నయెడల వస్తువులు ప్రకాశించుట సంభవింపదు. కావున 'తమోఽస్మిన్ దు' అనిచెప్పఁబడియున్నది.) త్స్వ...గతిమకా = చక్షురాదిక = నేత్రములుశ్రోత్రములు మొదలగు నింద్రియములను, ప్రవర్తకత్యగరినుకా = ప్రవర్తింపఁజేయువాఁడను గౌరవముచే (కన్నులనుండి గాని ప్రవృత్తుండి గాని వెలుపలికిఁ బ్రసరించి విడుచుముఁ. బ్రకాశింపఁ జేయుజ్ఞానమే

పరబ్రహ్మము ఆశునయే జ్ఞానసూర్యుడు. వాస్తవస్థితిలో నాయనకంటె వేరుగవస్తుతేడు కదా) భాసిలెంక=ప్రకాశించును.

తా. అజ్ఞానసూర్యుడు సర్వకార్యములకును (అనగా: మనసుగాని యింద్రియములుగాని ఏయేకార్యములు చేసినను వానికెల్ల) సాక్షి యగుచు స్వయంప్రకాశస్వరూపుడగుటచే నజ్ఞావాంఛకారమును దొలగించుచు నేత్రములు మొదలగు నింద్రియములనన్నిటిని వాని వాని కార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుచుఁ బ్రత్యక్షసూర్యునివలెఁ బ్రకాశించును.

క. భూమిధ్యోదయశైలము

పై మొదలం దోచి యంతః ప్రచిమలహృదయ

వ్యోమాకూఢుఁ డింద్రియ

తామరసానందకరుఁడు దా నై వెలుంగుక.

143

టీ. మొదలంక=మొట్టమొదట, భూమి...మపైకొ-భూమిధ్య=భూమిధ్యమనెడు, ఉదయశైలముపైకొ=ఉదయపర్వతముమీఁద, దోచి=ఉదయించి, అంతకొ=తర్వాత, ప్రచి...ధుండు-ప్రచిమల=నిర్మలముగు, హృదయ = హృదయాకాశమును, ఆకూఢండు=ఆధిష్ఠించినవాడుగాను (ఆక్రమించినవాడుగాను), ఇంద్రి...రుడు-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములనెడు, తామరస=కమలములకు, అనందకరుడు = అనందమును కలిగించువాడుగాను, తానై=తానే, వెలుంగుకొ=ప్రకాశించును.

తా. అజ్ఞానసూర్యుడు భూమిధ్యమనెడు నుదయపర్వతముపై మొట్టమొదట నుదయించును. ఇంద్రియము లనుపద్మములకు నానందమును కలిగించుచు నంతకంతకు హృదయాకాశ మధ్యభాగము నధిష్ఠించును.

— మానసికస్థానవిధి. —

సీ. అంతకు మున్నె నీ నవరోక్షవిజ్ఞాన

చక్షువుల దెఱచి యజ్ఞానమోహ

నాంగతాదాత్మ్యమాపాలింగనము మాని

చమ్యునాదనుననుశయ్యడిగ్గి

చారువై గాగ్యవిజ్ఞానోపరితులచే

మానసిస్థానకర్తములఁ దీర్చి

యనిశంబు బుద్ధింద్రియవేరకుం డెవ్వఁ

డాదేవనవత్సమహాప్రకాశ

మెలమి నేలంచు లోచనాంజలులచేత
ఘనతరానందబాష్పకార్ఘ్యంబు లిచ్చి
మొదల సందేహమందేహముఖవరప్ర
ణాళ మొనరించి యంత నానంద మలర.

144

టీక. అంతకుమున్ను=అనూర్యోదయమునకంటె కొంచెముముందుగానె, నీవు=
డవై ననీవు, అప...వులు=అపహోక్షవిజ్ఞాన=జీవబ్రహ్మములొక్కటియే యనునప
క్షజ్ఞానమనియెడు, చక్షువులు=నేత్రములను, దెబిచి(మేల్కొని)అజ్ఞా...నము=అజ్ఞా
నియెడు, మోహనాంగి=స్త్రీయొక్క(లేక, స్త్రీని), తాదాత్మ్యరూప=తాదాత్మ్య
రూపమైన ఎఱుగఁ గాలిన యిసుపముద్దయందు ఆగ్నియుండుటచే కాలృట మొద
నగ్నిగుణములాయునునకే యున్నట్లు భ్రాంతిచే భావింపబడుచున్నది. వాస్తవస్థి
గ నాగుణములకును ఇనుమునకును సంబంధమే లేకుండు. ఇట్లు బొత్తగ సంబంధ
లేని రెండుపదార్థముల నెడతెగనిసంబంధము గలవానినిగాభావించుట తాదాత్మ్య
వనము. భ్రాంతిసిద్ధమగునట్టిసంబంధమునకే తాదాత్మ్యసంబంధ మని పేరు. ప్రకృ
తి జీవావిద్యులకుఁ గలసంబంధ మిట్టిదేకాని స్వభావసిద్ధమైనది కాదని తెలిసికొన
యును.) అతింగనముకొ=కాఁగిలిని, (లేక, కాఁగిలిందుకొనుటను), మాని=విడిచి,
య్యుంక=కీపురముగ, తనువనుశయ్యిడ్కి=శరీర మనుపొన్నును దిగి (శరీరాభిమాన
ను వదలి ఆనుట), చారు...లచేకొ=చారు=మనోహరము లగు, వైరాగ్యు=వైరా
గ్యముచేతను, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముచేతను, ఉపరతులచేకొ=చిత్తకాంతిచేతను, మా
...ములకొ=మానస=మానసికమైన (మనస్సునందుమాత్రమే సంకల్పపూర్వకముగఁ
కుఁ దగిన) స్నానకర్తములకొ=స్నానమును, తీర్చి=ముగించి (వైరాగ్యజ్ఞానకాంతి
చేఁ బరిశుద్ధుడవై ఆనుట), అనిశంబు=ఎల్లప్పుడూను, బుద్ధి...మందు - బుద్ధింద్రి
...బుద్ధిని ఇంద్రియములను, ప్రేరకుండు=ప్రేరేపించువాడు, ఎస్వండు=ఎస్వండుగ
డో, ఆదేవ...శము-ఆదేవ = స్వయంప్రకాశస్వరూపుడైన, సవితృ=సూర్యుని
యక్క (పరమాత్మఁ డనుసూర్యునియొక్క), మహత్=గొప్పదియగు, ప్రకాశము=
జిహ్వు (ఇది గాయత్రీమంత్రార్థము. సవితృశబ్దమునకు సూర్యుఁ డని యర్థముఁజెప్పి
మంత్రమును సూర్యపరముగ నన్వయింతురు. ఆశబ్దమునకే “సృష్టికర్త=పరబ్రహ్మ
న.” అనియర్థముఁ జెప్పి దీనినే పరబ్రహ్మపక్షమునందుఁగూడ నన్వయింతురు. ఇచ్చట
సూర్యుఁ డనిచెప్పటచేత నీరెం డర్థములను సమన్వయించుకొనవలయును. విష్ణు
ద్రాదిదేవతలము లగునర్థములు ఈమంత్రమున కనేకములుగలవు. తఱుమగా నవియన్ని
యు సవితృశబ్దమునకుఁ జెప్పఁబడుసృష్టికర్త యను నర్థము నాశ్రయించియే విచ్చుచు
న్నవి. విశేషములు భాష్యమునందు చూచునది.) ఎలముకొ=సంతోషపూర్వకముగ(ఈ
పదము కేవలము పాదపురజార్థ ముపయోగింపఁబడె ననిన లెస్సగ నుండును.) నేవం

చుకొనే నే యనితలంచుచు (అజ్ఞానసూర్యుండగుపరబ్రహ్మమునకు నాకును) అనఁగా జీవునకును, భేదము లేదని నిశ్చయించుకొని, లోచనాంజలాలచేతకొనే త్రములని యెడుదోయిళ్లచే, ఘన...బులఁ...ఘనతరఁ అధికములగు, ఆనందఁ అనందమునలఁబుట్టి న, బాష్పకఁ కన్నీరుగల్గిన (కర్మటితో నింపఁబడిన), ఆర్ఘ్యంబులఁ అర్ఘ్యములను, ఇచ్చి, మొదలకొఁ మొట్ట మొదట, సందే...శము-సందేహఁ సంశయములనెడు (పరబ్రహ్మము నెట్లుగూర్చుకొను మొదలగు సంశయములనెడు), మందేహముఖనరఁ మందేహుడు మొదలగు అటువదియాటుకోటిరాక్షసవీరులయొక్క, ప్రణాశముఁ నాశనమును, ఒనరించిఁచెసి(ఆర్ఘ్యప్రదానమునఁగా గాయత్రీమంత్రాభిమంత్రతమగు నాయుదకము సూర్యశత్రువులగుమందేహాదిరాక్షసులను ఒకదీప్యమునఁ బడవేయునని శ్రుతి చెప్పవచ్చును. ఈజ్ఞానసూర్యునియందును గవి సూర్యధర్మముల నారోపించుచున్నాఁడు) గావున సర్ఘ్యప్రదానమునుగూర్చి కూడ చెప్పినాఁడు. ఈఆర్ఘ్యప్రదానమునందానందబాష్పములె యుదకమనియు, అనుభవజ్ఞానమునకు విష్ణుకారకము లగు సంశయములే మందేహాదిరాక్షసులనియుఁ చెప్పటచే, జ్ఞానసూర్యోదయమునలన నానంద మధిక మగుననియు, సంశయము అటువనియు తాత్పర్య మేర్పడుచున్నది.) అంతకొఁపిమ్మట, ఆనందము, అలరకొఁ అభివృద్ధియగుచుండఁగా.

తా. అట్లా సూర్యుఁ డాకాశమధ్యము నధిష్ఠించుటకుఁ బూర్వమే యపరోక్షజ్ఞానమనెడు కన్నులఁచెట్లచి మేల్కొంచి యజ్ఞానమనియెడుభార్యతోఁ గ్రడించుట మాని శరీరమనెడు శయనమునుండి దిగి వైరాగ్యజ్ఞానము చిత్తకాంతి అనునిర్మలజలములచే మనోమయమగు స్నానము నాచరించి వీనూర్యుఁడు బ్రహ్మము బుద్ధి యింద్రియములు మొలగువానిని ప్రేరేపించుచున్నాఁడో అట్టి సప్రకాశస్వరూపుఁ డగువాని (జ్ఞానసూర్యుని) ప్రకాశమునను నమస్కారము అని పలకుదు కన్నులను దోయిళ్లయందు ఆనందబాష్పము లనుజలములనింపి యర్ఘ్య మొసంగుము. ఆయర్ఘ్యముచే సందేహము లనియెడు మందేహాదిరాక్షసుల నాశ మొనరింపుము. (సూర్యునితో నుదయాస్తమయకాలములయందు, మందేహాదు లను పేరుగల అటువదియాటుకోట్ల రాక్షసులు యాధ్యము నేయుదురనియు, గాయత్రీమంత్రముచే నభిమంత్రతమగు సర్ఘ్యబలము సూర్యుధమే వారి దీప్యపాంతరమునఁ బడవైచి సూర్యునకు కల్పబాహుజ్ఞతెప్పించుననియు వేదము చెప్పవచ్చును. ఇట్లు ఆర్ఘ్య ప్రదానమైన పిమ్మట సంతోష యుక్తఁడవై.

క. మానజనము నిర్వృత్తి

ధ్యానముఁ గానించి యక్రియాత్పన్నముం

బూని యొనరించి చిదఖం

డానందం బనుభవించునుయ్య! మహాత్మా!

టీక. మహాత్మా=గోపబుద్ధి గలయాంజనేయా, మానజనముకొ-మాన=మాన
యొడు, జపముకొ, (గాయత్రీజపమును) నిర్వృత్తి...నమృకొ-నిర్వృత్తి=అంతఃకర
సృష్టలులేకుండుట యనియెడు, ధ్యానముకొ, కావించి=చేసి, అక్రియాత్కార
ముకొ - అక్రియా=నిష్క్రియముఁ డగు (అనఁగా : కార్యములను జేయని, లేక,
క్రియత్వ మనియెడు.) అత్కార్యనముకొ=చత్తయొక్క (లేక, బ్రహ్మమయొక్క)
జను, పూని=పరియత్నముతో (దేవతార్చనను,) ఒనరించి=చేసి, చిద...దంబు-చి
=జ్ఞానముచేత, (లేక, బ్రహ్మముచేత, లేక, జ్ఞానస్వరూప మగు, లేక, బ్రహ్మమయ
గు.) అఖండ=పరిపూర్ణమైన, ఆనందంబు=బ్రహ్మనందమును, అనుభవింపుమయ్య.
దియే భోజనము సేయుట.)

తా. ఓబుద్ధిమంతుడా ! పిమ్మట మాన మనెడు గాయత్రీజపమును ముగించి
నస్సంతర్దుఖ మగుట యనెడు దేవతాధ్యానము నాచించి యింద్రియవ్యాపారముల
కపోవుట యనెడు దేవతార్చనను చీర్చి బ్రహ్మనంద మనునాహారమును భుజింపుము.

కీ. అ క్లుఖండనుఖామృతావాప్తిఁ జెందె .

చిత్తవిశ్రాంతితాంబూలసిద్ధిఁ గాంచి
మురిసి యసమానమూర్తివై ముక్తికాంత
తో వినోదింపుమయ్య! వాతూలశనయ!

146

టీక. వాతూలతనయ=వాయుపుత్రుడగు నాంజనేయా, అట్లు=పైఁజెప్పిన
ధముగా, అఖం...వాప్తికొ-అఖండ=పరిపూర్ణ మగు, సుఖ=బ్రహ్మనందమనియెడు,
మృతావాప్తికొ=అమృతమును పొందుటను (లేక, అమృతలాభమును), చెంది=పొంది,
అనఁగా: భుజించి,) చిత్త...సిద్ధికొ-చిత్తవిశ్రాంతి=చిత్తశాంతియనెడు, తాంబూల
సిద్ధికొ=తాంబూలలాభమును, కాంచి=పొంది, మురిసి=సంతోషించి, అస...ర్తివై-
సమాన=సాటిలేని, పూర్తివై=స్వరూపము గలవాడవై, ముక్తికాంతతోకొ =
ముక్తిమనెడుస్త్రీతో, వినోదింపుమయ్య=కీడింపుమయ్య!

తా. అంజనేయా! యీవిధముగ బ్రహ్మనంద మనునమృతమును భుజించి చిత్త
విశ్రాంతి యనెడు తాంబూలమును స్వీకరించి సాటిలేని యానందముతో ముక్తికాంత
తోఁగూడి విహరింపుము.

— జ్ఞానచంద్రోదయవర్ణనము. —

కీ. కామాదిఖగములగజిజ్ఞాస లడంగ దే

హాభిమానాదిత్యుడ దస్తమింప

నలయవిజ్ఞేపకపాయరసాస్వాద

ధీంద్రియాబ్జములు నిద్రించుచుండ

విలసదాత్మాకారవృత్తికై రవజాత
 మింపొంది వికసింప నెఱుకమఱుపు
 లనుచక్రయుగమున కతివియోగము గల్గ
 ఖండవిజ్ఞాననక్షత్రతతుల
 తే. తెలివి వెల్వలఁబోని నిర్మలమనశ్చ
 కోరతృష్ణానలంబు చల్లాట నంత
 ననితరముగ హృదాకాశమున వెలుంగు
 మండితాఖండచిచ్ఛంద్రమండలంబు.

147

టీక. అంతః=తర్వాత, కామా...జులు=కామాది=కామము మొదలగు, ఖగ
 ముల=పక్షులయొక్క, గజవిజులు=నందడి, అడగ్గ=నశింపఁగా, దేహభిమానాది
 త్యుద్బు=దేహభిమాన మనెడుసూక్ష్మండు, అస్తమింపఁక=అస్తమానమునుజెందఁగా,
 సలయ...ములు=సలయ=ఆవరణము, (స్వయంప్రకాశ మగు బ్రహ్మస్వరూపమును
 లేనిదానినిగాఁదలంచుట) విక్షేప=విక్షేపము, (పరబ్రహ్మవైపునకుఁ బోవుట వదలి
 ప్రపంచాభిమానము కలిగియుండుట) కషాయ=పరబ్రహ్మమువైపునకుఁగాని, ప్రపం
 చమువైపునకుఁగాని తిరుగఁచి త్రము స్రుభితమైయుండుట, రసాస్వాద=చిత్తము
 భూతరూపములతోఁ బరిణామమునుజెంది యాశబ్దాదులయనుభవమే పరమానంద మని
 భావించుట), (ప్రీ...ములు=ప్రీ=బుద్ధి, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు అనియెడు, అబ్జము
 లు=కమలములు, నిద్రించుచుండఁక=ముకుళింపఁగా, విల...తము=విలసత్=ప్రకాశిం
 చుచున్న, ఆత్మాకార=బ్రహ్మాకారరూపములగు, వృత్తి=చిత్తవృత్తులనియెడు, కైరవజా
 తము=కలవలసమాహము, ఇంపొంది=ఆందముగా, వికసింపఁక=వికసింపఁగాను,
 ఎఱుకమఱుపులు=జ్ఞానాజ్ఞానములు, అనుచక్రయుగమునకుఁక=అనియెడు చక్రవాక
 పక్షులజతకు, అతివియోగముగల్గఁక=మిగుల వియోగము గల్గఁగా, ఖండవిజ్ఞాన=భేద
 జ్ఞానమనెడు, నక్షత్రతతుల తెలివి=నక్షత్రములకాంతి, వెల్వలఁబోవఁక=నశింపఁ
 గాను, నిర్మల...లు=నిర్మల=పరిశుద్ధమగు, మనః=మనస్సనెడు, చకోర=చకోరపక్షి
 యొక్క, తృష్ణ=దప్పికయనియెడు (ఆశ యనియెడు అనిభావము.) అనలంబు=అగ్ని,
 చల్లాటక=కాంతింపఁగాను, మండి...లంబు=మండిత = ప్రకాశించుచున్నట్టియు,
 అఖండ=సర్వవ్యాపక మైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానరూపమైనట్టియు, చంద్రమండలంబు=
 చంద్రబింబము, హృదాకాశమునకు=హృదయాకాశమునందు, అనితరముగఁక=సాటి
 లేనిదిగా, వెలుంగుక=ప్రకాశించును.

తా. పిదప నాహృదయాకాశమునందే వర్ణింప నశక్య మగుకాంతితో జ్ఞాన
 చంద్రమండల ముదయించును. అప్పుడు కామకోపాదు ల నెడు పక్షులయుచోకము

నశించి పోవును. దేహభిమానమునెడు సూర్యుడు సంపూర్ణముగ నస్తమించును. అపరణము విశ్లేషము కహాయము రసాస్వాదము బుద్ధి యింద్రియములు అనునవి కమలములయిట్లు ముకుళించును. (అనగా; వ్యాపారరహితములై నిలుచును.) అంతర్ముఖములైనవి తివ్యత్తులు కలువలవలె బాగుగ వికసించును. జ్ఞానాజ్ఞానములనెడు చక్రవాకములకు సంపూర్ణ మగు వియోగము కలుగును. భేదజ్ఞాన మనెడు నక్షత్రములు కాంతి శూన్యము లగును. నిర్మలచిత్తము చకోరపక్షియట్లు ఆచంద్రునికిరణములచే నాశయనుదాహమును చల్లార్చుకొనును. కావున నిజ్ఞానచంద్రోదయమునలన దేహభిమానము సంపూర్ణముగ నశించును. కామకోపధాదులు బౌద్ధిగ నశించును. తనకును బ్రహ్మనునకును భేదములే దనుజ్ఞానము దృఢమగును. అజ్ఞాన మనునది బౌద్ధిగనే కానరాదు. తాపత్రయము నశించును.

== ముక్తికాంతానమాగమము. ==

వ. అయ్యవసరంబున సుషుమ్నాంతఃపురంబున నప్రమేయతురీయ శయ్యాతలంబున హంసయానవులు దుర్నిరీక్షకభాసమానయు మూలాధారమంజీరయు స్వాధిష్ఠానకింకిణీసచున్వితమేఖలయు మణిపూరక కాంచీకలాపయు హృదయకీలితానాహతరత్నభూషితయుఁ గంతవిభ్రాజితవిశుద్ధమంగళసూత్రాలంకృతయు భూమిధ్వప్రకాశమానసవచులద్విరళబాలాటి కాశోభితయు సూర్య చంద్ర మండలతాటంకయుగళవిరాజితయు ధగధగాయమానసాదామనీలతాశరీణియు శుద్ధసత్వదుకూలావృతయు సచ్చిదానందస్వరూపిణియు నై నముక్తికాంతను యోగజ్ఞానకరంబులగాధాలింగనంబుచేసి నానావిధ ప్రణవనాదంబులనుకంకితమేఖలామంజీరశంజితగళరసమణితాద్యారనంబులు చెలంగ విచారజనితజ్ఞానానందరసమధురాధరామృతంబనుభవించుచుఁ బరమశమం బనుచిలుచెచుట వొడమి నిర్విద్రాక్షుద్రముద్రాలక్ష్యదృగ్వచనమనోభావనాజ్ఞానంబుల నేకరూపంబుగావించివితాపరిమితానువమితపరమోపరఃసుఖరసికుండవు సమాత్మరతుండవు సంస్కృష్టాత్మ్యంతమర్తస్థానుండవు సందర్శితానంతకలామండలుండవు స్రగళితిబిందుండవు నై యానందింపుము. 148

టీ. అయ్యవసరంబున = ఆసమయమునందు, సుషుమ్నాంతఃపురంబున = సుషుమ్నానాడియనెడు సంతఃపురమునందు, అప్ర...బున = అప్రమేయ = ప్రమాదములకు గోచరముగాని (చూచుటకుఁ గాని యూహించుటకుఁ గాని పోల్చుటకుఁ గాని పీలులేవి; ఎవ్వరిచేతను చెప్పఁబడుటకు నశక్యమైన), తురీయ = ఉన్న స్వవస్థయనెడి

సుషుప్త్యవస్థమూడవది. దానికి తర్వాత కలుగు నాల్గవయస్థ మన న్యవస్థ యని పేరు. లేక, సంకల్పవికల్పములు లేకుండ మనసు నిశ్చలమై యుండుస్థితికి మన న్యవస్థ యని పేరు.) శయ్యాతలంబునక=శయనమునందు, హంసయానముక=హంసయలెనుశోహరముగ నడచునది. (ఓంకారమున కనియముగ హంసయే యాధారము గాఁగలదియునుట.) దుర్ని... యు-దుర్నిరీక్ష=చూచుట కశక్యమైన, కిశౌ=చిత్తశలచే, (కాంతిచే,) భాసమానయుక=ప్రకాశించు చున్నదియును, నూలా...యుక=మూలాధార=మూలాధారకమలమే, మంజీరయుక=అంగియులుగాఁగలదియు, స్వాధి...లయుక=స్వాధిష్ఠాన=స్వాధిష్ఠానకమలమనెడు, కింకిణీసమన్విత=చిలుగజ్జలతోఁ గూడిన, మేఖలయుక=ఒడ్డాణము గలదియు, మణి...యుక=మణిపూరక=మణిపూరకకమలమని యెడు, కాంచీకాపయుక=మొలచూలుగలదియు, హృద...యుక=హృదయ=పక్షస్థలమునందు, కీలీత=ఊంచబడిన, ఆనాహత=ఆనాహతకమలమనెడు, రత్నభూషితయుక=రత్నముచే నలంకరింపబడినదియు, కంఠ...తయుక=కంఠ = కంఠమునందు, విభ్రాజిత=ప్రకాశించుచున్న, విశుద్ధ=విశుద్ధకమలమనెడి, మంగళసూత్ర=మంగళసూత్రముచే, అలంకృతయుక=అలంకరింపబడినదియు, భూమి...తయుక=భూమిమధ్య=బొమలనడిమిభాగమునందు, ప్రకాశమాన=ప్రకాశించుచున్న, సదమల=నిర్మలమైన, ద్విదళ=రెండుదళములు గలయాజ్ఞానకమలమనెడి, లలాటికా=రావిరేకతో, శోభితయుక=ప్రకాశించు చున్నదియు, నూర్య...తయుక=నూర్యచంద్రమండల=నూర్యచంద్రబింబములనెడు, తాటంకయుగళ=కర్ణభూషణములజతచే, విరాజితయుక=ప్రకాశించుచున్నదియు, ధగ...యుక=ధగధగముమాన=మెఱయుచున్న, సౌదామనీలతా=మెఱపుతోఁగెంపటి, శరీరణియుక=శరీరముగలదియు, శుద్ధ...యుక=శుద్ధసత్త్వ=నిర్మలమగునత్త్వగుణమనెడి, చుకూల=సన్ననిప్రముచే, ఆవృతయుక=అవరింపబడియున్నదియై, సచ్చి...ణియుక=సత్=ప్రకాలములయందు నేకరూపముతో నుండుట, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=పరమానందము (ఇవియే), స్వరూపిణియుక=స్వరూపములు గాఁగలదియు, ఐనముక్తికాంతమ=ఐనట్టిపాతమనెడు, స్త్రీని, యోగ...లక=యోగ=యోగమునట్టియు, జ్ఞాన=బ్రహ్మజ్ఞానమనునట్టియు, కరంబులక=హస్తములచేత, గాఢాలింగనంబుచేసి=బాగుగఁ గొఁగించుకొని, నానా...బులు=నానావిధ=అనేకవిధములగు, ప్రణవనాదంబులు=ప్రణవధ్వనులు, అను...బులు=అనునెడి, కంకణ=కంకణములయొక్కయు, మేఖలా=ఒడ్డాణముయొక్కయు, మంజీర=అందియలయొక్కయు, కింజిత=ధ్వనులను (భూషణధ్వనికి కింజితమనిపేరు). గళరవ=రతిసమయమున కంతమునందు పుట్టుధ్వనియగు, మణిత=మణితధ్వనియు, అది=మొదలగు, ఆరవంబులు=ధ్వనులు, చెలంగక=అభివృద్ధియగుచుండఁగా, విచార...తంబుక=విచార=బ్రహ్మవిచారమునలన, జనిత=పుట్టిన, జ్ఞాన=జ్ఞానముయొక్కయు,

రజస్తహుగుణసంస్కరము లేనిశుద్ధసత్త్వ మనెడు శుభ్రవస్త్రమును ధరించినదియు, సత్యజ్ఞానానందములే స్వరూపములుగాఁ గలదియు అగుముక్తికాంతభార్యయై నినుఁ జేసును. నీవు రాజయోగము జ్ఞానము అనుచున్నములచే నాయునతిని గాఢాలింగనముఁ జేసికొని దశవిధప్రణానాదములే ఆందియలు మొదలగు భూషణముల నాదములుగాను కంఠధ్వని మణితము మొదలగు నితరధ్వనులు గాను వెలుంగ బ్రహ్మవిచారమువలన జనించినయపరోక్షానుభవమువలన కలిగినబ్రహ్మాండ మనెడు నధరామృతమును బానము సేయుచు రతిక్రీడలం దేలుము. అప్పుడు చిత్తకాంతియు నెడిచెప్పుట యొడలేల్ల నాక్రమించును. మఱియు మిగుల జాగరూకుఁడనై శ్రేష్ఠములగు ముద్రాఅత్యములనువానిని జూచుదృష్టిని వాక్కుచు మనస్సును మనోగతములగువానలను జ్ఞానమును వీనినన్నిటి నొక్కటిగాఁ జేసి యాముక్తికాంతయొక్క మనస్సును నీమనస్సును ఒక్కటియై యొప్పార నధికమై సాటిలేనిదై యున్నచిత్తకాంతి యనెడు రతిసుఖము నీకు పరమానందకర మగును. సర్వభూతములయందును పరబ్రహ్మరూపము సమానమయ్యె యున్నదనుట నీకు మిగులసంతోషముఁ గల్గిగించును. ఏజీవులకుఁ గూడ లేనిసుఖము నీకు దొరకదుగదా ! నీ కప్పుడు సకలమర్తములును (రహస్యములలో నెల్ల రహస్యముగుబ్రహ్మము మన్నభకత్వాస్థానము) గోచరము లగును. బహువిధము లగువిద్యలఁ (మన్నభకాస్త్రముల) జూప నవకాశము దొరకును. బుద్ధి లయమును జెందును. ఇట్లు చంద్రోదయసమయమున పరమానందము ననుభవింపుము.

== మహాభోగిలక్షణము. ==

ఆ. ఆత్మరతిని మరిగి యంతంత కుసరతి
సుఖములను జెలంగి నుచుచిరాత్త
సమరతులను బొంగి సంపూర్ణకామత
రాజభోగి నగుము రాజయోగి !.

149

టీ. రాజయోగి=రాజయోగమును ఆచరించుచున్న, యోజింజనేయా', ఆత్మరతి=పరబ్రహ్మమునందు, రతి=ప్రీతిగలిగియుండుటకు, మఱి=అభ్యాసపఱుచుకొని, అంతకంతకు=అప్పుటప్పటికి, ఉపరతిసుఖముల=చిత్తకాంతియనియెడుపరమానందముచేత, చెలంగి=సంతోషించి, (లేక, అభివృద్ధి నొంది), సురుచిర=మనోహరమగు, ఆత్మజీవాత్మ పరమాత్మలయొక్క, సమరతుల=అభేదజ్ఞానరూపము లగు క్రీడలచేత, పొంగి=సంతోషించి, సంపూర్ణకామత=సంపూర్ణ=నిండిన, కామత=కోర్కులు గలవాఁడ నగుటచేత ఆత్మయే పరమానందరూపుఁడు కావునను, అనందమునకంటె వేఱగు నితరపస్తువేదయుఁ గోరఁబడఁదగినది లేదుకావునను, ఆత్మయే, లేక బ్రహ్మయే తానని యెఱింగినవానికిఁ గోర్కులుండుటకే యవకాశములేదని భావము. రాజావై సుఖము ననుభవించువాఁడవు. అగుము.

భోగిలక్షణము:—

౪. సమభావన నెందు విరోధము వడయక కోర్కె లెల్ల దా వీడ్కొని ప్రాప్తము ననుభవించు నెవ్వం, డమలమతీ యతఁడ పో మహాభోక్త ధర్మ.”

(జ్ఞానవాసిష్ఠము.)

తా. కావున నోయాంజనేయా! రాజయోగము నాచరించుచున్న సివిధము చంద్రోదయసమయమునకు జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము దృఢపడ నాత్మస్వరూపమునంద ప్రియ జేంది యప్పటప్పటికి జిత్రకాంతి యధిక మగుచుండ సర్వభూతములయందును భావముఁ గలిగి కోర్కెలేవియును లేనివాడవై రాజభోగివి కమ్ము. కోర్కెలేన్ని ములుగా నున్నను సర్వజనులచేతను గోరఁబడునది యానందమొక్కటియే. అయినా మే నీకు స్వరూపము. ఇట్లుండ నీవు కోరవలసినపదార్థ మేది యుండును.

ఫాలమునను దృష్టిపైఁ గుండలీంద్రుండు

మస్తకమునఁ బంద్రమండలంబు

నమర నమృతమయత హతధర్మ కామార్థ

పరుఁడ వగుము త్రిపురహరుఁడ నెగుచు.

150

టీక. ఫాలమునఁ=భూమిమధ్యమునందు, దృష్టి=కన్నును (చూపును అని భావము). =అదృష్టికి పైఁగా, కుండలీంద్రుండు=శేషుండు (వ్రణవకుండలి యనుపేరు గల రాజు అని భావము). మస్తకమునఁ=శిరస్సుపై (సహస్రారమందు అని భావము). ద్రమండలంబును=చంద్ర బింబంబును (జ్ఞానచంద్రమండలమును అని భావము). రకఁ=ప్రకాశించుచుండఁగా, త్రిపురహరుఁడ వగుచుక-త్రిపుర=త్రిపురాసురులములను (జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తుల నని భావము), హరుఁడవగుచుక=పోగొట్టిన ఁడవై, (రుద్రునివంటివాడవై యనుట). అమృతమయతకఁ=మోక్షస్వరూపము గల ఁడవగుటచేత, హత...డవు-హత=పోగొట్టబడిన, ధర్మ కామార్థ పరుఁడవు=ధర్మ మార్గాదులకలవాడవు, అగుము=కమ్ము.

తా. ఇట్లు చిత్కళలఁ చూచినప్పుడు నీదృష్టి (నేత్రము, చూపు) భూమి మునందుండును. ఊర్ధ్వకుండలి (సర్పము, కుండలియనెడిశక్తి) శిరమునందుండును. భూమధ్యమున నుదయించిన దగుటచే శిరస్సుపైఁజంద్రమండలముకూడ నిలచియుండు. ఇట్లు మూడవకన్ను సర్వభూషణము చంద్రుండు అనువానితోడఁ బ్రకాశించు ఁడ వగుటచేఁ బ్రత్యక్షముగ నీవు రుద్రుడవే యగుదువు, ఇంతయేకాదు, అయినా రునివలె నీవును ద్రిపురముల (శరీరత్రయమును, లేక, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తివృత్తి) ధ్వంసము చేసినవాడవే కదా! ఇట్లు రుద్రతుల్యుడవై మోక్షస్వరూపుడవే గలుగఁత ధర్మార్థ కామములఁ జిరస్మరించి వర్తింపుదువు.

చ. తొలుత నవాదికాలకృతదుష్కృతపుణ్యవిమిత్రకర్తకో

టు లనునమిచ్చయంబులఁ గడు నృసితంబుగఁ జేయుచుక సము

జ్జ్వలనదఖండచిద్రునువర్ణమయామలదివ్యవహ్నినుం

డలము వెలుంగు నంతట విడంబితహృద్గనాంతరంబులన్.

151

టీక. అంతట = అనంతరము, విడం...బునక = విడంబిత = వికాలమైన, హృద్గనాంతరంబునక = హృదయాకాశమధ్యమందు, తొలుతక = ముందుగా, సము...లము-సముజ్జ్వల = మిక్కిలి తేజరిల్లుచున్న, సత్ = ప్రసిద్ధమైన, అఖండ = అపరిచ్ఛిన్నమైన (అనఁగా: సర్వవ్యాపకమైన), చిత్ = జ్ఞానస్వరూపమైన, వర = శ్రేష్ఠమైన, సువర్ణమయ = బంగారువియ, అమల = నిర్మలమును, దివ్య = అపారీకృతమైన, సహ్నిమండలము = అగ్నిమండలము అనా...టులు-అనాదికాల = ప్రపంచనిర్మాణసంకల్పకాలము నకుఁ బూర్వము, కృత = చేయఁబడిన, దుష్కృత = పాపముల నొసఁగెడు (అనఁగా దుఃఖమునిచ్చు), పుణ్య = పుణ్యముల నొసఁగెడు (అనఁగా: సుఖము నిచ్చు). విమిత్ర = పుణ్యపాపములనొసఁగెడు (అనఁగా: క్షేమమునుసుఖముగాని దుఃఖముగాని కాని మధ్య ఫలము నిచ్చు). కర్తకోటుల = కర్త సముదాయములు, అనునమిచ్చయంబులక = అను = అనునట్టి, సమిత = ఇంధనములయొక్క (లేక, సమిధలయొక్క), చయంబులక = గుంపులను, కడుక = మిక్కిలి, నృసితంబుగఁజేయుచుక = బూదిచేయుచు, వెలుంగుక = ప్రకాశించును.

తా. ఇట్లు చంద్రీమండలము కానవచ్చినపిదప జ్ఞానరూపమైన సువర్ణముతో సమానమగుకాంతి కలిగి రాజిల్లనగ్నిమండలము లోచనగోచరం బగును. అది పృథ్వీక్షమైనతోడనే అనాదినుండియుఁ జేయఁబడుచు పలుమాటు శరీరములఁ దాల్చి యనుభవం పఁబడుచునున్న సుఖదుఃఖమిశ్రితముల నిచ్చుపుణ్యపాపమిశ్రితములు అగ్నియందు వేల్చఁబడినసమిధలయట్లు భస్మమగును.

మ. ఉరురాగాదిగుణాఙ్గసంఘము ననాద్యోంకారమంత్రంబుచే

త రయం బార నిధించి యాత్మవిషయేర్థశ్రేణితోఁ గూడఁ జె

చ్చెర నానావిధవాసనాఙ్గములతోఁ జిద్వహ్నిమధ్యంబునక

వరుస న్యేలిచి సౌఖ్యసోమరసపానం బంతఁ గావింపవే.

152

టీక. అంత = పిమ్మట, ఉరు...ఘముక = ఉరు = అధికములైన, రాగాదిగుణా = కామభౌధాదిగుణము లనెడు, అఙ్గసంఘముక = మేఁకలను (యజ్ఞపశువులను), అనా...బుచేక = అనాది = పురాతని మైన, ఓంకారమంత్రంబుచేక = ఓంకార ముఖిడు మంత్రముచేత, రయంబారక = శీఘ్రముగ, వధించి = సంహరించి, ఆర్త...శోక = అత వనమననఁబఁగించిన, విషయ = విష్ణువిషయము లనెడు, ఇద్ద = సమి

కలయొక్క, శ్రేణీతోక=సమూహముతో, మాడక, చెచ్చెరక = శిశుముగ, నా
 లతోక=నానావిధ = అనేకవిధములైన, వాననానంసాగ్రములనెడు, (పు
 ష్పకర్షములఁ జేయువానికిఁగాని పాపకర్షములఁ జేయువానికిఁగాని ఆయావిషయ
 యలయం దీవిసంకల్పములు మనసునెప్పటికిని విడిచి పోకుండును. ఇట్లు మనమన స్థిర
 యై యుండి దేశకాలానుగుణముగా కార్యములఁ జేయుచువృత్తులకు వాసన లని
 పీరు. దేహవాసన కాస్త్రువాసన లోకవాసన అనుమాడును అందు ముఖ్యములు).
 జ్యములతోక=నేతులతో, చిద్వ...బునక=చిత్=జ్ఞానస్వరూపమైన, విహ్ని=అ
 యొక్క, మధ్యంబునక=నడుమ, విరునక=కృమముగ, వేలిచి=హామముచేసి,
 ఖ్య=బ్రహ్మసందమసియైదు, సోమరస = సోమరసముయొక్క, పానంబుక=త్రాగు
 ను, కావింపవే=చెయ్యమా! (సోమయాజివి కమ్రునట.)

తా. అప్పుడు నీవు చేయవలసినకార్య మొకటి గలదు. కామకోపధలోభహా
 దులైనగుర్గుణము లనెడుయజ్ఞపశువుల నొంకారమంత్రముచేతధించి శబ్దస్పర్శాదివి
 షయములను సమిధలతోఁ జేర్చి కాస్త్రువాసనలోకవాసన మొదలగువాసనలే ఘృత
 గారలుగ నాయగ్నిమండలమున హోమముఁ గావింపుము. బ్రహ్మసంద మనుసోమరస
 మను బానముచేసి సోమయాజి వగుము.

శ్రీ. అమృతహోజ్జ్వలసూర్యసోమాగ్నిమధ్య

సీమయం దంతఁ గనుపట్టు శీతధామ

చండధామానలాత్మకాఖండధామ

మండలాదిహిరణ్మయమండలంబు.

153

శ్రీ. అంతిక=తర్వాత, అమృ...యందుక=అమృతహోజ్జ్వల=ఆప్రకాశమాన
 యైన, సూర్య=సూర్యమండలముయొక్కయు, సోమ=చంద్రమండలముయొక్కయు,
 గ్ని=అగ్నిమండలముయొక్కయు, మధ్యసీమయందుక=నడుమ, శీతధామ=చంద్రు
 యొక్కయు, చండధామ=సూర్యునియొక్కయు, ఆనల=అగ్నిహోత్రునియొక్కయు,
 త్తక=స్వరూపముగల, అఖండధామ=అఖండ=అవిచ్ఛిన్నమైన, ధామ=కాంతి గలి
 వట్టియు, మండలాది=ఈసూర్యచంద్రాగ్నిమండలముల కుత్పత్తిస్థానమగునట్టియు, హిర
 ణ్మయమండలంబు = హిరణ్మయమండలమను నొక నిత్యతేజస్సు, కనుపట్టుక = కాన
 మును.

తా. ఇట్లేసూర్యచంద్రాగ్నిమండలములు కానపచ్చినపిదప నామండలముల కెల్ల
 త్పత్తిస్థాన మగుహిరణ్మయమండలము తోఁచును. అది సూర్యచంద్రాగ్నులకాంతుల
 ఁటె వధిక మగుకాంతి గలిగి తేజరిల్లును.

సీ. మహనీయమై శాఖమధ్యాహ్నాకాండనం

కలితిమార్తాండమండలముపగిడి

జారునిర్మలశరత్సమయరాకాసము

జ్వలపూర్ణచంద్రమండలముపగిడి

దస్తహేమాభిష్టజ్యోతికాజాల

విలయకాలాగ్నిమండలమూర్తి

నీలతోయదమధ్యనిర్గతకమనీయ

వితతసాగామనీలతికభాతి

తే. బరగి నీవారశూకంబు కరణి సూక్ష్మ

మై విమల మై యవర్ణమై యప్రమేయ

మై యచింత్యప్రకాశ మై యలరు చుండు

జండరుచుల హిరణ్మయమంజులంబు.

154

టీక. మహ...గిరికా-మహావియ=తీవ్రమైన, వైశాఖ=వైశాఖమాసమునందలి, మధ్యాహ్నాకాండ=మధ్యాహ్నసమయముతో, సంకలిత=మాడియన్న, మార్తాండమండలముపగిడి=నూర్చుమండలమువలెను, చారు...భింగికా-చారు=మనోహరమై, నిర్మల=పరిశుద్ధమైయున్న, శరత్సమయ=శరత్కాలమునందలి, రాకా=పూర్ణమయందు, సముజ్వల=ప్రకాశించుచున్న, పూర్ణచంద్రమండలముపగిడి= పోడశకలాపరిపూర్ణమౌచంద్రబింబమువలెను, తస్త...మండలమూర్తి-తస్తహేమ=పుటమువేయబడిన బంగారమువలె, అభిష్ట=వాగుగఁ బ్రకాశించుచున్న, జ్వలికా=జ్వాలలయొక్క, జాల=సమాహముగల, విలయకాల=ప్రళయకాలమునందలి, అగ్నిమండలమూర్తికా=అగ్నిమండలమువలెను, నీల...భాతికా-నీల=నల్లనైన, తోయద=మేఘముయొక్క, మధ్య=నడుమనుండి, నిర్గత=నిచ్చిన, కమనీయ=మనోహరమైన, వితత=విస్తారమైన, సాదామనీలతికభాతికా=మెఱపుతీరియవలెను, పరగి=ఒప్పి, నీవార శూకంబుకరణికా=పరిమంజినలె, సూక్ష్మనై=స్వల్పపరిమాణముగలదియై, విమలమై=నిర్మలమైనదై, అవర్ణమై=దీనికీవర్ణము కలదు అని చెప్పటకు వీలులేనిదై, అప్రమేయమై=అప్రమాణములకు గోచరముకానిదై, అచింత్యప్రకాశమై=మనసుచేత నూహించుటకైన నలవికాని కాంతికలదియై, చండరుచులకా=తీవ్రములైనకాంతులచే, హిరణ్మయమండలంబు=అహిరణ్మయమండలము, అలరుచుండుకా=ప్రకాశించుచుండును.

తా. మత్రియు వై శాఖమాసమునందలి మధ్యాహ్నకాలమున వెలుగునూర్చుమండలమువలెను నిర్మలమైనశరత్కాలమునందలి పున్నమనాటిపూర్ణచంద్రమండలమూర్తిని

టము వేయఁబడి మిగులఁ బ్రకాశించుచున్నందునఁ దనరారుజ్వాలలు గలిగి ప్రళ
కాలమున నత్యుగ్రమై పెంపొందు నన్నిమండలముల నడిచి బ్రహ్మముకల్గి చీకటులఁ
మఁజేయుచు నాకసమున దట్టమై నిలచియున్న మేఘమునుండి నిర్గమించు పెఱపుభా
(అహిరణ్యమండలము ప్రకాశించును. దానిపరిమాణముమాత్రము పరిమిల్లువలె
నూత్నము. దాని కీర్ణముగల దని వర్ణించుటకుఁగాని దాని ప్రకాశ మంతయుని పరి
ణమును చెప్పటకుఁ గాని ప్రత్యక్షము మొదలగు నేప్రమాణముచేతనైనను గోచ
రమే చేసికొనుటకుఁ గాని తక్యము కాదు. ఈహిరణ్యమండలము మిగుల నిర్మల
నది అని మాత్రము చెప్పవచ్చును.

అది యాపోజ్యోతి యనం

గదలక ద్విదళమునఁ దనరుకళ యూహించఁగ

మొదలిటి వెలుంగువెలుంగు న

ల్లదె యాత్మారామతత్త్వ మగు మలిచుతా!

155

టీ. అనిలసుతా=ఓంజనేయా! అని=అహిరణ్యమండలము, అపోజ్యోతియ
=అమృతజ్యోతియనుపేరుతో, కదలక=చలింపక, ద్విదళమునక=రెండుదళములు
యజ్ఞాకమలమునందు, తనరుకళ=ఒప్పుచున్నచిత్కళ, (ఈహిరణ్యమండలము
నవచ్చినచో చిత్కళ ముగియును) ఆహిరణ్య=అహిరణ్యమండలమున కనంతర
న, మొదలిటి వెలుంగు = సర్వమునకుఁ గారణముగు ననాదినిర్భయమైన ప్రకాశము,
వెలుంగు=ప్రకాశించును. అల్లదె = అప్రకాశమే, అత్త...త్వము-అత్త = తన
ందు.(లేక, తాను జీవుఁడు), ఆరామ=క్రిందిమనస్తి (లేక, ఉద్యానముగాఁగల),
తత్త్వమియ్యెమున్న పరబ్రహ్మముయొక్క- తత్త్వము = యథార్థస్వరూపము,
క.

తా. ఓ వాయుపుత్రుడా! ఈహిరణ్యమండలమునకేఅపోజ్యోతియనిపేరు.
పూర్వము చెప్పఁబడియున్న వియన్డల, సత్తమండలాలవలె శిఘ్రమునపె
ండుక చిరకాలము భ్రామింపఁగలమున నిలచియుండును. ఇట్లు నిలిచియున్నంతమాత్ర
న దీనిఁ బరమాత్మనిగా భావింపవలదు. ఇది కొంతకాలము నిలిచి యుండి తు
న నశించును. ఇదియును కళయే. దీనివాశమున కావల నేప్రకాశముజ్ఞాననేత్ర
వకు గోచరమగునో అదియే శ్రీరామనియథార్థస్వరూప మని (బ్రహ్మమని) తెలిసి
నుము.

తా. ఇట్లు చిత్కళల వర్ణించి అచిత్కళలు లయము నొందినస్థానమే పరమా
తత్త్వమని నిరూపించి దాని నిర్మలవర్ణించు చున్నాఁడు.

మత్తకోకిల. కోటిసూర్యులు కోటిచంద్రులు కోటికోటితటిల్లన
 లూటిగాఁ బరిపాటిగా నొకచోట నిల్చినరీతి న
 మ్మేటివెల్లుఁ దగఁ ద్రికూటముమీఁదఁ జూడుము దృశ్యమున్
 దాటి మాయను మాటిమాటికిఁ దాల్చిచే నటు మీటుచున్. 156

టీ. ఆస్తేటివెల్లున్ = ఆయపరిమితమగు నాత్మప్రకాశమును, కోటిసూర్యులు =
 కోటిసంఖ్య గలసూర్యబింబములును, కోటిచంద్రులు = కోటి సంఖ్య గలచంద్రబింబ
 ములును, కోటికోటితటిల్లన = కోటికోట్లసంఖ్యగల మెఱపుతీరగలును, నూటిగాన్ =
 గుఱిగా, పరిపాటిగాన్ = క్రమముగా, (లేక, అన్నియుంగలసి) ఒకచోటనిల్చినరీతిన్
 = ఒక్కస్థలమనందున్నట్లు, దృశ్యమున్ = చూడఁబడుచున్న పదార్థమును, దాటి =
 అతిక్రమించి, తాల్చి చేతన్ = చైర్యముచేత, మాటిమాటికిన్ = పలుమాటు, మాయన్
 = మాయను (లేక, అజ్ఞానమును), అటమీటుచున్ = తొలగించుకొనుచు, త్రికూటమున్
 మీఁదన్ = భూమిద్యభాగమున, తగన్ = ఒప్పునట్లుగా, చూడుము — (దానినే యా
 త్మస్వరూపముగా నెఱుంగు మనుట.)

తా. ఆపరబ్రహ్మముయొక్క కాంతిని వర్ణించుట యశక్యము. ఐనను గొంత
 వర్ణించెదను వినుము, భూమిద్యభాగమునం దాకాంతికానవచ్చునప్పుడు సూర్యుఁడును చం
 ద్రుఁడును మెఱపులును అనేకకోట్ల సంఖ్యలు గలవియై తమతమసంపూర్ణకాంతులు
 వెల్లివిరియ నొక్కచోట నిలిచియున్నట్లు కానవచ్చును. ఇది యంత దివ్యతేజ మైనను
 మాయావశంగతులై ప్రపంచభ్రాంతిగలిగి యుండువారలకు నంధకారస్థాయిమై
 యుండును. కావున నో యాంజనేయా! నీవు నామరూపాత్మకమగు సీతప్రపంచము
 నందలి యభిమానమును వదలి మాయను గెలిచి జీవాభిన్నమై యుండునాదివ్యతేజ
 మును జ్ఞానసేత్రముచే విక్షింపుము.

అవ. ఇట్లు పరబ్రహ్మమును గూర్చి సామాన్యముగా వర్ణించి తదీయస్వరూప
 స్వభావముల వివరించుచున్నాఁడు. —

వ. ఇట్లు భూమిద్యభివేషియందలి హృదయకాశంబునం గనిపించువిశిష్ట
 స్తంధలతమోనుండలమేఘగుంఠవిద్యుత్స్తంధల తారామండలజ్యో
 తిర్మండలసూర్యమండలచంద్రమండలవహ్నిమండలహిరణ్మయగుండ
 లంబులనుదళవిధమండలంబులును బూర్వోక్తదళవిధనాదంబులును
 వత్సవనాణబిందుశాత్మకనానతస్ఫోంబును మహాకాశమధ్యంబు
 నం గనిపించుజీమూతంబులచందంబున నెవ్వనియందుఁ దోచునని
 లాదిభూతచతుష్టయంబునఁ దత్కార్యంబున నంటని మింటివగిది

నిన్నింటి నెవ్వం వంటకుండు నాదిత్తుం డిఖుల హంబులఁ బ్రకాశిం
పంజేయుకై పడి నెవ్వఁడు చిన్నాత్తుండై యిస్సంటి వేరేఱి విభజిం
చియెఱుంగు నతండ యీబిందునాచకళాతీతస్వప్రకాశనిత్యశుద్ధ
బుద్ధము క్తపరిపూర్ణసచ్చిదానందస్వరూపత్రయగభిన్న పరమాత్మా
రాముం డగువిశుద్ధసత్వప్రధానయుఁ బరమవైరాగ్యబోధోపరతిస్వ
రూపిణియు బిందునాచకళాత్మకయుఁ గేవలబ్రహ్మత్రైక్యవిన్యామయ
యు నైనన న్నాశ్రయించి యుద్విగతియూపరోక్షబ్రహ్మచైతన్యస్వరూ
పకుండై నయీ యాత్మారామునియం దాత్మకారాకారితప్ప త్తిగత
చిదాభాసకుండవైన నీవు ప్రచండాతపమధ్యనిఱి ప్తదీపకలికవిదంబు
న జ్ఞానకర్తేంద్రియపవనమనోస్పత్తివిలయపూర్వకంబుగా నేకీభూ
తుండవై నివాతదీపంబు భంగి నిస్తరంగనముద్రంబుపోలిక విగతా
శేషవర్ణపాదపంబుచాక్షున నీలపీతాదివర్ణసూన్యగగనంబుకరణి
స్వచ్ఛజ్ఞానపునరుత్థానవిరహిత సుష్మోప్తిరీతి నిశ్చలుండవు నిశ్శేషుం
డవు నిశ్శబ్దుండవు నిర్వికల్పనిరాకార సుఖస్వరూపుండవు బాహ్య
భ్యంతరములు మఱచి నిరుపమగాజయోగతురీయసమాధింబొందు
మని యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె.

157

టీ. ఇట్లు=పైని నిరూపింపఁబడినవిధముగా; భూమిమధ్యపీఠియందలి హృదయా
కాశంబునకొ=భూమిమధ్యమునందు కనఁబడుచిత్తాకాశమునందు, కని...బులు=కనిపిం
చువియన్తండల=ఆకాశపంచకమండలంబును (మండలశబ్దమునకు సమాహ మని యర్థ
ము.) తమోమండల = అంధకారమండలంబును మేఘమండల= మేఘమండలంబును,
విద్యున్నండల=మెఱపులమండలంబును, తారామండల=నక్షత్రమండలంబును, జ్యోతి
ర్మండల=కాంతిమండలంబును, సూర్యమండల=సూర్యమండలంబును, చంద్రమండల
=చంద్రమండలంబును, వహ్నిమండల = అగ్నిమండలంబును, హిరణ్మయమండలం
బులు = హిరణ్మయమండలంబును, అను దశవిధమండలంబులు=అనెడు పది తెఱంగు
లైనమండలంబులును, పూర్వోక్త దశవిధనాదంబులును = ఇంకను, బూర్వమే
వివరింపఁబడియున్నచిణి నాదము మొదలగు దశవిధ ప్రణవనాదములును, వక్ష్య...
బును=వక్ష్యమాణ=ఇంకమీఁద వివరింపఁబడఁబోవు, లిందుకోకాత్మక=బుద్ధియనెడు
నావరణమే స్వరూపముగాఁగల, హంసతత్త్వంబును = జీవునియథార్థస్వరూపము
ను, మహాకాశమధ్యంబునకొ=ప్రసిద్ధ మగునాకాశమునందు, కనిపించు జీమాతం
బులచందంబునకొ = కనఁబడుచున్న మేఘమునలె, ఎప్పనియందుకొ = ఏపదార్థము
నందు, లోయకొ = కనుపించుచుండునో, అని...యంబుకొ అనిల = వాయువు

అది=మొదలగు, భూతచతుష్టయంబుక=నాలుగుభూతములను, తత్కార్యంబులక= వానివలన బుట్టినసర్వపదార్థములను, అంటనిమింటిపగిడిక=స్పృశింపనిఅకాశ మున్ను (అనఁగా: సర్వవ్యాపకమయ్య నాకాశము ఇతరభూతములతోఁ గాని వానినుండి పుట్టిన పదార్థములతోఁ గాని సంబంధింపనట్లు) ఇన్నింటిక= ముందుఁజెప్పబడిన మండలాదులనన్నింటిని, ఎప్పుండు=ఏనప్పుడు, అంటకుండుక, అనిత్యుండు=నూర్పుడు, అఖలరూపంబులక= సమస్తవిధములగు రూపములను, ప్రకాశింపఁజేయుకైపడిక= ప్రకాశింపఁజేయునట్లు, ఎప్పుండు=చిన్నాత్ముడై=జ్ఞానమాత్రస్వరూపుడై, ఇన్నింటిక= ఈ చెప్పబడినవానినన్నిటిని, వేర్వేరుక=ప్రత్యేకముగా, విభజించి=విభాగముచేసి (ఇది దీనికంటెవేఱు, ఇది దీనికంటెవేఱు అని) ఎఱుంగుక= తెలిసికొనుచున్నాడో, అతండ=వాడే, ఈచిం...ముండు-ఈవిందునాదకళాతీత=పైఁజెప్పబడిన నాదబిందు కళలతీతమై యిచ్చి, స్వప్రకాశ=ఇతరులసహాయములేక తనంతదానే ప్రకాశించుచు, నిత్య=నాశము లేనివాడై, శుద్ధ=నిర్మలుడై, బుద్ధ=జ్ఞానరూపుడై, (లేక, జ్ఞేయరూపుడై, జ్ఞేయ మనఁగా జ్ఞానముచేఁబడుంగఁబడఁదగినది), ముక్త=సంసారబంధ విరహితుడై, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకుడై, సత్=దేశకాలములవలన భేదము లేనియునికి యు, చిత్=ఇతరసాధనములతోఁ బని లేకయే ప్రకాశించుచు, పరులఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచు నుండుసామర్థ్యము గలజ్ఞానంబును, అనంద=సుఖంబును, స్వరూప=స్వరూపముగాఁ గలవాడై, ప్రత్యేకభిన్న-ప్రత్యేక=జీవునకంటె, అభిన్న=వేఱుకొనివాడై, పరమ=శ్రేష్ఠుడైయున్న, అత్మారామండు=అంతర్యామి (పరబ్రహ్మము), అగుక=అవును, విశుద్ధ...నయుక=విశుద్ధసత్త్వ=నిర్మలమగు (అనఁగా: రజస్తమోగుణ సంస్పర్శలేని) సత్త్వగుణమే, (ప్రసిద్ధము లగు సత్త్వరజస్తమోగుణములు కాక గుణసామ్యావస్థయును నది, అనఁగా త్రిగుణముల నెక్కువ తక్కువలు లేక సమానముగా నుండు స్థితియును నది, యొకటి కల దనియు అదియే శుద్ధసత్త్వ మనియుఁ జెప్పదురు. మఱి కొందఱు త్రిగుణముల లయస్థానమే శుద్ధసత్త్వమందురు. ఎట్లన్నను “రజస్తమోగుణముల సంస్పర్శలేని సత్త్వగుణమునకు శుద్ధసత్త్వమనిపేరు.” అను సిద్ధాంతమునకు భంగము లేదు. అన్నియును సమానములుగా నున్నప్పు డొకదాని నొకటి యేమియుఁజేయఁజూలదు. లయసమయమున రజస్తమోగుణములు వికారము లగుటచే, లేక; మాలిన్యము లగుటచే, శుద్ధ మగుతత్త్వమే శేషించును.) ప్రధానయుక=ముఖ్యస్వరూపము గాఁగ లదియు, పర...ణియుక=పరమ=శ్రేష్ఠమగు, వైరాగ్య=వైరాగ్యము, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతి=చిత్తశాంతి (అనునవియే), స్వరూపిణియుక=స్వరూపములు గాఁగలదియు, బిందునాదకళాత్మికయుక=నాదబిందుకళలే దేవముగాఁ గలదియు, కేవల..యయుక=కేవల=పరిపూర్ణమైన (లేక, అద్వితీయమైన), బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమునకును, అత్త=జీవునకునుగల, ఐక్య=అభేదము, విద్యామయయుక=తెలిసికొనుటయను స్వరూ

పము గల బ్రహ్మజ్ఞానమే యాకారముగాఁ గలదియు (మూలప్రకృతికిఁజెప్పి)కృతి యనియుఁ జెప్పిక్రియనియుఁ జేర్చగలవు. ఈశక్తికి జ్ఞానమే యాకారము. వైరాగ్యము లౌకికజ్ఞానము చిత్తకాంతి అనునవి కూడ జ్ఞానాకారములొనిభేదములే యగుటచేత, లేక జ్ఞానమునకు సాధనములు గాను దానిచే సాధింపఁబడ తగినవిగాను ఉన్నవియే కావున, నవికూడ యాశక్తికి స్వరూపములే యగును. వాస్తవస్థితిలో నిప్రపంచ మంతయు జ్ఞానమునకంటె వేఱు కాదు కావునను, ప్రపంచమే మాను కావునను పైన క్రింపఁబడిన నాదబిందుకళ లన్నియును గూడ ఆశక్తికి స్వరూపములే యగుననిభాషము.) ఐనఁఁబట్టి, నన్నాశ్రయించి (సీతాదేవి తానే మూలప్రకృతి యని చెప్పిన విషయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనవలయును), అద్వి...మందూఅద్వితియఁలేనకంటె నితరమగుపదార్థము లేనట్టియు, అపరోక్ష = ప్రత్యక్ష మైనట్టియు, బ్రహ్మచైతన్య = సర్వవ్యాపక మైనజ్ఞానమే, స్వరూపకుండు = స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు, ఐన యీయాత్మారామునియందుఁ = అగునీరామునియందు, అత్తా...డవు - అత్తాకారకారి తఁపరబ్రహ్మరూపముతో నేర్పబుపఁబడిన (జ్ఞానోపపత్తియేయేపదార్థమును గ్రహించునో అయారూపము గలది యగును. కావున పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకై ప్రసరించుచున్న చిత్తవృత్తి పరబ్రహ్మకారము గలదియే యగు నని భావము.) వృత్తి = మనోవృత్తిని, గతఁపొందియున్న, చిత్ = జ్ఞానముయొక్క, అభాసకుండవు = ప్రతిబింబస్వరూపుడవు. (మనస్సు) జడము. దానివృత్తులు నట్టివే. అత్తా జ్ఞానస్వరూపుఁడు, సర్వవ్యాపకుఁడు, కావున యీచిత్తవృత్తులయందుఁగూడ వ్యాపించి, వానికి పదార్థములఁ బ్రకాశింపఁజేయశక్తి నొసంగుచున్నాఁడు. వెలుపలనున్నఘటాదిపదార్థములను గాని స్వస్వరూపమగు బ్రహ్మమునుగాని గ్రహింపవలయు ననిన, పైన నిరూపింపఁబడినవిధముగా పరబ్రహ్మప్రకాశమే అచిత్తవృత్తునిప్రకాశింపఁజేయవలయును. ఈ కారణమువలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారనమయమునందు “నేను బ్రహ్మము నెఱింగితిని.” అని తలంచుట భ్రాంతి. బ్రహ్మము నెఱుంగువాఁడు (అనఁగా: నప్పటిచిత్తవృత్తునిఁ బ్రకాశింపఁ జేయువాఁడు) కూడ బ్రహ్మమే యగును కదా. కావున భేదమేమియును లేదని భావము.) ఐన నిపుఁ ఁ ఐనట్టిజీవస్వరూపుడవు నీవు, ప్ర...బునక - ప్రచండ = తీవ్రమైన, అతప = ఎండయొక్క, మధ్య = నడుమ, నితీర్త = ఉంచఁబడిన, దీపకళికవిధంబునక = దీపమువలె, జ్ఞాన...బునక - జ్ఞాన = జ్ఞానరూపము లైన, (లేక, జ్ఞానాశ్రయము లైన) కర్తేంద్రియ = శ్రోత్రాదులైనట్టియు, కార్యములజేయు వాగాదిరూపములైనట్టియు, దక్షేంద్రియములయొక్కయు, పనన = ప్రాణములయొక్కయు, మనః = మనస్సుయొక్కయు, వృత్తి = వ్యాపారములయొక్క, విలయపూర్వకంబుగాఁ = నాశముతోఁగూడ, ఏకీభూతుండవై = ఐక్యమునుజేరి, నివాతేదీపంబుభంగి

నివాత = గాలి లేనిస్థలమునందలి, దీపంబుభంగి = దీపమువలెను, నిస్త...క = నిస్తరంగ = అలలు లేని, సముద్రంబుపోలిక = సముద్రమువలెను, విగ...ద్వన = విగత = పోయిన, అశేష = సమస్త మైన, వర్ణ = ఆకులు గల, పాదపంబుచాడ్చునక = చెట్టువలెను, నిల...రణి = నిల = నలుపు, పీత = పసుపు, ఆది = మొదలగు, వర్ణ భూస్వ = వర్ణములులేని, గగనంబుకరణి = ఆకాశమువలెను, స్వప్న...రీతి = స్వప్న = కలయు, అజ్ఞాన = ఏమియుఁ దెలియకుండుటయు, పునరుత్థాన = మరల మేల్కొనుటయు, విరహిత = లేని, సుఖ ప్రీతి = సుఖ ప్రీయవస్థయట్లును, నిశ్చలఁడవు = చలనము లేనివాఁడవును, నిశ్శేషంఁడవు = రెండవపదార్థములేనివాఁడవును, నిశ్శబ్దంఁడవు = శబ్దగుణము లేనివాఁడవును (పంచభూతములకంటె వేఱగువాఁడవు ననుట.) నిర్వి...వునై = నిర్వికల్ప = సంకల్పవికల్పములు లేక, నిరాకార = ఆకారము లేక, సుఖస్వరూప మంఁడవునై = కేవలము ఆనందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడవునునై, భావ్యో...లు = భావ్య = వెలుపలనున్న పదార్థములను, అభ్యంతరంబులు = లోపల నున్న పదార్థములను, మఱచి...నిరు...మాధిక్ = నిరుపమానముగాఁ జూటిలేని, రాజయోగ = తారకయోగరూపమైన ధూరియసమాధిక్ = ఉన్న న్యవస్థ యనెడునిష్ఠను (ఉన్న న్యవస్థయనఁగా మనోలయము,) పొందుము, అని, ఉపదేశించి = చెప్పి, వెండియుక = మఱియు, ఇట్లనియెక = ఇట్లు చెప్పెను.

తా. పదివిధములైన ప్రణవపాదములను గూర్చియు వియన్తంఁడల, రేమోమండ్లల, మేఘమండ్లల, నిద్రున్తండ్లల, తారామండ్లల, జ్యోతిర్తండ్లల, సూర్యమండ్లల చంద్రమండ్లల, ఎఱ్ఱిమండ్లల, హిరణ్మయమండ్లలము లనుపదివిధముల (ఈమండ్లములను గూర్చి యాయాస్థలములందే వివరింపఁబడియున్నది. (విలసిల్లక శలనుగూర్చియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాము. వీని కన్నిటికి నాధార మగుపదార్థ మొక్కటి యుండవలయు ననియనది వీనికంటె వేఱుగా నుండవలయు ననియు నెట్టివానికైన దోషకమానదు. ఈనాదములును, గళలును వచ్చుచు బోవుచుండినను వాని కాధారభూత మగుపదార్థము చంచలము కానక్కఱలే దనుటయుఁ బ్రత్యక్ష సిద్ధమే. మనుష్యులు పశువులు మొదలగుపదార్థములవచ్చుచు బోవుచుండినను పుట్టుచు నశించుచుండినను వాని కాధార మగుభూమికి మార్చేమియుఁ గలఁగ దనుట సర్వజనవిదితమేకదా. కావున ని నాదబిందుకళ లుత్పత్తివివాశములు కలవి యైనను వీని కాధారభూత మగుపదార్థమునకు చలనము లేదు. మేఘములు వచ్చుచు బోవుచుండినను వాని కాధారమయ్యు వేమార్పును జెందకుండునాకసమువలె నేపదార్థము ఈనాదబిందుకళలముత్పత్తివివాశములవల్ల మార్పు జెందక వీని కాధారభూత మగుదు నున్నదో అదియే పరబ్రహ్మము. మఱియు ఆకాశము సకలభూతభౌతికములయందును వ్యాపించియు, వానితో

సంబంధపడకుండునట్లు యీ బ్రహ్మముకూడ నీ నాదబిందుకళలయందు వ్యాపించియు వీని వికారములతో సంబంధపడదు. అధార మగుపదార్థమునకు నాధేయపదార్థ (అధేయ మనగా ఒకవస్తువు నాధారముచేసికొనియుండునది. గృహమాధారము. దానియందు నివసించియున్న పురుషుడు అధేయుడు) గతవికారములతో సంబంధము కలుగుటచే వీలులేదు. పురుషుడు డంగహీనుడైన వాని కాధార మగుగృహముకూడ డంగహీన మగుననుట ప్రత్యక్షవిరుద్ధముకదా. ఈపక్షము నంగీకరింపక నాధేయపదార్థమునకుఁ గలయుత్పత్తివివాదవికారము లన్నియు నాధారమునకుఁ గూడ కలనైన నట్టియాధార మాధారమే కానేరదు. తాను పుట్టుకలఁబై బూర్వమునను వివాళమునకలఁబై నావలను గూడ స్థిరమై యొకపదార్థ ముండునని తాను ఆపదార్థము నాశ్రయించి పుట్టవచ్చును, నశింపవచ్చును; గాని తనతోకూడ నుత్పత్తి నొందుచు నశించుచు నున్న పదార్థము నాశ్రయించియే తానుండుట సంభవింపనేరదు కదా! ఉత్పత్తివివాళము లనగా అవిర్భావ (కనబడుట) తిరోభావ (కనబడకుండుట) మలే యని యారంభ ముననే యుత్పత్తియుక్తముగ నిరూపించియున్నాము. కావున నేయాధేయపదార్థమైనను పుట్టవలయు నన్నను నశింపవలయు నన్నను దానియాధారము మాత్రము స్థిరముగానుం డవలయును. త్రాటియందు సర్వభ్రాంతి కలిగినను తొలగినను త్రాడుమాత్రము వికారములతోక స్థిరముగ నుండుటయు, అందు తోచినసర్వమునకు మాత్రమే యుత్పత్తి వివాళములతో సంబంధముండుటయుఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచునే యున్నాముకదా! కావున నీ నాదాదుల కెన్నివికారము లన్నను వానియాధార మగుపరబ్రహ్మమునకు దేనితోను సంబంధము లేదు ఇదియును గాక నాపరబ్రహ్మము జ్ఞానరూపమగుటచే నీ నాదబిందుకళల నన్నిటినిబ్రత్యేకముగాఁ జెలిసికొనుచున్నాడు. సూర్యప్రకాశ ముచే సర్వపదార్థములను బ్రకాశించునట్లు ఈపరమేశ్వరునిశక్తిచేతనే యన్నియు వెలుఁగుచున్నవి. చూచువానికిఁ జూడఁబడుపదార్థములయందలి వికారములు కలుగు ననుట సంపూర్ణముగనే సంభవింపదుకదా. రోగినిఁ జూచుపురుషునికి రోగము కలు గువా? కావున సర్వసాక్షియగుటచే నుత్పత్తివివాళములు కూడ నీయనకు గోచరములు కావలసినవియే. కావున నీయన నిత్యుడు. నిర్వికారుడు. పకలప్రపంచమునకు నాధారభూతుడు. ముద్రాభ్యాసపాటవమువలన గోచరములైన నాదబిందుకళ లెట్టివో ప్రత్యక్షాదులవలన గోచరములగునీ బాహ్యపదార్థములకూడ నట్టివే. కావున నాద బిందుకళల కాధారభూతుఁడును, వానివికారములతో సంబంధములేనివాఁడును వానికి సాక్షియు నగునీపరబ్రహ్మమే సర్వప్రపంచమున కాధారభూతుఁడును సర్వప్రపంచ గతవికారములతో సంబంధింపనివాఁడును సర్వప్రపంచసాక్షియనై యున్నాడని తెలిసికొనవలయును. సర్వాధారుఁ డగుటచే సర్వవ్యాపియు, నిర్వికారుఁ డగుటచే పరిశుద్ధుఁడును సకలసంభవిముక్తిఁడును, సర్వసాక్షియగుటచే స్వప్రకాశస్వరూపుఁ

డును నాదబిందుకళలు మొదలగు సకలప్రపంచమునకంటె వేరైననాడునై యి-
 పరమేశ్వరుడు తనరారు చున్నాడు. ఈ బ్రహ్మమే శ్రీరామాడు. సత్యజ్ఞానా-
 నందస్వరూపుడును, అంతర్యామియు నగు నీ ఘనుఁ డిట్టివాఁడైనను సర్వజనులకును
 గోచరుడు కాడు. ఈమహాత్మునిస్వరూపము జీవునికంటె వేఱగునది కాదు.
 ఇట్లైనను ఈజ్ఞానమును సంపాదించుకొనుటకు నన్నాశ్రయింపవలయును. వైరాగ్య-
 ము జ్ఞానము చిత్తశాంతి అనునవియే నాయాకారము. నాదేహ మంతటను జీవ
 బ్రహ్మైక్యజ్ఞానమునకంటె వేఱగుపదార్థమే లేదు. రజస్తమోగుణములలో సంబం-
 ధములేని నిర్మలతత్త్వగుణమే నాకు ముఖ్యమైనది. ఇట్టి నన్నాశ్రయించిన (వైరా-
 గ్యాదులనాశ్రయించిన) తత్త్వము సుఖముగ గోచరమగును. అది యెట్లునిన వినుము.
 ఈరామునికంటె నితర మగుపదార్థమేదియు లేదు. నీకంటె నాఘనునిరూపము వేఱు
 కాకపోవుటచే నీవు ఆయనను బ్రత్యక్షముఁ జేసికొనుట యనునదియే సంభవింపదు.
 తనరూపము తనకు ప్ర్యక్షము కాదనుట నా కలదా? కావున నీవిషయమునందు జ్ఞాన-
 మొక్కటియే కావలయు. “నేనువేదా రామాడు (బ్రహ్మము) వేఱు” అనిభ్రాంతిచే-
 భావించుచున్నావు; దానిని విడచి “మాకిరవురకును భేదములేదు.” అని తెలిసికొ-
 నుట మాత్రమే చాలును. అప్పు డంతర్ముఖ మైనచిత్తవృత్తియందుఁ బ్రతిబింబించి-
 యున్నబ్రహ్మప్రతిబింబ మగునీవు అపర బ్రహ్మమునందే యొక్కమగుదువు. అది యెట్లునిన
 వినుము. ఏవస్తువు నైనను చూచునప్పుడు గాని విననప్పుడుకాని చిత్తవృత్తి యాయా-
 యింద్రియములమూలమున వెలికిచ్చి యాయ పదార్థరూపములతోఁ బరిజామమును
 జెందును. అది పంచభూతములనఁ బుట్టినది కావున జడపదార్థము. స్వయముగాఁ
 బ్రకాశించుశక్తిగాని యితరపదార్థములం బ్రకాశింపజేయుశక్తి గాని దానికి లేదు.
 పరమాత్మజ్ఞానస్వరూపుఁడును సర్వవ్యాపకఁడును గావున నాచిత్తవృత్తులయందుఁగూడ
 ప్రతిబింబించి వానిమూలమున బాహ్యపదార్థములను ప్రకాశింపజేయును. ‘ఇదిఘ-
 టము’ అని బాహ్యపదార్థమును గూర్చినజ్ఞానము కలిగినప్పుడు చిత్తవృత్తియు దాని
 యందలి యాత్మప్రతిబింబమును ఎట్లు నియతముగ నుండునో అట్లే ‘ఇది బ్రహ్మము.’
 అని బ్రహ్మమును గూర్చినజ్ఞానము కలిగినప్పుడు గూడ చిత్తవృత్తియు నందలి బ్రహ్మ
 ప్రతిబింబమును ఆవశ్యముగ నుండును. జ్ఞాన మనఁగా బ్రహ్మప్రతిబింబపరిణామి చిత్తవృ-
 త్తియేకాని నేటికొకటికాదు. ‘ఓహనుమంతుఁడా! ఇప్పుడు గ్రహింపుము. బ్రహ్మ-
 జ్ఞానరూపమై బ్రహ్మజ్ఞుకు వ్యాపించి బ్రహ్మకారముతోఁ బరిణమించినచిత్తవృత్తియం-
 సలి బ్రహ్మప్రతిబింబమే నీవు. (జీవుఁడు). నీకును అపర బ్రహ్మమునకును భేదమేమి కలు-
 గును? పర బ్రహ్మము సర్వాధార మనియుఁ బ్రపంచమంతయు నాధేయమనియు భేద-
 మును జెప్పితివి గదా యనెద నేమో! వినుము. మాత్ర మగుపరమాత్మతత్త్వము సుఖ-
 ముగఁ జెలియటై లోకదృష్టి ననుసరించి మొట్టమొదట భేదము నంగీకరించిన

గాని వేరేమియులేదు. పైన నిరూపించబడినవిధముగా జ్ఞానము నాశ్రయించియే నామ రూపాత్మక మగువిప్రపంచమంతయు నావిర్భావతీర్థభాషామలఁ జెంచుచున్నది. కావున నిది యంతయు నాజ్ఞానమునకంటె వేఱు కానేరదు. స్వప్నమునందుఁ దోచు పదార్థములు జ్ఞానము నాశ్రయించి జనించుచునశించుచు నుండుటచే నెట్లనత్యము లని చెప్పఁబడుచున్నవో అట్లే జాగ్రదవస్థయందలిపదార్థములు కూడ నసత్యములే కావున బ్రహ్మమునకంటె నితరమగుపదార్థము లేదనుట నిశ్చయము. ఇట్లు బ్రహ్మప్రతిబింబభూతుడవగునపు ఎండయందలి దీపమాలె నాపర బ్రహ్మమునఁ దైక్యమగుచువు. అప్పుడు ఏమఁ గర్తేంద్రియములవలనఁగాని జ్ఞానేంద్రియములవలనఁగాని ప్రాణమనోమృత్తులవలన గాని చాంచల్యము కలుగదు. అవి యన్నియు ఏకంటె ముంగుననే యాపర బ్రహ్మము నందు లీనము లగును. కావున నీవు గాలి లేనిచోట నున్న దీపమువలె, తరంగములులేని సముద్రముభంగి, ఆకులు లేనివృక్షముట్లు, నలుపు పనుపు మొదలగువర్ణములు లేనియాకాశ మురీతి, స్వప్నములుగానిజాగ్రతగాని యజ్ఞానముగాని లేనినుష్ఠ స్వప్నస్థపొలిక, చలనము లేనివాడవును రెండవపదార్థము లేనివాడవును శబ్దగుణరహితుడవును ఇదియిట్టిది అని తలంచుట కశక్యమైనదియు రూపమేమియులేనిదియు నగుపరమానందమే స్వస్వరూపముగలవాడవు నగుచువు. ఇట్లు బ్రహ్మైక్యముఁ జెంది వెలుపల లోపల యనుభేదములేక సర్వమును ఏమయై తురీయ మనుపేరుగలరాజయోగనిష్ఠఁబొంది సుఖింపుము. అని యిట్లు సీతాదేవిశత్రాన్ధము నుపదేశించి చిరుస్వరూపము నింతవఱకుఁ జెప్పకుండుటచే దానిని గూర్చి వివరించునది యై యిట్లనియె.

ఆవ. ఇట్లు రాజయోగనిష్ఠ నభివర్ణించి యీక్రింద చిరుస్వరూపమును వివరించు దానికిఁ గలహేతువును జెప్పుచున్నాఁడు—

ఆ, అట్టిపూర్ణసమాధి మనోనిలముల

చలన ముడుగక కాని గోచరము గాదు

అవియు బిందువు చాంచల్య మడఁగ కున్న

నిశ్చలంబులు గావు వినిశ్చితాత్మ!

158

టీక. వినిశ్చితాత్మ=మనోనిగ్రహము గలయోయాంజనేయా, అట్టి...మాధి-అట్టి=పూర్వోక్తమైన, పూర్ణసమాధి=సంపూర్ణ మగుయోగనిష్ఠ, మనః=మనస్సుయొక్కయు, అనిలముల=ప్రాణవాయువులయొక్కయు, చలనము=చాంచల్యము, ఉడుగక కాని=నశించినవేకాని, గోచరము=కాదు, అవియు=అమనఃప్రాణములును, బిందు...ల్ల-బిందువు=బుద్ధియొక్క, చాంచల్యము=కదలిక, అడఁగకున్న=విడువకపోయేవేని, నిశ్చలంబులుగావు=చలనము లేకయుండవు.

తా. అజ్ఞానము గలయోయాంజనేయా! మనస్సు ప్రాణవాయువు అనునవి కదలక నిలిచినవే కాని యాసంపూర్ణయోగనిష్ఠ సిద్ధింపను. అమనఃప్రాణంబులును

బిందువునకుఁ గలచాంచల్యము నశింపకుండినచో నిశ్చలంబులు కావు. కావున యోగి యగువాఁడు మొట్టమొదట బిందురూపమును దెలిసికొని దానిని స్థిరముజేయఁబ్రయత్నింపవలయును. ఇట్లు చేసిన మనఃప్రాణములు స్థిరము లగును. యోగనిష్ఠులనఁగలుగు పరమానందయు కూడ చేకూరును.

హంసతత్త్వోపదేశము.

ఆప. ఇట్లు బిందుస్వరూపము నెఱుంగుట యావశ్యక మనిచెప్పి దానికంటెఁ బూర్వము హంసస్వరూపము నెఱింగించువాఁడై దానికి హేతువును నిరూపించుచున్నాఁడు—

తే. అట్టిబిందువు చాంచల్య మడఁగ దెందు
హంసతత్త్వంబు నెఱుంగక యట్లు గాన
దాని వివరింతు విచు మదిఁ గానఁబడిన
గాలి బిందువు మనమును కదల కుండు.

159

టీ. అట్టి=పూర్వోక్తమైన, బిందువుచాంచల్యము = బుద్ధియొక్క చలత్వము, హంసతత్త్వంబుక=జీవునియథార్థస్వరూపమును, ఎఱుంగక=తెలిసికొనక పోయిన, ఎందుక=ఎప్పటికిని, అడఁగను=నశింపదు, అట్లుగానక=కావున, దానిక=ఆజీవ తత్త్వమును, వివరింతుక=తెలియఁజేయుదును వినుము, అదిగానఁబడినక=అస్వరూప ము తెలిసినచో, గాలి=ప్రాణవాయువు, బిందువు=బుద్ధి, మనమును=మనస్సును, కదల కుండుక=చలింపవు.

తా. పైన వివరింపఁబడిన కారణమువలన బిందుస్వరూపము నెఱుంగుటయు, దానిని స్థిరముఁ జేయుటయు మిగుల నావశ్యము. అయినను హంసతత్త్వమును దెలిసికొనకపోయినయెడల నాబిందువు స్థిరము కానేరదు. కావున నాహంసతత్త్వము నెఱింగించెద వినుము.

తే. కంజపుంజానుగతసౌఖ్యగతుల మెఱసి
యాతత బ్రహ్మసంస్థాన మగుచు లలిత
మానసానందకర మై సమత్వ మమర
సత్యరతి నొప్పు నీహంసచక్ర మనఘ.

160

టీక. అనఘ=పాపరహితుఁడా, ఈహంసచక్రము=ఈక్రింద వివరింపఁబడిన జోవుహంసచక్రము, కంజ...తునక=కంజపుంజ=సుడాధారకమలములను, అనుగత=అనుసరించుటచేత గలిగిన, సౌఖ్యగతులక=సుఖములచే, మెఱసి=ప్రకాశించి, ఆత...నము-ఆతత=సర్వవ్యాపకమైన, బ్రహ్మ=పర బ్రహ్మమే, సంస్థానము=ఉనికిపట్టుగా

గలిది, అగుచుకొలలి... మైలలిత=మనోహరమై, మానస=మనస్సునకు, ఆనందకరమై= ఆనందమును గలిగించునదియై, సమత్వము=భేదములు లేకుండుట (త్రికాలములయందు నొకజేరితిగ నుండుట), అమరకొ=ఓప్పుచుండఁగా, సత్యరతికొ - సత్య=పరబ్రహ్మము యొక్క, రతికొ=సంబంధముచే, ఒప్పుకొ=ప్రకాశించును.

తా. పాపరహితుఁడా! పరబ్రహ్మమునకాధారమై పదాధారచక్రములనును గించి బహువిధములగుసుఖములఁ గలిగించుచు మనసునకు లోకసంబంధమైనట్టియు బ్రహ్మసంబంధమైనట్టియు నానందము నిచ్చుచు హంసకు విహారస్థాన మగునొకయప్పు దశపద్మము హృదయస్థానమునఁ గలదు. ఆచక్రము హంసమునకంటె వేఱుకాదు. శిష్యులకు సుఖముగఁ జెలియుటకై హంసమునంటె నది వేఱనియు దీనియందు హంస విహరించుచున్నదనియు చెప్పఁబడుచున్నది గాని వేఱేమియు లేదు.

అవ. ఇట్లు హంసతత్త్వజ్ఞాన మానశ్శృంగమనిచెప్పి దానివలనఁ బ్రయోజనమును నిరూపించుచున్నాఁడు.—

ఆ. వినుము పాలు నీళ్లు విభజింప నేర్చిన

పరమహంసచగిదిఁ బ్రవిదితాద్య

పరమహంసుఁడైన పరమహంసుఁ డసార

సారములను ఒంపఁ జాలు ననఘ.

టీక. అనఘ=పాపరహితుఁడా; వినుము, పాలునీళ్లు=పాలను-నీళ్లను, విభజిం పకొ=వేఱు చేయుటకు, నేర్చిన=సమర్థమైన, పరమహంసచగిదికొ=శ్రేష్ఠమగు హంస పక్షివలె, ప్రవి...నుఁడు=ప్రవిదిత=తెలియఁబడిన, అద్య=అనాదిసిద్ధమగు, పరమ= శ్రేష్ఠమైన హంసుఁడు=పరబ్రహ్మస్వరూపము గలవాఁడు (శీవస్వరూపముగలవాఁడు) విసపరమహంసుఁడు=విసటి బ్రహ్మవేత్త (ఇచ్చట పరమహంసశబ్దముచే పరమహంసా శ్రమమును స్వీకరించిన సన్యాసి చెప్పఁబడె), అసారసారములకొ-అసార=నిస్సార మగు ప్రపంచమును, సారములకొ=సారభూతుఁ డగుపరబ్రహ్మమును, పంపఁజాలుకొ =వేఱుపఱుప సమర్థుఁడగును.

తా. పరిశుద్ధహృదయముగలయోయాంజనేయా! లోకమునందు హంస నీటి నుండి పాల నెట్లు వేఱు చేయుగలదో, అట్లే పరబ్రహ్మరూప మగునీహంస నెఱింగిన మహాత్ముఁడు నిస్సార మగుప్రపంచమునుండి సారభూతుఁ డగుపరమాత్ముని వేఱుచేసి యొలుంగఁగలఁడు.

తే. చటులసంసారదుఃఖనాశనకరంబు

హంసతత్త్వవిజ్ఞాన మతిరహస్య

మట్లు గావున జెప్పెద. ననధరింపు

పరమభాగవతోత్తమ భక్తవరద.

162

టీక. పరమ... త్తమ-పరమ = శ్రేష్ఠులగు భాగవత = భగవద్భక్తులలో, ఉత్తమ = ముఖ్యుడైన వగునాంజనేయా భక్తవరద-భక్త = భక్తులకు, వరద = వరములనిచ్చువాడా, అతిరహస్యము = మిక్కిలి రహస్యమైన, హంస... సము-హంస = జీవస్వరూప మగుహంస యొక్క, తత్త్వ = యథార్థస్వరూపమును, అర్థ = విషయముయొక్క, విజ్ఞానము = తెలివి, చటు... రంబు-చటుల = చుస్సహమైన, సంసార = సంసారరూపమగు, దుఃఖ = దుఃఖమును, నాశనకరంబు = నశింపజేయునది, అట్లుగావునకాకాట్టి, చెప్పెదకా-అనధరింపుము = వినుము.

తా. భగవద్భక్తులలో శ్రేష్ఠుడగునట్టియు శరణన్న వారిఁ గరుణించునట్టియు నోహనుమంతుఁడాయీహంసతత్త్వము నెఱుంగుటవలన తుణమాత్తముననే యతః తీవ్రమగు సంసారదుఃఖము నశించును. కావున నాహంసతత్త్వమును వివరించెద వినుము.

— శరీరగతములగు నిడాపింగళాదుల వివేచనము —

అ. ఇట్లు సహేతుకముగాను స్తోత్రపూర్వకముగాను ఉపక్షేప (వస్తునిరూపణకారంబిందుట) సహితముగాను ప్రతిజ్ఞఁ జేసి దానిని విస్తరించువాడై ఉపాధ్యతరూపముగా దేహసన్నివేశము నభివర్ణించుచున్నాడు —

న. మానృషిశృభుక్తాన్నసంభూతిరక్తశుక్లబిందుబనితంబై త్వగ్దాంసరుధిరమస్తాస్థిన్నాయువు లనుచుట్కొలంబులు గలిగి యొప్పునీస్థూలశరీరంబునందు డెప్పునిరెండువేలనాడులు గల వందు గుదంబునకంటె రెండంగుళంబులమీఁదటలింగంబునకంటె రెండంగుళంబులక్రిందట నధోమీఖాగ్రంబై మూఁడుకోణంబులు దనర దేహనుధ్యమస్థానంబున మూలాధారచక్రం బలకు నదిమొదలు సహస్రారంబు తుదగా బృహత్సూర్యంబున వీణాదండంబుభంగి నమస్తనాడికామూలకందంబై మూలోర్ధ్వచ్ఛిన్నవంశౌభంబై పడాధారసమన్వితంబై యుండు దీప్తిబ్రహ్మాండమీనునం బరంగు. నా బ్రహ్మాండమీ మూలాధారాగ్రకోణమయై కుండలీనామపరాశక్తియుక్తయై ప్రాణాగ్నిబిందునాదస్థియయై సావిత్రిసరస్వతీనామికయై బ్రహ్మరంధ్రగతయై సుషుమ్నానాడి ప్రవర్తిల్లు దదావనుదక్షిణపార్శ్వంబులయం దాధారంబు

మొదలుకొని నాసికాగ్ర పర్యంతంబు వ్యాపించి నాడీచక్రసంన్భూత
 త్రై పిత్తయాన దేవయాన సంజ్ఞకలై చంద్రసూర్యమండలంబులం
 బొంది యిడాపింగళ లనునాడులోప్పుచుండు; నాడీమండలంబు నాశ్ర
 యించి కుక్కుటాండంబువిధంబున నాడీచక్రం బహురు నానాశీకల
 న్నాడీచక్రసముదితలట్లు గావున గాంధారి హస్తజిహ్వాయునునాడులు
 నేత్రాంతవ్యాపినులు పూమాంబుపూమానాడులు కిర్లద్వయానుగ
 తులు శుక్లాఖ్యానాడి భూమధ్యంబు నొందుభూమింధ్రయుగ్మంబు
 శ్రోత్రరంధ్రయుగ్మంబు భూమధ్యంబు దిగువం గలసింహుండు
 నహ్చట శృంగాటకంబు చతుష్పథం బని విలసిల్లు గంగాయమునా
 సరస్వతు లనువేల్లు గలయిడాపింగళాసుషుమ్నులు గూడినభూమి
 ధ్యస్థానంబు ద్రికూటం బనఁ ద్రివేణీసంగమం బనఁ దగు వాక్ప్రసారి
 ణి యైన సరస్వతీనాడి జహ్వంతిగామినీ యగు విశ్వోరీనాడి చతు
 ర్విధాన్నంబుల భక్షించుచుఁ గంతస్థయైనప కున్వినీనాడి త్సుప్తృష్ణుల
 నొదవించుచు జలపానం బొచరించి మఱియు నాడీచక్రసమున్భూత
 త్రై నమూఁడునాడు లభోముఖత్రై యుండు నందు రక్తాహ్వయనాడి
 శుక్లంబును సినీవాలీనాడి మూత్రంబును గుహానాడి మలంబును
 బహిర్గతంబుగఁ జేయు శంఖినీదామినీనాడులు భక్షి తాన్నరసంబుల
 గ్రహించి కపాలకుహరంబు నొంది శిరంబున నమృతంబు గావించు
 నదియునుంగాక హృదయంబున నేకోత్రరశతనాడులు దనర్పు నందొ
 క్కనాడి యూర్ధ్వగామిని యగు నన్నాడిమూర్ధంబు మోక్షమూర్ధం
 బని వేదాంతంబులు పలుకు నిట్లు వివరించిచెప్పినవెల్ల ముఖ్యానాడులు
 వీనిలో నిడాపింగళాసుషుమ్నులు శ్రేష్ఠనాడు లందు బ్రహ్మనాడి సకల
 నాడికాశిరోమణి యగునిత్రైటంగునం దిర్యగూర్ధావధిః ప్రసృతిత్రై
 పరమసుషిరప్రధానత్రై న ద్విస్థితసహస్రనాడులయందుఁ జలనధా
 ననకంపనాశుంచనశోషణధర్మంబు త్రైవిధశివిధప్రాణంబులు మెలం
 గు నందు హృదయస్థానంబున నిసియించి వ్రాణుండిడ్డాపింగళాఖ్యా
 నాడికారంధ్రద్వయంబునలన నుచ్ఛావసమావంబుచేత బాహ్యంబు
 నకునిర్గమించి దావదశాంగుళపర్యంతం బరుదెంచి యచ్చట నడంగు

గుదస్థానంబునందుండి యుపాసుండు నిశ్శ్వాసరూపంబుచేతఁ బ్రాణు
నకు నధోముఖంబుగా నెదురు నడుచుచు నధోముఖనాడీత్రతయం
బువలన మలమూత్రశుక్లంబుల వెడలించుచుండుఁ గంత దేశంబున
వసించి యుదాసుండు మనంబునందలినంకల్పవికల్పంబుల జిహ్వ
ద్యష్టస్థానంబులవలన శబ్దరూపంబుగాఁబలికించుచు సుషుప్త్యనసరం
బున సకలేంద్రియంబులసంగ్రహించియుపశమింపఁజేయుచుఁ బ్రబో
ధసమయంబున వానినెల్ల నెప్పటిచోట్ల నుంచుచు మఱియు లోకాం
తరగమనాగమనంబుల సమర్థుండై యొప్పుచు నగ్నిష్టోమమయుండై
సుషుమ్నారంధ్రంబు నాశ్రయించి బ్రహ్మారంధ్రంబున కుద్గమించు
చుండు సర్వశరీరంబున వ్యాపించి వ్యాసుండు బాహ్యాశీతోష్ణంబుల
నభ్యంతరంబునకు నాంశరశీతోష్ణంబుల బాహ్యంబున కిచ్చుచు భక్తి
తాన్నరసంబు నంతటఁ బ్రసరింపఁజేయుచుండు నాభిస్థానస్థితుఁ డగు
సమాసుండు జతరానలంబుఁ బ్రజ్వలింపఁజేసి ప్రాణ్యవభుక్తచతుర్వి
ధానంబులం బచనంబుచేసి యెల్లనాడలకుం బంచిపెట్టు నాగుండుద్ధా
రంబుఁ గూర్చుండున్మీలనంబుఁ గృకరుండు త్సుతంబు దేవదత్తుండు
విజృంభణంబు సర్వవ్యాపి యైనధనంజయుండు మృతంబై న విడువకు
దేహాస్థిల్యంబుఁ బుట్టించుచుండు నిటుల దశవాయువులతోఁ గూడి
దశేంద్రియాన్వితంబై కామరాగ ద్వేషాదివికారసహితంబై విష
యముఖగ్రహణంబుకొఱకు నధోముఖంబై శ్రవణేంద్రియంబువలనఁ
దీప్తివిధశబ్దంబులఁ ద్వగిందిరియంబువలనఁ బంచవిధస్పర్శంబుల నేత్రేం
ద్రియంబువలన షడ్విర్ణంబుల జిహ్వేంద్రియంబువలన షడ్విధరసం
బుల ఘ్రాణేంద్రియంబువలనఁ దీప్తివిధగ్రంథంబుల ననుభవించు
చు వెండియు వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలతోడం గూడి వచనాదాస
గమనవిసర్గానంతకర్మంబుల నొనర్చుచు మనంబు ప్రవర్తించుచుండు
సమృద్ధంబుఁ గరణంబుగాఁ గైకొని తత్పననమనోగ్రస్థితయుఁ గర్మ
త్ప్రభోక్తృత్వాదిధర్మసమేతయునై నబుద్ధి విలసిల్లు నదియె బిందువన్న
బరఁగు నది సర్వకార్యకారణాశ్రయయు నిఖిలవాసనావాసితయు
నగుంగావున సమస్తాననమాగు తేంద్రియశరీరంబులతోఁ గూడి విష

యాభిముఖయై తచ్చాంచల్యంబునలనఁ దానుం జిలించుచు బహిరం
తెర్వివయానుభవంబు చేయుచు సుషుప్తియదృష్టానాకారం బగుచు
జాగ్రత్స్వప్నంబులయందు బుధ్యాద్యాకారంబై తోచుచు ననాది
కాలంబుననుండి ముక్తిపర్యంతం బనంతకర్తంబు లాచరించుచు
దత్ఫలంబులగు సుఖదుఃఖంబుల భుజించుచు సవిచారయాపిణియై
నిరంతరపర్యటనశీలయై యుండు మఱియును.

63

టీక. మాతృ..తంబై-మాతృపితృ=తల్లిదండ్రులచేత, భుక్త=భుజింపఁబడిన,
అన్న సంఘాత-అహరమువలనఁబుట్టిన, రక్త=శోణితముయొక్కయు, శుక్ల=వీర్యముయొక్కయు,
బిందు=బిందువులచేత, జనితంబై న=పుట్టినదియు, త్వక్తాం వ్రు-త్వక్=చర్మము,
మాంస=మాంసము, రుధిర=రక్తము, మజ్జా=కొవ్వు (ఇది యెముకలలోపల నుండునది),
అస్థి=ఎముకలు, స్నాయువులు=నరములు, అనువట్కోశంబులకలిగి=అనెడుఁబఱుకోశములునుగలిగినట్టిదియనై, ఒప్పు నిర్మూలశరీరంబునందుక=ప్రకాశించుచున్న
యీర్మాణశరీరమున, డెబ్బదిరెండువేలనాడులు గలవు. అందుక=అశరీరమునందు,
గుదంబునకంటెక=గుదస్థానమునకంటె, రెండంగుళంబులమీదఁబడె=రెండంగుళములపైఁగా,
లింగంబునకంటెక=రెండంగుళములక్రిందుగాను, ఆఘోమఖాగ్రింబై=క్రిందివై పునకుఁదిరిగి,
మూడుకోణంబులుతనరక=మూడుకోణములకలిగి, దేహమధ్యనుస్థానంబునక=దేహమధ్యభాగమునందు (అత్రికోణాకార మగుస్థానమునకే
దేహమధ్య మని పేరు), మూలాధారచక్రంబు=మూలాధారమున పేరు గలచక్రము,
అలరుక=ప్రకాశించుచుండును. అది మొదలుకొని, సహస్రారంబుతుదగాక=సహస్రారమువఱకు,
పృష్ఠభాగంబునక=వెనుకభాగమునందు, వీణాదండంబుభంగిక=వీణవలె, సమస్తనాడకామూలకందంబై=అన్ని నాడులకును ఆధారమై, మూలో...భంబై-
మూల=మొదటను, ఊర్ధ్వ=పైభాగమునందును, ఛిన్న=తెగఁగొట్టఁబడిన, వంశాభంబై=వెదురుబొంగుతో సమానమై, పదాధారసమన్వితంబై పదాధార=పదాధారచక్రములతో,
సమన్వితంబై=పూడినదై, ఉండుదీర్ఘాశి=ఉన్నట్టిగొప్పయొముక (వెన్నెముక) బ్రహ్మాదండియనంబరంగుక=బ్రహ్మాదండి యనుపేరుతో నొప్పుచుండును.
అబ్ర...నయై=అబ్రహ్మాదండి=అవెన్నెముకయొక్క, మూల=మొదటనున్న, ఆధార=మూలాధారచక్రముయొక్క, అగ్రకోణ=పైకొనయందు, స్థయై=ఉన్నదియై, కుండ...యై = కుండలీనామ = కుండలి యనుపేరుగల, పరాశక్తియుక్తయై=శక్తితోఁగూడినదియై (ఒకసర్పము మూలాధారమునందు పడగనుంచుకొని శిరసునందు తోకనుంచుకొని యున్నదని ప్రసిద్ధి గలదు. వెన్నెముకయొక్క సన్నివేశము చూచుట కట్లే యుండుమగదా. మూలాధారమున కధఃకుండలియ

నియు శిరమున కూర్చుండుండలి యనియుఁ బేరు. ప్రాణా... యై - ప్రాణ = ప్రాణనాయువులకును, ఆగ్ని = జకరాగ్నికిని, బిందు = బుద్ధికిని, నాద = ప్రాణనాదములకును, నిలయయై = ఆధారమైనదియై, సావిత్రి సరస్వతీ నామికయై = సావిత్రి, సరస్వతి అను పేర్లుగలదియై, బ్రహ్మరంధ్రగతయై = బ్రహ్మరంధ్రము నాశ్రయించినదియై, సుషుమ్నా నాడి = సుషుమ్న యనునొక నాడి, ప్రవర్తిల్లు = ఉండును. తద్వ్యాసు దక్షిణ పార్శ్వంబులయందు = ఆ నాడికి యెడమకుడిభాగములయందు, ఆధారంబు మొదలు కొని = మూలాధారచక్రము మొదలు, నాసికాగ్ర పర్యంతంబు = ముక్కుకొనవఱకు, వ్యాపించి, నాడీచక్రసంస్కృతయై = నాడీచక్రమునకు సంబంధించినవై, పితృయాన దేవయానలనెడు = పితృయానము దేవయానము అను (ఎడమ ముక్కునందలి యూపిరికి ఇడానాడి యనిపేరు. అనాడీమూలమున యజ్ఞాదికర్తల నాచరించువారు నిర్గమించురు. స్వర్గాదులయందు ఫలముల ననుభవించి భూలోకమునకు మఱలివెత్తురు. కుడిముక్కునందలి శ్వాసకు పింగళనాడి యనిపేరు. ఉపాసకు లగువారు అనాడీమార్గమున నిర్గమించి చతుర్ముఖుని లోకముఁజేరి యుచ్చట నపరోక్షజ్ఞానమును సంపాదించి యాచతుర్ముఖునితోఁ గూడ ముక్త లగుదురు. భూలోకమునకు మఱలి రారు. ఈరెండు నాడులకును క్రమముగా పితృయాన మనియు దేవయాన మనియు పేర్లుగలవు. వీనినే ధూమాదిమార్గ మనియు నర్చిరాదిమార్గ మనియుం గూడఁజెప్పుదురు.) సంజీకలై = పేర్లుగలదియై, చంద్రసూర్యమండలంబులంబొంది = చంద్రసూర్యమండలముల నాశ్రయించి, ఇడాపింగళలను నాడులాప్పచుండుకొ, నాభిమండలంబు నాశ్రయించి = నాభి నాశ్రయించి, కుక్కుటాండంబువిధంబునకొ = కొడిస్రుడ్డువలె, నాడీచక్రంబమరుకొ = నకలనాడులకు నాధార మగునాడీచక్రముకలదు. అనాడికలు = అఇడాపింగళానాడులు, అన్నాడీచక్రసమదితలు = అనాడీచక్రమునుండిపుట్టినవి. అట్లుగావునకొ = కొఁబట్టి, గాంధారి = గాంధారి, హస్తీజిహ్వ, అనునాడులు = అనుపేర్లుగలరెండు నాడులు, నేత్రాంతవ్యాపినులు = కండ్లకొనవరకు వ్యాపించియుండునవి (ఎడమకంటియందు గాంధారి కుడికంటియందు హస్తీజిహ్వ), పూషాలంపూషానాడులు = పూషాలంపూషలనుపేరుగలనాడులు, కర్ణద్వయానుగతిలు = చెవుల నాశ్రయించి యుండును. శుక్లాభి నాడి = శుక్ల యనుపేరుగలనాడి, భూమిధ్యంబునొందుకొ = భూమిధ్యము నాశ్రయించియుండును. భూమిరంధ్రయగ్తంబు = భూమిరంధ్రములరెండును, శ్రోత్రరంధ్రయగ్తంబు = శ్రోత్రరంధ్రంబులరెండును, భూమధ్యంబు దిగువకొ = బొమలక్రిందిపుడేళమున, కలసియుండుకొ = చేరియుండును, అచోటు = ఆకలసియున్నట్లమ, శృంగాటకంబు = శృంగాటకము, చతుష్పథంబు = చతుష్పథము, నాలుగుశ్రోత్రలు కలయుచోటు. అనకొ = అనుపేర, విలసిల్లుకొ = ప్రకాశించును. గంగాయమునా సరస్వతులు అనుపేర్లు, కలయిడాపింగళసుషుమ్నలు = కలిగిన (పూర్వోక్త

యదాపింగళౌ నుషుమ్నా నాడులు, కూడిన భూమిధ్యస్థానంబు=కలయునట్టిబొమల
 నడిమి ప్రదేశము, త్రి కూటంబనక=త్రి కూట మనియు, త్రివేణీసంగమంబనక=త్రి
 వేణీసంగమ మనియు, తగుక=చెప్పఁబడుచున్నది. వాక్ప్రసాదజేమాట లాడుటకు
 శక్తిని గలిగించునది, వివసరస్వతీ నాడి=వివస్వతీసంస్వతి యనునాడి, జహ్వంతిగామిని
 యశుక=నాలుకయొక్క కొనను జెందియుండును. విశ్వోదరీ నాడి=విశ్వోదరీ యను
 పేరు గలనాడి, చతుర్విధాన్నంబులక=చతుర్విధ=నాలుగువిధము లగు (భోజ్య,
 లేహ్య, చోష్య, పానీయములు చతుర్విధాహరములు) అన్నంబులక=ఆహారములకు,
 భక్షింబుక=కంఠస్థ=కంఠమునందుండునది, వివస్వతీ నాడి=వివస్వతీసంస్వతి యను
 పేరు గలనాడి, తుత్యపలక=ఆరితిదప్పలను, ఒదవింబామక=కలుగఁజేయుదు,
 జలపానం బాచరింబుక=నిరు ద్రావును, మతీయక=నాడిచక్రముమూర్ఖతలు=
 నాడిచక్రమునుండిపుట్టినవి, వివమాంబు నాడులు, ఆశోమఖిలైయంబుక=క్రిందకి
 వ్యాపించి యుండును. అందుక=ఆమాంటిలో రక్తాహ్వాననాడి=రక్తాహ్వానమును
 పేరుగలనాడి, శుక్లంబుక=వీర్యంబును, సినిష్ఠా నాడి=సినివాళి యను పేరుగలనాడి,
 మాత్రంబుక=మాత్రమును, కుహూ నాడి=కుహూయను పేరుగలనాడి, మలంబుక
 =మలమును, బహిర్గతంబుగఁజేయుక=వెలికిఁగొట్టును, శంఖని దామినాడులు
 =శంఖని,దామిని యను పేరుగలనాడులు, శక్తి రసంబుక=శక్తి త=భుజింపఁబడిన,
 అన్న=ఆహారముయొక్క, రసంబున=రసమును (శరీరమునం దన్నము పరిసాకమును
 శాందినపిదప ద్రవరూప మగును. దానికి యన్నరసమని పేరు) గ్రహించి=తీసికొని,
 కపాల కుహరంబుక=కపాలక=కపాలముయొక్క, కుహరంబుక=రంధ్రమును, ఒంది
 =పొంది, శిరంబునక=శిరస్సునందు, అమృతంబుక=అమృతమును, కావించుక=
 చేయునుండును, ఆదియునుం గాక, వ్యాదయంబునక=వ్రోయునందు, ఏకోత్తరత
 నాడులు=నూటఒక్కనాడులు, తనర్పుక=ఉన్నవి, అందుక=ఆనాడులలో, ఒక్క
 నాడి, ఊర్ధ్వగామినియగుక=ఊర్ధ్వ=పైకి, గామినియగుక=వ్యాపించునదియగును,
 అన్నాడీహార్గంబు=అన్నాడియొక్కహార్గము, మోక్షహార్గంబని=మోక్షమునకు,హార్గ
 మని (అన్నాడిహార్గముగ నిర్గమించిన జీవుడు మోక్షమును జెందునని; ఇచ్చట మోక్ష
 మనఁగా దేవయానహార్గము నాశ్రయించి చతుర్ముఖునిలోకమునకుఁ బోయి కల్పాం
 తమునందు నాయనతోఁగూడము క్తినిఁజెందుటయే.) వేదాంతంబులుపలుకుక=వేదాం
 తశాస్త్రములు చెప్పను. ఇట్లువివరించి చెప్పినవెల్లక=ముఖ్యనాడులు=నాడులలో
 ముఖ్యములగునవి. వీనిలోక=ఈముఖ్యనాడులలోఁగూడ, ఇదాపింగళౌ నుషుమ్నా,
 శ్రీప్రసాదంబు=శ్రీప్రసాదములైనవి, అందుక=ఆనాడులలో, ప్రహ్లాదనాడి=హృదయము
 నందున్న నూటయొక్కనాడులలోఁ జైకి ప్రసరించియున్నదని చెప్పఁబడియున్న
 మోక్షహార్గమునాడి, సకలనాడికాశిరోమణియగుక=అన్ని నాడులలోను శిరోరత్న

మువంటిదై యున్నది, ఇతైఃకగునక్=ఈవిధముగా, తిర్య...లై=తిర్యక్=అడ్డముగాను, ఊర్ధ్వ = పైఁగాను, అధః=క్రిందుగాను, ప్రస్ఫుతలై = వ్యాపించినవై, పరమ...నలు - పరమ=సూక్ష్మములైన, సుషిర = రంధ్రములే, ప్రధానలు = రూపములుగాఁగలవి, వివ ద్విసప్తతినహ స్రనాశులయందుక్ = వివట్టి డెబ్బదిరెండువేలనాడులలో, చలన...బులు-చలన=కదలుట, ధావన=పరుగెత్తుట (లేక వ్యాపించుట), కంపన=వణకుట, ఆకుంచన=ముడుచుకొనుట, కోషణ=ఎండునట్లుచేయుట(అనఁగాఃబడలికను చెందించుట, లేక చెంచుట) ధర్మకంబులు=అనుధర్మములుగల, వినదశవిధప్రాణంబులు=వివట్టి పదిప్రాణవాయువులలో, మెలగుక్=సంచరించుచుండును, అందుక్=ఆదశవిధప్రాణవాయువులలో, ప్రాణుడు=ప్రాణ మనియెడువాయువు, హృదయస్థానంబున వసియించి=వక్షస్థలమునందుండి, ఇడా...లనక్=ఇడాపింగళాఖ్య=ఇడాపింగళలనుపెళ్లుగల, నాడికా=నాడులయొక్క, రంధ్రద్వయంబువలనక్=రంధ్రములవల్లమున, ఉచ్చాన్వసరూపంబుచేతక్=శ్వాసగా (ఉచ్చాన్వసనిశ్వాసశబ్దములను యథేచ్ఛముగావాడుకొనుటగూడఁగల్గును. నిశ్వాసశబ్దమునకు “వెలికివచ్చుగాలి” యనియు సుచ్చాన్వసశబ్దమునకు “లోనికిపోవుగాలి”యనియు నర్థమైనను ఇచ్చట సుచ్చాన్వసపదము, నిశ్వాసార్థమున నుపయోగింపఁబడియున్నది కదా), నిర్గమించి=వెలుపలకువచ్చి, ద్వాదశాంగుళపర్యంతంబు=పన్నెండు అంగుళముల దూరమువఱకు, ఆరుజెంచి=వచ్చి, ఆచ్చటక్=ఆస్థలమునందు, ఆవంగుక్=నశించిపోవును. గుదస్థానంబునందుండి, ఆపానుండు=ఆపానవాయువు, నిశ్వాసరూపంబుచేతక్=నిశ్వాసరూపముతోఁజూపానకుక్=ప్రాణవాయువునకు, అధోముఖంబుగాక్=క్రిందిభాగముగా, ఎదురునడుచుక్=అధోముఖనాడీ త్రితయంబువలనక్=నాడీచక్రమునుండి అధోముఖముగఁబ్రసరించి యున్నమాఁడునాడులమార్గమున, మలమూత్రశుక్లంబులక్, వెడలిండుచుండక్, కంఠదేశంబునక్=కంఠమునందు, వసియించి=నిలిచి యుండి, ఉదాసుండు=ఉదానవాయువు, మనంబునందలిసంకల్పవికల్పంబులక్, జిహ్వద్వ్యస్తస్థానంబువలనక్=జిహ్వమొదలగు నెనిమిదిస్థానంబులమూలమున(జిహ్వ కంఠము దంతములు దవుడలు కిరస్సు నాసిక కొండనాలుక పెదవులు ఇవియే శబ్దములు పుట్టునట్టియప్తస్థానములు.) శబ్దరూపంబుగాక్=పదరూపములుగా, పలికించుచు=చెప్పనట్లుచేయుచు, సుషుప్తస్థివసరంబులక్=సుషుప్తీనయములయందు, సకలేంద్రియంబులక్ = సమస్తేంద్రియములను, సంగ్రహించి=తనలోనికిఁదెచ్చుకొని, ఉపశమింపఁజేయుచుక్=విశ్రమించునట్లుచేయుచు, ప్రబోధసమయంబునక్=మరలమేల్కొంచినప్పుడు, వానినెల్లక్=అయింద్రియములన్నింటిని, ఎప్పటిచోట్లనుంచుక్; మఱియుక్, లోకాంతరగమనాగమనంబులక్=పరలోకమునకుఁబోవుట అచ్చటనుండి మరలవచ్చుట అనువానియందు, సమర్థుండై=శక్తిగలవాడై, ఒప్పుచుక్, అగ్నిష్టోమమయాండై=అగ్నిష్టోమముజ్జరూ

పుడై, సుషుమ్నారంధ్రంబునకును సుషుమ్నానాడియొక్క రంధ్రమును, ఆ క్రయించి
 బ్రహ్మరంధ్రంబునకును సహస్రారచక్రమునకును, ఉద్గమించుచుండును. పైకిపోవుచుం
 డును, వ్యాసుండు=వ్యాసవాయువు, సర్వశరీరంబునకును శరీరమునందంతయు, వ్యాపిం
 చి, బాహ్యశీతోష్ణంబులకు. బాహ్య=వెలుపలనుండు, శీత=చలి, ఉష్ణంబులకు=వేడి
 (ఘోరి), అగ్నితరంబునకు=లోనికిని, అంతరశీతోష్ణంబులకు=లోపల నుండుశీతో
 ష్ణములను, బాహ్యంబునకు=వెలుపలికిని, ఇచ్చుచును, భక్షితాన్నరసంబుకు=భుజింపఁ
 బడినయన్నరసమును, అంతటకు=శరీరమునందంతటను, ప్రసక్తింపజేయుచుండును=
 వ్యాపించునట్లు చేయుచుండును. నాభిస్థానస్థితులగుచుండును=నాభియందున్నస
 మానవాయువు, జతరానలంబుకు=జతరాగ్నిని, ప్రజల్పింపజేసి, ప్రాణ్యు...బులకు-
 ప్రాణి=జీవులచేత, ఉపభుక్త=భుజింపబడిన, చతుర్విధాన్నంబులకు=నాలుగువిధము
 లైనయాహారములను, పచనంబుచేసి=వక్రములజేసి, ఎల్లనాడులకు=నమస్తములగు
 నాడులను, పంచిపెట్టుకు=పంచియిచ్చును, నాగుండు=నాగవాయువు, ఉద్గారంబును
 =తేనుపును, కూర్పుండు=కూర్చవాయువు, ఉస్థిల్లనంబును=కనులులేటయటను, కృక
 రుండు=కృకరవాయువు, తుంతంబు=తుమ్ముటను, దేవదత్తుండు=దేవదత్తవాయువు, విజృం
 భము=ఆపులింతను, సర్వవ్యాపియైన ధనంజయుండు=శరీరమునందంతయును వ్యాపిం
 చియున్న ధనంజయవాయువు, నృశీంధ్రై నకు=మరణమును జెందినను, విడువకు=ఈశరీర
 మును విడువక, దేహస్థాన్యంబుకు=శరీరమునకువాపును, పుట్టించుచుండుకు, ఇటు
 ల్కు=ఈవిధముగా, దశవాయువులతో=పదివాయువులతో, కూడి-దశేంద్రియా
 నితంతై=జ్ఞానేంద్రియములైన కర్మేంద్రియములైననుగలసి పదియంద్రియములతో
 గూడినదియై, కామ...తందై-కామరాగద్వేషాదివికార=కామము రాగముద్వేషము
 మొదలగువికారములతో (కామమనఁగా తనకు లేనిదానిని కావలయు నని కోరుట,
 రాగ మనఁగా తన కున్నదానినే సర్వకాలములయందు ననుభవించవలయు నని కోరు
 చుండుట; ద్వేష మనఁగా తన కనిష్ట మగువిషయమునందుండుననూయ). సహితందై=
 కూడినదియై, విషయ...కుకు-విషయ=శబ్దాదివిషయములనలఁగలిగిన, సుఖ=ఆనందము
 యొక్క, గ్రహణంబుకు=గ్రహించుటకై, ఆసోముఖందై, శ్రవణేంద్రియంబు
 వలనకు=చెవులవలన, ద్వివిధశబ్దంబులకు=రెండువిధము లగుశబ్దములను, (శబ్దము ధ్వని
 రూపమనియు అక్షరరూపమనియు రెండువిధములైయున్నది) త్వగింద్రియంబువలనకు=
 చర్మమువలన, పంచవిధస్పర్శంబులకు=విడువిధము లగుస్పర్శలను. (చల్లదనము వేడిమి
 సమత్వము కాఠిన్యము మృదుత్వము అను నివి పంచవిధస్పర్శములు), నేత్రేంద్రియం
 బువలనకు=నేత్రములవలన, షడ్వర్ణంబులకు=ఆఱురూపములను నలుపు పసుపు అకు
 పసుపు తెలుపు చెంగువి లేకు, ఊదా చిత్రము అనునివి షడ్విధరూపములు). జిహ్వం
 ద్రియంబువలనకు=నాలుకవలన, షడ్విధరసంబులకు=ఆఱువిధము లగురుచులను,

ఘోషేంద్రియంబువలనకానాసికవలన, త్రివిధగంధంబులకాచూడఁజువిధము లగు
 వాసనలను (సుగంధము ధుర్గంధము మిశ్రగంధము ఇవి త్రివిధగంధములు), అనుభవించు
 చుకొనెడియుకొనుటయు, వాక్పా...డకొ-వాక్=వాక్కుతోను, పాణి=హస్త
 ములతోను, పాద=పాదములతో, వాయు=వాయువుతోను, ఉపస్థలతోడకొ, కూడి,
 వచ...బులకొనవచ్చినమాటలూడుట, ఆదాన=ఒకదానిని స్వీకరించుట, గమన=నడిచు
 చుట, విసర్జ=మలవిసర్జనము చేయుట, ఆనంద=ఆనందించుట, కర్తృబులకొ=ఆమకొ
 ర్యముల, ఒనర్చుచుకొ=చేయుచు, మనంబు=మనస్సు, ప్రవర్తించుచుండుకొనుచు
 రిందుచుండును. అమృతంబుకొ=అమృతస్సును, కరణంబుగాకొ=సాధనముగా, కైకొని=
 అంగీకరించి, తప్ప...తయకొ-తత్=ఆ, పవన=ప్రాణమునకును, మనః=మనస్సున
 కును, అగ్రస్థిత్వయకొ=పైభాగమునందు ఉన్నదియు, కర్తృత్వభోక్తృత్వాది ధర్మ
 సమేతయకొ=ఒకకార్యమును జేయుట దానిఫలము ననుభవించుట అనుధర్మముల్లా
 గలదియు, వినుబుద్ధి=వినుట్టిబుద్ధి, విలసిల్లుకొ=ప్రకాశించుచున్నది. అదియె=అబుద్ధియే,
 బిందు వనం బరగుకొ=బిందునన్ని చెప్పఁబడుచున్నది. అది=అబిందువు, సర్వ...
 యకొ-సర్వ=సమస్తములైన, కార్య=కార్యములకును, కారణ=కారణములకును, ఆశ్ర
 యయకొ=ఆధారమైనదియు, నిఖి...యకొ-నిఖిల=సమస్తమైన, వాసనా=సంస్కా
 రములచేత, వాసితయకొ=ఆశ్రయింపఁబడినదియు, అగుకొ=అగుచున్నది. కావునకొ
 =కాబట్టి, అవ్తా...తోకొ-అవ్తానన=అమనస్సుతోను, మాదుత=వాయువులతోను,
 ఇంద్రియ=దశేంద్రియములతోను, శరీరంబులతోకొ=శరీరములతోను, విషయ=శబ్దా
 విషయములకు, అభిముఖయై=ఎదురై (అనఁగా: విషయముల గ్రహించునదియై)తచ్చాం
 చల్యంబువలనకొ=అవిషయములు, లేక, విషయముల గ్రహించునట్టి యింద్రియములు
 లేక, మనోవృత్తులు, చలించుచుండుటచేత, తానును=అబిందురూపమైనబుద్ధియును,
 చలించుచుకొ=కదలుచు, బహి...చుకొ-బహిః=వెలుపలనుండునట్టియు, అంతః=లోప
 లనుండునట్టియు, విషయ=విషయములయొక్క(ను) అనుభవంబు=అనుభవించుట చేయు
 చుకొ, సుషుప్తియందుకొ=సుషుప్త్యవస్థలో, అజ్ఞానాకారంబగుచుకొ=అజ్ఞానస్వరూ
 పముగలదియై, జాగ్రత్స్వప్నంబులయందుకొ=జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందు, బుద్ధ్యా
 ద్యాకారంబై తోచుచును=బుద్ధి మొదలగురూపములతో కనఁబడుచును, అనాదికా
 లంబుననుండి, ముక్తిపర్యంతంబుకొ=మోక్షము కలుగునంతవఱకు, అనంతకర్తృబులా
 చరించుచుకొ=మితిలేనికర్తృలఁ జేయుచు, తత్ఫలంబులను=వానియొక్క ఫలములను,
 భుజించుచుకొ=అనుభవించుచు, అవిచారరూపిణియై=బ్రహ్మవిచారము లేక పోవుట
 అనునదిమే స్వరూపముగాగలదియై, నిరంతరపర్యటనశీలయైన=నిరంతర=సర్వకాలము
 లయందును, పర్యటన=సంచరించు చుండుటయై (అనఁగా : చరించుచుండుటయై),
 శీలయై=స్వభావముగాగలదియై, ఉండుకొ=మఱియుకొ.

తా. తలిదండ్రులుభుజించినయాహారసమువలననేర్పడు శోణితశక్త చిందువుల
వలన నీదేహము జనించును. చర్మము మాంసము రక్తము ముజ్జ (ఎముకలలోపలనుండు
“మూలక” యని వ్యవహరింపఁబడుచున్న కొవ్వు) యెముకలు సరములు అనునాఱుకొ
శములతో నిది యొప్పుచుండును. ఇట్టియాఱులశరీరమునందు డెబ్బదిరెండువేలనాడు
లున్నవి వానిస్థితియొట్లనినః గుదస్థానమునకంటె రెండంగుళములమీఁద లింగస్థానమున
కంటె రెండంగుళములక్రిందనుండు ప్రదేశమునకు దేహమధ్యమనిపేరు. ఆచట మూలా
ధార మనుపేరుగలయొకచక్రము గలదు. అది త్రికోణాకారమై యుండును. దాని
యగ్రము క్రిందివై పునకుఁ దిరిగియుండును. అచ్చటనుండి బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు వెను
కభాగమున వీణోదండ మనుపేరుకొకయొముక వ్యాపించియున్నది. అది మూలమునం
దును అగ్రమునందునుకూడ ఛేదింపఁబడిన వెదురుగొట్టములవలెనుండును. అదియే యీ
వెప్పిననాడులకు నాధారము దాని నాశ్రయించియే యీనాడు లన్నివైపులకును
వ్యాపించుచున్నవి. పదాధారచక్రములును నిలచియున్నవి.

ఇక నాడులను గూర్చి వినుము. అన్నిఁటిలోను ముఖ్యతమ మగునుషున్నయ
నునాడి వైవర్ణ్యింపఁబడియున్న మూలాధారమునందలినుండు నాశ్రయించి బ్రహ్మదం
డిమూలమున నాసికాగ్రమువఱకు వ్యాపించియున్నది. ఆనాడినే సానిత్రియనియు,
సరస్వతియనియుఁ జెప్పుదురు. ఊర్ధ్వకుండలియు నధఃకుండలియు ననుకక్షలును (సర్వా
కారముతో కుండలి యనుపేరుగలయొకశక్తి కల దనియు దాని కథోభాగమున పడ
గయు మార్ధ్వభాగంబున పుచ్చంబునుం గల దనియు వానికి గ్రమముగా నధఃకుం
డలి యూర్ధ్వకుండలి యని పేర్లుగల వనియు యోగులు చెప్పుదురు.) ప్రాణనాయువు
లును జఠరాగ్నియు చిందునాదములును ఆనాడియందేకలవు. ఈనుషున్ననాడికి
నెడమభాగమునం దిడయనునాడియు కుడిభాగమునఁ బింగళియనునాడియుఁగలవు. ఇవి
యు మూలాధారము మొదలు నాసికాగ్రమువఱకు వ్యాపించియుండును. వీనినుం
డియే నిశ్వాసము వచ్చును. ఎడమముక్కునుండి వచ్చునిశ్వాసము ఇదానాడినుండి
వచ్చును. కుడిముక్కునుండి వచ్చునది పింగళి నాడినుండివచ్చును. ఈనాడులకు గ్రమ
ముగా పితృయానమనియు దేవయానమనియుఁ బేర్లుగలవు. వీనినే ధూమాదిహర్గ
మనియు అర్చిరాదిహర్గమనియుఁ గూడ నందురు. యజ్ఞాదికర్తృనిష్ఠలు ధూమాదిహర్
గమునఁ బరలోకమునకుఁ బోవుదురు కర్తృఫలము ననుభవించి ధూలోకమునకు మఱి
వత్తురు. ఉపాసనలఁజేసినవారు అర్చిరాదిహర్గమునఁ(అనఁగాః : పింగళి నాడిమూలమునఁ
బరలోకమునకుఁ బోవుదురు. అచ్చట జతుర్ముఖునితోడ ముక్తులగుదురు. కావున
కీరెండనాడులును బ్రధానములైనవి. ఇందు మొదటిది చంద్రమండలము నాశ్ర
యించియున్నది. రెండవది సూర్యమండలము నాశ్రయించియున్నది. కావుననే వీనికి
గ్రమమున చంద్ర నాడియనియు సూర్య నాడియనియుఁ బేర్లు. ఈనాడులకూడ మూలా

ధారమునుండియే యూర్ధ్వముగా వ్యాపించియున్నను సుషుమ్న నాడివలె నచ్చటనే జనించినవి కావు. నాభీనాశ్రయించి కోడిగ్రడ్డువంటియొకారముతో నాడీచక్రమును పేరనొకచక్రముకలదు. డెబ్బదిరెండువేలనాడులును అచక్రమునుండియే జనించుచున్నవి. పైఁజెప్పిన ఇదాపింగళానాడులు కూడ నిట్టివే.

మఱికొన్ని నాడులనుగూర్చి చెప్పెదవినుము. గాంధారి హస్తీజిహ్వ యను రెండునాడులును నాడీచక్రమునుండి నేత్రమువఱకు వ్యాపించి దృష్టిని గలిగించుచున్నవి. పూన, యలంపూన యనునాడులు కర్ణములవఱకువ్యాపించి వినునట్టిశక్తినిగలిగించును. శుక్ల యనునాడి భూమధ్యము నాశ్రయించియుండును. ఆభూమధ్యమునకుక్రిందిభాగము నాసికారంధ్రములరెండును శ్రోత్రరంధ్రములరెండునుకలసి యొక్కటియై యుండును. ఆస్థలమునకు శృంగాలక మనియుఁ జతుష్పథ మనియుపేరు. ఇదాపింగళానాడులకు గంగాయమునలనిపేర్లుగలవు. నుషుమ్న నాడికి సరస్వతి యనాపేరుకల దనియిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఈమూడునాడులును భూమధ్యమునగలయును. కావున నాస్థానమునకుఁ ద్రికూట మనియుఁ ద్రివేణీసంగమ మనియుఁ బేరు; మఱియు సరస్వతి యనునాడి నాడీచక్రమునుండి నాలుకకొనవఱకువ్యాపించి మాటలాడించును. విశ్వోదరి యనునాడి యాహారమును భుజించును. పయస్విని యనునాడి కంఠమునం దుండి యాకృతిదృష్టులఁ గలిగించుచు జలహాసము నాచరించును. ఇదియునుఁ గాక యానాడీచక్రమునుండి క్రిందికి వ్యాపించునాడులు కొన్నిగలవు. అందు మూడుప్రధానములు. వానిలో రక్తావ్వయ మనునాడి శుక్రశోణితములను నీసివాలిసోడిమూత్రమును కుహరానాడిమలమును వదలించును. శంఖిని దామిసి యనురెండునాడులు అన్నరసమును గొనిపోయి శరసునందుఁ జేరి యచ్చట దాని నమృతముగాఁ జేయుచుండును. అంబికాయోగము నాచరించువారు ఆయుష్మతము జిహ్వకు సోకుటచేతనే జరామరణములు లేనివారలగుచున్నారు.

ఇవి యన్నియును గాక హృదయస్థానమునందు నూఱునొక్కనాడులుగలవు. అం దొక్కనాడిమూత్రము బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు వ్యాపించియుండును. దానికిబ్రహ్మనాడి యని పేరు. దానిమూలమునఁ బ్రాణత్యాగముఁజేసినవారు మోక్షము నొందుదురని వేదాంతతాత్పర్యములయందుఁ బ్రసిద్ధమై యున్నది. ఈవిధముగా నర్థింపఁబడియున్న నాడులు డెబ్బదిరెండువేలనాడులయందును బ్రధానములై యున్నవిని తెలిసికొనవలయును. ఇవి గాక సూర్యముఖముగాను ఆధోముఖముగాను దిర్ఘజుఖముగాను బ్రసరించియుండునాడులు లేన్నియో గలవు. పైవివరింపఁబడి యున్న నాడులలోఁ గూర్చి నిదాపింగళానుషుమ్నలు ముఖ్యములు. మోక్షమార్గ మనిచెప్పఁబడియున్న బ్రహ్మనాడి యన్ని నాడులకును శోరీరత్వమువంటి దని తెలిసికొనవలయును.

ఈవిధముగాఁ జైకిని క్రిందికిని ప్రక్కకును వ్యాపించి సూక్ష్మమగురంధ్రములే స్వరూపముగాఁ గల డెబ్బదిరెండువేల నాడులయందును ప్రాణాదిదశవిధవాయువులును సంచరించుచు కదలుట కదలించుట పరుగెత్తుట మడుచుట చూచుట ఎండు నట్లుచేయుట అనుకార్యముల నాచరించుచున్నవి. ఆవాయువులలోఁ బ్రాణ మనువాయువు హృదయస్థానమునం దుండి యిడాపింగళానాడులమాలమున పండ్రెండంగుళములవఱకు వెలికిబోవుచు వచ్చుచుండును. (ఇదియే నిశ్వాసము) ఆపానవాయువు గుదస్థానమునందుండి యధోముఖముగ సంచరించుచు నచటనుండు నాడులమాలమున మలమూత్రశుక్రశోణితముల వెలిసడఁజేయుచుండును. ఉదాన మనువాయువు కంఠదేశమునం దుండి నుభుమ్నానాడి నాశ్రయించి బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు సూర్యముఖముగా వ్యాపించుచుండును. మనసునందు పుట్టినసంకల్పవికల్పముల నాచక ద్రవుడగు మొదలగునవయఃములచే బలికించును. సుషుప్త్యవస్థయందు ఇంద్రియముల నన్నిటిని తినకడకుఁ జేర్చి భద్రముగనుంచి మరల జాగ్రదవస్థగాగావే వానినన్నిటిని స్వస్థానముల యందు నిలుపును. జీవుఁడు దేహమును విడచిపోవునప్పుడును మరలశరీరమునందుఁ బ్రవేశించునప్పుడు సీవాయువేదయాధారము. దీని కగ్నిష్టమే స్వరూపము. వ్యాన మనువాయువు నర్వశరీరమును వ్యాపించి వెలుపలి శీతోష్ణముల లోనికి నీడ్చుచు లోపలి శీతోష్ణముల వెలికిఁదరుముచుండును. అన్నరసమును శరీరమున కంతకుఁ బంచియిచ్చుచుండును. సమానమనువాయువు నాభిస్థానముననుండి జఠరాగ్నికివ్యాపింఁగలిగించి భుజించినయాహారమును బక్వముఁ జేసి దానిరసమును నాడుల కన్నిటికిని బంచి యిచ్చును. నాగ మనువాయువు త్రేసుపును గలిగించును. కూర్మ మనువాయువు కన్నులమాయానట్లుఁ జెరచునట్లుఁజేయును. కృకరవాయువు తుమ్మనట్లుచేయును. దేవదత్తవాయు వాపులింతను గలిగించును. ధనంజయమనువాయువు మృత్యువైశరీరమును సహితము విడువక యుబ్బునట్లుఁ జేయును.

ఈచైవ్యబడినదశవిధవాయువులతోను పదియింద్రియములతోను గూడి మనస్సు శ్రోత్రేంద్రియమువలన శబ్దమును గ్రహించుచు నేత్రేంద్రియమువలన సకలవిధములగు రూపులను జూచుచు త్వగింద్రియమువలన స్పర్శలను గ్రహించుచు ఘ్రాణేంద్రియమువలన గంధము నాఘ్రాణిణియచు జిహ్వేంద్రియమువలన రుచుల నాస్వాదించుచు నుండును. అదియే హృదయకమలము. విషయసుఖముల గ్రహించుటకై యధోముఖముగానున్నది. కర్తేంద్రియములసహాయమువలన మాటలాడుట యిచ్చుట నడచుట విసర్జించుట యానందించుట యనుకార్యములనుగూడ నదియే చేయును. హృదయకమలమును స్థానముగాఁగైకొని బుద్ధిసంచరించుచుండును. అది ప్రాణవాయువునకును మనసునకు నగ్రభాగమునందుండును. దానికిఁ బిందు ఐని పేరు. సకలవిధములగువాసనలకును కార్యకారణములకును అదియే యాశ్రయము. సుషుప్త్యవస్థయందు దది

యజ్ఞానరూపమునుఁ జెందును. జాగ్రదవస్థయందు అంతఃకరణరూపమును జెందును; దానికి స్వభావముగఁ జలన్మయలేదు. అయినను ప్రాణవాయువులయొక్కయు మనసు యొక్కయు కదలికచే నదియుఁ గదలి నట్లుండును. అనాదికాలమునుండియు మోక్షముగలుగువఱకు బహువిధము లగుకర్మల నాచరించునదియు వానిఫలముల ననుభవించు నదియు నాచిందువే కర్మత్వ, భోక్తృత్వములు ఆచిందువునకే కాని యాత్మకు లేవు. ఇదియునుఁగాక.

== నాదబిందుకళావివరణము. ==

అవ. ఇట్లు బిందువును వర్ణించి నాదబిందుకళలయధార్థస్వరూపమును జెప్పుచున్నాడు. —

క. ప్రతనుప్రాణమనోగ్ర, స్థితబుద్ధియే బిందు వందుఁ జెలఁగెడియాత్మ ప్రతిబింబమెకళ పవనో, న్నతఃసోమమే సుమ్మ ప్రణవనాదమువత్సా.

టీ. వత్సా=బిడ్డా ప్రత...స్థియే=ప్రతను=స్థూల నూత్న కారణము లనుభేదములు గలశరీరములయొక్కయు, ప్రాణ=దశవిధప్రాణవాయువులయొక్కయు, మనః=మనస్సుయొక్కయు, అగ్ర=పైభాగమునందు, స్థిత=ఉన్న, బుద్ధియే, బిందువు=బిందువనఁబడును. అందుకే=దానియందు(అబుద్ధియందు), చెల...బింబమే=చెలఁగెడి=ప్రకాశించునట్టి, ఆత్మ=పరబ్రహ్మముయొక్క, ప్రతిబింబమే=బింబమే, కళ=చిత్కళయనఁబడును, పవనో...మే=పవన=ప్రాణవాయువులయొక్క, ఉన్నతే=అధికమైన, ఘోషమే=సంచారధ్వనియే(అనఁగా: వాయువు నాడులయందుసంచరించు ధ్వనియే) ప్రణవనాదము సుమ్మ=దశవిధప్రణవనాదము లనఁబడును నుమా! (వాయువు ధ్వనియేఅన్ని తేజంగుల వినవచ్చు నని భావము)

తా. ఓపుత్రా! అతినూత్నము లగుప్రాణవాయువులయొక్కయు మనసుయొక్కయు నగ్రముననుండుబుద్ధియే (జాగ్రదవస్థయందు బుద్ధియనియు సుష్మప్రవృత్తయందు సర్వేంద్రియ లయస్థానమగునజ్ఞానమనియు వ్యవహరింపఁబడేదనున పదార్థమే) బిందువనఁబడును. దానియందు ప్రతిఫలించియున్న పరమాత్మ ప్రతిబింబమే చిత్కళ. వైవిధ్యవివరింపఁబడియున్న నాడులయందు ప్రాణవాయువులు సంచరింపవలనఁ గలుగుకలమే పరీణనాదము. ఇట్లు వీనిస్వరూపముల బాగుగ నెఱుఁగుము.

క. ఆనాదబిందుకళలం, గానంబడుచుండువానిఁ గనుపురుషుఁడే ప్రజ్ఞానఘనుఁడై నరాముఁడు, నానావిధత త్వములకు నాథుఁడు పుత్రా.

టీ. పుత్రా=పుత్రుఁడా? ఆనాదబిందుకళలకే=పైనవివరింపఁబడిన నాదబిందు కళలయందు, గానంబడుచుండువానికే=కనఁబడుచుండుపదార్థముల నన్నిటిని, కనుపురు

ఘండే=సర్వసాక్షీయై చూచుచున్నవాడే, ప్రజ్ఞా...డు. ప్రజ్ఞాన=జ్ఞానమే (లేక జ్ఞానముయొక్క) ఘనుడైన=ఘనీభావిముఁ జెందినట్లున్న, (లేక ముద్దయైన, ఉష్ణరా తియందు ఎచ్చటఁ జూచినను అవణరసమునకంటె నితర మేదియులేనట్లు, ఆరబ్రహ్మ మునం దెచట జూచినను జ్ఞానమునకంటె వేఱగు పదార్థము లేదనిభావము). రాముఁ డు=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడైన శ్రీరాముఁడు, నానా...ములకుఁ-నానావిధ=అనేకవి ధములైన, తత్త్వములకుఁ=ప్రాణములు ఇంద్రియములు మొదలగు సకలపదార్థము లకును, నాథుఁడు=ప్రభువైనవాఁడు.

తా. ఓకుమారా! ఈనాదబిందుకళలయందు నేవేదికానవచ్చునో వాని నన్నిఁ టిని చూచుచుండు సాక్షీయే శ్రీరాముఁడు. జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు. నూలములును సూక్ష్మములు నగుభూతభౌతికముల కన్నిఁటికిని ప్రభు పగువాఁడు.

అవ. ఇట్లు ప్రసంగముపలన నాదబిందుకళలపరమార్థస్వరూపమునుగూర్చియుఁ బరమాత్మనిస్వభావమును గూర్చియుఁ జెప్పి తదుపసంహారపూర్వకముగాఁ బ్రకృతము నుపక్రమించుచున్నాఁడు—

సీ. అట్టిశ్రీరామతత్త్వాభాసకళతోడ
నెనసినయాబిందు వెల్లప్రాద్దు
మార్తాండవంద్రాగ్నిమండలాన్వితసూక్ష్మ
చక్షురగ్రమునకు సరి నఫోము
ఖంబుగా నున్నహృత్కమలంబుతో బహి
ర్ముఖమై స్వనిషయానుభూతిఁ దగిలి
మానక పవమానమానసేంద్రియ దేహ
సంగతి నూరక సంచరించు

తే. నట్లు గావున దశనాడికాంతరస్థ
దశవిధేంద్రియపవనచిత్తముల నెల్ల
హంసతత్త్వానుభవమున నడచి నిలిపి
యచలముగఁ జేయు మంతట నాంజనేయ.

166

టీ. అంజనేయ, అట్టి...తోడఁ-అట్టి=పూర్వోక్తమైన, శ్రీరామతత్త్వ=రాము ని యధార్థస్వరూపమగుపర బ్రహ్మముయొక్క, ఆభాస=ప్రతిబింబమైన, కళతోడఁ= చిత్తకళతో, ఎనసినయాబిందువు=ఎనసిన=కూడియున్న, అబిందువు=అబుద్ధి, వెల్లప్రాద్దు= సర్వకాలమునందును, మార్తా...నకుఁ-మార్తాండ=సూర్యునియొక్కయు, చంద్ర= చంద్రునియొక్కయు, అగ్నిమండల=అగ్నియొక్కయు, మండలముతో, అన్విత=కూ డుకొనియున్న, సూక్ష్మచక్షుః=జ్ఞాననేత్రముయొక్క, అగ్రమునకుఁ=చివరకు(భూ)

మధ్యమునకు), సరికొనూటిగా, అసోముఖంబు గానున్న క్రిందవై పునకుదిరిగి నున్న, హృత్కములంబుతో హృదయకమలముతో గూడ (మనస్సుతో హృదయకమలమును పేరఁ గమలాకారమై యసోముఖమగు మాంసపిండ మొకటిహృదయమునఁ బ్రత్యక్షముగ నున్నది. అదియే మనసున కాధారమని యోగులు చెప్పుదురు). బహిర్మఖమై వెలుపలికివచ్చి (బాహ్యవృత్తి కలదియై యుచుట) స్వవి...గిలి-స్వవిషయశనన విషయము లగుకబ్దాదులను, అనుభూతిఁదగిలి-అనుభవించుటయుండు మరగి, మానకవిడువక, పవ...పటికొ-పవమానప్రాణవాయువులతోను, మానసమనస్సుతోను, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములతోను, దేహ=స్థూలసూక్ష్మశరీరములతోను (కారణశరీరము సర్వపుణ్యులును లయస్థానము గావున యూనిందువునకు (అనఁగా బుద్ధికి) ఆశరీరముతో సంబంధమున్నను చలనము గలుగుటకు పీలులేదు కావున నాశరీరమునుగూర్చి యిచట చెప్పఁబడలేదు. సంగతికొ=సంబంధించి, ఊరకసంచరించుకొ=నిష్కారణముగ లోపలికిని వెలుపలికినిదిరుగుచుండును. కావునకొ, దశ...నెల్లకొ-దశ నాదికొ=ముఖ్యము లైన పది నాడుల యొక్కయు, అంతర=లోపల, స్థ=స్థానము, దశవిధ=పదివిధము లగు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, పవన=ప్రాణవాయువులు, చిత్తముల నెల్లకొ=చునకు వీని నన్నింటిని, హంసతత్త్వానుభవమునకొ=అనుభవపూర్వకముగ జీవుని యభ్యాసస్వరూపమును దెలిసికొనుటచే, అడఁచి=నశింపఁజేసి, నిలిపి=నిశ్చలనమును చేసి, అచలముగకొ=కొంచె మైనను కదలకుండునట్లుగ, చేయుము. అంతటకొ=పిదప.

తా. ఓ అంజనేయా! పరమాత్మ ప్రతిబింబ మని చెప్పఁబడి యున్న కళతోగూడి, యాబిందువు సర్వకాలములయందు భూమిధ్యమునకుఁ జక్కగఁ గ్రింద నక్షస్థులమునందసోముఖముగా నున్న హృదయకమలముయొక్క యగ్రమున నిలచియుండును. అహృదయకమలమాలమున వెలికి వచ్చుచు సకలవిధము లగు విషయసుఖముల ననుభవించుచుఁ బ్రాణవాయువులతోను మనసుతోను ఇంద్రియములతోను గూడి సర్వదా సంచరించుచుండునే కాని యొక్కచో నిలువదు. అది నిలువకున్న మనఃప్రాణములు స్థిరము లగుటయుఁ దారకయోగనిష్ఠ కుసుమటయు సంభవింపదు కదా! కావున హంసతత్త్వానుభవము నెఱింగి యాబిందువును స్థిరముగఁ జేయుము. పైనవర్ణింపఁబడియున్న పది నాడులలోను విహరించునింద్రియప్రాణమనంబుల నిశ్చలములఁ జేయుము.

అవ. హంసతత్త్వానుభవము నభివర్ణించుచున్నాడు:—

ఆ. ఇంద్రియముల నిగ్రహించి ప్రాణములతో
మానసమును గూర్చి వానితోడ
హంస యనఁగ నొప్పు నక్షరద్వయము యో
జించి నంతతము భజింపవలయు.

టీ. ఇంద్రియములతో, నిగ్రహించి=జయించి, ప్రాణములతో = ప్రాణవా
యములతో, మానసముతో=మనస్సును, కూర్చి=చేర్చి, వానితోడ=ఆ ప్రాణముల
తోను, మనస్సుతోను, హంసయనగతో=హంసయనెడు, ఒప్పునక్షరద్వయంబుతో=
ఒప్పుచున్న రెండక్షరములను, యోజించి=చేర్చి, సంతతము=ఎల్లప్పుడును, భజంపన
లయతో=జపింపవలయును. అది ఎట్లంటేని=ఆజపించుట యెట్లునగా.

తా. మొట్టమొదట నింద్రియముల వానివానివృత్తులనుండి మరలించి వానితోఁ
బ్రాణములఁ జేర్చి యందు మనసును సంధించి (అనగా:నన్నింటి నేకాగ్రముగఁ జేసి)
యా ప్రాణమనస్సులతోఁగూడ హం, స అనురెండక్షరములను జేర్చి సర్వకాలములయం
డును సేవింపవలయును. (ధ్యానింపవలయును అనుట. ఇదియే హంసతత్త్వానుభవము.
ఇదియే ఆజపాగాయత్రి.)

ఆవ. సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడినహంసతత్త్వానుభవమును (లేక, హంసమంత్ర
జపప్రకారమును) విస్తరించుచున్నాఁడు.—

సీ. అనిశంబు పద్మాసనాసీనుఁడై చూపు

లమరంగ నాసికాగ్రమున నిలిపి

యింద్రియంబుల నెల్ల నిట్టట్టు వోనీక

మదిచేతఁ దిరముగాఁ గుదియఁబట్టి

ప్రాణాదిదశవిధపవనంబులను వికా

రము లంట కుండఁ జొక్కముగ నునిచి

కామరాగాదిసంకల్పవర్జనము గా

స్వాంతంబు వరసి నిశ్చలముఁ జేసి

తే. యనిలమానసములతోడ హంసమంత్ర

మమరఁ గూర్చి జపించుచు సంతమీఁద

హృదయనభమున బిందువు గదల కుండఁ

బెంపుగా నాదకళల వీక్షింపవలయు.

168

టీ. అనిశంబు=ఎల్లప్పుడు, పద్మాసనాసీనుఁడై=పద్మాసనమునఁ గూర్చుండి, చూ
పులు, అమరంగతో=చక్కగ, నాసికాగ్రమునతో=ముక్కుకొనయందు, నిలిపి=ఉం
చి, ఇంద్రియంబులనెల్లతో, ఇట్టట్టుపోనీక=చలింపఁక, మదిచేత=మనోబలముచేత,
తిరముగా=నిశ్చలముగా, (లేక దృఢముగా) 'కుదియఁబట్టి=నిర్బంధించి, ప్రాణా...
లతో=ప్రాణాది=ప్రాణము మొదలగు, దశవిధపవనంబులతో=పదివిధము లగువాయువు
లను, వికారములు=మార్పులు, అంటకుండ=కలుగకుండ, చొక్కముగనునిచి=బా
గుగ నిలిపి, కామ...ముగా=కామరాగాది=కామము రాగము మొదలగు, సంకల్ప

రామతత్త్వము = శ్రీరామునియొక్క యథార్థస్వరూపము (అనఁగా: బ్రహ్మము), అమలము = పరిశుద్ధము, అగుహకారమాత్మ = అగు = విన, హకారమాత్మ = హకార మగును (అనఁగా: పరబ్రహ్మస్వరూపము హకారార్థ మనుట).

తా. ఓ అంజనేయా! ఆహంసమంత్రమును జపించునప్పుడు దాని కర్థ మగు పదార్థమును భావించుచుండవలయును గావున దాని నెఱింగించెద వినుము. ఆహంత్రమునందు హకారము, సకారము, అనుస్వారము అనునివికలవు. అందు నాదబిందుకళల కుత్పత్తిస్థానమైనట్టియు వానిని వేరువేరు దెలిసికొనునట్టియు, వానినే యననేల? సకలప్రపంచమునుఁ దనజ్ఞానకక్షిచేఁ బ్రకాశింపఁజేయునట్టియు నాశ్రీరాముఁడే (బ్రహ్మమే) హకారమున కర్థమైయున్నాఁడు.

తే. మహితదేహేంద్రియప్రాణమానసాది

దృశ్యరూపిణీయును జడాత్మికయుఁద్రిగుణ

కలితయు ననాదియు మహావికారి యైన

ప్రకృతి యగును సకారంబు పరమపురుష.

170

టీ. పరమపురుష = పురుషశ్రేష్ఠా ! అంజనేయా, మహి...ణీయుఁ = మహిత = ఒప్పుచున్న, దేహ = దేహము, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, ప్రాణ = ప్రాణములు, మానసాది = మనస్సు మొదలైన, దృశ్య = దృశ్యములే (కినఁబడుప్రపంచమే), రూపిణీయుఁ = స్వరూపముగాఁ గలదియు, జడాత్మికయుఁ = చైతన్యకక్షిలేనిదియు, త్రిగుణకలితయుఁ = సత్త్వరజస్తమోగుణములతోఁ గూడినదియు, అనాదియుఁ = అనాదినిధమైనదియు, మహావికారి = లెక్కఁకుమిక్కిలి యగుమార్పులకలదియూ, వినప్రకృతి = వినమాయకక్షి, సకారంబు = సకారము, అగుఁ = అవును. (ప్రకృతియే సకారార్థమనుట.)

తా. పురుషదత్తమా! దేహము ఇంద్రియములు మనసు మొదలగుదృశ్యపదార్థములే స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు, అచేతనయైనట్టియు, సత్త్వరజస్తమోగుణముయై నట్టియు, నానావిధములగు వికారముల కాశ్రయమైనట్టియు మూలప్రకృతియే యాహంత్రమునందలి సకారమున కర్థము.

అవ. ఈ క్రిందిపద్యమున ననుస్వారార్థనిర్ణయపూర్వకముగ పదార్థవివరణమును ముగించి వాక్యార్థమును వివరించుచున్నాఁడు:—

క. వినమా పురుషప్రకృతుల

ఘనతాదాత్మ్యంబు మధ్యగతిబిందువు గా

వున హంస యనఁగ జీవుం

డనిలమనోయుక్తుఁ డగుచు నతఁడు వెలుంగుఁ.

171

టీ. వినుము. ఆపు...బు-ఆపురుషప్రకృతుల=ఆమాయాబ్రహ్మములయొక్క-,
 ఘన=అధికమైన, తాదాత్మ్యంబు=తాదాత్మ్యసంబంధము, మధ్యగతబిందువు=హకా
 రసకారములకు నడుమనున్న యనుస్వారము. (అనఁగా: హంసమంత్రమునందలి హకా
 రసకారములకు నడుమనున్న యనుస్వారమునకు మాయాబ్రహ్మలసంబంధమే యర్థమును
 ట). కావున=హంసయనఁగఁ=హంసయనఁగా, జీవుండు=(హంసపదమునకు జీవు
 డర్థమునుట)మాయయిన నవిద్యయనిన నొకప్రకృతియే కావునను దానిచే నావరింపఁ
 బడియున్న బ్రహ్మమే జీవుండు కావునను ఇట్లుఁ జెప్పఁబడెను.) అతఁడు = అజీవుండు,
 అనిలనునోయుత్తఁడగుచుకొ=ప్రాణములతోను మనసుతోను గూడినవాడై, వెలుఁ
 గుకొ=ప్రకాశించును.

తా. అజీవబ్రహ్మలక నాదినుండియుఁ గలయభేదసంబంధమే యనుస్వారమున
 కర్థము. కావున హంస యనుమంత్రమునకు జీవుఁ డని సమదాయార్థము. మాయచే
 నావరింపఁబడియున్న బ్రహ్మమనే కదా జీవుఁ డనుచున్నాము. అజీవుఁడై ప్రాణవాయు
 వులతోను మనసుతోను గూడి విహృచ్చిచు చుండును.

→ { అష్టదశపద్ధమున హంస తిరుగునప్పుడు గలిగెడు } →
 గుణవిశేషముల వివరము

అవ. ఈహంసను సుక్షీరూపముగా వర్ణించుచున్నాఁడు.

వ. ఇట్లు నిర్వికారుం డైనపురుషునకుఁ కేవలజడాత్మిక యైనప్రకృత్తి
 కిం బ్రత్యేకంబు గాఁ గర్తృత్వభోక్తృత్వాదిరూపసర్వసంసారంబు
 ఘటించ దట్లు గావున హకారస్వరూపకుం డైనయాత్మం డాత్మ శక్తి
 యైనసకారంబుతో నన్యోన్యతాదాత్మ్యధ్యానరూపంబునఁ గూడి
 హంసస్వరూపకుం డైనజీవుం డైనవదావీరపురంబునం బ్రవేశించి
 వివిధేంద్రియ ప్రాణమనోయుక్తుం డై పంజరాంతరంబున మెలంగు
 వులుంగు తెఱుగునం జిక్కి వెడల నుపాయంబు గానక నానావిధ
 భోగంబు లనుభవించుచుం గ్రీడించునట్టిహంసకు నగ్నిసోముల
 పక్షంబు లోంకారంబు శిరంబు ద్రినేత్రంబు ముఖంబు దుద్రుద్రా
 ణులు చరణంబు లై యొప్పుర భానుకోటిప్రతీకాశం బై కాష్ఠంబుల
 యందు పహ్నియుఁ దిలలయందుఁ దైలంబు తీరంబులయం దాబ్ధ్యం
 బు న్యాపించి యున్నచందంబున బ్రహ్మదిస్తంబ పర్యంతసర్వ
 భూతంబులయందు హృదయకమలం బధిష్ఠించియుండు నందుఁ బూ

ర్వనశంబునఁ బుణ్యమతియు నాగ్నేయదశంబున నిద్రాలశ్యాదులు
యామ్యదశంబునఁ గ్రౌర్యశేముషియు నై రృతిదశంబునఁ బావబుద్ధి
యుఁ బశ్చిమదశంబునఁ గ్రీవము వాయవ్యదశంబున గనునాదిమనీ
షయు సౌమ్యదశంబున రతిప్రీతియు నీశాన్యదశంబున స్రవ్యాదా
నంబు మధ్యంబున వైరాగ్యంబుఁ గేసరంబుల జాగ్రదవస్థయుఁ గర్ణి
కయుఁడు స్వప్నంబు లింగంబున నుషుప్తియుఁ బొందుచుండు మఱి
యు నెప్పుడు వద్వత్పాగి యగు నప్పుడు నాదంబున విలీనం జగు
నది తురీయంబున్నాదం బాధారాదిబ్రహ్మారంభపర్యంతంబు శుద్ధస్మ
టికసంకాశం బైరింపియుండు నదియే పరమాత్మతత్త్వరహస్యం బని
యోగీశ్వరులచేతఁ జెప్పింబడు నట్లగుటంజేసి.

172

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, నిర్వికారండు=మూర్ఖులు లేనివాఁడు, ఐనపురుషు
నకుఁ=ఐనట్టి బ్రహ్మమనకును, కేలజదాత్మిక=కేలజ=సంపూర్ణముగా, జదాత్మిక=
చైతన్యము లేనిది. ఐనప్రకృతికిఁ=ఐనట్టిమాయకును, ప్రత్యేకంబుగాఁ=వేవేరులు
గా, కర్తృత్వ...రంబు-కర్తృత్వ=ఒకదాని నాచరించుట, భోక్తృత్వ=దానిఫల
ము ననుభవించుట. అదిరూప=మొదలైనయాకారముగల, సర్వ=సమస్తమైన, సంసా
రంబు, ఘటింపదు=కలుగలేదు. అటుగావునఁ=కాబట్టి, హకారస్వరూపమండు=
హకారమే స్వరూపముగాఁ గల (హకారమున కర్థమైన), ఐనయాత్మండు = ఐనట్టి
బ్రహ్మ, అత్తశక్తి=తనశక్తి (పరబ్రహ్మయొక్క శక్తియే ప్రకృతి యని మనుషే
నిరూపించియున్నాము.) ఐనసకారంబుతోఁ=ఐనట్టిసకారముతో, అన్యో...బునఁ-
అన్యోన్య=ఒకదానితో నొకదానికిఁగల, తాదాత్మ్య=తాదాత్మ్యము (తాదాత్మ్య
మనఁగా భ్రాంతినిర్ధనసంబంధమని మనుషే నిరూపించియున్నాము). ధ్యానంబునఁ=
ధ్యానించుట యనుస్వరూపముతో, కూడి=చేరి(సంబంధపడి), (అనఁగా: పురుషునితో
ప్రకృతియుఁ బ్రకృతితోఁ బురుషుండును చేరినట్లుతోచి)హంసస్వరూపమండు=హం
సమంత్రరూపుఁడు, ఐనజీవుండై=ఐనట్టిజీవుఁడుగా (మాయతో సంబంధించుటవలన
బ్రహ్మమనకు జీవత్వము కలిగె నని భావము), నవద్వారపురంబునఁ=తోమ్మిదిద్వార
ములుగల యాదేహమందు, ప్రవేశించి, వివి...భక్తుండు=వివిధ=అనేకము లైన,
ఇంద్రియ=ఇంద్రియములతోను, ప్రాణ=ప్రాణవాయువులతోను, మనః = మనస్సు
తోను, యుక్తుండై=కూడినవాడై, పంజరాంతరంబునఁ=పంజరములోపల, మెలం
...గునఁ=మెలఁగు=ఉన్న, పులుగు తెఱంగునఁ=పక్షివలె, చిక్కి, వెడలఁ=వెలికి
బోవుటకు, ఉపాసుంబు, కానక=తెలిసికొన లేక, నానావిధభోగంబులు-నానా

విధం=అనేకవిధములైన, భోగంబులు=పుణ్యపాపమిత్రకర్మములవలనఁ బుట్టినసుఖదుఃఖమిత్రఫలముల మునుఁగనమును, అనుభవించుచుకొ, కీర్తించునట్టి హంసకుఁ=కీర్తించుచున్న హంసకు (జీవునకు), అగ్నిసోములు=అగ్నియును, జంప్రచును, పక్షింబులు=కెక్కలు (ఈజీవుల హంసపక్షిగా వర్తించుచున్నాడు.) ఓంకారంబు=ప్రణామ, శివంబు=శివుని, ప్రసేప్రంబు=జ్ఞానశక్త్రమును, ముఖంబు=మొగము, గుర్తగుర్తాంబులు=గుర్త=ఈశ్వరచును. రుద్రాంబులు=పార్వతీయును, చరణంబులై=పాదంబులై, ఒప్పానక=ఒప్పుచుండగా, భాసుకోటి=కోటిసూర్యులతో, ప్రకీకాశంబై=నమఃశాస్త్ర, కాష్ఠంబులయందుకొ, పహ్నియక=అగ్నియును, తిలయంబు=చంద్రులయందు, తైలంబు=నూనెయు, క్షీరంబులయందుకొ = పాలయందు, అశ్వంబు = ఘృతంబును, వ్యాపించియున్న చందంబునకొ = వ్యాపించియున్నట్లు, బ్రహ్మాది...యందుకొ - బ్రహ్మాది = చతుర్ముఖుడు మొదలు, స్తంబపర్యంతకొగణికపాంచజనుల, స్వర్ణధూతంబులయందుకొ = సకలజంతువులయందును, హృదయంబులంబు = హృదయపద్మమును, అధిష్ఠించియుండుకొ = ఆశ్రయించియుండును. (జీవుఁ డగునిహంస లేనిచోటే లే దనుట) ఆంధుకొ = ఆహృదయకమలమునందు, పూర్వదశంబునకొ=తూర్పుదిక్కునందున్న రేకువై నాహంససంచరించునప్పుడు, పుణ్యమతియుకొ = పుణ్యములఁ జేయవలయు ననునిచ్చును, ఆగ్నేయదశంబునకొ= అగ్నిదిక్కున నుండుదశమున సంచరించునప్పుడు, నిద్రాలస్థాదుంబులనిద్ర=నిదురయును, ఆలస్య=సోమరితనమును, అదులు=అఁకలిదప్పి మొదలగునవియును, యామ్యదశంబునకొ=దక్షిణపువై పున నున్న రేకునందు, కౌర్మశేమషియుకొ=కూరబుద్ధియు, నైరృతిదశంబునకొ=నైరృతిపార్శ్వముననున్న రేకునందు, పాపబుద్ధియుకొ=పాపముచేయవలయునను తలంపును, పశ్చిమదశంబునకొ=పడమటి రేకునందు, క్రిడయుకొ=ఆటయందలియచ్చయు, వాయువ్యదశంబునకొ=వాయువుదిక్కుననున్న రేకునందు హంస తిరుగునప్పుడు, గమ...మయుకొ-గమన=నడచుట, ఆది...మొదలగునానియందలి, మనిషయుకొ=బుద్ధియును, సోమ్యదశంబునకొ=కుబేరునిదిక్కునందున్న రేకునందు, రతిప్రీతియుకొ=రతియందలియచ్చయు, ఈశాన్యదశంబునకొ = ఈశాన్యదిక్కునందున్న రేకునందు, ద్రవ్యాదానంబుకొ-ద్రవ్య=ద్రవ్యమును, ఆదానంబుకొ=ఇయ్యవలయును, (లేక తీసికొనవలయునని), మధ్యంబునకొ=పద్మమయొక్క నడిమిభాగమునందు హంస నిలిచియున్నప్పుడు, వైరాగ్యంబుకొ=వైరాగ్యమును, కేసరంబులకొ=పద్మకేసరములయందు, బాగ్విదవ్యయు, కల్లికయందుకొ=మిదైలయందు, స్వప్నంబు=స్వప్నావస్థయు, లింగాంబునకొ=తామరయంపయందు, హంసయున్నప్పుడు, సుఖప్రియుకొ=సుఖప్రీతియును, పాండమందుకొ = కలుగుచుండును. మఱియుకొ, ఎప్పుడు=ఏనమయమునందు, పద్మత్యాగియుగుకొ=అహంస పద్మమును విడుచునో, అప్పుడు=అసమయమున,

నాదంబుకొ = ప్రణవనాదమునందు (ప్రణవము నకు పరబ్రహ్మయర్థము కావునను సాక్షి
యగుజీవునకు నాదమునందు నిలయుముసంభవింపదు కావునను ఇచ్చటి నాదకల్పముచే
పరబ్రహ్మమేచెప్పబడె ననియూహించునది.) విలీనంబుకొ = అయము నొందును. అది =
అయైక్యము, తులీయంబు = తులీయాస్థ, అన్నాదంబు = ప్రణవార్థమగు నాపరబ్రహ్మము,
అథారాది బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతంబు = అథారము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు, శుద్ధ...
శంభై = శుద్ధ = నిర్మలమైన, స్ఫటిక = స్ఫటికరత్నముతో, సంకాశంభై = సమానమైనదై,
నిండియుండుకొ = వ్యాపించియుండును. అదియే = ఆ బ్రహ్మమే, పర... బని = పరమార్థ =
సత్యమైన, తత్త్వ = స్వరూపముయొక్క (జీవస్వరూపముయొక్క), రహస్యంబని = గోప్య
విషయమని (అనగా: నందఱకును తెలియకకృమగు జీవహాస్యరూపమని), యోగీశ్వ
రులచేతకొ = శ్రేష్ఠులగుయోగులచే, చెప్పబడుకొ = పలుకబడుచున్నది. (బ్రహ్మ సర్వ
భ్యావకుడై యైనను యొకదేశమునందే యున్నాడని చెప్పబడి యుండును) సుఖముగా
చెలియుకొక కనియెఱుంగునది). అట్లుగుటంజేసి, కావున.

తా. పరబ్రహ్మము నిర్వికారఁ డగుటచేతను మాయయు చేతన మగుటచేతను
కర్తృత్వ భోక్తృత్వాదిరూప మగుచిసంసార మిం దెవ్వరికిని సంభవింపదు. సంసార
మన్న నో యనుభవసిద్ధమగుచున్నది. కావున నీమాయాబ్రహ్మల కేదియో సంబంధ మొక
టియుండితీరవలయును. ఆసంబంధముకూడ సత్యమైనచో నెప్పుటికిని నశించును. కా
వున ముక్తి యనునదియే లేకపోవలసివచ్చును. కావున నాసంబంధము తాదాత్మ్యసం
బంధముగా నుండవలయును. సంయోగసంబంధ మనిన యెడల పరమాత్మ సవికారుఁ
డుకావలసివచ్చుటచేత నది యుక్తము కానేరదు. (సవాయసంబంధము వేదాంత మత
ములొలేదు.) కావున నధ్యాసరూపమగు తాదాత్మ్యసంబంధమే యిచ్చుటఁ జెప్పగొప్పి
యున్నది. మాయాబ్రహ్మల నాను లగుటచే వారలకుఁ గలసంబంధముకూడ ననాదియే
కావలసివచ్చుచున్నది. ఇట్టి తాదాత్మ్యసంబంధముచే నాపరబ్రహ్మము మాయాసహితుఁ
డై శరీరమునఁ బ్రవేశించి సకలసంసారము ననుభవించుచు హంస (జీవుఁడు) యని
పేర్కొనఁబడుచున్నాఁడు. ఆహంస పంజరమునందుఁ జిక్కిన హంసపక్షివలె వెలికిఁ
జ్జోనేరక శరీరమునందేవిహరించుచున్నది. ఆహంసకు చంద్రాస్మలు రెక్కలు. ఓంకా
రముశిరస్సు. జ్ఞాననేత్రము ముఖము. ఈశ్వరుఁడును పార్వతియుఁ బాదములు. ఇట్టి
సమమతో నాహంస తిలలయందు తైలంబును జీరమునందు ఘృతంబును వ్యాపించి
యైయున్నది. చతుర్ముఖ బ్రహ్మ మొదలు గణికపోతవఱకుఁ గలసర్వపదార్థములయందును
వ్యాపించి యున్నది. హృదయకమలము నాశ్రయించి కొటిసూర్యుల వలె వెలుఁగుచు
న్నది. ఆహృదయకమలమున నెనిమిదిదళములుగలవు. అందుఁ దూర్పున నున్నదళము
నీహంస విహరించు చుండునని మనమునందు పుణ్యకార్యవిషయములగు సంకల్ప
ములు జనించును. ఆగ్నేయదిశయందలి దళమున నిద్రయ నాలస్యము మొదలగునవి

కలుగును. దక్షిణదశంబున పూర్వబుద్ధియు నైవృత్తిదికయందలి దశమున సాపవృత్తులు నుద్భవించును. పశ్చిమదశమున నాహంసవిహరించునప్పుడు క్రీడయందలి యభిరుచియు వాయవ్యదశమున నిలతి యున్నప్పుడు నడునలయు ననుతలంపును ఉత్తరదశముననున్నప్పుడు రతియందలి యిచ్చయు ఈశాన్యదశమున ధనధాన్యమునందలి సంకల్పమును పంథవించును. కమలమధ్యమునం గున్నప్పుడు వైరాగ్యము పుట్టును. కేసరము లందునుఁ గర్ణికయందును తొడిమెయందును క్రమముగ జాగ్రత్సృష్టసుఖస్త్యవస్థలనుధివింపఁబడును. ఇదియునుఁగాక నాహంస పద్ధత్యు నెప్పుడువిడుచుచునో యప్పుడు ప్రాణవార్ధమని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడియున్న ఘంటానాదమునందు లయమునొందును. ఆనాదము మూలాధారము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు నేకవిధముగ వ్యాపించి యున్నది. అదియే పరబ్రహ్మతత్త్వరహస్య మని యోగులు చెప్పుదురు. కావున.

— హంసాదిలయస్థానసూచనము. —

క. దేశికనాథునిమహాదుప, దేశమునలనక వివేకదృష్టివలనఁ ద

న్నాశస్థలము నుఘమ్నా, దేశం బని దానికీలఁ దెలియఁగవలయున్.

టీక. దేశ...నక-దేశికనాథుని=నద్గురునియొక్క, మహత్=గొప్పదియగు, ఉపదేశమునలనక=బోధవలనను, వివేకదృష్టివలనక=జ్ఞానదృష్టివలనను, తన్నాశస్థలము=అశేవరూప మగుహంసయొక్క-లయమునకు (అనఁగా: ఆహంస పరబ్రహ్మ నందు లీనమగుటకు) స్థానము. సుఖమ్నా దేశం బని=సుఖమ్నా నాడిమధ్య భాగమని, న్నాదయకమలమునందు దహరాకాశమనుపేర నొక యాకాశముకలదని శ్రుతులయందు చెప్పఁబడి యున్నది. యోగశాస్త్రమునందు సుఖమ్నా నాడిమధ్యభాగమే దహర మని చెప్పఁబడియున్నది. అసుఖమ్నా నాడిమీడ మూలాధారము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రమువఱకు నున్నది కావున నెట్లుచెప్పినను విరోధముకలుగదని తెలిసికొనవలయును.) దానికీలఁ=దానిరహస్యము, తెలియఁగ వలయున్=తెలిసికొనవలయును.

తా. ఆచార్యునియుపదేశము ననుసరించియు బహువిధము లగుయొక్తుల ననుసరించియుఁ జూచిన నాహంస లయము నొందునట్టిస్థానము సుఖమ్నా నాడిమధ్య ప్రదేశ మని తెలిసికొనవలయును.

ల. పర్యవృత్తవృద్ధయలబలాతములయందు

నమరే బలవత్సానములతోడ

హంస యనుముఁ బలుకునతఁడె నే నను కీలుఁ

దెలిసి తలఁప వదియుఁ బోలియు నంత.

టీక. అ త్తే = పీదప, చర్మము - సర్వభూత = సమస్తప్రాణుల
యొక్క, హృదయజలజాతములయందు = హృదయజలములయందు లేక, సుఖ
మృదానాదీమధ్యభాగములయందు, సమతే = భేదములేకుండ, పవనమానసములతో
డక - పవన = ప్రాణములతోను, మానసములతోడక = మనస్సుతోనుకూడి, హంస
యనుచు = హంసయని, పలుకునతడే = జపమునేయువాడే (బ్రహ్మభిన్నుడగు
పురుషుడే), నేననుకీలచెలిసి = నేను (జీవుడు) అనునట్టి మునుగ్రహించి, (అనగా
బ్రహ్మమునను జీవునకు భేదములేదని గ్రహించి) తలచక = ధ్యానింపక, అది
యాక = జీవుడు సుఖమృదానాదీమధ్యమున పరబ్రహ్మముతో నైక్యమగుచున్నాడు.
కొంతకాల మాయనతో వేరుగనుండెను' అను మొదలగు భావరహిత, హంసయు =
నశించి పోవును.

తా. సమస్తభూతములయొక్కయు హృదయజలముల నాక్రమించి 'హంస'
యని పలుకుచు సంచరించువాడనే నేను. వానికిని నాకును భేదములేదు. అని మర్తమును
చెలిసికొని ధ్యానము చేసె నేని తాను వేరు, హంసమంత్రాధిదేవత యగు జీవుడు
వేరు, తానాజీవుని ధ్యానము చేయుచున్నాడు అను భేదము లన్నియు నశించును.
జీవుడు బ్రహ్మమునందు లయ మగుచున్నాడు, సుఖమృదానాదీమధ్యమునఁ దేలుచు
న్నాడు అనునట్టి భావనయే నశించును.

అవ. ఈవిధముగా మంత్రమును మంత్రార్థమును ప్రత్యక్షముగ నామంత్రార్థ
మును భావింపలేనివారికి నుపకారముగ నాహంసను పక్షిరూపముగ భావనచేయుచున్న
ననియు నుపదేశించి యాధ్యానముతుద కెట్టిఫలము నొసంగునో దానిని గూడ వివ
రించి యీక్రింద నుపసంహరించుచున్నాడు.

ఆ ఈరహస్య మెఱిగి యేకాగ్రచిత్తుడై

సంతోషము భజింపఁ జాలునేని

యనిలమానసములు హంసంబుతోఁగూడ

విలయ మొందు మొదలివెలుగుచుండు.

175

టీక. ఈరహస్య మెఱిగి = ఈవివరింపఁబడిన రహస్యవిషయమును చెలిసికొని,
ఏకాగ్రచిత్తుడై = శ్రీరమగుమనస్సుకలవాడై, సంతతము = సర్వకాలమునందును, భజిం
చాలునేని = నేవింప నేర్చినచో, అనిలమానసములు = ప్రాణవాయువును మనస్సును,
హంసంబుతోఁగూడక = హంసపక్షివలె నిర్లింపఁబడియున్న జీవునితోఁగూడ మొదలి
వెలుగుచుండుక = అనాదినిర్ధ మగుపరబ్రహ్మప్రకాశమునందు, విలయమొందు =
నశించును.

తా. ఈ కహవ్యవిషయమును ప్రసించి ఏకాగ్ర మగుమనస్సుతో నెప్పుడును భ్యానించు లేని వానిమనఃప్రాణములు జీవరూప మగుహంసతోమాడ అనాదిసిద్ధమగు పరబ్రహ్మమునందు రీతము లగును. (ఆచరణా నోక్షముకలుగును.)

— శ్రీ శేషక పూరక మంభకములనిరరణము. శ్లో॥

ఆ హంసమంత్రము ప్రాణాదువుతోగూర్చి జపింపఁబడవలయుననిచెప్పఁ బడియున్నదికదా. దానివిధానము ఏకైక వినియోమవాఁడై మొట్టమొదట శేషక పూరక మంభక స్వరూపములగు శిష్యుచున్నాఁడు. —

సీ. హృదయగతప్రాణుఁడే తెలియనాశికా
వివరంబువలనను నెలికీ ద్వాన
శాంగులపర్యంతముని శేషకం బగు
నరుదెంచునంతలో నర్థసమయ
మచ్చోట లయ మగు నది బహిఃకుంభకం
బారీతి లోపలి కగుగుఱదియె
పూరకం బననొప్పు బూరించునంతలో
నర్థకాలంబు దా నడగు నచట
తే. నదియె యాంతరకుంభకం బనంగఁ దనగు
బానంగ నిబ్బంగి శేషకపూరకాది
గతులచే విహరించు నీగాలి వానిఁ
గలసి మదితోడ హంసంబు మెలగునవును.

176

టీక. హృదయగతప్రాణుఁడు = హృదయస్థానమునం దున్నప్రాణవాయువు, వాని...వలనకా-వానికా=ముక్కుమొక్కు, వివరంబువలనకా=ద్వారమునుండి, వెలికికా=వెలుపలికి, ద్వాదశాంగులపర్యంతము=పంద్రైంశంబులదూరమునఁగను, ఏతెంచుకా=నిచ్చును, అది=అచ్చుట, శేషకంబగుకా=శేషక మని చెప్పఁబడును. అరుదెంచునంతలోకా=నిచ్చినంతసమయములో, అర్థసమయము=సగముకాలము (అనగా పచ్చుట కెంతకాలము పట్టునో నానిలో సగముకాలము.) అచ్చోటకా=బయట, లయ మగుకా=లీడుఁడైయుండును (అనగా లోనికి బోక నిలిచి యుండు ననుట). అది=అనిలచియుండుట, బహిఃకుంభకంబు=బహిఃకుంభకము, (వెలుపలఁ గలుగునట్టికుంభకము.) అరీతికా=అరీధముగా, లోపలికగునదియె=లోపలికి బోవుటయే, పూరకంబననొప్పుకా=పూరక మనిచెప్పఁబడును. పూరించునంతలోకా=పూరించుటకు పట్టినంత కాలములో, అర్థకాలంబు=సగముసమయము, అచటకా=అస్థలమునందు (లోపల)

తానడంగుకొకదలక నిలిచి యుండును, అదియే అలోపలనిలుచుటయే, అంతరకుంభకంబనగఁగదనరుకొక అంతరకుంభక (లోపలజరుగుకుంభకము) మని చెప్పబడును. పాంసగకొకదముగా, ఇబ్బంగికొకదవిధముగా, రేచకపూరకొకదగుతులచే రేచకము పూరకము మొదలగువానిచే, ఈ గాలి = ఈ ప్రాణవాయువు, విహరించుచీరుగుచున్న, వానికొక అరేచకపూరకకుంభకములను, కలసి, మదితోడకొక మననుతోఁగూడి, హంసఁబు = హంసమంత్రము (లేక హంస,) మెలఁగునపుడు = సంచరించుచున్నప్పుడు (అనగా అరేచకపూరకకుంభకములతోఁగలసి మనసు తిరుగుచుండుటయు, దానితోఁగూడి హంసము సంచరించుటయు స్వాభావికమనుట. ఉత్తరపద్యముతో నన్వయము.)

తా. హృదయమునందున్న ప్రాణవాయువు నాసికనుండి వచ్చెఁడంగుకొకములు వెలికివిచ్చును. అదియే రేచకమనఁబడును. వచ్చినకాలములో నర్థభాగము వెలుపలనిలుచును. దానికి బహిఃకుంభకమనిపేరు. ఇట్లే లోపలికిఁజనుటకు పూరకమనియు నర్థపమయములో నడంగియుండుటకు నాంతరకుంభకమనియుఁజేరు. ఈవిధముగా సంచరించుచున్న గాలి నాశ్రయించి మనసు సంచరించును. దానితోఁగూడి హంసయు విహరించుచుండును.

తే. పూరకము నహంకారంబు పొందుపఱచి

కుంభకంబున బిందువుఁ గూర్చి యుం

రేచకమున సకారంబుఁ జూచి వానిఁ

దెలియు తెలివియె నే నని తెలియవలయు.

177

టీక. పూరకమునకొకపై వివరింపఁబడినపూరకమునందు, హంకారంబు = హంసమంత్రమునందలి “హ”యను నక్షరమును, పొందుపఱచి = చేర్చి (ఉన్నట్లు సంకల్పించియునుట), కుంభకంబునకొకకుంభమునందు, బిందువుకొకహంకారమునకు పార్శ్వముననున్న అనుస్వారమును, కూర్చి = చేర్చి, అంతకొకపిదప, రేచకమునకొకపై నవివరింపఁబడియున్న రేచకమునందు (నిశ్వాసమునందు), సకారంబుకొకహంసమంత్రమునందలి “స” యనువర్ణమును, చూచి = ఉన్నట్లు భావించి, వానికొక అరేచకపూరకకుంభకము లనువానితోఁగూడి విహరించుమనస్సును అరేచకాదులతోఁజేర్పఁబడిన హంసమంత్రమును, తెలియు తెలివియె = తెలిసికొనునట్టిజ్ఞానమేను, (ఏని నన్నిటిని) నే నని తెలియవలయుకొకజీవస్వరూపమని తెలిసికొనవలయును.

తా. హంసమంత్రము నీ ప్రాణవాయువుతోఁగూర్చి జపింపవలయును. ఎట్లనిన; పూరకమునందు హంకారము కలదనియు అంతరకుంభకమునందు అనుస్వారము కలదనియు రేచకమునందు సకారము కలదనియు భావింపవలయును. ఇట్లు భావించి జపిం

చునప్పుడు “అజపమును వేలిసికొనుజ్ఞానమే నాయథార్థస్వరూపము” అని తెలిసి
కొనుచుండవలయును.

→ మట్టమలములనిర్ణయము. ←

అస. ఇట్లు మంత్రానుష్ఠానప్రకారమును వివరించి సాధకులకు సుపకారము
నుండదుటకై దానిసంఖ్యను వివరించు చున్నాడు. —

నేత్రేష్టనిలమానసములతో నెలసి హంస

యాటుకమలంబులందు సహర్నిశంబు

లీలచే నిరుపదియొక్క వేల యాటు

నూలుమాటులు విహరించు మేరతోడ.

178

టీక. ఇట్లు = ఈ విధముగా, హంస = హంసపక్షి, అనిలమానసములతోక = వాయు
పుతోను, చుననుతోను, ఎనసి = కూడి, అటుకమలంబులయందుక = మూలాధారము
మొదలగునాటుకమలములయందును, అహర్నిశంబు = రేయంబునను, లీలచేక = విలాస
ముతో, ఇరుపదియొక్క వేల యాటునూలుమాటులు, మేరతోడక = మితితో, విహ
రించుక = తిరుగును. (మనఃపునకు లేక, జంతువునకు ఒకసూర్యోదయము మొదలు
రెండినసూర్యోదయము లోపల ఇరుపదియొక్క వేల యాటునూలుమాటులు శ్వాస
తిరుగును. ఇది స్పష్టమని విషయము. జాడ్యగ్రస్థుడైకొని పరుగెత్తుట మొదలగువాని
వలన నలనటఁ గాని యున్నప్పుడు ఈ పరిమితిని శ్వాససంచారము మించును. తగ్గుట
మాత్ర మెప్పటికిని లేదు.)

తా. ఇట్టిహంస వాయుపుతోఁగూడి యన్నికమలములయందును విహరించు
చుండును. సూర్యోదయము మొదలు మరలసూర్యోదయమునఁజకు నావిహరములసంఖ్య
యిరుపదియొక్క వేలునాటునూలుకై యున్నది పురుషునకు దినమున కిరుపదియొక్క
వేల యాటునూలుమాటులు శ్వాస తిరుగుచుండు ననియు దానితోఁగూర్చి హంసమం
త్రమును జపింపవలసివచ్చుటచే నదియు, నన్నిమాటులు జపింపబడునదియే యగునని
యతెలిసికొనవలయును.

వ. అట్లు గావున గుదస్థానంబున విశేషసవస్థగలదై, చతుర్దశయు క్తంబై
తప్తకాంచనపుష్పసన్నిభంబై, మహీనిలయందై, ఘ్రాణికాంబున,
మూలాధారచక్రంబు విలసిల్లు నందు వినాయకున కాటునూలు
లను లింగస్థానంబున విభవయరలవర్ణగలదై, వడ్డశ్శసమున్వీతంబై,
రక్తవర్ణంబై, జలాలయందై, రసనాకారణంబై, నావీధిష్ఠానచక్రంబు

రంజిల్లు, నందుఁ జతుర్ముఖున కాలువేలును, నాభిస్థానంబున డడణ తథదధనవఫవర్ణగం బై, దశదళోపేతం బై, తేజోనివానం బై, వీతనర్ణం బై, నేత్రకాణంబై, మణిపూరచక్రంబు ప్రకాశించు; నందుశ్రీమహావిష్ణున కాలువేలును; హృదయస్థానంబున కఖగఘజ చఫజఝఞ టతసర్ణగంబై, ద్వాదశదళోపేతంబై, శ్వేతవర్ణంబై, మరుత్మందిరంబై, త్వగింద్రియకారణంబై, యనాహతచక్రంబుదనరు; నందు రుద్రున కాలువేలును; గంతస్థానంబునం దకారాదిజోడశస్వ రగం బై, షోడశదళయతంబై, నీలవర్ణంబై, గగనసదనంబై, శ్రోత్ర కారణంబై, విశుద్ధచక్రంబులరు; నందు జీవాత్మనకు సహస్రంబును; భూమిధన్యస్థానంబున హంక్షయ్యనువర్ణంబులుగలిగి, ద్విదళలలితంబై, మాణిక్యవర్ణంబై, యంతఃకరణభవనంబై, యాజ్ఞాచక్రంబోష్ఠ; నందుఁ బరమాత్మనకు సహస్రంబును; బ్రహ్మరంధ్రస్థానంబున నోంకార వర్ణగంబై, సహస్రదళశోభితంబై, కటిసూర్యచక్రకళమానంబై, ధీవిలయస్థంబై, సహస్రారచక్రంబులరారు; నందు శ్రీగురుస్వామికి సహస్రంబును, శ్రీమద్దేశికోక్తాసనముద్రాలక్ష్యమంత్రధ్యానక్రమపూ ర్వకంబుగా సమర్పించుసద్గురుభక్తుండు జీవన్ముక్తుం డగునట్లాప్తిం చునప్పుడు.

179

టీక. అట్లుగావునకా=కాబట్టి, గుదస్థానంబునకా=వశపసవర్ణగంబై=వ, శ, ష, స వర్ణములు గలదియై, చతుర్దళయతంబై=నాలుగుదశములతోఁ గూడి, తప్త... గంబై=తప్తకాంచన=పుటము వేయఁబడినబంగారుయొక్క, పుష్ప = కమలముతో, స్పృశంబై=సమానమై, మహానీలయంబై=భూమి కాధారస్థానమై పూజాకారం బైనానకకు కారణమై, మూలాధారచక్రంబు=మూలాధారమనుచక్రము, విలసి ల=ప్రకాశించుచుండును, అందుకా=అమూలాధారచక్రమునందు, వినాయకునకు మున్నేర్వరునకు, (విష్ణుశివుండు మూలాధారచక్రమునకు నధిష్ఠానదేవత యనియర్థము) అటునూటును=పైన విర్తింపఁబడినహంస మంత్రజపములో అటునూటుమా యనర్చన జపమును, లింగస్థానంబునకా, బభిమయ గలవర్ణగంబై=బ, భ, మ, య అమంతరములతోఁ గూడినట్టియ, వడ్డశసమన్వితంబై=అటురేకులతోఁ గూడి ట్టియ, రక్తవర్ణంబై=ఎఱ్ఱనిదై, జలాలయంబై=జలభూతముల కాశ్రయమై రససా రణంబై=జిహ్వోద్రియమువకుఁగారణమై, స్వాధిష్ఠానచక్రంబు=స్వాధిష్ఠాన మను

శేరుగలచక్రము, రంజితుక్=ప్రకాశించును. అందుక్=అస్వాధిస్థానచక్రమందు,
 చతుర్ముఖునకుక్=దానియధిదేవతయైన బ్రహ్మకు, అటువేలును=అటువేలజపంబును, నా
 భిస్థానంబుక్=నాభియందు, ఉడణతథదధనపథవర్ణగంబై=ఉడ, థ, ణ, త, ధ, ద, ధ, న,
 ప, థ అనునక్షరములు గలదియై, దశదళోపేతంబై = పదిరేకులతోఁ గూడి, తేజో
 నివాసంబై=అగ్నిభూతమున కాశ్రయమై, పీతవర్ణంబై=పచ్చనివర్ణము గలదియై,
 నేత్రకారణంబై=నేత్రేంద్రియమునకు హేతువై, మణిపూరకచక్రంబు=మణిపూరక
 మనుషేరు గలచక్రము, ప్రకాశించుక్=ప్రకాశించును. అందుక్ = అమణిపూరక
 చక్రమనందు, శ్రీహఃహవిష్ణునకుక్=అధిదేవతయై యున్న విష్ణువునకు, అటువేలును
 =అటువేలజపంబును, హృదయస్థానంబునక్=పక్షిస్థలమునందు, క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ
 జ ఝ ఞ ట ఠ డ ధ గంబై=క, ఖ, గ, ఘ, ఙ, చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ, ట, ఠ, అను నక్షరములుగలది
 యై, ద్వాదశదళోపేతంబై = పండ్రెండుదళములతోఁ గూడినదియై, శ్వేతవర్ణంబై,
 తెల్లనివర్ణము గలదియై, మరున్దదిరంబై=వాయుభూతమునకు ఆధారమై, త్వగింద్రి
 యకారణంబై=త్వగింద్రియమునకుఁ గారణమై, అనాహతచక్రంబు=అనాహత మను
 శేరుగలచక్రము, తనరుక్=ఓప్పును, అందుక్=ఆచక్రమనందు, రుద్రునినకుక్=అధి
 దేవతయైన యాశ్విరునకు, అటువేలును=అటువేలజపంబును, కంఠస్థానమందుక్=కం
 తమునందు, అకారాధిపదేశస్వర్గకంబయి=అకారము మొదలు పదియాలువర్ణములు
 గలదియై, షోడశదళయతంబై=పదియాలుదళములతోఁ గూడినదియై, నీలవర్ణంబయి
 =నల్లనివర్ణముగలదియై, గగనసదనంబయి=అకాశభూతములకు సాధారమై, శ్రోత్రకా
 రణంబయి=శ్రోత్రేంద్రియమునకుఁ గారణమై, విశుద్ధచక్రంబు=విశుద్ధ మనుషేరు
 గలచక్రము, అలరుక్=ఓప్పుచున్నది. అందుక్=అవిశుద్ధచక్రమనందు, జీవాత్మ
 నకుక్ = అధిష్ఠానదేవతయై యున్న జీవునకు, సహస్రంబును=పదినూలును, భూ
 మధ్యస్థానంబునక్=భూమి నడిమిభాగమున, హంతుష్టను వర్ణంబులు గలిగి=హం
 త్తం అను రెండక్షరములతోఁ గూడి, ద్విదళలలితంబై = రెండు దళములతోఁ గ
 కాశించు, మాణిక్యవర్ణంబై = మాణిక్యముపండివర్ణముగలదియై, అంతఃకరణభాగ
 బయి=అంతఃకరణమునకు నివాసస్థానమై, అజ్ఞాచక్రింబు = అజ్ఞ యనుషేరు
 చక్రము, ఓప్పుక్ = ప్రకాశించును. అందుక్ = అయాజ్ఞాచక్రమనందు, హి
 మాత్మనకుక్ = అధిష్ఠానదేవతయైన పరబ్రహ్మమునకు, సహస్రంబును = పదినూలు
 జపమును, బ్రహ్మరంధ్రస్థానంబునక్ = శిరస్సునందు, ఓంకారవర్ణగంబయి =
 ఓంకారమునవర్ణముగలదియై, సహస్రదళశోభితంబయి=సహస్రదళములతోఁ గూడి
 కోటిమూర్త్యుప్రకాశమానంబయి=కోటిమూర్త్యులయట్లు కౌంటిగలిగి, ధీవిలయస్థలంబై=
 బుద్ధిలయమునొందుటకు స్థానమై, సహస్రారచక్రంబు=సహస్రారముచక్రము, అ
 రారుక్=ఓప్పుచుండును, అందుక్=అసహస్రారచక్రమనందు, శ్రీ గురుస్వామికిక్.

గురువునకు (నిత్యసిద్ధుఁ డగుపరబ్రహ్మమే గురుశబ్దముతోఁ జెప్పఁబడును.) సహస్రజ పంబును, శ్రీమః...గాఁ-శ్రీమత్=బ్రహ్మవిద్యాసంపన్నుఁడైన, దేశిక=సద్గురువుచేత, ఉక్త=చెప్పఁబడిన, అసం=యోగాసనము మొదలగు నాసనములు, ముద్రాలక్ష్య=ముద్ర, మంత్ర=మంత్రము, ధ్యానక్రమపూర్వకంబు గాఁ=వీనిని ధ్యానించుటయే ప్రధానముగా (అనఁగా: తనకుపదేశ మిచ్చినగురువువయ్యాసనమునుచెప్పినో దాని నభ్యసించి, యేముద్రను చెప్పినో దానిని జూచుచు, ఏమంత్రమును జెప్పినో దాని నుపాసించుచు,) సమ...శు=సమర్పించు=ఇచ్చునట్టి (అనఁగా: అట్లుసంకల్పించునట్టి), సత్=శ్రేష్ఠుఁడైన, గురు=గురువుయొక్క, భక్తుఁడు, జీవన్ముక్తుఁడు=బ్రతికియే మోక్షముఁ జెందువాఁడు, అగుఁ=అవును. అట్లు=అవిధముగా, ఒప్పించునప్పుడు=జపమును అయాదేవతలకు సమర్పించునప్పుడు.

తా. ఈశ్వాస పదాధారచక్రములయందు విహరించుచుండును గావున నేయే చక్రము నాశ్రయించి యెంతెంతజపము జరుగునో దానినిగూర్చి చెప్పెద వినుము. గుదస్థానమునందు వి, శి, ష, స అను నాల్గక్షరములతోఁ గూడిన నాలుగుదళములు కలదియు పుటము వేసినబంగారముతో సమాన మగుకాంతి గలదియు పృథ్వీభూతమున కాధారమైనదియు ఘ్రీణేంద్రియమునకుఁ గారణమైనదియు నగుమూలాధారమున కొక చక్రము కలదు. దాని కధిదేవత విఘ్నేశ్వరుఁడు. ఆచక్రమునందు ఆఱునూలు మాలులు జపము జరుగును. ఆదినాయకున కదియర్పింపఁబడును; ఇట్లే లింగస్థానమున స్వాధిష్ఠాన మనుమఱియొక చక్రము కలదు. బ, భ, మ, య, ర, ల, అను షడ్గములతోఁగూడిననూలుదళములు కలిగి రక్తవర్ణముతో నాచక్రము రంజిల్లుచుండును. అది జలభూతమున కాధారము. జిహ్వేంద్రియమునకుఁ గారణము. దానికధిదేవతబ్రహ్మ. ఆచక్రమునందు జరుగునాఱువేలజపము ఆబ్రహ్మకు సమర్పింపఁబడును. నాభియందు ఘోషపూరకచక్రము కలదు. అది పచ్చనివర్ణము కలిగి అగ్నిభూతమునకు నివాసస్థానమై కేత్రేంద్రియమునకుఁ గారణమై డ, డ, ణ, త, ధ, ద, స, న, ప, ఫ అనుబీజాక్షరములతోఁగూడినపదిదళములు గలదియై యొప్పుచుండును, దాని కధిదేవతవిష్ణువు. ఆకున కాఱువేలజపము సమర్పింపఁబడును. హృదయస్థానమునందు దనాహత మనుచక్రము కలదు. అది తెల్లనిది. వాయుభూతమునకునివాసమైనది. తృగింద్రియమునకుఁ గారణమైనది. క, ఖ, గ, ఘ, బ, చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ, ట, త అనుపంచైంద్రక్షరములతోఁగూడినపంచైంద్రుదళములు దానికిఁ గలవు. దానికి రుద్రుఁ డధిదేవత. ఆయనకుఁ దొమ్మిది జపములతో నాఱువేలు సమర్పింపఁబడును. కంఠస్థానమునందు విశుద్ధమనుచక్రముఁ బ్రకాశించుచున్నది. అకారముమొదలగుపదియాఱుమృలతోఁగూడిన పదియాఱుదళములతోను వీలవర్ణముతోను అది రాజిల్లును. ఆకారమునకు నివాసస్థానమై తలచక్రమునకు గారణభూతమై యున్నయాచక్రమునకు జీవుఁ డధిదేవత. యాతని కొక

సహస్ర మవట వర్షింపఁబడును. భూమి న్యస్తానమునందు హం, త్తం అనునక్షరము లతోఁగూడినరెండుదశమలతో నొప్పునాజ్ఞానచక్రముగలగు. అది మనసునకు నివాస స్థానము. మాణిక్యపును. దానియధిదేవతపరబ్రహ్మము. ఆయనకు నొక్కసహస్రమర్పింపఁబడును. బ్రహ్మరంభమునందు కొటిసూర్యప్రకాశమై ఓంకార మనుబీజముతోఁగూడినసహస్రదశమలతోనొప్పుచు సహస్రార మనుపేరగలకమలము కలదు. సుషోఠ్తియందు బుద్ధి మొదలగునవి లను మగుస్థాన మనియే. దానికి గురువధిదేవత. ఆయన కొకసహస్ర మర్పింపఁబడును. (అరణ్యః సర్వకాలములయందును వాయుసంచారమును గమనించుచు నాయాసంఖ్యలు ముగియఁగానే యాయాదేవతల కర్పించినట్లుగా భావింపవలయు నని తెలిసికొనుము. ఈవిధముగా సద్గురు వ్రుపదేశించిన ముద్రలు లక్ష్యము జపము వీనిని ధ్యానించుచు నిహంసమంత్రము ననుష్ఠింపవలయును. ఈవిధముగా నర్చనానీయునప్పుడు నింకొకవిశేషము గానవచ్చును.

క. కుడియెడనునాడులందున్

నడుచు న్వాయువులు చాని నడవడి వెల లోఁ

బొడగనుచు నెవును మెలఁగున్

నడిమినడక నంటి నెప్పురంబు కుమారా.

180

టీక. కుమారా=పుత్ర; వాయువులు=ప్రాణవాయువులు, కుడియెడనునాడులందున్=కుడిభాగమునందును ఎడమభాగమునందునున్న పింగ శేడానాడులయందు, నడచున్=సంచరించుచుండును నెప్పురంబు=మనస్సు, వానినడవడికే=వానిసంచారమును, వెలికే=వెలుపలను, లోకే=లోపలను, బొడగనుచున్=యాచుచు, ఎపుడు=ఎల్లప్పుడు, నడిమినడకనంటి = ఆరెండునాడులకు మధ్యనున్న సుఖమ్నానాడి నాశ్రయించి మెలఁగున్=సంచరించుచుండును.

తా. ఓపుత్రా! నిపు హంసమంత్రానుష్ఠానము చేయునప్పుడును అజపవ నాయాదేవతలకు సమర్పించునప్పుడును ప్రాణవాయువు కుడి, యెడమభాగములందున్న యిడా, పింగళానాడులమూలమునసంచరించుచుండును. మనస్సునూత్ర మున్నప్పుడును సుఖమ్నానాడియందు నిలచి వానినిఁ జూచుచుండును.

— హంసస్థానసూచనము. —

క. ఆరెంటికిని విలక్షణ, మై రాజిల్లెడునుషుమ్ను యిం దనులాజ్ఞాం

భోరుహమున హంసుండా, త్తారాముఁడునర్వసాక్షియై వెల్లు సుతా

టీక. సుతా=పుత్ర? ఆరెంటికి=ఆసున; ప్రాణములరెంటికిని, విలక్షణమై వేత్ర, రాజిల్లెడు=ప్రకాశించుచున్న, సుఖమ్నుయందు=సుఖమ్నుయందున్నట్టి, అస...మునకే-అమల=నిర్మలమైన, అజ్ఞాంభోరుహమునకే=అజ్ఞాచక్రమునందు, హంసు.

వలనఁ జూడ నారంభించినచో వానికి నడుమఁ జిత్కళ యుదయించును. చిత్కళ యనఁగా బిందువునందుఁ బ్రతిబింబించియున్న బ్రహ్మప్రతిబింబమే యని యిదివిశేషము కదా! అబ్రహ్మతేజస్సు కానరాఁగానే నాదబిందువు లడఁగిపోవును.

ఆ. భూరిహంసనాదపూర్వోత్తరారణి

జనితచిత్కళాగ్ని ఘనత మెఱసి

స్వాదివస్తువులను స్వస్వరూపంబుగా

జేయునున్న పైని జేయనపుడు.

184

టీ. భూరి...శాగ్ని-భూరి=అధికమైన, హంస=హంస మనునట్టియు, నాద=నాదమనునట్టియు, పూర్వోత్తరారణి=రెండుఅరణులనుండియు (అరణి యనఁగా యజ్ఞాదులయందు అగ్నిని మథించుదాదపు, పూర్వోత్తరారణి యనఁగా క్రిందనుంబడునది) జనిత=పుట్టిన, చిత్కళా=చిత్కళయనెడు, అగ్ని, ఘనత మెఱసి=అధికమై, స్వాదివస్తువులకొ-స్వ=తాను, అది=మొదలైన, వస్తువులకొ=నకలపదార్థములను, పైనికొ=మీఁద, చేయనపుడు స్వస్వరూపంబుగాఁ జేయునన్నే=తనస్వరూపము గలవిగాఁ జేయదా? (అనఁగా అరణులయందుఁ బుట్టినన్ని తానాక్రిమించియున్న అరణులనుగూడ తనయట్లే అగ్నివయములనుగాఁ జేసి తనయందు లయము నొందించునట్లు ఈచిత్కళగూడ హంసనాదమనలనఁబుట్టి తుదకు వానిని తనలోఁ జేర్చుకొని స్వస్వరూపముతో (జిహ్వాస్వరూపముతో) నిలుచు నని భావము.)

తా అరణులయందుఁ బుట్టినయుగ్మి తానభివృద్ధి యైనప్పుడు నకలపదార్థములను స్వస్వరూపముగాఁ జేయునట్లు ఈచిత్కళ యనునన్ని గూడ నాదబిందువు లనునరణులయందుఁ బుట్టి యభివృద్ధిఁ జెంది సర్వపదార్థములను స్వస్వరూపముగాఁజేయును. ఆవరబ్రహ్మతేజస్సునందే తుదకు నాదబిందువులు కలయును. ఇంగు నందియములేదు.

— బిందునాదకళాకారాంతరసూచనము. —

అవ. శైవమతానుసారముగ నాదబిందుకళాస్వరూపము నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

క. అంగము నిర్మలబిందువు, లింగము నాదంబు పరమలింగాంగమహాసంగమేమంగళకళయని, లింగాంగులఁ దెలియదురుచలింపనియుక్తిక.

టీ. అంగము=ప్రణవాంగమైనజీవుడు. (ప్రణవము ప్రపంచస్వరూపమే కావున ప్రపంచాంతర్యాతుడగుజీవుడు గూడ దానియవయవమేయనిభావము. (నిర్మల=శరీరశుద్ధమైన, బిందువు=బిందువనిచెప్పఁబడును, లింగము=అబిందువునందు ప్రతిబింబించి యున్న పరమేశ్వరుని ప్రకాశమే, నాదము=“నాదము” అని చెప్పఁబడును, పర... గమే-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, లింగ=పైఁడ్లింపఁబడిన పరమేశ్వరుని ప్రకాశముయొక్కయు,

తా. ఇట్లనాదిసిద్ధ మగుజీవబ్రహ్మైక్యమే కళగావున నది నాదబిందువుల నశింపజేసి తనయందు జేర్చికొని ఘటాకాశము మహాకాశమున లీనమైనట్లు తనకంటె నభిన్నుడగుపరమాత్మనియం దైక్యమగును.

మ. కలహంసానివ్రతనాదబిందు కళలై క్యంబెప్పు డౌ నప్పు డు

జ్వలకర్పూరశిఖిప్రణాళముగతిక సర్వేంద్రియోపేతకా

నిలచిత్తంబులు శూన్యమై చనగఁదా నిర్వాతదీపోపమా

చలనచ్చిత్తుఖనిగ్రహత్కండలరూ సంపూర్ణుడై యంతటక. 187

టీక. కల...ళలు - మనోహర మైన, హంస=హంసపక్షి యని జెప్పబడిన జీవునితో, అన్విత=కూడిన, నాదబిందుకళలు=ప్రణవనాదములును బుద్ధియు జిత్తుళయు, విక్యంబెప్పుడౌక=ఏనమయమునఁ దనతో (బ్రహ్మతో), నేర్పించుచునో, అప్పుడు=అనమయమున, ఉజ్వల...గతిక, ఉజ్వల=ప్రకాశించుచున్న, కర్పూరశిఖి=కర్పూరదీపముయొక్క, ప్రణాళముగతిక=నాళనమువలె (ఆనఁగాః కర్పూరదీపమును గర్పూరమును గూడనొకమాటెనశించినట్లు, సర్వే...బులు=సర్వేంద్రియ=సమస్తేంద్రియములతో, ఉపేతక=కూడిన, (ఇచ్చట స్వార్థమందు కప్రత్యయము.) అనిల=వాయువులును, చిత్తంబులు=మనస్సును, శూన్యమైచనగఁక=స్వరూపసహితము లై పోఁగా, తాక=తాను, నిర్వాత్కండు=నిర్వాత=గాలి లేనిచోటనున్న, దీపోపమ=దీపముతో సమానమైనట్టియు, అచల=నిశ్చల మైనట్టియు, సత్=సత్రామాత్రమైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానరూపమైనట్టియు, సుఖ=ఆనందమైనట్టియు, విగ్రహత్కండు=రూపముగల(అనఁగాః ప్రపంచవిలక్షణుడైనవరబ్రహ్మము. (ఈ ప్రపంచము ఆసత్క, అజ్ఞాన దుఃఖ రూపమైనది. బ్రహ్మము సత్యజ్ఞానసుఖరూపుడైనవాఁడు. కావున బ్రపంచమునకంటె బ్రహ్మనేఱు. విలక్షణపదమునకు నేఱనియే యర్థమని తెలిసికొనవలయును), అంతటక=సర్వదేశములయందును, సంపూర్ణుడని=కొఱత లేక వ్యాపించియున్నవాడై, అనఁగాః నద్వితీయుడై, అలరక=ప్రకాశించును.

తా. ఈవిధముగా హంసయు నాదబిందుకళలను దనలో నైక్యముఁ జెందఁగానే యాపరబ్రహ్మము ఇంద్రియప్రాణమనస్సులు అగ్నియందుఁ గలసినకర్పూరమువలె రూపరహితములు కాఁగానే యాసత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగుపరమాత్మండు గాలిలేనిచోట నున్నదీపముకై వడి నిశ్చలుడై యద్వితీయుడై ప్రకాశించును.

== అమనస్కనిరూపణము. ==

వ. ఇట్లు హంసనాదబిందుకళలతో నకలేంద్రియసమన్వితమనఁప్రాణంబులెప్పుడు విలయం బగు నప్పు డాయ్యవస్థ తురీయం బనియు నున్నని

యనియు సహజామనస్కం బనియుఁ జెప్పచొప్పు నట్టిపూర్ణ నిర్వికల్ప సమాధియం నద్వితీయాహోక్షస్వయంప్రకాశమానాఖండ సచ్చిదానందస్వరూపపరమాత్మారామ చైతన్యమాత్మండవై యుండుమని యుపదేశించి నెండియు నిట్లనియె.

188

టీక. ఇట్లు=ఈవిధముగా, హంస...తోక్=హంస=హంసపక్షిగా నిర్దిష్టపడి యున్న జీవునితోడను, నాదబిందుకు శలతోక్=ప్రణవాదబుద్ధిచిత్తశలతోడను, సక...లు=సకలేంద్రియ=సర్వేంద్రియములతోడను, సమన్విత=కూడిన, మనః=మనస్సును, ప్రాణంబులు=ప్రాణమును, ఎప్పుడువిలయంబగుక్=ఎప్పుడు పరబ్రహ్మమునందు లీనములగునో, ఆప్పడయ్యునాన్=ఆప్పడు ఆచిత్రాదిలయానన్, తురీయం బనియుక్=తురీయానన్మయనియు, (ఈతురీయానన్మయరెండువిధములు. అందు స్వభావసిద్ధముగానే ప్రతిదినమునను ప్రతిజీవునకును సుమంత్రవస్థకుఁ బడప నంతకంటె మిగుల సుఖకరమై లభించు చుండు నది యొకటి. తారగయోగవిచారమునందుఁ జెప్పబడినరీతిగ మనసు మొదలగునవి పరబ్రహ్మమునందు లీనమైనపుడు కాశ్చిత్రనుఖయును గలిగించుచు జీవబ్రహ్మకృతసంధావాభ్యాసపాటవమువలనఁ గలుగునది మఱియొకటి) ఉన్మయిని యుక్=ఉన్మన్వస్థయనియు, సహజామనస్కంబనియుక్=స్వభావసిద్ధమైనయమనస్కమనియు, చెప్పనితప్పుక్=చెప్పబడుచున్నది. అట్టి దుక్-అట్టి=అటువంటి, శూర్ణ=కొఱతెనట్టియు, నిర్వికల్ప=ధ్యానించువాడు ధ్యానింపబడునది ధ్యానము అను మొదలగుభేదములులేనట్టియు, సమాధియంబుక్=నిష్క్రియందు, అద్వై...వై-అద్వితీయ=రెడపవాడు లేనట్టియు, ఆహోక్ష=ప్రత్యక్షమైనట్టియు, స్వయంప్రకాశమాన=మఱియొక దానిసహాయములేక తనంతఁ దానే ప్రకాశించునట్టియు, (ఇచ్చట ప్రకాశమనఁగా జ్ఞానమే; ప్రకాశించుట అనఁగా తెలిసికొనుటయే,) అఖండ=విభాగములేనట్టియు, సచ్చిదానందస్వరూప=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమైన, పరమ=శ్రేష్ఠమైన, ఆత్మారామ=అంతర్యామియైన, చైతన్యమాత్మండవై=జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాడవై, ఉండుము అని ఉపదేశించి=ఉండుము అని బోధించి, వెండియుక్=మఱియు, ఇట్లనియెక్=ఈక్రిందివిధముగాఁ జెప్పెను.

తా. ఈవిధముగా ప్రాణేంద్రియసహితముగ మనస్సెప్పుడు పరబ్రహ్మమునందు లీనమగునో అస్థితికి తురీయానన్మయనియు, సమన్వస్థయనియు, సహజామనస్కమని యుం బేర్లు. ఇదియే నిర్వికల్పసమాధి యనబడును. ఇట్టి సమాధియందు నిలిచి సర్వపరిపూర్ణుఁడును అద్వితీయఁడును జీవునికంటె నభిన్నుఁడును స్వప్రకాశస్వరూపుఁడును అంతర్యామియు నగుశ్రీరామనితో నభిన్నుడవై యుండుము. మోక్షమును జెందుము. అని యుపదేశించి యాసీతాదీవి మఱియు నిట్లనియె.

అని. ఇట్లు సవిస్తరముగ రాజయోగమునెఱింగించి మరల దానినే సంక్షేపించి చెప్పుచున్నాడు.—

సీ. పరమహంసంబు రే పగలు చింతింపంగ

బిందు విందందుఁ గంపింపకుండు

దశవిధ ప్రణవనాదము లాలకింపంగఁ

దుదను ఘంటానాద మొదవి మోయి

బహులక్షలక్ష్యముల్ పరికించి చూడంగ

సురుచిరంబై స్వయంజ్యోతి యొప్పు

యామద్వయంబు యోగారూఢుడై వాని

ధ్యానింపఁ దన్మతుత్వంబు గలుగు

తే. నట్టియున్ననియందు మనోనిలములు

వివిధవిషయేంద్రియములతో విలయ మొందు

నిదియె సూ సర్వవేదాంతవిదితపరమ

రాజయోగంబు దేవతారాజ ఓనుత!

189

టీక. దేవతారాజవినుత=దేవతాసమూహములచే స్తోత్రములు చేయఁబడుచున్న సద్గుణములు గలయాంజనేయా, పర...సంబుక్-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, హంసంబుక్=హంసపక్షి యని చెప్పఁబడి యున్న జీవునిఁగూర్చి, రేపగలు=రేయింబవలు, చింతింపంగక్=అలోచన సేయఁగా (ఈజీవునకును బ్రహ్మమనకును భేదములేదని ధ్యానింపఁగా బిందువు=బుద్ధి, ఇదందుక్=ఇటునటు, కంపింపకుండుక్=కదలనేరదు, దశ...ములు=దశవిధ=పదివిధము లగు, ప్రణవనాదములు=ఓంకారనాదములు, అలకింపంగక్=వినుచుండఁగా, తుదక్=అంతమునందు, ఘంటానాదము=ఘంటానాదరూప మగునోంకారధ్వని, ఒదవి మోయిక్=పుట్టి మోగును, బహులక్షలక్ష్యములు=బహు=అనేకములైన, లక్ష=లక్షసంఖ్యలు గల, లక్ష్యములు=గుఱులు, (చిత్క-శలు,) పరికించి=విమర్శ పూర్వకముగా, చూడంగక్=చూచుచుండఁగ, సురుచిరంబై=మిగులఁ బ్రకాశించుచు, స్వయంజ్యోతి=స్వప్రకాశస్వరూపమగుపర బ్రహ్మము, ఒప్పుక్=ప్రకాశించును. (కాన వచ్చుననుట ఇచ్చట కానఁ బడుట యనఁగా నేత్రములకు గోచరమగుట కాదు. పరబ్రహ్మ ఇంద్రియములకు గోచర మగువాఁడు కాఁడుగదా. మఱియు, హంసనాదబిందుకళలు నశించినప్పుడుగాని పరబ్రహ్మము కానరాఁ డని చెప్పఁబడియుండుటచే పరబ్రహ్మము కానవచ్చునప్పుటికి దానిని చూడుటకు మనస్సే యుండదుకదా! నాదాదుల

తోపాటు మనసు కూడ తీవ్రమగు నని రూపింపబడి యే యున్నదికదా! కావున పర
బ్రహ్మము కాననచ్చునట్లు యనఁగా స్వస్వరూపముతో నిలుచుటయేకాని మఱి
మియుఁగాను. అని తెలిసికొనవలయును. వాస్తవస్థితిలో సర్వసాక్షి యగు బ్రహ్మమును
తెలిసికొనునది మఱియొకటి కలదనుటయే సంభవింపను. సర్వసాక్షికి మఱియొకసాక్షి
కలఁడనిన వానికి మఱియొకసాక్షి వానికి మఱియొకసాక్షి యని లెక్కకు మిక్కిలిగ
సాక్షుల సంకీర్తింపవలసివచ్చుచే ననవస్థావోపమునచ్చును.) యామద్వయంబు=రెండు
జాములకాలము, యోగారూఢుఁడైయోగ=తారకయోగమును, ఆరూఢుఁడై=ఆరం
భించినవాడై, వానిక=ఆనాదబిందుకళలగు (వానికి ఫలము లగునిశ్చలబుద్ధిఘంటా
నాదపరబ్రహ్మములను,) ధ్యానింపక=ధ్యానించినచో, తన్వయత్వంబు=ఆ బ్రహ్మమే
కానగుట, కలుగుక. ఆప్టియున్న నియంగుక=ఇట్లువివరింపబడిన యున్న న్యవస్థయందు,
మనోనిలములు=మనఃస్థానములు, వివి...తోక=వివిధ=బహువిధములైన, విషయ=
శబ్దాదివిషయములతోను, ఇంద్రియములతోక=ఇంద్రియములతోను, విలయమొం
దుక=నశించును, సర్వ...గంబు=సర్వ=సమస్తమైన, వేదాంత=వేదాంతములయందు,
విదిత=తెలియఁజేయబడిన, పరమ=శ్రేష్ఠమైన, రాజయోగంబు=రాజయోగము, ఇది
యనూ=ఇదియే సుమా!

తా. దేవతలచేఁగూడస్తోత్రముచేయఁబడతగినగుణములుగల యోయాంజనేయా!
యీరాజయోగమును సరితేవముగాఁజెప్పెద వినుము. రేయిపగలు పైన పర్ణించినవిధ
ముగా నజపాగాయత్రి నమస్కించిన బిందువు చలింపక నిలుచును. వలువిధములగు నాద
ముల వినుచుండినఁ దుదకు ఘంటానాదము మోగెను. బహువిధము లగుకళలవీక్షిం
చిన నంతమునకు పరబ్రహ్మము నెఱుంగును. ఇట్లు యోగసిద్ధినిఁ గాంచి నిష్ఠతో రెండు
జాము లభ్యసించినయెడల సాధకుఁడు తన్వయఁ డగును. అతన్వయత్వమునకే యున్న
న్యవస్థ యనిపేరు. ఆయనస్థయందు యింద్రియప్రాణవిషయములతోఁగూడి మనస్సు
లయమునొందును. అప్పు డప్రయత్నముగనే సర్వపరిపూర్ణ మగుస్వస్వరూపము కేసిం
చును. ఇదియే రాజయోగము సర్వవేదాంతశాస్త్రములును దీనినే వినుతించుచున్నవి.

⇒ { అనికారితారతమ్యమున యోగసిద్ధియగుటకుఁ
గాలనిర్ణయముఁదెలుపుట. } ⇐

అన. ఈవిధముగా తారకయోగస్వరూపమునదానివలన ననాయాసముగ మోక్ష
ము సిద్ధించుటయును నిరూపించి మువ్వసంహరించుచు తత్సిద్ధికి కాలనియమును జెప్పు
చున్నాఁడు—

న. ఇవిధంబునఁ బ్రతిదినసంబు యామద్వయనియమంబు ధృప్తక య
భ్యసించిన నిర్మలనిశ్చలచిత్తవృత్తి గలపురుషుఁడు షడ్జ్ఞానంబులకు

మంద ప్రజ్ఞనకు సంవత్సరంబునకుఁ గేవలమూఢాత్మనకు ద్వాదశవర్షం
బులకుఁ బరమనూత్నతారకయోగసిద్ధి యగు నని యోగశాస్త్రం
బుల వినంబడు దివ్యజ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నుండైన యాచార్యునిసాన్ని
ధ్యంబున నసియించి స్థానాంగభావాత్మశుశ్రూషలు గావించుచు
నిరంతరంబు నేవించు మహానుభావునకు నిరంతరాయంబుగా శీఘ్ర
కాలంబున నిర్గుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారం బగు సందేహింపవలదు. 100

టీక. ఇవిధంబునకే=ఈవిధముగా, ప్రతిదినంబు=ప్రతిదినము, యా...బుక
యామద్వయం=రెండుజాములకాలము, నియమంబుకే=నిష్కర్షను, తప్పక=విడు
వక, అభ్యసించినకే=ఈతారకయోగము నలవాటు చేసిన యెడల, నిర్త...నకుకే-
నిర్తల=పరిశుద్ధమైన, నిశ్చల=కదలని, చిత్రవృత్తిగల=మనోన్యాయపాఠముగల, పురుషు
నకుకే=పంచాసంబులకుకే=అటు సెలలకును, మంద ప్రజ్ఞనకుకే=అల్పబుద్ధి గలవానికి,
సంవత్సరంబునకుకే=పండ్రెండుమాసములకును, కేవలమూఢాత్మనకుకే=మిగులమూఢుఁ
డైన వానికిని, ద్వాదశవర్షంబులకుకే=పండ్రెండుసంవత్సరములకును, పరమ...నని-
పరమనూత్న=మిగులనూత్నమగు, తారకయోగ=తారకయోగము, సిద్ధియగునని=సిద్ధిం
చునని, యోగశాస్త్రంబులకే=యోగశాస్త్రములయందు, వినంబడుకే, దివ్య...డు-
దివ్య=శ్రేష్ఠమైన, జ్ఞాన=బ్రహ్మమొకటి కలదను పరోక్షజ్ఞానముతోను, విజ్ఞాన=బ్రహ్మ
మే నేనని యనుభవపూర్వకమగునపరోక్షజ్ఞానముతోను, సంపన్నుండు=కూడినవాఁడు,
బసయాచార్యునిసాన్నిధ్యంబునకే=వినట్టిసద్గురువునొద్ద, నసియించి=ఉండి, స్థానాంగ
భావాత్మ శుశ్రూషలు=అంగశిశ్రూష భావశిశ్రూష అత్తశిశ్రూష అనియేడు చతుర్విధ
శిశ్రూషలును (స్థానశిశ్రూష యనఁగా: గురువునకుఁ గలగృహక్షేత్రాదులను విచారిం
చుట; అంగశిశ్రూష యనఁగా నాగురువునకు అన్యంజనము అలంకారము మొదలగునవి
చేయుట; భావశిశ్రూష యనఁగా అగురువునే పరబ్రహ్మముగా భావించి ధ్యానించుట;
అత్తశిశ్రూష యనఁగా గురువు కోరినవానిని లేక, గురువునకు నావశ్యకమగుదానిని
తనకత్తిగలయంతవత్సరంపాదించి తెచ్చియిచ్చుట.) కావించుచుకే=చేయుచు, నిరం
తరంబు=సర్వకాలములయందును, నేవిం...నకుకే=నేవించు=నేపచేయునట్టి, మహాను
భావునకుకే=మహాత్మునకు, నిరంతరాయంబుగాకే=శీఘ్రము లేకుండ, శీఘ్రకాలం
బునకే=త్వరలో, నిర్గు...కుకే=నిర్గుణ=సర్వరజస్తమగుణములు లేనట్టి, బ్రహ్మ=
పరబ్రహ్మముయొక్క, సాక్షాత్కారంబు=ప్రత్యక్షానుభవము (అనఁగా: బ్రహ్మమే
తా నను ననుభవము.) అగుకే=అగును, సందేహంబునలదు=సందేహములేదు.

తా. ఈవిధముగా దినమునకు రెండుజాములకాలము యోగాభ్యాసమును జేయు
చుండినపరిశుద్ధ మగు మనస్సుగలవానికి నాటుమాసములకు యోగసిద్ధి గలుగునుకొంత

మందబుద్ధి గలవానికి సంవత్సరమునకును మిగులమూఁడు డగువానికి పండ్రెండుసంవత్సరములకును యోగసిద్ధి గలుగును. ఇది యోగశాస్త్ర సమతము. అనుభవపూర్వక మగు బ్రహ్మజ్ఞానము గలగురువు వాక్రయించి యప్పుహోతుని నేపించుచు స్థాన, భావ, అంగ, శుక్రావలంబు చేయుచు భక్తియుక్తుడై యుండు మహాత్మునికి పక్షాసములకంపై బూర్వముననే యోగసిద్ధి కలుగుటకూడ కలదు. గురుభక్తులకు నిర్విఘ్నముగఁ దత్పిద్ధి కలుగును.

అవ. తారకయోగవ్యాఖ్యానమును ముగించి సాంఖ్యయోగవ్యాఖ్యానమునకుపోద్ఘాతముగాఁ గవి పార్వతీ ప్రశ్నము నభివర్ణించుచున్నాఁడు.—

మ. అని బోధించిన నాంజనేయుఁడు తురీయానందముం బొంది చ

య్యన సీతాలలనాశిరోమణికి సాష్టాంగప్రణామంబుచే

నె నటంచుక బరమేశ్వరుండు కృపచే శ్రీపార్వతీదేవికి

వినుపింప నిన్విని రాముఁ డేమనియె నావృత్తాంతముం జెప్పవే. 191

టీక. అని బోధించినకొ=ఇట్లు బోధింపఁగా, అంజనేయుఁడు, తురీయానందముకొ=తురీయావస్థయందు గలుగుబ్రహ్మనందమును, పొంది, చయ్యనకొ=తక్షణమే, సీతాలలనాశిరోమణికికొ=నారీరత్నములగు సీతాదేవికి, సాష్టాంగ...బు=సాష్టాంగ=అష్టాంగయుక్తమగు. శ్లో. 'ఉతసా శిరసా దృష్ట్యా మనసా వచసా తథా, పద్భ్యాం కరాభ్యాం కర్ణాభ్యాంప్రణామోఽష్టాంగఉచ్యతే'. 1.పక్షస్థలము. 2.లలాటము. 3.హస్తములు. 4.పాదములు. 5.చవులంకాఅవయవములు నేలకుసోకునట్లు నమస్కరించుటయు. 6.నేత్రములతో భక్తియుక్తముగఁ జూచుటయు, 7.మనసుతోఁ జక్కగ ధ్యానించుటయు, 8. వాక్కుతో "నమస్కారము" అని చెప్పటయు, 9.వ్యాపారములతోఁ గూడి చేయఁబడు నమస్కారము సాష్టాంగనమస్కారమనఁబడును. ప్రణామంబు = నమస్కారము, చేసెకొ, అటంచుకొ=అని, కృపచేకొ=దయతో, పరమేశ్వరుండు=ఈశ్వరుఁడు, శ్రీపార్వతీదేవికికొ-వినుపింపకొ=చెప్పఁగా, విని, రాముఁడేమనియెకొ=పిదప రాముఁడేమని చెప్పెను? అవృత్తాంతముకొ=అవిషయమును, చెప్పవే=ఓపరమేశ్వరా! నాపైదయచే నానతిస్తు, అని యడుగుటయుకొ=ఆని పార్వతీదేవి భక్తిచేయఁగానే (ఈశ్వరుఁడొక రెండవయాభ్యాసమునందలివిషయమును సమాధానముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడనిశేషము.)

తా. ఈవిధముగా సీతాదేవి హనుమంతునకుఁ దారకయోగమునుపదేశింపఁగా నేయామహాత్ముఁడును బరమనిష్ఠతో దాని నభ్యసించి తురీయావస్థయందలి బ్రహ్మనందము ననుభవించి యత్యంతభక్తితో సీతాదేవికి నమస్కరించెను. అని పరమేశ్వరుండు సర్వమును బోధింపఁ గానే యస్పార్శ్యతీయుఁ బిదప రాముఁ డేమి చెప్పెను? దానికి గురువుతో నానతివయ్య నని ప్రశ్నించెను.

అ. 192, 193, 194 పద్యములు మహాదేవాచార్యుని సంబోధనలు, అశ్వాసాంతమునం దిట్టిపద్యముల వ్రాసి కృతిపతిని సంబోధించుట యాంధ్రకవుల సంప్రదాయము.

చ. పరమదయాసముద్ర! గుణభద్ర! కరాంచితబోధముద్ర! భా
స్కరశతకోటిధామ! జితకామ! బుధాంబుధిసోమ! విస్ఫుర
న్నిరతిశయప్రభావ! ఘననిర్మలభావ! మహార్ద్రభావ! శం
కరహరిధాతృరూప! చిదఖండకలాప! జగత్ప్రదీపకా!.

192

టీక. పరమ...ద్ర-పరమ=అధిక మైన, దయా=దయకు, సముద్ర=సముద్ర
మునంటివాడా, గుణభద్ర=సద్గుణములచే మనోహరు డగువాడా, కరాంచిత-
కర=హస్తమునందు, అంచిత=ఒప్పుచున్న, బోధముద్ర = జ్ఞానముద్ర కలవాడ,
(అంగుత్థతర్జనసంయోగమునకు జ్ఞానముద్ర యనిపేరు) భాస్క...ధామ - భాస్కర
శతకోటి=శతకోటిసంఖ్య గలనూర్థ్వలతో సమానమగు, ధామ=కాంతి కలవాడా,
జితకామ=జయించినకామక్రోధాదులు గలవాడా, బుధాం...సోమ-బుధ=విద్యాం
సు లనియెడు, అంబుధి=సముద్ర మునకు, సోమ=చంద్రునినంటివాడా! (విద్యాంసు
లితనిని జూచి సంతోషింతురనుట), విస్ఫు...భావ-విస్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న,
నిరతిశయ=తనకంటె నధిక మైనది మఱి యొకటి లేని (అనగా: సర్వాధిక మైన),
ప్రభావ=సామర్థ్యము కలవాడా, ఘన నిర్మలభావ-ఘన=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, నిర్మల
=పరిశుద్ధమైనట్టియు, భావ=మనస్సుగలవాడా, మ...మహా=మిగుల, అర్ద్ర=
వృదువగు, భావ=మనస్సు గలవాడా, శంకరహరిధాతృరూప = రుద్రబ్రహ్మవిష్ణు
రూప! చిదఖండకలాప=చిత్=జ్ఞానమే (బ్రహ్మమే), అఖండ=అధికమైన, కలాప=
భూషణముగాఁగలవాడా! జగత్ప్రదీపకా - జగత్=లోకమును, ప్రదీపకా=ప్రకా
శింపజేయువాడా!

క. జగదింద్రజాలకల్పక! సగుణగుణరూప! పరమ సత్యాలాపా!

నిగమాగమాంతవినుతా! త్రిగుణాతీతస్వభావ! ధీనుతభావా! 193

టీక. జగ...క-జగత్=ప్రపంచ మనియెడు, ఇంద్రజాల=ఇంద్రజాలమును,
కల్పక=వర్షజలినవాడ, సగుణగుణరూప=సగుణనిర్గుణస్వరూప, పర...లాపా-
పరమ=శ్రేష్ఠ మైన, సత్య=యథార్థ మైన, ఆలాపా=సంభాషణము గలవాడా!
నిగ...సతా-నిగమ=వేదములయొక్కయు, అగమ=అగమములయొక్కయు, అంత=
అంతములయందు, వినుతా=స్తోత్రములు చేయబడుచున్నవాడా! త్రిగు...వ-త్రి
గుణ=సత్త్విరజస్తమో గుణములును, అతీత=అతిక్రమించిన, స్వభావ=స్వభావము

కలవాడా! ధీనుతభావాఽధీజ్ఞానముచేత, నుతఃస్తోత్రము చేయఁదగిన, భావా= మనస్సు గలవాడా.

మాలిని. కలుషచయవిరామా! ఖండితాశేషకామా!

సుభసుఖవిచారా! సూచేత్తోవిహారా!

విలయజననమారా! విశ్వరూపావికారా!

సలలితశుభకీర్తి! సచ్చిదానందమూర్తి!

194

టీక. కల...రామాఽధీజ్ఞానము = పాపముయొక్క, చయ = సమాహమునకు, విరామా=నశించిపోయినవాడా! ఖండితాశేషకామా-ఖండిత=జయించబడిన, అశేషకామా=సకలవిధములగు కామములను గలవాడా! సులభసుఖవిచారా-సులభ= అనాయాసముగా లభించిన, సుఖవిచారా=బ్రహ్మనందవిచారము గలవాడా! సూచి చేతోవిహారా-సూచి=విద్వాంసులయొక్క, చేత=మనస్సులందు, విహారా=విహరించు నట్టివాడా విలయజననమారా-విలయ=నాశమును, జనన=పుట్టుకయు, దూర=లేని వాడా! విశ్వరూప=సకలప్రపంచరూపుఁడవైనవాడా! అవికార=నిర్వికారుడా! సలలితశుభకీర్తి-సలలిత=మనోహరముగు, శుభ=మంగళకర మగు, కీర్తి=కీర్తి గల వాడా! సచ్చిదానందమూర్తి=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడా! (ఇవి యన్నియును గృతపతి యగు మహాదేవగురువయ్యని సంబోధనములు. ఇట్టివాఁడ వగునోమహాదేవా చార్య, యీ సీతారామాంజనేయసంవాదము నాకర్ణింపు మని శేషము.)

గద్య. ఇది శ్రీ మన్నారాయణచుహాదేవగురుకరుణాకటాక్షవీక్షణవిమలీకృతనిజహృదయకమలకర్ణి కాంతస్సందర్శితాఖండ సచ్చిదానందరసైక స్ఫూర్తిషట్పుక సీతారామమూర్తి పరశురామపంతులలింగమూర్తి గురుమూర్తిప్రసాదబలైశ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదం బనుయోగ శాస్త్రంబునందుఁ దారకయోగానుభవవిచారం బనునది ప్రథమా శ్వాసము.

టీ. ఇది, శ్రీ...మూర్తి-శ్రీమత్-బ్రహ్మజ్ఞానయంత్రులగు, నారాయణ=నారాయణుఁడనుపేరుగలిగినట్టియు, మహాదేవులు = మహాదేవుఁ డనుపేరు గలగురువుల యొక్క, కరుణ=దయాయుక్త మైన, కటాక్షవీక్షణ = కడగంటిచూపుచేత, విమలీకృత=శుభ్రము చేయఁబడిన, నిజ=స్వకీయమైన, హృదయకమల=హృదయకమలము యొక్క, కర్ణికాంత=లోపల, సందర్శిత=చూపఁబడిన, అఖంఢ = పరిపూర్ణమైన, సచ్చిదానందరస=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగు పరమాత్మ యొక్క, రస=ఆనందము యొక్క, ఏక=ముక్తిమైన, మూర్తి=ప్రకాశము గలిగినట్టి, షట్పుక=షడాధార చక్రములయందు విహరించుచున్న, సీతా=సీతాదేవితోఁ గూడిన (మాయాసహిత

దగు), రామమూర్తి=రామఁడే స్వరూపముగాఁగల, పర...మైన-పరశురామపంతుల=పరశురామపంతులు అను గృహనామముగల, లింగమూర్తి గురుమూర్తి=లింగమూర్తి గురుమూర్తి యను పేరుగల కవిచే, ప్రణీతంబైన = రచియింపఁ బడిన, శ్రీ...దంబును-శ్రీ=శోభాయుక్తయైన, సీతా = సీతాదేవియొక్కయు, రామ = రామనియొక్కయు; అంజనేయ=హనుమంతునియొక్కయు, సంవాదంబు=సంవాదరూపమగు (లేక సీతారామాంజనేయసంవాదమను పేరుగలది.) అనుయోగశాస్త్రంబునందు=వినియోగశాస్త్రమందు, తార...నది-తారకయోగ=అక్షిపురుషునిగూర్చిన (లేక ప్రణవమునుఁ గూర్చిన) యోగముయొక్క, అనుభవ = అనుభవముయొక్క, విచారంబనునది=విచారమను పేరుగల, ప్రథమాశ్వాసము.

తా. ఈ గ్రంథమును రచించిన కవీంద్రుఁడు లింగమూర్తి గురుమూర్తి యను పేరుగలవాఁడు, పరశురామపంతులకులమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, అణిమాద్యష్టైశ్వర్యములతో నొప్పమహాత్ములు, నారాయణ మహాదేవాచార్యులనునిరువురు సీయనకు గురువులు. వారి యనుగ్రహముచే స్వానుభవపూర్వకముగ జీవ బ్రహ్మైక్యజ్ఞానము గలవాఁడ యీకవి సీతారామాంజనేయసంవాదరూప మగు (యోగమాయ, పరబ్రహ్మ జీవసంవాదరూపమగు) సీ గ్రంథమును రచించెను. ఇందు ప్రణవార్థధ్యానరూప మైన తారకయోగమును పఠించునట్టి ప్రథమాశ్వాసము ముగినెను.

ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందరరామశర్మ చే వివరింపఁబడిన సీతారామాంజనేయ సంవాద తాత్పర్యమునందు ప్రథమాశ్వాసము ముగినెను.

ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ సీతారామాంజనేయ సంవాదము

ద్వి తీ యా శ్వా స ము.

అన. రెండవయాశ్వాసమును భారంభింపఁ బోవును కవి
యాంధ్రకవుల యాచారము ననుసరించి కృతిపతిని సంబోధించు
చున్నాఁడు.

దత్తాత్రేయగురు
ప్రాదుర్భూతాపరోక్షపరమజ్ఞాన
శ్రీ దయిత! మహా దేవ! మ
హాదేవాచార్య! వినమితామరవర్యా.

1

టీ. శ్రీద...దయిత-శ్రీ=శోభాయుక్తఁడైన, దత్తాత్రేయ=దత్తాత్రేయుఁడతఁ
డు పేరుగల, గురు=అచార్యునివలన, ప్రాదుర్భూత=పుట్టిన, అపరోక్ష=ప్రత్యక్షమైన
(అనగా: జీవునకును బ్రహ్మనునకును భేదము.) పరమ=అత్యుత్తమమైన, జ్ఞాన=జ్ఞాన
మనెడు (బ్రహ్మజ్ఞానమనెడు), శ్రీ=సంపదకు, దయిత=ప్రియుఁడా (ఆశ్రయధూతుఁ
డైనవాఁడా) మహాదేవ=అధికమగుకాంతిగలవాఁడా, (దివ్ జగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతి
మోదమద స్వప్న కాంతిగతిమ అనుధాతుపాశమువలన దివ్ ధాతువునకు కాంతి యని
యర్థము కలదు.) మహాదేవాచార్య=నాకు గురువగు నోమహాదేవయతీంద్రా! వినమిత-
నమ్రులైన, అమరవర్యా=దేవతాశ్రేష్ఠులకలవాఁడా!

తా. దత్తాత్రేయుఁ డను పేరుగల యాచార్యుని యనుగ్రహమువలన నపరోక్ష
బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించి ప్రత్యక్షపర బ్రహ్మరూపుడవై వెలుగొందు చున్నట్టి
యొ దేవతలచే ననుష్కరింపఁబడునట్టియు నోమహాదేవాచార్యా!

అన. ప్రథమాశ్వాసాంతమునఁ జేయఁబడినపార్వతీప్రశ్నమునకు నుత్తరము
క్రమించుచున్నాఁడు. —

ప. అనధరింపుము శ్రీమహాదేవుం డమ్మహాదేవి కి ట్లనియె.

2

టీక. అవధరింపుము = వినుము. మహాదేవుడు = ఈశ్వరుడు, అమృతాదేవికి = ప్రథమాశ్వాసాంతమునందుఁ జూపఁబడిన విధముగా ప్రశ్నజేసినపార్వతీదేవికి, ఇట్లని యొక = ఈక్రింద రాఁబోవువిధముగా నుత్తరము చెప్పెను.

తా. ఈరెండవయాశ్వాసమునందుఁ జెప్పబోవు విషయమును దయతో నాకర్ణింపుము. అట్లు తారకయోగమును జెల్పఁగ నె పార్వతీదేవి పరమేశ్వరుని రాముఁడుపదే శించిన విషయ మే మని ప్రశ్నఁ జేసి యుండెను గదా? దాని కీశ్వరుఁ డుత్తర మిట్లు చెప్పెను.

అవ. ఈయంత్తరమును వివరించుచున్నాఁడు.—

క. శ్రీరాముఁ డవుడు శ్రీసీ

తారామముఖంబుఁ జూచి తల యూచి మహా

కారుణ్యకటాక్షముచే

మారుతవరసుతునిఁ గాంచి మందస్మితుఁ డై.

3

టీ. అపుడు = సీతయుపదేశించినపిదప, శ్రీరాముఁడు = శ్రీరాముఁడు, శ్రీ...బుక్ = శ్రీ = శోభాయుక్తరాత్రైన, సీతారామ = నారీరత్న మగుసీతాదేవియొక్క, ముఖంబుక = చూచి, తలయూచి = నీవు చెప్పినది మేలుగ నున్నది. అని యంగీకరించి, మహా...చేక్ష = మహాకారుణ్య = అధికమగుదయతోఁ గూడిన, కటాక్షముచేక్ష = క్రీగంటిచూపు తో, మారుతవరసుతునిక = వాయుదేవునిపుత్రుఁ డగునాంజనేయుని, కాంచి = చూచి, మందస్మితుఁడై = చిఱునగవు నగుచు.

తా. ఓపార్వతీ! అట్లు తనయాజ్ఞచే హనుమంతునకు తారకయోగము నుపదేశించిన సీతాదేవిని జూచి మెచ్చుకొని యాశ్రీరాముఁడు హనుమంతునిచేస దృష్టి సారించి చిఱునగవుతో.

అవ. సాంఖ్యయోగంబుఁ జెప్పుటకుఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేయుచున్నాఁడు.—

తే. తెలిసినయ్య! సీతాదేవి దెలియఁజెప్ప

గలితతారకయోగప్రకార మెల్ల

నింక నీవయి గరుణచే నెఱుకపఱుతు

సాంఖ్యయోగంబు విను మాప్రసంగ మనఘ!

4

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడా! సీతాదేవి, తెలియఁజెప్పక = బాగుగ బోధింపఁగా, కలి...ల్లక = కలిత = ఒప్పుచున్న, తారకయోగ = తారకయోగముయొక్క, ప్రకారమెల్లక = విధాన మంతయును, తెలిసినయ్య = చక్కగ బోధపడెను. ఇంకక = తరువాత, నీవయిగరుణచేక్ష = నీపైనిదయచేత, సాంఖ్యయోగంబుక = సాంఖ్యయోగమునకు, ఎఱుకపఱుతుక = తెలియఁజేయుదును, ఆప్రసంగముక = అనివరమును, వినుము.

తా. సీతాదేవి వినిరముగఁ జెప్పిన తారకయోగ మంతయును జక్కగ నీకుఁ జలిసెను గదా? నీవై బయచే నిప్పుడు నేను సాంఖ్యయోగమును వివరింపఁబోవుచున్నాను. వినుము.

వ. సాంఖ్యమనస్కంబు లుపనిషదర్థప్రతిపాదకంబు లందుఁ దొలుత సాంఖ్యంబు తేటపడ వివరించెద నిశ్చలచిత్తుండవై వినుమని యిట్లనియె.

టీ. సాంఖ్యమనస్కంబులు=అత్త స్వరూపమును విచారము నేయునది యని చెప్పబడినసాంఖ్యయోగమును అనుభవజ్ఞానమని చెప్పబడిన యనునస్కయోగమును ఈరెండును, ఉప...బులు - ఉపనిషదర్థ=ఉపనిషత్తులయొక్క యర్థమును, ప్రతిపాదకంబులు=తెలియఁజేయునవి, తొలుతక=మొట్ట మొదట, సాంఖ్యంబు=సాంఖ్యయోగమును, తేటపడక=స్పష్ట మగునట్లుగా, వివరించెదక, నిశ్చలచిత్తుండవై=వీక్ష్య గ్రచిత్తముతో, వినుమని, ఇట్లనియె.

తా. ఓ మానుమతుఁడా! సాంఖ్యమనస్కయోగములు రెండును ఉపనిషత్ తాత్పర్యమును వివరించునవి. అంశ సాంఖ్యయోగమును మొట్టమొదట వివరించెదను. సావధానచిత్తుండవై వినుము అని చెప్పి ఈక్రిందివిధముగా వివరింప నుపక్రమించుచున్నాఁడు.

— పరబ్రహ్మ స్వరూపనిర్ణయము. —

అవ. ఈయోగమునందు బ్రహ్మస్వరూపమును వివరించుటయే ప్రధానముగావున నధ్యాయోపాపవాదన్యాయము ననుసరించి దాని ప్రకటించువాడై మొట్టమొదట శుద్ధబ్రహ్మస్వరూపమును జెలియఁజేయుచున్నాఁడు.—

సీ. ఏకమై పరమై విశోకమై సత్యమై, లోకమై వ్యవకాలోక మగుచు
జ్ఞానమై జగదధిష్ఠానమై ముక్తిని, దానమై మాయావిహీన మగుచు
నందమై కేవలానందమై సంతతా, స్పందమై శ్రుతిపర్వకంద మగుచు
సారమై చిదచిదాకారమై యతిని, ర్వికారమై విగతసంసార మగుచు
తే. జిలుగుమెలనులకలకలు గలిగికొనుచు

మెలగుప్రకృతినిఁ దగులక మిగిలి వెలుగు

వెలుగు వెలుగుంగఁ జేయుచుఁ గలయ వెలుగు

బరమపరిపూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మ మనఘ!

టీక. అనఘ=పరిశుద్ధుడ పగు నాంజనేయా! పర...హ్మము=పరమ=శ్రేష్ఠమైన, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైన, నిర్గుణ=సత్త్వాదిగుణములు లేని, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మము.

ఏకమై=తనకంటె రెండవపదార్థము లేనిదై [అనగా: సహితీయవిజాతీయస్వగతభేదములు లేనిదై; 2. కృత్తమునకు మఱియొకకృత్తముతోఁ గలుగు భేదము సహితీయభేదము. కృత్తత్వమునజాతి రెంటియందును సమానమే కదా. ఆకృత్తమునకే రాతితోఁ గలభేదము విజాతీయభేదము. కృత్తమునం దున్నకృత్తజాతికంటె పాపాణమునం దున్న పాపాణత్వజాతి వేరుకదా. ఆకృత్తమునందే యున్న పత్రపుష్పదులలోఁ బరస్పరము గలభేదము స్వగతభేదము. పత్రత్వజాతికంటె పుష్పత్వజాతి వేరు కావున వానికి పరస్పరము భేదముకలదు. అయినను కృత్త మనుపదమున కివి యన్నియు నర్థమే కావున నిభేదము స్వగత (తనయందేయున్న) భేదము], పరమై=ప్రపంచమునకంటె వేరై, విశోకమై=దుఃఖము లేనిదై (పరమానందరూపమై), సత్త్వము=నాశములేనిదై, అలోకమై=చూచువాఁడు చూడఁబడునది చూపు అను మొదలగు త్రిపుటులు లేనిదై (కర్త కారణము కార్యము; జ్ఞాత జ్ఞేయము జ్ఞానము; ద్రష్ట దృశ్యము దర్శనము; చేయువాఁడు చేయుసాధనము నేత; తెలిసికొనవాఁడు తెలిసికొనఁబడునది తెలివి, చూచువాఁడు చూడఁబడునది చూపు అను సితోమిదియు కలసి ప్రపంచమగు నని కొందఱు చెప్పుదురు. మఱికొందఱు(1) ప్రపంచ ప్రాణములు (2) పంచకర్తేంద్రియములు (3) పంచజ్ఞానేంద్రియములు. (4) మనోబుద్ధ్యసాంకారచిత్తములనెడు నాలుగువిధములగు నంతఃకరణములు. (5) పుణ్య, షాప, మిశ్రరూపములైన (లేక అగామినందితప్రారబ్ధరూపములైన) మూఁడువిధములగు కర్తృములు (6) జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలు (7) పంచభూతములు (8) స్థూలకరీరము. (9) వీని కన్నిటి కినికారణ మైనయజ్ఞానము. ఈతొమ్మిదియుఁ గలసి ప్రపంచ మగునందురు. ఎట్లన్నను ఈసర్వప్రపంచముతోను అపర బ్రహ్మమునకు సంబంధము లేదనుట ముఖ్యాంశము) వ్యాపకా...చుక-వ్యాపక=అంతట నిండిన, అలోకమగుచుక=(జ్ఞానమను) ప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలదై, జ్ఞానమై=చేతనస్వరూపమై, జగదధిష్ఠానమై = ఈ ప్రపంచమునకంతయు నాధారమై ప్రపంచము కలదనితోచుట భ్రాంతి. రజ్జునర్పభ్రాంతియందు రజ్జువాధారమైనట్లు జగద్భ్రాంతియందుకూడ బ్రహ్మవాధారము ముక్తినిదానమై=మోక్షమునకు నాదికారణమై (బ్రహ్మజ్ఞానమువలననే కాని మోక్షము కలుగదు. కావున నిట్లుచెప్పఁబడెను) మాయావిహీనమగుచుక=మాయాసంబంధము లేనిదై, అందమై=పరమానందరూప మగుటచే మనోహరమై; కేవలానందమై-కేవల=దుఃఖస్పర్శలేక నిర్మల మగు, అనందమై=సర్వాధిక మగునానందమే రూపముగాఁ గలదియై, సంతతాస్పందమై - సంతత=సర్వకాలమందును, అస్పందమై=నిశ్చలమై, శుశ్రితపక్షకందమగుచుక-శుశ్రితి=వేదమనెడు, పక్ష=కమలమునకు, కందమగుచుక=ఉత్పత్తిస్థాన మగుగడ్డయై (ఈ బ్రహ్మము నాధారము చేసికొనియే వేదములు ప్రవర్తించుచున్నవని భావము.) సారమై=విచారింపఁగా సర్వజంతువులయందును సారాం

శముగ నిలుచునదియై (విచారించిన బ్రహ్మమునకంటె వేఱగువస్తువు లే దనుట) చిద-
చిదాకారమై=చేతనాచేతనరూపమై, అతినిర్వికారమై=పుట్టుక మొదలగు సమస్తవిధ
ము లగువికారములును లేనిదై, విగత...గురుక-విగత=పోయిన, సంసారమగుచుకా
=సంసారముగలదియై(సంసారమనగా నహంకారము-అది లేనిదై యనుట.) జిలు...
ననుచుకా-జిలుగు=ఇవియిట్టి పనిచెప్పుటకు వీలలేని, మెలనుల=సంబంధములుగల, కల
కలు=బహువిధము లగువికారములు, కలుగుకొనుచుకా=పొందుచు, మెలగుప్రకృ
తికా-మెలగు=సంచరించునట్టి, ప్రకృతికా=మాయను, తగులక = ఆశ్రయింపక,
మిగిలి...గుక-మిగిలి=ఆమాయకంటె వేఱై, వెలుగు=ప్రకాశించునట్టి, వెలుగుకా
= చిచ్ఛక్తిని (ఇది బ్రహ్మస్వస్వరూపమే), వెలుగుంగఁజేయుచుకా=ప్రకాశించునట్లు
చేయుచుకా, (అనగా స్వప్రకాశుడగుచుకా) కలయవెలుగుకా = సంపూర్ణముగ
ప్రకాశించును.

తా. అంజనేయా! వినుము. సృష్టికృతార్థము పరబ్రహ్మ మొక్కటియే కలదు.
సృష్టియైన నామరూపముల ప్రకాశించుటయే యనియు బ్రహ్మమొక్కఁడే బహు
విధములగ (అనగా: బహునామరూపములతో నున్నట్లు) తోచుచున్నాడనియు
నిదివఱకు చెప్పియున్నాను. ఈవిషయమునే వివరించెదను. జగత్ కారణ మగునాపర
బ్రహ్మము సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములులేనిది. ఎట్లుచూచినను త్రికాలముల
యందును దానికంటె వేఱగురెండవపదార్థము లేదు. మఱియు అసత్యజడదుఃఖరూప
మగు ప్రపంచమునకంటె నది భిన్నము సత్యస్వరూపమైనది దుఃఖము లేనిది ఆనందవృ
త్తులులేని దగుటచేత సంకొంచవికాసములు లేనిది. ఇట్లు చెప్పటచే బ్రహ్మమునకంటె
వేఱగు బ్రపంచమున్న దని తలంప వలదు. “ప్రపంచమునకంటె వేఱు” అనగా
“బ్రహ్మమునకుఁ గలధర్మములు ప్రపంచధర్మములకంటె వేఱు” అనుట. ఈగుఱుటకు
వలన బ్రహ్మమును నిర్ణయింపవచ్చునని ఇట్లు చెప్పితిమి. అపరబ్రహ్మమయొక్క ప్రకా
శమే యంతెటను వ్యాపించి యున్నది ఆబ్రహ్మము జ్ఞానరూపము. ప్రపంచమును
సృజించును. పెంచును. నశింపఁజేయును. సృష్టిప్రళయములు నామరూపములయూవి
రాజ్యవత్తోభావములే యనియు ప్రపంచమును నది బ్రహ్మభిన్నముగాఁ దోచుట భ్రాం
తియే యనియు మొట్టమొదటనే నిరూపింపఁబడినది. ఆధారములేక భ్రాంతి పుట్టదు
గావున ఈప్రపంచభ్రాంతికి నధిష్టానము బ్రహ్మ (అనగా: బ్రహ్మను జూచి ప్రపంచ
మని తలంచుచున్నారని తేలిసికొనవలయును) ఈభ్రాంతి తొలగుటయే ముక్తి
కావున దానికి నీ బ్రహ్మమే (అనగా: బ్రహ్మజ్ఞానమే) ముఖ్యసాధనము. కొంద
రీ బ్రహ్మమునందు మాయకలదు అందును. అదియు యుక్తము కాదు. బ్రహ్మము
ప్రకాశస్వరూపుడు. మాయ తమోదాపిణి మూర్ఖునికిని చీకటికిని సంబంధము
లేనట్లు బ్రహ్మమాయలకు సంబంధము లేదు. ఆయన మిగుల మనోహరుఁడు పరమా

నందరూపుఁడు నిశ్చలుఁడు. శ్రుతులన్నియు నాయనను గూర్చియే బోధించును. కర్మలు మొదలగు ననేకవిషయములను గూర్చి వేదము ఔష్ణమన్నను దాని తాత్పర్యమును విచారించిన పరబ్రహ్మమును గూర్చియే ఔష్ణమని యగును. బ్రహ్మము నెఱుంగలేనివారలకుఁ జిత్తిశుద్ధి గలుగుటకై కర్మాదులు చెప్పఁబడి యున్నవి కాని వేఱుకాదు. సర్వప్రపంచములందును సారభూతమైనదిదియే. సర్వవ్యాపకమగుటచే జ్ఞానాజ్ఞానములు (అనఁ గాః చేతనాచేతనములు. రెండును బ్రహ్మమయొక్క స్వరూపములే) సాక్షియగుటచే నీయనకుఁ బ్రపంచవికారము లేవియు నంటవు. ఈకారణముల వల్లనే సంసారసంబంధము లగుసుఖదుఃఖములతో నీయనకు సంబంధము లేదు. ప్రకృతము మనము తలంచుచున్నట్లు ఈయన సుఖికాఁడు, దుఃఖికాఁడు. మఱియు బహువిధములగు నల్లికలనలుకొని ప్రపంచరూపముతోనున్నమాయతోసంబంధింపక దానినిఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్న చిచ్ఛక్తిని (అనఁగాః జీవుని ప్రకాశింపఁ జేయుచు సర్వపరిపూర్ణుడై యాబ్రహ్మమే ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

క. నిష్కారణము నిరీహము

నిష్కంపము నిష్క్రియంబు నిష్కల్మషము

నిష్కలము నిష్కళంకము

నైష్కర్మ్యస్థాప్యనిర్గుణబ్రహ్మమగుఁ.

7

టీక. నైష్క...బ్రహ్మ=నైష్కర్మ్య=ఫలేచ్ఛలేక కర్మలఁ జేయునట్టినిష్ఠచేత, లేక, (కాస్త్రాక్షముగాఁజేయఁబడినసన్న్యాసముచేత), ప్రాప్య=పొందఁదగిన, నిర్గుణ=సత్త్వాదిగుణరహితుఁడైన, బ్రహ్మము, నిష్కారణము=కారణములేనిదియు (అనఁగా బ్రహ్మమొకదానినుండి పుట్టలేదనుట.) నిరీహము=మనస్సులేనందున కోర్కెలు=లేనిదియు, నిష్కంపము=సర్వవ్యాపియగుటచే జలనములేనిదియు, నిష్క్రియంబు=ఇంద్రియాదులులేనిదగుటచే గార్యములఁ జేయనిదియు, నిష్కల్మషము=(సర్వసాక్షియగుటచే నెట్టి మాలిన్యములతోను, అనఁగా పరమాత్వాది పరిమాణములతో నుండుట కర్మసంబంధముచే సుఖదుఃఖాదులననుభవించుట మాయాసంబంధముఁ గలిగియుండుట. అను మొదలగు) మాలిన్యములతో సంబంధములేనిదియు, నిష్కళము=చిత్తకలంకంబై వేఱైనదియు (లేక కలాతు షోడశో భాగః) అనునిఘంటువులన కలాశబ్దమునకు పదియొకవపాలు అని యర్థము. కావున లక్షణావృత్తిచే నిష్కళ మనఁగా విభాగములు లేని యఖండస్వరూపమైనదియు అనికూడ నర్థము చెప్పవచ్చును) నిష్కళంకము=మాయలేనిదియు, అగుక=అగుచున్నది.

తా. మఱియు నాపరబ్రహ్మమునకు సత్త్వరజతమైహగుణములుగాని చేష్టలుగాని కాకుశ్రోధానులుగాని మఱియు నేవిధమగు దోషములుగాని విభాగములుకానిమాయ

గాని యేవిధముగ చాంచల్యము గాని లేవు. అది యొక దానివలన నొకప్పుడు పుట్టినది కాదు. భూతభవిష్యద్వర్తమానములయందు నొకటే విధముగ నుండునది. కర్మాభిమానమును ఎదలి జ్ఞానమును సంపాదించినచో నట్టిపురుషున కది దొరకును. భేదబుద్ధి యున్నంతకాలము దాని నెఱుంగుట యశక్యము.

౧. హానాదానవిహీన, జ్ఞానాజ్ఞానాతిరిక్తసత్యానంద

జ్ఞానప్రధానతజ్జని, దానాధిష్ఠాన మానిధాన మదీనా.

8

టీక. అదీనా=ధైర్యకాలిగుసోయాంజనేయా, అనిధానము=బ్రహ్మరూపమైన యానిత్యేపము, హా...నమనము-హాన=విడచుట గాని, ఆదాన=స్వీకరించుట గాని విహీన=లేనిదియు, (అబ్ర)హ్మము సర్వప్రపంచమయము కావున పరిత్యజించుటకుఁ గాని యంగీకరించుటకుఁ గాని దానికంటె రెండవది యగుపదార్థమే లేదనిభావము.) జ్ఞానాజ్ఞాన=జ్ఞానమునకంటెను అజ్ఞానమునకంటెను (ఇచ్చట జ్ఞానాజ్ఞానశబ్దములచే బ్రహ్మ ప్రతిబింబనహేతుములై వెలకొని విషయములఁ బ్రకాశింపజేయునట్టియు అట్లుచేయునట్టియు చిత్తవృత్తులు చెప్పబడి నని తెలిసికొనవలయును.) అతిరిక్త=వేరైనట్టిదియు, సత్య=సర్వకాలములయందును సర్వదేశములయందు నొకటే రీతిగ నుండుట, ఆనంద=ఆనందము, జ్ఞాన=చైతన్యము, ప్రధాన=ముఖ్యముగాఁగలదియు, తజ్జ=ఆముల ప్రకృతి వలనఁ బుట్టిన ఆవృత్తిమహదహంకారాది సర్వప్రపంచమునకును, నిదాన=మూలకారణ మైనజ్ఞానశక్తికి, అధిష్ఠానము=ఆధారమైనదియునై యున్నది. (ఈప్ర)పంచమునందు నామరూపములకంటె నితర మగు పదార్థము లేదు కావునను, ఆనామరూపములకు తత్త్వదివ్యముక మైనజ్ఞానమునకంటె నితర మగుస్వరూపము లేకపోవుటచేతను, సర్వప్రపంచమునకును జ్ఞానమే మూలకారణమని చెప్పఁబడినది. త్రాటియందుఁ జూచు పాముయొక్క నామరూపములకు నప్పటి భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె భిన్నమగుస్వరూపము లేనట్లు బ్రహ్మయందు తోచుజగమునకుఁగూడ జ్ఞానమునకంటె నన్య మగుస్వరూపము లేదని తెలిసికొనవలయును. భ్రాంతిజ్ఞానముకూడ జ్ఞానమే. భ్రాంతి యనునది మనోవికీరము. కావున దానివలన జ్ఞానమునకు మార్పుగలుగదు.)

తా. ఓధైర్యకాలీ! ఆపరబ్రహ్మము సర్వమయ మగుటచే “ప్రపంచములో నీ పదార్థము బ్రహ్మముకాదు, ఈపదార్థము బ్రహ్మము” అని తిరస్కారమునకుఁ గాని యంగీకారమునకుఁ గాని విస్మయ మగునదికాదు. లోకమున వ్యవహారమునందున్న జ్ఞానాజ్ఞానములకంటె నదివేఱు. నిత్యవిజ్ఞానస్వరూపుఁ డగునాబ్రహ్మయొక్క ప్రకాశముచే బ్రకాశించుచుఁ జిత్తవృత్తులు భావ్యంతరవిషయములఁ బ్రకాశింపజేయుచుండును. అప్పు డాచిత్తవృత్తులను మనము జ్ఞానములనుచున్నాము. ఆచిత్తవృత్తులుజనింప నప్పుడు నిత్యవిజ్ఞానరూపుఁ డట్లేయున్నను విషయములు బ్రకాశించుట లేదని మనకు

దోచుచున్నది. అస్థితిని యజ్ఞాన మనుచున్నాము. ఇవి రెండును బ్రహ్మము కాదు. ఆయన నిత్యవిజ్ఞానరూపుఁడు అనందరూపుఁడు సత్యస్వరూపుఁడు. ప్రకృతివలనబుట్టిన దని చెప్పబడుచున్న ప్రపంచమునకు చిచ్చుక్తియే మూలకారణము, సమస్తప్రపంచమును గ్రాంతివలననే తోచుచున్నది కావున దానిక జ్ఞానమే స్వరూపము. ఎండమావుల యందు తోచునట్టికి గ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె నితర మగుస్వరూపము లేదనుట ప్రత్యక్ష సిద్ధమే కదా. ఇట్లు ప్రపంచమూలకారణ మని సిద్ధాంత మైనజ్ఞానశక్తికిఁగూడ నిత్య విజ్ఞానస్వరూపుఁ డగుటచే నాబ్రహ్మమే యాధారభూతుఁడు.

క. ప్రస్థానత్ర్యయవేద్యుఁ డ, నస్థాత్ర్యయసాక్షీ సర్వవస్తుస్తోమాం

తీర్థం డస్థిరవిశ్వభ, వస్థిత్యంతాదియూర్ధ్వ వాయుకుమారా. 9

టీ. వాయుకుమారా=అంజనేయాః ప్రస్థా ద్యుఁడుకొ-ప్రస్థానత్రయ=ఉప నిషధీతాబ్రహ్మసూత్రములవలన, వేద్యుఁడు=తెలియఁదగినవాఁడును, అపస్థాత్రయ సాక్షీ-అపస్థాత్రయ=జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తవ్యవస్థలకు, సాక్షీ=సాక్షియును (అయవ స్థలయం దున్నవిషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయువాఁడును.) సర్వ...స్థండు-సర్వ=సమస్తమైన, వస్తు=వస్తువులయొక్క, స్తోమ=సమూహముయొక్క, అంతస్థండు=లోపల నున్నవాఁడును, అస్థి...మార్తి-అస్థిర=(యథార్థమును విచారించిన) శూన్యమగు, విశ్వ=ప్రపంచముయొక్క, భవ=ఉత్పత్తిని, స్థితి=ఉనికిని, ఆంత=నాశమునకును, ఆది మార్తి=కారణ మైనస్వరూపము గలవాఁడును. (ప్రకృతపద్యముతో సంబంధము.)

తా. వాయుపుత్రాః ఉపనిషత్తులు గీతలు బ్రహ్మసూత్రములు మఱియు నితరము లగు కాస్త్రములునన్నియు నాబ్రహ్మమునుగూర్చియేచెప్పును. జాగ్రత్స్వప్నముసుషుప్తి యనుమూఁడువ్యవస్థలును ఆపరబ్రహ్మముచేతనే (అనఁగా: నిత్యజ్ఞానముచేతనే) మనము తెలిసికొనుచున్నాము. ఆమహాత్ముఁడే ప్రపంచమునందలి సర్వపదార్థములయందు నేక రూపముతోనున్నాఁడు. యథార్థసిద్ధిలో శూన్యమైనను ఈ ప్రపంచము పుట్టినట్లును నిలిచి యున్నట్లును నశించినట్లును తోచుటకు నాబ్రహ్మమే కారణము (అనఁగా: శూన్యమయ్యును సర్వము వ్రాటియందు ఉత్పత్తిస్థితి వినాశములతోఁ దోచినట్టిప్రపంచము బ్రహ్మమనందుఁ దోచుచున్నదనుట).

పంచచాచురము. ఇలాజలానలాసిలాంబరేందుభానుమండలో

జ్వలలాఖిలావిలామలాత్తజాలకాంతరస్థచం

చలాచలావిలాసశూన్యసంతతావరోక్షిచి

త్కళాకలావలాలిత ప్రకాశకుం డశం డగుకా.

10

టీ. అతండు=అయినఆబ్రహ్మము, ఇలా...కుండు - ఇలా=భూమియొక్కయు, జల=ఉదకముయొక్కయు, అనల=అగ్నియొక్కయు, అనిల=వాయువుయొక్కయు,

అంబర=అకాశముయొక్కయు, ఇందు=చంద్రునియొక్కయు, భాను=సూర్యునియొక్కయు, మండల=మండలమునకున్నయు, ఉజ్వల=ప్రకాశించుచున్న, అఖిల=సమస్తమైన, అవిల=అపరిమిత (పాప)జీవులయొక్కయు, అమల=నిర్మలమైన (పరిశుద్ధ)జీవులయొక్కయు, అత్త=అంతర్జామియగునట్టియు (ఇచ్చట నంతర్జామియనగా: ప్రత్యగాత్మ మైన వాయుబడిన జీవపదమునకు జంతువనియర్థము. ఇదివఱకు చెప్పబడిన పంచభూతములను చంద్ర సూర్యులను ఇప్పుడు చెప్పబడినజీవులను కలిసి యెనిమిదియవర మేవ్వరుని మూర్తులు)కాలక=సోరణగండ్లయొక్క, అంతర్థ=లోపలనున్నట్టియును, చంచల=చలించునట్లు గానవచ్చునట్టియు, అచల=స్వభావముగా చంచలము కానట్టియు, అవిలాస=ప్రకాశింపకుండుట యనుధర్మముతో, కూన్య=రహితమైన (అనగా: చిత్తవృత్తులు జ్ఞానసహాయముచేతనే బాహ్యనస్తువులను ప్రకాశింపజేయుచున్నవి గావున అజ్ఞానము పృతివానికిని స్వప్తముగ నే తెలియుచున్నదనిభావము.) సంతత=సర్వవ్యాపకమైన, అపరోక్షచిత్ = అపరోక్షజ్ఞానమనెడు (అపరోక్షమనగా: ప్రత్యక్షము 'అహం బ్రహ్మస్మి' అనుజ్ఞాన మపరోక్షజ్ఞానము.) (కళా=కళలయొక్క లేక కాంతులయొక్క,) కలాప=సమాహమయొక్క (జ్ఞానమునందు భేదము లేకపోయినను చిత్తవృత్తులభేదముననుసరించి సూఢులచే భేదములు కల్పింపబడుచున్నవి. బాహ్యనస్తువులఁ దెలిసికొనుసమయమునందువలెనే "అహంబ్రహ్మస్మి" అనిస్వస్వరూపము నెఱుంగునప్పుడుకూడ భేదములు కల్పింపబడుచున్నవి. కావున "కలాకలాప" అని కవి ప్రయోగించియున్నాడు), లాలిత=మనోహరమైన, ప్రకాశకుడు=ప్రకాశమునుకలిగించువాడు (అనగా: కాంతిసమాహమును ప్రకాశింపజేయువాడు; "అహం బ్రహ్మస్మి" అని చిత్తవృత్తి కలిగినప్పుడు సాధకునకు "చిత్తవృత్తి బాహ్యనస్తువులను ప్రకాశింపజేసినట్లు పరబ్రహ్మమును ప్రకాశింపజేయునా? లేక అపరబ్రహ్మమే చిత్తవృత్తిని ప్రకాశింపజేయునా? సర్వసాక్షి యగుపరబ్రహ్మమును చిత్తవృత్తి ప్రకాశింపజేయుట సంభవింపదు; ప్రకాశింపజేయ దనిచెప్పినయెడల "అహంబ్రహ్మస్మి" అనుచిత్తవృత్తి జనించుటకే వీలులేదు. కావున నిందలినిశ్చయ మెట్లు? అని సంశయము కలుగును. చిత్తవృత్తికి రెండవదానిని ప్రకాశింపజేయగలసామర్థ్యము నిచ్చినది కూడ పరబ్రహ్మప్రకాశమే. కావున "పరబ్రహ్మము చిత్తవృత్తిని ప్రకాశింపజేయునేకాని చిత్తవృత్తి పరబ్రహ్మమును ప్రకాశింపజేయునేరదు. అనుటయే సిద్ధాంత మనిభావము). అగును.

తా. పృథివ్యాపక్షేజోనాయ్యాకాశములు పుణ్యపాపమిత్రకర్త వశగతులై దేవస్థావరమనుష్యదేహములందున్న జీవులను సోరణగండ్లయందు బ్రహ్మమే యున్నాడు. "భూమియను మొదలగు వ్యవహారములన్నియు పరబ్రహ్మకుగల యాయా యాపాధులను బట్టి వచ్చినవే కాని వేఱుకాదు. మఱియు నాయన నిత్యప్రకాశస్వరూపుడై యున్నను చిత్తవృత్తులయందుఁ బ్రతిఫలించి జ్ఞానముని సర్వలోకప్రసిద్ధముగ వ్యవహ

రింపఁబడుచున్నను చంచలఁడుగాఁ గాననచ్చుచున్నాఁడు. అది మనభ్రాంతియే కాని యాయనస్వరూపము కాదు. ఆమహాత్ముఁడు నిశ్చలఁడు “అహం బ్రహ్మస్మి” అను జ్ఞానముఁ బరబ్రహ్మముఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నట్లు కాననచ్చుచున్నయది. కావున మనము వ్యవహరించుచుండు జ్ఞానము పరబ్రహ్మము కాదు అని సంశయింపవలదు “అహం బ్రహ్మస్మి” యనునదికూడఁ జిత్రవృత్తియే. దానియందును పరబ్రహ్మప్రకాశము కలదు. అప్పుడును నాకు ‘అహం బ్రహ్మస్మి’ అనుజ్ఞానము కలిగినది అను తెలివి కూడఁగలుగుచున్నది. ఇది సాక్షిలేకున్న సంభవింపదు కదా ! జ్ఞానములు రెండు కల వనుటకు వీలులేదు. కావునను సాక్షికూడ జ్ఞానస్వరూపుఁడై కావునను “అహం బ్రహ్మస్మి” యనుచిత్రవృత్తియందులని జ్ఞానమునకును సాక్షిభూతమగునన్న జ్ఞానమునకును భేదముకలుగదు. కావున సర్వప్రకాశక మగుజ్ఞానమే పరబ్రహ్మమని తెలిసికొనుము.

క. ఆద్యంతం డసరిచ్చేద్యుఁడ, విద్యాధావంతద్యుమణిసువిద్యాసద్యో
వేద్యుఁడు గర్కశత్రుఁగా, భేద్యుఁడనవద్యుఁడగునభేదాత్ముఁడజా!

టీక. ఆజా=జన్మరహితుఁ డగుపరబ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁ గలయోయాంజనేయా! బ్రహ్మభేదము సర్వజీవులకు సాధారణమైనను ప్రస్తుత సందర్భము ననుసరించి యాంజనేయుని సంబోధించిలేకాని యాంజనేయునకుఁ దప్ప మఱియొకరికిని యీయభేదము లేదను నభిప్రాయమువలన కాదు. ఆద్యంతం=(ఆ బ్రహ్మము) సృష్టి, స్థితి, సంహారము, తిరోధానము, (కనఁబడకుండునట్లుచేయుట, లేక కనఁబడకపోవుట) అను గ్రహము (సర్వభూతములను నిలుచుటకు నాధారమొసంగుట,) అను నీ యైదుకార్యములకును కారణభూతుఁడును (బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, ఈశ్వరసదాశివులను సృష్టికర్తలే స్వరూపముగాగలిగి వారలకుఁ గూడ కారణభూతుఁడై యున్నవాఁడును.) అపరిచ్చేద్యుఁడు= ఇంతయనిపరిమాణమునుగల్పించుటకు శక్యముకానివాఁడును, అవిద్యాధావంతద్యుమణి= అవిద్యా=అజ్ఞానమునెడు, ధావంత=చీకటికి, ద్యుమణి=నూర్మయినంటివాఁడును (ఈయనను చెలిసికొనిననజ్ఞానమునశించుననుట.) సువిద్యా=చక్కనిజ్ఞానముచేత, సద్యః=తత్క్షణమే (స్వస్వరూపముకంటె వేఱుకానివాఁడు అగుటచే “నాకు సంసారముతో సంబంధము లేదు.” అనుజ్ఞానముకలిగిన వెంటనే,) వేద్యుఁడు= తెలియఁదగినవాఁడును, కర్క...ండు= కర్కశ=కఠినములైన, తర్క=తర్కములచే, అభేద్యుఁడు=భేదింపరానివాఁడును, (స్లో. “యత్నే నానుమితోఽప్యర్థః కుశలై రనుమాతృభిః, అభియంతతరై శ్చాన్వై రన్యథైవోపపాద్యతే. నైషా తర్కేణ మతిరపరేయా తర్కా ప్రతిష్ఠానాత్”=“ఏంతసమర్థులైనవారు అనుమానముచేసినను ఈపరమాత్మతత్త్వమునుయథార్థముగా తెలిసికొననేరరు. బ్రహ్మశబ్దమింటిన విరుద్ధాభిప్రాయములు తర్కముచే దొలంగవు. బ్రహ్మ విషయమున

తర్కము ప్రసర్తింపదు” అను మొదలగు ప్రమాణముల ననుసరించిచూచిన కేవల తర్కవాదములచే పరబ్రహ్మము తెలియబడదనుటయే సిద్ధాంతమనిభావము.) అనవద్యుడు = వీవిధములగు బోధములను లేనివాడును, అభేదాత్ముడు = జీవునితో అభేదములేక పోవుటయే స్వరూపము గాఁగలవాడును, (లేక సాధ్యము సాధనము సాధకము మొదలగుభేదములు లేకపోవుటయే (అనఁగా సర్వపరిపూర్ణుడగుటయే, యాకారముగాఁ గలవాడును), అగుకా.

తా. ఉత్పత్తినివాళములు లేనిపరబ్రహ్మస్వరూపుడగు నోయాంజనేయ! అబ్రహ్మమన కాద్యంతములు లేవు. ఆయన “ఇచ్చట నున్నాఁడు ఇచ్చట లేడు” అనిచెప్పటను వీలు లేనివాడు (అనఁగా: సర్వపదార్థములయందు నొకపేవిధముగా సర్వకాలములయందు సర్వదేశములయందు నొకపే రీతిగా వ్యాపించియున్నాఁడు.) ఆయన నెఱిగిన నజ్ఞానము మూర్ఖసాన్నిధ్యమునఁ జీకటివలె ధ్వంసమగును. జ్ఞానము కలిగిన యుత్తరక్షణంబుననే యాయన గోచరుం డగును. అజ్ఞానమును సంపాదింపక ముం చెన్నితర్కములచే నెంతయుత్తముతో విచారించినను ఆయన తెలియంబడువాఁడు కాఁడు. అద్వితీయస్వరూపుడు.

క. భూతానుభూతవిభాత్య, భూతద్వైతమయపంచభూతోత్థజగ

జ్ఞాతానుస్మృతాజా, ద్వైతాత్మకఁ డతఁడు వాయుతనము! సుహృత్తా!.

టీక. మహాత్మా-మహాత్ = గొప్పది యైన, అత్త బుద్ధిగలవాఁడా, వాయుతనము = వాయువు త్రుడగు నాంజనేయా, అతఁడు = అపరబ్రహ్మము, భూ...త్తుడు-భూత = సకలజంతువులచేతను, అనుభూత = అనుభవింపబడుచుండియు, విభాత్యభూత = యథార్థములుకొనుండియు నజ్ఞానమువలనఁ బోదుచుండుటచే త్రికాలములయందు నసత్యములనిచెప్పఁదగిన, ద్వైతమయ = భేదరూపములైన, (లేక పంచీకృత, అపంచీకృతముల నెడురెండువిధములగుభేదములుగలిగిన), పంచభూత = పంచభూతములనుండి, ఉత్థ = పుట్టిన, గజత్ = ప్రపంచములయొక్క, జాత = సమూహములయందు, అనున్యూత = వ్యాపించియున్నవాఁడును, శ్లో. “అస్తి భాతి ప్రియం రూపం నామచే త్యంశుపంచగం, అద్యత్తయం బ్రహ్మరూపం జగద్రూపం తతోద్వయం” “ఉండుట, ప్రకాశించుట, ప్రేమింపబడుట, రూపము, నామము అనునీయైదంశములును ఎల్లవారికి ననుభవములో నున్నవి. (“అందు మొదటిమూడంశములును సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగుపరమాత్మనిరూపములు. తక్కిన రెండంశములును ప్రపంచముయొక్క రూపములు”) అనుప్రమాణమును బట్టి పరబ్రహ్మము తన సత్య (ఉండుట) జ్ఞాన (ప్రకాశించుట; జ్ఞానమునకంటె నితరమగు ప్రకాశము లేనేలేదు.) ఆనంద (ప్రేమింపబడుట, సర్వజనులచేతను ప్రేమింపబడునది యానందమేకాని మఱేమియు కాదు, రూపములతో ప్రపంచమునందు

వ్యాపించియున్నాఁడని తెలియవచ్చుచున్నది యని భావము.) అజ=పుట్టుక లేనట్టియు, (లేక ప్రపంచరూపిణియైయున్న తనక క్తితో, “అజామేకాం” అనుస్మృతి మాయకునజ యనిపేరుగల దని చెప్పచున్నది. అద్వైత=భేదము లేనట్టియు. అత్మ=దుఃస్వరూపము గలవాఁడు, (రెండవయర్థమున బ్రహ్మమునకును దచ్చక్తియగుమాయకును భేదము లేదని భావము) అగును.

తా. ఓవాయువుత్రా! నూత్నబుద్ధిగలవాడ! వినుము. ఈ ప్రపంచమునందు నూత్నస్థూలభేదములు లేక పరస్పరభేదములు గలపంచభూతములును మన కనుభవములో నున్నవి కదా! అవి యజ్ఞానమున్నప్పుడే తోచును. గావున త్రికాలముల యందు నసత్యములే యగును. అజ్ఞానము (అనగా: నజ్ఞానకార్యములగు నహంకారంబులు) విజృంభింప గుఱు ప్రియందు నివికానవండుటయే దీనికి (భూతములు త్రికాలములయందు నసత్యములు అనుటకు) ప్రత్యక్ష దృష్టాంతము. శుక్తియందు రజతమువలె నజ్ఞానమున్నప్పుడు మాత్రము తోచుచు నాయజ్ఞానము లేనప్పుడు తోచకనుండు నట్టివస్తువులు ఆభాసమాత్రము తోచుటయే తప్ప యథార్థముగాలేనివే యని చెప్పుటలో సంశయమేమికలదు? అట్టిపంచభూతమువలనఁ బుట్టినదియగుటచేఁ బ్రపంచము కూడమిథ్యయే. ఈ ప్రపంచమునందు నామరూపములకంటె ఇతరమగుపదార్థము లేదని ఇది పటకచెప్పియున్నాను గదా! అట్టి ప్రపంచమునందుఁ గూడ, ఏపర బ్రహ్మము వ్యాపించి యున్నాఁడు. అదియూఁ బ్రత్యక్షమే. మన కనుభవములో నున్న ఉనికి ప్రకాశము అనందము “ఈ ప్రపంచమున్నది. ప్రకాశించుచున్నది. దీనివలన మన కానుభవము గలుగుచున్నది.” అనువ్యవహారము బ్రహ్మరూపములే. సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడగుట చేతను భ్రాంతిచేఁ బ్రపంచరూపుఁడై తోచుచుండుటచేతను ఆ బ్రహ్మముయొక్కరూపములు ప్రపంచమునకేయున్నట్లు తోచుచున్నవి. అయిన ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయములు లేనివాఁడు. ప్రపంచకారణ మని చెప్పఁబడుమాయకంటె వేఱు కాడు.

—భావాభావపదార్థనిర్ణయము.—

క. భావాభావమయావి, రాజనతిరోభావరహితభావుం డన్య
భావస్యభావుఁ డతులవి, భావనుచావకనుధాంశుభావద్రుఁ డరయక.

టీక. ఆరయక=విచారింపగా(ఆ బ్రహ్మము), భావా...పుండు-భావ=ద్రవ్యాది భావపదార్థము లనునట్టియు, (లేక ఉండుటయనునట్టియు) అభావ=ప్రాగభావము మొదలగు సభావము లనునట్టియు, (లేక లేమి యనునట్టియు,) మయ=స్వరూపము గల అవి ‘రాజన’=ఉత్పత్తియు (లేక ప్రకాశించుటయు), తిరోభావ=నాశమును, (లేక ప్రకాశింప వండుటయు), రహిత=లేని, భావుండు=ఉనికిగలవాఁడును, (న్యాయకాస్త్రప్రసిద్ధముల గుర్తవ్యములు గుణములు కర్తృలు జాతి భేదము వ్యత్యసంబంధము అనునవి భావములు.)

వస్తువు పుట్టుటకు పూర్వమునందును నశించుటకు పిదపను గలుగునభావములు రెండు. ఒకవస్తువునుజేయుకవస్తువు కాదనునభావంబును, ఒకవస్తువు బాతుగనే లేదనునభావంబును—ఈనాలుగు నభావపదార్థములు. వీనికిఁ గ్రమముగ ప్రాగభావ ప్రధ్వంసాభావ ఆత్యంతాభావ, ఆవ్యోన్యాభావములని పేరు. ఇవి యన్నియునభావములే కావుననభావ రూప మగుపదార్థ మొక్కటియేయని యెన్నబడుచున్నది. శ్రవంచమునం దంతటను ఈప్రవ్యాదిసప్తకమునకంటె భిన్నమగుపదార్థము లేదనిచెవారి (వైశేషికుల) సిద్ధాంతము. వేదాంతమతమునందు సర్వదేశ, సర్వకాల, సర్వవస్తువులయందుండుట భావమనియు, అట్లు లేకుండుట యభావమనియు చెప్పబడియున్నది. మొదటిపక్షమున నీ బ్రహ్మభావరూపముగాఁగాని యభావరూపముగాఁగాని యుండువాఁడు కాఁడని భావము. రెండవపక్షమున ఉండుట భావములేకుండుట యభావము. ఈరెంటికిని ప్రకాశించుట ప్రకాశించకుండుట యనియే యర్థము. కావున నీ బ్రహ్మమున కట్టియావిర్భావ తిరోభావములు లేవనుట (అనఁగా: సర్వకాలములయందు నొకటే విధముగ ప్రకాశించుచు నట్లేని కాని అసత్తేనికాని (అనఁగా: కలదనిగాని లేదనిగాని) చెప్పటకు వీలులేనివాఁడై యున్నాఁడు. బుద్ధిగోచర మగు దానిని కలదనియు కానిదాని లేదనియు చెప్పచున్నాము. ఈపరబ్రహ్మము బుద్ధిగోచరమైన సాక్షిగావున దానికి గోచరుఁడు కాఁడు. బుద్ధివృత్తి కంతప్రభృత మగుశక్తి కలదు గావున గోచరుఁడు కాకను పోఁడు. కావున నాయన నేశబద్ధమతో (గూడచెప్పటకు వీలులేదనిభావము.) అన్యభావస్వభావుఁడై తనకంటె రెండవదిలేకుండుటయే స్వభావముగాఁగలవాఁడు, (అద్వితీయుఁడు), అతఁడు... అతలు=లోకా తరతేజోరూపులైన, విభావము=సూర్యునకును, పావక= అగ్నికిని, సుధాంతు=చంద్రునకును, భా=కాంతికిని, ప్రదుండు=ఇచ్చువాఁడు.

తా. బాగుగఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ విచారించినచో “ఉన్నవి” అని చెప్పబడు పదార్థములును “లేవు” అని చెప్పబడు పదార్థములును గూడ నా బ్రహ్మమే. మన యింద్రియములకు గోచర మగువానిని “గలవి” అనియు నట్లు కానివానిని “లేవు” అనియుఁ జెప్పచున్నాము. ఇంద్రియములకు సాక్షి యగు బ్రహ్మవిషయమున నిం దేవిధముగాఁగూడఁ జెప్పటకు వీలు లేదు. కదా! మఱియు, నావిర్భావతిరోభావరూపములైన యంత్యవినాశములు (అనఁగా “పుట్టుక” యనిన యావిర్భావము; ‘నాశము’ అనిన దిరోభావమే, ఇదివఱకు లేనివస్తువు కొత్తగాఁ బుట్టుట కానినశించుట కాని యెన్నటికిని గలుగదు) అయినను లేవు. అయినకంటె నితర మగునది యెద్దియును లేదు. ఏకత్వమే యాయనకు స్వభావము ప్రకాశరూపుఁడగుటచే నాయననాశ్రయించి యే సూర్యచంద్రాక్షులు ప్రకాశించుచున్నారు. లోకమును బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నారు.

క. ఆ ప్తసుఖప్తవిలిప్తా, లిప్తవ్యాప్తప్రదీప్తలింగరహితసం

ప్రాప్తాప్రాప్తవిహీన, జ్ఞప్తియే సర్వప్రపంచసాక్షి మహాత్మా. 14

టీ. మహాత్మా=గొప్పబుద్ధిగలయోయాంజనేయా! ఆప్త...ప్తియే-ఆప్త=పాండః బడిన(అనగా: అందఱికి ననుభవములోనున్న,) సుఖప్తి=సుఖప్త్యవస్థయందు, అవిలుప్త=నశింపనిదియు (మనస్సే సర్వవిషయములను గ్రహించుచున్నది యనియు అంతకంటె నితర మగుపదార్థ మేదియును అమనస్సునకు మననశక్తినిగలిగించుటలేదనియు) దలంచుచున్నారు. సంకల్పవికల్పములే ఘనస్సునకు స్వరూప మనుట నిర్వివాదాంశము. సుఖప్తియం దానంకల్పవికల్పములులేవు గావున మనస్సులేదు. అయినను నిదురనుండి మేల్కొచ్చినవాడు “నేనింతవఱకు సుఖముగ నిదురించితిని” అని స్మరించుచున్నాడు. ఈస్మృతికి ననుభవసంస్కారము కారణమై యుండవలయునుకదా, కావున మనస్సు మొదలగునవి నశించినప్పుడే జ్ఞానము సుఖప్తిసుఖమును, చెలిసికొనియెనో అదియే బ్రహ్మము అనిభావము.) ఆలిప్త=దేనితోను సంబంధపడనిదియు (తెలిసికొనునట్టి పదార్థము తెలియఁబడువానితో సంబంధించుననుట విరుద్ధముకదా యని భావము). వ్యాప్త=సర్వవ్యాపకమైనదియు, ప్రదీప్త=మిగులఁ బ్రకాశించునదియు, లింగరహిత=సూక్ష్మశరీరము; లేక గుఱుతులేనిదియు (అనగా: సూక్ష్మశరీరమునకు అవస్థయగు స్వప్నావస్థ లేనిదియు, లేకతనకు సాధించుటకు తగినగుఱుతులేనిదియు, అనుట) సంప్రాప్త=వచ్చుట, (లేకపుట్టుట) అప్రాప్త=రాకుండుట (లేక, నశించుట) విహీన=లేనట్టియు (లేక కర్తృవశగతమై పలుమాఱువిచ్చుచుఁ బోవుచుండు స్వభావము గలస్థూలశరీరము; అనగా: దానికి సంబంధించిన జాగ్రదవస్థ లేనిదియు. పైనిరూపింపఁబడినమనోవ్యతిరేకజ్ఞానము సుఖప్త్యవస్థయందు దెట్లు సర్వేంద్రియలయ మైనను స్వతంత్రముగ నాయవస్థయందలి యజ్ఞానమును చెలిసికొనియెనో అట్లే సర్వేంద్రియవ్యాపారములు గలజాగ్రదవస్థయందును మనోవ్యాపారములు మాత్రమే కలస్వప్నావస్థయందును సకలవిషయముల స్వతంత్రముగానే గ్రహించుచున్నది. ఇంద్రియములు మొదలగునవి ఆసర్వవ్యాపక మగుజ్ఞానముయొక్క సహాయమువలననే విషయముల గ్రహించునుగాని వేరేమియు కాదు. కావున జాగ్రదాద్యవస్థ లెట్లు మాణినను అజ్ఞానమునకు మాత్రము మార్పు కలగ దనిభావము.) జ్ఞప్తియే=అయినట్టిజ్ఞానమే, సర్వప్రపంచసాక్షి=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందలి ప్రపంచమునకంతయును సాక్షియైనపరబ్రహ్మము(జాగ్రదాదులవలన జ్ఞానమునకు మార్పేమియులేదు గావునను జ్ఞాన మనిన ప్రపంచముయొక్క స్థితినిఁ చెలిసికొనుచుండినట్లే యుత్పత్తివినాశములమకూడ తెలిసికొనవలసినదియే యగుటచేతను అది (అజ్ఞానము) నిత్యమైయుండి తీరవలయు నని భావము. “ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ” అనుశ్రుతిజ్ఞానమే బ్రహ్మయని చెప్పుచున్నది. “మాసాబ్లయుగకల్పేషు గతా

గమ్యే వ్యనేకథా, నోదేతి నాస్తమే త్యేకా సంవి దేషా స్వయంప్రభా” “ఒకదివ సమునందలి జాగ్రత్తవృత్తును పుష్కలమయియు జ్ఞాన మెల్లకరూపమై యుండునో అట్లే మాసమునందును సంవత్సరయుగకల్పములయందును కూడ నది [జ్ఞానము] యేక రూపముతో నుండును. భవిష్యత్తాసానులయందువలెనే భూతమాసాదులయందు కూడ నుండును. కావున నీజ్ఞానము నిత్యము. జ్ఞానమును దెలిసికొనుటకు మఱియొకజ్ఞానము కల దనుట విరుద్ధము కావున నది స్వప్రకాశము” అని పంచదశి చెప్పుచున్నది.)

తా. ఓనూత్తుబుద్ధి గలయాంజనేయా! సర్వానుభవసిద్ధ మైనను పుష్కలమయియు సర్వేంద్రియములును మనసుతోఁ గూడ లయమునొందినప్పుడు గలసర్వాభావము నొకజ్ఞానము తెలిసికొనుచుండునట్లు మన యనుభవములో నున్నది. దీనికి నిదురనుండి మేల్కొనినవాఁడు నిద్రయందలి చిత్తాభావమును స్మరించుటయే దృష్టాంతము. ఆనుభవము లేక స్మృతి కలుగదు కదా! కావున నయ్యనుభవమునకుఁ గారణమగుజ్ఞాన మెద్దియో యదియే బ్రహ్మము. అది సర్వసాక్షి యగుటచే దృశ్యము లగు పదార్థములతో సంబంధింపదు. చూచుచు చూడఁబడువానికంటె వేఱుగా నుండి తీరవలయుననుట నియమముకదా? ఈవిధముగ నే యాబ్రహ్మమునకు స్వప్నజాగ్రదవస్థలతోఁగూడసంబంధము లేదు. ఇంద్రియాదుల లేనప్పుడుకూడ సర్వమును గ్రహింపఁగలజ్ఞాన మొక్కటి యున్న దని సిద్ధాంతమయ్యెను. కావున నింద్రియాదు లున్నపుడు కూడ నాజ్ఞానమే సర్వమును గ్రహించుచున్న దని సిద్ధాంతము చేయుట మిగుల యుక్తియుక్తమై యుండును. వేఱువేఱు లక్షణముల నిరూపించుటకు వీలు లేనప్పుడు “జ్ఞానములు రెండు లేక ననేకములు కలవు” అని చెప్పటకంటె విరోధము వేఱొకటి యుండునా? కావున జ్ఞాన మొక్కటియే తనశక్తిచే నింద్రియచిత్తంబుల బ్రకాశింపఁజేయుచు నితర సహాయము లేక స్వయముగా ప్రకాశించుచున్నది. అజ్ఞానమే బ్రహ్మము. దానికి నుత్పత్తియు వినాశంబును లేవు. నూలనూత్న కారణశరీరంబులతో సంబంధములేదు. అది నిర్గుణ మగుటచేతను యద్విత్తియ మగుటచేతను దాని ననుమానప్రమాణముచే నూహించుటకు గుఱుతు లేవియును లేవు.

అవ. బ్రహ్మమునకంటె నితరమగుపదార్థము లేదంటిరి కదా! మన యనుభవములో నంసారి యగుజీవుఁడు బ్రహ్మమునకంటె విరుద్ధలక్షణములు గలవాఁడు గాను ఈకారణములన నే యాయనకంటె వేఱుగాను కానవచ్చుచున్నాఁడు. మాయను అబ్రహ్మమునకును భేదము లే దంటిరి కావున మీతో జన్య మగుపృపంచము ఆయనకంటె వేఱుకాక పోవచ్చును గాని జీవుఁడు మాత్ర మట్లగుటకు వీలు లేదు. ఇతఁడు చేతవస్వరూపుఁడు కావున మాయాకార్యము కానేరడు. పరబ్రహ్మముయొక్క రూప

‘భేదమే యతః’ అనుట సంభవింపదు. ఇతఁడు, సంసారి, సుఖి, దుఃఖి ఆ బ్రహ్మము నిర్వికారుండు కదా! వీరిరువురికి నైక్య మెట్లుకుదురు? అనినఁ జెప్పుచున్నాఁడు —

క. వ్యక్తం బవ్యక్తాది, వ్యక్తావ్యక్తాతిర్క్త మగు బ్రహ్మము దాఁ

బ్రాక్తనుకృతభాక్తనుయుత్తభోక్తను సతతంబు సాక్షిపోలికఁజూచుకొనుట.

టీక. అన్య...ము-అవక్తాది=అన్యక్తమనుపర్యక్తతియేకారణముగాఁగల, వ్యక్త= నూల మగుటచే నప్పట్ల నైనట్టియు, అన్యక్త=నూత్న మగుటచే నప్పట్ల నైనట్టియు పంచ భూతమహాదహంకారాదులకంటె, అతిర్క్త=వేఱు, అగు బ్రహ్మము=అయినట్టి బ్రహ్మము, వ్యక్తంబు=స్పష్టముగనున్నది. (క్ష్మానులకు సుఖముగఁ దెలియవచ్చు ననుట). తా= అబ్రహ్మము స్వయముగా, ప్రాక్త...క్త-ప్రాక్=మునువేటి, తను=శరీరమునందు, కృత=చేయఁబడినకర్తలను, భాక్=పొందిన, తను = ప్రస్తుతశరీరముతో, యత= జూడిన, భోక్తను=సుఖదుఃఖములను అనుభవించు (అనఁగా “నాకు సుఖదుఃఖములు కలవు” అని యభిమానించు,) జీవుని, సతతంబు=ఎల్లప్పుడును, సాక్షిపోలిక=సాక్షి యట్లు (ఆజీవుఁడు యభారస్థితిలో తనకంటెవేఱుకాకున్నను కల్పితభేదము కలదు కావున నాభేదము నాశ్రయించి జీవోపాధియగునంతఃకరణములకుఁ గలుగుసుఖదుఃఖానుభవములను చూచు ననియు “ఈసుఖాను లంతఃకరణమునకుఁ గలుగుచున్నవి,” అనియు దెలిసికొనలేకపోవుటచే జీవుఁడు తాను సుఖియనియు బ్రహ్మసాక్షియనియు తలంచు ననియును భావము), చూచుకొనుట.

తా. ఈ ప్రపంచము మాయవలనఁ బుట్టినది. నూత్ననూలభేదములతో నున్నది. కావున నొకయంశమున నింద్రియములకు గోచరమగుచు మఱియొక యంశమున నట్లుగాకయున్నది. బ్రహ్మమునకంటెఁ బ్రపంచము వేఱుకాదు కాని బ్రహ్మముమాత్రము ఆభాసమాత్ర మగు ప్రపంచమునకంటె వేఱు. భ్రాంతివలన త్రాటియందుఁ బాము తోచినప్పుడు ఆత్రాడుకంటె దానియందుఁ దోచినపాము వేఱుకాదు; కాని భ్రాంతినిద్రమగు పాములకంటె త్రాడు వేఱునుటకు సంశయము లేదు కదా! మఱియు బ్రహ్మము సాక్షియగుటచేఁ బ్రపంచముకంటె వేఱుగానుండియే తీరవలయును. ద్రష్టయు దృశ్యంబు నొక్కటి యగుట సంభవింపదు కదా! ఈవిషయము (అనఁగా “బ్రహ్మము ప్రపంచమునకంటె వేఱుగా నున్నాఁడు” అనువిషయము) మనకుఁ బ్రత్యక్షానుభవమునందే యున్నది. ఈసర్వవైఖృతమును మనము తెలిసికొనుచుండుటయే దీనికి దృష్టాంతము. జీవుఁడును బ్రహ్మముయొక్క రూపభేదమే. అయినను అవిద్యావిబృంభణమునకు (అనఁగా : అవిద్యావరణమునకు) లోబడినవాఁడు కావున శరీరాదులయందు “నేను” అను నభిమానము గలిగియున్నాఁడు. అంతఃకరణాదులకుఁ గలుగుసుఖదుఃఖములను దనవానినిగా భావించుచున్నాఁడు. ఈ

కారణమువలన శరీరాభిమానయుక్తుడై కర్తలనుజేయుచు సుఖదుఃఖాభిమానయుక్తుడై యాకర్తఫలముల ననుభవించుచు (అనగా “నేనే కర్తల జేయుచున్నాను. కానిఫలముల ననుభవించుచున్నాను” అని యభిమానించుచు) శుద్ధబ్రహ్మమును దనకంటె వేఱుగాను తనను సాక్షియై చూచుచుండువానినిగాను తలంచుచున్నాడు. ఇట్లు అవిద్యాకల్పితభేదమువలన జీవబ్రహ్మములు భిన్నులుగాఁగోచించుచున్నారే కాని యథార్థస్థితిలో వారిరువురు నొక్కటియే.

అ. పై జెప్పినవిషయము ననుభవసిద్ధముగ నిరూపించుచున్నాడు.—

తే. జాగ్రదాదివినిగ్రహానుగ్రహప్ర
తిగ్రహసమగ్రజాగరూకాగ్రహోగ్ర
విగ్రహోత్పగ్రసాభాసవిశ్వహేతు
ధీప్రకాశకుఁడతఁడె సందేహమేల.

16

టీక. జాగ్రదా...కుడు-జాగ్రదాది = జాగ్రత మొదలగు మూడవస్థల యొక్క, వినిగ్రహ = నాశమునందును, అనుగ్రహ = ఉత్పత్తియందును, ప్రతిగ్రహ = స్థితియందును, సమగ్రజాగరూక = మిగులజాగ్రతగలిగి (అనగా: సత్త్వమయమైన), అగ్రహ = క్రోధరూపరజోగుణమయమైన, ఉగ్ర = భయంకరమగు తమోగుణమయమైన, విగ్రహ = స్వరూపముగలిగి(నట్టియు), అత్యగ్ర = సర్వాధికమైన(నట్టియు), సాభాస = సమూలప్రకృతియొక్క (హంసమంత్రార్థమును వివరించునప్పుడు సకారమునకు ప్రకృతి యని యాధము చెప్పబడియున్నది.) అభాస = ప్రతిబింబమైన [లేక పరిణామమైన, లేక, సాభాస = స్వ(బ్రహ్మ) ప్రతిబింబముతోఁగూడిన,] విశ్వ = ప్రపంచమునకు, (అనగా: ప్రపంచసృష్టిస్థితిలయములకు, లేక ప్రపంచరూపిణియగు మాయకు. అనగా మాయాకార్యమునకు,) హేతు = కారణమైన, ధీ = బుద్ధిని (అనగా మహత్త్వత్వమును “బుద్ధిర్జాగరణంస్వప్నంసుషుప్తిరితివృత్తయః” అను ప్రమాణముచే నవస్థాత్రయరూపమగు ప్రపంచమునకు బుద్ధియేకారణము. లేక సృష్టిసంకల్పమని చెప్పఁబడు చిచ్ఛక్తిని), ప్రకాశకుడు = ప్రకాశింపజేయువాడు, అతందే = అబ్రహ్మమే, సందేహమేల.

తా. జాగ్రదాద్యవస్థల మూఁటిని దెలియనివార లేవరును లేరు. ఆయవస్థల పుట్టుటకును నిలుచుటకును నశించుటకును బుద్ధియే కారణము. మఱియు జ్ఞానరూపమగుటచే జాగ్రదవస్థ సత్త్వమయము. మనోమాత్రమువలనఁ బుట్టునది యగుటచే స్వప్నావస్థ రజోగుణమయము. అజ్ఞానరూపమగుటచే సుషుప్తివస్థ తమోగుణమయము. బుద్ధియుఁ ద్రిగుణరూపిణి కావున దీయవస్థలకు నదియే కారణము. మనయనుభవముల నున్నంతవఱకునూయ. (అనగా: బుద్ధియని చెప్పవచ్చును.) ప్రపంచమునకుఁ

గూడ పై నిరూపింపబడిన యనుభవములకు నితరమగుదూషము లేనందున నీబుద్ధియే ప్రపంచకారణ మని గూడ ననవచ్చును. దీనియందు ప్రతిబింబించిన (అనగా: బాహ్య విషయముల సాంతరవిషయములకు బ్రకాశింపజేయుచున్న; దీని వృత్తులయందుఁ బ్రతిబింబించిన బ్రహ్మమే జీవుఁ డనబడుచున్నాఁడు. అట్టి బ్రహ్మప్రతిబింబముతోఁ గూడిన) చిత్తవృత్తిని మనము జ్ఞానమునుచున్నాము. ఆజ్ఞానముచే విషయములు గ్రహింపబడుచున్న పనువిషయముగూడ మనసునకు గోచరమగుచునే యున్నదనుట యనుభవసిద్ధము. “నేనా గానమునువింటిని” అను మొదలగు వ్యవహారము లీవిషయమున దృష్టాంతములు. “గానమును వింటిని” అనగా: శ్రోత రూప వ్యగు బుద్ధివృత్తిచే (శ్రోత్రేంద్రియములమునఁ బ్రసరించినజ్ఞానముచే) గానము ప్రకాశింపజేయబడినది. అనుటయే కదా! కావున నేతదార్థమునకు నీబుద్ధి వృత్తులు (జ్ఞానములు) గోచరము లగుచున్నవో ఆపదార్థములు పరబ్రహ్మము అని నిశ్చయించుకొనుము. ఇంతయనుభవసిద్ధ మగువిషయమున సంశయ మేటికి?

అన. పై నిరూపింపబడిన యనుభవమునే వినించుచున్నాఁడను.—

ఆ. ఇదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతంతని

పలుకరాని దెద్ది బ్రహ్మ మదియె

యిదియు నదియు నట్టి దిట్టి దింతంతని

* యరయు తెలివి యదియె యవియు నదియె.

17

టీక. ఇదియుక = ఎదుట ప్రత్యక్ష మగుచున్నది యనికాని, అదియుక = పోతమని (అనగా ప్రపంచ మని కాని ప్రపంచమున కతీత మని) కాని, అట్టిది=గుణరహితమైన దని కాని, (లేక నిరూపించుట శక్యమైన దని), ఇట్టిది = గుణసహిత మైనదని కాని, (లేక నిరూపించుటకు నశక్యమైన దనికాని) ఇంత = మనచే పరిమితి చెప్పఁదగినదనికాని, అంత=పరిమితి చెప్పఁదగదనికాని, అని, పలుకరానిదెద్ది=దేనినిఁగూర్చి చెప్పటకు వీలులేదో, అదియే = అదే, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మము (అనగా: పరబ్రహ్మమింద్రియములకుఁ గాని మనస్సునకుఁ గాని గోచరము కాని దగుటచే నాయనమగూర్చి యేమియు చెప్పటకు వీలు లే దనిభావము), ఇదియుక = ఈ ప్రపంచము కానవచ్చుచున్నది. అదియుక = ఆబ్రహ్మము కానవచ్చుటలేదు, అట్టిది = ఆపరబ్రహ్మము నిర్వికార మైనది, ఇట్టిది=ఈ ప్రపంచము సవికార మైనది, ఇంత = ఈ ప్రపంచమునకు పరిమితి చెప్పఁగలము, అంత=ఆబ్రహ్మము శుద్ధ పరిమితి చెప్పనేరము. అని, అరయు = విచారించునట్టి, తెలివి=జ్ఞానముగూడ, అదియే = ఆపరబ్రహ్మమే, అదియుక = ప్రత్యక్షమని చెప్పబడుచున్న ప్రపంచం

బును ప్రత్యక్షము కాదని చెప్పఁజూచును పరాత్పరుఁడును కూడ, అదియే = ఆ పరబ్రహ్మమే.

తా. ఇట్లు చెప్పినను “అబ్రహ్మ మెట్టిది” అని నిరూపించుటకు వీలు లేకున్నదియని యనియెదవేమో వినుము. నీకంటె నది భిన్నమై సర్వవ్యాపకముగాక యేదియో యొక ప్రదేశమున మాత్ర ముండునది యై యుండు నేని యప్పుడో కనఁబడుచున్నదని కాని కనఁబడుట లేదనికాని ఇంతపరిమాణముగలది యని కాని చెప్పఁబడవచ్చును. గుణములు కాని ధనులు కాని జాతి కాని కలదైనచో నేదియైన నొకవిశేషము నాశ్రయించి “అది ఇట్టిది, ఇట్టిదికాదు” అని చెప్పవచ్చును. లోకమున జరుగు ప్యవహారము లన్నియు గుణక్రియాజాతుల నాశ్రయించినవే కదా. ఈబ్రహ్మ మెట్టిది కాదు. దానికంటె భిన్నమగువస్తువే లేదు. కావున దానిని నిరూపించు వా రెవ్వరు? దాని నెట్లును నిరూపించుటకు వీలు లేకున్ననే నొకవిధముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. అది యాత్మయే యగుట యొక ప్రబలసాధనము. ఈ ప్రపంచమునందలి పదార్థముల నన్నింటిని మనము ప్రత్యేకముగా విభాగించి “ఇది ఇట్టిది. అది యట్టిది. ఇది కానవచ్చుచున్నది అది కానవచ్చుట లేదు దీని ప్రమాణమింత దానిప్రమాణమంత” అని తెలిసికొనుచున్నాము. ఈకార్య మింద్రియములచేతఁ గాని మనసుచేతఁ గాని కాదనియు సుషుప్తస్థయందు నెవ్వఁడు సర్వాభావము నెఱుంగుచున్నాడో వాడే జాగ్రత్స్వప్నములయందుఁ గూడఁ జిత్తేంద్రియములమూలమున సర్వముఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁ డనియే నింతకుముందే నిరూపించి యున్నాను. కావుననే జ్ఞానరూపుఁడు సర్వప్రపంచమును విభాగించి యెఱుంగుచున్నాడో వాడే బ్రహ్మము. వాడే నివు. “నేను” అనుపదమున కర్థమును విచారించిన “జ్ఞానము” అనియే యేర్పడును. జ్ఞానభిన్నము లగు సర్వపదార్థములును జడములే కావున “నేను” అనుపదమునకు నాపదార్థము లలో నేదియైన నర్థమెవచో మనసుఁ బ్రత్యక్షానుభవములనున్న చేతనత్వమే యభావముకావలసి వచ్చును. ఇట్లు చెప్పటవలన బ్రహ్మమునకంటెఁ బ్రపంచముకూడా వేఱు కావలయు నందువేమో వినుము. మైన (15 వ పద్యమునందు) నిరూపింపఁ బడినట్లు ప్రపంచబ్రహ్మలకు కల్పితభేదంబును వాస్తవమగు నభేదంబును కలదు. కావున జ్ఞానజ్ఞేయరూపమగుభేదము కానవచ్చినను పరమార్థసిద్ధిలో బ్రహ్మమునకంటెఁ బ్రపంచము వేఱుకాదు. కాటియందుఁ దోచుపామునకు భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె భిన్నమగుస్వరూపము లేనట్లు ప్రపంచమునకుఁగూడ (బ్రాంతి) జ్ఞానమునకంటె భిన్నమగుస్వరూపము లేదు.

అన. ఇట్లు బ్రహ్మస్వరూపమును నిర్ణయించి సృష్టిక్రమమును జెప్పమన్నాడు. —

తే. అట్టినివిపూర్ణతత్త్వ మైనట్టినేను
జూర్వకల్పాంతమున నీయపూర్వవిశ్వ
జననమునకంటె మును నిరంజనుడ నగుచు
నద్వయుడ నై వెలుంగుచు నాంజనేయ!.

18

టీక. అంజనేయ, అట్టి...నేను - అట్టి=మైనవర్ణింపఁబడినట్టి, పరిపూర్ణ=సర్వ
వ్యాపక మైన, తత్త్వమైనట్టినేను = పరమార్థ మైననేను (రాముడు), పూ...
నకా-పూర్వ = చునుపటి, కల్ప = ప్రళయముయొక్క, అంతమునకా = కడపట,
ఈ...కంటె - ఈ=ప్రస్తుతమునందున్న, ఆపూర్వ=మాత్రన మగు, విశ్వ=ప్రపంచము
యొక్క, జననమునకంటె = పుట్టుటకంటె (అనగా . ఇంతకుముందున్న ప్రపం
చము నశించినపిదప ప్రస్తుత ప్రపంచము జనింపకముందు), మును = ముందు, నిగం
జనుండగుచుకా = ఏవిధ మగుకల్పమును లేనివాడ నగుచు, (లేక స్వప్రకాశుడ
నగుచు), అద్వయుడనై = ఏకస్వరూపుడనై, వెలుంగుచుకా = ప్రకాశించు
చుండును.

తా. ఓయాంజనేయా! యిట్లు నిర్వికారుడనైయున్న నాయంగుఁ బ్రపంచము
జనించినవిధమును వినుము. ఈ ప్రపంచ మనాది కావున “మొట్టమొదటిసృష్టి” యని
యొక్కటిలేదు. ప్రతీకల్పమునకును దుదియందు ఈజగము నశించుటయు మరలఁ బుట్టు
టయు గలదు. కావున వర్తమానకల్పమునందలి ప్రపంచముయొక్క యుత్పత్తినిగూర్చి
చెప్పెదను. దీనివలననే సర్వము నూహించుకొనుము. సృష్టికీబూర్వమున నేను (శ్రీరా
ముడు) శుద్ధస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించుచుండును.

→ మాయాస్వరూపనిర్ణయము. ←

తే. అట్టి నాయం దీనాదిగా నాశ్చ శక్తి
యలరు నన్య క్త మము జగదాది యగుచుఁ
గలిగెనుత్త కయం దున్న కలశశక్తి
యేర్పడక కుంభహేతు వై యెనసినట్లు.

19

టీ. అట్టి నాయంకా = అటువంటి నాయందు, కలి...యందుకా = కలిత = ఒప్పుచు
న్న, మృత్తికయందుకా = మట్టియందు, ఈన్న...శక్తి = ఉన్న = ఉండునట్టి, కలశశక్తి =
జీర్ణదయగునట్టిశక్తి, ఏర్పడక = ప్రత్యేకముగా తెలిసికొనుటకు శక్యము గాక, కుంభ
హేతువై = పుండకుకారణమై, ఎనసినట్లు = ఉన్నట్లు, అనాదిగాకా = మొదలు లేకుండ,
అన్య క్తమై = విభజించుటకు వీలుగానిదై, జగదాదియగుచుకా = ప్రపంచమునకు

(అనగా బ్రహ్మచోర్వత్క్తి) కారణమగుచు, అర్చితశక్తి - అర్చిత=నాయొక్క, శక్తి, అలరుక=ప్రకాశించుచున్నది.

తా. నే నెప్పుటికిని నిర్వికారుడనే యైనను భ్రాంతివలన నాకు బ్రహ్మచర్యంబు కలదని తలంచుచున్నావు. కావున నీకు స్పష్టముగాఁ జెలియఁజేయుటకై 'స్పష్టికీ బూర్వమున నిర్వికారుడనై యుండును' అని చెప్పితిని. దీనివలన మీ భ్రమ నొందకుము. స్పష్టికముమును వినుము. ఈస్పష్టికీ మాయయే కారణము. అదియు ననాదియే, మండగా నేర్పడునట్టి సామర్థ్యము మట్టియందేయుండి మట్టికంటె వేఱుగాకయున్నట్లుదియును నాకంటె వేఱుగాక నాయందే యున్నది.

సీ. నటబీజమున మహానటమహీరుహశక్తి

యుజ్జ్వలనహీయం దుష్టశక్తి

యింద్రజాలకునియందెపుడు మాయాశక్తి

కలితోపజములందుఁ గఠినశక్తి

నలిలజాతమునందు నలితద్రవశక్తి

పవనంబునందతిస్పందశక్తి

పారి శుక్లకోణితంబులయందుఁ దనుశక్తి

తగుశరీరములఁ జైతన్యశక్తి

తే. దనరి యవ్యక్తమగుచుఁ దత్తన్నిదాన

మై యధిష్ఠానమునకంటె ననీతరంబు

నగుపగిది నొప్పు నాయందు నాత్మశక్తి

యేర్పడక యన్య మై చిత్తవహేతుఁ నగుచు.

20

టీ. నటబీజమునక=మట్టివిచ్ఛేదమున, మహా...శక్తి - మహత్=గొప్పదైన, వటమహీరుహ=మట్టిచెట్టునుకలగచేయు, శక్తి=సామర్థ్యమును, ఉజ్జ్వల - యందుకొ-ఉజ్జ్వల=జ్వలించుచుండు, పన్నీయందుకొ=ఆగ్నియందు, ఉష్ణ=వేడిగానుండు, శక్తి=సామర్థ్యమును, ఇంద్రజాలకునియందుకొ = ఇంద్రజాలము జేయువానియందు, పశ్చిదు=పర్వకాలములయందును, మాయాశక్తి - మాయా=ఒకపదార్థమును మఱియొకపదార్థముగాఁ గనుపఱుపఁగల, శక్తి=సామర్థ్యమును, కలి...లందుకొ=కలిత=ఒప్పుచున్న, ఉపలకులందుకొ=రాళ్లయందు, కఠినశక్తి=కఠినముగా నుండునట్టిసామర్థ్యమును, నలిలజాతమునందుకొ=నీటియందు, నలితద్రవశక్తి=నల్లభావస్థితిమైన (సాక్షాత్తికమైన) ద్రవశక్తి=పలుచగానుండు సామర్థ్యమును, పవనంబునందుకొ=వాయువునందు, అతి...శక్తి - అతి=మిగుల, స్పంద=చలించు, శక్తి=సామర్థ్యమును, పారిక=

మిగుల, శుక్లశోణితములందుకొ = శుక్లశోణితములందు, తనుశక్తి = శరీరమును కలిగించు సామర్థ్యమును, తగు...లకొ = తగు = ఒప్పిదములైన, శరీరములకొ = శరీరములందు, చైతన్యశక్తి = చేష్టలుచేయునట్టి సామర్థ్యమును, తనని = ఒప్పి, అన్యక్త మగుచుకొ = విభాగించుటకు వీలులేక, తత్తన్ని దానమై = ఆయా కార్యములకు కారణమై, అర్హస్థానమునకంటెకొ = తనకాధారములైన పటవీజాదులకంటె, అనితరంబగుపగిదికొ = వేఱుగానట్లు, నాయంచుకొ, అత్త శక్తి = ప్రపంచనిర్మాణహేతువుగుమూలప్రకృతి, ఏర్పడకకొ = నాకంటె వేఱని నిరూపించుటకు శక్యముకానిదై, అన్యమై = వేఱుగాకానిచుచు, విశ్వహేతువుగుచుకొ = ప్రపంచమునకుఁ గారణమై (ప్రపంచసృష్టిచే న్నామునకంటె వేఱుగా నున్నట్లు కావచ్చునదియై యునుట). ఒప్పుకొ = అలరారుచున్నది.

తా. మట్టివీత్తినమునందు మిగుల గొప్పది యగునుట్టి చెట్టును గలిగించు శక్తికలదు. అగ్నియందు వేడిగానుండునట్టి సామర్థ్యముకలదు. ఇంద్రజాలము నేయువానియందు సభికుల మోసగించునట్టి శక్తికలదు. రాజ్యమును కఠినముగానుండు శక్తికలదు. నీటియందు పలుచగానుండు సామర్థ్యముకలదు. వాయువునందుఁ జలించునట్టి శక్తికలదు. శుక్లశోణితములందు శరీరమునుఁ గలిగించు శక్తియున్నది. శరీరములందు చేష్టల జేయుసామర్థ్యము కలదు. ఈశ్వరున్నియు నిష్ఠలములందుండుట యనుభవసిద్ధమేకదా. ఇవి తమకాశ్రయభూతము లగుపటవీజాదులకంటె వేఱుగాఁగానవచ్చుటలేదు. అట్లున్నను నిటవృక్షమును బుట్టించుట మొదలగు కార్యములను జేయుచునేయున్నవి. కదా! పటవీజాదులకంటె వేఱుగాఁ గానరాకుండుటచే వీనికిని పటవీజాదులకును భేదము లేదనవలయును. కార్యములవలన భేదము కల దనవలయును కదా! ఇట్లు అమాయాశక్తియు నాయుండున్నది. నాకంటె వేఱని కాని వేఱుకాదని కాని చెప్పఁబడుటకు వీలులే కున్నది. ప్రపంచమును బుట్టించుచున్నది.

అవ. పరబ్రహ్మమునందు మాయ యొకటి కలదనుట విరుద్ధముకదా! అయిన యద్వితీయుఁ డని చెప్పియున్నాడు. దానికి విరోధము వచ్చును కదా! యనిన సమాధానముఁ జెప్పచున్నాడు. —

సీ. నత్తుగా దాత్మవిజ్ఞానంబుచే నెం ద, భావమై బాసెంపఁ బడుటవలన నెలది ననత్తు గా దేనజ్ఞఁడ నటంచు, న్నానభూత మై యలరు చునికి నదనత్తు గాదు విచారింపలే దట్టి, ద్రవ్యంబు గడు నిరుద్ధంబు గాన సీరవయవముగాదు నిఖిలజగత్స్వరూపముచేత మిగులనేర్పడుటవలన తే. సావయవమును గాదు దృశ్యము సుషుప్తి ముం దడంగిన దాను శూన్యంబు గాఁబు

నొసర నుభయాత్మకముగా దయుక్త మగుట

నాంజనేయ మదీయమాయాతమంబు.

21

టీ. అంజనేయ, మదీయమాయాతమంబు-మదీయ = నాసంబంధమైన, మాయా=మాయ' యనెడు, తమంబు=చీకటి (చీకటివలె ఆవరించునది కావున), అస్తవిజ్ఞానంబుచేత్=బ్రహ్మసృష్టిచేతి, ఎందుకొ=ఎచ్చటను, అభావమయి=లేనిదై, బాధింపఁబడుటవలనకొ=నశింపఁచెయ్యఁబడుటవలన వివాశము రెండువిధములు, ప్రత్యక్షములగు పదార్థముల విఱచికాని కాల్చి కాని మఱియు నేకార్థముచేత నైనఁ గాని నశింపఁచెయుట మొదటిది. దీనికి 'ధ్వంస'మనిపేరు. భ్రాంతిచే నొకపక్షువును మఱి యొకపక్షువుగా గ్రహించి పిదప జ్ఞానముచే నిజస్వభావమును గ్రహించుటచే భ్రాంతి నిర్ధమైపక్షువునకు కలుగునాశనము రెండవది. దీనికి 'బాధ' యని పేరు. బ్రహ్మజ్ఞానము వలన మాయకుఁ గలుగునాశన మిట్టిదియే (అనగా 'బాధయే') అని తెలిసికొనవలెను. సత్తుగాదు=యథార్థముగా మన్న దనుటకు వీలు లేదు. (యథార్థమగు పక్షువును 'బాధ' లేదు గదా), ఎలమికొ=ప్రీతితో, ఏజ్ఞానమువలనకొ=నేను 'అజ్ఞాని'ని అను వ్యవహారము లోకముననుండుటచే, అజ్ఞానభూతమై=అజ్ఞానస్వరూపముతో, అలరుచునికికొ=ఉండుటవలన అసత్తుగాదు=లేదని చెప్పటకునువీలులేదు [కూన్యమునకు భావ(కలదను) వ్యవహారము లేనకదా], విచారింపక, సదసత్తుగాదు=సత్=ఉన్నదనియు (లేక ఉండియు, అసత్=లేనిదియు (లేక, లేదు), కాదు=అని చెప్పటకు వీలులేదు, అట్టిర్నవ్యంబు=ఉండియు లేనట్టిపదార్థము, కడువిరుద్ధంబుగానకొ=ప్రపంచమునకు మిగుల విరుద్ధ మగుటచే. లేదు=ఎచ్చటనుండదు, నిఖిల...చేతకొ-నిఖిల=సమస్తమైన, జగత్=ప్రపంచమయొక్క, స్వరూపముచేతకొ-ఆకారముతో, మిగుల నేర్పడుటవలనకొ= విశేషముగా నుండుటచేత (నానావిధము లగుప్రపంచమే స్వరూపముగా గలిగియుండుటచేత), నిరవయుషముగాదు=అవయుషములు లేని దని చెప్పటకును శిక్యముకాదు, దృశ్యము=కనఁబడునట్టి యీశుకలపదార్థము, సుఖప్రియందడఁగినకొ=సుఖ ప్రస్థానభయందు నశింపఁగా, తానుశూన్యంబుగామికొ==ప్రపంచరూపమగుటచే తానును నశింపవలసియుండినను అట్లు నశింపకపోవుటచేత, సాధయవమును గాదు=అభయవసహితమైనదనియు చెప్పటకు వీలులేదు, ఒనరకొ-ప్రత్యక్షము ననుసరించి, అయుక్తమగుటకొ=యుక్తికూన్యమగుటచేత, ఉభయార్థకము = అవయుషములతో, గూడియుగూడక, కాదు=ఉన్నదని చెప్పటకును వీలులేదు.

తా. అంజనేయా! సదబ్రహ్మపక్షియొక్కదే. మాయవలన నాయనకు బ్రహ్మమేర్పడుదు. మాయ బ్రహ్మమునకులె వేరుగా నున్నట్లు తోచుటయే కాని వాస్తవముగా వేరు లేదని యిది అతని చెప్పియున్నాడు. ఇదియును గాక రెండు పక్షువులు చేతులు

వేటుగా నున్న పనిన రెండును స్వతంత్రములై యుండవలయును. “ఉనికి” యనునది యొక్కటియే కాని భిన్నము కాదు. ఉనికిలు రెండు కల ననుట యెట్లును యుక్తియుక్తము కానేరదు (దీనినిఁగూర్చివివరము బ్రహ్మగీత ఆధ్యాయము అయిదు స్లోఁకటి. మొ. ముప్పదియు, ఇదియగుగాక భేదమునఁగా నేదియో తెలిసికొనవలసినప్పుడు మొట్టమొదట పదార్థములు రెండు కల ననుట తెలియవలయును. పదార్థములు రెండు కల ననుటను చెలిసికొనుటకంటె ముందుగ “భేదమునఁగా నిది”యని తెలిసికొనవలయును. ఇట్లు భేదము తెలియక మునుపు పదార్థము ద్వైతమును గూర్చియుఁ బదార్థ ద్వైతము తెలియక మునుపు భేదమును గూర్చియు తెలిసికొనుటకు పీలులేదు కావున నన్యోన్యశ్రయవోషము (ఒకదాని నొకటి యాశ్రయించి యుండుట యనుదోషము) వచ్చును. ఈదోషమువలన భేదమునునది యొక్కటి కల దనుటయే సిద్ధింపగు (ఇది యటుండ మాయ స్వతంత్ర శాదనుట స్పష్టమే కదా! జ్ఞానము (బ్రహ్మము) లేనిది మాయ ప్రపంచము ప్రకాశింపదు కదా! ఉనికి బ్రహ్మమే కావునను రెండవయునికి యుండదు కావునను మాయ యనునది బ్రహ్మకంటె వేఱనుటకే పీలులేదు. ఇది యిట్లున్నను ప్రపంచమునందలి “నేను అజ్ఞానిని” అనుననుభవమును బట్టి యజ్ఞానులను గ్రహముగ నుద్ధరించుతలంపున మాయ యొక్కటి కల దని యంగీకరించుటయే కాని వాస్తవములో మాయయేలేదు. ఎవ్వనినైనను ప్రస్తుతమున్న స్థితినుండి మార్చి మానసిక మగునున్న తస్థితికిఁ దేవలయు నన్నచో మొట్టమొదట వాని ప్రస్తుతస్థితి నవలంబించియే బోధ నేనువలయును. అట్లు నేనుకుంఠిత వానిమనసు వికల మై యెన్నటికిని జక్కపడదు. యథార్థజ్ఞానము పరిపూర్ణముగాఁ గలిగి మనసు తగినంత యున్న తస్థితికి వచ్చినప్పుడు సర్వమును వానికి తెలియును కావున యజ్ఞానుల (అనఁగా “మాకజ్ఞానముకలదు” అనితలంచు జీవుల) నుద్ధరించుటకై యిట్లు చెప్పదున్నారు. ఇట్లు కాక వాస్తవముగానే మాయ యనునది కలదనిన ననేకవిరోధములు వచ్చును. మొట్టమొదట దానిని నిరూపించుటకే పీలులేదు. ఎట్లనిన మాయ యనఁగా నజ్ఞానమని చెప్పియేయున్నారు. అజ్ఞానము జ్ఞానముకలిగినతోడనే నశించును. ఇచ్చట మఱియొకవిశేషము కలదు. లోకమున ధ్వంసమనియు బాధయనియు నాశము రెండువిధములు. అందు సత్యము లగు (వ్యావహారికసత్యములగు) పదార్థములలో బ్రహ్మ మొక్కటియే తప్ప పారమార్థికసత్యము వేఱొకటిలేదు. పదార్థములకు ధ్వంసనాశంబును త్రికాలములందు నసత్యములై భ్రాంతివలనఁ దోచుపదార్థములకు బాధయుఁ గలుగుచున్నదనుట ప్రత్యక్షము. ఇం దీమాయకు జ్ఞానమునలనఁ గలుగు నాశము బాధయే కాని ధ్వంసముకాదు అనుట స్పష్టమే. కుండను పగులఁగొట్టినయెడల నమును బగులఁగొట్టవలెఁ గదా! దీనివలన “మాయకలదు” అనుటకే పీలులేదు. “నేను అజ్ఞానము కలదు” అని యాబాలగోపాలముగ సర్వప్రపంచమునకు నజ్ఞానాంశముకలదు. కావున “మాయలేదు” అనుటకునుపీలులేదు. “మాయ యుండియు

లేనిది" యని చెప్పడ మనని నది సంభవింపదు. అట్టిపదార్థము నెచ్చట నైన నెవ్వరైన జూచియున్నారా? ఇదియునుగాక "కలయ" అనఁబడినపదార్థము సావయవముగా (అవయవములతోఁ గూడినదిగా) కాని నిరవయవముగాఁ (అవయవములు లేనిదిగా) గాని యుండవలయు. మాయనుగూర్చి ఈవిషయములలో నొక్కదాని నైనను నిరూపించుటకు వీలులేదు. నుషుప్త్యస్థాయందు సర్వప్రపంచమును లయము నొందెనను మాయ (అజ్ఞానము) నశింపను. ఒకదినమునందలి నుషుప్త్యస్థాయం డెట్లో యట్లే భూతభవిష్యత్సుషుప్త్యవస్థలయందుగూడ నశింపదు. కావున నిత్యముకావలయును. సావయవపదార్థములు నిత్యములు కావనట పృథ్వీక్షుస్థియము కావున మాయ సావయవము కాదు" అని చెప్పవలయును. ఈప్రపంచమునకు భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె (అజ్ఞానమునకంటె) నితర మగుస్వరూపము లేదని చెప్పియున్నాను కదా? అజ్ఞానమే మాయ కావునఁ బ్రపంచమునందుఁగానఁబడుభాగములు (అవయవములు) మాయ కేయుండవలయును. కావున "మాయ నిరవయవము" అనుటకుఁ గూడ వీలు లేదు. ఇది వలన చూపినయుక్తిననుసరించియే "మాయ సావయవమును నిరవయవమును గూడనై యున్నది" యనుటకు వీలులేదు. కావున సీమాయ యనిర్వచనీయము. (ఇట్టిది" యని నిర్ణయించుటకు శక్యము కాని దయ్య ననుభవమున మాత్రముండునది.) తోచుటయే కాని దీనికిఁ బ్రత్యేకమగు రూపములేదు. కావున దీనివలన బ్రహ్మమునకు భేద మేర్పడదు.

తే. అరయ నాయున్నికంటె వే త్రైసయున్నికంటె

లేదు గాన మద్భిన్నంబు గా దవిద్య

ప్రకృతి యజ్ఞాన మని పల్కఁ బడుటవలనఁ

గాదు మదభిన్నమున నాయనాదిమాయ.

22

టీక. అవిద్య=అమాయ, అరయ=విచారించఁగా, నాయున్నికంటె=నా సంబంధమైననత్తకంటె, వేత్రైసయున్నికంటె=వేత్రైసత్తలేదు, (ఉనికికి స్వరూప మొక్కటియే కావున రెండునత్తలు కల వనిచెప్పటకుఁ దగినయాధారములేదు. అట్లు చెప్పిన నారెంటికినిఁ గలపరస్పరభేదమునుజూపవలసివచ్చును. దానినిజూపుట కెట్లును వీలుకాదు. కావున రెండవనత్తలేదనియే సిద్ధాంతమని తెలిసికొనవలయును.) కానతే = కాఁబట్టి, మద్భిన్నంబు గాదు=నాకంటె వేఱనిచెప్పటకు వీలులేదు. బ్రహ్మనత్తకంటె మాయానత్త వేఱుగా నుండుటకు వీలు లేదని భావము.) నాయనాదిమాయ=నాసంబంధ మగు అద్యంతములేని యామాయ, ప్రకృతి=అవత్యము జడత్వము దుఃఖము ఇవియే స్వరూపముగాఁ గలప్రపంచమునకు సాదానకారణమనియు అచేతన మనియు నాయనాయనియు అజ్ఞానమని=జ్ఞానస్వరూపమైనదికాదనియు, పల్కఁబడుటవలనకంటె

సహరింపఁ బడుచుండుటచేత, మదభిన్నమునుగాదు = నేనేయనుటకును వీలులేదు. (నేను జ్ఞానస్వరూపుఁడను, మాయ యజ్ఞానస్వరూపిణి, కావున మాకిరువురకు నైక్యము సంభవించ దని భావము.)

తా. మఱియొకవిశేషము నాయునికికంటె వేతైనయునికిలేదు. కావున మాయ నాకంటె వేఱుకాదు. ఇదియును అనఁగా ‘బ్రహ్మమాయ లాక్కటియే’ అనువిషయముకూడ సిద్ధాంతమైనది. దానిని మాయయనుచున్నారు. ‘యామా సామాయా’ = “ఏది లేదో అది మాయ” అను పుత్రత్వత్తి ననుసరించిచూచిన నదిలేనిది, నేను ఉండువాఁడను. (బ్రహ్మము ఉండునది.) మఱియు నది యసత్యజడదుఃఖరూప మగుప్రపంచమునకుపాదానకారణ మగుటచే నసత్యజడదుఃఖరూప మైనది. నేను సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడను అది యజ్ఞానము (లేక అచేతనము:) నేను జ్ఞానరూపుఁడును (లేక చేతనఁడను) కావున నాకును బ్రహ్మమునకును మాయకును వికృత్యము సంభవించదు.

క. భిన్నాభిన్నము గాదని, యెన్నఁగా నేల ప్రకృతి యట్లుగుట సుసం

వన్ను లనిర్వాచ్యం బని, మున్ను గణించిరి సమస్తముం డెలిసిసతా.

టీక. సతా = పుత్ర! ప్రకృతి = ఈమాయ, భిన్నా .. గాదని-భిన్న = నాకంటె వేతై, అభిన్నముగాదని = వేఱుకానిదెకకూడ నున్నదని చెప్పటకు వీలు కాదని, నిన్నం గా నేల = మఱియొకమాటు చెప్పనేటికి (ఇది సిద్ధాంతమేయనుట), ఇట్లుగుట = ఈవిధముగా నెట్లు చెప్పటకును వీలు లేని దగుటచేత, సుసంపన్నులు = చక్కని జ్ఞానముకలవారు. సమస్తముం డెలిసి = ఈచెప్పఁబడినసర్వవిషయములనెఱింగి, అనిర్వాచ్యంబని = అనిర్వచనీయ మని (ఇదియిట్టిదని చెప్పటకు వీలులేనిదని), మున్ను = పూర్వమున, గణించిరి = సిద్ధాంతముఁ జేసిరి.

తా. పుత్ర! ఆమాయ నాకంటె వేఱునుటకును వేఱుకాదనుటకునుగూడ కృత్యముకాదని చెప్పియున్నాను. భిన్నాభిన్నము (వేఱయ్యుఁ గానుండునది) కూడ కానేరదని మఱియొకమాటు చెప్పనిలయునా? ఈవిధముగా మాయను గూర్చి వీనిర్ణయమునుగూడఁ జేయుటకు వీలు కాకపోవుటవలన బుద్ధిమంతులగువారు “మాయ యనిర్వచనీయము” అని చెప్పియున్నారు అనిర్వచనీయ మనఁగా నిరూపించుటకు వీలులేనిది యని కదా! యథము. యథార్థముగ నున్నపదార్థమును నిరూపించుటకు వీలేల కలుగదు? కావున లోకముననుసరించి చెప్పటయే కాని మాయయనునది త్రికాలముల యందును లేదు.

ఆపతారిక. ఇట్లు మాయాస్వరూపమును జెప్పి సారాంశమును సంక్రమించుచున్నాడు. —

తే. అనుభవజ్ఞానదృష్టిచే సరయఁ దుచ్చు
మొగి ననిర్వచనీయ మాయుక్తిదృష్టి

చేత లౌకికమయదృష్టిచే ననంత

మగుఁ దలంప నుదీయమాయూతమంబు.

24

టీ. మదీ...తమంబు-మదీయ = నాసంబంధమైన, మాయా=మాయ యనెడు, తమంబు=అంధకారము, అరయక=విచారించఁగా, అనుభవజ్ఞానదృష్టిచేత=బ్రహ్మసూత్రజ్ఞాన మనెడుచూపుతోఁ జూచిన (అనఁగా: పృథివిబంధత)యములేక నిర మగుజ్ఞానముచే విచారించిన, తుచ్ఛము=సంపూర్ణముగ లేనిది (లేక, నీచమైన దగును.) ఒగిక=తెన్నగా, యక్షిదృష్టిచేతక=తెరక మనెడుచూపుతోఁ జూచిన, అనిర్వచనీయమాక=ఇది యిట్టిదని నిర్ణయించుటకు నశక్యమైన దగును, లౌకికమయదృష్టిచేత = సామాన్య మగు లోకదృష్టిచేత జూచిన, తలంపక=భావించుటకు, అనంతమగుక=అద్యంతములు లేక యంతటనిండినదగును. (ఎచ్చటఁ జూచినను మాయకంటె వేరగు పదార్థమే కనబడ దని భావము.)

తా. “పరబ్రహ్మమే నేను” అనునపరోక్షజ్ఞానముచే జూచునేని ఈమాయ బాత్తిగఁ గానరాదు. యుక్తలచే జూచునేని “ఇట్టిది” యని నిరూపించుటకు శక్యము కాదు. అనుభవమునకంటెను యుక్తలకంటెను వేఱుగఁ బదార్థములన్నిటిని నిర్ణయించుటకు దగిన ప్రబలసాధన మేదియును లేదు. పరమార్థస్థితిని తెల్పునది యగుటచే ననుభవ మనిన నపరోక్ష బ్రహ్మసూత్రమే కాని వేఱుకొదనుటయు స్పష్టమే: ఇట్టి యనుభవ యుక్తలచే నీమాయసిద్ధాంతము చేయ శక్యము కాదు. ఇక నేమనిన: లోకదృష్టి ననుసరించిమంత్రము అపరిమితమై కానవచ్చును. ఇంతమాత్రమువలన “మాయ కలదు” అనిచెప్పటకు పీట లేదుకదా ఇట్లైనను “నేను ప్రపంచమును జూచుచున్నానే, ఇది యభావరూప మనిన నెట్లు?” అనువారలకుఁ జిత్తశుద్ధిని గలిగించి తత్త్వమును బోధించుటకై “మాయ యనిర్వచనీయరూపముతో మన్నది” యని చెప్పవలసివచ్చినది.

అన. ఇట్లు సామాన్యముగావెప్పి యనుభవపూర్వకముగా నామాయయొక్క స్వరూపమును చెబుచున్నాఁడు.—

సీ. త్రాసు భుజంగ మై స్థాణువు పురుషుండై

రాజిల్లుకు క్రిక రజత మగుచు

మరుమరీచికలు నిర్మలసలిలంబు లై

తొడరి మీ న్ననిత మై తోఁగుపగిది

నద్యయామలసచ్చిదానందనుయఁడి నై

తగు నేను మిగుల నెద్దానివలనఁ

దొలుత ననజ్జడదుఃఖాత్మకము లై న

జగములై కనుపింతు జనుల కెల్ల

తే. దృఢత రాదై వ్రతవిజ్ఞానదృష్టిచేశఁ

బండితులు పూర్ణ నిర్గుణ బ్రహ్మను యుడ

నైననను గాంచినంత నెఱుగిది యభావ

మగు నదియ నూ మదీయమాయాతనుంబు.

25

టీక. త్రాడు, భుజంగమై=సర్పముగాను, స్థాణువు=స్తంభము, పురుషుడై=మనుష్యుడుగాను, రాజ్యశక్తికై=ప్రకాశించుచున్నముత్తేపుచిప్ప, రజతమగు=వెండిగాను, మరుమరీచికలు=ఎండమావులు, నిర్మలసలిలంబులై=పరిశుద్ధజలములుగాను, తొథరి=పూనికతో, మిన్ను=అకాశము, అసితమై=నలుపై, తోచుపగిది=భాగించినవలన గానచ్చునట్లు, అద్వ...డనై-అద్వయం=రెండవపదార్థము లేక (అనఁగా:నేకస్వరూపుడనై), అమల=నిర్మలఁడనై, సత్=సత్త్వస్వరూపుడనై, చిత్=జ్ఞానస్వరూపుడనై, అనందమయుడనై=సుఖస్వరూపుడనై, తగునేను=ఒప్పుచున్ననేను, మిగులకై=అధికముగ, ఎద్దానివలనకేవలపదార్థముయొక్కప్రభావముచే, తొలుతకై=మొట్టమొదట (అజ్ఞానదశయందు), జనులకెల్లకై=జీవులకందఱుచును, అన...లైన-అనత్=అసత్యము, జడ=అజ్ఞానము, మఃఖ=దుఃఖముఅనునవి, అత్తకములైన=స్వరూపములుగాఁగలిగియున్న, జగములై=ప్రపంచరూపముగా, కనిపింతుకై=కానఁబడుచున్నానో, పండితులు=జ్ఞానవంతులగువారు, దృఢ...చేతకై. దృఢతరఁగిరిమైన, అద్వైత=అభేదరూపమగు, విజ్ఞానదృష్టిచేశకై=అనుభవజ్ఞాన మనెడుమాపుతో, పూర్ణ...డకై-పూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణుడనైనట్టియు, నిర్గుణ=గుణరహితుడనైనట్టియు, పరబ్రహ్మమయుడకైపరబ్రహ్మరూపుడనైనట్టియు, ఐన, ననుకై=నన్ను, కాంచినంతకై=చూచినతోడనే “నేనే (బ్రహ్మము)” అని తెలిసికొనినతోడనే. ఎఱుగిది=ఏవదార్థము, అభావమగుకై=లేని దగునో, మదీ...తమంబు-మదీయ=నాసంబంధమైన, మాయ=మాయమనెడు, తమంబు=అంధకారము, అదియనూ=అపదార్థమేనుమా.

తా. స్తంభము పురుషుడుగాను త్రాడుసర్పముగాను ముత్యపుచిప్పవెండిగాను ఎండమావులు జలములుగాను ఏవల్లములును లేనియాకాశము నల్లనిదిగాను గానవచ్చినట్లు నేను (పరబ్రహ్మము) అద్వితీయుడనయ్యు నిర్మలఁడనయ్యు సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడనయ్యు భేదయుక్తమై అసత్యరూపమై జడమై మఃఖరూపమైయున్నప్రపంచముగాఁ దోచుచుండుట యనుభవస్థము. ప్రపంచమనఁగా నామరూపములుమాత్రమేకాని మతేమియు లేదని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఇట్టికవిధముగానున్ననేను సేరుద్ధ మగుమఱియొకవిధముగఁ దోచుటకుఁగారణమెనియె! ఏది అభేదజ్ఞానముకలుగఁగానే యభావరూపమై (త్రికాలములయందును బాహ్యగ లేనిదై) కానరావో అదియేమాను (అజ్ఞానము) యని తెలిసికొనుము.

వ. అది చుటియు సర్వభూతములు ప్రిసమప్తిరూపంబు నను స్తప్రపంచవాస
నామయంబు సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకంబు స్వాంత్యర్థప్రానంతకోటి జీ
వసంఘాతంబుఁ గేవలజడంబు మోహాత్మకంబు సకలజగదుపాదాన
కారణంబు నవివ్యావృత్తతమస్సువు ప్రిప్రకృతి ప్రళయ ప్రదానమా
యాజ్ఞానాదిశబ్దవాచ్యంబు నై యొప్పుచుండు నని వెంశియు. 26

టీక. అది=అపదార్థము (ప్రకృతి), మఱియున్ = సర్వ...బును-సర్వభూత
సర్వభూతములకు అనుభవములోనున్న, సుఖ ప్రిసమప్తి=సుఖ ప్రిసముదాయమే (లేక
సామాన్యమే. పరిజాతువునకును ప్రత్యేకముగా ననుభవములో నున్న సుఖప్రికవ్యప్తి
సుఖ ప్రియని పేరు. సర్వప్రపంచమును ఏకశరీరముగాఁ గైకొని వ్యవహరింతు మేని
యపుటినుఘ ప్రికి సమప్తిసుఖ ప్రి యనిపేరు. దీనికి సుఖ ప్రిసామాన్య మనికూడ వ్యవ
హరింపవచ్చును. ఇట్లాకసుఖ ప్రినేకాక జాగ్రత్స్వప్నములను ప్రాణాదులను గూడ
ప్రత్యేకపదార్థములను గూర్చి మాటలాడునప్పుడు వ్యప్తి యనియు సర్వప్రపంచము
నేకశరీరముగాఁ గొని మాటలాడునప్పుడు సమప్తియనియు వ్యవహరించుచున్నారు.)
రూపంబును స్వరూపముగాఁగలదియు (ఇంద్రియములు మనస్సు మొదలగునన్నియు
సుఖ ప్త్యవస్థయందు లీనమగుచున్నవి. కావున నదియే వీనికికారణము), సమ...బును-
సమ స్తప్రపంచ=నానావీధి మగునప్రపంచ మేరూపముగాఁగల, వాసనా=సంస్కా
రములతో (ఒకస్మృప్తియందున్న ప్రపంచమువలెనే రెండవస్మృప్తియందున్న ప్రపంచము
కూడ జనించునని “ధాతా యథా పూర్వ మకల్మషత్” అనుశ్రుతి చెప్పుచున్నది.
దాని ననుసరించి చూచిన మొదటిస్మృప్తియందున్న ప్రపంచము లయమైరిషదప్రతీతా
రణమగు ప్రకృతియందు ఆప్రపంచరూప మగుసంస్కారము నిలిచి యుండవలయు
నని యేర్పడుచున్నది. కార్యములు తమకారణములయందే లయము నొందును గాని
మఱియొకచోట లయమునొంద వని తెలిసికొనవలయును.) మయంబును=నిండినదియు
ను, సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకంబును = సత్త్వరజస్తమోగుణములే ఆకారముగాఁగలది
యును (సత్త్వరజస్తమోగుణములే ప్రకృతి యనియు దానిని మనము సుఖ ప్రి యని
చెప్పుచు ననుభించుచున్నా మనియు భావము.) స్వాం...బును - స్వాంత్య = తన
లోపల, గుప్త=దాచబడిన, అనంతకోటి=అపరిమితములైన, జీవ=జంతువులయొక్క,
సంఘాతంబును=సమాహముగలదియు, కేవలజడంబును=వంశూర్ణముగ జడ మైనదియు,
అనఁగా:నచేతన మైనదియు, మోహాత్మకంబును=భ్రమరూప మైనదియు, (సుఖ ప్రియని
చెప్పటవలన సుఖ ప్త్యవస్థమాత్రమే ప్రకృతియను జాగ్రదాదులు ప్రకృతి కాదో
యె తలంకురేమో యని మరల మోహాత్మక చూచి చెప్పబడియున్నది.) సక...బును-
సకలజగత్=సర్వప్రపంచమునకును, ఉపాదానకారణంబును=మట్టిమండకు కారణమై

నట్లు ప్రపంచమున కుపాదానకారణమైనదియును (భ్రాంతియే ప్రకృతి రూపమని చెప్పి “అదియే ప్రపంచమున కుపాదానకారణము, అనఁగా” ప్రపంచవికారమైనది” అనుటవలన ప్రపంచపదార్థము కాదనియు భ్రాంతిజ్ఞానమే యనియు నేర్పడుచున్నది. ఎండమావులు నీరుగాఁగఁగఁబడినప్పుడు అనీటికి భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె నితర మగురూపము లేదనుట ప్రత్యక్షసిద్ధ మగువిషయము కావున వైసిద్ధాంతమునందు దోషము లేదు. అవిద్యావృత్త తమ స్వభావ ప్రకృతి ప్రళయ, ప్రధాన, మాయా జ్ఞానాదికబద్ధవాచ్యుంబు లై=అవిద్య, అవ్యక్తము, తమస్సు, సుషుప్తి, ప్రకృతి, ప్రళయ, ప్రధానము, మాయ, అజ్ఞానము అను మొదలగు శబ్దములచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నదై, ఒప్పుచుండునని = ప్రకాశించుచుండునని చెప్పి, వెండియుకొ=మఱియును (ఈక్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁబోవుచున్నాఁడనిశేషము).

తా. ప్రతిజంతువునకును సుషుప్త్యవస్థ యనుభవములొనరున్నది. మనమొక్కొక్క జంతువునుగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పనవసరము కాదునుప్తికి వ్యప్తిసుషుప్తియని పేరు. సర్వప్రపంచము వొక్కటిగాఁ గాని వ్యవహరించునప్పుడు దానికిసమష్టిసుషుప్తియని పేరు. ఈసమష్టిసుషుప్తియే వైనఁ జెప్పఁబడియున్నమాయకు స్వరూపము. ఈప్రపంచమనాది యని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. ఇది పూర్వకల్పమునం దెట్లుండెనో యుత్తరకల్పమునందుఁ గూడ నట్లేయుండును. కావున నీప్రపంచసంబంధంబు లైనసంస్కారములు దానికిఁగారణమగువస్తువునందె యుండును. సుషుప్త్యవస్థయందు నిందియములు మనసు మొదలగుప్రపంచమంతయు లీనమగుచున్నది. కార్యములు తమ యుపాదానకారణమునందుఁ దప్ప మఱి యెచ్చటను అయమును జెంద వనుట నియమము కదా ! కావున సుషుప్త్యవస్థానాపిణి యగుమాయయే ప్రపంచసంస్కారముల కెల్ల సాక్షయము. దానియాకారము సత్త్వరజస్తమోగుణములే. ఈసమస్తజీవులును దానియందే యున్నారు. “సత్త్వంప్రకృతిజైర్గుక్తం యదేభిస్సామ్రభిర్గుణైః = సత్త్వరజస్తమోగుణములు లేని జంతు వొక్కటైననులేదు” అనువాక్యముననుసరించి చూచిన సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకయైన ప్రకృతియే యీప్రపంచ మనిస్పష్ట మగుచున్నది. బ్రహ్మ స్వరూప నిరూపణమువలనఁ బ్రపంచ మజ్ఞానకార్య మని యిదివఱకే స్పష్టము చేయఁబడి యుండుటచే నాయజ్ఞానమునకు సత్త్వరజస్తమోగుణములే యాకారమనుటయును వైవాక్యమువలననే దృఢమగుచున్నది. మఱియు బ్రహ్మప్రకాశములేక ప్రకాశింపదు కావున నది జడపదార్థము. “సుషుప్తియేమాయ” యనుటవలన జాగ్రదాదృశవస్థలు మాయకాశేర వని భ్రాంతి కొందఱుము. సుషుప్తియే. మాయయనఁగా సుషుప్త్యవస్థవలె నుండునది యని మాత్రమే యర్థము. జాగ్రదవస్థయందుఁ గూడ దత్త్వము తెలియఁబడుచుండు లేదు. కదా ! కావున భ్రాంతియే దాని యథార్థస్వరూపము. శేష (బ్రహ్మ

ము) సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడగు కావునఁ బ్రపంచమునకు నుపాదానకారణమును గానేరను. కావున ససత్య జడదుఃఖిరూపిణి యగు మాయయే దీనికి నుపాదానకారణము. అవిద్య యనినను అవ్యక్త మనినను తమ స్వనినను నుష్మస్తి యనినను మాయ యనినను ప్రకృతి యనినను ప్రళయ మనినను ప్రధాన మనినను అజ్ఞానమనినను ఒక్కటియే. ఇవియే కాక ఏమాయకు మతియు ననేకనామధేయములతో వ్యవహరింపఁ కలదు. ఓ పార్వతీ! శ్రీరాముఁ డీవిధముగా నాంజనేయునకు మాయాస్వరూపమును నిర్ణయించి చెప్పి సృష్టినిగూర్చి ఈశ్రిందివిధముగా నుపదేశించెను.

అవ. సృష్టికిఁ గారణభూత మగుమాయాకార్యమును జెప్పదున్నాఁడు.—

తే. ఆదిమధ్యాంతశూన్య యైనట్టి ప్రకృతి
యాదిమధ్యాంతములు గల్గినట్లు తోచి
యాదిమధ్యాంతరహితాద్వయాయ్త్మనకును
నాదిమధ్యాంతములు గల్గ నావరించె.

27

టీ. ఆది...ప్రకృతి-ఆది=మొదటను, మధ్య=నడుమను; అంతి=తుదియందును, (అనఁగా: సృష్టి స్థితి ప్రళయకాలములయందును) శూన్యయైనట్టి = లేనట్టి, (సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమునకు అసత్య, జడ, దుఃఖిరూపిణి యగు ప్రకృతిలో సంబంధ ముండుటకు వీలు లేదు కావునను, జడపదార్థము స్వతంత్రముగా నుండుటకును వీలు లేదు కావునను, అప్రకృతి త్రికాలములయందును లేనిదనియే చెప్పఁబడుచున్నది.) ప్రకృతి=మాయ, ఆదిమధ్యాంతములక=సృష్టిస్థితి ప్రళయములయందు, కల్గినట్లుతోచి=ఉన్నట్లుకనఁబడుచు (నిత్యయైనట్లు కనఁబడుచు), ఆది...కుక=ఆదిమధ్యాంతరహిత=ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములులేక సర్వకాలములయందు నిత్యుండగునట్టియు, అద్వయ=అద్వితీయుండగునట్టియు, (అనఁగా: తనకంటె మాయయొకటి వేఱుగా నున్నదని చెప్పబడుటకు వీలు లేనట్టియు,) అత్మనకుక=స్వస్వరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమునకు, ఆదిమధ్యాంతముల=ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములు, కలక=కలుగునట్లుగా (అనఁగా: ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములుగల ప్రపంచరూపముతో, దోచునట్లుగా), అనిరిచెక=కప్పెను. (అనఁగా: భ్రాంతిచే పాము త్రాఁడై తోచునట్లు తన శక్తిచే తనకు దానే ప్రపంచరూపముతో, దోచుచున్నాఁ డనిభావము. ఎత్తైనను దనకంటె దాను వేఱుకొఁడు కావునను, వైనఁజూపిన యుక్తిప్రకారము మాయ శూన్య మని చెప్పఁబడియుండటచేతను “అబ్రహ్మ నిత్యసిద్ధుఁడు, శుద్ధుఁడు, నిత్యమున్నుఁడు” అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. మతియు పై నిరూపించినశక్తి (అశక్తి యెన్నిరూపములతో మార్పు నొందినను మనకు గోచర మగునట్టి పరిణామము మనస్సే కావున ఈశక్తిని మనస్సుని క్యవహరింపజచ్చును.) యందలి (అనఁగా: మనయనుభవము

లో నున్న మనస్సునందలి) రజస్తమోగుణములను సత్త్వంబును గూడ లయించె నేని (అనగా నాప్రకృతి విజృంభించుటమానెనేని యప్పుడు తనకుఁ దానే ముక్తుడై నట్లుఁ దోచును. శక్తి విజృంభించు చున్నకాలమున తనకుఁ దానే ప్రపంచరూపుఁ డై తోచునప్పుడు చిత్తశుద్ధికరము లనునభిప్రాయముతో చేయుబడు కర్మలవలన హాగుణములు నశించును.)

తా. వైనిరూపణమువలన మాయ యనునది మొదటఁ గాని నడుమఁ గాని తుది యందుఁ గాని వాస్తవముగా లేదనియు నూరక తోచుచు మాత్రమేయఃస్పృహనియు న్నష్టమైనది కదా! ఇట్లుండియు నది సర్వకాలములయందును వాస్తవముగానే యున్నట్లు తోచి అదిమధ్యాంతకూన్యూడ నైనట్టియు నద్వితీయుఁడు నైనట్టియు నాకు (బ్రహ్మమనకు) నాదిమధ్యాంతములు కల వని తోచునట్లు చేయుచు నిన్నావ భవించినది.

అప. ఇట్లు ప్రపంచమున కొదికొరణ మగుమాయావరణమును జెప్పి యామా యను విభాగించుచున్నాఁడు.—

శ. కవియన్తూలప్రకృతియు, ద్వివిధయాగునుమాయయననవిద్యయనఁగనా ద్యవిమలసత్త్వత్తి కయగు, నపిమలసత్త్వప్రధాన యగునన్యతగఁ.

టీ. కవియఁ = ఈవిధముగా ఆవరించునప్పుడు, మూలప్రకృతియఁ = వైజెష్ఠఁ బడిన మూలప్రకృతి, మాయయఁగఁ = మాయ యనియు, అవిద్యయనఁగఁ = అవిద్యయని యు, ద్వివిధయగఁ = రెండువిధము లైనదిగా నుండును. (ఈమాయావిద్యాశబ్దములు మూలప్రకృతివాచకములే యైనను ప్రధానముగా దానిభేదములను గూర్చియే చెప్పనని తెలిసికొనవలయును.) ఆద్యఁ = ఆందు మొదటి దగుమాయ, విమలసత్త్వత్తి కయగఁ = విమలఁనిర్మలమైన, (అనగా రజస్తమోగుణములతో సంబంధములేని, లేక సర్వగుణముల కుమలయస్థానమైన), సత్త్వఁ = సత్త్వగుణమే, (లేక దీప్యావమే) అత్తి కయగఁ = స్వరూపముగాఁగలదియైయున్నది. అన్యఁ = రెండవది యగునవిద్య, తగఁ = ఒప్పునట్లుగా, అపిమలసత్త్వప్రధానఁ = అపిమలఁ అపరిశుద్ధ మైన, (అనగా రజస్తమోగుణసంస్కరణ, లేక, త్రిగుణవిజృంభణరూపమైన), సత్త్వఁ = సత్త్వగుణమే (లేక స్వభావమే), ప్రధానఁ = ముఖ్యముగాఁగలది (తదాకారమైనది) అగుఁ.

తా. ఆప్రకృతియు మాయ యనియు నవిద్యయనియు రెండువిధములై యు న్నుచి. అందు రజస్తమోగుణములసంబంధము లేనిపరిశుద్ధసత్త్వగుణమే (లేక త్రిగుణముల యస్థాన మగునీతియే) ప్రధానస్వరూపముగఁ గలది మాయ యనబడును. రజస్తమోగుణసంబంధము కల యపరిశుద్ధసత్త్వగుణమే ప్రధానస్వరూపముగాఁ గలది యపి

ద్యయంబడును. కావున ప్రకృతి నన్నావరించినప్పుడు నాకీమాయావిద్యలవలన
రెండువిధములగు నావరణములును గలిగెను.

== ఈశ్వరవిచారఘట్టము. ==

అన. ఇక సృష్టిని గ్రహముగ వివరించువాడై మొట్టమొదట సమస్తస్థితిమాన్
యగునీశ్వరుని యుత్పత్తిని చెలుపుచున్నాడు.—

తే. అమలసత్త్వప్రధాన యైనట్టిమాయ

యందు దాని కధిష్ఠాన మైననేను

ప్రతిఫలించితి మేఘసంఘత జలముల

మించి యాకాశ మమర బింబించినట్లు.

29

టీ. అమలసత్త్వప్రధానయైనట్టిమాయయందుక = శుద్ధసత్త్వరూపిణి యగ్నే
నామాయందు (అనగా నామాయ నన్నావరించినప్పుడు), దానికీ = అమాయకు,
అధిష్ఠానమైననేను = అధారమైయుండిన నేను, (రాముడు, అనగాబ్రహ్మము.) ఆకా
శము, మేఘసంగతజలములక = తానే (ఆకాశమే) అధారముగాఁ గలిగియున్న మేఘా
దకములయందు, (మేఘమునకును దానియందున్న నీటికిని ఆకాశమే యాధారము,
అట్టిమేఘస్థితిలోదకమునందు.) మించి = అధికముగా (లేక అనియండినభాగమునకంటె
మిగుల విశాలమై యుండియును). అమరక = చక్కఁగా, బింబించినట్లు = ప్రతిఫలిం
చిన విధమున, ప్రతిఫలించితిక = (మాయయందు) ప్రతిబింబించితిని. (ఆకాశము ప్రి
యం దున్న నీటిలో తానే ప్రతిబింబించినట్లు నేనును తనయందున్న మాయలో తానే
ప్రతిబింబించితిని.)

తా. ఆరెండావరణములలో మాయావరణమునలన గలిగిన కార్యమును వినును.
ఆకాశము నిర్మల మయ్యును దేనిలోను సంబంధపడని దయ్యును దనయందే నిలిచి
యున్న మేఘములయందలి నీటిలోఁ బ్రతిబింబించిన విధమున నేనును (బ్రహ్మయును)
నాయందే నిలిచి యున్న మాయయందుఁ బ్రతిబింబించితిని.

క. మాయాప్రతిబింబును

మాయాధిష్ఠానపరము మాయయుఁ గూడక

యాయావి యైన మూలము డ

మాయకుఁ డగునతఁడు బ్రహ్మమయుఁ డై యుండక.

30

టీ. మాయ...బంబును-మాయ = (వైశిష్ట్యబడినవిధముగా) మాయయట్లు
ప్రతిబింబించిన, ప్రతిబింబంబును = బ్రహ్మ ప్రతిబింబమును, మాయాధిష్ఠానపరము-
మాయ = మాయకు, అధిష్ఠాన = అధారభూత మైన, పరము = పరబ్రహ్మము, మాయయుక =

అశ్వరున (బ్రహ్మప్రతిబింబము)నకు పాధి యగు శుద్ధసత్త్వప్రధానమును, కూడక = కలసి, మాయావియైన = మాయకలవా రని వ్యవహరింపఁబడుచున్న, ఈశుడు = ఈశ్వరుడు, అగుక, (“మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యాన్తాయినం తు మహేశ్వరం” అనుశ్రుతి యందును ప్రమాణము.) అతడు = అశ్వరుడు బ్రహ్మమయ్యుడై = బ్రహ్మయోభుడై, ఉంటు = ఉండుటచేత, అమాయుడగుక = (యథార్థమును విచారించిన) మాయాసంబంధము లేనివాఁ డగును. (మాయ శుద్ధసత్త్వరూపిణి కావున నందు గుణ విశృంభణము లేకపోవుటచేత నందలి ప్రతిబింబమునకు, లేక దాని యాధారమునకు, శ్రాంతి లే దని భావము.)

తా. ఇట్లు ప్రతిబింబించుటవలన మాయయు నందఱి ప్రతిబింబమును దానికాధార మగు శుద్ధచైతన్యంబును గలసి యీశ్వరశబ్దముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. అయీశ్వరుడై మాయ కధిపతి యనియు మాయను బ్రేరేపించువాఁడనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నాడు. అమాయ శుద్ధసత్త్వప్రధానకావున నాయీశ్వరునకు దానివలన నుపద్రవమేమియు లేదు. జీవునివలె నాయీశ్వరుడు మాయకు లోబడఁడు. బ్రహ్మరూపుడై యే యుండును.

క. ఆయీశ్వరుండ నేనా, మాయయె నీ తానభూటి మదిఁ దొలప మహామాయుఁ నవయున్ శీకృత, మాయుడనై యనశిరింతు నుహినిట్లనఘా.

టీ. అనఘా = పాపరహితుఁడా! ఆయీశ్వరుండక = పైఁజెప్పినయీశ్వరుడను, నేనా = నేను, అమాయయే = పైఁజెప్పినమాయ, నీ తానభూటి = సీతయే, మదిక = మనస్సునందు, తలంపక = విచారింపఁగా, మహామాయుడనయ్యుక = అపరిమిత మగు మాయ గలవాఁడనయ్యును, విశీకృతమాయుడనై = అమాయను లోబఱచుకొనినవాఁడనై (అనఁగా దానివలన నేవికారములను జెందక, (యథార్థస్థితిలో దానియం జేవికారములు లేవు.) మహి = భూమియందు, ఇట్లు = ప్రస్తుతరామానతారమువలె, అనతరింతుక = పుట్టుచుండును.

తా. ఓజ్ఞానవంతుఁడా! అంజనేయా! పైఁజెప్పఁబడినయీశ్వరుడను నేను (శ్రీరాముడు) “నన్నావరించెను” అని చెప్పఁబడి యున్నమాయయే యీసీత. నేను మాయావినయ్యును అమాయకు లోబడక దానిని లోబఱచుకొని యీవిధముగా లోకోపకారార్థమై భూలోకమున నవతరించు చుండును.

ఈ ఇట్లు శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధికుండును సర్వేశ్వరుండ నైననేను విశీకృతమాయుండ నగుటంజేసి జగంబులు సృజించి శీద్రక్షణంబుకొఱకుఁ దొల్లి మత్స్యకూర్మవరాహనారసింహవామనపరశురామా

వతారంబులు భరియించి దుష్టనిగ్రహశిష్టానుగ్రహంబులం గావించి యిప్పుడు శ్రీ రామరూపంబుచే నవతరించి రావణకుంభకర్ణాది రాక్షసులసంహరించి భూభారంబునివారించితి నింక నిటమీదట బలరామకృష్ణబుద్ధకల్మీరూపంబుల సేవవతరింపంగలవాడ నాచరిత్రంబులు లోకత్రయపవిత్రంబులు భవలతాలవిత్రంబులై యొప్పు ననో చెప్పి వెండియు.

32

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, శుద్ధ...కుండ-శుద్ధ=నిర్మలమైన, సత్త్వప్రధాన=సత్త్వగుణమే ప్రధానముగా గల, మాయ=మాయయే, ఉపాధికుండ=ఉపాధిగాగలిగినట్టియు, సర్వేశ్వరుండు=సకల ప్రపంచమునకు ప్రభువైనట్టియు, ఐన నేను, ఎకకృతమాయుండ=మాయయే స్వాధీనపఱచుకొనినవాడను, అగుటంజేసి ఆయుయందుటచేత, జగంబులుసృజించి=జగత్తులఁబుట్టించి, తత్ప్రక్షణంబుకొఱుకొని దానినిరక్షించుటకొఱకై, తొల్లి=పూర్వమున, మత్స్యకూర్మవరాహనరసింహవామన పరశురామరూపములను=మత్స్య, కూర్మ, విరాహ, నరసింహ, వామన, పరశురామ వతారములను, భరించి=తాల్చి, దుష్ట...లకు=దుష్టనిగ్రహ=దుష్ట సంహారమును, శిష్టానుగ్రహంబులకు=శిష్టరక్షణంబును, కావించితి=చేసితిని, ఇప్పుడు, శ్రీ రామరూపంబుచే=శ్రీ రామరూపముతో, అవతరించి=పుట్టి, రావణకుంభకర్ణాదిరాక్షసులకు=రావణుఁడు, కుంభకర్ణుఁడు మొదలగు రాక్షసులను, సంహరించి, భూభారంబు - భూ=భూమియొక్క, భారంబు=భారమును, నివారించితి=హోగొట్టితిని. ఇక నిటమీదటకు=ఇంకరిపై, బలరామకృష్ణబుద్ధకల్మీరూపంబులకు=బలరామకృష్ణబుద్ధకల్మీరూపములతో, ఏనవతరింపంగలవాడ=నేను అవతరింపఁబోయెదను నాచరిత్రంబులు=నానడపడులు, లోకత్రయపవిత్రంబులు - లోకత్రయ=మూఁడులోకములను, (అనఁగా పరిణమవారిని గాని వినువారిని గాని ప్రశ్నజేయువారిని గాని) పవిత్రంబులు=పవిత్రముఁజేయు సామర్థ్యముగలవి. భవలతాలవిత్రంబులై-భవ=సంసారమనెడు, లతా=తీగెను, లవిత్రంబులై=కొడవలిపంటివియునై, ఒప్పు=ప్రకృతించును, అనిచెప్పి, వెండియు=మఱియును.

తా. ఈవిధముగా శుద్ధసత్త్వప్రధానయగుమాయావరణమునకుఁ జిక్కి యీశ్వరుండ నైననాకు నామాయ స్వాధీనయైయున్నది. కావున దానిసహాయమువలన సమస్త లోకమును సృజించితిని. దుష్టులవలన నాప్రపంచమునకుఁ గలగుబాధను దొలఁగించి రక్షించుటకై పూర్వకాలంబున నాయాయవనరముల ననుసరించి మత్స్యకూర్మవిరాహా వ్యసింహవామనపరశురామరూపములఁ దాల్చితిని. ప్రస్తుతము రామరూపమున జనించి దుష్టులగురావణకుంభకర్ణాదుల పధించి భూభారమును దొలఁగించితిని. ఇకమీద

కృష్ణబలరామబుద్ధకల్మీరూపములఁ దాల్చిబోయెదనఁ. ఆయావతారములయందలి నాచరిత్రలువినినంతమాత్రముచే మూఁడులోకములఁ బవిత్రములఁగావించును. సంసారబంధమును ద్రెంచును. ఓపార్యతీ' రాముఁ డిట్లు తనతత్త్వము నెఱింగించి ప్రకృతానుగుణముగా నిట్లనియె.

చ. గురుఁడు హిరణ్యగర్భుఁ డని కొందఱు గొందఱి టిల న్నహావిరాట్పురుషుఁడటంచుఁగొందఱుఋభు ప్రభుఁడంచుముకుందుఁడంచుఁగొందఱు శివుఁడంచుఁ గొందఱు వినాయకుఁడంచును గొందఱుం బరావరపరు నన్నెఱుంగక యుచా స్తి యొనర్చుదు రజ్జులై తగక. 33

టీక. ఇలక=భూమియందు, కొందఱు=కొందఱుజీవులు (అవిద్యయందు ప్రతిబింబించుటచే అచ్చటి గుణవిభృంభణమువలన తనకుఁ దానే సంసారిగాఁ దోచునట్టి బ్రహ్మప్రతిబింబము జీవుఁడు), పరావరపరుక=పరా=పరాప్రకృతికంటెను, (వైశిష్టి నజీవునికే పరాప్రకృతి యనిపేరు), అపర=అపరాప్రకృతికంటెను, (జీవుఁడు తప్పఁ దక్కిన ప్రపంచమంతయు నపరాప్రకృతి), పరుక=శ్రేష్ఠుఁడనగు, నన్నుక, అజ్జులై=అజ్ఞానవంతులై (అజ్ఞానమనఁగా: నవిద్యయే కావున దానికి లోబడినవారై), ఎఱుంగక=తెలిసికొననేరక, గురుఁడు=బ్రహ్మస్వతీయని, కొందఱు=మఱికొందఱు, హిరణ్యగర్భుఁడని=చతుర్ముఖ బ్రహ్మయని, కొందఱు=మఱికొందఱు, మహావిరాట్పురుషుఁడటంచుక=విరాట్పురుషుఁ డని (ప్రపంచమంతయు నేకశరీరముగాఁ గొని మాటలాడు నప్పుడు దానికి విరాట్పురుషుఁడని వ్యవహారముకలదు), కొందఱు = మఱికొందఱు, ఋ...డంచుక=ఋభు=దేవతలకు ప్రభుఁ డంచుక=అధిపతి యగునిందుఁ డనియు, ముకుందుడంచుక= విష్ణు వనియు, కొందఱు=మఱికొందఱు, శివుఁడంచుక=శివుఁ డని, కొందఱు=మఱికొందఱు, వినాయకుఁడంచుక=విఘ్నేశ్వరుఁ డని, తగక=ఒప్పు నట్లుగా ఉపాస్తియొనర్చుదురు=పూజింతురు. [తనకును నాకును (బ్రహ్మకును) భేదము కలదనుతలంపుతో పూజను చేయుదురు.]

తా. ఇట్లు నేను (బ్రహ్మము) మాయయందుఁ బ్రతిబింబించినను ఈశ్వరుఁ డని పిలువఁబడుచున్నను మాయయనునది పైనిరూపఁననుసరించి యథార్థముకాదు. కావున (నేను) నిర్వికారుఁడను. సర్వమయఁడను. ఇట్టి నన్నుఁ జెలిసికొన లేక యజ్ఞానులగువారు “తాము వేఱు నేను వేఱు” అనునభిప్రాయముతో (నన్ను) నుపాసనఁ జేయుచున్నారు. ఒకవిధముగా కాదు. వారియిచ్చ వచ్చినట్లు కొందఱు బ్రహ్మస్వతీయనియు కొందఱు చతుర్ముఖుం డనియు కొందఱు విరాట్పురుషుఁ డనియు మఱికొందఱు తింద్రుఁడనియు నేటిొకకొందఱు విష్ణు వనియు శివుఁ డనియు వినాయకుం డనియు నిట్లనేకు లనేక విధములుగా నుపాసన చేయుచున్నారు. నాకంటె వే అగువదార్థ మేదియును లేదు.

కావున నెవ్వ రెట్లు శావించినను నేనే (బ్రహ్మమే) యగు చున్నాను. వానితలంపుల కెన్ని భేదములున్నను పరాత్పరుడ నగు నే నొక్కడనే.

— విశ్వమునకు నుపాదాననిమి త్తకారణములు.

అవ. మాయను వర్ణించునప్పు డది ప్రపంచమున కుపాదానకారణ మని చెప్పఁ బడియున్నది. ఇట్లు చెప్పటచే నిశ్చయఁడు ప్రపంచమునకు నిమి త్తకారణము మాత్రమే కావలసివచ్చుచున్నాఁడు. ఇదియే సిద్ధాంతమైనచో “ఆస్తిభాతిప్రియం రూపం నామచేత్యంతపంచకం, అద్యత్ర యం బ్రహ్మరూపం జగద్రూపం తతోద్వయం” అను ప్రమాణము ననుసరించి సిద్ధాంతముచేయఁబడియున్న “ప్రపంచమునందు బ్రహ్మ రూపము లగునది భాతిప్రియములు కావచ్చుచున్నవి. కావున ప్రపంచబ్రహ్మలకు భేదములేదు” అను విషయమునకు విరోధము వచ్చును. ఉపాదానకారణమునకును కార్యమునకును భేదము లేకుండున గాని నిమి త్తకారణమునకును కార్యమునకు నట్లుండవలసిన యావశ్యకత లేదు కదా. కావున సిక్రిందిపద్యముతో నీసంశయమును నివారించుచున్నాఁడు.

ఆ. వినుము నేను విశ్వమునకు నుపాదాన

కారణము నిమి త్తకారణంబు

నగుచు నూర్జనాభిపగిది నొప్పుదు నింక

గార్యములును నేన కపివరేణ్య!

34

టీ. కపివరేణ్య=వానరశ్రేష్ఠా! వినుము, నేను, విశ్వమునకు = ప్రపంచము నకు, ఉపాదానకారణమును=(మట్టి కుండ కుపాదానకారణ మైనట్లు) ఉపాదాన కారణము గాను (ప్రపంచము బ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచే గానవచ్చును. భ్రాంతిచే దోచుపదార్థములకు భ్రాంతికంటె వేఱగుస్వస్వరూపములేదు. భ్రాంతి యనఁగా నవిద్యయే) కావున నది ప్రపంచమున కుపాదానకారణ మని యంతకుముందుఁ జెప్పి యున్నాము. ఎండమావులయందుఁ దోచునట్లు ఎండమావులకంటె వేఱుకానట్లు బ్రహ్మమునందుఁ దోచుజగము బ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాదు గావున నాబ్రహ్మము కూడ ప్రపంచమున కుపాదానకారణమే యని యిచ్చట చెప్పఁబడి ననితెలిసికొన వలయును.) నిమి త్తకారణంబును=(కుండకు కుచ్చరివాఁడు కారణ మైనట్లు) నిమి త్త కారణముగాను. (మాయ జడము గావున దానిని ప్రేరేపించుబ్రహ్మ నిమి త్తకారణ మగును.) అగుచుక=వి, ఉర్జనాభిపగిది=సాలెపురుగునలె, ఒప్పుదుక=ఉన్నాను. (అపురుగు తననుండి వచ్చుదారమును తానే యల్లునుగాన నాయత్తిక కుపాదానకార

ము నిమిత్తకారణముకూడ నగును;) ఇంకకొక=మఱియు, కార్యములును=మాయనలను బుట్టిన ప్రపంచముకూడ, నేనే = (ఉపాదానకారణ మగునుట్టి కంటే కుండ వేలు కౌనటు నాకంటే ప్రపంచము వేలు కా దనుట.)

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! యీశ్వరుడు ప్రపంచమునకు మపాదానకారణము కాక హేవు ననుసంశయము నీకు ఎలము. మాయకును నాకును (బ్రహ్మమునకును) భేదము కలదని చెప్పటకే యవకాశము లేదని యిదివఱకే చెప్పియున్నానుకదా. ఎండమావులందు దోచుజలముతో శుద్ధజలమునకు భేదము కలుగనివిధమున త్రికాలములయందు నసత్యమైన నాయం దూరక తోచుచున్నమాయతో నాకు భేదముకలుగదు. కావున నేనే ప్రపంచమునకు మపాదానకారణ భూతుడను. ఉపాదాన కారణ మచేతన మైన యెడల దానినుండి కార్యము నుత్పత్తి చేయుటకై చేతన మగునిమిత్తకారణము మఱి యొకటి కావలసివచ్చును. నేను (బ్రహ్మము) చేతనస్వరూపుడనై యగుటచేత నీ ప్రపంచమునకు వేటొక నిమిత్తకారణముతో బని లేదు. కావున నీ ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణభూతుడను కూడ నేనే. ఉపాదానకారణ మగుటచే కార్యరూప మగు నీ ప్రపంచము గూడ నేనే. ఉపాదానకారణమునకును గార్యమునకును భేద మెచ్చుటను లేదు కదా.

వ. ఇట్లు సర్వేశ్వరుండ నైననాకు సర్వాకృతంబు మహానందమయకోశంబు నగు, సమ స్రభూతసమష్టశ్చానంబు కారణశరీరంబు, మహా సుషుప్తియవస్థ, బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతంబు లైనసకలభూతంబు లవయవంబులు, జగదుత్పత్తిస్థితిలయంబులు వ్యాపారంబులు, వేదశాస్త్రంబులు నిశ్శాస్వంబు లై యొప్పు నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. ౩౦

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, సర్వేశ్వరుండ నైననాకు=సర్వమునకును ప్రభువు నైననాకు, ఆవ్యాకృతంబు=నామరూపములు లేనట్టియు, మహానందమయకోశంబును= సమష్టానందమయకోశంబును (సుషుప్తియందు దోచు నానంద మానందమయ కోశము. ఒకజీవునకుతోచునది స్వప్తానందమయకోశము. సర్వప్రపంచము నేకశరీరముగాఁగొనినప్పుడు చెప్పదగిన యానందమయకోశము సమష్టానందమయకోశము). అగు...నంబు=అగు=విసఱ్ఱి, సమ స్రభూత=సర్వభూతములయొక్క, (ప్రపంచమయొక్క) సమష్ట శ్చానంబు=సర్వజీవులకుఁ గలయుజ్ఞానము, కారణశరీరంబు=(నాకు) కారణ శరీరము. (జీవభ్రాంతి కజ్ఞానము కారణ మగుటచేతను జ్ఞానముచే నశించుఁ గావునను కా రణశరీరమని చెప్పఁబడును. శర్యతే ఇతిశరీరం=నశించుచు గావున శరీరము. అని యుత్పత్తి) మహాసుషుప్తి=సమష్టిసుషుప్తి (ఇది యిదివఱకే వివరింపఁబడియున్నది) అవస్థ=జాగ్రత్త్వస్థితి సుషుప్త్యవస్థలు (క్రమముగ మూలసూక్ష్మశరీరకారణములకు సంబంధించినవి

కౌచున నీ యీశ్వరునకుఁ గలసమష్టియజ్ఞానకారణశరీరరూపమునకు సంబంధించిన యుష్ణ సమష్టిసుష్మప్తి యని తెలిసికొనవలయును) బ్రహ్మ బులు- బ్రహ్మాది=బ్రహ్మముమొదలు, స్తంభపర్యంతంబులు=గడ్డిపోచవఱకుఁ గలవి, ఐన సకలభూతంబులు=ఐనట్టిసర్వజంతువులును, ఆనయవంబులు=ఆనయవములవంటివి (సకల ప్రపంచము నొక శరీరముగాఁ గొనినచో నందలి ప్రాణు లవయవము లగుటలొ సంతయము లేదని యభిప్రాయము). జగదుత్పత్తిస్థితిలయంబులు = ప్రపంచస్సృష్టి స్థితి లయములే, న్యాపారంబులు = పనులు, వేదకాస్త్రంబులు - వేద = చతుర్వేదములును, కాస్త్రంబులు=వ్యాకరణాదిసర్వకాస్త్రములును, నిశ్వాసంబులై = నిట్టూర్పులవంటివై, ఒప్పుకొ=ఉన్నవి, అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె=మఱియు నీ క్రిందివిధముగా చెప్పబోవుచున్నాఁడు.

తా. ఈవిధముగా సర్వమయుండనై సర్వనియామకుండనై యున్న నాకు నామరూపములు లేనట్టియు సమష్ట్యానందమయతోశరూప మైనట్టియు (సుష్మ స్త్యవస్థయందనుభవింపఁబడునానంద మానందమయతోశ మనఁబడును. అది యొక్కజంతువును గూర్చి మాటలాడునప్పుడు వ్యష్ట్యానందమయతోశమనియుఁ బ్రపంచమనంతయు నేక శరీరముగాఁగొని మాటలాడునప్పుడు సమష్ట్యానందమయతోశమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఇట్లే వ్యష్టిసమష్టిపదములఁ బ్రయోగించినస్థలములందంతట నూహించుకొనునది). సమష్టియజ్ఞానమే కారణశరీరము. సమష్టిసుష్మప్తియే యవస్థ. సర్వభూతములు నవయవములు. సర్వవేదములును నిశ్వాసములునై యున్నవి. ఓహర్వతీ ! ఇట్లు సంక్షేపముగా నీశ్వరరూపమును జెప్పి దానినే వివరించుచున్నాఁడు.

శ్రీ వ ని ర్ణ య ము.

అవ. ఇట్లు మాయావరణమువలనఁ గలిగిన కార్యమును నిరూపించి రెండవది యగు నవిద్యచేతఁ గలిగిన యావరణమువలన నైనకార్యమును నిరూపించుచున్నాఁడు.-

తే. మలినసత్త్వప్రధానయోనా నలయవిద్య

దానియందు నధిష్ఠాన మైన నేను

బ్రతిఫలించితిఁ గలశసంగతజలముల

నాభునక్షత్రఖచ్చాయచందమునను.

36

టీ. అలయవిద్య=వైఁజెప్పఁబడినయవిద్య (మాయ యనియు నవిద్య యనియు ప్రకృతి రెండువిధములని యిదివిజ్ఞకే నిరూపింపఁబడియున్నది) మలినసత్త్వప్రధాన=అపవిత్రమగు (అనఁగా: రజోగుణసంస్థగల) సత్త్వగుణమే స్వరూపముగాఁ

'గలది, ఔ=అగును, దానియందు=అయవిద్యయందు, అధిష్టానమైన నేను=దాని
కారణభూతుడనై నట్టి నేను (మాయావిద్యలు చెందును, ప్రకృతియే కావున
దాని కారణ మగువర బ్రహ్మమే అవిద్యకు కూడనాధార మని తెలిసికొనవలయును.)
కలశసంగతజలములకు=కుండయందున్న నీటిలో, సాక్షాత్తత్రైభుచ్చాయచందమునకు
మేఘములతోను నక్షత్రములతోను గూడినయాకాశము ప్రతిబింబించినట్లు, ప్రతి
ఫలించితి=ప్రతిబింబించితిని, “కార్యోపాధి రయం జీవః కారణోపాధి రీశ్వరః”
అనువాక్యమునుబట్టి యిచ్చటఁ జూపఁబడినదృష్టాంతము నన్వయించుకొనవలయును.
(ఎట్లనఁగా మేఘములందున్న జలములు కలశమునందున్న జలములకు కారణ మనుట
స్పష్టముకదా. మేఘోదకమందును కలశోదకమందును గూడ నాకాశము ప్రతిబింబి
చును. ఈకారణకార్యరూపము లగుచెందుదకములకును ఆకాశమే యాధారము. అవ
శ్యోగ మిచ్చునదియే యాకాశము కదా. ఇట్లే బ్రహ్మము కూడ కార్యకారణరూపిణు
లగునవిద్యామాయలకు నాధారమై యుండియును వానియందుఁ బ్రతిబింబించి క్రమ
ముగ జీవేశ్వరసంజ్ఞలను బొందుచున్నాఁడని భావము).

తా. ఆకాశము సర్వాధార మనుట స్పష్టము. అది యసంగ మయ్యు మేఘు
గతజలములందుఁ బ్రతిబింబించి యుండియు మరల మేఘజలమునుండియే యుత్పన్న
మై ఘటమందునుపఁబడి యున్నజలమునందు మేఘునక్షత్రాదులతోఁ గూడఁ బ్రతి
బింబించును. ఇట్లే నేనును కారణభూత మగుమాయకును గూడ నాధారభూతుడ
నయ్యు మాయయందుఁ బ్రతిబింబించి యుండియు మరల నవిద్యయందుఁ గూడఁ
బ్రతిబింబించితిని. ఆకాశ మెన్ని మాటులు ప్రతిబింబించినను అసంగమై యగునట్లు
నేనును (బ్రహ్మయను)ఎన్ని మాటులు ప్రతిబింబించినను అసంగుడనే. అవిద్య యనిన
సత్త్వ ప్రధాన యని యిదిసత్యకే చెప్పియున్నాను. నామరూపములే ప్రపంచము
కావున నామరూపాత్మకములగు త్రిగుణములు ప్రకాశింపక లీనమై యుండునవస్థ
మాయయనియు ప్రకాశింప నారంభించినస్థితి యవిద్యయనియు నీ కారణమువలన
మాయ యవిద్యకుఁ గారణ మగుననియుఁ తెలిసికొనవలయును.

క. జీవుం డగునాతఁ డవి, ద్యావశుఁ డై స్థూలసూక్ష్మతనువాసనలక

భావించుచు నేవించుచు, గేవలమూఢప్రవృత్తిఁ గీరించు మెయిన్.

టీక. అతఁడు = ఆ బ్రహ్మప్రతిబింబము, జీవుఁడగు = జీవుఁడనిచెప్పఁబడు
చున్నాఁడు. అవిద్యావశుఁడై=తన కుపాధియగు నవిద్యకు లోబడి(అనఁగా: గుణముల
చేయక) వికారములవలన తనకుఁ దానే ప్రపంచరూపముగఁ దోచుచు ; గుణముల
విజృంభణమే యవిద్య యనియు వికారకూన్యములై యవి సమముగ శుద్ధములుగ
నొకదానితో నొకటి చేరనివిగ నుండుటయే మాయ యనియు తెలిసికొనవలయును.

మాండగుణములును సమానముగా నున్నప్పుడు అం దత్యుత్తమ మగునత్త్వగుణమే మిగులఁ బ్రకాశించును. కావున “మాయ శుద్ధసత్త్వప్రధాన” అని చెప్పఁబడినది. స్థూలనూత్నతనువాసనలక = స్థూలనూత్నశరీరజన్య సంస్కారములచేత (అనఁగా: ననాది యగుదేహభిమానముచేత) భావించుచుకొనఁబడెననునట్లే తానుగాఁ దలంచుచు, నేవించుచుకొనఁబడెననునట్లే బాహ్యవిషయముల గ్రహించి శరీరమనంబులక్షణాభ్యుచితముగఁ గలిగించి అది తనకే కలిగెనని తలంపుతో సంతసించుచు దుఃఖము కలుగు నట్లున్న నది తనకే కలుగు నని భయముతో (దానిని) నివారించఁజూచుచు (ఇదియే జీవుఁడు దేహమానకుఁ జేయునెవ), కేవల మూఢప్రవృత్తిమెయికొనఁగల సంపూర్ణముగ మాధునివలె కార్యములఁజేయుచు, క్రిడించుకొనఁగల విహించుచుండును, (అజీవుఁడు పరమాత్మయే యగుటచేత నిది యాతనికిఁ గ్రేడయగుననే కాని బంధము కానేర దని భావము. “న నిరోధో న చోత్పత్తిః న వంద్యో న చ శాసనం, న ముముక్షుః న ముక్తిశ్చ ఇత్యేషా పరమార్థతా” “ప్రళయము, సృష్టి, ప్రళయము, అజ్ఞాపించుట, మోక్షము, ముక్తి అనునవి యన్నియు పరమార్థస్థితిలో లేవు.” అను నుపనిషద్వాక్యముచే నుత్పత్తి ప్రళయాయులవలననే బంధముకూడ వ్యాపహరికమేకాని పారమార్థికము కాదని తెలియఁజేయఁబడుచున్నది. ముక్తిపారమార్థికము కాకున్న బంధ మెట్లు పారమార్థిక మగును.)

తా. అట్లు ప్రకీర్తించించి నేనే జీవుఁడ నని చెప్పఁబడుచున్నాను. అయివిద్య మలినసత్త్వప్రధానము కావున దానిచే నాకు వికారములుగలిగినట్లు తోచుచున్నది. (అనఁగా: స్వయముగనే తోచుచున్నది.) దానికి నేనువశగతుఁడనైతిని. ఇట్లా యవిద్యకుఁ జిక్కి నూత్నస్థూలసంస్కారముల నొంది యాస్థూలనూత్నదేహములయందభిమానము గలిగి యవియే యాత్మగాఁ దలంచుచు వానిచే నేవించుచు నజ్ఞానివలె సంచరించుచున్నాను.

ఆ. అతఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డనఁగ నానందమయుఁ డనఁ

బారమార్థికుఁ డనఁ బరఁగు చుండు

వ్యష్టికారణాంగవశుఁ డై సుఖమప్తిను

ఖానుభూతి మఱిగి యనిలతనయ!.

38

టీ. అనిలతనయఁబాయువుత్రా! అతఁడు=అజీవుఁడు, వ్యష్టికారణాంగవశుఁడై=వ్యష్టికారణశరీరములగు (జీవులకు ప్రత్యేకముగ కారణశరీరముగు) నవిద్యకు స్వాధీనుఁడై, సుఖమప్తినుఖానుభూతికొనఁగల సుఖమప్తి=సుఖప్రత్యక్షసంపదలి, సుఖ=సౌఖ్యముయొక్క, అనుభూతికొనఁగల అనుభవమునందు, మఱిగి=ప్రత్యేకముగా, (ఈశ్వరుని కారణశరీరమునకు సమప్తి సుఖమైయే రూప మనిచెప్పఁబడెను. కావున జీవకారణ

శరీరమునకు వ్యష్టిసుఖ ప్రియే రూప మని తెలిసికొనవలయును.) ప్రాజ్ఞాఽదనఁగ్= ప్రాజ్ఞాఽదనుపేరుతోను, (స్వప్ర)కాశుఁ డగుటచే నీపేరువచ్చినది,) అనందమయుఁడ న్గ=అనందమయుఁ డను పేరుతోను, (అకారణశరీరముయొక్క యవస్థయు సుఖ ప్రియే కావున నందలి యానందము ననుభవించువాఁడగుటచే నీపేరు గలిగినది.) పారమార్థికుఁడనగ్=పారమార్థికుఁ డను పేరుతోను (పారమార్థికుఁ డనఁగా నిత్యుఁ డు, సుఖ ప్రవృత్తయందు డెట్లో అట్లే జాగ్రత్సృష్టములయందు కూడ నుండి అయవ స్థలకు మార్పు కలిగినపుడు స్వస్వరూపమునకు మార్పు లేక యుండువాఁ డగుటచే నీపేరు వచ్చినది.) పరగుచుండుగ్=వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు.

తా. ఓఅంజనేయా! ఆజీవునకు వ్యష్ట్యష్టానము (అనఁగా నవిద్య) కారణ శరీరము. వ్యష్టిసుఖ ప్రియే యవస్థ. ఆసుఖ ప్రియందలి యానందము ననుభవించు నాఁడు కావున నానందమయుఁ డనియు, స్వప్ర)కాశమున కప్పటికిని హాని లేక పోవుటచేఁ బ్రాజ్ఞాఽదనియు నాతఁడు పిలువబడుచున్నాఁడు. సుఖ ప్రవృత్తయందలి యానందమే యానందమయాకాశమనియు సమష్ట్యానందమయాకాశమే యీశ్వరుని యానందమయాకాశమనియు నావలకే చెప్పియున్నాను. కావున వ్యష్ట్యానందమ యాకాశము జీవునియానంద మయాకాశ మని ఇచ్చట తెలిసికొనవలయును. మఱి యు నాతఁడు సుఖ ప్రవృత్తయందువలెనే జాగ్రత్సృష్టములయందుఁ గూడ సాక్షి యై యున్నాఁడు. కావునను అవస్థలకు మార్పులు (అనఁగా: సుత్పత్తివినాశములు) కలిగినను స్వయముగ మార్పులం జెందఁడు. కావునను పారమార్థికుఁ డనునామధేయ మతోఁ గూడ వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు.

ప. ఇ ట్లవిద్యయు నవిద్యాప్రతిబింబంబుఁ దదధిష్ఠానచైతన్యంబుం గూడి జీవుం డనం బరఁగు నాజీవున కానందమయకోశసంజ్ఞకం బైన వ్యష్ట్యష్టానంబు కారణశరీరంబు సుఖ ప్రి యవస్థ యగు నారెంటి యందు నభిమానంబు గలయతండు ప్రాజ్ఞం డన నొప్పు నతని కింత మాత్రంబుచేత జీవత్వంబు పర్యాప్తంబు గామింజేసి తదీయాదృష్ట సహాయపూర్వకసూక్ష్మ శరీరస్పష్టి ప్రకారంబు చెప్పెద విను మని యి ట్లనియె.

39

టీక. ఇట్లు=పైఁజెప్పఁబడినరీతిగా, అవిద్యయగ్=మలినవత్ స్వప్ర)ధాన యగు నాకారోపాధియు, అవిద్యాప్రతిబింబంబును=అందలి బ్రహ్మప్రతిబింబమును, తదధి ష్ఠానచైతన్యంబును=దాని కాధారభూత మగు బ్రహ్మమును, కూడి=కలసి, జీవుండునంబర, గ్=జీవుఁ డని చెప్పఁబడును. ఆజీవునకుగ్, అనందమయకోశసంజ్ఞకంబైన=అనంద మయకోశ మనుపేరుగల (సుఖ ప్రియందు ఇంద్రియాదులు నశింపఁగా నిలచియుండి

సౌఖ్య మొసంగునది యజ్ఞానమే కావుననే దాని కానందమయకోశ మని పేరు. కోశ మనఁగా నాచ్ఛాదనము. అయజ్ఞానము అనందరూపముతో జీవేశ్వరుల నాచ్ఛాదించును. గావున వారల కది యానందమయకోశము. (వ్యప్త్యజ్ఞానంబు=పృత్యేకాజ్ఞానము, కారణ శరీరంబు=కారణశరీర మగును, నుషుప్త్యవస్థయగును=వ్యప్తినుషుప్తియే యాశరీరము నకు సంబంధించినయగును, ఆరెంటియందును=పైఁ జెప్పినశరీరమందును, అవస్థయగుదును, అభిమానంబుగలయితందు=“నేను” అను నభిమానము గలవాఁడు) (జీవుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడననొప్పును=ప్రాజ్ఞుఁ డనుపేర ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ఆతనికిఁ=ఆ ప్రాజ్ఞునకు, ఇంతమాత్రంబుచేత=ఒక కారణశరీరము కలిగినంతమాత్రమున, జీవత్వంబు=జీవధర్మము, (“ప్రాణానాం ధారణాఁ జీవాః” అనువాక్యముచేఁ బ్రాణయాయువుల ధరించుటయే జీవధర్మము. కారణశరీరమునం దాప్రాణములు లేవు. కావున నింత మాత్రముతో జీవత్వము పరిపూర్ణము కాదు.) పర్యాప్తంబు=సంపూర్ణము, కావిగ జేసి=కాకపోవుటచేత, తదీ...రంబు-తదీయ = అజీవసంబంధమైన, అదృష్ట = కర్మ యొక్క, కర్మమును ప్రపంచమునకును అది యిప్పుడనియు నంత మిప్పుడనియు చెప్పుటకు వీలు లేదు. కావున సృష్టినిగుఱించి విచారింపవలసినచ్చినప్పుడు “మొట్టమొదటి సృష్టి యెట్లు జరిగెను” అని విచారించుటకు వీలు లేదు. “ప్రస్తుత ప్రపంచము పూర్వకల్పాంతరమున మరల నెట్లుత్పన్నమయ్యెను.” అనిమాత్రమే విచారింపవలయును. ఈవిషయము కూడ ప్రకరణారంభమున గ్రంథకర్తచే వివరింపఁబడెను. కావున ప్రస్తుతమున నున్న జీవులకు గలనూత్న, స్థూలశరీరములు మొదలగునవి పూర్వ సృష్టియందు వారొనర్చియున్న కర్మలను బట్టియే జనించును. అని భావము). సహాయ పూర్వక=సహాయముతోఁగూడిన, నూత్నశరీరసృష్టి ప్రకారంబు = నూత్నశరీరోత్పత్తి యొక్క విధమును, చెప్పెదఁక వినుము, అని, ఇట్లు, అనియె=ఈ క్రిందివిధముగా చెప్ప నారంభించెను.

తా. ఈవిధముగా మలినసత్త్వప్రధాన యగునవిద్యయు దానియందలి నా (బ్రహ్మ) ప్రతిబింబంబును వాని కన్నింటికి నాధారభూత మైన శుద్ధచైతన్యంబును గలసి జీవుఁడని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. ఆజీవునికి నానందమయకోశమునఁబ్రభు చున్న వ్యప్తిజ్ఞానమే కారణశరీరము. వ్యప్తినుషుప్తియే యవస్థ. ఈ రెంటియందును నభిమానము గలయాతనికి (లేక గలిగినప్పుడు) ప్రాజ్ఞుఁడని పేరు. “ప్రాణానాం ధారణా జీవాః” అను మొదలగు ప్రమాణములవలనఁ బ్రాణముల కధికారి యగునంత వఱకు నాజీవునిజీవత్వంబు పరిపూర్ణము కాదు. కావున పిదప నూత్నప్రపంచసృష్టి కలిగెను. ప్రపంచ మనాది యని చెప్పితిని కదా! ఆకారణమునకు నీనూత్నసృష్టి కలుగుటకు నాజీవుల యదృష్టమే. (అనగా పూర్వకర్మలైన సహాయములు. ఈజీవత్వమునాది కావున దేహభిమానములనఁ బూర్వకల్పమున (వారిచే) నొనర్పఁబడి

సంచితము లై యున్న కర్మముల ఫలముల నొసంగునీతికి రాఁగానే యుత్తరకల్ప మా రంభమై క్రమక్రమముగ నూత్తస్థూలసృష్టులు కలుగుచుండును. ఓ గౌరీ! ఇట్లు నూత్న సృష్టికి గారణమును నిరూపించి దత్ప్రకారము నెఱింగించువాఁడై రామచంద్రుఁ డాంజనేయునితో నిట్లనియె.

— సూక్ష్మశరీరసృష్టి ప్రకారము. —

అన. నూత్నసృష్టి ప్రకారమును సవిమర్శముగ వివరించుచున్నాఁడు. —

తే. అమలసత్త్వప్రధానమాయాసమన్వితే
తేజ్యగుండ నగునేను సృష్టిచ్ఛచేతఁ
బూని వీక్షించితిఁ దమఃప్రధానమాయ
సఖలచేతనకర్తృ సహాయముగను.

40

టీ. అమల... డక్-అమలసత్త్వప్రధానమాయా = అమలసత్త్వప్రధానమైన మాయతో, సమన్వితః=కూడిన, ఈశ్వరుండక్=ఈశ్వరుండను, అగునేను = ఆయినట్టి నేను (బ్రహ్మము,) సృష్టిచ్ఛచేతక్=ప్రపంచమును సృజింపవలయు ననుతలంపుచే (మాయాయందు ప్రతిబింబించుటయే సంకల్ప మని తెలిసికొనవలయును,) తమఃప్రధానమాయక్=తమోగుణమే ముఖ్యముగా గలిగినమాయను, (అనఁగా : అవిద్యను, మలినసత్త్వమనినను తమ స్వనినను కొంచెమించుగా నొక్కటియే. పేనబడినదారమువలె సత్త్వాదిగుణము లొకదాని నొకటి యెప్పటికిని విడువవు. మాయాయందున్న గుణము లొకదాని నొకటి తిరస్కరింపనేరవు. అవిద్యయం దున్నవి తిరస్కరించును. అని తెలిసికొనవలయును,) అఖి... గక్-అఖలచేతనః=సమస్తజీవులయొక్క, కర్తృ= (పూర్వసృష్టినుండి వచ్చి మాయాయందు వాసనారూపముతో మన్న) కర్తలకు, సహాయముగక్=సహాయముఁజేయుటకై (అనఁగా : కర్తానురూపము లగుబహువిధ భోగపదార్థములను నిర్మించుటకై తోచునట్లుఁజేయుటకై) పూనివీక్షించితిఁక్=ప్రయత్నపూర్వకముగఁ జూచితిని.

తా. ఇక నానూత్నసృష్టి యొనరితిం చెల్పెద వినుము. పూర్వకల్పమున జీవులచే నొనరితము లై యున్న కర్మముల ఫలార్హములు కాఁగానే మాయావరణమునందుఁ బ్రతిబింబించి వ్యతంత్రుఁడనై యీశ్వరశబ్దవాచ్యుఁడనై యున్న నాకు సృజింపవలయు నను సంకల్పము కలిగెను. సృజించుట యనఁగా నామరూపములఁ బ్రకాశింపఁజేయుట

యనియే యర్థము కాని నాకంటె వేఱుగా నొక్కదానిని గల్పించుటయని యర్థము కాదని యిదివిజ్ఞక చెప్పియున్నాము. కావున నేను స్వయముగానే యనేక నామరూపములు కలవాడను కావలయు ననునిచ్చి నాకుజనించెను. అయిచ్చ పరిపూర్ణమగుటకు మలినసత్త్వప్రధాన యగుమాయను (అవిద్యను) శ్రేయశీలమిదిని. దానిసహాయము లేక కర్మలుమాత్రమే కార్యమును (అనగా బ్రహ్మచర్యము) సాధింపనేరవుకదా.

వ. ఇట్లు చూచిన నాతఁడు ప్రధానసమష్టివృత్తానావచ్ఛిన్నమైన తన్మంబులన శబ్దగుణాకాశంబు సమ్యాకాశావచ్ఛిన్నమైన తన్మంబులన స్పర్శగుణాకాశంబు సమ్యాకాశావచ్ఛిన్నమైన తన్మంబులన రూపగుణాకాశంబు సమ్యాకాశావచ్ఛిన్నమైన తన్మంబులన రసగుణాకాశంబు సమ్యాకాశావచ్ఛిన్నమైన తన్మంబులన గంధగుణాకాశంబులన బుద్ధినివియ పంచీకృతసూక్ష్మభూతంబు లనియుఁ బంచతన్మాత్ర లనియుం జెప్పెంబడు నీభూతపంచక ప్రత్యేకసత్త్వగుణార్థంబులవలనఁ గ్రమంబున దిగ్వాతార్కప్రచోశ్యమీదేవతాసమన్విత శ్రోత్రత్వీకృతుర్జిహ్వీపూణఁబులు జనియించె మిగిలినసత్త్వార్థసమష్టివలనఁ జంద్రవాచస్పతిరుద్ర త్తేత్రజ్ఞదేవతాయుక్తమనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తంబులునుసంధించె నవియవాదిపంచకరజోగుణార్థంబులన వరుసం దోడన వహ్నింద్రోపేంద్రమృత్యుప్రజాపతిదేవతాసమేతవాక్పాణిపాదపాయూపథలు జన్మించెఁ దక్కినరజోగుణార్థసమష్టివలనవిశిష్టవిశ్వకర్తృవిశ్వయోనృజ జయదేవతాకప్రాణాపానవానోదానసమానంబు లుద్భవించె నిష్పిధంబున మత్స్యంబు లైఁజ్ఞానేంద్రియపంచకంబు నంతఃకరణచతుష్టయంబుఁగఁగ్రేంద్రియపంచకంబుఁ బ్రాణాదిపంచకంబుఁగూడి యేకోస వింశత్యవయవంబుల లింగశరీరంబు గలిగె నీసూక్ష్మదేహంబు వృక్షవనంబులభంగి నొక్కటి వ్యష్టియనియు సర్వంబు సమష్టియనియుం జెప్ప నొప్పు, వీనికి వ్యష్టిసమష్టిస్వప్నంబు లవస్థ లగు నీవ్యష్టిసూక్ష్మాంగస్వప్నంబుయం దాప్రాజ్ఞం డభిమాని యై ప్రాతిభాసికుండు స్వప్నకల్పితంబుఁ దైజసం డనం బ్రవర్తిల్లు నానహస్తిసూక్ష్మాకాయ స్వప్నవిశిష్టండు వై యీశ్వరుండు నయిన నేను హిరణ్యగర్భుండు

సూత్రాత్తకుండు బ్రాహ్మణుం డన సర్వజీవోపాన్యండినై యుండుదు
నిది సూక్ష్మస్పృష్టితేజం గింక స్థూలప్రసంచప్రకారంబు పినుపించెద
విను మని యిట్లనియె.

41

టీ. ఇట్లుచూచినకొలె=ఈవిధముగానే నవిద్యను విక్షింపఁగానే, అత...లనకొ-
లెతమఃప్రధానం=పైఁజెప్పఁబడినతమోగుణప్రధానయగు (ఆనఁగా మలినసత్త్విప్రధా-
నయగు), సమప్త్యజ్ఞానం=సమప్త్యజ్ఞానరూపిణి యగునవిద్యచే (సమప్త్యజ్ఞానములనుగూర్చి
బాగుగనిదివఱకే వివరింపఁబడియున్నది). అవచ్చిన్నం = అవరింపఁబడిన (ఆనఁగా దాని
యందు ప్రతిబింబించియున్న), చైతన్యంబువలనకొలె = బ్రహ్మమువలన, శబ్దగుణాకాశం
బును=శబ్దమేగుణము గాఁగల యాకాశభూతంబును, అయ్య...లనకొ-అయ్యకాశం=
అట్లు జనించినయాకాశభూతముచే, అవచ్చిన్నం = అవరింపఁబడియున్న (పరబ్రహ్మ
సర్వవ్యాపకుఁడుకావున నాకాశమువలె క్రొత్తగా నుత్పత్తి యగుపదార్థములయందు
కూడ వ్యాపించుచుండును. మనము క్రొత్తగా నొకభావి త్రవ్వినచో దానియందు
కూడ నీయాకాశమునిండియే యుండునుకదా ! (ఇదియే ఇట్లు వ్యాపించు చుండు
టయే) యిచ్చుట నవచ్చిన్నపదముచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నది), చైతన్యంబువలనకొలె=
పరబ్రహ్మమునుండి, స్పర్శగుణకానిలంబును=స్పర్శయే గుణముగాఁ గలవాయుభూతం
బును, అయ్య...లనకొ-అయ్యనిలం = ఆవాయుభూతముచేత, అవచ్చిన్నం=అవరింపఁబడిన
(ఆనఁగా దానియందు వ్యాపించిన), చైతన్యంబువలనకొలె=పరమాత్మనుండి, రూప...
బును=రూపగుణకం=రూపమేగుణము గాఁగల, ఆనలంబును=అగ్నిభూతంబును, అయ్య
నలావచ్చిన్నచైతన్యంబువలనకొలె=అయ్యిచే నావరింపఁబడినపరబ్రహ్మమువలన, రసగు...
జలంబును=రసగుణకం=రుచియే గుణముగాఁగల (మధురరసముగల జలమునందుఁ గాన
ఎచ్చునితరరసములు పృథివీసంబంధమువలన వచ్చెనని తెలిసికొనవలయును), జలంబును=
జలభూతంబును, అజ్ఞ...లనకొ-అజ్ఞలం=అజలభూతముచే, అవచ్చిన్నం=అవరింపఁబడిన,
చైతన్యంబువలనకొలె=పరబ్రహ్మమువలన, గంధ...యకొ-గంధగుణకం = గంధమేగుణ
ముగాఁ గల (ఈచెప్పఁబడిన గుణములు ఆయాభూతములకుఁ గలవికేషగుణములే
యనియు నాకాశాదిగ క్రమమున శబ్దము శబ్దస్పర్శములను శబ్దస్పర్శరూపములను
శబ్దస్పర్శరూపరసములను శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములను భూతగుణము లని గ్రహింప
వలయును.) పృథివీయకొ=పృథ్వీభూతంబును, పుట్టెకొ = సృష్టియయ్యెను, ఇవి =
ఈపంచభూతములును, అప...బులు=అపంచీకృతం=పంచీకరణముచేయఁబడని (పంచీ
కరణప్రకారము దిగువ గ్రంథమునందే వివరింపఁబడును), మాత్స్యభూతములు=ఇంద్రి
యములకు గోచరము కానిభూతములు (అకాశాదులకు భూతము లనిసంకేతసామము),

అనియున్, పంచతన్మాత్రలనియున్ = పంచతన్మాత్ర లని (తన్మాత్ర = అదియే; అనగా: -
 రంజకపదార్థముతో సంసర్గ లేనివి, చెప్పబడున్ = చెప్పబడుచున్నది, ఈ...వల
 నన్ - ఈ భూతపంచక = పై జెప్పినపంచమాత్మభూతములయొక్క, ప్రత్యేక = వ్యష్టి
 యైన, సత్త్వగుణార్థంబువలనన్ - సత్త్వగుణముతో, గూడినయర్థభాగములవలన
 (ఈ భూతములు మలినసత్త్వప్రధానావచ్ఛిన్నచైతన్యమునుండి పుట్టినవి కావున వీని-
 యందు సత్త్వరజస్తమోగుణభాగములుండును. ప్రత్యేకముగలసత్త్వగుణము వ్యష్టి
 సత్త్వగుణ మనియు పంచభూతములయందు మొత్తముగానున్న సత్త్వగుణము సమష్టి
 సత్త్వగుణ మనియుఁజెప్పబడును. అందు వ్యష్టిసత్త్వగుణము లందలి యర్థభాగముల
 వలన) క్రమంబునన్ = నరుసగా, దిగ్వా...బులు-దిక్ = దిక్కులు, వాత = వాయువు,
 అగ్ని = నూర్పుడు, ప్రచేతః = ముఖండు, అశ్వినీ దేవతా = అశ్వినలు అనునధిదేవతల
 తో, సమన్విత = కూడిన, శ్రోత్ర = చెవి, త్వక్ = చర్మము, చక్షుః = నేత్రములు,
 జిహ్వ = నాలుక, ఘ్రాణంబులు = నాసిక అనునింద్రియములు (ఈయింద్రియములు,
 క్రమముగా శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములను గ్రహించునవి. ఏభూతమువలనఁ బుట్టిన
 యింద్రియ మాభూతముయొక్క గుణమునే గ్రహించు నని తెలిసికొనవలయును)
 జనియించెన్ = పుట్టెను, మిగిలిన...వలనన్ - మిగిలిన = తక్కిన, సత్త్వార్థ = సత్త్వ
 గుణముకార్యభాగములయొక్క, సమష్టివలనన్ = సమదాయమునుండి, చంద్ర ...
 చిత్తంబులు - చంద్ర = చంద్రుడు, వాచస్పతి = బృహస్పతి, రుద్ర = ఈశ్వరుడు,
 క్షేత్రజ్ఞ = క్షేత్రిజ్ఞుడు (జీవుడు), దేవతాయుక్త = అను నధిదేవతలతోఁగూడిన,
 మనః = మనస్సు, బుద్ధి, ఆహంకార = ఆహంకారము, చిత్తంబులు = చిత్తము అనునవి
 (ఈనాల్గింటికి అంతఃకరణ మనిపేరు, సంకల్పించుట నిశ్చయించుట అభిమానిం
 చుట సందేహించుట అను వ్యాపారభేదములవలన పదార్థ మొక్కటియే యైన
 ను దానికి మనస్సు మొదలగుపేర్లతో వ్యవహారము గలుగుచున్నది) సంభవించెన్ =
 పుట్టినవి, అవ్యి...వలనన్ - అవ్యయదాదిపంచక = అకాశదాదిపంచభూతములయొ
 క్క, రజోగుణార్థంబువలనన్ = రజోగుణసంబంధ మగునర్థభాగమువలన, వరు
 నన్ = క్రమముగా, తోడన = వెంటనే, ఎహిం...లు - ఎహిం = అగ్ని, ఇంద్రః
 ఇంద్రుడు, ఉపేంద్ర = విష్ణువు, మృత్యు = మృత్యుదేవత, ప్రజాపతి = చతుర్ముఖు
 డు, దేవతాసమేత = అనునధిదేవతతోఁగూడిన, వాక్ = వాక్కు, పాణి = వాస్త
 ములు, పాద = పాదములు, పాయు = గుదము, ఉపస్థలు = గుహ్యము అను కర్తేంద్రియ
 ములు, జన్మించెన్ = పుట్టెను, (ఏయే భూతమువలన నేయే యింద్రియము జన్మించెన్
 అయాభూతమువలన నే దానిదాని యధిదేవత కూడ జన్మించె నని తెలిసికొనవలయును.
 ప్రతీంద్రియమునను ను తనకృత్యము నాచరింపగలసామర్థ్య మధిదేవతవలననే కలు

గును.) తక్కిన...లనక-తక్కిన = మిగిలియున్న, రజోగుణ = రజోగుణమయమగు, ఆర్థ=అర్థ భాగములయొక్క, సమష్టివలన = సముదాయమువలన (ఇట్లు చెప్పటచే కర్తేంద్రియములు వ్యష్టివలన జనించె నని తెలిసికొనవలయును) విశిష్టవిశ్వకర్తృ విశ్వ యోగ్యజజయదేవతాకప్రాణాపానవ్యానోదానసమానంబులు = విశిష్టుడు విశ్వకర్త విశ్వయోని అజుడు జయుడు అనునధిదేవతలుగల (అనగా నధిదేవతతోఁ గూడిన) ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానము అనుపంచప్రాణములు(వాయు వాకటియే యైనను పృథ్విభేదమువలన నామభేదము కలిగెను. పంచప్రాణపుట్టుల ప్రమాణ్యాసములో వివరింపఁ బడియున్నవి.) ఉద్భవించెక = పుట్టెను, ఇవిధంబు నక=ఈవిధముగా, ఉత్పన్నంబులైన=పుట్టిన, జ్ఞానేంద్రియపంచకంబును=శ్రోత్రాదు లగు నైదు జ్ఞానేంద్రియములును, అంతఃకరణచతుష్టయంబును = మనస్సు మొదలగు నాలుగంతఃకరణములును, కర్తేంద్రియపంచకంబును=వాక్కు మొదలగు నైదుకర్తేంద్రియములును (జ్ఞానేంద్రియములనగా తెలుసుకొనునంద్రియములు, కర్తేంద్రియము లనగా (జ్ఞానకూన్యములై పనులనుమాత్రము చేయునవి). ప్రాణాదిపంచకంబునుగూడి = ప్రాణాదిపంచవాయువులునుకలిసి, ఏకోన ..బులక-ఏకోనవింతి=పందొమ్మిదియైన, అపయంబులక=అంగములతో నొప్పుచు (వీనినే తత్త్వము లని చెప్పుదురు.) లింగ శరీరంబు గలిగెక=నూత్నశరీరము పుట్టెను, ఈనూత్నదేహలు = ఈనూత్నశరీరము, వృక్షవనములధంగిక=ఒకవృక్షముఅనేకవృక్షములతోఁ గూడిన యరణ్యము వీనివలె, ఒక్కటివృష్టియనియుక=ఒక్కపదార్థము వ్యష్టి యనియు, సర్వంబు ప్రపంచమందున్న పదార్థము లన్నియు(గలసి) నూత్నశరీరములన్నియు) సమష్టియనియుక=సమష్టి యనియు, చెప్పంబడుక=వ్యవహరింపఁబడును (ఒకవృక్షమునుజూచి “ఇదివృక్షము.” అనియును అనేకవృక్షములను జూచి “ఇదివనము” అనియును ఎట్లు వ్యవహారము కలదో అట్లే ఒక్కపదార్థమునకు వ్యష్టియనియు ననేకపదార్థములసముదాయనకు సమష్టియనియు వ్యవహారము కలదు. దీని నెఱిగి తగినస్థలములందెల్ల వ్యవహరించు కొనవలయును.) వీనికిక=ఈవ్యష్టి సమష్టి నూత్నశరీరములనుఁ గ్రమముగ, వ్యష్టి సమష్టిస్వప్నములు, అవస్థలగుక=అవస్థలగుచున్నవి. (నూత్నశరీరమునకు స్వప్నావస్థ గల దని యిదివఱకే వివరించియున్నాము.) ఈవ్యష్టినూత్నాంగస్వప్నంబులయందుక= ఈవ్యష్టినూత్నశరీరమునందును వ్యష్టిస్వప్నావస్థయందును, అప్రాజ్ఞుడు (అనగా వ్యష్టికారణశరీరము నభిమానించుచున్నజీవుడు) అభిమానియే=అభిమానముకలవాడై, ప్రాతిభాసికండు=ప్రాతిభాసికఁడనియు [ప్రాతిభాస మనగా ప్రపంచరూపముతోఁ బరిణమించుచున్న చిత్తవృత్తి; అదియున్నప్పుడు (అనగా మనస్సు వ్యవహారముచేయు నట్టి జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందు,) మాత్ర ముండువాడు కావున నాజీవుడు ప్రాతి

భాసితుఁ డగును, నూత్నశరీరమునందు అంతఃకరణమే ప్రధానావయవముగావున జీవునకు తదనుగుణముగానే పేరు కలిగినది.] స్వప్నకల్పితుండు = (స్వప్న మనఁగా నజ్ఞానము నిద్ర; దానిచే కల్పింపఁబడినవాఁడుకావున) స్వప్నకల్పితుఁడనియు, తైజసుండు = (తేజోరూప మగునంతఃకరణమున ప్రతిబింబించియుండువాఁడు కావున) తైజసుఁడనియు, అనన్త, ప్రసక్తిల్లున్ = స్వనహరింపబడుచున్నాఁడు, ఆనమస్త్వి నూత్నకాయస్వప్నవిశిష్టుఁడనై = పైజెప్పిన నూత్నశరీరములయొక్క సమష్టితోను స్వప్నానన్తలయొక్క సమష్టితోను కూడినవాఁడనై, ఈశ్వరుండుననీను, హిరణ్యగర్భుండు = (హిరణ్య మనఁగా జ్ఞానము. దానిచే ప్రకాశింపఁబడును కావున) హిరణ్యగర్భుండుననియు, సూత్రాత్మకుండు = (మణులయందు దారమువలె సర్వభూతముల యందును వ్యాపించియున్నవాఁడను కావున) సూత్రాత్మకుండననియు, ప్రాణుండు అనన్త = (ప్రాణములకు ప్రేరకుఁడనై యింద్రియాదులచే సర్వకార్యములఁ జేయుచుచు స్థూలశరీరమును చలింపఁజేయుచున్నాను గావున) ప్రాణుండననియు, సర్వజీవో హ్యనుండనై - సర్వజీవ = సమస్తజీవులచే, ఉపాన్యుండనై = నేరింపఁబడువాఁడనై, ఉండుదున్ = ఉన్నాను. ఇది ఈచెప్పినది, నూత్నసృష్టితెజఁగు = నూత్నప్రపంచ సృష్టిప్రకారము, ఇంకన్ = ఇంకమీఁద, స్థూలప్రపంచప్రకారంబు = స్థూలప్రపంచము సృష్టియైనవిధమును, వినుపించెదన్ = చెప్పెదను, వినుము.

తా. ఇట్లు ప్రేరేపింపఁగానే తమగుణప్రధాన యగు నామాయచే నావరింపఁబడి యున్న బ్రహ్మమునుండి యాకాశము (అనఁగా నాకాశ సామరూపములు) గలిగెను. (అభివ్యక్తము లయ్యెను) ఆయాకాశమునకు శబ్దము గుణము. పిదప నాయాకాశముచే (అనఁగానాయాకాశ సామరూపములచే) నావరింపఁబడిన బ్రహ్మమునుండి స్పర్శగుణము కలవాయువును, దానిచే నావరింపఁబడిన చైతన్యమునుండి రూపగుణము కలయజ్జయు, దానినుండి (అనఁగా దానిచే నావరింపఁబడిన బ్రహ్మమునుండి) రసగుణము గలజలంబులును, వానినుండి గంధగుణము గల పృథివియు జనించెను. జనించుట యనఁగా నంతకుఁబూర్వ మప్రకాశములై యున్న సామరూపము లభివ్యక్తము లగుటయై. ఇట్లే జనించినవైదును భూతిములు. ఇవి నూత్నము లగుటచే నపంచీకృతభూతము లనియు పంచతన్మాత్రలనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నవి. ఆయవిద్యయందు లేక మాయయందు తమ గుణముమాత్రమే సృష్టిర్థము ప్రధాన మైనను సత్త్వాదిగుణములు మూఁడును కలవు గావున పైఁజెప్పఁబడిన పంచభూతిములయందును సత్త్వాదిగుణాంశములు మూఁడును కలవు. అందు పంచభూతిములును గలసిన మొత్తిమునకు సమష్టి యనియు ప్రత్యేక భూతిములకు వ్యష్టియనియుఁ బూర్వమువలెనే వ్యవహార మని తెలిసికొనవలయును.

దీనివలన సిద్ధాంతములయందు సత్త్వగుణాంశవ్యష్టియు సత్త్వగుణాంశ సమష్టియు రజోగుణాంశవ్యష్టియు రజోగుణాంశ సమష్టియు నేర్పడునుకదా ! ఇందు సత్త్వగుణాంశవ్యష్టివలన శ్రోత్రతృక్చక్షుర్జిహ్వప్రాణంబు లనుజ్ఞానేంద్రియము లైదును తమయధిదేవత లగు దిశలు వాయువు సూర్యుడు ఐశ్వర్యుడు ఆత్మీయులు అనువారలతోఁ గలసి క్రమముగ (ఆనఁగా “అకాశమునుండి శ్రోత్రము దిశలు” అనువచనగ) జనించినవి. సత్త్వాంశసమష్టివలన నంతఃకరణముజనించెను. అది యొక్కటి యయినను మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములను నాలుగు భేదములు కలిగి యున్నది కావునఁ జంద్రుఁడు బృహస్పతి జీవుఁడు రుద్రుఁడు అనువారంతఃకరణమున కధిదేవతలు. ఈయధిదేవతలు కూడ నంతఃకరణముతోఁ గలసి సత్త్వాంశసమష్టివలననే జనించిరి. సంకల్పించునప్పుడు మన స్పనియు నిశ్చయించునప్పుడు బుద్ధిఁనునియు సంశయించునప్పుడు చిత్త మనియు నభిమానించునప్పు డాహంకార మనియు నొక్క యంతఃకరణమునే వ్యవహరించుచున్నా రని తెలిసికొనుము. ఇక రజోగుణాంశవ్యష్టివలన వాక్పాదపాయూపసంకల్పేంద్రియములును వానికధిదేవత లగుఅగ్నియింద్రుఁడు విష్ణువు మృత్యుదేవత వతుర్భుఁ డనువారలును క్రమముగ జనించిరి. రజోగుణాంశసమష్టివలన ప్రాణవాయువు కలిగెను. అదియు వృత్తిభేదములవలన ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానములను నైదువిధములై యున్నది. కావున దానికిని ఐసిన్ధుఁడు విశ్వేశ్వర విశ్వయోని ఆజాఘ జయఁడు నను నేవు రధిదేవతలు గలరు.” ప్రాణమునకు ఐసిన్ధుఁడు అను మొదలగునది వారలక్రమము. (ఈయధిదేవతలుకూడ ప్రాణముతోఁగలసి రజోగుణాంశసమష్టివలననే జనించిరి. ఇట్లు జనించిన జ్ఞానేంద్రియములైదును గర్తేంద్రియములైదును ప్రాణములైదును అంతఃకరణములు నాలుగు గలసి పంచొమ్మిదియు నూత్తశరీరమున కవయవములు. ఈనూత్తశరీరము కూడ వృక్షవనములయట్లు ప్రత్యేకమై వ్యష్టి నూత్తశరీరమనియు సమదాయరూపమై సమష్టినూత్తశరీర మనియుఁ జెప్పఁబడును. ఈనూత్తశరీరమునకు స్వప్న మవస్థ అదియు సమష్టేవ్యష్టిభేదములచే రెండువిధములై యుండును. అందు వ్యష్టినూత్తస్వప్నముల నభిమానించి ప్రాజ్ఞుఁడు ప్రాతిభాసికుం డనియు స్వప్నకల్పితం డనియు జైజసుం డనియుఁ బిలువఁబడుచున్నాఁడు. ఈశ్వరుఁడ నగు నేనును సమష్టినూత్తస్వప్నముల నభిమానించి హిరణ్యగర్భుం డనియు ప్రాణుండునియు నూత్రాత్మ యనియుఁ బిలువఁబడుచున్నాను. జీవు లందఱు శ్రిష్టావిష్టాదిరూపములతో నూత్తశరీరవిశిష్టుఁడ నగు నన్నేయుపాసించుచున్నారు. ఓపార్వతీ ఇట్లు రాముఁడు నూత్తసృష్టిని వివరించి స్థూలసృష్టినిఁజెప్ప నిట్లనియుపక్రమించెను.

సూక్ష్మ శరీరపంచకరణచక్రము.

అపంచకరణ పంచకరణచక్రములు.	అక్షరము.	వాయువు.	అగ్ని.	జలము.	వృద్ధి.	సత్త్వగుణమాత్మ భూతములు.
సత్త్వగుణమాత్మ పంచకరణచక్రములు.	అక్షరము.	మనస్సు. చంద్రుడు.	బుద్ధి. బృహస్పతి.	చిత్తము. శీవుడు.	అహంకారము. గురుడు.	అంతఃకరణములు అధిదేవతలు.
సత్త్వగుణమాత్మ పంచకరణచక్రములు.	అక్షరము.	శ్రోత్రము. దిక్కులు.	చక్షువు. ఆర్కః.	జిహ్వ. శరణుడు.	ఘ్రాణము. అశ్వినులు.	జానేంద్రియములు. అధిదేవతలు.
రజస్వమస్త్విమాత్మ పంచకరణచక్రములు.	అక్షరము.	సహనము. జయనుడు.	వ్యానము. విశ్వయోని.	ప్రాణము. విశ్వపుడు.	అపానము. విశ్వకర్.	పంచప్రాణములు. అధిదేవతలు.
రజస్వమస్త్విమాత్మ పంచకరణచక్రములు.	అక్షరము.	వాక్కు. సహి.	పాణి. ఇంద్రుడు.	గుహ్యము. బ్రహ్మ.	వాయువు. మృత్యువు.	కర్మేంద్రియములు. అధిదేవతలు.

== జీవసూక్ష్మ దేహతత్త్వాదులే యీశ్వరసూక్ష్మ దేహతత్త్వములు. ==

సీ. తతతమోగుణకభూతములనై దింటిని

గ్రమమున రెండుభాగములఁ జేసి

తొలుతఁ బంచార్ధాంశములఁ బూని వేర్వేఱఁ

దునియులు నాల్గుగా ననువు పఱచి

ముఖ్యాంశము లశేషభూతఖండచతుష్ట

యముల నొండొంటి నెయ్యమునఁ గూర్చు

బంచీకృతంబు లై పటుతరస్థూలంబు

లై యభివ్యక్తంబు లయ్యె నొకట

వాయునందన విన మింక వానివలన

నఖిలజగములు నానాచరాచరములు

బహువిధాన్నంబులును ఘటపటగృహాది

సకలదృశ్యవదార్థము ల్సంభవించె.

42

టీ. వాయునందన=వాయువు త్రుఁడా ! వినుము, తత... రైదింటి=తత=విస్తారములైన, తమోగుణక=మలినసత్త్వప్రధానయందలి తమోగుణాంశమువలనఁ బుట్టిన, భూతములనైదింటి=పంచభూతములను (సత్త్వరజోగుణాంశములవలనఁ బుట్టినభూతములనుండి సూక్ష్మసృష్టి యయ్యె నని పైన చెప్పఁబడినది.) తమోగుణాంశమువలనఁ బుట్టినభూతమువలన నూలస్పృష్టికలిగినవిధము నిప్పుడు చెప్పుచున్నాఁడు. క్రమమున=వరుసగ, రెండుభాగములచేసి = ఒక్కదానిని రెండుగా విభాగించి, తొలుత=మొట్టమొదట, పంచార్ధాంశముల=అయిదుభూతములయందు నొక్కొక్కయర్థభాగమును, పూని=గ్రహించి, వేర్వేఱ=ప్రత్యేకముగా, తునియులు నాల్గుగా=నాలుగుభాగములుగా (అనఁగా నాకాశభూతమును రెండుగా), విభాగించి యం దొకభాగమును అట్లెయుంచి రెండవభాగమును నాల్గుగా నొనర్చవలయును. ఇట్లే సర్వభూతముల గావింపవలెను. అనువు పఱచి=చేసి, ముఖ్యాంశముల=అందే నిలుపఁబడియున్నయర్థభాగములలో, శేషభూ...ముల=శేష=మిగిలిన (అనఁగా మన మేభూతమును పంచీకరణము చేయదలించితిమో దానికంటె నితరములగు) భూత=భూతములయొక్క, ఖండచతుష్టయముల=నాలుగుభాగములను (అనఁగా నొక్కొక్కభూతమునందలి నొక్కొక్కయష్టమాంశమును,) ఒండొంటి=ఒకదానితో నొకదానిని (అనఁగా ఆభూతమునందు నిలచియున్న సగముభాగము తక్కినభూతములయందలి యష్టమాంశములు నాలుగు. వీని నన్నిటిని) నెయ్యమున=చక్కఁగా, మార్చు=చేర్చుగా (అ

నఁగా అకాశమును రెండుభాగములుచేసి యందొకదాని నట్లేయుంచి రెండవదానిని మరల నాలుగుభాగములు చేయవలయును. ఇట్లే తక్కిన నాలుగుభూతములనుగూడ గావింపవలయును. అప్పుడు పృథిభూతమునకును అర్ధాంశ మొక్కటియు అష్టమాంశములు నాలుగును ఏర్పడును. ఇట్లు చేసినపిదప నొక్కొకభూతముగాఁ గైకొనిదాని యందలి యష్టమాంశముల నాల్గింటిని తక్కిననాలుగుభూతములనుర్ధాంశములతోడను చేర్చవలయును. అకాశభూతమునందలి యష్టమాంశములనాల్గింటిని క్రమముగ వాయ్వగ్ని, జల పృథివీ భూతములయర్ధాంశములతోఁ జేర్చవలయును. ఇట్లే వాయుభూతములోని యష్టమాంశముల నాకాశగ్నిజలపృథివీభూతముల యర్ధభాగములతోఁ జేర్చవలయును. ఇట్లే సర్వభూతములను విభాగించిన ప్రతిభూతమునందును తన యర్ధభాగ మొక్కటియు తక్కిన నాలుగుభూతములయొక్కయు నాలుగుయష్టమాంశములను జేరును. అప్పు డొక్కొకటియు పంచభూతాత్మికమగును; ఇదియే పంచీకరణము. పంచీకృతంబులై=పంచీకరణముచేయఁబడినవై, ఒకటకొకటిగా (లేక ఒకటితో నొకటి కలియుటచేత), పటుతర...వై - పటుతర=మిక్కిలి, స్థూలంబులై=పెద్దవియై (ఇంద్రియగోచరములై అనుట), అభివృక్షంబులయ్యెన్=ప్రకటములయ్యెను; ఇంకకొక=తర్వాత, వానివలనకొక=అపంచీకృతమహాభూతములవలన, అఖిలజగములను=సకల విధము లగుప్రపంచములను, నానా...లును-నానా=అనేకభేదములు గల, చర=జంగములును (సంచరించునవి). ఆచరములును=స్థావరములును (సంచరింపనివృక్షాదులు), బహువిధాన్నంబులును=నానావిధము లగుఅపారపదార్థములును, ఘట...లును-ఘట=కుండలు, పట=పన్నుములు, గృహ=ఇండ్లు, ఆది=మొదలగు, సకల=సమస్తములైన, దృశ్య=కనఁబడునట్టి, పదార్థములును=విస్తృతులును, సంభవించెన్=పుట్టెను. (స్థూల సృష్టియయ్యె ననుట).

తా. ఓఅంజనేయా ! అపంచీకృతభూతములలోని సత్త్వరజోగుణాంశముల వలనఁ గలిగిననూత్నసృష్టిని వివరించితిని కదా! ఇక స్థూలసృష్టిని వినుము. అపంచభూతములలోని తమోగుణాంశముల బ్రత్యేకముగ రెండుభాగములఁ జేయవలయును. అందొక్కొక్కభాగము నట్లే యుంచి తక్కినభాగములను బ్రత్యేకముగ నాలుగాభ్రేగింపవలయును. ఇట్లు చేసినఁ బ్రతిభూతమునందు నొకయర్ధభాగంబును నాలప్రమాంశంబులు నేర్పడును. పిదప పృథిభూతమునందునుఁ గలయర్ధభాగముల నట్లేయుంచి యష్టమాంశములనాల్గింటిని గ్రమముగ వితరభూతములలోఁ జేర్చుచుండవలయును. ఇట్లు చేసిననాకాశమునందు తనలోని యర్ధభాగంబును వాయుభూతములోని యష్టమాంశ మొకటియుఁ దేజోభూతములోనియష్టమాంశ మొకటియు జలభూతములోనియష్టమాంశ మొకటియు పృథ్వీభూతములోనియష్టమాంశ మొకటియుఁ గలిసి నాలుగు

శంబులునుఉండును. ఇట్లే సర్వభూతములందును దమలోని యర్థభాగంబులును ఇతర భూతములలోని యష్టమాంశంబులు నాల్గునుగలయుండును. ఇట్లన్నియుఁ గలసియే యున్నను యెచ్చటెచ్చట దేనిదేనిభాగ మధిక మైయుండునో యాయాస్థలమున నా యాస్థివహరము (అనఁగా 'ఇదియాకాశము, ఇదిభూమి' అను మొదలగువ్యవహరము) ప్రవర్తించుచున్నది. ఒక్కొక్కభూతము విదేశీభాగములుగాఁ జేయఁబడియుండుటవలన దీనికిఁబంచీకరణమనిపేరు. ఈపంచీకరణమువలననే (అనఁగా నొకదానియం దొకటి కలయుటచేతనే) నూత్నభూతములు స్థూలములై యింద్రియగోచరములైనవి. ఈస్థూల భూతములవలననే సకలవిధములగు స్థావరజంగమములును సమస్తజంతువులును ఘటాది పదార్థములును మొదలగుదృశ్యము లన్నియు (అనఁగా నింద్రియగోచరములగు పదార్థములన్నియు) జనించెను.

ఆత్మ. స్థూలశరీరపంచీకరణచక్రము.				
అకాశము అంతఃకరణము.	మనస్సు.	బుద్ధి	చిత్తము.	అహంకారము.
సమానవాయువు	వాయువు. వ్యానవాయువు.	ఉదాస వాయువు.	ప్రాణవాయువు	అపాన వాయువు.
శ్రోత్రేంద్రి యము.	త్వగింద్రియము	తేజస్సు. చక్షురింద్రి యము.	రసనేంద్రి యము.	స్పృశేంద్రి యము.
శబ్దము.	స్పర్శము.	రూపము.	(జలము.) రసము.	గంధము.
వాగింద్రి యము.	పాణింద్రి యము.	పాదేంద్రి యము.	ఉపస్థేంద్రి యము.	పృథివి. పాప్యిం ద్రియము.

జీవస్థూలదేహతత్త్వాద్విదేవతలే యీశ్వరస్థూలదేహతత్త్వములు.

బ్రహ్మాండ పంచీకరణ చక్ర ఘటనందు, సూక్ష్మశరీర నిర్ణయము.

[illegible]

— ఈశ్వరశరీరవివేచనము —

అవ. అట్లు స్థూలస్పృష్టిని సామాన్యముగఁ జెప్పి దానిని వివరించుచు నం దభి
మానము గలజీవేశ్వరులనామముల నెఱింగించుచున్నాఁడు. —

వ. ఇట్లు గగనార్ధంబున వాయుతేజోజలభూభాగంబుల ననిలార్ధంబున
నాకాశానలసలిలేలాంశంబులఁ బావకార్ధంబున నభస్సమీరణో
యధరణిఖండంబుల నీరార్ధంబున వియన్తగుత్కృతానుధాత్రీశకలం
బుల ధరార్ధంబున వ్యోమపవనాగ్నిదశకంబుల తునియల జీవాదృష్ట
సహాయంబునం గూర్చిన క్రమంబుచేత శబ్దగుణకంబై నయాకాశంబు
శబ్దస్పర్శగుణకంబై న పవనమానంబు శబ్దస్పర్శరూపగుణకంబై న దమ
నంబు శబ్దస్పర్శరూపరసగుణకంబై నయంబుప్రలు శబ్దస్పర్శరూపరసగం
ధసమేతంబై న ధరణీయుఁ బంచీకృతంబులై మహాస్థూలంబులై యభి
వ్యక్తంబులయ్యె నిమ్మహాభూతంబులవలన నతలవితలసుతలరసాతల త
లాతలమహాతలపాతాళభూలోక భువర్లోకస్వర్లోకజనలోకతపోలోక
సత్యలోకంబు లనుచతుర్దశభువనంబులుఁ దత్తల్లోకోచిత జరాయు
జాంఘజస్వేదజోద్భిజ్జ కాంచతుర్విధ భూతగ్రామంబులుఁ న త్తత్త్వాక్రి
యోగ్యాన్నపానాదీకంబులు ఘటపటాది సర్వపదార్థంబులు సంధి
వించె నంతవట్టునం గూడి స్థూలప్రసంచంబగు దీనికి వ్యప్తిసమ
ప్ర్యాప్తకం బైనజాగరం బవస్థ యగు నం దాకొక్కవ్యప్తి స్థూ
శరీరజాగరంబులయం దాలింగదేహోపాధికుండై నతై జనుం డభిష
నంబు చేసి చిదాభాసుం డన వ్యావహారికుం డన విశ్వం డననాన్ద
హిరణ్యగర్భుండ నయిననేను నమప్తిస్థూలగ్రహజాగ్రద్విశిష్టం
నయి వైరాజనుం డన వైశ్వానరుం డన విరాట్పురుషుం డన సకల
జగదారాధ్యుండ నయి ప్రకాశించుచుండుదు మఱియును. 43

టీక. ఇట్లు = ఈవిధముగా, గగనార్ధంబునక = ఆకాశమునందు నిలుపఁబడి
యన్న యర్థభాగమున, వాయు తేజో జల భూభాగంబులక = వాయుగ్నిజల
పృథివీభాగంబులను, అనిలార్ధంబునక = వాయువునందు నిలిచియున్న యర్థభాగ
మునందు, ఆకాశానలసలిలేలాంశంబులక = ఆకాశాగ్ని జల భూముల యష్టమాం
శంబులను, పావకార్ధంబునక = అగ్నిభూతమునందు నిలిచియున్న యర్థభాగము

నందు, నభః బులకః-నభః అకాశముయొక్కయు, సమీరః వాయువుయొక్కయు, తోయః ఉదకముయొక్కయు, ధరణిః భూమియొక్కయు, ఖండంబులకః అష్టమాంశములను, సీరార్థంబునకః జలమునందు నిలచియున్న యర్థభాగము నందు, వియః బులకః-వియత్ అకాశముయొక్కయు, మరుత్ వాయువుయొక్కయు, కృశాను అగ్నియొక్కయు, ధాత్రీ భూమియొక్కయు, శకలంబులకః అష్టమాంశములను, ధరార్థంబునకః భూమియందు నిలచి యున్న యర్థభాగమునందు, వ్యోమ...యలకః-వ్యోమ అకాశముయొక్కయు, పవనః వాయువుయొక్కయు, అగ్ని అగ్నియొక్కయు, ఉదకంబుల జలములయొక్కయు, తునియలకః అష్టమాంశములను, జీవః జీవులయొక్క, అదృష్టః పూర్వకల్పాంతమున జేయబడి ప్రస్తుతకల్పమున ననుభవమునకు రానున్న కర్మలయొక్క, సహాయంబునకః సహాయముచేత, కూర్చిన క్రమంబుచేతకః కూర్చినవరుసచే, శబ్దగుణకంబైన శబ్దగుణముగల, అకాశంబును అకాశము, శబ్దస్పర్శగుణకంబైన శబ్దస్పర్శగుణములుగల, పవనంబును వాయువు, శబ్దస్పర్శరూపగుణకంబైన శబ్దస్పర్శరూపగుణములుగల, దహనంబును అగ్నియు, శబ్దస్పర్శరూపరసగుణకంబైన శబ్దస్పర్శరూపరసగుణములుగల, అంబువులును జలము, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధసమేతంబైన శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములతోఁ గూడిన, ధరణియుం భూమియును, పంచీకృతంబులై పంచీకరణము చేయబడి, మహాస్థూలంబులై మిగుల పెద్దవియై, అభివ్యక్తంబులయ్యెన్ శబ్దరీయములను గోచరము లయ్యెను. ఇష్టహాభూతంబులవలనకః ఈ పంచీకృతభూతములవలన, అతల, వితల, సుతల, రసాతల, తలాతల, మహాతల, పాతాళ, భూలోక, భువర్లోక, స్వర్లోక, మహర్లోక, జనలోక, తపోలోక, సత్యలోకంబులు, అను చతుర్దశభువనంబులు అమ పదునాలుగు లోకములును (ఇందు పాతాళమువలన గలలోకములేడును అధోలోకములనియు తక్కినవి యూర్ధ్వలోకము లనియు చెప్పబడును). తత్త...లును-తత్తల్లోకోచితః ఆయాలోకములకు తగిన, జరాయజః-మావలనఁబుట్టునట్టియు, (మనుష్యాదులు జరాయజములు,) ఖండజః-గ్రంథులనఁబుట్టునట్టియు, స్వేదజః-చెఱుటవలనఁబుట్టునట్టియు (పేను మొదలగునవి) ఉద్భిజ్జరూపః-భూమిని పెల్లగించుకొని పుట్టునట్టిస్వభావములుగల, చతుర్విధః నాలుగువిధములైన, భూతగ్రామంబులును జంతుసమూహములును, తత్త...లును-తత్తత్ప్రాణియోగ్యః ఆయాజంతువులకుతగిన, అన్న పానాదికంబులును అహారము ఉదక్తము మొదలగునవియు, ఘటపటాదిసర్వపదార్థంబులును ఘటములు పటములు మొదలగు వివిధము లగునస్తువులును, సంభవించెకః పుట్టెను. ఇంతవట్టునుంగూడి ఇదియంతయు గలసి, స్థూలప్రపంచంబగుకః స్థూలప్రపంచమని చెప్పబడును. దీనికికః ఈస్థూలప్రపంచమునకు, వ్యప్తిసమష్టిపాత్యత్ కంబైన వ్యప్తిసమష్టిభేదములుగల, జాగరంబు=

జాత్ర, అనన్తయశుకః=అనన్తయే యున్నది. అంశుకః=అన్యస్మిన్మఘలలో, ఒక్కొక్కన్యస్మిన్మూలశరీరశాగరంబులయందుకొక్కొక్కమూలశరీరమునందును దానికి సంబంధించినవృష్టిజాగ్రదస్థమునందు, అలింగదేహోపాధిసంధైః = అనూత్తరశరీరముపాధిగాఁగల, తైజసుండభిమానంబుచేసి=తైజసుండవజీవుఁడభిమానించి, చిదాభాసుంశరః=చిత్తుయొక్క (అవఁగా : పరస్మాదుయొక్క) లక్షణములు లేకున్నచో చిద్రూపముతో దోచువాఁడు గాన, చిదాభాసుఁడనియు, (అభాస మనఁగా లేనిదియున్నట్లుచోచుట) వ్యావహారికండనః = సకల వ్యవహారములను నిర్వహించును గావున వ్యావహారికః డనియు విస్తూహకః=(తరగిరమునదే కాక సకల ప్రపంచమునందు మాడ “సును” యునభిమానము కలిగి యుండువాఁడు కావున) విశ్వఁడనియు, ఒప్పుకః=ప్రకాశించును. హిరణ్యగర్భుడనైరనేను=సమష్టిరూత్తరశరీరమున నుండి హిరణ్యగర్భుఁడనుపేరు గల నేను, సమష్టిస్థూలవిగ్రహాగ్రద్విశిష్టండనై=సమష్టిమూలశరీరమునందును సమష్టిజాగ్రదస్థమునందును అభిమానము కలిగినవాఁడనై, వైరాజసుంశరః=విశేషముగఁబ్రకాశించుచున్నాను కావున వైరాజసుండననియు, వైశ్వానరుండనః = సకలజీవుల నభిమానించుచున్నాను కావున వైశ్వానరుండననియు, (విశ్వీపతే నరాశ్చ విశ్వానరాః, విశ్వానరాణాం ఆయం వైశ్వానరః) విరాట్పురుషుండనః=బహువిధములఁ దోచుచున్నాను కావున విరాట్పురుషుండననియు, (వివిధారాజతత్త్వవిరాట్, విరాట్సౌపురుషశ్చ) సకలజగదారాధ్యుండనై=సకల ప్రపంచముచేతను పూజింపఁబడుచున్నవాఁడనై, ప్రకాశించుమండునుకన్యమతియొకఁ.

తా. వైశ్వానరునివిధముగా నాకాశమునందలియర్థభాగమున వాయుతేజోజల భూములయన్తమండంబులను వాయువిధమున నాకాశతేజోజలభూములయన్తమండంబులను విజ్ఞు ప్రతిభూతమునందును ఒక్కయర్థభాగము తనదియు రెండవయర్థభాగమునకుఁ దక్కిన నాగ్రదస్థములలోని యన్తమండంబులను గలియుఁగా బంచీకరణమయ్యెను. దీనికిని జీవులకర్తలు ఫలోత్పత్తియు లగుటచే నాకరణము. దీనివలననే భూతములు (అనఁగా : శబ్దగుణముగల యాకాశము శబ్దస్వరూపుగుణములగలవాయుశబ్దస్వరూపగుణములగల యగ్ని శబ్దస్వరూపరసగుణములగలజలము శబ్దస్వరూపరసగుంధములు గల పృథ్వియును) దృశ్యంబు లయ్యెను. మహాభూతములయ్యెను. ఈమహాభూతములవలననే ఆతల, వితల, మతల, రసాతల, తలాతల, మహాతల, సాతాశములను సహోలోకములును; భూలోక, భువనోక, స్వర్లోక, మహర్లోక, జనలోక తపోలోక, సత్యలోకము లనుమార్ధ్వలోకములును ఆయాలోకములయందలి చతుర్విది జంతుజాలంబులును వానికిఁదగినయాహారంబులును ఘటపటా దివదర్శనంబును జనింపవని.. ఇదియంతయు ఘాతప్రపంచము. దీనికిని సమష్టివృష్టిభేదములు కలవు ఒక్కొక్క

శరీరమువ్యష్టిప్రపంచమంతయును మట్టి దీనికి జాగ్రతయేయవస్థ. అదియు సమష్టివ్యష్టి భేదములు కలదియై, అందు సమష్టిసూలజాగ్రదవస్థలతోఁగూడిన నేను (ఈశ్వరుఁడు) వైరాజనుఁడనియు వైశ్వానరుఁడనియు విరాట్పురుషుఁడనియుఁ బిలువఁ బడుచున్నాను. వ్యష్టిసూలజాగ్రతల నభిమానించి జీవుఁడునుఁ జిదాభాసుఁడనియు వ్యావహారికుఁడనియు విశ్వఁడనియుఁ బిలువఁబడుచు నన్ను దనకంటె వేఱుగా భావించుచును పాసన చెయుచున్నాఁడు.

అప. ఉపాసనార్థమై సమష్టిసూలప్రపంచాభిమాని యగు విరాట్పురుషుని యాకారమును జెప్పచున్నాఁడు. —

చ. ధరణిపదంబులుక దివి తతం బగఁ మస్తక మంతరిక్షముక
సురుచిరనాభిదండకరసోములు లోచనము బ్రిశల్ శ్రుతుల్
వరదహనుండు నెఱ్ఱెగము వాయువు ప్రాణములు స్పహావిరా
ట్పురుషుఁడనై న నాకుఁ గవిపుంగవ పిశ్విశరీరి నొటచేన్. 44

టీక. గవిపుంగవ=వానరశ్రేష్ఠుఁడు, విశ్విశరీరినొటచేన్=ప్రపంచమే శరీరముగాఁ గలవాఁడనగుటచేత, సుహావిరాట్పురుషుఁడక=విరాట్పురుషుఁడనఁజేరఁ తో న్యూహరింపఁడుచున్నవాఁడను, వననాకక=విసజ్జీవాకు, ధరణిపదంబులును=భూమిపాదములును, దివి=ఆకాశము, లేకనత్వలోకము; దీనికేద్యలోకపుఁకుడనఁదరు. కేత=బ=వికాలము, అగుమస్తకము=అగునట్టికేరస్సు, సురుచిరనాభి=ప్రకాశమైననాభిస్థానము, అంతరిక్షమును=ఆకాశము, (పంచభూతములలోనికంటె) లోచనములు=నేత్రములు, చండకరసోములు=నూర్వచంద్రులు, దిశల్=దిక్కులు, శ్రుతులు=చెవులు, నెఱ్ఱెగము=నోరు, వరదహనుండు=శ్రేష్ఠమైనయగ్నిహోత్రుఁడు, వాయువు=వాయుదేవుఁడు, ప్రాణములును=పంచప్రాణములు.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! విరాట్పురుషుఁడనైన నేను ప్రపంచరూపుఁడనగుటచే నాకు భూమిపాదంబులు, ద్యులోకము శరస్సు, అంతరిక్షము (అనఁగా: భూమికిని ద్యులోకమునకును నడుమనుండుభాగము) నాభిప్రదేశము, చంద్రనూర్వులు నేత్రములు, దిక్కులు శ్రోత్రములు; అగ్ని ముఖము (లేకనోరు). వాయుదేవుఁడు పంచప్రాణములు. [ఈమహాభూతములవలన జ్ఞానకర్తృంద్రియములును ప్రాణములు సంతకరణంబులును జనించినవి. ఇచ్చట నూత్నభూతములవలన జనించిన కర్తృంద్రియాదులు ఆత్మకిగల (అనఁగా. మాటలాడుట మొదలగుశక్తులఁగల) నూత్నపదార్థము లనియు సూలభూతములవలన జనించిన యింద్రియాదులు అనూత్నపదార్థముల కాశ్రయము లగునేత్ర శ్రోత్రాదిగోళకము లనియు నెఱుంగునది.]

సుగంధివృత్తము. ధారుణీసురుల్లుఖంబు ధాత్రీపుల్లుజంబు లో
సూరి వైశ్వ లూరువుల్లుశూద్రులంఘ్రిలు స్పహా

భూరుహశాషధీలతాలి భూరిరోమము ల్విగా
టూర్పురుషుండ నై ననాకు బోధశుద్ధమానసా.

45

టీక. బోధశుద్ధమానసా-బోధ=జ్ఞానముచేత, శుద్ధ=పవిత్రమైన, మానస=మన
స్సుగలవాడా, ఓనూరి = ఓవిద్వాంసుడా, విరాట్పురుషుండనైననాకు = విరా
ట్పురుషుండనై యున్న నాకు, ధారుణీసురులు = బ్రాహ్మణులు, ముఖింబు = ముఖము
ధాత్రిపులు = శ్రీశ్రీయులు, భుజంబులు = బాహువులు, వైశ్యులు, ఊరువులు =
తొడలు, సుశూన్రులు = శ్రేష్ఠులగు శూద్రజాతివారు, అంఘ్రులు = పాదములు,
మహా...లి-మహాభూరుహ = గొప్పవృక్షములు, ఓంధి = మూలికలు, లతా = తీగెలు,
అలి = వీనిసమాహమము, భూరిరోమములు = అధికములగు వెండ్లుకలు.

తా. నిర్మలజ్ఞానము గలయోవిద్వాంసుడా! విరాట్పురుషుండనైననాకు
ముఖము బ్రాహ్మణులు. బాహువులు శ్రీశ్రీయులు. ఊరువులు వైశ్యులు. పాదముల్ శూ
ద్రులు. వృక్షములు నోషధులును తీవియులును రోమములు.

వసమయూరము. శైలములు శల్యములు సన్నదులు నాడీ

జాలములు వార్ధులు పిచండము త్రిసంధ్యా

కాలములు చేలములు కాలజలదాళు

ల్యాలములు విశ్వతనువర్తి నగునాకు.

46

టీక. విశ్వతనువర్తి నగునాకు = ప్రపంచరూప మగుశరీరమునందున్న (లేక
సర్వశరీరములయందున్న) నాకు, శైలములు = పర్వతములు, శల్యములు = ఎముకలు,
సన్నదులు = శ్రేష్ఠములగునదులు, నాడీజాలములు = నరములు, వార్ధులు = సమస్త
ములు, పిచండము = గర్భము, త్రిసంధ్యాకాలములు = ప్రాతర్నాథ్యాన్నాసాయంకాల
ములు, చేలములు = వస్త్రములు, కాలజలదాళులు = నల్లనిమేఘములు, వాలములు =
కిరోజములు.

తా. మతీయు నేమ ప్రపంచరూపుడ నగుటచే పర్వతములు నాకు ఎముకలు,
నదులు నాడులు. (నరములు) సమస్తములు కుక్షి. ప్రాతర్నాథ్యాన్నాసంధ్యాకాలములు
వస్త్రములు, మేఘసమాహములు కేశములు. (వృక్షములు మొదలగునవి రోమము ల్వి
ఇదివఱకుఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఇప్పుడు మేఘములు కేశములని చెప్పఁబడియున్నవి.
మొదట చెప్పినది శరీరమునందలిరోమములను గూర్చి యనియఁ నిప్పుడు చెప్పినది
కిరోజములను గూర్చి యనియఁ చెలిసి కొనునది.)

శా. ఆధారం బిల యై జలంబు మణిపూరాంభోజ మై వహ్ని యై
స్వాధిష్ఠాన మనాహతం బనిల మై చంచద్విశుద్ధంబు ఖం
బై ధీమానసరూపకప్రకృతి యాజ్ఞాబాత మై యొప్పున
గ్యాధారోన్నత విశ్వమూర్తి నగునాకాదిత్యసంపూజతా.

టీ. ఆదిత్యసంపూజితా-ఆదిత్య=దేవతలచేత, సంపూజిత=పూజింపబడినవాఁడ౧సర్వా...మూర్తి-సర్వ=సమస్తమునకు, ఆధార=ఆధారమైనట్టియు, ఉన్నత=ఉత్తమమైనట్టియు, విశ్వమూర్తిసగునామక=ప్రపంచశరీరముగలనాకు, ఆధారంబు=ఆధారముచక్రము, ఇలయై=భూమియై, జలంబు=ఉదకము, మణిపూరాంభోజమై=మణిపూరకకమలమై, స్వాధిష్ఠానము=స్వాధిష్ఠానకమలము, వహ్నియై=అగ్నిహోత్రమై, అనాహతంబు=అనాహతచక్రము, అనిలమై=వాయుదేవుడై, చంచద్విశుద్ధంబు=ప్రకాశించుచున్నవిశుద్ధచక్రము, ఖంబై=ఆకాశమై, ధీమా...కృతి-ధీ=బుద్ధి, మానస=మనస్సు అనునట్టి, రూపక=రూపముగల, ప్రకృతి=మాయ, అజ్ఞాజ్ఞాతమై=అజ్ఞాకమలమై, ఒప్పుకొ=ప్రకాశించును.

తా. దేవతలచే వినుతంపబడుచున్న యాంజనేయా ! సకలప్రపంచమునకాధారభూతుడైనట్టియు స్వరూపభూతుడైనట్టియు నాకు భూమి మూలాధారకమలము. వహ్ని స్వాధిష్ఠానకమలము. జలము మణిపూరకకమలము. వాయువనాహతకమలము. ఆకాశము విశుద్ధకమలము. మనోబుద్ధిరూపిణియగు ప్రకృతియజ్ఞాకమలము.

క. మేరు వగుబ్రహ్మాదండియె

యారయఁగా దక్షిణోత్తరాయణములు సాం

పార నిడఁపింగళలో !

సూరిపరమపదము వరసుఘమ్మకుమారా!

48

టీ. కుమారా=పుత్రా, (లేక, కుత్సితు లగుకామకోధాద్యభ్యంతరశత్రువులను బాహ్యశత్రువులనుగూడ జయించిన), ఓనూరి=ఓబ్రహ్మజ్ఞాని, బ్రహ్మాదండియే=బ్రహ్మాదండియనుపేరుగలవెన్నెముకయే, మేరువగుకొ=మేరుపర్వతమైయున్నది, సాంపారకొ=అందముగా, అరయఁగాకొ=విచారింపఁగా, ఇడాపింగళులు=ఇడాపింగళానాడులు, దక్షిణోత్తరాయణములు = క్రమముగా దక్షిణాయనోత్తరాయణములు, వరసుఘమ్మ = శ్రేష్ఠమగుసుఘమ్మనాడి, పరమపదము=కైవల్యము, అగుకొ=అయియున్నది.

తా. ఓజ్ఞాని! పుత్రా! మేరువు నాకు బ్రహ్మాదండి (వెన్నెముక) దక్షిణాయనముదానాడి. ఉత్తరాయణము పింగళానాడి. మోక్షము సుఘమ్మనాడి.

సీ. అతలంబు పదములు వితలంబు గుల్ఫముల్

సుతలంబు జంఘిక లుజననివహ

సుత! రసాతలము జానువులు దారుణమహా

తల మూర్తువులు తలాతలము కటియు

నాగలోకము మహానాభ్యుధోభాగంబు

భూర్భువస్వస్లోకములును నాభి

జతరవక్షంబులు సరి మహారోకంబు

కంతంబు సుజనలోకంబు ముఖము

తే, మఱి తపోలోక మరయ భూమధ్యమంబు

సత్యలోకంబు విపులమస్తకము సుమ్ము

విశ్వరూపధరుండ నై వెలయునాకు

జలనిధిగభీర! వీరకేసరికమార!

49

టీ. సుజననివాసుత = సత్పురుషసమూహముచే స్తోత్రము చేయఁబడుచున్నట్టి యు, జలనిధిగభీర-జలనిధి=సముద్రమువలె, గభీర=గాంభీర్యముగలవాఁడా! వీరకేసరి కమార==పరాక్రమవంతుఁ డగుకేసరి యనువానగునకుఁ బుత్రుఁడా, విశ్వరూపధరుండ నై=ప్రపంచమే స్వరూపముగా ధరించి, వెలయునాకుఁ=ప్రకాశించు చున్ననాకు, ఆతలంబు=ఆతలలోకము, పదములు=పాదములు, వితలంబు=వితలలోకము, గుల్ఫములు=చీలమండలు, సుతలంబు=సుతలలోకము, జంఘికలు = పిక్కలు, రసాతలము=రసాతలలోకము, జానువులు=మోకాళ్లు, దారుణమహాతలము = భూరమైన మహాతలలోకము, డోరువులు=తొడలు, తలాతలము=తలాతలలోకము, కటియుఁ=పిఱుగులును, నాగలోకము=పాతాళలోకము, మహానాభ్యుధోభాగంబు=నాభికిక్రిష్టాదిభాగము, భూర్భువస్వస్లోకములును=భూలోకము, భువస్లోకము, సువస్లోకము క్రమముగ, నాభిజతరవక్షంబులు-నాభి=నాభిస్థానము, జతర=కుక్షి, వక్షంబులు=వక్షస్థలము అనునవయవములు, సరి, మహారోకంబును=మహారోకము, కంతంబు=కంతము, సుజనలోకంబు=శ్రేష్ఠమగు జనలోకము, ముఖము, మఱి=ఇదియునుగాక, ఆరయఁ=విచారింపఁగా, తపోలోకము, భూమధ్యంబు = బొమలనడిమిభాగము, సత్యలోకంబు, విపులమస్తకమును-విశాలమగుశిరస్సునుమీ !

తా. సముద్రునివలె మిగుల గాంభీర్యము గలిగినట్టియుఁ గేసరి యనువానకుఁ నకుంబు పుండ్రునైనట్టియు నాంజనేయ! విరాట్పురుషుండనై యున్ననాకు ఆతలలోకము పాదము. వితలలోకము చీలమండలు. సుతలలోకము పిక్కలు. సత్పురుషులచే నభివర్ణింపఁబడిన రసాతలలోకము మోకాళ్లు. మహాతలలోకము తొడలు. తలాతలలోకము కటిప్రదేశము. పాతాళలోకము వస్త్రీ (పాత్రికడుపు). భూలోకము నాభి. భువస్లోకముగర్భము. సువస్లోకము విత్తస్థలము. మహారోకము కంతము. జనలోకము ముఖము(వీరు). తపోలోకము భూమధ్యప్రదేశము. సత్యలోకము శిరస్సు.

ఆవ. ఇట్లు ప్రపంచస్థితిని చెల్పి యథార్థమును ముగించి జీవేశ్వరైక్య ప్రతిపాదనపూర్వకముగా నపవాదమునుపక్రమించుచున్నాఁడు.—

వ. ఇట్లు సర్వాధిష్ఠానము సర్వపరిపూర్ణము నామరూపగుణధర్మకర్త, వికారరహితాఖండసచ్చిదానందపరబ్రహ్మము నైననను సమష్టికారణ సూక్ష్మస్థూలశరీరోపాధివిశిష్టత్వమువలన నవ్యాకృతుం డన హిరణ్య గర్భుం డన విరాట్పురుషుం డన సకలజీవోపాస్యుండ నై ప్రకాశింపుదు. మఱియు సృష్టికారణ సూక్ష్మస్థూలదేహోపాధితాదాత్మ్యాభిమానమువలనఁ బ్రాజ్ఞుం డనఁ దైజసుండన విశ్వండున సుషుప్తిస్వప్న జాగ్రదవస్థల ననుభవించుచు నజ్ఞానవశుండనై జీవుండన నీశ్వరోపానకుండ నై ప్రవర్తించినచందమునం దోపుదు నీజీవేశ్వరతత్త్వము లవిద్యాకల్పితము లయ్యవిద్య శశవిషాదవన్ధ్యాపుత్రగగనారవిందము లభంగి నాయందు నన్నెఱింగిన నభావం బగు నట్లు గావున నింక జీవేశ్వరైక్యం బుపదేశించెద సావధానచిత్తుండవై యాకర్షింపు మని యాత్మారాముం డాంజనేయున కిట్లనియె.

50

టీ. ఇట్లు = ఈవిధముగా, సర్వ = సమస్తమునకును, అధిష్ఠానమును = ఆధారమైనట్టియు, సర్వపరిపూర్ణమును = అంతటనిండినట్టియు, నామ...బును-నామ = పేర్లు, రూప = రూపములు, గుణ = గుణములు, ధర్మ = స్వభావములు, కర్త = క్రియలు, వికార = అనువికారములు, రహిత = లేని, అఖండ = విభాగములులేని, సచ్చిదానంద = సత్యజ్ఞానానందరూపమైనట్టి, పరబ్రహ్మమును = పరబ్రహ్మమును, ఐననను = ఐనట్టి నను, సమ...వలన = సమస్తముననుచున్నందున, కారణ = కారణశరీరముననునట్టియు, సూక్ష్మ = సూక్ష్మశరీరముననునట్టియు, స్థూలశరీర = స్థూలశరీరముననునట్టియు, ఉపాధి = ఉపాధులతో, విశిష్టత్వమువలన = కూడియుండుటచేత, అవ్యాకృతుండన = అవ్యాకృతుండననియు, హిరణ్యగర్భుండన = హిరణ్యగర్భుండననియు, విరాట్పురుషుండననియు, సకలజీవోపాస్యుండనై = సర్వజీవులచే నుపాసించబడువాండనై, ప్రకాశింపుడు = మఱియు, సృష్టి...లక = సృష్టి = భిన్నభిన్నరూపములైన, కారణ = కారణశరీరములనునట్టియు, సూక్ష్మ = సూక్ష్మశరీరములనునట్టియు, స్థూలదేహ = స్థూలశరీరములనునట్టియు, ఉపాధి = ఉపాధులయందు, తాదాత్మ్యాభిమానమువలన = అదియే నే ననునభేదాభిమానమువలన, ప్రాజ్ఞుండన = ప్రాజ్ఞుండననియు, తైజసుండన = తైజసుండననియు, విశ్వండున = విశ్వండు

ననియు, సుషుప్తి స్వప్న జాగ్రదవస్థలకొ - సుషుప్తి = సుషుప్తియనునట్టియు, స్వప్న = స్వప్నమనునట్టియు, జాగ్రదవస్థలకొ = జాగ్రతయనునట్టియవస్థలను, అనుభవించుచుకొ, అజ్ఞానవశుండనై అజ్ఞానమునకులోబడి, జీవుండనకొ = జీవుండనుపేరుతో, ఈశ్వరోపాసకుండనై ఈశ్వరు సుపాసన జేయుచు, ప్రవర్తించినచందంబునకొ = ఉన్నట్లుగా, తోపుదుకొ = తోచుచున్నాను. ఈజీవితేశ్వర తత్త్వంబులు = ఈజీవేశ్వరలరూపములు, అవిద్యాకల్పితంబులు = అవిద్యచే కల్పింపబడినవి, అయ్యవిద్య = ఆయవిద్య, శశవి... భంగికొ - శశ = శుండేటియొక్క, విహార = కొమ్ము, సంధ్యా పుత్ర = గొడ్డాలిశాడుకు, గగనారవిందంబులభంగికొ = ఆకాశపుష్పము, వీనివలె, నాయందుకొ = పరబ్రహ్మస్వరూపుడైననాయందు, నన్నెఱింగినకొ = నాస్వరూపమునుజెలిసికొనినచో, ఆభావంబగుకొ = శూన్యమగును, అట్లుగావునకొ = కాబట్టి, ఇంకకొ = ఇంకమీఁద జీవేశ్వరైక్యంబు-జీవ = జీవునకును, ఈశ్వర = ఈశ్వరునకును గల, ఏక్యంబు = అభేదమును, ఉపదేశించెదకొ = బోధించెదను, సావధానచిత్తుండనై = జాగరూకతో, ఆకర్ణింపుము = వినుము. అని, అత్తారాముడు = అంతర్యామిస్వరూపుడగుశ్రీరాముడు, అంజనేయునకుకొ, ఇట్లునియెకొ.

తా. ఇట్లు బాగుగ విమర్శించినచో సర్వమునకు నాధారభూతుడనై సర్వవ్యాపకుడనై నామము రూపము గుణములు ధర్మాధర్మములు (లేక స్వభావములు) పనులు వికారములు మొదలగునవి లేనివాడనై యున్న నేనే ప్రపంచరూపుడనైయున్నాను. అందును సమస్తకారణనూత్నమాలదేహో (ప్రపంచము) పాధులతోఁగూడి యున్నావ్యాకృత హిరణ్యగర్భ విరాట్పురుష నామములతో వ్యవహరింపఁబడుచు జీవులకు సుపాసనానామ్యుడనై యున్నాను. జీవులు నన్ను దమకంటె వేఱని తలంచి విష్ణురుద్రాదిరూపములతో నుపాసించుచున్నారు. జీవులనిన మాత్ర మెవరు? నేనే. వ్యప్తికారణనూత్నమాలదేహో (ప్రపంచో) పాధులతోఁగూడి వానియందాత్మాభిమానము కలిగి ప్రాజ్ఞతైజసవిశ్వనామములతోఁ బలువంబడుచు జీవుండనై యాయవస్థల సుపాధించుచున్నట్లుతోచుచున్నాను. నాకు సుషుప్తి స్వప్న జాగ్రత్తల యనుభవముకూడఁగలదని లోకమునకుఁ దోచుచున్నది. ఇట్లు నేనొక్కఁడనయ్య జీవేశ్వర ప్రపంచరూపములతోఁ దోచునట్లుచెప్పినది. యజ్ఞానము (అవిద్య) కావున నాయజ్ఞానము జ్ఞానము (పరబ్రహ్మతత్త్వము నెఱుంగుట) కలుగఁగానే నశించును. (అనఁగా: బాధనొందును. శ్రీకౌలములయందును శూన్యములై యున్నవానికి కౌని బాధ లేదని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను). కావున నీయవిద్యకాని ప్రపంచజీవేశ్వరరూపములుకాని యెప్పటికినిలేవు. ఆవిషయమును స్పష్టముచేయుటకై ప్రస్తుతనీతిని నాశ్రయించి ప్రపంచసృష్టిని (అనఁగా ప్రపంచజీవేశ్వరులు కల రనియు వారు నాకంటె వేఱుకారనియుఁ) జెప్పితిని. ఇదియే యధ్యారోపము (లేనిదాని నున్నట్లు భావించి

యారోపించిచెప్పట) అనఁబడును. ఇంక నపవాదమును (వాస్తవ ప్రపంచజీవేశ్వ రాభావము) ఆశ్రయించి తత్త్వమునువివరించెద. (అజ్ఞానాదు లెప్పటికిలేనివే కావున “ఈ ప్రపంచ మనతత్వము” అని వేటొకమాటు చెప్ప నక్కఱలేదు. ఇంక నే మనిన: జీవుఁడు బ్రహ్మకంటె వేఱుగాఁగానవచ్చుచున్నాఁడు. కావున వారి కిరువురకును అనఁ గా జీవేశ్వరుల కిరువురకు) గల యొక్కమును వినుము. ఓపార్వతీ! ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి రామచంద్రుఁ డాంజనేయునితో నీక్రిందివిధముగాఁజెప్పెను.

జీవేశ్వరైక్య విచారఘట్టము.

అన. జీవేశ్వరైక్యమును నిరూపించుటకై మొదట దృష్టాంతమును వివరించుచున్నాఁడు.—

క. కలశాంబుదములఁ దద్గత

జలములఁ గడఁ ద్రోయ నాకసము ప్రతిబింబం

బులు లేమి నొకటి యై యి

మ్ములనుండు నఖండ మై యమూర్తం బగుటఁ.

51

టీ. కలశాంబుదములఁ—కలశ=ఘటమును, అంబుదములఁ=మేఘమును, తద్గత జలములఁ=వానియందున్న నీటిని, కడ ద్రోయఁ=తీసివేయఁగా, ప్రతిబింబంబులు శేషుఁ=ప్రతిబింబములు లేకపోవుటచేత, ఆకసము=ఆకాశము, అమూర్తంబగుటఁ=స్వయముగా రూపము లేనిది కావున (లేక శరీరములేనిది కావున) అఖండమై=భేదములు లేనిదై, (ఏకమైయునుట) ఒకటియై, ఇమ్ములనుండుఁ=చక్కగానుండును (కలశోదకమునందు ప్రతిబింబించిన యాకాశమువలె జీవుఁడును మేఘోదకమునందలి యాకాశప్రతిబింబమువలె నీశ్వరుఁడునుయున్నాఁడని చెప్పఁబడియున్నది. రెండును ఆకాశప్రతిబింబములే కావున వానికి పరస్పరభేదము లేట్లు కలుగవో ఉపాధులు లేకపోయిన నాకాశమంతయు నెట్లేకరూపమో అట్లే యుపాధు లన్ని సమయమునందు కూడ స్వయము నేకరూపమే. జీవేశ్వరుల విషయమునకూడ నిట్లేయూహింపవలయు నని ఈ శ్లోకమున సూచించియున్నాఁడు. ఉపాధుల పరిత్యజించుట యనఁగా లేదని భావించుటయే యని తెలిసికొనవలయును).

తా. మేఘంబులును దానియందలిజలంబును ఘటంబును దానియందలి జలంబులును (కలశాంబుదములు)లేనిచో నాకాశ మారెంటియుండును ప్రతిబింబింపదు కదా! (అప్పుడు ప్రతిబింబములు లేకపోవుటచే నాయాకాశ మంతయు నొక్కటియే యగును. ఆకాశమునకు భాగములుగాని యాకాశము గాని లేదు కదా!)

ఆవ. వైద్యప్రాంతమును దార్శాంతికమునందు సంయోజనఁ జేయుచున్నాఁడు. -

క. ఆవిధమునఁదనువులమా, యావిద్యలఁదొలఁగఁ ద్రోయనంతటిలోనఁ

జీవేశ్వరులు వెలుంగమిఁ, కేవలతత్త్వంబు వెలుంగుఁ గీశాధీశా. 52

టీ. కీశాధీశా = వానర క్రేష్ఠః; ఆవిధమునఁ = వైనఁజెప్పినవిధముగా, తనువులఁ = (వ్యష్టిసమష్టిభేదములగుల) కారణ, నూత్న, స్థూలదేహములను, మాయావిద్యలఁ = జీవేశ్వరోపాధులైన మాయావిద్యలను, తొలఁగఁద్రోయఁ = పరిత్యజించిన యెడల (అనఁగా యథార్థముగా నామాయావిద్యలు అభావరూపములే కావున విచారదృష్టిచే వానిని పోఁగొట్టినయెడల), అంతటిలోనఁ = తత్త్వము లేక యెచ్చటఁ జూచినను, జీవేశ్వరులఁ = జీవేశ్వరరూపములు, వెలుంగమిఁ = కానరాక పోవుటచేత, కేవలతత్త్వంబు - కేవల = పరిశుద్ధమైన, తత్త్వంబు = బ్రహ్మము, వెలుంగుఁ = ప్రకాశించును.

తా. ఓవానర క్రేష్ఠః వైద్యప్రాంతమునందువలెనే దార్శాంతికమునందును సమష్టిసృష్టిశరీరమును కార్యకారణరూపము లగు నవిద్యామాయలను సంపూర్ణముగ లేనిదే యగుటచే నందలి జీవేశ్వరప్రతిబింబములు కూడ నెప్పుడును లేవు. ప్రతిబింబశూన్యమగు శుద్ధాకాశమువలెనే పరబ్రహ్మము కూడ నిర్వికారుఁ డై సర్వపరిపూర్ణుఁడై యపరిచ్ఛిన్నుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ప్రపంచము స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. గదా దీని నెట్లు తోఁసివేయనగును? ఎట్లా బ్రహ్మమును సాక్షాత్కరింపనగును. అతని సంశయింపవలదు. విచారదృష్టిచే భ్రాంతివలనఁ దోచుచున్న సర్వము నభావముగాఁ జూచి త్రాటిన గ్రహించునట్లు భ్రాంతివలనఁ దోచుజగమును (కారణ స్థూల నూత్న వ్యష్టిసమష్టిశరీరమాయావిద్యలను) అభావముగాఁ జూచి జీవేశ్వరప్రతిబింబశూన్యమైన బ్రహ్మమును గ్రహింపవచ్చును.

ప. అది యెట్లంటే.

క. కలశజలప్రతిబింబం, బులకు విలక్షణ మనంగము నమూర్తంబై

యలగుఘటాకాశము తద్బలకు మహాకాశమయ్యె సుమివివరింపఁ.

టీ. కలశజలప్రతిబింబంబులఁ - కలశ = కుండకంటెను, జల = అందలినీటి కంటెను, ప్రతిబింబములఁ = అనీటియందలి యాకాశ ప్రతిబింబమునకంటెను, విలక్షణము = వేరైనదియు, అనంగము = (అఘటముతోఁగాని నీటితోఁగాని ప్రతిబింబముతోఁగాని సంబంధములేనిదియు, అమూర్తంబై = శరీరము లేనిదియు నై, ఘటాకాశము = ఘటమునందున్న యాకాశము, (అనఁగా ఘటమునందలి జలమునకు నవకాశము)

మిచ్చుచున్న యాకాశము), అలరుకొంటిపొచ్చుచున్నది. వివరింపకొంటి=బాగుగ విచారించినచో, తజ్జాలకుకొంటి=జ్ఞానవింతలగువారికి, అదియె=అఘటాకాశమే, మహాకాశము సుమీ = సర్వపరిపూర్ణాకాశమై యున్నది. (మహాకాశమునకును దానికిని భేదమేమియును లేదనుట).

తా. ఈవిషయమును వివరించెదను. వినుము. ఘటమునకంటెను దానియందలి జలమునకంటెను అందలి ప్రతిబింబమునకంటెను వేఱుగ ఘటాకాశ మొక్కటి కలదు. ఆకాశము లేనిది ఘటము గాని ఘటమునందు జలముగాని జలమునందుఁ బ్రతిబింబముకాని యుండుటకు వీలులేదు. ఆకాశమే యవకాశ మనుట ప్రసిద్ధికదా! బాగుగ విచారించినచో నాఘటాకాశమే తత్త్వవేత్తలకు మహాకాశము. అఘటాకాశమహాకాశములకు భేదమే లేదు సుమా!

క్రమముతో నూలనూత్నకారణములకును
సుకరజాగరణస్వప్నసుప్తులకును
బ్రభువు లగువిశ్వతైజసప్రాజ్ఞులకు వి
లిక్షణుం డగు నాత్మండు సాక్షి యగుచు.

54

టీ. క్రమముతోకొంటి=వరుసగా, నూలనూత్నకారణములకుకొంటి=వ్యప్తినిూలనూత్నకారణశరీరములకును, సుక...కుకొంటి=సుకర = స్వభావసిద్ధముచైన, జాగరణ = వ్యప్తిజాగ్రదవస్థ, స్వప్న=వ్యప్తిస్వప్నావస్థ, సుప్తులకుకొంటి = వ్యప్తిసుప్తస్థావస్థ, వీనికిని, శ్రీభువులగు విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులకుకొంటి=ఈశరీరములకును అవస్థలకును యజమానులైన విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులనుజీవులకును, అత్మండు=పరబ్రహ్మము, సాక్షియగుచుకొంటి=ద్రష్టయై వీరలకంటె వేఱుగనుండివీరలఁజూచుచు, విలిక్షణుండగుకొంటి=వీనితోసంబంధపడక వేఱుగనున్నాఁడు. (చూచువానికిని చూడబడువానికిని సంబంధము కలుగుట విరుద్ధమకదా యని భావము.)

తా. వైద్యవైద్యంతమునందు నిరూపింపఁబడినమహాకాశమువలె నిచ్చటను వ్యప్తినిూలనూత్నకారణశరీరములకంటెను వానియందున్న జాగ్రత్స్వప్నసుప్తస్థావస్థామైనట్టియు సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మక యైనట్టియు నవిద్యకంటెను వానియందు భిన్నమానము గలిగి యున్న విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులనుజీవులకంటెను వేరై యీవ్యప్తిప్రపంచమున కంతయు సాక్షియై కూటస్థుఁ డున్నాఁడు. అయినయే యాత్మ.

తే. అతఁడు కూటస్థుఁ డనఁ బ్రత్యేగాత్మఁ డనఁగ
అనక్షరుం డనఁ బురుషుఁ డనఁగ సాక్షి

యనఁగ విలిసిల్లుఁ దాఁ బరమాత్మఁ డగుచు
బ్రకృతిపురుషుల నంటక పరమపురుష.

55

టీ. పరమపురుష=పురుషశ్రేష్ఠ! అతఁడు = సైవనర్ణింపఁబడినయాత్మ, కూటస్థుఁడనికొ = పర్వతశిఖరమువలె నిర్వికారుఁడై చాంచల్యము లేక యుండువాఁడు కావున కూటస్థుఁ డనియు, ప్రత్యగాత్మఁడనంగ = అంతర్యామి కావున ప్రత్యగాత్మ యనియు, అక్షరుండనకొ = నాశరహితుఁడు కావున నక్షరుఁడనియు, పురుషుండనంగ = శరీరమునందు (లేక అష్టపురములయందు) సంఛరించువాఁడు కావున పురుషుఁ డనియు, సాక్షియనంగ = తనజ్ఞానశక్తిచే సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయువాఁడు కావున సాక్షియనియు, తాకొ = తాను, ప్రకృతిపురుషులకొ = అవిద్యాజీవులను (తో) అంటక = సంబంధపడక, పరమాత్మఁడగుచుకొ = సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడై విలసిల్లకొ = ప్రకాశించును.

తా. పురుషశ్రేష్ఠ! నిర్వికారుఁడగుటచే కూటస్థుఁ డనియు నిందియములకు గోచరుఁడు గాక లోపల నుండువాఁ డగుటచే బ్రత్యగాత్మఁ డనియు నాశరహితుఁ డగుటచే నక్షరుఁ డనియు శరీరములయందు లేక నష్టపురములయందు నుండువాఁడగుటచే బురుషుఁడనియు, జ్ఞానరూపుఁడై సర్వముజెలిసికొనువాఁడగుటచే సాక్షియనియు విలువఁబడుచున్నాఁడు. అతఁడేపరబ్రహ్మము. దృష్టాంతమునందు జూపఁబడినఘటాకాశమహాకాశములకు భేదము లేనట్లాతనికిని బరబ్రహ్మమునకును భేదము లేదు.

→ అష్టపురములవివరణము. ←

టీ. జ్ఞానేంద్రియాణి ఖలు పంచతథాపరాణి కర్తేంద్రియాణి మనఃఅదిచతుష్టయంచే, ప్రాణాదిపంచకమథో వియదాదికం చ కామశ్చకర్త చ తమఃపున రష్టధాపూః.

తా. 1. (విదు) జ్ఞానేంద్రియములు. 2. (విదు) కర్తేంద్రియములు. 3. (నాలుగు) అంతః కరణములు. 4. (విదు) ప్రాణములు. 5. (విదు) భూతములు. 6. కామము. 7. కర్త. 8. అజ్ఞానము. ఇవి యష్టపురములు.

క. జలదజలప్రతిబింబం, బులకు విలక్షణ మసంగము సమార్థం బై
యలరు మహాకాశము కే, వల మై నల మై కవిప్రవరభావజ్ఞా.

టీ. కవిప్రవరభావజ్ఞా = కవిప్రవరజ్ఞానులలో శ్రేష్ఠులగువారియొక్క, భావజ్ఞా = అభిప్రాయముల నెఱింగినమానముంతుఁడా, జలదజలప్రతిబింబంబులకుకొ = జలద = మేఘమునందున్న నీటికిని, ప్రతిబింబంబులకుకొ = అనీటియందలి ప్రతిబింబమునకును, విలక్షణము = వేరై, అసంగమును = ఆమేఘముతోఁగాని యందలిజలముతోఁగాని అందలి ప్రతిబింబముతోఁగాని సంబంధపడనిదై, అమార్థంబై = ఆకారము లేనిదై, కేవలమై = ఏకస్వరూపమై, నలమై = సర్వవ్యాపకమై, మహాకాశము = కాశభూతము, అంతఃకొ = ప్రకాశించుచున్నది.

తా. జ్ఞానులలో శ్రేష్ఠుఁడగువాఁడా (లేక శ్రేష్ఠులగువారి యభిప్రాయముల నెఱింగినవాఁడా) కలశమునందువలెనే మేఘమునందును గూడ నా మేఘమునకంటె నువేతై వాని కన్నిటి కార్ధారమై యాకాశము నెలుంగుచున్నది కదా. అది మహా కాశమే.

క. జీవసమష్టితను త్రిత, యావస్థాత్రితయమునకు నఖిలాత్మకమా
యావిప్రణవిరాట్పురు, మావలికి న్నాక్షీ యై పరాత్ముం డొప్పున్ .57

టీ. జీవ...లకుఁ-జీవసమష్టి=జీవసముదాయముయొక్క, తను త్రితయ=స్థూల సూక్ష్మకారణశరీరములకును (అనఁగా సమష్టి స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకును), అవస్థా త్రితయములకుఁ=సమష్టిజాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలకును, అఖి...లికిఁ-అఖిలాత్మక=సమష్టిరూపులైన, మాయావి=సమష్టికారణశరీరాభిమాని యగునవ్యాకృతుఁడను నీశ్వరునకును, ప్రాణ=సమష్టి సూక్ష్మదేహాభిమాని యగుప్రాణుఁడను నీశ్వరునకును, విరాట్పురుష=సమష్టి స్థూలశరీరాభిమాని యగువిరాట్పురుషునకును, అవలికిఁ=వీనిసముదాయమునకును, సాక్షీయై=ద్రవ్యయై (అనఁగా వీనికంటె వేతై వీనిని జూచుచు), పరమాత్ముండు= పరబ్రహ్మము, ఒప్పున్=ప్రకాశించుచున్నాఁడు. (వ్యప్త్యవచ్ఛిన్న బ్రహ్మమునకు నాత్మయనియు సమష్ట్యవచ్ఛిన్నబ్రహ్మమునకు పరమాత్మ యనియు వ్యవహారము.)

తా. వైద్యహితమునందు నిరూపించిన మహాకాశమువలెనే సమష్టిస్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములకంటెను అందలిసమష్టిజాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులకంటెను (అనఁగా సత్త్వైశ్వర్యమగుజాతక యగుమాయకంటెను అందలి ప్రతిబింబములైనవిరాట్పురుష హిరణ్యగర్భ అవ్యాకృతులకంటెను) వేతై వానికెల్ల సాక్షీయై పరమాత్ముండు ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

తే. అతఁడు పరమాత్ముఁడనఁగ బ్రహ్మం బనంగ

నలఘుపరిపూర్ణచైతన్య మనఁగ నొప్పు

నిర్వికల్పం డనంగుండు నిర్వికారుఁ

డద్వితీయుఁ డనంతుండై యాంజనేయ.

58

టీ. ఆంజనేయ, అతఁడు=అయీశ్వరసాక్షి, నిర్వికల్పండు = సంకల్పవికల్పములులేనివాఁడు (లేక విభాగించుటకు వీలుకానివాఁడై), అనంగుండు=చేనితోను సంబంధపడనివాఁడై, నిర్వికారుండు=పుట్టుక మొదలగువికారములు లేనివాఁడై, అద్వితీయుండు=తనకంటె నితర మగుపదార్థము లేనివాఁడై, అనంతుండై=నాశము లేనివాఁడై, పరమాత్ముండునఁగఁ=సర్వవ్యాపకుఁడగునాత్మకాపున పరమాత్మయనియు,

బ్రహ్మంబనగఁ = తనకంటె రెండవదాశములేక యుండువాఁడు కావున బ్రహ్మ
నియు, అల...నగఁ = అలఘు = మిక్కిలముగా, పరిపూర్ణ = నిండిన, చైతన్యమనఁ
గఁ = జ్ఞానరూపుఁడనియు, ఒప్పఁ = చెప్పఁబడుచు ప్రకాశించును.

తా. ఓంజనేయా! అపరబ్రహ్మమునకంటె వేఱగుపదార్థమేలేదు. ఆయనకు
వాఙ్మధ్యంతములు లేవు. ఆయనను ఇట్టివాఁడు అని నిరూపించుటకు శక్యము కాదు.
ఆయన దేనితోను సంబంధపడువాఁడు కాఁడు. ఆయననే పరమాత్మఁ డనియు బ్రహ్మ
మనియు సర్వవ్యాపకశుద్ధచైతన్య మనియుఁ బేర్లు. ఈశ్వరసాక్షి యని చెప్పఁబడిన
వాఁ డాపరబ్రహ్మమే.

సీ. కలశమేఘములఁ దద్గతజలంబులఁ దదీ
యప్రతిబింబద్వయంబు నొకటఁ
గడకుఁ ద్రోచినఘటాకాశమహాకాశ
ములకు నేకత్వంబు గలిగినట్లు
వృష్టిసమష్టిదేహములను ధీమాయ
లను జీవపరమేశులను విచార
దృష్టిచేఁ గని నిషేధించినయెడఁ బ్రత్య
గాత్మన కప్పరమాత్మనకును
తే. సమరనైక్యంబు ఘటించు సత్య మనుచు
నిఖిలవేదాంతశాస్త్రము ల్నిశ్చయించు
గురువు లిట్లుపదేశింపుదురు బుధులకు
నసఘ యిదియె మదీయది వ్యాశయంబు.

59

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడ పగు ఓంజనేయా! కలశమేఘజలములఁ - కలశ =
ఘటమును, మేఘములఁ = మేఘమును, తద్గతజలంబులఁ = వానియందున్న నీటిని,
తదీ...యంబులఁ - తదీయ = అనీటియందున్న, ప్రతిబింబ = ప్రతిబింబములయొక్క
ద్వయంబులఁ = రెంటిని, ఒకటఁ = మొత్తముగా, కడకుఁ ద్రోచినఁ = తొలఁగించిన
యెడల, ఘటాకా...ములకుఁ - ఘటాకాశ = ఘటజలప్రతిబింబములకు మూటికిని
సంబంధింపక ఘటమునందున్న యాకాశమునకును, మహాకాశములకుఁ = మేఘజల
బింబములకు సంబంధింపక యున్న సర్వవ్యాపకాకాశములకును, ఏకత్వంబుగల్గినట్లు =
ఏకత్వము సంభవించినవిధమున, వృష్టిసమష్టిదేహములఁ - వృష్టి = ప్రత్యేకములైనట్టియొ
సమష్టి = సమదాయరూపములైనట్టియు, దేహములఁ = స్థూలమాత్మకారణశరీరముల
కును, ధీమాయలఁ = వాని వాక్రయించి యున్నబుద్ధి (అవిద్య) మాయలను, జీవపర

మేశులకే = అందు ప్రతిబింబించియున్న జీవేశ్వరులను, విచారదృష్టిచేకే = జ్ఞానము చేత, కని = చూచి (విమర్శించి), నిషేధించినయెడల = త్రోసివేసినయెడల, ప్రత్యగాత్తునకుకే = జీవసాక్షి యని చెప్పబడియున్న కూటస్థునకును, అప్పరమాత్తునకుకే = ఈశ్వరసాక్షి యని చెప్పబడియున్న పరబ్రహ్మమునకును, సమరసైక్యంబు = పరిపూర్ణమగు నేకత్వము, ఘటియించుకే = సంభవించును. (ప్రత్యగాత్త పరమాత్మలకు భేదము లే దనువిషయము తెలియవచ్చు ననుట.) సత్యమునుచుకే = ఇది నిశ్చయముఅని, నిఖిల వేదాంతశాస్త్రములు = సమస్తము లగువేదాంతశాస్త్రములును, నిశ్చయించుకే = సిద్ధాంతముజేయును. బుద్ధులకుకే = జ్ఞానులగుశిష్యులకు, గురువులు, ఇట్లు = ఈవిధముగానే, ఉపదేశింపుదురు = బోధింతురు. మదీయదివ్యాశయంబు = మదీయ = నా సంబంధమైన, దివ్య = శుభమైన, ఆశయంబు = ఆభిప్రాయము, ఇదియే = ఇదే.

తా. ఓదోషరహితుడా! ఇంక జీవేశ్వరైక్యమును గూర్చి వివరమును వినుము. కలశంబును మేఘంబును వానియందలి జలంబులను అందలి ప్రతిబింబములను త్రోసివేసిన ఘటాదుల కాధారమగుఘటాకాశమునకును మేఘాదుల కాధారమగు మేఘాకాశమునకును ఎట్లుభేదముసిద్ధించునో (అనఁగా స్వతస్సిద్ధమగునభేదము స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చునో) అట్లేవ్యప్తిసమష్టులను. (అనఁగా వ్యప్తిసమష్టిప్రపంచములను) అవిద్యామాయలను అందలి బ్రహ్మప్రతిబింబములగు జీవేశ్వరులను దత్త్వజ్ఞానదృష్టిచే నిషేధించినయెడల వ్యప్తిసాక్షి యగుకూటస్థునకును సమష్టిసాక్షి యగుపరబ్రహ్మమునకును గల స్వతస్సిద్ధమగు నైక్యము బయలుపడును. వాస్తవస్థితిలో మాయావిద్యలును దత్కార్యములగు వ్యప్తిసమష్టులును దత్ప్రతిబింబము లగునిశ్వరజీవులును అసత్యములే కదా! ఇదియే జీవేశ్వరైక్యము. సద్గురువులు తగినయధికారము గలశిష్యులకు దీనినే యుపదేశింతురు. నాకుఁగల పరిపూర్ణాభిప్రాయ మిదియే.

అప. ఇట్లు సవిమర్శముగ జీవేశ్వరైక్యమును వివరించి యుపసంహరించుచున్నాడు. —

సీ. పరఁగ శరావకుంభకనామరూపముల్

ద్రోచి మన్నోకటిగాఁ జూచుపగిది

ఘటతటాకముల నొక్కట నిషేధించి త

ద్గతజల మొకటిగాఁ గాంచుకరణి

దీపప్రదీపవ ర్తియుగ మ్మడంచి త

త్రేజంబు నొకటిగాఁ దెలియుభౌతిఁ

గలశగృహంబులఁ గడ నుంచి వానిలోఁ

గలమింట నొకటిగాఁ దలఁచురీతిఁ

తే. బాధ్యజీవేశ్వరత్రయోపాధియుగముః

ప్రాకటవివేకదృష్టి నిరాకరించి

తనరుపరిపూర్ణ శుద్ధచైతన్య మొకటి

గా విలోకింపవలయు మేధావి యనఘ.

60

టీ. ఆనఘ=అంజనేయా ! పరఁగఁ=బాగుగా, శరా...ముల్-శరావ=మూకుడుయొక్కయు, కుంభక=కుండయొక్కయు, నామ=పేర్లును, రూపముల్=రూపములును, తోచి=తొలగించి, మన్ను=దానియందలిమంటిని, ఒకటిగాఁ=అభిన్నముగా, చూచుపగిదిఁ=చూచునట్లును, ఘట...ములఁ=ఘట=కుండను, తటాకములఁ=చెలువులను, ఒక్కటి నిషేధించి=ఒక్కమాత్రే తొలగించి, తద్గతజలములఁ=వానియందున్న నీటిని, ఒకటిగాఁ=అభిన్నముగా, కాంచు కరణిఁ=చూచునట్లును, దీప...గము - దీప=దీపముయొక్కయు, ప్రదీప=దానినుండి వెలిగించిన రెండవదీపముయొక్కయు, పర్తియగములఁ=రెండుపత్తులను, అడంచి=తొగిసివేసి, తత్తేజంబుఁ=తత్=ఆదీపప్రదీపములయందలి, తేజంబుఁ=అగ్నిని (లేక కాంతిని), ఒకటిగా, తెలియుభౌతికఁ=అభిన్నముగా తెలిసికొనునట్లును, కలశగృహంబులఁ=ఘటమును గృహమును, కడచుంచి=విడచి, వానిలోఁగలమింటికఁ=అఘటగృహములలో నున్నయాకాశమును, ఒంటిగాఁ దలచురీతిఁ=అభిన్నముగాఁదలంచునట్లు, బాధ్య...గములఁ-బాధ్య=యథార్థజ్ఞానముచేఁ దొలగింపవలసిన(భౌతికజ్ఞానముచే దోచిపడుచున్న యథార్థజ్ఞానముచేసకంపఁజేయుట బాధయని యిదివఱకేవివరించియున్నాము) జీవ(వీశ్వ, తైజస, ప్రాజ్ఞులను) జీవులయొక్కయు, ఈశ్వర=(అవ్యాకృత, ప్రాణవిరాట్పురుషులను) ఈశ్వరులయొక్కయు, త్రయ=త్రికమను (అనఁగా ముగ్గురు జీవులను ముగ్గురుఈశ్వరులను, ఉపాధి=వారి కుపాధు లగుమూలనూత్నకారణశరీరములయొక్క, యుగములఁ=జతను (అనఁగా న్యస్థిసమష్టిదేహములను), ప్రాకటవివేకదృష్టిఁ-ప్రాకట=అధికమైన, వివేకదృష్టిఁ=బ్రహ్మజ్ఞాన మనెడుచూపుతో, నిరాకరించి=తీరస్కరించి, తన...ము-తనరు=ఒప్పుచున్న, పరిపూర్ణ శుద్ధచైతన్యము=సర్వపరిపూర్ణ మగునిర్మలబ్రహ్మమును, మేధావి=బుద్ధిమంతుఁడు, ఒకటిగాఁ=అభిన్నమైనదానినిగా, విలోకింపవలయుఁ=చూడవలయును (తెలిసికొనవలయు ననుట. ఇట్లు చెప్పటవలన బ్రహ్మజ్ఞాని యగువానికి జీవేశ్వరప్రపంచాదులు బాహ్యునైన కారావని యర్థముచేసికొనఁగూడదు. వాని కవిగానపించినను అందు జీవేశ్వరాదికావన తొలగి నిర్గుణబ్రహ్మభావన కలుగునని మాత్రమే గ్రహించునది. “బాధ్య” అన పథముచే నీవిషయము మూలమున స్పష్టము చేయఁబడియే యున్నది).

తా. కామాదిదోషములు లేని యోయాంజనేయా! మై జెప్పినవిధముగా వ్యష్టిసమష్టి పాథుల వివేకదృష్టిచే నిరాకరించి పిదప నందలి ప్రతిబింబములు రెండు, నొక్కటియే యని తెలిసికొనవలయును. నామరూపములు వేరునంతమాత్రమునఁ బదార్థములకు భేదము లేదు. కుండ మంత మూఁకుడు మొదలగువానికి నామరూపములలో భేదమున్నను పదార్థమును బట్టి చూచిన (అనఁగా నవి యన్నియు మృత్తికయే యని చూచిన) భేదమేమియు లేదు కదా! కొంచెము వివేకముతో విచారిం చిన మృణ్మయపాత్రము లన్నియు మృత్తికయే యని తెలిసికొనవచ్చును. ఇట్లే కుండలయందును చెఱువుయందు నున్న నీటిని ఒకటిగా చెలిసికొనవచ్చును. అనీటికి కుండలో నుండుట చెఱువులో నుండుట యనియు పాధిభేదము మాత్రమే తప్ప స్వరూపభేద మేమియులేదు కదా! ఇట్లే రెండు దీపములున్నప్పుడు ఆదీపములకు ముఖాదు లగువత్తులను నిరాకరించి యారెండుదీపములను లేజస్సే యనియు ఘటము నందును గృహమునందు నున్న యాకాశ మొక్కటి యేయనియుఁ చెలిసికొనవచ్చును. లోకమున మన మిట్లే చేయుచున్నాము. ప్రకృతజీవేశ్వర ప్రతిబింబములవిషయమునందును వైసందర్భములయందునలెనే వ్యష్టిసమష్టి పాథులను జ్ఞానదృష్టిచేఁ దొలగించి (అనఁగా యథార్థసీతిలో నవి సంపూర్ణముగ లేనివే కావున జ్ఞానముచే వానిని బాధించి) యప్పుడు ప్రతిబింబములేలేవు కావున బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు పరబ్రహ్మము నకు వికార మెప్పటికిని లేదనియు నాయన సర్వపరిపూర్ణుఁడనియుఁ చెలిసికొనవలయును.

అవ. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి మహావాక్యార్థమును వివరించుచున్నాఁడు. —
 తత్త్వమసి యనుసామవేదమహావాక్యార్థనిర్ణయము. —
 న. ఇట్లు వ్యష్టిశరీరావస్థాత్రితయంబు విశ్వత్రైజనప్రాజ్ఞనామకంబు షోడశజీవచైతన్యంబుఁ గించిద్వైజ్ఞత్వికర్తృత్వభోక్తృత్వాదిగుణంబులచా గూడి త్వంపదనాచార్యార్థంబు దేహాత్రయవిలక్షణంబు నవస్థాత్రిం సాక్షీయుఁ బంచకోశవ్యతిరిక్తంబు సద్బిదానందస్వరూపంబు నైన కూటస్థచైతన్యమాత్రంబు త్వంపదలక్ష్యార్థంబు సమష్టిశరీరావస్థాత్రయోత్తిక యైనమాయయు నై శాస్వతరహితార్థగర్భావ్యాకృతచామకం బైనమాయాప్రతిబింబేశ్వరచైతన్యంబునర్వజ్ఞత్విసర్వేశ్వరత్విసర్వాంతర్యామిత్వాదిగుణంబులుంగూడి తత్పదనాచార్యార్థంబు దేశకృతకాలకృతవస్తుకృతపరిచ్ఛేదశూన్యంబు స్వజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరహితంబు సత్యజ్ఞానానందస్వరూపంబు నైన పరిపూర్ణాద్వితీయబ్రహ్మ

చైతన్యమాత్రంబు తత్త్వదలత్యైర్థం బగు విరుద్ధధర్మకంబు లై నవాఁ
 చ్యార్థంబులతో లత్యైర్థంబుల కై క్యంబు సంభవింపదు గావున నొ
 క్కదేశంబునన నొక్కకాలంబున నొక్కరూపంబున నున్నపుడును
 వేఱొక్కదేశంబున మఱియొక్కకాలంబునఁ గొంతొకరూపంబుచే
 నుండఁ గనుంగొని తద్దేశతత్కాలతదవస్థావిశేషంబుల సతద్దేశైత
 త్కాలై తదవస్థావిశేషంబులగణించి లక్షింపక లత్యభూతుం డైనయ
 తం డితం డని యొక్కనిఁగా నెఱింగిన తెఱింగున జహదజహల్లక్షణ
 చేత మాయికంబు లైనయుభయవాచ్యార్థంబుల నిషేధించి ద్వివిధల
 త్యైర్థచైతన్యంబుల కై క్యంబుదెలియు మిదియ యసిపదార్థం బిదియ
 జీవేశ్వరైశ్వజ్ఞానం బిదియ మహావాక్యార్థం బింక జీవబ్రహ్మైశ్వ
 ర్మబుసదేశించెద నార్కర్ణింపు మని మఱియు నిట్లనియె.

61

టీ. ఇట్లు = ఈవిధముగా, వ్యష్టి . బును-వ్యష్టి = ప్రత్యేకములైన, శరీర =
 నూలనూత్నకారణశరీరములయొక్కయు, అపస్థాత్రితయంబును = జాగ్రత్స్వప్నసుషు
 ప్త్యవస్థలయొక్కయు త్రితయము, విశ్వతైజసప్రాజ్ఞానామకంబైన = విశ్వతైజసప్రాజ్ఞా
 అనుపేరుగల, జీవచైతన్యంబును = జీవుఁడును, కించి...లును-కించిద్జ్ఞత్వ = స్వల్పము
 గవిషయములను తెలిసికొనుట, కర్తృత్వ = కార్యములఁ జేయుట, భోక్తృత్వ = వాని
 ఫలము ననుభవించుట, ఆది = మొదలగు, గుణంబులును = గుణములును, కూడి
 ఁనీ, త్వం పదవాచ్యార్థంబు = త్వం అనుపదమునకు సామాన్యముగఁ జెప్పఁదగినయ
 ర్థము (లోకమున “త్వం=నీవు అనుపదమునకు కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములు గలిగినట్టియు
 వ్యష్టిశరీరావస్థలయందు భిమానముకలిగినట్టియు జీవుఁడు” అని యర్థము చెప్పవచ్చును).
 దేవత్రయవిలక్షణంబునను = నూలనూత్నకారణములకంటె వేరైనదియు, అపస్థా
 త్రయసాక్షియుక = జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలజూచునదియు, పంచకోశవృత్తి
 కంబును = శరీరత్రయరూపము లైన అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమ
 య, ఆనందమయము లనునైదుకోశములకంటె వేరైనదియు (చర్తమాంసాదులతో
 గూడిననూలశరీర మన్నమయకోశము; ప్రాణకర్తేంద్రియములు ప్రాణమయకోశము;
 మనస్సుజ్ఞానేంద్రియముకలసి మనోమయకోశము. బుద్ధిజ్ఞానేంద్రియములు విజ్ఞానమయ
 కోశము; ఈ ప్రాణమయాదిమాండుకోశములు కలసి సూక్ష్మశరీరము. సుషుప్తియందఁ
 యానంద మానందమయకోశము అదియే కారణ శరీరము), సచ్చిదానందస్వరూపము
 లైన సత్త్వజ్ఞానానంద స్వరూపమైనదియు నగు, కూటస్థచైతన్యమాత్రంబు = జీవసాక్షి
 యని చెప్పఁబడియున్న యాత్మమాత్రమే. త్వంపదలత్యైర్థంబు = “త్వం” అనుపదమునకు

విమర్శపూర్వకముగ నిర్ణయింపఁదగిన యర్థము. (బాగుగ విచారించిచూచిన త్వంపద మనకు “హృత్సుడు” అనియే యర్థ మేర్పడును గాని జీవుఁ డని యేర్పడదు. (స మ...త్తిక-సమప్తి = సమదాయరూపము లైన, శరీర = దేహములయొక్కయు, ఆన స్థిత్రయ = అనస్థులయొక్కయు త్రయమే, అత్తిక = స్వరూపముగాఁ గలది, విన మాయయొక్క = వినప్తిమాయయును, వైశ్వానరహిరణ్యగర్భావ్యాకృతనామకంబు = వైశ్వానరుఁ డనియు హిరణ్యగర్భుఁ డనియు ఆవ్యాకృతుఁ డనియు పేర్లుగలది, విన మాయాప్రతిబింబేశ్వర...బును-విన = వినప్తియు, మాయా = మాయయందు, ప్రతి బింబ = ప్రతిబింబించిన, ఈశ్వర = ఈశ్వరుఁడును, చైతన్యంబును = బ్రహ్మప్రతిబిం బమును, సర్వ...లును-సర్వజ్ఞత్వ = సకలమును డెలిసికొనఁ గలుగుట, సర్వేశ్వరత్వ = సకలమును నియమింపఁ గలుగుట, సర్వాంతర్యామిత్వ = సర్వప్రపంచమునకును అం తర్యామియై యుండుట, ఆదిగుణంబులును = అను మొదలగు నీశ్వరగుణములును, కూ డి = కలసి, తత్పదవాచ్యార్థంబు = “తత్ = అది” అనుపదమునకు సామాన్యముగాఁ జెప్పఁదగినయర్థము. (లోకమున నుపాసకులు మొదలగువారు “తత్ = అది” అనుపద మునకు సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములకుఁ డగుపరమేశ్వరుని నర్థముగాఁ జెప్పుచున్నారు.) దేశ కృతకాలకృతసస్తుకృత పరిచ్ఛేదకూన్యంబును = దేశముచేతఁగాని కాలముచేతఁగాని పదార్థములచేతఁగాని యేర్పఱుపఁబడుభేదము లేనిదియు (అనఁగా సర్వదేశకాలసస్తువు లయందు వ్యాపించియుండునదియు), స్వజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరహితంబును = తత్సజాతివలనఁ గాని యితరజాతివలనఁ గాని తనయందే యున్నయవయవములవలనఁ గాని గలుగుభేదములు లేనిదియు, సత్యజ్ఞానానందస్వరూపంబును = సత్యజ్ఞానానందములు స్వరూపముగాఁ గలదియు, విన...త్రంబు - వినప్తి = విన, పరిపూర్ణ = నిండిన, అద్వితీయ = రెండవది లేని, బ్రహ్మచైతన్యమాత్రంబు = పరబ్రహ్మరూప మగు జ్ఞానము మాత్రమే, తత్పదలక్ష్యార్థంబగుకొ = “తత్” అను పదమునకు లక్ష్యార్థము (అనఁగా విచారించి, నిర్ణయింపఁదగినయర్థమై యున్నది. బాగుగ విచా రించిన తత్పదమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థ మగును గాని యీశ్వరుఁడు కానేరడు.) పదపద = వికృత మగుటకు వీలుకాని, ధర్మంబులైన = కించిద్జ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వాదిధర్మములు లేక, వాచ్యార్థంబులతోకొ = జీవేశ్వరులతో, లక్ష్యార్థంబులతోకొ = కూటస్థపరమాత్మ లకు (అనఁగా త్వంపదవాచ్యార్థ మగుజీవునితో తత్పదలక్ష్యార్థ మగు బ్రహ్మమునకుఁ గాని తత్పదవాచ్యార్థమగునీశ్వరునితో త్వంపదలక్ష్యార్థ మగుకూటస్థునకుఁగాని, (వి కృతంబు = అభేదము, సంభవించును = కలుగదు, కావునకొ = కాఁబట్టి, ఒక్కదేశంబునకొ = ఒక్కచోట, ఒక్కకాలంబునకొ = ఒక్కసమయమున, ఒక్కరూపంబుననున్నపు యేమనికొ = ఒకవిధముగానున్న మనుష్యుని, వేటొక్కదేశంబునకొ = మఱియొక స్థల మున, మఱియొక్కకాలంబునకొ = మఱియొక సమయమున, కొండొకరూపంబుచేకొ =

వేటాకరూపముతో, ఉండంగనుంగొని=ఉండగాఁ జూచి, తద్దే...బులక=తద్దే...
 అప్పటిస్థలమును, తత్కాల=అప్పటిసమయమును, తదవస్థావిశేషంబులక=అప్పటి
 స్థితిభేదములను, ఏత...బులక=ఏతద్దేశ=ప్రస్తుతస్థలముయొక్క, ఏతత్కాల=ప్రస్తుత
 సమయముయొక్క, ఏతదవస్థా=ప్రస్తుతస్థితులయొక్క, విశేషంబులక=భేదములను,
 గణించి=విచారించియు, లక్షింపక=ప్రధానముగాఁజేసికొనక, లక్ష్యభూతుండైన=
 ప్రధానఁడైన, అతండితండని=అపురుషుఁడేవీఁడని, ఒకనిగాక=అభిన్నునిగా,
 ఎఱిగిన తెఱంగునక=తెలిసికొనినట్లు, జహదజహల్లక్షణచేతక=జహదజహల్లక్షణ
 వృత్తిచే(వాచ్యార్థంబులు సంబంధింపనప్పుడు దాని కనుగుణముగా నొకయర్థము నూ
 హించి వాక్యమును సమన్వయించుటకు లక్షణావృత్తి యనిపేరు. అది జహల్లక్షణ
 యనియు నజహల్లక్షణయనియు జహదజహల్లక్షణయనియు మూఁడువిధములు. అందు
 వాచ్యార్థమును సంప్రార్థముగ వదలి యన్వార్థము నూహించుట జహల్లక్షణ. దాన్ని
 కొంచెమైనను వదలక యూహించుట యజహల్లక్షణ. విడిచియు విడువకయూహిం
 చుట జహదజహల్లక్షణ. ఈమూఁడువలక్షణ వేదాంతకాన్తమునందు తక్కు ముఱియె
 చ్చటఁ గానరాదు), మాయకంబులు=మాయాసంబంధములు, ఐన...బులక=ఐన=
 ఉభయ=తత్త్వంపదములయొక్క, వాచ్యార్థంబులక=వాచ్యార్థములను, నిషేధించి=
 జ్ఞానదృష్టిచే తొలగింపి, ద్వివిధ...లకుక=ద్వివిధ=రెండువిధములైన, లక్ష్యార్థ=త్వం
 తత్పదలక్ష్యార్థములను, చైతన్యంబుకుక=కూటస్థ శుద్ధచైతన్యములకు, ఐక్యంబు=అ
 భేదమును, తెలియుము=తెలిసికొనుము. ఇదియ=ఇదే, ఆసిపదార్థంబు=ఆసి, అను
 మూఁడుపదముయొక్కయర్థము. (“తత్త్వమనీ=అశుద్ధచైతన్యము కూటస్థరూపుడవగు
 నీవేయై యున్నావు” అనుమహావాక్యముయొక్క అర్థము వివరింపబడెను.) ఇదియే
 జీవేశ్వరైక్యజ్ఞానంబు=జీవేశ్వరులయభేదమును గ్రహించుట యన్న నిదియే. యిదియే
 మహావాక్యార్థంబు = మహావాక్యమున కిదియే యర్థము. ఇకక=ఇకక, జీవబ్రహ్మై
 క్యంబు = జీవునకును బ్రహ్మకును గలయభేదమును, ఉపదేశించెదను=బోధించెదను,
 ఆకర్షింపుము = వినుము. అని, ముఱియుక, ఇట్లనియె.

తా. వేదములయందు దీవిషయము మహావాక్యముల మూలమున వివరింపబడిన
 వున్నది. ఆమహావాక్యము నాలుగు. అన్నియు సమానార్థములే యగుటచేత ఛాందోగ్య
 వనినక్షు నందలి “తత్త్వమసి”=“నీవే ఆత్మేశ్వరుడవై యున్నాడవు” అనునొకమహా
 వాక్యముయొక్క యర్థమును వివరించెదను. ఆమహావాక్యమునందలి “త్వం”=“నీ
 వు” అనుపదముచే సామాన్యముగా వ్యక్తిస్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములను వ్యక్తి
 గ్రత్సృష్టమును పుష్టస్థలమును విశ్వతైజసప్రాజ్ఞలను భ్రాంతివలన నున్నట్లు తలంప
 బడు చున్నకించిద్జ్ఞత్వాది గుణంబులను (అనగా వ్యక్తిచేహములే) తానుగాఁ దల

చుచు బాగ్రిదారుల ననుభవించుచు గించిద్జ్ఞాఁడ ననుకొనుచు నుండువిశ్వతైజస ప్రాజ్ఞ భేదములుగలజీవుఁడు చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఈయర్థము (అనఁగా “త్వం” “జీవుఁడు” అను నర్థము) భ్రాంతిలయనుభవమునుబట్టి చెప్పఁబడునదియే కాని విచార దృష్టిచేఁ జూచిన సిద్ధాంతమగునది కాదు. ఇట్టి యర్థమునకే వాచ్యార్థ మని పేరు. బాగుగ విచారించినచో సిద్దహములు కాని యవస్థలు కాని కించిద్జ్ఞాత్వాదిగుణములు కాని యథార్థములుకాక కేవలము భ్రాంతి సిద్ధములే. కావున సిద్దహముల కంటె శేఠి యవస్థలకు సాక్షియై పంచకోశములకు (ఈకోశములు క్రిమముగ గ్రంథము ననే వివరింపఁబడును) నతీతుఁడై సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడై యున్నకూటము డె యాత్మంపదమున కర్థము. ఇట్లు నిర్ణయింపఁబడిన (లేక ఊహింపఁబడిన) యర్థమునకు లక్ష్యార్థ మని పేరు. త్వంపదమును గూర్చి వివరించిన విధముననే “తత్” = “అక్షాశ్వ హఁడు” అనుపదమునకుఁగూడ సమష్టి స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరంబులును సమష్టిబాగ్రి త్వస్వ సుమత్రులును వాని నభిమానించువిరాట్పురుషహిరణ్యగర్భావ్యాకృతులును వారికి (లేక, ఆభేదములు గల ఈశ్వరునకు) నున్నవని తలంపఁబడు చున్న సర్వజ్ఞత్వాది గుణంబులును వాచ్యార్థము.

వీనితో సంబంధింపక నిర్గుణమై సర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థలయం దొక్కరి తిగ వ్యాపించి యద్వితీయమై యున్న పరబ్రహ్మమే లక్ష్యార్థము అని అయియున్నాఁ డవు అనుపదమునకు “వైకైషిన్ రెండర్థములు నొక్కటియే” యనుటయే యర్థమని స్పష్టముగ నే తెలియుచున్నది.

ఇచ్చట నొకవిశేషము కలదు. ఒకవాక్యము నన్వయింపవలసినప్పుడు శక్తినిఁ గాని లక్షణముగాని యాశ్రయింపవలయును. శక్తియనఁగా పదములకుఁ గలస్వతస్సిద్ధ మైన యర్థము లక్షణ యనఁగా కేవలము శక్తి నాశ్రయించిన దాతృత్వమునకు మాని కలుగునేని యప్పుడు శక్య మగు శక్తిచే బోధింపఁబడిన పదార్థమునకు సంబంధించిన ఘటియొకదానిని దాతృత్వ మనుకూలముగఁదెచ్చి కాని యర్థము చెప్పట. అందును స్వత్యమాను సంపూర్ణముగ పదలుటయు; పదలకుండుటయుఁ గూడ కలదు. ఇట్టిలక్షణలకుఁ గ్రమముగ జహల్లక్షణ యనియు నజహల్లక్షణ యనియు పేర్లు. పృస్తుత వాక్యము నన్వయించుట కీరెండులక్షణాలును బనికిరావు. ఎట్లనిన : ఇచ్చట శక్యములు (శక్తిచేఁ దెలియఁజేయఁ బడునవి.) వాచ్యార్థములే! అవి పరస్పర విరుద్ధములు. కావున ఈపదార్థము (వికృతము) అన్వయింపదు. విరుద్ధముల త్వము కుదురుకదా! ఈకారణమువలన ప్రస్తుతవాక్యము నన్వయించునప్పుడు శక్తి నాశ్రయించుటకు వీలులేదు. ఇక లక్షణ నాశ్రయిత మన్నను జహల్లక్షణ పనికిరాదు. వాచ్యార్థముల సంపూర్ణముగ పదలినచో వైకైషము స్వతస్సిద్ధమే

కావునను, జీవేశ్వరులే యప్పుడు లేరు. కావునను, వాక్యమే నిరర్థకమగుచు. జీవేశ్వరులే లేవును “జీవేశ్వరైక్యము” అనునది ఎచ్చటనుండి వచ్చును? అజహల్లక్షణమును పనికిరాదు. వాచ్యార్థముల సంపూర్ణముగవిడువనిచో నైక్యము కుదురదని మొదటనే చెప్పియున్నానుకదా! కావున నివాక్యమును (మహావాక్యముల సమన్వయించుటకై) వేదాంతశాస్త్రమున “శక్యమును విడిచియు విడువకుండుట” యనునదియే స్వరూపము గాగల మూడవలక్షణము “జహదజహల్లక్షణ” యనుపేరుతో నంగీకరించి యున్నారు. ఇదియును లోకానుభవమునకు విరుద్ధము కాదు. ఒకపురుషుని నొకకాలమున నొకస్థలమున నొకవేషముతోఁ జూచినవాఁడు మఱియొకకాలమున మఱియొకదేశమున మఱియొక వేషముతో నాపురుషునే చూచి “వాఁడేవీఁడు” అని గుఱుతించుచున్నాఁడు. ఇది ప్రత్యక్షమే కదా! ఇచ్చట “వాఁడేవీఁడు, వాఁడును వీఁడును ఒక్కటియే” అనువాక్యమును సమన్వయించుటఎట్లు? “వాఁడు” అనఁగా మొట్టమొదటఁ జూడఁబడిన దేశకాలాదులతోఁ గూడినవాఁడు. “వీఁడు” అనఁగా ప్రస్తుతదేశకాలములతోఁ గూడినవాఁడు. ఇప్పుడు వాచ్యార్థములైన పూర్వప్రస్తుత దేశకాలయుక్తపురుషులకు నైక్యము జహదజహల్లక్షణములచేఁ గాని శక్తిచేఁ గాని కుదురదు. కావున దేశకాలములను సంపూర్ణముగఁ ద్రోసివేయక వివేకదృష్టితోమాత్రము తొలగించి లక్ష్యార్థమగుపురుషులకు నైక్యము చెప్పచున్నారు. ఇట్లే ప్రస్తుతవాక్యమునందును వాచ్యార్థముల సంపూర్ణముగఁ ద్రోసివేయక వివేకదృష్టిచేమాత్రము తొలగించి లక్ష్యార్థము లగుకూటస్థబ్రహ్మలకు జహదజహల్లక్షణములచే నైక్యము చెప్పబోయును. ఇదియే మహావాక్యార్థము. ఓయాంజనేయా! జీవేశ్వరైక్యమునుగూర్చి వేదమీవిధముగ “అహంబ్రహ్మైశ్మి”=“నేనే (కూటస్థుడనే) బ్రహ్మము నై యున్నాను” “అయమాత్మాబ్రహ్మ”=ఈయాత్మయే (జీవుఁడేకూటస్థుఁడే) బ్రహ్మము” “ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ”=జ్ఞానరూపుఁడగుజీవుఁడు (కూటస్థుఁడే) బ్రహ్మము” అను మహావాక్యములచేతఁ గూడ జీవేశ్వరైక్యమును బ్రకటించుచున్నదియని తెలిసికొనుము. ఇఁకమీఁద జీవబ్రహ్మైక్యమును చెప్పెదను. ఓగారీ! శ్రీరాముఁ డీవిధముగ సమస్తమును వివరించి జీవబ్రహ్మైక్యమును గూర్చి యాంజనేయనితో నిట్లనియె.

— జీవబ్రహ్మైక్యవిచారము. —

సీ. గగనరజ్జుస్థాణుమృగతుష్టికాశుక్తి

తతులాదిమధ్యమాంతములయందు

స్వస్వభావములచే వసియించి యన్నియు

నరునతో నజ్ఞానవశమువలన

నీలతాపీమనుష్యనీరశాస్యంబు లై

కనుపట్టి వివరించి కాంచునెడలఁ

గల్పితరూపమున్ గడుమిధ్య లై పోవఁ

దత్త్యంబు లై నచందమున నాత్ముఁ

తే. డయ్య నతఁడు ననాద్యవిద్యాత్తశక్తి

వలన జీవుడై తోచి కేవలనిజస్వ

రూపము నెఱుంగుచోఁ బూర్వరూప ముడిగి

యద్యాయానందమూర్తియై యలరు ననఘ!

62

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడ వగు నాంజనేయా! గగ...తతులు-గగన=అకాశము, రజ్జ=తాడు, స్థాణు=స్తంభము, మృగత్పష్టికా=ఎండమావులు, శుక్తి=మత్స్యపునిప్ప, తతులు=వీనిసమాహములు, అది...యందుకొ-అది=మొదటను, మధ్యమ=మధుమను, అంతములయందుకొ=తుదను (అనఁగా: ఉత్పత్తిస్థితివాశములయందు), స్వస్వభావములచేకొ=తమస్వరూపములతో, ఎసియించి=యొంది, అన్నియుకొ=ఈవైఁ జెప్పినగగనాదు లన్నియును, వరుసతోకొ క్రమముగా, అజ్ఞానవశమువలనకొ-అజ్ఞాన=భ్రాంతికి, వశమువలనకొ=లోబడియుండుటచేత (అనఁగా: పురుషునికి (ద్రష్టకు) భ్రాంతికలుగుటవలన), నీ...లై-నీలత=నలుపు, అహి=సర్పము, మనుష్య=మనుష్యుఁడు, నీర=నీరు, శాస్యంబులై=వెండియునై (అనఁగా: అకాశము నల్లనిదిగాను తాడు సర్పముగాను స్తంభము పురుషుఁడుగాను, ఎండమావులు జలముగాను, శుక్తి రజతముగాను), కనుపట్టి=కనఁబడి, వివరించి=బాగుగ విమర్శించి, కాంచునెడలకొ=చూచినట్లైన, కల్పి...ముల్-కల్పిత=అజ్ఞానముచే గల్పింపఁబడిన, రూపముల్=నలుపు సర్పమువలె అగురూపములు, కడు=మిక్కిలి, మిధ్యలై=అభాసమౌత్రిములై (అనఁగా: ఉన్నట్లు దోచుచు లేనివై), పోవకొ=పోఁగా, తత్త్వంబులైనచందమునకొ=అయాకాకాదులు స్వస్వరూపములతో నిలుచునట్లు, అత్తుఁడు=పరబ్రహ్మము, అత్తుఁడయ్యకొ=ఎల్లప్పుడును స్వభావరూపముతో నుండువాఁడై యొనను, అనా...లనకొ - అనాది=అది లేని, అవిద్యా=అవిద్యయనెడు, అత్త=తనయొక్క, శక్తివలనకొ=శక్తిచేత, జీవుడైతోచి=అవిద్యాప్రతిబింబ మగుజీవుఁడుగా తనకు దానే తోచి, కేవలనిజస్వరూపముకొ=కేవల=నిర్మలమైన (లేక, ఏక మైన), స్వస్వరూపముకొ=స్వస్వరూపమును, ఎఱుంగుచోకొ=తెలిసికొనినప్పుడు, పూర్వరూపముడిగి=వెనుకటిభ్రాంతినిద్ధరూపమును చూసి, అద్య...యై-అద్యయ=రెండవది లేని, అనందమూర్తియై=పరమానందమే రూపముగాఁ గలవాఁడై, అలరుకొ=ఓప్పును.

తా. ఓ దోషరహితుడా ఇదివఱకు జేసినవివరణమువలననే జీవేశ్వరులను జీవిబ్రహ్మలకూడ భిన్నులు కా రని స్పష్టము చేయఁబడియే యున్నది. అయినను అచ్చట అవిద్యామాయలను వానివలన గలిగిన వృష్టిసమష్టులను కల వనియు వానిని జ్ఞానముచే బాధింపవలయు ననియు నిప్పుడు ప్రతిబింబములు లేవు. (అనఁగా : తోఁచుటయే కాని యభాద్యస్థితిలో లేవు) కావున జీవేశ్వరు లొక్కటియేయనియుఁ బఠింపింపవలయు నని చెప్పియున్నాను. ఇప్పుడు ప్రపంచసృష్టియే యసత్యము కావున ప్రతిబింబములు కలుగనే లే దని చెప్పుచున్నా నని తెలిసికొనవలయును. అది యెట్లు నన; అకసము త్రాడు స్తంభము ఎండమావులు ముతైపుచిప్ప అనునవి త్రికాలములయందును స్వస్వరూపముతోనున్నచే కాని యేమార్పలను యభాద్యస్థితిలోఁ జెందవు. ఇట్లుండేయు నజ్ఞానమువలన (లేక భ్రాంతివలన) నాకాశము నల్లపడిగాను త్రాడు పాము గాను స్తంభము పురుషుఁడుగాను, ఎండమావులు నీరుగాను ముత్యపుచిప్ప వెండిగాను తోఁచును. ఈనలుపు పాముమొదలగు నవి యెప్పటికిని లే వనుటయు అకాశము త్రాడుమొదలగు నవి ఎప్పటికిని స్వస్వరూపముతోనే యున్నవనుటయు జ్ఞానమువలన నలుపు మొదలగుభ్రాంతి తొలగి యాకాశాదులతత్త్వము తెలియఁబడిన మరల నానలుపు పాము మొదలగునవి గానరా వనుటయు శూన్యములేయగు ననుటయు లోకానుభవమువలన నెల్లరకు స్పష్టమే. ఈవిధముగనె షరబ్రహ్మముకూడ సర్వకాలములయందు స్వస్వరూపముతోనేయున్నాఁడు. అకాశాదులయందు నీలత్వాదులు లేనట్లాయనయందు జీవత్వాదులు లేవు. భ్రాంతివలన (అనఁగా : ననాది యిచ్చచెప్పఁబడి యున్న మాయాశక్తివలన, లేక యవిద్యవలన) నాయనయం దిది (జీవత్వము) యారోపింపఁబడుచున్నది. కావున నాభ్రాంతి తొలగఁగనె భ్రాంతకల్పిత మగుజీవత్వము శూన్యమగును. అప్పుడు బ్రహ్మమునకంటె వేఱగుజీవుఁడె యుండఁడు. సర్వము నొక్కటియే యని తెలిసికొనవలయును.

స. ఇవిధంబున రజ్జ్వజ్ఞానంబువలన రజ్జువునందు భుజంగం బారోపితంబయి యాప్తవాక్యములచేతఁ దత్సర్వభ్రాంతివిహితం బగు చుండ రజ్జువు రజ్జు వై నతెఱంగున నఖండసచ్చిదానందస్వరూపుం డాత్మజ్ఞానంబువలనఁ దనకుఁ దాన జీవుం డయి తోచి యనంతరంబున శ్రీగురువాక్యంబుచేత సేపు జీవుండవు గావు. పరిపూర్ణచైతన్యమాత్ముండ వని యెప్పుడు బోధితుం డగు నప్పు డాతండు దేహేంద్రియ ప్రాణమనోబుద్ధిదిత్తాహంకారాత్మభ్రాంతి నీవర్తించు చుండఁ బ్రత్యగభిన్నాద్వితీయ బ్రహ్మచైతన్యమాత్ముం డగు నిదిజీవబ్రహ్మైక్యం బిది నోంకారస్వరూపం బెఱింగించెద విను మని యిట్లనియె.

టీ. ఇష్టధంబునకా = ఇట్లు, రజ్జ్వజ్ఞానంబువలనకా = రజ్జు వస్తుజ్ఞానము లేకపోవుటచే, రజ్జువునందుకా = ఆ ప్రాటియందు, భుజంగంబు = సర్పము, ఆరోపితం బయి = ఆరోపించబడి, ఆప్తవాక్యములచేతకా = హితులమాటలచే, తత్సర్పభ్రాంతి = సర్పమనెడుభ్రాంతి, వినాశం బగుచుండకా = నశింపఁగా, రజ్జువు రజ్జువైనతెఱంగునకా = త్రాడు త్రాడే యైనట్లు (అనఁగా : స్వస్వరూపముతో నిలచినట్లు), అఖం...దు-ఆఖం = భేదములు లేని, సచ్చిదానందస్వరూపుండు = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడగుపరబ్రహ్మము, అత్తాజ్ఞానంబువలనకా = తనయందున్నయజ్ఞానమువలన, తనవకా, తానకానే, జీవుం డై తోచి = జీవరూపముతో కానబడి, ఆనంతరంబునకా = తరువాత, శ్రీ...చేతకా - శ్రీ = జ్ఞానసంపన్నుడైన, గురు = సద్గురువుయొక్క, వాక్యంబుచేతకా = ఉపదేశముచే, నీవు జీవుండవుగావు = ఈజీవస్వరూపము నీకు యథార్థమైనదికాదు. పరిపూర్ణచైతన్యమాత్రుండవని = సర్వపరిపూర్ణ మగుపరబ్రహ్మరూపమే నీదని, ఎప్పుడు = ఏనమయమున, బోధితుండగుకా = బోధింపఁబడునో, ఆప్పుడు = అనయమున, ఆతండు = ఆయాత్త, దేహేం...భ్రాంతి-దేహ = దేహమునందును, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములందును, ప్రాణ = ప్రాణములందును, మనః = మనస్సునందును, బుద్ధి = బుద్ధియందును, చిత్త = చిత్తమునందును, అహంకార = అహంకారమునందును గల, అత్త = నేననెడి (అనఁగా : శరీరములే నేననెడి) భ్రాంతి = భ్రమ(లేక, అజ్ఞానము) నివర్తించుచుండకా = నశింపఁగా, ప్రత్య...డగుకా - ప్రత్యేక = కూటస్థునకంటె, అభిన్న = వేరుకాని, అద్వితీయ = రెండవది లేని, బ్రహ్మచైతన్యమాత్రుండగుకా = జ్ఞానరూపుఁడగు పరబ్రహ్మమేయగును. ఇది జీవ బ్రహ్మైక్యంబు = ఇదియే జీవునకును బ్రహ్మమునకును గల యభేదము. (అనఁగా : ఇట్లు జీవ బ్రహ్మైక్యమును చెలిసికొనవలయుననుట.) ఇంకకా = ఇకమీఁద, ఓంకారస్వరూపంబు = ప్రణవమయొక్క తత్త్వమును, ఎఱిగించెదకా = తెలియజేసెదను, విను మని; ఇట్లు, అనియెకా.

తా. ఈవిధమున భ్రాంతివలన త్రాడు పామైతోచి యాపుండగుపురుషుని వాక్యమువలన (అనఁగా “ఇది పాముకాదు త్రాడు” అనువాక్యమువలన భ్రాంతి తొలంగఁగానే యాత్రాడు త్రాడై స్వస్వరూపముతోనిలుచును. అట్లే అనాది యగు నవిద్యవలన నాత్మతనకుతానే జీవుండై తోచుచున్నాఁడు. తనకంటెనన్య మగుపదార్థమే లేదు కావున నవిద్యకుఁ గూడఁ దానే యాధారభూతుఁడు కావలయును. దానిచేఁ దానే తిరస్కరింపఁబడవలయును. మరల దానే (బ్రహ్మయే) దానిని జయింపవలయును కదా! ఇట్లుగటచే “బ్రహ్మము తనకుఁ దానే జీవుండై తోచెను” అనుటవలన దోష మేమియునులేదు. అవిద్య యనునది సత్యబ్రహ్మమునకు వాస్తవ మగుతిరస్కారమును గలిగించునది యగునేని యిటు చెప్పట దోష మగునని కాని ఇట్లుచెప్పట

లోకానుభవము ననుసరించి శిష్యులఁగ్రమక్రమంబుగా నుద్ధరించుటకై చెప్పబడినదే. కాని వేఱు కాదు కదా. ప్రకృతము తనకుదానే జీవుడై తోచిన బ్రహ్మము నద్వయ వాక్యములవలన (అనగా “నిపు జీవుడవు కావున సర్వపరిపూర్ణజ్ఞానస్వరూపుడవు (బ్రహ్మస్వరూపుడవు “అది భ్రాంతివలన నిట్లుతోచుటయే కాని యిందు వాస్తవ మేమియు లేదు” అనువాక్యముల వలన) భ్రాంతి తొలంగగానే యంతకుమునుపు “జేహేంద్రియప్రాణబుద్ధి మనోహంకారములే తాను” అని తలంచుచుండుటను మాని స్వస్వరూపమాత్మ యై నిలుచును. అజ్ఞానస్థితి ననుసరించియే గురుశిష్య భేదము చెప్పబడినది తెలిసికొనవలయును. “చోద్యం వా పరిహారో వాక్రియ తాం దైవతభాషయ” “భేదము నాశ్రయించియే పూర్వపక్షములును సిద్ధాంతములును చేయబడవలయును” అను మొదలగు ప్రమాణములవలన భేదము నాశ్రయం పనియెడల మాటలాడుటకే వీలులేదు. కర్తలును జన్తయు చిత్తశుద్ధియు బంధంబును మోక్షంబును సర్వము నవిద్యాకల్పిత మగు నభిమానమువలనఁ గలిగినదియే కాని వేఱుకాదు. కావున జీవబ్రహ్మ లెప్పటికిని భిన్నులు కారు. ఓగారీ! ఈవిధముగా జీవబ్రహ్మవాక్యము నుపదేశించి యుపాసనార్థమై యోంకారస్వరూపమును చెలుపు వాడై రామచంద్రుఁ డాంజనేయున కిట్లనియె.

—>>> ఓంకారస్వరూపనిరూపణము. <<<<

సీ. ఘనతర దేహజాగ్రద్విశ్వవైరాజ
 నులకారమాత్ర మౌ సుగుణధుర్య!
 తనువిగ్రహాస్పష్ణతైజనసూత్రాత్మ
 కులు నుకారార్థ మౌ లలితచరిత!
 పృథులకారణనుష్ఠప్తిపాజ్ఞ సర్వేశ్వ
 రుల్లకారార్థ మౌ రుచిరవర్ణ!
 సంతతపరిపూర్ణసచ్చిదానందాత్మ
 తత్త్వ మోంకార మౌ సత్త్వమూర్తి!

తే. యట్లు గావున వర్ణత్రయాత్మకం బ
 నాత్మరూపక మైనవాచ్యార్థ మగుటఁ
 గాను బ్రణవస్వరూపుడ నే నటంచుఁ
 జెలిసి భావింపవలయు నిర్మలవిచార!

టీ. సుగుణధుర్య = సద్గుణవంతులలో శ్రేష్ఠుఁడా; ఘన...కులు = ఘనతర దేహ =
 స్పష్టముగఁ గానవచ్చునట్టివృష్టిసమష్టాత్మక మగు నూలదేహము, జాగ్రత్ = వృష్టిసమ

‘స్థాత్త క మగుజాగ్రదవస్థ, విశ్వ=వ్యవస్థానలజాగ్రదభిమాని యగువిశ్వః డనుజీవుఁ
డు, వైరాజసులు=సమష్టిసూలజాగ్రదభిమాని యగువిరాట్పురుషుఁ డను నిశ్వరుఁడు,
అను వీరందఱు, అకారమాత్ర మాక్ష=ప్రణవావయవమైన అకారమునకు ఆర్థ మగును.
తను...లును-తనువిగ్రహ=వ్యష్టిసమస్థాత్త కనూత్తరీరము, స్వప్ను=వ్యష్టిసమస్థాత్త
త్త కన్యస్థావస్థ, తైజస=వ్యష్టిసూత్త స్వస్థాభిమాని యగుతైజసుఁ డనుజీవుఁడు,
నూత్రాత్త మను=సమష్టిసూత్త స్వస్థాభిమాని యగునూత్రాత్తఁడను నిశ్వరుఁడును
గలసి, ఉకారార్థ మాక్ష=ప్రణవావయవ మగును కారమున కర్థ మగును, రుచిరన్తర్గ=మనో
హర మగుశరీరకాంతిగలవాఁడా! పృథు...రులు-పృథుల=అధిక మైన, కారణ=వ్యష్టి
సమస్థాత్త కకారణశరీరము, సుషుప్తి=వ్యష్టిసమస్థాత్త కసుషుప్తివస్థ, ప్రాజ్ఞ సర్వ
శ్వరులు=వ్యష్టికారణసుషుప్తిభిమాని యగుప్రాజ్ఞఁడనుజీవుఁడు, సమష్టికారణసుషు
ప్తిభిమానియగునవ్యాకృతుఁ డను నిశ్వరుఁడును, మకారార్థ మాక్ష=ప్రణవావయవ
మగుమకారమున కర్థ మగును. సత్యమూర్తి=సత్యవాది, సంత...ము-సంతత=ఎల్లప్పు
డును, పరిపూర్ణ=నిండియున్న, సత్=సత్యస్వరూపమైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానస్వరూప
మైనట్టియు, ఆనంద=పరమానందస్వరూప మైనట్టియు, ఆత్మత్త్వము=ఆత్మయొక్క
యథార్థ స్వరూపము, ఓంకారమాక్ష=ఓంకారమున కర్థ మగును. (అర్థమాత్ర మ పర
బ్రహ్మమని యర్థ మగుట. ఈయర్థ మాత్ర మకారముపై నున్నదభి తెలిసికొనవలయు
ను.) అట్లు కావునక, వర్ణత్రయాత్త కంబు=అకార ఉకార మకారరూపమైనట్టి ప్రణ
వమయొక్క యర్థము, అనాత్మరూపక మైన=అనాత్మయే (బ్రహ్మముకాని ప్రపంచము.)
స్వరూపముగాఁ గల, వాచ్యార్థ మగుటక=చెప్పఁదగినయర్థముమాత్రమేయై యుం
డుటచేత, కాను=నే నావాచ్యార్థ రూపుఁడను కానేరను, ప్రణవస్వరూపుఁ డక్ష=స
ర్వభేదవినిర్ముక్త మగునొంకారమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడనీ, నేనటంచుక=
నేను అని (ఆఓంకారమునకు లక్ష్యార్థ మగుపరబ్రహ్మమునకును నాకును భేదములేదని.)
తెలిసి=గ్రహించి, భావింపవలయు=ధ్యానము చేయవలయు. శ్లో. “అష్టాంగంచ
గుహ్యమిదం త్రిస్థానం పంచదైవతం, ఓమి త్యేవం న జానాతి బ్రాహ్మణో న
క్షత్రియ హి”.

తా. చక్కనిజ్ఞానముగలిగి వస్తువులచే నొప్పుచున్నదస్తత్త్వమయ్యుండవైనిర్దోష
మగుచర్యగల వానరక్రేష్టా! సమష్టివ్యష్టిసూలశరీరములును సమష్టివ్యష్టిజాగ్రదవస్థలును
విరాట్పురుషవిశ్వములును గలిసి యొంకారములోని యకారమున కర్థము. ఇట్లే వ్యష్టిస
మస్థై సూత్తదేహస్వస్థావస్థలును వాని నభిమానించుతై జసహిరణ్యగర్భమును గలిసి
యొంకారములోని యకారమున కర్థము. సమష్టివ్యష్టికారణశరీరసుషుప్తివస్థలను
వాని నభిమానించు సర్వేశ్వరప్రాజ్ఞులును గలిసి యొంకారమునందలి మకారమున

కర్ణము. ఆ ఉ మ ఆను మూడక్షరములను గలసి యొంకార మయ్యెను (అ + ఉ = ఓ) (అన్గణః) ఓ + మ = ఓం) ఇప్పుడు చెప్పబడినవి యా యకారాదుల వాచ్యార్థములు. సర్వవ్యాపకముడై సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడై యున్న పరబ్రహ్మమే యొంకారమునకు లక్ష్యార్థము ఈవిషయము నెఱింగి వాచ్యార్థములు బ్రాంతికల్పితము లగుటచే నసత్యములు. కావున “ఆ వాచ్యార్థములు నేనుకాను” అనియు “లక్ష్యార్థ మగు బ్రహ్మమేనేను” అనియు నిశ్చయించుకొనవలయును. మనోదార్థ్యముకలుగుటకై పూర్వోక్తనిశ్చయ పూర్వకముగా నాయొంకారమును జపింపవలయును.

అవ. పైఁ జెప్పినయర్థమునే వివరించుచున్నాఁడు. —

వ. ఇట్లు దేహాత్రయావస్థాత్రయతాపత్రయసుఖత్రయకర్మత్రయకర్తృత్రయబుద్ధిత్రయశ్రద్ధాత్రయధృతిత్రయగుణత్రయశక్తిత్రయకాలత్రయలోకత్రయదేహాత్రయ మూర్తిత్రయవృత్తిత్రయ స్థానత్రయ జీవత్రయేశ్వరత్రయవిరక్తిత్రయ భక్తిత్రయదీక్షాత్రయ నేత్రత్రయ లక్ష్మీత్రయజ్ఞానత్రయ మండలత్రయము క్తిత్రయాత్మకం బయిన వర్ణత్రయం బారోపితం బయినవాచ్యార్థంబు గావున నేతత్సర్వంబు గ్రమంబున నకారంబున నకారంబు నుకారంబున నుకారంబు మకారంబున మకారంబునోంకారంబునం బ్రవిలాపంబు నొందించి యక్షటఁ దత్ప్రవిలాపంబును విశ్వాధిష్ఠానంబుఁ బరిపూర్ణంబు దురీయంబు నక్షరంబు లక్ష్యార్థంబు నయినశుద్ధోంకారమాత్రంబుగా నవలోకించి నిరంతరంబు దత్స్వరూపమాత్మండ వై ప్రకాశింపుము.

టీ. ఇట్లు = ఈవిధముగా, దేహాత్రయ = స్థూలసూక్ష్మకారణము లనుమూడు దేహములును, అవస్థాత్రయ = శాస్త్రత్వస్వసుషుప్తు లనుమూడవస్థలును, తాపత్రయ = ఆధ్యాత్మిక ఆధిదైవిక ఆధిభౌతికములను త్రివిధతాపములును, సుఖత్రయము = విషయానందవాసనానందబ్రహ్మనందము లను త్రివిధానందములును, (శబ్దాదులనుగలగు నానందము విషయానందము. మనస్సునందలి తలంపునలనఁ గలగునానందము వాసనానందము. బ్రహ్మజ్ఞానమువలనఁ గలగునానందము బ్రహ్మనందము) కర్మత్రయ = పుణ్యపాప మిత్రములను త్రివిధకర్మలును, కర్తృత్రయ = జీవేశ్వరకూటలను త్రివిధకర్తృలును (జీవుఁడు స్వయముగ నాచరించువాఁడు. ఈశ్వరుఁ డాచరింపఁ జేయువాఁడు. కూటసుఁడు తన సన్నిధానమాత్రమున సర్వమును

బ్రహ్మంపఁజేయునట్టివాఁడు) బుద్ధిత్రయం=సాత్త్వికరాజసతామసబుద్ధులు మూఁడును, శ్రద్ధాత్రయం=సాత్త్వికరాజసతామసశ్రద్ధలు మూఁడును, భృతిత్రయం = సత్త్వరజస్తమోభృతులు (భైర్యములు) మూఁడును, గుణత్రయం = సర్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును, శక్తిత్రయం=ఇచ్ఛాజ్ఞానక్రియాశక్తులు మూఁడును, కాలత్రయం=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములు మూఁడును, లోకత్రయం=స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములును, దేవత్రయం=వసుధద్రావిడులును, మూర్తిత్రయం=బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులును, వృత్తిత్రయం=కాంతఘోరమూఢవృత్తులును, (ఇవి క్రమముగా సత్త్వరజస్తమోగుణముల వృత్తులు.) స్థానత్రయం=నాభిస్థాదమధ్మామధ్యములును, జీవత్రయం=విశ్వత్రైజసప్రాజ్ఞులును, ఈశ్వరత్రయం = అవ్యాకృతహిరణ్యగర్భవిరాట్పురుషులును, విరక్తిత్రయం=ఐహికాముష్మికమిశ్ర వైరాగ్యములును, భక్తిత్రయం = బాహ్యభక్తి, అన్యభక్తి, ప్రకాంతభక్తులును, దీక్షాత్రయం=దృగ్వాక్స్పర్శదీక్షులును, (గురువు తనదృష్టిని శిష్యుని నేత్రములయందుంచి దానిమూలమున వానికల్పవములఁ గొలంగించుట దృగ్దీక్ష. ఉపదేశరూపమున వానిమనస్సును నిర్మలముఁ జేయుట వాగ్దీక్ష. హస్తస్పర్శమువలన బలిశుద్ధినిఁ జేయుట స్పర్శదీక్ష. ఈదీక్షలే యిప్పుడు వినోదార్థముగ నుపయోగింపఁబడు నాకర్షణీవిద్య). నేత్రత్రయం=జ్ఞాననేత్రముతోఁ గలసి మూఁడునేత్రములును (లేక, భ్రామిమధ్యమును మూఁడవ నేత్రముగా గ్రహింతురు గావున దానితోఁ గూడ మూఁడు నేత్రములును,) లక్ష్యత్రయం=అంతరమధ్య బాహ్యలక్ష్యములును, జ్ఞానత్రయం=సంజ్ఞానవిజ్ఞానప్రజ్ఞానములును. (పరోక్షాపరోక్షజ్ఞానములకును పరజీవునకుని విక్రమముగా పేర్లు.) మండలత్రయం=నూర్యాచంద్రాగ్ని మండలములును, ముక్తిత్రయం=జీవన్ముక్తివిదేహముక్తిక్రమము క్తులును (జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము కలవాఁడు ప్రారబ్ధకర్మము ననుభవించుటకై శరీరమునందు నిలిచినంతకాలము ననుభవించునట్టిసిద్ధి జీవన్ముక్తి. పిదప కలుగునఖండైక్యము విదేహముక్తి. ఉపాసకులు బ్రహ్మలోకమునకుఁ జనినీయఁచట కొంతకాల ముండి పరిశుద్ధులై యాబ్రహ్మతోకూడ ముక్తినిఁజెందుదురు. ఇది క్రమముక్తి. అత్యంతమైన=స్వరూపముగాఁ గల, వర్ణత్రయంబు=అకార ఉకార ఘ్రకారములు (అనఁగా వాని కర్థమని చెప్పబడియున్న దేహములు,) ఆరోపితమైన=యథార్థమైనదిగాక కేవలమరోపితము మాత్రమే యైన, వాచ్యార్థంబుగావునకొ=వాచ్యార్థము కాఁబట్టి (అనఁగా నా యర్థము సామాన్యముగఁ జెప్పఁదగినదే కాని విచారము చేసిన యథార్థము కాదు గావున) ఏతత్సర్వంబుకొ=ఈవాచ్యార్థము నంతయును, క్రమంబునకొ=మరునగా, అకారంబునకొ=అకారమునందు, అకారంబుకొ=అకారార్థమును, ఉకారంబునకొ=ఉకారమునందు, ఉకారంబుకొ=ఉకారార్థమును, మకారంబునకొ=మకారమునందు, మకారంబుకొ=మకారార్థమును, ఓంకారంబునకొ=ఓంకార మని చెప్పఁబడు నర్థమాత్రయం దీసర్వమును, ప్ర విలాపంబునొందించికొ=

చేర్చి, అంతటా = పిదప, తత్ప్రవిశాపంబు = అచేరికను, విశ్వాధిష్ఠానంబును = నమస్తప్తపంచమున కాధార మైనట్టియు, పరిపూర్ణంబును = సర్వపరిపూర్ణ మైనట్టియు, తురీయంబును = తురీయావస్థాస్వరూప మైనట్టియు (ఉన్న స్వస్థావరూప మైనట్టియు, లేక ప్రణవమునకు నాలుగుపాదములు కల వని చెప్పబడియున్నది కావున శుద్ధబ్రహ్మమయ మగు నానాల్పపాదమే స్వరూపముగాఁ గలిగినట్టియు), అక్షరంబును = నాశరహిత మైనట్టియు, లక్ష్మ్యైర్థంబును = పైఁజెప్పిన ఓంకారమునకు లక్ష్మ్యైర్థ భూత మైనట్టియు, విస...బుగా = విసశుద్ధ = నిర్మలమైన, ఓంకారమాత్రంబుగా = ఆర్థమాత్ర తురీయాతురీయము వికల్పవికల్పము అని చెప్పఁబడిన ప్రణవముగా, అవలోకించి = చూచి, నిరంతరంబు = ఎల్లప్పుడు, తత్స్వరూపమాత్రుండవై = అబ్రహ్మమే యై, ప్రకాశించుము.

తా. ఇంతమాత్రమే కాదు. లోకమునందుఁ గల త్రిపుటు లన్నియు నోంకారమునందలి మూడక్షరములకు వాచ్ఛార్థములగును. ఆయాయపాదులయం దున్న బ్రహ్మమే యాయాయక్షమలకు లక్ష్మ్యైర్థ మగును. స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములును జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులును ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవికతావములును విషయానంద వాసనానంద బ్రహ్మనందములును పుణ్యపాపమిత్రకర్తలును జీవేశ్వరకూటస్థకర్తలును సాత్వికరాజసతామసబద్ధులును సాత్వికరాజసతామసశ్రద్ధులును సాత్వికరాజసతామసభృతులును సత్త్వజస్థమేగుణములును ఇచ్ఛాజ్ఞానక్రియాశక్తులును భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములును స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములును వసుధద్రాదిభూములును బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులును శాంతభారమూఢవృత్తులును నాభిహృదయ భ్రూమధ్యస్థానములును విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులును ఈశ్వరహీరణ్యగర్భవిరాట్పురుషులును విహితాముష్మికమిత్రవైరాగ్యములును బాహ్యోన్మేయకౌంతభక్తులును దృగ్వాక్స్పృశ్యదీక్షులును జ్ఞాననేత్రముతోఁ గూడినమూఢునేత్రములును అంతర్జీర్ణబాహ్యలక్ష్యములును సంజ్ఞానవిజ్ఞానప్రజ్ఞానములును సూర్యచంద్రాగ్ని సుండలంబులును జీవన్ముక్తివిదేహముక్తిక్రమముక్తులును సుతియైఁ గల త్రిపుటు లన్నియును నోంకారమునందలియక్షరములకర్తములే ఇవిశ్రాంతిచే నూఱకయారోపింపఁబడిన వాచ్ఛార్థములే కావున వీనిని జ్ఞానద్యోప్తిచే నివేధింపవలయును. లక్ష్మ్యైర్థమగు బ్రహ్మమును స్వీకరింపవలయును. అప్పుడు మూడక్షరములకును ఆర్థమొకటియే (బ్రహ్మమే) యగును. కావున నుపాసన చేయుకాలమున నకారార్థ మగు సర్వప్రపంచమును (అనఁగా, ఆప్రపంచోపాధియందు బ్రహ్మమును) అకారమునందును ఉకారార్థము నుకారమునందును మకారార్థము మకారమునందును యాయకారోకారమకారముల (అనఁగా వానియర్థముల) నోంకారమునందును జేర్చవలయును. (అనఁగా నాయోంకారము శుద్ధనిర్గుణబ్రహ్మమే యని తెలిసి

కొనవలయును) ఇట్లు తెలిసికొని జీవబ్రహ్మ లాక్కటియే కావున “అయోంకారమే నేను” అని యుపాసన చేయవలయును. ఇట్లు చేసి చిత్తదాఢ్యమును సంపాదించి యపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమును జెంది కృతార్థుడవు కమ్ము.

మ. అని బోధించిన నాంజనేయుఁ డవుఁ డాత్మారామునిం జూచి యో
యనఘా యేవరయు క్రిచే నొకట వాఙ్మార్గంబుఁ బోఁ ద్రోచినం
తనె లత్యైర్థము చూడఁ గావలయు నందం బొప్ప నాయు క్రి హె
చ్చినకూర్చి నివసంపింపు భ క్తవరదా! శ్రీరామ! సీతాపతీ! 66

టీ. అనిబోధించినకా = అని చెప్పఁగా, అంజనేయుండు, అపుడు, ఆత్మరా
మునికా = అంతర్యామిస్వరూపుఁ డగు శ్రీరాముని, చూచి, ఓ యనఘా=ఓపాప
రహితుఁడా! ఏవరయు క్రిచేకా = శ్రేష్ఠ మగు నేమార్గముచే, ఒకటకా=ఒక్కమాత్రే,
వాఙ్మార్గంబుకా = సామాన్యముగాఁ జెప్పఁదగినయర్థమును, పోఁద్రోచినంతనే =
తొలఁగింపఁగానే, లత్యైర్థము=ఊహచే నిర్ణయింపఁదగిన బ్రహ్మరూప మగునర్థము,
చూడఁగావలయుకా = చూడవలెనో, అందంబొప్పకా = చక్కఁగా, ఆయుక్తి =
అపద్ధతిని, హెచ్చినకూర్చికా = అధికమగుదయతో, భ క్తవరదా! = భక్తులకోర్కుల
నొసంగునట్టియు, సీతాపతీ=సీతాదేవికి భర్తయైనట్టియు, శ్రీరామా! పరబ్రహ్మస్వ
రూపుఁడ వగునోరామా! వినుపింపుము.

తా. ఓగారీ! ఈవిధముగ శ్రీరాముండు సర్వము సుపదేశింపఁగానే యాంజ
నేయుఁ డిట్లనియె. భక్తులయెడఁ గరుణ గలశ్రీరామా! సీతాష్టభా! వాఙ్మార్గ
ములఁదొలఁగించి లత్యైర్థముల నైక్యము నొందించి యభేదజ్ఞానమును సంపాదించు
టకుఁదగినయుక్తి యెయ్యది? ప్రత్యేక్షముగఁ గావచ్చుచున్నవాక్యైర్థముల నూపఱ
లేదనిసంతమాత్రమున నెట్లు పోవును? ఈవిషయమును దయతో నాకు సుపదేశింక
వలయును.

క. అని తనపదపద్మములకు

ఘనభ క్తిని వందనములు గావించుమహా

త్ముని హనుమంతుని గని యి

ట్లనియెకా శ్రీరామచంద్రుఁ డానందమునన్.

67

టీ. అని యిట్లు ప్రార్థించి, తనపదపద్మములకుకా = తనపాదకమలములకు,
ఘనభ క్తికా=అపరిమిత మగుభ క్తితో, వందనములు = నమస్కారములను, గావించు=
జేయుచున్న, మహాత్మునికా = మహానుభావుఁ డైన, హనుమంతునికా=అంజనేయుని,
శ్రీరామచంద్రుండు = రామమూర్తి, కని = చూచి, ఆనందమునకా = సంతోష
ముతో, ఇట్లనియెకా.

తా. అని ఇట్లు ప్రార్థించుచు నానూత్తుబుద్ధి గలయాంజనేయుడు శ్రీరాముని పాదపద్మములకు సాష్టాంగనమస్కారము గావించెను. ఇట్లు తివినయకాలి యగు నా తనిఁజూచి శ్రీతితో శ్రీరాముఁ డిట్లనియె.

---> పంచకోశములవివేచనము. <---

అవ. ఈవిధముగాఁ బ్రశ్నమును జెప్పి ఇదివఱకు నిరూపింపఁబడి యున్న జీవి బ్రహ్మైక్యమునే మఱియొక విధముగా నిరూపించువాఁడై శ్రీరాముని యత్తరమును జెప్పుచున్నాఁడు. —

సీ. అన్నజనంభూత మన్నవర్ధిత మగు
తను వన్నమయకోశ మనఁగ నొప్పుఁ
బ్రాణకర్తేంద్రియపంచకంబులు గూడి
విను ప్రాణమయకోశ మనఁగఁ దనరుఁ
జ్ఞానేంద్రియోపేతమాననచి త్తంబు
లును మనోమయకోశ మనఁగ జెల్లు
శబ్దాదివిషయపంచకనమన్వితబుద్ధి
విజ్ఞానహయ మన వెలయు చుండు
తే. మోహజప్రియమోదప్రమోదవృత్తి
సంయుతోరునమస్తదృశ్యప్రపంచ
కారణనాద్యవిద్యాంధకారపటల
మంచితానందమయకోశ మనఁగఁ దనరు.

68

టీ. వినుము. అన్న...తము-అన్న=అహారపదార్థములనుండి, జ=పుట్టినశుక్రశోణితములనుండి, సంభూతము=పుట్టినదియు, అన్నవర్ధితము-అన్న=అహారపదార్థములచే, వర్ధితము=వృద్ధిఁ జెందింపఁబడినదియు, అగుతనువు=వినుమూలశరీరము, అన్నమయకోశ మనఁగఁ=అన్నమయకోశ మనుపేరుతో (అన్నమయకోశ మనఁగా అన్నముచేఁ గల్పింపఁబడిన యావరణము), ఒప్పుకొ=ప్రకౌశించును, ప్రాణ...బులు-ప్రాణ=ప్రాణవోయపులయొక్కయు, కర్తేంద్రియ=కర్తేంద్రియములయొక్కయు, పంచకంబులు=ఐదులు, కూడి=కలసి, ప్రాణమయకోశమనఁగఁ=ప్రాణమయకోశ మనుపేరుతో (ప్రాణములచేఁ గల్పింపఁబడిన యావరణము. కర్తేంద్రియములకు ప్రాణములే ప్రేరకములుకావున నికోశమున నవియే ప్రధానములు. ఇట్లేతక్కినమూఁడుకోశములయొక్కయుత్పత్తిని గ్రహించునది) తనరుకొ=ఒప్పును. జ్ఞానేం...బులు-జ్ఞానేంద్రియ=జ్ఞానేంద్రియములతో, ఉపేత=కూడిన, మానసచిత్తంబులు=మనస్సును చిత్తమును (అం

ఈకరణము మనోబుద్ధులను రెండు భేదములు కలది అనుపక్ష మొకటి కలదు. అందు చిత్తమునకు మనస్సునందును అహంకారమునకు బుద్ధియందు నంతర్భావము కావున నిచ్చట నాపక్ష మనలించిచి మనసుతో (గూడ చిత్తమును జేర్చినాడు), మనోమయ కోశమనఁగఁజేమనోమయకోశమును పేరుతో, చైల్లంజ్ = వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. శబ్ద...బుద్ధి-శబ్దాది=శబ్దము మొదలగు, విషయ=విషయములయొక్క, (ఇంద్రియగోచరము లగును కావున వీనికి విషయము అనిపేరు). పంచక=బిందితితో, సమన్విత= కూడిన, బుద్ధి, విజ్ఞానమయమునజే=విజ్ఞానమయకోశ మనుపేరుతో (విజ్ఞాన మని బుద్ధికి పేరు కలదు.) వెలయుచుండుజ్=వ్యవహరింపఁబడుచుండును, మోహ...లము. మోహజ=అజ్ఞానమునలనఁ బుట్టినట్టియు, ప్రియ=ఇష్టవస్తుదర్శన మాత్రిముచేఁగలుగు, సంతోషము, ప్రమోద=అది తనకు దొరకినప్పుడు గలుగు సంతోషము, ప్రమోద=దానినిఁ దా ననుభవించునప్పుడు గలుగు సంతోషము, వృత్తి=అనువృత్తులతో, నయుత=కూడినదియు, ఉరు=విస్తార మైనట్టియు, సమస్త=నిశ్శేషమైనట్టియు, దృశ్య=ఇంద్రియగోచరమైనట్టియు, ప్రపంచ=ప్రపంచమునకు, కారణ=కారణభూతమైన, అనాది=అది లేనట్టియు, అవిద్య=అజ్ఞానరూపమైన, అంధకార=చీకటియొక్క, పటలము=సమాహము, అంశతానందమయకోశము=శ్రేష్ఠ మగునానందమయకోశము (ఇచ్చట ప్రియమోదాదివృత్తులే ప్రధానములు గావున దీని కానందమయకోశ మని పేరు గలిగెను.) అనఁగఁజేమనో, తనరుజ్=ఒప్పును.

తా. ఓయాంజనేయా! నీ వడిగిన ప్రశ్నమునకు త్తరమును వివరించి చెప్పెదను. వినుము. అన్నమునలనఁబుట్టి అన్నముచే నభివృద్ధిఁజెందుచు నున్న యాస్థాలశరీరము అన్నమయకోశ మనఁబడును. పంచప్రాణములును గర్భేంద్రియములును గూడి ప్రాణమయకోశమనఁబడుచు. మనసు చిత్తము జ్ఞానేంద్రియములునుగూడి మనోమయకోశ మనఁబడును. శబ్దాదివిషయము లైదును బుద్ధియు (లేక జ్ఞానేంద్రియములును బుద్ధియు) గూడి విజ్ఞానమయకోశ మనఁబడును. అజ్ఞానమువలనఁ బుట్టినదియుఁ బ్రియమోద ప్రమోదరూప మైనట్టియు నీ కనంబడు చున్న సర్వప్రపంచమునకును గారణ మైన యు ననాదియైనట్టియు అజ్ఞానము అనందమయకోశ మనఁబడును. ఇందేదియు బ్రహ్మముకాదు.

పంచకోశాదిక మనాత్మ యని నిరూపించుట.

అవ. బ్రహ్మము పంచకోశవృత్తిక్తుఁ డని నిరూపించుటకై పూర్వపక్షమున ప్రబంధము చేయుచున్నాడు.—

మహనీయకలితాన్నమయకోశ మగునాత్మః

డని పల్కుదురు కొందఁ జిజ్ఞు లగుచు

మహితేంద్రియప్రాణమయకోశ మగునాత్మఁ

డని పల్కుదురు కొందఁ జిజ్ఞు లగుచు

మంజులతరమనోమయకోశ మగునాత్మఁ

డని పల్కుదురు కొందఁ జిజ్ఞు లగుచు

మానితవిజ్ఞానమయకోశ మగునాత్మఁ

డని పల్కుదురు కొందఁ జిజ్ఞు లగుచు

తే. సుప్తియం దేమి దోషనిశూన్యతత్త్వ

మాత్మఁ డని పల్కుదురు కొందఁ జిజ్ఞు లగుచు

రూఢి నానందమయకోశరూపుఁ డగుచు

హాత్మఁ డని పల్కుదురు కొందఁ జిజ్ఞు లగుచు.

69

టీ. కొందఱు = కొంతమంది (విరోచనసిద్ధాంతము నవలంబించినలోకాయతులు),
అజ్ఞాలగుచుకొనుట = మూఢులై, మహా... శము-మహానీయ = శ్రేష్ఠ మైనట్టియు, కలిత = ఒప్పు
చున్నట్టియు, అన్నమయకోశము = స్థూలశరీరమే, అత్తుడగునని = పరమాత్మ యని (తానని)
పల్కుదురు = చెప్పుదురు, కొందఱు = కొంతమంది (లోకాయతులలో నొక తెగవారు),
అజ్ఞాలగుచుకొనుట, మహి... శము-మహిత = ఒప్పుచున్న, ఇంద్రియంకరేంద్రియముల
తోను, ప్రాణమయ = ప్రాణములతోను గూడిన, కోశ = (ప్రాణమయ) కోశము, అత్తుడ
గునని = పరమాత్మ యని పల్కుదురు. కొందఱు = (లోకాయతులలో మఱియొక తెగ
వారు), అజ్ఞాలగుచుకొనుట, మంజు... శము-మంజులతర = మనోహరమైన, మనోమయకోశమే,
మనోమయమను పేరుగలకోశమే, అత్తుడగునని, పల్కుదురు, కొందఱు = (బౌద్ధులు)
అజ్ఞాలగుచుకొనుట, మాని... శము- మానితవిజ్ఞానమయకోశము = విజ్ఞానమయమను పేరుగల
కోశమే, అత్తుడగునని, పల్కుదురు, కొందఱు = (బౌద్ధులలోనొక తెగవారు) అజ్ఞ
ాలగుచుకొనుట, సుప్తియందుకొనుట = సుషుప్తివస్థయందు, ఏమిదోషని శూన్యతత్త్వము =
ఉన్నదనికాని లేదనికాని నిర్ణయించుటకు వీలుకానిశూన్యమే, అత్తుండని పల్కు
దురు, కొందఱు, అజ్ఞాలగుచుకొనుట, రూఢి = నిశ్చయముగా, మహాత్మఁడు = సర్వవ్యాప్తి
కుండైన యాపరమాత్మ, అనందమయకోశరూపుడగునని = అనందమయకోశమేస్వరూపి
పముగాఁ గలవాడని, పల్కుదురు.

తా. కొందఱు (చార్వాకమతస్థులు. ఇదియే విరోచనుని మతము) అన్నమయ
కోశమే బ్రహ్మము అని చెప్పుదురు. మఱికొందఱు (చార్వాకమతములోఁ గొంత
విరుద్ధాభిప్రాయముగలవారు) ఇంద్రియములే యాత్మయనియు మనస్సే యాత్మ
యనియు ప్రాణము లాత్మయనియు ననుచున్నారు. మఱికొందఱు (బౌద్ధులు) విజ్ఞాన
మయకోశమే యాత్మయందురు. వేఱొక కొందఱు (బౌద్ధులలో మఱియొక తెగవారు)

సుమ ప్రవృత్తయందందఱితేత ననుభవంపఱచుచున్న సూన్యస్థితియే యాత్మయని పఱ్యదరు. వెండియుం గొంద అవిద్యయే (లేక ప్రకృతియే) యాత్మయందురు. (వీరు నిరీశ్వరసాంఖ్యులు కావచ్చును) వీరందఱు నజ్ఞులులే. సర్వద్రష్టయగు నాత్మను సర్వరూపునిగ (ప్రపంచరూపునిగ) భావించుట యజ్ఞానమే కదా!

క. పరమాణు వనుచు మధ్యమ

పరిమాణుం డనుచు విభుండు పరుఁ డనుచును ని

ద్ధరఁ గొందఱు వాదించురు

పరిపూర్ణాత్ముఁ డని యెఱుంగుపాక్షిత్వ లేమిన్.

70

టీ. ఇద్ధర=ఈధూమియందు, కొందఱు=కొన్ని మతములవారు (జైనమతస్థులలో నొకతెగవారు), పరిపూర్ణాత్ముఁడని=సర్వపరిపూర్ణస్వరూపుఁడే బ్రహ్మయని, ఎఱుంగు పాక్షిత్వ=తెలిసికొనఁగలవిజ్ఞానము, లేమిన్=లేకపోవుటచేత, పరమాణుననుచున్=పరమాణువునలె మిగులనూత్ను మగు ప్రమాణము గలవారఁ డనియు, మధ్యమపరిమాణుండు నుచున్=ఏయేశరీరమందు నివసించియుండునో ఆయా (ఇట్లు చెప్పువారు జైనులు) శరీరముతో సమానమగుపరిమాణము గలవారఁ డనియు, విభుండు = సర్వశరీరములతో (ఆకారము గల లేక కార్యముచేయఁగల ప్రతిపదార్థముతో) సంబంధించియున్నాఁ డనియు, (ఇట్లు చెప్పువారు వైశేషికులునై యాయుకులను), పరుఁడనుచున్=ఇట్టి వాఁడని చెప్పుటకు వీలుకానివాఁడనియు (లేక ప్రధానమునకంటె వేఱగుపురుషుఁ డనియు) (ఇట్లు చెప్పువారు సాంఖ్యులు), వాదించురు=వాదముచేయుదురు.

తా. కొందఱు (జైనమతస్థులలో కొందఱు) బ్రహ్మము అణుపరిమాణము కలవాఁడందురు. మఱికొందఱు (జైనులు) శరీరముతో సమాన మగుపరిమాణము కల వాఁడని యందురు. వేఱొకకొందఱు సర్వశరీరములలోను (లేక కార్యము చేయఁగల ప్రతిపదార్థముతోను) సంబంధించి యాపదార్థములకంటె వేఱై యున్నాఁడని చెప్పుదురు (వీరు వైశేషికులు నై యాయుకులును) వెండియుం గొందఱు (సాంఖ్యులు) బ్రహ్మమున్నాఁడనియే నిరూపించుటకు వీలు లేదనియు (లేక, ప్రధానమునకంటె వేఱై యున్న పురుషుఁడే బ్రహ్మనునియు) జెప్పుచున్నారు. ఆ బ్రహ్మము జీవేశ్వర ప్రపంచరూపముతో నున్నాఁడనియు సర్వవ్యాపకుఁ డనియుఁ దెలిసికొనలేక నజ్ఞాన ముచే నందఱు నిట్లనుచున్నారు.

తే. మఱియుఁ జిద్రూపుఁ డనుచుఁ గొందఱు గణించు

శలఘు చిదచిత్స్వరూపకుం డంద్రు గొంద

ఱరసి సద్రూపుఁ డనుచుఁ గొందఱు వచించు

రాత్మ నెఱుంగక నిజవిమోహంధు లగుచు.

71

టీ. అత్త=పరబ్రహ్మయొక్క యథార్థస్వరూపమును, ఎఱుంగక=తెలిసికొనలేక, నిజవిమోహంధులగుచుకొనిజ=తనకుఁగల, విమోహ=అజ్ఞానముచే, అంధులగుచుకొని=ప్రడ్డివారై, మఱియుకొ=ఇంకను, కొందఱు=కొన్నిమతములవారు (మిమాంసకులు), చిద్రూపుడనుచుకొ= (పరమాత్మ) జ్ఞానమాత్రు (లేక, చేతనరూపుఁ) డని, గణింతురు=చెప్పుదురు. కొందఱు, (విశిష్టాద్వైతులు), అల...కుండు=అలఘు=విస్తారమైన, చిత్=జ్ఞానము, అచిత్=అజ్ఞానము, స్వరూపకుండు=స్వరూపముగాఁగలవాఁడు, అందు=అని చెప్పుదురు. కొందఱు, (వేదాంతులు తప్ప తక్కినయాస్తికులు), అరసి=విచారించి సద్రూపుడనుచుకొ = ఉత్పత్తినితి ప్రశయావస్థలయందు నశింపనియునికియే స్వరూపముగాఁగల వాఁడని, వచింతురు=చెప్పుదురు.

తా. మఱియు నాపరబ్రహ్మయొక్క సర్వాత్మకత్వమును తెలిసికొనలేక కొందఱు “అయన జ్ఞానమాత్రరూపుఁడే” యనియు, మఱికొందఱు “బ్రహ్మమే చిదివిద్విశిష్టుఁడు” అనియు, వేఱొకకొందఱు “బ్రహ్మము భావరూపుఁడు” అనియుఁ జెప్పుదురు. అజ్ఞానాంధకారముచే సత్యమును గనుఁగొన లేక యున్నారు.

అన. ఇట్లు పూర్వపక్షముల వివరించి వేదాంతమతముచే సిద్ధాంతము చేయువారై ప్రతిజ్ఞచేయుచున్నారు.—

క. కావున సచ్చిత్సుఖమయ, భావాతీతాద్యయాత్మపరతత్త్వము; సంభావించి తెలియఁ జెప్పెదఁ, కేవలమతిచే గ్రహింపు క్రిశాధిశా.

టీ. కీశాధికా=వానరశ్రేష్ఠుఁడు, కావునకొ=ఈవిధముగా ననేకులనేక విధములుగా నాత్మనుగూర్చి చెప్పుదురు గావున, సచ్చిత్సు...త్వముకొ=సత్=ఉనికి, చిత్=జ్ఞానము, సుఖమయ=అనందము రూపములుగాఁగలవాఁడును, భావ=తలంపులను, అతీత=అతిక్రమించినట్టి (“సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” “అనందో బ్రహ్మ” “ఉనికి జ్ఞానము అనందము అనునవి పరబ్రహ్మరూపములు అయినవ నాశము లేదు.” అనుశ్రుతులు లోకమున ననుభవసిద్ధములుగా నున్న సత్యజ్ఞానానందములను బట్టి పరబ్రహ్మరూపమనుహించవలయు ననినూత్రమే చెప్పచున్న వని తెలిసికొనవలయును.) అద్వయాత్మక=తనకంటె రెండవపదార్థములేని, పరతత్త్వముకొ=పరబ్రహ్మయొక్క యథార్థతత్త్వమును, సంభావించి=భాగగ నూహించి, తెలియఁజెప్పెదకొ=తెలియునట్లుబోధించెదను, కేవలమతిచేకొ=సావధానమగుబుద్ధిచే, గ్రహింపుము=తెలిసికొనుము.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! బ్రహ్మస్వరూపస్వభావములను గూర్చి యిన్ని సంశయములుకలవు కావున నిప్పుడు సయ్యక్తికముగ నివిషయమును సిద్ధాంతము చేసెదను. సావధానచిత్తముతో గ్రహింపుము.

అవ. అందు మొట్టమొదట “పంచకోశములును బ్రహ్మము కాదు” అను విషయమును వివరించుచున్నారు.—

మహాప్రథర.—

ఘటము నీవీక్షించువాఁ డేగతిని ఘటము దాఁ గాక వేతైనభంగింబటుదేహద్రష్టనై చిత్సమసుఖమయబ్రహ్మమైనట్టి నే నె

న్నటికిఁ దృశ్యంబు మాయానగరసను మనన్నామరూపాత్మకంబుగొగుటిలావిద్యాకృతం బాకులద సుగుతనూకోశముం గాను వత్సా.73

టీ. వత్సా=బాబుఁడా! ఘటముకొ=కుండము, వీక్షించువాఁడు=చూచువాఁడు, ఏగతికొ=ఏవిధముగా, ఘటము=కుండ, తాఁగాకకొ=తానుగాక, వేతైనభంగికొ=వేఱుగానున్నాఁడో, పటుదేహద్రష్టనై=పటు=అధికమైన, దేహ=స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములకు, ద్రష్టనై=చూచువాఁడనై, చిత్స...ము=చిత్=జ్ఞానము, పరమ=అధికమైన, సుఖమయ=ఆనందము స్వరూపముగాఁ గలిగిన, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మ స్వరూపుఁడను, ఐనట్టి నేనెన్నటికిఁ ఐననేనెప్పటికిని, దృశ్యంబును=కనఁబడునదియు, మాయానగరసనుమును=ఇంద్రజాలముచే నిర్మింపఁబడినపట్టణముతో సమానమైనదియు, అనన్నా...బును=అనంత=శూన్యములైన, నామ=పేర్లు, రూప=రూపములు, ఆత్మకంబును=ఆకారముగాఁ గలదియు, కుటిలా...బును=కుటిల=కుత్సితమైన, అవిద్యా=అజ్ఞానముననై, కృతంబును=చేయుఁబడినదియు, అకులదము = వ్యాకులతను గలిగించు నదియునగు, తనూకోశమును = స్థూలశరీరమును, కాను=(నేను కాను).

తా. ఓ బ్రహ్మ! లోకమున ఘటమునుజూచువాఁడు ఆఘటమునకంటె వేఱుగునుగాని యాఘటమే కాదుకదా. ఇట్లే నేనును (ఆత్మయును=తానును) జ్ఞానరూపుఁడనై “ఇది నాస్థూలశరీరము” అని ఈ స్థూలశరీరమును చెలిసికొనుచున్నాను. దీనికి “నాకు కాలునొచ్చుచున్నది. నాచేతిని జూచును” అనుమొదలగు లోకవ్యవహారములే ప్రమాణముకదా. ఇట్లుచలచేత ససత్వము లగు నామరూపములె యాకారముగాఁ గలదియు నజ్ఞానముచేఁ గల్పింపఁబడినదియు నాకు (ఆత్మకు=తనకు) దృశ్యమైనదియు నింద్రజాలవిద్యచేఁ గల్పింపఁబడిన పురముతో సమానమైనదియు నగునీ స్థూలదేహము (అన్నమయకోశము) ఎప్పటికిని నేను (ఆత్మ=తాను) కానేరను.

మ. ససుతక మేను నెఱుంగుచందమున నీస ర్వేంద్రియప్రాణది

త్తమనోహంకృతులం గనుంగొనుచుఁ జైతన్యంబు నై యొప్పునేను మరుత్సుత్ర! తదింద్రియాదికము నెందుం గాను నాకింకల

క్ష్యము లా వానిడనిప్రణాశములు జాగ్రత్సుత్సుం దారయన్. 74

టీ. మరుత్పుత్ర=వాయుకుమారా సమత=సమానముగా, మేనుక=స్థూల
దేహమును, ఎఱుంగుచందమునక=తెలిసికొనునట్లే, ఈస...తులక=ఈ=ఈకనబ
డు, సర్వ=సమస్తమైన, ఇంద్రియ=జ్ఞానకర్తేంద్రియములను, ప్రాణ=దశవిధప్రాణ
వాయువులను, చిత్త=చిత్తమును, మనః=మనస్సును, అహంకృతులక=అహంకారము
ను(నూత్నశరీరమును), కనుంగొనుచుక=చూచుచు, చైతన్యంబునై=జ్ఞానమాత్రుడనై,
ఒప్పునేను=ఉన్ననేను, తదింద్రియాదికమును=ఆయింద్రియాదిరూపములుకలవాడను,
ఎందుకగాను=ఎట్లుచూచినను కానేరను, నాకుక, అరయక=విచారించగా, ఇంకక
=ఇక, నాజనిప్రణాళములు = ఆయింద్రియములయొక్క యుత్పత్తివిశాళములు,
జాతృత్వపులయందుక= మేలుకొనునప్పుడును నిమరపోవునప్పుడును, లక్ష్యముల్=
కానవచ్చుచుండును. (అనగా మేలుకొనినప్పు డింద్రియాదులు వ్యవహరించుటయు
నిమరించినప్పు డట్టి వ్యవహారము లేక నశించుటయు నాకు గానవచ్చుచున్నవి
(ఆయింద్రియాదులు నేనేయైనయెడల వానితోనుత్పత్తివిశాళములను జెందవలసినవా
డనేకదా యనుట.)

తా. వాయుపుత్ర! పై జెప్పినట్లే ఇంద్రియప్రాణమనోహంకారములుకూడ నే
ను(అత్త=తాను)కాను. ఏయరగా : స్థూలశరీర మెట్లు గోచరమగుచున్నచో అట్లే
ఇంద్రియాదులు కూడ గోచరము లగుచున్నవి. దీనికి “నామనసు స్వస్థముగా లేదు”
అనుమొదలగు వ్యవహారములుప్రమాణము. ఇదియుచుగాక యింద్రియాదులు(జాతృద
వస్థలయందుఁ బుట్టును (అనగా నావిర్భావమును జెందును) సుషుప్త్యనస్థయందు నశి
చును (అనగా విశోభావమును జెందును; నేనే (అత్తయే) ఇంద్రియాదులైనచో వాని
తోఁగూడ నుత్పత్తివిశాళముల నొందవలయును గదా. అట్లు చెందుచు ననినచో సాక్షి
లేడు. లోకానుభవమును బట్టి చైతన్యరూపుడ నగు నేను అవస్థాత్రయమునకును సా
క్షి నై యున్నాను కదా! ఇట్లుండుటచే నేనే (అత్తయే) ఇంద్రియాదులు అనుట సంభ
వింపదు. ద్రష్టృదృశ్యములకు నైశ్య మెన్నటికిని గలుగదు కదా !

సీ. నామందిరం బిది నానువర్తం బిది

నాతల్ప మిది యని నరుడు దాను

దన్తందిరసువర్ణతల్పంబులకు విల

క్షణసాక్షి యై యవి గానిపగిది

నాశరీరం బిది నాయుంద్రియము లివి

నాప్రాణ మిది యిది నామనంబు

నామహంకృతి యిది నాబుద్ధి యిది యని

బహువిధదృశ్యరూపముల నెల్ల

తే. నాయవి యటంచుఁ దెలిసి నిర్ణయము నేయ

నేను దత్తచ్ఛరీరాదినిఖిలవస్తు

సంగమునకు విలక్షణసాక్షి నగుదుఁ

గాని యం దెద్దియును గాను వానరేంద్ర !

75

టీ. వానరేంద్ర = వానరశ్రేష్ఠా! నరుఁడు=మనుష్యుఁడు, నామందిరంబిది = ఇది నాయిల్లు, నానువర్ణించిది=ఇది నాధనము, నాతల్పమిదియని = ఇది నాభార్యయని, తాను=స్వయముగా, తన్నందిరమవర్ణ తల్పంబులకుఁ = అగృహధనాదులకంటె, విల...క్షియై=విలక్షణ = వేరున, సాక్షియై=ద్రవ్యయై, అవిగానిపగిడిఁ = అగృహదులు కానియట్లు, నాశరీరంబిది = ఇది నాస్థూలశరీరము, ఇదినాయింద్రియములు, ఇదినాప్రాణము, ఇది నామనంబు, ఇది నాయహంకృతి = ఇది నాఅహంకారము, నాబుద్ధియిది యని=ఇది నాబుద్ధి యని, బహు .. నెల్లొక-బహువిధ = అనేకవిధములైన, దృశ్యరూపములనెల్లొక = చూడఁబడునట్టియాకారముల నన్నిటిని, నాయవి యటంచుఁ = నాని యనుచు, తెలిసి=జ్ఞానముచే గ్రహించి, నిర్ణయము=నిశ్చయము, చేయునేను = చేయుచున్నట్టినేను, తత్త...నకుఁ - తత్తత్ = అయా, శరీరాది = స్థూలశరీరము మొదలగు, నిఖిలవస్తు = సకలపదార్థములయొక్క, సంఘమునకుఁ = సమాహమునకు, విలక్షణసాక్షివగుదుఁ గాని = వేరునద్రవ్యనే యగుదునుగాని, అందుకుఁ = అసమాహములో, ఎద్దియునుగాను = ఏపదార్థము కాను. (ఈశరీరాదులలో నేదియు నాస్వరూపము కాదనుట).

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! లోకమునఁ బ్రతిమనుష్యుఁడును “ఇది నాయిల్లు, ఇది నాధనము, ఇది నాభార్య” అని వ్యవహరించుచున్నాఁడు కదా! ఈవ్యవహారమువలననే ఇంటికంటె వేఱు ధనమునకంటె వేఱు భార్యకంటె వేఱు అనువిషయమును సృష్ట పుగుచున్నది. ఇందు వివాద మేమియు లేదు కదా ? ఇట్లే నేనును ఇది నాస్థూలదేహము, ఇది నాయింద్రియములు, ఇది నామనస్సు, ఇది నాబుద్ధి, ఇది నాయహంకారము” అని తెలిసికొనుచున్నాను. కావున నిశరీరాదులకంటె నేను (అత్త) వేఱు కావలయును గాని వీనిలో నేదియు కానేరదు.

అప. లోకమునందున్న “నేను” అనువ్యవహారమును బట్టి “పంచకోశము అత్త కాఁడు (చేతనస్వరూపుఁడు శ్రీరాముఁడు కాఁడు) అని సాధించియున్నారు. అస్సచ్ఛుభ్రువనకునర్థమేది యనిన సమాధానముఁ జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. బుద్ధ్యహంకారములతోఁడిపొందు గలిగి

నేను నే ననువాడను నేను జమ్ము

నేను నే ననువాడను నే నటంచుఁ

దెలియఁబడువృత్తి తెలిసికొని తెలివి నేను.

76

టీ. బుద్ధ్యహంకార లింగిని, బుద్ధి = బుద్ధితోను, అహంకారములతోడి = అహంకారముతోను, హంకారలింగి = సంబంధముఁజెంది, నేనునేననువాడను నేను జుమ్ము = “నేనునేను” అని వ్యవహారము చేయువాడను నేనే సుమా! నేనునేనను వాడను నేనటంచుక = “నేనునేను” అనువాడను నేనే” యని, తెలియఁబడు వృత్తిక = తెలిసికొనునట్టి చిత్తవృత్తిని, ఎఱిగెడి తెలివి = తెలిసికొనుజ్ఞానముకూడ, నేను.

తా. “నేను” అనుశబ్దముకు సచేతనము లగుశరీరాను లగ్ధములు కావు. దీనికిని “నాశరీరము” అను మొదలగు వ్యవహారములే ప్రమాణములు. అస్తవ్యస్తమునకు దేహదులే యర్థ మైనచో “నేను దేహము” అను వ్యవహారము కలుగవలయును గాని నా దేహము అనువ్యవహార ముండుటకు వీలులేదు కావున “నేను” అను పదమునకు సర్వద్రష్ట యగు చైతన్యరూపుఁడే (పరబ్రహ్మయే అత్తారాముఁడే) యర్థము. అజ్ఞానరూపుఁడ నగు నేనే (శ్రీరాముఁడనే) బుద్ధితోను అహంకారముతోను సంబంధపడి (ఇదియ నవిద్యామాయలతో సంబంధమువలెనె శ్రాంతికల్పితమే యని తెలిసికొనునది) “నేను నేను” అనుచున్నాను. ఇట్లు కావున సస్తవ్యస్తార్థమగుచున్నాను. మఱియు బుద్ధ్యహంకారములతో సంబంధపడిన (అనగా “నేను” అను బుద్ధ్యహంకారవృత్తియందుఁ బ్రతిబింబించిన) చైతన్యమునకుఁ గూడ సాక్షి నగుటచే “నేను నేను, అనువాడను నేను” అని తెలిసికొనువాడను (జ్ఞానరూపుఁడను) కూడ నేనే.

సీ. శ్రవణేంద్రియంబుచే వివిధశబ్దంబుల

నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను

స్పర్శేంద్రియంబుచే స్పర్శగుణంబుల

నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను

నేత్రేంద్రియంబుచే నిఖిలరూపంబుల

నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను

రసనేంద్రియంబుచే రసముల నన్నింటి

నేర్పఱించి యెఱుంగు నెఱుక నేను

తే. ఘ్రాణకర్ణంబుచే సర్వగంధములను

నేర్పఱించి యెఱింగెడియెఱుక నేను

ఘ్రాణమనముచేత నఖిలసంకల్పములను

నేర్పఱించి యెఱింగెడియెఱుక నేను.

77

టీ. శ్రవణేంద్రియంబుచేక=చెవులచే, వివిధశబ్దంబులక=నమస్తవిధములగు శబ్దములను(ధ్వనిరూపమును షర్లరూపము నగుశబ్దమును), ఏర్పటించి=విభాగించి, ఎఱుంగునెఱుకనేను=తెలిసికొనునట్టి తెలివిని నేను, స్పర్శేంద్రియంబుచేక=స్పర్శమును గ్రహించునట్టి త్వగింద్రియముచే, స్పర్శగుణంబులక=కీతోష్ణానుష్ఠాశీతములను మూడు విధములగుస్పర్శలను, ఏర్పటించి, ఎఱుంగునెఱుకనేను, నేత్రేంద్రియంబుచేక=నేత్రములచే, నిఖలరూపంబులక=శుక్ల కృష్ణాదిసమస్తవిధరూపములను, ఏర్పటించి, ఎఱుంగునెఱుకనేను, రసనేంద్రియంబుచేక=నాలుకచే, రసములనన్నిటిక=ఉష్ణ, పులుసు మొదలగుషడ్రసములను, ఏర్పటించి, ఎఱుంగునెఱుకనేను, ఘ్రాణకరణంబుచేక=నాసిక యనెడి నింద్రియముచేత (“కరణం సాధకతమ తే త్రగాత్రే”ంద్రియే వ్యపి” అని ఆమరము.) సర్వగంధములక=సురభి ఆసురభి మిశ్రము అనుమూడు విధములగు వాసనలను, ఏర్పటించి, ఎఱుంగెడియెఱుకనేను, ఘనముచేత=మనస్సుచేత, ఆఖలసంకల్పములక= సర్వవిధములగు తలంపులను (చిత్తవృత్తులను), ఏర్పటించి, ఎఱుంగెడియెఱుకనేను.

తా. మఱియు శ్రవణేంద్రియముచే శబ్దముల నన్నిటినిఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెలిసికొనువాడను నేనే. త్వగింద్రియముచే సర్వస్పర్శలఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెలిసికొను జ్ఞానస్వరూపుడను నేనే. మఱియు నేత్రేంద్రియముచే సర్వరూపములనెఱుంగుచు జీవేంద్రియముచే రుచులను ఘ్రాణేంద్రియముచే గంధమును బ్రత్యేకముగాఁ జెలిసి యాచు శబ్దాదివిషయములను గూర్చి కలుగుసంకల్పముల నెల్లను మననుచేఁ బ్రత్యేకముగ విభాగించి తెలిసికొనుచు నుండువాడను నేనే (బ్రహ్మమే). జ్ఞానరూపుడ నగు నాయొక్క ప్రకాశము నాశ్రయించియే మనసు మొదలగు సర్వపదార్థములును బ్రవర్తించుచున్నవి. నన్నాశ్రయించిన ప్రభావమువలననే మనస్సు మనస్సయినది (ఆనఁగా సంకల్పించు సామర్థ్యముగలది యైనది) జ్ఞానేంద్రియములును జ్ఞానేంద్రియములయినవి (ఆనఁగా విషయముల గ్రహించుసామర్థ్యముకలవి యైనవి) “శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనోమనః”=“అబ్రహ్మముచెవికిఁ జెవి మనసునకు మనసు”అను మొదలగు శ్రుతి యీర్ష్యమునే స్పష్టము చేయుచున్నది.

1. పలుకుల దానాదానంబుల గమనాగమనములను మూత్ర పురీషం

బుల రాకడపోకడలను, దెలియుతెలివి నేను సర్వదృక్కు నగుటచేన్.

టీ. సర్వదృక్కునగుటచేక=సర్వసాక్షి నై యుండుటచేత, పలుకులక=మాట్లాడినను, దానాదానంబులక=ఇచ్చి పుచ్చుకొనుటలను, గమనాగమనములక=రాకపోకలను, మూత్ర పురీషంబుల రాకడపోకడలక=మూత్ర పురీషములు వచ్చుటను రాకుండుటను, తెలియు తెలివినను=తెలిసికొనునట్టి జ్ఞానము నేనే.

తా. ఇదియును గాక కర్తేంద్రియములు చేయుపనులగు సంభాషణలు ఇచ్చి పుచ్చుకొనుటలు రాకపోకలు మూత్ర పురీషోత్సర్జనములు అనందము అనుదానికి గూడ నేనే సాక్షిని. జ్ఞానేంద్రియములవలె గర్తేంద్రియములను నేనే “వాచో హవాక్ = ఆబ్రహ్మము వాక్కునకువాక్కు” అనుట శ్రుతికర్తేంద్రియములు గూడ బ్రహ్మమే యగుచున్నది.

క. సర్వోపాధిస్థుడ నై, సర్వవ్యాపారములు వెసం జేయుచుండ

త్సర్వము నంటక వెలిగెడు, సర్వాత్ముడ నేన నుమ్ము సజ్జనతలకా.

టీ. సజ్జనతలకా = సత్పురుషులలో శ్రేష్ఠుఁడా, సర్వో...డనై - సర్వం = సమస్తములగు, ఉపాధి = శరీరేంద్రియప్రాణాద్యపాధులయందు, స్థుడనై = ఉన్నవాడనై, సర్వవ్యాపారములు = ఆయా యపాధులచే నాచరింపఁగలిగిన సమస్తకార్యములను, వెసకో = బాగుగ, చేయుచు, తత్సర్వము = ఆయుపాధిసమూహమంతటినీ (తోను), అంటక = సంబంధపడక, వెలిగెడు సర్వాత్ముడ = ప్రకాశించుచున్నట్టి సర్వమయుడను, నేనుమ్ము = నేనేనుమా.

తా. ఓ సత్పురుషశ్రేష్ఠ. ఈజ్ఞానకర్తేంద్రియదులయందుండి యాయాయంద్రియములు చేయకార్యములనెల్ల జేయుచు నసంగుడ నై ఆయంద్రియములతోఁగాని వానివ్యాపారములతోఁగాని అట్టివ్యాపారములవలనఁ గలుగుఫలములతోఁగాని సంబంధపక యవియన్నియు నేనే యై యున్నాను.

అన. ఇట్లు పంచకోశము ఆత్మకాఁడనియు పంచకోశములకు సాక్షియుఁ బంచకోశ స్వరూపుఁడనై యున్నాఁడనియు జెప్పి యాత్మస్వరూపమును గూర్చినవాదములను నిరాకరించి ఈ క్రిందిపద్యముతో బరిమాణమును గూర్చినవాదములను నిరాకరించుచున్నాఁడు. —

క. అపరిచ్ఛిన్నావ్యయని, త్యపరంజ్యోతిర్తయిండ నై శశిహుతభు

క్తవనాదుల వెలిగించుచు, నెపుడంతట నొక్కరీతి నేను వెలుగుదున్.

టీ. అప...డనై - అపరిచ్ఛిన్న = విభాగములు లేనట్టియు, అవ్యయ = నాశరహితమైనట్టియు, (లేక తరుగనట్టియు) నిత్య = త్రికాలములయందు నెకరూపముతో నుండనట్టియు, పరంజ్యోతిర్తయిండనై = జ్ఞానరూప మైనపరమప్రకాశమే స్వరూపముగా గలవాడనై, శశి...దులక = శశి = చంద్రుఁడు, హుతభుక్ = అగ్నిహోత్రుఁడు, తిషఁ = నూర్చుఁడు, ఆదులక = మొదలగు లేజోమయపదార్థములను, వెలిగించుచు = ప్రకాశింపజేయుచు (అనఁగా వానికి ప్రకాశము నెచ్చుచు, “య దాదిత్యగతం లేజో బాద్యాగయ లేఽక్షులం, యచ్చంద్రమసి యచ్చాగ్నా తేజో విద్ధి మామకం”), ఎప్పుడు

కు = ఎల్లప్పుడును, అంతటకొక, ఒక్కరీతికొక = ఒక్కటేవిధముగా, వెలుగుచుకొన = ప్రకాశించుచున్నాను.

తా. ఇంతమాత్రమే కాదు. పరిమాణమునుగూర్చి యనేకులనేకవిధములుగాఁ దలంచుచున్నారు. కాని వాస్తవస్థితిలో నాకుఁ (బ్రహ్మకుఁ) బరిమాణములు లేవు. నేను సర్వవ్యాపకుఁడను “ఈదేశమునందున్నాఁడు. ఆదేశమునందులేదు. ఈకాలమునందున్నాఁడు ఆకాలమునందులేదు. ఈసమస్తపునందున్నాఁడు ఆవస్తపునందులేదు” అను భేదములు నాకులేవు. నేను నాశరహితుఁడను. వృద్ధిక్షయములలేక యొకరూపముతో నుండు వాఁడను ప్రకాశస్వరూపుఁడను. నాప్రకాశములననే సూర్యచంద్రాదులదినము ప్రకాశించుచున్నారు. ఇట్లు సర్వప్రపంచమును బ్రకాశింపజేయుచు నేను (జ్ఞానము) ప్రకాశించుచున్నాను.

ఆప. “నీవు (బ్రహ్మము) సర్వోపాధులయందు నుంటివేని నీకు బహువిధములగు భేదము లుండవలసివచ్చును కదా” యనిన నట్లుకా దని చెప్పవచ్చున్నాఁడు. —

క. బౌపాధికనామంబులు, రూపంబులు లేవు నాకు రూపిగ సకల

వ్యాపారముఁ గనుసర్వ, వ్యాపకచిత్తయుండ నేను వాచుశనూజా. !

టీ. వాచుశనూజా = అంజనేయా! బౌ...బులు = బౌపాధిక = ఉపాధిసంబంధములైన (ఉపాధులవలననచ్చిన), నామంబులు = పేర్లుగాని, రూపంబులు = రూపములుగాని, నాకు లేవు, నేను, సకలవ్యాపారముకొన = సర్వపదార్థములచేఁ జేయఁబడుపనుల మ్మకను... యుండకొనను = చూచునట్టియు, సర్వ = సమస్తప్రపంచమును, వ్యాపక = వ్యాపించినట్టియు, చిత్తయుండకొన = జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడను.

తా. సర్వప్రపంచోపాధులయందున్న నాకు నుపాధిసంబంధము లగు నాశరూపములు లేవు. సర్వవ్యాపక మగునాకొకము సర్వపదార్థములయందు నుండియు వానితో సంబంధింపనట్లు నేనును సర్వవ్యాపకుఁడ నగుటచే నాకాశము ఘటపటాదులయందున్నట్లు సర్వోపాధులయందు నుండుటయే కాని మఱేమియులేదు. కావున నేను వానితో సంబంధింప నక్కఱలేదు. వానినామరూపములతో నాకు సంబంధము కలుగ నక్కఱలేదు. ఇదియునుగాక నేను అయ్యుపాధులకు సాక్షిని గదా! సాక్షియగువానికిని వానిచే (సాక్షిచే) జూడఁబడువానికిని సంబంధము (అనగా నైక్యము; సాక్షియు వానిచే, జూడఁబడుపదార్థంబు నొక్కటియనుట) కలుగ నేరను కదా.

ఏను శరీరంబుగా నిందియంబులు

గాను బ్రాణమ్ములు గాను మనము

గాను జిహ్వంబును గా నహంకారంబు

గాను శూన్యంబును గాను బుద్ధి

గాను దీర్ఘంబును గాను కుబ్జంబును
 గాను స్థూలమును సూక్ష్మమును గాను
 గా సతికృష్ణరక్తశ్వేతవీరవ
 ర్ణములును బంచభూతములు గాను

తే. గాను గా ననువాడను గాను వినుము
 కాను గా ననువానిని గాంచువాడఁ
 గాంచువానిని సతతంబుఁ గాంచువాడ
 నొను గా ననువికృతులు లేనివాడ.

టీ. వినుము, ఏను=నేను, శరీరంబు గాను=దేహమును గాను, ఇంద్రియంబులు=జ్ఞానేంద్రియకర్తేంద్రియరూపుడనుకాను, ప్రాణములుగాను=పంచప్రాణరూపుడనుకాను, మనముగాను=మనస్సును కాను, చిత్తంబు గాను=సందేహరూపమగుచిత్తముగాను, అహంకారంబునుగాను=అహంకారస్వరూపుడనుకాను, శూన్యంబునుగాను=శూన్యరూపుడనుకాను, బుద్ధిగాను=విశ్వయాత్నయగుబుద్ధికాను, దీర్ఘంబునుగాను=దీర్ఘపరిమాణము కలవాడను (పొడవరి) కాను, కుబ్జంబునుగాను=హ్రస్వపరిమాణము కలవాడను (పొట్టివాడను) కాను, స్థూలమును సూక్ష్మమును గాను = లావుగాని సన్నముగాని కాను, అతి...గాను - అతి=మిగుల, కృష్ణ=నలుపు, రక్త=నిలుపు, శ్వేత=తెలుపు, వీర=పనుపు, వర్ణములుగాను=అనువర్ణములు స్వరూపముగాఁ గలవాడనుకాను, పంచభూతములుగాను=అకాశాది పంచభూతస్వరూపుడనుకాను, కానుగా ననువాడనుగాను="కానుకాను" అని చెప్పచున్నాడని తలంపఁబడు వాడు నేను కాను. ("నేతినేతి" "ఈప్రపంచము నేను కాను" అని నిషేధించునది చిత్తవృత్తియే కాని పరబ్రహ్మము కాదనుట స్పష్టమే కదా.) కాను గాననువానిని గాంచువాడఁ = అట్లు "నే నీప్రపంచములో నేపదార్థమును కాను" అని చెప్పవానిని (చిత్తవృత్తిని) సాక్షి నై చూచుచుండువాడనీ నేను, కాంచువానిని సతతంబుగాంచువాడఁ = నేను దీనినిఁ బాచుచున్నాను? అని యభిమానము గలపురుషుని (చిత్తవృత్తి యందు ప్రతిబింబించిన చిదాభాసమునై) గూడ సాక్షి నై యెట్లు పృథును చూచుచు వాడను నేను, ఔను గా ననువికృతులు లేనివాడఁక=ఇట్లయినను "ఈపదార్థమే నేను, ఇది నేను కాను" అనువికారములు లేని సర్వవ్యాపకుడను, (బ్రహ్మ పరిపూర్ణమగుటచే నాయనకు భిన్నమగుపదార్థమే లే దనుట స్పష్టము. "నేతినేక" అను మొదలగు శ్రుతులచే భేదాభిమానము కలవారి ననుగ్రహించుటకై (అనుభవ శుద్ధపరబ్రహ్మమును వారికి తెలియఁజేయుటకై) మొట్టమొదట సర్వవస్తునిషేధము చెప్పఁబడెననియు, బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానానంతరమున హేయోపాధేయపరిత్యాగమున

(అనఁగా : పరమాత్మ యద్వితీయత్వమును గూర్చి బోధింపబడెననియు తెలిసికొనవలయును.)

తా. మఱియు శరీరము ఇంద్రియములు ప్రాణములు మనస్సు చిత్తము అహంకారము బుద్ధి యనునవి యుపానులే కాని నాస్వరూపములు కావు వీరికంటె వేఱగునవి యనుభవమునఁ గానవచ్చుట లేదు. కావున నన్ను హృదయాపునిగ భావింపవలదు. సాక్షి, లేక, సాక్ష్యము (దృశ్యము-ప్రపంచము) ప్రకాశింపదు. కావున నేను (బ్రహ్మము) హృదయాపుండ్రును కానేరను. మఱియు పాదపు గా నుండుట పాత్తిగా నుండుట లావుగానుండుట సన్నముగా నుండుట మొదలగుధర్మములు (అనఁగాఁ బరిమూళభేదములు) నాకు లేవు. సర్వవ్యాపకుడనగుటచే నాకు నేపరిమాణము నుండుటకు పీట లేదుకదా. నలుపు ఎఱుపు తెలుపు పసుపు వర్ణములు నాకులేవు. ఇంత యేల? సర్వప్రపంచమును పంచభూతాత్మకంబు. అది యంతయు నేను కాను. ఇట్లు చెప్పుటచలన “నేను ప్రపంచమును కాను” అని చెప్పువాడను నేనని (బ్రహ్మమని) తలంపవలదు. ఏవదార్థము నైనను నిషేధించునదియు స్వీకరించునదియు (అనఁగా కానని చెప్పునదియు బోసని చెప్పునదియు) సంకల్పమే కాని మఱి యొక్కటి కాదు. ఆసంకల్పము కూడ నాప్రకాశముచేతనే పని చేయునదియు నాకు గోచరమగునదియు కావుననే నది (సంకల్పరూపుండ్రు) కాను. సంకల్పము తననుఁ జెలియుచున్నదనుట యనుభవసిద్ధముకదా. మఱియొకవిశేషము. ఆసంకల్పము మనమునకు (అనఁగా : మనసునందున్న నేప్రకాశమునకు ఆత్మప్రకాశము యొక్క సాహాయ్యము లేక మనసు మొదలగునవి దమకార్యములు చేయని ఇదివఱకే విరిచియున్నాము) గోచరమగుచుండుట యనుభవసిద్ధము కావున నాసంకల్పసాక్షి యగు మనోవిచ్ఛిన్నచైతన్యము (ఇతఁడే జీవుండనఁబడుచు) నేనే. అది నాయంశమేకదా. మఱియు “నాసంకల్పము మనసునకు లేక నాకు గోచరమగుచున్నది” అను ననుభవముకూడ కలదు. దానినిబట్టి చూచిన నాజీవునకుఁగూడ సాక్షినినేనే. ఓయాంజనేయా! ఆకుండ జ్ఞానస్వరూపుండనై సర్వోపాధులయందును వ్యాపించియుండుటచే కష్టాదివిషయములయందుండి ఇంద్రియములయందున్న చైతన్యమునకు (ఇంద్రియావిచ్ఛిన్నచైతన్యమునకు గోచరుండనగుచు ఇంద్రియములయందుండి సంకల్పమునకును దానియందుండి మనసునకును దానియందుండి శుద్ధచైతన్యమునకును ఇదియే కూటస్థచైతన్యము) గోచరుండ నైట్లు నాకు తోచుచున్నను వాస్తవస్థితిలో ప్రపంచము ప్రాంతిసిద్ధముకావున దానికి భ్రాంతిజ్ఞానమునకంటె (అనఁగాఁ జ్ఞానమునకంటె; భ్రాంతియనునది తమోగుణయుక్తమగు నంతఃకరణధర్మమే కాని జ్ఞానధర్మముకాదు కావున శుద్ధజ్ఞానమనిననుభ్రాంతిజ్ఞానమనినను ఒక్కటియే.) వితరస్వరూపము లే దనుటయు

జ్ఞానమే నాస్వరూపమనుటయు నిదివఱకే స్పష్టమై యున్నది కదా! కావున యథార్థముగ నియుపాధులు కూడ నాకంటె వేఱు కావున యిట్లుకూడ చెప్పటకు వీలులేదు. నాకంటె రెండవదిగాఁ గానబడు ప్రపంచము యథార్థమైనదగునేని “ఇది నాకంటె వేఱు” అని కాని “ఇది వేఱుకాదు” అనికాని చెప్పవచ్చును. ఇచ్చట ని ప్రపంచము బాహ్యమే త్రికాలములయందును లేదు. కావున నెట్లు చెప్పటకును వీలులేదు. కావున “అగును కాను” అను వికారములు కూడ నాకులేవు.

చ. అచలచరేంద్ర దీపము ఘటాదిపదార్థముల నె్వలుంగఁజే

యుచును వెలుంగురీతిని సముజ్జ్వలమాననచక్షురాదిదృ

శ్యచయము నెల్ల నాశ్చ విషయంబులకుండుఁ జరించునట్లు చూ

చుచు మఱి యేను సాక్షి నగుచు నిర్విస్థితుడు నిర్వికారతన్. ౩౪౬

టీక. అచలచరేంద్ర-అచల=పర బ్రహ్మమనందు, చల = సంచరించుచున్న బ్రహ్మవిద్యోరీతిలో (స్వయముగాఁ గాని, పరులమూలమునఁ గాని చరింపక నిర్వికల్పసమాధి యందుండువాఁడు బ్రహ్మవిద్యోరీతిఁడు,) ఇంద్ర=శ్రేష్ఠుఁడవగు నాంజనేయా! దీపము, ఘటాదిపదార్థములక = ఘటము మొదలగు సమస్తస్తువులను, వెలుంగఁజేయుచుక = ప్రకాశించునట్లుచేయుచు, వెలుంగురీతిక = తానును బ్రకాశించునట్లు, సము...నెల్లక=సముజ్జ్వల=ప్రకాశించునవిగాఁ గనబడుచున్న, మానస = మనస్సు, చక్షుః = నేత్రములు, ఆది=మొదలైన, దృశ్య=చూడఁదగిన (సాక్షిశ్చ ప్రకాశింపచేయుఁదగిన) పదార్థములయొక్క, చయమునెల్లక=సమూహమునంతయు, ఆత్మవిషయంబులందుక = వానివానివిషయములయందు, చరించునట్లు = ప్రవర్తించునట్లుగా, చూచుచుక = ప్రకాశింపఁజేయుచు, (లేకచేయుచు,) మఱి = మఱియు, ఏను=నేను, సాక్షినగుచుక=అయింద్రియాదులకును వాని ప్రవర్తనములకును గూడ సాక్షినగుచు, నిర్వికారతక=వికారములేవియు లేనివాఁడనై, నిర్విస్థితుక=ప్రకాశించుచుండును.

తా. బ్రహ్మవిద్యోరీతిలో శ్రేష్ఠుఁడవగు ఆంజనేయా, లోకమున దీప మెట్లీ సకంటె వేఱై యున్న ఘటాదులక బ్రకాశింపఁజేయుచుఁ దానును బ్రకాశించుచు నాఘటాదుల వికారములతో సంబంధపడక యున్నదో అట్లే నేనును బ్రహ్మంబును నాకంటెనితరమై యున్నట్లు లోచించుచున్నను మనోనేత్రాదులు దమతమవిషయములను గూర్చి పడవురీతియందు వానిని బ్రకాశింపఁజేయుచు (అనఁగాఁ దెలిసికొనుచు) జ్ఞానమే ప్రకాశముని ఇదివఱకే స్పష్టము చేయఁబడియున్నది. ఆమనశ్శ్రేత్రాదులవికారములతో సంబంధింపక నిర్వికారుండనై ప్రకాశించుచున్నాను.

మత్తకోకిల. భాను తేజము నాశ్రయించి స్వభావకర్మములందు నీ
మానవు ల్విహరించుకై వడి మత్ప్రకాశము నంటి ధీ
మానసేంద్రియము ల్సృజీయసమస్తకార్యములం దొగి
మానకం జరియించు నెం దభిమానపూర్వకవృత్తులన్.

84

టీ. ఈమానవులు=ఈమనుష్యులు, భాను తేజము = సూర్యునిప్రకాశమును, ఆశ్రయించి = ఆధారముగాఁ జేసికొని, స్వభావకర్మములందు = తనకు స్వభావ సిద్ధము లైన బహువిధకార్యములయందు, విహరించుకైవడి = సంచరించునట్లు (అనఁగా: తమతమకార్యముల నాచరించుచుండునట్లు), మత్ప్రకాశము = మత్ = నాయొక్క, ప్రకాశము = జ్ఞానరూపమగు ప్రకాశమును, అంటి=ఆశ్రయించి, ధీ...ములు=ధీ=బుద్ధి, మానస = సంకల్పరూపమగుమనస్సు, ఇంద్రియములు = జ్ఞాన శక్తేంద్రియములు, సృజీ...లందు = సృజీయ=తమతమ, సమస్త=సర్వవిధములైన, కార్యములందు = పనులయందు, ఒగి = బాగుగ, మానక = విడువక, ఎందు = ఆయావిషయములయందు, అభిమానపూర్వకవృత్తుల = అభిమానసహితములగువ్యాపారములతో, చరియించు = సంచరించుచున్నవి.

తా. అయిన నొక్కవిశేషము కలదు. నే నెట్లు మనోనేత్రాదులం జూచుచున్నానో అట్లే మనోనేత్రాదులును దమవిషయము లగుశబ్దాదులఁ జూచుచున్నవి. సూర్యునితేజస్సు నాశ్రయించి మనుష్యులు తమతమకార్యములయం దెట్లు ప్రవర్తింజుచున్నారో అట్లే యవియు నాప్రకాశము నాశ్రయించి ప్రవర్తించుచున్నవి. సూర్యునకు మనుష్యులవికారములతో సంబంధము లేనట్లు నాకును మనోనేత్రాదుల వికారములతో సంబంధములేదు. ఇదియుఁ బూర్వముననే నిరూపింపఁబడి యున్నది. ఇంక విశేష మేమనినః—సాక్షి నగుటచే దృశ్యములగుమనోనేత్రాదులవికారములు నన్నెట్లుంటువో అట్లే సాక్షులగు మనోనేత్రాదులకుఁగూడ ప్రపంచవికారము లంట కూడదు. ఇదియునుగాక నామనోనేత్రాదులమూలమున విషయముల గ్రహించునది కూడ నేనే కదా. ఇట్లునను ప్రపంచమున 'ఇదిపరుష మగుశబ్దము దీనివలనను బాధ పడుచున్నది. దీనినినే నోర్వలేను' అను మొదలగువ్యవహారములు కలవు. ఈవ్యవహారములవలన శబ్దాదిజనితవికారములు మనసుమొదలగువాని నంటియున్నట్లు తెలియపచ్చుచున్నది. ఒకసాక్షికి దృశ్యవికారములంటకుండిన మఱియొకసాక్షికి నవియంటుట యెట్లు! అనుసంశయ మొకటిపైఁ జూపిన ప్రపంచానుభవమువలనఁ గలుగుచున్నది. దీనికిఁ దగినసమాధాన మిదివఱకే చెప్పఁబడియున్నది. అనాద్యవిద్యావశమున నంతఃకరణోపాధియం దున్నచైతన్యమే తనకుఁ దాను భోక్తయై విషయముల ననుభవించు వాఁడైజీవుఁడై తోచి తాను వీనికి విషయములను సాక్షియనియు తనకు వీనివికారములనియు

రము లంట వనియు నెఱుంగక ఇవి నావి యని యభిమానించుచున్నాఁడు. ఈయభిమానమువలన వానివికారములతోఁ దనకు సంబంధమున్నట్లు తలంచుచున్నాఁడు. ఇదియే మనను మొదలగువానికి విషయవికారములతో (లేక ప్రపంచవికారములతో) సంబంధ మున్నట్లు లోకమున వ్యవహరింపఁబడుటకుఁ గారణము. శుద్ధచైతన్య స్వరూపుడైనగుఱచే నాకు నట్టి మనుకారము ప్రపంచాభిమానములేదు. కావున యథాస్థితిలో తద్వికారములతో నాకుఁగాని నాకంటె నభిన్నము అగుమనోనేత్రాద్యవచ్చిన్న చైతన్యములకుఁ గాని సంబంధము లేదు.

తే. ఎఱుకమఱపుల నెఱిగెడియెఱుక నేను

విధినిషేధములను గాంచువిభుడ నేను

సర్వముల నెల్లఁ దర్కించుతత్త్వ మేను

నేను నే నని వివరించునేన నేను.

టీక. ఎఱుకమఱపుల = జ్ఞానజ్ఞానములను (ఇచ్చట జ్ఞానమనఁగా ప్రమాణమని వ్యవహరింపఁబడు ప్రత్యక్షాదిరూపజ్ఞానమనియు దాని యభావ మజ్ఞాన మనియు తెలిసికొనవలయును.) ఎఱిగెడిఎఱుక = తెలిసికొనునట్టి నిత్యజ్ఞానస్వరూపుడను, నేను, విధి...ముల-విధి = ఈకార్యము చేయవలయును అని నియమింపఁబడినవిధిని, నిషేధముల = “ఇది చేయరాదు” అని శాస్త్రమునందు చేయఁబడిన నిషేధమును, కాంచు...డక-కాంచు = తెలిసికొనునట్టి, విభుడక = సర్వవ్యాపకుడను, (లేక సర్వోక్తుడను.) నేను, త్కర్మములనెల్లక = విచారింపవలసినవాని నెల్లను తర్కించు త్త్వము-తర్కించు = విచారించునట్టి, తత్త్వము = సూక్ష్మపదార్థము, ఏను=నేను, నేను నేననివివరించునేనక = “నేను నేను” అని చెప్పుసర్వాంతర్యామి నేను. (అహం శబ్దమునకు బ్రహ్మమే ముఖ్యార్థమనుట.)

తా. మఱియు తెలివి యనినను మఱపు అనినను జితవృత్తులే కావున వానికి సాక్షియగువాడను నేను. “ఇది చేయఁదగినపని. ఇది చేయరానిపని” అని తెలిసికొను సర్వజ్ఞుడను నేనే. విచారింపఁదగినవిషయముల నెల్ల విచారించి నిర్ణయించువాడను నేనే. అస్తచ్ఛబ్దమున కర్థమగుచుఁ బ్రతిపురుషునిచేతను “నేను నేను” అని వ్యవహరింపఁబడుచుండువాఁ డను నేనే.

అవ. ఇట్లు పరబ్రహ్మమయొక్క స్వరూపస్వభావముల వివరించి లోకవ్యవహార మజ్ఞానకృత మని చెప్పుచున్నాఁడు. —

క. నే ననిన నన్న మూర్ఖుడ; మే నని వీక్షించుఁ గాన మేల్కొని నట్టి జ్ఞానానందమయునిఁ గా, జ్ఞానముచే నెఱుగవలయు సద్గుణశాలి. ౧౦

టీక. సదుణశాలీ-సద్గుణ = శ్రేష్ఠములైనజ్ఞానవైరాగ్యాదిగుణములతో, శాలీ= కూడియున్నహనుమంతుడా! మూర్ఖుడు= తెలివి లేనివాడు, నేననినక = “నేను” అనగా, మేననివీక్షించుగానక = “శరీర” మని తలంచును గావున (అహంశబ్దము శరీరమే యని భావించును కావున) మేల్కొని=జాగ్రత్తతో, నన్నుకొ=నాయథార్థ స్వరూపమును (అనగా: అహంశబ్దమును,) సత్యజ్ఞానానందమయుని గాకొ=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడగు బరబ్రహ్మమునుగా, జ్ఞానముచేకొ=వివేకముచేత, ఎఱుంగవలయుకొ=గ్రహించవలయును.

తా. నేను అనిన శరీరము అని లోకమున వ్యవహార మున్నది. ఇది భ్రాంతినిష్ఠ మైనది. జ్ఞానకూన్యలగువారు (అనగా: అవిద్యయందు బ్రతీబింబించి యున్నజీవుడు) తమయథార్థస్వరూపమును నెఱుంగ లేక యిట్లు వ్యవహరించుచున్నారు కావున వివేక దృష్టిచే సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడై నిర్వికారుడై యున్ననే సర్వస్వరూపము నే; అనగా: బ్రహ్మము నే (“నేను” అను పదమునకు) అస్త్యచ్ఛిద్దమునకు) నగ్ధముగాఁ జెలిసికొనవలయును.

N. B. “నేను” అనుపదమునకు శరీరాహంకార బ్రహ్మార్థము. అందు శరీరాహంకారములు వాచ్యార్థము (లేక గౌణార్థము; అనగా కేవలము వ్యవహారసిద్ధమై విచారించిచూచిన నభావరూపము అగునగ్ధము) బ్రహ్మము ముఖ్యార్థము.

క. నే ననినఁదనువునకు నభిమానమునకు నగ్ధ మగుఁ బ్రమాదమువలనం గాన నివి రెండవర్థము, లా నే నన నేన కేవలాత్ముడ ననఘా. 87

టీక. ఆనఘా=దోషరహితుడా! అంజనేయా! ప్రమాదమువలనకొ=అవివేకముచేఁజూచిన (అనగా: బాగుగ విచారింపకపోయిన) నేననినక = “నేను” అని చెప్పినచో, తనువునకుకొ=శరీరమునకును, అభిమానమునకుకొ=అహంకారమునకును, అగ్ధముగకొ=అగ్ధమగును. (అనగా: లోకమున సామాన్యముగ శరీరాహంకారములు రెండే అహంశబ్దార్థములుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నవినుట.) కానకొ=కాఁబట్టి (ప్రమాదముచే ప్రభవింపుచువలన), అవిరెండు=ఈరెండర్థములును, అనగ్ధములొకొ=యథార్థములు కానేరవు. నేననికొ = “నేను” అనుపదమునకు, కేవలాత్ముండకొ=కేవల=అద్వితీయుడనైన, ఆత్ముండకొ=ప్రత్యగాత్మస్వరూపుడనైన, నేన=నేనే (బ్రహ్మమీ).

తా. “నేను” అనుపదమునకు విచారకూన్యముగాఁ జూచిన “శరీరము” అనియు “అహంకారము” అనియు నగ్ధమగును. ఓదోషరహితుడా! అవిచారసిద్ధములగుటచే నీరెండును అస్త్యచ్ఛిద్దమునకు యుక్తములగునగ్ధములు కావు. ఆశబ్దమునకు నిర్వికారుడనగు నేనే ముఖ్యార్థము.

క. నానానూనుని నని న, న్నే నే నన నిన్ను నన్ను నే నన ననినక

నే నను నే నన్నానా, నే నను న న్నేన్ని నన్ను నిను నే నననా. 88

టీక. అన్నా=ఓంజనేయా ! నన్నే=పరబ్రహ్మమునగు నన్నే, నానానూనుక-
నానా=అంతట, అనూనునిక=నిండియుండువానినిగా, అని=నిశ్చయించి, నేను-అనను
=చెప్పియుండలేదా. నిన్నుక=ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుడగుగాఁ దోచుచున్న నిన్ను,
నన్నని=పరబ్రహ్మరూపుడైన నన్ను గా నిశ్చయించి (అనఁగా: జీవబ్రహ్మ లొక్క-
టియే యనినిశ్చయించి) నేను, అనను, నన్ను=బ్రహ్మస్వరూపుడనగు నన్ను, ఏనను=ఆ
విద్యాకల్పితములగు సర్వపదార్థములయందు “ఇది నేనే” అని యభిమానించు వానిని
గా (కూటస్థునిగా, లేక జీవునిగా), నేనన్నానా=చెప్పితివా (అనఁగా: ఆహంశబ్దార్థ
మంటివా?) ఏవు, నేననునన్నుక= “నేను నేను” అని వ్యవహరింపబడుచున్నట్టియు
పంచకోశాదివిలక్షణుడైన నట్టియు నాయొక్క యథార్థస్వరూపమును, ఎన్ని=తెల్ల
సికొని, (మనుష్యుఁడు అనికేషము.) నన్నుక, నిన్నుక=త్వంపదలక్ష్యార్థముగు జీవి
సాక్షియైన నిన్నుగా, నేనను=ఆహంశబ్దార్థమును నిర్ణయించి చెప్పము.

తా. ఓయాంజనేయా ! ఇదివఱకే నేను (పరబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకుడ) ని
యు జీవబ్రహ్మ లొక్కటియే యనియు అవిద్యప్రతిబింబరూపుఁడైన నట్టియు భోక్త
యని యభిమానించుచున్నట్టియు (అనఁగా: కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములతోఁ గూడిన
ట్టియుఁ జీవుఁడు అస్పృశ్యబద్ధముకాదనియు బ్రహ్మరూపుడగుతటస్థుఁడై యాశబ్ద
మున కర్థమనియు నట్లము చేసి యున్నాను). కావున ఏవు వివేకవంతులై యస్పృశ్య
బ్రహ్మనకుఁ బంచకోశము లర్థము కావనియు వానికంటె వేరై జీవసాక్షి నై యున్న
నేనే (కూటస్థుఁడే) యర్థమనియు నిశ్చయించుకొనుము. త్వం అనుపదమునకుఁ గూడ
బాగుగ విచారించిన నిదియే (ఈకూటస్థతత్త్వమే) యర్థమగును. ఇట్లు ‘త్వమహం’
శబ్దార్థముల నిర్ణయించి తెలిసికొని యఖండైక్యము ననుభవింపుము.

క. మేను మనము మానము మును, నే నను మానము మాని నేమమ్ము నన

న్నే నే నని నమ్మిన నీ, మాన మనూనానుమాన మై మను నెమ్మిన్. 89

టీక. మును=పూర్వము, మేను=శరీరము, (స్థూలశరీరము), మనము=మనస్సు
(సూక్ష్మశరీరమున మనసే ప్రధానము గావున నిట్లుచెప్పబడెను. కావున నిచ్చట సూక్ష్మ
శరీర మనియే యర్థము). మానము=ఆహంకారము, (ఇది కారణశరీరము). నేననుమన
ము=ఇదియే “నేను (ఆత్మ)” అనునభిప్రాయమును, మాని=వదలి, నేమమ్మునక=నియ
మమున, నన్నే=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడనగు నన్నే, నెమ్మిన్=సంతోషముతో, నేనన్నే
నమ్మిన్=ఆహంశబ్దార్థమునుగా విశ్వసించినచో, ఏమానము=నిజ్ఞానము మానమనగా

ప్రమాణము. అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానము లేక మనుషా ప్రమాణము (జ్ఞానము) సంశయము క్తమై యుండును] అనూనానుమానమై-అనూన=పరిపూర్ణ మైన నిర్దోషమై, అనుమానమై-అనుమాన ప్రమాణమై (ఊహయై), మనుక=అభివృద్ధి జెందును. దేహాభిమాన మున్నంతకాలము పరోక్షజ్ఞానమున్నను అపరోక్షజ్ఞానము దొరకక సంశయము కలుగుచుండును. అయభిమానమును విదలినచో నాసంశయములు తీలును. మొట్టమొదట తనకు గలిగియున్న పరోక్షజ్ఞానరూపమగు ననుమానమున నప్పుడు దోషములు గానరావు.

తా. మఱియు ఏనూల నూత్నశరీరములే యస్తచ్ఛబ్దార్థమని యభిమానించుట యనర్థ దాయకము బ్రహ్మ మొకడున్నాడనియు అబ్రహ్మమనకును జీవునకును భేదము లేదనియు సామాన్యముగాఁ దెలిసినను దేహాభిమాన మున్నంతకాలము అవిషయమున శబ్రహ్మమే జీవుడనువిషయమున) గలుగు సంశయములకు మతియుండదు. కావున నాయభిమానమును విదలి “అస్తచ్ఛబ్దార్థము బ్రహ్మయే” అని సంపూర్ణ విశ్వాసముతో నిశ్చయించుకొనుము. అప్పుడు అపరోక్ష బ్రహ్మనుభవము కలుగును. సంశయములు తీలును. కావున బాగుగ విచారించి యస్తచ్ఛబ్దార్థమును నిర్ణయించుకొనుము.

అవ. అట్లైన లోకవ్యవహారమునను గతి యేమి యనిన చెప్పచున్నాడు.—

క. మన మే పనిఁ జేసిన నది, మనమే చేసెతి ముటంచు మది దోచు ననా తనమై దోస్తన మై చే, తన మై తగుమచకుఁ గల్పితం బిది యనఘా.

టీ. అనఘా=నిర్దోషిపగునాంజనేయా! మనము=సత్త్వరజస్తమోగుణయుక్తమైన మనస్సు, ఏపనికా=ఏవిధమగు సంకల్పమును, చేసినకా=చేసినప్పటికిని, అది=అపనిని, మనమేచేసెతిమటంచుకా=మనమే చేసినామని (అనఁగా: అహం శబ్దార్థమగు కూటస్థుఁడే చేసెనని), మదికా=మనస్సునందు, లోచుకా, సనాతనమై=అనాదినిర్ధమైన (నిర్దులమై), దోస్తనమై=సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయునదియై (చేయువారమై), చేతనమై=జ్ఞానస్వరూపమై, తగుమనకుకా=ఒప్పునట్టిమనకు, ఇది=ఈకర్తృత్వము, కల్పితంబు=అనిద్యచే కల్పింపఁబడినది గాని స్వభావసిద్ధమైనది కాదు.

తా. ఓదోషరహితుడా! లోకవ్యవహారమంతయు నజ్ఞాన కల్పితము “నేను” అనుపదముయొక్క యర్థంబునకుఁగాని “నీవు” అను పదముయొక్క యర్థమునకుఁగాని ఈవ్యవహారముతో (అనఁగా: గర్తృత్వభోక్తృత్వములతో) సంబంధములేదు కర్తయు ననున్నే. భోక్తయు మనన్నే. మనను చేయుకార్యములకున్నిటికిని అస్తద్యుష్టచ్ఛబ్దార్థములే [అనఁగా: సమష్టిమనస్సు చేయుకార్యములకు నిశ్చయించును వ్యష్టిమనస్సు చేయుకార్యములకు జీవుఁడును కర్తలుగా దోచుచున్నార. వాస్తవస్థితిలో నిం దొక్కఁ

దును కర్తకాదు. అస్సమ్యక్ శబ్దార్థము లొక్కటియే (బ్రహ్మమే) కావున నది యనాది సర్వసాక్షి జ్ఞానస్వరూపము ప్రపంచమునకుఁ భ్రాంతియే (జ్ఞానము) స్వరూపము కావున బ్రహ్మభిన్నముగ ప్రపంచములేదు. ఇట్లుగుటచే నొకపక్షమున మనసుకాని దానికార్యముం కాని బొత్తుగ నే లేవు. మఱియొకపక్షమున కర్తృత్వాదులకు సాక్షి యగుటచే నవి (కర్తృత్వాదులు యేవియును బ్రహ్మమునంటవు.) మనసునకే కర్తృత్వ భోక్తృత్వములు కలచుటయు ననుభవసిద్ధమే. కూటస్థునిఁ దెలిసికొనకుండు సమయమునందే కదా “నేను కర్తను నేను భోక్తను” అనునభిమానము కలుగుచున్నది. దీనిని బట్టిమాచిన బుద్ధి యందుఁ బ్రతిబింబించిన చైతన్యమునే కర్తగాఁ దలంచుచున్నారగుట స్పష్టమగుచున్నది కదా కావున సస్యమ్యష్టచ్ఛబ్దార్థములు (బ్రహ్మము) కర్తయును భోక్తయును గావు.]

అన. ఇట్లు బ్రహ్మస్వరూపము నుపదేశించి దాని ననుభవసిద్ధముగా నిరూపింపజేయుచున్నాఁడు. —

ఉ. నమ్ము నునమ్ములో ననుదినమ్ము వెలుంగుచిదాత్మసత్ప్రభా
నమ్ము నిజమ్ము నేను నిధనమ్మును సంజననమ్ము రూపన
ర్థమ్ములు గర్తృకార్యకరణమ్ములు వర్ణగుణాశ్రమాభిమా
నమ్ములు నాకులేవను ఘనమ్మగునావచనమ్ము నెమ్మదిక. 91

టీక. మనమ్మలోక = మనస్సునందు, అనుదినమ్ము = ప్రతిదినమునను (లేక ఎల్లప్పుడును), వెలుం...నమ్ము = వెలుంగు = ప్రకాశించుచున్న, చిదాత్మ = జ్ఞానస్వరూపుడగు కూటస్థునియొక్క, సత్ = సత్తారూపమైన (లేక శ్రేష్ఠమైన), ప్రభానమ్ము = తేజస్సు, నేను, నిజమ్ము = నిశ్చయము. నమ్ము, (అందఱకు ననుభవసిద్ధమై యున్న జ్ఞానము పరబ్రహ్మమగుట, మనస్సు సర్వవిషయముల గ్రహించుచున్నదని సర్వజనులు తలంచుచున్నారకదా. భూతములవలనఁ బుట్టినదగుటచే జడము కావున దానికి విషయముల గ్రహించుసామర్థ్యము నొసంగుటకై యవశ్యముగ చేతనసహాయముకొనలయును. అట్లు సహాయము చేయుచున్న చేతనమునే లోకులు జ్ఞానపదమతోఁ జెప్పుచున్నారు. అదియే బ్రహ్మము.) నిధనమ్ము = నాశంబును, సంజననమ్ము = పుట్టుకయును, రూప...మ్ములును = రూపములును = ఆకారములును, వర్ణమ్ములును = వీలపీతాదివర్ణములును (లేక బ్రాహ్మణునిజాతులును,) కర్తృకార్యకరణమ్ములును = కర్తృ = చేయువాఁడైయుండుట (కర్తృత్వ మనునర్థమున కర్తృ పదమువయోగింపఁబడియున్నది. దీనిని భావప్రధాననిర్దేశమందురు.) కార్య = ఒకకర్తచే జేయఁబడుట (లేక నొకదానినిఁ జేయుట,) కరణమ్ములును = ఒక కర్తకు సాధనముగ (లేక ఒక సాధనమును గలిగియుండుటయును). వర్ణ...లును = వర్ణ = జాతులును, గుణ...సత్త్వాదిగుణములును, ఆశ్రమ = బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును, అభిమానమ్ములును.

ఈనాడులయందలి యభిమానులు, వారతేత్ర, ఆరు=అరుగి, ఘోరమునానద
నమ్మక=హోత్రము మైననామాటలు, నెప్పునికొ=మరయుచును, నమ్ముము=నిజ
మని నిశ్చయించుకొనుము.

తా. ఇట్లు కర్తయు భోక్తయుఁ గాని బ్రహ్మమే ఇట్లుభవమునకు నమ్ము
ననియెడ వేమో వినుము. ఈయభవము క్రొత్తగా రానక్కఱ లేదు. సర్వజనులును
బ్రహ్మమును స్వస్వరూపముగా ననుభవించుచున్నార “నేను తెలిసికొనుచున్నాను”
అను ననుభవమే యావిషయమున బ్రమాణము. లోకమున నందఱు “మనస్సే సర్వ
మునుఁజెలిసికొనుచున్నది”యని తలంచుచున్నారు. కాని యామనస్సు పంచభూతాత్మ
కమైనది యగుటచే జడము. దానియందు యన్నయాప్రకాశమే సర్వమును జెలిసికొను
నని ఇదివఱకే స్పష్టము చేసి యున్నాను కదా! కావున సర్వప్రకాశక మై “నేను
జ్ఞుని తెలిసికొనుచున్నాను” అను వ్యవహారములచే నస్తచ్చబద్ధములుగ ననుభవింపఁ
బడుచున్న జ్ఞానమే బ్రహ్మమని నిశ్చయించుకొనుము. ఇంతకంటె నధికముగ ననుభవ
మేది కావలయును. మఱియు బాగుగ విచారించిన శాస్త్రహ్మమునకు (స్వస్వరూపము
నకు) పొడుగుగా నుండుట మొదలగు రూపములు కాని నలుపు తెలుపు మొదలగు
వర్ణములు కాని జాతిబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు కాని లేవనుటయు నట్లే యనుభవ
సిద్ధము. జ్ఞానమునకు నిందేనియు నుండుటను వీలు లేదుకదా. జ్ఞానము ఈవిషయము
లను సాక్షి యగుటయు దీనికి (జ్ఞానమున కివి లేవనుటకు) చెందవలెకాదు “నేను
బ్రహ్మణుడను ఎఱ్ఱనివాఁడను పొట్టివాఁడను బ్రహ్మచారిని” అను మొదలగు వ్యవ
హారముల నలన వైఁ జెప్పినరూపాదు లన్నియు స్వస్వరూపమునకు నున్నట్లే వ్యవహా
రింపఁబడుచున్నవి కదా యనియెడ వేమో ఇది భ్రాంతియని ఇదివఱకే చెప్పియున్నా
ను. “సాక్షియే యాత్మ” యనుట యందెట్లు విరోధములేదో అట్లే “సాక్షికి దృశ్య
ము లగురూపాదులతో సంబంధముండదు” అనుట లోక గూఢ విరోధములేదు కదా.
కావున లేనిరూపాదిసంబంధ మున్నట్లు తోచుట భ్రాంతి యగుటలో సంశయమేమి?
ఇట్లుగుటచేత వాస్తవస్థితిలో నాయాత్మకు వైఁజెప్పినరూపాదులయందు దభిమానము
లేదు. ఆచైతన్యము జన్మ వినాశములు కలది కాదు. దృశ్యపదార్థములజన్మ వినాశములఁ
జూచుసాక్షి యగుటచే దానికి జన్మ వినాశములుండు ననుట సంభవింపదుకదా. ఎట్లు
విచారించినను ఆశుద్ధచైతన్యమే నీవు (త్వంపదార్థము) అదియే యహంపదార్థము.
ఈ వాక్యములను దృఢముగ నమ్ము.

అవ. “జ్ఞానమే బ్రహ్మము” అని సిద్ధాంత మేమి? లోకానుభవమును బట్టి
జ్ఞానపదార్థమే బ్రహ్మముకాదుకదా? చార్వాకాదిమతస్థులు కొందఱుజడము లగు
భూతముల నుండియే చైతన్యశక్తి యుద్భవించు ననుచున్నారుకదా. అనిన నట్లుకా
దని సమాధానమును జెప్పచున్నాఁడు.—

చ. అనుచి జనింప నిం పగునుకొను యేచ్ఛలు మాని మానిత
 స్ఫురదభిమానమానసవచోఘనకాయనివాసవాసనం
 బాంధవకు మేరు నే నవేణిబుద్ధిని వోంచుటచేతఁ జేతనే
 తరమును గాను గానఁ బరతత్త్వమే చిత్త మభావభావనన్. 92

టీక. విశ్వము=ప్రపంచము, అభావభావనకొ-అభావ=లేదనెను, భావనకొ=తలంపుతో, ఆరుచి=వైరాగ్యము, జనింపకొ=పుట్టఁగా, ఇంప...చ్చలు=ఇంపగు=ఇంతవఱకు నిష్ఠముగా నున్న, మహత్=గొప్పవియైన, విషయేచ్ఛలు=కర్మాభి విషయములయందలి యాసలను, మాని=నిదలి, మాని...వాసనకొ=మానిత=స్తోత్రము చేయఁదగిన, స్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, అభిమాన=అహంకారమువలనఁ బుట్టినట్టియు, మానస=మనస్సునకును, వచః=వాక్కునకును, ఘనకాయ=స్థూల శరీరమునకును (సూక్ష్మనూత్నశరీరములకనుట), నివాస=ఉనికి పట్టెన, వాసనకొ = ఇచ్చను (వాసనయనఁగా) ఇచ్చలవలన జనించి మనసున నిలచి యున్న సుస్కారము! గాని సామాన్యమగుకామము కాదని తెలిసికొనవలయును.) భారయశము=పొందవలదు, ఏను=కూటస్థుడనైనసేనే, నేనుపర బ్రహ్మమును, అనెడి బుద్ధికొ=అను తెలివితేత, కానకొ=విచారింపఁగా, చేత నేతరమునుగాను=చైతన్యమునకంటె నితరమగు జడమును కాను, తోంచుటచేతకొ=“నేను నేను” అని జడవివాశకాలమైన సుషుప్త్యవస్థయందుకూడ స్ఫురించుచుండుట చేత(అయివస్థయందు నేను అయివ్యవహారము లేకున్నను దానియిర్థమగు బ్రహ్మముకలదని గావున నిట్లు చెప్పబడెను) పరతత్త్వమే=పరాత్మపుడని చెప్పబడుచున్న పర బ్రహ్మమే నేను.

తా. ఈవిషయమున నిందుక యైనను సంశయింపకుము. స్థూలనూత్నశరీరము లాత్మయని యభిమానింపకుము. అనాద్యవిద్యాచేశమున ననాదికాలమునుండియు దేహత్వభ్రాంతివచ్చుచుండినకావున, నీకునది (దేహత్వభ్రాంతి) “అహంబ్రహ్మాస్మి”యను జ్ఞానమునకు ప్రతిబంధమును గలిగించుచున్నది. ఇది యహంకారమువలన నింత దృఢముగా నేర్పడుచున్నది. అయహంకారంబును బాంచభౌతికము కావున శబ్దాదుల స్పృహనించుచున్నది. ఈయభిమానమే జన్మపరంపరకుఁ గారణ మగుచున్నది. కర్మలం జేయుంచుచున్నది. సర్వకర్మలను శబ్దాద్యుభవార్థములే కదా. కావున మొట్టమొదట నాయహంకారమును జయింపుము. దానికివైరాగ్యము ముఖ్యసాధనము. పైన నిరూపించినట్లు ప్రపంచము సంపూర్ణముగా నభావరూపమే కావున నీవైరాగ్యము గలుగుటయు దుర్భటము కాదు. ప్రపంచయథార్థస్థితినిగూర్చి కొంత విచారించినఁజాలునో అప్పుడు మొట్టమొదటనుండియు ముఖకరములుగా నున్న శబ్దాలు! దుఃఖకరములగును. ఆశబ్దములయందుఁ దోచుచున్న యానంద మంతయు స్వాభావికము కాదనియు

బ్రహ్మనందలేశమే యనియుఁ జెప్పితిని కదా. అప్పుడు క్రమక్రమముగ నాశబ్దముల యందలి యభిమానము తొలఁగును. దానిచేఁ గర్తలు నశించును. అప్పుడు పునర్జన్మము కలుగదు. లోకమున “ఈశ్వరము నాది” అను మొదలగు వ్యవహారము పై విషయమున (అనఁగా నహంకారమే జన్మమును కలిగించు ననువిషయమున; అహంకారమే విషయమున నభిమానించునప్పుడు మమకారయాపముతో పరిణమించును కావున నాయహంకారమమకారములకు భేదములేదు) బ్రహ్మణము. దేహ మెప్పుటి కని అత్త కానేర దనుటలో సంశయము కొంచె మైనను లేదు. “నేను” అను పరమునకు నర్థమును విచారించిన సమయమున సర్వము స్వచ్ఛము చేయుబడియే యున్నది. అయినను మఱియొక యుక్తిని వినుము. నుషుప్త్యస్థాయుండు సర్వము లీనమయ్యెను కదా. అప్పటిసర్వాభావమును జూచునది జ్ఞానమా (చేతనమా) లేక యచేతనమా? అచేతనము చూడనేరదు. చేతన మైన నాఅచేతనములవలనఁ బుట్టిన దైనయెడల వాని లయకాలమున వానితోఁగూడ లయము నొందవలయును గాని స్వతంత్రమై యుండదు. కావున నాసర్వాభావమును జూచునది స్వతంత్ర చేతన మై యుండకతప్పదు. ఇక నుషుప్త్యస్థాయుం దే స్వతంత్ర చేతనము సర్వాభావము నెఱుంగుచున్నదో జాగ్రదాదులయందుంగూడ నదియే సర్వము నెఱుంగుచున్న దనువిషయము నెవ్వఁడును భంగము చేయఁజాలఁడు. నిదురించి మేల్కొనినపిదప “నేనునుఖముగ నిదురించితిని” అని సర్వాభావమును తాను కనుగొనినట్లు చేయువ్యవహారమే పైవిషయమునఁ జూచినంత ప్రామాణ్యము నొసంగుచున్నది. ఇక విచారంపుము. “నేను” అనఁగా నెవ్వఁడగును. నిస్సంశయముగఁ బైఁజెప్పఁబడినస్వతంత్ర చేతనమే యగును. కావున నోయాం జనేయా! నేను (అత్త)జడ మని యెన్నఁటికిని దలంపకుము.

చ. ఇఱువుగ నెన్న నెన్నఁ నొకయించుకలేకయ యున్నయున్నతిం

బొరలువికారకారణ మబోధము దీనితెఱుంగు రంగుగా

నెఱిఁగి శమించి మించి పరమేశ్వరభావముఁ బొంది బొంది తా

మఱచినధీరధీ రుచిరమార్గఁడు సూక్ష్మముఁ జేరుఁ జేరువనె. 93

టీ. ఇఱువుగఁ=బాగుగా, ఎన్నఁక, ఎన్నఁడు=ఎప్పుడు, ఒకయించుక లేకయ=కొంచెమైనను ఎన్నుస్వరూపములేకయే (అనఁగాకనఁబడకయే), ఉన్నయున్నతిక=ఉన్నరీతిగ నే, పారల...ణము=పారలు=అభివృద్ధిఁజెందుచున్న, వికార=ఉత్పత్తి వినాకాదివికారములయొక్క, కారణము=మేతువు (అనఁగా ఈవికారములు వస్తువులు కావన్నను ఉన్నట్లు గానవచ్చుటకుఁ గలమేతువు), అబోధము=అజ్ఞానమే (భ్రా)ంతివలన వికారములఁ జూచుచున్నారనుట), దీని తెఱుంగుక=ఈయజ్ఞానముయొక్క రూపమును, రంగుగాక=చక్కఁగా, ఎఱిఁగి=తెలిసికొని, శమించి=శాంతి నొంది, మించి=

అభివృద్ధి గాంచి, పరమేశ్వరభావముబొంది = పరబ్రహ్మత్వమునుజేంది, (“అహంశ్చ బ్రహ్మస్మి” అనుజ్ఞానముగలిగి), బొందిక=శరీరమును, తాక=తాను, మఱ...ర్గుడు-మఱచినకొ, ధీర=స్థిరమైన, ధీ=జ్ఞానముచే, రుచిరక=మనోహరమైన, మాన్యుడు=మారము గలవాడు, చేరుకొ=సమీపమున (అనగా కరతలామలకముగ, లేక అప్రయత్నిముగ), మోక్షముకొ=స్వతస్సిద్ధమెయ్యెముక్తిని, చేరుకొ=పొందును.

తా. ఇట్లెనచో లేనివికారము లేల తోపవలయు నందువేమో వినుము. దీని కంతయు నిజ్ఞానమే కారణ మని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. కావున నీవిషయమును స్పష్టముగఁ దెలిసికొనుము. ఎండమావులయందు నిరులేని దయ్య నున్నట్లు తోచినవిధమున నద్వితీయఁడగు బ్రహ్మమనందు ఈ ప్రపంచము తోచుచున్నది. ఈవిషయమును జక్కఁగ నెఱింగి నాకును బ్రహ్మమనకును భేదము లేదు. ప్రపంచము శూన్యము. నేను అద్వితీయఁడను అనుజ్ఞానమును దృఢముఁ జేసికొనవలయును. అప్పుడు ఈశరీరమువాస్తవికతలో శూన్యరూపమే కావున దీనియందాత్మాభిమానము కలుగదు. ఇట్లు దేహాభిమానమును బరిపూర్ణముగ ఎదిరి సంశయముల మాని “పరబ్రహ్మమద్వితీయము” అని చూచు మహాత్ముడు సమీపమున నే (అనగా దానన్నచోటనే) ముక్తినిఁజెందును. తెలిసికొనలేకపోవుటయేకాని యాత్మ యెప్పుడును ముక్తుఁడకదా.

ప్రబోధచంద్రోదయమున—“శ్లో. కాంతేంతమహిమ్ని నిర్మలచిదానందే తరంగానశీ, నిర్దుష్టేఽమృతేనాగరాంధిని మనా జ్ఞాన్తోఽపి నాచామతి, నిస్సారే మృగత్వస్థితార్ణవజలే భ్రాన్తోఽపి మాధుః పిబ, త్యాచామ త్యనుమోదలేఽభిరమ్యస్తే మజ్జత్యే ధోవత్తదృతి.” “కాంతమై యపరిమితప్రభాసముకలదై శుద్ధమైజ్ఞానానందే రూపమై నిశ్చలమైయున్న మోక్షమనెడు సముద్రజలమున సంపూర్ణముగ మునింగి యుండియు దానిజలముల నిఁచుకయైన వాస్వాదించుట. నిస్సారమై యెండమావులయందూరకకల్పింపఁబడినదై యున్న జలమున (అనగా శూన్యమయ్య నున్నట్లు తోచుచున్న సంసారమున నున్నట్లు అజ్ఞానముచే తలంచుచుండియు దానినిఎండమావులలోనినీటినిఁ) బాసముఁజేయుచున్నాడు. ఆచమనము చేయుచున్నాడు. దానిరుచికి మెచ్చుకొనుచున్నాడు. అంతకంటె నధిక మైనదిలేదని దానియందభిమానముగలిగియున్నాడు. దానియందే మునుగుచుఁ దేలుచున్నాడు. ఇది యేటిచిత్రము?” అను పద్యముచేతైవిషయముఁ జిత్రముగఁ గవి విర్ణించియున్నాడు.

అన. ఇట్లు పరమేశ్వరుడు సర్వమును వివరించి రామోపదిష్టదృగ్దృశ్యశ్రవితేకము నిట్లనె చెప్పచున్నాడు.—

వ. అని యుపదేశించి వెండియు నాత్మస్వరూపం బతిస్పష్టంబుగా నెఱిగి గుర్తొటకు నింక నొక్కపరిమఃహస్యంబుఁ జెప్పెద సావధానచిత్తుండై యాకళింపు మని యిట్లనియె.

టీ. అనియుపదేశించి=ఈవిధముగా బోధించి, వెండియొక్క=మతియు, అత స్వ
రూపంబు=కూటస్థుల ధర్మస్వరూపము, అతిస్పష్టంబుగా=మిగుల విశతముగా, ఎఱుఁ
గుకొఱకు=చెలిసికొనుటకై, ఇంక=ఇంకపై, ఒక్కపరమరహస్యంబుకొని అతిర
హస్యమగునొకవిషయము, చెప్పెదక, సావధానచిత్తుడనై=మిగుల శ్రద్ధతో, అక
ర్మింపుమని=వినుమని, ఇట్లనియె=ఈరీతిగ చెప్పబోవుచున్నాఁడు.

తా. ఓపార్వతీ! శ్రీరామచంద్రుఁ డీవిధముగాఁ దనయధార్మస్వరూపమును అం
జనేయనకు వివరించి చెప్పి మరల సుఖతరముగఁ చెలియఁ జేయవలె యి. క్రిందివి
ధముగ జెప్ప నుపక్రమించుచున్నాఁడు.

== దృగ్దృశ్యవివేకము. ==

శ్రీ. కలితశబ్దశ్రోత్ర ఘనమనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను
స్వర్ణత్వగిందియించుననోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను
సలలితరూపలోచనమనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను
గమనీయరసరసజ్ఞామనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి దృక్కు నేను

టీ. అతిసురభినాసికామనోహంకృతులును
దృశ్యములు గాన వీనికి దృక్కు నేను
బహువిధాంతర్బహిష్ట సప్రపంచ మెల్ల
దృశ్య మట్లాటఁ బరిపూర్ణదృక్కు నేను.

95

టీ. కలిత...కృతులు=కలిత=ఒప్పుచున్న, శబ్దమనువిషయము, శ్రోత్ర=దానిని
ప్రసించునట్టి శ్రోత్రేంద్రియము, ఘన=గొప్పదియగు, మనః=అయింద్రియమాలమున
ప్రత్యక్షజ్ఞానరూపముతో వెలుపలికి ప్రసరించునట్టిమనస్సును, అహంకృతులు=‘నేను
శబ్దమును వింటిని’ అని పలుకునహంకారమును, దృశ్యముల్=చూడఁబడునవి (శబ్దమును
శ్రోత్రమున ప్రసించును. మనోపృథ్వియా శ్రోత్రేంద్రియము ద్వారా వెలుపలికి ప్రస
రించినప్పుడే కాని యాప్రత్యక్షముకలుగదు. మఱియు నప్పు డహంకారము ‘నేనుశబ్ద
మును వింటిని’ అని యభిమానించును. ఈచెప్పఁబడినవిషయ మంతయును తనకు గోచ
రమగుచున్న దనటసర్వజనులకును ప్రత్యక్షము. “నేనివ్వడువినుచున్నాను” అనియొక
పురుషుఁడు భాషించునప్పుడు అది (అనగా అన్యతా) స్వయముగా నెఱుంగుచునేయు

న్నాడు కదా. ఇట్లే రూపస్వర్గరసాది ప్రత్యక్షములయందు కూడ నాయావిషయముల నాయాయుద్రియములు గ్రహించుటయు, వానిమూలమున మనోవృత్తియు వెలికి నిర్గమించుచుండుటయు అవియన్నియు అనకార్యములుగా నహంకారమభిమానమచుండుటయు నైజము. (ఈవిషయమునంతయును స్వయముగా నెఱుంగుటకూడ నైజమే యని గ్రహించునది.) వీనికికే = ఈశబ్రహ్మోత్తమనోహంకారములకు, నేను = కూటస్థుడనైన నేను, దృక్కుకే = సాక్షీనై యున్నాను. (తా ననగా కూటస్థుడై కాన వేటొకడు కాడుగదా) స్వర్గ...తులు = స్వర్గ = శీతోష్ణాదిరూపమగు స్వర్గము, త్వగింద్రియ = దానిని గ్రహించెడు త్వగింద్రియము, అంచత్ = ఒప్పుచున్న, మనోహంకృతులు = అచ్చట సహాయము చేయు మనోవృత్తి దానిని స్వకార్యముగా నభిమానించు అహంకారము, దృశ్యములు, వీనికికే, నేనుకే, దృక్కుకే, సలితరూపలాచనమనోహంకృతుల్, దృశ్యము వీనికికి దృక్కు నేను, కమనీయ = మనోహర మైన, రస = రుచి, రసజ్ఞా = నాలుక, మనోహంకృతులు = మనస్సు అహంకారము, దృశ్యములు = (స్వయముగా గ్రహించు ననగా కూటస్థుడై గ్రహించునటయే); నేను, వీనికికే, దృక్కుకే, అతి...తులు = అతసురభీ = మిక్కిలి సుగంధము, నాసికా = ఘ్రాణేంద్రియము, మనోహంకృతులు = మనోహంకారములును, దృశ్యములు, కానకే = చూడఁబడునవియే కావున, వీనికికే, నేను, దృక్కుకే, అట్లుగుటకే = ఈవిధముగా సర్వసాక్షీనై యుండుటచే, బహు... మెల్లకే = బహువిధ = అనేకవిధములైన (అనగా జ్ఞాతృ, జ్ఞాన, జ్ఞేతురూపతైన), అంతర్దృష్టిస్థ = లోపల వెలుపలనున్న, ప్రపంచమెల్లకే = మనోబుద్ధ్యాదిరూపమైనట్టియు శబ్దస్పర్శాదురూపమైనట్టి ప్రపంచములేయను, దృశ్యము, అట్లొకటకే = కావున, నేను, పరిపూర్ణ దృక్కుకే, పరిపూర్ణ = సర్వపరిపూర్ణుడనైన, దృక్కుకే = సాక్షీని.

తా. శబ్దస్వర్గరూపరసగంధములను వచచవిషయములును వానిని గ్రహించుటకు సాధనము లైన జ్ఞానేంద్రియము లైదును అయింద్రియములతో సంబంధించి (అనగా వానిగుండ వెలికి వ్యాపించి విషయములం బ్రకాశింపజేయుచున్న మనంబును అమనము నందు “నాది” యనునభిమానము గలిగి యున్నయహంకారంబును మఱియు లోపల వెలుపలఁ గల సర్వపదార్థములును దృశ్యములు) అనగా నాచే బ్రకాశింపజేయఁజేసికొనఁబడుచున్నవి. నేను (జ్ఞానరూపమగు బ్రహ్మము) వీని కన్నింటికిని సాక్షీని [అనగా బ్రకాశింపజేయఁ (తెలిసికొను) బడువాడు] కావున నాకును వీనికిని సంబంధములేదు.

అనఁ వైఁ జెప్పినవిషయము ననుభవపూర్వకముగా సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు. శ్రీ శబ్దాదివిషయపంచకము దృశ్యం బగు శ్రవణాదికరణపంచకమునకును

శ్రవణాదికరణపంచకము దృశ్యం బగు
 దతమనోబుద్ధ్యహంకృతుల కటయః
 దతమనోబుద్ధ్యహంకృతులు దృశ్యం బగు
 బరిపూర్ణదృశ్యయ బ్రహ్మమునకుఁ
 బరిపూర్ణదృశ్యయ బ్రహ్మంబు నగునాకు
 దృశ్యత్వ మెందుఁ జింతింప లేదు

జే. గాన నిరతిశయస్వప్రకాశనిర్వి
 కారనిర్విషయావ్యయాకాశకల్ప
 బుద్ధినాతికేసచ్చిత్తుఖస్వరూప
 సురుచిరాఖండశుద్ధచస్తువును నేను.

96

టీ. అరయః=విచారింపఁగా, శ్రవ...నకు శ్రవణ=చెవి, అది=మొదలుగాఁ
 గల, కరణ=జ్ఞానేంద్రియములయొక్క, పంచకమునకుఁ=విడిదిటికి, శబ్దాదివిషయపం
 చకము, శబ్ద=శబ్దము, అది=మొదలుగాఁగల, విషయపంచకము=వినువిషయములును,
 దృశ్యంబగుఁ=చూడఁదగిన వగును (అనఁగా జ్ఞానేంద్రియములశబ్దాదులను జూచున
 నుట), తత...శ్యంబగుఁ=తత=విస్తారములైన, మనోబుద్ధ్యహంకృతులకుఁ=మనోబుద్ధ్య
 హంకారములకు, శ్రవణాదికరణపంచకము=చెవి మొదలగుజ్ఞానేంద్రియములైదును,
 దృశ్యంబగుఁ=చూడఁదగినవగును(అనఁగా సంతకరణము జ్ఞానేంద్రియముంజూచునను
 ట), పరి...నకుఁ=పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకుడైన, దృశ్యయ=సర్వసాక్షియైన, బ్రహ్మ
 మునకుఁ=పరమాత్మకు, తత...తులు=తత=మనోబుద్ధ్యహంకృతులు, దృశ్యంబగుఁ=
 (సర్వసాక్షియాయంతకరణమునుజూచు ననుట), పరిపూర్ణదృశ్యయ బ్రహ్మంబునగునా
 కుఁ=సర్వవ్యాపకుడనుసర్వసాక్షిని, పరబ్రహ్మస్వరూపుడైననాకు, ఎందుఁ=ఎ
 చ్చటను, చింతింపఁ=విచారింపఁగా, దృశ్యత్వము=ఒకదానిచేఁ జూడఁబడుట య
 నుజ్ఞితి, లేదు=అనఁగా బ్రహ్మమునకు ద్రష్టయైవ్వఁడును లేడనుట. శబ్దాదులకుద్రష్టక
 ల్పడనువిషయము అనుభవినిద్ధము జ్ఞానస్వరూపుఁ డగుపరమాత్మనకుఁగూడ మఱియొక
 ద్రష్టకలఁడనుటయన్ననో ప్రత్యక్షవిరుద్ధము. జ్ఞానమును జూచుటకు మఱియొక జ్ఞాన
 ముకలదనుటనుసంధిము. దృశ్యమగుజ్ఞానమునకును ద్రష్టమజ్ఞానమునకును భేదమును
 నిరూపింపుటయే మొట్టమొదటనశక్యము. రెండును జ్ఞానములే కదా ఈయంశమును
 గూర్చి వివరణయును గోరువారు నాచే వివరింపఁబడిన బ్రహ్మగీత ౩ ఆ. 11లో.) కానఁ
 =కాఁబట్టి, చేను, నిరతి...వును-నిరతిశయ=(నాకంటె) సధికమగువస్తువులేవి(అనఁగా
 సర్వాధికమైనట్టియు), స్వప్రకాశ=రెండవసాక్షితో నవసరములేకస్వయముగానే ప్ర
 కాశించునట్టియు, నిర్వికార=ఉత్పత్తి మొదలగువికారములులేనట్టియు, నిర్విషయ=నేనే

సర్వమయుడ నగుటచేత దృశ్యములని చెప్పఁబడుచు (నాకంటె) భిన్నములగుపదార్థములు లేనట్టియు, అదృశ్యము = నాశరహితమైనట్టియు, ఆకాశకల్పము = ఆకాశముతోన మానమైనట్టియు, (అనఁగా భిన్నములని తలంపఁబడుచున్న సర్వపదార్థములతో సంబంధపడి యుండియు వాని వికారముల నుటనట్టియు), కల్పనాశీత-కల్పనా = “ఇతఁడిట్టివాఁడు” అని నిర్ణయించుటను (లేక తర్కములచేవికల్పముచేయుటను), అశీత = అనుక్రమించినట్టియు, (అనఁగా నిర్ణయించుటనుగాని వికల్పములచేయుటనుగాని వీలులేనట్టియు), సత్ = ఉనికియు, చిత్ = భావమును, సుఖస్వరూపముగాఁగలిగినట్టియు, సురుచిర = మనోహరమైనట్టియు, అఖండ = పరిచ్ఛేదములు (విభాగాలు) లేనట్టియు, శుద్ధవస్తువును = నిర్లమగు పరబ్రహ్మవస్తువును, నేను.

తా. అది యెట్లునైన వినుము. శబ్దస్వరూపరసగంధముల శ్రోతృత్వవృత్తుర్జిహ్వఘ్రాణములు క్రమముగ గ్రహించుచున్న వనుటయునుభవసిద్ధమగుటచే నీవిషయమునకు గూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవక్కఱలేదు. “నేనుకంటితో చూచుచున్నాను” అను మొదలగువ్యవహారము లీవిషయమునఁ బ్రబలప్రమాణములుకావున నింద్రియగులద్రవ్యను గూర్చి కొంత వివరింపవలయును. స్వానుభవమునబట్టి కొంచెము జాగ్రత్తతో విచారించినఁ దనయింద్రియములు చేయువిషయగ్రహణము తనకుఁజెలియుచున్నదనుట నెవ్వఁడును నిరాకరింపఁజాలఁడు. “నాకంటికి నెనుటఁ బెట్టుకొనవచ్చుచున్నది. కన్ను తెలుపును గ్రహించుచున్నదనుటను నే నెఱుంగుచును” అను వ్యవహారము నైవిషయమునఁ బ్రబలప్రమాణము. ఈ ప్రమాణమునలన నింద్రియములకు నష్టచ్ఛబ్దవాచ్యుం డైన యొకద్రవ్య కలఁడని స్పష్టమగుచున్నది. లోకమున సామాన్యముగ “నేను” అనుపదమునకు నంతఃకరణోపాధియందుఁ బ్రతిబింబించినజీవులఁ గాని యాయంతఃకరణముచే నూరక యావిరింపఁబడి మాత్రమే యున్నచైతన్యమునుగాని యర్థముగాఁ జెప్పుచున్నారు. కావున ఇంద్రియములకు ద్రవ్యయంతఃకరణమి. దీనికిని ఈ యంతఃకరణమునకును మఱియొక ద్రవ్యకలఁ డనుటయు ననుభవవిరుద్ధము కాదు. ఎవ్వం డైనను తన యందుఁ బ్రబలసంకల్పము తనకు తెలియదని చెప్పఁగలఁడా. “నామనసు స్వస్థముగ లేదు. మనసు నందు కలక కలదనుట నే నెఱుంగుచున్నాను” అను మొదలగువ్యవహారములు నీవిషయమునం బ్రమాణములు. సంకల్పమే కదా మనస్సు. అంతఃకరణ మంతయు నొక్కటియే కావున మనసునకు సాక్షియున్న నంతఃకరణమునకు సాక్షియున్నట్లే కావున మనసునకు నెవ్వఁడు సాక్షియై యున్నాడో వాఁడే నేను (బ్రహ్మము).

నాకు సాక్షియొవ్వఁడునులేడు. ఎట్లు తర్కించినను దాని (నాకుసాక్షికలదనుటను) నెవ్వఁడును నిర్ణయింపఁజాలఁడు. నేను స్వస్థకాశుఁడను (రెండవసాక్షితో

బనిలేకయే స్వయముగఁ బ్రకాశించువాఁడను) నాకంటెనధిక మగు పదార్థ మెద్ది యును లేదు. అట్టిపదార్థ ముండిననే కదా నన్నుఁ బ్రకాశింపఁ జేయువలయును మఱియు దృశ్యము లనుపదార్థము లొకప్పుడు కానవచ్చును మఱియొకప్పుడు కాన రాకపోవును (అనఁగా నావిర్భావతోభావములఁ జెందును; ఈ అవిర్భావతోభావములే యుత్పత్తివినాశము లని యిదివరకే చెప్పియున్నాము) నుండఁను. సాక్షికి నవి (ఉత్పత్తివినాశములు) యెన్నటికిని గలుగఁగూడదుకదా. కావున నాకుం గూడ మఱియొకసాక్షి యుండినవో నుత్పత్తివినాశము లుండి తీరవలయును. మనోవాంకారము లన్నియు సుషుప్తిసమయమున నశించినను నేను (సంకల్పసాక్షి యగు బ్రహ్మము) నశంపక వానివినాశమును జూచుచున్నాను. జాగ్రదవస్థలయుం దవి మరల నుత్పత్తి యగుచుండ “నే నేకరూపముతోనుండి మారుచున్నాను. నేను నుభయముగ నిజమైరించితినీ. అప్పుడు నాకేమియుం చెలియకుండెను” అను వ్యవహార మివిషయమునఁ బ్రమాణమని ఇదివఱకే చెప్పియున్నానుకదా. ఇకజూడుము. ఉత్పత్తివినాశ సాక్షినిగనా నుత్పత్తివినాశము లేట్లు కలుగును? కావున నేను నాశరహితుఁడ నగుటచే నాకు సాక్షి లేఁడు.

మఱియు కోశము లేకపోవుటచేతనే ఇతరవికారములు ఉండుట వృద్ధిఁజెంచుటవశించుట మొదలగునవియును లేవు. ఆకోశమువలె నీదృశ్యప్రపంచముతోసంబంధపడి యున్న నదీకి సాక్షి నగుటచే దీనివికారములు నన్ను బాధింపవు నేను నుభయములగు మొదలగు ననుభవములు భ్రాంతినిధములు కాని వాస్తవములు కావని ఇదివఱకే నిరూపించియున్నాను కదా. ఇట్లయిన నీకుసాక్షి లేకపోయిన నీవు (రాముఁడు బ్రహ్మము) కలవో లేవో నిశ్చయమెట్లు అనియెద వేమో వినుము. నేను (రాముఁడు బ్రహ్మము) స్వప్రకాశుఁడ నగుటచే నాయునికిని నేనే తెలిసికొందును గాని ఇతం డిట్టి వాఁడు అని ఇతరుఁ డెవ్వఁడును నిర్ణయింపలేఁడు. నేనుసత్యజ్ఞానానందరూపుఁడును. ఎప్పుడు నొక్కవిధముగాఁ బ్రకాశించువాఁడను. నిర్మలుండను.

మఱియొక్కవిశేషము బాగుగఁ చెలిసికొనుటకై (అనఁగా లోకానుభవానుసారముగా విభాగించి యెఱుంగుటకై) దృశ్యము వేఱు దృక్కు వేఱుఅని చెప్పితిని గాని వాస్తవస్థితిలో నాస్వరూపమునకు ఖండములే లేవు. నే నద్వితీయుండను. ఇట్లయిన సిద్ధాంతమునకు విరోధము వచ్చును. నీవు బ్రహ్మము జ్ఞానరూపుఁడ నిగుటచే నీకు విషయములగుపదార్థము లవశ్యముగా నుండి తీరవలయును కదా యనియెదవేమో అది యేకనియమము కాదు. ఇదివఱకు చెసిననిరూపణ ననుసరించి ప్రపంచము నాకంటె వేఱుకాదని తెలిసికొనియున్నావు. ఇదియును గాక జ్ఞేయములు లే కున్నను జ్ఞానము జ్ఞానమే కాని వేఱుకానేరదు. భ్రాంతివలన నిప్పుడు లేనిపదార్థములున్నట్లు తోచు

చున్నవి. కావున నాస్వరూపము (జ్ఞానరూపముగ) బ్రహ్మము. ఈమధ్యాపదార్థములకు సాక్షిగాఁ దోచుచున్నది. ఇంతయేకాని యీ ప్రపంచమునకు జ్ఞానమో స్వరూపమే. కావున నది నాకంటె వేఱు కానేరదు. వేఱు కాకపోయిన దృశ్యంబును కానేరదు. ఈకారణములన నాయందు సాక్షిత్వ ధర్మంబును ఉండనేరదు.

అన, ఇట్లు తనసర్వవశపూర్ణత్వమును విషయరహితజ్ఞానమాత్రరూపత్వమును ప్రకటించి మరలఁ బ్రకృతము (అనఁగా దృశ్యము వేఱు దృక్కు వేఱు అనుపద్ధతి ననుసరించి) తన మఱియొక సాక్షి లేడను విషయమును యుక్తి సిద్ధముగ నిరూపించు చున్నాఁడు. —

వ. అట్టిదృగ్విస్తువు నైననాకు దృశ్యస్వంబు గలుగ దెట్లనిన వినుము. దృక్కును, సంవిక్షును, జిత్తును, జ్ఞప్తియు, జ్ఞానంబును, బోధంబును, చైతన్యంబును ననునివి ఘట కుంభ కలశశబ్దంబులభంగిఁ బర్యాయనామంబు లట్లగుట దృక్కు నైనన న్నవలోకించునది దృగన్యం బనిన దీపభాస్యంబులై జడంబు లైనఘటాదులు భాసకంబై నదీపంబు బ్రకాశింపజేయు నేరనివగిది నాచేతఁ బ్రకాశ్యంబులై యచేతనంబు లైనయహంకారమనోనేత్రనూపాదికంబులు ప్రకాశకం బైనమత్స్వనూపంబుం దెలియనోవు. దృగంతరంబనిన నాదృగశరంబు స్వల్పప్రభారూపం బైనప్రదీపం బనల్పజేజోవంతుడగుభానుమంతుని వెలిగింప లేనిచుండఁబున నికృష్టం బై యెఱుంగ నమర్థంబుగాదు సమానంబై తేజసిల్లం జేయుననిన రత్నంబు స్వసదృశరత్నాంశరంబును భాసిల్లం జేయ శ్చనుంబు గానిపోలిక మత్సమంబై విలసిల్లం జేయ శక్తంబు గా దదియునుం గాక వేదాంతంబులయందు జైతన్యద్వయం బనుక్తం బది యట్లుండనిమ్ము సమత్కృష్టం బై కాంచు ననిన నదియు మఱియొక దృగంతరంబునకు దృశ్యంబు గావలయు నట్లయిన దానిం గనుంగొనుదృగంతరాంతరార్థ బింకొక్కటి యనిన నితైఱుంగున నసంఖ్యాతదృగంతరాంగీకారంబు దోచునందువలన నవస్థాదోషంబు ప్రాప్తం బగు నట్లు గాక కొన్ని దృగంతరంబుల నూహించి యొక్కటి నిలిపి ఇటమీఁద దీనికి ప్రప్త లేడనిన నన్నింటికిం గలుగ నితని కెట్లు లేకుండు గలం డనిన వానికి వ్యభిచారంబు వచ్చు నివ్వీధంబు గాక మొదటిదృగంతరంబు నిరతి శయం బనిన నెఱుఁగిది సర్వకారణం బై నిష్కారణం బై తనకంటె

నితరం బై ననర్పంబును సాధనంబు లేకయ తాన వీక్షించు నదియె
నేను గావున స్వప్రకాశపరిపూర్ణదృజ్జయ బ్రహ్మంబు నగుదు నని
యుపదేశించి మఱియు నిట్లనియె.

97

టీ. అట్టిదృగ్విస్తువునైననాకుఁ-అట్టి=నైనఁజెప్పిన, దృగ్విస్తువునైననాకుఁ=
సాక్షిరూపుఁడైననాకు, దృశ్యత్వంబుగలుగదు=చూడఁబడుట యనుకొని సంభవింపను.
(అనఁగా బ్రహ్మమనకు సాక్షిలేఁ డనుట.) ఎట్లనినకా, వినుము, దృశ్య-ను=“దృక్”
అనుపదంబును, సంవిత్తును=“సంవిత్” . ఆకుపదంబును, చిత్తును = “చిత్” అను
పదంబును, జ్ఞ-పియ్యక=“జ్ఞ-ప్తి” యను పదంబును, జ్ఞానంబును=“జ్ఞాన”మనుపదం
బును, బోధంబును=“బోధ” మనుపదంబును, చైతన్యంబును=“చైతన్య” మనుపదం
బును అనునివి=ఈపదములు, ఘట...భంగిక-ఘట=“ఘట” మనుపదంబును, కుంభ=
“కుంభ”మనుపదంబును, కలశ=ఈకలశ” మనుపదంబును, శబ్దంబుభంగిక=ఈపద
ములయట్లు, పర్యాయనామంబులు=ఒకపదార్థమునెప్పుడేర్లు, (అనఁగా ఘటాదిపదము
లెట్లాకఘటమునే చెప్పినో దృగాదిపదములు ఘట నట్లే పరబ్రహ్మమును చెప్పిననుట)
అట్లగుటక=ఈకారణమువలన, దృశ్యునైననన్ను=స్వసాక్షి నైననన్ను, ఆలొకించు
నది=చూచునని చెప్పఁబడునది, దృగన్యంబునక=దృశ్యమే యనినచో (అనఁగా
దృశ్యము లగు శబ్దాదిపదార్థములే తమకు సాక్షి నగునన్నుఁ జూచు ననినచో) దీప
భాస్యంబులై=దీపముచే ప్రకాశింపఁజేయఁదగియున్నట్లయి, జడంబులైన=స్వయము
గా ప్రకాశించునట్టిస్వభాసము లేని, ఘటాదులు=ఘటాదిపదార్థములు, భాసకంబైన
దీపంబుక = తమక బ్రకాశింపఁజేయుదీపమును, ప్రకాశింపఁజేయనేరనిపగిదిక =
(స్వయముగ) ప్రకాశింపఁజేయలేనట్లు, నాచేతంబ్రకాశ్యంబులై=నాచే ప్రకాశింప
చేయఁదగినవై, అచేతనంబులైన=జడములైన, అహం...బులు-అహంకార=అహంకా
రము, మనః=మనస్సు, నేత్ర=నేత్రము, రూప=అనేత్రముచే గ్రహింపఁబడురూపము,
(విషయేంద్రియమనోహంకారములకుఁ గలపరస్పరసంబంధము 96 పద్యములో వివ
రింపఁబడియున్నది.) అదికంబులు=మొదలైనవి (అదిపదమువలన నర్థవిషయ సర్వేం
ద్రియములను వానితోసంబంధము గలమనోఽహంకారములనుగూడ గ్రహించునది).
ప్రకాశకంబైన=తమక బ్రకాశింపఁజేయునట్టి, మత్స్వరూపంబుక=నారూపమును,
తెలియినోపపు = తెలిసికొనఁజాలవు (అనఁగా ప్రకాశింపఁజేయలేవు), (జ్ఞానమే
ప్రకాశ మని యిదివఱకేచెప్పియున్నాము,) దృగంతరంబనినక=మఱియొక దృశ్యు
నన్ను ప్రకాశింపఁజేయు నని చెప్పినచో, స్వల్పప్రభారూపంబు = స్వల్పమైనకాం
తియే స్వరూపముగాఁ గలది, వినుప్రదీపంబు = వినుచిన్న దీపము, అనల్పతేజోవంతుం
డగు=అపరిమితమగు ప్రకాశముగల, భానుమఁతునివెలిగింపలేని చందంబునక=నూర్య

నిఁ బ్రకాశింపజేయలేనట్లు, నిక్ష్పింబై=నన్నుఁ బ్రకాశింపజేయునని చెప్పబడినఁ
రెండవదృక్కు నాకంటె నల్పప్రకాశము గలదైనయెడల, ఎఱుంగనమర్థంబుగాదు=
నన్ను ప్రకాశింపజేయజాలదు, సమానంబై లేజరిల్లంజేయుననినకా = రెండవసాక్షి
నాతో సమానమగుప్రకాశముగలదై నన్ను ప్రకాశింపజేయుననిన, రత్నంబు,
స్వసదృశరత్నాంతరంబుకా=లేదతోసమానమగుకాంతిగలరెండవరత్నమును, భాస్విం
జేయకా=ప్రకాశింపజేయుటకు, క్షయంబుగానిపోలికకా=సమర్థము కానట్లు, మత్స్య
మంబై=నాతోసమానమై (యన్ను రెండవసాక్షి,) విలసిల్లంజేయక క్తంబుగాదు=నన్ను
ప్రకాశింపజేయ నేరదు, ఆదియనుంగాక=ఇంతమాత్రమేకాక, వేదాంతంబులయం
దుకా=వేదాంతకాస్త్రములలో, చైతన్యద్యయంబు=రెండుచైతన్యములు (కలవని), అను
క్తంబు=చెప్పబడియుండలేదు, ఆదియటుండనిమ్ము=ఆవిషయ ముండనిమ్ము (“యక్షి
ననునరించియే విచారితము” అని భావము), సమత్కృష్టంబై నాకంటెనధికమై
కాంచుననినకా = రెండవసాక్షి నన్ను ప్రకాశింపజేయునని చెప్పినచో, అదియకా=
సాక్షియును, మఱియొక దృగంతరంబునకుకా=దానికంటె నధికమగుప్రకాశముగల
మఱియొకసాక్షికి, దృశ్యంబుగావలయుకా=గోచరము కావలసివచ్చును, అట్లయినకా
=అట్లు చెప్పినచో (రెండవసాక్షికి ప్రప్తయగుమాడవసాక్షి గలడనినచో), దానికా
=ఆమాడవసాక్షిని, కనుంగొను...రంబు=కనుంగొను=చూచునట్టి, దృగంతరాంతరం
బు=మఱియొకసాక్షి (కావలసివచ్చును), ఇంకకా=మఱియు, ఒక్కటియనినకా=దా
నినిఁజూచుటకై మఱియొకసాక్షి గావలసివచ్చును అనినచో, ఇతైఱుంగునకా=ఈవిధ
ముగా, అసం...రంబు-అసంఖ్యాత=లెక్కకు మిక్కిలియైన, దృగంతరం = సాక్షు
యొక్క, అంగీకారంబు=ఒప్పుదల, తోచుకా=కావలసివచ్చును. (అనఁగా లెక్కకు
మిక్కిలియగు సాక్షుల నొప్పుకొనవలసి వచ్చుననుట) అందువలనకా=అకారణమువలన,
అనవస్థాదోషంబు=“అనవస్థ” (అంతము లేకపోవుట) యనుదోషము. ప్రాపంచ్యగుకా
వచ్చును, అట్లుగాక=అట్లు లెక్కకు మిక్కిలి యగుసాక్షుల నంగీకరింపక, కొన్నిదృ
దృగంతరంబులకా= కొన్నిసాక్షులను, ఊహించి = కలవని నిర్ణయించి, ఒక్కటి
నిలిపి = ఒకసాక్షియొద్ద నిలచి, ఇటమిఁదకా = ఇఁకమిఁద, దీనికికా = ప్రస్తుత
సాక్షికి, ద్రష్టలేడనినకా=మఱియొకసాక్షి లేడని చెప్పినచో, అన్నింటికిఁగలంగకా
=ఇంతఁజూచు నన్ను సాక్షులకిన్నిటికిని సాక్షియుండ, వీనికెట్లులేపండుకా = ప్రస్తుత
సాక్షికిమాత్రము సాక్షి యెట్లు లేకపోవును, కలంధనినకా = దీనికిఁగూడ సాక్షియు
న్నాడనినచో, వానికికా=ఆసాక్షికిఁగూడ (అనఁగా ప్రస్తుతమే సాక్షికిరెండవసాక్షి
లేడని చెప్పియున్నా మో ఆసాక్షికిఁగూడ) వృధాచారంబులచ్చుకా = నిషేధము కల్ప
గును. ఇవిధంబుగాక=ఇట్లు చెప్పక, మొదటిదృగంతరంబు = మొట్టమొదటిసాక్షి,
నిరతితయంబనినకా=అతిశయము లేనివాడు (అనఁగా తనకంటెనధ్యయగుసాక్షి యిత

నికి లేడు) (స్వప్రకాశుడు) అనినచో, ఎయ్యది=ఏసాక్షి, సర్వకారణంబై=సమస్తమునకును కారణభూతుడై, నిష్కారణంబై=తనకుఁ గారణము లేనివాడై, తనకంటె నితరంబైనసర్వంబుకంటె తనకంటె వేఱుగాఁ గనబడుననుస్తపదార్థములను, సాధనంబు లేక=రెండవసాధనములతోఁ బనిలేక (అనఁగా స్వస్వరూపములతో మాత్రమే), తానువీక్షించు=స్వయముగా ప్రకాశింపజేయునట్టి, అదియే=అమొదటిసాక్షియే, నేనుగావునక=నేను కాబట్టి, స్వప్ర...ప్ర...స్వప్రకాశ=తనంతఁదానే ప్రకాశించునట్టియు, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపక మైనట్టియు, దృశ్యయ=జ్ఞానస్వరూపమైనట్టియు, బ్రహ్మంబుకంటె పరబ్రహ్మమును, అగుదుక=వియున్నాను, అనియుపదేశించి=అని బోధించి, మఱియునిట్లనియెక=మఱియు సక్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁబోవుచున్నాఁడు.

తా. ఓయాంజనేయా! ఈప్రపంచమున కంతయును నేనుసాక్షి నగుదును; గాని నాకు సాక్షి లేడు అని ఇదివఱకు చెప్పియున్నాను. దానిని నిరూపించెదను. వినుము. దృశ్యసమిత్ చిత్రజ్ఞుఁడై జ్ఞానము బోధము చేతన్యము అనుపదములన్నియు ఘటకుంకుంభాదిశబ్దములవలె నాకుఁ బర్యాయనామములు. కావున నిపదములలో దేనినిఁ గైకొని వ్యవహరించిన నొక్కటియే. ఇక యుక్తిని వినుము. నాకు జ్ఞానమునకు మఱియొక సాక్షి కలఁ డనిన, వాఁడు చెతనుఁ డా? యచేతనుండా? ఆచేతనుఁడైనచో జ్ఞానమును బ్రకాశింపఁ జేయఁజాలడు. దీపముచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడు పదార్థములు (ప్రకాశకూన్యములగు పదార్థములు) దీపమును బ్రకాశింపఁజేయఁజాలవు కదా. నీటిచే (లేక జ్ఞానేంద్రియములచే) గ్రహింపఁబడు విషయముల నాజ్ఞానేంద్రియములు గ్రహింపఁజాలవుకదా. ఇట్లుగాక నాకంటె నితరుం డగుచేతనుఁ దొక్కఁడుకలఁడని చెప్పినచో నది వేదాంతకాస్తమునకు విరుద్ధము. యుక్తికింగూడ సరిపడదు. ఎట్లనిన; ఒకజ్ఞానమును వఱియొకజ్ఞానము ప్రకాశింపఁజేయు ననిన నా రెండవజ్ఞానము (ద్రష్టయగుజ్ఞానము) మొదటిజ్ఞానమునకంటె (దృశ్యమగుజ్ఞానమునకంటె) నధికమా? సమమా? లేక యల్పమా? అల్పమే యనినచో దీపము తనకంటె నధికకాంతి గలనూ ర్యునిం బ్రకాశింపఁ జేయఁజాలనట్లు ఆద్రష్టృజ్ఞానము దృశ్యజ్ఞానమును బ్రకాశింపఁ జేయఁ జాలదు. సమమనినచో ఒకరత్నము తనతో సమాన మైనకాంతి గలమఱియొక రత్నమును బ్రకాశింపఁ జేయనట్లు మొదటిజ్ఞానమును (అనఁగా దృశ్యజ్ఞానమును) బ్రకాశింపఁ జేయఁజాలదు. అధికమనినచో దానికంటె నధిక మగుమఱియొకజ్ఞానము దానికిఁ (ఆ రెండవజ్ఞానమునకు) గూడ సాక్షియై యుండవలసి నుచ్చును. ఈపక్షము నుఱిందించుటకవకాశ మేదియును లేదు. ఇట్లు (అనఁగా రెండవజ్ఞానమునకుఁ గూడ మఱియొకసాక్షి కలం డని) చెప్పినచో “నామూండవజ్ఞానమునకుఁ గూడ మఱియొక సాక్షి కలఁడు. ఆ సార్వజ్ఞానమునకుఁ గూడ మఱియొకసాక్షి కలఁడు. దానికిని మఱి

యొకసాక్షి దానికిని మఱియొకసాక్షి" అని లెక్కకు మిక్కిలి యగుసాక్షుల నంగీకరింపవలసి వచ్చును. ఇదియే యనవస్థాదోషము. (ఎప్పటికిని ముగియకుండుటయనుదోషము) ఇట్లు బహువిధములగుదోషములు కలుగుటచే నీపక్షము జ్ఞానమునకు మఱియొక జ్ఞానముసాక్షి కావలయును. అనుపక్షము సరియైనదికాదు అనవస్థాదోషము నెట్లును దొలగించుటకు పిలుచెను. కాని సాక్షులను అంగీకరించి యిచ్చట నెలిపి వీడికి సాక్షి లేదు అని చెప్పటకు పిలుచెను. అట్లు చెప్పిన వ్యభిచారదోషము వచ్చును. వాదము కొఱకై యాశ్రయించబడిననియమమునకు భంగము కలిగినేని యది వ్యభిచారదోషమనబడును. ఇచ్చట వాదముకొఱకై సాక్షి ప్రతిపదార్థమునకు నుండితీరవలయును. సాక్షి లేనిది యేవదార్థ మైనను నిశ్చయించబడదు; అనునియమ మాశ్రయించబడియున్నది. అనవస్థాపరిహరమునకునై కొన్ని సాక్షుల నంగీకరించి యొక్కనికి మాత్రము సాక్షి లేక డనినఁ బైనియమమునకు భంగమువచ్చుననుట స్పష్టమే కదా. కావున నెట్లును జెప్పటకు పిలుచెను. సంకల్పసాక్షి యగుజ్ఞానమే నిరతిశయ (తనకంటె నధికమగురెండవపదార్థము లేనిది) యనియు స్వప్రకాశ (స్వయముగ ప్రకాశించునది) యనియుం జెప్పితీరవలయును. అజ్ఞానమే నేను (రాముఁడు-బ్రహ్మ) కదా కావున నేను పరిపూర్ణుఁడను. సర్వసాక్షిని, ఓపార్వతీ! ఈవిధముగాఁ దనరత్నము నెఱిగించి సారాంశమును వివరించువాఁడై శ్రీరాముఁ డాంజనేయునితో నిట్లునియె.

అను. ఇట్లు దృష్టిశక్తుల నెఱిగించి సర్వము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

తే. తెలియఁబడుచున్నవిశ్వంబు దృశ్య మంచుఁ

దెలివి నై సర్వమును గాంచుదృక్కు నేను

మిగుల నాకంటె నన్యమేమియును లేదు

సత్య మిది సర్వవేదాంతసంగ్రహంబు.

98

టీ. తెలియఁబడుచున్న = జ్ఞానమునకు గోచరమగుచున్న, విశ్వంబు = ప్రపంచము, దృశ్యమంచు = దృశ్యమని ఈ ప్రపంచమునందు తెలిసినభాగము కొంతయు తెలియనిభాగము కొంతయుఁగూడ కలదు. అందఱును సర్వజ్ఞులుకాకగదా. ఇట్లును చెత "తెలియఁబడునదిదృశ్యము" అనిన తెలియఁబడనిదిదృశ్యమునకంటె వేరుకావచ్చుననియు దానివలన దృక్కుగు బ్రహ్మము సర్వసాక్షియనుట సంభవింపదనియు సంతయముతోచును. కాని ఇట్టిసంతయ మక్కఱలేదు. "ఇది తెలియను. ఇది తెలియదు" అను రెండువిషయములను పురుషుఁడు స్వయముగా నెఱుంగుచునే యున్నాఁడు. (అనఁగా పురుషునియధార్థస్వరూప మగు బ్రహ్మము తెలిసికొనుచున్నాఁడు. చిహ్నపృథికి గోచరమగుదానిని తెలియఁబడినదానిని గాను, గోచరముకానిదానిని తెలియఁబడనిదానినిగాను మనము వ్యవహరించుచున్నాము. కావున నియుభయరూపమగు ప్ర

సంచము పరబ్రహ్మమునకు గోచర మగుచునే యున్నదని విశ్వయించుకొనవలయును.) తెలివిసైన్జ్ఞానరూపుడైన నేను, సర్వముకొను సప్రపంచమును, (అనగా జ్ఞాతా జ్ఞాతరూపమును ముఖ్యవిధప్రపంచమును), కాంచునుచునట్టి, దృక్కు=సాక్షిని, మిగులనాకంఠేక=నాకంఠేనధికమును, అన్యమేదియును లేదు. (సర్వకారణభూతుడనగుటచే యథార్థమును విచారించిన దృశ్యము ప్రపంచముకూడనేనే,) ఇది=ఈవిషయము, సత్యము=నిజము, సర్వవేదాంతసంగ్రహంబు=సమస్తవేదాంతసిద్ధాంతసంగ్రహము.

తా. “ఈప్రపంచము నాచే నెఱుంగబడుచున్నది. ఇది దృశ్యము” అని జ్ఞానరూపుడైన నేను తెలిసికొనుచున్నాను. నైన నిరూపించినయొక్క ననుభవముననుసరించి ఈవిషయము స్పష్టమైయుండును. మఱియు ఏదృశ్యపదార్థములుకూడ నాకంఠే నేనుకొనియుండునాడ నిరూపించి యున్నాను. కావున నాకంఠే వేరైనదేదీయులేదు. ఇది యథార్థము. సర్వవేదాంతములును జెప్పబడియున్నవి.

క. జీవత్రితయతను త్రిత, యావస్థాత్రితయమునకు నతిరిక్తుడుఁ ద

ద్భావాభావజ్ఞుఁడు నగు, కేవలచిత్తయుడ నేను కీశాధీశా! 99

టీ. కీశాధీశా=వానరశ్రేష్ఠా! నేను, జీవ...లకుకొనిన త్రితయ=విశ్వత్రైజనప్రాజ్ఞలను ముప్పువల్ల జీవులకంటెను, తను త్రితయ=వానిచే నభిమానింపబడు వ్యక్తిగూలనూత్తరకారణశరీరములకంటెను, అస్థాత్రితయమునకుకొను = జాగ్రత్సృష్టసుషుప్తస్థితిలకంటెను, అతిరిక్తుడును=వేరైనవాఁడును, తద్భావా...డును- తత్=ఆతీవమలయొక్క, భావ=ఉనికిని, అభావ=లేమిని (అనగా అవిచ్ఛిన్నతతో భావములను) భావించును=తెలిసికొనువాఁడును, అగు...యుడకొను=అయినట్టి, కేవల=పరిశుద్ధుడైన (జీవస్వతంత్రుడైన), చిత్తయుడకొను=జ్ఞానమాత్రరూపుడను.

తా. ఓ దేహంజనేయా! నాకంఠేనితర మగునది యథార్థస్థితిలో లేకున్నను సాంఖ్యయోగావలంబులగువాడు ప్రపంచమునుండి నన్ను వేరుగాఁ జేసి తెలిసికొనువాడు కావున వారికి దృష్టదృశ్యజ్ఞాన మావశ్యకము. భ్రాంతులై సర్వత్ర భేదమును జూచుచుండువారలకభేదమును మొట్టమొదటనే గ్రహించుట యశక్యముకదా. కావున గూలనూత్తరకారణశరీరములకును అందలి జాగ్రత్సృష్టసుషుప్తస్థితిలకును వీనియందెల్ల నభిమానము గల విశ్వత్రైజనప్రాజ్ఞలకును సాక్షియై సర్వము నెఱ్ఱించుకొనుచున్నాడో వాడే బ్రహ్మమని మొదట తెలిసికొనవలయును. ఇట్లు జీవసాక్షీనగున నై తీర్చిన ఏశ్వరసాక్షి యగు బ్రహ్మమునుగూడ నెఱింగినట్లే యగును. నేనే బ్రహ్మమని ఇదివఱకే చెప్పితిని గదా. కావున నాస్వరూపము జ్ఞానమేయని తెలిసికొనుము. మొట్టమొదట విభాగపూర్వకముగ జ్ఞానముకలిగిన పిదప నవిభాగము గాను తదనం

తరము అది పరిశుద్ధము (అనగా నిర్వికేషము భేదము త్రికాలములయందును లేకుండుట) గాను జ్ఞానము కలుగును. ఇదియే చక్కనియూహము. “ద్రష్టా త్వమేవ సకలస్య న దృశ్యమేత నిత్యాకలయ్య తదను త్వదనన్యభూతం, వ్యాకృత్య దృశ్య మపి తాంధ్రీయమ ప్యపాస్య సంవిత్సుఖై కరసికా సముపాసలేత్వాం.” “బ్రహ్మసం దానుభవరసికు లగువారు మొట్ట మొదట నిన్ను (కృష్ణుని) ప్రపంచమునకు ద్రష్టగాను ఆ ప్రపంచమునకంటె భిన్నునిగాను భావించి పిదప నీవును ప్రపంచము నొక్కటి యేయని విచారించి తదనంతరము నీవు నిర్వికేషుడ ననియు నెట్లును నిరూపించుటకు నీలులేనివాడ ననియు చెలిసికొని నేవెందురు” అని మహాత్ము లీవిషయమును గూర్చి చెప్పియున్నారు.

అ. పైన జెప్పినవిషయమునే మఱియొకవిధముగా నిరూపించుచున్నాడు. —

సీ. భూతపంచకమును బుద్ధ్యహంకారంబు

లవ్యక్తమును నింద్రియములు పదియు

నొక్కటి విషయపంచకమును జేతనే

చ్చాద్యేషసుఖదుఃఖసంఘధృతులు

క్షరము తేత్రంబన గడు నొప్పు నిది యప

రావ్రకృతి యనగ బ్రకృతి యనగ

నలరు నీప్రకృతితోగలసి వ రించు చి

దాభానుఁ డక్షరఁ డాత్ముఁ డనఁగ

తే. బరగు తేత్రజ్ఞుఁ డన బరాప్రకృతినాగ

బురుషుఁ డనఁగ నీరెంటికె బొందు గలుగ

నొనరఁ గనుఁగొను నే బురుషోత్తముఁ డనఁ

బరుఁ డఁగ వెల్లుచుండుదుఁ బవనతనయ.

100

టీక. పవనతనయఁ=అంజనేయా ! భూతపంచకమును=అకాశాది పంచభూతము లను, బుద్ధ్యహంకారంబులు=బుద్ధి అహంకారము, అవ్యక్తమును=వీనికి కారణమన్న నవిద్య, పదియుఁ=జ్ఞానేంద్రియకర్తేంద్రియములుపదియును, ఒక్కటి=అంతఃకరణ మొక్కటియుఁ గలసి, ఇంద్రియములు=పదునొకం డింద్రియములును, విషయపంచక మును=శబ్దాదివిషయములైదును, చేత...ధృతులు=చేతన=ప్రాణము (లేక, చిత్తవృత్తి), ఇచ్చ=కామము, ద్వేష=కోపము, సుఖదుఃఖ=సుఖము దుఃఖము, సంఘ=వీనియొక్క సమదాయమును, ధృతులు=ధైర్యంబును, క్షరము=క్షర మనియు (నాశముకలది గావున క్షరము), తేత్రంబునఁ=తేత్రమనియు (పరబ్రహ్మ మతియొక విధముగాఁ దోచు విపరీతకల్పనలను, లేక సృష్టికాధారము గావున తేత్రము; భూమియందుపైరుపండి

నట్లు దీనియందును ప్రపంచరూపసస్యముఫలించును. కడుక్=మిక్కిలి, ఒప్పుక్=చెప్పబడుచు ప్రకాశించును. ఇది=ఈజ్జేత్రమే, అపరాప్రకృతియనగ=అపరాప్రకృతి యని (అపరమనగా యల్పదేశమున నుండునది “పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని” ని శ్రుతి; లేక తుచ్చమైనది), ప్రకృతియనగక్=మాయ యనియును (లేక, ఉపాదానకారణ మనియు), ఆలరుక్=ఒప్పుచుండుచు, ఈప్రకృతితోక్=ఈజ్జేత్రముతో, కలసి=కూడి, వర్తించుచిదాభానుడు=ఉన్నట్టిబ్రహ్మప్రతిబింబము, అక్షరుండు=నాశరహితుండు కావున నక్షరుఁ డనియు, అక్షుఁడనగక్=సర్వవ్యాపకుండు కావున నాత్మ యనియు, పరాప్రకృతినగక్=పరాప్రకృతియనియు (అపరాప్రకృతి కంటె శ్రేష్ఠుండు కావున జీవుని కీపేరు కలిగెను), పురుషుఁడనక్=శరీరములయందు వ్యాపించియుండువాఁడగుటచే పురుషుఁడనియు, జ్జేత్రజ్ఞుఁడనక్=జ్జేత్రమును చెలిసికొనుచుండువాఁడు కావున (అనగాఁ బ్రకాశించఁజేయుచుండువాఁడు కావున జ్జేత్రజ్ఞుఁడనియు), పరగుక్=ఒప్పుచున్నది, ఈరంటికిక్=ఈజ్జేత్రజ్జేత్రజ్ఞులకు, పాంసుగలుగక్=సంబంధముకలుగుచుండఁగా, ఒనరగనుఁగొనునేను=బాగుగచూచుచున్ననేను, పురుషోత్తముఁడనక్=క్షరాక్షరపురుషులకంటె శ్రేష్ఠుఁడగుటచేత పురుషోత్తముఁడనుపేర, పరుఁడనగక్=పరమాత్మయనుపేర, వెల్గుచుండుదుక్=ప్రకాశించుచుండును.

తా. ఓయాంజనేయా ! మఱియొకవిషయమును వినుము. నాయథార్థస్వరూపము స్పష్టముగఁ జెలియనచ్చును. పంచభూతములును బుద్ధియు నహంకారంబును జ్ఞానేంద్రియ కర్తేంద్రియములును అవ్యక్తంబును (ఇదియే యవిద్య) అంతఃకరణంబును జేష్ఠయను (ఇదియేక్రియాశక్తి) యిచ్చయు ద్వేషంబును ముఖంబును దుఃఖంబును దేహాది సముదాయంబును ధైర్యంబును (లేక శరీరాదులు దృఢములై నిలనుటకుఁ దగినయాధారశక్తియు) గలిసి జ్జేత్రమనఁబడును. ఇది సర్వవికారములకు నాధార మగుటవలన దీని కీపేరు కలిగెను. వివాశము కలది యగుటచేత క్షరమనియుఁ దుచ్చమైన ప్రకృతి యగుటచేత నపరాప్రకృతి యనియు సర్వవికారములకు నుపాదనకారణ మగుమాయయే స్వరూపముగాఁ గలది కావునఁ బ్రకృతి యనియు దీనినే వ్యవహరించుచున్నాము. ఈజ్జేత్రముతో సంబంధపడి యున్నచిదాభానుఁడే (జీవుఁడని పిలువఁబడుచున్న బ్రహ్మప్రతిబింబమే) జ్జేత్రజ్ఞుండు. పైఁ జెప్పినజ్జేత్రమును చెలిసికొనువాఁడగుటచే నీతని కీపేరుకలిగినది. మఱియు సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచేత నాత్మ యనియు శ్రేష్ఠుఁ డగుటచేతఁ బరాప్రకృతి “మాయాభాసేన జీవేశా కరోతీతి శ్రుతౌ శ్రుతం” “మాయ బ్రహ్మప్రతిబింబములచే జీవేశ్వరులఁ గల్పించుచున్నది. అని వేదములు చెప్పుచున్నవి” అను మొదలగు ప్రమాణములవలన జీవుఁడు మూడ మాయా

కార్య మగుటచే మాయయే కావున “జీవుడు పరాప్రకృతి” యని చెప్పబడుచున్నాడు అనియు పురుషులని చెప్పబడు శరీరములయం దుండువాఁ డగుటచే బురుషుఁ డనియు వానినే పిలుచుచున్నాము. నేను (బ్రహ్మము) ఈరెంటికంటెను వేఱగువాఁడను. ఈ ప్రకృతిపురుషులకు నున్న యనోన్యన్యసంబంధమును జూచుసాక్షిని. ఇట్లు ప్రకృతిపురుషులకంటె వేఱగుటచే బరుడనియుఁ బురుషోత్తముఁ డనియు (వైనఁ జెప్పబడినక్షరాక్షరములు పురుషులని చెప్పబడుచున్నవి. ఈపురుషులకంటె నధికుడు కావున బ్రహ్మము పురుషోత్తముఁడు) చెప్పబడుచున్నాను.

అవ. ఇట్లు క్షరాక్షరవిభాగమును జెప్పి దానిఫలమును నిరూపించుచున్నాడు—
క. నే ననుచు నక్షరుం డృజ్ఞానముచే క్షరము నెఱుంగుచందంబున విజ్ఞానముచే నప్పురుషుని, నే నని వీక్షింతు వేఱు నిజముగ లేమిన్.

టీ. అక్షరుండు=అక్షరుఁ డని చెప్పబడినకూటస్థుఁడు (జీవసాక్షి), అజ్ఞానముచే=నిజము నెఱుంగమిచేత, క్షరము=క్షేత్రమును, నేననుచు=“నేను”అనుచు (అనఁగా : తానే క్షేత్ర మనితలంచుచు), ఎఱుంగుచందంబున= తెలిసికొనుచున్నట్లు (అనఁగా: నభిమానించుచున్నట్లు), విజ్ఞానముచే= అనుభవపూర్వకమగు పరిశుద్ధజ్ఞానముచే, అప్పురుషుని= ఆకూటస్థుని, వేఱు=భేదము (నాకును కూటస్థునకును భేదము), నిజముగ= యథార్థము, లేమి= లేకపోవుటచే, నేననివీక్షింతు=“నేనే” యని తెలిసికొనుచుండును.

తా. లోకమునఁ బ్రతిపురుషుఁడును శరీరమునే యస్తచ్చబద్ధార్థమునుగా భావించుచున్నాఁ డగుట ప్రత్యక్షసిద్ధము. పురుషుఁ డనఁగా వైఁ జెప్పబడిన యక్షరపురుషుఁడే కాని యన్యుఁడు కాఁ డనుటయు శరీరము క్షర మనుటయు స్పష్టమైన విషయమే కదా! కావున “అక్షరుండు క్షరము నాత్మఁగా భావించుచున్నాఁడు” అని చెప్పవలయును. ఇట్లు భావించుట బ్రాంతి (అజ్ఞానము) అనుటలో సంశయము లేదు. యథార్థస్థితిలోఁ దాను నాశరహితుఁ డై యుండి పాక్షియైయుండి తనకు దృశ్యమై నాశముకలవై యున్నపదార్థాంతరము నాత్మఁగాఁ దలంచుట బ్రాంతి కాక నేమి యేమగును ? ఈవిధముగా నజ్ఞానమువలన నక్షరుండగు జీవుండు క్షరమగు శరీరము నెట్లాత్మఁగాభావించుచున్నాఁడో అట్లే నేనును (క్షరాక్షరసాక్షియగు బ్రహ్మంబును) ఆయక్షరపురుషుని విజ్ఞానదృష్టిచే నాత్మఁగా భావించుచున్నాను; వాస్తవస్థితిలో నాకు నాతనికిని భేదము కలుగదుకదా! నేనును జ్ఞానరూపుండను; క్షరసాక్షియగుటచే నాతఁడును జ్ఞానరూపుఁడు. జ్ఞానములు రెండు లేవినియు వానికే బరస్పరభేదము సంభవించ దనియు నిదివఱకే నిరూపించియున్నాను. ఇచ్చట నొక యపూర్వవిషయమును గ్రహింపవలయును. మనసు జడమగుటచేతను నాచే బ్రకాశింపజేయబడునది

యగుటచేతను జీవబ్రహ్మైక్యమును గ్రహింపజాలదు. కావున దానిని గ్రహించువాఁడును నేనే. మనోపృథ్వి యంతర్ముఖముగాఁ బ్రవర్తించి దానిని (జీవబ్రహ్మైక్యమును) గ్రహించినట్లుతోచినను అది (ఆగ్రహించుట)వృత్త్యవచ్చిన్నచైతన్యముచేతనే చేయుఁబడుచున్నది. కావున నాకంటె నన్యమైన దిందేదియు లేదు కదా! కావున “గ్రహించుట” యను కార్యమంతయు నాదియే కాని మఱియొకనిది యెన్నటికినిఁ గాఁజాలదు.

అవ. తనకును అక్షరపురుషునకును భేదము లేదనువిషయమును ఆనుభవపూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాఁడు. —

తే. పరుండ నగునాకు నక్షరపురుషునకును

భేద మేమియు లేదు కన్నెట్టి చూడఁ

గలదె వే టించు కయిన లోకమున ముఖ్య

బింబమునకును దత్ప్రతిబింబమునకు.

102

టీ. పరుండనగునాకు = త్సరాక్షరపురుషులకంటె వేఱగుటచేత పరమాత్ముఁడని చెప్పఁబడునాకును, అక్షరపురుషునకు = అక్షరుండని చెప్పఁబడియున్నకూటస్థునకును, కన్నెట్టిచూడఁ = విచారించి చూచినచో, భేదము, ఏమియులేదు = గొంచెమైనను లేదు. (అనఁగా కూటస్థుఁడును నేనును ఒక్కటియే యనుట.) లోకమునకు = జగత్తునందు, ముఖ్యబింబమునకు = ముఖ్యమైనబింబమునకును, (ఏమియుప్రతిబింబించునో ఆముఖ్యవస్తువు బింబ మనఁబడును. దర్పణాదులయందుఁ దోచురూపము ప్రతిబింబ మనఁబడును.) తత్ప్రతిబింబమునకు = ఆవస్తువుయొక్క ప్రతిబింబమునకును, వేఱు = భేదము, ఇంతైనఁ గలదేకొంచెమైన నున్నదా. (లేదనుట.)

తా. ఎట్లు చూచినను ఆయక్షరపురుషునకును నాకును (బ్రహ్మమునకును) భేదముకలుగదు. ఎట్లనిన, ఆయక్షరుండ నా ప్రతిబింబమని చెప్పియున్నాను; బింబప్రతిబింబములకు భేదము లేదనుటయు ననుభవసిద్ధ మగుటచే నిర్వివాదాంశము. కావున మాకిరువురకు భేద మెప్పటికిని లేదు.

తే. ఘటము పొలిసినఁ దద్దటాకాశ మాక

సమునఁ జెందినకరణి విజ్ఞానదృష్టి

క్షరమునెడఁ బొసి నిర్మలాక్షరుఁడు నన్ను

బొంది క్రమ్యుఁడ బొరయిండు పూర్వసంజ్ఞ.

103

టీ. ఘటముపొలిసినకు = ఘటము నశించినప్పుడు, తద్దటాకాశము = ఆఘటము నందున్న యాకాశము, అకసమునకు = మహాకాశమునందు, చెందినకరణి = చేరినట్లు,

విజ్ఞానదృష్టిఁజ్ఞానదృష్టిచేత, క్షరముఁక్షర మని చెప్పఁబడినదేహదులను, ఎడ
బాసి=విడిచి (ఆనఁగా: దేహదుల నభిమానించుట మాని,) నిర్మలాక్షరుఁడు=పరిశుద్ధుఁ
డైనకూటస్థుఁడు, ననుఁపతమాత్మరూపుఁడైననన్ను, పొంది, క్రమబ్రహ్మఁమరల,
పూర్వసంజ్ఞఁమునుపటియొక్కరూపమును, పోయఁడు=చెందఁడు ప్రపంచాత్మయే
యగును కాని జీవాదినామములచే న్యవహారయోగ్యుఁడుకానేరఁడు. అజ్ఞానమనాదియే
యైనను జ్ఞానముచే నశించును. నశించినపిదప మత్రీయొకమాటు పుట్టుననుట యసంభ
వము. ఏపదార్థవిషయమెట్లున్నను అజ్ఞానముమాత్ర మొకమాటు నశించిన రెండవ
మాటు పుట్టునదికాదు. ఒకవిషయ మెన్నిదినములనుండి తెలియకుండినను ఒకమాటు
హితబోధ మొదలగువానివలన చెలిసెనేని మరల నెప్పటికి (అవిషయము) తెలియకుం
డునది కానేరదు కదా. మఱపనఁగా జ్ఞప్తిలేకపోవుటయే కాని తెలియకపోవుట
కాదు. కావున జ్ఞానమునలన బ్రహ్మైక్యము కలిగినపిదప మరల నజ్ఞానము జనింపదు.
అజ్ఞానకార్యములగు జీవాక్షరకూటస్థాదిసంజ్ఞలుకూడ లభింపవు.

తా. కావున జ్ఞానదృష్టిచే నాయొక్కరూపుఁడు క్షరమును విడచి తనకు బింబ
భూతుఁడగునన్నె యాత్మగా చెలిసికొనవలయును. ఇట్లు తెలిసికొనెనేని ఘటము
నశించినప్పుడు ఘటాకాశము మహాకాశమునఁ గలిసినవిధమున నద్దమును తీసివేసిన నం
దలి ముఖపత్రిబింబము బింబభూత మగుముఖమునఁ గలిసినవిధంబున నాయొక్కరుఁడు
నన్నుఁజెందును. అజ్ఞాన మొక్కమాటు నశించిన రెండవమాటు పుట్టునది కాకపోవుటచే
నాయొక్కరునకు నాత్మబ్రహ్మైక్యజ్ఞానము కలిగినపిదప జీవత్వాదు (జీవాద్యవహారము)
తెన్నటికిని గలుగవు.

వ. ఇట్లు పృథివ్యస్తేజోవాయ్వాకాశంబులును మనోబుద్ధ్యహంకారము
లును వీనికిఁగారణం బైనయవ్యక్తంబును శ్రోత్రత్వక్షుర్రీహావ్యహారిణ
వాక్సానిపాదపాయూపస్థ లనుదశేంద్రియములును శబ్దస్పర్శరూప
రసగంధంబు లనుపంచవిషయంబులుంగూడి యిరువదినాలుగుతత్త్వం
బులగుఁ గొందఱు వాగాదికర్తేంద్రియపంచకంబును శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రి
యపంచకంబును శబ్దాదివిషయపంచకంబును బ్రాణాదివాయుపంచ
కంబును మానసాద్యంతఃకరణచతుష్టయంబునుగూడి యిరువదినాలుగు
తత్త్వంబులని చెప్పదు రీచతంత్రివ్యంశతీత తత్త్వంబులను శరీరత్రయం
బనియుఁ బంచకోశంబులనియుఁ బండితులు గణెంతు రిది మదియాహ
రాకృతి యిది క్షేత్రంబు క్షరంబు బ్రకృతి యనాత్మదృశ్యం బనత్మ
జడంబు దుఃఖాత్మకంబు సంసారం బన నొప్పు దప్తాయఃపిండంబుతో

గూడి ప్రకాశించుకృతానునిచందంబున మిథ్యాతాదాత్మధ్యానంబు
చేత దీనితో నెనసి ప్రవర్తించు మదంతభూతుం డైనజీవుండు పంచవింశ
కుండితం డనన్దీయపరావ్రకృతి తే త్రజ్ఞం డక్షరుండు పురుషుం డాత్మ
డు దృష్ట సద్రూపకుండు చేతనుం డానందమయుండు సంసారి యనం
దేజరిల్లు చుండు నది యెట్లనినఁ బూర్వోక్త తత్త్వంబులలోఁ బ్రధా
నానందమంబు సర్వకార్యకారణాశ్రయంబు సకలవాసనామయం
బనాద్యనిర్వచనీయాజ్ఞానకల్పితంబు నైనబుద్ధ్యహంకారాత్మకాంతః
కరణవృత్తివిశేషంబునందు జుఘటంబునం దాదిత్యప్రతిబింబంబును
దర్శింపంబునందు ముఖాభానంబుం దోచినవిధంబున నస్తవచ్చాయ
ప్రతిఫలించి తదపాధికుండు కరణభోజ్యజ్ఞాన ప్రమాణశబ్దవాచ్యం
బైనస్థూలగోళకోపహితజ్ఞానకర్తృద్రీయ ప్రాణపంచకసమన్వితమనశ్చి
త్తాత్మకాంతఃకరణవృత్తివిశేష సాధనంబుచేతఁ గార్య భోగజ్ఞేయప్ర
మేయశబ్దవాచ్యంబు లైనశబ్దాదివిషయంబుల ననుభవించుచుఁ
గర్తయు భోక్తయుఁ జ్ఞాతయుఁ బ్రమాతయు క్రోతయు స్పృష్టయు
దృష్టయు రసయితయు స్పృతయు వక్తయు దాతయు గంతయు
విసర్జయితయు నానందయితయు బ్రాణియు మంతయు దేహియు జీవు
డు ననం బ్రసిద్ధుండు సమధికశరీరజాగ్రదవస్థాభిమాని యై విశ్వం
డన సూక్ష్మదేహ స్వప్నావస్థాభిమాని యై తైజసుం డనఁ గార
ణాంగసుషుప్త్యవస్థాభిమాని యై ప్రాజ్ఞఁ డన విలసిల్లి నిఖలవాసనా
సమేతుండు యయస్కాంతసాన్నిధ్యంబువలన నయస్సు చలించెడు
తెఱంగున సూర్యాలోకంబు నాశ్రయించి స్వస్వవ్యాపారంబులం
బ్రవర్తించుజనంబుభంగి సర్వాధిష్ఠానభూతుండుఁ బ్రధానపురుషేశ్వ
రుండుఁ బురాణపురోత్తమాఖ్యుండుఁ దనకు ముఖ్యబింబభూతుండు
షడ్వింశకుండుఁ బరుండుఁ బరమాత్ముండు నైననానన్దిధానంబువలన
నన్దీయతేజంబు సంశ్రయించియు నన్నెఱుంగక తన్ను నామ
రూపాత్మకునింగాఁ దలంచి సంస్మృతిచక్రంబునం బరిభ్రమించుచుండు
నిట్లాద్యనంతకాలంబుఁ బ్రవర్తించుచుండి యెట్లకేలకు ననేకజన్మా
ర్జితపుణ్యపుంజపరిపాకవిశేషంబువలన మదనుగ్రహంబువలనఁ బరిశు

ధృహృదయుండు సాధనచతుష్టయసంపద్విశిష్టుండునై సద్గురుచరణంబు
 శరణంబు నొంది తత్ప్రసాదలభ్యాత్మానాత్మవివేకజ్ఞానసహితం జై
 యక్షుడుండు గాయాద్యహంకృత్యంతం బైనక్షరం బంతయుఁ దాను
 గా నని నిరాకరించి కలశజలనాశానంతరంబున నుపసూర్యకంబు మా
 ర్తాండునిం జెందినకై వడి ముకురవియోగం బగుచుండ నదనాభానంబు
 ప్రధానానంబునఁ గలసినరీతి మరఘటకుడ్యకుసూల స్తంభపటాద్య
 ఖలమూర్తద్రవ్యంబుల వేర్వేటి విభజించిన నశేషవస్తునిషేధావధి
 భూతంబున మూర్తంబు నగుతదవచ్చిన్నాకాశంబు మహాకాశంబైన
 పగిదిఁ దనుత్రయవిలక్షణంబు నవస్థాత్రయసాక్షియుఁ బంచోళవృక్ష
 రిక్తుండునై యఖండాద్వితీయసచ్చిదానందస్వరూపపరిపూర్ణపరబ్రహ్మ
 తత్త్వమాత్మం డగుక్షరాహరాతీతపురుషోత్తమతత్త్వంబేనని చెప్పి
 గుఱియు నిట్లనియె.

104

టీ. ఇట్లా=ఈవిధముగా, పృథివ్యక్షేజోవాయ్వాకాశంబులును=భూమి మొద
 లైన పంచభూతములును, మనోబుద్ధ్యహంకారంబులును=మనః=సంకల్పాత్మక మైన
 మనంబును, బుద్ధి=నిశ్చయాత్మిక యైనబుద్ధియును, అహంకారంబులును=గర్వరూప
 మైన అహంకారంబును, పినికె = ఈమనోబుద్ధ్యహంకారములకు, కారణంబై,
 అవ్యక్తంబు=మాయయును (లేక మలినసత్వప్రధానయును), శ్రోత్ర...స్థుల-శ్రో
 త్ర=చెవియును, త్వక్=త్వగింద్రియంబును, చక్షుః=నేత్రంబులును, జిహ్వ=నాలుక
 యును, ఘ్రాణము=వాసికయును, (ఇవియైనను జ్ఞానేంద్రియములు,) వాక్=వాగి
 ద్రియంబును, పాణి=హస్తములును, పాదము=పాదములును, పాయు=గదంబును,
 ఉపస్థ=గుహ్యంబును (ఇవి యైనను గర్తేంద్రియములు) అనుదక్షేంద్రియంబులు=
 అనుపదియింద్రియంబులును, శబ్ద...బులు-శబ్ద=శబ్దంబును, స్పర్శ=శీతోష్ణాదిభేదము
 లు గలస్పర్శమును, రూప=తెలుపు మొదలగుభేదములు గలరూపంబును, రస=ప్రా
 విధములగురుచులును, గంధంబులు=వాసనలును (ఇవి యైనను విషయములు,) అను
 పంచవిషయంబులుగూడి=ఈ చెప్పబడిన విషయములతోఁ గూడ నన్నియును గలసి,
 ఇనుపదినాలుగుతత్త్వంబులగుకొ, కొందఱు, వాగాదికర్తేంద్రియపంచకంబును=
 వాక్కు మొదలగుకర్తేంద్రియము లైదును, శోత్రాది జ్ఞానేంద్రియపంచకం
 బును=చెవిమొదలగుజ్ఞానేంద్రియము లైదును, శబ్దాదివిషయపంచకంబును = శబ్దము
 మొదలగువిషయము లైదును, ప్రాణాదివాయుపంచకంబును=ప్రాణము మొదలగు
 వాయువు లైదును, మానసాద్యంతఃకరణచతుష్టయంబునుగూడి = మనసు మొదలగు

సంతోకరణములు నాల్గును గూడి, ఇరువది నాలుగు తత్త్వంబులని చెప్పదురు. ఈచతుర్వింశతి తత్త్వంబులకుఁ = ఈ యిరువది నాలుగు తత్త్వంబులను, శరీర త్రయంబనియ్యకుఁ = మూలనూత్నకారణ శరీరము లనియు, పంచకోశంబులనియ్యకుఁ = అన్నమయము మొదలగు పంచకోశములనియు, పండితులుగణింతురు = జ్ఞానులగువారు చెప్పచున్నారు.

ఇది = ఈ చెప్పబడినది, మదీయాపరాప్రకృతి = నాసంబంధమైనపరాప్రకృతి, ఇది = ఈ చెప్పబడిన పరాప్రకృతి, తేత్రంబును = తేత్ర మనియును, ఊరంబును = నశించునది కావున ఊరం బనియును, ప్రకృతి = ప్రపంచమున కుపాదానకారణముకావున ప్రకృతి యనియును, అనాత్మ = ఆత్మకంటె వేరు కావున ననాత్మయనియును, దృశ్యంబు = ద్రవ్యచే జూడఁబడునదికావున దృశ్యమనియును, అసత్తు = జ్ఞానముచే నశించునది కావున తూన్య మనియును, జడంబు = స్వయముగాఁ బ్రకాశించలేదు కావున జడమనియును, దుఃఖాత్మకంబు = దుఃఖమయ మైన దనియును, సంసారంబు = జీవునిఁ ద్రప్పనది కావున సంసారమనియును, అనకుఁ = అని యీపేర్లతో, ఒప్పుకుఁ = వ్యవహరింపఁబడుచున్నది, తప్తాయః పిండంబుతోక = కాలినయినుపముద్దతో, కూడి = సంబంధపడి, ప్రకాశించుకృతానుని చందంబునకుఁ = ప్రకాశించునట్టియన్నివలె, మిథ్యా... చేతక = మిథ్యా = అసత్యమైన (లేక ఉన్నట్లుతోచునట్టి), తాదాత్మ్యధ్యానంబుచేతక = అదియే నేను అనెడుతలంపుతో, దీనితోక = ఈపరాప్రకృతితో, ఎనసి = కలసి, ప్రస... వుండు - ప్రసరించు = సంచరించుచున్న, మత్ = నాయొక్క (బ్రహ్మమయొక్క), అంశ = భాగముచేత, భూతుండైన = పుట్టిన (లేక భాగమైన), జీవుండు... పంచవింశమండు = ఇరువదియైదవ తత్త్వము, ఇతండు = ఈజీవుండు, అన్న... ప్రకృతి - అన్నదీయ = నాసంబంధమైన, పరాప్రకృతి = పరాప్రకృతి యగును. (పరాప్రకృతి యనఁగా సుత్రము మైనప్రకృతి,) తేత్రజ్ఞాండు = తేత్రమును తెలిసికొనువాండు కావున తేత్రజ్ఞాండు, అక్షరుండు = నశింపఁడు కావున నక్షరుండు, పురుషుండు = శరీరములయందు చ్యాపించియున్నాండు కావున పురుషుండు. ఆత్మండు = సర్వమును ధరించుచున్నాండు కావున నాత్మండు, రక్ష = సర్వమును జూచువాండు, సదూపకుండు = బ్రహ్మంశ మగుటచే నాశరహితుండు, చేతనండు = జ్ఞానహోపుండు, అనందమయుండు = అనందరూపుండు, సంసారి = సంసారము కలవాండు (అవిద్యకు లోబడినవాండు కావున సంసారి,) అనకుఁ = అనుపేర్లతో, లేజరిల్లుచుండుకుఁ = ప్రకాశించుచుండు, అదియెట్లనినకుఁ = అదియేలా గనిన, పూర్వోక్తతత్త్వంబులలోక = ఇదిసఱకు చెప్పబడి యున్నతత్త్వంబులలో, ప్రధానావయవంబును = ముఖ్యమైనదియు, సర్వ... బును - సర్వ = సమస్తమైన, కార్య = కార్యములకును, కారణ = కారణములకును, ఆశ్రయంబును = ఆధార మైనదియును, సకలవాసనామయంబును = అనేకవిధము లగుకర్మవాసనలతోఁ గూడినదియు, అనా... నైన - అనాది = మొదలు లేనట్టి

యు, అనిర్వచనీయం=ఇట్టిదని చెప్పరానట్టియు, అజ్ఞానం=అజ్ఞానముచేత (మాయచేత), కల్పితంబులైన=ఏర్పఱపఁబడినట్టియు, బుద్ధ్య...నందు-బుద్ధి=నిశ్చయంబును, అహంకారం=అభిమానంబును, ఆత్మకం=స్వరూపముగాఁగలిగినట్టియు, అంతఃకరణం=అంతఃకరణముయొక్క, వృత్తివిశేషంబునందుకొనిర్వలన్వృత్తియందు, జలఘటంబునందుకొనిటికుండమును, అదిత్యప్రతిబింబంబును=సూర్యునియొక్క ప్రతిబింబంబును, దర్పణంబునందుకొని=అద్దమునందు, ముఖాభాసంబును=ముఖముయొక్కప్రతిబింబంబును, తోచినవిధంబునకొనకనఁబడునట్లు, అస్తచ్ఛాయప్రతిఫలించిన=నాచ్ఛాయ ప్రతిఫలింపఁగా, తమపాధికుండై=ఆయంతఃకరణవృత్తియే యుపాధికాకలవాడై, కరణ...లైనకరణం=సాధనమనెడు, భోజ్యం=అనుభవింపఁజేయుపదార్థమనెడు, జ్ఞానం=జ్ఞానమనెడు, (జ్ఞాన మనఁగాఁ దెలిసికొనుసాధనము) ప్రమాణం=ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములనెడు, శబ్దం=శబ్దములతో, వాచ్యంలైన=చెప్పఁదగినట్టియు, స్థూల...చేతకొ-స్థూలం=బాగున్నగానవచ్చుచున్న, గోళకం=కన్నులు చెవులు మొదలగునింద్రియస్థానంబులయందు, ఉపహితం=నిలచియున్న, జ్ఞానకర్తృంద్రియం=జ్ఞానేంద్రియకర్తృంద్రియములయొక్క, ప్రాణపంచకం=ప్రాణములయొక్క పంచకముతో, సమన్వితం=కూడినట్టియు, మనః=సంకల్పముతో, చిత్తం=సంశయము (ఈవృత్తులు గలయంతఃకరణావస్థలనుఁ గ్రహించుగ మనస్సనియు చిత్తమనియుఁ బేర్లు. ఇచ్చట సుత్తరసందర్భము ననుసరించి మనశ్చిత్తపదములకు సంకల్పసంశయములనియొ చెప్పియున్నాము.) ఆత్మకం=స్వరూపముగాఁగల, అంతఃకరణవృత్తి=అంతఃకరణవృత్తులనెడు, విశేషసాధనంబులచేతకొ=ప్రత్యేకసాధనములతో(జ్ఞానేంద్రియములు విషయములగ్రహించుసామర్థ్యముగలిగియున్నను శబ్దాదిరూపములతోవెలికివచ్చుచిత్తవృత్తినహాయములేకస్వయముగ నవ్యయములగ్రహింపఁజాలవుకొవున విషయగ్రహణమునందింద్రియములు సామాన్యసాధనములు; చిత్తవృత్తులు విశేషసాధనములు అని తెలిసికొనవలయును.) కార్యం=కార్యములనెడు, (కార్యమనఁగా నొకదానివలనఁ బుట్టునది) భోగం=సుఖము (లేక అనుభవింపఁదగినది) అనెడు, జ్ఞేయం=తెలియఁబడదగినదియనెడు, ప్రమేయం=ప్రమాణములచే నిర్ణయింపఁదగినదియనెడు, శబ్దవాచ్యంబులైన=శబ్దములతోఁ జెప్పఁబడుచున్న, శబ్దాదివిషయంబులకొ=శబ్దము మొదలగువిషయముల నైదింటిని, అనుభవించుచుకొ, కర్తయుకొ=చేయువాఁడు, భోక్తయుకొ=అనుభవించువాఁడు, జ్ఞాతయుకొ=తెలిసికొనువాఁడు, ప్రమాణయుకొ=ప్రమాణములచే గ్రహించువాఁడు, శోధితయుకొ=వినువాఁడు, స్పృష్టయుకొ=తాకువాఁడు, ద్రష్టయుకొ=చూచువాఁడు, రసయితయుకొ=రుచిఁ జూచువాఽడు, ఘాతయుకొ, మార్కొనువాఁడు, వక్తయుకొ=చెప్పవాఁడు, దాతయుకొ=ఇచ్చువాఁడు, గంతయుకొ=పోవువాఁడు విసర్జయితయుకొ=మలాదులను విసర్జించువాఁడు, అనందయితయుకొ=అనందించువాఁడు, ప్రాణియుకొ=ప్రాణము గలవాఁడు, మంతయుకొ=

తలంచువాడు (లేక సంకల్పించువాడు), దేహియై = దేహముకలవాడు, జీవుఁ
డును = జీవుఁడు (అనగా : ప్రాణములను బోపించువాడు), అనఁ = అనుపేర్లతో,
ప్రసిద్ధుండై = ప్రసిద్ధిచెంది (లేక సర్వజనులకును స్పష్టముగఁజెలియును), సమ...
నియై = సమధిశశరీర = స్థూలశరీరమునందును, జాగ్రదవస్థా = జాగ్రదవస్థయందును, అభి
మానియై = అభిమానము కలవాడై, విశ్వుండనఁ = విశ్వుఁడనియు, నూత్న . నియై =
నూత్నదేహ = నూత్నశరీరమునందును, స్వప్నావస్థా = స్వప్నావస్థయందును, అభిమాని
యై = అభిమానము గలవాడై, తైజసుండనఁ = తైజసుఁడనియును, కార...నియై =
కారణాంగ = కారణశరీరమునందును, సుషుప్తవస్థా = సుషుప్తవస్థయందును, అభిమా
నియై = “నేను” అనునభిమానము గలవాడై, ప్రాజ్ఞుండనఁ = ప్రాజ్ఞుఁడనియు, విల
సిల్లి = ప్రకాశించి, నిఖిలవాసనాసమేతుండై = సకలవిధములగుర్నవాసనలతోఁగూడి,
అయస్కాంతస్థాన్నిధ్యంబువలనఁ = అయస్కాంతరత్నము సమీపమునందుండుటవ
లన, అయస్సుచలించెడు తిత్తింగునఁ = ఇనుముకదలునట్లు, సూర్యలోకంబునాశ్రయిం
చి = నూర్యునికాంతి నాధారముగాఁజేసికొని, స్వస్వవ్యాపారంబులఁ = తమతమపనుల
యందు, ప్రవృత్తించుజనంబుభంగిఁ = ప్రవృత్తించుమనుష్యులవలె, సర్వాధిష్ఠానభూతుం
డును = సమస్తప్రపంచములకును ఆధారమైనవాఁడును, ప్రధానపురుషేశ్వరుండును,
ప్రధాన = మాయకును, పురుష = జీవునకును, ఈశ్వరుండును = ప్రభువైనవాఁడును (లేక,
నియామకుఁడైనవాఁడును), పురాణ...డును = పురాణపురుషుఁడగు రాక్షసు లెఱువననా
దిపురుషులకంటె (లేక, అనాదిపురుషుఁడను), ఉత్తమాఖ్యుండును = శ్రేష్ఠుఁడని ప్ర
సిద్ధికలవాఁడును (లేక, శ్రేష్ఠుమగుపేరుకలవాఁడును), తనకుఁ = తనకు (జీవునకు), ముఖ్య
బింబభూతుండును = ముఖ్యమగు బింబమైనవాఁడును (ఏది ప్రతిబింబించునో అదిబింబ
మనఁబడును. అద్దమునందు ముఖమునుజూచుకొనునప్పుడు మనముఖము బింబము, అద్ద
ములోఁ గానవచ్చుముఖము ప్రతిబింబము.) ఏడ్వింశతుండును = ఇఱువదియాఱవత్తవ్
మైనవాఁడును, పరుండును = సర్వప్రపంచవిలక్షణుండును, పరమాత్ముండును, ఐన
నాసన్నిధానంబువలన = పరమాత్మస్వరూపుఁడైననేను సమీపమునందుండుటవలన,
అస్తదీయతేజంబుఁ = నాసంబంధమైన తేజస్సును, సంశ్రియించియుఁ = ఆశ్రియించి
యుండియును, నన్నెఱుంగక = నా (శ్రీరామునియొక్క; అనగాపరబ్రహ్మయొక్క,) యధార్థస్వరూపమును చెలిసికొనక, తన్నుఁ = తనను (జీవుని) నామరూపాత్మకునిం
గాఁ = నామరూపముయమగు ప్రపంచమేస్వరూపముగాఁగలవానినిగా, తలంచి,
సంస్కృతిచక్రంబునఁ = సంసారచక్రమునందు, పరిభ్రమించుచుండుఁ = తిరుగుచుండు
ను, ఇట్లునాద్యంతకాలంబు ప్రవర్తించుచుండి = ఈవిధముగా నపరిమితకాలము
నుండియు సంచరించుచుండి, ఎట్టుకేలకుఁ = ఎట్లో యొకట్లు, అనేక...వలనఁ = అనేక
జన్మ = బహుజన్మలయందు, ఆర్జిత = సంపాదించబడిన, పుణ్యపుంజ = పుణ్యసమూహము

యొక్క, పరిపాక=ఫలముయొక్క, విశేషంబువలనక=అధికమువలనను, మనసు
 గ్రహంబువలనక=నాయొక్క (పరబ్రహ్మముయొక్క) కృపవలనను, (భగవత్కృప
 యనగా) వేదాంతవాక్యశ్రవణాదులయందుఁ బూర్వజన్త కర్తృలసహాయమువలనఁ
 గలుగు శ్రద్ధ. సద్గురుదర్శనము వలనఁ గలుగునొకానొకమార్పు. యీవిషయమున “ప్ర
 సాదో నామ రుద్రస్య కర్తృసామ్యేన దేహీనాం, దేశకాలోకనాజ్ఞాతో విశిష్టతీ
 శయఃసూరాః.” అని సూతసంహిత.) పరిశుద్ధహృదయుండును=నిర్మలచిత్తముకలవాఁ
 డును, సాధన...దునై-సాధనచతుష్టయ =నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, (బ్రహ్మనిత్యము
 ప్రపంచ మనిత్యము అని తెలిసికొనుట) వైరాగ్యము=శమాదిపట్కసంపత్తి (బా
 హ్యేంద్రియములను అంతఃకరణమును జయించి చిత్తశాంతినిొందుట, శీతోష్ణాదులను
 సహించుట, వేదాంతవాక్యములయందు శ్రద్ధ నమృకము అనునివిశమాదులు) మోక్ష
 చ్ఛ అను నినాలుగు సాధనములయొక్కయ్య, సంపద్=సమృద్ధితో, విశిష్టండునై
 కూడియున్నవాఁడు నగుచు, సద్గురు=సద్గురువుయొక్క, చరణంబు=పాదంబును, శర
 ణంబునొంది = రక్షణంబుగా నాశ్రయించి, తత్ప్ర...తుండై-తత్ = అచార్యుల
 యొక్క, ప్రసాద=ఆనుగ్రహముచేత, లబ్ధ=పొందఁబడిన, అత్త=బ్రహ్మవిషయమై
 నట్టియు, అనాత్మ=ప్రపంచవిషయమైనట్టియు, వివేక=వివేచనతోఁ గూడిన, జ్ఞాన=
 ఆకరోక్ష (నేనే బ్రహ్మ ననెడు) జ్ఞానముతో, సహితుండై = కూడినవాడై, అక్ష
 రుండు=జీవుఁడు, కాయోద్యహంకృత్యంతం బైన=మాయమొదలు ఆహంకారము
 వఱకుఁగల, త్వరంబంతయుక=క్షేత్ర మంతయును, తాను గానని = నేను గానని,
 నిరాకరించి=జ్ఞానముచేఁ దోచివేసి, కలశజలనాశానంతరంబునక=పండయు నిరగు,
 నశించినపిదప, ఉపనూర్యకంబు=నూర్యప్రతిబింబము, మార్తాండునింజెందిన కైవడిక=
 నూర్యునిలో నైక్యమైనవిధమున, ముకురవియోగంబగుచుక=అద్దమునుదీసివేసినప్పుడు,
 ఎదనాభాసంబు=ముఖముయొక్కప్రతిబింబము, ప్రధానానంబునక=ముఖ్యు నగు
 (బింబ మైన) ముఖమును, కలసినరీతిక=చేరినట్లు, మత...బులక-మత = గృహము,
 ఘట=కుండ, కుడ్య=గోడ, కుసూల=బొట్ట, స్తంభ=స్తంభము, పట=గుడ్డ, అది =
 మొదలైన, అఖిల=సమస్తమైన, మూర్త=ఆకారముగల, ద్రవ్యంబులక=పదార్థము
 లను, వేర్వేరివిభజించినక=ప్రత్యేకముగాఁ జేసినమొదల, అశేష...బును - అశేష
 విస్తు=సమస్తపదార్థములను, నిషేధ=నిషేధింపఁగా, ఆపద్ధిభూతంబును = శేషించినది
 యు, అమూర్తంబునగు=ఆకారము లేనిదియు నైన, తదవచ్చిన్నా కాశంబు=ఆగృహ
 దలయందలి యాకాశము, మహాకాశంబైనపగిదిక=మహాభూతముగానున్న యాకా
 శమే యైనట్లు, తనుత్రేయ విలక్షణండును=నూలము మొదలగు మూడుశరీరములకు
 వేఱయినవాఁడును, అనస్తాత్రియసాక్షియుక=జాగ్రత్త మొదలగు మూడుస్థలస్థును
 ద్రష్టయినవాఁడును, పంచకోశవ్యతిరెక్తుండునై = అన్నమయము మొదలగుకోశము

“లై దింటికంటే జేయినవాడు నగుచు, అఖం...డగుకొ-అఖండ=భేదములు లేనట్టి యు, అద్వితీయతనకంటే నితర మగుపదార్థము లేనట్టియు, సచ్చిదానందస్వరూప= సత్త్వజ్ఞానానందస్వరూపుఁ డైనట్టియు, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకుఁ డైనట్టియు, పర= లోకాతీతుఁ డైనట్టియు, బ్రహ్మతత్త్వమాత్రుండగుకొ=బ్రహ్మరూపుఁడే యగును, అట్టి...త్వంబు-అట్లే=జీవుఁ డేరూపమును జెందునో అటువంటి, త్తర=ప్రకృతీకం టెను, ఆత్మర=జీవునికంటెను, ఆతీత=జేయిన, పురుషోత్తమతత్త్వంబు=పురుషోత్తముఁ డని చెప్పఁబడుస్వరూపము, ఏననిచెప్పి=నేనే నుమా అని చెప్పి, మఱియు, నిట్లనియెకొ.

తా. లోకమున దేహులు లన్నియు నిరుపది నాల్గుతత్త్వములతోఁ గూడియు న్నివి యనుట ప్రత్యక్షము. భూతములైనను, అంతఃకరణములు నాల్గును, జ్ఞానేంద్రియకర్తృంద్రియములు కలసి యింద్రియములు పదియును, శబ్దాదివిషయములైనను గలసి యిరుపది నాల్గు తత్త్వంబు లగుచున్నవి. మఱికొందఱు పదిఇంద్రియములును వాయువు లైదును, మనోబుద్ధిచిత్తహంకారములు నాల్గును గలసి యిరుపది నాల్గు తత్త్వము లనుచున్నారు, ఏవ్వి శెల్లు చెప్పినను జ్ఞానపంతు లగువా రీయిరుపది నాల్గు తత్త్వములనే స్థూలనూన్మకారణశరీరము లనియు ఆత్మమయాదిపంచకోశములనియుఁ జెప్పచున్నారు. ఇదియే నాయపరాప్రకృతి లోకమునఁ బ్రకృతీయనియు జ్ఞేత్రమనియు త్తరమనియు ననాత్మయనియు జడమనియు దృశ్యమనియు సంసార మనియు అనత్తనియు ముఖరూప మనియు దీనినే పేర్కొనుచున్నారు.

అగ్ని కాలినయినుపనుద్దయం దుండుటవలన “ఇనుము కాలుచున్నది. దానిపై చేతివంచిన కాల్చును” అను మొదలగు వ్యవహారములు కలుగుచున్నవి. ఈవ్యవహారము తాదాత్మ్యమువలన (అనఁగా నినుప ముద్దయే యగ్నియని తలంచుట వలన) గలుగుచున్నది. అట్లుగాకున్న ఇనుమునకు మంతు సామర్థ్యము కాని ఇతరపదార్థములఁ గా ల్చసామర్థ్యము కాని స్వయముగఁగలదా? లేదు. కావున సితాదాత్మ్యము (అభేదము) అనత్య మనుటలో సంశయము లేదు. కాని యా యనత్యతాదాత్మ్యము వలననే లోకవ్యవహారము ప్రవర్తించుచున్నది. ఇట్లె పైన నిరూపింపఁబడిన జ్ఞేత్రములకును నానుఁ బ్రతిబింబమైన జ్ఞేత్రజ్ఞులకును (ఈతఁడే జీవుఁడు) వాస్తవమగు సంబంధములేదు. ఆతఁడు నిర్వికారుఁడగుటచే నెప్పటికిని మాట్లాడఁడే అయినను తాదాత్మ్యమువలన జ్ఞేత్రజ్ఞేత్రజ్ఞు లొక్కటియే యని తలంపఁబడుచున్నాడు, తలంపబడుచున్నాడనుట యేల? తానే తలంచుచున్నాడు తనకంటే నితరుఁడగుచేతనుఁడు బోత్తిననే లేడు కదా! ఇట్టిమిథ్యాతాదాత్మ్యము కల నాప్రతిబింబమిరుపదియైదవ తత్త్వము. ఈతఁడే నాపరాప్రకృతి. జ్ఞేత్రజ్ఞుఁ డనియు నాత్మయనియుఁ జేతనుఁ

డనియు ద్రష్ట యనియు నానందమనియుఁ డనియు, నక్షరుఁడనియు, బురుషుఁడనియు, సద్రూపుఁడనియు, సంసారియనియు, సితఁడే లోకమున వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు.

ఈవ్యవహారము కలిగిన తెఱఁగు వినుము. అంతఃకరణ మొక్కటియే యనియు వృత్తిభేదములవలన మనోబుద్ధిచిత్తప్రకారములనుపేర్లతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నదనియు నిదినఱకే స్పష్టమైయున్నది. ఈయంతఃకరణము జ్యేష్ఠమని నిరూపింపఁబడియున్నయిరువదినాలుగు తత్త్వములలో మిగుల ప్రధానమైన దనుట నిర్వివాదాంశము. కార్యకారణరూప మగుసర్వప్రపంచము సంకల్పాధీనము (మనసుచేతనేకల్పింపఁబడినది) కావునను, లేక వాసనామయము కావునను, లేక జీవస్మృత్యుపపంచము కేవలము మనోమయమైనదియే కావునను, దాని (ఈప్రపంచమున) కంతయు మనస్సే (అంతఃకరణమే) యాశ్రయభూతమగును. మఱియు జనపరంపరలకుఁ గారణములగుకర్మలు వాసనారూపములై యిందే నిలిచియుండును. కావున సీయంతఃకరణమే పృథ్వియనియు, మాయ యనియు, నవిద్య యనియుఁ జెప్ప నొప్పియున్నది. ఇదియు నవిద్యాకల్పితమే యైనను ఇతరములన్నిటికంటె మిగులఁ బ్రభావము కలది. స్థూలాకారమును జెంది యనుభవయోగ్యముగాఁ బరిణమించిన మాయయొక్క స్వరూపమిదియే యని చెప్పవచ్చును. దీనియందున్న నాలుగువృత్తిభేదములలో నిశ్చయరూప మైన వృత్తియు నభిమానరూప మైనవృత్తియుఁ దక్కినవానికంటెఁ బ్రధానములు. నిశ్చయభిమానములు లేక యేకార్యము కాని జరుగ దనుట యనుభవసిద్ధమగువిషయమేకదా. “నీ పనిని జేయఁ దలచితినీ” అను నిశ్చయంబును “దీనిని చేయువాఁడను నేనే” అనునభిమానంబును లేక యేపురుషుఁడు నేకార్యమునందును బ్రవర్తంపఁడుకదా! కావున నంతఃకరణమున నీవృత్తులు రెండును గలబుద్ధ్యహంకారములు ప్రధానములు. విషయానుభవమునందు వీనికి సాధనము లగుటచే సంకల్పసంశయరూపము లగుతక్కినరెండువృత్తులును, (అనఁగా: నావృత్తులుగలమనశ్చిత్తములురెండును) అప్రధానములు. పైన నిరూపింపఁబడినబుద్ధ్యహంకారములయందు జలఘటమున సర్వప్రకాశకమగునూర్యబింబము (లేక, సర్వవ్యాపక మగునాకాశము) ప్రతిబింబించినట్లు నేను (బ్రహ్మము) ప్రతిబింబించియున్నాను. అప్రతిబింబమున కదియే (బుద్ధ్యహంకారరూపాంతఃకరణమే) యుపాధి యయ్యెను. ఇట్లు సోపాధికుండై యాప్రతిబింబము (జీవుఁడు) పదియింద్రియములతోడను పంచస్థానములతోడను గూడి చరించుచున్న మనశ్చిత్తరూపా ప్రధానాంతఃకరణమును సాధనముగాఁ గైగొని శబ్దాదివిషయములతో ననుభవించుచున్నాఁడు. ఇంద్రియాదులకు స్థూలగోళకములతో (అనఁగా: పైకిఁగాన నచ్చుచున్నకన్నులు చెవులు మొదలగుచిత్ర మాంశాదిరూపగోళకములతో) సంబంధ

మండుటయు మనశ్చిత్తముల కట్టిసంబంధము లేకుండుటయు స్పష్టమే. కావున నింది
యాదులకంటె నంతఃకరణము నేటిని చెప్పవలయును అయినకు దర్శనస్వరూపాదికాల
ములయందామనశ్చిత్తములు, ఇయ్యందియములతోఁ గలయుచుండును. అట్లు కలసిన
నేకానివిషయగ్రహణము కలుగదు. స్వాభావికముగా చేతనశక్తి దేనికిని లేదు. కావున
'బుద్ధ్యహంకారములయందుఁ బ్రతిబింబించిన పరబ్రహ్మచ్ఛాయయే మనశ్చిత్తరూ
పము లగు మనోవృత్తులతోఁ గలసి ఇందియములతో సంబంధపడకపోయిన నాయం
ద్రీయములకు విషయగ్రహణసామర్థ్యముకలుగదు. విషయములతో (విషయములయం
దున్నచైతన్యముతో) సంబంధపడ కున్న (అనఁగా: నిందియములద్వారా విషయము
లతో నేకికివింపకున్న) నావిషయములను ప్రకాశింపవు. కావున మనశ్చిత్తము లిం
ద్రీయములతో గూడి యున్నవినుట నిస్సంశయము. ఏపదార్థంబును చేతనసహా
యము లేక యేకార్థంబును జేయఁజాలదు. కావున నేనామముతో వ్యవహరించినను
ఆయాపదార్థముచే నావరింపఁబడి యున్నచైతన్యమునే వ్యవహరించిన ట్లని తెలిసికొన
వలయును.

ఈమనశ్చిత్తరూపాంతర్లక్షకరణవృత్తులకే సాధనము లగుటచేఁ గరణము లనియు
విషయముల ననుభవింపఁజేయునవి యగుటచే భోజ్యము లనియు, జ్ఞానసాధనము లగు
టచే జ్ఞానములనియు ప్రత్యక్షాదిరూపములచే (విషయముల గ్రహించునవి కావున
ప్రమాణము లనియుఁ బేర్లు. ఇట్లే విషయములకుఁగూడ సాధింపఁబడఁదగినవి(అనఁగా:
తెలిసికొనఁబడదగినవి) యగుటచే గార్యము లనియు ననుభవింపఁబడునవి యగుటచే
భోగములనియు తెలిసికొనఁబడదగినవి యగుటచే జ్ఞేయములనియు ప్రమాణమృత్యుము
లైనవి యగుటచే బ్రమేయము లనియుఁ బేర్లు. ఇట్లు అజీవుఁడే మనశ్చిత్తముల
మూలమున సర్వేందియములతో సంబంధపడి సర్వవిషయముల గ్రహించుచున్నాఁడు
కావున కరణకార్యసంబంధముచేఁ గర్తయనియు భోజ్యభోగసంబంధముచే భోక్త
(అనుభవించువాఁడు) యనియు జ్ఞానిజ్ఞేయసంబంధముచే జ్ఞాత (తెలిసికొనువాఁడు)యని
యుఁ బ్రమాణ ప్రమేయసంబంధముచేఁ బ్రమాత (ప్రమాణములచే విషయములనిర్ణ
యించువాఁడు) యనియు, శ్రోత్రాదిజ్ఞానేందియసంబంధముచేఁ గ్రీముముగ వినువాఁ
డును, దాఁచువాడును, జూచువాడును, రుచిఁ జూచువాఁడును, మూర్క్కునువాఁడు
ననియు, ఈకర్తేందియముల సంబంధముచే గ్రీమముగ మాటలాడువాఁడు నిచ్చి
పుచ్చుకొనువాఁడు నడచువాఁడు మలమూత్రములు విసర్జించువాఁడు విషయశుభము
ననుభవింపువాఁడు ననియు, బ్రాణసంబంధముచేఁ బ్రాణి యనియు, మనస్సంబంధముచే
మంత (సంకల్పించువాఁడు) యనియు దేహసంబంధముచే దేహియనియు, ప్రాణాదుల
ధరించుచుండుటచే జీవుఁడనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు. మఱియు స్థూలకీరీర

మునందును జాగ్రదవస్థయందును అభిమానము గలిగియుండుటచేత లేక (కలిగియున్నట్లు) పృథు అనఁగా: జాగ్రదవస్థ విజృంభించుచున్నసమయమున) నాతఁ డొక్కడయ్యును విస్మయించును నూత్నశరీరమునందును స్వప్నావస్థయందును అభిమానము గలిగియున్న పృథు (అనఁగా: స్వప్నావస్థ యనుభవించుచున్నసమయమున) తైజసుడనియుఁ గారణ శరీరమునందును సుషుప్తివస్థయందును అభిమానము గలిగియున్న పృథు (అనఁగా: గాఢనిద్రావస్థయమున) ప్రాజ్ఞుడనియుఁ బిలవెంబడుచున్నాఁడు.

ఇట్టి ఈజీవుఁడు మనసునందున్న కర్తవ్యాసల నన్నిటిని దనయందే యున్న జానిభిగా భావించుచు ప్రపంచమువలె తాము నామరూపమయఁడే యనితలించుచు సంసారచక్రమునఁ బరిభ్రమించుచున్నాఁడు (అనఁగా సంసారము తనకు బాధకమని యుఁ దాను కర్తకు వెనుకొనియు జన్మములఁ బొందుచున్నాఁడనియు, నాజన్మముల యందలి ముఖముఃఖములఁ దానే యనుభవించు చున్నాఁడనియుఁదలించుచున్నాఁడు). వాస్తవస్థితిలో వానికి సంసారమంటలేరదు. ద్రష్టయగువానిని దృశ్యము బాధింపనేరదు కదా. మఱియు నాతఁడు స్వయముగా నాకుఁ బ్రతిబింబభూతుఁడయ్యును దా నచేతనమువలె సుండువాఁడగుటచేత నయస్కాంతసాన్నిధ్యమున నినుము చలించునట్లు నాసాన్నిధ్యమునఁ (పరబ్రహ్మముయొక్క సాన్నిధ్యమువలన) జలించువాఁడయ్యును యథార్థస్థితిలోఁ దానుచున్నతంత్రశక్తి కలవాఁడే కావున సూర్యప్రకాశము గాఁగి యించి జనులు తమతమకార్యములందుఁ బ్రవర్తించునట్లు నాప్రకాశము నాశ్రయించి తనకార్యములందు (అనఁగా: చూడుట వినుట మొదలగుకార్యములందు) బ్రవర్తించువాఁడయ్యును నన్నుఁ జెలిసికొనలేకన్నాఁడు. నేను మాత్రము నానికి దూరముగా లేను. క్షరాక్షరపురుషు పురుషును నా కభిన్నులై నాయందే నిలిచి యున్నారు. వీరిపురుష భ్రాంతి సిద్ధులేయగుటచేతను ఆధారము లేనిభ్రాంతి కలగదు కావునను ఆరోపితమగుపదార్థ మసత్యమయినను ఆధారమగుపదార్థము సత్యమై యుండి తీరనియను. కావునను సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడనగునేనే ఈ ప్రపంచమునకు నధిష్ఠానభూతుడనై యున్నాను. ఈసర్వమును ప్రేరేపించుచు దీనికి నధిపతి నై యున్నాను. ప్రకృతిపురుషార్థిక మైనప్రపంచమునకు నతిరిష్టుడనై దేనితోను సంబంధముకల యుండియు సర్వవ్యాపకుడనై సర్వమును పృథురూపముగా నేకలిగియున్నాను. ఇదియుఁ తయుఁ గాక యద్వయమందుఁ బ్రతిబింబించియున్నముఖప్రతిబింబమునకు ప్రధానముః మెట్లు బింబభూతమై ప్రతిబింబమునకంటె వేఱు కాక యున్నదో అట్లే క్షరములందుఁ బ్రతిబింబించి యున్న యక్షరపురుషునికంటె నేను వేఱు కాక యున్నాఁడు. ఇట్లున్నవిధములఁ దనకంటె వేఱుకాకున్నను అజీవుఁడు నన్ను స్వస్వరూపభూతునిగాఁ జెలిసికొనలేక భ్రాంతిసిద్ధ మగుసంసారమునఁ బొలుచున్నాఁడు. పురుషోత్తముఁ

డని వ్యవహరింపఁబడుచు ఊరాక్షరపురుషులకంటె నతిరక్షణ నై యున్న నేను ఇరు నదియాటతత్త్వము.

ప్రకృత మాజీవుఁడు అనాదికాలమునుండియు నైన పరింపఁబడి యున్నవిధముగా భ్రాంతి నొందియే యున్నాఁడు. లెక్కకు మిక్కిలి యగుజన్మముల స్వీకరించుచునేయున్నాఁడు. కొంతకాలమునకు నాయాజన్మములయందుఁ జేయఁబడి పరిపాకము నకువచ్చిన పుణ్యకర్తల ప్రభావముచేతను నా (పరమేశునియొక్క) యనుగ్రహముచేతను (గురూపదేశగ్రహణమునకుఁ దగినట్లు చిత్తము పరిపాకమునకుఁడుటయే పరమేశ్వరానుగ్రహమునకురూపము. దృష్టిదీక్షాదివిధానముచే మనసునందలి మాలిన్యము తొలఁగుటయే భగవదనుగ్రహస్వరూప మని కొందఱు చెప్పుదురు) అజీవునకు చిత్తశుద్ధి కలుగును “అతఁ డెప్పుడును సిద్ధుఁడై యైనను భ్రాంతివలన నపరిశుద్ధుఁడుగా తన్నుతానే భావించుచున్నాఁడు కావున నపరిశుద్ధుఁడయ్యెను” కావున మనస్సు శుద్ధి జెందగానే యాజీవుఁడు తనయథార్థస్థితిని గూర్చి తలంప నారంభించును. మొట్టమొదట స్వానుభవానుసారముగాఁ బ్రపంచ మనిత్య మనియుఁ బరమేశ్వరుఁడు నిత్యుఁడనియు నిశ్చయించుకొనును. (ఇదియే నిత్యానిత్యవస్తువివేకము) పిదప ననిత్యములందాత తగ దని ఇహపరలోకభోగములయందు విరక్తుఁడగును. (ఇదియే ఇహముత్రార్థ ఫలభోగవిరాగము) అనంతరమున వైరాగ్యప్రభావములచే నింద్రియములుకాని మనస్సుకాని బాహ్యవిషయములపైఁ బ్రసరింపవు. కావున బాహ్యేంద్రియనిగ్రహంబును మనోనిగ్రహంబును చిత్తకాంతిని ఓర్పును సంపాదించుకొనును. తర్వాత వేదాంతవాక్యముల వివచలయు ననియు గురువుల నేవింపవలయు ననియు శ్రద్ధ జనించి వారి యుపదేశమునందుఁ దృప్తినిఁగలిగించును. (ఇదియే ఊహాదిషట్కారసంపత్తి) ఇట్లు సర్వమునుకుదిరి వేదాంతవాక్యశ్రవణమువలన సామాన్యముగాఁ దనకును నాకును (త్రిష్టమనకును) భేదములేదని తెలిసికొని తర్వాత నామభేదము ననుభవపూర్వముగా నెఱుంగుటకై త్వరపడను (ఇదియే ముముక్షుత్వము) ఈస్థితిఁపఁబడినచే సాధనచతుష్టయము. ఇట్లు సాధనచతుష్టయసంపత్తి గలిగి పూర్ణాధికారియై సద్గురువు నాశ్రయించును. అనుహాత్మని యనుగ్రహమువలనఁ దాను శరీరములకంటెను బంచకోశములకంటెను వేఱనియు బాహ్యదాద్యవస్థలకు సాక్షి యనియు నిదివివక్ష భావించుచుండినట్లు దేహాదిరూపుఁడు కాఁడనియుఁ చెలిసికొని స్వాభావికమైన నారూపమును జెందును. “నారూపమును జెందుట” యనఁగా “వేఱుగా నుండి నన్ను కలిసికొనుట” కాదు. ఇతఁ నేమనిన జలఘటము నశించినప్పు డచ్చటిమూర్త్యుప్రతిబింబము స్వాభావికముగాఁ దనకంటె వేఱు కానినూర్మనిఁ జెందినట్లు అద్దము తొలఁగింపఁబడగానే యందలి ముఖప్రతిబింబము ముఖమును బొందినట్లు మొదటినుండియు నాకుఁ బ్రతిబింబమై నా

కంటే భిన్నుడు కాకుండి వివేకదృష్టివలన క్షరము తొలంగఁగానే నాతో నభి
న్నుడై నిలుచుటయే; లేక తనయభ్యాసవ్యరూపమును చెలిసికొనుటయే. ఇట్లు చెప్పట
కును పీలు లేదు. రెండుపదార్థము లుండిన నప్పు డొకపదార్థము మఱియొకదానిలోఁ
బ్రతిబింబించును. ప్రస్తుతమట్లు లేదు. ఈ ప్రపంచమంతయునాయం దాగోపింపఁబడి
నదే కావునఁ ద్రాటియం దాగోపింపఁబడినసర్వము త్రాటికంటే వేఱుకానట్లు యదా
ర్శస్థితిలో నాకంటే వేఱు కాదు కదా! కావున “జీవుడు నాకుఁ బ్రతిబింబము”
అనుటయే సంభవింపదు. కావున ఘటముగృహము మొదలగువానియందుఁ బ్రవేశించి
యన్నయాకాశ మాకాశ ప్రతిబింబము కాకున్నను ఉపాధిభేదముచే మహాకాశమున
కంటే భిన్నముగా వ్యవహరింపఁబడుచునుండి ఘటాలులు నశించినపిదప మహాకాశము
నందే కలసియు నాయందుఁ గలయుటయే జీవబ్రహ్మకృము. ఇట్లు జీవుడు నాతో
నైక్యమునొంది ముక్తఁడగును.

వ. అని యుపదేశించి యోపార్జితి రాముడు మరియు నిట్లనియె

సామాన్యసృష్టి యనియు విశేషసృష్టి యనియు సృష్టి రెండువిధములు. ప్ర
పంచమునఁ గానవచ్చు శ్రీపురుషపశుపత్యైగుల సృష్టి సామాన్యసృష్టి, శ్రీత్వము
పురుషత్వము మొదలగునవి సమానముగానే యున్నను “ఈశ్రీ నాసోదరి, ఈశ్రీ
నాతల్లి, ఈపురుషాడు నావాఁడు, వీడు నీవాఁడు, ఈపశువు ఈచిలుక నాది,
ఇది నీది వానిది” అను మొదలగువ్యవహారములు మన కనుభవములో నున్నవి. వీని
కన్నిటికిని గారణము విశేషసృష్టి. సమానజాతి గలయ నేకవస్తువుల నాశ్రయించి
యుండుధర్మము సామాన్యమనియు, ప్రత్యేకవస్తువు, లేక ప్రత్యేకసంఘము, నాశ్ర
యించి యుండుధర్మము విశేషమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఒకనిబంధువు దూరదేశమున
మృతిజెందినను ఆవిషయము తనకుఁ దెలియకుండువంతకాలము దుఃఖము కలుగదు.
వాస్తవస్థితిలో మృతిజెందకుండినను శత్రువులు మొదలగువారు “నిబంధువు మృతి
జెందెను” అని చెప్పిరేని దుఃఖము కలుగును. ఈఅనుభవమువలన సామాన్యసృష్టి కట్టి
మార్పులు కలిగినను విశేషసృష్టికి మార్పు కలుగకుండుటయు సామాన్యసృష్టికిమార్పు
లేకున్నను విశేషసృష్టికి మార్పుకలుగుటయు ననుభవనిధములై యున్నవి. ఈభేదము
వలన సామాన్యవిశేషసృష్టలు పరస్పరభిన్నములయి యుండు. సామాన్యసృష్టి
ఈశ్వరకృతమై సమప్తిరూపమై ప్రపంచమున కంతయు సంబంధించియుండును. విశే
షసృష్టి జీవకృతమై సృష్టిరూపమై మనసు నాశ్రయించి యుండును.

— సాక్షిత్వమననము. —

తే. పంచవిషయములను బంచేంద్రియములచేఁ

గాంచుతెలివి నేను కపివర్య

పంచకోశములను బంచభూతంబుల

నెంచి చూచునట్టియెఱుక నేను.

105

టీ. కపివరేణ్యః=వానరశ్రేష్ఠఃడ వైనయాంజనేయా పంచవిషయములకొకట
ముమొదలగు నైదువిషయములను, పంచేంద్రియములచేత = శ్రోత్రము మొదలగు
నైదుయింద్రియములమూలమున, కాంచుతెలివి = చూచునట్టిజ్ఞానమును, నేను, (శ్రీ)రా
ముడు; లేక పరబ్రహ్మము, పంచకోశములకొకటన్నమయము మొదలగునైదుకోశము
లను, పంచభూతంబులుకొక = అకాశము మొదలగు నైదుభూతములను, ఎంచి = విభా
గించి, చూచునట్టి = తెలిసికొనునట్టి, ఎఱుక = జ్ఞానమును, నేను.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! శబ్దాదివిషయముల శ్రోత్రాదీంద్రియముల గ్రహించు
చున్నవనుట యనుభవములో నున్నది. శాస్త్రవస్థితలో సీత్రోక్తార్లు లచేతనములు కావున
నేనే (బ్రహ్మమే) వానిమూలముగా విషయముల గ్రహించుచున్నాను. మఱియుఁ బం
చకోశములత పంచభూతములను బ్రత్యేకముగా విభజించి “ఇది యన్నమయకోశము
ఇది యానందమయకోశము. ఇది యాకాశము” అని తెలిసికొనునట్టివాడను నేనే.
లయవిభాతి. —

తెలిసె నిది నాకిప్పుడు తెలియ దది తెన్నగను

దెలియ వివరింపుదును దెలిసెద నటంచుక

బలికితిని బలుక నికఁ బలికెద నటంచు మదిఁ

దలఁపను దలంచితిని దలఁచెద నటంచుక

వెలుపలను లోపలను దెలియఁ బడువృత్తులను

దెలియుచు వెలుంగులను వెలుంగు లగుచుండక

గలయ వెలిగించుతోలివెలుగునుమి నేను ననుఁ

దెలియుము వివేకదళ గలమనముచేతనె.

106

టీ. తెలిసెనిది నాకిప్పుడు = ఈవిషయము నాకిప్పుడు తెలిసెను, అది = అవిషయ
ము, తెన్నగకొక = బాగుగా, తెలియదు, తెలియకొక = తెలియునట్లుగా, వివరింపుదుకొక =
వివరించిచెప్పెదను, దెలిసెదనటంచుకొక = తెలిసికొందును అనుచు, పలికితికొక = చెప్పితిని,
ఇకకొక = ఇక మీఁద, పలుకకొక = చెప్పను, పలికెదనటంచుకొక = చెప్పెదను అనుచును,
మదిఁదలఁపకొక = మనసునం దీవిషయము నాలోచింపలేదు, తలంచితికొక = అలోచించితిని,
తలఁచెదకొక = ఇక మీఁద నాలోచించెదను, అటంచుకొక = అనుచును, వెలుపలకొక = మనస్సు
నందును (బహిర్ముఖముగానుపుట్టునట్టి,) తెలియఁబడువృత్తులకొక = జ్ఞానగోచరము లగుచిత్త
వృత్తులను మనస్సునందేసంకల్పము జనించినను “మనకీసంకల్పముగలిగెను” అని మనకు

దెలియుచుండుటప్రత్యక్షము, తెలియుచుకొనుచు, వెలుగులకొనుచు, చంద్రాదులను (లేకజ్ఞానములనబడుచిత్తవృత్తులను,) వెలుగులనుచుండకొనుచు, ప్రకాశరూపము లగునట్లుగా, కలయకొనుచు, వెలిగించు తొలివెలుగును, ప్రకాశింపజేయునట్టి యనాదిప్రకాశము, నేనునుమీననేనే నుమీ, ననుకొనును, వివేకదళగలమనముచేకొనుచు, వివేచనాశక్తి గలమనస్సుతో, తెలిసికొనుము.

రా. “ఇది నాకిప్పుడు తెలిసెను. ఇది నాకు చక్కగా తెలియదు. దీనిని నీకు స్పష్టముగా దెలియజేసెదను. నేను దీనిని తెలిసికొనియెదను” అనియును “దీనిని నేను చెప్పితిని. మఱియొకమాట చెప్పను. ఇకమీదఁ జెప్పెదను. నే నిట్లుగునని తలంపలేదు, తలంచితిని. ఇకపై దలఁచెదను” అనియు వెలుపల నున్న విషయములను గూర్చియు లోపలనున్న విషయములనుగూర్చియు చిత్తవృత్తులనేకవిధములుగా నుదయించుచు, దనకు గోచరములగు నున్నవి. ఇది యనుభవసిద్ధమే కదా. మనసునఁ బుట్టు సంకల్పములన్నియు మనకుఁ దెలియుచునే యున్న వినుట నిర్వివాదాంశము. అట్లా సంకల్పములెప్పునికొక దెలియుచున్నవో వాడనే నేను. అచిత్తవృత్తులనే మనము జ్ఞానము అని పిలుచుచున్నామనియు నవియే ప్రకాశము లనఁబడు ననియు నిదివఱకే స్పష్టమై యున్నది. జడములగునాచిత్తవృత్తుల కిట్టిస్థితి (అనఁగాః జ్ఞానాదిపదములచే వ్యవహరింపఁ బడఁదగినస్థితి) కలుగుట నావలననే. నాప్రకాశమే అచిత్తవృత్తులయందుఁ బ్రతిఫలించి వాని కట్టిసామర్థ్యము గలిగించుచున్నది. సర్వమును ప్రకాశింపజేయు నాదిప్రకాశము నేనే యని జ్ఞానదృష్టిచేఁ దెలిసికొనుము.

మ. నతదేవా వెలిలో! పదార్థముల నానాచిద్రభాండోదర

స్థితదీపం బెఱిగించుచందమున హృద్ధీప్రాణసర్వేంద్రియా

న్వితదేహస్థుడ నై ననే ననిశముక నిర్వేతుకాజ్ఞానక

ల్పితబాహ్యంతరనామరూపతతులక లీల న్వేలింగింపుదున్.

107

టీ. నతదేవా = దేవతలకుఁ గూడ నమస్కారయోగ్యుడఁడవగునాంజనేయా! నా నా...పంబు-నానా = అనేకములైన, చిద్ర = రంధ్రములు గల, భాండ = కుండ! యొక్క, ఉదర = గర్భమునందు, స్థిత = ఉన్న, దీపంబు = దీపము, వెలిలోపదార్థముల = వెలుపల లోపలనున్న పదార్థములను, ఎఱిగించుచందమునకొనుచు, తెలియజేయువిధమున, హృద్ధ...స్థుడకొనుచు, హృత్ = మనస్సుతోను, ధీ = బుద్ధితోను, ప్రాణ = ప్రాణములతోను, సర్వేంద్రియ = జ్ఞానకర్తేంద్రియములతోను, అన్విత = కూడిన, దేహస్థుడకొనుచు, శరీరమునందున్నవాడను, వివేకము = వివేకమునను, అనిశముకొనుచు, అపవ్నమును, నిర్వేతు...తులకొనుచు, నిర్వేతుక = కారణములేని, అజ్ఞాన = అజ్ఞానముచేత

(ప్రస్తుత మనుభవములో నున్న యజ్ఞానము వచ్చుటకుఁ గారణమేలే దనుట), కల్పితకల్పింపఁబడిన, (అనఁగా: ఉన్నట్లుతోపింపఁబడిన) బాహ్యంతర = వెలుపలను లోపలనున్న, నామరూపతతులక = బహువిధము లగు నామరూపములను ప్రపంచమును, లీలక = విలాసముతో, వెలింగింపుదు = ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాను.

తా. దేవతలచేఁ గూడ స్తోత్రముచేయఁబడు చున్న యాంజనేయా! అన్ని నైపులను రంధ్రములు గలఘటమునం దున్న దీపము వెలుపల లోపల నున్న సర్వపదార్థములను ప్రకాశింపఁజేయునట్లు నేను ప్రాణబుద్ధింద్రియాలతోఁ గూడినదేహమునం దుండి లోపల వెలుపల నున్న విషయములను ప్రకాశింపఁజేయుచున్నాను.

ఉ. తమ్ము నెఱుంగ లేవు విహితమ్ముగ దేహముః ప్రాణపంక్తిచి

త్తమ్ము దశేంద్రియమ్ము లుచితమ్ముగ నన్యముః గాన లేమి స

త్యమ్ముగు నొకపీండ్ర సతతమ్మును వానిఁ దదీయకార్యజా

తమ్మును నేను గాంతు నన్యతమ్ముగ నన్ను ఋతమ్ము గాఁ దగన్. 108

టీ. ఓకపీంద్రా = ఓవానర శ్రేష్ఠా! దేహము = శరీరము, ప్రాణపంక్తి = పంచ ప్రాణములు, చిత్తమ్ము = మనస్సు, దశేంద్రియములు = జ్ఞానకర్తేంద్రియములును, విహితమ్ముగక = చక్కగా, తమ్ముక = తమస్వరూపములను, ఎఱుంగలేవు = తెలిసికొనలేవు, (అట్లు వానిని అవియే తెలుసుకొనలేనట్లును), ఉచితమ్ముగక = చక్కగా, అన్యముక = తమకంటె నేఱగుపదార్థములను, గానలేమి = చూడలే వనుట, సత్యమ్ము = నిశ్చయము, అనుక = అగును, సతతమ్ము = ఎల్లప్పుడు, వానిక = అదేహాదిపదార్థములను, తదీయకార్యజాతమ్ముక = అదేహములు చేయునట్టి కార్యములను, నేను, అన్యతమ్ముగక = అసత్యముగాను, (అనఁగా : ఈదేహము లన్నియు నసత్యములనియు) తగక = ఒప్పునటుల, నన్నుక = పరబ్రహ్మమైన నన్ను, ఋతమ్ముగాక = సత్యస్వరూపునిఁగాను (అనఁగా: బ్రహ్మ సత్యమనియును), కాంతుక = తెలిసికొనుచుండును.

తా. ఓవానర శ్రేష్ఠా! మనస్సు ప్రాణములు దేహము మొదలగునవి తమస్వస్వరూపమును తాము తెలిసికొనలేవు. ఇట్టివి ఇతరపదార్థములఁ జెలిసికొనలే వనుట నిర్వివాదాంశమేకదా. కావున నేనే సర్వమును గ్రహించుచున్నాను. ఈదేహములును వాని కార్యములు నసత్యములనియు నేను సత్యస్వరూపుడననియు స్వయముగా నెఱుంగుచున్నాను. నేను స్యప్రకాశుఁడను.

తా. ధీచేతో విషయాత్మకంబు లగుజ్ఞాతృజ్ఞానవిజ్ఞేయముల్

సూచించుం దగఁ దల్లమోదయములక నుప్తిప్రబోధంబు లే

నాచిత్రంబుల నాని జేయునిజమాను సాక్షి నై చూచుచు
రోచిష్ణుత్వముచే వసెంతు సదసద్రూపాదిరిక్తంబుగాన్.

109

టీ. జ్ఞాతృజ్ఞానవిక్షేయములు-జ్ఞాతృ = తెలిసికొనువాడు, జ్ఞాన = తెలివి, విక్షేయములు = తెలియఁబడునవి, ఈమాఁడును, ధీచేతో...బులు-ధీ = బుద్ధి, చేతో = మనస్సు, విషయ = శబ్దాదులే, అశ్మక్తంబులు = స్వరూపముగాఁ గలవి, అగుణ = వియన్నవి, ప్రగణ = ఒప్పునట్లుగా, తల్లయోదయములకు - సత్ = ఆజ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయములయొక్క, లయ = నాశమును, ఉదయములకు = పుట్టుకలను, సుషుప్తిప్రబోధంబులు = సుషుప్తి జాగ్రదస్థలం, నూచించుకు = తెలియఁజేయుచున్నది (జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయంబులు సుషుప్త్యవస్థయందు లేనటులు జాగ్రదవస్థయందుమాత్రమే కల నటులు ప్రత్యక్షసిద్ధమయియున్నది కావున నవి యనిత్యములు). ఏను = నేను, అచిత్రంబులకు = అయాత్మర్యములను, వానికు = ఆజ్ఞాత్రయలను, చేయునిజమాయె-చేయు-చేయునట్టి (ఆనఁగా: గల్పించునట్టి), నిజ = స్వకీయమైన, మాయన్ = మాయాశక్తిని, సాక్షి నై = వ్రట్టినై, చూచుచుకు, రోచిష్ణుత్వముచేకు = ప్రకాశస్వరూపముతో, సద...బుగాకు-సత్ = ఉన్నది యనియు, అసత్ = లేని వనియుఁ జెప్పఁజడుచున్న, రూప = రూపములు గలపదార్థములకంటె, అతిరిక్తంబుగాకు = నేనుగా, విసింతుకు = ఉంచును.

తా. లోకమున తెలిసికొనువాడు, తెలివి, తెలిసికొనఁబడునది అనునవి యనుభవములో నున్నది కదా. అవి క్రమముగా బుద్ధియు చిత్తంబును శబ్దాదులు నైయున్నవి. మఱియు నివి సుషుప్త్యవస్థయందు లయమునొందుచు జాగ్రదవస్థయందు మరల నుత్పత్తియగుచు నున్నవి. వీని నన్నిటిని మాయ కల్పించుచున్నది. నేను స్వప్రకాశుండనై వీని నెల్లను (ఆనఁగా: మాయను జాగ్రత్సుషుప్తులను జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయములను ప్రకాశింపఁజేయుచు సాక్షి నై యున్నాను.

క. మత్సాన్నిధ్యమువలనన, చిత్రాహంకారపవనచిత్తేంద్రియఘుల్

వత్సా! చలియించును రంగత్సదయస్కాంతసూచికలచందమునన్.

టీ. వత్సా = ఓబాలుఁడా! మత్సా...వలనకు-మత్ = నాయొక్క, సాన్నిధ్యంబువలనకు = సన్నిధానమువలన, (ఆనఁగా: నేనుసమీపముననుండుటవలన) అచిత్రా...ములు-అచిత్ర = ఆజ్ఞానము (లేక మాయ), సాహంకార = సాహంకారముతోఁగూడిన, పవన = పంచప్రాణములు, చిత్ర = మనస్సు, ఇంద్రియములు = జ్ఞానకర్తేంద్రియములు, సురం...మునకు-సురంగత్ = ఒప్పుచున్నట్టియు, సత్ = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, అయస్కాంతంబు = అయస్కాంతముతో సంబంధపడియున్న, సూచికలచందమునకు = సూచులవలె నే, చలియించుకు = కదలును. (ఆనఁగా: దమతేమకార్యములయందు ప్రవృత్తిచుచుండును.

తా. ఓపుత్రా! నానన్నిధానమువలననే (అనగా: నేను స్వయముగా నేకార్యమును జేయనివాడనైనను నాననిధానమునందుండవలసినమాత్రమే) అయిష్కాంత సన్నిధానమునఁ జలించుచునుండుటయుట్లు చిదాభాసునితోఁగూడినయహంకారప్రాణచిత్తజ్ఞానకర్తృత్రియములు వానివానికార్యములందుఁ బ్రసరించుచున్నవి; కాని స్వయముగా కాదు. నాప్రకాశము లేక యివి యేమియుఁ జేయనేరవు.

స. తత్తాయఃపిండంత, ర్వాప్తప్తానలమండలంబువడువున మాయా

గుప్తబ్రహ్మాండసముద్భిచ్చిదాత్మకుండ నేను ధీరవశేశ్యా! 111

టీ. ధీరవశేశ్యాధీర=పండితులలో, వశేశ్యా=శ్రేష్ఠులలో, పుక=తప్త=కాలిన, అయఃపిండ=ఇనుపముద్దయొక్క, అంఠః=లోపల, వ్యాప్త=వ్యాపించియున్న, అనలమండలంబువడువునక=ఆగ్నివలె, నేను, మాయా...కుండక=మాయా=మాయచే, గుప్త=గఱింపబడిన, బ్రహ్మాండ=ప్రపంచమునందు, సముద్భిప్త=ప్రకాశించుచున్న, చిదాత్మకుండక=జ్ఞానస్వరూపకుండను.

తా. జ్ఞానపంతులలో శ్రేష్ఠుండ నగు నోయాంజనేయాత్మరూపమగు నీ ప్రపంచమునకు జ్ఞానమున్నట్లు తోచుచున్నది. ప్రపంచమే జ్ఞానరూపమనియు దోచుచున్నది. కాలినయినుమునుగూర్చి దానియందున్నయగ్నిని దెలిసికొనలేనికారణమువలన “ఇనుముకాలుచున్నది” అను మొదటగువ్యవహారములు కలిగినట్లు జ్ఞానరూపుండ నగు నేను సర్వవ్యాపకుడనై యున్నానని తెలిసికొనలేని కారణము “ప్రపంచము జ్ఞానరూపమైనది” అనువ్యవహారము కలుగుచున్నది. కావున లోకమున ననుభవములో నున్నజ్ఞానము నాస్వరూపమే కాని వేటొక్కటికాదు.

సీ. ధరణీజలానలమరుదంబరాంతరా

విష్టాఖిలాధారద్రష్ట నేను

ఆదిత్యచంద్రగ్రహక్షౌరతారాతటి

త్సంవ్యాప్తదివ్యతేజంబు నేను

అమరమానవతిర్యగాదిచేతనధీప్ర

కాశమానజ్ఞానఘనుండ నేను

బ్రహ్మాదిదేవతాప్రార్థనీయానంత

కల్యాణగుణకవిగ్రహుండ నేను

తే. కార్యరూపంబు లైనజగంబులకును

స్ఫురదుపాదానకారణంబును నిమిత్త

కారణము నై ననిర్మలాకారసత్త్వ
పరమమాయాసమన్వితేశ్వరుడ నేను.

112

టీ. నేను, ధర... ద్రష్ట౯-ధరణి = భూమియొక్కయు, జల=నీటియొక్కయు, అనల=అగ్నిహోత్రునియొక్కయు, మరుత్ = వాయువుయొక్కయు, అంబర = అకాశమయొక్కయు, అంతర=లోపల, అవిష్ట=ప్రవేశించినట్టియు, అఖిలాధార ద్రష్ట౯=సకలమునకాధారభూతుడనైనట్టియు సాక్షిని నేను, అది... జంబు-అదిత్యచంద్ర=సూర్యచంద్రులయందును, గ్రహ = అంగారకాదిసర్వగ్రహములయందును, ఋక్ష=నక్షత్రములయందును, తారా=ఆశ్విన్యాదు లగునిరుదియేడుతారలయందును, తటిత్ = మెఱుపులయందును, సంఖ్యాత్త = వ్యాపించియున్న, దివ్య=ఆదృతమైన, తేజంబుక=కాంతిని, నేను=అనుర...డక-అనుర=దేవతలు, మానవ = మనుష్యులు, తిర్యక్=పశుపక్షిజాతులు, అది=మొదలైన, చేతన=ప్రాణులయొక్క, (లేక, జ్ఞానముగలవారియొక్క), ధీ=బుద్ధియందు, ప్రకాశమాన=ప్రకాశించుచున్న, జ్ఞానఘనడక=జ్ఞానమయఁడనునట్లు నెప్పటచేత, (పరబ్రహ్మము ప్రపంచమునందంతటఁ దనజ్ఞానరూపముతోవ్యాపించియున్నాడనియుఁ జేతనములయందు మాత్రము మనసు మొదలగునవియుండుటచే బ్రకాశించుచున్నదనియు నచేతనములయందవిలేకపోవుటచే బ్రకాశింపఁడనియుఁబోవము.) నేను, బ్రహ్మ... హుడక-బ్రహ్మది=బ్రహ్మమొదలగు, దేవతా=దేవతలచేత, ప్రార్థనయ=కొనియాడఁదగినట్టియు, అసంత=అమితము లైనట్టియు కల్యాణగుణక = మంగళశకరము లైనట్టియు గుణములుకల, విగ్రహుడక=శరీరహీనకలవాడను, నేను, కార్య... లకుక - కార్యరూపంబులైన=కార్యములైన, అనఁగా: మాయవలనఁ బుట్టి తోచుచున్న, జగంబులకుక = ప్రపంచములకు, స్ఫుర... బును-స్ఫురత్ = ప్రకాశించుచున్న, ఉపాదానకారణంబును = మట్టిపండయైనట్లు కార్యరూపముతోఁ బరిణమించునట్టి కారణము, నిమిత్తకారణంబును=కుమ్మరవాడు పండకుఁ గారణ మైనట్లు కార్యమునకుఁ గర్త యగునట్టికారణము, నిన్=వినట్టి, నిర్త... యడక-నిర్మలాకారసత్త్వ = రజస్తమోగుణములతో సంబంధము లేక నిర్మలమైయున్న సత్త్వగుణమే, పరమ = ప్రధానముగాఁగలిగిన, మాయాసమన్విత = ఘోరప్రకృతితోఁగూడిన, ఈశ్వరుడక = ఈశ్వరుడను.

తా. అది యొట్టునిన; నేను పంచభూతములకు నాధారభూతుడనై వానివలనఁ గలుగుసర్వప్రపంచమునుజూచుచున్నాడను. సూర్యుఁడుచంద్రుఁడుఅంగారకాదిగ్రహములు ఆశ్విన్యాదినక్షత్రములు ఇతరమగుసామాన్యనక్షత్రసమూహము మొదలగుభౌతికములయందు నిలిచి సర్వసాక్షియై యున్నప్రకాశము నాయదియే. మఱియు దేవమనుష్యపశుపక్షిదిప్రాణులబుద్ధులను బ్రకాశింపఁజేయు (అనఁగా: వానిని స్వకార్యముల,

యందుఁ బ్రసరింపఁజేయు; వాఁడను నేనే. నన్ను ననుష్ఠకల్యాణగుణమన్వీతునిగా భావించి బ్రహ్మాదిదేవత లుపాసన చేయుచున్నారు. కార్యములు (అనఁగా సృజింపఁ బడినవి) ఐన ఈ ప్రపంచమున కుపాదానకారణమును నిమిత్తకారణముననుచు నమరసత్వప్రధానయగుమాముతోఁగూడి “కృత్యుఁడు” అని వ్యవహరింపఁబడువాఁడను గూడ నేనే.

తే. వేదశాస్త్రాగమములచే నేదితవ్య
మైనవస్తువు నేను మహాత్మకులకు
జపతపోదానయజ్ఞసంచయముచేత
వరసమారాధనీయుడైవంబు నేను.

113

టీ. వేదశాస్త్రాగమములచే - వేద = చతుర్వేదములచేతను, శాస్త్ర = షట్శాస్త్రములచేతను, అగమములచేత = వాతూలము మొదలగునిరుపదియేనిమిదియాగములచేతను (లేక, శైవక్షిష్ణవాద్యాగమములచేతను), వేదితవ్యమైన = తెలియఁదగిన, విస్తువునను = తాత్పర్యము నను (అనఁగా వేదాదులన్నియు నన్నుగూర్చియే చెప్పుచున్నవనుట), మహాత్మకులకు = మహానుభావులకు, జప, చేతక - జప = మంత్రానుష్ఠానములయొక్కయు, తపః = కృచ్ఛ్రిచాంద్రాయణాదివ్రతములయొక్కయు, దాన = దానములయొక్కయు, యజ్ఞ = యజ్ఞములయొక్కయు, సంచయముచేతక = సమాహమలచేత, విద్య...నంబుక - వర = శ్రేష్ఠముగా, సమారాధనీయ = పూజింపఁదగిన, దైవంబుక = దేవతను, నేను.

తా. వేదములును శాస్త్రములును అగమములును నన్నుగూర్చియే చెప్పుచున్నవి. బుద్ధిమంతులగువారు ఆవేదాదులభేదములను బాటింపక బాగుగా విమర్శించి వానిపరిపూర్ణాభిప్రాయము నక్షేగ్రహించుచున్నారు. తపంబులు దానంబులు యజ్ఞంబులు జపంబులు మొదలగునవి ఏయేదేవతలనుగూర్చి యాచరింపఁబడినను నన్నుగూర్చియాచరింపఁబడినవే యగును. మాయా సహితుఁడ నగు నన్నే బహురూపములతో ననేకులుష్కాననచేయుచున్నారని ఇదివఱకే చెప్పియున్నానుకదా.

—భగవద్గీత—

“యేష్యవ్యదేవతా భక్తా యజంతే శ్రద్ధయాఽనిత్యాః,
తేఽపిమామేవ కౌంటేయ యజంత్యనిభిపూర్వకమ్”.

(భగ F-ఆ. ౨౩-శ్లో.)

తా. “ఓ యర్జునా! ఇతర దేవతలయందు భక్తిగలిగి ఆనాఁగఁసర్వదేవమయుఁడ పరబ్రహ్మరూపుడ నాత్మాభిన్నుఁడనగునన్ను చెలిసిక నలేక రుద్రవిష్ణుదిదేవతలు నాకం

తే. వేఱని తలంచుచు వారయందు భక్తిగలిగి యెవ్వరు నేవించుచున్నారో వారు నన్ను నేవించువారే అయినను “నన్ను (కృష్ణుని బ్రహ్మమును) నేవించుచున్నాము” అని మాత్రము వారు తెలిసికొనలేదు. నాస్వరూపము నెఱింగి యుపాసించువారలకును పీఠలకు నింతకంటే భేదమేమియులేదు” అని గీతాచార్యుడగు శ్రీకృష్ణుఁ డానతిచ్చి యున్నాఁడు.

తే. అనఘ సాకారుడను గాను విను సమష్టి
ఘనతనుద్వయతాదాత్మ్యమునకు జొరమి
సరినిరాకారుడనుగాను సాక్షి నగుచు
గారణశరీరమే ననుకలఁక లేమి.

114

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడ వగునాంజనేయ ! వినుము. సాక్షి నగుచుకాఁగలకలమునకు ద్రవ్యమే, సమష్టి...నకుం=సమష్టి=సముదాయరూపంబులైన, ఘనతనుద్వయ=స్థూలసూక్ష్మదేహములయొక్క, తాదాత్మ్యమునకుకాఁగలభేదమునకు (అనఁగా నాశరీరములు నేను కాకపోవుటవలన), సాకారుడనుగాను=రూపముతోఁగూడిన వాఁడనుకొను, అభివ్యక్తములుకాక నామరూపములు సృష్టికిఁబూర్వము పరబ్రహ్మమునందు నిలచియుండెను. “అవి సూక్ష్మసృష్టియందే మొట్టమొదట నభివ్యక్తము అయ్యెను; కావున సూక్ష్మశరీరము గాని దానికిఁ బిదప జనించినస్థూలశరీరము కాని యేవురుఘనకుండునో వాఁడే సాకారుడగును” అని తెలిసికొనవలయును. సరి=ఈస్థూలసూక్ష్మశరీరములతోఁగూడననుగు కారణశరీరము, ఏననుకలఁకలేమికా=నేననుభ్రమలేకపోవుటచేత, నిరాకారుడనుగాను=రూపములేనివాఁడనుకొను, (కారణశరీర మనగా : మాయయే అదియే నామరూపముల నభివ్యక్తములఁజేసినది. ఇట్లు చేసినను స్వయముగా నామరూపములుండవలసిన పనియేమియులేదు గావున బ్రహ్మము మాయయేయైనచో నాయన సాకారుఁడు కానేరడు. ప్రకృతము బ్రహ్మ మాయ కాఁడు. నామరూపములును ఆయనయందే ఆడఁగియుండినది కావుననా బ్రహ్మము నిరాకారుఁడు కూడాఁ గానేరఁడని తెలిసికొనవలయును).

తా. ఓపాపరహితుఁడ ! నాకు రూపము కలదనికాని లేదనికాని చెప్పటకు వీలులేదు. ఏల యనిన : నేత్రములకు గోచరము లగుచున్న పదార్థములను గూర్చియే “ఏనికి రూపము కలదు వీనికి రూపము లేదు” అనువ్యవహారము కలుగుచున్నది. బ్రహ్మము నేత్రములకు గోచరము కాఁడు; కావున నిట్టివ్యవహారములు కలుగుటకే వీలులేదు. అది యట్లుండ నామరూపములు సృష్టికి పూర్వము ప్రకాశింపక బ్రహ్మమునందే లీనములై యుండెను. అవి ప్రకాశించుట కారంభము సూక్ష్మసృష్టియే కావున సూక్ష్మ

నూలశరీరము లెవ్వరి పండునో వాడే సాకారగుడగును. ఈ బ్రహ్మము చూత్త్వముల శరీరములకు సాక్షియే కావున నాశరీరములకంటే నేమి కాని అశరీరములతో సంబంధము కలవాడు కానేరడు. కావున బ్రహ్మమునకు సూపము లేదు. మఱియు నామరూపములు ప్రకాశింపనిసమయమున సర్వము నిరాకారమైయుండుచే నని యిదివఱకు చెప్పియున్నాను. కారణములు కాన్యములకంటె బూర్వమున నుండి తీరవలసి యుండుటచేతను ఈ నామరూపములు ప్రకాశింపకు మాయయే కారణ మగుటచేతను నామరూపములు ప్రకాశింపనిసమయమున మాయ కలదు. ఈకారణమువలన నది నిరాకారము పరబ్రహ్మము. ఆమాయకుఁ గూడ సాక్షియగుటచే దానితో సంబంధపడునాడు కానేరదు (అనఁగా: బ్రహ్మము మాయ కానేరదు) ద్రష్ట యగువాడు దృశ్యమగునా కావున నాకు (బ్రహ్మమునకు) నిరాకారత్వంబునులేదు. మాయ ప్రపంచరూపముతోఁ బరిణమించును. కావున దానికి నామరూపప్రకాశానంతరమున చూత్త్వనూతనాకారములు కలుగును. ఈ కారణములవలన దానిగూర్చి సృష్ట్యనంతరమున సాకారత్వవ్యవహారంబును సృష్టికిఁ బూర్వమున నిరాకారత్వవ్యవహారంబును గలుగుచున్నది. నేను (బ్రహ్మము) ఎప్పటికిని సాక్షి నే (అనఁగా: సాకారత్వవ్యవహారమునకును నిరాకారత్వవ్యవహారమునకును గూడ సాక్షి నే) కావున నన్ను గూర్చి ఈవ్యవహారములలో నేదియుఁ బ్రసరింపనేరదు.

జే. అఖిలభూతములందు నే నఖిలభూత

ములును నాయందుఁ గలుగంగ భారయు నెందు

వాని నవియు నన్నంటవు వానరేంద్ర

సమత నొప్పారుగగనంబుచందమునను.

115

టీ. వానరేంద్ర = వానరశ్రేష్ఠా సమతః = సర్వసామాన్యముగా (లేక, అంతటను) ఒప్పారు. మనః - ఒప్పారు = ప్రకాశించుచున్న, గగనంబుచందమునఁ = ఆకాశమునలె, అఖిలభూతములందుఁ = సమస్తసృష్టులయందు, ఏను = నేనును, అఖిలభూతములును = సమస్తపదార్థములును, నాయందుఁ = నాలోపలను, కలుగంగఁ = ఉండఁగా, ఎందుఁ = ఎప్పటికిని, నానిఁ = అపదార్థములను, పారయఁ = పొందను (అనఁగా: వానితో నేను సంబంధపడదు), అవియుఁ = అపదార్థములును, నన్నంటవు = నాతో సంబంధపడవు.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! మఱియొకవిశేషము. నేను సర్వభూతములయందునున్నాను, నాపై నాగోపింపఁబడిన వగుటచే సర్వభూతంబులును నాయందు గున్నవి. అయినను ఆకాశము సర్వపదార్థములయందు నుండియు వాని నంటవియట్లు నే నాభూతముల

నంటను. సర్వపదార్థములునుఁ దనునుం దున్నయాకాశము నంటనట్లు (అనఁగా: నాయాకాశమునకు నేవికారమును గలిగింపలేనట్లు,) అభూతములు నన్నటంపు.

అవ. ఇది మిగులఁ జిత్రముగ నున్నది. నీకును (రాములకును బ్రహ్మమునకును) సర్వభూతములకును సంబంధము కలిగియు లేదనుట యెట్లువంధవించును? అనిన సదృష్టాంతముగా సమాధానమును జెప్పచున్నాఁడు. —

క. మృగతృష్టికల నెఱింగినఁ

దగ జలముల భావ మగుచిధమునఁ దెలిపిచే

నగుణుఁ డగునన్ను దెలిసిన

జగములు నాయందు లేవు సత్యం బనఘా.

116

టీ. అనఘా = పాపరహితుఁడ! తగ = ఒప్పునట్లుగా, మృగతృష్టికల = ఎండమావులను, ఎఱింగిన = తెలిసికొనిన, జలములు = అందు భ్రాంతిజలనఁ దోచు నీరు, అభావమగుచిధమున = లేక పోవునట్లు, తెలిపిచే = జ్ఞానముచేత, అగుణుఁడగు నన్ను = గుణశూన్యుఁడ నైననన్ను, తెలిసిన = తెలిసికొనినయెడల, జగములు = ప్రపంచములు (నామరూపములు), నాయందు, లేవు, సత్యంబు = నిశ్చయము.

తా. ఓహో! పరహితుఁడ! పైన జిప్సినవిషయమునం దేమియు సంశయములేదు. ఎండమావులయందు జలభ్రాంతి కలిగినపురుషునకు “ఇవి యెండమావులు కాని జలము కాదు” అనుజ్ఞానము కలుగు నేని యచ్చట జలములే శ్రీకాలములయందు లేని వైనట్లు అవిద్యావిశమున నన్నుఁ బ్రపంచరూపునిగాఁ దలంచునానికి “ఇది ప్రపంచము కాదు” పరబ్రహ్మమే మనయజ్ఞానమువలన నిట్లు కానవచ్చుచున్నది” అను యథార్థజ్ఞానము కలుగునేని భ్రాంతినిర్ధ మగునీ ప్రపంచము శ్రీకాలములయందును లేనిదేయగును. కావున వాస్తవికస్థితిలో నాయందు భూతిములును లేవు. నేను భూతములయందును లేను. “నాకంటే (బ్రహ్మమునకంటే) భూతములు వేఱుగా నున్నవి” అనులోకవ్యవహారము నాశ్రయించి “బ్రహ్మమునకు భూతములతో సంబంధము లేదు” అని తెలియజేయుట కై యాకాశదృష్టాంతముచేఁ బ్రేషియమును (115-వ పద్యమునందు చెప్పబడినవిషయమును) నిరూపించితిని కాని యథార్థస్థితిలో నాకంటే నితర మగునదియే లేదు. ఇదే యథార్థము.

అవ. ఇట్లేన ప్రపంచమున కొధారము నీగురువోకావో నిశ్చయ మెట్లు ప్రపంచము నిన్ను (బ్రహ్మమును) ఆశ్రయించి యున్నదనుటకు నిదర్శనమేమి? అనినఁ జెప్పచున్నాఁడు. —

చ. అన్యథ మచేతనం బనుఖ మైనజగంబు ఋతంబుఁ జేతనం

బును సుఖ మై విమూఢులకు భోగముగాఁ గనుపట్టు పెల్ల న

న్నైనయుటచేతఁ జుమ్మిది కపీంద్ర ఘృతాన్వితదుగ్ధపూరముల్
ఘనమధురంబు లై వెలయుకై వడి భక్తజనానురంజనా.

117

టీ. భక్తజనానురంజనా-భక్తజన = భక్తులను, ఆనురంజనా=సంతోషింపఁజేయునట్టి, కపీంద్ర=వానరశ్రేష్ఠఁ ఘృత...ములు-ఘృత=నేతితో, అన్విత=కూడిన, దుగ్ధపూరములు=పాలు, ఘనమధురంబులై=మిగుల మాధుర్యము కలవియై, వెలయుకై వడి=ఉన్నట్లు, ఇది=ఈకనఁబడుచున్న, ఆనృతిము=ఆనత్య మైనట్టియు, అచేతనంబు=జ్ఞానశూన్యమైనట్టియు, అసుఖము=దుఃఖిరూపమైనట్టియు, ఐనజగంబు=ప్రపంచము, విమూఢులకుఁ=అజ్ఞానులకు, ఋతంబును=సత్యిరూపమై, చేతనంబును=జ్ఞానవంతమై, సుఖమై=అనందరూపమైయున్నట్లు, భోగముగాఁ=ఆనందవింపఁ దగినదై (అనందరూపముతో కనఁబడిన కేవల యనుభవించుటకు శక్యము గాదు), కనుపట్టుకైలక=కనఁబడుచుండుటయంతయు, నన్నుక=పరబ్రహ్మరూపుఁడైన (ఆనఁగాః సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడైన నన్ను), ఎనయుటచేతంజుమ్ము = ఆశ్రయించుట చేతనే గును.

తా. భక్తజనలయఁజేష్టమును సిద్ధిఁజెందఁచు నోయాంబనోయా! భ్రాంతిని లనఁ బ్రపంచము నాకంటె వేఱని చూచువారలు కూడఁ గొంచము విచారింపినచో “ఈ ప్రపంచము నన్నే (బ్రహ్మమనే) యాశ్రయించి యున్నది” యనియే గ్రహించుదురు. దీనికి ననుమానప్రమాణ మాధారము. ఎట్లనినః ఈ ప్రపంచము ఆనత్యము నియు జ్ఞానశూన్యమనియు దుఃఖిరూప మనియు ననుభవతాఁబర కందఱునను వెలియును. దీనియందలి ప్రతిపదార్థంబును బ్రత్యక్షముగా నశించుచుండుటయు మనకంటె నధికకాల ముండుపదార్థములకు వాయువు మొదలగువానికిఁ గూడ నవయవము లుండుటచే మనము చూచివపదార్థములనలెనే (ఆనఁగాః మనము చూడఁగా నశించినపదార్థములనలెనే యవియు వాయువు మొదలగునవియు) నశించు ననుట సిద్ధాంతమై యుండుటయు “ప్రపంచము ఆనత్యము” అని దృఢముగా నిరూపించుచున్నది. ఆవయవములు కలపదార్థములకు వృద్ధిక్షయములును సంకోచ వికాసములు నుండుటచే నాశముకూడ కలదనుట సిద్ధాంతము. నూతనావయవములు చేరుట వృద్ధియనియు నన్ను ఆవయవములు విడిచిపోవుట క్షయమనియుఁ జెప్పఁబడును, ఆవయవములకు నిట్టిస్వభావ (చేరుట విడుచుట యనుస్వభావ) ముండుటచే నవి (ఆవయవములు) తా మాశ్రయించి యున్నపదార్థము నొకప్పుడు సంపూర్ణముగ నెదలినను నెదలించుచును, ఇదియే నాశమని చెప్పఁబడును. ధ్వంసమైనను బాధ యైనను ఆవయవవివాళమే. ఈరెంటికిని కారణములు నేఱునేఱు. అయినను స్వరూప మొక్కటి యగుటలో విరోధము లేదు కదా. “ఒకమనుష్యుఁడు మృతిఁజెందును. అప్పుడు

వాని ఆనయములు వానిని విడిచి పోలేదు. కావున నిది నాశముకాకూడదు కదా” యని యనయెడవేమో వినినాము. అయినవియోగము లేని దెవ్వనికి శరీరమునకే కదా అశరీరము దహన మగునంతకంటె నశించుటయు, ఆప్పుడు దానియవయము దానిని సంపూర్ణముగా విడిచిపోవు ననుటయు నిర్వివాదాశ్చమే. కావున మృత్యువు వినాశమే. ఆప్పుడు ప్రపంచప్రాణములును మనస్సును నేత్రాదిగోళికములయందుండి పనిచేయుఇంద్రియములను ఆను ముఖ్యావయవములు తొలగి పోయినవి. మిగిలిన యవయవము లుండినను లేకున్న నొక్కటియే. కావున సర్వావయవములు నశించు కున్నను ముఖ్యావయవములు నశించుటకులని “మృతినాశము” అని చెప్పబడుచు న్నుది. ఈ కారణమువలన ప్రపంచమంతయు నవయవములు కలదే కావున నసత్యమైనది.

దీనిని తెలిసికొనువాడు మఱియొక్క డున్నట్లు స్పష్టముగాఁ చెలియబచ్చుచున్నది కావున నిది పురుషుడే కాశంకుఁడై యుండవలసినదియే (స్వయముగా జ్ఞానములేనిదే) కాని జ్ఞానరూపమైనదియుఁ గా దనుట నిర్వివాదాశ్చమ.

ఇది దుఃఖరూప మనుట యనుభవసిద్ధమే. మఖముగా గానవచ్చు ప్రతివిషయము సంతమున దుఃఖమే యగుట యుండఁకు ననుభవములోనే యున్నది.

ఈ విధముగా నిశ్చల మసత్యజడదుఃఖరూప మైనను సత్యజ్ఞానసుఖరూపముగా నవివేకులకుఁ దోచుచున్నది. వివేకుల యనుభవమున కైనను అవివేకుల యనుభవమున కైనను కారణ మొకటియుండియే తీరవలయును. కారణము సత్యమా కాదా యని కూడ మనము విచారించనక్కఱలేదు. కార్యము సత్యమైనచోఁ గారణము సత్యమగును. అసత్యమైనచో నసత్యమగును. నేను (బ్రహ్మము) సత్యరూపుడనయ్య నసత్యరూపమగు ప్రపంచమునకుఁ గారణభూతుండైన యున్నాననుట పరిపూర్ణముగ వేఱగు విషయము. యథార్థస్థితిలో ప్రపంచము త్రికాలములయందును లేదుకదా. కార్యము సద్బ్రూపమైనచోఁ గారణమును గూర్చి విచారించవలయును; కాని మొదట నదియేలేనిదైనచో దానికిఁ గారణమే యుండవలసిన పనిలేదు. కావున నేవిచారించును జేయనక్కఱలేదు కదా. అది యట్లుండనిచ్చు. ప్రకృతమున నిప్రపంచము సత్యజ్ఞానానందరూపముతోఁ దోచుటకు నేది యైన నొకకారణమండి తీరవలయును. ఈజగంబునకు సత్యజ్ఞానానందరూపము విరుద్ధము కావున నట్టి పదార్థముతో (సత్యజ్ఞానానంద రూపమైన పదార్థముతో) దీని కజశ్యము సంబంధ మెవ్విధముగా నైన నుండి తీరవలయును. నాకంటె వేఱుగా సత్యజ్ఞానానందరూప మగుపదార్థము లేదని ఇదివఱకే యనేకయుక్తులతో నిరూపించియున్నాను. కావున నిప్రపంచ మేదియో యొకవిధముగా నాలోచన (బ్రహ్మముతోనే) సంబంధపడియున్నది. ఈ కారణమువలననే నారూపములగు నునికి

ప్రకాశము అనందము ననునవి భ్రాంతివలన దీనికి స్వయముగానే యున్నట్లు తోచుచున్నవి. రుచి నేతికి సంబంధించినదే యైనను అన్యైక పాలయం దున్నప్పు డానవి పాలకే స్వయముగా నున్నట్లు భ్రాంతివలన దోచును. పచ్చిపాలనుండి వెచ్చని దీనిన నాపాలు రుచిలేక యుండుటయే ఇంగుకుం బ్రబలదృష్టాంతము. ఇట్లే ప్రపంచమునుండి నన్ను విభాగింపలేని యజ్ఞానులకు నారూపమునైన సత్యజ్ఞానానందములే ప్రపంచమునకు స్వరూపము లని తోచును. నన్ను బ్రత్యేకిముగా విభాగింపగల మహత్తుల కట్లు తోపను. ఈ ప్రబలాన మానమునైన “ప్రపంచస్థ సత్యజ్ఞ నాదికమన్మదయం స్వకీయత్యే ననితరహితఘృతాదా పివ ఆనుభవవిరోధాత్” ప్రపంచమునందు సత్యత్వాదులు అన్యపదార్థమునకు సంబంధించినవే స్వయముగా కలవియే యనిన వెన్న లేని పాలయందు మాధుర్యము లేనట్లు బ్రహ్మమును దేనినుండి విభాగించిన మహత్తుల కట్టి యనుభవము (ప్రపంచము సత్యాది రూపమే యను ననుభవము) లేదు. కావున ననుభవ విరోధము నెచ్చును. ‘అన్యదీయ సత్యత్వాదిమదన్వత్ప్రబంధి ననితీయోత్తరీకవత్’ మతీయైకపదార్థమనం దున్న సత్యత్వాదులు దేనికిగలవో అది మొదటిపదార్థము సత్యత్వాదులు గలపదార్థము నాశ్రయించియే యుండును. వెన్న నాశ్రయించిన పాలీ విషయమున దృష్టాంతము. “తస్మాత్ జగత్ ప్రమాణ స్సంబధ్యతే” కావున ప్రపంచము పరబ్రహ్మముతో సంబంధించియేయున్నది. అను ననుమానముచే వైవిచయము దృఢముజేయుచున్నారు. కావున భ్రాంతులకు ఈ ప్రపంచమునందు నేనున్నట్లును ఈ ప్రపంచము నాయం దున్నట్లును దోచుటలో సంతయము లేదు. ఇట్టి కల్పిత సంబంధ ముండుటయే యట్లు తోచుటకు గారణమని తెలిసికొనవలయును.

అని. ఇట్లజ్ఞానుల యనుభవమునకుఁ గల్గితకారణము గలదని చెప్పి జ్ఞానుల మనుభవమునుగూర్చి చెప్పుచున్నాఁడు.—

జ్ఞానుల కఖండసత్య, జ్ఞానానందస్వరూపసాక్షి నగుచు విజ్ఞానముచేఁ దెలియంబడి, నే నై సాక్షాత్కరింతు నిక్కం బనఘా. 118

టీ. ఓ అనఘా=పాపరహితుఁడా! జ్ఞానలక్షణ=పరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానము గల వారికి, అఖం...గచుక=అఖండ=అపరిచ్ఛిన్నం దైనట్టియు, సత్య=సత్యస్వరూపుఁ దైనట్టియు, జ్ఞాన=జ్ఞానరూపుఁ దైనట్టియు, సాక్షినగుచుక=ద్రష్టనై, విజ్ఞానముచేత=నారు సంపాదించిన యనుభవజ్ఞానముచే, తెలియఁబడి=తెలిసికొనఁబడి (అనఁగా: జ్ఞాతి జ్ఞానము జ్ఞేయము అను ప్రభుటితో స్వస్వరూపమునకంటె భిన్నుండను గాఁ గనఁబడి తర్వాత స్వస్వరూపమునకంటె నేఱుకొక జ్ఞానియే నేనై, సాక్షాత్కరింతుక=ప్రత్యక్ష మయ్యెదను, నిక్కము=సత్యము.

క. అన విని సూనుచుండు రా

మునివివృతదారివిందములకుఁ ఘనచ

దన మాచరించి పలికె

వివరము భక్తియును నృధవివేకము మెఱుగున్.

120

టీ. అనవిని=అని చెప్పఁగా నాలకించి, సూనుచుండు, రాములకుఁ-
రాముని=శ్రీరామునియొక్క, ద్వి=శ్రేష్ఠములయిన, పదారవింశములకుఁ = పాద
కములములకు, ఘనచరమాచరించి = సాష్టాంగముస్కారముఁ జేసి, వివరముఁ=
అవసరమును, భక్తియుఁ, నృధవివేకముఁ=నిష్ఠమైన జ్ఞానమును, మెఱుగున్
= ప్రకాశించుచుండఁగా, పలికె=యిట్లని ప్రశ్న చేసెను.

తా. ఓ సార్వత్రి! అంత నాంజనేయుఁ డీవిధముగాఁ దనకు సర్వార్థము నుపదేశి-
ంచిన రాముని జూచి భక్తిజ్ఞానము బుట్పొంగ నీక్రిందివిధముగాఁ బ్రశ్నఁ జేయు
నారంభించెను.

అన. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞజేసి పరమేశ్వరుఁడు పార్వతికి నాంజనేయ ప్రశ్నమును వివ-
రించి చెప్పుచున్నాఁడు.—

ఉ. ఏనియమంబులుం గలిగి యేసమయంబున నెన్నిగంటిన

స్తానము పూనియో యనియు మానియొ మంత్రము తంత్ర మెద్దియో
నీన రూప మారయఁగ నిర్గుణమో సగుణమో నెఱుంగి

ధ్యానము నేయఁ గా వలయు నన్నియుఁ బ్రేమ నెఱుంగఁ జెప్పవే. 121

టీ. ఏనియమంబులుం గలిగి = ఏయాచారములనవలంబించి, ఏసమయంబునఁ=
ఎప్పుడు, ఎన్నిగంటినఁ=ఏరూపముగా, మానముపూనియో = మానవ్రతము నవలం-
బించియో (వాక్తానము అక్షమానము క్త్యామాన మని మానము మూఁడువిధములు.
మాటలాడకుండఁబడి, ఇంద్రియముల నిర్బంధించుట, చేగాలు కదలింపకఁ గూర్చుం-
డుట, అనునవి క్రమముగా వీనిలక్షణములు), ఆదియమానియో=ఆ మానవ్రతమునుఁ
గూడఁ విడచియో, మంత్రము, తంత్రము, ఎద్దియో = ఏదికలదో, నీనయరూపమార-
యఁగఁ=నీ యధార్థస్వరూపము విచారింప గా, నిర్గుణమో=నత్యేకజ్ఞస్తమోగుణములు
లేనిదో, సగుణమో=లేక ఆగుణములు కలదో, నెఱుంగి = నునుననందు, ధ్యానము
నేయఁగావలయుఁ=ఏవిధముగా ధ్యానము చేయఁగావలయునో, అన్నియుఁ = సర్వ
విషయములను, ప్రేమతో=ప్రీతితో, ఎఱుంగఁజెప్పవే=తెలియ నుపదేశింపుమా.

తా. ఓ రామభద్రా! నాపైఁ గరుణకల్గి నాప్రశ్నములకు త్తరమును జెప్పము.
నిన్ను స్వస్వరూపభూతునిగాఁ దలఁచుటకు నియమునులేవి? కాల మేది? చేయవలసిన

విధమేని? త్రివిధహానములలో దేనినైన నాశ్రయింపవలయువా? లేదా? మంత్రమేని? యగుస్తానముఁ జేయునప్పుడ శాశ్రయింపవలసివరీతి యేది? ఏరూపమును సగుణముగా ధ్యానింపవలయునా? నిర్గుణముగా ధ్యానింపవలయునా? మీ కన్నిటికిఁ జక్కని యుత్తరములనిచ్చి నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేయుము.

అస. పరమేశ్వరుఁడు రామునియు త్వరము నభివర్ణించువాఁడై యాంజనేయుని యజ్ఞానమును దెలుపుచుఁ బ్రతిజ్ఞ నభివర్ణించుచున్నాఁడు. —

క. అనినఁ జిలువచ్చు నప్రసాదము

మనమున దేహాత్మబుద్ధి మల్లడిగొనని

ట్లనియెడు నాహనుమంతునిఁ

గనుఁగొని రాముండు పలికెఁ గౌతుక మలరన్.

టీ. అనినక = అని యిట్లు ప్రశ్నజేయఁగానే, చిలువచ్చునప్రసాదముక, మనమునక = మనస్సునందు, దేహాత్మబుద్ధి = దేహమే యాత్మయనెడుతలంపు, మల్లడిగొనక = అభివృద్ధి యగుచుండుటచేత, ఇట్లనియెడు నాహనుమంతునిక = నైని వర్ణించినవిధముగాఁ బ్రశ్నజేసినయూ యాంజనేయుని, కనుఁగొని = చూచి, రాముండు, కౌతుకమలరక = సంతోషముతో, పలికెక.

తా. ఈవిధముగా నాంజనేయుఁడు తా నెట్లుపదేశించినను దేహభిమానమును విడువలేక మైవిధముగాఁ దన్నుఁ బ్రశ్నింపఁగానే రాముండు నవ్వి ఈక్రిందివిధమునా నుత్తరముఁ జెప్పట కారంభించెను.

అస. ఇట్లు తన్నుఁ బ్రశ్నచేసిన యాంజనేయునకు 'బ్రహ్మము నాత్మగా ధ్యానించువానికి దేశకాలాదివిముము లక్కఱలేదు' అను విషయమును, యుక్తిపూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాఁడు. —

ఉ. వానరనాథదేహమును నాయువు లింద్రియపంక్తి చిత్తముక

మానసబుద్ధు లే నరుచు మానము పూనినమానవాళికిక

మానము దేశకాలనియమంబులు మంత్రము తంత్రము ల్విధుల్

వానిని జూచుచాక్షి ననువానికి గల్గునె తద్వికారముల్.

122

టీ. వానరనాథ = వానరశ్రేష్ఠ! దేహమును = స్థూలశరీరంబును, నాయువులు = ప్రాణవాయువులును, ఇంద్రియపంక్తి = జ్ఞానకర్తృత్రియములును, చిత్తముక = చిత్తంబును, (ఇది యంతఃకరణములలోని సంశయాత్మక మగువృత్తి) మానసబుద్ధులు = మనోబుద్ధులును, ఏననుచుక = "నేను (అనఁగా నన్ను చూడగలము), అని, మానము = అభిమానమును, పూనినమానవాళికిక = పూనిన = ఆవలంబించియున్న, మానవాళికిక = పురుషు

కు, మానము = త్రివిధమానములును, దేశకాలనియమములు = “ఈస్థలమున నాచరింపవలయును, ఈకాలమున నాచరింపవలయును” అను నిష్కర్షయును, మంత్రము = ధ్యానము చేయవలసిన మంత్రములును, తంత్రములు = అచరింపవలసిన క్రియాశ్లేషములును, విధులు = అప్పు డవలంబింపవలసినయారములును ఉండును. వారికొ = ‘అదేశకాలాదులను (లేక దేహప్రాణాదులను), చూచుసాక్షి ననువానికికొ = చూచువట్టిద్రవ్యయే నే నని (అనఁగా: నన్నచ్చద్వార్థముని తెలిసికొనినవారికి), తద్వికారములు = అదేశకాలాదివికారములు, కల్గునే = ఉండునా? (ఉండవలయు).

తా. ఓయాంజనేయ! నీవిప్పటికిని దత్తమును తెలిసికొనలే కున్నావు. శరీరప్రాణమనోబుద్ధిదిత్తాహంకారములే యాత్మ యనియుఁ దనకంటె నిశ్చయము బ్రహ్మవిస్వోదిరూపములతో నేటుగా నున్నాడనియుఁ దా నుపాసకుఁడనియుఁ దలఁచు నజ్ఞానికి దేశకాలాదినియమములు కావలయును. అనియమముల నవలంబింపకపోయిన స్వభ్రాంతి ననుసరించి తానే నరకాదిబాధల ననుభవించువాఁడని తలంచుచు సాశ్రమ నొందును. అట్లుకాక “ఈదేహదులఁ జూచుసాక్షిని గాని నేనిదేహములు కాదు” అని వివేకదృష్టిచే విభాగించి యెఱింగినవానికి నీదేశకాలాదినియమము లక్కఱలేదు. వానివలన (అనఁగా: వాని నాశ్రయింపకుండుటవలనఁ గలుగునరకబాధలు భ్రాంతి లేకపోవుటచే వానినిబాధింపవు. వాని నాశ్రయించుటవలనఁ గలుగుచిత్తశుద్ధ్యాదులను జిత్రసాక్షియగుటచే వానికి నుపకరింపవు. సుఖదుఃఖముల ననుభవించునది తీరమే. గాని యత్యరపురుషుఁడు గాఁడుకదా. ఈసుఖదుఃఖాదులు మాయాకార్యము లగు నభిమానాదులు విజృంభించుజాగ్రదవస్థయందే కానవచ్చుచు వానివిజృంభణము లేని సుషుప్త్యవస్థయందుఁ గానరాకపోవుటచే నవియు మాయాకార్యము లగుదేహదుల నాశ్రయించినవే యనుటకు సంశయములేదుకదా. కావున బ్రహ్మమును స్వాభిన్నునిగాఁ జూచువానికి దేనిలోను బనిలేదు. సాక్షికి సాత్త్వికారము లంటవు, కావునఁ దన్నివర్తనోపాయముఁ గాని తత్ప్రవర్తనోపాయముగాని చేయ నక్కరలేదు.

—అమాధునిలక్షణము.—

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగా నిరూపించి దానినే విశేషముగా వివరింపవాఁడై మొట్టమొదట తా నిదివరకు చేసినబోధను సంగ్రహించి చెప్పచున్నాఁడు. —
శా. ఆత్మానాత్మలు రెండు వస్తువులు లక్ష్యంబు ల్గదా యం దనా
త్మాత్మభ్రాంతి యనాదినుండి సహజం బై యుండఁగా నిప్పు డీ
వాత్సజ్ఞప్తి వటంచుఁ జెప్పి తిఁక నన్యం బేమియు న్లేదు శు
ద్ధాత్మత్వగభిన్నపూర్ణపరమాత్మారామునిం దక్కఁగన్.

టీ. అత్తానాత్తలు-అత్త = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుం డగుపరబ్రహ్మమనునట్టియు, అనాత్తలు=అన్యతజడగుఃఖిరూపిణియగుప్రకృతియనునట్టియు, రెండుపక్షపులు=రెండుపదార్థములును, లక్ష్యంబుల్లదా=తెలిసికొనఁదగినవిగదా, అంగుక్=అరెంటిలో, అనాత్తాత్తభ్రాంతి-అనాత్త=ప్రకృతియే, అత్త=అత్తయనెను, భ్రాంతి=భ్రమ, అనాదియండి=చాలకాలమునుండియు. సహజంబైయుండఁగాక=స్వభావసిద్ధమైయుండఁగా, ఇప్పుడు, ఈపు=ఏపు (త్వంపదార్థము), ఆప్తజస్తివి=అత్తయని చెప్పఁబడుచున్నజ్ఞానమే స్వరూపముగా గలవాడవు, అబుచుక్=అని, చెప్పితిక్, ఇకన్=ఇక(ఇట్లుగావున), శుద్ధా...యనిక్-శుద్ధ=నిర్మలమైన, అత్త=మాటనువసును, (లేక ఈశ్వరసాక్షియగు బ్రహ్మయనును), ప్రత్యక్=జీవునకును (లేక జీవసాక్షియగుమాటనును), అభిన్న=వేరుకాని, పూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణుడైన, పరమ=శ్రేష్ఠుడైన, అత్తారామునిక్=అంతరాముని స్వరూపుని, తక్కుగక్=తప్ప, అన్యంబు=ఇతరపదార్థము, ఏమియునులేదు=ఏమాత్రములేదు (సర్వము పరబ్రహ్మమే యనుట).

తా. ప్రపంచమంతయు భ్రాంతులదృష్టి ననుసరించి అత్తయు ననాత్తయునని రెండువిధములుగా విభాగింపఁబడియున్నది. (జ్ఞాన మనఁగా: నిరెంటి యథార్థ స్వరూపమును చెలిసికొనుటయే కదా. అజ్ఞానమునలన ననాత్త నాత్తనుగా భ్రాంతిచే గ్రహించుచుండుట యనాదికాలమునుండి కలదు. నేనిదివఱకే సర్వమును యుక్తియుక్తముగా విభాగించి “జ్ఞానరూపుఁడగు నాత్తయే ఏపు” అనిచెప్పియున్నాను. భ్రాంతి సిద్ధమగుటచే ఏప్రపంచమునకు త్రాఁటిమందలి పామునకువలె భ్రాంతి జ్ఞానముకంటె వేఱగురూపము లేకుండుటలన జ్ఞానరూపుఁడగు నాత్తకంటె వేఱైనపదార్థము లేదనియు నిరూపించియున్నాను.

క. అసమానసమ గ్రతుర్, యసమాధినిఁ బొందు మింద్రియమనోబుద్ధి శ్వసనగ్రననాభ్యసన, వ్యసనము వెన నుడిగి సమరసాత్ముడ వగుచున్.

టీ. ఇంద్రి...నము-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములయొక్కయు, మనః=మనస్సుయొక్కయు, బుద్ధి=బుద్ధియొక్కయు, శ్వసన=ప్రాణములయొక్కయు, గ్రసన=నిగ్రహమును, అభ్యసన=అభ్యసించుటయనెను, వ్యసనము=శ్రమను, వెనక్=శిఘ్రముగా, ఉడిగి=విడలి, సమరసా...గుచుక్-సమరస=ఏకమైన (అనఁగా: బ్రహ్మభిన్నుండైన), అత్తుడవగుచుక్=మాటనుండవై, అస...ధిక్-అసమాన=సాటిలేని, సమగ్ర=సంపూర్ణమైన, తురీయసమాధిక్=నిర్వికల్పసమాధిని, పొందుము.

తా. ఓయాంజనేయ! ఈజ్ఞానమును దృఢముఁ జేసికొని పరిపూర్ణనిర్వికల్పసమాధిని జెందుము. మనోబుద్ధింద్రియప్రాణముల నిగ్రహింప శ్రమ నొందవలెను. వాస్తవస్థితిలో నామనోబుద్ధాదులును నీకంటె నన్యములు కానేరవుకదా! భ్రాంతులదృష్టి ననుస

దించి చూచిన మనోబుద్ధ్యాదులకు సాక్షి వగుటచే నవి (మనోబుద్ధ్యాదులు) నిగ్రహింపబడినను నిగ్రహింపబడకున్నను వానివలన హాని లేదు. వివేకులదృష్టి ననుసరించిన నవి(అమనోబుద్ధ్యాదులు)బాత్తుగనే లేవు “కావున నెట్లుచూచినను మనోబుద్ధ్యాదులు నిగ్రహింపబడినను నిగ్రహింపబడకున్నను నిర్వికల్పసమాధికి భంగమును గలిగింపజాలవు “నేను సర్వసాక్షిని” అని కాని “నేను సర్వాత్మకుండను” అని కాని ధ్యానము జేయుట నిర్వికల్పసమాధి యనబడును. ఈద్వైవిధ మగుసమాధికిని బాగుగ విచారించినచో మనోబుద్ధ్యాదు లెట్లును భంగమును కలిగింపజాలవు.

అన, పైఁ జెప్పినవిషయమునే వివరించుచు త్వంపదార్థమునుగూర్చి మఱియుక మాలు వివరించుచున్నాఁడు.—

క. మాయామయజాయానుత, కాయేంద్రియమానసాధికపరిత్యాగో

పాయజ్ఞేయామేయ, ధ్యేయాత్మకఁడ పీపు గురువిధేయాత్మసరా. 126

టీ. గురు...వరా.గురు = గురువులకు, విధేయ = ఆనుకూల పైన, అత్త = మనస్సు గల వారలలో, ఐరా = శ్రేష్ఠుఁడా! ఈవు = నీవు, మాయా...డవు.మాయామయ = మాయాస్వరూపులైన, జాయా = భార్య, సుత = పుత్రుఁడు, కాయ = శరీరము, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, మానసాధిక = మనస్సు మొదలగువానిని, పరిత్యాగోపాయ = నావియనియభిమానింపక విడచుట యనునపాయముచే, జ్ఞేయ = తెలియఁదగినట్టియు (నేతినేతి యనుమహావాక్యముననుసరించి సర్వమును నిషేధింపఁగా మిగిలి లక్ష్యమగునట్టియు), అమేయ = ప్రమాణములకు గోచరము కానట్టియు, ధ్యేయాత్మకఁడవు = ఆభేదముగా ధ్యానింపఁదగినట్టియుఁ బరబ్రహ్మంబవు.

తా. గురుజనులకు విధేయులగువారలలో శ్రేష్ఠుఁడా! భార్య పుత్రులు దేహము ఇంద్రియములు మనస్సు మొదలగునవి యన్నియును మాయామయములే(అనఁగా: నవి ద్యాకల్పితములే) కావున వానియం దాత్మాభిమానము చేయఁజనదు. ఇట్లు వాని నభిమానింపకుండుటయే నీయథార్థస్వరూపమును (అనఁగా: సాక్షి యగు కూటస్థునితత్త్వమును తెలిసికొనుట కుపాయము. “నేతి నేతి=ఇది కాదు ఇది కాదు”అనుమహావాక్యములన నన్నిటిని (అనఁగా: శరీరము నంతయును ద్రోసివేయఁగా మిగిలిన యభిమానపరిత్యాగసమయమున నీస్వరూపము (కూటస్థునియథార్థస్వరూపము) సుస్పష్టమగును. ఆప్పుడు కూటస్థజీవులకును తన్మూలమున జీవబ్రహ్మలకును భేదము లేదని ధ్యానించుటకు వీలుకలుగును. వాస్తవస్థితిలో నీవు శరీరముతో సంబంధపడువాడవు కావుకదా.

సీ. ఏదేశమున నైన నేకాలమున నైన

నేమి నేయుచు నైన నెట్లులైన

నఖిలవికారంబు లావిద్యకంబులు

నే నవికారుండ నిష్ప్రపంచ

నిర్వికల్పఖండనిశ్చలనిర్మలా

వ్యయసచ్చిదానందమయనిరీహ

పరిపూర్ణనిర్గుణప్రత్యేగాత్మాభిన్న

పరమాత్మండ నటంచు బరమనిష్ఠ

తే. సంతతంబును దనుఁ గాంచునజ్ఞుననకు

మంత్రతంత్రంబు లేల కర్తంబు లేల

జపతపో వ్రతదానయజ్ఞంబు లేల

నామవర్ణాశ్రమాభిమానంబు లేల.

127

టీ. ఏదేశమున నైనకొ = ఏస్థలమునందైనను, ఏకాలమున నైనకొ = ఏసమయమున నైనను, ఏమిసేయుచు నైనకొ, ఎట్లునైనకొ = ఏవిధముగా నైనను, అఖిలవికారంబులు = కనబడుచున్న సకలవికారములును, అవిద్యకంబులు = అవిద్యవలనఁగలిగినవి, నేను, అవికారుండకొ = వికారములులేనివాడను, నిష్ప్ర...త్తుండకొ. నిష్ప్రపంచ = లోకా తీతుండ నైనట్టియు, నిర్వికల్ప = సంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు (లేక, ఇట్టిదట్టిదనరానట్టియు), అఖండ = పరచ్ఛేదములులేనట్టియు, నిశ్చల = చలించనట్టియు, నిర్మల = పరిశుద్ధమైనట్టియు, అన్యాయ = నాశరహితుండ నైనట్టియు, సత్ = సత్ స్వరూపుండ నైనట్టియు, చిత్ = జ్ఞానస్వరూపుండ నైనట్టియు, అనందమయ = అనందరూపుండ నైనట్టియు, నిరీహ = చేట్టలు లేనట్టియు (లేక కోర్కెలు లేనట్టియు), పరిపూర్ణ = సర్వవ్యాపకుండ నైనట్టియు, నిర్గుణ = గుణములులేనట్టియు, ప్రత్యేగాత్మ = జీవసాక్షి యగు కూటనునకు, అభిన్న = వేరుగానట్టియు, పరమాత్మండకొ = పరబ్రహ్మరూపుండను, అటంచుకొ = అని, పరమనిష్ఠకొ = మిగుల సేకాగ్రతతో, సతతంబుకొ = ఎల్లప్పుడును, తనుగాంచునజ్ఞుననకుకొ = తన్నుఁ దాఁజూచుకొనుచుండు మహాత్మనకు, మంత్రతంత్రంబులు-మంత్ర = ఓంకారము మొదలగు మంత్రములును, తంత్రంబులు = శాస్త్రములును (లేక, అనేకవిధములగు విధులును), ఏల = ఎందులకు, కర్తంబులేల = కర్త లేనదులకు, జపం...బులు - జప = మంత్రానుష్ఠానములును, తపః = కృచ్ఛ్రీచాంద్రాయణాదులును, వ్రత = ఏకాదశీపరాశ్రాద్ధిప్రతములును, దాన = బహువిధములగు దానములును, యజ్ఞంబులు = వైశ్వదేవాది పాకయజ్ఞములును అగ్నిహోమాదిహవిర్యజ్ఞములును, ఏల = ఎందులకు, నామం...బులు-నామ = పేరులయందుఁగాని, వర్ణజాతులయందుఁగాని, ఆశ్రమ = ఆశ్రమములయందుఁగాని, ఆభిమానంబును = ఇవి నావి యనునభిమానము, ఏల = ఎందులకు (అనఁగా: ఈయభిమానముల నవలంబించి

చేయబడవలసిన కార్యములు వారికేమియు లేవు. ఈ యభిమానములు కలిగియుండిన సాధ్యసాధనసాధకభేదములు గలకర్తృలు చేయబడును) ముక్తి (అనఁగా: స్వప్రసిద్ధ మగుజీవబ్రహ్మైక్యము కర్తృసాధ్యముకాదు కావున దానిని సాధించుటకు షర్కాద్యభిమానములు పనికిరావు).

తా. కావున నిట్టిహుటస్థత త్వము నెఱింగి యాహుటస్థునికంటె యభిన్నుడైనట్టియు (సర్వపరిపూర్ణుడైనట్టియు సత్యజ్ఞానానందరూపుడైనట్టియు నిశ్చలుడైనట్టియు) (నాశనహితుడైనట్టియు “ఇట్టివాడు” అని నిరూపించబడుటకు పీలులేనట్టియు ప్రపంచమున కతిరిక్తుడైనట్టియు “పీడువాడు” అనుభేదములు లేనట్టియు సాటిలేనట్టియు నాయద్విత్తీయపరబ్రహ్మతత్త్వమునే నేను. నాకు వికారము లంటవు. సర్వవికారములును ఆవిద్యాకల్పితమువలె యగుటచేత వాస్తవములు కావు.” అని యీ విధమున నేమహాత్ముడు సర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థలయందు నాత్మవలోకమునజేయుచుండ నో వానికి మంత్రములతో నేమిపని? విధులే? విహువిధకర్తృమలెందులకు? జపంబులుగాని తపస్సులుగాని దానములుగాని యజ్ఞములుగాని యేమిటికి? నేను బ్రాహ్మణుడను బ్రహ్మచారిని” అని షర్కాశ్రమాభిమాన మేమిపనిచేయును. వీనితో యోగార్హుఁడగు మహాత్ముడు (అనఁగా: బ్రహ్మతైక్యసిద్ధకలవాడు) సాధింపఁదగినకార్యము లేమియు (లేవు) మఱియొకవిశేషము (షర్కాశ్రమాభిమానము లుండిన నాని తత్త్వవివేకరహితాచరించుటకు పీలులేదు. కావున నన్నింటికంటె మునుపు షర్కాశ్రమాభిమానమును జీడవకర్తృలను తర్వాత నకలవిధము లగుమంత్రాదులకు (అనఁగా: శత్రువైత్రాదుల ననుష్ఠించిన నే కాని సిద్ధికిలుగదు” అనునభిప్రాయంబున) గంపూర్ణముగ వదలివేయవలయును ఇట్లు చెప్పనేటికి పరిపూర్ణజ్ఞానము కలిగినయెడల వానియంత నవియే విడచిపోవును. శ్రాంతిచే నూరకక్షరాక్షరపురుషులకు సంబంధము కలవని తలచుటయే కాని వాస్తవస్థితిలో నది (ఆసంబంధము) యెప్పటికిని లేదుకదా.

తే. వాయుగుత సర్వవాసనావాసితంబు

సూక్ష్మదేహంబు జడ మగు సుమ్ము దాని

నంటక వెలుంగు చుండు చిదాత్ముడచ్చి

దాత్ముడగువానివికృతులెట్లంటు ననఘ.

128

టీక. అనఘ=దోషరహితుడైన, వాయుగుత=వాయుపుత్రుఁడా, సూక్ష్మదేహంబు=సూక్ష్మదేహము, సర్వవాసనావాసితంబు=సర్వసమగ్రవిధములైన, వాసనావికర్త వాసనలచేత, ఆవాసితంబు=నినిలపబడియున్నది, జడము=ఆచేతనమయినది (అనఁగా: బ్రహ్మైకతాతము లేక ప్రకృతికలసిది) అగుసుమ్ము=ఆయున్నదిసుమ్మా, చిదాత్ముడు=జ్ఞానస్వరూపుఁడగుచిదాత్మ, దానిక=అసూక్ష్మకీరముతో, అంటక=

సంబంధపడక, వెలుంగుచుండున్ = ప్రకాశించుచుండును (దానికి సాక్షియగుటచే దానితో సంబంధపడకుండును), అచ్చిదాత్తుడగువానిన్ = అట్లు జ్ఞానరూపముతో సాక్షియైయున్న పరబ్రహ్మమును, వికృతులు = వికారములు, ఎట్లుంటున్ = ఎట్లు స్పృశింపఁగలవు (మంత్రతంత్రములు ఋషాశ్రమాభిమానములు మొదలగు వికారములు అత్యుత్కృష్టికిని లేనేలే వని భావము).

తా. ఓదోషరహితుడా! సకలకర్త వాసనలును మాత్మదేహమును (అనగా: నంగు ప్రధానావయవ మగునంతఃకరణమును) అశ్రయించియే యున్నవి. అయంతఃకరణముకూడ బ్రహ్మప్రకాశము లేక ప్రకాశింపదు. కావున నచేతనమే అత్తజ్ఞానరూపుడగుటచే నామాత్మశరీరమునకు (మనసునకు) సాక్షియై మాత్రమే యున్నాడు. చూడఁబడుపదార్థముయొక్క వికారములు చూచువాని నంటు ననుట విరోధము. కావున నాయంతఃకరణమునందలి వాసనలు సాక్షి నేమియు బాధింపఁజాలవు. కావున నాత్మయొప్పటికిని నిర్వికారుడే.

సీ. ఘటగతనానావికారము లుత్ప్రేరకా

శకసూర్యు నంటనిచందమునను

దేహేంద్రియప్రాణధీమనోఽహంకార

తద్ధర్మశతులు తద్భాసకుండు

సాక్షియై యొప్పరుసచ్చిదానందను

యాత్మనిఁ బొరయ వయ్యాత్మఁ డగుచు

వెలుంగునుడితున కేర్పిధమున గల్గు వ

ర్ణాశ్రమాచారాదు లరసి చూడఁ

ఆ. గర్త గాఁడు గానఁ గరణకార్యములును

భోక్త గాఁడు గాన భోజ్యభోగ

ములును లేవు సర్వమును గల్గదతనికి

సర్వహుఁ డగుట సాధువర్య.

129

టీ. సాధువర్య = సజ్జనులలో శ్రేష్ఠుడా! ఘటగతనానావికారములు = ఘట = కుండను, గత = అశ్రయించియున్న, నానా = అనేక విధములైన, వికారములు = నలుపు వర్తులశ్యము మొదలగువికారములు, తత్ప్రేరకకార్యుక్ = తత్ = అటులమును, ప్రకాశక = ప్రకాశింపఁజేయుచున్న, మూర్ఖున్ = నూర్కుని, అంటనిచందంబునకన్ = చెందనట్లు, దేహేంద్రియములు = నూలమాత్మకారణశరీరము, ఇంద్రియ = జ్ఞానకర్తేంద్రియములను, ప్రాణ = పంచప్రాణములను, ధీ = బుద్ధియును, మనః = మనస్సును, అహంకార = అభిమానంబును, తత్ = అదేహేతులయొక్క, ధర్మ = ధర్మము లైనయాతలి దప్పి మొదలగు

వానియొక్క, తత్తులు=సమాహములు, తద్భాసముడు=తత్=ఆదేశములను, భాసముడు=ప్రకాశింపజేయునట్టివాడును, సాక్షియై=వానినిజూచువాడునై, ఒప్పు...త్తునికొ-ఒప్పురు=ప్రకాశించుచున్న, సత్=సత్స్వరూపుఁడును, చిత్=జ్ఞానస్వరూపుఁడును, అనందము=అనందస్వరూపుఁడును అయిన, అత్తునికొ=మాటకుని, పొరయవు=పొందవు. అరసిమాడకొ=విచారింపఁగా, అయ్యాత్తుడగుచుకొ=అట్టి మాటకుఁడై, వెలుగుపాడితునకుకొ=ప్రకాశించుచున్న బ్రహ్మజ్ఞానికి, వర్తా...ములు=వర్త=వ్రాహ్మణాదిజాతులు, ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు, ఆచార=ఆచార్యాశ్రమములనుఁ దగినరూపములును, ఆము=మొదలగునవి, ఎన్నియనుకొ=ఎన్ని కలుకొ, అరసిమాడకొ=ఆలోచింపఁగా, కర్తగాఁడుగానకొ=ఆ బ్రహ్మజ్ఞాని బ్రహ్మమేయగుచేత నేను మును చేయఁడు కావున, కర్త...ములును=కర్తణ=సాధనములుకాని, క్షార్యములును=సాధ్యములుకాని, భోక్తగాఁడుగానకొ=అనుభవించువాఁడుకాఁడు కావున, భోజ్య...ములును=భోజ్య=అనుభవించఁదగినవికాని, భోగములును=అనుభవములుకాని, లేవు, సర్వరూపుఁడుగుటకొ=సర్వమునుఁడుగుటచేత, ఆతనికికొ=ఆ బ్రహ్మజ్ఞానికి, సర్వమును=ఏదియును, కల్గును=ఉండును. తనకంటె భిన్నమగుపదార్థములేదు. కావున నా బ్రహ్మజ్ఞానికి నభిమానింపఁదగినవస్తువేదీయును లేదు. వికారములు కూడ నాతనికింటె వేరు కావు. కావున నవికూడ వాని నంటవు.)

తా. ఓనత్తురుఁడే శ్రీసా. నూర్పుడు ఘటమును ప్రకాశింపజేయుచున్నట్లులే ఆయాత్మయు నూత్తుదేహమును ప్రకాశింపజేయుచున్నాఁడు. ఘటమునందలి వికారములు వర్తముమొదలగునవి ఆనూర్పుని సంక్రమింపనియట్లే యీనూత్తుడికిరీరప్రాణాంతఃకరణాదులయందలివికారములు అకలి దప్పి కుంటితనము మూఢత్వము మొదలైనవి యాయాత్మని నంటవు. కావున యథార్థస్థితి నెఱింగి దేహాత్మాభిమానమును వదిలి నిశ్చలపరిపూర్ణ బ్రహ్మమే తా నని తెలిసికొనినజ్ఞానికి సవికారములతో సంబంధమెట్లు కలుగఁగలదు. కలుగ నేరదు. మఱియు నాపండితుఁడు(బ్రహ్మ)వాస్తవముగఁ గర్త (దేనిదేనినుఁ జేయువాఁడు) కాఁడు. కావున కర్తణములగు చిత్తేంద్రియాదులు జ్ఞాని కార్యములు కాని యాతనికిలేవు. భోక్త (అనుభవించువాఁడు) కాఁడు. కావున భోజ్యములు (ఇవియుఁ జిత్తేంద్రియాదులే ధనినిజేయుటకు సాధనము లగుటచేఁ గరణములనియు, క్రియాఫలము ననుభవించజేయునవి యగుటచే భోజ్యము లనియు వీనికిలేదు.) భోగంబులు నితనికిఁ గలుగవు. కర్తయైనను భోక్తయైనను గరణకార్యములకంటెను భోజ్యభోగములకంటెను వేరై తీరవలయును. స్రక్పత మాత్మజ్ఞానరూపుఁడగుటచేతను బ్రపంచము భ్రాంతినిద్ర మగుటచే దానికి (భ్రాంతికి) జ్ఞానమునకంటె నితరమగుస్వరూపము లేకపోవుటచేతను సర్వము నాత్మయే. కావున నియాత్మయేపదార్థమునకంటెను భిన్నుఁడైయుండుటను వీలులేదు. కావున నియనకు(బ్రహ్మమునకు బ్రహ్మము

నాత్మ (గా నెఱింగిన విద్వాంసునకు) జేరితోను సంబంధ మున్నదనుటకు నవకాశములేదు. తనకంటె భిన్నమైనపదార్థ మొకటి యుండినవేకాని (అనగా: రెండుపదార్థములుండి నవేకాని) సంబంధమనవది సిద్ధింపదు కదా.

క. జ్ఞాని యంగ వేటొక్కడే, నేన సుమీ తెలియ నాతనికి నాకును ను జ్ఞానముచే బరికించిన, గానబడదు భేద మెందు గవిసతచరితా.

టీక. కవిసతచరితా-కవి=బ్రహ్మజ్ఞానులచేత, సత=స్తోత్రము చేయబడుచున్న, చరితా=చరిత్రగలవాడా, జ్ఞానియనగత = బ్రహ్మజ్ఞానియనిన, వేటొక్కడే=మఱి యొక్కడా (అనగా: నాకంటె భిన్నుడా), తెలియక=తెలిసినట్లయిన, నేన సుమీ=నేనేమిదూ! సుజ్ఞానముచే=చక్కని జ్ఞానముచే, పరికించినక=విచారించి నచో, అతనికిక=అబ్రహ్మజ్ఞానికిని, నాకుక, ఎందుక=ఎచ్చటను (అనగా: కొంచమైన భేదము కానబడదు).

తా. స్తోత్రము చేయఁదగినసద్గుణములు కలయాంజనేయా! వాస్తవస్థితిని విచారింపిన జ్ఞానియనిన వేఱు నే ననిన వేఱు నగునా? వివేకదృష్టిచే విచారించిన నాకు నాతనికి నిందుక యైనను భేదము కానరాదు. జ్ఞానియే యననేల? యజ్ఞానికిని నాకును మాత్రము భేదము కలదు. భ్రాంతిచే నట్లు భావించుటయే కాని వేటేమియు లేదు కదా.

క. జ్ఞానికి నేను బరోక్షుండ, గాను బరోక్షుండు నాకు గాడతఁ డిది ను జ్ఞానం బజ్ఞాన కిది మదిఁ, గానబడదు తన్ను నన్ను గానమి ననఘా.

టీ. అనఘా=దోషరహితుడా! నేనుక, జ్ఞానికిక=బ్రహ్మజ్ఞానికి, పరోక్షుండ=గాను=వేఱుగా నున్నవాడనుకాను, అతఁడు=అబ్రహ్మజ్ఞానియు, నాకుక, పరోక్షుండు గాఁడు, ఇది=ఈవిషయము, సుజ్ఞానంబు=బ్రహ్మజ్ఞాన మనబడుచున్నది. తన్నుక=అజ్ఞాని యైనతనను (జీవుని), నన్నుక=జ్ఞానరూపుఁడైననన్నుఁగా, కానమిక=తెలిసికొనక పోవుటచేత, ఇది=ఈబ్రహ్మజ్ఞానము, అజ్ఞానము=అజ్ఞాని యనువానికి, మదిక=మనస్సునందు, కానబడదు=గోచరము కాదు. (తెలిసికొనినను తెలిసికొనకున్నను బ్రహ్మ మొక టేవిధముగ నున్నాఁడు. బంధమోక్షములకు అజ్ఞానజ్ఞానంబులు మాత్రమే కారణములు అని భావము).

తా. ఓదోషరహితుడా! జ్ఞానికి నేను కాని నాకు జ్ఞాని కాని పరోక్షులము (వేఱగునారము) కాము. ఇదియే (ఇట్టియభేదమే) యనుభవజ్ఞానము. అజ్ఞానికి నిదికలు గదు. యథార్థస్థితిలో నభేదమేయైనను వానికి వివేకహీనతచే గోచరము కాదు. వాఁడు తనస్వరూపమునుగూర్చియు (జీవునియథార్థస్వరూపమును గూర్చియు) నాస్వరూపము నుగూర్చియు (యాశ్చర్యవి యథార్థస్వరూపమును గూర్చియు) విమర్శింప నేరఁడుకదా.

అను. ఈవిధముగ “జ్ఞానికి దేశకాలనియులు లక్కాతలేదు” అనిచెప్పి “బ్రహ్మ
రూపము సగుణమా? నిర్గుణమా?” అను ప్రశ్నమునకు తత్తరమున చెప్పవలెనాడు. —

క. త్రిగుణాత్మిక యగు ప్రకృతిం

‘సగిలినచో’ సగుణుడంద్రు దాని విడుచుచో

సగుణుడని యంద్రు నన్నతి

నుగుణులు నీరెండు గాను జన్మువి లేమిన్.

132

టీక. అతిసుగుణులు = మిగుల శాంతశమవమాదిసగుణములుగలవారలు, నన్నుకొ,
త్రిగుణాత్మిక = సత్త్వరజ సమాగుణరూపిణి, అగు ప్రకృతికొ = వికటిమాయను, తగిలిన
చోకొ = స్పృశించినచో, సగుణుడంద్రు = గుణములతోఁగూడి యున్నవాడననిచెప్పు
దురు. దానికొ = ఆమాయను, విడుచుచోకొ = విడచియుంటి నేని, అగుణుడనియంద్రు =
నిర్గుణుడనని చెప్పుదురు. అవిలేమికొ = అగుణములుబొత్తుగ నే త్రికాలములయందును
లేకపోవుటచేత, ఈరెండు = పై చెప్పినరెండును, కానుజమ్ము = నేను కానునుమా. (గుణ
ములు మొట్టమొదట యథార్థము లగునేని నేను తత్సంబంధముచేతిను, తత్సంబంధము
లేకపోవుటచేతను సగుణుడనుగాను, నిర్గుణుడనుగాను కావచ్చును. గుణములే యథా
ర్థములు కావు. కావున నేనించేదియును గానని భావము).

తా. ఇక నారూపమును గూర్చినవివరణ మేమి యనినఁ భాగ్యంతు లగువారు
నన్నుఁ ద్రిగుణరూపిణి యగు ప్రకృతితోఁగూడినవానినిగా దలంచి “సగుణుడు”
అనియు “అప్రకృతి నాకంటె (బ్రహ్మమునకంటె) వేఱుగా నున్నది” యనియు
“అప్రకృతితో నేను సంబంధపడవన్నాను” అనియుఁ దలంచి “నిర్గుణుడు” అని
యుఁ జెప్పుచున్నారు. యథార్థస్థితితో నాను నీరెండుధర్మములును లేవు. వాస్తవస్థితి
లో ప్రకృతి గుణంబులు ననునవి నాకంటె భిన్నముగ లేవు కదా.

లయగ్రాహి. భృంగములయందును బతంగములయందును వి

హంగములయందును గురంగములయందుకొ

సింగములయందును బ్లవంగములయందును దు

రంగములయందును భుజంగములయందే

కాంగు లగు దేవమునిపుంగవనరాదిఘన

జంగములయందును నజంగముములందుకొ

సంగమును భంగము గలుంగ కొకభంగిని వె

లుంగు నని నే నని కనుంగొనుము వత్సా!.

133

టీ. వత్సా = పుత్రా! భృంగములయందుకొ = తు మైదలయందును, పతంగముల
యందుకొ = మిడతలయందును, విహంగములయందుకొ = పక్షిలయందును, కురంగముల

యందుకొ=లేళ్ళయందును, సింగములయందుకొ=సింహములయందును, ప్లవంగముల
యందుకొ=కోతులయందును, తురంగములయందును=గుత్తములయందుకొ, భుజంగము
లయందుకొ=సర్పములయందును, ఏకాంగులు=జ్ఞాననిష్ఠులై ఏకాంతవాసులైన (లేక,
ఏకాంతభక్తిగలవారు) అగు...లందుకొ-అగు=బసవ్టి, దేవ=దేవతలు, మునిపుంగవ=నార
దుడు మొదలగు దేవబుములు, వసిష్ఠుడు మొదలగు బ్రహ్మనులు, నర=మనుష్యులు,
అది=మొదలగు, ఘన=శ్రేష్ఠులైన, జంగమములందు=సంచరించుభూతములయందును,
అజంగమములందు=సంచరింపని పర్వతాదులయందును, సంగముకొ=సంబంధమును,
భంగముకొ=సంబంధము లేకుండుటయును, కలుంగక=చెందక, ఒకభంగికొ=ఒకవిధ
ముగా (అనగా ఈసర్వపదార్థముల నంటియు నంటక సర్వకాలములయందు నొక్క-
విధముగా), వెలుంగుననుకొ=ప్రకాశించుచున్న నన్ను (పరబ్రహ్మమును) నేనని=
అన్నచ్చబ్రాహ్మమని (జీవుఁ డని), కనుంగొనుము=తెలిసికొనుము.

తా. ఓపుత్రా! నేను సర్వవ్యాపకుఁడను. దేవతాను సంబంధముగాని వియోగ
మును కాని చెందువాఁడనుకాను. ఏకరూపముతోఁ బ్రకాశించువాఁడను తు మ్మెదలు
మిదతలు పక్షులు లేళ్లు సింహములు వానరములు గుత్తములు సర్పములు వీనియందును
జ్ఞానముగాని భక్తిగాని కలిగియుండుటకుఁ దగినసామర్థ్యముకలదేమునిమును మౌదులు
అను తిర్యగ్రూపము లైనట్టియు నట్లు కానట్టియు ద్వివిధజంగమపదార్థములయందును
సానరపదార్థములయందు నొక్కరీతిగ వెలుంగుచున్నాను. ఆపదార్థములతో సంయోగ
వియోగములు నాను లేవు. కావున నారూపము సగుణ మని కాని నిర్గుణ మని కానా
నిరూపించుటకు వీలు లేదు.

అవ. “దేహభిమాన మనర్థదాయకము” అను విషయమును నిరూపించు
చున్నాడు.—

తే. తనవు తా ననుదృష్టియై ధనువు కర్త
కనిశము గుణత్రయమ్ముతో నెనసి యున్న
యస్తునమె యమ్ము దానికాయమ్ము లతిన
యమ్ములై తోచు దుర్విషయమ్ము లనఘ!.

154

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా! కర్తకుకొ=నేనుచేయువాఁడను అని యభిమా
నించువానికి, తనవు=శరీరము, తాననుదృష్టియై=ఆత్మయ నెనునభిమానమే, ధనువు=
ధనుస్సు, అనిశముకొ = ఎల్లప్పుడును, గుణత్రయముతోకొ=సత్త్వరజస్తమోగుణములతో,
ఎనసియున్న=సంబంధపడియున్న, అస్తునమే=ఆమనస్సే, అమ్ము=బాణము, దానికికొ
=ఆబాణమునకు, అతినయమ్ములై=మిగుల రమణీయములై, దోచుదుర్విషయమ్ములు=కాన
పచ్చుచున్న శబ్దాదులు, ఆయమ్ములు=లక్ష్యములు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! దేహభిమానమునకు మైనమనస్సు సర్వానర్థములకును మూలకారణము “నేను కర్తృత్వ భోక్తృత్వ” అని యభిమానించువానికి దేహత్వ భావ నయే ధనుస్సు. సర్వరజస్తమోగుణముతోఁ గూడియున్న మనస్సే బాణము. దుఃఖరూప ములయ్యు మఖమయములై తోచుచున్న శబ్దానులే లక్ష్యములు. కావున దేహత్వాభి మానము గలకర్తృత్వ త్రిగుణములతో నుబంధించు మనస్సునకంటె దాను వేఱని తెలి సికొనలేక భ్రాంతియై దుఃఖరూపము లగుశబ్దముల సుఖరూపముగాఁ దలంచుచు వానిననుభవించుటయందే మఱి అదియే సర్వమని తెలంచుచు నాత్మయొక్క యధార్థ స్వరూపమును గూర్చి విచారించుటకుఁ గొంచె మైనను బ్రయత్నింపఁడు. ఇట్టివానికి బ్రహ్మజ్ఞాన మెట్లు కలుగును? కలుగ నేరదు. కావున నన్నిటికంటె మొదట దేహభి మానమును విడువవలయును.

అన. శరీరాభిమానత్యాగమున కుపాయముఁ జెప్పచున్నాఁడు. —

క. మానస మఖిలంబులకుఁ బ్ర

ధానంబు ప్రధానమే ప్రధానము మదికిఁ

దాని విడిచినను గను మది

తానవముం బొంది యంతఁ దా నవిసి చెడున్.

135

టీ. మానసము=మనస్సు, అఖిలంబునకుఁ=సమస్తమనకును, ప్రధానంబు= ముఖ్యమైనది (అనఁగా మనస్సునలననే సర్వమును బ్రవర్తించుచున్నది), మదికిఁ= అమనస్సునకు, ప్రధానమే=సర్వరజస్తమోగుణరూపిణి యగుమాయయే, ప్రధాన ము=ముఖ్యమైనది (అనఁగాఁ బ్రధానము నాశ్రయించియే మనసు నంచరించుచు న్నుది), దానికే=అమాయను, విడిచి, ననుకే=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడ నగునమ్మ, కనుము=అత్తగా తెలిసికొనుము. (మనసు నంతెన్నుఖముఁజేయుము) అది=అమనస్సు, అంతకే=పిదప, తానవముకే=నూత్నభావమును, పొంది, తాను, అవిసిచెడుకే=శిథి లమై నశించును. (బ్రహ్మమునందు మాయ లేదు కావున నాధారము లేకపోవుటచే మనసు నశించును.)

తా. సర్వమునకును మనస్సే ప్రధానమై యున్నది. మనోజయంబుచే సర్వజయంబు కలుగును; అమనస్సునకు త్రిగుణరూపిణి యగుమాయ ముఖ్యము. త్రిగుణములనువిడిచి మనస్సుండదు. మనస్సుంతయుఁ ద్రిగుణమయ సంకల్పరూపమే యనుట నిర్వివా దాంశము కదా! కావునఁ ద్రిగుణముల (అనఁగా ద్రిగుణమయసంకల్పముల) జయించిన (అనఁగా “నేను సంకల్పించువాఁడను కాను. సంకల్పములకు సాక్షిని” అని దృఢనిశ్చయము చేసికొనినచో) మనోజయము కలుగును. ఈదృఢనిశ్చయము కలుగుట కష్టముకాదు. నీవు (త్వంపదార్థము) భ్రాంతిలేచే మనస్సు మొదలగువానియం

దాత్తాత్రేయమానము కలిగియుండుటయే కాని వాస్తవస్థితిలో నాకంటె (బ్రహ్మము నకంటె) వేఱు కావు కదా. కావున ఈవిషయము నెఱింగి ధ్యానించిన నామ నన్ను (లేక, దేవాభిమానము) క్రమక్రమముగా నూత్నమై యభ్యాసపాటవము కలుగుకొలది సంపూర్ణముగా జేసిండును. చిక్కనియపరోక్షానుభవము కలుగును. ముక్తియు హస్తగతమగును.

ఆ. ప్రకృతి వికృతి దానిప్రకృతి యెఱింగి యో
సుకృతి! నన్ను గనుము ప్రకృతమునను
నాత్మ నెఱుంగనప్పు డాప్రకృతియె యుప
కృతి యొనర్చు చుండు నెపుడు గడంగి.

136

టీ. ఓసుకృతి=ఓపుణ్యాత్మఁడా! ప్రకృతి=మాయ, వికృతి=వికారమే (ఈకనబడు భేదము లన్నియును మాయయే, దానిప్రకృతి=దానిస్వభావమును, ఎఱింగి=తెలిసికొని, ప్రకృతమునక=ప్రస్తుతికాలమున (లేక తెలిసికొనవలసిన), నన్ను=పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడైననన్ను, కనుము=తెలిసికొనుము. అత్త=అత్తస్వరూపమును, ఎఱుంగునప్పుడు=తెలిసికొనునప్పుడు, ఆప్రకృతియే=అమాయయే, ఎపుడు=ఎప్పుడును, కడంగి=ప్రాయత్నపూర్వకముగా, ఆపకృతి=ఆపకారమును, ఒనర్చుచుండుక=చేయుచుండును.

తా. ఓ పుణ్యాత్మఁడా! మాయ యనఁగా వికారసమాహమే. ఈవిషయము నెఱింగి యామాయను విడుపుము. “నేను మాయకు సాక్షిని కావున నీమాయ నన్ను కంటె” అని దృఢనిశ్చయము కలిగి నన్నే (బ్రహ్మమనే) నీయథార్థస్వరూపభూతునిగాఁ జూడుము. ఇట్లు విమర్శపూర్వకముగాఁ దత్త్వమును గ్రహించుటకు నామాయయే సర్వకాలములయందును ఛింగము కలిగించుచుండును.

క. ఖంబు సుమీ మది విషయను

ఖంబు సుమీ త్రిజగదభిముఖంబు సుమీ దుః

ఖంబుసుమీ యది తద్విము

ఖంబు సుమీ నిరతీశయ సుఖంబు కపీంద్రా.

137

టీ. కపీంద్రా=వానరశ్రేష్ఠ. మది=మనస్సు, ఖంబుసుమీ=అకాశమువంటిది సుమా. (అనఁగా స్వకీర్త్యాన్వయమైనది) అది=అమనస్సు, విషయముఖంబుసుమీ=శబ్దాది విషయముల ననుభవించుటయే స్వరూపముగాఁగలది (అనఁగా బ్రహ్మనందరూపమైనది కాదు), త్రిజగదభిముఖంబుసుమీ=మూఁడులోకములకు నెదురై యుండునది (అనఁగాః బహిర్ముఖమైనది) త్రిజగత్, అభిముఖంబుసుమీ, దుఃఖంబుసుమీ=దుఃఖరూపమైనది సుమా. (సుఖమనఁగా బ్రహ్మనంద మొక్కటియే కావున విషయముఖ

రూపమైనను నన్ను దుఃఖరూపమైనదే), నిరతిశయనుఖంబు=పరిపూర్ణమైన అనందము (అనంగా బ్రహ్మానందము), తద్విషయఖంబుసుమీ=అమనస్సునకు వ్యతిరేకముగా నున్నది సుమా. (అమనస్సు బహిర్ముఖము కావున సర్వాంతరుఁడైన బ్రహ్మము దానికిఁ గానబడఁడు)

తా. మఱియు నోవానరశ్రేష్ఠా! మనోజయము కష్టసాధ్యముకాదు. ఏలయనిన; మొదట మనస్సుయొక్క స్వరూపమే యభావము. అన్నియు నజ్ఞానకల్పితములే కాని వాస్తవములు కావని ఇదివఱకు చెప్పి యున్నాను కదా. “సూర్యమైన ననుభవమునకు వచ్చుటయెట్లు?” అని యనియెదవేమో వినుము. భ్రాంతిచే “నేను విషయములనుభవించుచున్నాను” అని తలంచుచు నాసంకల్పమును మనస్సనియ దానికిని దనకును భేదము లేదనియుఁ దలంచుచున్నారు; కాని సర్వము నవిద్యాకల్పితమే యగుటచే నభావరూపమేకదా. మఱియు నమనస్సు బహిర్ముఖమైనదియే. కావున నాత్మస్వరూపమును జూడనేరదు. కావున నాత్మను బ్రమాణములచే నెఱుంగుటకు వీలు లేదు. తనప్రకాశముచేత దానే ప్రకాశించును కాని బ్రహ్మము పరప్రకాశముచేఁ బ్రకాశించువాఁడు కాఁడు. ఈకారణములవలన మనసును సుఖముగా జయింప నగును. “నేను మనసునకు సాక్షిని” అనుభావనయైనను “మనసు బాధ్యునే లేదు” అనుభావనయైనను దీనికి (అనంగా మనోజయమునకుఁ) జాలును. ఈమనోజయ మత్వేంతావశ్యకము. అది లేక బ్రహ్మానందముకలుగనేరదు. దుఃఖరూపములగువిషయములనే సుఖరూపములుగా భ్రావించుచు నాత్మానాత్మవివేకము లేనివానికి బ్రహ్మానందము కలుగదు కదా. “అహం బ్రహ్మస్మి” యనునదికూడ చిత్తస్పృహయే యనుటకు సంశయము లేదు. అయినను వాస్తవస్థితినిబట్టిచూచిన నట్టిచిత్తస్పృహయు భేదము నాశ్రయించి వచ్చినదియే కదా! వేలికొన తన్నుఁ దానుస్పృశింప నేరనియట్లు చిత్తము తనకంటె వేఱు కానిపరమాత్మను తెలిసికొన లేదనుట నిర్వివాదాంశము.

క. విను వినువీధి తెఱంగున

ఘనఘనీ మై విభువు సర్వగత మై తగుచే

తనుఁ దనుఁ దను తనువునఁ గని

మనుమనుజునిబ్రతుకు బ్రతుకు మారుతతనయా.

138

టీ. మారుతతనయా=వాయుపుత్ర! వినుము. విభువు=పరమాత్మ, వినువీధి తెఱంగునక=అకాశమువలె, ఘనఘనమయి = దట్టమై, సర్వగతమయి=అన్ని పదార్థములయందును వ్యాపించినదియై, తగుక=ఒప్పుచున్నది, చేతనుక=అజ్ఞానస్వరూపుఁ డగుపరిబ్రహ్మమును, తనక=తననుగా (జీవునిగా), తనువునక=జ్ఞానమయశరీరమునందు, కని = చూచి, వను...బ్రతుకు-మను=బ్రతుకునట్టి, మనుజుని=మనుష్యునియొక్క, బ్రతుకు=జీవనమే, బ్రతుకు=జీవనము.

తా. ఓ వాయుపుత్రా! మణియొకవిషయమును వినుము. పరబ్రహ్మము ఆకాశమువలె సర్వద్రవ్యములతోఁ గూడి మిగుల దట్టమై సర్వవ్యాపకుడై యున్నాఁడు. అట్టి యజ్ఞానస్వరూపు నాత్మాభిన్నుని గా జ్ఞానమయశరీరమున (అనఁగా ననుభవిజ్ఞానముచేఁ) జూచుచు జీవన్ముక్తుడై బ్రతుకు మనుష్యుని బ్రతుకే బ్రతుకు. తక్కినవారల నిరర్థకజీవనము

క. ఎఱానారవిచార విశారదుఁ డగునుకృతి వికృతజన్మకృతతపఃకి

శారదసీంద వారివి, దూరవియ త్తలముభంగిఁదొంగివెలుంగున్. 159

టీ. సార...దుఁడు. సార=సారభూత మయినట్టియు, అసార=నిస్సార మైనట్టియు బ్రహ్మ ప్రపంచములను గూర్చి, విచార=విచారించుటయందు, విశారదుఁడు=నేర్పరి, అగునుకృతి = అయినపుణ్యాత్ముఁడు, వికృతి...తపఃకి - వికృతి=వికారములయొక్కయు (లేక, వికృతి యని చెప్పఁబడు చున్నమాయవలన), జని=పుట్టి, కృతి=కార్యములయొక్క (అనఁగా మనోబుద్ధ్యాదులయొక్క), తపఃకి = సమాహమునకు, శారద...భంగి - శారద=శరత్కాల సంబంధమైన, సీంద=మేఘములయొక్క, వార=సమాహమునకంటె, విదూర=దూరమైన (అనఁగా మేఘములలేని), వియత్తలసాధంగి=ఆకాశసావలె, తొలగి=ప్రత్యేకమై, వెలుంగు=ప్రకాశించును(ఇచ్చట “శారద సీంద” అను మొదలగు నుపమానవాక్యముచే, పరబ్రహ్మమెప్పటికి నాకాశమువలె నసంగుడై యున్నాఁడనియు అజ్ఞానదశయందుఁ బ్రపంచము బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును నిరోధించును గాని జ్ఞానదశయందు దట్లు చేయ దనియు స్పష్టము చేయఁబడినది).

తా. “ఇది (బ్రహ్మము) సాంభూత మైనది, ఇది (ప్రపంచము) నిస్సారమైనది” అని భాగుగ విచారించి తెలిసికొనిన మహాత్ముఁడు శరత్కాలమేఘములతో సహితము సంబంధము లేక ప్రకాశించునాకాశమువలె మాయతోను దానినుండి పుట్టిన మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాదులతోను సంబంధము లేక సర్వవ్యాపియై ప్రకాశించును. పరోక్షజ్ఞానమున్నప్పటికిని అపరోక్షజ్ఞానము దృఢ మగునంతవఱకు మాయ కొంత కొంతప్రతిబంధమును కలిగించుచునేయుండును. కావున నభ్యాసపాటవమువలన క్రమక్రమముగా జ్ఞానమును దృఢము చేసికొనవలయును. అప్పుడు శరత్కాలమునందలి మేఘములు స్వచ్ఛము లగుటచే నాకాశము నావరించుచు దానికి నప్రత్యక్షత్వమును గలిగింపనట్లు మాయయున్నను బ్రహ్మమున కప్రత్యక్షత్వమును గలిగింపదు. జీవన్ముక్తియందు పార్థివకర్తమనుభవంపం బడవలసి యుండుటచేత నవిద్య (లేక, మాఱు), సంపూర్ణముగ నశించుటకు వీలులేదు. “నేను కర్తను నేను భోక్తను” అను నభిమానమొంత లేకున్నను ఫలానుభవముభేదము లేక గలగనేరదు కదా. కావున “మాయ

యొన్నను జీనన్ముక్తికి ప్రతిబంధములేదు. అపరోక్షానుభవమునకు హానిలేదు. వివేకప్రభావమునలన నామాయ బ్రహ్మమున కప్రత్యక్షత్వమును గలిగింపఁజాలను” అని మాత్రమే నొక్కి చెప్పినచున్నాడు. “నేను సర్వసాక్షిని” అనుచుండ నాయ యుండిననేమి? తొలగిన నేమి సాక్షికి సాక్ష్యము యొక్కవికారము లంటుట యసంభవము కదా.

క. పరమై సుగుచిర మై సుఖ, కర్మమై తగుమానసాదికరణావళి స

స్థిరమా పరమాదరిమా, స్థిరమోవాకరసదా త్తద్ధీరతి గలుగున్.

టీ. స్థిర...ధీరతి-స్థిర=కాశ్యతమైన, మోదాకర=బ్రహ్మానందమునకు స్థానముగ, సత్=సత్యస్వరూపుఁడే (లేక, బ్రహ్మమే), అత్త=తాననెడు, ధీ=జ్ఞానమునందు (యొక్క), రతి=అనుక్తి, (లేక, గూఢిక.) కలుగక=జనించెనని, మాన=విశిష్టమానస=మనస్సు, అది=మొదలగు, కరణావళి=ఇంద్రియసమూహము, పరమై = జ్ఞానవంతమగుటచే గొనియాడఁదగినదియై, సుగుచిరమై=పూర్వమునలె బాధించునది కావండుటచే మనోహరమై, సుఖకరమై=బ్రహ్మానందము ననుభవింపఁజేయుచుండుటచే సంపూర్ణ సుఖమును గలిగించునదియై, తగుక=ఽప్పుడు. (ఏలయునఁగా) సత్పరమా-సత్=బ్రహ్మమునకంటె, పరమా=అయింద్రియపంక్తివేఱా (కొదనుట)? ఆ యింద్రియపంక్తి బ్రహ్మమునకంటె వేఱే యనినచో నది యాయనకంటె శ్రేష్ఠమైనదా? పరమాదరిమా-పరమా=జ్ఞానరూపముగాఁ గనఁబడుచుండుటచేతను, అంతర్ముఖమై పరబ్రహ్మమును దైరిసికొనునట్లు తోచుచుండుటచేతను, అయింద్రియపంక్తి బ్రహ్మమునకంటె వేఱే యనినచో నది యాయనకంటె శ్రేష్ఠమైనదా? దరిమా=అల్పమైనదా (శ్రేష్ఠమైనదనినచో నది బ్రహ్మమును బ్రకాశింపఁజేయునని చెప్పవలయును. అట్లు చెప్పిన ననవస్థాదోషము వచ్చు నని ఇహపక్షకే చెప్పియున్నాము. అట్లు కాక యింద్రియసమూహము బ్రహ్మమునకంటె తక్కువ (అనఁగా నల్పప్రకాశము కలది) యనినచో నది బ్రహ్మమును బ్రకాశింపఁజేయుననుట భ్రాంతి యగును. (కావున బ్రహ్మప్రకాశమై ఇంద్రియప్రకాశ మనియు ఉపాధివశమునలన నల్పముగాఁ గానవచ్చుచున్నదనియు ఇంద్రియ బ్రహ్మ లొక్కటియై యనియు చెప్పవచ్చును.)

తా. “కాశ్యతుఁడును, ఆనందరూపుఁడును అగుబ్రహ్మమే నేను” అను నపరోక్షజ్ఞానము దృఢమగునేని యష్టాదు మనసు మొదలగు ఇంద్రియసమూహము అంతర్ముఖమగుటచే బ్రశంసాయోగ్యమై తనయందున్న ప్రకాశముబ్రహ్మప్రకాశమే యను జ్ఞానము కలదగుటచే బూర్వమునకంటె నధికముగాఁ బ్రకాశించునది బ్రహ్మానందమును అనుభవింపఁజేయునది యగుటచే బూర్వమునలె (అనఁగా విషయాభిముఖమై యున్న పృథివీలెఁ గాకఁ బరమానందకరమై) ప్రకాశించును. నా స్వస్థితిలో నియింద్రియ సమూహము బ్రహ్మమునకంటె వేఱు కానేరదు. “ఈయింద్రియసమూహము బ్రహ్మ

నునకంటె వేతే” యని నప్పుడు రెండుప్రశ్నలు వేయవలసియున్నవి. ఏవియనిన? అయింద్రియసమాహూయ బ్రహ్మమునకంటె నధికమైనదా? అల్పమైనదా? అధికమనిన: ననన్తస్థావోషయనచ్చునని ఇదివఱకే నిరూపించియున్నాను. అల్పమనిన: నాయింద్రియములు భౌతికములగుటచే నందుఁ బ్రతిఫలించిన బ్రహ్మప్రకాశము అల్పముగఁ గానవచ్చుచున్నదనియు, వాస్తవస్థితిలో నాయుంద్రియసమాహూయసమ (అనఁగా అందరి ప్రకాశమునకు) బ్రహ్మమునకు భేదము లేదనియుఁ జెప్పవచ్చును. కావున నింద్రియసమాహూయసమ బ్రహ్మమునకు భేదము కలదని సాధించుటకు నేయుక్తియును లేదు. భేదమయనదియే భౌతికత్వము. భేదమును తెలిసికొనవలయుననిన మొట్టమొదట రెండుసస్తువులను గూర్చి తెలియవలెను. రెండుసస్తువులును గూర్చి తెలియవలెననిన మొట్టమొదట భేదమును తెలిసికొనవలయును. రెండుసస్తువులున్నవిని తెలిసిననే కాని “ఈరెంటికి నిభేదము కలదు” అని తెలియును. “ఈరెంటికిని భేదము కలదు” అని తెలిసిననే కాని “ఇవి వేరువేరుసస్తువులు” అని తెలియును. ఇది యనుభవస్థితిమే కదా! కావున భేదమును నిర్ణయింపవలయుననిన నన్యోన్యత్వోన్య దోషము(రెండుపదార్థము లొకదాని నొకటి యాశ్రయించియుండుట యన్యోన్యత్వోన్య దోషము) వచ్చుటచే నది (భేదము) భౌతికత్వమే కాని వాస్తవమైనది కాదని ఏర్పడుచున్నది. వాస్తవమైనదానిని నిర్ణయించునప్పుడు ఇట్టిదోషములు రావు కదా. కావున భేదమనది యెప్పటికిని లేదని తెలిసికొనవలయును.

క. తరమా పరమానందే, తరమా జగమునునుఁ జూడ ధర మూఘన ట్టె

పరమార్థముదెలియుట దుష్కరమాగురుకరుణరహితయునర్పజ్ఞానకున్.

టీ. ధరఁ=భూమియును, మూఘనకుఁ=జ్ఞానసూక్ష్మతగువానికి, జగము=ప్రపంచము, పరమానందేతరమా=పరమానందరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమునకంటె, ఇతరమా=వేరుకాదా? అనుచుఁ=అని, చూడఁ=చూచారించుటకు (లేక, తెలిసికొనుటకు), తరమా=శక్యమా (కాదనుట)? గురుకరుణ=సద్గురుని యనుగ్రహమును, ఐడయు...నకుఁ=ఐడయు=పొందిన, సర్వజ్ఞానకుఁ=జ్ఞానికి, అచరమార్థము=అయథార్థస్థితిని (అనఁగా బ్రహ్మప్రపంచము లొక్కటియే యనుయథార్థస్థితితో), తెలియుట=తెలిసికొనుట, (దుష్కరమా=కష్టమా?) కాను.

తా. “ఈజగత్తు పరమానందరూపుఁ డగు బ్రహ్మమునకంటె వేరు కాదు” అని తెలిసికొనుట యజ్ఞానికి శక్యము కాదు. కావున వాఁడు సదా ప్రపంచబ్రహ్మల వేరువేరుగనే చూచుచుండును. భౌతిక నొందుచుండును. గురుకరుణను బడన్గిన మహత్తునకు నాపరమార్థము దెలియుట అత్యుపలభ్యము. కావున యధికారి యగు వాఁడు పరమార్థజ్ఞానమునకై సద్గురువు నుపాశ్రింపవలయును,

వ. అని యివ్వినందున నుపదేశించి మానుమంతునితో శ్రీరామచంద్రుండు మఱియును.

142

టీ. అనియివ్వినందునకా=అని యిచ్చుకొరముగా, ఉపదేశించి=అత్యుపదేశమునకు దేశకాలనియమములు లేవనిచెప్పి, మానుమంతునితోకా, శ్రీరామచంద్రుడు, మఱియును.

తా. ఓ గారీ! ఆరూఢునివిషయమునుగూర్చియు సద్గురువు సుపాసించుట యావశ్యక మనుటయును గూర్చియు శ్రీరామచంద్రుడు అంజనేయుల కుపదేశించి శిష్యుని తెలుగు వివరించువాడై మఱియు నిట్లనియె.

అన. పరమేశ్వరుడు మఱియు నిక్రిందివిధముగా శ్రీరాముని యుపదేశము (అరూఢినిగూర్చిన యుపదేశము) నుపసంహరించుచున్నాడు.—

ఉ. మాయను మిథ్యగాఁ దెలియుమా యనుఁదత్కృత మెల్లఁ గల్ల ను
వ్మా! యను మేను నే ననకుమా యను సాక్షిని నీవు చూచుకొ
వ్మా! యనుఁ జూడఁగా నితరమా? యను నే నని నిశ్చయించుకొ
వ్మా! యనుఁ గాకపోనితరమా? యనుమానముమానుమా! యనుక.

టీ. మాయకా=మాయను, మిథ్యగాకా=ఉన్నట్లు తోచుచు యథార్థముగా లేనిదానినిఁ గా, తెలియుమా=తెలిసికొనుము. అనుకా=అని చెప్పును. తత్కృతమెల్లకా=తేకా=అమాయచేత, కృతమెల్లకా=కల్పింపఁబడిన యాప్రపంచ మంతయు, కల్లనువ్మా=అసత్యమునుమా, అనుకా=అనిచెప్పును. మేను నేననకుమా=శరీరము నాత్మగాఁ దలంపవలదు, అనుకా=నీవు, సాక్షిని=శరీరేంద్రియములకు దృష్ట యగుకూటస్థుని, చూచుకొవ్మా=అంతర్ముఖ మైనమనస్సుతో విచారించుకొనుము. అనుకా, చూడఁగాకా=అట్లు విచారింపఁగా, ఇతరమా=కూటస్థునికంటె నీవు వేతా, అనుకా, నేనని నిశ్చయించుకొవ్మా=అట్లుగుటచేత ఆసాక్షి యగుకూటస్థుడై ఆత్మయని నిశ్చయించుకొనుము. అనుకా, కాకపోకా=ఆసాక్షి నీవు కాకపోవుటకు, ఇతరమా=ఆ సాక్షి కంటె నీవు వేతా (రెండుజ్ఞానములు కలననిన వానిలో నొకదానికంటె మీటి యొకదానికి భేదము నిల్గయించుటకు వీలు లేదుకావున జ్ఞాన మొక్కటియై యని చెప్పటయు క్రియుక్తము. ఈ కారణములవలన జ్ఞానస్వరూపుఁడగుసాక్షికంటె జ్ఞానరూపుఁడవగునీవు వేతా కానేరవు.) అనుమానము = సంశయమును, మానుమా=విడుపుమా! అనుకా=అని యుపదేశించును.

తా. ఓపార్వతీ! మఱియు నాశ్రీరాముడు “ఓ అంజనేయ! మాయ యసత్యమని తెలిసికొనుము” అనియు “అది చేయుకార్యము లన్నియు నసత్యములే సుమా”

యనియు “శరీరము నాత్మగ భావింపవలయు” అనియు “నీవు శరీరాదులకు సాక్షివి కాని శరీరాదిరూపుడవు కావు ఈవిధములు ఆనుభవపూర్వముగఁ జెలిసికొనుము” అనియు “ఇట్లు సాక్షిని గ్రహించినవానికిఁ బై నీవు వేటుగానున్నవా చూచుకొనుము” అనియు “అసాక్షిని అర్థముగా నిర్ణయించుకొనుము” అనియు నీవు సాక్షివి కాకపోవుటకు నేహేతువును లేదు కావున సంశయములను విడువుము” అనియు నుపదేశించి యాతని సంశయముల నెల్లఁ దీర్చెను.

— ఆరురుక్షునిలక్షణము. —

న. అని వెండియు నిట్లనియె నేది యాచార్యుని ప్రకారం బింక నారున యునిమార్గంబు వివరించెన.

టీ. అని=ఇట్లు చెప్పి, వెండియుఁ=మఱల, ఇట్లనియెఁ = యీ క్రిందివిధముగా చెప్ప నారంభించెను. ఇది=ఇంతవఱకు చెప్పినయనుభవము, ఆరూఢునిప్రకారంబు=బ్రహ్మనుభవశుద్ధి కలిగినవానివిధము, ఇంకఁ=ఇంకమీఁద, ఆరురుక్షునిమార్గంబు=శ్రమశ్రమముగా జ్ఞానధూమికల నవలంబించి బ్రహ్మనుభవసిద్ధినిఁ బొందఁ దలంచినవారియొక్క పద్ధతిని, వివరించెదఁ=చెప్పెదను.

తా. ఓగారి! ఇట్లు యోగారూఢుఁడగుమహాత్మునివిధమును వివరించి సంశయములనెల్లఁ దీర్చి యాధురత్తునివిధమును (యోగసిద్ధి నొందవలసిన పురుషుని ప్రకారమును; అనగా నెట్టివాఁడు యోగసిద్ధి నొందునో యావిషయమును) జెప్పఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసెను.

— తత్త్వోపదేశార్హం డగునారురుక్షుని లక్షణము. —

అవ. శ్రీరాముఁడు ఆరురుక్షునివిధము యోగసిద్ధిని గోరువాఁడెట్లుండవలయునో దానిని జెప్పవాఁడై మొదట “ఎట్టివానికి తత్త్వజ్ఞానము నుపదేశింపవలయును” అనువిషయమును వివరించుచున్నాఁడు. —

సర్వతఃప్రాససీసము. —

అస్తోకసద్గురూపా స్తిచే సతతవి

ధ్వస్తకాముండు నిరస్తమోహుఁ

డస్తంగతాంశుం డపాస్తబోభుండు న

న్యస్తరోముండు విస్మస్తమదుఁడు

గ్రస్తనిస్తుత్యేగియస్తోముఁ డశాంత

విస్తారితవిధిప్రశస్తుఁ డగుచు

స్వస్తిస్వసుస్తకనన్యస్తనిజాచార్య

హస్తాబ్జవిదితచిదన్యస్తుతత్త్వః

*తే. డమితశమదమముఖగుణసముదయయుత

సుముఖసమరసవిమలహృత్కమలః డఖల

విషమవిషనమనకలః పవిషయవిముఖః

డై నమేధావి తత్త్వబోధార్హః ఉనఘ.

145

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడా. అస్తోక... స్తిచేక=అస్తోక=అధికమైన, సద్గురూపా స్తిచేక=గురుచరణసేవచేత, సతత = ఎల్లప్పుడును, విధ్వస్త=పోగొట్టబడిన, కాముడు=కామము గలవాఁడును, నిరస్తమోహుడు - నిరస్త=నిరాకరింపబడిన, మోహుడు = అజ్ఞానము గలవాఁడు, అస్తంగతాంశుండు = నశింపఁ జేయబడిన యాశగలవాఁడును, (కామ మనఁగా సామాన్య మగునీచ్ఛ; ఆశ యనఁగా శమిత మగు నభిలాష. ని. "అకాఢగతి తృప్తయోః," అపాస్తలోభుండు - అపాస్త = తొలఁగింపబడిన, లోభుండు = లోభము గలవాఁడు, సన్వస్తరోఘండు = విడువబడినకొలిగింపబడిన గలవాఁడు, విస్మస్తమదుండు - విస్మస్త = జాఁచిన, మదుండు = మదముగలవాఁడు, గ్రిస్త...ముడు- గ్రిస్త = లోబడుచుకొనబడిన, నిస్తుత్థి=నీచమైన, ఇంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియ కర్తేంద్రియములయొక్క, స్తోమడు= సమాశామ గలవాఁడు, అక్రాం...స్తుడు-అక్రాంత = ఎల్లప్పుడును, విస్తారిత= అభివృద్ధిఁ జేయబడిన, విధి = యజ్ఞవానతపోరూపము లైనకర్తలచేత, ప్రశస్తుఁడు=కొనియాడఁదగినవాఁడు, అగుచుక=అయి, వ్యస్తి...త్తుడు-వ్యస్తి=మంగళకరమైనట్టియు, స్వమస్తక=తనశరీరమునందు, న్యస్త=ఉంచబడినట్టియూ, నిజాచార్య= సద్గురువుయొక్క, హస్తాబ్జ=కరకమలప్రభావముచేత, విదిత=తెలియబడిన, చిద్వస్తు=జ్ఞానస్వరూపుఁ డగుపరమాత్మనియొక్క, తత్త్వండు = యథార్థస్వరూపముగలవాఁడు, అమిత...లుడు-అమిత=అపరిమితము లైనట్టియు, శమదమముఖ=శమముదమము మొదలుగాఁ గలిగినట్టియు, సుగుణసముదయయుత=సద్గుణసమూహములతోఁ గూడిన, స్తముఖ=ప్రసన్నమైన, సమరస=సమబుద్ధితోఁ గూడిన, విమల=నిర్మలమైన, హృత్కమలండు=హృదయకమలము గలవాఁడు, అఖల...ముఖండు-అఖల= సమస్తము లైన, విషమ=విరుద్ధము లైనట్టియు, విషనమ=విషముతో సమానములై పరిణామకాలమున దుఃఖమును గలిగించునట్టియు, సకలః ప = మా లిన్యముతోఁ గూడినట్టియు, విషయ=శబ్దాదివిషయములను, విముఖండు=అభిముఖము కానివాఁడు, విషమేధావి=అయినట్టిబుద్ధిమంతుఁడు, తత్త్వబోధార్హండు=ప్రహ్లోపదేశమునకుఁ దగినవాఁడు, అగుక.

తా. ఓదోపరహితుఁడా! సద్గురువు నుపాసించుచు ఆయుపాసన బలమువలన కామాదిశత్రువులను సర్వేంద్రియములను జయించి వేదోక్తవిధి కర్తలనాచరించి నిర్మల

చిత్తుడై గురుకరుణచే హస్తమస్తకసంయోగమువలన త్వరమునుండి యక్షరపురుషుని
వేటుచేయఁగలసామర్థ్యముకలవాడై కాంతి దాంతి మొదలగునుగుణములచే బ్రసన్న
మగు హృదయము గలిగి సర్వసమభావముతో వర్తించుచు నాత్మానుభవవిరుద్ధములును
మొదట నంత దుఃఖకరములు కాకున్నను విషములై పరిణామసమయమున మిగుల
దుఃఖము గలిగించునట్టిశబ్దాదులపై నాశలేక పరమవైరాగ్యసంపన్నుడై యుండు
వివేకి “తత్త్వమసి”=“ఆబ్రహ్మమే సత్య” అను యథార్థసిద్ధి నుపదేశింపఁదగును.

== సాధకునిలక్షణము. ==

అవి. ఇట్లు ఉపదేశమున కర్హుఁ డగువాని స్వరూపమును జెప్పి సాధనాప్రకారమును వివరించుచు సాధకుని స్వరూపము నిరూపించుచున్నాఁడు.—

సర్వతఃప్రాససీషము.—

మేధావి మొదలఁ దా సాధూ క్తతాస్త్రాది

సాధనాసాధితబోధుఁ డైన

దా ధీంద్రియముల నిరోధించి మనములో

శోధించి కామసుకోధముఖిని

రో ధియూధంబుల వేధించి బాధించి

బాధయోగ్యాఖిలోపాధులను ని

వేధించి సర్వనిషేధావధిహత

సాధిభూతాధిదైవాధియజ్ఞు

తే. బోధమయనిరుపాధికాగాధలనద

బాధకానందవిమలపాశోధి యగుచు

వ్యాధుల మహాధుల జయించునట్టిఘనన

మాధిసుఖిలోలుఁ డగువాడై సాధకుండు.

146

టీ. మేధావి=బుద్ధిమంతుఁ డగువాడగు, మొదల=మొదట, తా=తాను, సాధూ...ధుడై=సాధు=సత్పురుషులచేత, ఉక్త=ఉపదేశింపఁబడిన, తాస్త్ర=వేదాంతతాస్త్రము, ఆది=మొదలైన, సాధన=సాధనములచేత, ఆసాధిత=పరిపూర్ణముగా సాధింపఁబడిన, బోధుడై=బోధుజ్ఞానముగలవాడై, సదాధీం ముల=సదా=ఎల్లప్పుడును, ధీంద్రియముల=బుద్ధిని ఇంద్రియములను, నిరోధించి=నిర్బంధించి, (నిశ్చలములఁ జేసి), మనములో=శోధించి=మనస్సునందు విమర్శించి, కామ...బుల=కామ=కామము, సుక్రోధ=ఆరిష్టద్యైములలో మొదట గణింపఁదగినక్రోధము, ముఖ=మొదలైన, విరోధియూధంబుల=ఆంతరకత్తుసమాహమును, వేధించి=ఖండించి,

బాధించి=ధ్వంసముజేసి, బాధ...ధులక్-బాధ=బాధించుటకు (అనగా : సన్నట్లు తోచుచుండినను లేనివిగా నిశ్చయించుటకు), యోగ్య=తగిన, అఖిల=సమస్తమైన, ఉపాధులక్=ప్రపంచమునెడు సుపాధులను, నిషేధించి=జ్ఞానదృష్టిచేరి దొలగించి, సర్వ...గుచుక్-సర్వ=సమస్తమైన (పదార్థములను), నిషేధ=నిషేధించినపిదప, అపధిభూత=మిగిలిన, సాధిభూత=శబ్దస్వరూప రసగంధములతోఁ గూడినట్టియు, అధివైవ=ఇంద్రియాధిదేవత లగునెక్కులు వాయువు మొదలగువానితోఁ గూడినట్టియు, అధియజ్ఞ=శరీరముల నాశ్రయించియున్న శ్రోతత్వగాఁగింద్రియములతోఁ గూడినట్టియు, బోధనయ=జ్ఞానరూపుఁడైనట్టియు, నిరుపాధిక్=ఉపాధులనఁ గలుగుభేద మేమియులేనట్టియు, అగాధ=గంభీరుఁడైనట్టియు, లనత్=ప్రకాశించుచు న్నట్టియు, అబాధక్=బాధ లేనట్టియు, అనన్త=బ్రహ్మానందమనే, విమల=నిర్మలమైన, సాధోధియగుచుక్=సముద్రమై (అనగా బ్రహ్మానందరూపుఁడై), వ్యాధులక్=శరీరసంబంధము లగుజ్వరాలులను, మహాధులక్=అంతకంటెఁ దీనిములైన మనోన్యధను, జయించునట్టి=నశింపఁ జేయునట్టి (లేక తరస్కరించునట్టి), ఘన...వాఁడె-ఘన=అధికమైన, సమాధి=నిర్వికల్పసమాధియందలి, సుఖ=అనందానందమునంగు, లోలుఁడగుక్=అసక్తిగలవాఁడు (ఓల లాడువాఁడు) అగును. వాఁడె=అట్టివాఁడె, సాధకుండు=బ్రహ్మసూక్తిమును (లేక సాంఖ్యయోగమున) సాధించువాఁడు.

తా. బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడీవిధముగా నద్వైతని యనుగ్రహమును బడసి యమృతమృతమనె నుపదేశింపఁబడినవాక్యములవలనను శాస్త్రసహాయమునవలనను చక్కనిజ్ఞానమును సంపాదించి పిదప స్వానుభవమునకునై ప్రయత్నింపవలయును. జ్ఞానము కలిగినను అది దృఢమగుటకై కొంత ప్రయత్న మవశ్యకము. ఆప్రయత్న మెట్లు నేయవలయు ననిన మొట్టమొదట మనస్సును దానిసాహాయ్యముచే నింద్రియములను నిగ్రహింపవలయును. పిదప మనసును వివేకముచే నిర్మలము చేసి కామక్రోధాదివిరోధుల ధ్వంసముచేయవలయును. ఇట్లు సంపూర్ణ మగు చిత్తశాంతిని సంపాదించి క్రమక్రమముగ నుపాధుల నన్నిటి “నేతి నేతి” = “ఇదికాదు ఇదికాదు” అనుమహావాక్యముచే నిషేధించి యట్లునిషేధింపఁగా శేషించిన బ్రహ్మము నాత్మగాఁ జెలిసికొనవలయును. ప్రపంచ మంతయు బ్రహ్మమన కుపాధి. ఈయఃపాధి నాశ్రయించియే, “ప్రపంచమునఁ గలభేదము లాత్మకుఁ గలవు” అని భ్రాంతి నొందుచున్నాడు. ఇట్లు కాక మొట్టమొదట “నీయుపాధులు బ్రహ్మము కాదు” అని నిశ్చయించి యానిశ్చయముజేసిన “బ్రహ్మము ఏకరూపము. ఉపాధిభేదములతో నాయనకు సంబంధము కలుగదు” అని నిశ్చయించుకొనవలయును. శబ్దాదివిభయములతోను ఇంద్రియాదిదేవతలతోను ఇంద్రియములతోను (అనగా : సకలవిధ మగు స్థూలమాత్మప్రపంచములతో) నా

బ్రహ్మము కలసియేయున్నది. వాస్తవసీతిలో ని ప్రపంచ మజ్ఞానకల్పితముకావున జ్ఞానముచే బాధింపఁబడును. ఇట్టివి త్రికాలములయందు నసత్యములే యని ఇదివిజ్ఞతచెప్పియున్నాను. ఈకారణమువలన నుపాధులనాశ్రయించి యున్నవికారములను పరబ్రహ్మము నంటు ననుటయే యసంభవము. మఱియు బ్రహ్మము జ్ఞానరూపుఁ డగుటచే నాయనకు దృశ్యగతవికారము లేవియు బొత్తుగనంటవు. ఇట్లుగుటచే “బ్రహ్మమున కుపాధికలదు. వికారము లాయననుస్పృశింపవు” అనుటకంటెను “బ్రహ్మమున కుపాధియే లేదు. ఆయన యెప్పటికిని నిర్వికారుఁడే” యనుట యుక్తముగ నుండును. ఉపాధు లేప్పటికిని యసత్యములే కదా ! ఈవిధముగ బ్రహ్మమును నిర్ణయించి యతిగంభీరుఁడైనట్టియు ప్రకాశమానుఁ డైనట్టియు (జ్ఞానరూపుఁ డైనట్టియు) నిత్యుండగుటచే నెప్పటికినిబాధ నొందనట్టియు నానందరూపుఁ డైనట్టియు నాబ్రహ్మమునకంటె దాను జేడు కారు డని నిశ్చయించుకొనవలయును. ఇట్లు నిశ్చయించుకొని సకలవిధములగుకారీరమానసికతాపముల ధ్వంసము చేయునట్టి నిర్వికల్పసమాధి నాశ్రయింపవలయును. అదియే స్వానుభవము. ఇట్టియనుభవము కలవాఁడే సాధకుఁడు. వానికి జీవన్ముక్తిదొరకును కృతార్థత కలుగును.

సర్వతఃస్రావసీనము. —

శ్రీ సదాచార్యసుశాసనాభిజ్ఞఁ డ
బ్రాసనాసీనుఁ డబ్రాసనాది
వాసనారాయణోపాసనామూర్తీ
వాసనావాసితోల్లాసహృదయుఁ
డై సనాతననిగాభాసనానాథావ
భాసకానందసత్త్వాసమాన
ధీనాక్షివరచిదాభాసైక్యసంతతా
భ్యాసవివర్జితాయాసుఁ డగుచు

తే. గానువీసంబుకై సుదతీసుతార్థ
దాసదాసీజనములపై నానఁ జేసి
మోసపోవక దోసము ల్లోసికొనక
వాసుదేవాత్ముఁ డై చిద్విలాసుఁ డగుచు.

147

టీ. శ్రీ సదా...జ్ఞాఁడు - శ్రీ=శోభాయుక్తుఁడైన, సదాచార్య=సద్గురువుయొక్క, అనుశాసన=ఆజ్ఞాన (లేక, ఉపదేశమును), అభిజ్ఞాఁడు=బాగుగా గ్రహించినపురుషుఁడు, అబ్రాసనాసీనుఁడు=పద్మాసనమునఁ గూర్చుండి, అబ్రాస...యనుడు=అబ్రాసన=బ్రహ్మదేవుఁడు, అది=మొదలైనదేవతలకు, వాసు=నివాసభూతులైన, నారాయణ=

పరస్పరముయొక్క, ఉపాసనా=ఉపాసనచేతను, ఆత్మయాతనాసనా=వేదాంతాస్త్రజ్ఞానముచేతనా తిగిసంస్కారముచేతను, అవానితెనుసిన పలుకెడి, ఉల్లాస=సంతోషముగల, వృద్ధి=మనసుగలవాడై, సనాను(మనసాతన=అనాదియైనట్లు, సదానాన=ఘాయారహితుడైనట్లు, సానా=పలువిధములైన, అర్థ=విషయములను, అవభాసక=ప్రకాశింపజేయునట్టియు, ఆనంద=ఆనందరూపుడైనట్టియు, సత్య=సమ్యక్సూక్ష్ముడైనట్టియు, అసమాన=సాటిలేనట్టియు, భీ=బుద్ధికి, సాక్షి=ద్రవ్యమనట్టియు, హబస్థులతో, భ=శ్రేయఃకై, చిదానాన=తీత్రులగుగల, విశ్వ=స్వభావనిష్ఠమగు నేకావ్యము (అనగా: నేకత్వధ్యానము), సంతత=ఎల్లప్పుడును, అభ్యాస=అభ్యసించుటలన, విష్ణుత=పోగొట్టుటకైన, అమానుషగురుకు=సంసారమఖముగలవాడై, కాసునింబుపై=ధనముపైనను, సుదతీ=పైకొడుదతీ=స్త్రీలు, సుత=పుత్రులు, అర్థ=స్వలాభము, దాన=దానులు, దాశీ=దాసీలు, జనకకై=బంధువులు మొదలైనవారై, ఆశ=జేసి=అభిలాషనుచుకొని, మోసపోవక=ఆత్మజ్ఞానశూన్యుడై చెడక, దోసము=భార్యాపుత్రాదులకొంతధనార్జనాదులయందు వివిధములగుపాపములను, మోసికొనక=చేయక, వాసుజేవాత్ముడై=బ్రహ్మరూపుడై, చిద్విలాసుడగురుకు=జ్ఞానరూపముతో, ప్రకాశించుచు.

సర్వతఃప్రాససీసము. —

శిష్టవరేణ్యనిర్దిష్టావదిష్టార్థ, శిష్టవిశిష్టసంతుష్టుడగుచుఁ
గష్టమై మూఢసంజుష్టమై తిగుణసం, శిష్టమై పరమనికృష్టమగుచు
దుష్టమై పరమనికృష్టి సమస్తీనా, శాస్త్రప్రకృతిమయదృష్టజము
భష్టంబుగా గడునష్టంబుగా నాత్మ, దృష్టిచే గని మనశిష్టుడగుచు
తే. విష్టపనష్టయై తదస్పృష్టుడగుచు
ద్రష్టయై నిత్యనిర్తలోత్కృష్టుడై వి
చేష్టుడగుతన్ను గాంచి విస్పృష్టముగ న
భీష్ట ఫలసిద్ధి బొందు సంతుష్టుడగుచు.

148

టీ. శిష్టవ...గుచుకొ-శిష్టవరేణ్య = సద్గురు శ్రేష్ఠునిచే, నిర్దిష్ట = నిర్ణయింపబడి, ఉపదిష్ట = వివరముగా నుపదేశింపబడిన, అర్థ=మోక్షరూప మగువిషయముయొక్క, దిష్ట = దర్శనముచేత (అనగా: బ్రాప్తిచేతి), విశిష్ట = అధికముగా, సంతుష్టుడగుచుకొ = సంతోషించినవాడై, నష్టమయి = దుఃఖికరమై, మూఢసంజుష్టమయి = అజ్ఞానులచే నాశ్రయింపబడినదై (లేక యాత్మరూపముగా నభిమానింపబడినదై), తిగుణసంశ్లిష్టమై = సత్సరజస్తమోగుణములతో జేరినదియై, పరమనికృష్టమగుచుకొ = మిగుల

నింద్యమై, దుష్టుమై=సర్వవోషగులకు నాకరమై, పర...ముక్=పరఁగు=ఓప్పుచున్న; ఈ, సృష్టి = ఆనేకము లైనట్టియు, సమష్టి = సముదాయకమైనట్టియు, రూప=రూపములు గలది యొక్క, అష్టప్రకృతీయము = పంచభూతమునోబుద్ధ్యహంకారరూపమైన, దృష్ట = చూడబడుచున్న, జగముక్ = ప్రపంచమును, భ్రష్టుంబుగాక = నశించుదానినిగా, కడునష్టుంబుగాక = మిగుల మిశ్యగా, అత్తదృష్టిచేక = బ్రాహ్మజ్ఞానముచేత, కని = నిగ్రహించి, అశిష్టుడగుచుక్ = ఈప్రపంచమునకంటెఁ దాను వేరై, విష్టపస్త్రయై = శ్రీలోకములను సృష్టికర్తయై, తదస్పృష్టుడగుచుక్ = ఆప్రపంచములతోఁగాని, సృష్టిరూపకార్యముతోఁగాని సంబంధపడక, ద్రష్టయై=సాక్షియై, నిత్యనిర్మలాత్మ్యుడై = కాశ్యకుడై పరిశుద్ధుడై సర్వాధికుడై, నిత్య, నిర్మల, ఉత్కృష్టుడై, విచేష్టుడై = ఏమియుజేయనివాడై, అన్నతన్నుక్ = ఉన్నతనను, విస్వప్రముగక్ = బాగుగ, కాంచి = తెలిసికొని, సంతుష్టుడగుచుక్ = ఆనందించుచు, అభీష్టుఫలసిద్ధిక్ = కోరినమోక్షరూప మగుఫలమును, పొందుక్ = పొందును.

తా. ఇట్లు సదాచార్యుని యుపదేశమువలన సర్వము నెఱింగి పద్మాసనమునఁ గూర్చుండి బ్రహ్మాదిదేవతలకు నివాసభూతుడైన నారాయణుని (పరబ్రహ్మమును) ఉపాసన చేయుచు వేదాంతజ్ఞానమువలనఁ గలిగిన సంస్కారముచే నంతకంత కుహ్నింగుచున్న హృదయముకలవాడై యాసాధకుఁడు అనాదియు ప్రతిబింబరహితుండును సర్వప్రకాశకుండును బుద్ధివృత్తులకు సాక్షియు నగుపరబ్రహ్మమే సత్యజ్ఞానానందరూపుడై తానని స్వభావనిర్ధమైన జీవబ్రహ్మైక్యమును నిర్వికల్పసమాధిచే సర్వకాల సర్వావిస్థలయందైన భృగినించు చుండుటవలన హృదయమునందలి వికారముల నెల్ల ధ్వంసము చేసికొనును. అప్పుడతనికి దాశేవణపు త్రేపణధనేపణములు కలుగవు. కామక్రోధాదులు విస్మంభింపవు. బ్రతికియున్నంతకాల మన్నియు వచ్చుచు పోవుచు మండినను పూర్వమునలె నాసాధకుని మోసపుచ్చునెరవు. రాగద్వేషయుక్తము లగుకర్మలఁ జేయింప నేరవు. కావున నేవికారముచేతను బాధింపఁబడక వాఁడు పరబ్రహ్మరూపుడై జ్ఞానప్రకాశమాత్ముడై యుండును. మఱియు “గురు నెట్టిమోక్షమును సంపాదింపవలయునని యనేకవిధములుగా నుపదేశించిలో అట్టిమోక్షము నాకు దొరకను కృతార్థుండ నైతిని” అని మిగుల సంతోషించును. ఈసంతోషమువలన సమాధియందు మనసు మిగుల స్థిరమై మఱింత యుత్సాహమును కలిగించును. దుఃఖరూపమై ఆగుణయుక్తమై అకాశాది పంచభూతములను మనోబుద్ధ్యహంకారములను స్వరూపములుగాఁగలిగి మిగుల సీచమై బహువిధవోషమయై యున్న వ్యష్టిసమస్తైక్యకప్రపంచమును అత్తగా నెన్నుకొని భావింపఁడు. ఇది యజ్ఞానల కాత్మగాతోచునుగాని జ్ఞానికి తోచుకదా. యథార్థస్థితి నెఱింగినవాఁడు కావున “ఈప్రపంచము అభావరూపమైనది. భ్రాంతివలన నున్నట్లు

కానవచ్చుటయేకాని దీనికి యథార్థస్వరూప మేమియు లేదు" అని బ్రహ్మజ్ఞాన దృష్టిచే నిశ్చయించుకొని యాపాదకుడు "నేనీ ప్రపంచమునకు సాక్షిని. వాస్తవస్థితి ననుసరించి నాకంటె నతనికి క్షమగుచు వాగ్ధాని లేదు" అని తెలిసికొనును. "ఈ సర్వ ప్రపంచమును నేనే సృజించితిని. ఐనను సాక్షివలెనుచే నాకు దీనికి సంబంధము లేదు. నేను నిర్మలుడను. నాకు నాశములేదు. నేనేమియుఁ జేయువాడనుకాదు. అని నిర్ణయించుకొని సంపూర్ణస్వాయంభువు కలిసి జీవచ్ఛబ్దంబునుడును.

సర్వతఃప్రాణసీసము. —

దాంతుఁ డై సకలవేదాంతతాత్పర్యప
ర్యాలోచనై కాశయంబుచేతఁ
జేతనాచేతన వ్రాతసంయుతపంచ
భూతాత్మకదైవైతజాత మెల్ల
మెల్లనఁ దనయంద మిథ్యగా భావించి
నిరుపమానందాంబునిని యునింగి
నింగిభంగి నెనంగి నిరవయవాత్తుఁ డై
కారణకార్యవికారరహిత

శ్రీ. హితనిరీహనిరామయనిర్వికల్ప
కల్పనాతీతసచ్చిత్తుఖస్వభావ
భావనాభావశూన్యచిద్రప్తా మగుచు
సంతసించుచు నుండు సజ్జనవరుండు.

149

టీ. సజ్జనవరుండు = సత్కుసుమ శ్రేష్ఠుండు, దాంతుఁ డై = ఇంద్రియమనోనిగ్రహములతోఁ గూడినవాఁడై, సకల...చేతక = సకలవేదాంత = సర్వవేదాంతములయొక్క, తాత్పర్య తాత్పర్యమును, పర్యాలోచన = విచారించుటయును, ఏకాశయంబు చేతక = ముఖ్యమైన (అనగన్ధేతత్యాసక్త మైన) మనస్సుతో, చేతనా...మెల్లక = చేతనాచేతనవ్రాతసంయుత = చేతనజడసమూహములతో కూడినట్టియు, పంచభూతాత్మక = పంచభూతము మైనట్టియు, దైవైతజాత మెల్లక = ప్రపంచము నంతయు, మెల్లనక = క్రమక్రమముగా (అనగా జ్ఞానదార్ధ్యము కలఁగకొలది), తనయంద = బ్రహ్మణ్యరూపమునందే, మిథ్యగా భావించి = అభావముగాఁ జూచి, (అనగా, శుక్తియందుఁ దోచునట్టి రజతము నభావముగాఁజూచినట్లుచూచి), నిరు...ధిక్ = నిరుపమ = సాటిలేని, అనంద = బ్రహ్మానంద మనెడు, అంబునిధిక్ = సమద్రమునందు, మునింగి, నింగిభంగి = అకాశమువలె, నిరవయవాత్తుఁ డై = అవయవములు లేకసర్వపరిపూర్ణస్వరూపుఁడై, ఎనంగి = అభివృద్ధి జెంది, కార...గుడు = కారణ = కారణస్వరూపమైనట్టి

య, కార్య=ప్రపంచరూపమైనట్టియు, వికార=వికారములు, రహిత=లేనట్టియు, హిత=సుఖకరుఁడైనట్టియు, నిరీహ=కామాదులు లేనట్టియు, నిరామయ=వ్యాధులు లేనట్టియు, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు, కల్పనాతీత= ఇట్టివాఁడని చెప్పటకు వీలులేనట్టియు, చిత్=చత్యస్వరూపుఁడైనట్టియు, చిత్=జ్ఞానస్వరూపుఁడైనట్టియు, సుఖ=ఆనందరూపుఁడైనట్టియు, స్వభావ=స్వభావముగ గలిగినట్టియు, భావనా=తలంపు, భావ్య=తలంపఁదగినది యనువికారములు, తూన్య=లేనట్టియు, చిద్బ్రహ్మచుగుడుక = సంపూర్ణవిజ్ఞానస్వరూపుఁడగుబ్రహ్మమే, సంతసించుచు మండుక.

తా. ఇట్లు ప్రపంచముకలదనియుఁ దాను దానికి సాక్షి యనియు నిశ్చయించి సమాధినిష్ఠను నలుపుకొలది క్రమక్రమముగ నాదృష్టి తొలఁగి మఱియొకవిశేష మేర్పడును. వేదాంతకాశ్ట్రముయొక్క తాత్పర్యము క్రమక్రమముగ విశదమగును. విచారించుకొలది చేతనజడస్వరూప మగు నీపంచమాతాత్మక ప్రపంచ మంతయు భ్రాంతినిష్ఠ మగుటచే నసత్యమనితొలఁచును. ఇట్లుతొలఁచి తానే సర్వమయుఁడై యుండినట్లు దృఢమగుటచే సర్వపరిత్యజ మగుతనమానందరూపము స్పష్టముగా ప్రకాశించును. ఆకాశమువలె దాను సర్వవ్యాపకుఁడగుటయు నవయవములు లేనివాఁడగుటయు స్పష్టమగును. ఇట్లు సర్వము స్పష్టము కాఁగానే “నేను సాక్షిని సృష్టికర్తను. ఈప్రపంచము నాకు దృశ్యము కార్యము” అను వికారములు లేక సంకల్ప హున్యఁడై దోషరహితుఁడై “ఈతఁ డిట్టివాఁడు” అని నిర్ణయించుటకు వీలులేనట్లే వాఁడై చేష్టలు లేక కేవలము సత్యజ్ఞానానందములే స్వభావములుగాఁ గలిగి తలంపు తలంపఁబడఁదగినది యనుభేదములు లేక నేకస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించుపరబ్రహ్మమే తానై తానే పరబ్రహ్మమై బ్రహ్మజ్ఞాని ప్రకాశించుచుండును.”

సర్వకేప్రాసనీనము —

ఢెందంబు నిందియుబృందంబు నొకటి ని

ష్పందంబుఁ గావించి క్రిందుపఱిచి

యందంబుగ మనోరవిందంబునకు మూల

కందంబు నొచిదానందజలని

నందంబు బిందు వమందంబుగా నొందు

చందంబునం బొంద మందు లెల్ల

నిందించినను నభినందించినను మేలుఁ

జెందించినను గీడుఁ జెందునప్పు

*తే. డెందుఁ దేగులుక విందుగా నందుకొనుచు

సందియంబులసందడి డిందఁ జేసి

కందు లేనిమనీషి సనందనాది

వందనీయుండ నై ననాయందుఁ గలదు.

150

టీ. కందులేనిమనీషి=దోషము లేనిబ్రహ్మజ్ఞాని, డెందంబు=మనస్సును, ఇంద్రియబృందంబులక=ఇంద్రియగమూహమును, ఒకటికొక=ఒకమాట, నిష్పందంబుగావించి=నిశ్చలముఁజేసి, క్రిందుపఱిచి=అడఁచి, అదంబుగక=మనోహరముగా, మనోరవిందంబునకుక=మన స్పృశకమలమునకు, మూలకందంబునా=మూలాధారమైన, చిదానందజలధిక=చిత్=ఆపరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానమునలనఁ గలిగిన (లేక జ్ఞానరూపుఁడైన), అనంద=అనందమనెడు (లేక అనందరూపుఁడైన బ్రహ్మయనెడు), జలధిక=జలాశయమునందు, అదంబు=సాగరైన, బిందువు=బుద్ధి, అమందంబుగాక=దృఢముగా, ఒందుచందంబునక=కలియనట్లు, పొందక=చేయుండఁగా (అనఁగా బుద్ధి బ్రహ్మనందమున మునిగి మరల వెలికిరాకుండుటచే), మందులెల్లక=మూఁడులందఱును (అనఁగా బ్రహ్మజ్ఞానము లేని సంసారులందఱును), నిందించక=తనను తిట్టినను, అభినందించినక=స్తోత్రము చేసినను, పేలుఁజెందినక=పేలు చేసినను, కీడుఁజెందునప్పుడు=కీడు పచ్చినప్పుడును (అనఁగా దనకు వారు కీడుచేసినను), ఎందుడగులక=దేనియందును రాగద్వేషములు లేక, విందుగానందుకొనుచుక=నిశ్చలత్వముచే (లేక యాదరముచే) ననుభవించుచు, సందియంబుసందడిక=సంశయపరింపరను, డిందఁజేసి=నశింపఁజేసి, సనందనాదినందనీయుండక=సనందనాదిమహామునలచే స్తోత్రము చేయఁదగినవాఁడను, విసనాయందుక=విసట్టిపరబ్రహ్మరూపుఁడ నైననాయందు, కలయుక=కలసిపోవును.

తా. ఈవిధముగ మొదట దృగ్దృశ్యభేదము నవలంబించి బ్రహ్మరూపమును నిర్ణయించి స్వానభిషముచే దృఢము చేసికొని పిదప కాస్త్రాదులగహాయముచే దృశ్యముకూడ నాత్మయే యని నిర్ణయించి యంతట నాయభిప్రాయమును గూడ వదలి సర్వము పరబ్రహ్మమే యని నిర్ణయించి మనస్సునందుఁ గాని ఇంద్రియములందుఁ గాని కొంచె మైనను చాంచల్యము లేనవాఁడై యున్న జ్ఞానిమనస్సునకు నాధారభూతమైన (అనఁగా గంకల్పమునకు నుత్పత్తిస్థాన మైన) బ్రహ్మనందముద్రమునందు (సర్వవేకల్పములును బ్రహ్మమనఁడియే జనించును. మరల నచ్చటనే యడంగును) బుద్ధిని పునరుత్థానము లేకుండ ముంచువేయను. అల్పము లగువిషయనందముల మఱిగి యున్నంతమాత్రముననే బుద్ధి ట్టు నటు చుంపక నాయనందములయందే నిలిచి యుండును. ఇట్టిబుద్ధి పరమసందరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమనందు నిలుచుటకు మఱిగినచో నిక నివ

లకు వచ్చువా? ఈవిధముగ బ్రహ్మజ్ఞాని పరమానందానుభవమున మునిగి పర్వము దానయై “దీనిని విడువవలయును. దీనిని స్వీకరింప వలయును” అనుభేదము లేనివాడై యుండుటవలన బరులు మూఢులై తనకు మేలుచేసినను కీడుచేసినను తనను నిందించినను భూషించినను వానిచే గలుగు హర్ష శోకముల నొందఁడు. ఏది ఎట్లు వచ్చినను అందు రాగ ద్వేషయత్తుఁడు కానేరఁడు. ఇట్లు నిర్దోషియై సిద్ధుడై యున్న బ్రహ్మజ్ఞాని ననక సనఁదనాది మినుతుండ నగునాతో (బ్రహ్మముతో) నైక్యమునొందును. ఇట్టి పరిపూర్ణ సమాధి (లేక జ్ఞానము) దొరకినవానికిఁ గర్తవ్యము లేను.

అవ. ఈవిధముగ నారూఢునివిషయంబును ఆరురుఢునివిషయంబును నిరూపించి పర్యవసానమును జెప్పుచున్నాఁడు.

క. కావున నీవును పావన, భావనచే నింద్రియముల భంజించి మనీ

మావిల మడంచి యనిశేము, భావింపుమునన్ను విజనపదగుండవగుచున్నా.

టీ. కావునకా = కాబట్టి, నీవును, పావనభావనచేక - పావన = పరిశుద్ధమైన (అనఁగా బ్రహ్మమే నేనను), భావనచేక = తలంపుచేత, ఇంద్రియములకా = జ్ఞానకర్తేంద్రియములను, భంజించి = జయించి, మనీ...లము - మనీపా = బుద్ధియందలి, ఆవిలము = దోషమును, అడంచి = నశింపఁజేసి, అనిశము = ఎల్లప్పుడును, విజనపదగుండవగుచుకా = ఏకాంతత్రదేశమున నుండి, నన్నుకా బ్రహ్మస్వరూపుడనైన నన్ను, భావింపుము = నిన్ను గా (తీవునిగా) ధ్యానింపుము.

తా. ఓయాంజనేయా! నీవును పైనఁ జెప్పిన యారురుఢునివలెనే తగినయ్యే కారముగఁగి నన్ను (రాముని) ఆశ్రయించి యుపదేశమును పొందితివికాని యభ్యాసము (అనఁగా నిర్వికల్పసమాధ్యభ్యాసము) లేకపోవుటచే దేహత్వాభిమానమును వదలనేరకున్నావు. మనస్సునను ఇంద్రియములును మోసపుచ్చుచున్నవి. కావున చక్కని వివేకముచే నింద్రియముల జయించి మనసునందలిమాల్స్యము నణించి ఏకాంతవాసుండవై నన్ను (బ్రహ్మమును) సర్వకాలములయందును ఆత్మరూపునిగా ధ్యానింపుము. క్రమముగ దేహభిమానము వదలిపోవును. అపరోక్షజ్ఞానము దృఢమగును. ముక్తి కర శీత మగును.

అవ. ఇట్లు కర్తవ్యము నుపదేశించి జ్ఞానదార్శ్యమునకై మఱియొకవిధముగఁ దవరూపమును నిరూపించుచున్నాఁడు. —

ఆ. ఆంజనేయ! సచ్చిదానందమయుని గా

నన్ను గాంచుతెఱఁగు విన్నవెతు

నమలమనముచేత నవధరింపుము నీదు

సకలసంశయములు నమసిపోవు.

టీ. అంజనేయ, నన్ను = పరబ్రహ్మరూపుడైననన్ను, సచ్చిదానందమయని గాఁ = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపునిగా, కాంచు తెఱంగుఁ = తెలిసికొనుపద్ధతిని, విన్న వింతు = వివరించెదను. అమలమనముచేతఁ = నిర్లల మగుమనస్సుతో, అవిధరింపుము = వినుము. నీదుసకల సంశయములు = నీకుఁ గలసందేహము లన్నియును, సమసిపోవుఁ = నశించును.

తా. ఓయాంజనేయ! పూర్వమునకంటె విస్పష్టముగ నారూపము నెఱింగించెదను వినుము. నిర్లల మగు మనస్సు కలవాడవై విమర్శింపుము, అట్లు విమర్శించిన సత్యజ్ఞానానందరూపముతో సమాధిసమయమున నన్ను పీక్షింప నగును.

స ద్రూపలక్షణము.

అవ. తనకుఁ గల సత్యజ్ఞానానందరూపములను గ్రమముగ విభాగించి చూపు వాఁడై మొట్టమొదట సత్యస్వరూపమును వివరించుచున్నాఁడు. —

పంచచామరము. అనాదికాల మాదిగా ననంతదేహవర్జగో

త్ర నామరూపసౌఖ్యదుఃఖధర్తపాపకోటులు

వినాశ మొందుచుండఁ బూని వీనిఁ జూచు చుందునే

ననాది నౌట సత్స్వరూపుఁ డండ్లు నన్ను మారుతీ!

153

టీ. మాత్రతీ = అంజనేయ, అనాదికాలమాదిగాఁ = అనాదికాలమునుండియు, అనంత...లును - అనంతదేహ = లెక్కకు మిక్కిలి యగుదేహములయొక్కయు, వర్జ = బ్రహ్మణాదిజాతులయొక్కయు, గోత్ర = వాసిష్ఠభారద్వాజాదిగోత్రములయొక్కయు, నామ = రామకృష్ణాది నామములయొక్కయు, రూప = మనుష్యపశుపక్ష్యాదిరూపములయొక్కయు, (లేకనీలపీతాదిరూపములయొక్కయు), సౌఖ్య = సుఖములయొక్కయు, దుఃఖ = దుఃఖములయొక్కయు, ధర్త = పుణ్యములయొక్కయు, పాప = పాపములయొక్కయు, కోటులుఁ = శుమూహములు, వినాశ మొందుచుండఁ = నశించుచుండగా, నేఁ = పరబ్రహ్మమైననేను, అనాదిసౌటఁ = అనాదికాలమునుండియు నొకటె విధముగాఁ బ్రకాశించుచుండువాఁడనగుటచే, పూని = ప్రయత్నపూర్వకముగా, వీనిఁజూచుచుందుఁ = ఈదేహదులనన్నిటిని (అనఁగా వీనియత్పత్తివిభాగములను సౌక్షిణ్యముచూచుచున్నను, నన్నుకొనసత్స్వరూపుఁడందు) = నశింపనివాడనని చెప్పదురు (చూడఁ బడునవి నశించినను చూపునకు నాశముగలుగదు. లేదా చూడఁబడు పదార్థములయొక్కయుత్పత్తి వివాశనములకూడ చూపుచే జూడఁబడుచునే యుండును కావున వానితోఁబాటు చూపునకుఁగూడ నాశము గలుగు నని చెప్పటకు పిలు లేదుకదా! అట్లే జ్ఞానరూపుఁడగుసాక్షికిఁ గూడ నాశము లేదనిభావము).

తా. ఓనాయుపుత్రా! నాకు సత్యము జ్ఞానము అనందము అనూస్వరూపములు గలవు. అందు సత్యస్వరూపము నాశ్రయించి నన్ను “సత్యదార్థము” అనుచున్నారు. దీనికిఁగారణ మేమి యనినః నాకాద్యంతములు లేవు. వలయునినః దేహములు కేరులు రూపములు కలములు సాపత్యుణ్యములు సుఖదుఃఖములు ఎంతకాలమునుండి వచ్చుచున్నవో చెప్పటకు నవకాశ మేది యైనకలదా? సృష్టి యనాది యగుటచే నేయవకాశమును లేదుకదా. మఱియు సాక్షిలేకపోయిన నీచెప్పబడిన దేహదలలో నేదియుఁ బ్రకాశించదు కదా. ఇదియును గాక నీదేహదు లత్పత్తివివాశములు కలవి కావున సాక్షి కట్టియత్పత్తివివాశము లుండకూడదు. కావున నేను (జ్ఞానస్వరూపుడగునేను) సర్వసాక్షినగుటచే నెప్పటికినినశించను. సాక్షియగువాఁడు నశించగూడదని సయ్యక్తి కముగ ఇదివఱకే గ్రహించి యున్నాను కదా. కావున నేను (బ్రహ్మము) సదూపుఁడను. ఈకారణమువలన లోకంబును కాస్త్రంబులను నన్ను సదూపుఁడని చెప్పుట చున్నవి.

పంచనామరము. ఖగంబులు దురంగవన్నగంబులు వసంబులు

మృగంబులు న్నగంబులు మహీధరాదికంబులు

జగంబులు లయంబు నొంద సాక్షి నై సమస్తము

దగంగఁ జూచు చుండుదుఁ సదాసదాత్మకుం డనన్.

154

టీ. ఖగంబులు=పక్షులును, తురంగం...గంబులు=తురంగం=గుఱ్ఱములు, పన్నగంబులు=సర్పములును, వసంబులు=అరణ్యములును, మృగంబులు=మృగములును, నగంబులు=వృక్షంబులును, మహీధరాదికంబులు=కొండలు మొదలగు నవియును, జగంబులు=మఱియుఁ గలసర్వలోకంబులకు, లయంబునొంద=నశించుచుండగా, సదా...త్మకుండక - సదా=ఎల్లపుడును, సదాత్మకుండన=సదూపుఁడనగుటచు, సాక్షి నై=ద్రష్టనై, సమస్తము=పైచెప్పినయన్నిటిని, తగంగ=విష్ణునట్లుగా, చూచుచుండుదుఁ.

తా. ఇట్లు అందఱును బ్రశంసించ సదూపుఁడనై జ్ఞానరూపుడగు నగుటచే సర్వసాక్షి నై పక్షులు మృగములు సర్పములు పర్వతములు వృక్షములు అరణ్యములు మొదలగునవియు, ఇట్లననేల? సర్వప్రపంచమును నశించుచున్నను ఉత్పత్తి నొందుచున్నను దానితోఁగూడ సత్యత్తివివాశముల నొడిక నన్నిటిని జూచుచుండును.

అన. ఈవిషయమున సర్వానుభవసిద్ధ మైనమఱియొకటిని విధించి చెప్పుచున్నాడు.—

సీ. దేహేంద్రియప్రాణధీమనోహంకార

చిత్తము ల్మమతమచేమ లుడిగి

యలఘుచుఘ్నియం దక్షానమున లయ

మొందినవేళ నే నుంటఁ జేసి

యేమియు లేదని యెఱుఁగుదు వానియ

భావ మంతయును స్వభావమునను

గావున నిను తదభావానుభావము

స్మరియింతు మేల్కొన్న సమయమునను

తే. వరుసతో నిట్లు జాగరస్వప్నములు

లనుదినం బేఁగుదెంచుచు నరుగు చుండ

నేకరూపుడ నై వాని నెపుడుఁ గనుచు

నునికివలనను సమ్యాప్తుడను గపింద్రు.

155

టీ. కపింద్రు = వానర శ్రేష్ఠ, వినుము. దేహేంద్రియములు = దేహ = శరీరము, ఇంద్రియ = జ్ఞానకర్తేంద్రియములు, ప్రాణ = పంచప్రాణములు, భీ = బుద్ధి, మనః = మనస్సు, అహంకార = అహంకారము, చిత్తములు = చిత్తము, (సంశయాత్మక మగునంతఃకరణము) తమతమ చేష్టలుడిగి = తమకార్యములను చెలిపి, అలఘుచుఘ్నియంతు = అధిక మైననుఘ్ని పృథ్వీస్థమును, అజ్ఞానమునకొ = వానికిఁ గారణభూతమగునవిద్యయందు, లయమొందువేళకొ = లీనములైనప్పుడు, నేనుంటఁజేసి = నేను నిలిచియుండుటవలన, స్వభావమునకొ = స్వభావముగా (లేక, యధార్థముగా ; లేక యితరసాధనములతో పనిలేక స్వయముగా) ఏమియులేదని = ఇంద్రియములలో నేదియు నిష్పడులేదని, వానియభావమంతయుకొ = ఆయింద్రియముల యభావమును, ఎఱుఁగుదుకొ = తెలిసికొనుచుండును, కావునకొ = కొఁబట్టి, మేల్కొన్న సమయమునకొ = మరల జాగ్రదస్థుగలిగినప్పుడు, తదభావానుభవముకొ = ఆయింద్రియముల యభావము ననుభవించుటను (అనఁగా, సుఖ పృథ్వీస్థలయ దనుభవించఁబడిన భూవ్యభావమును), స్మరియింతుకొ = “నాకు నిదురలో నేమియుఁ జెలియలేదు” అని స్మరణకుఁ జెచ్చికొందును, ఎవనతోకొ = క్రమముగ, ఇట్లు = ఈవిధముగా, జాగరస్వప్నములు = జాగ్రత్త స్వప్నము ముఖపై అను మూఁడవిస్థలు, అనుదినంబు = ప్రతిదినమును, ఏగుఁచుచుకొ = వచ్చుచు, అరుగుచుండకొ = నశించుచుండఁగా, ఏకరూపుడనై = ఏకస్వరూపుఁడనై (అనఁగా భేద మేమియును లేక), వానికొ = ఆజాగ్రదాద్యవస్థలను, ఎపుడుకొ, కనుదుకొ = చూచుచు, ఉనికివలనకొ = ఉండుటచేత, సమ్యాప్తుడనకొ = నాశముఁ జెందని స్వరూపము కలవాడను.

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! మఱియొకవిషయమును వినుము. లోకమున నెల్లవారికిని నిదురనుండి మేల్కొనిన పిదప “నాకు నిదురయం దేమియుఁ జెలియలేదు” అని

స్వర్గియుట యుభవసిద్ధమై యున్నది కదా. పూర్వమున ననుభవించుటయును స్వర్గ
 భవరా దనుటయు లోకమునకు బ్రత్యక్ష సిద్ధమే. కావున రిష్టపుతికి ననుభవ మెట్లు
 కలిగెకో కొంచెము విచారితము. నిమగ్నమును రెండవస్థ లనుభవించుటచున్నవి.
 అందు స్వస్థానస్థయందు బాహ్యేంద్రియములు లేకున్నను మనస్సు కలదు. కావున
 దానిని గూర్చి మన మంతగా నిష్పడు విచారించ వలసినదిలేదు. సుఖప్రవృత్తయం
 దామనస్సు కూడ నశించుచుండును సామాన్యముగ నందఱు మనస్సునే సాక్షినిగాఁ
 దలించుదున్నారనుటయు స్పష్టమే. కావున నాయుపస్థయం దున్న సర్వాభావము నను
 భవించువాఁడు (మాదువాఁడు) ఎప్పుడు, ఆతఁడే సర్వసాక్షి. ఆతఁడే నేను (బ్రహ్మ
 ము). ఈవిధముగా మనస్సులేనప్పుడుకూడ సాక్షి యొక్కఁడున్నాఁడనుట సిద్ధాంత
 మగుటచే మరః ప్రచారము గల జాగ్రదావలయందుఁగూడ నాతఁడే సాక్షిగ నున్నాఁడు
 డనుట నిస్సంశయ మగు సిద్ధాంతము. ఉత్పత్తివినాశములు కలవానిని (మనస్సు మొదలగు
 వానిని) సాక్షులనుగాఁ జెప్పట యసంభవము. “ఇది ఇప్పుడు పుట్టుచున్నది. ఇప్పుడు
 నశించుచున్నది” అని తెలిసికొనువాఁడొకఁడు లేకున్న “ఈవస్తువున ఉత్పత్తివినాశ
 ములుకలవు” అనుట తెలియఁబడకుచు వా. కావున నిర్వికారుఁడ నగు నేనే (బ్రహ్మ
 మే) సర్వావస్థలయందును సాక్షి నై యుండును. ఇట్లుండుట నాకు స్వభావమే కాని
 క్రియ కాదు. నేను జ్ఞానస్వరూపుఁడను కావున సర్వపదార్థములను నన్నాశ్రయించి
 ప్రకాశించుచున్నవి కాని నాకు వానిని ప్రకాశింపఁజేయుటయు నను సంకల్పము.
 గాని దానిని గూర్చిన ప్రయత్నముకాని లేదు. ఏదియైన నొకకార్యము జరుగునప్పుడు
 ఆకార్యమునకుఁ బూర్వమున సంకల్పముగాని ప్రయత్నము గాని జనింపవలయును.
 కావునఁ గర్తవ్యమ కార్యమునకును నడుమ సంకల్పదులలో నేదియైన నొకటి యుండ
 వలయును. ఇచ్చట నట్లేదియు లేదనుట యుభవసిద్ధము. భ్రాంతివలన నొకవేళ
 జాగ్రత్స్వప్నములయందు దాసంకల్పాదు లున్నట్లు తోచినను సుఖప్రవృత్తయం దవి
 లేవనుట, నిర్వివాద మైనవిషయమే. కావున నాకుఁ గర్తృత్వములేదు. వైచేష్ఠి
 సంకల్పగుల కెవ్వఁ డాశ్రయభూతుండగునో వాఁడే కర్తయనుట యనుభవసిద్ధ
 మైనవిషయము. ఈవిధముగ నేను స్వభావముచేతనే జాగ్రదాద్యవస్థలు వచ్చునుఁ
 బోవుచున్నను వానియందలిసర్వపదార్థములను సాక్షి నై గ్రహించుచు నొక్కదినము
 నందువలెనే వారములయందును పక్షములయందును మాసములయందును సంవత్సరము
 లయందును ఏకరూపముతో నున్నాను. భవిష్యత్కాలమునందువలెనే భూతకాలము
 నందు నున్నాను. ఇట్టివాఁడ నగుటచేత నాకు నాద్యంతములు లేవు. కావున నేను
 సమస్తపుఁడ నగుదు నని తెలిసికొనుము.

ఆ. జాగరంబునందు స్వప్న సుషుప్తులు
 స్వప్నమున సుషుప్తి జాగరములు
 సమసుషుప్తియందు స్వప్న జాగరములు
 గలుగ నేను వీనిఁ గాంతు నెఱుఁగు.

156

టీ. జాగరంబునందుక=జాగ్రదవస్థయందు, స్వప్న సుషుప్తులు=స్వప్న సుషుప్తి వస్థలను, స్వప్న ముచక=స్వప్నావస్థలయందు, సుషుప్తి జాగరములు=సుషుప్తి జాగ్రదవస్థలను, సమసుషుప్తియందుక=సరియగు సుషుప్తి వస్థయందు, స్వప్న జాగరములు=స్వప్న జాగ్రదవస్థలను, కలుగక=జనించు చుండఁగా, ఎఱుఁగు=ఎఱుఁగఁగఁడు, వీనికొకటయవస్థాభేదములను, ఏను=సాక్షి నగు నేను, కాంతుక=చూచుచుండును. (సత్వరజస్తమోగుణములే జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులనియు నామాఁడుగుణములవలెనే యీయవస్థలకూడ నొకదానితో నొకటి సంబంధపడియే యుండుననియుఁ దెలిసికొనవలయును.)

తా. సత్వరజస్తమోగుణముల సాంకర్యమువలన సత్వరూప మగు జాగ్రదవస్థయందు రజస్తమోరూపము లైన స్వప్న సుషుప్తులును రజోరూపమైన స్వప్నావస్థయందు సత్వతమోరూపములయిన జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులును తమోరూపమైన సుషుప్తి వస్థయందు సత్వరజోరూపములైన జాగ్రత్స్వప్నములను గలుగుచుండును. ఈవిధముగా నొక్కొకయవస్థయందె మనోవికాసంబును దానియభావంబును ఇందియపునాశంబును తదభావంబును గలుగుచున్నను నేను నిర్వికారుడ నగుటచే వాని నెల్ల సాక్షి నై ప్రకాశింపఁ జేయుచున్నాను. (అనఁగాఁ దెలిసికొనుచున్నాను.) ఇట్లు సర్వప్రపంచసాక్షి నగుటచే ప్రపంచోత్పత్తివినాశములతో నాకు నుత్పత్తివినాశములు కలుగవు. సర్వకాలములయందు నేకరూపుండనై యుండును. కావున సమ్రాపుండను.

సీ. భువి నవస్థాత్రయంబున నేకరూపత

నొకదివసంబునం దున్నయట్లు

విను మతీతాగామిదినవారపక్షమా

సాబ్దయుగప్రకల్పాంతములను

నొక్కచందంబున నుండుదు గావున

సద్రూపుడను వినిశ్చయము నుమ్ము

అది గాక బాధయోగ్యము లైనదేసేంద్రి

యప్రాణధీమనోహంకృతులును

నేను గా నని భావింప నిఖిలదృశ్య

చయుని మేధావధీభూతసర్వబాధ

వజ్రతాశేషసాక్షీ నై వజులు చురకి
వలన సత్యస్వరూపుడ నబ్ధుఁచరిత.

157

టి. అలఘుచరిత = శ్రేష్ఠమగుచారిత్రగల అంజనేయ, వినుము, భువిక్ = భూమియును, అనన్తాశ్రయంబునక్ = జాగ్రదావ్యవస్థల మూడింటియుండును, ఏక రూపతక్ = ఒకటి విధముగా, బుర్రు బుర్రుమచ్చలు = ఒకదినమున పున్నట్లే, అతి...ములక్-అతిత = గడిచిన దినము, అగామి = రాబోవునట్టియు, దిన = దినములయందును, వార = వారములయందును, చక్ష = పక్షములయందును, మాన = మానములయందును, అప్త = సంపన్నములయందును, యుగ = యుగములయందును, ప్రకల్పా తములక్ = ప్రహ్లాదకృష్ణములయందును, ఒక్క చందంబునక్ = ఒకటి విధముగా, ఉండునుక్, కావునక్ = కాబట్టి, సమ్రాపుడక్ = నేను నాశనము లేనిస్వరూపము గలవాడను, వినిశ్చయమునుచ్చు = ఇది నిశ్చయమునుచ్చు, అదిగాక్ = మఱియును, బాధయోగ్యములైన = మిథ్య అని త్రోసివేయుట కుచితము లైన, దేహం...లును - దేహ = దేహములు, ఇండ్రియ = ఇంద్రియములు, ప్రాణ = ప్రాణములు, ధీ=బుద్ధి, మనః = మనస్సు, అహంకృతులును = అహంకారము, నేను గాననిభావింపక్ = అన్న చృద్భారములు కావని తలంపఁగ, నిఖిల...సాక్షీనై-నిఖిల = సమస్తమైన, దృశ్యవిషయ = దృశ్యపదార్థములను, నిషేధ = నిషేధింపఁగా, అనిధీభూత = మిగిలినట్టియు, సర్వ = సమస్తవిధములైన, బాధ = బాధలచే, వర్జిత = విడువబడినట్టియు, (అనఁగా: నెప్పటికిని బాధింపబడనట్టియు), అశేషసాక్షీనై = సకలమునకునుసాక్షీనైనట్టియు స్వరూపముగలవాడనై, వజులుచుక్ = ఒప్పుచు, ఉనికి వలనక్ = ఉండుటచేత, సత్యస్వరూపుడక్ = నాశములేని స్వరూపముగలవాడను (అనఁగా: నికెప్పటికిని నాశము లేదు.)

ఒగునంతుడం జాగ్రత్స్వప్నముపులు ప్రతిదినమునం దొక్క-మాటువిచ్చి పోవుచున్నది. వానికి మూటికిని ఉప్పత్తివివాశము లున్నను నే నేకరూపుడనై చూచుచున్నాను. ఇట్లే గడిచిన దినవారమాససంవత్సరకల్పదులయందును భవిష్యద్వారాదులయందును జాగ్రదావ్యవస్థలు ఏచ్చుచునే యుండును. పోవుచునేయుండును. నేనును వానికి సాక్షీనైయే యుండును. ఇట్లు అనాదికాలమునుండియు అనంతకల్పములవఱకును ఏకస్వరూపముతోనుండును. కావున నేను సత్యస్వరూపుడను. ఇదియునుగాక విచారణయందు దేహదివదార్థముల నన్నిటిని “ఇది దృశ్యము కావున నేను దీనికంటె వేఱు” అని నిషేధింపఁగా కట్టకడకు నాస్వరూప మొక్కటియే మిగులును. కావున దేహదులు బాధితములు. నేను అబాధితుడను. బాధయనఁగ జ్ఞానముచేరనింపబడువాశ కావునను బాధితములు భ్రాంతిసిద్ధములే. కావునను నేనట్టివాడను కాకపోవుటచేతను

(నేను) నిత్యరూపుడనే. ఈకారణమువలన నన్ను సద్రూపునిగా నెఱింగి యుపాసించుము.

— పంచప్రళయములవివరణము. —

వ. మఱియు లఘ్వక్షరోచ్ఛారణమాత్రకాలంబు నిమేషం, బట్టినిమేషం
బులు పదునెనిమిది యైనఁ గావ్య, యవి ముప్పది యైనఁ గళ, యవి
యన్నియైనన్ తుణఁగం, బవి పంచైండు యుహార్తం, బయ్యుహార్తం
బులు ముప్పది యైన నహోరాత్రంబులు గడచు, నయ్యహోరాత్రం
బులందు శరీరేంద్రియ ప్రాణాంతఃకరణంబులు స్వస్వవ్యాపారంబుల
జాలించి తమకుఁ గారణం బైననుషు ప్తిరూపాపద్యాంభకారమ్మునందు
లయంబు నొందు, నప్పుడు జాగ్రత్స్వప్నాత్మకం బగునఖిలప్రపంచంబు
వాసనారూపమాత్రం బైన పల్లవపత్రపుష్పశలాటుఫలమూలశాఖోపశా
ఖాత్మకం బయిననటంబు తదీయబీజంబునందు, నానావిధనర్మరక్తం
బయినమయూరంబు తదీయాండాంతర్జ్వలంబునందు నున్నచందంబున
నుండు, నిది నిత్యప్రళయం బన నొప్పు, నయ్యహోరాత్రప్రపంచదశ
కంబు పక్షం బయ్యె, శుక్లకృష్ణాఖ్యపక్షద్వయంబుమానం, బిది పిశ్య
దేవతల కొక్కడినం బగునహూనద్వయంబు ఋతువు, ఋతుశ్రయం
బయనంబు, దక్షిణోత్తరసంజ్ఞకాయనద్వయంబు హేయనం, బది
వేల్పులకొక్కడినం బగు, దద్దిననవారపక్షమాసక్రమంబుచేత ద్వాద
శసహస్రనత్సరంబు లైనఁ గృతత్రేతాద్వాపరకలియుగంబులు నాలు
గుం జను, నయ్యగచతుష్టయంబులు మహాయుగం బనిచెప్పుడు, రవి
దేబ్బదియొక్కటి యైన మన్వంతరంబు చెల్లు, నమన్వంతరంబులు
పదునాలుగు చనిన నలువకు నొక్కవగ లగు, నది చతుర్యుగసహస్ర పరి
మితం, బౌగగటిలోఁ జతుర్దశమన ప్రళయంబులు ననేకయఁగాంతర
ప్రళయంబులుఁ బ్రవర్తించు, నవియు నైమిత్తికప్రళయంబు లవాంతర
ప్రళయంబులనం బ్రసిద్ధంబు లగు, నందనంతభూతజాతంబులు నశించు,
నయ్యహారవసానంబున ద్రుహిణండు నిద్రించు, నతని నిద్ర యవ్య
క్తంబనందగు, నందుఁ బ్రహ్లాదంబునం గలస్వప్నాణి వ్యవహారం బుపర
తరబగున, త్తటి మహాభూతంబులు మాత్రంబు శేషించు, నది దైవంబున

ప్రళయంబన విలసిల్లు, నయ్యజున కహఃపరిమాణం, బంతయ రేయి
యగు, నట్టిదినసంఖ్యాక్రమంబుచేత శతాబ్దంబులు చనిన శతానందండు
నాకంబుఁ జెందు, నయ్యెడ మృత్యువు సమస్తజీవుల నొక్కపెట్టె
బరిమార్చు, రుద్రుండు చిచ్చుకన్ను దెఱచి చూచు, నాదిత్యుండు
పండ్రెడుమూర్తులు గైకొని ప్రకాశించు, నవ్వేళ ప్రజ్వలజ్వల
లాభీలం బగుమహానలంబు జనియించి, విశ్వవిశ్వంబు భస్మీ
భూతంబుగాఁ జేయు, సప్తమారుతంబు లొక్కపెట్టి విసరు, నవ
మేఘంబు లుప్పతిల్లి యమోఘంబులై నూఱుదివ్యవర్షంబులు మహా
వర్షంబు వర్షించు, నందునలన సప్తసముద్రంబులుం గలసి యేకార్థ
నం బై మహామహీమండలంబు నాక్రమించు, నంతట ధరణీచక్రం
బమ్మహానలలమధ్యంబున మహోదకంబుల స్వల్పలోష్ఠపిండంబువిధం
బున విరిసి చెడు, దప్తాయఃపిండం బొకతోయకణంబుం బీల్చినకై వడి
బడబాగ్ని విజృంభించి యమ్మహాంభోరాశిఁ జానంబునేయు, దీపంబు
గాలి యార్చినభంగి నమ్మహాతేజోమండలంబును మహావాయువు
దెగటార్చు, నమ్మహాజంఝాసమీరంబు నిరాధేయం బగుటంజేసి
యంతరిక్షంబునం గలయం దిరిగి యందు నుషుప్తియందుఁ బ్రాణుల
పోలిక న్రుగ్గు, శబ్దరూపం బయిననింగి శ్రోత్రరూపంబయిన సంకల్పం
బు మ్రింగినతెఱంగున నయ్యాకాశంబు మహామనంబు గ్రసించు,
బంచతన్మాత్రసహితం బయిన యమ్మహామానసంబు నిద్రాసమ
యంబుఁ గబళింనుచాడ్చున నహంకారంబుఁ గబళించు, నయ్యహం
కృతి మహాబుద్ధి మెసంగు; నమ్మహాబుద్ధియే మహాత్మత్వంబని చెప్పు
నొప్పు, నమ్మహాత్మత్వంబు సవ్యక్తంబు తనయందు విలీనంబు గా
వించి యడంచుకొను, నది మాయావిద్యావ్యక్తతమస్సుషుప్తిప్రకృ
త్యానందాదిశబ్దవాచ్యం బయినప్రధానం బదియే బ్రహ్మప్రళయం
బగు నయ్యనాద్యనిర్విచనీయాజ్ఞానంబు సద్గురూ క్తజవేశ్వరైక్యజ్ఞానా
నుభవసమయంబున నభావంబగు, నదియే మహాప్రళయం బగున్
నిట్టినిత్యనైమిత్తికదైవందినకల్పాంశమహాప్రళయంబులయం దే నొ
క్కటిచేత బాధింపబడక స్థానైవాని నన్నిటినిజూచుచు భూత

భవిష్యద్వైరమానకాలంబులయం దేకరూపంబుగా నుంటం జేసి
సద్రూపకుండ నగుదు నని యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె. 158

టీ. మత్రియైక, లఘ్వుక్షోచ్చారణమాత్రకాలంబు=దీర్ఘాదులు లేనియక్ష
రమును ఉచ్చరించునంతకాలము, నిమేషంబు=నిమనమగును, అట్టినిమేషంబులు=అని
మునములు, పదునెనిమిది యైనకొ, కౌప్త=ఒకకౌప్తయగును, అవి = ఆకౌప్తలు, ము
ప్పదియైనకొ, కశ=కశయగును, అవి=ఆకశలు, అన్నియైనకొ=ముప్పది యైనయెడల,
క్షణంబు=ఒకక్షణమగును, అవి=ఆక్షణములు, వంద్రైందు, మహూర్తంబు=ఒకము
హూర్త మగును, అముహూర్తంబులు, ముప్పదియైన, అహోరాత్రంబులుగడచుకొ
=ఒకపగలును ఒకరాత్రి యును (అనఁగా: నొకదినము గడచిపోవును), అయ్యహోరా
త్రంబులందుకొ=అదినములందు, శరీర...బులు-శరీర=శరీరములు, ఇంద్రియ=జ్ఞాన
కర్తేంద్రియములు, ప్రాణ=పంచప్రాణములు, అంతఃకరణంబులు=మనస్సు, స్వస్వ
వ్యాపారంబులఁజాలించి=తమకార్యములమాని, తమకక్ష, కారణంబైన, సుఖ...
నందుకొ - సుఖపిరూప=సుఖప్రభవమయ్యే స్వరూపముగాఁ గల, ఆవిద్యా=ఆవిద్య
యనెడు, అంధకారంబునకొ=చీకటియందు, లయంబునొంకకొ=లీనములగును, ఆ
ప్పుడు, జాగ్రత్స్వప్నాత్మకంబగు=జాగ్రత్స్వప్నాత్మకస్థానరూపమైన, అఖిలప్రపంచం
బు=సమస్తప్రపంచము, వాసనారూపమాత్రంబై=సంస్కారరూపముతో మాత్రమే,
పల్లన...కంబు-పల్లన=చిగురుటాకు, పత్ర=ముదిరినయాకులు, పుష్ప=పువ్వులు, శలా
టు=కాయలు, ఫల=పండ్లు, మూల=నెట్లు, కాఖి=కొమ్మలు, ఉపకాఖి=చిగురికొమ్మలు,
ఇవియే, ఆత్మకంబు=స్వరూపముగాఁ గలది, విసవటంబు=విసమట్టిమ్రాసు, తదీయబీజం
బునందుకొ=దానివిత్తనమునందును, నానా...బైన-నానావిధ=ఆ నేకవిధములగు, వర్ణ
=రంగులవివర్ణములతో, యుక్తంబైన=కూడిన, మయూరంబు=నెమలి, తదీయాం
డాంతర్జలంబునందు=తదీయ=ఆ నెమలియొక్క (అనఁగా: నెమలికి జన్మకారణ మైన,) అండ=గ్రంథుయొక్క, అంతః=లోపలనున్న, జలంబునందుకొ=నీటియందును, ఉన్న
చందంబునకొ=ఉన్నట్లు, ఉండుకొ, ఇది నిత్యప్రళయంబునొప్పుకొ=దీనికి నిత్యప్ర
ళయమని పేరు, అయ్య...తంబు=అయ్యహోరాత్ర=అదినములయొక్క, పంచదశకం
బు=పదునేను (దినంబులు), పక్షంబయ్యెకొ = ఒకపక్షమగును, శుక్లకృష్ణఖగ్నపక్ష
ద్వయంబు=శుక్లపక్షము కృష్ణపక్షము అని చెప్పబడు రెండుపక్షములును గలిసి,
మాసంబు = ఒక నెల యగును, ఇది = ఈనెల, షిత్తదేవతలకుకొ, ఒక్కదినం
బుకొ=ఒకదినంబగును, అమృతద్వయంబు ఋతువు = అమాసములు రెండు గలసేన
నొక్కఋతువునగును, ఋతుక్రియంబయనంబు=మూడు ఋతువు లొక్కయయనము,
దక్షిణోత్తరవర్జకాయద్వయంబు=దక్షిణాయనము ఉత్తరాయణము అను రెండియన

ములు, హయనంబు = ఒక్క సంవత్సరం బగును, అది = అసంవత్సరము, 'వేల్పులక' = దేవతలకు, ఒక్కదినంబగు = ఒకదిన మగును, తద్దిన...చేత - తత్ = సంవత్సరాత్తక మైన, దినప = దినము, వార = ఏడుదినములు గలనీనవారము, పక్ష = పను నేనుదినములు (అనఁగా: పదు నేనుసంవత్సరములు కలసి యొకపక్షము), మాస = అట్టిపక్షములు రెండు (అనఁగా : ముప్పదిదినములు కలసి యొకమాసము), క్రమంబుచేత = అని యీవరుసగా, ద్వాదశమాస వత్సరంబులైన = పండ్రెండువేలు దేవసంవత్సరంబు లైనచో, కృత...బులు - కృత = కృతయుగము, త్రేతా = త్రేతాయుగము, ద్వాపర = ద్వాపరయుగము, కలియుగంబు = కలియుగము, నాలుగు = ఈనాలుగుయుగములును, చనుక్ = ఒక్కమా అగుడచిపోవున, ఆయుగచతుష్టయంబు = అనాలుగుయుగము లొక్కమాటు తిరుగుకాలమును, మహాయుగమని చెప్పదురు = మహాయుగమందురు, అవి డెబ్బదియొక్కటియైన = అమహాయుగము డెబ్బదియొక్కమాటులు తిరిగినచో మన్వంతరంబులుచెల్ల = ఒక్కొక్కమన్వంతరమగుచు వచ్చును, ఆమన్వంతరంబులు, పదునాలుచనిశ = పదునాలు గడచినచో, నలనకు = బ్రహ్మదేవునకు, ఒక్కపగలగు, అది = అపగలు, చతు...తంబు - చతుర్థ్యుగ = మహాయుగములయొక్క, సహస్ర = వేయిచే, పరిమితంబు = లెక్కింపబడినది. (అనఁగా: వేయిమహాయుగములు బ్రహ్మకుఁ బగలుఅగును.) అపగటిలోక, చతుర్థశమనుప్రళయంబులును = మనుప్రళయములు (అనఁగా మన్వంతరము ముగియనవ్వడు కలుగుప్రళయములు పదునాలుగు), అనేకయుగాంతరప్రళయంబును - అనేక = లెక్కకు మిక్కిలి యగు (లేక నాలువేలు), యుగాంతర = ఒక్కొక్కయుగము ముగియనవ్వడు కలుగు, ప్రళయంబులును, ప్రవర్తించు = సంభవించును, అనియ = అప్రళయము లన్నియును, వైమిక్తక ప్రళయములు (అనఁగా : మన్వంతరము ముగియట యుగము ముగియట అను మొదలగు కారణములచేఁ గలుగుప్రళయములు), అవాంతరప్రళయంబులన = అవాంతరప్రళయములు (అనఁగా నడుమవచ్చి పోవుప్రళయములు), అని, ప్రసిద్ధంబులగు = వ్యాసహరించఁ జడుచుండును. అందుక = అయివాంతరప్రళయములందు, అనంతభూతజాలంబులు = లెక్కకు మిక్కిలియగుజలతువ్వలు, నశించు, అయ్యహారసానంబు = అబ్రహ్మరేవునపగలు ముగిసినదను, దుహింబు = బ్రహ్మ, నిద్రించు = నిదురఁబోవును, అతనినిద్ర = అబ్రహ్మరేవుననిద్ర, ఆవ్యక్తింబు నందగు = అస్థిక్త మని చెప్పబడుచున్నది, అందుక = అయివ్యక్తిమునందు, సర్వప్రాణివ్యాసహరంబు = సమస్తప్రాణులయొక్క చేవలను, ఉపరతంబగు = నశించును. అత్తిటి = అసమయమునందు, మహాభూతంబులమాత్రంబు = అకాశాదపంచభూతములు మాత్రము, కేషించు = మిగిలి యుండును. అది వైసంధిప్రళయంబున విలసిల్ల = బ్రహ్మ నిద్రించునప్పుడు గలుగు ప్రళయమునకు వైసంధిప్రళయమని (అనఁ

గాః పృతి బ్రహ్మదినమందు గలుగు ప్రళయ మని పేరు, అమృతమునకు=అమృతము
దేవునకు, అహః పరిమాణంబంతయు=పగటిపరిమాణ మొత్తయా యంతయు, రేయి
యగును=రాత్రి పరిమాణమగును (అనఁగాః రాత్రియును వేయును హేయముగములే,) అబ్ర
దినసంఖ్యాక్రమంబుచేతకు=ఇట్లు రెండువేలమహాముగముల పరిమాణము గలదినముల
సంఖ్యననుసరించి, శతౌద్వయము=నూలుసంవత్సరములు, చనినకు=గడచినయెడల, శతా
నందుండు=బర్హి, నాకాబుకు=స్వర్గమును (లేక, మోక్షమును,) చెందుకు=పొందు
ను. ఆయొక్కకు=అప్పుడు మృత్యువు, సమస్తజీవులకు=సర్వజ్ఞులగును, ఒక్కపె
ద్దకు=ఒక్కసూత్రే, మహాగురుకు=నకుంపజేయును, మృత్యుకు=త్యాగము, చిచ్చు
కన్ను దెరిచి=మాడవకంటి దెరిచి, మామకు, ఆశ్మయము=నూర్మయము, పం
ద్రేందుమార్తలకు=కొని-ద్వాదశరూపములతో (అనఁగాః ద్వాదశాదిత్యులును,
అక్షుకాశిందుకు=ప్రకాశింతురు, అవ్వేళకు=ఆనమయమునందు, ప్రజ్వ...లాభిలం
బర-ప్రజ్వలకు=మరుమర్క, జ్వాలా=మంటచే, అభిలంబకు=భయంకర మైన,
మహాకలము=గొప్పమర్క, జంబుంచి=పుట్టి, విశ్వవిశ్వంబుకు=సకల ప్రపంచమును,
భక్తిసూర్యులుగాఁకేయును=యాకిరఁగాకేయును, సప్తమూతంబులు=సప్తవాము
వులును, ఒక్కపెద్దకు=ఒక్కటై, వినకు=వీరును, నమమేళుంబులు=
తొప్పుదిమేళుములును, ఉపప్లిం=ఒకటిగాఁ జేరి విజృంభించి, ఆమోక్షంబులై=మిగు
లపూర్ణి-తో, నూలుదిన్నవర్తంబులు=నూలుదేవసంవత్సరములకాలము, మహావర్తంబు
వర్తించుకు=వాన కురియును, అందునలనకు=ఆవానలన, సప్తసమద్రంబులును=
సముద్రము లేడును, కలసి, ఏకాదశంబులై=ఒక్కటై, మహామహిమంశలంబుకు=
అధికమగుభూమి నంతయును, అక్రమించుకు, అంతటకు=పిదప, ధరణీచక్రంబు=
భూమి, అమృతసలిలమధ్యంబునకు=తనకంటె నెన్నియోరెట్లధికముగా నున్నజల
ములో, బహూదకంబులకు=అధిక మగునీటిలో, స్వల్పలోష్ఠపిండంబువిధంబునకు=
చిన్నమట్టిపెళ్ళవలె, విరిసి చెడుకు=కరిగి నశించిపోవును, తప్తాయఃపిండంబు=కాలిన
ఇనుపముద్ద, ఒకతోయకంబుకు=ఒకనీటిబొట్టును, వీల్చినకై నడికు=వీల్చినట్లు
బడబాగ్ని=సముద్రమునందున్నబడబానలము, విజృంభించి=అభివృద్ధియై, అమృతాం
భోరాశికు=అమృతాసముద్రమును, పానంబునీయుకు=పీల్చినీయును, దీపంబుకు=
చిన్న దీపమును, గాలియార్చినధిగికు=పెద్దగాలియార్చిననీటిట్లు, అమృతాతేజోమండ
లంబుకు=అయధిక మైనయగ్నిని, మహావాయువు దెగటార్చుకు=వాయుభూతము నశిం
పఁజేయును, అమృతాజంఘ్రాసమీరంబు=అమృతావాయువు, నిరాధేయంబగుటంజేసి=
ఆధారము లేని దగుటవలన, అంతరిక్షంబుకు=ఆకాశమునందు, కలయందరిగి=అంత
టను సంచరించి, అందుకు=ఆయాకాశమునందే, సుఖపీయంబుకు=సుఖప్త్యవ
స్థయందు, ప్రాణులపోలికకు=ప్రాణవాయువులు నశించినట్లే, మృగ్గుకు=అడగిపో

వును, శబ్దరూపంబై ననింగిఁ = శబ్దరూపమైనయాకాశమును, ప్రోతరూపం బై నసంకల్పంబు = ప్రోత్రోంద్రరూపంబైనమనోవృత్తి, మింగినతెఱంగునకొ = నశింపఁజేసెయట్లు, అయ్యాకాశంబుకొ = అయాకాశమును, మహామనంబు = సమష్టిరూపమైనమనస్సు, గ్రాసిండుకొ = మింగును, పంచతన్మాత్ర సహితంబైన = అకాశాదిపంచమాత్మభూతములతోఁ గూడిన, అస్తుహాహనసంబు = అమహామనస్సును, నిద్రాసమయంబు = నిద్రాకాలము, కబళించుచుట్టునకొ = లయముచేసికొనునట్లు, అనాంకారంబు = మహాదహంకారము, కబళించుకొ = నశింపఁజేయును, అయ్యహంకృతికొ = అయహంకారమును, మహాబుద్ధి మెసంగుకొ = మహాబుద్ధి మింగును, అస్తుహాబుద్ధియే, మహత్త్వత్వంబని = మహత్త్వత్వమునుపేరుతో, చెప్పనొప్పుకొ = చెప్పఁబడుచున్నది, అస్తుహాత్వత్వంబుకొ = అమహాబుద్ధిని, అన్యత్వంబు = మాయ, తనయండుకొ = తనలో, విలీనంబు గావించి = లయముజేసి, అడంచికొనుకొ, అది = అతివ్యక్తము, మాయా...నంబు = మాయా = మాయ, అవిద్యా = అవిద్య, అవ్యక్త = అన్యక్తము, తమః = తమస్సు, సుషుప్తి = సుషుప్తి, ప్రకృతి = ప్రకృతి, తి, అనంద = అనందము, ఆశి = మొదలైన, శబ్ద = శబ్దములచే, వాచ్యంబైన = చెప్పందగిన, ప్రధానంబు = ప్రధానము (జగత్కారణమని చెప్పఁబడినమాయ), అదియే = ఇప్పుడు చెప్పఁబడినప్రళయమే, బ్రహ్మప్రళయంబగుకొ = బ్రహ్మప్రళయమని చెప్పఁబడును, అయ్య...నంబు = అయ్యనాది = ఆయనాదియైనట్టియు, అనిర్వచనీయ = ఇట్టిదని చెప్పరానట్టియు, అజ్ఞానంబు = అజ్ఞానము (లేకమాయ), సద్గు...బునకొ = సద్గురు = సద్గురువుచేత, ఉక్త = ఉపదేశింపఁబడిన, జీవ = జీవునకును, ఈశ్వర = పరమేశ్వరునకును, వికల్పజ్ఞానకలయైక్యమును తెలిసికొని, ఆసుఖంబు = దాని ననుభవించునట్టి, సమయంబునకొ = కాలమునందు, ఆభానంబగుకొ = లేక పోవును. అదియే మహాప్రళయంబగుకొ = ఈ చెప్పంబడిన యజ్ఞానవిశాళమే మహాప్రళయమని చెప్పఁబడును. ఇట్టి...యందు = ఇట్టి = ఇట్లు నిరూపింపఁబడిన, నిత్య = నిత్యప్రళయమునందును, నైమిత్తిక = నైమిత్తికప్రళయమునందును, దైనందిన = దైనందినప్రళయమునందును, కల్పాంత = బ్రహ్మకల్పము (అనగా బ్రహ్మయొక్క యాయువు ముగిసినపిదపఁ గలుగు బ్రహ్మప్రళయమునందును) మహాప్రళయంబులయందుకొ = భ్రాంతితోలఁగినపిదపఁ గలుగు మహాప్రళయమునందును, ఏను = సేను, ఒక్కటిచేతకొ = ఒక్కొక్కదానిచేతనైనను, బాధింపఁబడక = నాశముఁ జెందక, సాక్షి నై = ద్రవ్య నై, వానినన్నిటిం జూచుచుకొ = ఆ ప్రళయములనన్నిటినిఁజూచుచు, భూత...యందుకొ = భూత = గడచినట్టియు, భవిష్యత్ = రాఁబోవునట్టియు, వర్తమాన = వచ్చియున్నట్టియు, కాలంబులయందుకొ = సమయములయందు, ఏకరూపంబుగాకొ = ఒకటే విధముగా (అనగా: మార్పునొందక), ఉండుటంజేసి = ఉండుటవలన, సమ్రాపకుండనగుచుకొ = సమ్రాట్టుండ నై యున్నాను, అనియుపదేశించి = అని చెప్పి, వెండియుకొ = సుతీయను, ఇట్లనియొకొ = ఈ క్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁబోవుచున్నాఁడు.

తా. ఇదియును గాక నిత్యప్రళయము నైమిత్తికప్రళయము జైనందినప్రళయము బ్రహ్మప్రళయము మహాప్రళయము అని యొక ప్రళయములు కలవు. ఇవి యేవియునినః దీర్ఘములు లేక లఘు విగునక్షరము నుచ్చరించునంతకాలము నిమిషము. అవిపదు నెనిమిది యొక్కకాష్ఠ. ముప్పదికాష్ఠ లాకకల. ముప్పదికల లాకక్షణము. పంచైంద్రక్షణము లాకముహూర్తము ముప్పదిముహూర్తము లాకయుగోరాత్రము. (అనఁగా నొకదినము.) దినమున నొకమాటు జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులు కలుగుచుండును కదా. అందు సుషుప్త్యవస్థ యజ్ఞానము (అనఁగా: సర్వకారణ మగునూయ) దానియందు జాగ్రత్స్వప్న రూప మైన ప్రచించును అయ్యు నొందును; ఇది ప్రతిదినమును వెచ్చు ప్రళయము కావున నిత్యప్రళయ మనఁబడును. మఱియు, పనునైదుదినము లాక పక్షము. రెండుపక్షము లాకమాసము. రెండుమాసము లాకబురుతువు. మాఁడుబురుతువు లాకఅయనము. దక్షిణాయన మనియు ఉత్తరాయణ మనియు నయనములు రెండు. ఇవిరెండును గలిసి యొక సంవత్సరము. ఇందు మువ్వమాసము పితృల కొక దినము. మునుష్యుల సంవత్సరము దేవతల కొకదినము. ఈదినపరిమాణము ననుసరించి పక్షమాసక్రమములచే పంచైంద్రుల సంవత్సరములు గడచిన చతుర్వ్యగములు నొక్కమాటు కడచును. దీనికి (అనఁగా చతుర్వ్యగసమాహునకు) మహాయుగమని పేరు. ఇట్టి మహాయుగములు డెబ్బదియొక్కటి గడచిన నొకమన్వంతర మగును. ఇట్టి మన్వంతరములు పదు నాలుగుగడచిన బ్రహ్మ నొక్కపగలు. దానికి వేయమహాయుగములు ప్రమాణము. ఈపగటియందు పదునాలుగు మన్వంతరప్రళయములును అనేకములగు యుగప్రళయములును గలుగుచుండును. ఆప్రళయములందు లేకకై మిక్కిలి యగుభూతములు నశించుచుండును. ఇవి నైమిత్తిక ప్రళయము అనియు నవాంతర ప్రళయములనియుఁ జెప్పఁబడును. ఇట్లు పగలు ముగిసినపిదప బ్రహ్మదేవుఁడు రాత్రికాలమున నిదురఁబోవును. అనిదురయే యవ్యక్త మనఁబడును. అయవ్యక్తమున పకల ప్రపంచంబును లీనమగును. ఇది బ్రహ్మదేవుని ప్రతిదినమునందును వెచ్చినది కావున దీనికి జైనందినప్రళయ మని పేరు. పగటిపలె రాత్రియు బ్రహ్మదేవునకు వేయమహాయుగములప్రమాణముగలదియే. ఈదినప్రమాణము ననుసరించి పక్షమాసాదిక్రమమున నూలు సంవత్సరములు గడచిన యాచతుర్వ్యుఁడు ముక్తిఁజెందును. అప్పుడు సర్వభూతప్రళయము కలుగును. ఎట్లనిన ద్వాదశాదిత్యులు నొక్కమాటు చలఁరేగి ప్రచందాతపముచే భూమి నెల్లఁ గాల్చురు. పిదప నవిమేఘములును నొక్కపై విజృంభించి నూలుదివ్యసంవత్సరము లేక ధారగా విర్జించును. దానిచే సప్తసముద్రము టుప్పొంగి యేకమై భూమినంతయును ముంచును. ఎండగాయనప్పుడే సర్వజఁతువులు భగ్వంసమగును. పిదప నాభూమి యామహానమద్రములలో మునిగి బహూదకంబులయందొకచిన్న మట్టిపెళ్లవలెఁ గరగి నాశమగును. ఇట్లు పృథివీభూతము నశించును.

పఁగానే యున్న తస్థిశిలో నున్న జలభూతమును అగ్ని భూతము నశింపఁజేయును. అగ్ని భూతము విజృంభింపఁగానే తప్తలోహంబున నొక్క నీటిబంధువు నశించినట్లు అజల భూతమంతయు నొక్క నిమిషమున నశించును. అంత వాయుభూతము విజృంభించి గాలి దీపము వాచ్చినట్లు యుగ్ని వార్చినట్లును, తర్వాత వావాయువుకూడ నిరాధారమగుటచేత నటునిటు తిరిగి నిశ్వాసవాయు వాకసమున చదంగునట్లు సుప్త్యవస్థయందు ప్రాణ వాయువు లీనమగునట్లు ఆకాశభూతమున లయము నొందును. శబ్దమును మనోస్పృత్తి రూప (మహారూప) మగుచేది గ్రహించి తనలో నైక్యముఁ జేసుకొనునట్లు మహామనస్సు (సమిప్తిమనస్సు) శబ్దరూప మగు నాకాశమును తనలో లయముఁ జేసికొనును. సుషుప్తియందు మనస్సు (స్మిప్తిమనస్సు) లయ మగునట్లు అమహామనస్సు మహాదహంకారమున లయము నొందును. అమహాదహంకారము మహాబుద్ధియందు దడంగును. ఈమహాబుద్ధియే మహాత్తత్త్వ మనంబును. ఇదియే సమప్రీతిబుద్ధి. ఈబుద్ధి నజ్ఞానము తనలక్ష నడంచుకొనును. ఇదియే మాయ, జగత్కారణము. ఇట్లు మాయావిశేషముగా సర్వంబును లయమగుట బ్రహ్మ ప్రళయ మనంబును. సద్గురుకరుణచే బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగిన పృథు ఆత్మజ్ఞాన మభావరూప మగును. అదియే మహాప్రళయము. ఓయాంజనేయ! ఇట్లువర్ణింపఁబడిన ఈఅయిదుప్రళయములచేతను గూడ నాకు బాధలేదు. నేనెచ్చటను దేనిచేతను నశింపఁజేయఁబడువాడను కాను. కావున నాశము లేకపోవుటచే నేను సద్రూపుడను.

--- చిద్రూపలక్షణము. ---

అవి. ఈవిధముగా శ్రీరాముఁడు తనసమూహమును యుక్తియుక్తముగా నిరూపించి చిద్రూపమును నిరూపించుచున్నాఁడు. —

సీ. ఇది యటం బిది పటం బిది గృహం బిది కుడ్య

మిది యరణ్యము శైల మిది యటంచు

నిది భూమి యిది జలం బిది సు వైశ్వానరుం

డిలి గాలి యాకాశం బిది యటంచు

నితఁడు దివాకరుం డితఁడు నిశాకరుం

డివి తారలు గ్రహంబు లివి యటంచు

నివి యచేతనము లౌ నివి చేతనము లంచు

నితఁ డాతఁ డతఁ డీతఁ డే నటంచు

తే. నరయ నాకంబె భిన్నంబులై జడంబు

లై నబాహ్యపదార్థసంహతుల నెల్ల

సాధనములేక యెఱిగెడిసాక్షి నగుట

నేను జిద్రూపకుండ నుము వానరేంద్ర.

159

టీ. వానరేంద్ర = వానరశ్రేష్ఠా, ఇదిఘటంబు = ఇది కుండ, ఇదిపటంబు = ఇది గుడ్డ, ఇదిగృహంబు = ఇదియిల్లు, ఇదికుండ్యము = ఇది గోడ, ఇదియరణ్యము = ఇది యడవి, ఇదితైలము = ఇదికొండ, ఆటంచుకొ = ఆనియు, ఇదిభూమి, ఇదిజలంబు = ఇదినీరు, ఇతేడువైశ్యానరుండు = వీడుఅగ్ని, ఇది గాలి, ఇదియాకాశంబు = ఇది యాకాశము, ఆటంచుకొ = ఆనియు, ఇతేడు దివాకరుండు = వీడు సూర్యుండు, ఇతేడు నికాకరుండు = వీడుచంద్రుడు, ఇదితారలు = ఇవి నక్షత్రములు, గ్రహంబు లివి = ఇవిసప్తగ్రహములు, ఆటంచుకొ = ఆనియును, ఇవియచేతనములు = ఇవి జ్ఞానకూన్యములు, ఔకొ = అయియున్నవి, ఇవిచేతనములంచుకొ = ఇవిజ్ఞానవంతములు ఆనియు, ఇతేడాతేడు = వీడువాడు, అతేడితేడు = ఆపురుషుడు డీపురుషుండు, ఏనటంచుకొ = నేను ఆనియు, అరయకొ = విచారింపఁగా నాకంటెభిన్నంబులై = నాకంటె వేరై, జడంబులైన = జ్ఞానకూన్యములైన, బాహ్యపదార్థసంహతులై = వెలుపల నుండునమస్తపదార్థములను, సాధనములేక = తెలిసికొనుటకు వేఱొక సాధనముతోఁ బనిలేక, ఎఱిగెడిసాక్షి నగుటకొ = తెలిసికొనునట్టిస్వతంత్రసాక్షి నగుటచే, నేను జిద్రూపకుండనుము = చిద్రూపుండను (అనగా జ్ఞానరూపుండను నుమా).

తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! మఱియొకవిశేషమునువివరించెదను. దానినిగూడసావధానచిత్తుండవై యాకర్షించి నారూపము నుపాసింపుము. నేను జ్ఞానరూపుండను. కావున జనులు నన్ను చిద్రూపుఁ డందురు. నేనే బాహ్యవిషయముల నన్నిటినిఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నాను. తేజోవంతంబు అని చెప్పఁబడు నక్షత్రాదులు కూడ నాప్రకాశము వలననే ప్రకాశించుచున్నవి. “ఇది కుండ, ఇదివస్త్రము. ఇదిఇల్లు. ఇదిగోడ” అని భౌతికపదార్థములను ప్రతిపాదించు దనకంటె భిన్నముగ నెఱుంగుచున్నాడు. “ఇది భూమి. ఇదిహిరు. ఇదియగ్ని. ఇదిఘాయువు. ఇదియాకాశము” అని భూతములనుగూడ తనకంటె భిన్నములుగ నెఱుంగుచున్నాడు. “వీడు సూర్యుండు. వీడుచంద్రుండు. ఇవి నక్షత్రములు. ఇవి గ్రహములు” అని తేజోమయపదార్థములనుగూడఁ దనకంటె భిన్నములనుగాఁ చెలిసికొనుచున్నాడు “ఇవి చేతనములు. ఇవి యచేతనములు” అని చేతనాచేతనముల నన్నిటినిగూడఁ దనకంటె భిన్నములనుగా గ్రహించుచున్నాడు. “వీడు వాడు. వాడువీడు. వీడునేను” అని తచ్ఛబ్దవితచ్ఛబ్ద అస్తచ్ఛబ్దములయర్థము నుగూడఁ దనకంటె నన్యములుగ నిరూపించుచున్నాడు. ఈలాగాకానుభవబలముచే నర్థపదార్థములను నాకంటెభిన్నములు. నాచేఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడునవి. అస్తచ్ఛబ్దము కు మఖ్యార్థమును నేనేయొనను లోకము దానికహంకారమునే యర్థమునుగాఁ దలం

చుచున్నారు; కావునను ఆయహంకారమునాకు దృశ్యమగుటవలనను “వీడు నేను” అనువ్యవహారముకూడ నాకు గోచరమగుచున్నది. వాస్తవస్థితిలో నాకు వేటొకసాక్షి లేనందున నన్నుగూర్చి “వీడు” అనుపరోక్షనిర్దేశమే కలుగుటకు వీలు లేదు కదా. మఱియు వీనిని బ్రకాశింపజేయుటకై నాకు నితరసాధనములతో బనిలేదు. నాకుగూడ సాధనసంబంధములేక సాధనాంగీకారము కలదనిన నవపస్థాదోపమునచ్చును. ఎట్లనిన నేనుసాధనముల సంగీకరింతునేని అదియు (అనగా అసాధనాంగీకారము) నొక్క పనియే. కావున దానిని సాధించుటకుగూడ మఱికొన్ని సాధనముల సంగీకరింపవలయును. అదియు బనియే కావున దానిని సాధించుటకు గూడ మఱికొన్నింటిని సంగీకరింపవలయును. అదియు బనియే కావున దానికై మఱికొన్ని సాధనములను దానికై మఱికొన్నింటిని యిట్లు లేక్క లేనిమాటులు సాధనాంగీకారములనొనర్పవలయును. ఈస్థితియు (అనగా “నాకు బ్రహ్మమునకుగూడ నితరపదార్థముల బ్రకాశింపజేయుటకై ఇతర సాధనములు కావలయును” అనుస్థితియు) అవపస్థాదోపదుష్టమగుటచే సంగీకరింపదగినది కాదు. “ఇట్లైన నీచే బ్రకాశనరూపకార్య మెట్లు చేయఁబడునో” అనియొడవేహా వినము. లోకమున గార్యముల సాధించుటకు సాధనాంగీకారము తప్ప వేటొక యపాయము లేకపోలేదు. ప్రభువుఅగువాడు తనపన్ని ధానమాత్రము చేతనే సర్వవ్యవహారములను సాధించుట యనుభవసిద్ధ మైయే యున్నది కదా. నేను నట్లే సన్నిధానమాత్రమున సర్వప్రపంచమును బ్రకాశింపజేయుచు స్వకార్యముల యందు బ్రవర్తించుచున్నాను. ఈయభిప్రాయముచేతనే పూర్వమున “బ్రహ్మజ్ఞాని (లేక బ్రహ్మము) కర్త కాఁడు” అని చెప్పియున్నాను. ప్రకృతియు సాధనాంతరములతో బనిలేక సర్వమును బ్రకాశింపజేయు సాక్షి నైయున్నాను. కావున నేను చిద్రూపుఁడను.

అవ. బాహ్యపదార్థముల నీవే (బ్రహ్మమే) ప్రకాశింపజేయుచున్న వనుట వీల? ఇంద్రియములు మొదలగువానిని బ్రకాశింపజేయవచ్చును “వీడో నేను” అను వ్యవహారము శరీరమును గూర్చియే ప్రవర్తించవచ్చును. కావున దానినిగూడ మనస్సు ప్రకాశింపజేయవచ్చును కదా” యనిన నట్లు కా దని సయుక్తికముగ ననుభవవిదర్శన పూర్వకముగ సమాధానము జెప్పచున్నాఁడు.—

సీ. ఇదిశరీరం బిది యింద్రియదశకంబు

లింగ పంచవిషయంబు లిదియ ప్రాణ

మిది మనం బిది చిత్త మిది యహంకారంబు

నిది బుద్ధి యిది విద్య యిది యవిద్య

యిది కామ మిది క్రోధ మిది లోభ మిది మోహ
 మిది మహామత్సర మిది మదంబు
 నిది జాగరము స్వప్న మిది నుషుప్తి తుల్య
 మిది యిది యనుచు నాయెదురఁ దోచు
 తే. నాంతరపదార్థముల నెల్ల ననవరతము
 సాధనం బేమియును లేక సాక్షి నగుచు
 నే నెఱుంగుదుఁ గావు నిత్యవిమల
 చిత్స్వరూపుఁడ నగుచు రాజితవిచారి.

160

టీ. రాజితవిచార - రాజిత-బప్పుచున్న, విచార=తత్త్వవిచారము కలయాంజ
 శాయా. ఇదిశరీరంబు = ఇది శరీరము, ఇది ఇంద్రియదశకంబు = ఇవి పదియంద్రి
 యములు, ఇవి పంచకవిషయంబులు = శబ్దాదిపంచవిషయములు, ఇదియ ప్రాణము
 = ఇది ప్రాణనాయువు (వృత్తిభేదములవలనఁ బ్రాణాపానాదిసామభేదముల కల
 ప్రాణవాయువు), ఇది మనంబు = ఇది మనస్సు, ఇది చిత్తము, ఇది యహంకార
 ము, ఇది బుద్ధి, ఇది విద్య = ఇది జ్ఞానము, ఇది యవిద్య = ఇది యజ్ఞానము, ఇది
 కౌమము, ఇది క్రోధము, ఇది లాభము, ఇది మోహము, ఇది మహామత్సరము
 = ఇది యధికమగు (అనఁగా కౌమాదులలో నగ్రగణ్యమగు మత్సర్యము, ఇదిమదం
 బు, ఇదిజాగరము=ఇది జాగ్రదవస్థ, ఇదిస్వప్నము=ఇది స్వప్నావస్థ, ఇదినుషుప్తి=ఇ
 దినుషుప్త్యవస్థ, ఇదితుల్యము=ఇది తుల్యావస్థ, అనుచుకొని, నాయెదురకొనను
 నభిముఖముగా, తోచునాంతరపదార్థములనెల్లకొ=తోచునట్టిలోపలిపదార్థములనన్ని
 టిని, అనవరతముకొ=ఎల్లప్పుడును, సాధనగ బేమియును లేక=తెలిసికొనుటకు సాధనాం
 తరముతోఁ బనిలేకయే, సాక్షినగుచుకొ=ద్రష్టనై, నేనెఱుంగుదుగావునకొ=నేను
 తెలిసికొనుచున్నాను. కాబట్టి, నిత్య...పుడకొ. నిత్య=కాశ్యత పైనట్టియు, విమల=పరి
 శుద్ధమైనట్టియు, చిత్స్వరూపుఁడకొ=జ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలవాడను, అగుచుకొ
 =వి యున్నాను.

తా. చక్కనివివేకము గల యాంజనేయ ! నేను బాహ్యపదార్థముల నెట్లు
 ప్రకాశింపఁ జేయుచున్నానో అట్లే యాంతరపదార్థములను గూడ ప్రకాశింపఁజేయు
 చున్నాను. లోకమునఁ బ్రతిపురుషుఁడును “ఇదిశరీరము. ఇవి ఇంద్రియములు. ఇవిశబ్దా
 దులు. ఇవి ప్రాణములు” అనినూలనూత్తశరీరములయందలి సామాన్యతత్త్వములఁ (లేక
 బాహ్యతత్త్వముల; అనఁగా: మనోగోచరము లగుతత్త్వములఁ) దనకంటె భిన్నములను
 గాఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడు. “ఇది మనస్సు. ఇదిచిత్తము. ఇదిబుద్ధి. ఇదియహంకార
 ము” అని యంతఃకరణమునుగూడ తనకంటె నన్యముగ నెఱుంగుచున్నాను. “ఇది

జ్ఞానము ఇదియజ్ఞానము” అని జ్ఞానాజ్ఞానములనుగూడ దనకంటె నన్యములను గ్రహించుచున్నాడు. “ఇది కామము. ఇది క్రోధము. ఇది లోభము. ఇది మోహము. ఇది మత్సరము. ఇది మదము” అని రక్షోగుణజన్యములైన కామాదివృత్తుల నెల్ల దనకంటె వేఱుగ గ్రహించుచున్నాడు. “ఇది జాగ్రత్తి. ఇది స్వప్నము. ఇది సుషుప్తి. ఇది తురీయము” అని ఇంద్రియాదిప్రకాశకాలంబును మనోమాత్రప్రకాశకాలంబును సర్వాభావకాలంబును జీవబ్రహ్మైక్యకాలంబును దనకంటె భిన్నములనుగా వేరున చేయుచున్నాడు. ఈయనుభవములైన సర్వపదార్థములను వాకే (బ్రహ్మమునకే) గోచరములగుచున్నవనుటయు “ఇంద్రియములు మొదలయినవియే బాహ్యపదార్థముల బ్రకాశింపజేయును (అనగా చెలిసికొనును). అనుట భ్రాంతియే యనుటయు స్పష్టమగుచున్నది. కావున నేనే ఇతరసాధనములతో బనిలేక సర్వము గ్రహించుచున్నాను. కావునఁ జిద్రూపుడను.

— ఆనందలక్షణము. —

అని, ఈవిధముగ సచ్చిద్రూపముల వివరించి యాన్యదరూపమును చెలియఁజేయుచున్నాడు. —

తా. నరుసం బ్రాప్తము లైనదుఃఖములఁ బోవం జూచుచు నూర్చును స్థిరసౌఖ్యోన్నతిఁ జెంది యుండుటకు నై చింతింపుదుం గాని నేఁ బరమప్రేమరసాస్పదుండ నగు నక భావింప నట్లాటచేఁ బరమానందమయాత్ముడం జమి జగత్ప్రాణాత్మజా! నిశ్శేముక్. 181

టీ. జగత్ప్రాణాత్మజా = వాయుపుత్రా! భావింపక = విచారింపగా, నిశ్శేముక్ = ఎల్లపప్పుడున, పరమక = శ్రమముగా, ప్రాప్తములు = వచ్చినవి, విసదుఃఖములక = అయినట్టిదుఃఖములను, పోవఁజూచుచుక = నశించుచుండఁగా మూచుచు, (లేక ద్వేషించుచు) భూరి...న్నతిక - భూరి = అధిక మైనట్టియు, సుస్థిర = శాశ్వతమైనట్టియు, సౌఖ్యోన్నతిక = అనందాధిక్యమును, చెందియుండుటకునై = కఠిగియుండుటకు, చింతింపుదుంగానక = అలోచించుచుందును గావున, నేక = నేను (అత్త), పరమ... దుండక - పరమ = అధికమైన, ప్రేమరస = అనందమునకు, అస్పదుండక = స్థానమైనవాడను, అగుచుక = వి యున్నాను. అట్లాటచేక = అట్లుగావున, పరమానందమయాత్ముడంజమి = అనందమే స్వరూపముగాఁ గలవాడను సుమా.

తా. ఓవాయుపుత్రా! ఇంతమాత్రమే కాదు. అనందముగూడ నాస్వరూపమే. అందులను (అనగా వేఱువేఱుగఁ గానవిచ్చుచున్నవారందఱును) తన్నే (తమకూర్తనే) యన్నిటికంటె నధికముగఁ భ్రమించుచున్నారు. లోకమునఁ బ్రతివాఁడును దుఃఖమును ద్వేషించుచు దనకు నెప్పుడును సుఖము కావలయు ననియే కోరుచు

నుండుటయే యావిషయమున ప్రబలప్రమాణము. అత్తయందు శ్రమ లేకపోయిన నాత్తగఁ గలుగు దుఃఖముల ద్వేషింపుట సంభవింపఁజరగా వీరి ప్రేమింపఁబడునో అది యానందమే. లేకయానందమయమే” యనుట యనుభవసిద్ధము. ఎవ్వఁడేపదార్థమును గోరవలె నానివలనఁ గలుగునానందము ననుభవింపవలయు ననియే కదా. ఈ యనుభవమువలన “ప్రేమింపఁబడునది యెల్ల నానందమయమే” యనుట సిద్ధాంతమైనది. ఇట్లుగుటచేతఁ బ్రపంచమునలదున్న సర్వపదార్థములకంటె నత్యధికముగఁ ప్రేమింపఁబడు చుండుటచే నే నానందరూపుఁడను.

తే. వివిధదుఃఖాత్మకము లైనవిషయతత్తులు

తోడని యత్యంతసుఖము లై తోచు తెల్ల

నతులితానందమయుఁక నై నట్టినాడు

సలలితాభాసమాత్రంబువలనఁ జువ్వె.

162

టీ. వివిధ...ములు-వివిధ=బహువిధములైన, దుఃఖాత్మకములు = దుఃఖములే స్వరూపముగాగలవి(ఇంద్రియములలేజముచునకింపఁజేయుట, అర్థనరక్షణములయందుఁ గట్టమును గలిగించుట, యనుభవకాలమున మిగుల స్వల్పములై యుండుట, యెంత యనుభవించినను దృష్టిని జెందనీక మనసును నిరంతరము బాధించుట మొదలగుదుఃఖములే స్వరూపముగాఁ గలవి, ఐనవిషయతత్తులు=ఐనట్టికర్తృత్వములు, తోడరి=అధికమై, అత్యంతసుఖములై=మిగుల సుఖమును గలిగించునవిగా, తోచు తెల్లక=తోచుట యంతయు, అటు...యుఁడక-అతులిత=సాటిలేని, అనందమయుఁడక=అనందమే స్వరూపముగలవాఁడను, ఐన...వలనక-ఐనట్టి=ఐయున్న, నాను=నాయొక్క, సలలిత=మనోహరమైన, అభాసమాత్రంబువలనక=ఛాయమాత్రమువలననే, చువ్వె=చుమా.

తా. మఱియొకనిదగ్గనము వినుము. లోకమునందు సుఖము లని భావింపఁబడుచు సర్వజనులచేఁ గోరఁబడుచు నున్నకర్తృత్వము చక్కగా విచారించినచో దుఃఖరూపములే యగు ననుట విద్వదనుభవసిద్ధంబు. ఇట్లుండియును ఆవిషయములు సుఖరూపములై తోచుచుండుట యానందమయుఁడ నగునానందభద్రములననే. ఈవిషయమున సంశయమేమియు లేదు. అల్పమైనను అధికమైనను ఉపాధిభేదములే కాని యానందమొక్కటియేకదా. రెండానందములు కలవనిన నావిషయమును నిరూపించుటకుఁ దగినయుక్తి యేదియు లేదు. కావున నే నొక్కఁడనే యానందరూపుఁడను. న్నానందభద్రములననే దుఃఖరూప మగు ప్రపంచము సుఖరూపమై తోచుచున్నది.

తె. దుఃఖ మూగంతుకం బయి తోచు చుండు

సుఖము సావిభావికము నాకు సూరివర్య

యట్లు గావున నిరతిశయాప్రమేయ
నిరుపమానందముండను నేను బుత్త్రు.

163

టీ. సూచివర్త్య=జ్ఞానులలో శ్రేష్ఠుడా, పుత్ర=కుమారా! నాకుక=జీవునకు) దేహికి, సుఖము, అగంతుకంబై=అష్టదశపుడు వచ్చుచుం బోవుచు నుండునదిగా, తోడుచుండుకొ, సుఖము, స్వాభావికము=స్వభావసిద్ధమైనది. అట్లుగావునకా=కాబట్టి, నేను=అత్త స్వరూపుడైన నేను, నిర...ముండక - నిరతిశయ=అన్నిటికంటె నధికమైనట్టియు, అప్రమేయ=ప్రమాణమునకు గోచరము కానట్టియు, నిరుపమ=సాటి లేనట్టియు, ఆనంద=ఆనందమే, ముండక=స్వరూపము గాఁ గలవాడను.

తా. విద్యచ్ఛ్రేష్ఠ పుత్ర! మఱియొకయశుభమును జూడుము. లోకమున నొక్కొకనికి దుఃఖము వచ్చినఁ గొంతకాలము మాత్రమే యుండి నశించుచుండుట యను భవములో నున్నది. ఈయశుభమువలన “అత్తకు సుఖము స్వభావసిద్ధము” అనియు “దుఃఖము అగంతుకము” అనియు అనఁగా “నడుమ నడుమ వచ్చుచుం బోవుచు ఖము నిందుక యావరించు నది” యనియు సిద్ధాంత మగుచున్నది. కావున ప్రమాణగమ్యము కానట్టియు తనకంటె నధికమైన పదార్థము లేనట్టియు సాటిలేనట్టియు పరిపూర్ణానందమే నాకు (అత్తకు) స్వరూపము. స్వరూపభిన్నమగుపదార్థము సహజమై (స్వాభావికమై) యుండుటకు వీలు లేదు. “ఏది దేహికి స్వభావసిద్ధమై యుండునో అది వానికి స్వరూపమై యొడతెగనిసంబంధము కలదధర్మమై యుండవలెను” అటునియమముకదా. ఈయనందము నాకు ధర్మమగుటకు వీలులేదు. అప్పుడు నాకు ఊహించుచున్నట్టి (అనఁగా నొకచోటలేకుండుట) కలుగును. ఇది సమ్యక్తముకాదు. నాకంటె రెండవది యగునట్లువుండుటకు వీలులేదని ఇదివఱకే నిరూపించి యున్నాను. “అసంగో వ్యాయం పురుషః”=“ఈబ్రహ్మము దేనిలోను సంబంధపడువాఁడు కాఁడు అను శ్రుతియు నీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది. కావున నేనానందరూపుడను. ఈవిధముగ నాకు సత్యము జ్ఞానము ఆనందము అను నవియే స్వరూపము లని తెలిసికొని లోకమునఁ బ్రత్యక్ష సిద్ధములై యుపాధివశమున నల్పములై కానవచ్చునత్యాయలను బట్టి నిరతిశయసత్యగుణనూహించి వానినే నన్నుగా నెఱింగి వివేకబలముచేఁ బ్రశంసమునెల్ల (ఉపాధుల నెల్ల)నిషేధించి యభేదముగ నుపాసించుము.

అఖండలక్షణము.

ఆవ. ఇట్లు తనపచ్చిదానందరూపమును సముక్తికముగ వివరించి యుపాసనా మార్గమును (లేక, ధ్యానమార్గమును) చెల్పి పర్యవసానమును జేయుచు దనసర్వవ్యాపకత్వము నెఱింగించుచున్నాడు.—

వ. ఇట్లు కాలత్రయాబాధ్యత్యంబువలనను స్వారోపితాశేషపదార్థభాస

కత్వంబునీలనను, బరసు ప్రేమరసాస్పదత్వంబువలనను, సచ్చిదానంద
స్వరూపకుండనయిన ఈను మణికనకరజితామ్రసోహకాంస్యమృత్త
యఘటంబులలోపల వెలుపల నంటక నాకాశంబు వ్యాపించియున్న
చందంబున వియత్నవన తేజోజలభూదేవమానవతిర్యక్సావరాది చరాచ
రంబులయందు బాహ్యభ్యంతరంబుల నసంగుండ నై నిండియుండుటం
జేసి నాకు దేశకృతపరిచ్ఛేదంబు లేదనాద్యనిర్వచనీయ మాయాక
ల్పితభూతవర్తిమానభవిష్యత్సమయములయందు దేశరూపత్వంబుచేత
గాఢీనై యుండియు వాని నెల్ల నెల్లప్పుడు దృశ్యంబుగా నెఱుంగుట
వలనఁ గాలకృతపరిచ్ఛేదంబు గలుగదు ముతీయు వృక్షంబునకు వృక్షాం
తరంబు సజాతీయంబయి శిలాదికంబు విజాతీయంబయి పక్ష్యపుష్పఫ
లాదికంబులు స్వగతంబు లై యొప్పిన కై వడి నీయనాత్మస్వపంచం
బసద్రూపంబగుటవలన నిరవయవంబు వ్యాపకంబు నసంగంబునై నగగ
నంబునకు నభావరూపంబ స్వభావంబగుటవలనను శశవిమాణం బెద్ది
యుం గానివగిది సజాతీయ విజాతీయ స్వగతంబులుగా నేర వట్లుగుట
వస్తుకృతపరిచ్ఛేదంబు శూన్యంబగు నిష్పిధంబునఁ ద్రివిధపరిచ్ఛేదర
హితత్వంబువలన నన్వతీయపరిపూర్ణ ప్రత్యగభిన్నవరబ్రహ్మచైతన్యం
బగుదు నని వెండియు నిట్లనియె.

164

టీ. ఇట్లు=ఈవిధముగా, కాలత్రయాబాధ్యత్వంబువలనను=భూతభవిష్యద్వర్త
మానకాలములయందు దొక్కరీతిగా నుండుటచేతను, స్వారో...నను-స్వారోపితతన
యందు దారోపింపఁబడిన, ఆశేషం=నను స్త మైన, పదార్థం=పదార్థములను, భాసకత్వంబు
వలనను=ప్రకాశింపఁ జేయుచుండుటవలనను, పరమ...నను-పరమ=అధికమైన, ప్రే
మరసం=ఆనందరసమునకు, ఆస్పదత్వంబువలనను=ఆధారభూతుడై యుండుటచేతను,
సచ్చిదానందస్వరూపకుండనైననీను=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడైనట్టి నేను, మణి...
ఫలకం-మణి=మణియును మైనట్టియు, కనకం=సువర్ణమును మైనట్టియు, రజతం=రజతమ
యైనట్టియు, తామ్రం=తామ్రమును మైనట్టియు, లోహం=అయోమయ మైనట్టియు,
కాంస్యం=కంచుతోఁజేయఁబడినట్టియు, మృత్=మట్టితో, మయం=చేయఁబడినట్టియు,
ఘటంబుల=పాత్రలయొక్క, లోపల వెలుపలకొ, అంటకం=సంబంధింపక, ఆకాశంబు=
ఆకాశము, వ్యాపించియున్న చందంబునకొ=వ్యాపించియున్నట్లు, వియ...యందుకొ-
వియత్ = ఆకాశము, పవనం = వాయువు, తేజః = అగ్ని, జలం = జలము, భూం
భూమి, దేవం=దేవతలు, మానవం=మనుష్యులు, తిర్యగ్=పశుపక్ష్యాదులు, స్థావరం=స్థా
వరము లైనవర్తకములు మొదలగునవి, ఆది=మొదలైన, చరాచరంబులయందుకొ=

పృపంచములందు, బాహ్యద్యంతరంబులకొలపోలను వెలుపలను, అసంగుండునైఁ
 సంబంధము లేనివాడనై, నిండియుండుటంజేసి=వ్యాపించి యుండుటవలన, నాకు ,
 దేశ...దంబు-దేశ=స్థలములచేత, కృత=చేయఁబడిన, పరిచ్ఛేదంబు=భేదము("ఇచ్చట
 నున్నాను అచ్చటలేను." అనుభేదవ్యవహారము), లేదు.అనా...యందుకొ-అనాది=
 ఆద్యంతములు లేనట్టియు, అనిర్వచనీయును=ఇది యిట్టిది' అనినిరూపింపరానట్టియు, .
 మాయా=మాయచేత, కల్పిత=కల్పింపఁబడినట్టి, భూత=గడచినట్టియు, సర్వమాన=
 జరుగుచున్నట్టియు, భవిష్యత్ = జరుగఁబోవునట్టియు, సమయంబులయందుకొ =
 కాలములయందు, ఏకరూపత్యంబుచేతకొ = ఒకటే రూపముతో, సాక్షిని =
 ద్రవ్యమై, ఉండియుకొ,చానినెల్లకొ=ఆకాలముల నన్నిటిని, ఎల్లప్పుడుకొ=ఎప్పుడు
 ను, దృశ్యంబుగా నెఱుంగుటవలనకొ = దృశ్యముగా చూచుచుండుటవలన, కాలకృత
 పరిచ్ఛేదంబుగలగుచు=కాలముచే చేయఁబడిన, భేదము (అనఁగా: యీకాలమునంద్రు
 యున్నాడు, ఆకాలమునందు లేడు అనుభేదములేను), మఱియుకొ=ఇదియును(గాక,
 వృక్షంబునకుకొ=ఒకచెట్టుకు, వృక్షాంతరంబు = మఱియొకచెట్టు, సజాతీయంబై=స
 మానజాతి గలదై, శిలాదికంబు=రాయి మొదలగునవి, విజాతీయంబై = విరుద్ధజాతి
 గలదై, పత్ర...బులు-పత్ర=ఆకులు, పుష్ప=పువ్వులు, ఫల=ఫలండ్లు, అదికంబులు=
 మొదలగునవి, స్వగతంబులై=తనలోనేయుండి,ఒప్పినకైవడికొ=భేదమును కలిగించుచు
 నున్నట్లు, ఈఅనాత్మప్రపంచంబు=ఈయనాత్మయైనజగత్తు, అసద్రూపంబగుటవలనకొ
 =లేని దగుటచేతను, నిరసయంబును=అసయంబులు లేనిదియు, వ్యాపకంబును=సర్వ
 వ్యాపకమైనదియు, అసంగంబును=దేనితోను సంబంధింపనిదియు, ఐనగగనంబునకుకొ
 =అయినట్టి ఆకాశమునకు, అభావరూపంబు = కూన్యముగా నుండుటయే, స్వభావం
 బగుటవలనకొ = స్వరూపము కావునను, శశవిషణ్ణంబు=కుండేటి కొమ్ము, ఎద్దియుం
 గానిపగిదికొ=ఉన్నదియు లేనిదియు గానట్లు, సజా...బులు-సజాతీయ=(భూతములు)
 సమానజాతి కలవి గాని, విజాతీయ=విరుద్ధజాతిగలవి కాని, స్వగతంబులు=తనయందే
 యున్నవి కాని, కానేరవు=కావు (అనఁగా: సజాతీయ, విజాతీయ, స్వగతభేదములను
 నాకు (బ్రహ్మకుఁ గలిగింపనేరవు),అట్లగుటవలనకొ=అట్లుగావున, వస్తుకృతపరిచ్ఛేదం
 బు, కూన్యంబుకొ = వస్తువులచేఁ జేయఁబడినభేదము(అనఁగా: యీవస్తువునందున్నాఁ
 డు, అవస్తువునందు లేడు, అనుభేదము లేను) ఇవిధంబునకొ=ఈవిధముగా, త్రివి
 ధపరిచ్ఛేదరహితత్వంబువలనకొ = దేశవస్తుకాలపరిచ్ఛేదములులేకుండుటవలన, అద్వితీ
 ...న్యంబుకొ - అద్వితీయ = రెండవది లేనట్టియు, పరిపూర్ణ = సర్వవ్యాపకుఁ డైనట్టి
 యు, ప్రత్యగభిన్న = కూటస్థునికంటె వేఱు కానట్టియు, పరబ్రహ్మచైతన్యంబుకొ
 పరబ్రహ్మ మైనరూపమే స్వరూపముగాఁ గలవాడను, అగుచునని=అయియున్నా నని,
 వెండియుకొ=మఱియును, ఇట్లనియొకొ=ఈక్రిందివిధముగా చెప్పెను.

తా. ఈవిధముగాఁ ద్రికాలములయందును నాశములేనివాఁడ నగుటచేత సద్రూపుఁడనై సర్వసస్తువులఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండుటచే జిద్రూపుఁడనై యందఱచేతను సర్వాధికముగఁ బ్రేమింపఁబడుచుండుటచేత నానందరూపుఁడనై యండి పరిచ్ఛేదశూన్యుఁడనగుటచేత సర్వవ్యాపకఁడను గూడనై యున్నాను. దేశకృతిపరిచ్ఛేదమని యుఁ గాలకృతిపరిచ్ఛేద. మనియుఁ బస్తుకృతి పరిచ్ఛేదమనియు పరిచ్ఛేదములు మూఁడు విధములు అందు ఒక దేశముననుండి మఱియొక దేశమున లేకపోవుట దేశకృతిపరిచ్ఛేదము. ఒక కాలముననుండి మఱియొక కాలమున లేకపోవుట కాలకృతిపరిచ్ఛేదము. తనకంటె భిన్న మగుపదార్థము నేటిొకటియొండుట పస్తుకృతిపరిచ్ఛేదము. ఈమూఁడుపరిచ్ఛేదములలో నొక్కటైన నుండునని యిది సర్వవ్యాపకముకానెరదు. నాకీమూఁడునులేవు. ఎట్లనిన—మణినువర్ణరజితతామ్రబోహమృణ్మయాయు లగు సర్వవిధములైన (ఆనఁగా: వెన్నుపిత్తుపిల్లగల ఘటాదులయందు లోపల వెలుపల వ్యాపించి వానితో సంబంధమేమియులేక సర్వవ్యాపకమైయుండునాకాశమువలె బంచభూతములయందును దత్తార్యములగు దేవ మనుష్యవృక్షాదులయందును (ఆనఁగా: న్యూనాధికభావములు గల సర్వపదార్థములయందును,) నేను వ్యాపించియున్నాను. ఈచెప్పఁబడినవే ప్రపంచము కావున సర్వదేశములయందు నున్నవాఁడ నగుటచే నాకు దేశకృతిపరిచ్ఛేదము లేదు. ఉత్పత్తివిनाశములకుఁ గూడ సాక్షి నగుటచే నేను సర్వకాలములయందు నున్నాను. కావునఁ గాలకృతిపరిచ్ఛేదము లేదు. సజాతీయమనియు విజాతీయమనియు స్వగత మనియు పిన్నపరిచ్ఛేదము మూఁడువిధములు. అందు (ఒకపృథ్విమునకు మఱియొక పృథ్విమునుండి గలుగుపరిచ్ఛేదము (ఆనఁగా “అపృథ్విమునకంటె నిపృథ్విము వేఱు” అనన్య విహారమునకుఁ గారణమగుపరిచ్ఛేదము) (భేదము) సజాతీయపస్తుకృతిపరిచ్ఛేదము. ఇట్లే పృథ్విమునకు తాయిమొదలగువానిలనఁ గలుగుపరిచ్ఛేదము విజాతీయ పస్తుకృతిపరిచ్ఛేదము. అపృథ్విమునకే తనయఁబయలులైనపల్లె పుష్పఫలకాఖాదులలనఁ గలుగుపరిచ్ఛేదము. స్వగతపస్తుకృతిపరిచ్ఛేదము, “సజాతీయ మనఁగా తనజాతి గలరెండవిస్తువు. విజాతీయ మనఁగా విరుద్ధజాతి గలరెండవిస్తువు. స్వగత మనఁగా దనలోనేయుండియు భిన్నముగ వ్యవహరింపఁబడువిస్తువు” అని తెలిసికొనవలయును. ఈమూఁడువిధము లగుపిన్నపరిచ్ఛేదములలో నొక్కటి యైనను నాకుఁగలగదు. భ్రాంతివలనఁ బ్రపంచము నాకంటె వేఱుగా నున్నట్లు లోఁచుచున్నది. కాని వాస్తవముగ విచారించిన నది లేనేలేదు. “అకాశభూతము నిరవయవము (అవయవములేనది) దేనితోను సంబంధించునదికాదు. సర్వవ్యాపకము. ఇట్లగుటచే నది యసద్రూపముకానెరదు. అవయవములుండుటచే దక్కిననాల్గుభూతములను నశించునవియైనను దీనికి నాశముకలుగదు. కావున బ్రహ్మమునకుఁ దీనితో విజాతీయపరిచ్ఛేదము రావలయును” అనియందువేమా అభిప్రాయము. అకాశ మెట్టిదైనను దానికి నభావమే స్వరూపము. ఇది యనుభవవిధమే.

కావున పంథ్యాపుత్రునివలె వృగతృప్తికాజలమువలె నిది బ్రహ్మమన నేవిధమగునస్తుపది
 చెప్పదమును జేయంజాలదు. “జలము చెందువిధములు. శుద్ధజల మొక్కటి. మృగతృప్తి
 కాజల మొక్కటి. కమలము చెందువిధములు. సరస్సునందుఁ బుట్టునది మొక్కటి.
 యాకాశమునందుఁ బుట్టునదియొక్కటి” అనివ్యవహరించుటపరిహాసాస్పద మగునటుటకు
 సందియము లేదుకదా. ఈవిధముగా నాకుఁ ద్రివిధపరిచ్ఛేదములునులేకుండుటచే నేను
 అవ్యతీయఁడను. (సర్వవ్యాపకఁడను కూటస్థునికంటె వేఱుకాని శుద్ధపరబ్రహ్మఁ
 బును. ఓపార్వతీ ఈవిధముగాఁ ద్రివిధపరిచ్ఛేదమునుఁ దెల్పి సర్వాత్మకునిగ ధ్యా
 నింపు మనిఉపదేశించి శ్రీరాముఁడు హనమంతుఁడనీ సీక్రందింపఁగలమున జెప్పెను.

అన. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి సాంఖ్యయోగము నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

ఆ. ఏనఖండసచ్చిదానందమయుఁడనై

యిట్లు వెలుగుచునికి నెఱిగి నన్ను

నేనటంచుఁ దెలియు నిపుణులు మత్స్వరూ

పాత్తు లగుచు నుక్తు లగుదు రనఘు.

165

టీ. అనఘు=దోషరహితుఁడా, ఏను, ఆఖండసచ్చిదానందమయుఁడనై=సర్వ
 పరిపూర్ణసత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడనై, ఇట్లు=చైన వివరించినవిధముగా, వెలుగు
 చుకొ=ప్రకాశించుచు, ఉనికికొ=ఉండుటను, ఎఱిగి=తెలిసికొని, నన్నుకొ=బ్రహ్మ
 స్వరూపుఁడనైననన్ను, నేనటంచు దెలియునిపుణులు=ఆ సచ్చిదానందమని తెలిసికొన్న
 విద్వాంసులు, మత్స్వ...లగుచుకొ=మత్=నాయొక్క, స్వరూప=రూపమే, అత్తు
 లగుచుకొ=స్వరూపముగాఁ గలవారై (నేనేవారై) మత్తులగుదురు=మోక్షముచెం
 దుదురు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! ఈవిధముగా నేను (బ్రహ్మము) సర్వపరిపూర్ణసచ్చి
 దానంద స్వరూపుఁడ నగుటఁ “తెలిసికొని” నేనే (అబ్రహ్మమే) నేను (అసచ్చిదా
 నము) అని యపరోక్షజ్ఞానప్రభావముచే గ్రహించువారు నన్నుఁ బొందుదురు. ముక్తిని
 జెందుదురు.

అన. ఇట్లు పరమేశ్వరుఁడు పార్వతీదేవికి సర్వము నెఱింగించి శ్రీరాముఁ
 డాంజనేయన కొనర్చినపరమోపదేశమును జెప్పచున్నాఁడు.—

సీ. అని యిట్లు బోధించి యానందమయుఁ డగు

శ్రీరాఘవుఁడు నిజశ్రీవదార

విందంబులకు భక్తివందనంబులు నేయు

హనుమంతుఁగనుఁగొని యప్పు డతని

శిర మనుస్థూర్వాద్విశిఖరంబుపై స్వక
 రాక్క మండలము డాయంగఁ జేర్చి
 తనరునీహ స్తమ స్తకయోగ మిప్పుడే
 తెలివి యెఱుంగు నాతెలివి నీవు

తే. తెలివి నీ వని దెలుపఁగాఁ దెలియు నెది
 యదియె నీ వను వెలుగుచే ననిలసుతుని
 ధీగతానాద్యవిద్యాంధతిమిర మెల్ల
 బాపి కేవలతత్త్వరూపంబుఁ జూపె.

166

టీ. అని, ఇట్లు=ఈవిధముగా, బోధించి = ఉపదేశించి, అనందమయుఁడు= అనందరూపుఁడు, విస్మయి రామమూర్తి=విస్మయరామఁడు, నిజశ్రీపదార...లకుఁ-
 నేజ=తనయొక్క, శ్రీ=శోభాయ క్తమైన, పదారవిందంబులకుఁ పాదపద్మములకు,
 ధీక్తి=ధీక్తితో, వందనంబులు=నమస్కారములు, చేయవలయునుకాక=చేయవలె
 అంజనేయుని, కనుగొని=చూచి, అప్పుడు=అనమయమున, అతని...బుజ్జె-అతని=
 అహనమంతునియొక్క, శిరమను=శిరస్సుఅనియెడు, పూర్వాద్వి=పూర్వపర్వతము
 యొక్క, శిఖరంబుపై=శిఖరముమీద, స్వక రాక్కమండలముకొ-స్వ=తనయొక్క,
 కర=హస్తమనెడు, అర్కమండలముకొ=సూర్యమండలమును, డాయంగజేర్చి=కలుపు
 కొననట్లుగాఁ జేర్చి (శిరముపై చేతునుంచి) తన గము-తనరు=బిడ్డనున్న, ఈహ
 స్తమ స్తకయోగము=ఈహస్తమ స్తకసంయోగము, ఏ తెలివియెఱుంగుకొ=ఏజ్ఞానము
 దెలిసికొనుచున్నదో, అతెలివినివు=అజ్ఞానమే నీవు, తెలివినివని="జ్ఞానమునీవు" అని,
 తెలుపఁగాక=తెలియజేయుగా, తెలియునెది=ఏది తెలిసికొనుచున్నదో, అదియే
 నివను వెలుగుచేకొ="అజ్ఞానమేనీవు" అను ప్రకాశముచే, (బ్రహ్మప్రకాశముచే) అని ...
 ల్లకొ=అనిలసుతుని=అంజనేయునియొక్క, ధీ=బుద్ధిని, గత=పోందియున్న, అనాది
 =అనాదియైన, అవిద్య=మాయయనెడు, అంధతిమిర మెల్లకొ=గాఢాంధకార మంత
 యు, పాపి=తొలగించి కేవలతత్త్వరూపంబుకొ=కేవలనిర్మలమైన, తత్త్వ=యథా
 ర్థమైన (తేకబ్రహ్మయొక్క), రూపంబుకొ=రూపమును, చూపెకొ=చూపిం
 చెను.

తా. ఓగోరీ ఇట్లు శ్రీరామచంద్రుఁ డతివిశదముగా నాతత్త్వమునుఁ దా
 కుపదేశింపఁగానే యంతకంటె నితీస్పృహముగి నెఱుంగగోరీ హస్తమ స్తకసంయోగము
 న్ననుభవింపఁగోరీ యాయభిప్రాయమును సూచించుచు నాంజనేయుఁ డారాముని పద్మ
 ములకు పాష్టాంగమ చరించెను. శ్రీరాముఁడు నాయభిప్రాయమునకీంగి కరుణార్ద్రుఁ
 డై యాతనిశిరమున దనహస్తముఁజేర్చి "ఓయాంజనేయా! బాగుగ గురుతింపుము. ఈ

హస్తమస్తక సంయోగము నేతెలివిచే నెఱుంగుచున్నావో అతెలివియే నియథార్థస్వరూపము అనుమాటను ఏతెలివిచే నెఱుంగుచున్నావో అదియే నియథార్థస్వరూపము. అదియే నాయథార్థస్వరూపము. మనకిరువురకు భేదము లేదు అని విస్పష్టముగ నుపదేశించి శ్రీలితోఁ జూపినయట్లు కూటస్థునిజూపి యాతనియజ్ఞానము నెల్లను ధ్వంసము గావించెను. ఇట్లు హనుమంతుని శరీరంబును నుదయాచలమునకై రామహస్తాబహనునూర్కొని డుదయించి యజ్ఞానమును సంధికారమును ధ్వంసము చేసెను.

వ. ఆసమయంబున.

చ. అటఁ బొడఁ గాంచె మారుతిహృదంబును హంతరబింబితస్ఫుర

చ్చటులపునఃపునశ్చోదనద్విషయస్ఫురశ్చింద్రియాన్వితో

త్కృటపటుధీప్రవృత్తినిహింజ్ఞకళాగ్రనివేశముఁ పశం

కటనిజభాప్రకాశితజగదస్త్రిజకోశము స్వప్రకాశముఁ.

167

టీ. అట = అచ్చట, మారుతి = ఆంజనేయుఁడు, హృదం...శము = హృత్ = హృదయమనెడు, అంబురుహ = కమలముయొక్క, అంతర = లోపల, బింబిత = ప్రతిబింబించినట్టియు, స్ఫురత్ = ప్రకాశించుచున్నట్టియు, చటుల = అధికమైనట్టియు, పునఃపునః = మఱిమాటికి, చలత్ = చలించుచున్న, అసత్ = శూన్యములైన, విషయ = శబ్దాదివిషయములను, స్ఫురత్ = స్ఫురించుచున్న, (అనఁగా, విషయముల బ్రకాశింపఁజేయుటకై వెలికిఁ బ్రసరించుచున్న) ఇంద్రియ = ఇంద్రియములతో, అన్విత = కూడియున్న (అనఁగా: ఇంద్రియములమూలమున వెలికివచ్చుచున్న, ఉత్కృట = లెక్కకు మిక్కిలియైన, పటు = స్ఫుటమైన, ధీప్రవృత్తి = బుద్ధి వృత్తులయందు, నిహిత = ఉంచఁబడిన (ప్రతిబింబించియున్న), జ్ఞకళా = జ్ఞానకళయొక్క చిదాభాసునియొక్క, అగ్ర = మీద సాక్షియై, నివేశముఁ = ఉన్నట్టియును, విశంకట... కోశముఁ = విశంకట = విశాలమైన, నిజ = స్వకీయమైన, భా = కాంతితత్వ, ప్రకాశిత = ప్రకాశింపఁ జేయఁబడిన, జగత్ = ప్రపంచముయొక్క, వ్రజ = సమాహ మనెడు, కోశముఁ = ఆవరణము (అనఁగా: బ్రహ్మాండము, లేక బ్రహ్మాండములు కలిగినట్టియు), స్వప్రకాశముఁ = స్వయంప్రకాశమును (బ్రహ్మమును), పొడఁగాంచె = చూచెను.

తా. ఓ పార్వతీ! పిదప నాకర్ణింపుము. ఈవిధముగా శ్రీ రాముఁడు స్వప్రకాశమును జూపఁగనే యది యాంజనేయునకు గోచరమయ్యెను. హృదయకమలమున నిలిచి లేక ప్రతిబింబించి సర్వాధికముగఁ బ్రకాశించుచు బాహ్యావిషయములపై కుఱుకుచు ఇంద్రియములమూలమున మఱిమాటికి సంచరించుచు నున్న మనోవృత్తుల

యం దుండు చిదాభాసునకు సాక్షియై త్రిభువనుల నేకరూపముతోఁ బ్రకాశింపఁజేయుచు నున్న పరబ్రహ్మము గోచరుఁ డయ్యెను.

ఆ. అట్టిదన్నఁ గాంచి యానందముఁ దీయై
చిత్తరూప మట్లు చేష్ట లుడిగి
తనువు నాజపి కొంతదడ వూర కుండె నా
నూరిజనేయుఁ డోహిమాన్వి తుఁడను.

168

టీ. ఓహిమాన్వితుఁడు=ఓహిమాన్విత, ఆంజనేయుఁడు, అట్టితన్ను గాంచి=అట్లు పరమానందస్వరూపుఁ డగువాఁడు జూచి, ఆనందముఁ దీయై=ఆనందమయఁడై, చిత్తరూపముట్లు=చిత్తరువునగు లిఖింపఁబడిన ప్రతిమలె, చేష్టలుడిగి=ఇంద్రియ వ్యాపారములను వదలి, తనువునుజపి=శరీరమును మఱచి, కొంతదడవు=కొంతసేపు, ఊరకుండెక.

తా. ఓహిమాన్విత! ఈవిధముగ నాయాంజనేయుఁడు తన యథార్థస్వరూపమును జూచి పరమానందమయఁడై శరీరమును మఱచి చిత్తరువునందు లిఖించిన ప్రతిమ లెల నేమియుం జేయక నాయాంజనేయుఁడు కొంతసే పూరకుండెను.

తే. లిప్తమాత్రం బవిద్యావిలిప్తమాత్ర
మైననును లేన్గు లేరు బ్రహ్మదు ననఁగ
క్షణము సర్వజగద్విలక్షణముఁ బొందు
వాని నుతియింపఁ దరమె యేవారి కైన.

169

టీ. లిప్తమాత్రంబు=ఒకనిమిషమైన (“నిమేషలిప్తమాత్ర” అను విశ్వప్రకాశిక) అవి... ఘనుక=అవిద్యా=అవిద్యచేత, అవిలిప్తమాత్రమైన=స్పృశింపఁ బడకుండమాత్రమే యున్న (జయించియుండ నక్కఱలేదనుట), ఘనుక=మహాత్ముని, బ్రహ్మదులు=బ్రహ్మమొదలగుదేవతలు, ఎన్నలేను=స్తోత్రము చేయనేరరు, ఆనఁగ=ఆని చెప్పఁగా, త్షణము=క్షణకాలము (అనఁగా: పనునెనిమిదినిమిషములు కాక, ముప్పది కాష్ఠలు కళ, ముప్పదికళలు త్షణము ఇంతకాలము, సర్వ...ణము సర్వజగత్=సర్వ ప్రపంచమునకంటె, విలక్షణముకొనవేఱుగు బ్రహ్మతత్త్వమును, పొందువానికొక=ఆశ్రయించినవానిని (అనఁగా: ప్రవృత్తరూపుఁడై నిర్వికల్పసమాధియందున్నవానిని), ఏవారికైనకొక=ఎవ్వనికైనను, నుతియింపకొక=స్తోత్రము చేయుటకు, తరమె=శక్యమా.

తా. అవిద్యాసంబంధములేక నొక్కలిప్తయైన నుండిన మహాత్ముని బ్రహ్మదులు కూడ స్తోత్రము చెయలేరు. ఇట్లుండ రెండుగడియలకాలము బ్రహ్మసంభవము నొంది సర్వమును మఱచిన యా హనుమంతు నెవ్వఁడు వినుతింపఁగలఁడు.

తే. అట్టినిజ్ఞున యోగ సమాధి నొంది

యోగ సమానంధమూర్తియై యాంజనేయుఁ

డెట్టకేరిం. మేల్కొనియెదుర శిష్యు

రామచంద్రుని జూచినంభ్రమునునోడ.

170

టీ. ఆంజనేయుఁడు, అట్టిది... సూక్ష్మ-అర్హి-ప్రశోక్తమైన, విజ్ఞాన-అను
రూపమున మునియై, యోగ-యోగముచేత కలిగిన, సమాధి-నిర్వికల్పసమాధిని,
ఒంది-పొంది, ఆనంద... ర్థయై-ఆనందము సాటిలేని, ఆనందమూర్తియై-ఆనందమే
స్వరూపముగాఁ గలవాడై, ఎట్టకేలగ-అతికష్టమునో, మేల్కొని-బాహ్యవృత్తికి
మనసును ప్రిప్తి, ఎదురయి రామచంద్రుని జూచి, సంభ్రమముతోడ-త్వరతో.

క. మూఢత్వ ముడిగి యోగ

సూనుం డై భక్తి పాదము మ్రొక్కిన నపు డా

ప్రార్థనతో జూచి రాముఁడు

గాఢాలింగనము చేసి గారన నులరె.

172

టీ. మూఢత్వముడిగి-అజ్ఞానమును విడచి, యోగసూనుండు-అపరోక్షానుభ
వము ఆశ్రయించి, భక్తి, పాదలక-అభ్యర్థి యగుచుండగా, మ్రొక్కిన-
నమస్కరింపగా, అప్పుడు-ఆనందమును, రాముఁడు, ఆప్రార్థనతోజూచి-అజ్ఞాన
సంపన్నునిజూచి, గారనములరె-గౌరవముతో, గాఢాలింగనముచేసె-అతిగర్జ
నము చేసికొనెను.

తా. ఈవిధముగ నొంతనేపు అపరోక్షానుభవము (అనఁగా : నిర్వికల్పసమాధి
నొంది పర సూనందము ననుభవించుచుండి నొంతనేపటి కెబో బాహ్యవృత్తికి దిరిగి
మేల్కొంచి యాంజనేయుఁడు తన ఎదుట యన్న శ్రీరామనకు సాష్టాంగముగ నమ
స్కరించెను. ఈవిధముగ నజ్ఞానమును వాని యోగసిద్ధి నొంది తనకు భక్తియుక్తుడై
నమస్కరించుచున్న మాతని నాశ్రీరాముఁడును గౌరవపూర్వకముగ హేళనలయుక్త
ముగ గాఢాలింగనము జేసికొనియెను.

అ. ఇట్లు పార్వతీపరమేశ్వరసంవాద రూపమున సాంఖ్యయోగమును వివరించి
కవితాని నుపసంహరించుచున్నాఁడు. —

న. ఇట్లు గారించుట జేసిన యాంజనేయుం డప్పురమేశ్వరున కనేక
విధపూజానిమగ్నార్చనోక్తింబులం గావించెనని విని పార్వతి తన
యటమీఁద శ్రీరామన్వామి యేమి యుపదేశించె నని శ్రీమహా
దేవునకు గుటయును.

172

టీ. ఇట్లు గానంబు చేసినకొలెంబు గౌరవింపఁగా, అయ్యంజనేయుడు, అప్పరమేశ్వరునకుఁ = అశ్రీరామునకు, అనే...బులు-అనేకవిధ = అనేకవిధములైన, పూజా=పూజలను, నమస్కార=నమస్కారములను, స్తోత్రంబులు=స్తోత్రములను, కావించెకొలెంబు, అనినకొలెంబు=అనిచెప్పఁగా, విని, పార్వతీదేవి, అటమీఁదకొలెంబు=పిమ్మట, శ్రీరామస్వామి=రాముఁడు, ఏమియుపదేశించెనని, శ్రీమహాదేవుఁ = ఈశ్వరుని, అడుగుటయుకొలెంబు=అడుగఁగా.

తా. ఈవిధముగ రామచంద్రుఁడు తన్ను గౌరవింపఁగానే యాంజనేయుఁడును అశ్రీరాముని బహువిధపూజానమస్కారస్తోత్రాదులచే నభినందించి అనఁగా: బార్వతీయు “పిదప శ్రీరామఁ డేమి యుపదేశించెను” అని పరమేశ్వరుని బ్రశ్నచేసెను.

అన. 173-174-175 పద్యములును గృతిపతిసంబోధనలు.—

చ. కలుషవిమూర! నిర్గతవికార! సురాంబుజసూర! సూరిహృ

జ్జలజవిహారి! చారుసుఖసాగర! విశ్వశరీర భూరిని

ర్మలగుణహార! వారిధిసమానగభీర! సుమేరుధీర! స

న్నలినభవాభవాచ్యుతమనఃకలితాత్మవిచారకారణ!

173

టీ. కలుషవిమూర=కలుష=పాపములకు, విమూర=మూరమైనవాఁడ, నిర్గతవికార=వికారములేనివాఁడ, సురాంబుజసూర=సుర=దేవతలనెదు, అంబుజ=కమలములకు, సూర=సూర్యునినింటివాఁడా, సూరి...హరి=సూరి=విద్వాంసులయొక్క, హృజ్జలజ=హృదయకమలములయందు, విహారి=విహరించెడువాఁడా, చారుసుఖసాగర=చారు=మనోహరమైన, సుఖ=బ్రహ్మానందమునకు, సాగర=సముద్రముంటివాఁడా, విశ్వశరీర=ప్రపంచస్వరూపా! భూరి...తార-భూరి=అధికమైనట్టియు, నిర్మల=పరిశుద్ధమైనట్టియు, గుణ=గుణములయొక్క, వార=సమాహముగలవాఁడా, వారిధిసమానగభీర=సముద్రునితో సమానమైన గాంధీర్యముగలవాఁడ, సుమేరుధీర=మేరుపర్వతముతో సమానమైన ధైర్యముగలవాఁడా, సన్నలిన...కారణ=సత్=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, సలినభవ=బ్రహ్మదేవునియొక్కయు, అభవ=ఈశ్వరునియొక్కయు, అచ్యుత=విష్ణువుయొక్కయు, మనఃకలిత=మనస్సునందున్న, అత్తేవిచార=బ్రహ్మవిచారమునకు, కారణ=కారణభూతుఁడైనవాఁడా. (అనఁగా: బ్రహ్మములకు సహితముజ్ఞానపరిపూర్ణుఁడ).

క. సర్వేశ్వర! సర్వోత్తమ, సర్వవ్యాపారసాక్షి! సర్వాధారా!

సర్వజ్ఞ! సర్వోత్తముఖ, సర్వాధిష్ఠానభూత! సర్వాకారా!

174

టీ. సర్వేశ్వర=సమస్తమునకు ప్రభువా, సర్వోత్తమ=సర్వ = సమస్తమునకుండు, ఉత్తమ=శ్రేష్ఠుఁడా, సర్వవ్యాపారసాక్షి = సర్వకార్యములకును (అనఁగా:

నిందియమనోవ్యాపారములకు), సాక్షియగువాడా! సర్వాధారా = సర్వమునకు
నాధారభూతుడా, సర్వజ్ఞ = సర్వమును చాచికిరియవాడా, సర్వతోముఖ = సర్వ
వ్యాపకుడా, సర్వాధిష్ఠానభూత = భ్రాంతినిధిమగు నీసమస్తమునకు నాధారభూతు
డా, సర్వాకారా = సర్వప్రపంచమే స్వరూపముగాఁగలవాడా.

మూలినీ. ప్రణమితమునీజాల! భానురానంతలీలా

ప్రణతనిఖలుదేవా! భవ్యదివ్యప్రభావా!

ప్రణవజపనిధానా! బ్రహ్మవిద్యానిధానా!

గుణసాధిజగదీశా! కోటిసూర్యప్రకాశా!

175

టీ. ప్రణమితమునీజాల - ప్రణమిత = నమస్కరించుచున్న (లేక నమృద్ధులు
గాచేయఁబడిన), మునీజాల = ఋషీసమాహమగులవాడా. ఋషులందఱు నీమహా
దేవాచార్యులకు నమస్కరింతురనుట, భానురానంతలీలా-భానుర = ప్రకాశించుచున్న,
అనంత = అపరిమితములైన, లీలా = విలాసములు (లేక నేర్పులుగలవాడా), ప్రణత
నిఖలుదేవా-ప్రణత = ప్రోత్తముచేయఁబడిన, నిఖలుదేవా = సమస్తదేవతలును గలవాడా,
(అనగా: భేదబుద్ధి లేక, సర్వదేవతలయందు నేకభావముగలవాడా), భవ్యదివ్యప్రభా
వా-భవ్య = శుభకరమైనట్టియు, దివ్య = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, ప్రభావా = సామర్థ్యము గల
వాడా, ప్రణవజపనిధానా-ప్రణవజప = ఓంకారజపమునకు, నిధానా = స్థానభూతు
డా, బ్రహ్మవిద్యానిధానా = బ్రహ్మజ్ఞానమునకు నాశ్రయభూతుడా, గుణసాధి = సమస్త
కళ్యాణగుణశాలీ, జగదీశా = ప్రపంచమునకు ప్రభువైనవాడా, కోటిసూర్యప్రకా
శా = కోటిసూర్యులవలె ప్రకాశించువాడా.

గద్య. ఇది శ్రీమన్నారాయణమహాదేవగురుకరుణాకటాక్షవీక్షణవిమలీ
కృతనిజహృదయకమలకర్ణి కాంతస్సందర్శితాఖండసచ్చిదానందరసైక
స్ఫూర్తిపల్పుక్రసీతారామమూర్తి పరశురామపంతులలింగమూర్తి
గురుమూర్తిప్రణీతం బైన శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదం బను
యోగశాస్త్రంబునందు సాంఖ్యయోగానుభవవిచారం బనునది ద్వితీ
యాశ్వాసము సంపూర్ణము.

ఈగద్యకు అర్థము ప్రథమాశ్వాసాంతమందలి గద్యకువలెను.

ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందరరామశర్మ చే వివరింపఁబడిన శ్రీ సీతారామాంజనేయ
సంవాద తాత్పర్యమునందు ద్వితీయాశ్వాసము ముగిసెను.

ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

తృ తీ యా శ్వా స ము.

అస. ఇట్లు సాంఖ్యయోగమును విడిచి యనునస్కయోగమును నిరూపించు
వాడై కవి మొట్టమొదట సాంధ్రకవులయారామ నను
సరించి కృతిపతిని సంబోధించుచున్నాడు. —

యోగీశ్వరదత్తా
త్రేయపదాంబుజవిధేయ ధీరనికాయ
ధ్యేయా ఘనసచ్చిత్సఖ
కాయ మహాదేవ దేశిక ప్రభురాయా.

1

టీ. శ్రీయోగీశ్వరదత్తాత్రేయపదాంబుజవిధేయ-శ్రీ = అణిమమహిమ మున్నగు
నష్టైశ్వర్యములుగల, యోగి = బ్రహ్మవేత్తలకు, ఈశ్వర = ప్రభువగు, దత్తాత్రేయ =
దత్తాత్రేయమహామునియొక్క, పదాంబుజ = పాదపద్మములకు, విధేయ = విధేయుడ
నైనవాడూ, ధీరనికాయధ్యేయా-ధీరనికాయ = బ్రహ్మవేత్తలసమూహముచేత, ధ్యేయా
= ధ్యానముచేయఁదగినవాడూ, ఘనసచ్చిత్సఖకాయ-ఘన = అఖండమైన, సత్ =
త్రికాలాబాధ్యమైన, చిత్ = జ్ఞానస్వరూపమైన, సుఖ = ఆనందమయమైన, కాయ =
దేహముగలవాడూ, మహాదేవదేశిక ప్రభురాయా-మహాదేవ = మహాదేవును పేరుగల,
దేశిక ప్రభు = ఆచార్యవహులలో, రాయా = శ్రేష్ఠుడూ.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుడగుదత్తాత్రేయయోగీంద్రునకు శిష్యుండవును గత్తు
రుష సమామాములచే స్తోత్రముచేయఁదగినవాడవును సచ్చిదానందరూపుడవును అగు
మహాదేవ దేశికేంద్రా!

అస. ఇట్లు సంబోధించి పరమేశ్వరోత్తరరూపవాక్యముతో ననునస్కమును
విస్తరింప నుపక్రమించుచున్నాడు. —

వ. అనధరింపుము శ్రీమహాదేవుం డిమ్మహాదేవి కిట్లనియె. సట్లాంజనే

యుండు పరమసాంఖ్యరాజయోగసమాధివలన మేల్కని బ్రహ్మనంద భరితాంతఃకరణుండై తనముందరనున్న శ్రీసీతారామగురునిం గనుం గొని యనేకసాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి నిటలతటఘటి తాంజలిపుటుం డై యిట్లని వినుతించె.

2

టీ. ఆపధరింపుము=వినుము, శ్రీమహాదేవుడు = ఈశ్వరుడు, ఆప్సహాదేవికి = అపార్యతీదేవికి, ఇట్లనియె = ఈవిధముగాఁజెప్పెను, అట్లు = మైనఁజెప్పినవిధ ముగా, అంజనేయుడు = పర...లన = పరమశ్రేష్ఠమైన, సాంఖ్య=సాంఖ్య మను పేరుగల, రాజయోగ=రాజయోగముయొక్క, సమాధివలన=నిష్ఠనుండి (ఆనఁగా: నిర్వికల్పసమాధినుండి), మేల్కని=జాగ్రత్త వహించి, బ్రహ్మ...ణుండై బ్రహ్మనంద = బ్రహ్మనందముచేత, భరిత=నిండిన, అంతఃకరణుండై=మనస్సుకలవాడై, తనముం దరనున్న=తనయెదుటనున్న, శ్రీ సీతా...రునిక = శ్రీశోభాయుక్తుడైన, సీతా=చో. చ్చక్తిస్వరూపిణియైన సీతాదేవితోఁగూడిన, రామగురునిక = శ్రీరాముడను గురువు ను, కనుంగొని=చూచి, అనేక...బులు=అనేక=లెక్కన మిక్కిలి యైనట్టియు, సా షాంగ=కరచరణాద్యష్టాంగములతోఁగూడినట్టియు, దండప్రమాణంబులు=నమస్కారములను, ఆచరించి=చేసి, నిటల...డై=నిటలతట=ధూమధ్యప్రదేశమునందు, ఘటి త=ఉంచబడిన, అంజలిపుటుండై=నమస్కారముకలవాడై (ఆనఁగా: నమస్కరించుచు), ఇట్లని వినుతించె = ఈవిధముగా స్తోత్రము చేసెను.

తా. ఈ మూఁడవయాశ్వాసమునందలి విషయమును వినుము. “ద్వితీయాశ్వాసమునఁజూపింపబడిన రీతిగా పార్యతీదేవి సాంఖ్యయోగోపదేశ మైనపిదప రాముఁ డు దేని నుపదేశించెను?” అని ప్రశ్నచేయఁగానే పరమేశ్వరుఁ డిట్లు సమాధానమును చెప్పెను. ఓపార్యతీ! వినుము. అట్లు సాంఖ్యయోగోపదేశము కాఁగానే యంజనే యుండు నిర్వికల్పసమాధినిఁ జెంచెను. కొంతసేపటికి మేల్కని యెదుట నున్న సీతారామగురువుల భక్తిపూర్వకముగా నమస్కరించెను. నిటలంబున చేమొడ్చుఁ గదియించెను. ఈక్రింద వినురింపఁబోవువిధముగా వినుతించెను.

— అంజనేయుడు శ్రీరాముని వినుతించుదండకము. —

అవ. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁజేసి హనుమంతుఁ డొనర్చిన స్తోత్రమును వివరించుచున్నాడు.

దం. శ్రీరామరామాత్రిలోకాభిరామా పరంధామ నిష్కామ సంపూర్ణ కామా బుధేంద్రాంతరింగాభిసామా లసద్దీప్యనామా విరాజద్గుణ స్తోమ యుక్తత్వ)కాశస్వరూపం బవాచ్యం బచింత్యం బసంతం బసంగం బఖండం బబాధ్యం బబోధ్యం బసాధ్యం బభేద్యం బవిచ్ఛేద్య

మాద్యంతశూన్యం బజంబప్రమేయం బవిజ్ఞేయమభ్యేయమన్యంశ్య
మన్యక్తమగ్రహ్యమధ్యాత్మమేకం బహుపం బసాఖ్యం బంక్తం
బశుక్లం బకృష్ణం బవీతం బవీనం బసూత్తం బదీర్ఘం బక్రాన్యం
బబాహ్యంతరం బక్షరం బవ్యయం బింద్రియాగోచరం బప్రత్యక్ష్యం
బనిర్దేశ్యమాద్యం బద్భుక్త్యం బకంపం బబత్త్యం బప్రప్తం బశెద్ధం
బసంస్పర్శభూతం బహుపంబ సుస్వాదుగంధం బవాక్త్యానస్పృశ్యమై
పూర్ణమై సిత్యమై సత్యమై శుద్ధమై బుద్ధమై ముక్తమై శాంతమై కేవ
లంబై నిరాకారమై సచ్చిదానందరూపాత్మనై తన్యమై సర్వభూతో
రుదేహేంద్రియప్రాణహృద్బుద్ధ్యహంకారచిత్తాదివృత్త్య ప్రపంచంబు
నాడిత్యుః డీవిశ్వమెల్లఁ వెలింగింపఁగాఁ జేయురీతిం బ్రకాశింపఁగా
జేయఁగా నాక్షిన్వై యాకాసం బేకమై సర్వభాండంబులం దంతటఁ
లోపలఁ వెల్పులన్నిండి యున్నట్టు లాకాశవాయుగ్నివాత్సామి
నానావిధాకేవభూతంబులందంతటఁ నిర్విలిప్తుండవై యుండి కర్తృ
త్వభోక్తృశ్చిమంతృత్వభర్తృత్వహర్తృత్వము ల్నమరూపక్రియో
పాధివర్ణాశ్రమంబు ల్లుణంబు ల్వివేకావివేకంబులఁ శోకమోహం
బులుఁ లేక యీష్టూలసూక్ష్మాదులఁ బాగరస్వప్నసుప్త్యాదులఁబం
చభూతంబులఁ బంచకోశంబులఁ జూచుచుఁ నిర్వికారుండవై నిర్వి
కల్బుండవై నిర్విచేష్టుండవై నిష్ప్రపంచుండవై నిర్విశేషుండవై నిర్గుణ
బ్రహ్మామాత్రుండవై యొప్పునీదివ్యతత్త్వంబు నీనశ్కృపాసంభృ
తాంచత్కటాక్షంబుచేతం గనుంగొంటి దేవా నమస్తే నమస్తే
నమస్తే నమః.

టీ. శ్రీరామరామ-శ్రీ=బ్రహ్మవిద్యాహుపిణి యైనలక్ష్మీదేవితో, రామ=శ్రీ
డించునట్టి, రామ=శ్రీరామ, శ్రీలోకాభిరామ=మూఁడు లోకములకు [ఆనఁగాః
భూర్భువస్సువర్లోకములకు, విషయములు భూలోకమనియు, నింద్రియములు, భువర్లో
కమనియు, దేవతలు, (ఇంద్రియాధిదేవతలు) సువర్లోకమనియుఁ జెప్పఁబడును] ఆభిరా
మఃమనోహరుడ(పర్యలోకములను, పరబ్రహ్మమును ప్రేమించుచున్నవియని భావము)
పరంధామ-పరం=పరా పరాప్రకృతుల కతిరిక్తమైన, ధామ=స్థానము లేక లేజస్సు
కలవాఁడా, నిస్కేమ = కామము, లేక, కామాదిశక్తువులు లేనివాఁడా, సంపూర్ణ

కామా=కోరికదగినవిషయము లేనివాడ. తానే యానందరూపుడు కావున దనకుఁ గావలసిన దెద్దియు లే దనుట. (ఇది నిష్కామత్వమునకు హేతువు). బుధేంద్ర - సోమ - బుధేంద్ర = విద్వాంసులయొక్క, అంతరంగ = మనస్సులనెడు, అబ్ధి = సముద్రమునకు, సోమా = చంద్రునివంటివాడగా, అస్థివ్యూహమా - అనత్ = ప్రకాశించుచున్న, నిన్య = శ్రేష్ఠమైన, నామ = పేరుకలవాడగా, విరాజన్ముఖస్తోమ - విరాజత్ = ప్రకాశించుచున్న, గుణ = శాంతిదాంభ్యాదికశ్యామగుణములయొక్క, స్తోమ=సమూహము గలవాడ. యష్టత్ప్రకాశస్వరూపంబు = నిజ్ఞానరూపము, అవాచ్యంబు = చెప్పబడు కళ్యణము కానిది. అనింత్యంబు = మనసుచే ధ్యానించుటకు నలవి కానిది, అనంతంబు = అంతము (నాశము, లేక, తుది) లేనిది, అసంగంబు=జేనితోనుసంబంధింపనిది, అఖండంబు=సర్వవ్యాపకమైనది పరిచ్ఛేదములే లేనిది. అబాధ్యంబు=కాలాదులచే గాని జ్ఞానముచే గాని నశింపనిది. అబోధ్యంబు=బుద్ధికి గోచరము కాకుండుటచే తెలిసికొనుట కశక్యమయినది (యథార్థసీతిలో బ్రహ్మమునకంటె భిన్నమగుపదార్థములేగు. కావున “బ్రహ్మమును తెలిసికొనుచున్నాను” అనుటయే సంభవింపదు). అసాధ్యంబు=ప్రమాణములచే గాని యుక్తులచే గాని సాధించుటకువీలులేనిది (అనగా నిత్యనిర్ధమైనది), అభేద్యంబు=తనకంటె (అత్తకంటె) వేరై యున్నదని భేదించుటకు వీలులేనిది, అవిచ్ఛేదంబు=పరిచ్ఛేదములు లేనిది, (లేక శస్త్రములచే భేదించుటకు వీలులేనిది, అద్యంతకూన్యంబు=మొదలు తుద యనునది (లేక, అంతట నిండియుండునది), అజంబు=ఉత్పత్తి లేనిది, అప్రమేయంబు=ప్రమాణములకు గోచరముకానిది, అవిశ్రేయము=జ్ఞానమునకు గోచరముకానిది, (లేక, “ఇట్టిది యని ఏదియో యొక ప్రకారముగ తెలిసికొనుటకు” వీలులేనిది), అధ్యేయము=ధ్యానమున కగమ్యమైనది [వేటొకధ్యాత (ధ్యానముచేయువాడు) లేడు, కావున బ్రహ్మమును ధ్యానించుట సంభవింపగు.] అద్యంత్యము=తనకంటె భిన్నమగునది, లేక, సాటిలేనిది, అవ్యక్తము=ప్రపంచబ్రాంతిచే స్పష్టము కానిది, అగ్రాహ్యము = ఇంద్రియములచే గ్రహించుట కశక్యమైనది. “పరాంబిభా నిన్యత్ప్రణత్యైయంధూ సస్తాపరాత్ పశ్యతి నాంతరాత్క్ష” = “పరమేశ్వరుఁ డింద్రియముల బహిర్ముఖముగఁ గావించెను. కావునఁ బురుషుడు బహిర్ముఖముగా చూచునుగాని యంతరాత్మనుఁ జూడనేరడు” అనుశ్రుతి ఈ విషయంబున ప్రమాణము, లేక కర్మాదులచే గ్రహించుట వీలులేనిది [“సర్వజ్ఞానప్రజయానధనేన” = “కర్మసంతానము ధనము మొదలగునవి బ్రహ్మమును (మోక్షమును) సాధింపనేరవు.” అనుశ్రుతి ఇందుకు ప్రమాణము], అధ్యాత్మ్యము=అత్మకు సంబంధించినది (అనగా అత్మయే యనుట). ఏకంబు=అద్వితీయమైనది (అనగా: స్వజాతీయభేదములు లేనిది), అరూపంబు=రూపగుణములేనిది, అనాఖ్యంబు=పేరులేనిది, అరక్షంబు=యొరుపు కానిది, అశుక్లంబు=తెల్లనిది కానిది, అకృష్టంబు=నల్లనిది కానిది,

అశీతంబు=పచ్చనిది కానిది, అపీనంబు=బలిసినది కానిది, అమాత్మంబు=గన్నది కానిది, అదీర్ఘంబు పొడవైనది కానిది, అచృస్థంబు=పొట్టిది కానిది, అవాఙ్మంతరంబు=లోపల వెలుపల లేనిది, అక్షరంబు=నాశరహితమైనది లేక కూటస్థరూపమైనది, అస్త్రియంబు=నాశరహితమైనది (లేక, శ్రీశించువృక్షానములేనిది,) ఇంద్రియగోచరంబు=ఇంద్రియములకు గోచరము కానిది, అప్రత్యక్షంబు=విచారించుటకు వీలు లేనిది, అగ్రస్త్యంబు=“ఇట్టిది” అనినిరూపించిచూపుటకు వీలు లేనిది, అద్యంబు=అనాదినిర్భయమైనది, అద్యుత్తంబు=సర్వసాక్షి యగుటచే దేనికిని ద్యుత్తము కానిది. ఆకంపంబు=చాంచల్యము లేనిది, అలక్ష్యంబు=అక్షణావృత్తిచే గుఱుతంచట, కళకృతమైనది (లేక అత్యంతస్థి అవ్యాప్తి అసంభవము అనుదోషముల లేకుండునట్లు అక్షణముచెప్పబడు వీలు లేనిది (“ఇది కళపదార్థము” అని గుఱుతించుటకు వీలు గలుగజేయవలెన్నాము అక్షణమని ద్ద్యుత్త అట్టిచిహ్నముచే నిర్ణయింపబడుపదార్థము అక్ష్యమనియుఁ జెప్పబడును. అక్షణము అక్ష్యమందుమాత్రమే యుండక అక్ష్యములు కానిపదార్థములందును కూడా నున్నయెడల సతివ్యాప్తి దోషమిట్లు మనియు అక్ష్యము అగుపదార్థములయందే కొన్ని చోట్ల లేకుండిన అవ్యాప్తి దోషమిట్లుమనియు, అక్ష్యములయందంతటను బాత్తుగనే లేకుండిన అసంభవదోషమిట్లుమనియుఁ జెప్పబడును. “కొమ్ములందుట గోవునకు అక్షణము” అంచెప్పిన సతివ్యాప్తిదోషము వచ్చును. ఇచ్చట అక్ష్యము లైనగోవులయందు “కొమ్ములందుట” యనుఅక్షణ మున్నను వానికంటె వేరగు మహిషులయందు కూడా నది కలదుగదా. ఇట్లే ఎఱ్ఱగానుండుట యావునకు అక్షణము అనినయెడల తెల్ల యావులయందు దీలక్షణము లేకుండుటచే నవ్యాప్తి “గిట్టలు చీలకుండునది యావు” అని నచో నాలక్షణ మావులయందు బాత్తుగనే లేదు. కావున నసంభవదోషము వచ్చునని తెలిసికొనవలయును. అలిప్తంబు=దేనిలోను సంబంధపడక దేనివికారముల నంటక నుండునది, అశబ్దంబు=శబ్దగుణము లేనిది, అసంస్పర్శభూతంబు=స్పర్శగుణము లేనిది లేక కానిది, ఆరూపంబు=రూపగుణము, లేక నాకారము లేనిది, అనుస్వాదుగంధంబు=రసగంధములు లేనిది, అవాక్తానసప్రాప్త్యమై = వాక్తాననుమ మనస్సునకు, సగోచరమై, పూర్ణమై=అంతటనిండినదై, నిత్యమై=కాశ్యతమై, సత్యమై=సత్రాస్థరూపము గలదియై, శుద్ధమై=నిర్మలమై, బుద్ధమై=జ్ఞానరూపమై, లేక జ్ఞానముచేఁ జెలి యుదగినదై, ముక్తమై=ప్రకృతिसంబంధము లేనిదై, కాంతమై=సంక్షోభము లేనిదై, కేవలంబై=అద్వితీయమై, లేక నిరాకారమై, నిరాకారమై = అవయవములు లేనిదై, సచ్చి...స్వమై=సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద = ఆనందము, రూప= రూపములు గల, అత్త=కూటస్థరూప మైన, చైతన్యమై=జ్ఞానమై, సర్వ...సంబుక్-సర్వ భూత=సమస్త భూతములయొక్క, ఉదాదేహ=స్థూలాదిదేహములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణములు, హృత్=మనస్సు బుద్ధి, అహంకార=అహంకారము,

చిత్త=చిత్తము, ఆది=మొదలయిన, దృశ్య=దృశ్యమైన; ప్రపంచబుక్ = జగత్తును, ఆదిత్యుడు = సూర్యుడు, ఈవిశ్వమెల్లఁ = ఈ ప్రపంచ మంతయు, వెలిగింపఁగాజేయురీతిఁ=ప్రకాశింపఁజేయునట్లు, ప్రకాశింపఁగాజేయుఁగాఁ=ప్రకాశింపజేయుచుండఁగ, సాక్షివై=ద్రష్టవై, ఆకసంబేకమై=అకాశ మొక్కటియై, సర్వ...లందంతటఁ=సర్వ=సమ స్తములైన, భాండంబులందంతటఁ=ఘటములయందంతటఁ, లోపలఁ వెల్పులఁనిండియున్నట్టులు, అకా...లందుఁ=అకాశ=అకాశమునందును, వాయు=వాయువునందును, అగ్ని=అగ్నియందును, వాః=జలమునందును, భూమి=భూమియందును, నానావిధ=అనేకవిధములైన, ఆశేష=మిగులు లేని, భూతంబులఁబుక్=జంతువులయందును, అంతటఁ=నిర్విల్లిప్తుండవై యుండి=సంబంధము లేనివాడవై యుండి, కర్తృ...ములు=కర్తృత్వ=ఒక దానినిజేయువాడుగానుండుట, భోక్తృత్వ=ఒక దాని ననుభవించువాడుగానుండుట, మంతృత్వ=సంకల్పించువాడుగానుండుట, భర్తృత్వ=పోషించువాడుగానుండుట, హర్తృత్వములు=సంహరించువాడుగానుండుట యనునవి, నామ...బులు=నామ=పేరు, రూప=అకారములు, క్రియ=పనులు, ఉపాధి=అవరణములు, విర్ల=బ్రాహ్మణాదిజాతులు, అశ్రమములు = బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు, గుణంబులు=సత్వరజస్తమోగుణములు, వివేకావేకంబులు=జ్ఞానాజ్ఞానములు, శోకమోహంబులును = దుఃఖము అజ్ఞానమును, లేక=లేనివాడవై, ఈర్ష్యలనూత్నైగులఁ=స్థూలసూక్ష్మశరీరములను, జాగరస్వప్నసుషుప్త్యాదులఁ=చైతన్యప్రమథపులను, పంచభూతంబులఁ=అకాశాదిభూతిములను, పక్షికోశంబులఁ=అన్నమయాదికోశములను, చూచుచుఁ, నిర్వికారండవై=వికారము లేనివాడవై, నిర్విచేష్టండవై=కార్యములు లేనివాడవై, నిష్ప్రపంచండవై=ప్రపంచము లేనివాడవై, నిర్వికేషండవై=వికేషములు, (అనఁగాఃధర్మములు లేనివాడవై, నిష్కణబ్రహ్మహృత్తండవై=గుణసూన్యడగు బ్రహ్మవేత్తయై, ఒప్పునీ...తత్త్వంబులఁ=ఒప్పు=ప్రకాశించుచున్న, నీ=నీయొక్క, దివ్య=శ్రేష్ఠమైన, తత్త్వంబులఁ=యథార్థస్వరూపమును, నీ...చేతఁ=నీ=నీయొక్క, సతే=శ్రేష్ఠమైన, కృపా=కరుణతో, సంఘట=నిండిన, అంచతో=ఒప్పుచున్న, కటాక్షంబుచేతఁ=కడిగొంటిచూపుతో, కనుగొంటిఁ=చూచితిని, దేవా=ఓమహాత్మా ! లే=నీకు, నమః=నమస్కారము.

తా. బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి యగుసీతాదేవితో శ్రీడించునట్టియు భూర్భువస్సువస్థోకములకు (అనఁగా సర్వేంద్రియములకును) సురనరపశుపక్ష్యాదులకును మనోహరుండవైనట్టియు శ్రీరాక్షరపురుషులకంటె నతిరిక్త మగుసానముగలిగినట్టియు శతకయంత్రప్రకాశము గలిగినట్టియు) స్వయముగా నానందస్వరూపుడగునగుటచేతను సర్వజను లానందమునే కొరచుండుటచేతను స్వయముగాఁ గోరఁబడవలసిన యర్థము

లేకపోవుటచేత శోక్కియే లేనట్టియు జ్ఞానులనుసన్నులను చంద్రుడు సముద్రము ను
 పొంగంజేయునట్లులనింపం జేయునట్టియు నోశ్రీరామా నీనామ మతిపవిత్రము నీకుఁ
 గలసద్గుణము లత్యధికములు. నీ దగువిజ్ఞానస్వరూపము వాక్కునకుఁ గాని మనస్సు
 నకుఁ గానిగోచర మగునది (అనఁగా “ఇట్టిది” అని చెప్పటకుఁ గాని యూహించుటకుఁ
 గాని వీలు) కానిది. తుద మొదలు విభాగములు గలపదార్థములను గూర్చి మాత్రమే
 లోకమున వ్యవహారములు జరుగుచున్నవి. నీస్వరూపమునకు నట్లు ఆద్యంతములు గాని
 విభాగములు గాని లేవు. కావున నెట్టివ్యవహారంబును దానినిగూర్చి (నీయథార్థస్వ
 రూపమునుగూర్చి) ప్రవర్తింపవు. మఱియు నీస్వరూపము దేనితోను యేవిధమయిన
 ట్టియు సంబంధము కలదికాదు. సత్యస్వరూప మగుటచేఁ బ్రపంచమునె బాధనొం
 దునది కాదు. అద్వితీయ మగుటచేఁ చెలియఁబడఁదగినది (తనకంటె నన్యుం డగుపురు
 షునిచే నెఱుంగఁబడునది) కాదు. నిత్యశుద్ధ మగుటచేఁ బ్రమాణములచే నాధింపఁదగి
 నది కాదు. నిరాకార మగుటచే ముద్గరదులచే భేదంపఁబడుటకు గాని ఖాద్గాదులచే
 జీల్పంబడుటకుఁ గాని శక్యముకానిది. సర్వవ్యాపక మైనది. ఉత్పత్తి లేనది. కారణ మగు
 రెండవపదార్థ ముండుటకే వీలు లేకపోవుటయు అట్లున్న యెడల జడత్వంబును ప్రపంచ
 మునకు సాక్షి లేకపోవలసివచ్చుటయును ఆనవస్థాదోషంబును గలుగుటయు హేతు
 వులు. ప్రమాణము ప్రమాత ప్రమేయము అనుత్రిపుటి భ్రాంతినిర్ధమేయగుటవలనవా
 వ సన్నితిలో విచారించినఁ బ్రమాణములకు గోచరముకానిది. పయన నిరూపించినకార
 ణములేవలననే జ్ఞానముచేఁ చెలికొనుటకుఁ గాని ధ్యానము నాశ్రయించి ధ్యానించు
 టకుఁ గాని తరము కానిది. సాటిలేనిది. ప్రపంచభ్రాంతియుండుటచే స్పష్టము కానిది.
 స్వభావముగా నెట్లున్నను స్పష్టముగాఁ చెలియఁబడినది. కర్తాదులచే గ్రహింపరాని
 ది. స్వస్వరూపభూత మైనది అద్వితీయమైనది. నామరూపములు లేనిది. ఎఱుపు తె
 లుపు నలుపు పసుపు మొదలగువర్ణములు కాని లావు సన్నము పొడవు కుఱుచఁదన
 ము మొదలగు నవయవసంస్థానభేదములు కాని లోపల వెలుపలయును విభాగములు కా
 నిలేనిది. నాశము కాని క్రమక్రమముగా క్షీణించుస్వభావముకాని లేనిది. ఇంద్రియ
 ములపఁ గాని యూహకు (అనఁగా చిత్తమునకు, ఇది సంశయాత్మక మగుచిత్తవృత్తి)
 బుద్ధికే గాని గోచరము కానిది. విచారనిర్ణయములకు నశక్య మైనది. అనాదియైనది.
 తా నెద్దానిచేతను జూడంబడక నన్నిటినిఁ జూచునది. చాంచల్యము లేనిది “ఇట్టిది
 బ్రహ్మస్వరూపము” అని లక్షణము చెప్పటకు వీలులేనిది. సర్వప్రపంచమునందును
 శాశ్వతమిదియున్నను ఏవికారములతోను సంబంధము లేనిది. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము
 లనుభూతగుణములు లేనిది. మఱియు వాక్కునకును మనస్సునకు గోచరముకాని దయ్య
 ను, త్రికాలములయందు సత్రాస్వరూపముతో (సత్యస్వరూపముతో) నుండి ఎట్టికలి

యనులేక నిర్లమై జ్ఞానమాలిగగ్నమై ప్రకృతితోఁగలియక నాకారములు లేకఁ
సత్యజ్ఞానానంద మాత్తమై సప్రకాశరూపము సూర్యుఁడు సర్వప్రపంచమును ప్రకా
శింపఁజేయునట్లు శరీర ప్రాణమనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తదు లగుసర్వదృశ్యపదార్థములను
బ్రహ్మశింపఁజేయుచున్నది. (తెలిసికొనుచున్నది.) ప్రకాశమే జ్ఞానమని ఇదివఱకే పెక్కు
మాటులు నిరూపించియున్నాము. ఇట్లు సీస్వరూపము సర్వప్రకాశకమయినది యగుట
చేతసీవు సర్వసాక్షివి. సాక్షివగుటయేకాదు. ఆకాశమొక్కటేయయ్యగు సర్వపదా
ర్థములయొక్కయు లోపలనువెలుపలను వానితో (ఆపదార్థములతో) కొంచెమైనను
సంబంధింపకయే నిండియున్నట్లు సీవును పంచభూతములయందును వానివలనఁ బుట్టిన
సర్వపదార్థములయందును సంబంధరహితుఁడవయి నిండియేయున్నావు. వాస్తవస్థితిలో
సీకును జీవులకును భేదమేలేదుకదా. ఇట్లైనను కర్తృత్వాదులును ప్రప్రృత్వాదులున్న
జ్ఞానాజ్ఞానాదులును నామము రూపము కర్తృవర్ణాశ్రమములు మొదలగు నుపాధులును
లోకమోహములును సీకు లేవు. ఇవి యన్నీయు జీవునకు నన్నట్లు తోచుచున్నను అది
(అట్లు తలంచుట) భ్రాంతియేకదా! కావున సీకు వికారములుగాని సంకల్పవికల్పములు
లేక కల్పనాభేదములుకాని చేష్టలుకాని ప్రపంచముతో సంబంధములేక సంక్షోచవికా
సములుకాని ఇంతయే! ఏవిధములగు ధర్మములుగానిలేవు. మూలాదిశరీరములను జాగ్ర
దాద్యవస్థలను అకాశాదిభూతములను అన్నమయాదికోశములను ఇవి నాకు తెలిసినవి.
యివి నాకు తెలియవు. అని జ్ఞానాజ్ఞానరూపములలో నేదియొక్కవిధముగాఁ బ్రకాశో
శింపఁజేయుచున్నావు. చిత్తవృత్తి దేనిపైఁ బ్రసరించునో అది తెలియబడిన పదార్థ
మనియు దేనిపైఁ బ్రసరింపదో అది తెలియబడని పదార్థమనియు వ్యవహరింపబడుచుం
డుట లోకానుభవసిద్ధము కావున జ్ఞాన (త) రూపముతో పదార్థములు ప్రకాశించి
నను ఆజ్ఞాన (త) రూపముతోఁ బ్రకాశించిన సదృష్టికి (అనగా “సీవు సాక్షివి”
అనుటకు) నాటక మేమియు రాదు. దేశపరిచ్ఛేదము గల (అనగా సర్వ వ్యాపకము
కాని) చిత్తవృత్తి ప్రసరింపలేకపోయినను సర్వవ్యాపకమౌడ ఎగునీ కట్టి విప్పు మేమి
యు కలుగనక్కఱలేదుగదా. ఇట్లుండినను లోకులు భ్రాంతిచేఁ దమ (చిత్తవృత్తి ప్రస
రింపలేక పోవుటవలనఁ గలిగిన) యజ్ఞానమును నీయందు(అర్థ యందు)అర్థోపించుదురు.
సప్రకాశము చిత్తవృత్తిమూలముననే యభివ్యక్తముకావలసియుండుటచేత అచిత్తవృ
త్తి ప్రసరింపలేనిచోట సప్రకాశముకూడ ప్రసరింపలే దని భ్రాంతివలనఁ దోచుచు
న్నది. ఇది యథార్థము కానేరదు కదా! ఓనిర్గుణబ్రహ్మరూపా! మీకరుజాకటాక్ష
మువలన నేను సీయథార్థస్వరూపము నెఱుంగఁగలిగితిని. ఓస్వప్రకాశస్వరూపా! సీకు
ముష్కాటు నమస్కారము.

ఉండ్రవజ్రము. —

విశ్వాంతరావాసక విశ్వమూర్తి! విశ్వజ్ఞ విశ్వోదర విశ్వసంద్యా
విశ్వాక్ష విశ్వాతిగ విశ్వసాక్షి! విశ్వాది విశ్వేశ్వర విశ్వయాపా. 4

టీ. విశ్వాంతరావాసక-విశ్వ - ప్రపంచముయొక్క, అంతర = లోపల, అవా
సక = నివసించువాడ, విశ్వమూర్తి = ప్రపంచమే యాకారముగ గలవాడ, విశ్వజ్ఞ =
సర్వమును తెలిసికొనువాడ, విశ్వోదర-విశ్వ = ప్రపంచము, ఉదర = గర్భగోళమునందు
గలవాడ, విశ్వసంద్యా = ప్రపంచముచే ననుష్ఠరింపబడువాడ, విశ్వాక్ష = సర్వరూ
పుడగుటచే ననేకసంఖ్యగలనేత్రములతో (అనగా: నేత్రాదిసర్వావియుయులతో
నొప్పవాడ) విశ్వాతిగ = ప్రపంచము నతిక్రమించి వెలుంగువాడ, విశ్వసాక్షి = ప్ర
పంచమునకు (లేక సర్వమునకు సాక్షిభూతుడనై యుండువాడ), విశ్వాది = ప్రపంచ
మునకు నాదికారణభూతుడ, విశ్వేశ్వర = ప్రపంచమునకు నియామకుడ, విశ్వయా
పా = ప్రపంచమే యాకారముగాఁ గలవాడ (విరాట్పురుషుడ).

తా. మఱియు నీవు ప్రపంచమునం దంతము ప్రపంచమునకంటె వేఱుగా
నివసించుచున్నావు అట్లున్నను ప్రపంచము నీకు స్వరూపభూతమయ్యెయ్యున్నది. ప్ర
పంచాధ్యక్షమున కాధారము నీవేకదా. సర్వసాక్షివిద్యును సర్వజనులచే స్తోత్రము
చేయబడుచు (అనగా ఆత్మరూపుడనునె లెలియక) భిన్నుడవనుతలంపుతో నుపాసిం
పబడుచునున్నావు. నాప్రసంగిలో జీవుడుకూడ సాక్షియే కావున వానికంటె భి
న్నుడగునైవము ప్రత్యేకముగా లేడుకదా. ఈ ప్రపంచమునంతయు కుక్షియం దుం
చుకొని ప్రోచుచున్నావు. ఈ ప్రపంచమునకు కారణభూతుడవు, ప్రభువవు. విరాట్పు
రుషుడవు.

ఉపేండ్రవజ్రము. —

నిరీశ నిష్కారణ నిర్వికల్పా, నిరీహ నిర్వాణద నిర్వికారా
నిరామత్మా నిర్గుణ నిర్విశేషా, నిరంతరానంద వినిశ్చితాత్మా. 5

టీ. నిరీశ = మఱియొకనియజ్ఞకు లోబడనివాడ, నిష్కారణ = నిష్పటికి (నొక
రీతిగా నుండువాడ వగుటచే వేరొకకారణము లేనివాడు) నిర్వికల్పా = సంకల్ప
వికల్పములులేనివాడ, నిరీహ = కామములు లేనివాడ, నిర్వాణద = మోక్షము నొసం
గువాడ, నిర్వికారా = ఉత్పత్తి మొదలగువికారములులేనివాడ, నిరామత్మా = వ్యాధు
లు (లేక దోషములులేనివాడ), నిర్గుణ = గుణములు లేనివాడ, నిర్విశేషా = భేదములు
(లేక భర్తములు లేనివాడ), నిరం...తాత్మా - నిరంతర = న్యూనాధికభేదములు లేని,
ఆనంద = పరమానందముచే (పరమానందమునబట్టి), వినిశ్చిత = నిశ్చయింపబడిన,
ఆత్మా = స్వరూపముగలవాడ.

తా. నీకు మఱియొక ప్రభువు కాని కారణము కాని కల్పనాభేదములు అనగా...
 “ఇతఁ డిట్టివాఁడు ఇట్టివాఁడు కాఁడు” అనుస్వనహరములుకాని చేష్టలు కాని వికారములుకాని వ్యాధులు మొదలయినవికాని గుణములుకాని ఇంత యేల ఏవిధములగు ధర్మములుగాని లేవు. నీవే మోక్షము నొసంగువాఁడవు. పరమానందస్వరూపుడవు నగుటచే మహాత్ములు లోకకానందమునుబట్టి నీస్వరూపమును నిర్ణయింతురు.

పృథ్వీపుత్రము.—

చరాచరకృతప్రపంచమయనర్వసంసారభృ

క్ష రాక్షరవిలక్షణాగతవికారచిల్లక్షణా

పరాపరసనాతనా పరమపావనోద్వ్యోతనా

పురాణపురుషోత్తమాపురుషపూర్ణవిద్యత్తమా

6

టీ. చరా...క్షణా-చర=జంగమరూపమైనట్టియు, అచర=స్థావరరూపమైనట్టియు, కృత=మాయాకార్యమైనట్టియు, ప్రపంచమయ=ప్రపంచమేస్వరూపముగాఁ గల, నర్వసంసార=సంసారమునంతయు, భృక్ష=ధరించిన, క్షర=దేహాదిక్షరములకంటెను, అక్షర=కూటస్థునికంటెను (ఈకూటస్థుఁడే సంసారి. క్షరమే సంసారము), విలక్షణా=వేఱగువాఁడు, గతవి...క్షణా-గత=పోయిన, వికార=జన్మాదివికారములుగల (అనగా నిర్వికారమైన), చిత్=జ్ఞానమే, లక్షణా=రూపముగాఁ గలవాఁడ, పరా...తనా-పరా=ప్రకృతికంటె కూటస్థునికంటె, ఆపర=అపరాప్రకృతికంటె శరీరాదులకంటె, లేక మాయకంటె, సనాతన = అనాదియుగువాఁడ, పర...తనా-పరమ=మిగుల, పావన = పరిశుద్ధమైనవాఁడ, ఉద్వ్యోతనా=సర్వమును బ్రకాశింపఁ జేయువాఁడ, పురాణపురుషోత్తమా-పురాణపురుష=అనాదులగు క్షరాక్షరపురుషులకంటె, ఉత్తమా=శ్రేష్ఠుఁడ, పురుషపూర్ణవిద్యత్తమా-పురుష=కూటస్థునితత్త్వమును, పూర్ణ=సర్వపరిపూర్ణమైన బ్రహ్మతత్త్వమును, విద్యత్తమా=తెలిసినవారలలో శ్రేష్ఠుఁడ (బ్రహ్మ యద్వితీయుండు కావున నాయన తన్నుఁ దానే తెలిసికొనవలయును కాన మఱియొకనిచేఁ జెలియఁబడదనిభాషము.)

తా. స్థావరజంగమరూపమైనప్రపంచమే సంసారము క్షరము. దానిని ధరించు సంసారియే జీవుఁడు. ఇతఁడే కూటస్థుండు. భ్రాంతిచే సంసారము కలవాఁడుగా భావింపఁబడుచున్నాఁడు. వీరిరువురికంటె నీవు భిన్నుఁడవు. నిర్వికారమైన జ్ఞానమే (అనగా సంకోచవికాసాదులు లేనిజ్ఞానమే) నీస్వరూపము. ఈక్షరాక్షరములు రెండును నీయందే కల్పింపఁబడినవి కావున నీవు వీనికంటె ననాదివి నిర్మలుఁడవు. సర్వప్రకాశకుఁడవు. పురాణ పురుషోత్తముఁడవు. స్వప్రకాశుఁడవు. (అనగా నిన్ను నీవే తెలిసికొందువు. వాస్తవస్థితిలో నీకంటె నన్యుఁడులేడు కదా).

భుజంగప్రయాతము. —

పరంధాను దివ్యప్రభావాభిరామా
పరాకాశ సంపూర్ణభవ్యప్రకాశా
పరానంద ! దేవాధిపా ; విశ్వతుండా
పరానంద ! సచ్చిత్స్వభావాత్మరూపా !

టీ. పరంధాను-పరం=సర్వోత్తమమైన ముక్తియే, ధామా=స్థానముగాఁ గల
వాడ (లేక సర్వోత్తమమైన ప్రకాశముకలవాడ), దివ్య . రామా-దివ్య=శ్రేష్ఠమైన,
ప్రభావా=సామర్థ్యముచేత, ఆభిరామ=మనోహరుడ, పరాకాశ = చిదాకాశస్వరూ
పుడ, సంపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైన, భవ్య=శ్రేష్ఠమైన, ప్రకాశా = సర్వప్రకాశము
గలవాడ, పరానంద=పరమానందమున కాశ్రయుడ, దేవాధిపా = సకలదేవత
లకు (లేక సకలేంద్రియమునకు నధీశ్వరా), విశ్వతుండా - విశ్వ= సర్వప్రపంచము,
తుండా= గర్భమునందుగలవాడ, పరానందసచ్చిత్స్వభావాత్మరూపా = సచ్చిదానంద
స్వరూప.

తా. సప్రకాశము (లేక నిష్కానము మోక్షము) సర్వోత్తమమైనది సప్రభావ
మునకు మిత్ర లేదు. సర్వజనమనోహరుడవు చిదాకాశరూపుడవు. సర్వవ్యాపకమైన
స్వప్రకాశము కలవాడవు. పరమానందమున కాధారభూతుడవు. సర్వేంద్రియము
లను బ్రార్థింపఁజేయుదుంటుంటే వాని కధీశ్వరుడవు. ప్రపంచమును గర్భమునం
దుంచుకొనినవాడవు. సచ్చిదానందరూపుడవు.

క. మాయాప్రతిబింబేశ్వర

మాయామయదివ్యదేహ మాయాతీతా

మాయావి మాయమాయా

మాయారహితాత్మ తత్త్వమయ జయరామా.

రి

టీ. మాయా ప్రతిబింబేశ్వర-మాయా ప్రతిబింబ=మాయయందు ప్రతిబింబించి
నట్లే, ఈశ్వర= ఈశ్వరుడ, మాయా . దేహ-మాయామయ=మాయారూపమైన, దివ్యదే
హ = శ్రేష్ఠమైన శరీరముగలవాడ, మాయాతీతా=మాయ నతిక్రమించినవాడ, మా
యావి=మాయగలవాడ, మాయమాయా = మాయను నశింపజేయువాడ, మాయా
...రామా-మాయా=మాయచే, రహిత=శూన్యమైన, అతత్త్వ తత్త్వమయ=జీవుని యథా
భావస్వరూపమే స్వరూపముగాఁగల, జయరామా=శ్రీరామా !

తా. ఓ శ్రీరామా మాయయందుఁ బ్రతిబింబించినవాడని చెప్పఁబడు నిశ్చయం
డు నివే. నిశరీరము మాయామయమైనది. నివు మాయ నతిక్రమించినవాడవు.

మాయాపంతుడవు. (అనగా : మాయచే సర్వవ్యవహారముల జరిగించువాడవు). మాయను నశింపజేసి భ్రావమును బ్రకాశింపజేయునువు. యథార్థస్థితిలో నీయందు మాయ బాత్తుగ నేలేదు.

క. భూతకర! భూతభావర, భూతభరణ! భూతహరణ! భూతావాసా!

భూతేశ్వర! భూతాశ్రయ, భూతాశ్చక్! భూతసాక్షి! భూతాత్మ! వారీ. 9

టీ. భూతకర = పంచభూతములను సృజించినవాడ, భూతభావన = జీవసమూహములచే ధ్యానింపబడువాడ, జీవసమూహములను తనస్వరూపమును ధ్యానించునట్లు చేయువాడ, భూతభరణ = పంచభూతాత్మకప్రపంచమును రక్షించువాడ, భూతహరణ = తమోగుము నాశ్రయించి భూతముల సంహరించువాడ, భూతావాసా = భూతములయందు అంతర్యామియై ఉండె నివసించువాడ, భూతేశ్వర = సమస్తభూతములను స్వకార్యములయందు బ్రేరేపించు ప్రభువైయుండువాడ, భూతాశ్రయ = సర్వభూతములకు నధిపానభూతుండవైనవాడ, భూతాశ్చక్ = సర్వభూతములే స్వరూపముగాఁగలవాడ, భూతసాక్షి = భూతములకు సాక్షియగువాడ, భూతాత్మ = నీవే భూతములైయున్నవాడ, వారీ = నారాయణ (లేక) సంసారనాశక.

తా. ఓ నారాయణా! నీవు జీవునిచే స్వస్వరూపములు ధ్యానింపం జేయుదువు. సర్వజంతువులను సృజింతువు. పెంతువు. సంహరింతువు. ఆభూతములయం దాత్మరూపముతో నివసించువు. మఱియు సకలభూతములకు నధిపతివై మూఢారభూతుండవై సాక్షివై వున్నాడవు. నీవు సర్వభూతములును నీవు, నీవే సర్వభూతములు.

ప్రగ్విజి.—

యోగయోగాంగసంయుక్తయోగప్రియా

యోగముద్రాన్వితా! యోగనిద్రాంచితా

యోగలక్ష్మ్యవనా! యోగసిద్ధిప్రదా

యోగమాయాశ్రమా! యోగయోగీశ్వరా.

10

టీ. యోగ ..యుక్త-యోగ = మంత్రలయ హత రాజయోగాదియోగములతో ను, యోగ = ఆయోగములయొక్క (లేక, అంగు ముఖ్యమయిన రాజయోగముయొక్క), అంగ = అమమము లగయమనియమామలతో, సంయుక్త = కూడుకొనినవాడ, యోగప్రియా = ఆరాజయోగమునందు ఇష్టముఁగలవాడ, యోగముద్రాన్వితా = జీవబ్రహ్మకృతమును వెలుపుయోగముద్రతో (అంగుష్ఠతర్జనీసంయోగము యోగముద్ర) గూడినవాడ, యోగనిద్రాంచితా-యోగనిద్ర = నిర్వికల్పసమాధి యనెడలో నివృత్తిపంచస్థితిచే, అంచిత = ఒప్పుచున్నవాడ, యోగ...వనా-యోగ = యోగముచేత, లక్ష్మ్య = గుణుతింపందగిన (లేక ధ్యానము చేయదగిన జీవేశ్వరులను, అవనా = రక్షించు

వాడ, యోగశిద్ధిప్రదా-యోగ=యోగములయొక్క, సిద్ధి = సిద్ధిని, ప్రదా = ఇచ్చువాడ, యోగ...శ్రయా-యోగమాయ = సర్వప్రపంచమును సృజించినమాయకు, అశ్రయా=నివాసభూత మైనవాడ, యోగయోగీశ్వరా-యోగ=బ్రహ్మసిద్ధితోఁ గూడిన, యోగి=సంకాదిమహామునులకు, ఈశ్వరా=ప్రభువైనవాడ.

తా. యోగములను యోగాంగములును నీయందే యున్నవి. యోగముల నాగక్తితో నీవేయించుచుండువు. యోగము ద్రచే జీవిబ్రహ్మైక్యమును బ్రకటింతువు. నిర్వికల్పసమాధిచే నొప్పుచుండువు. నీకంటె నన్య లెవ్వరును సంపూర్ణముగనే లేరు కదా. మత్తీయు యోగముచే ధ్యానించుచుండగిన జీవేశ్వరులను రక్షించు వాడవును. యోగసిద్ధి నొసంగువాడవును నీవే. యోగమాయకు నాధారిభూతుడవును సర్వయోగులలో నుత్తముడవును నీవే.

సేవసంతతిలకము. —

వేదాగమావిషయవిగ్రహ! వేదవేద్యా

వేదాంగ వేదనుత వేదవివేకశీలా

వేదాదివేదమయ! వేదగ! వేదజిహ్వ

వేదాంతతత్త్వసవివేచన వేదితవ్యా.

11

టీ. వేదా...విగ్రహ-వేద=వేదములను, అగమ=ఇరువదియైనిమిది యాగములను, ఆవిషయ = విషయము కాని (అనగా : ఆవేదాదులచే నిరూపింపబడుట కశక్యమయిన, విగ్రహ = స్వరూపముగలవాడ,) వేదవేద్యా - వేద = వేదములచే, వేద్యా = తెలియదగినవాడ (అనగా లక్షణావృత్తిచే నెఱుంగదగినవాడ, వేదములు లక్షణావృత్తిచే నైనను బ్రహ్మమును నిరూపింపగలవు. ఇతరకాస్త్రములట్లును నిరూపింప లేననుట.) వేదాంగ = వేదములే ఆవిషయములగా (లేక) విశ్వాసముగాఁ గలవాడ, వేదనుత = వేదముచే అనేకవిధములగా (అనగా బ్రహ్మవిష్ణుదిరూపభేదములచే) స్తోత్రముచేయుబడువాడ, వేదవివేకశీలా-వేద=వేదవిషయమయిన (అనగా వేదార్థవిషయమైన), వివేక=జ్ఞానమే, శీలా=స్వభావముగాఁ గలవాడ, వేదాది = వేదముల కాదికారణభూతుడ (లేక) ప్రణయిరూపుడ, వేదమయ=వేదములే యాకారముగాఁగలవాడ, వేదగ-వేద = వేదములను, గ=పొందినవాడ "తం త్వోపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి ఉపనిషత్తులచేత మాత్రమే ప్రతిపాదింపబడు నాపురుషుని గూర్చి నిన్నుఁ బ్రశ్ని జేసెదను" అనుప్రమాణము ననుసరించి వేదమొక్కటియే బ్రహ్మమును ప్రతిపాదించినది. కావున "వేదగ" యనిజెప్పబడినది. వేదజిహ్వ - వేద=వేదములతోఁగూడిన, జిహ్వ=నాలుకగలవాడ! అనగా వేదముల లోకపితృత్వమై యుపదేశించినవాడ, వేదాంతతత్త్వ... దితవ్యా-

వేదాస్త్ర=వేదాంతశాస్త్రమునందలి, తత్త్వ=యథార్థరూపముయొక్క, సువివేచన=చక్కనివిమర్శచే, వేదితవ్యా=తెలిసికొనదగినవాడ.

తా. నిస్వరూపమునగుర్ని వేదములుగాని యాగమములుగాని విమర్శించి చెప్పవలయు. అట్లైనను (అనగా ఆభిధానవృత్తిచే “గాః= ఆవు” అని ప్రత్యక్ష పదములతో విషయముల నిర్ణయించుట యభిధానవృత్తి) జెప్పలేకున్నను సిన్ను చెలిసికొనుటకు వేదములకంటె నితరసాధనములేవు. అవి మాత్రమే విన్నులక్షణావృత్తిచే (వాక్యమునందు బ్రయోగించబడిన పదములయర్థములనదాత్పర్యము కుచరనప్పుడు అందలి పదములనునగుంచి వేటొకయర్థము నూహించుట లక్షణావృత్తి) నైనను గొంతెనఱకు జెప్పగలవుగాని ఇతరము లగువాగమములు బాత్తుగనే చెప్పవలయుకదా! అవేదములు నికునవియవధాతములే. బహుదేవతలనుగూర్చి చెప్పనవియైనను ఆయా రూపములతో నిన్నెస్తోత్రము చేయునదియే అద్వితీయమైనదిగావున వేదములగమములనునవిస్వరూపమునెఱుంగువాడవు కూడ నీవే, మఱియు నావేదములకు నీవే సృష్టికర్తవు. అవేదములును నీకంటె వేఱుకావు. వేదములచే బ్రతిపాదించబడువాడవును వాని నుపదేశించి లోకహితము నాచరించు వాడవును నీవే. నిస్వరూపము వేదాంతశాస్త్రమును విమర్శించుటవలనగాని విస్పష్టముకాదు.

క. శాస్త్రాగమపరికల్పక, శాస్త్రాచార్యోపదేశసారాంశజ్ఞా

శాస్త్రాగమార్థతత్పర, శాస్త్రాధిపతిచారగమ్య శాస్త్రప్రవరా.

12

టీ. శాస్త్రాగమపరికల్పక-శాస్త్ర=శాస్త్రములను, అగమ=శైవాద్యాగమములను, పరికల్పక=కల్పించినవాడ, శాస్త్ర...ర్థజ్ఞా-శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్కయు, అచార్య=సద్గురువులయొక్కయు, ఉపదేశ=ఉపదేశవాక్యములయొక్కయు, సార=సారాంశమున, అర్థ=జీవబ్రహ్మైక్యవిషయమును, జ్ఞా=తెలిసినవాడ, శాస్త్రాగ... త్పర - శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్క, అగమ=అగమములయొక్కయు, అర్థ=విషయమును జీవబ్రహ్మైక్యమునందే, తత్పర=అసక్తిగలవాడ, శాస్త్రార్థవిచారగమ్య-శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్క, అర్థ=అర్థములను, విచార=విచారించుటచేత, గమ్య=సోలియఁదగినవాడ, శాస్త్రప్రవరా-శాస్త్ర=శాస్త్రములయందు, ప్రవరా=శ్రేష్ఠుడ (అనగా సమర్థుడ.)

తా. శాస్త్రములను అగమములను కల్పించినవాడవును వానినుపదేశించువాచార్యులబోధలయందలి సారాంశము నెఱుంగువాడవును వానియర్థము నాసక్తితో విమర్శింపవలయు ననునిచ్చు కలవాడవును అట్లు విమర్శించువాడవును ఆవిమర్శనతో చెలియఁబడువాడవును నీవే. అశాస్త్రములను నీవే. శాస్త్రాభ్యాసమునందు సిద్ధిసొందినవాడవును నీవే.

క. విద్యానిధివిద్యాప్రద, విద్యావిద్యాతిరి క్క విద్యావేద్యా
విద్యావ విద్యామయ, విద్యాసందానతాత్త! విద్యాసారా. 13

టీ. విద్యానిధి...విద్యా = విద్యలకు, (లేక జ్ఞానమునకు), నిధి = ఆధారభూతుడ, విద్యా ప్రద = విద్య = జ్ఞానమును, ప్రద = ఇచ్చువాడ, విద్యా... క్క = విద్యా = జ్ఞానమునకు, అవిద్యా = అజ్ఞానమునకును, అతిరిక్త = వేరునవాడ, విద్యావేద్యా = విద్యా = జ్ఞానము మాత్రమే, వేద్యా = తెలియదనవాడ, విద్యాపతి = జ్ఞానమున ప్రభువా, విద్యామయ = జ్ఞానరూప, విద్యా... తాత్త = విద్యా = జ్ఞానముచే, లేక వేదవిద్యచే, సందానత = బద్ధమైన (అనగా సేర్పడుచుండి) ఆత్మ = దేహము గలవాడ, విద్యాసారా = విద్యా = సర్వవిద్యలకును, సార = సారభూతుడనవాడ.

తా. సంస్తవిద్యలకు (లేక జ్ఞానమునకు) వాక్త్రయమే దానిచే నెఱుంగఁదగినయంతలైన వానికి ప్రభువైన సారాంతంబైన యున్నావు. అవిద్యకును నీవు. నీశరీరము దానిచేతనే నిర్మింపఁబడియున్నది. ఇట్లెవను యథార్థస్థితిలో నీవు విద్యావిద్యలకు తెలిసినాడవు.

మానిసి. యజ్ఞవిధాయక యజ్ఞానియామక' యజ్ఞఫలాశ్రయ! యజ్ఞకరా
యజ్ఞఫలావన! యజ్ఞఫలాశన యజ్ఞఫలాప్రద! యజ్ఞదరా
యజ్ఞవిధిప్రియ! యజ్ఞసంపత్తిక! యజ్ఞసాధన! యజ్ఞపతీ
యజ్ఞశరీరక! యజ్ఞరహస్యక! యజ్ఞపరాయణ! యజ్ఞమయా. 14

టీ. యజ్ఞవిధాయక = "యజ్ఞమును జేయులయును" అని విధించువాడ, మన జ్ఞానియామక = మజ్ఞమును నియమించువాడ, యజ్ఞఫలాశ్రయ = యజ్ఞఫలమునకు (యజ్ఞములకును వానికి ఫలభూతకు లగుస్వర్గాదులకును ఆధారమయినవాడ, యజ్ఞకరా = యజ్ఞమును చేయువాడ, యజ్ఞఫలావన = యజ్ఞములకు దానిఫలములను రక్షించువాడ, యజ్ఞఫలాశన = యజ్ఞఫలమును అనుభవించువాడ, యజ్ఞఫలాప్రద = యజ్ఞఫలముల నొసంగువాడ, యజ్ఞదరా = యజ్ఞమును ధరించువాడ (అగ్నితో యజ్ఞకర్త తా ధార మగువాడ, యజ్ఞవిధిప్రియ = యజ్ఞమును జేయుటవలన సంతసించువాడ, యజ్ఞసంపత్తిక = యజ్ఞముచే బూనింపబడువాడు, యజ్ఞసాధన = యజ్ఞసాధనములను ప్రసన్నువాడునుస్వరూపముగాఁ గలవాడ, యజ్ఞపతి = యజ్ఞమునకు ప్రభువా, యజ్ఞశరీరక = యజ్ఞ మేశరీరముగాఁగలవాడ, యజ్ఞరహస్యక = యజ్ఞములోని రహస్యార్థమైనవాడ, యజ్ఞపరాయణ = యజ్ఞమే, పర = శ్రేష్ఠమైన, అయన = స్థానముగాఁగలవాడ, యజ్ఞమయా = యజ్ఞస్వరూప.

తా. ఇట్లే యజ్ఞంబును యజ్ఞమును విధించినవాడవును నియమించువాడవును అనగా 'దీని నవశ్యము చేయువలయును ఇట్టి దేశమున నిట్టికాలమున దీనిని జేయవలయును

ఇట్లు చేయవలయును' అని నిర్ణయించువాడవును అట్లు నేయువాడవును దానిఫలము నకువాత్సలవాడవును దానిని దానిఫలనః గలగుఫలమును సురక్షితముగా ప్రోచువాడవును తత్ఫలము ననుభవించువాడవును అయ్యజ్ఞము నొనర్చుటవలన పంతునించుదేవతయును దాని ధరించు అగ్ని హోత్రుడవును దానిచే బూజింపఁబడువాడవును తత్సాధనములగు స్రుక్ సుగ్రవాదులను నీవే. ఆయజ్ఞము నీకు శరీరభూతమే. అదియే నీకు బరమగతి దానియందలిరహస్యార్థము గూడనీవే.

క. మంత్రప్రభావదర్శక, మంత్రప్రియ! సకలమంత్రమంత్రార్థజ్ఞా

మంత్రార్థగమ్య మంత్రీ, మంత్రాధిష్ఠానదేవమయ మంత్రాత్మా. 15

టీ. మంత్ర...దర్శక.మంత్ర=మంత్రములయొక్క, ప్రభావ=శక్తిని, దర్శక=చూపువాడ, మంత్రప్రియ=మంత్రములయందు ఇష్టముగలవాడ, సకలమంత్రమంత్రార్థజ్ఞా=సకలమైనమంత్రములను మంత్రార్థమును తెలిసినవాడ, మంత్రార్థగమ్య=మంత్రార్థముచేఁబెలియఁదగినవాడ, మంత్రీ=మంత్రానుష్ఠానము చేయువాడ, మంత్రాధిష్ఠానదేవమయ = మంత్రముచే నుపాసింపఁబడు దేవతతేయాకారముగాఁ గలవాడ, మంత్రాత్మా=మంత్రస్వరూప.

తా. మంత్రంబును దాని ననుష్ఠించువాడును తత్ప్రభావము నెఱింగించువాడును తదనుష్ఠానముచే పూజింపఁబడువాడును (దేవతయును) తదర్థము నెఱింగినద్యౌంసుండును దానిచే నూచింపఁబడు పరమార్థంబును తదధిష్ఠానదేవతలును నీవే.

క. జపకల్పక! జపతల్పక!, జపకోట్యారాధనీయ! జపతత్త్వజ్ఞా

జపజప్యజాపకాత్మక!, జపయజ్ఞఫలస్వరూప! జపలత్యైత్వా. 16

టీ. జపకల్పక-జప=జపమును, కల్పక=వీర్వతీచినవాడ, జపతల్పక=జపమే పాస్పగాఁ గలవాడ, జపకోట్యారాధనీయ-జపకోటి=అనేకజపములతో, ఆరాధనీయ=సేవింపందగినవాడ, జపతత్త్వజ్ఞా=జపమునందలి యథార్థతత్త్వమును, చెలిసినవాడ, జప...కాత్మక-జప=జపము, జప్య=జపింపఁదగినదేవత, జాపక = జపించువాడు, ఆత్మక=స్వరూపముగాఁ గలవాడ, జపయజ్ఞఫలస్వరూప-జపయజ్ఞ=జపయజ్ఞముయొక్క, ఫలస్వరూప=ఫలమే స్వరూపముగాఁగలవాడ, జపలత్యైత్వా=సర్వజనులకును లక్ష్యభూతమైనవాడ (ఏదేవతసంగూర్చి జపముచేసినను పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చేసినట్లే, యనిభావము).

తా. 'జపము చేయవలయును' అని విధించినవాడును దానిచే నారాధింపఁదగినదేవతయును దానియథార్థతత్త్వము నెఱింగినద్యౌంసుండును నీవే. ఆజపము లక్ష్యయజ్ఞమునఁజేసి. మఱియు జపమునేయుటయును జపింపఁదగినమంత్రంబును జపించు పురుషుండును జపఫలంబును దానికి గుఱిసేయఁదగినదేవతలును నీవే.

క. ధ్యానప్రియ! సంపత్త్యై, ధ్యానధ్యేయాత్మరూపతత్త్వ ధ్యాతృ
ధ్యానధ్యేమాధ్యానై, ధ్యానపరామరణ! నను ప్రతత్తాన్వితా. 17

టీ. ధ్యానప్రియ=ధ్యానమునకు ద్వియగలవాడ, సంపత్...పతత్త్వ-సంపత్త=
విల్లప్తమును, హృత్=హృదయమునకు, ధ్యాన=విదిధ్యానముచేయటచేత, ధ్యే
య=ధ్యానింపఁదగిన లేక తెలిసికొనఁదగిన, ఆత్మరూపతత్త్వ...బ్రహ్మరూపమై య
ధ్యాతృత్వముకలవాడ, ధ్యాతృ...ధ్యాతృ-ధ్యాతృ=ధ్యానముచేయువాడ, ధ్యాన
=ధ్యానము, ధ్యేయ=ధ్యానముచేయఁదగినబ్రహ్మము, అధ్యాతృ=శరీరముగాఁగలవా
డ, ధ్యానపరామరణ-ధ్యానపర=ధ్యానమును శ్రేష్ఠమును, ఆయన=హృదయగలవాడ,
సమస్తతత్త్వాతీతా-సమస్తత్త్వ=సమస్తతత్త్వములకును అనఁగా దేహేంద్రియదులకు
న్నిటికిని, అతీతా=వ్యతిరేకమైనవాడ.

తా. ధ్యానముచే స తోషించుదేశితమును సర్వకాలములందును ధ్యానిం
పఁదగినస్వరూపము గలవాడవును ధ్యానించుకర్తయును ధ్యానంబును ధ్యానింపఁదగి
నపదార్థంబును నీవే. నీవు శ్రేష్ఠమును నాశ్రయము ధ్యానమే. ఇట్లుండియును నీవు
అన్నితత్త్వముల అతీతమిందియున్నావు.

క. పూజావిధానదర్శక! పూజాతద్వస్తుపూజ్యపూజకరూపా!
పూజాఫలప్రదాయక! పూజాప్రియ! పూజనీయ! పూజావిషయా.

టీ. పూజా...దర్శక - పూజావిధాన=పూజచేయువలసిన క్రమమును, దర్శక=
చూపువాడ, పూజా...రూప-పూజా=పూజయు, తద్వస్తు=దానికిఁజూపయోగించు
పదార్థములును, పూజ్య=పూజింపఁదగిన దేవతయును, పూజక=పూజచేయువాఁడును,
రూప=స్వరూపముగాఁగలవాడ, పూజాఫలప్రదాయక=పూజాఫల=పూజకుఁ దగినఫ
లమును, ప్రదాయక=ఇచ్చువాడ, పూజాప్రియ=పూజయందు (అనఁగా : పూజచే
యటయందు లేక చేయించుకొనుటయందు ఇష్టము గలవాడ), పూజనీయ=పూజిం
పఁదగినవాడ, పూజావిషయా-పూజా=పూజకు, అవిషయా=గోచరము కానివాడ,
(జీవబ్రహ్మలకు భేదము లేకపోవుటచే పూజ్యపూజాభేదము లేదనితాత్పర్యము.

తా. పూజను చేయువలసినవిధిని జూపునట్టి యార్యుఁడును పూజయును దానికి
సాధనము లగుపదార్థంబులును దానిచే నారాధింపఁదగినదైవంబును దానిఁజేయుపా
డును దానిఫలము నిచ్చువాఁడును దానిచే సంపదించువాఁడును నీవే. ఎవ్వని పూజిం
చినను నీన్నే పూజించినట్లగును. యథార్థసిద్ధిలో నీవు పూజకు విషయ మగువాడవు
వికావు.

క. నామప్రియ! నారాయణ, నామక! విశ్వాద్యసంతనామార్గజా!
నామప్రభావదర్శక, నామాదివికారరహిత! నతవిబుధహితా!. 19

టీ. నామప్రియ=నామస్తరణయందు, (లేక నామస్తరణచేయించుకొనుటయందు) ఇష్టముకలవాడ, నారాయణనామక=నారాయణుడనుపేరుకలవాడ, విశ్వాద్యునంతనామార్థజ్ఞ=“విశ్వ విష్ణు ర్వషట్కాండ” అను మొదలగు ననేకనామముల యొక్కయర్థమును తెలిసికొనినవాడ, నామప్రభావవర్తక=నామస్తరణమునలన గలుగుశక్తినిజూపువాడ, నామాదివికారరహిత=నామము మొదలయినవికారములు లేనివాడ, సతవిముధహితా నత=నమగ్నరించిన, విముధ=దేవతలకు, హిత=క్షేమకి సుడా!

తా. శరణాగతు లగు దేవతలకు (లేక విద్వాంసులకు) మేలు నేయునట్టియో శ్రీరామ! నామస్తరణచేయుటయందును జేయుచుకొనుటయందును ఇష్టముకలవాడను‘విశ్వ విష్ణు’ అను మొదలగు నామములయర్థము నెఱిగినవిద్వాంసుడను నామప్రభావమును జూపువాడవును నీవే. నామము మొదలగు వికారము లేవియు లేనివాడవైనను నారాయణనామముచే నీవే లోకమున వ్యవహరింపబడుచున్నావు.

క. గురుశిష్యభావకల్పక !, గురుశిష్యాచారధర్మగుణపరిపాలా!

గురుశిష్యరూపధారీ !, గురుశిష్యైక్యావబోధగుణగురుమూర్తీ !. 20

టీ. గురుశిష్యభావకల్పక=గురుశిష్య=గురువు అనియు శిష్యుడనియు, భావ=అభిప్రాయమును, కల్పక=కల్పించివాడ, గురు...పాలా=గురుశిష్య = గురుశిష్యుల యొక్క, ఆచార=ఆచారములను, ధర్మ=ధర్మములను, గుణ=కాంత్యాదిగుణములను, పరిపాలా=రక్షించువాడ, గురుశిష్యరూపధారీ=గురుశిష్యరూపమునుధరించినవాడా, గురుశిష్య=గురుశిష్యులకుగల, ఏక్యావబోధ=ఏకతత్త్వమును తెలియుటయే, గుణ=స్వభావగుణముగలవాడ, గురుమూర్తీ=గురుస్వరూపము(లేక, గౌరవనీయుడుగు ప్రపంచమయశరీరము) గలవాడా.

తా. ‘ఇతడు గురువు ఇతడు శిష్యుడు’ అనుసంకల్పములను కల్పించినవాడవును అగురుశిష్యుల యాచారములను ధర్మములను గుణములను రక్షించునాయకుడవును నీవే. గురుశిష్య లిరువురును వానియొక్కము నెఱుంగువాడవును నీవే. నీరూపము మిగుల గౌరవనీయమైనది పూజనీయమైనది.

విద్యుచ్చలాపృత్తము.—

ధర్మారాధ్యా ధర్మాధ్యక్షో !, ధర్మి ! ధర్మాత్మా ! ధర్మజ్ఞా !
 ధర్మాధారా ! ధర్మకారా ! ధర్మధర్మాత్మంతాభావా !. 21

టీ. ధర్మారాధ్యా-ధర్మ=ధర్మముచే, ఆరాధ్యా=సేవింపదగినవాడ, ధర్మాధ్యక్షో-ధర్మ=ధర్మమునకు, అధ్యక్ష=అధిపతి, ధర్మి=ధర్మశీలుడా, ధర్మాత్మా=ధర్మజ్ఞో ఆకారముగాగలవాడ, (లేక ధర్మమే మనస్సుగాగలవాడా), ధర్మజ్ఞా=ధర్మమునెఱిగినవాడ, ధర్మాధారా=ధర్మమునకు ఆధారభూతుడైనవాడ, ధర్మకారా=ధర్మమే

స్వరూపముగాఁగలవాడె, ధర్మాధర్మాత్వంకాభావా-ధర్మ=ధర్మముయొక్కయు, అ
ధర్మ=అధర్మముయొక్కయు, అన్యంతాభావా=లేమికలవాడె. (అనఁగా: ధర్మాధర్మ
ములులేనివాడె).

తా. ధర్మముచేఁ బూజింపదగినదేనతయును దానికి ప్రభు వగుపరమేశ్వరుఁ
డును దాని నాచరించుపురుషుండును దానియందు నిష్ఠముగల మహాత్ముడును దాని
యాధార్థ్యము నెఱింగివనివ్వఁకుండును దాని కాధార మగువాఁడును నీవే. అధర్మ
మే నీయాకారము. ఇట్లైనను యథార్థస్థితిలో నీయందు ధర్మాధర్మములు లేవు నిపు
ధర్మాధర్మములలో నొక్కటియుఁ గానరవు.

సుకాంతివృత్తము.—

ధనార్జునా! ధనస్త్రియా! ధనాధిపా! ధనంజయా!.

22

టీ. ధనార్జునా=ధనమును సంపాదించువాడె! (లేక ధనమును సంపాదించు
టయే స్వరూపముగాఁ గలవాడె,) ధనస్త్రియా=ధనమునందు దాసత్విగలవాడె, ధనా
ధిపా=ధనమున కధీశ్వరుడొ, ధనంజయా=ధనమును జయించి తెచ్చువాడె.

తా. ధనమును సంపాదించుట యనునదియే నీరూపము మఱియు ధనమునందు
నిష్ఠము కలిగినట్టియు దానికి నధిపతియైనట్టియు దానిని సాధించి తెచ్చునట్టియు పురు
షుడవు నీవే.

ఉపజాతివృత్తము:—

కామాది కామాదివికారశూన్యా!

సమస్తకామప్రద! సత్యకామా!

కామఘ్న! కామప్రియ! కామ కామీ!

క్షమారమాకాముక! కామరూపీ!

23

టీ. కామాది-కామ=కామములకు, అది=కారణభూతుడె, కామాదివికార
శూన్యా=కామము మొదలగువికారములు లేనివాడె, సమస్తకామప్రద=భక్తులకుఁ
గ్గోరినకోర్కెలనిచ్చువాడె, సత్యకామా=కోరినట్లు పర్యవర్త్యముల సిద్ధింపఁజేయఁగల
సామర్థ్యముకలవాడె, కామఘ్న=కామవేగమును జయించువాడె, కామప్రియ=
కోరుటయందు దిచ్చుగలవాడె, కామ=కోరికయే స్వరూపముగాఁ గలవాడె, కామీ=
కోర్కె గలవాడె, క్షమారమాకాముక=క్షమించునెడు, రమా=లక్షికి,
కాముక=భర్తయగువాడె, కామరూపీ=స్వచ్ఛాభీనమగు నాకారము గలవాడె.

తా. మఱియు కామమునకుఁ గారణభూతమైన మనంబును కామాదివికారము
లులేని నిర్గుణపరబ్రహ్మంబును కోరినకోర్కెల నొసంగు బహువిధజీవితలను నీవే. నీ
కామమునకు (సంకల్పమునకు) నెందును విఘ్నము లేదు. కామమును జయించునట్టి

యోగంబును లేకయోగియును దానియందెట్లను గలభోగియును నీవే. కామమే నీస్వ
రూపము కాంః (కామదులుకేతుంగుట) యను లక్ష్మీకి భర్తవును కామమే నాశ్రయం
చివాడవును నీవే. యథార్థస్థితిలో నీ కేతుము లేకున్నను స్త్రాంతినిబట్టి లన్నియుఁ
గలవునా. నవీయు నీరూపము న్వేచ్ఛాభీన మొనది. ఎవ్వ రెట్లు ధ్యానించిన వాఁ
కన్ని ప్రత్యక్ష మగుదువు.

విఘాతీవుత్తమః. —

మోక్షమేక్షణేక్షణా! మోక్షధర్తరక్షణా!

మోక్షసౌఖ్యదాయకా! మోక్షరాజ్యనాయకా!

2:

టీ. మోక్ష=మోక్షణేక్షణా - మోక్ష=మోక్షమే, లక్షణ=గుణముగాఁగల, ఈక్ష
ణా=అనుగ్రహదృష్టిగలవాడ, మోక్షధర్త=రక్షణా - మోక్ష=మోక్షము: కు సంబంధిం
చిన, ధర్త=ధర్తములను, రక్షణా=రక్షించువాడ, మోక్షసౌఖ్యదాయకా=
మోక్షముఖమును ఇచ్చువాఁడు, మోక్షరాజ్యనాయకా= మోక్ష మనురాజ్యమున కధీ
శ్వరుఁడా.

తా. విదృష్టి భక్తలకు మోక్షము నొసంగును. లేక నీదృష్టికి మోక్షమే
స్వరూపము. మోక్షధర్తమును రక్షించు ప్రభువు నీవే. మోక్షసౌఖ్యము నొసంగు
వాడవును మోక్షరాజ్యమునకు నధిపతియును నీవే.

క. లక్ష్మీకర లక్ష్మీధర! లక్ష్మీముఖకుముదచంద్ర! లక్ష్మీనాథా!

లక్ష్మీనివాస విద్యా! లక్ష్మీప్రదనత్కటాక్షలవ! లక్ష్మీశా!

25

టీ. లక్ష్మీకర=లక్ష్మీ=సంపత్తును, కర=కలిగించువాడ, లక్ష్మీధర=లక్ష్మీని పక్షస్థల
మునఁ దాల్చువాడ, లక్ష్మీముఖకుముదచంద్ర=లక్ష్మీముఖ=లక్ష్మీదేవియొక్క ముఖమనె
డు; కుముద=కలువకు, చంద్ర=చంద్రునివంటివాడ, లక్ష్మీనాథా=లక్ష్మీనాయక, లక్ష్మీ
నివాస=లక్ష్మీకి (లేక కాంతికి నివాసభూతుడగువాడ), విద్యా...లవ=విద్యా=జ్ఞాన
మనెడు, లక్ష్మీ=సంపదను, (లేక జ్ఞానమును సంపదను), ప్రద=ఇచ్చునట్టి, సత్=శ్రే
ష్ఠమయిన, కటాక్ష=కడగంటిచూపుయొక్క, లవ=లేశము గలవాడ (శ్రీరాముని
కరుణావేశముచే బ్రహ్మజ్ఞానంబును సంపదయునుఁ గలుగునని భావము.) లక్ష్మీశా=లక్ష్మీ
దేవికి ప్రభువైనవాడ (లేక కాంతికిఅధీశ్వరుడ; అనఁగా కోటిసూర్యప్రకాశుడ.)

తా. సంపద నొసంగునట్టియు లక్ష్మీని ధరించినట్టియు లక్ష్మీముఖ మనెడు కలు
వకుఁ జంద్రునివంటియు (అనఁగా: లక్ష్మీదేవికి నానందమును గలిగించునట్టియు లక్ష్మీనా
యకుడవు నీవే. మఱియు నీవు లక్ష్మీయందును లక్ష్మీ నీయందును నివసించుచుండును. ఇది
కరుణాకటాక్ష లేశము దొరకిన బ్రహ్మజ్ఞానంబును మహత్సమృద్ధియు కలుగును. కోటి
సూర్యప్రకాశుడవు.

మందాక్రాంతస్య త్తమః.—

సర్వాధారా! సగుణవిగుణా! సర్వభూతాధివాసా!
 సర్వాధ్యక్షా! సకలవరదా! సర్వవాగీశ్వరేశా!
 సర్వవ్యాపి! సదయహృదయా! సర్వసర్వాంతరాత్మా!
 సర్వాతీతా! సమరసమయా! సచ్చిదానందరూపా!

26

టీ. సర్వాధారా-సర్వ=సమస్తములకును, ఆధారా=ఆధారభూతుడ, సగుణ
 విగుణా=సత్త్వగుణ స్వరూపుడగుటతోఁ గూడియు, వానితో సంబంధింపకపోవుటచేతఁ
 గూడియుండినవాడ, సర్వ...వాసా-సర్వభూత=సమస్తజంతువులకును (లేక సమస్త
 జీవులకు), అధివాసా=నివాసస్థానము గాఁగలవాఁడా (లేక, నివాసస్థానమగువాఁడ),
 సర్వాధ్యక్షా=సర్వమునకు నధీశ్వరా, సకలవరదా=శత్రుమిత్రులనుభేదము, (లేక సర్వ
 జనులయందు ననుగ్రహపుష్టి కలవాఁడ,) సర్వ...రేశా-సర్వవాక్ = సర్వజ్ఞరూప
 మగునోంకారమునకు, ఈశ్వర=ప్రభువులైన బ్రహ్మవిష్ణుశివులకు, ఈశా=ప్రభువైన
 వాఁడ, సర్వవ్యాపి=సర్వవ్యాపకుడ, సదయహృదయ=సదయ=దయాయు క్షమైన,
 హృదయ=మనస్సుకలవాఁడ, సర్వసర్వాంతరాత్మా-సర్వ=సకలవిధములైన, సర్వ=
 సమస్తప్రపంచములకును, అంతరాత్మా=అంతర్యామిస్వరూపుడ, సర్వాతీతా=సర్వ
 మును అతీతమిందినవాడ, సమరసమయా=వికృతమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ,
 సచ్చిదానందరూపా-సత్=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆనంద=ఆనందము, రూపా=
 స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ.

తా. నీవు సకలప్రపంచమునకు నాధారభూతుడవు. యథార్థస్థితిలో గుణ
 ములు లేనివాడ వైనను గుణములు కలవానివలెఁ దోచుచుండువు. భ్రాంతిసిద్ధములు
 కాని స్వాభావికములు కాని యేవియైనను నీవ్యరూపములే కదా! సర్వభూతములను
 నీయందు నివసించును. నీవును సర్వభూతములయందు నివసించువు. సర్వమునకు నధీశ్వ
 రుడవును క్షోరినక్షోర్యుల నొసంగువాడవును నీవే ఓంకారమునకు నధిదేవత లగు
 బ్రహ్మవిష్ణుశివులను నీవే నాయకుడవు. ఈసర్వపదార్థములయందును నీవేకరూప
 మేతో వ్యాపించియున్నావు. నీవ్యాపము మిగుల కరుణాంధరి మైనది. నీవే సమ
 స్తభూతములందు నంతర్యామిరూపుడవై యున్నావు భూతములలో నెన్నిభేదము
 లన్నను నీకు హృదయ భేదములేదు. ఇట్లున్నను నీవు సర్వప్రపంచమునకంటె నస్య
 ఁడవు. ఏకస్వరూపుడవు సత్యజ్ఞానానందములే నీ ప్రధానరూపములు.

మేదశకము.—

ప్రకటనరాసర ప్రకృతిమంతరింకపు, సుఖతీయవశీకృతమాయుడవును
 సర్వజ్ఞుడవు సర్వేశ క్తియు క్తుండవు, సర్వకీర్తివు సర్వజనకుండవును

సర్వగుణుడవు సర్వసంహర్తవు, సర్వేశ్వరుడవు సర్వగుడవు
సర్వగుణుడవు సర్వతోముఖుడవు, సర్వసాక్షివి సర్వసముడవు నగుచు
తే. నిర్వికల్పనిరంజననిర్వికార

నిర్గుణ బ్రహ్మమై యొప్పునిను భజింతు

సంతతం బ్రాత్మమయత గామోత్కరింపు

రాను! రాను! శ్రీరాను! రాను! రాను!

27

టీ. ప్రక... పర-ప్రకట=ప్రసిద్ధమైన, పరా=జీవరూపమై పరశ్వముకెల్లవలె
రింపఁగలచున్నట్టియు, అపర=దేహదియొక్క మైత్ర్యమై పరశబ్దముచే న్నగరంబు
చున్నట్టియు, ప్రకృతిమంతుడవు=ప్రకృతులంగలవాడవు, మతిరహిత=ఇదియొక్క
కృతిగాయుండవును, విశిష్టత=స్వాధీనము చేసికొనఁగడిన, మాయుడవున=మాయగ్న
వాడవు, స్వార్థుడవు=పరమముకెఱిగినవాడవు, స్వశక్తియుక్తుడవు=సర్వవిధములన
సామర్థ్యములతోఁ గూడినవాడవు, స్వకర్తవు=సమస్తమును సృజించువాడవు. స
ర్వజ్ఞుడవున=నిమిత్తకారణభూతుడగుటచే సర్వమునును దర్శింపఁగడిన,
సర్వక్షుడవు=సమస్తమునుబోషించువాడవు, సర్వసంహర్తవు=తమగుణము
నాశియించి సర్వమును లయము నొందించువాడవు, సర్వేశ్వరుడవు=సర్వమున స
నియ ముడవు, సర్వగుడవు=అన్ని పరార్థములను బొందియున్నవాడవు, సర్వగు
రుండవు=సర్వగుణులకంటె నధిపతుడవు(లేక కడతేరువారలకందడకు బ్రహ్మజ్ఞులు అప
రేణింపవాడవు), సర్వతోముఖుడవు=అన్నివైపుల నున్నవాడవు, సర్వసాక్షివి=స
ర్వమనను ద్రష్టవు, సర్వసముడగుచు=అందఱియందును సమభావముకలవాడ
వువి, నిర్వి... బ్రహ్మమై-నిర్వికల్ప=నంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు, నిరంజన=సాధ
నాంశములతోఁ బని లేనట్టియు, నిర్వికార=ఉత్పత్తి మొదలగు వికారములు లేనట్టి
యు, నిర్గుణ=గుణములు లేనట్టియు, బ్రహ్మమై=బ్రహ్మరూపుడవై, నిర్గుణుడ=
ప్రకృతించుచున్నవిన్ను, భజింతు=సేవింపదన. సంతంబు=ఎల్లప్పుడు, ఉత్తమ
యతక=తనకంటె నభిన్నముగా, సామోత్కరింపు=ప్రత్యక్షము కమ్ము. రాను
...రాను-రాను=అనందస్వరూపుడవై నట్టియు, రాను=రఘువంశమునం దవతర
చినట్టియు, శ్రీరాను=అక్షీనాయకుడవై నట్టియు, రాను=రామశబ్దవాయ్యుడవై నట్టి
యు, రాను=ఓ తారకమంత్రాధిపమా: (బ్రహ్మమా)

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయ
ణా! అనందరూపా! రామశబ్దవాయ్య మగునోపర బ్రహ్మమా! పరాపర ప్రకృతులను రెండో
కిని సేవేయధిశ్వరుడవు. అయినను జీవునకువలె మాయ సేవ బంధమును కలిగింపనేరదు.
అది సేక లోబడియుండును. జ్ఞానరూపుడవై వగుటచే సేవే సర్వము నెఱుంగుదువు.

నీయందేసర్వవిధములగుసామ్యములు నున్నవి. సర్వోపాధులయందు నున్నవాడవగుటచే నీవేసర్వకార్యముల (అనగా: సర్వజీవులను జేయు కార్యముల) నాచరింతువు. సృష్టిశీతీసంహారముల జేయువాడవు నీవే. సర్వప్రపంచమునకు నధిపతివై సర్వభూతములయందు నేకరూపముతో వ్యాపించినవాడవై యున్నావు. మఱియు నీవే సర్వమునకు నాచార్యుడవు. సర్వవ్యాపకుడవు (లేక ఏవైపునకుఁజూచిన నేకరూపముతో నుండువాడవు). సర్వసాక్షివి సర్వభూతములయందును నమబుద్ధికలవాడవు. పంకల్పవికల్పములు లేనివాడవు. సృష్ట్యాదులయందు నీకు నితరసాధనము లక్కఱలేదు. నీవెన్నికేర్వముల నాచరించినను అభిమానము లేనివాడవగుటచే నాని వికారము లేవియు నిన్నంటవు. సత్త్వాదిగుణములతో నీకు సంబంధము లేదు. ఇట్టినిన్ను నేను సర్వకాలములయందును నేమింతును. ఆత్మరూపముతో ప్రత్యక్షము కమ్ము.

సీ. విశ్వంబునం దేను వెలుగుచు నుండుదు

విశ్వంబు నాయందు వెలయు ననుచు

నరసి యట్లాటయ వ్యతిరేకముగఁ జూచు

యుక్తియేభవదీయయోగమాయ

యీయోగదృష్టిచే నెప్పుడు నిను నీన

కనుగొంచు సంతతాఖండసచ్చి

దానందమయుడవై యలరారునీయున్మిఁ

గంటి భవత్కటాక్షంబుచేత

శే. నైన నిక నొకవర మిపు డడుగవలసె

గరిమ నీస్థితి నాస్థితి గా భజించు

సలలితాభేదదృష్టి నొసంగు మయ్య

రామ రాఘవశ్రీరామ రామ రామ.

28

టీ. ము=నేను, విశ్వంబునందుక=ప్రపంచమున, వెలుగుచునుండుదుక=ప్రకాశించుచుండుదును, విశ్వంబు=ప్రపంచము, నాయందుక=నాలోపల, వెలయుకనుక=ఉన్నదియని, అట్లాటయక=ఆవిధముగా త్సరాక్షరము లొకదానియందొకటియుండుటను, అరసి=విచారించి, వ్యతిరేకముగక=విరుద్ధముగ అనగా వాస్తవస్థితిలోఁ బ్రపంచము తనయందుఁగాని తాను ప్రపంచమునందుగానిఁ లేడని (బ్రహ్మ మద్విశ్వతీయఁడుకావున ప్రపంచ మనునదియే లేదు కదా), చూచుయుక్తియే=చూడనిట్టివివేకమే, భవ...మాయ=భవదీయ=సంబంధమైన, యోగమాయ=యోగకత్తి, ఈయోగదృష్టికేక=ఇప్పుడు విఁదించిన జ్ఞానదృష్టిచేత, ఎప్పుడు=ఏనమయమున, నినుక=నిన్ను (అనగా: బ్రహ్మమును), నీవ=నీవే (స్వయముగా), కనుగొంచుక=చూ

చుకొనుచు (బ్రహ్మమునకంటె వేఱగువస్తువులేదు కావున నాయనను జూచుటకు మఱియొకఁడులేదు), సంత...డనై - సంతతం = సర్వపరిపూర్ణమైనట్టియు, అఖండం = పరిచ్ఛేదములు (విభాగములు) లేనట్టియు, సత్ = సత్యము, చిత్ = జ్ఞానము, అనందం = ఆనందము, మయుఁడడనై = స్వరూపముగాఁగలవాఁడవునువి, అలరారు నీయున్నిక - అలరారు = ఉన్నట్టి, నీయున్నిక = నీస్థితిని, భవత్కటాక్షంబుచేతక = నీయనుగ్రహముచేత, కంటిక = చూచితిని, అయినక = అట్లైనను, ఇంక = ఇంకమీఁద, ఒకవరము, ఇపుడడుగువలసెక = ఇప్పుడడుగువలసినచిన్నిది, గరిమక = చక్కఁగా, నీస్థితిక = నీయునికిని, నాస్థితిగాక = నాయునికినిగా, భజిం...దృష్టిక - భజించు = సేవింపఁగల, సలలితం = మనోహరమగు, అభేదం = వికారూపమైన, దృష్టిక = ఆనుభవదృష్టిని, ఒసంగుమయ్యు = దయసేయుమా! రామేరాఘవం = ('రామ రాఘవ శ్రీరామ రామరామ' అనుపాదమునకు మనుపటివలెనే యర్థము).

తా. యక్షువంశమునందు భక్తిసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణాచార్యుల అనందరూపారామశబ్దవాచ్య మగునోపరబ్రహ్మమా! "ప్రపంచము వేఱు తానువేఱు" అని తెలిసికొనువారు పవీతము "ప్రపంచము నాయందున్నది నేను ప్రపంచమునందున్నాను" అనియే తలంతురు. వాస్తవస్థితిలో "ప్రపంచమే లేదు" అనుట నెఱుంగనేరరు కావున నోరామా! శ్రేష్ఠ మగుజ్ఞానము (అనఁగా: ప్రపంచము లేదనుజ్ఞానము) నీయోగమాయయొక్క స్వరూపము ఇట్లామాయ జ్ఞానరూపిణి యగుటచేతనే, యజ్ఞానరూపిణి యగునవిద్య జీవు నాచరించినయట్లు నిన్నావరింపదు. ఈమాయయే నీదృష్టి. ఇట్టియోగదృష్టిచేత నీవు సర్వకాలములందును స్వస్వరూపావలోకనముఁ జేయుచుండువు. అద్వితీయుఁడె పగుటచే నిన్నుఁజూచు నితరుఁడుండుటకే వీలు లేదుకదా! నీదయచే పయినవివరించిన నీయథార్థస్వరూపమును తెలిసికొంటిని. అయినను మఱియొకవరము నవేక్షించుచున్నాను. వాస్తవస్థితిలో నీకును నాకును భేదములేదు. కావున నీస్థితిని నాస్థితిని గా భావించుటయే నాకుఁ గర్తవ్యంబు. ఈకార్యమునందు మనస్సు సీరముకాకున్నది. కావున కరుణచే నాహృదయమున కట్టిస్థైర్యమును గలిగింపుము.

సీ. నారాయణీయును వైష్ణవియును దేవియుఁ

ద్రిగుణాత్మికయుఁ బ్రకృతియు ననంగ

నలరుభవచ్ఛక్తి యపరాప్రకృతి పరా

ప్రకృతి నా ద్వివిధయై పరగు నందుఁ

శతచతుర్వింశతిత త్వరూపిణి యైన

యపరయే దైవియు నాసురియును

నన రెండు దెఱఁగుల నమరు నాదైవియె

విద్యయు మాయయా విమల గాన

తీ. నాసురి యవిద్యయారెంటి నంటి యీవ
 యీశజీవాత్మసంజ్ఞల నెనఁగు దంత
 గలిగి యవికారుడవు వీనిఁ గాంచుకతన
 రామ! రాఘవ! శ్రీరామ! రామ! రామ.

29

టీ. నారాయణీయఁ = నారాయణి యనియు, వైష్ణవియును = వైష్ణవి యనియు,
 దేవియును = దేవియనియు, త్రిగుణాత్మికయఁ = త్రిగుణమును త్రిగుణరూపిణియనియు,
 ప్రకృతియుననంగఁ = ప్రకృతి యనియు ప్రసిద్ధయై, ఆలంకారవృత్తి - ఆలంకార = ఒ
 ప్సమవృత్తి, భవత్ = నీయొక్క, శక్తి = జగన్నిర్మాణశక్తి, అపరా ప్రకృతిపరా ప్రకృతి గాఁ =
 అపరా ప్రకృతియు పరా ప్రకృతియునని, ద్వివిధయై = రెండువిధములు గలదియై, పరఁ
 గుఁ = ఒప్పచున్నది, అందుఁ = అరెండు ప్రకృతులలో, తత... హాపిణి = తత = వ్యాపిం
 చేసె, చతుర్వింశతితత్త్వ = ఇరువదినాలుగుతత్త్వములు, స్వరూపిణి = స్వరూపము గాఁ
 గలది, అయినయపరయే = వినయట్టియపరా ప్రకృతియే, దైవియఁ = దైవియనియు, అ
 నురియఁ = అనురియనియు, అనఁ = చెప్పనట్లుగా, రెండు తెఱఁగులఁ = రెండువిధము
 లుగా, అనురఁ = ప్రకాశించుచుండును, అదైవియే = అదైవీ ప్రకృతియే, విమలగానఁ
 = నిర్మలయగుటచే, విద్యయఁ = జ్ఞానము, మాయయఁ = మాయ, బేఁ = ఆగుచున్నది.
 ఆసురి = అనురియగు, రెండవయపరా ప్రకృతి, అవిద్య = అజ్ఞానము, అరెంటిఁ = అమాయా
 విద్యలరెంటిని, అంటి = రెంటినిసంబంధించి, ఈన = నీవొక్కడవే, ఈశజీవాత్మ సంజ్ఞ
 లఁ = ఈశ = ఈశ్వరుడనియు, జీవాత్మ = జీవుడనియు, సంజ్ఞలఁ = పేర్లతో, ఎనఁగు
 దువు = అభివృద్ధి చెందుచున్నావు. అంతగలిగి = ఈసర్వము గలిగియుండియు, వీనిఁ = ఈ
 మాయాదులను, గాంచుకతనఁ = చూచుటవలన, అవికారుడవు = వికారములలేని
 వాడవు, రామరాఘవ.

తా. రఘునాథమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా!
 అనందరూపా! రామశబ్దవాచ్య మగునోపరబ్రహ్మమా. నీమాయ నారాయణీయనియు
 వైష్ణవి యనియు దేవియనియు త్రిగుణాత్మిక యనియు బ్రకృతి యనియు వ్యవహరిం
 పబడుచున్నది. అపరా ప్రకృతియనియు బరా ప్రకృతి యనియు నామాయ రెండు
 విధములు కలది, అందు నిరుపదినాలుగుతత్త్వములుగలసి యపరా ప్రకృతియైయున్నది.
 దైవి యనియు నాసురి యనియు నదియు రెండువిధములు. అందు దైవి నిర్మలయైకది
 (అనఁగా: శుద్ధతత్త్వప్రధాన యైనది) యగుటచేత మాయయని వ్యవహరింపబడును.
 ఆసురి యట్టిది కాకపోవుటచే నవిద్య యని చెప్పబడును. నీవు ఈరెంటియందును
 బ్రతిబింబించి ఈశ్వరజీవనామములచే వ్యవహరింపబడుచున్నావు. అయినను వాని
 కన్నిటికి సాక్షి పగుటచే నీకు దద్వికారములతో సంబంధములేదు,

సీ. అపరా ప్రకృత్యవిద్యాక్షరక్షేత్రమ, దాదిశబ్దకవాచాత్మకై

సన్నిధానజవరస్పరపరచ్ఛాయాప్రసక్తిచే మిథ్యాభియుక్తిచేత
నది పరా ప్రకృతి విద్యాక్షరక్షేత్రజ్ఞ, సత్పురుషాదికసంజ్ఞ నొప్పు
నేన తద్విప్రనై నిర్వికారాసంగసాక్షినై విలసిల్లుచంద మెఱిగి

తే. రమణద్రష్టృత్వనిర్వికారత్వసాక్షి

తానెవిద్యోక్తధర్మజాతమును దొంటి

పగిలె గడఁ ద్రోచి నీస్వరూపము భజించు

రామ! రామవ శ్రీ రామ రామ రామ.

౪౦

టీ. అపరా... క్తిచేత - అపరా ప్రకృతి = అపరా ప్రకృతి, అవిద్యా = అవిద్య,
క్షర = క్షరము, క్షేత్ర = క్షేత్రము, పద = పాదము, ఆది = మొదలగు, శబ్ద = శబ్దములచేత
ఏక = ముఖ్యముగా, వాచ్య = చెప్పఁదగిన, ఆత్మ శక్తి = బ్రహ్మ శక్తి (యము) సన్నిధాన = వర
బ్రహ్మయొక్క సన్నిధ్యములన, జ = పుట్టివ, పరస్పర = ఒకరినొకరులయొక్క, పర =
శత్రువులైన, ఛాయ = కాంతియొక్క (లేక, ఏకయొక్క), ప్రసక్తిచేత = సంబంధ
ముచేతను, మిథ్యాభియుక్తిచేత = అసత్యమును మాడించేతను, అది = ఆయంపరా ప్రకృతి
యే, పరా ప్రకృతి = పరా ప్రకృతి, విద్యా = జ్ఞానము, అక్షర = అక్షరపురుషుఁడు,
క్షేత్రజ్ఞ = క్షేత్రజ్ఞుఁడు, సత్ = సదాపుఁడు, పురుష = పురుషుఁడు, అదిక = మొద
లైన, సంజ్ఞ = పేర్లతో, ఒప్పుకొ = బ్రకాశించుచున్నది. ఏన = నేనే, తత్ = ఆ ప్రకృతికి
ద్రష్టనై = సాక్షినై, నిర్వికారాసంగ సాక్షినై - నిర్వికార = ఆ ప్రకృతినికారములతో
సంబంధములేనట్టియు, అసంగ = అహంకారములతో కలయిక లేనట్టియు, సాక్షినై =
చూచువాడనై, (ప్రకృతిని విభాగించియెఱుంగువాడనై), విలసిల్లుచందముకొ - విల
సిల్లు = ప్రకాశించునట్టి, చందముకొ = ప్రకారమును, ఎఱిగి = తెలిసికొని (మొట్టమొ
దట “నేన ద్రష్టన ప్రపంచము, దృశ్యము” అను నభిప్రాయమును దృఢముచేసికొని)
రమణ... తముకొ - రమణ = యుక్తమయిన (లేక చక్కఁగా), ద్రష్టృత్వ = చూచువా
డుగానుండుట, నిర్వికారత్వ = వికారములతో సంబంధము లేకుండుట, సాక్షిత్వ
తనకంటె భిన్నముగుపదార్థమును చెలిసికొనుట, అది = మొదలగునట్టియు, విద్యా =
జ్ఞానమునందు (లేక, బ్రహ్మవిద్యయందు), ఉక్త = చెప్పఁబడినట్టియు, ధర్మ = సర్వధర్మ
ములయొక్క, జాతముకొ = సమాహమును, తొంటిపగిదికొ = పూర్వమున లేనై, (అనఁగా:
పరిపంచ సాక్షియగుటచే, పరిపంచవికారములు, బ్రహ్మమునకుంటవని నిర్ణయించినట్లే).
కడఁద్రోసి = నిషేధించి, (అనఁగా: బ్రహ్మధర్మములకుఁగూడ సాక్షి యగుటచే ఈధర్మ
ములు, వాని = బ్రహ్మమును అంటవు అని, నిషేధింపవలయును), నీస్వరూపముకొ = నీ
యథార్థస్వరూపమును, భజింతుకొ = ఆభేదముగా నేమించెదను. రామరామవ.

తా. రఘువంశమునందు ధృత్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా. ఆనందహాసా' రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మహా' ఏమాయ శపరాప్రకృతి ఆవిద్యక్షనియతే త్రము పరమ ఆమ మొదలగుశబ్దములచే వ్యవహరింపబడునో అదియే నిసాన్నిధ్యము. స్వాభావికముగా నుండుటలక్షణము నీచ్ఛాయ దానియందును దానిచ్ఛాయ రియందును సంబంధించియుండుబడేనను ఆభాసమాత్రమగు కలయకచేతను, పరాప్రకృతి జ్ఞానము ఆక్షరపురుషుఁడు మాటయుఁడు సమాప్రకృతు పురుషుఁడు ఆమ మొదలగు పదములచే వ్యవహరింపబడుచుండును. కాని క్రొత్త దేవులు లేరు. యథార్థస్థితిలో నాకు(జీవునకు) సంబంధములేదు. ఏలదునన; నేను అప్రకృతికి సాక్షిని దానిని చూచువాఁడను. కావున నిర్వికారుఁడను. మొట్టమొదట నిష్టియథార్థస్వరూపమును దెలిసికొని పిదప మతీతమాత్మముగ విచారించిచూచెదను. అప్పుడు “ద్రష్టృత్వము మొదలగుధర్మములకుఁగూడ నేను సాక్షినే కావున నా కార్థములతోఁగూడ సంబంధముండుటకు వీలులేదు” అని స్పష్టమగును. ఇట్టి పరిపూర్ణజ్ఞానము కలంబించి యుభేదభావనతో నేను నిన్ను నేవింతును.

సీ. పరమవై రాగ్యంబు భాసురాత్మజ్ఞాన, ముతులితై శ్వర్య మనంశీవీర్య
మమితయశంబునమగ్రలక్ష్మీయుఁగల్గి, సంపూర్ణ కామణ్యశమకముఁబు
మహానీయ తేజంబు మహితశపస్పత్వై, శౌచధైర్యక్షమాన్దగుణంబు
లోపూర నిజదన్యయోగమాయామహాశక్తి సర్వప్రసంపదంబు దీర్ఘ

తే. సచ్చిదానందలక్షణసగుణనిర్గు

ణాత్మక బ్రహ్మ మైననీ వాత్సమయత

సంతత మతిస్ఫుటముగ సాక్షాత్కరింపు

రామ రాఘవ! శ్రీరామ రామ రామ.

31

టీ. పరమవై రాగ్యంబు-పరమ = అత్యధికమైన, వై రాగ్యంబు=వై రాగ్యము, భాసు...నకు-భాసుర= ప్రకాశించుచున్న, అన్తజ్ఞానము=బ్రహ్మజ్ఞానము, అతులితై శ్వర్యము-అతులిత=సాటిలేని, విశ్వర్యము=ప్రభుత్వమును, అనంతవీర్యము=అపరిమిత పరాక్రమంబును, అమితశయంబు=మితిమీరినకీర్తియును, సమగ్రలక్ష్మీయుఁ=సంపూర్ణమైనకాంతియును, కల్గి, సంపూ...ములు-సంపూర్ణ=సంపూర్ణములైన, కామణ్య=దయ, శమ=శాంతి, దమములు=దాంతియనఁగా మనోనిగ్రహము, మహానీయ తేజంబు-మహానీయ=స్తోత్రముచేయనర్హమైన, తేజంబు=కాంతియుఁ, మహిత...ములు-మహిత=శ్రేష్ఠమైన, తపః=తపస్సు, సత్య=సత్యము, శౌచ=పారిశుధ్యము, ధైర్య=ధైర్యము, క్షమా=ఓర్పు, ఆర్జున=నిష్కాపట్యము, గుణంబులు=అనుగుణములును, ఒప్పాయఁ=ప్రకాశించుచుండఁగా, నిజ...శక్తి-నిజ=తనయొక్క, దివ్య=శ్రేష్ఠమైన, యోగ=జీవి

ప్రహ్లాదమును గలిగించి, మాయా=మాయయగును ఈమాయయే, విద్య=జ్ఞానము అనబడును, మహాశక్తి=గొప్పసామర్థ్యము, సర్వప్రపంచముకొ=సకలప్రపంచమును, తీర్చకొ=నిర్వహించుటగ, సచ్చిదా..మైనసత్య=సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, అనందలక్షణ=అనందము లక్షణములుగాఁ గలిగినట్టియు, సగుణ=గుణసహితంబును, నిర్గుణ=గుణహితంబును, అత్మక=అగుస్వరూపము గల, బ్రహ్మమైన=పరబ్రహ్మరూపుడవైన, ఏవు, సంతతము=విల్లపడు, అత్మమయతకొ = జీవరూపముతో, అతిస్ఫుటముగకొ=మిగుల స్పష్టముగా, సాక్షాత్కరింపుము=ప్రత్యక్షము గమ్ము రామ రాఘవ.

తా. రఘుంశమును భక్తిసూరక్షణార్థమై యుత్తరించిన శ్రీమన్నారాయణ! అనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! శ్రేష్ఠమగువైరాగ్యము అత్మస్వరూపజ్ఞానము మహాదైవ్యద్యము అపరిమితశక్తి చక్కనిశక్తి తేజస్సు అనునవి కలవాడవైన దయ శనుము దమము ప్రతాపము తపస్సు సత్యము శౌచము దయ నిష్కాపట్యము ధైర్యము ఓర్పు అను సకలసద్గుణములు దనరార స్వశక్తి సృష్టిస్థితిసంహారముల నిర్వహింప సత్వజ్ఞానానందస్వరూపుడవైన సగుణ నిరుజాకారములతో ఏవు పుకొకింతువు. ఓశ్రీరామా! ఇట్టి ఏవు కూటస్థస్వరూపముతో నాకు ప్రత్యక్షము కమ్ము.

సీ. ఘనఘటాకాశ మా కాశాంశ మగుచు నా

కాశంబునకు వేటు గాని పగిలి

క్షరముతోఁ గూడి యక్షరుడ నై విలసిల్లు

నేను నీయంశంబు నిశ్చయంబ

యైన ననాద్యవిద్యాకృతిగుణరాశి

నాయందు నారోపణముగఁ జేసి

జీవుడ నంచు సంస్థితఁ జెంది యుండితి

నిందాఁక నది యిపు డెఱిగింపితి

తే. గాన వివరింప భేద మింతైన గలుగ

దిట్టివిజ్ఞానసంపద నెల్ల ప్రార్థన

చిత్తమునను బ్రకాశింపఁ జేయుచున్న

రామ! రాఘవ! శ్రీరామ రామ రామ.

32

టీ. ఘనఘటాకాశము - ఘన=శ్రేష్ఠమైన, ఘట = ఘటావరణమునందున్న, అకాశము, అకాశాంశము - అకాశ = మహాకాశముయొక్క, అంశము=భాగము, అగుచుకొ=ని, అకాశంబునకుకొ = మహాకాశమునకంటె, వేటు, కానిపగిలికొ=లేకుండునట్లు, క్షరముతోకొ=క్షరమనంబుడు పరాప్రకృతితో, కూడి=కలసి, అక్షరుడ

నే=అక్షరంబును పేరుతో వ్యవహరింపబడుచు, విలసిల్లునేను = పుకాశించు నేను జీవుడు(అంజనేయుడు), నీయంశంబు=రాముని యంశము (బ్రహ్మయంశము), నిశ్చయంబు=సత్యము, వివేకంబు=అయినప్పటికిని, అనాద్యవిద్యాశక్తిగుణరాశి - అనాది=ఉత్పత్తిలేని, అవిద్యా=అవిద్య యనెడు, శక్తి=మాయాశక్తికి సంబంధించిన, గుణం గత్వాదిగుణములయొక్క, రాశి=సమూహమును, నాయందుకొ = (జీవునియందు), ఆరోపణముగఁజేసి=ఆరోపించి, జీవుడనియొక = “నేను జీవుడను” అని, ఇందాకకొ = ఇంతకాలమువఱకు, సంస్కృతికొ = సంసారమును, చెంది=పొంది, ఉండితికొ=ఉండిని. అది=అందలియధార్థమును, ఇపుడు, ఎట్టింగిఁగొంటికొ = తెలిసికొంటిని, కానకొ=కాబట్టి, వివరింపకొ=విచారింపఁగా, భేదము = “నీవు నేను నేను నేను” అను భేదము ఇంతైనగలుగదు=కొంచుమైనను లేదు, ఇట్టివిజ్ఞానసంపదకొ-ఇట్టి=ఈపూర్వోక్తమైన, విజ్ఞాన = అనుభవజ్ఞానముయొక్క, సంపదకొ=సమృద్ధిని, ఎల్లపౌన్ద్రు=వర్వకాలముల యందును, చిత్తమునకొ = మనస్సునందు, పుకాశింపజేయుమయ్యు = పుకాశించు నట్లు చేయుమయ్యు, రామరాఘవశ్రీరామ రామరామా.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణ! అనందరూపా! రామశబ్దవాచ్య మగు నోపరబ్రహ్మమా! ఘటమునం దున్న యాకాశము మహాకాశములాని భాగ మగుటచేత నామహాకాశమునకంటె భిన్నము కా దనుట లోకానుభవసిద్ధమే కదా, ఇట్లే జ్ఞానరూపుడనగు నేను తీరమతోఁ గలసి యతీర నామముచే వ్యవహరింపబడుచున్నాను; కాని నీయంశము కాకపోలేదు. నీయంశము కాకపోయిన జ్ఞానరూపమే సంభవింపదుకదా! కావున నాకును నీకును భేదమే లేదనుట నిశ్చయము. అయినను అనాది యగునవిద్యవలన క్షేత్ర మగుదేహదుల ధర్మముల నాయం దారోపించుకొని “నేను జీవుడను” అని తలంచుచు సంసారమును జెందుచుంటిని. ఇది కేవల మజ్ఞానమువలనమాత్రమే వచ్చినది కావున నిప్పుడు జ్ఞానము కలుగుటతోడనే నివర్తించును. నాకును నీకును భేదము లే దనుట స్పష్ట మయ్యెను. ఓమహాత్మా! కరుణచే నీజ్ఞానమును నాహృదయమునందు నిశ్చలముగా నిలుపుము.

సీ. నీకంటె నన్యంబు నే నెన్నఁడెఱుంగనె, ట్లనిననాయనుభవమవధరింపు
వివిధేంద్రియములకువిషయమీ విశ్వమూ, విశ్వరూపుడవీవువెదుకనేల
గావున నీవు సాక్షాత్కరించితివి యీ, విశ్వంబు నీ కగువే అటంచు
దలంచు నజ్ఞానమంతయు బోయె నీదయూ, మయద్బుష్టి నానందమయు
తే. సంశయము లేదు గాని యీ సర్వరూప [డ నైతి

సమరసజ్ఞానభావన సంతతంబు

గలుగ పరము ప్రసాదింప నలయు దేవ

రామ ! రాఘవ ! శ్రీరామ రామరామ.

టీ. దేవా=ఓస్వప్రకాశస్వరూప, నికంటే, అన్యంబుకొ = ఇతరుని, ఏకొ = నేను, ఎన్నడు = ఎప్పటికిని, ఎఱుగకొ = ఎఱుంగను. ఎట్లనినకొ = అది యెట్లనగా, నాయనుభవము, అవధించుము = వినుము. వివిధేంద్రియములకుకొ - వివిధ = అనేక విధములైన, ఇంద్రియములకుకొ, ఈవిశ్వము = ఈప్రపంచము, విషయము = గోచర మగునది, ఈవు = నీవు, ఆవిశ్వరూపుడ పీవు = ఈ ప్రపంచస్వరూపుడవు, వెమక నేల = యేల వెదకవలయును. కావునకొ = కాబట్టి, ఈవు = నీవు, సాక్షాత్కరించితివి = నాకు నెప్పటికిని ప్రత్యక్షమయ్యెయున్నావు. ఈవిశ్వంబు = ఈప్రపంచము, నికకొ = నికంటే, వేఱగుకొ = భిన్నమైనది, అటంచుకొ = అనెను, అజ్ఞానమంతయుకొ = ప్రాంతియంతయును, నిదయామయదృష్టికొ = నియొక్క కరుణాకటాక్షముచే, పోయెకొ = నశించెను. అనందమయకడనైతికొ = అనందరూపుడైనాను, సంశయంబులేదుగాని = సందేహము లేదుకాని, ఈసర్వ...భావన-ఈసర్వరూప = ఈ సమస్తరూపములను, సమరస = ఏకముగా, జ్ఞాన = తెలిసికొనుటయును, భావన = ఆట్లు ధ్యానించుటయును, సతతంబు = ఎల్లప్పుడు, కలగకొ = కలుగునట్లుగా, ఐరము, ప్రసాదింపవలయుకొ = ఇయ్యవలయును.

తా. రఘువంశమునందు భక్తసంగతు జార్జమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణ! అనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మ! జ్ఞానము కలిగినప్పుడుకాని లేనప్పుడుకాని నికంటే నితర మగుపదార్థ మెద్దియు నాకు గోచరముకానేలేదు. ఎట్లనిన; ననుభవపూర్వకముగా వివరించెదను వినుము. సర్వేంద్రియములను జ్ఞానికి నజ్ఞానికిని గూడ నేకరూపములు. అవి వానికి విషయములగు శబ్దాదులనుగూర్చి పరువు లిడుచుండును. శబ్దాదులేప్రపంచము. అది నికంటే వేఱుకాదు కదా! కావున నాకు నెప్పటికిని (అనగా: సంపాదకశయందును సంసారాభావకశయందును గూడ) నీవే కాననచ్చుచున్నావు. ఇప్పుడు జ్ఞానము కలుగుటచే “నీవు ప్రపంచమునకంటే వేఱుకావు” అని తెలిసికొంటిని. పూర్వమున్న యజ్ఞానమంతయు నశించినది. ఇందుసందేహ మేమియు లేదు. అయినను ఈసర్వ సమరసజ్ఞానము కాశ్వతముగా నిలుచునట్లు ఐరము ననుగ్రహింపుము. స్వయంప్రకాశస్వరూపా! ఇదియే నాప్రార్థన.

సీ. తతచతుర్వింశతీత త్వనాయకుడవు

పంచవింశకుడవు ప్రకృతి కంటె

బరుడవు గురుడవు పరమేశ్వరుండవు

పురుషోత్తముడవు నెప్పుడూ బ్రధాన

పురుషేశ్వరుండవు పూర్ణుడ వనుచు ని

న్నెఱిగితి గాని యాయెఱుక దృఢము

గా నిల్వ దజ్ఞానకార్య దేహాదికా

త్వధ్యానసంతతాభ్యాసవశత

తే. నట్లు గావున గేలలాత్మాత్మయోగ
 దృష్టి మనమున నేనౌద్దుఁ దేజరిల్లు
 భూరికృపచే ననుగ్రహింపుము పోసుక
 రామరాఘవ శ్రీరామ రామ!రామ!

34

టీ. తత...తత= విస్తారమైన, చతుర్వింశతితత్త్వ=ఇరువది నాలుగుతత్త్వములకు, నాయుపదేవు= ప్రభువైనవాడవు, సందవిశకుడవు=ఇరువదియైదవతత్త్వమైనవాడవు, ప్రకృతికంటె=మాయకంటె, పరుడవు=శ్రేష్ఠుడవు, గురుడవు=సద్గురుస్వరూపుడవు, పరమేశ్వరుండవు-పరమ=శ్రేష్ఠమైన, ఈశ్వరుండవు=నియముడుడవు, పురుషోత్తముడవు-పురుష=క్షరాక్షరపురుషులకంటె, ఉత్తముడవు=శ్రేష్ఠుడవు, ఏవ్వుడు=ఏకాలమునందును, ప్రభావపురుషేశ్వరుండవు-ప్రభావ=మాయకును, పురుష=జీవునకును, ఈశ్వరుండవు=అధిపతివి, పూర్ణుండవు=సర్వవ్యాపకుడవు, అమృత=అని, నిన్నెఱింగితిగాని=నిన్ను తెలిసికొంటినిగాని, ఈఎఱుక=ఈజ్ఞానము, అజ్ఞా...శతక=అజ్ఞాన=అజ్ఞానమునకు, కార్య=కార్యములైన, (అనగా: అజ్ఞానమువలనఁబుట్టిన), దేహాదిక=దేహము మొదలగువానియందు, అత్త=తానెఱుక, భ్యాన=భ్యానముయొక్క, సంతత=సార్వకాలికమయిన అభ్యాసవశతక=వాడుకవలన, దృఢముగా=నిశ్చలముగా, నిల్వడు=స్థిరముకాదు, అట్లుగావునక=కాబట్టి, కేవలా...దృష్టి=కేవలాత్త=పరబ్రహ్మమునకును, అత్త=కూటస్థుఁడైనతనకును, యోగదృష్టి=విశ్వముగలగనజ్ఞానము, మనముక=మనస్సునందు, ఏనౌద్దుఁ=సర్వకాలములయందును, తేజరిల్లక=ప్రకాశించునట్లుగా, భూరికృపచేక=పరమదయచేత, పొసంగక=చిక్కఁగా, అనుగ్రహింపుము=కటాక్షింపుము, శ్రీ. ...

తా. రఘునంశమునందు భక్తసంగత్యజ్ఞానమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగుసో పరబ్రహ్మనా నివుయరువది నాలుగుతత్త్వములకు నధీశ్వరుడవు. ఇరువదియైదవనాడవు. ప్రకృతికంటె నన్యుడవు. సర్వాధికుడవు (తేక ప్రలోకాచార్యుండవు) పరమేశ్వరుడవు. క్షరాక్షరపురుషులకంటె విలక్షణుడవు. సర్వకాలములందును బ్రకృతిపురుషులకు నియముడుడవు. సర్వవ్యాపకుడవు. ఇట్టి నీయభార్గవ్వరూపమును మీయనుగ్రహమువలన దెలిసికొంటిని. అట్లైనను ఈజ్ఞానము శాశ్వతముగ నిలుచుట కష్టము. అనాది సుందీయు విశువక ఐచ్ఛుచున్న దేహాత్మభ్రాంతి దీనికిభంగమునుకలిగించును. కావున సోమహత్తా! యట్టిభంగము కలుగక ఈజీవబ్రహ్మైకజ్ఞానము హృదయమున స్థిరమగునట్లు అనుగ్రహింపుము.

సీ. అజుండ వద్యయుండ వీ వాదినా గాయుఁ
 సావిమివి సాక్షివి సర్వముయుండ

వై యొప్పునిన్ను మాయామానుషశరీర

ధరుఁడుఁ గించిడుండు నరుఁ డటంచు

నజ్జానవశత మోహంబుచేఁ దలఁచితి

నిందాఁక నది ట్లమియించుకొఱకు

సర్వజ్ఞ సర్వేశ! సర్వభూతానాన !

సర్వభూతాత్మక ! సర్వీమూర్తి

తే. సర్వకర్తృఫలాధ్యక్ష ! సర్వరూప

యని నుతించుచు మ్రొక్కెద ననవరతము

నెఱయ నామది నీయందు నిల్వఁ జేయు

రామ ! రామున ! శ్రీ రామ ! రామ ! గామ !

35

టీ. ఈవు=నీవు, అఁడవు=ఉత్పత్తి లేనివాఁడవు, అవ్యయుండవు=నాశరహితుఁడవు, అదినా...మివి-అది=సర్వకారణ మైన, నారాయణస్వామివి=నారాయణస్వరూపుఁడవు, సాక్షివి=సర్వము నెఱుంగువాఁడవు, సర్వమయుఁడవై=సర్వస్వరూపుఁడవును, వి, ఒప్పునిన్ను=ప్రకాశించుచున్న నిన్ను, మాయా...డును-మాయా=“మాయామయమైన, మానుషశరీర=మనుష్యశరీరమును, ధరుఁడును=ధరించినవాఁడును, కించిడు డును=స్వల్పక్షానము కలవాఁడును, నరుఁడును=మనుష్యుఁడును” అటంచుకొ=అని, అజ్ఞాననిశితకొ=అజ్ఞానమువలన, మోహంబుచేకొ=భ్రాంతిచేత, ఇందాకకొ=ఇప్పటినుఱకు, తలఁచితికొ=తలంచుదుంటిని, అది=అతలంపు, ట్లమియించుకొఱకుకొ=ట్లమించుటకై, సర్వజ్ఞ=“సర్వము నెఱింగినవాఁడ, సర్వేశ=సర్వమునకు ప్రభువా” సర్వభూతానాన=సర్వభూతములయందునునులించువాఁడ(లేక సర్వభూతములకును నినాసస్థాన మైనవాఁడా), సర్వభూతాత్మక=సర్వభూతస్వరూప, సర్వమూర్తి=సర్వమునకును స్వరూపభూతుఁడ, సర్వకర్తృఫలాధ్యక్ష-సర్వ=సమస్తమైన, కర్త=కర్తృలయొక్క, ఫల=ఫలములకు, అధ్యక్ష=అధికారియైన (అనఁగా: కర్తృఫలముల నిచ్చుట్టి) స్వరూప=స్వరూపము గలవాఁడ” అని, అనవరతము=ఎల్లప్పుడు, నుత్తమచుచుకొ=స్తోత్రముచేయుచు, మ్రొక్కెదకొ=నమస్కరించెదను. నెఱయకొ=అధిక్యమగునట్లుగా, నామది=నామనస్సు, నీయందుకొ=నీస్వరూపమునందు, నిల్వఁజేయుము=స్థిరమగునట్లు చేయుము.

తా. రఘువంశమునందు భిక్తసంరక్షణార్థమై యవతరించిన శ్రీమన్నారాయణా! ఆనందరూపా! రామకర్తృవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! నీవు ఉత్పత్తి వినాశముల లేనివాఁడవు. అదినారాయణుఁడవు. సర్వసాక్షివి. సర్వరూపుఁడవు. ఇట్టినిస్వరూపమును దెలిసికొనలేక మాయామానుషశరీరధారియనియు కించిద్జ్ఞుఁడనియు మనుష్యమా

త్తుడనియు నింతవఱకుదలంచుచుంటిని. అపకాధముచేసితిని. అజ్ఞానమునలన నట్టికార్యము జరిగినది. కరుణచే దానిని త్సమింపవలయును. అట్లు త్సమించుటకై యుత్తద్వ్యభాగ్యస్వరూపవిజ్ఞానపురస్కరముగా సర్వజ్ఞుడా యనియు సర్వమనకు ఆధీశ్వరుడా! సర్వభూతములయందును నిమగ్నియవాడా! సర్వభూతస్వరూపా! ప్రపంచాకారాయనియు సర్వకర్తృఫలముల నొసగువాడా! విరాట్పురుషు యనియు సర్వకౌలములయందును స్తోత్రము చేసెదను. నీకు సర్వకౌలములయందును ననుష్ఠానముల నాచరించెదను. నాయందు దయయించి నాహృదయమున నీపాదములయందలి భక్తిని నీస్వరూపభ్యాసమునందలి యేకాగ్రతను స్థిరముఁ జేయుము.

సీ. ఖతచతుర్వింశతితత్త్వాత్తత్తకం బగు

క్షరము నేఁ గాను నిక్కముగ నరయఁ

దత్కృతంబులు మత్కృతంబులు గావు కా

పున సర్వధర్మములును ద్యజించి

యక్షరపురుషుడనై త్సరాక్షరతత్త్వ

ముల మీఁటి పురుషోత్తముండు నాత్మఁ

డన నొప్పు నొకని ని న్నాశ్రయించెద శర

ణముగ నే నొగి ననన్యత్వ మలర

తే. నట్లగుట నింక నేసంశయములు నన్ను

బారయకుండఁగఁ జేసి యీపూర్ణబోధ

మతిదృఢంబుగ వర మిప్పు సతత మాత్మ

రామ ! రాఘవ శ్రీరామ రామ రామ.

36

టీ. తత...కంబు-తత=వ్యాపించిన, చతుర్వింశతితత్త్వ=ఇరువది నాలుగుతత్త్వములే, అత్తకంబు=స్వరూపముగాఁగలది, అగుక్షరము=అయినక్షేత్రము, నిక్కముగఁ=నిశ్చయముగ, నేఁగాను=నేను కాను. అరయఁ=విచారింపఁగా, తత్కృతంబులు=అక్షరముచే(అనఁగా: దేహదులచేఁ జేయఁబడినవి), మత్కృతంబులుగావు=నేను చేసినవికావు, కానఁ=కాఁబట్టి, సర్వధర్మములును=సమస్తములును, ద్యజించి=విడిచిపెట్టి, అక్షరపురుషుండనై=కూటస్వరూపుడనై, త్సరాక్షరతత్త్వములఁ=పదపత్సరాక్షరస్వరూపములను, మీఁటి=అతిక్రమించి, పురుషోత్తముండును = త్సరాక్షరపురుషులకంటె శ్రేష్ఠుండును, అత్తుండు=పరమాత్మ, అనఁ=అనఁగా, ఒప్పునొకని నేనుఁ=ప్రకాశించుచున్న ఏకస్వరూపుడవైననిన్ను, నేఁ=నేను, ఒగిఁ=అధికముగా, శరణముగఁ=రక్షకునిఁగా, ఆశ్రయించెదక, అట్లగుటఁ=కాఁబట్టి, అనన్యత్వము=అభేదము, అలరఁ=ఒప్పుచుండఁగా (లేకఒప్పుటనలన), ఇంకఁ=ఇక నై,

ఏసంశయములు=యేసందేహములును, నన్ను=పారయకుండంగ జేసి=శిశుుగలగుకుం
డునట్లు చేసి, సంతతముకొ=ఎల్లప్పుడు, ఆత్మకొ=మనసునందు, ఈపూర్ణబోధము=
ఈసర్వపరపూర్ణవిజ్ఞానము, అతిదృఢంబుకొ=మిగులనిశ్చలముగా, వరమిచ్చు.

తా. రఘుసంశయమునందు భక్తసంతృప్తికార్యమైయవశరించిన శ్రీమన్నారాయణా!
అనందరూపా! రామశబ్దవాచ్యమగు నోపరబ్రహ్మమా! చక్కగావిచారించినచో త్వర
మని చెప్పవచ్చు దేహాదిచతుర్వింశతీతత్త్వంబులను నాస్వరూపము (జీవస్వరూపము),
కాదు. ఈకారణమావలన అదేహాదులు చేయుబహువిధకార్యములను నాచే(జీవునిచే)
జేయబడునవి కానేరవు. కాబట్టి మొట్టమొదట సర్వధర్మములను పరిత్యజించి“నేను
సర్వమునకును సాక్షిని” అని గ్రహించి “యత్తుడని చెప్పబడుకూటముండేనేను”
అని నిశ్చయించుకొనవలయును, పిదప యథార్థస్థితి ననుసరించి చూచినక్షరాక్షరతత్త్వ
ములు మాయాకల్పితములే కావున “క్షర మొక్కటి కలదు” అనియు దానికి నేనుసా
క్షిని అనియు ప్రాజ్ఞాననిశ్చయమును కూడ విడువవలయును. సర్వాధికుడును సర్వమ
య్యుడును పురుషోత్తముడును నగు నిన్ను భేదముగాఁ (అనగా “బ్రహ్మమే నేను నా
కంటే వేరుగుపదార్థము లేదు. నాకు త్పరత్వము కాని యత్పరత్వము కాని లేదు” అను
నిశ్చయముతో) నాశ్రయింపవలయును. ఓషహత్తా. మీయనుగ్రహమువలన నాకు నిట్టి
పరపూర్ణవిజ్ఞానము కలిగినది. నిన్నే శరణముగా నాశ్రయించి యున్నాను. కాబట్టి
నాకు సంతోషము లేవియుఁ గలుగకుండ నాత్మజ్ఞానము మనస్సునండి తొలంగకుండ
వరము నొసంగుము.

అవ. ఇట్లు పరమేశ్వరుఁ డాంజనేయుఁ డొనర్చిన స్తోత్రమును విస్తరించి
శ్రీరాముఁడొనర్చిన యపదేశమును వివరించువాడై ప్రస్తుతము నుపసంహరించు
చున్నాఁడు.—

వ. అని యట్లఖండపాండిత్యంబుచేతఁ బెక్కుభంగుల వినుకొంచుమానుమం
తుని నాదరింబుగాఁ గనుకాకిటాక్షపీతగుంబుచేతఁ గనుంగొని భూరి
ప్రేమధామండుఁ బరింధామండు నైనయాత్రారామం డెట్లనియె?/
టీ. అని, యట్లు=ఈవిధముగా, అఖం...చేతకొ=అఖండ=అడ్డములేని, పాక్షిక
త్యంబుచేతకొ=జ్ఞానముచే, పెక్కుభంగులకొ=అనేకవిధములుగా, వినుకొంచుమానుమం
తునికొ=స్తోత్రముచేయనట్టి అంజనేయుని, నాదరింబుగాకొ=ప్రతిపూర్వకముగా,
కరుణాకటాక్షపీతగుంబుచేతకొ=దయాయుక్తమగు కడగంటిచూపుతో, కనుంగొని=
చూచి, భూరి...మండుభూరి=అధికమైన ప్రేమ=ప్రేమకు, ధామండును=అధార
భూతుఁడైనవాఁడును, పరింధామండునునైన=మోక్షమే స్థానముగాఁ గలవాఁడును,
విస, అత్రారామండు=అంతర్యామియైన శ్రీరామండు, ఇట్లనియెకొ=ఈవిధముగా
చెప్పెను.

తా. ఓపార్వతీ! పయనవివరించినవిధముగా సంపూర్ణవిజ్ఞానముతో ననేకవిధములుగాఁ దన్ను వినుతంచుచున్న యాంజనేయని గనుంగొని యాపరంధాముఁ డగునాత్మరాముఁడు కరుణ వెలయ నీ క్రిందవిధంబుగా నుపదేశింపనారంభించెను.

శ్రీరాముఁ డాంజనేయుని కమనస్కుయోగంబు దెలుపుట.

అవ. ఇట్లు స్తోత్రము నుపగంహరించు నేని రామోపనిషత్తు మగుననుస్మయోగమును విర్ధించువాఁడై మొట్టమొదట ప్రతిజ్ఞావిధమును వెలుపుచున్నాఁడు. —

తే. సంతనము మీఱఁ జిత్తవిశ్రాంతికొఱకు

ఫతత మాత్మసమాధిఁ గోరితివి గానఁ

గడగి యమనస్కురాజయోగంబు నీకుఁ

దెలియఁ జెప్పెద వినుము సందేహ ముడిగ.

38

టీ. సంతతముమీఱఁ = సంతోష మధికమగుచుండఁగా, చిత్తవిశ్రాంతికొఱకుఁ = చిత్తము శాంతి నొందుటకై, సతతము = ఎల్లప్పుడును, అత్తి సమాధిఁ = నిర్వికల్ప సమాధిని, గోరితివిగానఁ = గోరి యున్నావు గావున (మనస్సు బ్రహ్మమునందు నిశ్చలముగానిలుచునట్లు చేయవలయునని యాంజనేయఁడు ప్రార్థించెను. అట్టినిశ్చలత్వము నిర్వికల్పసమాధియందుఁ గాని కుదరదు. కావున వాంజనేయఁడు సమాధినే గోరినట్లని తెలిసికొనవచ్చును.) కడగి = ప్రయత్నపూర్వకముగా, నికు, అమనస్కురాజయోగంబు = అమనస్సును చేరు గలరాజయోగమును, తెలియఁ = చిక్కఁగాఁ దెలియునట్లు, చెప్పెదక, సందేహముడిగి = సంశయము మాని, వినుము.

తా. ఓహనుమంతుఁడా! నిపు చిత్తవిశ్రాంతికై సమాధిని గోరితివికదా. కావున దానిని వివరించెదను. అసమాధికి అమనస్కుయోగమని చేరు. దానిని సంశయము విడిచి సావధానచిత్తుండవై యాకర్షింపుము.

అవ. ఇట్లు శ్రీరాముఁడు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి అయోగమునగ దభిరుచి గలిగించుటకై వాదమృ నుపక్రమించుచున్నాఁడు. —

చ. అలయక నప్తవారిధుల నావలి కీనలి కొక్కరీతిగాఁ

గలయఁగ నీడ వచ్చును నగంబుల నచ్చనగండ్లుగాఁ గరం

బులుఁ గొని యాడవచ్చు నభిముక్త గబళింపగ వచ్చుగాని యి

య్యల నమనస్కుయోగము గ్రహింపఁగరాదు డలంప నేరికిన్. 39

టీ. అలయక = అలపురేక, నప్తవారిధుల = ఏడవముద్రములను, అవలికిఁ = అవలి తీరముననును, ఈవలికిఁ = ఈవలితీరముననును, ఒక్కరీతిగాఁ = ఒకజేవిధముగా, కలయఁగఁ = కలయనట్లు, ఈడవచ్చుఁ = ఈడటకై నను సాధ్యమగును, నగంబులఁ = సప్తకులవర్వతిములను, అచ్చగండ్లుగాఁ = అచ్చగకాయలుగా, కరంబులఁ = హస్తము

లతో, కొని=గ్రహించి, అడవిచుక్క=అడుటకైనను సాధ్యమగును, శభముకొ=అక
సమును, కబళింపఁగవచ్చుకొ=ప్రింగటకును సాధ్యమగును, గాని=అయినను, ఇయ్యలకొ
=ఈభూమియందు, తలంపకొ=విచారింపఁగా, ఏకికొ=ఎన్నఁదికైనను, అమనస్కుయో
ముకొ=అమనస్కురాజయోగమును, గ్రహింపఁగరాదు=గ్రహించుటకుశక్యముకాదు.

తా. ఓయాంజనేయ! యీయమనస్కుయోగమును గ్రహించుట మిగులఁ గష్ట
సాధ్యము. కొంచుమైన నాయాసము నొండక సప్తసముద్రముల నీచలిదరినుండి యాన
లిదరిఁజకు ఏదిన నీచవిచ్చును. కులపర్వతముల నచ్చినగాయలుగాఁ జేసి యాడవిచ్చును.
యాకాశమునైనను ప్రింగవచ్చును. కాని యాయోగమును మాత్రము పరిశుద్ధచిత్తు
లుకాని వారలు గ్రహింపనే లేరు.

భూతిలకవృత్తము.—

కావున నయ్యమనస్కుయోగము గాఢదుర్లభ మారయక

గేవలతత్త్వవిచారముం బరికింపనేరనివారికిక

భావమునందుచ నాత్మ నాత్మని బాగుగా విధిజంచుమే

ధావికి నిత్యసుఖంబుగా విశేదంబుగా సులభం బగున్.

40

టీ. కావునకొ=కాబట్టి, అయ్యమనస్కుయోగము=అయమనస్కు రాజయోగ
ము, ఆరయక=విచారింపఁగా, గేవలతత్త్వవిచారముకొ=కేవల=ఏకమైన, తత్త్వవిచార
ముకొ=పరమాత్మ తత్త్వముయొక్క తత్త్వస్వరూపమును, పరికింపనేరనివారికికొ=విచార
రింపనేరనివానికి, గాఢదుర్లభము=సంపూర్ణముగా పొందరానిది, భావమునందుకొ=మన
స్సునందు, అనాత్మకొ=అనాత్మయగు (శరీరాదులను, అత్మనికొ=అత్మయగుజీవుని, బాగు
గాకొ=లేస్సఁగా, విధి...వికికొ=విధిజంచు=తెలిసికొనునట్టి, మేధావికికొ=బుద్ధిమంతు
నకు, నిత్య...బుగాకొ నిత్య=కాశ్వతిమైన, సుఖంబుగాకొ=ఆనందకరముఅయినదగా,
విశేదంబుగాకొ=స్పష్టముగా, సులభంబుగాకొ=సుఖముగా పొందఁదగినది యగును.

తా. ఈకారణమువలన తత్త్వవిమర్శను జేయలేనియజ్ఞానులకు సాయమనస్కు
యోగము మిగుల దుర్లభము. అత్తానాత్మల విభాగింపఁగలమహాత్ములకు నన్ననో మిగుల
సానందకరమై స్పష్టమై సులభమై యుండును.

తోదకవృత్తిము.—

చేరుపుగఁబువ్వులు జీటుటకంటె

బొలుపుగఁగల్గవ మూయుటకంటె

నలు నగునీయమనస్కులదంటె

సులభము సౌఖ్యము సూక్ష్మము వత్సా.

41

టీ. వత్స=పుత్రుడా 'చెలుపుగ' = మనోహరముగ, పుష్పబుచ్చిబుకం
 టెక=పూలను చీల్చుటకంటెను, పొలుపుక=చక్కగా, కన్దక=కన్నులను,
 మూముటకంటెక, నలుగు=సులభమైన(లేక. మనోహరమైన), ఈమమనస్కపదం
 బే=ఈమమనస్కయోగమే, సులభము=సుఖముగా నాచరింపదగినది, సౌఖ్యము=
 ఆయాసకరముకానిది, నూత్నము=తెలియబడినది సుల సూత్న మైనది.

తా. ఓపుత్రా! అత్తానాత్మవివేకము గలబుద్ధిమంతులకు పూలను చీల్చుటకం
 టెను కన్నులను మూముటకంటెను యీమమనస్కరాజయోగమును గ్రహించుటయే
 మిగుల సులభము అనందకరము నూత్నము.

తోటకీవృత్తము.—

అమృతంబు సుఖంబుగ నానినయ

ట్లననస్కముఁ బూని యహర్నిశముక

సమతం దనుఁ గన్గొనునజ్ఞును న

య్యమృతాంగన చేకొను నందము గాన్.

42

టీ. అమృతంబు=అమృతమును, సుఖంబుగక=సౌఖ్యముగ, అనినయల్లు=పానము
 చేసినవిధమున, అనునస్కముక=అనునస్కరాజయోగమును, పూని=ప్రయత్నపూర్వ
 కముగా, అహర్నిశముక=తేయింబగులు, సమతక=ఒకటేవిధముగా, తనుక=తన
 యధార్థస్వరూపమును, కన్గొనునజ్ఞుక=యీమమనస్కమహత్తుని, అయ్యమృతాంగన=అ
 మోక్షకాంత, అందముగాక=మనోహరముగా, చేకొనుక=కయికొనును.

తా. ఇట్టి మమనస్కయోగమును గ్రహించి అమృతపానముఁ జేసినట్లు సర్వ
 కాలములందు నాత్మాలోకములనఁ బరిమానందము ననుభవించుపుణ్యాత్ముని మోక్ష
 లక్షి చేకొనును.

సీ. చాలు చాలఁగఁ గోలఁ జాలునే తగవాల

పొందుఁగులఁ బిడుదులు పొదలుచున్న

లోఁగలిగిన మాన నోపుచే యిలఁ గోఁతి

నారికేళఫలంబుఁ జేరి కన్న

సాంసార రతులచే సుఖయింపనేర్చుకే

షండుండు ముఱి రంభనరసనున్నఁ

దవమోముసాగనుఁ గన్గొను నె పుట్టుధుండు

మించుటద్దంబుచే నుంచుకొన్న

తే. గలుగు కే నిత్యనిర్మలాఖండసుఖము

నలఘుతారకసాంఖ్యయోగాశ్రితులకుఁ

దత్తదుచితోరుధర్తలబ్ధతలవగిది

విలసదసునస్కయోగాప్తివలన గాక.

43

టీ. ఆలపాదుగులక్ష-ఆల=ఆవులయొక్క, పాదుగులక్ష=పాదుగులయంగు, పిండులు=పిండులను పేరుగల పురుగులు, పాదులుచున్న=ఉన్నప్పటికిని, తగ్గ=ఒప్పువట్లుగా, పాలు=పాలు, చాలగ్గ=అధికముగా, కొలఁజాలునె=పానము చేయసమర్థములగునా, ఇల=భూమియందు, కోతి, నారికేళఫలంబు=ఔంకాయను, చేరి=పొంది, కన్న=చూచినప్పటికిని (అనఁగాను పొందించినప్పటికిని), లోపలిరసము=అఔంకాయమందున్న మాధుర్యమును, అననోపునె=అనుభవింప సమర్థమగునా? మఱి=మఱియు, మండుండు=నపుంసకుండు, రంభసరసమున్న=రంభయొక్క పార్శ్వమునందున్నను, సాంపారక=సుశోహరముగా, రతులచేత=రతిక్రీడచే, సుఖయింపనేర్చునే=సుఖమునొందఁగలుగునా, పుట్లంధుండు=పుట్టుగ్రుడ్డి, మిందుటద్దంబు=పెద్దయద్దము, చేయకున్న=చేతియంగు చేయకొన్నను, తనమోముసొగసుక=తనముఖముయొక్క మందమును, కన్నోసునె=మాడఁగలఁడా! తత్త...గిదిక-తత్తత్=అయా యోగములకు, ఉచిత=తగిన, ఉరు=అధికములైన, ధన్=ధర్మములయొక్క, లబ్ధతలవగిదిక=పొందుటవలనలే (అనఁగా: జేసికొదగినధర్మమును సంపాదించినగానియని దొరకవట్లు, అలము...లకు-అలము=అధికములైన, తారక=తారకము, సాంఖ్యయోగ=సాంఖ్యము అనునట్టి యోగములను, ఆశ్రితులక=ఆశ్రయించినవారికి, నిత్య...ఖము-నిత్య=కాశ్యపమైనట్టియు, నిల్ల=పరిశుద్ధమైనట్టి, అఖండ=అపరిచ్ఛిన్నమైనట్టియు, సుఖము=బ్రహ్మానందము, విల...గాక-విలసత్=ప్రకాశించుచున్న, అనునస్కయోగ=అనునస్కయోగముయొక్క, ఆప్తివలన గాక=పొందుటవలన గాక, కలుగునే=దొరకునా?

తా. ఆవులపాదుగులయందే, యున్నను పిండులు లోపలిపాలను త్రాగలేనట్లు ఔంకాయను పట్టుకొనియే యున్నను మర్కటమందలి రసమును పానము చేయనేరని భింగి రంభ తనపార్శ్వమునందున్నను లేక తాను రంభపార్శ్వముననున్నను నపుంసకుండు రతిసుఖము ననుభవింపలేనికె నడి, నిలుపుటద్దమును జేత నుంచుకొనినను పుట్టుంధుండు తనముఖమును దాఁ జూడలేనిమాడ్కి సాంఖ్యతారకయోగముల నవిలంబించినవారు మోక్షరూప మగుపరమానందమును జెందంజాలరు. అనునస్కయోగము నాశ్రయించిన వారికి మాత్రమే యాయానందము దొరకును. యేసాధనమువలన నేఫలము కలుగవలయునో యాసాధనమువలననే యాఫలము కలుగును గాని మఱియెట్టిదానిచేఁ గాని ముఖ్యమగు సాధనము లేక తక్కిన వన్నియు నున్నప్పుడు కాని కలుగనేరదు కదా.

అవ. ఇట్లు ఫలనివర్తనపూర్వకముగా నమనస్కయోగమునం దభిరుచిని కలిగించి దానిస్వరూపమును నిరూపించుచు పుతీకాంత ప్రశంసించుచున్నాడు. —

తరల. ఘృతతారకసాంఖ్యము లిష్టమ పూర్వపక్షము లు త్తమం
 బరయఁగా నమనస్కయోగ మనాద్యముం గమ పూర్వముం
 బరమగుహ్యము రాజయోగము బ్రహ్మవిద్యమహ్నాత్మకం
 హరము గేవలనిర్వికల్పసమాధి సు మ్మిని మారుతీ 44

టీ. మారుతీ=అంజనేయ! విమమ, స్ఫురి...ములు=స్ఫురిత=ప్రకాశించుచుం
 డఁగా, తారకసాంఖ్యములు=తారకసాంఖ్యయోగములు, పూర్వపక్షములు=సిద్ధాంత
 మైనవికావు (అనఁగా: మనోనిగ్రహార్థంబును భౌతిక లగువానిఁ గ్రమముగా, సుద్ధ
 కిందుటకై వారిభేదదృష్టి నాశ్రయించియుఁ జెప్పఁబడినవేకాని సుధార్థస్థితిని జెప్పు
 నవికావు) అరయఁగాఁ=విచారింపఁగా, అమనస్కయోగము=అమనస్కమనుయో
 గము, ఉత్తమంబు = సాంఖ్యతారకములకంటెశ్రేష్ఠమైనది, ఇది=ఈ అమనస్కము,
 అనాద్యమును=అనాదిసిద్ధిమయినది, కడుఁ=మిక్కిలి, హృద్యమును=మనోహరమై
 నది, పరమగుహ్యము=మిగులరహస్యమైనది, రాజయోగము=యోగములలో సుత్తమ
 మైనది, బ్రహ్మవిద్య=బ్రహ్మజ్ఞానరూపమైనది, సుహృత్తనోహరము=సుహృత్=విద్యాం
 సులకు, మనోహరము=రమ్యమైనది (అనఁగా: జ్ఞానులగువా రన్నిటిని విడచి యీఅమ
 నస్కమునే యాశ్రయింతు రనుట.) కేవల...సుమ్మ=కేవల=ముఖ్యమయిన, నిర్వికల్ప
 =సంకల్పవికల్పములులేని, సమాధిసుమ్మ=యోగము వియున్నది సుమా.

తా. ఓయాంజనేయా! ఇదిసత్యపదజేరించిన తారకసాంఖ్యయోగములు పూర్వ
 పక్షములు శబ్దాదులపైఁ బరువులిడుమనస్సును నిలుపుట మొదలగుదానికై చెప్పఁబడినవే
 కాని సిద్ధాంతములుకావు. ఈమమనస్కయోగము అనాదిసిద్ధ మయినది. మిగుల రహ
 స్యమైనది. మనోహరమైనది, ఇదియే నిర్వికల్పసమాధియోగములలో సుత్తమమయినది.
 క్రొంచపదవ్యోత్తమ. —

సారపదార్థం బౌరముచందా, నకలనిగమములు చదివిన నై న్
 జారువిశిష్టాచారఘనుం డై, జపములు తపములు నలిపిన నై న్
 స్ఫారససుస్తోదారసుతీర్థా, చరణము లనిశము జరిపిన నై న్
 గారవముం జేకూఱఁగ నీయోగజపరమసుఖము గలుగదువత్సా. 45

టీ. వత్సా=ఓపుత్రా, సారపదార్థంబు-సార=శ్రేష్ఠమగు, పద=మాతృస్థానము
 యొక్క, అర్థంబు=విషయమును, అరముడుఁ=విచారింపుచు, తాఁ=తాను, సకల
 నిగమములు=సమస్తశాస్త్రములును, చదివిననైనఁ=చదివినప్పటికిని, చారు నుండె-

చారు = మనోహరమైనట్టియు, విశిష్ట = సత్పుగుఱులచే నాశ్రయింపఁబడునట్టియు, అచార = సచారముచేత, ఘనండ్రి = అధికుఁడై, జపములు = జపములను, తపములు = తపస్సులును, సలిపిననైన = చేసినప్పటికిని, 'స్ఫార...ములు-స్ఫార = విస్తారమైనట్టియు, సమస్త = సమగ్రమైనట్టియు, ఉదార = అధికమైనట్టియు, లేక ఉత్తమమయినట్టియు, సుతీర్థాచరణములు = తీర్థయాత్రలును, అనిశము = ఎల్లప్పుడు, జరిపిననైన = చేసినప్పటికిని, గారవము = గౌరవము, చేహుఁగఁ = కలుగునట్లుగా, ఈయోగజపరమసుఖము-ఈయోగజ = ఈఅమనస్కయోగమువలనఁగలిగిన, పరమ = నిరతిశయమైన, సుఖము = అనందము, కలుగదు = సంభవింపదు.

తా. ఓపుత్రా! 'వేదకాస్త్రములకు సారమెన్ని?' అని విచారించుచు గుర్వకాస్త్రములఁ జదివినప్పటికిని మనోహరములగు శిష్టాచారములు గలిగి జపతపముల నాచరించినను, సమస్తము లగుమహాతీర్థముల నెల్లప్పుడును సేవించినను యాయమనస్కయోగసుఖము దొరకును కాదు. వివేకముచే సంపాదించవలయును.

తే. అట్లు గావునఁ బరమరహస్యమైన
విలసదమనస్కయోగంబు విస్తరించి
నీ కెఱింగింతు విమలవివేకయుక్త
నూత్నదృష్టిని గను మతియకరముగను.

46

టీ. అట్లుగావున = కాఁబట్టి, పరమరహస్యమైన = మిగుల రహస్యమగు, విల... గంబు-విలసత్ = ప్రకాశించుచున్న, అమనస్కయోగంబు = అమనస్కమును రాజయోగంబు, విస్తరించి = స్పష్టముచేసి, నీకుకా, ఎఱింగింతుకా = తెలియఁజేయుచును. విమ... దృష్టికా-విమల = నిర్మలమైన, వివేకయుక్త = జ్ఞానయుక్తమైన, నూత్నదృష్టికా = నూత్నదృష్టిచే, అతిసుకరముగకా = మిగుల సులభముగా, కనుము = చూడుము (లేక, తెలిసికొనుము).

తా. కావున నత్తుత్తమ మగు నాయమనస్కయోగమును నీకు వివరించి చెప్పెదను. నిర్మలముగు జ్ఞానముతోఁ గూడిననూత్నదృష్టిచే గ్రహింపుము.

అన. ఇట్లభిరుచిని జనింపఁజేసి యమనస్కయోగమును వివరించువాఁడై మొట్టమొదట మనస్సుయొక్క స్వరూపమును ప్రభావమును నిరూపించుచున్నాఁడు. — పంచచామరము. —

మనంబె స్థూలసూక్ష్మము బృహత్సమానమేయముల్
మనంబె కామరోగరోష మత్సరాదివృత్తులుక

మనంబె సేర్వధర్మముల్ మనంబె బంధమోక్షముల్
మనంబె దృశ్య మంతయుం క్రమంబుచే నెఱింగినన్.

47

టీ. స్థూలసూ...ములు-స్థూల=స్థూల ప్రపంచము, సూక్ష్మములు=సూక్ష్మ=స్థూల ప్రపంచము, స్రుమా...ములు-ప్రమాత్మ=ప్రమాణము చే నొక విషయమున నిర్ణయించువాడు, మాన=ఒక విషయమును నిర్ణయించుటకు సాధనములైన ప్రత్యక్షాదృష్ట మాణములు, మేయములు=ఆప్రమాణములచే నిర్ణయింపఁ దగినవిస్తువులు, మనంబే = మనస్సే, కామ...లును-కామ = కామము, రాగ=రాగము (అనఁగా: తన కున్నవాని ఆనుభవంప వలయు నను నిచ్చు), రోష=క్రోధము, మత్సర = మాత్సర్యము, ఆది=మొదలయిన, వృత్తులు=వ్యాపారములను (లేక సంకల్పములను), మనంబే = మనస్సే, సర్వధర్మములు=సమస్త మయినధర్మములను, మనంబే=మనస్సే, బంధమోక్షములు - బంధ=బంధము (అనఁగా సంసారమును) మోక్షములు - ముక్తి, (అనఁగా: సంసారాభావంబును,) మనంబే=మనస్సే, దృశ్యమంతయున్=కనంబడు సర్వపదార్థములను, క్రమంబుచే=క్రమముగా, ఎఱింగినన్ = తెలిసికొనినయెడల, మనంబే=మనస్సే (అగును).

తా. ఓయాంజనేయా! బాగుగా విచారించినచో ఏ ప్రపంచమంతయు మనస్సున కంటె భిన్నము కాదు. స్థూలశరీరంబును సూక్ష్మశరీరంబును ప్రమాణములచే విషయములగ్రహించు ప్రమాతవానికి సాధనమగు ప్రమాణము. అసాధనముచే ప్రమేయము కామరాగాదిసర్వవృత్తులును సర్వధర్మంబులును బంధమోక్షంబులును వక్షియఁ గల సర్వప్రపంచంబును మనస్సే.

తే. సర్వసంసారమును మానసమున నొదవు
సర్వసంసారమును మానసమున నుండు
సర్వసంసారమును మానసమున నడంగు
సర్వసంసారమును మానసంబె యగును.

48

టీ. సర్వసంసారమును-సర్వ=సమస్తమైన, సంసారమును = సంసారము, మానసమునన్=మనస్సునందు, ఒదవున్ = పుట్టును. సర్వసంసారమును = సమస్తసంసారమును, మానసమునన్ = మనస్సునందే, ఉండున్ = నిలిచి యుండును. సర్వసంసారమును, మానసమునన్, అడంగున్ = లయ మగును, సర్వసంసారమును, మానసంబే=మనస్సే (అనఁగా: మనోరూపమే), అగున్=అయియున్నది.

తా. ఇంతయేల సర్వసంసారంబును మనస్సే. దాని కుత్పత్తిస్థితిప్రళయకారంబును మనస్సే.

వ. అది యెట్లంటేని.

అన. పై నిరూపించినవిషయమునకు నిదర్శనమును జూపుచున్నాడు. —

మ. మనసు సుఖప్రియం దెనసి మ్రగ్గిన నేమియుఁ దోఁపకుండు న
మృత మటు మేలుకొన్నను సమస్తజగంబులు గల్గి తోచు నీ
ఘనతరబంధమోక్షమయకారణకార్యము లెల్లఁ దాన యై
యనిశములో నెలిం దిరుగు నారయ నెప్పున మట్లు గావునన్. 49

టీ. అరయక్ = విచారింపఁగా, మనసు = మనస్సు, సుఖప్రియండుక్ = సుఖప్రసక్తయందు, ఎనసి = స్వకారణ మగు నవిద్యతోఁ గూడి, మ్రగ్గినక్ = లయము నొందిన, ఏమియుక్ = యేకదార్థంబును, తోఁపకుండుక్ = కానరాదు. అమృతము = అమనస్సు, అటుమేలుకొన్నక్ = జగ్గ దవస్థయందు మేల్కొనఁగానే, సమస్తజగంబులు = సర్వప్రపంచంబులు, క్గి = యథార్థరూపములై, తోచుక్ = కానవచ్చును. ఈ ఘన...ములు-ఈ = ఈచెప్పబడిన, ఘనతర = అధికము లైన, బంధ = బంధసంసారంబును, మోక్ష = మోక్షంబును (అనఁగా: ప్రపంచము, కానవచ్చుటయొక గానరాకుండుటయు ననునవియు), పయ = స్వరూపముగా గల, కారణ = కారణము లగనవిద్యాదులు, కార్యములు = వానివలన బుట్టిన వగు శబ్దాదులు, ఎల్లక్ = అన్నియు (కారణకార్యరూపముగు నీ ప్రపంచమే యాత్మకు “నాది, యని తోచినప్పుడు బంధంబును అట్లు తోచక లయ మైనప్పుడు మోక్షంబును గవాజముగనే కలిగించుచున్న దని భావము.) తానయై = తానేయై, అనిశము = ఎల్లప్పుడును, నెప్పునము = మనస్సు (ఈ ప్రపంచము మనస్సునకంటె నేటికా దనుట.) లోక్ = లోపలను (అనఁగా: సంతర్హితముగాను), వెలిక్ = వెలుపలను (అనఁగా: బహిర్భుజముగాను), తిరుగుక్ = సంచరించుచుండును, అట్లుగావునక్ = కాబట్టి.

తా. సుఖప్రసక్తయందు మనస్సు లయమునొందిన నప్పు డేమియుఁ దోఁపకుండుటయు జగ్గ దవస్థయందు మేలుకొనఁగానే సర్వమును దోచుటయు ననుభవసిద్ధమైయున్నది. కావున ‘మనస్సే ప్రపంచము అనుటలో సంతకము లేదు’ కదా. ఇట్లు బంధమోక్షరూపము (అనఁగా ‘నాది’ యని తోచినప్పుడు బంధంబును అట్లు తోచినప్పుడు మోక్షంబును గలిగించు నీ ప్రపంచమంతయు స్వరూపముగా నొప్పుచుండ నామనస్సు లోపలను వెలుపలను స్వేచ్ఛగా సంచరించుచుండును). ఇట్లుగలచేత.

అన. ఇట్లు మనస్స్వరూపస్వభావముల నెఱింగించి యమనస్కరూపము నెఱిగించుచున్నాడు. —

స. మఱియు నమ్మనంబు కార్యాకారం పై సంతకంబు ససారంబు సర్వ
వాసనామయంబు బంధమోక్షకరంబు నన నొప్పుఁ గారణాకారం పై

యవిద్య ప్రకృతి యజ్ఞానంబు మాయ యనం దనను నట్టిమానసంబు
లేమియ యమానస్కం బట్లగుటంజేసి. 50

టీ. మతియొక్క-అమృతంబు = అమనస్సు, కార్యకారంబై = కార్యము లగు
కర్తృదలయాకారముగలదియై, సంకల్పంబు-సంకల్పమనియు, సంసారంబు=సంసారి
మనియు, సర్వవాసనామయంబు = సర్వకర్తృవాసనలతో, గూడినది, బంధమోక్షక
రంబును=బంధమోక్షములు కలిగించునదియు, అనన్ = అని, ఒప్పన్ = ప్రసిద్ధమై
యన్నది. కారిణాకారంబై = ప్రపంచకారిణిస్వరూపమై, అవిద్యయొక్క = అవి
ద్యయు, ప్రకృతియొక్క=మూల ప్రకృతియు, అజ్ఞానంబును, మాయయొక్క, అనంద
నరుక్ = అని ప్రసిద్ధి విహించును. అట్టిమానసంబు = ఈవిధముగా సర్వరూపమైన
మనస్సు, లేమియు=లేకుండుటయే, అమానస్కంబు=అమనస్కుయోగ మనంబమను.
అట్లగుటంజేసి=కాబట్టి.

తా. ఈప్రపంచము కారణప్రపంచ మనియు కార్యప్రపంచ మనియు రెండు
విధములు సర్వప్రపంచంబును మనస్సే కావున దానికి కారణరూపము నాశ్రయించి
అవిద్య అజ్ఞానము మాయ అను మొదలగు వ్యవహారములను కార్యరూపము నాశ్ర
యించి సంకల్పము సంసారము సర్వవాసనామయము బంధమోక్షములు కలిగించునది
అను మొదలగు వ్యవహారములను కలగచున్నవి. ఇట్టి సర్వరూప మయినమనస్సు
యేయోగముననుండదో అదియే అమానస్కుయోగము. కావున

అన. ఇట్లు అమనస్కు-స్వరూపము నెఱిగించి ఆయోగమును సాధించుటకై
శ్రాత్తగాఁ జేయవలసిన చెడ్డియు లే దనియు విజ్ఞానముమేత్రిమే చాలు ననియు
నిరూపించుచున్నాఁడు.

సీ. ఆరోపితభుజంగ మమరఁ గన్నట్టు నే
స్ఫురదధిష్ఠానరజ్జువును గనిన
నారోపితీమహుష్యుఁ డలరఁ జూపట్టునే
భువి నధిష్ఠానదారువును గనిన
నారోపితోదకం బరయంగఁ దోచునే
కనదధిష్ఠానార్కరము గనిన
నారోపితాచ్ఛక్రాప్యము లక్ష్య మగునె య
ధిష్ఠాన మైనశుక్తిను గనినఁ
తే. దలఁప నారోపితాసిత త్త్వంబు పురల
గాన నగునె యధిష్ఠానఖంబు గనిన

దెలియ నారోపితమనంబు నృత్య మగునె

తగ నధిష్ఠానపూర్ణత త్వమును గనిన.

51

టీ. స్ఫుర...వ్రక్=స్ఫురత్=ప్రకాశించునట్టియు (అనగా: ప్రకాశముల
యందును ఏకరూపముతో నున్నట్టియు), అధిష్ఠాన=భ్రాంతికాధారమైనట్టియు, రజ్జు
వ్రక్=ప్రతిని, కనినక్=చూచినయెడల, ఆరోపితభుజంగము-ఆరోపిత-ఆరోపించ
బడిన, భుజంగము=సర్పము, అమరక్=ఒప్పునట్లుగా, కన్నట్లునే=కనబడునా? భుజిక్
=భూమియందు, అధిష్ఠానదారువ్రక్-అధిష్ఠాన, దారువ్రక్=స్తంభమును, కనినక్ =
ఆరోపితమనుష్యుడు-ఆరోపిత, మనుష్యుడు=పురుషుడు, ఆలరక్=ఒప్పునట్లుగా,
చూపట్లునే=కనబడునా? కనదధి...మక్-కనత్=ప్రకాశించుచున్న (అనగా: భ్రాంతి
కి బూర్వమునను భ్రాంతికాలమునను భ్రాంతితొలగినపిదపను ఒక్కరితగ నే యున్నట్లు
అధిష్ఠాన, ఆర్కకరముక్=ఎండమావులను, కనినక్, ఆరోపితోదకంబు=ఆరోపించ
బడినజలము, ఆరయగక్=విచారించగా, తోచునే=కానవచ్చునా? అధిష్ఠానమైనను
క్రికక్=భ్రాంతికాధార మగు మత్స్యపుచిప్పను, కనినక్, ఆరోపితాచ్చరాప్యము-
ఆరోపిత, అచ్చు=స్వచ్ఛమైన, రాప్యము=నెండి, లక్ష్మ్యమగునే=కానవచ్చునా? అధిష్ఠా
నభుజంగకనినక్=అధారమగునాకగమునుచూచినయెడల, తలంపక్=విచారించగా?
ఆరోపితాపితత్వంబు-ఆరోపిత, ఆపితత్వంబు=నలుపు, మరలక్=తిరిగి, కాననగునే=
చూచుటకుకన్యమగునా? తగక్=ఒప్పునట్లుగా, అధిష్ఠానపూర్ణత త్వముక్-అధిష్ఠాన
మనోభ్రాంతికాధారమైన, పూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైన (లేకఅద్వితీయమైన) తత్త్వముక్=
బ్రహ్మస్వరూపమును, తెలియక్=తెలియనట్లుగా, కనినక్=చూచినచో, ఆరోపితమ
నంబు=అబ్రహ్మమనందు ఆరోపించబడియున్నమనస్సు, దృశ్యమగు నే=కానవ
చ్చునా (కానరాదు).

తా. ఈయమనస్సు-యోగము సిద్ధించుటకై క్రొత్తగా సంపాదించవలసినసాధన
ము లేవియు లేవు. ఆయోగము విజ్ఞానంతులకు కరతలామలక మైయు యున్నది.
వాస్తవస్థితీలో ఆమనస్సు భ్రాంతిచే పరబ్రహ్మమనం దారోపించబడినదే కావున బ్రహ్మ
స్వరూపము నెఱింగినవానికి ఆమనస్సు కనబడనే కనుపడదు. రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతి
నొందినవానికోడలి రజ్జువు అని యధిష్ఠానమును చెలిసికొనగానే ఆరోపితమగు సర్పము
కానరానట్లు అధిష్ఠాన మగు స్తంభమును చెలిసికొనిన దానియం దారోపించబడిన
మనుష్యుడు తోచనివిధంబున నెండమావుల చెలిసికొనినపిదప నం దారోపించబడి
నజలము దృష్టిగోచరము కానిధిగి, 'ఇది మత్స్యపుచిప్ప' అని యధార్థస్థితిని చెల్లే
కొనగానే దానిపై భ్రాంతిచే నారోపించబడిన నెండి మరల కానబడినమాడ్కి 'ఇది
యాకాశముకాని నలుపు కాదు' అని గ్రహించినపిదప నానలుపు మరల కానరాని

పోలిక సర్వాధిపాన మగు బ్రహ్మమును విజ్ఞానముచే నెఱింగిన యాయురముం దాలో
పింపబడినమనస్సు బాత్తుగ నే కానరాదు. కావున నిట్టిమనోభావమును సాధించుటకు
విజ్ఞానమునకంటె నితరసాధనము లేల?

అవి. పైవిషయమునే వివరించుచున్నాడు.—

వ. అని యెట్లునైన వినుము సాధనచతుష్టయసంపత్తిపూర్వకంబుగాఁ బూ
ర్ణాధికారియైన మున్నసమముంబున న్యాసిష్ఠానవిదాభాసుంక కైన
నీకు గావరణంబులైనచతుర్వింశతి శక్త్యావృత్తకవంచకోశంబుల వేర్వేరు
విభజించి 'నేతినేతి' యనుచుహావాక్యంబు చెప్పించిధమున నేను గా
నని నిషేధించి కేవలసూత్రస్థితస్యమాత్రుండ నైతి నని తెలిసి
యంతట నీ ప్రకారంబున దేవతీర్యజ్ఞసమ్యాచినర్వభూతంబులఁ బంచ
కోశంబులఁబంచమహాభూతంబులగొక్క పెట్టినిరాకరించియచ్చటఁ బర
బ్రహ్మచైతన్యంబుండ భావించి యామీఁదటఁ ద్వంపదాహంపదాత్మ
పదప్రజ్ఞానపదబుద్ధ్యైర్గభూత ప్రత్యగాత్మండనైననేన తత్సనబ్రహ్మపద
లయ్యైర్గభూతపరమాత్మండననియుఁదత్త్యజ్ఞానానందస్వరూపపరమా
త్మండ నచ్చిదానందలక్షణప్రత్యగాత్మండ నైననే ననియు నిట్లన్యో
న్యాఖండనమరనైక్యం బచభవించి నిరావరణాధిష్ఠానపరిపూర్ణాద్వితీ
యశుద్ధచైతన్యప్రకాశమాత్రుండ నై ప్రకాశించు నీకుఁ బ్రచండ
మార్తాండున కంధకారంబు గనుపట్టనితెఱంగున సర్వకారణకార్యా
త్మకం బైనమనంబు గలుగదు రజ్జ్వగోపితసర్పంబు గని యది సర్పం
బు గాదని తన్నిరసనంబు గావించి మఱి యిది రజ్జునని విసిరిచి యయ్యు
నిష్ఠానంబు నెఱింగినవిమ్ముటఁ గల్పితభుజంగం బభావం బై రజ్జుమా
త్రంబు శేషించుతెఱంగున శరీరస్రయంబాత్మ కాదని కడఁద్రోచి
యాత్మమాత్రుండ నై ననీకు మనంబు లేదు మఱియును. 52

టీ. అది=అమనోభావము, ఎట్లనినన్=ఎట్లు గలుగుననఁగా, వినుము. సాధ...
బుగాక=సాధనచతుష్టయ = నిత్యానిత్యసమన్వితకము మొదలగునాదుగు సాధనముల
యొక్క, సంపత్తిపూర్వకంబుగాక=సంపదచే ప్రధానముగా, పూర్ణాధికారివి-
పూర్ణ=పరిపూర్ణుడవైన, అధికారివి=బ్రహ్మజ్ఞానాధికారివి, వియన్న సమయంబునక=
అప్పు యున్నప్పుడు, స్వాధి..మవు-స్వాధిష్ఠానం=తానే (అనఁగాః బ్రహ్మమేయాధా
రముగాఁగల), చిత్=జ్ఞానరూపుడగు బ్రహ్మముయొక్క, అభాసుండవు=ప్రతిబింబమైన
నాడవు, ఐననీకుకా=అయినట్టినీకు, అవరణంబైన=అచ్ఛాదనములైన, చతు...లక=

చతుర్వింశతి తత్త్వైశ్చక=ఇరుది నాలుగు తత్త్వములే స్వరూపముల గాఁగల, పంచ
కోశంబులతోఁ అన్నయ మూదిపంచకోశంబులను, వేర్వేరుతోఁ ప్రత్యేకముగా విభజించి
=విభాగించి, 'సేతిసేతి'యగుచుహావాక్యంబు = 'సేతి=ఇది కాదు' అనునట్టి వేదవాక్యము,
చెప్పినవిధమునకొ=చెప్పినట్లు, ఏమి గానని = 'ఈపాదకోశములు సేతి కాదు' అని,
నిషేధించి=నిరాకరించి, కేవల...డకో=కేవల=అద్వితీయం దైన, కూటస్థుడైన సాక్షియైన,
చైతన్యము త్తుండకో=జ్ఞానమాత్ర స్వరూపుడను (అనఁగా: బ్రహ్మమాత్ర స్వరూపుఁ
డను), విత్తినని తెలిసి=అయియున్నాను అని గ్రహించి, అంతటకో=తర్వాత, ఈప్ర
కారంబునకొ=ఇదియేవిధముగా (అనఁగా: బంచకోశముల నిరాకరించినట్లే, దేవ...
బులకొ=దేవ=దేవతలు, తిర్యకో=పశువులు, మనుష్యు=మనుష్యులు, ఆది=మొదలైన,
సర్వభూతంబులకొ=సమస్తజంతువులను, పంచకోశంబులకొ=అగ్ని మయాదికోశము
లై దింటిని, పంచమహాభూతంబులకొ=ఆకాశానిపంచభూతంబులను, ఒక పెట్టకొ=ఒక
ఒక్కమాత్రే, నిరాకరించి=నిషేధించి, అచ్చటకొ=అదేమాదులయందు, పరబ్రహ్మ
చైతన్యంబు=జ్ఞానరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మయే, ఉండకో=ఉన్నాడని, భావించి=తలంచి,
అమీఁదటకొ=అమైన, త్వం... సేన-త్వంపద= 'తత్త్వమసి' అనుమహావాక్యమునందలి
త్వం పదముయొక్కయు, అహంపద= 'అహం బ్రహ్మస్మి' అనుమహావాక్యమునందలి
యహంపదముయొక్కయు, అత్త పద= 'అయమాత్మాబ్రహ్మ' అనుమహావాక్యమునందలి
యాత్మ పదముయొక్కయు, ప్రజ్ఞానపద=ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మ' అను మహావాక్యమునందలి
ప్రజ్ఞానపదముయొక్కయు, లక్ష్మ్యార్థీభూత=లక్ష్మ్యార్థమైన (అనఁగా: కేవలము చెప్పఁజూ
గినయర్థముగాక ప్రమాణానిధియుగా నిరూపించు విగిన యర్థమైన), ప్రత్యేగాత్తుండ
మైన=కూటస్థుడైన, సేన=సేన, తత్త్వదబ్రహ్మపదలక్ష్మ్యార్థీభూతపరమాత్తుండకో=
'తత్త్వమసి' అను మహావాక్యమునందలి తద్వత్త్వమునకును 'అహం బ్రహ్మస్మి' అయమా
త్మాబ్రహ్మ ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మ' అను మహావాక్యమునందలి బ్రహ్మపదమునకును లక్ష్మ్యార్థి
మైన పరమాత్తుండను, అనియుకొ=అనియును, తత్త్వత్వ... పరమాత్తుండ-తత్=ప్రసిద్ధ
మైనట్టియు, సత్యే=సత్యము, జ్ఞాన=జ్ఞానము, ఆపందస్వరూప=అనిందయు, ఇదియే
స్వరూపముగాఁగలిగిన, పరమాత్తుండ=పరమాత్మయే, సచ్చి...త్తుండకో=సత్త్వ
సత్యము, చిత్=జ్ఞానము, ఆపంద=అనిందము, లక్షణంబులుగాఁగలిగిన, ప్రత్యేగా
త్తుండకో=కూటస్థరూపుడను) కూటస్థునికే గలవని చేప్పబడుచున్న సత్యజ్ఞానానంద
ములు పరిచ్ఛిన్నములని శరీరోపాధి నశమునఁ దలఁపబడుచున్నవి. బ్రహ్మకుఁగల సత్య
జ్ఞానానందములు. సమష్ట్య సాధినలన నపరిచ్ఛిన్నములని తలంపబడుచున్నవి (ఈభేద
మునుబట్టి జీవులకుఁ గల సత్యజ్ఞానానందములు పరస్పరభిన్నములుగాఁ జెప్పించుకొ
య్యున్నవి. వాస్తవస్థితీలో బ్రహ్మనకుఁ గాని కూటస్థునికే గాని సత్యజ్ఞానానంద
రూపములే లేవని తెలిసికొనవలయును.] ఐన సేననియుకొ=అయినట్టి సేను అనియును,

ఇట్లు=ఈవిధముగా, అన్యోన్యాఖండసమరసైన్యంబు=అన్యోన్య=పరస్పరము, అఖండ= అపరిచ్ఛిన్నమైనట్టియు, సమరస=స్వతస్సిద్ధమైనట్టియు, విక్యంబు=వికత్వమును అనుభవించి, నిరావరణా...డై...నిరావరణ=అవరణరహితమైన, అధిష్ఠాన=సర్వాధారమైన, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపకమైన, అద్వితీయ=రెండవది లేని, శుద్ధ=నిర్మలమైన, చెతస్య ప్రకాశమాత్మండన=జ్ఞానప్రకాశరూపుడైన, ప్రకాశించుటకు=ప్రకాశించుచున్నది, ప్రచండమార్తాండునకు=బాగుగ ప్రకాశించుచున్నసూర్యునకు, అంధకారంబు=చీకటి, కనుపట్టని తెఱంగునకు=కనబడనట్లు, సర్వ...దైని=సర్వ=సమస్తమైన, కారణ=కారణములు, కార్య=కార్యములు, అత్తకంఠై=స్వరూపముగాఁగల, మనంబు=మనస్సు, కలుగదు=కానరాదు, రజ్జ్వ...బు - రజ్జు = త్రాటియందు, అరోపిత=అరోపింపబడిన, సర్పంబుకు=సర్పమును, కని=చూచి, ఇదిసర్పంబుగాదని, పిన్నిర్వనంబులేతో=అసర్పముయొక్క, నిరసంబు=నిరాకరణమును, కావించి=చేసి, మఱి=మఱియు, ఇదిరజ్జువనివిధించి=‘ఇదిత్రాడు’ అని నిశ్చయించి, అయ్యధిష్ఠానంబుకు=అయాధారమును, ఎఱిగినపిమ్మటకు=తెలిసికొనినతిరువాతి, కల్పితభుజంగంబు=భ్రాంతిచేఁగల్గింపబడినపాము, అభానంబై=లేనిదై, రజ్జుమాత్రంబు=త్రాడై, శేషించు తెఱంగునకు=మిగులనట్లు, శరీరత్రయంబు=స్థూలనూత్నకారణశరీరమును, అత్తకాదని=కూటస్థుఁడుకాఁడు, అని, కడద్రోచి=నిరాకరించి, అత్తమాత్రంపైవైనదికు=కూటస్థుఁడుమాత్రము అయియున్నది, మనంబులేదు=మనస్సులేదు, మనస్సుకూడ నాత్మయం దారోపింపబడినదే ‘కదా యని భావము’ మఱియు.

తా. ‘మనస్సు నశించుటకు జ్ఞానముకంటె నితరసాధనములతోఁ బనిలేదు’ అను విషయమును వివరించెద వినుము. నిత్యనిత్యఃస్తువివేకము వైరాగ్యము కమాదివిట్లు సంపత్తి మోక్షేచ్ఛ అనునాదుగుజ్ఞానసాధనములు సంపాదించినంతపూర్ణాధికారముకలిగిన పిదప నీవు నీయభార్థస్వరూపమునుం గూర్చి విచారించి నిర్ణయింపవలయును.

ఎట్లనిన:—ప్రస్తుతము నీవు ‘నేను జీవుఁడను’ అని తలంచుచున్నావు. త్వరము సంతయునాత్మగ్ధాభావించుచున్నావు. అధిష్ఠానమగు బ్రహ్మము నెఱుంగ నేరకున్నావు. కావున నీభ్రాంతినివదలి మొట్టమొదట ‘నేతినేతి’(ఇదిజడమగుటచే బ్రహ్మముకాదు) అనువాక్యముననుసరించి ‘ఇవి ఘంశకోశములు’ అని త్వరముసంతయు (అనగా వృష్టిదేహదుల నన్నిటిని), విభాగించి ఇవి నాకంటె వేఱు. వీనిని నేను చూచుచున్నాను. కావున నీవి నాకు స్వరూపభూతములు కానేరవు అని నిర్ణయించుకొనవలయును. అప్పుడు ప్రతిబింబభూతుఁడవగునీకు నధిష్ఠానభూతమగు బ్రహ్మమే (లేకకూటస్థుఁడే) స్వస్వరూపభూతుఁడని తెలియవచ్చును. వాస్తవస్థితిలో ‘ఇతఁడు జీవుఁడు’ అనుతలంపు. ‘ఇదిపాము’ అని త్రాటిని జూచుచున్నను భ్రాంతిచేఁగలిగినతలంపులె సర్వపరిపూర్ణ

మున్నయెడల శీవుఁడు కూడ మాయాకల్పితుఁడే కావున పరబ్రహ్మమునందు భ్రాంతిచేఁ జూడఁబడు చున్నవాఁడేకావున 'జీవిభ్రాంతియున్న సమయమునందు' అని భావము.)
 ఏకుక్=అఖిలముక్=యీసమస్తసంసారంబును, తోచుకొ=కానబచ్చును, శోభి...
 డవు, శోభిత=స్వయంప్రకాశుఁడైనట్టియు, కేవల=ఏకస్వరూపుఁడైనట్టియు,
 నిత్య=కాశ్యపుండైనట్టియు, నిరాభాసుఁడవు=ప్రతిబింబశూన్యశుద్ధపరబ్రహ్మంబవు,
 ఐనకొ=ఐనయెడల, (అనగా జీవిభ్రాంతి తొలంగినయెడల), దృశ్యమంతయు=కానఁ
 బడుచున్నసంసారమంతయును, అడఁగుకొ=నశించును (అనగా స్వస్వరూపమున
 కంటె నన్యుముగాఁగనతాదు).

తా. ఏవు ఏసమయమునందు జీవిభ్రాంతి (అనగా అశ్రిష్టమగు బ్రహ్మము నెఱుంగలేక 'నేను జీవుఁడను. బ్రహ్మమునకు ప్రతిబింబమును. నాకు కామక్రోధాదులు కలవు' అను భ్రాంతి) కలిగి యుండువో అప్పుడు ఈదృశ్యప్రపంచ మంతయు (అనగా ప్రపంచాకార మైనమనస్సు) కానబచ్చును. చేతనుఁ డగుజీవునకును జడ మగుప్రపంచమనకును పరబ్రహ్మమే (స్వస్వరూపమే) యాధారము కావున 'నేను జీవుఁడను' అని తనకు జీవత్వమున్నదని తోచిచిట్లే యధిష్టానాజ్ఞానముచే'ఇది ప్రపంచము'అనికూడ ప్రపంచభ్రాంతికలుగును. ఇట్లు కాక యథార్థస్వరూపవిజ్ఞానము కలిగి 'నేను బ్రహ్మమును' అని తోచగానే భ్రాంతి లేకపోవుటచే నీదృశ్యము (అనగా దృశ్యప్రపంచాకార మైనమనస్సు) కానరాదు. యథార్థస్థితిలో బ్రహ్మకు ప్రతిబింబ ముచునదియే లేదుకదా. ఈకారణమువలన నమనస్కునిస్థితి స్వాభావికమే కాని సాధన సాధ్యము కాదు.

క. కను మూసినఁ గను దెఱచిన

ఘనసచ్చిత్సృజిమయాత్మఁ గనుగొనకున్నం

గనుమూసినఁ గనుఁ దెఱచినఁ

గనఁబడు వెలిలో మనోవికారమే వత్సా!

14

టీ. వత్సా=పుత్రా, కనుకొ=కన్గవను, మూసినకొ=మూసినప్పుడును, పను తెఱచినకొ=నేత్రములు తెఱచినప్పుడు గాని, (అనగా లోపల వెలుపల నున్న సర్వపదార్థములయందును) ఘనసచ్చిత్సృజిమయాత్మకొ=శ్రేష్ఠఁడైనసత్యజ్ఞానానంద స్వరూపబ్రహ్మమును, కనుగొనకున్నకొ=చూడకుండినయెడల, (నామరూప భ్రాంఛివదలి సర్వమును బ్రహ్మయే యని యెఱుంగకున్నయెడల) కనుమూసినకొ, కనుదెఱచినకొ, వెలికొ=వెలుపలను, లోకొ=లోపలను, మనోవికారమే=మనస్సు యొక్కవికారములే (అనగా మనోమయమైనప్రపంచమే) కనఁబడుకొ=చూడఁబడును.

తా. ఓపుత్రా! ఇట్టియఖండజ్ఞానమును సంపాదించినఁ గన్ము మానెనను తెఱచినను బాహ్యభృంతరములయందు సచ్చిదానందరూపపరబ్రహ్మమే కానవిచ్చుచుండును. అట్టిజ్ఞానము లేకుండిన సెచ్చిటఁ జూచినను మనోవికారములే తోచుచుండును.

మ. ఘనతం దారకసాంఖ్యయోగములచేఁ గష్టింపఁగా నేల నె

మృనముం బట్టఁగ నేల యింద్రియములక మర్దింపఁగా నేలఁ జ

క్కనగా ముందటఁ గానిపించు ఘటముం గన్నట్లు బ్రహ్మాంబుగాఁ

దనుఁ దాఁ గాంచినచుంతలో నిఖలముం దానై వెలుంగుం దగన్.

టీ. ఘనతః = అధికముగా, తారకయోగసాంఖ్యములచేతః = తారకయోగము చేత సాంఖ్యయోగముచేతను (అనఁగా వానినాశ్రయించి,) కష్టింపఁగానేల = ఏల కష్టపడవలయును, సెచ్చురముక్ = మనస్సును, పట్టఁగ నేల = ఏల నిగ్రహింపవలయును, ఇంద్రియములక = దశేంద్రియములను, మర్దింపఁగా నేల = తమతమవృత్తులయందు సంచరింపకుండున క్షేలనిర్బంధింపవలయును, ఏమియుఁజేయ నక్కఱలే దనుట), చిక్కనగాఁ = బాగుగా, ముందటఁ = ఎదురు, కానిపించుఘటముక్ = కనఁబడకుండును, కన్నట్లు = చూచినవిధమును, తనుక్ = స్వస్వరూపమును, బ్రహ్మాంబుగాఁ = పరబ్రహ్మమునుగా, తాఁగాంచినచుంతలోఁ = స్వయముగాచూడఁగానే, నిఖలముక్ = సమస్తప్రపంచము, తగఁ = ఒప్పునట్లుగా, తానైవెలుంగున్ = స్వస్వరూపమే యై ప్రకాశించును.

తా. పెకారమువలన మనమును నిగ్రహించుటకై కాని యమనస్కస్థితిని సాధించుటకై కాని ప్రయత్న మేమియు నక్కఱలేదు. మనస్సే లేకుండిన దానిని నిగ్రహించుట యమనది ఎచ్చటనుండి వచ్చును? దానిని నశింపఁజేయవలయు ననుట యెట్లు సంభవించును. ఎదుర నున్నఘటముఁ జూచునంతసులభముగా వివేకదృష్టిచే బ్రహ్మమును జూడవచ్చును. అట్లు సర్వకాలములయందును సస్వరూపమును జూడఁ గలిగిన మహాత్ముఁడు సర్వమయుండగును. వానికి మనస్సు బొత్తిగనే కానరాదు కదా! ఇట్లుండ మనోనిగ్రహమునకై తారకసాంఖ్యయోగముల నాశ్రయించి కష్టము సొందనేల? మొట్టమొదట మనోనిగ్రహమే యసావశ్యకముకదా! ఇంద్రియములను బంధింపనేల; అవియు లేనివే కదా!

క. తనుఁ దాఁ గాననిమనుజుని

మనము నిరోధింపఁబడక మనలుఁచుఁ దిరుగుక

దనుఁ దాఁ గనునత్పరుషుని

మన మానందాభ్యయందు మగ్నత నొందున్,

టీ. తనున్ = తనయథార్థస్వరూపమును (బ్రహ్మమును), తాన్ = స్వయముగా, (బ్రహ్మము స్వప్రకాశుండే కాని యితరప్రమాణములకు గోచర మగువాడు కాడని ఇదివఱకే చెప్పి యున్నాము), కానని...నము-కానని = చూడనట్టి, మను జుని = మనుష్యునియొక్క, మనము = మనస్సు, నిరోధింపబడక = నిశ్చలముగాక, మసలుచున్ = పరుగులిడుచు, తనున్, తాన్, కను...మనము-కను = చూడఁగలిగినట్టి, సత్కుసుమని = సజ్జనునియొక్క, మనము = మనస్సు, ఆనందాద్ధియందున్ = సరమానంద సముద్రమునందు, మగ్న శబ్దోన్ముక్ = మునిగిపోవును (అనగా బ్రహ్మనందానుభవము నందు మరగి వెలికి రాదనుట.)

తా. ఆత్మవలోకనము చేయలేనివానిమనస్సు యథార్థజ్ఞానశూన్యతవలన నిగ్రహింపబడకుండును. బ్రాంతివశాత్తూ దగుటచే వానిని జిక్కులఁ బెట్టును. అట్లుగాక యాత్మాలోకనము గలమహాత్మునిమనస్సు లేనిదైననగును. బ్రహ్మనందసముద్రమున మునిగి నిశ్చలమైన నగును. కావున నమనస్కమునకు విజ్ఞానమునకంటె నితర మగు సాధన మేమియుఁ బనిలేదు.

మ. ననితానందనచంచనాదివిషయవ్రాతంబులం బొంది చ

య్యైన నంతంతకుఁ జొక్కునెత్తునము బ్రహ్మనందనానాశివా

సన నొక్కించుక సోకె నేనిఁ బ్రవినాశం బొందు నానాదుపు

ష్పనటదృష్ట గము చంపక ప్రసవసంస్పర్శాప్తిఁ గూలుం గతిన్. 57

టీ. ని...లన్-వనితా=భార్య, నందన=పుత్రులు, చందన=గంధము, అది= మొదలయిన, విషయ=విషయములయొక్క (శరీరేంద్రియములకంటె వేరై యనుభవయోగ్యమగునది విషయ మనంబడును. వ్రాతంబులన్ = సమాహములను, పొంది = ఆశ్రయించి, చయ్యనన్ = విశేషముగా (లేక శీఘ్రముగా) అంతంతకున్ = తక్షణమునకు, చొక్కునెత్తునము = ఆనందించునట్టిమనస్సు, బ్రహ్మ...వాసన - బ్రహ్మనంద = బ్రహ్మనందస్థునెడు, వారాశి = సముద్రముయొక్క, వాసన = సంస్కారము, ఒక్కించుక = కొంచెము సోకనేనిక = తగిలినయెడల, నానా...నము-నానా = అనేకము లైన, రు = మృత్యుములయొక్క, పుష్ప = పుష్పములయందు, నటన్ = సంచరించుమన్న, భృంగము = తుమ్మెద, చంప...ర్శాప్తి-చంపక = సంపెంగచెట్టుయొక్క, ప్రసవ = పుష్పముయొక్క, సంస్పర్శాప్తిక = స్పర్శకలిగినంతమాత్రమున, కూలుగతిక = మృతిఁ జెందునట్లు, ప్రవినాశంబొందున్ = నశించును (బ్రహ్మనందమును రుచిచూచిన తుతరానందములు మనసులోని కెక్క వనుట.)

తా. తుమ్మెద సర్వపుష్పములయందును దిరుగునది యైనను సంపెంగపువ్వు యొక్క వాసన తగిలినతోడనే మృతిఁ జెందునట్లు ఈమనస్సు కూడ భార్య పుత్రులు

చందనము మొదలగువిషయముల ననుభవించుచు నానందించునది యైనను బ్రహ్మనంట్ల సముద్రవాసనఇంచుకయైనను సోకినచోఁ దత్క్షణమేనశించును. (అనఁగా నభావరూప మగును.)

క. చక్కెరయును లవణంబును

గ్రక్కున నుదకములయందుఁ గరగినరీతిఁ

మిక్కిలి తనుఁ గనుఁ ఘనుమది

చొక్కుచు నానందజలని నుడిసి నశించున్.

58

టీ. చక్కెరయున్, లవణంబును = ఉప్పును, గ్రక్కునన్ = కీఘముగ, ఉదకములయందున్ = నీటియందు, కరగినరీతిన్ = కరగిపోవునట్లు, మిక్కిలి = చక్కఁగా, తనున్ = తనయథార్థస్వరూపమును - (ఆనందస్వరూపమును,) కనుఘనుమది = చూచునట్టిమహత్తునిమనస్సు, ఆనందజలనిన్ = ఆనందసముద్రమునందు, నుడిసి = నుడి దిరిగి, చొక్కుచున్ = ఆహ్లాదమును జెందుచు, నశించున్.

తా. చక్కెర ఉప్పు మొదలగుపదార్థములు నీటియందుఁ గలుపఁగానే కొంత సేపటికి దానిలో నైక్య మగువిధమున నాత్మావలోకనముఁ జేయుపురుషునిమనస్సు ఆనందసముద్రమున నైక్యము నొందును.

తే. ఇతరసంకల్పములు లేక యెప్పుడు దాను

నచ్చిదాత్తుఁ డని సుప్రసన్నవృత్తిఁ

దన్నుఁ గనువానిచిత్తంబు దనకుఁ దాన

పొలియుఁ దనయంద నింధనానాముపగిని.

59

టీ. తాన్ = తాను, ఇతరసంకల్పములులేక = రెండవసంకల్పమును విడచి, సుప్రసన్నవృత్తిన్ = శాంతవృత్తితో, ఎఱుడున్ = సర్వకాలములయందును, నచ్చిదాత్తుఁడనని = నేను సత్యజ్ఞానానందరూపుఁడను, అని, తన్నుగనువానిచిత్తంబు = తనయథార్థస్వరూపమును జూచువానిమనస్సు, తనకుదాన = తనంతనే, ఇంధ...పగిదిన్ = ఇంధన = కట్టెలయందలి, అనలముపగిదిన్ = అగ్నివలె, తనయంద = తనలోపలనే, పొలియున్ = నశించును.

తా. సంకల్పములన్నియు విడిచి సర్వకాలములందును “నేను పరబ్రహ్మను” అని శాంత మగుచిత్తవృత్తితో ధ్యానించువానిమనస్సు వాస్తవముగా శూన్యరూపమైనదే. కావున కట్టెనిప్పువలె స్వయముగ నే నశించును.

క. ఇనుఁ డస్తమించుతటి నా

తనికిరణము లతనిలోడఁ దగఁ జనురీతిం

బెనుమానసంబు పొలిసిన

మునుకొని తద్గతవికారములు పొలియుఁ గడున్.

60

టీ. ఇనుఁడు=నూర్పుఁడు, అస్తమించుతఁజ్జి=అస్తమానమగునప్పుడు, అతని కిరణములు-అతనిలోడక=అనూర్పునితో, తగక=ఒప్పునట్లుగా, చనురీతిక=పోవు నట్లు, మేనుమానసంబు=ప్రధానమైనమనస్సు, పాలినీనక=నశించినయెడల, మను కొని=సంపూర్ణముగ (లేక నామనస్సుతోఁ గూడనే), తద్గతవికారములు=అమనస్సు నకు సంబంధించిన సర్వవికారములను (లేక మనోవికారరూప మగుప్రకృతీయము,) కడుక=మిగుల, పాలియుక=నశించును.

తా. ఈవిధముగా మనస్సు నశింపఁగా నే నూర్పుఁ డస్తమించునప్పు డాతని కిరణములు, తోడనే యస్తమించునట్లు జ్ఞానకిరణేంద్రియము లన్నియు తోడనే నశించును.

శా. నానాకిర్మజవాసనాన్వితమనోనాశంబు గా కున్న బ్ర
హ్మనందానుభవంబు గల్గునె యనాయాసంబుగా నిప్పు డి
య్యానందంబుధి నోలలాడకయ బాహ్యభవంతరాగ్ధాను సం
ధానోద్బూతనితాంకిదుఃఖనాయసంతాపంబు చల్లారునే? 61

టీ. నానా...శంబు - నానా=అనేకవిధములైన, కిర్మజ=కర్మలవల్ల పుట్టిన, వాసనా=సంస్కారములచే, అన్విత=మీడిన, మనోనాశంబు=మనస్సుయొక్క వినాశము, కాకున్నక=కాకపోయినయెడల, బ్రహ్మనందానుభవంబు=బ్రహ్మనందము యొక్క యనుభవము, కల్గునె=కలుగునా, (కలుగ నేరవు) ఇప్పుడు, అనాయాసంబు గాక=కష్టము లేకుండ, ఇయ్యానందంబుధిక=అబ్రహ్మనందముద్రమునందు, ఓలలాడకయ=మునుంగు కుండిన, బాహ్య...తాపంబు-బాహ్య = వెలుపలనున్నట్టియు, అధ్యంతర=లోపలనున్నట్టియు, ఆర్థ=విషయములయొక్క, అనుసంధాన=“నావి” అనుధ్యానముచేత, ఉద్బూత=పుట్టిన, నితాంత=అధికమైన, దుఃఖమయ=దుఃఖరూపమైన, సంతాపంబు=తాపము, చల్లారునే= (చల్లారదనుట.)

తా. ఈవిధముగా మనస్సు నశింపకుండిన బ్రహ్మనందానుభవము కలుగదు. అట్టి యనుభవము కలుగకున్న వనాదినుండియు లోపల వెలుపల నుండు సర్వనిర్ణయ శ్చ నభిమానించుటవలన కలుగుదుఃఖములను అదుఃఖములే స్వరూపముగాఁ గల త్రయములను నశింపవు.

అవ. ఇట్లు సయుక్తికముగా సదృష్టాంతముగా సఫలముగా నమనస్కయోగమును నిరూపించి దాని నుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

వ. అని మఱియు నిట్లనియెఁ బరమభాగవతోత్తమా! నీవు దేహవ్యతి రిక్తుండవగుటంజేసి జన్తాస్తీత్యవృద్ధిపరిణామాపక్షయవినాశంబులును, బాల్యకౌమారవయోజరావస్థలును, వర్ణాశ్రమకులగోత్రనామరూప

దేశకాలాదికంబులును, స్థూలత్వకృతత్వదీర్ఘత్వహస్తత్వసీలత్వరక్తదావాదికంబులును, నిరింద్రియుండనగుటంజేసి వదనాదానగమనవిసర్గానంగకర్తృంబులును, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధవిషయసంగంబును, సప్రాణుండ వగుటంజేసి చలనధావనకంపనాకుంచనప్రసారణాదికంబులును, త్సుత్పిపాసాదికంబులును, సమనస్కుండ వగుటంజేసి సంకల్పవికల్పంబులును, రాగ ద్వేషకామక్రోధలోభమోహనుదమత్సరేర్ష్యాసూయాదంభదర్పాహంకారేచ్ఛాత్మష్టావిచికిత్సాలజ్జాదయా భయ శోకధైర్యదైన్యాదికంబులును, నిత్యానిత్యఃస్థ వివేకవైరాగ్యశమదమోపరతితితిత్తా శ్రద్ధాసమాధానముముక్షుత్వ శ్రవణ మనన నిదిధ్యాససజ్జానాదికంబులును, ధీవిలక్షణుండవు నిరహంకారుండ వగుటంజేసి నక్షత్రత్వదాతృత్వగంతృత్వవిసర్జయితృత్వానందయితృత్వంబులును, శ్రోతృత్వసృష్టృత్వ త్వ ర్షృత్వ రసయితృత్వవిఘాతృత్వంబులును, గర్భతృత్వభోక్తృత్వస్త్వర్భృత్వ జ్ఞాతృత్వసుతృత్వహంతృత్వప్రమాతృత్వధాతృత్వత్వాదికంబులును నీకు లేవు నీవు కేవల శుద్ధబిద్రూప ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మైతన్యస్థ కాశమాత్రుండవు గావున నేను శరీరేంద్రియ ప్రాణమనోబుద్ధిచిత్తాహంకారంబులు గాను, స్వయం ప్రకాశ సచ్చిదానందస్వరూపమాత్రుండ నని నిన్ను నీవు విలోకించునమాధి సమయంబున సకలవికారసమన్వితమనోరహితుండవు గావే, భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలంబుల సవ్యధంబున బ్రకాశించుటచలన నిరతింబును నిర్వికల్పుండ వై యేకరూపుండవై యుండుటగాదె సర్వవికార శౌన్యసహజమసస్కరాజయోగసమాధి యని తెలిపినం దెలిసి హాసుమింతుండు సీతాకాంతున కిట్లనియె.

టీ. అని=ఇట్లుపదేశించి, మఱియున్, ఇట్లనియెన్, పర...త్తమా=పరమశ్రేష్ఠుడైన, భాగవత=భగవద్భక్తలలో, ఉత్తమా=శ్రేష్ఠుడైనవాడ, నీవు, దేహవ్యతిరేకుండవు-దేహ=దేహమునకంటె, వ్యతిరేకుండవు=వేరుగువాడవు, అగుటంజేసి=కాబట్టి, జన్మా...లును-జన్మ=పుట్టుక, అస్తిత్య=ఉండుట, వృద్ధి = వృద్ధిఁజెందుట, పరిణామ=పరిణామమును జెందుట, అపక్షయ=క్షీణించుట, వినాశంబులును=నాశము అనువికారములును, బాల్యకౌమారపయోజరావస్థలును=బాల్యము కౌమారము పయస్సు

మునుసలేతనమును నెఱ్ఱిభేదములును, ఎఱ్ఱ...లును-ఎఱ్ఱ=బ్రాహ్మణాదిజాతులును,
 ఆశ్రమ=బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును, కల=కలములును, గోత్ర=కౌన్యపభార
 ద్యాజాది గోత్రములును, నామ=రామకృష్ణాదినామములును, రూప=రక్తనిలపితాది
 రూపములును, దేశ=రాష్ట్ర గ్రామాదిభేదములు గలస్థలములును, కాల = భూత
 భవిష్య ద్వర్తమానాదికాలములును, ఆదికంబులు=మొదలగునవియు, స్థూలత్వ...
 లను-స్థూలత్వ=లావుగా నుండుట, కృశత్వ=నన్నముగా నుండుట, పిష్ఠత్వ=పొహ
 లుగా నుండుట, ప్రాస్తత్వ=పొట్టిగానుండుట, నీలత్వ=నలుపుగానుండుట, రక్తత్వ=
 ఎఱ్ఱగా నుండుట, ఆదికంబులును=మొదలగునవియును, నరింపఁ యుండెనుటంజేసి=
 ఇంద్రియములు లేనివాడనగుటచే, వెచ...లుచు, వెచన=మాటలాడుట, ఆదాన=
 ఇచ్చుటపుచ్చుకొనుట, గమన=నడుచుట, విసర్గ=మలమూత్రములు విడుచుట, ఆనంద=
 విషయానందములు అనుభవించుట, కర్తంబులును=అనుపనులును (ఇవి కర్తేంద్రియ
 కార్యములు.) శబ్ద...లును, శబ్ద=శబ్దము, స్పర్శ=స్పర్శము, రూప=రూపము=రస=
 రుచి, గంధ=వాసన, విషయ = ఆనువిషయములతో, సంగంబును = కూడియును,
 ఆప్రాణుండనగుటంజేసి=ప్రాణములు లేనివాడనగుటచేతి, చలన...లును, చలన=
 కదలుట, ధావన=చరుగెత్తుట, కంపన=వణకుట, ఆకంపన=వెందుట, ప్రసారా=
 చాచుట, ఆదికంబులును=మొదలగునవియును, క్షుత్తిపాసాదికంబులును - క్షుత్ =
 ఆకలి, పిపాస=దప్పి, ఆదికంబులును=మొదలగునవియును, ఆమనస్కుండనగుటం
 జేసి=మనస్సు లేనివాడనగుటచే, సంకల్పవికల్పంబులును, రాగ...లును- రాగ=తన
 కున్నవాని ననుభవించుటయందిచ్చు, ద్వేష=విరోధము, కామ=కోరిక, క్రోధ =
 కోపము, లోభ=అత్యాశ, మోహ=భ్రాంతి, మద=మదము, మత్సర=మాత్సర్యము,
 ఈర్ష్య=ఓర్వలేనితనము, అనూయ=తనకంటె నధికుఁడగువానిని జూచి సహింపలేక,
 వానియందు దోషము నారోపించు దుర్గుణము, దంభ = డంబము, దర్ప=గర్వము,
 అహంకార=అభిమానము, ఇచ్ఛా=సంకల్పము, తృప్త=ఆశ, విచికిత్సా=గంభీరము,
 లజ్జా=సిగ్గు, దయా=దయ, భయ=భయము, శోక=దుఃఖము, ధైర్య = ధైర్యము,
 అధైర్య=ధైర్యము లేక పోవుట, ధైర్య=దీనత్వము, ఆదికంబులును = మొదలగునవి
 యును, నిత్య...లును-నిత్య=(బ్రహ్మ) నిత్యము, అనిత్య=(ప్రపంచము) అనిత్యము
 అను, విస్తు=విస్తువులయొక్క, వివేక = యథార్థజ్ఞానము, వైరాగ్య=విషయములయం
 దిచ్చి లేక పోవుట, శమ = మనోనిగ్రహము, దమ = ఇంద్రియనిగ్రహము,
 ఉపరతి = చిత్తశాంతి, తితిత్ = శీతోష్ణదులయొద్దు, శ్రద్ధా = గురువేదాంత
 వాక్యములయందు శ్రద్ధ, సమాధాన = అయుపదేశములయందలి విశ్వాసము,
 ముముక్షుత్వ=మోక్షమునందలి దృఢానురాగము, శ్రవణ=వినుట (బ్రహ్మమునుగూర్చి
 వేదాంతశాస్త్రములను వినుట), మనన=వినినవిషయమును యుక్తిల ననుసరించి విచా

రించి సిద్ధాంతము చేసికొనుట, నిదిధ్యానము = సిద్ధాంతముచేసిన జీవబ్రహ్మైక్యమును
 రెండవ తలంపు లేకుండ) ధ్యానము చేయుట, జ్ఞానము = అపహితజ్ఞానమును, ఆదికంబు
 లును = మొదలగునవియును, దీవిలక్షణములను = బుద్ధికంటె, నిలక్షణములను = వేరైన
 వాడవు, నిరహంకారుడవు = అహంకారము లేనివాడవు, అగుటంజేసి = వియ్యండుట
 యలన, ఎక్త్త...లును - ఎక్త్తత్త్వం = వెళ్ళువాడుగా నుండుట, దాత్త్వత్త్వం = యిచ్చు
 వాడుగా నుండుట, గుర్యత్త్వం = నడిచివాడుగా నుండుటయు, విస్తృత్యత్త్వం =
 మలమూత్రములవిడుచువాడుగా నుండుటయు, ఆనందయత్త్వంబులును = ఆనందించు
 వాడుగా నుండుటయును, శ్రోతృత్వం = వినువాడుగా నుండుటయు, స్పృష్టృత్వం =
 స్పృశించువాడుగా నుండుటయు, స్పృశ్యత్వం = చూచువాడుగా నుండుటయు,
 రసయత్త్వం = రుచిచూచినవాడుగా నుండుటయు, స్పృశ్యత్వంబులును = వాగని
 చూచువాడుగా నుండుట అనునవియును, కర్తృత్వం = చేయువాడుగా నుండుట,
 భోక్తృత్వం = ఆహారమును విందువాడుగా నుండుట, స్వర్తృత్వం = స్వరించు
 వాడుగా నుండుట, జ్ఞాతృత్వం = తెలిసికొనువాడుగా నుండుట, మంతృత్వం = సలక
 ల్పించువాడుగా నుండుట, హంతృత్వం = సంహరించువాడుగా నుండుట (లేక,
 అహంకర్తృత్వం = అహంకారము గలవాడుగా నుండుట.) ప్రమాతృత్వం = ప్రమాణ
 ములచే విషయముల నిర్ణయించువాడుగా నుండుట, ధ్యాతృత్వం = బుద్ధిచే
 ధ్యానించువాడుగా నుండుట, ఆకంబులును = మొదలగునవియును, నీవు, లేవు,
 నీవు, కేల...డవు - కేల = ఏక మైనట్టియు, నుద్ధ = నిర్మల మైనట్టియు, చిద్రూప =
 జ్ఞానస్వరూపుడైనట్టియు, ప్రత్యేకం = కూటస్థునికంటె, అభిన్నం = వేరుగాని, బ్రహ్మ
 చైతన్యం = పరబ్రహ్మరూపమగు జ్ఞానమయైక్యం, ప్రకాశమత్రుడవు = ప్రకాశమే
 యైనవాడవు, కావునకా = కాబట్టి, నేన, శరీర...గాను - శరీరం శరీరంబు, ఇంద్రియ
 = ఇంద్రియములును, ప్రాణ = ప్రాణంబులును, మనః = మనస్సును, బుద్ధి = బుద్ధియును,
 చిత్తం = చిత్తంబును, అహంకారంబులును = అహంకారంబును, కాను = కానేరను,
 స్వయం...నని - స్వయం ప్రకాశం = స్వప్రకాశరూపుడైన, నత్ = సత్యము, చిత్ =
 జ్ఞానము, ఆనందం = ఆనందము, స్వరూపమాత్రుండనని = స్వరూపమాత్రుగలవాడను
 ఆని, నిన్నుకొని = నిన్నుధర్మ స్వరూపమును, నీవు = నీవుస్వయముగా, విలీ...నక
 విలీకించు = చూచునట్టి, సమధిసమయంబునకొనియోగనిస్థులకాలమునందు, సక...
 డవు - సకల = సమస్తమైన, వికారం = వికారములతో, సమన్వితం = కూడిన, మనోరహితు
 డవు = మనస్సులేనివాడవు, కానే = కాకుండువా (అగుదునటు) భూ...లక - భూతం =
 జరిగినట్టియు, భవిష్యత్ = జరుగబోవునట్టియు, సర్వమాన = జరుగుచున్నట్టియు,
 కాలంబులకొకటయందు, ఇవ్వధంబునకొకట = ఈవిధముగా, (ఆనంద మనస్సు
 లేనివాడవు) ప్రకాశించుటలనకొకట = ప్రకాశించుటలచేత, నిరంతరంబును =

విల్లప్తును, నిర్వికల్పమందై = సంకల్పమునికల్పము లేనివాడనై, ఏకరూపుడనై = అద్వితీయుడనై, ఉచుటకాదే = ఉండుటకేకవా, (యథార్థస్థితిలో నెప్పుడును నీకు మనస్సేలేదనుట దృష్టాంతమేకవాచనము), సన్ని... సమాధి-సర్వవికారశూన్య = సమస్తవికారములును లేని, సమాజ = స్వభావసిద్ధమైన, అనునన్య = మనస్సులేని, రాజయోగ = రాజయోగముయొక్క, సమాధియలి = నిష్ఠ (స్వభావముగా మనస్సులే దని యెఱుంగుటయే యమరస్యయోగసమాధి) యని, తెలిసికొన = తెలియజేయుగా, తెలిసి = తెలిసికొని, హనుమంతుండు = అంజనేయుడు, కీతాకాంతునకు = శ్రీరామచంద్రునకు, ఇట్లనియెక = ఈక్రిందివిధముగా చెప్పెను.

తా. ఓపరమభాగవతోత్తరము ఈవిషయమును ననుభవమునఁ జెప్పెదను నినుము. నీవు దేహేంద్రియములకు సాక్షి నగుటచే నానందమే వేఱని చెప్పియున్నాను. నీవును సాంఖ్యయోగానుభవముచే నట్లే తెలిసికొని కూడనున్నావు కదా! అకారణమునలన దేహభిన్నుడ నగుటచే పుట్టుట మొదలగువడ్డికారములును బాల్యాద్యనిష్ఠలను పొడవు పొట్టి మొదలగు సంస్థానభేదములును నీకు లేవు. ఇంద్రియములకంటె వేఱగుటచే మాటలాడుట ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట మొదలగు కరేంద్రియకర్తలును జ్ఞానేంద్రియకర్తలగుశబ్దాదివిషయ సంబంధములును (అనగా శబ్దాదివిషయప్రవాణములును) నీకు నుండవు. ప్రాణములకంటె నన్యుడవు. కావున కదలుట పరుగెత్తుట నడచుట పంచుట చాచుట మొదలగువిషయ అకలిదప్పియు నీకుఁ గలవు. మనస్సునకంటె బరుడ నై నకారణమున సంకల్పవికల్పములును కామక్రోధములును అనూయ ఈర్ష్య రాగద్వేషములు అభిమానము మొదలగు దుర్గుణములును సాధనచతుష్టయసంపత్తి మొదలగుసద్గుణములును నీకు సంభవింపవు. మతీయు నీవు బుద్ధ్యహంకారములు కాకపోవుటచే వక్తృత్వము (వాగింద్రియకర్త మగుమాటలాడుటచేయువాడుగానుండుట, అనగా మాటలాడువాడుగానుండుట) దాతృత్వము (సోదీంద్రియకర్త మగునిచ్చిపుచ్చుకొనుటచేయువాడుగా నుండుట), మొదలగునవియు, శ్రోతృత్వము (శ్రవణేంద్రియకర్త మగునినుటచేయువాడుగా నుండుట), స్పృష్టృత్వము (స్పృగింద్రియకర్త మగుస్పృశించుటచేయువాడుగా నుండుట), మొదలగు జ్ఞానేంద్రియకర్త కర్తృత్వములును, కర్తృత్వము ('నేను చేయుచున్నాను' అని సంకల్పపూర్వకముగాఁ జేయువాడుగా నుండుట), భోక్తృత్వము (అనుభవించువాడుగా నుండుట), స్మర్తృత్వము (స్మరించువాడుగా నుండుట), జ్ఞాతృత్వము (జ్ఞానముచేఁ బెలిసికొనువాడుగానుండుట), మంతృత్వము (సంకల్పించువాడుగా నుండుట), హంతృత్వము (అభిహానించువాడుగా నుండుట), ప్రమాతృత్వము (ప్రమాణముచేఁ బదార్థముల నిర్ణయించువాడుగా నుండుట) భ్యాతృ

త్వము (ధ్యానము చేయువాడు గావుండుట). మొదలగునవియును ఏమి తఃస్థింపవు. నీవు పరిశుద్ధుడవు. బ్రహ్మ ప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలవాడవు. కావున “నేను దేహేంద్రియములును కాను. శుద్ధబ్రహ్మరూపుడను” అని యాత్మావలోకనముఁ జేయునమాధి సమయమున ఏమి మనస్సులేదు కదా! మనస్సు లేకపోయిన సంకల్పాది వికారములు లేవు కదా! నీవు త్రికాలములయందు నిశ్చేయున్నావు కదా! ఎప్పుడును నిశ్చేమశోరహితుడవై యుండుటవలన ఏమి మనస్కమమాధి స్వతస్సిద్ధమే కదా! కావున దీనిని సాధించుటకు నితరసాధనములతోఁ బని లేదు కదా! ఎప్పుడును నిర్వికల్పరూపముతో నున్నావనుట స్వభావిసిద్ధ మగుటచే నమనస్కమమాధియు స్వభావిసిద్ధమే యగుటకు సంశయములేదు” అని ఓపార్వతీ! ఈవిధముగా సర్వము నుపదేశింపఁగానే సంకయావిఘ్నఁడై యాహుమంతుఁ డీక్రిందివిధముగాఁ బ్రశ్నించెను.

— సమాధియందు మనస్సు కలదా లేదా యని ప్రశ్న వేయుట. —

అవ. ఇట్లు పరమేశ్వరుడు పార్వతికి అమనస్కయోగోపదేశప్రకారము నెఱింగించి వానిని మఱింత దృఢముఁ జేయుటకై హనుమత్ప్రశ్నస్వరూపమును దెలుపుచున్నాడు.—

క. ఇది యని యనాత్మ నేఁ గా

నిది బ్రహ్మము నే నటంచు నెఱుఁగునపుడు నె

ప్పుడు కలదో లేదో యిది

విదితంబుగఁ దెలియఁజెప్పవే శ్రీరామా.

62

టీ. శ్రీరామా-శ్రీ=బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుడవైన, రామా=రఘురామా, ఇది=ఈకాననాచ్యుతది, అది=అలోనిప్రపంచమును, అనాత్మ=ఆత్మకాదు, నేఁగాను, (కావున ఈయన్నా పదార్థములు నాస్వరూపములు కావు). ఇది=అపరోక్షజ్ఞానమువలన గోచరమైన ఈవస్తువు, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మము, నేనటంచుకొ=ఈబ్రహ్మమునే ‘నేను’ అని, ఎఱుఁగునపుడు=తెలిసికొనునప్పుడు, నెప్పుడు=మనస్సు, కలదోలేదో=ఉన్నదా లేదా? ఇది=ఈవిషయమును, విదితంబుగకొ=స్పష్టముగ, తెలియకొ=తెలియునట్లుగా, చెప్పవే=చెప్పమా.

తా. “ఇది యనాత్మ, ఇది నేను కాను, ఇది బ్రహ్మము, ఇది నేను” అని విభాగించి తెలిసికొనునప్పుడు మనస్సుఉన్నదా! లేదా! ఓ శ్రీరామాచార్య! ఈవిషయమును విశదముగా నిరూపింపవలయును.

చ. సమాధియందు మనంబు గలదంటేని.

63

టీ. సమాధియందుఁగ = యోగ నిష్ఠయందు, మనంబు = మనస్సు, కలదంతేని = ఉన్నదని చెప్పినయెడల.

తా. ఆందు “సమాధిలో మనస్సు, కలదు” అని చెప్పినయెడల.

అని. ఇట్లు ప్రశ్నించి మొదటిపక్షమున హిమము జెప్పచున్నాఁడు. —

సీ. మనసు గల్గిన బుద్ధియును దశేంద్రియములు

ప్రాణాదులును జతపడి నేర్పించు

నవియు నిహుల దేహంబున విడిచి నుండు

డవు గాన నదియు నుండంగ నలనె

ఘనకారణము లేనికార్యంబు లిది లేవు

గావున దానినిల్కడయు నొప్పు

మూఁడుమేనులంటి మొరలును దుని లేని

సంసార మంత యచ్చముగ నుండు

తే. చట్టు బుండినచో సహజానునస్క

రాజయోగసమాధి నిరంతరంబు

నెవ్వినంబున పిద్ధించు నెంచి చూడ

జానకీరామ! దేవతాసార్వభౌమ.

౮4

టీ. దేవతాసార్వభౌమ = దేవతలలో శ్రేష్ఠుడగు, జానకీరామ = సీతారామా, మనసు = మనస్సు, కల్గినఁ = ఉండెనేని, బుద్ధియుఁ = నిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధియును, దశేంద్రియములు = పది యింద్రియములను, ప్రాణాదులును = ప్రాణాదిదశవాయువులును (అనఁగా నూత్నశరీరమంతయును,) జతపడినించుఁ = కూడ నేయుండును, అవియుఁ = అబుద్ధ్యాదులు, ఈనూలదేహంబుఁ = ఈనూలశరీరమును, విడిచియుండవు గానఁ, అదియుఁ = అస్థిబద్ధదేహముకూడ, ఉండంగవలనె = ఉండవలసివచ్చును, ఇలఁ = ఈభూమియును, ఘనకారణములేని = ఘన = అధికమైన, కారణములేని = కారణములేకుండ, పిద్ధించులు = కార్యములు, లేవు గానఁ = లేవు కాఁబట్టి (అనఁగా కారణమున్నప్పుడే దానిలనఁ గాద్యములు కలుగును కావున), దాని = ఆకారణశరీరముయొక్క నిల్కడముఁ = ఉనికియును, ఒప్పుఁ = కావలసినయే, మూఁడుమేనులఁ = ఈదిగముగా పన్న శరీరాశ్రమమును, అంటి = సంబంధించి, మొదలుచుకుదిలేని = అదియు అంతంబునోలేని, సంసారమంత = సంసారమంతయును, అచ్చముగనుండుఁ = చక్కఁగానిలిదియుండును, అట్టుబుండినచోఁ = అవిధముగాసంసారమున్నయెడల, సహజా... సమాధి-సహజ = స్వభావసిద్ధమైన, అమనస్కు = మనస్సులేని, రాజ = శ్రేష్ఠమైన, యోగ = యోగ

తా. ఓ శ్రీరామా! “సమాధియందు మనస్సు లేదు” అనిన నాసమాధిస్థితునకు బునరుత్థానము కలుటకు వీలు లేదు కదా! అట్లు సమాధినిష్ఠునకుఁ బునరుత్థానమే లేకున్న నమనస్కుయోగానుభవము కలిగి దాని నుపదేశించు గురువులే భూమిపై నుండుటకు వీలులేదు.

అన. ఇట్లు రెండవశ్కమున నొకవిరోధమును జూపి దానినాశ్రయించిన మఱియొకవిరోధమును జూపుచున్నాఁడు. —

క. బోధాచార్యులు లేరని, సాధించినరాజయోగిసంతతికిని దద్బోధంబునకుఁ దదీయసమాధికి బాధకము వచ్చు మది కడులేమిచ్.

టీ. బోధాచార్యులు = గురువులు, వేఱుఅని = వేఱు అని, సాధించిన = యుక్తులచే సిద్ధాంతము చేసినయెడల, రాజయోగిసంతతికి = రాజయోగము నాశ్రయించిన సత్పురుషుల సమాచారమునకును, తద్బోధంబునకు = ఆరాజయోగోపదేశమునకును, తదీయసమాధికి = ఆరాజయోగనిష్ఠకును, వది = మనస్సు, కడులేమిచ్ = సఘృష్టముగా లేకపోవుచేత, బాధకమువచ్చు = బాధ వచ్చును (అనగా నప్పుడు రాజయోగులు గాని రాజయోగోపదేశముగాని రాజయోగసమాధిగాని యుండుటకే వీలులేదు అని భావము.)

తా. వైనఁ జూపినదోషము పోవుటకై యక్షిలమున నెట్లో యొకవిధమున “బ్రహ్మలే లేదు” అని సాధించినచో నప్పుడు రాజయోగులకును ఆయోగమునుగూర్చినబోధకును దానిసమాధికిని బాధ వచ్చును (అనగా నది యుండుటకే వీలు లేకపోవలసి వచ్చును) యోగనిష్ఠులకు మనస్సే లేదు కావున రాజయోగము నెవ్వరుపదేశింతురు? ఉపదేశింపకుండిన శిష్యులు యోగులెట్లుగుదురు? సమాధి యెట్లు ప్రపంచమున విస్తరించును? ఇవియన్నియు “సమాధియందు మనస్సులేదు” అనిన సంభవింపదు కదా!

అన. ఇట్లు రెండుపశ్చములను దూషించి మఱియొకపశ్చము నుద్ధరించి యాక్షేపించుచు మానమఁతుండు తనప్రశ్నను నుపసంహరించుచున్నాఁడు. —

ద్వివిధంబు గాక జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నులైనమహానుభావులు సమాధియందుఁ గొంతతేడవు మన రహితులై యుండి కొండొకనేవునకు మేల్కని మెలంగుదు రనినఁ ఒరమపదంబు నొందినవారికిఁ బునరావృత్తి ప్రాప్తించునట్లైన మోక్షంబున కనిత్యత్వంబు వచ్చు నిట్లు బహువిధములైనమన్వితం బైనయీసంశయంబు నిశ్చేషంబుగా నివర్తించునట్లు పరమరహస్యార్థం బుపదేశించి నిరతిశయ కరుణాకటాక్షవిజ్ఞానంబు

చేత ననుగ్రహింపవే యని ప్రార్థించిన నయ్యాంజనేయునికుశలతీప్రసాదము
సూక్ష్మప్రజ్ఞావిశేషంబునకు మెచ్చి సచ్చిదానందస్వరూపాభిరాముం
డైనయారామాండు పరమానందభరితాంతఃకరణుండును వికసిత
ముఖారవిందుండు నై సాదరంబుగా నిట్లనియె.

67

టీ. ఇద్విధంబుగాక=ఇట్లుకలదనికాని లేదనికానిచెప్పక, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్ను
లైన జ్ఞాన=పరోక్షజ్ఞానముచేతను, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముచేతను, సంపన్నులైన=కూ
డియున్న, మహానుభావులు, సమాధియందుకొని నిర్వికల్పసమాధియందు, కొంతతడవు=
కొంతకాలము, మనోరహితులైయుండి=మనస్సు లేనివారై యుండి, కొండొక సేపున
కుకొ=మఱికొంత సేపటికి మేల్కొని=సమాధిని విడిచి లేచి, మెలంగుదురనినకొ=సం
చరింతురు అని చెప్పినచో, పరమపదంబుకొ=మోక్షమును, పొందినవారికొక, పునరా
వృత్తి=కొంతకాలము మోక్షమునం దుండి మఱికొంతకాలము సంసారమునం దుండో
ట, ప్రాప్తిండుకొ=వచ్చును. (లేక, సంభవించును) అట్లైనకొ=అట్లు సంభవించినచో,
మోక్షంబునకుకొ, అనిత్యత్వంబు=భిన్నాభిప్రాయము, వచ్చుకొ=సంభవించును, ఇట్లు=ఈవి
ధముగా, బహు...లైన-బహు=అనేకవిధములైన, వికల్ప=దోషములతో, సమన్విత
తంబైన=కూడి యున్న, ఈసంశయంబు=ఈసందేహము, నిశ్చేదంబుగాకొ=మిగల
కుండగా, నివర్తించునట్లు=పోవునట్లు, పరమ...ర్థంబు=పరమ=అధికముగా, రహ
స్య=దాహదగిన, అర్థంబు=సూక్ష్మవిషయమున, ఉపదేశించి, నిరతి...చేతకొ-నిరతి
శయ=అన్నిటికంటె నధికముగ, కరుణా=దయతోఁ గూడిన, కటాక్షవిశ్మయంబుచే
తకొ=కడగంటిచూపుతో, అనుగ్రహింపవేయని=దయ చూడుమా అని, ప్రార్థించి
నకొ=వేడుకొనగా, ఆయా...నకు - ఆయాంజనేయుని = ఆఆంజనేయునియొ
క్క, కుశల=నేర్పు కలిగినట్టియ, తీవ్ర = తీక్షణమైనట్టియ (అనగా దురుకు కలి
గినట్టియ), సూక్ష్మ=సూక్ష్మమైనట్టియ, ప్రజ్ఞావిశేషంబునకొ=బుద్ధ్యతీతయమునకు,
మెచ్చి, సచ్చి...డైన-సచ్చిదానంద=సత్యజ్ఞానానందములే, స్వరూప=స్వరూపముగా
గలిగినట్టియ, అభిరాముడైన = మనోహరుం డైనట్టియ (అనగా పరమప్రేమ
స్వరూపం డైనట్టియ వేత సత్యజ్ఞానానందరూపములచే), మనోహరుం డైనట్టి
అత్తారామండు = అంతర్యామినిగు త్రారామండు, సర...డును - పరమ=అధి
మైన, అనంద=శిష్యునకుఁ గలయశోవృద్ధినిలసం గలిగిన యనందముచే, భరిత=నిండిన
అంతఃకరణుండును = మనస్సుకలవాండును, వికసిత...డునై - వికసిత = వికసించిన
(అనగాచిరునవ్వుతోఁ గూడిన), ముఖారవిందుండనై=ముఖములము గలవాడై
అగుచు, సాదరంబుగాకొ = ఆదరముతో, ఇట్లనియెకొ=ఈవిధముగా చెప్ప నారం
భించెను.

తా. ఈరెండుపక్షముల నాశ్రయింపక “జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్ను లగుమహాత్ములు స్వేచ్ఛాభవముగాఁ గొంతసేపు సమాధియందు మనస్సులేనివారై యుండి మఱికొంత సేపు మేలుల్కిని మనస్సహితులై వ్యవహరించుచుండురు” అనిన మోక్షమునకుఁ బోయిన వారు సహితము కొంతసేపు బ్రహ్మానందము ననుభవించి మఱికొంతసేపు సంసారము ననుభవించుచుండవలయును గదా! అట్లేన మోక్ష మనిత్యము కావలసివచ్చును. “నసపునరావర్తతే” “మోక్షమునకు పోయినవాఁడు మరల జన్మింపఁడు” అను శ్రుతి కప్పుడు విరోధము వచ్చును. ఇది సమ్యక్తము కాదు కదా! కావున నో శ్రీ రామా! బహుదోషదూషిత మగు నీసంశయమును నిశ్చేషముగాఁ దొలగించి రహస్యార్థము నుపదేశించి కరుణచే ననుగ్రహింపుము. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగా నాంజనేయఁడు ప్రశ్నఁ జేయఁగానే యాతని తీవ్రబుద్ధికి నేర్పరితనమునకు విషయగ్రహణ సామర్థ్యమునకు విమర్శనాశక్తికి మెచ్చి కరుణాసమున్వితఁడై యయ్యత్తారామఁ డిట్లని సమాధానముఁ జెప్ప నారంభించెను.

— సమాధియందు మనస్సుగల్గినను తద్వికారంబు లంటవనుట. —

అన. ఇట్లు మానుమఁతుఁడు చేసినప్రశ్నమునకు శ్రీరామఁ డుత్తరమును జెప్ప మన్నాడు.—

క. ఇది యిది యనాత్మ యే గా

నిది బ్రహ్మము నే నటంచు నెఱుంగునె జడమై

కదలని మది యిటు లామదిఁ

గదిసి తెలియునతఁడె స్వప్రకాశాత్మఁ డగున్.

68

టీ. ఇది=“ఈకవచదునది, అనాత్మ=జడమైనది, ఇది=ఈదృశ్యప్రపంచము, ఏగాను=నేనుకాను, ఇది=అపరోక్షజ్ఞానమువలనఁ జెలియవచ్చునది. బ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము, నేనటంచుక=ఈబ్రహ్మమునే నేను” అని, జడమై=జ్ఞానకూన్యమై, కదలని మది=చలింపనేఱనినామనస్సు, ఎఱుంగునె=తెలిసికొనఁగలదా? (తెలిసికొన లేదనుట) ఇటులు=ఈవిధముగా “ఇదియనాత్మ, ఇది యాత్మ, నే నాత్మరూపుఁడను, అనాత్మను కాను” అని, అమదిక=అమనస్సును, కదిసి=చొంది, తెలియునతఁడె=తెలిసికొనువాఁడె, స్వప్రకాశాత్మఁడగుక=స్వప్రకాశస్వరూపుఁడై యున్నాడు.

తా. “ఇది యనాత్మ, ఇది బ్రహ్మము, నేను అనాత్మను కాను, బ్రహ్మమును” అని తెలిసికొనునప్పుడు మనస్సు కలదా? లేదా? యని ప్రశ్నఁజేసితివి కదా? వినుము. మనస్సుజడము. చైతన్యప్రధానము లేక ప్రకాశింపదు. కావున నిట్టి మనస్సు “ఇది యనాత్మ” అను మొదలగువిషయముల గ్రహింపలేదు. జడమునకు జ్ఞానశక్తి లేదు కదా! కావున మనస్సు నాశ్రయించి “ఇది బ్రహ్మము” అను మొదలగు సర్వ

విషయముల గ్రహించువాడు స్వప్రకాశరూపుఁ డగుపరబ్రహ్మమే కౌపున సమాధిని గూర్చి చెప్పనపుడు మనోవిషయమగు నాత్మేపము సంభవింపదు.

అవ. ఇట్లు సంక్షేపము గా హనుమంతునిసంశయమును నివారించి “ఇట్టిప్రశ్నకే యవకాశము లేను” అనియు “మనస్సు ఉన్నను లేకున్నను సమాధికి భంగ మేమియు రాదు” అనియు నిరూపించుచున్నాఁడు. —

చ. మనసు జడంబు దృశ్య మణుమాత్ర మనన్నియతావితర్యముఁ

జననవినాశయు క్షమును సంశయరూపము దీనియన్నిచే

తను సుఖచిత్ప్రకాశ నియతం దగునీకుఁ గళంక మేమి చ

క్కనిశశిశృంగదోషములు గల్గునె సూర్యుని కెన్నఁ డేనియున్. 69

టీ. మనసు = మనస్సు, జడంబు = జ్ఞానశూన్యమైనది, దృశ్యము = నీకుగోచరమగునది, అణుమాత్రము = అణుస్వరూప మైనది, అసత్...ముఁ = అసత్ = శూన్య రూప మైనది, నియతం = నిశ్చయముగ (లేక, నియమముగ నుండునది యని), అవితర్యముఁ = ఉపాంప (లేక, నిర్దయింప) శక్యముకానిది. జననవినాశయుక్తమును = ఉత్పత్తి వినాశములు కలది, సంశయరూపము = సందేహమే స్వరూపముగాఁ గలది, (లేక, ఉన్నదని కాని లేదని కాని, నిర్దయించుటకు ఏల లేనిది) దీనియన్నిచేతఁ = ఇది యుండుటచేత, సుఖచిత్ప్రకాశమయితఁ = సుఖ = అనందము, చిత్ = జ్ఞానము, ప్రకాశమయితఁ = స్వయంప్రకాశము, అనునవియే స్వరూపముగా, తగునీకుఁ = ఒకప్పుడు చున్న నీకు, కళంకమేమి = ఏదోపము కలుగును (ఏమియుఁ గలుగ నేర దనిభావము.) ఎన్నఁ డేనియున్ = ఎప్పుటికినను, మార్యునికై, చక్కనిశశిశృంగదోషములు = చక్కని = సొగసైన, శశి = చంద్రునియొక్క, శృంగ = కలయొక్క (లేక, శృంగములయొక్క) దోషములు = వృద్ధిక్షయాదిదోషములు (లేక, ఔన్నత్యతదభారాదిదోషములు), కల్గునె = కలుగ నేర్చునా? (మూర్ఖునితేజస్సునందలియంతమే చంద్రునిజేరి రాత్రులయందుఁ బ్రకాశించును. ఇట్లున్నను చంద్రునకుఁ గలవికారములు మూర్ఖునందుటవు. దీనికి చంద్రుఁడు దృశ్యమగుటయే కారణము అని, లేలేనికొనవలయును.)

తా. బాగుగా విచారించిన మనస్సు జ్ఞానశూన్యమైనది. నీచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడినది. ఈచెండు కారణములవలనను అది నీకంటె భిన్నమైనది యగును కదా. ఇట్లు లోకానుభవానుసారముగా “నీకంటె భిన్నమైన మనస్సొక్కటి యున్నది” అని తలంచినను నైన నిరూపించినకారణమువలననే యది నీకుఁ గలంకమును గలిగింపఁ జాలదు. ఇడ మగుటచే జ్ఞానరూపుఁడగునీకు నేవిశేషమును గలిగింపనేరదు. సర్వముఁ జూచు మూర్ఖునికైఁ బ్రపంచగతివికారములేమియుఁ జెందనట్లు అనునస్సును బ్రకాశింపఁ జేయు నీకు యథార్థము లో దానివికారము లఁటకుఁడదు. ఇదియు లోకానుభవనిర్ధమే

కదా! మఱియు కేవలలోకానుభవమును విడిచి కొంత శాస్త్రానుగుణముగాఁ జర్పించిన నామనస్సు అణురూపము కలది. “ఏవదార్థమునకు నవయును లుండునో అవదార్థ మనశ్శ్రమ నశించును” అనునియమము సర్వశాస్త్ర సమైక్యమైనదని. ఈనియమమును బట్టి చూచిన మనస్సు ఒకప్పుడు కాకున్న మఱియొకప్పుడైనను నశించునదియేయగును. ఏపు నిత్యుడవు కావున నామనస్సు ఏస్వరూపమునకు హానిని కలిగింపలేదు. సావయవ మగుపదార్థము నిరవయవ మగు వస్తువునకు నేవికారమును గలిగింపఁగలదు. ఇట్లుగాక యథార్థసిద్ధిని (వేదాంతసిద్ధాంతమును) బట్టి చూచిన నామనస్సు శూన్యరూప మైనది. “ఉన్నది అనఁగాః బ్రహ్మమునకంటె భిన్నముగ నున్నది” యని తలంచుటకే వీలులేనిది. సర్వత్రపంచంబును నీయందే యాలోపింపఁబడి యున్నది, కావున ఈమనస్సు కూడ ఏకంటె నన్యము కానేరదు. మఱియు “ఉన్నదా లేదా” అనుసంశయమునకు నాత్మయ మైనది, (లేక సందేహమే స్వరూపముగా కలది.) ఈయభేదపక్షము శాస్త్రయించిన “మనస్సుని నేమిమియుఁ జేయనేరదు” అని మఱియొకమాట చెప్ప నక్కఱలేదు కదా! అత్తరూపమైన యాత్మ నేమిచేయగలదు? ఇదియునుగాక నామనస్సున కుత్పత్తి వినాశము లుండుటయు నీకు నవి లేకుండుటయు ఈకారణమువలన నశ్వర మగుమనసు శాశ్వతుండ వగు నిన్నేమియుఁ జేయలేకుండుటయు లోకమునందుఁ గూడ ననుభవసిద్ధ మైయున్నది. కావున భేదాభేదపక్షములనుబట్టి చూచినను శాస్త్రానుభవములనుబట్టి విచారించినను అమనస్సు ఏకవికారికాఁకానేరదు. ఇదియంతయునట్లుండ సమాధియనిన సైహజసిద్ధియే. కావున మనస్సుగాని మఱియేదిగాని నిత్యశుద్ధబుద్ధము క్తస్వరూపుడెవగు నీస్వభావమునకు భింగమును కలిగింపనేరదు. కావున సమాధిని జెరుపనేరదు. ఈకారణమువలన లోకానుభవములనుబట్టి “సమాధియందు మనస్సు కలదు” అని తలంచినను సమాధియందు మనస్సులేదు అని తలంచినను అసమాధికి మాత్రము భంగము కలుగదు. త్రికాలములయందును లేని కుండేటికొమ్మతో సర్వసాక్షి యగునూయ్యనికి సంబంధము లేనట్లులేక నాకుండేటికొమ్మవలనఁ గలుగుదోషములు సూర్యునిఁ జెందనట్లు శూన్యరూప మగు మనస్సువలనఁ గలుగుదోషములు నిన్నుఁ జెందవు కావున సమాధియందు మనస్సు వలన కలుగులోపమేమియులేదు. సమాధినుండి మేల్కొనుట యమనవియు మేల్కొనుటకుం దుట యునునదియుఁ గూడ లేదు. భ్రాంతికాలమున భిన్నభిన్నములుగాఁ దలంపఁబడుచున్న సర్వపదార్థములను బ్రహ్మముగా నెఱిగినపిదప నీకు విఠోళిమే కలంగదుకదా: “దేహభిమానే గతిలే విజ్ఞానే చ చిదాత్మని, యత్రయత్ర మనోయాతి తత్రతత్ర సమాధయః” “దేహభిమానము వదలి పరబ్రహ్మమును సర్వమయమనిగా నెఱిగినపిదప మనస్సు ఏద్రవ్యముపైఁ బ్రసరించినను అసర్వస్థలములయందును సమాధియే (నిర్వికల్పసమాధియే), యేర్పడును” అను ప్రమాణముననుసరించి సర్వమును బ్రహ్మముగా భావించువానికి నెప్పుడును సమాధియే కావున సర్వసంశయములను విడుపుము.

ధర్మము లానూర్వనిఁ జెందని విధంబున నీకు దృశ్య మగుమనస్సునకుఁ గలసంకల్పాదుఁ
వికారములు నిన్నంటవు; మఱియు పృథివ్యాపస్తేజోవాయువులను వానివలనఁ బుట్టిన
సర్వపదార్థములును దనయందున్నను తా నన్నిటియందు వ్యాపించియున్నను ఆకా
శము దేనిలోను సంబంధపడునట్లు నీవును సర్వపదార్థములతోఁ గూడి సర్వపదార్థము
లకును ఆధారమై యున్నను వాని నంటవు కావున.

అను. ఇట్లు సంశయమును నిశ్చేషముగాఁ దీర్చి యనుభవమును నుపదేశించు
చున్నాడు:—

తే. ఇంద్రియమనంబు లట్లు చలియించె నేని

నేఁ జలించితి నంచు నీ వెఱుంగఁబోకు

నిశ్చలుడ నంచుఁ దెలియుము నిన్నుఁ గాంచి

యవియు నతనిశ్చలము లగు నంతమీ ద.

73

టీ. ఇంద్రియమనంబులు—ఇంద్రియ=ఇంద్రియములును, మనంబులు=మనస్సు
ను, అట్లు చలియించెనేనికొ—అట్లు, చలియించెనేనికొ=కదలినయెడల, ఏ(జలించితి నం
చుకొ=నేను కదలితిని అని, నీవెఱుంగఁబోకు=నీవు తెలిసికొనవలదు, నిన్నుకొ=పర
బ్రహ్మరూపుడవైన నిన్ను (అనఁగా: స్వయధార్థస్వరూపమును), కాంచి=చూచి, ని
శ్చలుడనంచుకొ=నేను చలించువాడను కాను అని, తెలియుము=నిశ్చయించుకొను
ము, అంతమీదకొ=పిదప, అవియుకొ=ఆయింద్రియాదులు, అతనిశ్చలములగుకొ=
సంపూర్ణముగాఁ జలించనివియ్యగును.

తా. ప్రకారమునలన ఇంద్రియములు కాని మనస్సు కాని చలించినను నీవు
స్వయముగాఁ జలించినట్లు భావింపకుము. నీవు సహజస్థైర్యము నవలంబించితి వేని ఆ
యింద్రియాదులును కదలనేరవు. నీవు అభిమానించుటనలననేకదా సర్వముఁ బ్రస
క్తించుచున్నది. కాబట్టి దీనిచాంచల్యము నిన్నేమియుఁజేయ దని విశ్వసించుము.

తే. ఆత్మ భేజంబు వీక్షించు నతనిమాన

సేంద్రియంబులు శేష్టల నెడల విడిచి

యొనిఁగి చెదరక కదలక యవారకుండు

సింగములఁ గన్నగజములభంగి ననఘ !

74

టీ. ఆనఘ=ఓవోపరహితుడ, ఆత్మ భేజంబుకొ=స్వస్వరూపమును, వీక్షించున
తని...ములు=వీక్షించునతని=చూచువానియొక్క, మానస=మనస్సు, ఇంద్రియంబు
లు=ఇంద్రియములు, శేష్టలకొ=తమతమకార్యములును, ఎడలకొ=నెడలనట్లుగా, విడి
చి, ఒదిగి=లీనములై, చెదరక, కదలకకొకదలక, సింగములకొ=సంహములను,
కన్నగజములభంగికొ=చూచినయేనుంగులవలె, ఊరకుండుకొ.

తా. ఓబోషరహితుడ! సింహమును చూచినయేనుఁగులవలె స్వస్వరూపము నవలొకించుపురుషునిచిత్తేంద్రియములు ఇటువంటి దిరుగవు. బేదరవు. ఊరకయుండును. నీకు వానియందు దాత్తాభిమాన ముండకపోవుటచేతను, స్వయముగాఁ దమకు జనించుసామర్థ్యము లేకపోవుటచేతను అవి కదలనేరవు.

చ. అవి యచలంబు లైనయెడ నారయ నేనచలండు నందు నీ ప్రవిమలదృష్టిఁ జూడకుము పావని! వానిచలాదలత్వముల్ దవులవు నిన్ను నీవు సతతంబును వాని నెఱుంగుచుండుసాక్షివి హృదయేంద్రియావిషయకేనలనిర్గుణమూర్తి వెప్పుడుక. 70

టీ. పావని=నాయుపుత్రా, ఆరయఁక=విచారింపఁగా, అవి=అయింద్రియములు, అచలంబులైనయెడఁక=కదలకుండునప్పుడు, నేక=నేను అచలండునందుక=కదల లేదుఅని, నీప్రవి...దృష్టిక=నీయొక్క, ప్రవిమల=నిర్మలమైన, దృష్టిక=జ్ఞానదృష్టిచేత, చూడకుము=విచారింపవలదు (లేక చరింపవలదు), వానిచలాదలత్వములు=వాని కదలికయును కదలకుండుటయును, నిన్ను=బ్రహ్మరూపుడవైన నిన్ను, తవులవు=అంటవు, నీవుసతతంబుక=ఎప్పుడు, వానిక=అయింద్రియములు (లేక వాని కదలికలు) మొదలగువానిని, ఎఱుంగుచుండుసాక్షివి=తెలిసికొనుచుండుసాక్షివి, ఎప్పుడును, హృద...ర్శిని-హృదయ=మనస్సునకును, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములకును, అవిషయ=గోచరముకాని, కేవల=అద్వితీయమైన, నిర్గుణ=గుణకూన్యమైన, మూర్తివి=ఆకారము గలవాడవు.

తా. ఓనాయుపుత్రా! మఱియు నాచిత్తేంద్రియములు నిశ్చలము లైయున్నప్పుడుకూడ నీవు స్వయముగా (అనగా నీకేనిశ్చలత్వము కలిగినట్లు భావింపకుము, అచిత్తేంద్రియములచలనముతోఁగాని నిశ్చలత్వముతోఁగాని నీకు స బంధములేదు. నీవు సర్వసాక్షివి. సాక్ష్యగతవికారములతో సాక్షికి సంబంధము లేదనుట యనుభవసిద్ధమేకదా! మఱియు నిర్గుణ మగునీస్వరూపము మనస్సునకుఁ గాని ఇంద్రియములకుఁ గాని గోచరమగునదికాదు.

అవి. ఇట్టి జీవబ్రహ్మైకజ్ఞానమువలన నమనస్కయోగము నీధించుననియు బ్రహ్మ మనస్సు కల దనినను లే దనినను విరోధము లేదనియుఁ జెప్పి యావిషయమునే మఱియొకవిధముగా నిరూపించువాఁడై మొదట దృష్టాంతమును వివరించుచున్నాఁడు.—

నీ. మును దండకారణ్యమున నొక్కపుణ్యాశ్రమమునఁ దాపనవేష ముమరిఁ దాల్చి బ్రహ్మలోకసభానుభవమంబున నురుసుఖానీనత నొప్పుచున్న

నను జూడఁగాఁ గోరి మునికన్యకలు సీత
 ముందట నిడుకొని ముదిత యితఁడొ
 యతఁడొ నీపతి యని యచటిమానులఁ బ్రీతి
 విభజించి యడుగ నవ్వెలఁది సిగ్గు
 తే. కలిమి వారల నందఱు గాఁడుకాఁడ
 టంనుఁ దలఁ యూఁచుచుండి న న్నాంచినప్పు
 డొకఁడ నొకఁ డనక యూర కుండె నతై
 టంగుఁ గని సంతసిల్లి రారములు లెల్ల.

76

టీ. మను=పూర్వమున, దండకారణ్యమునకొక-ఒక్కపుణ్యాశ్రమమునకొక-ఒక
 పవిత్ర మగు నాశ్రమమునందు, తాపస వేషముకొనుటకును, అమరకొనుటకును,
 గా, తాల్చి=ధరించి, బ్రహ్మ...బునకొనుటకును, బ్రహ్మసమాహమయొక్క,
 సభా=సభయొక్క, మధ్యంబునకొనుటకును, ఉరుసుఖానీతకొనుటకును, ఉరుసుఖ=మిగుల
 సుఖముగ, అనీతకొనుటకును, ఒప్పుచున్నననుకొనుటకును, మునికన్యకలు=ము
 షికన్యకలు, చూడఁగాఁగోరి=చూడవలయు ననుతలంపుతో, సీతకొనుటకును, ముంద
 టకొనుటకును, భాగమున, ఇడుకొని=ఉంచుకొని, ముదిత=ఓసిత, సీత=సీత, ఇ
 తఁడొ యతఁడొ, అని, ప్రీతికొనుటకును, అచటిమానులకొనుటకును, విభజించి=ప్ర
 త్యేకముగాఁ జూపి, అడుగకొనుటకును, అవ్వెలఁది=అవ్వె
 (సీత), సిగ్గుకలిమికొనుటకును, వారలనందఱుకొనుటకును, కాఁడుకొనుటకును, టంను
 నాభర్త కాఁడు, అని తలయూచుచుండి, నన్నాంచినపుడు = నన్ను జూడఁ గానే,
 ఒకటకొనుటకును, ఒకరీతిగా, నొకఁడనక = “ఇతఁడే నాభర్త” అని కాని, “ఇతఁడు
 నాభర్త కాఁడు” అని కాని చెప్పక, ఉరకుండెకొనుటకును, అరములులెల్లకొనుటకును,
 అందఱును, అతైటంగుకొనుటకును, కని = చూచి, సంతసిల్లిరి = సంతోషము
 నొందిరి.

తా. పూర్వమున ఋషి వేషములు దాల్చి దండకారణ్యమున వహించుచు నొక
 యాశ్రమమున మానులతో, గూడి నేను గూర్చుండియున్నప్పుడు ఋషిభార్య లందఱు
 నును నన్ను జూడవలయు ననుతలంపుచే సీతనుమందిడుకొని యీ ప్రదేశమునకు వచ్చి
 రి. సీతనుజూచి “ఇచ్చట కూర్చుండి యున్నవారలలో సీత యెవ్వఁడు” అని ప్రశ్ని
 చేయుచు నచ్చట నున్నముసల వేర్వేరఁజూపుచువచ్చిరి. ఈసీతయు “ఇతఁడు కాఁడు”
 అని మానుల నందఱు నివేదించుచువచ్చి నన్ను జూడఁగానే ఇతఁడు నాభర్త అని కా
 ఇతఁడు నాభర్త కాఁడు అని కాని చెప్పక యూహకుండెను. దానివలన హృదయము
 నందలియభిప్రాయము వెఱింగి యఋషిపత్ను లందఱును సంతసించిరి.

అవ. ఇట్లు దృష్టాంతమును జెప్పి దాన్వంతికమును జూపుచున్నాడు.—

మ. స్థిరవై రాగ్యవివేకయు క్తయగునధీవృత్తి యారీతిని
పురమాభాసున కాత్మచిత్సుఖరసప్రత్యక్షపర్యంతమున్

గరిమన్ దేహగజేంద్రియానుహృదహంకారంబులం దోచు నా
త్వరతి నేనది కాను కాననిన నంత నిల్చు గాష్టాకృతిన్. 77

టీ. స్థిరవై రాగ్యవివేకయు క్తయగు - స్థిరవై రాగ్య=స్థిర మైన వై రాగ్యముతో
ను, వివేక=జ్ఞానముతోను, యుక్తయగు=కూడియున్నట్టి, సద్ధివృత్తి=శ్రేష్ఠమైన బుద్ధివృ
త్తి, అధీభిక్=అర్హతే (అనగా నీత నావిషయమునఁ బ్రవర్తించినట్లే), అప్పరమాభాసున
కుక్=అశ్రేష్ఠమగు బ్రహ్మప్రతిబింబమునకు (జీవునకు), అత్తచిత్సుఖరసప్రత్యక్షపర్యం
తముక్-అత్త=స్వస్వరూపమైన, చిత్సుఖరస=జ్ఞానానందరసముయొక్క, ప్రత్యక్షప
ర్యంతముక్=ప్రత్యక్షస్థితినిజును, గరిమన్=గౌరవముతో, దేహ...బులన్-దేహ=
దేహమునందును, గత=అదేహమునందున్న, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములయందును, అ
ను=ప్రాణములయందును, హృత్=మనస్సునందును, అహంకారంబులన్=అహంకార
మునందును, తోచుక్=తోచునట్టి, అత్తరతిక్=అత్తాభిమానమును, నేనదికానుకానని
నక్=ఈదేహము మొదలగునవి నాయథార్థస్వరూపములు కావు అని నిషేధించుచు
వచ్చి, అంతక్=పిదప(అనగా)బ్రహ్మసాక్షాత్కారముకలుగఁగానె), గాష్టాకృతిక్=
క్షుభమువలె (ఏమియుఁజేయక), నిల్చుక్.

తా. వైదృష్టాంతమునందు నావిషయమున నీత యాచరించిన విధముననే వివేక
వై రాగ్యసంపన్న యగునధీవృత్తి పరబ్రహ్మవిషయమున నాచరించును. జీవునకును బ్రహ్మ
సాక్షాత్కారము కలుగఁగలంతవఱకు దేహదులయం దదివిజు మన్నయాత్మాభిమానమును
దొలంగించుచు “నేను దేహమునుకాను! ఇంద్రియములను కాను” అనునప్పుడంతయు
నాధీవృత్తి యుండును. బ్రహ్మమును జూడఁగానె “ఇది నాస్వరూపము” అని కాని
“ఇది నేను కాను” అని కాని చెప్పక క్షుభమువలె నూరకుండును.

అవ. ఇట్లు దృష్టాంతద్వాన్వంతికముల వివరించి పర్యవసానమును జెప్పుచు
న్నాడు.—

తే. అచిదాభాసుఁ డాబుద్ధి నధిగమించి
యాత్మచైతన్యతేజంబునందుఁ దనదు
నెలుగునై క్యంబుఁ జేయ ధీవృత్తి లేక
యెండలో దీప మున్నయ ట్లుండు ననఘు !.

78

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా, అచిదాభాసుఁడు=అజీవుఁడు, అబుద్ధిక్, అధి
గమించి=పొంది, అత్తి...నందుక్-అత్తి=స్వస్వరూపభూతి మైన, చైతన్య=జ్ఞానమునె

దు, లేజంబునందుకొ=దివ్యప్రకాశమునందు, తనచు వెలుగుకొ=తనకొంతిని (తనను) విక్రమించేయకొ=సర్వపదార్థములను గ్రహముగ నిషేధించి యేకముఁ జేయఁ గానే, ధీవృత్తి=బుద్ధివృత్తి, లేక=కూన్యరూపమై, ఎండలోకొ, దీప మున్నయట్లుండుకొ=స్వరూపహీనమైయుండును.

తా. ఓదోపరహితుడ! ఇట్లు బుద్ధివృత్తికూన్యయై నిలుచునంతవఱకు అజీవుడను దాని నాశ్రయించి సర్వమును నిషేధించుచు వచ్చి తుదకు స్వస్వరూపభూత మగుకూటస్థుడైతనయు గానరాఁగానే తానందైక్య మగును. అప్పుడు బుద్ధియు నిశ్చల యగుటచేత నుండియు లేనిదై యెండలోని దీపమువలె స్వరూపకూన్యయై యుండును. ఇదియే సమాజస్థితి కావున సమాధియందు మనస్సు కలదా? లేదా? అను ప్రశ్నమున కే యవకాశము లేదు.

అవ. పైవిషయమునే మఱియొకవిధముగాఁ దెలిపి యమనస్కృతదేశము లున్న సహరించుచున్నాఁడు.—

స. ఇట్లు శరీరేంద్రియప్రాణమనోబుద్ధిసమగ్నితం బైనయహంకారంబునో సమాజతాదాత్మ్యంబు గలసావధిపానభానుండు నిద్రానసరంబున సర్వ వ్యాపారంబులఁ జాలించి శయ్యాశలంబున స్థూలదేహంబు డించి యింద్రియంబుల కిహనాడి ప్రాణంబుల డిగ్గవిడిచి మనశ్చిత్తంబుల న హంకారంబునం దడంబి యయ్యహంకృతిని ధీవృత్తియం దొదిగించి యంతర్ముఖుం డై యవిద్యానిష్ఠానచైతన్యసాన్నిధ్యంబునకునుఖిర బుగా నరిగి ప్రియమోదాదివృత్తౌత్త కానందచయకోశంబునందసకు నుపాధిభూతంబై నానావిధవాసనావాసితం బగుధీవృత్తి నిగనాడియ నాద్యసిర్వచనీయూజ్ఞానతమోభిభూతుం డై యంతట నిత్యనిరుపాధి కనిగతిశయ బ్రహ్మనుభవనాగరమగుం డై నచందంబునఁ బూర్ణాధికారియై సమాధిసమయంబున మొదల నేదృశ్యంబు గాను ద్రష్టననియు ద్రష్టను గాను ద్రష్ట ననువృత్తియు దృశ్యంబు గావున దీనిని ద్రష్ట ననియు నిష్పేధంబున విజాతీయ ప్రత్యయతిరస్కారసజాతీయ ప్రత్యయవ్యవహారాంగీకారపూర్వకంబుగాఁ గేవలనిజానందానుభవ పర్యంతం బశేషదృశ్యవృత్తినిషేధం బొనరించుచు ధీవృత్తిసాక్షికూట స్థనైతన్యసామీప్యంబునకుఁ జనుచుండ నెప్పు డఖండసచ్చిదానందస్వ రూపాత్మసాక్షాత్కారం బగు నప్పుడు ప్రచండాతపమధ్యనిత్య మృత్యురదీపంబుభంగిఁ బరిపూర్ణప్రత్యగభిన్నకర బ్రహ్మనైతన్యంబుతో నేకీభూతుం డై యానందించు చుండు నిట్లుండుతన్నుఁ దాఁ గనుంగొ

నుచుఁ జూనకు నభిముఖుండై యుండమిఁజేసి మున్నునంబు జడంబు
గావున నివాతదీపంబుభంగిఁ గనలక యుండియు సకల్యరూపంబు
గాఁ బరిణమింపమిఁజేసి లేనిచు ట్లంకు నినియే సహజామనస్కరాజ
యోగసమాధి యినియే జీవన్ముక్తియని యుపదేశించునెక నిజము
భావీందంబు విఁగోకించుచు ముసీముసినగువులు నగుసీతా దేవిచెప్పె
గంబు వీక్షించి వికసితవచనములుండై యున్విశుద్ధసత్యబ్రహ్మత్వైక్య
జ్ఞానాకారవృత్తియే యిప్పురచుచిత్రతాళిగోమణి యగుఁజున్చి నాకు
నిత్యానపాయునియు సాన్వభీష్టఫలప్రదాయునియు నశవర్తినియు నై
యుండునే నీధీవుత్త్యసిహారవిశుద్ధచైతన్యంబు మత్స్యరూపానుభవం
బు నేయు మని జ్ఞానమునైచే నభినయించి చూచి క్రమ్మతి ని ట్లనియె.

టీ ఇట్లు=ఈవిధముగ, శరీర...తైన=శరీర=శరీరములతోను, ఇంద్రియ=ఇం
ద్రియములతోను, ప్రాణ=ప్రాణములతోను, మనః=మనస్సుతోను, బుద్ధి=బుద్ధితోను,
సమన్వితంబైన=కూడియున్న, అహంకారంబుతోను=అభిమానముతో, సహజతాదా
త్వంబు- సహజ=స్వభావసిద్ధమైన. (అనఁగా అవిద్యాకల్పితమైన), తాదాత్వంబు
=అభేదభావన, కలస్వాధిష్ఠాన=సుండు-కల-కలిగియున్న, స్వాధిష్ఠాన=స్వస్వరూప
మే ఆధారముగాఁగల, చిదాభాసుండు=జీవుండు, నిద్రావనంబునకు=నిద్రయందు,
ధర్మస్వాపారంబులకు=సమస్తకార్యములకు, చాలించి, శయ్యాతలంబునకు=పడక
యందు, స్థూలదేహంబుకు=స్థూలశరీరమును, దించి=విడిచి, ఇంద్రియంబులకు=ఇం
ద్రియములను, విడనాడి=వదలి, ప్రాణంబులకు, దిగ్గవిడచి, మనఃచిత్తంబులకు, అ
హంకారంబునందుకు=అభిమానంబునందు, అడంచి=లయము చేసి, అయ్యహంకృ
తికు=అయహంకారమును, ధీవృత్తియందుకు=బుద్ధి వృత్తియందు, ఒదిగించి=లీనము
గావించి, అంతర్ముఖుండై=బ్రహ్మభిముఖుండై, అవిద్యా నకుకు=అవిద్యా=అవిద్యకు,
అధిష్ఠాన = ఆధారభూతుండైన, చైతన్య = బ్రహ్మయొక్క, సాన్నిధ్యంబునకుకు
= సమీపమునకి, సుఖంబుగాకు, అరిగి = పోయి, ప్రియ...బునకు - ప్రియ=
ఇట్లనన్తునందర్శనమువలనఁ గలుగు నానందము, మోది = తత్పాప్తివలనఁ
గలుగు నానందము, ప్రమోద = దాని యనుభవమువలనం గలుగు నానందము,
అది = మొదలైన, పృథ్విత్తక = మనోపృథ్వులే స్వరూపముగాఁగల, అనంద
మయశోశంబునకు=అనందమయశోశంబునందు, తనకుకు, ఉపాధిభూతుండై=అవరణ
మై (అనఁగా జీవత్వమునుగలిగించినదై), నానా...తంబు-నానావిధ=అనేకవిధము
లైన, వాసనా=కర్మ వాసనలచేత, అనానితంబు=నినింపఁబడినది, అగుధీవృత్తికు=
అయినట్టి బుద్ధివృత్తిని, దిగ్గనాడి=వదలి, అనా...తుండై=అనా=మొదలు లేనట్టి

యు, అనిర్వచనీయము = “ఇట్టిది” అని చెప్పరానట్టియు, అజ్ఞానశమః = అజ్ఞానాంధకారముచే, అభిభూతుండై = తిరస్కరింపబడియుండియు, అంతఃక = బుద్ధివృత్తిని విడచి నపిదప, నిత్య...గుండ = నిత్యం కాశ్యతమయినట్టియు, నిరుపాధిక = ఉపాధిలేనట్టియు, నిరతిశయ = సర్వాధిక మైనట్టియు, బ్రహ్మసభససాగరమగుండైనచందంబునక = బ్రహ్మసభసమున మునుగునట్లు, పూర్ణాధికారియై = సంపూర్ణమైనయధికారియు కలిగి (అనఁగా నజ్ఞానమును ధ్వంసము చేసినపిదప), సమాధిసమయంబునక = నిర్వికల్పసమాధియందు, మొదలక = మొట్టమొదటనే, దృశ్యంబుగాను = నేను దృశ్యపదార్థమును (బ్రహ్మచమును) గాను, ద్రష్టననియుక = ‘చూచువాడను’ అనియును, ద్రష్టనుగాను = ‘నేను’ చూచువాడనుకాను, ద్రష్టననువృత్తియుక = నేను ద్రష్టను అనుచు త్రవ్వత్తియు, దృశ్యంబుగావునక = చూడబడుచున్నదియే కావున, దీనికిక = ఈచిత్తవృత్తికి, ద్రష్టననియుక = నేనే ద్రష్టను (అనఁగా సాక్షిని) అనియును, ఇవిధంబునక = ఈవిధముగా, విజా...ముగాక = విజాతీయ = విరుద్ధజాతిగల (అనఁగా స్వస్వరూపమునకువిరుద్ధములైన), ప్రత్యయ = జ్ఞానములను (అనఁగా సంకల్పములను), శరీరేంద్రియ = శరీరములను ఇంద్రియములను, తీరస్కార = తిరస్కరించుటయును, సజాతీయ = సమానజాతిగల (అనఁగా స్వస్వరూపావిరుద్ధములయిన), ప్రత్యయ = జ్ఞానములను, వ్యవహార = అట్టివ్యవహారములను, అంగీకార = అంగీకరించుటయును, పూర్వకంబుగాక = మొదలుగా, కేవల...శంబు = కేవల = అద్వితీయమైన, నిజ = స్వకీయమైన (అనఁగా స్వస్వరూపభూతమైన), అనంద = బ్రహ్మనందముయొక్క, అనుభవపర్యంతంబు = అనుభవము గలుగునట్లును, అశేష...భంబు = అశేష = సమస్తములైన, దృశ్యవృత్తి = చూడబడునట్టి చిత్తవృత్తిలయొక్క, నిషేధంబు = నిరాకరణము, ఒనరించుచుక = చేయుచు, ధీవృత్తి...నకుక = ధీవృత్తి = బుద్ధివృత్తికి, సాక్షి = ద్రష్టయైన, కూటస్థచైతన్య = కూటస్థ బ్రహ్మయొక్క, సామీప్యంబునకుక = సమీపమునకు, చనుచుండక = పోవుచుండగా, ఎప్పుడు = ఏసమయమున, అఖండ...బగుక = అఖండ = అపరిచ్ఛిన్నమయిన, సచ్చిదానందస్వరూప = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమైన, శుక్త = బ్రహ్మయొక్క, సాక్షాత్కారంబగుక = ప్రత్యక్షమగునో, అప్పుడు = అసమయమునందు ప్రచండ...భంగిక = ప్రచండ = తీవ్రమైన, ఆతప = ఎండయొక్క, మధ్య = మధ్యయందు నిక్షిప్త = వుంచబడిన, కర్పూరదీపంబుభంగిక = కర్పూరదీపమువలె, పరి...బుతోక = పరితూర్ణ = సర్వవ్యాపక మైనట్టియు, ప్రత్యేక = కూటస్థునికంటె, అభిన్న = వేరు కానట్టియు, పర = ప్రపంచమునకంటె నేతైనట్టియు, బ్రహ్మచైతన్యంబుతో = బ్రహ్మస్వరూపముతో, వీటిభూతుండై = వికృతమనొంది, అనందించుచుండుక, ఇట్లుండునతండు = ఇట్లున్నవాడు, తన్నుక = తనయధార్థ స్వరూపమును, లోక = స్వయముగా, కనుంగొనుచుక = చూచుచు, తనకుక (మనస్సునకు), అభిముఖుండై = ఎదురై, ఉండమింజేసి = ఉండ

కుండుటవలన, అమృతంబు=అమనస్సు. జహంబు గావునక=స్వాభావికముగా జ్ఞానశూన్యమైన దగుటచే, నివాతదీపమృగిణి=గాలిలేనిచోటనున్న దీపమునలె, కదలక యుండియుండు, సంకల్పరూపంబుగాక=సంకల్పరూపముతో, పరిణమింపమిందేసి=వెలినరాకుండుటవలన, లేనియుట్లుండుక=శూన్యమయినవిధమున నుండును, ఇదియే, సహజమనస్సు...సమాధి సహజ=స్వభావసిద్ధమైన, అమనస్సు=మనస్సులేని, రాజ=శ్రేష్ఠమైన, యోగ=యోగముయొక్క, సమాధి=నిష్ఠ, ఇదియే, జీవన్ముక్తియని=జీవునిముక్తియని, ఉపదేశించునెడక=ఉపదేశించునప్పుడు, విజయభారవిందంబుక=తన(రాముని) ముఖకమలమును, విలోకించుదుక=చూచుచు, మునిముసినకవులునగు=మందనితముచేయుచున్న, నీతాదేవి నెమ్మొగంబు=నీతాదేవియొక్క ముఖమును, వీక్షించి=చూచి, వికసి...లుండె-వికసిత=వికసించిన, ఎదనకమలుండె=ముఖకమలము గలవాడై, అన్వి...స్పృశ్తియే=అన్విశుద్ధసత్త్వ=అనిర్మలసత్త్వముగలిగినట్టియు, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మను, అత్త=తాను, విక్య=వికృతియే, జ్ఞానాకార=అనుజ్ఞానమే యాకారముగాగలస్పృశ్తియే=బుద్ధిస్పృశ్తియే, ఇప్పరమపతీత్రతాశోమణి=ఈపరమపతీత్రత(నీత), అగుజుమ్మి=వియున్నదినుచూ, నానక, విశ్వానపాయునియుం=నిత్య=ఎల్లప్పుడును, అనపాయనియుం=తోలగిపోనిదియును, సత్వాభిష్టఫలప్రచాయనియుం=సత్వాభిష్ట=సర్వవిధములైనకోరికలయొక్క, ఫల=ఫలములను, ప్రచాయనియుం=ఇచ్చునట్టిదియును, ఎశవత్తియునె=నాకుస్వాధీనమైనదియునునె, ఉండుక, నేక=నేను, ఈధీ...బుక=ఈఈపైచెప్పబడినధీష్ఠి=బుద్ధివృత్తికి, అధిస్థాన=ఆశ్రయభూతమైనట్టియు, విశుద్ధ=నిర్మలమైనట్టియు, నైతన్యంబుక=జ్ఞానమేస్వరూపముగాగలవాడును, మత్స్వరూపానుభవంబు=మత=నాయొక్క, స్వరూప=సచ్చిదానందస్వరూపముయొక్క, అనుభవంబు=అపరోక్షానుభవమును, చేయుచుని, జ్ఞానముద్రచేక=అంగుష్ఠత్యవీరసంయోగరూపమైన చిహ్నుద్రచేత, అభినయించి=అభినయముచేసి, చూపి, క్రమజ్ఞ=మఠియు, ఇట్లనియొక=ఈవిధముగాగ జెప్పెను.

తా. శ్వాంతిపరగతుడైనజీవుడు సహితము నిద్రాసమయమునందుపరబ్రహ్మను చక్క మగుచుండును. దేహేంద్రియములతోఁ గూడినయహంకారమునం దాత్మాభిమానముగలిగి ఒక్కొక్కఁడును (ప్రతిజీవుండును) జాగ్రదవస్థలయందు వినియోగించుచున్నాఁడుగదా! ఇట్టివినియోగమును మాని స్వస్థానస్థయందు (అనగా నిద్రాసమయమున) నూలదేహమును శత్రుపై వెచి శుభాకారసహితుడై యంతర్ముఖముగా వెడలును. సుషుప్త్యవస్థయందు హంకారమును గూడ బుద్ధివృత్తియందడంచి క్రమముగా శ్రమచేయమోదప్రమోదరూప మగు నానందముతోకలమున నాబుద్ధివృత్తిని కూడ నిలిపి బ్రహ్మను నైక్యమునొందును. ఇట్లే భ్రాంతిరహితుం డగుచోగియు నంతర్ముఖుడైనప్పుడు మొట్టమొదట “నేను దృశ్యపదార్థమును కాను సాక్షిని” అని మొట్టమొదట

దృశ్యపదార్థముల నన్నిటిని నిషేధించును. పిదప “నేను ద్రష్టను అనువృత్తి యును దృశ్యమే కావున నదియు నేను కానేరను” అని ద్రష్టృత్వమును కూడ నిషేధించును. ఇట్లు సర్వమును నిషేధించుచు నాత్మాభిముఖుడై పోషిగాఁ బోషిగా నెప్పుడు స్వస్వరూపావలోకనము కలుగునో యప్పుడు సర్వ సంబంధవిర్భుతడై నిర్వికారుడై నిలచును. ఈవిధముగా స్వరూపావలోకనమున జేయువాఁడు మనస్సు (లేకబుద్ధి) నభిమానింపఁడు. కావున నది(మనస్సు)యొందియు లేనిదేయగును. ఎండయం దున్నకర్పూరదీపమువలె స్వరూపశూన్యమైనదే యగును. ఇదియే యమనస్కుయోగము. ఇదియే జీవచ్ఛక్తి. ఓపార్వతీ! శ్రీరాముఁ డీవిధముగా సర్వము నుపదేశింపఁగానే సీతాదేవి తనస్వరూపము నెఱింగింపలేదనునభిప్రాయమున చిలునగవుతో నారాముని మొగము నవలోకించెను. దానివలన సర్వము నెఱింగి యుమ్మ హత్తుఁడును నగుచు నానందముతో నయ్యాంజనేయునిఁజూచి ఇట్లనియె. ఓపుత్రా! మఱియొక విశేషమును వినుము. పైవిర్గింపఁబడిన బుద్ధివృత్తియే ఈపతి వ్రతాకిరోమజి. నన్నెప్పుడు విడిచియుండదు. భక్తులకు సర్వాభీష్టముల నొసంగుచుండును. బ్రహ్మకారము గలబుద్ధివృత్తికి (నీతకు-మూలప్రకృతికి) నాధారభూతుడనై న బ్రహ్మరూపుడను నేనే. దీని వంతయు నెఱింగి వివేకయుక్తుడనై నాస్వరూపము ననుభవించుము. ఓగారి! ఇట్లు సర్వము నెఱింగించి చిన్నద్రచ్చే జీవబ్రహ్మైక్యము నభినయించి మాపెను. మరల నిక్రిందివిధముగా నారంభించెను.

ఆవ. ఇట్లమనస్కుయోగమును సమగ్రముగా నుపదేశించి మంత్రపూర్వముగా తదనుభవము నెఱిగించుచున్నాఁడు.—

తే. ప్రేమ మీఱంగ శ్రీ గామ ! రామ ! రామ !

యనుచు సతతంబు మత్స్వరూపానుభవముఁ

జేయువారలఁ దక్క నీసీత మిగుల

నెట్టివారలఁ జిక్కులఁ బెట్టు ననఘ !

80

టీ. ఆనఘ = ఓపాపరహితుడ, ప్రేమమీఱంగక = మిగుల ప్రీతితో, రామరామరామయనుచుక, సతతంబు = ఎల్లప్పుడును, మత్స్వరూపానుభవమున మత్స్వరూప=నాంద్యవృత్తిమయస్వరూపముయొక్క, అనుభవముక = అపరోక్షానుభవమును, చేయువారలదక్క = చేయునెట్టివారలను గాక, ఈసీత (మాయ), నెట్టివారలక = ఎంతసామర్థ్యముగలవారి నైనను, మిగులక = అధికముగా, చిక్కులఁ బెట్టుక

తా. ఓదోషరహితుడా “శ్రీరామరామరామ” అనుమంత్రము ననుష్ఠించుచు నేపురుషుఁడు మత్స్వరూపానుభవమును జేయునో వానికి నేనమాధివిన్నుములను

శూవు. ఇట్లు కాక నిక నేయన్యమార్గము నాశ్రయించినను ఈనీతి వారలను కలవర పెట్టకమానదు.

అవ. మాయాప్రభావమును వివరించుచున్నాడు. —

ఘోషీ. ఉన్నది లే దని యూహింపఁగా నేర్పు
లేనిది కల దన లెస్స నేర్పు
నజడంబు జడ మని యాగడింపఁగ నేర్పు
జడ బడడం బని చాట నేర్పు
స్థుఖము దుఃఖంబుఁగాఁ జూపి చెప్పఁగ నేర్పు
దుఃఖంబు సుఖ మనఁ దొలుత నేర్పు
నిది యది గా దని యింపు గా సస నేర్పు
నది యిది గా దని యనఁగ నేర్పుఁ
తే. బిదపఁ గలదియుఁ గలదు లేనిదియు లేదు
కడగి యజడంబె యజడము జడ మజడము
సుఖమె సుఖము తలంప నసుఖమ సుఖము
అదియె యిది యిది యది యని యాడ నేర్పు.

81

టీ. ఉన్నది = సత్యమైనపదార్థమును, లేదని = అసత్యమైనదని, ఊహింపఁగా నేర్పు = అనుమానముచే చెప్పటకు సమర్థురాలు, లేనిది = అసత్యమైనది, కలదన = సత్యమయినదని చెప్పటకు, లెస్సనేర్పు = బాగుగ నేర్పును, అజడంబు = జడముగానిపదార్థమును, జడమని = జడపదార్థమని, అగడింపఁగ నేర్పు = అల్లరిచేయసమర్థురాలు, జడము, అజడంబనిచాటనేర్పు = సాటిచెప్పసమర్థురాలు, స్థుఖము, దుఃఖంబుగా, చూపి, చెప్పఁగ నేర్పు, దుఃఖంబు, సుఖమన = సుఖమని చెప్పటకు, తొలుత = ముఖ్యముగా, నేర్పు, ఇది = ఈకనఁబడుచున్నపదార్థము, అదిగాదని = నీవు తలంచుచున్నది కాదు అని, ఇంపుగా = యుక్తియుక్తముగా, అననేర్పు, అడి = అపదార్థము, ఇదిగాదని = నీవుచెప్పినది (లేక, నీవుచూచునది) కాదని, అనఁగ నేర్పు, పిదప = తర్వాత, కలదియే కలదు = సత్యమేసత్యము, లేనిదియే లేదు = అసత్యమే అసత్యము “నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః” = ‘అసత్యమునకుఁ గలిమియు సత్యమునకు లేమియు నెప్పటికినిలేదు’ అని గీతావాక్యము. కడగి = చక్కఁగా, అజడంబె యజడము = చేతనమే చేతనము, జడముజడము = జడమే జడము, సుఖమె సుఖము, తలంప = విచారింపఁగా, అసుఖమె సుఖము = దుఃఖమే దుఃఖము, అదియే యిది = నీవు చూచునది నీవు తలంచినదియే, ఇదియిదియని = నీవు చూచునదియే నీవు చెప్పపదార్థము అని, అడనేర్పు = చెప్పఁగలుగును.

తా. ఈసీతయొక్క సామర్థ్యము వినుము. ఉన్నపదార్థమును లేనిదానినిగాను లేనిదాని నున్నదానినిగాను సిద్ధాంతము చేయఁగలదు. జడపదార్థమును 'చేతన పదార్థము' అనియు చేతనమును 'జడము' అనియుఁ జెప్పఁగలదు. సుఖమును దుఃఖమునుగాను దుఃఖమును సుఖమునుగాను నిరూపింపఁగలదు. 'ఇది యది కాదు' అనియు 'అది ఇది కాదు' అనియు వాదింపఁగలదు. ఇట్లు మొట్టమొదట సర్వమును విరుద్ధముగాఁ జెప్పి తిర్వాత 'ఉన్నపదార్థమే యున్నది' యనియు 'లేనదే లేదు' అనియు నిట్లు సర్వమును యథార్థముగానే నిరూపింపఁగలదు.

ఆవ. ఇట్లు మాయా ప్రభావమునుజెప్పి కర్తవ్యము నుపదేశించుచున్నాఁడు.—

వ. అట్లు గావున నతిదుర్ఘటకారిణియు, బ్రహ్మత్వైకశ్వవిద్యాస్వరూపిణియు, మదీయయోగమాయాశక్తియు. సిత్యానపాయనియుఁ బరమపాపనియుఁ బ్రసన్నముఖయు నై నయాసీతాభగవతి నభిమంఖం గావించుకొనుము. నీ కఠిన్మంబుగా నిత్యనిరుపాధకనిరతితయనిర్మలజానందానుభవంబు గలుగు నయ్యపాయంబుఁ జెప్పెద నాకర్ణింపు మని యిట్లనియె.

82

టీ. అట్లుగావునఁ=కాబట్టి, అతి..ణియుఁ=అతి=మిగుల, దుర్ఘట=అసాధ్యములగువానిని, 'కారిణియుఁ'=చేయనదియు, బ్రహ్మ...ణియుఁ=బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, ఆత్మ=జీవుఁడు, ఏకత్వ=వీరలకుఁ గలస్వభావసిద్ధకృమును, విద్యా=స్వరూపిణియుఁ=తెలిసికొనునపరోక్షజ్ఞానమే స్వరూపముగాఁ గలదియు, మదీయ...శక్తియుఁ=మదీయ=నా సంబంధమయిన, యోగ=వికృతరూపమయిన, మాయాశక్తియుఁ=మాయ మైనట్టియు, సిత్యానపాయనియుఁ=నన్నెప్పుడు విడువనిదియు, పరమపాపనియుఁ=పరమపవిత్రయు, ప్రసన్నముఖయుఁ=అనుగ్రహయృక్తి మైనముఖము కలదియు, ఐన...వతిఁ=ఐన=ఐనట్టి, ఈసీతాభగవతిఁ=ఈసీతాదేవిని, అభిమంఖంగావించుకొనుము=నియం దనుగ్రహము గలుగునట్లుచేసికొనుము, నీకఠిన్మంబుగాఁ=నీవు మిగులత్వరతో, నిత్య...లుగుఁ=నిత్య=శాశ్వతమైనట్టియు, నిరుపాధిక=అవరణకూన్య మైనట్టియు, నిరతితయ=సర్వాధిక మైన, నిర్మల=పరిశుద్ధమైన, నిజ=ఆత్మరూప మైనట్టియు, అనందానుభవంబు=బ్రహ్మనందానుభవము, కలుగుఁ=దొరకును, అయ్యపాయంబు=అమాయను స్వాధీనము చేసుకొను నుపాయమును, చెప్పెదఁ, అకర్ణింపుమని, ఇట్లు, అనియె.

తా. పైనిరూపించినవిధముగా అసాధ్యము లగుకార్యములఁ జేయుసామర్థ్యముగలదియు బ్రహ్మత్వైకకృమును తెలిసికొనుటయేస్వరూపముగాఁగలదియు, నిప్పుడును

నన్ను (పరబ్రహ్మమును) విడువనిదియు యోగమాయాస్వరూపిణీయు అతిపరిశుద్ధియు నీయం దనుగ్రహదృష్టితో నున్నదియు నగు నీనీతను ప్రసన్నురాలినిగాఁ జేసికొనుము. అట్లు చేసికొంటి వేని నీకు శాశ్వత మైనట్టియుఁ బరిశుద్ధ మైనట్టియు నుపాధిరహిత మైనట్టియు స్వస్వరూపానందము శీఘ్రకాలమునం గలుగును. అట్లు నీతకుఁ బరమానుగ్రహము కలుగునట్లు నేయఁటకు నుపాయమును చెప్పెదను వినుము.

అవ. 'శ్రీరామరామరామ' యని జపము నేయుదు నాత్మానుభవము నేయువానిని నీత (మాయ) యేమియుఁ జేయ దని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాఁడు గదా! వానినే మంత్రార్థకథనపూర్వకముగా వివరించుచు మొట్టమొదట రామపదమున కర్థము నెఱింగించుచున్నాఁడు. —

క. గౌరీశివాదు లాత్మా, కారాకారితనువృత్తిగతి నాయందుం

జేరి రమించుచు నుండుట, కారణముగ రామపదము గలిగె న్నాకుఁ.

టీ. గౌరీశివాదులు-గౌరీ=పార్వతీయును, శివ=ఈశ్వరుఁడు, అగులు=మొదలగువారు, అత్తా...గతిఁ-అత్త=ప్రత్యేకభిన్న పరమాత్మయొక్క, అకార=అకారముచేత, అకారిత=ఏర్పడిన, సువృత్తిగతిఁ=ధీవృత్తి నాశ్రయించి, నాయందుఁ, చే, రమించుచునుండుట=శ్రీడించుచుండుట (అనఁగా నానందము ననుభవించుచుండుట), కారణముగఁ=కారణముగా, నాకుఁ, రామపదముగలిగెఁ=రామనామము వచ్చెను.

తా. అత్తాకారము గలచి త్తవృత్తిచే(అనఁగా 'అహంబ్రహ్మస్మి' అనువృత్తిచే) పార్వతీపరమేశ్వరులు మొదలగుసర్వదేవతలును సర్వమునులును, ఇంత ఏల? సర్వజ్ఞానులు సర్వకాలములయందును, నాయందే (బ్రహ్మయందే) శ్రీడించుచుండుటచే 'రమయతిరమంతే అస్మి' ఇతి వా రామః'= 'శ్రీడింపజేయువాఁడు; లేక నందఱు నీతనియందుఁ గ్రీడింతురు, కావున ఈతఁడు రాముఁడు' అను వ్యుత్పత్తి నాశ్రయించి నాకు (బ్రహ్మమునకు) రామనామము కలిగెను.

శ్ర. జగతి నిట్లు రామశబ్దవాచ్యుడ నైన

నేను బుధులు బుద్ధిమాననేంది

యాంగముల ననాత్మయని కడఁ ద్రోఁచుగ

మీగులుదును జిదాత్మ నగుచు నెపుడు.

84

టీక. జగతిఁ=భూమియందు, ఇట్లు=ఈవిధముగ, రామ...నేను-రామశబ్ద=రామశబ్దముచేత, వాచ్యుడనైననేను=చెప్పఁదగిననేను, బుధులు=విద్వాంసులు, బుద్ధి...ములకఁ-బుద్ధి=బుద్ధిని, మానస=మనస్సును, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములును, అంగ

ములక=శరీరములును, అనాత్మ యని=అత్త కాదని, కడద్రోయంగఁజూపేధింపఁగా, ఎఱుదు=ఎప్పుడును, చిదాత్మ నగుచుకొ=జ్ఞానరూపుఁడనగుచు, మిగులుచుకొ.

తా. ఈవిధముగా నేను రామశబ్దముచే జెప్పబడుదు; బ్రహ్మజ్ఞానులు అంత ర్ముఖులై బుద్ధిమనోదేహుల నిరాకరింపఁగ జీవరూపుఁడనై (లేక, మాటస్థరూపుఁడనై) కేడించును.

అవ. ఈవిధముగా రామశబ్దార్థము నెఱింగించుటచే సంక్షేపముగా మంత్రార్థమును జెప్పి ఇప్పుడు నామత్రయమును బ్రయోగించుటయందుఁ గలయభిప్రాయ విశేషములను క్రమముగాఁ జెలుపుచున్నాఁడు. —

క. సారబ్రహ్మకారా, కారితథీవృత్తి నాకుఁ గలుగుటవలనఁ

శ్రీరామనామ మొప్పెను, శ్రీరమ్యబ్రహ్మవిద్య శ్రీయనఁ దగుటక.

టీ. నాకుకొ, సార...వృత్తి-సార=శ్రేష్ఠమైన, బ్రహ్మ=పర బ్రహ్మముయొక్క, ఆకార=స్వరూపముచేత, ఆకారిత=ఏర్పడిన (అనఁగా బ్రహ్మకారరూపమున), ధీవృత్తి=బుద్ధివృత్తి, నాకుఁగలుగుటవలనకొ=నాకుండుటచేత, శ్రీరమ్య=కాంతిచే మనోహరమైన, బ్రహ్మవిద్య=బ్రహ్మజ్ఞానము, శ్రీయనఁదగుటకొ=శ్రీశబ్దముచే జెప్పఁ దగియుండుటవలన, శ్రీరామనామ మొప్పెకొ=శ్రీరామనామము కలిగెను.

తా. ఇక నామత్రయప్రయోజనమును వినుము. బ్రహ్మవిద్యకు 'శ్రీ' అనిపేరుండుటవలనను నాకు బ్రహ్మవిద్య (అనఁగా బ్రహ్మకారముగాఁ గలబుద్ధివృత్తి) నిత్యానపాయనియ్యెయ్యండుటచేతను 'మాయాసహిత (లేక మాయాభిన్న) మగు పరబ్రహ్మనూ, యననర్థమును బోధించుటకై మంత్రమున 'శ్రీరామ' యనునామము ప్రయోగింపఁబడియున్నది.

తే. తలఁచ ధీవృత్తికే ప్రొద్దు ద్రష్ట నగుచుఁ

బ్రత్యగాత్ముఁడ నైననాభావ మరసి

తెలియుటకు నొప్పు మఱి యాద్వితీయరామ

నామము సమస్తవేదాంతధామ మగుచు.

86

టీ. శలఁపకొ=విచారింపఁగా, ధీవృత్తికొ=బుద్ధివృత్తికొ, ఏప్రొద్దు=ఎప్పుడును, ద్రష్టనగుచుకొ=సాక్షి నై, ప్రత్యగాత్ముఁడనైన=మాటస్థుఁడనైనట్టి, నాభావము=నాస్వభావమును, అరసి=విచారించి, తెలియుటకుకొ= తెలిసికొనుటకు, మఱి=మఱియు, అద్వితీయరామనామము-అద్వితీయ=రెండవదియైన, రామనామము=రామపదము (శ్రీరామ రామ రామ అనునామములలోనిరెండవరామనామము), సమస్త...చుకొ=సమస్త=సమస్తములైన, వేదాంత = వేదాంతములకు, ధామమగుచుకొ= స్థానమై, ఒప్పుకొ=ప్రకాశించుచున్నది (ప్రయోగింపఁబడుచున్నది).

తా. బుద్ధివృద్ధికి నెప్పుడును సాక్షి నై నిర్వికారుడనై యున్న నాస్వభావమును సవిశేషముగా నెఱింగి భావించుటకై (అనగా నట్లు భావింపవలయునని నూచించుటకై) రెండవరామనామము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. ఇట్లు చెప్పటవలన 'బ్రహ్మవిద్యాసహితుడ వగునో రామశబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మమా ! నివే వ్యప్త్యుపాధికకూటస్థుడవు' అని యర్థమేర్పడును. ఇదియే వేదాంతసారము.

తే. ఆతతప్రత్యగాత్ముడ నైన నేను

బ్రహ్మరూపుడ నని నాస్వభావ మరసి

తెలియుటకు నొప్పు మఱి యాత్మతీయరామ

నామము తు రాక్షరవిలక్షణంబు నగుచు.

87

టీ. ఆతతప్రత్యగాత్ముడఁ-ఆతత=విస్తారమైన, ప్రత్యగాత్ముడఁ=కూటస్థుడను, విసనేను=విసర్జితనేను, బ్రహ్మరూపుడనని=పరబ్రహ్మమునే యని, నాస్వభావమరసి-నా=నాయొక్క, స్వభావము=నిజస్థితిని, అరసి = విచారించి, తెలియుటకుఁ=తెలిసికొనుటకు, మఱి, ఆత్మతీయరామనామము = ఆమూడవరామనామము, తు రాక్షర...గుచుఁ=క్షర=క్షరమగు ప్రపంచమునకంటెను, అక్షర=అక్షరం డగుజీవుని కంటెను, విలక్షణంబునగుచుఁ=వేరై, ఒప్పుకొనుచును.

తా. మఱియు 'కూటస్థరూపుడ నైననేనే పరబ్రహ్మంబును' అని నిశ్చయించి భావించుటకై మూడవరామనామము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. దీనివలన 'గూటస్థునకును బ్రహ్మమునకును భేదము లేదు' అని యర్థమేర్పడుచున్నది. కావున 'మాయాసహిత రామశబ్దవాచ్య పరబ్రహ్మమా ! నివే కూటస్థుడవు. కూటస్థుడే నివు. అని మంత్రమున కంతయు నర్థము.

అవ. ఇట్లు మంత్రార్థము నెఱింగించి తదుపాసనాఫలమును జెప్పుచున్నాఁడు.—

తే. ప్రేమచే నట్లు శ్రీరామ ! రామ ! రామ !

యనుచు నన్ను భజించుమహాత్ములకును

మిగుల నిత్యానపాయనియగుచు యోగ

సిద్ధిఁ గావించు చుండు నీశ్రీవధూటి.

88

టీ. ప్రేమచే = ప్రీతితో, ఇట్లు=ఈవిధముగా నర్థజ్ఞానముగలిగి, శ్రీరామ రామరామయనుచుఁ = శ్రీరామ రామ రామ యని, నన్ను భజించుమహాత్ములకుఁ=షన్ను నేవించు మహానుభావులకు, ఈశ్రీవధూటి=ఈ బ్రహ్మవిద్యావ్యర్థరూపిణి యైవసీత, మిగులఁ=అధికముగా, నిత్యానపాయనియగుచుఁ=విప్పుడును విడువనిదియై, యోగసిద్ధిఁ=అమనస్కయోగసిద్ధిని, కావించుచుండుఁ=చేయుచుండును.

తా. పైన నిరూపించినవిధముగా మంత్రార్థము నెఱింగి యర్థభావవాపూర్వకముగా సువాసించుమహాత్ములకు నీవీత శీఘ్రముగా యోగసిద్ధినిగలిగించును. వారిసెప్పుడును విడువక యనువ ర్తించుచుండును. కావున నీమాయాశక్తిని స్వాధీనముచేసికొనుట కిదియే (అనగా నన్నాశ్రయించుటయే) చక్కని యుపాయము. 'దైవి హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా, మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరంతితే' = 'దైవి యగునీశుద్ధతత్త్వప్రధాన త్రిగుణాత్మక (అనగా శుద్ధతత్త్వము ప్రధానముగాఁగల దనుటయే) కాని త్రిగుణములు నిందు కలవు. ఇదియే నాయోగ మాయ దీనినిఁ దరించుట మిగులఁగల్గు మగుపని అయినను నన్నాత్మరూఢునిగా నెఱింగి నేనించువారు ఈమాయను సుఖముగాఁ దరింపఁగలరు' అనువాక్యముచే గీతాచార్యుఁ డీవిషయమునే స్పష్టము చేసియున్నాఁడు.

అవ. ఇట్లు సర్వము సుపదేశించి యర్థవాఙ్మయ సుపక్రమించుచున్నాఁడు. మ. తలఁపం బూర్ణము నిర్వికార మగుతత్త్వం బిట్లు భాసిల్లఁగా దెలియ న్నేరక మూఢు లైననరు లీదేహేంద్రియప్రాణబుద్ధుల నెల్లప్పుడు నిగ్రహించుటకు నెంతో రక్తులై యాత్మనిం దెలియం జూతురు వారికిం గలుగునే ధీసాక్షి నీక్షింపఁగఁ. 89

టీ. తలఁపఁ=విచారించఁగా, పూర్ణము=సర్వవ్యాపకము, నిర్వికారము=వికారరహితము, అగుతత్త్వంబు = వివరమాత్ర స్వరూపము, ఇట్లు=ఈవిధముగా, భాసిల్లఁగాఁ=ప్రకాశించుచుండఁగా, మూఢులైననరులు=అజ్ఞానులైనమనుష్యులు, తెలియన్నేరక=ఈయభార్థనీతినిఁ దెలిసికొనలేక, ఈదే...దులఁ-ఈ, దేహ=దేహములను, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములను, ప్రాణ=ప్రాణములను, బుద్ధులఁ=బుద్ధిని, ఎల్లప్పుడుఁ=ఎప్పుడును, నిగ్రహించుటకుఁ=నిర్బంధించుటకు(లేక, జయించుటకు), ఎంతోరక్తులై=ఎంతోప్రయత్నము చేయువారై, అత్తునిఁ=పరబ్రహ్మమును, తెలియఁజూతురు=తెలిసికొనవలయునని ప్రయత్నింతురు, వారికిఁ=అట్టివారికి, ధీసాక్షి-ధీ=బుద్ధికి, సాక్షిఁద్రష్ట నైనబ్రహ్మమును, ఈక్షింపఁగన్ = చూచుటకు, కలుగునే = సాధ్యమగునా, (కా దనుట).

తా. ఓయాంజనేయ! సర్వపరిపూర్ణ మగు పరబ్రహ్మతత్త్వ మాత్రభిన్నమై ప్రకాశించుచుండ నెదుటనున్నభుటమును జూచినట్లా బ్రహ్మమును జితేంద్రియనిగ్రహముతోఁ బనిలేకయే చూచుటకుశక్యమైయుండ నజ్ఞానులగువారు మనస్సును ఇంద్రియములను నిగ్రహించుటకై ప్రబలప్రయత్నములఁ జేయుచు నాత్మకు సాక్షాత్కరింపఁదలంతురు. ఈచిత్రేంద్రియములు కూశ్యర్గాపములగుటను దెలిసికొనలేక వీనినిగ్రహమువలననే కాని బ్రహ్మసాక్షిత్వార్థము కలుగ దని భావించుచున్నారు. ఇట్టివారికి

వేయజన్మములకైనను బుద్ధిసాక్షిని జూడఁ దరమగునా? జ్ఞానము సమగ్రము కాక పోవుటచేఁ దరము కాదు.

క. సర్వేంద్రియములచేఁ ద, స్సర్వవిషయముల నెఱుంగుచుదంబునఁ ద
తస్సర్వజ్ఞ సర్వగతునిఁ, సర్వమయుం దెలియవచ్చు సమరసదృష్టిఁ. 90

టీ. సర్వేంద్రియములచేఁ = సమస్తేంద్రియములచేతను, తస్సర్వవిషయములఁ = అయింద్రియములవిషయములను, ఎఱుంగుచుదంబునఁ = తెలిసికొనునట్లే, తస్సర్వజ్ఞఁ = అయింద్రియములను వానివిషయములను గూడఁ దెలిసికొనునట్టిసాక్షిని, సర్వగతునిఁ = సర్వవ్యాపకుని, సర్వమయుఁ = సర్వరూపుని (బ్రహ్మమును,) సమరసదృష్టిఁ = వికళజ్ఞానముచే, తెలియవచ్చుఁ = సుఖముగఁ దెలిసికొనవచ్చును.

తా. శ్రోత్రాదీంద్రియములచే శబ్దాదివిషయముల నప్రయత్నముగ ననాయాసముగాఁ దెలిసికొనునట్లు సర్వవ్యాపకుఁడగు నింద్రియసాక్షిని సమరసభావనచే (అనగా “ప్రపంచ మంతయును శూన్యము కావున సర్వమును పరబ్రహ్మమే” అను భావముచేఁ) తెలిసికొనవచ్చును కదా! ఇంతమాత్రమున కంతశ్రమ యేటికి?

నీ. ఘటశరావాదిమృత్కార్యజాతంబుల

నెంచి మృత్తిక యని కాంచు పగిది

నమలకుండలకిరీటాదిభూషణముల

స్వర్ణం బని యెఱుంగుచందమునను

నసికుంతలూలచక్రాదికంబుల నెల్ల

నిను మని యరసి కన్గొనినభంగిఁ

బొలుపారుఁజేనబుద్ధుడతరంగంబుల

మంచిసీరనివిలోకించురీతిఁ

తే. దనరు బహువిధపటములఁ దంతు వనుచుఁ

దెలియుకై వడి మొదలినందియము విడిచి

భ్రాంతిని దొలంగి సర్వంబు బ్రహ్మ మనుచు

సుఖముగా సంతతంబును జూడు మనఘ !

91

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడ, ఘట...బులఁ = ఘట=కుండ, శరావ=మూకుడు, అది=మొదలైన, మృత్కార్య=మృత్తయపదార్థములయొక్క, జాతంబులఁ = సమూహములను, ఎంచి=విభాగించి (తేక, విమర్శించి) మృత్తికయని=“ఇవి యన్నియు మృత్తికయే” యని, కాంచుపగిదిఁ = తెలిసికొనినట్లును, అమల ములఁ = అమల = పరిశుద్ధమైన, కుండల = కర్ణకుండలములు, కిరీట = కిరీటము, అది = మొదలయినవి, భూషణములఁ = సాములను, స్వర్ణంబని=“ఇవి యన్నియు సువర్ణమునకంటె వేఱు

కావు” అని, ఎఱుగుచందంబునక = తెలిసికొనునట్లును, అని... నెల్లక = అని = ఖడ్గము, కుంత = బల్లెము, శూల = శూలము, చక్ర = చక్రము, అధికంబులనెల్లక = మొదలయినవానినన్నిటిని, ఇనుమని = “ఇవి యన్నియు నినుమే. (నామరూపములే తప్ప మఱేమియు నిందధికములేదు)” అని అరసి = విచారించి, కన్గొనినభంగిక = తెలిసికొనినట్లును, పాలు...ములక = పాలుపారు = ఒప్పుచున్న, ఘేన = నురుగు, బుద్బుద = బుడకలు, తరంగంబులక = అలలు అనువానిని, మంచిసిరని = “శుభ్రమైన జలమే” అని, విలొకించురీతిక = చూచునట్లును, తనరు...ములక = తనరు = ఒప్పుచున్న, బహువిధ = అనేకవిధములైన, పటములక = వస్త్రములను, తంతువనుమిక = దారమే యని, తెలియుకైనడిక = నామరూపభేదములను పాటింపక గ్రహించునట్లును, మొదలి సందియమువిడిచి = అనాది యగుసంశయమును “అన్యతజడదుఃఖాత్తక మగుప్రపంచము సత్యజ్ఞానానందరూపుఁ డగు బ్రహ్మమే యెల్లగును” అను సంశయమును) వదల్చి భ్రాంతినిదొరంగి = “ప్రపంచము వేఱు బ్రహ్మమువేఱుకావున ప్రపంచాంతర్గతుండ నగునేను (జీవుఁడు) బ్రహ్మనుకంటె వేఱు” అను భ్రాంతిని విడిచి, సర్వంబు బ్రహ్మ మనుచుక = అంతయు బ్రహ్మమే యని, సతతంబుక = ఎల్లప్పుడును, సుఖముగాక, చూడుము.

తా. కావున నోదోషరహితుఁడ! నీవు వారివలె నిరర్థక శ్రమను జెందకుము. కుండ మూఁడుదుమంత మొదలగుమృణాయపదార్థముల నామరూపనిషేధపూర్వకముగా “ఇది మృత్తిక” యని కేవలకారణమాత్రరూపములుగాఁ దెలిసికొనునట్లును, కిరీటకుండఁగిది భూషణముల “ఇవి సువర్ణములకంటె వేఱుకావు. నామరూపములకంటె నిందు విశేషమేమియులేదు” అని తెలిసికొనునట్లును, ఖడ్గములు బల్లెములు శూలములు చక్రములు మొదలగువాని నామరూపముల నిషేధించి “ఇవియన్నియు నినుము మాత్రమే” యని గ్రహించువిధంబునను, నురుగు బుడకలు అలలు మొదలగువానిని నీటినిఁగా భావించుచందంబునను, వస్త్రములనెల్లఁ దంతుమాత్రంబులును గాఁ దలంచు రీతిని, మిగులసులభముగా “ఈ సకలప్రపంచమునంతను నామరూపములకంటె వేఱగుపదార్థములేదు” అనియు కావున నీ నామరూపములు సత్యములు కావును ఘటశరావాదినామరూపములవలె నసత్యములైనవే యనియు ఘటశరావాదులు మృత్తికకంటె వేఱు కానట్లు ఈ ప్రపంచంబును కారణ మగుబ్రహ్మమునకంటె వేఱుకాదు అనియును తెలిసికొనుము.

అవ. ఇ ట్లర్థవాదమును ముగించి ఫలమును జూపుచున్నాఁడు.

సీ. స్థూలశరీరంబు సుస్థిరంబుగ నుండు

నకలేంద్రియము లుపశాంతి నొందు

సన్తనః పవనముల్ సంచలింపక యుండుఁ
 గామాదిశక్త్రువర్గము నశించు
 స్ఫురదమానిత్వాదిసుగుణము ల్సమకూఱు
 ఘనగుణానీతలక్షణము నొదవుఁ
 బొలుపారు వై రాగ్యబోధోపరతులు సం
 పూర్ణంబు లై మదిఁ బొదలుచుండుఁ
 తే. బరసుసుఖవార్ధి యుప్పొంగి పాటుచుండు
 మ్ముందట వసించు మోహించి మోక్షలక్ష్యే
 సంశయము లేక దృఢముగా సంతతంబు
 సర్వమును బ్రహ్మ మని చూచు శాంతినిధికి.

92

టీ. సంశయములేక=సందేహముమాని, దృఢముగా=నిష్కర్షగా, సంతతం
 బు=ఎల్లప్పుడును, సర్వము=అంతయును, బ్రహ్మమని, చూచుశాంతివిధికి=చూ
 చు=తెలిసి కోనునట్టియా, శాంతి=చిత్తశాంతికి, నిధికి=స్థానభూతుఁడైనట్టియు,
 సాధకునకు, స్థూలశరీరంబు, సుస్థిరంబుగనుండుకొకదలక నిలుచును, సకలేంద్రియ
 ములు=పదియింద్రియములును, ఉపశాంతినొందుకొ=తమతమవిషయములపై మఱుకక
 నిలకడనుజెందుచు, సన్తనః పవనములు=సత్=శ్రేష్ఠమైన, మనః=మనస్సును, పవనము
 ల్ల=వాయువులును, సంచలింపకయుండుకొ=చలింపకనిలుచును, కామాదిశక్త్రువర్గము
 =కామక్రోధాదులు, నశించుకొ, స్ఫుర...ములు. స్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, అమా
 నిత్వ=అభిమానములేకుండుట, అది=మొదలైన, సుగుణములు=సద్గుణములు, సమకూ
 ఱుకొ=కలుగును, ఘన...ములు - ఘనగుణ=శ్రేష్ఠములైన సత్త్వజస్త్వమైగుణములను,
 అతీత=అతీతమించినవానియొక్క, లక్షణమును=వృత్తులు, ఒదవుకొ = లభించును.
 పొలుపా...తులు=పొలుపారు=ఒప్పుచున్న, వై రాగ్య=విషయములయందు ఇచ్చలేక
 పోవుట, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతులు=చిత్తశాంతి అనునది, సంపూర్ణంబులై, మదికొ
 ఘనస్ఫునందు, పొదలుచుండు=అభివృద్ధి చెందుచుండును, పరమ...వార్ధి-పరమసు
 ఖి=పరమానందమనెడు, వార్ధి=సమద్రము, ఉప్పొంగిపాటుచుండుకొ=ప్రపహిం
 చుచుండ, మోక్షలక్ష్యే=మోక్షమునెడు లక్ష్యే, మోహించి, ముందటకొ=ఎదుట, వసిం
 చుకొ=నివసించి యుండును (మోక్షము వాస్తవ మగు ననుట.)

తే. ఈవిధముగా 'సర్వము బ్రహ్మమే' అని దృఢనిశ్చయము గలిగి సర్వకాల
 ముతయుందు నాత్మానుభవముఁ జేయుశాంతిపరునకు స్థూలశరీరము స్వయముగనే నిశ్చల
 మగును. ఇంద్రియములు వానివానివిషయములపై కురుకక శాంతి నొందును. మనస్సు
 కాని ప్రాణాదులు కాని ఇలునటుఁ గదలవు. కామక్రోధాదులు స్వయముగా

నడంగును. అమానిత్వము మొదలగుసద్గుణములు స్వయముగనే చేరవచ్చును. గుణాతీత
లక్షణములు కలుగును. వైరాగ్యము బోధ ఉపరతి యనునీమూఁడును పరిపూర్ణములై
మనమన నెలకొనును. పరమానందసముద్రము ప్రసహించును. అమృతహాత్తుని మోక్ష
కాంత వరించును.

— అమానిత్వాదినివరణము. —

1. 'అమానిత్వ మదంభిత్వ మహింసా క్షాంతి రార్జవమ్,
అచార్యోపాసనం కౌచం శ్చైర్య మాత్మ వినిగ్రహః.'
2. 'ఇంద్రియార్థేషు వైరాగ్య మనశాంకార ఏవచ,
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుష్కఠోపానుదర్శనమ్.'
3. 'అసక్తి రనభివ్యంగః పుత్రదారగృహాదిభు,
నిత్యం చ సమచిత్తత్వ మిష్టానిష్టోపపత్తిభు.'
4. 'మయి చా నన్యయోగేన భక్తి రవ్యభిచారిణీ,
వివిక్తజేశ సేవిత్వ మరతి ర్జననంద.''
5. 'అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్,
ఏతత్ జ్ఞాన మితి ప్రోక్త మజ్ఞానం య దతోఽన్యథా.'

1. అభిమానము దంబము వాక్ప్రాయకర్మములచే పరులను హింసించుట యను
దుర్గుణములు లేకుండుట, ఓర్పు నిష్కాపట్యము గురువులసేవించుట బాహ్యభ్యంతర
పారిశుధ్యము స్థిరచిత్తత్వము దేహేంద్రియదులును మోక్షార్థమున నుపయోగించుట.

2. ఇంద్రియ విషయములగు శబ్దరూపలయం దిచ్చలేకపోవుట, అహంకారము
లేకుండుట, పుట్టుకచావునుసలితనము వ్యాధులు తాపత్రయము మొదలగువానివలనఁ
గలుగుదోషముల నెఱింగి వానిఁ దుచ్ఛములనుగా భావించుటయు.

3. పుత్రులు భార్య గృహములు మొదలగువానియందు 'ఇవి నావి' అనునభి
మానముకొని వానికిఁగలనుఖదుఃఖములు దగినవిగాఁ భావించుటకొని లేకుండుటయు,
ఇష్టముగాని యనిష్టముగాని వచ్చినప్పుడు హర్షశోకములనొందక సమచిత్తముతో
నుండుటయు.

4. నాయంగు (కృష్ణునియందు) దృఢమై యొక్కభావనతోఁ గూడినభక్తియు
ఏకాంతదేశమున నిలిచి యాత్మి భావనఁ జేయవలయు ననుతలంపును జలసమాహమధ్య
మున నివసింపక నిష్టములేక పోవుటయు.

5. ఎప్పుడును బ్రహ్మజ్ఞానమునందు దృఢచిత్తముగలిగియుండుటయు బ్రహ్మజ్ఞాన
మువలనమాత్రమే మోక్షముకలుగుననువిషయము నెఱింగి యా మోక్షమునందాశకలి
యుండుటయును నీయురుపదియును జ్ఞానసాధనము లగుటచే 'జ్ఞానము' అని చెప్పఁబడు
చున్నవివీనికంటె భిన్నము లగునభిమానములు సంసారదుఃఖమునుగలిగించునవి యగు

టచే 'అజ్ఞానస్సు' అని చెప్పబడుచున్నది. అని యమానిత్వాదులు శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మముచే గీతలయందు వివరింపబడియున్నది.

—* గుణాతీతలక్షణములవివరణము. *

1. 'ప్రకాశం చ ప్రవృత్తించ మేవా మేవ చ పాణ్డవ,
న ద్వేష్టి సంప్రవృత్తాని న నివృత్తాని కాంక్షతి.'
2. 'ఉదాసీనపదాసీనో గుణై ర్మ్యో న విచార్యతే,
గుణావర్తశ ఇత్యేవ యోఽవతీష్ఠతి నేజ్జతే.'
3. 'సమదుఃఖ సుఖస్వస్థ స్సమలోష్టశ్చ కాంక్షనః,
తుల్యప్రియాప్రియో ధీర స్తుల్యనిందాత్మ సంస్తుతిః.'
4. 'మానావమానయో స్తుల్య స్తుల్యో మిత్రాపక్షయోః,
సర్వారమ్భపరిత్యాగోగుణాతీతస్స ఉచ్యతే.'
5. 'మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే,
స గుణాన్ సమతీ త్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.'

1. "ఓయర్జునా! సత్వకార్య మగుజ్ఞానము కాని రజోగుణకార్య మగు వ్యాపారము (కర్తలు) చేయవలయు ననునిచ్చి కాని తమగుణకార్య మగు భ్రాంతి (లేక మూర్ఖు) కాని వచ్చినప్పుడు వానిసెప్పుడు ద్వేషింపఁడో రానిశుభముల (జ్ఞానము మొదలగువానిని) నెవ్వఁడు కోరఁడో."

2. "మధ్యస్థునివలె స్థిరఁడై యెప్పుడు గుణములచే గదలింపబడక (అనఁగా: రాగ ద్వేషాధీనుఁడై చలింపఁజేయఁబడక) 'గుణములు వానికార్యములందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవి' అని స్థిరచిత్తముతో నుండునో యింపుక యైన నిటు నటుఁ జలింపఁడో."

3. ఎవ్వనికి సుఖదుఃఖములును మట్టిపెళ్ల రాయి బంగారము అనునవియు (అనఁగా: నట్టిహీనాధికపదార్థంబులును) ప్రియాప్రియములును నిందాస్తోత్రంబులును సమానములై య్ఘోషతో పరమచిత్తకాంతి కలిగి యెవ్వఁడు జ్ఞానవంతుఁడై (లేక ధైర్యవంతుఁడై) యుండునో.

4. "పరులు తన్ను గౌరవించినను అవమానించినను ఎవ్వఁడు సమచిత్తముతో నుండునో శత్రుమిత్రుల నెవ్వఁడు సమచిత్తముతోఁజూచునో యెవ్వనికి నేప్రయత్నములు కాని లేనో, వాడు గుణాతీతుఁ డగును."

5. మఱియు దృఢమగు నశ్చేదభావనకలిగి నెవ్వఁడు సేవించునో (అనఁగా: నాత్మసుభవము చేయునో) వాడును గుణాతీతుఁడై బ్రహ్మరూపుఁడగును."

అని గీతలయందు గుణాతీత లక్షణములు వివరింపబడియున్నవి.

క. రాజత్వ మమరినంత నె, భూజనములు వానిఁ జేరి పూజించుగతిఁ
రాజలిసర్వముఁదనుఁగా, యోజించినయపుడెవొందునుత్తమగుణముల్.

టీ. రాజత్వము = రాజుగానుండుట, అమరినంతనె = కలుగఁగానే, భూజనములు = భువిలో నున్న మనుష్యులు, వానిఁ = అపురుషుని, చేరి, పూజించుగతిఁ = పూజచేయునట్లు, (అనఁగా: గౌరవించునట్లు), రాజలి = ప్రకాశించి, సర్వముఁ = ఈ సమస్త ప్రపంచమును, తనుఁగాఁ = స్వస్వరూపముగా, యోజించినయపుడె = తెలిసికొనుతత్వమును, ఉత్తమగుణములు = సద్గుణము లన్నియును, పొందుఁ = అపురుషుని చేరును.

తా. ఇంతవలె? పురుషుఁ డెట్టివాఁ డైనను వానికి రాజరికము వచ్చెనేని తత్త్వగుణమే సర్వజనులును వానిని నేవించునట్లు మొట్టమొదట భ్రాంతికిఁ జిక్కియే యున్నను ఆమానిత్వము మొదలగుగుణములచే విడువఁబడియే యున్నను భ్రాంతి వదలి 'సర్వము బ్రహ్మమే' అని తెలిసికొనినతత్త్వగుణమే సర్వగుణములును నప్పురుషునాశ్రయించును.

అని. ఇట్లుగుటకుఁ గారణమును జెప్పచున్నాఁడు.

తే. తరుణివేషంబుఁ కైకొన్నపురుషుఁ డరయఁ
బురుషుఁ డగుఁ గాక పరికింపఁ దరుణి యగునె
జీవభావంబుఁ జేకొన్న కేవలాత్ముఁ
డాత్ముఁ డగుఁ గాక మఱి జీవుఁ డగునె తెలియ?.

94

టీ. ఆరయఁ = విచారింపఁగా, తరుణివేషంబుఁ = శ్రీవేషమును, కైకొన్న పురుషుఁడు = అంగీకరించినపురుషుఁడు, పరికింపఁ = విచారింపఁగా, పురుషుఁడగుఁగాక = పురుషుఁ జేయగునుగాని, తరుణియగునె = శ్రీయగునా? తెలియఁ = విచారింపఁగా, జీవభావంబుఁ = జీవత్వమును, కైకొన్న కేవలాత్ముఁడు = అంగీకరించినయద్వితీయబ్రహ్మము, ఆత్ముఁడగుఁగాక = బ్రహ్మమే యగునుగాని, మఱి, జీవుఁడగునె = జీవుఁ డగునా (ఎప్పటికినిగాఁ డనుట).

తా. ఒకపురుషుఁడు శ్రీవేషమును దాల్చి నంతమాత్రముననే వానిపురుషత్వమునకు భంగము లేనట్లు బ్రహ్మము జీవభావముతో నున్నను ఆయనకుఁ గల బ్రహ్మత్వమున కెప్పటికిని భంగము లేదు కదా. ఆమానిత్వాదిగుణములును బ్రహ్మమునకు స్వాభావికములే (అనఁగా: బ్రహ్మమునకు మనస్సు లేదు కావున మానదంభాదు లుండుటకే వీలులే దనుట) కావున యోగి బ్రహ్మము నాత్మఁగా నెఱుంగఁగానే యగుణములు కలుగుటకు సంశయమేమి? స్వభావగుణములై యుండి యవి యజ్ఞానబలముచే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకుఁ బూర్వము తిరోధానమును జెందియుండును. జ్ఞానానంతరమునఁ బ్రకాశించును. ఇందుఁ గ్రుత్తిగా విచ్చుట యనునదియే లేదు కదా.

తే. దంతిరూపంబుచే నొప్పుచారు వరయఁ

దారు వగుఁ గాక పరికింప దంతి యగునె?

విశ్వరూపంబుచేఁ దోచువిష్ణుమూర్తి

విష్ణుఁ డగుఁ గాక పరికింప విశ్వ మగునె?

95

టీ. ఆరయఁ=విచారింపఁ గా, దంతిరూపంబుచేఁ=ఏనుఁగు గా, ఒప్పుదారువు=ఉన్నకొయ్య, దారువగుఁ గాక=కొయ్యయే యగును గాని, పరికింపఁ=విచారింపఁ గా, దంతియగు నె=యథార్థపుగు యేయంగగునా, విశ్వరూపంబుచేఁ=ప్రపంచస్వరూపముతో, తోచు విష్ణుమూర్తి=కానఁబడునట్టి పరబ్రహ్మము, విష్ణుఁడగుఁగాక=పరబ్రహ్మమే యగునుగాని, పరికింపఁ=విచారింపఁ గా, విశ్వమగునె=ప్రపంచమగునా? (కా నేరదనుట.)

తా. మఱియు కొయ్యతోఁ జేయంబడినయేనుఁగు యేనుఁగగునా? కానేరదు. కావున గజరూపముతో నున్న దారువు ఎప్పటికిని దారువే. అట్లే ప్రపంచరూపముతో నున్న పరబ్రహ్మ మెప్పటికిని పరబ్రహ్మమే కాని ప్రపంచము కాదు కదా!

ఉ. వారణ మంచు భ్రాంతిఁడు డగువానికి దారువు తోచదా క్రియఁ

దారు వటంచుఁ గాంచు విహితజ్ఞానకుం బరికింపఁ గల్గునె?

వారణ మట్లు సర్వ మనువానికి బ్రహ్మము గానిపింప ద

ట్లూరక బ్రహ్మమందుఁ గనుయోగికి సర్వము గల్గి తోచునే. 96

టీ. వారణమంచుఁ=యథార్థమగు సేనుఁగు అని, భ్రాంతిఁడుఁడగువానికిఁ=భ్రాంతిచేఁ దలంచువానికి, దారువుతోచదు=కొయ్యకానంబడు, ఆక్రియఁ=అట్లు, దారువటంచుఁ=(ఇదికొయ్య)అని, కాంచు...ననుఁ-కాంచు=యథార్థస్థితిని దెలిసికొనునట్టి, విహితజ్ఞానకుఁ=వివేకవంతునను, పరికింపఁ=విచారింపఁ గా, వారణము=ఏనుఁగు, కల్గునే=కానఁబడునా(కనఁబడు), అట్లు=అదియేవిధము గా, సర్వమునుదానికిఁ-‘ఇది ప్రపంచము’ అని భ్రాంతిఁ జెందువానికి, బ్రహ్మముగానుపింపను=సర్వాధిష్టాన మగు పరబ్రహ్మము కానరాదు, అట్లు=అవిధముగానే, ఉరక, బ్రహ్మమందుఁ=(ఇది యంతయు బ్రహ్మమే) యని, కనుయోగికిఁ=చూచినట్టి రాజయోగికి, సర్వము=నామరూపభేదములుగల ఈ ప్రపంచము, కలిగితోచునే=ఉన్నట్లు కానవచ్చునా? (కానరా దనుట.)

తా. యథార్థస్థితి ఇదియే యైనను ‘ఇది యేనుఁగు’ అని తలంచువానికి ‘ఇదిదారువే’కాని వేఱు కాదు’ అని తోచదు. ‘ఇది దారువు’ అని యథార్థజ్ఞానము గలవానికిఁ గజభ్రాంతియుఁ గలుగదు ఇట్లే ‘ఇది ప్రపంచము’ అనుభ్రాంతివను బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానంబును ‘ఇది బ్రహ్మము’ అనుజ్ఞానికి ప్రపంచభ్రాంతియును గలుగదు.

ప. అనిన విని మానుమంత్రుండు సీతారామున కిట్లనియె.

97

టీ. అనినకా = అని ఇట్లు చెప్పగా, విని, హనుమంతుడు, సీతా కామునకుకా, ఇట్లనియెకా.

తా. సర్వము.

== సర్వము బ్రహ్మనునువాని వర్తనము. ==

అవ. ఇట్లు రాజయోగోపదేశము ముగియఁగానే 'బ్రహ్మజ్ఞానమునలన లోకవ్యవహారమునకు హాని ఎప్పుడు' అని సందేహించి హనుమంతుఁడు ప్రశ్న జేయుచున్నాఁడు.

క. మీరలు నుడివినవడువున, నారసి సర్వంబు బ్రహ్మ మని కనుఘురుఁడే ప్రార్థ్యవ్యవహారం, బేరీతిం జేయు దీని నెఱిగింపుఁడనన్. 98

టీ. మీరలు = మీరు, నుడివినవడువునకా = చెప్పినట్లు, అరసి = విచారించి, సర్వంబు సమస్తప్రపంచము, బ్రహ్మమని = పరబ్రహ్మమని, కనుఘురుఁడు = తెలిసికొనునట్టి మహాత్ముఁడు, ఏప్రార్థ్యవ్యవహారంబుకా = ప్రార్థ్య = ప్రార్థకర్త వలనకలిగిన, ఏవ్యవహారంబుకా = ఏక్రియాకలాపమును, ఏరీతికాజేయుకా = ఎట్లు నిర్వహించును, దీనికా = ఈవిషయమును, ఎఱిగింపుఁడు = తెలియ నుపదేశింపుఁడు, అనకా = అని ప్రశ్నింపఁగా.

తా. ఓ శ్రీరామా! మీరు చెప్పినవిధమున 'సర్వము బ్రహ్మమే'యనుమహాత్ముఁడు సాధనసాధ్యసాధకాదిభేదసాధ్య మగు ప్రార్థకర్తము నేవిధమున నిర్వహించును? ఈవిషయమును గరుణించి వివరింపవలయును. అనఁగా.

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డచ్ఛానరేంద్రున కిట్లనియె.

టీ. అనినకా, శ్రీరామచంద్రుఁడు, అవ్యానరేంద్రునకుకా = అవానరశ్రేష్ఠుఁడైన హనుమంతునకు, ఇట్లనియెకా = ఈవిధముగా నుపదేశింప నారంభించెను.

తా. అనిన రాముఁ డిట్లని సమాధానముఁ జెప్పనారంభించెను.

అవ. 'బ్రహ్మజ్ఞానమునలన లోకానుభవమునకు' (లేక లోకవ్యవహారమునకు) హాని లేదు' అను విషయమును దృష్టాంతపూర్వకముగా నిరూపించుచున్నాఁడు.

చ. ఘటకటకోక్తి కాపటనికాయము లంచు వివేకదృష్టిచేఁ దటుకున మృత్యువర్ణజలతంత్రపు లంచు నెఱిగినంతఁ దత్సుటతరనామరూపములు పోవమి నన్నియుఁ గార్యకోటికె పుటివలె నచ్చు వచ్చినను బాధక మున్నదె హేతుదృష్టికి. 99

టీ. ఘట...ములకా = ఘట = కుండ, కటకా = కడియములు, ఊర్తికా = అలలు, సట = వస్త్రము, నికాయములకా = అనువానియొక్క సమాహమలను, నువివేకదృష్టిచేకా = చక్కని జ్ఞానముచే, తటుకునకా = ఏకకాలమునందు, మృత్యువర్ణ...లంచుకా = మృత్ = మృత్తిక యనియు, నువర్ణ = స్వర్ణమనియు, జల = నీరనియు, తంత్రపులంచుకా = దారమనియు, ఎఱిగి

నంతే = తెలిసికొన్నగానే, తక్కువ...ములు-తే = అనుబంధములయొక్క, స్ఫుటతర
 = స్పష్టమైన, నామరూపములు = నామములును ఆకారములును, పోషింపు = నశింపవు.
 కావున, అన్నియు = ఆ నామరూపములన్నియు, కార్యకోటికి = అవసరము కలిగి
 నప్పుడు, ఎప్పటిసలెవచ్చు = భ్రాంతి యున్న సమయమునందు ఎలెనే, ఎచ్చిన =
 వ్యవహారమునకు వచ్చుచున్నను, హేతుదృష్టికి = యథార్థజ్ఞానములకు, బాధకము
 ఉన్న దె = విరోధము సంభవించునా? (సంభవించనేర దనుట.)

తా. ఘటము మృత్తిక గాను కటకములు మొదలగువానిని సువర్ణముగాను అల
 అను జలముగాను విస్త్రుతులను తంతువులను గాను తెలిసికొనినను వ్యవహారసమయమున
 నాఘటకటకములు మృత్తికాదిరూపములతో గాక ఘటాదిరూపములతోనే వచ్చు
 చుండును. ఇట్లు నచ్చుటవలన 'కార్యము లన్నియుఁ గారణములకంటె భిన్నములు
 కావు' అనుజ్ఞానదృష్టికి భంగ మేమియు లేదు కదా.

అన. ఇట్లు దృష్టాంతమును నిరూపించి దాష్టాంతికమున సంయోజనజేసి
 బ్రహ్మవేత్తయొక్క యనుభవము నెఱింగించుచున్నాడు. —

శా. ఆరీతి నకలంబు తత్త్వమని దివ్యాధ్యాత్మయోగంబుచే
 నారూఢిం గనుయోగి కెయ్యడఁ దదీయాంగేంద్రియాత్మాభికిం
 బ్రారబ్ధానుభవంబు గల్గునటు లొప్పారంగఁ దా ద్రష్టయై
 సాహోదారవిచారదృష్టి నరయు నర్వంబు బ్రహ్మంబు గాఁ. 100

— టీ. ఆరీతి = అవిధముగా, నకలంబు = సమస్తమును, తత్త్వమని = బ్రహ్మ
 స్వరూపమని, దివ్యా...బుచే-దివ్యా = శ్రేష్ఠమయిన, ఆధ్యాత్మయోగంబుచే = జ్ఞాన
 యోగముచే, ఆరూఢి = దృఢముగా, కనుయోగికి = చూచునట్టిజ్ఞానయోగికి,
 ఎయ్యడ = ఎచ్చట నైనను, తదీ...తికి-తదీయ = ఆయోగిసంబంధమయిన, అంగ =
 శరీరములయొక్కయు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములయొక్కయు, ఆత్మ = జీవులయొక్క
 యు, అలికి = సమూహములకు, ప్రార...ంబు-ప్రారబ్ధ = పూర్వజన్మ కర్మలయొక్క,
 (అనఁగా: తత్ఫలములయొక్క), అనుభవంబు = అనుభవము, కల్గు = సంభవించును,
 బ్రారబ్ధంబు = అవిధముగ; ఒప్పారంగ = శరీరములకుఁ బ్రారబ్ధానుభవము కలుగుచుం
 డునగా, తా = బ్రహ్మస్వరూపుఁడైనతాను, ద్రష్టయై = సాక్షియై (అనఁగా: అప్ర
 రబ్ధానుభవమునకును, దానిననుభవించు దేహదులకును, సాక్షియగుచు తా ననుభవించు
 వాడు కాక), సాహోదారవిచారదృష్టి-సార = శ్రేష్ఠమైనట్టియు, ఉదార = గంభీర
 మయినట్టియు, విచారదృష్టి = జ్ఞాననేత్రములచేతను, నర్వంబు = సమస్తప్రపంచ
 మును, (అనఁగా: ప్రారబ్ధంబును తదనుభవంబును దానిననుభవించు దేహదులునుగూడ),
 బ్రహ్మంబుగా = పరబ్రహ్మంబని, అర్థయ్య = నిర్ణయించును (మొట్టమొదట 'నేను
 ప్రారబ్ధానుభవమునకు సాక్షిని గాని ప్రారబ్ధము ననుభవించువాడను కాను' అని

నిశ్చయించి పిదప ఈ ప్రారబ్ధకర్మము కూడ బ్రహ్మరూపుడైన నగు నాకంటె వేరైనది కాదు. ఈ ప్రారబ్ధకర్మము దీని ననుభవించు దేహములకు నాకంటె భిన్నము లైనవి కావు అని నిశ్చయించుకొనుము.)

తా. అట్లే సర్వమును పరబ్రహ్మమునుగా భావించుదృఢవిజ్ఞానము కలిగినవానికి వ్యవహారదశయందు దేహములు గానవచ్చినను లోప మేమియుఁ గలుగదు. సర్వము భ్రాంతియే! కావున ప్రారబ్ధకర్మము కలుగుచున్నట్లు తోచుటకూడ భ్రాంతియే; కాని యథార్థము కాదు. ఎట్లన నేమి? జ్ఞాని (బ్రహ్మము) సర్వసాక్షియే కావున నాప్రారబ్ధకర్మమునుగూడఁ జూచును. సర్వము స్వస్వరూపమునకంటె భిన్నము కానివానినిగాఁ దృఢవిజ్ఞానముచేఁ భావించుచుండును. ఈకారణమువలన సర్వము బ్రహ్మమేయను తలంపునకును కల్పితభేదసాధ్య మగువ్యవహారంబునకును విరోధ మేమియు లేదు. అపరమార్థవిషయముతోఁ బరమార్థవిషయమునకు విరోధము వస్తుననుట తగను కదా. ‘చిత్తరుపున దు వ్రాయఁబడియున్న పులి మనుష్యులఁ జంపును’ అనుట యెంతహాస్యాస్పదమో ఇదియు (అనఁగా: నయథార్థమై భ్రాంతి కల్పితమై యున్నవ్యవహారము యథార్థస్థితిని బాధించుననుటయు) సంతహాస్యాస్పదమే.

అన. మఱియు వనేకదృష్టాంతములచే తెలిపయమునే వివరించుచున్నాఁడు. —

శా. గానంబు న్నటనంబుఁ దాళగతులం గావించుచుం జారువి

ద్యానై పుణ్యముఁ జూపుచుఁ శిరముమీఁదం గల్లు పెందొంతరం

బూనం గైకొనునాట్యశీలునిగతిఁ బుంఖానుపుంఖోజ్జ్వల

న్నానార్థానుభవజ్ఞఁ డయ్యు బుధుఁ డానందాత్మఁ గాంచుక మర్ది.

టీ. గానంబు = పాటను, నటనంబు = ఆటను, తాళగతుల = తాళంబులు, తాళముయొక్క, గతుల = నడకల ననుసరించి, కావించుచుం = చేయుచుండియును, చారు...ణ్యము = చారు = మనోహర మైన, విద్యా = గాననాట్యదివిద్యలయందలి, నైపుణ్యము = నేర్పును, చూపుచుక, శిరముమీఁద = తనతలపై, కల్లుపెందొంతరక = కల్లు = ఉన్నట్టి, పెండ్ల = పెద్దదైన, దొంతరక = కుండలదొంతిని, పూనక = చెడకుండ ధరించుటకు, కైకొనునాట్యశీలునిగతి = నేర్పునట్టినిఁబులె, పుంఖానుపుంఖ = పుంఖానుపుంఖ = పురుషులగునటుగా, ఉజ్జ్వలత్ = సుకాశించుచున్న, నానార్థ = అనేకవిషయములయొక్క, అనుభవజ్ఞఁడయ్యు = అనుభవమును తెలిసికొనుచున్న నాఁడయ్యును, బుధుఁడు = జ్ఞాని, ఆనందాత్మక = ఆనందరూప మగు స్వస్వరూపమును, మర్ది = మనసునందు, కాంచుక = చూచుచుండును. (ప్రారబ్ధవ్యవహారము లెన్నియున్నను అత్తనివృత్తు భంగము కలుగ దని భావము.)

తా. అడుమఁ బాడుమ భరతశాస్త్రస్రూపీణ్యమునంతయుఁ జూపుచుండియుఁ జమత్కారే యగువటుండు భవశిరముపై నున్నదొంతర నించుక యైన నేమరక నిత్యము

సంతయు నందే నిలిపి యుండుట లోకిమునఁజూచుచున్నాము. ఇట్లే బ్రహ్మజ్ఞాని సర్వేంద్రియములతో సర్వవిషయముల ననుభవించుచున్నను సర్వకారణ మగుస్వస్వ రూపమును జూచుచునే యుండును.

చ. స్వకృతవిచిత్రపట్టణ మనన్తయ మంచు నెఱింగి భ్రాంతి నొందక యిల నింద్రజాలకుఁడు దాని సృజించువిధంబున న్నిజ ప్రకృతికృతప్రపంచమున భావముగా వివరించి కాంచి తద్వికృతులఁ జెంద కే ఘనవికేకి యొసర్చు సమస్తకార్యముల్. 102

టీ. ఇలఁ=ధూమియందు, ఇంద్రజాలకుఁడు=ఇంద్రజాలముఁ జేయువాఁడు, స్వకృ...ణమే-స్వ=తనచే, కృత=చేయఁబడిన, విచిత్ర=చిత్రమైన, పట్టణము, అనన్తయమందున్=ఆభావరూపముని, ఎఱింగి=తెలిసికొని, భ్రాంతి నొందక=భ్రమలేక (అనఁగా 'ఈపట్టణము యథార్థమైనది' అని యెన్నిటికినితలఁచక), దానిఁ=ఆపట్టణమును, సృజించువిధంబునఁ=కల్పించునట్లు, ఘనవికేకి=మహాజ్ఞాని, నిజ...చముఁ-నిజ=తనయొక్క (బ్రహ్మమనకునుజ్ఞానికిని భేదము లేదు కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను) ప్రకృతి=మాయచేత, కృత=చేయఁబడిన, (అనఁగా సృజింపఁబడిన) ప్రపంచముఁ, ఆభావముగావివరించి=ఆభావరూపముగా వివరించి, కాంచి=తెలుసుకొని, తద్వికృతులఁ=ఆప్రపంచసంబంధమయిన వికారములను, చెందకే=పొందకయే, సమస్తకార్యములు, ఒసర్చుఁ=చేయును.

తా. మఱియు నైంద్రజాలికుఁడు తనమాయచే గల్పింపఁబడినపట్టణము శూన్యరూపమే యని యెఱింగినవాఁడగుటచే భ్రాంతి లేక సర్వమును జేయునట్లు జ్ఞానియఁదనమాయచే (జ్ఞానికిని బ్రహ్మమనకును భేదము లేదు కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను) గల్పింపఁబడుప్రపంచము మిథ్య యని యెఱింగినవాఁడు కావున సర్వకార్యముల నాచరించు చున్నను దానివికారములతో నంబంధపడఁడు.

మ. శివజీవైక్యసమాధియందు విలసచ్చిన్నాత్రతత్వంబు దానవలీలం గని పూర్ణుడై పిదప మాయాసంస్పృతిం జెందినందవుల స్వేచ్ఛునె యోగి పాలు పెరుంగై ద్రచ్చంగ వే తైన యానవసీతం బిఁకఁ జల్లలోఁ గలయునే నానా ప్రకారంబులఁ. 103

టీ. యోగి=జ్ఞానయోగి, శివ...యందుఁ-శివ=పరమాత్మ మను, జీవ=జీవునకుఁ గల, వికృతసమాధియందుఁ=ఏకత్వరూపయోగనిష్ఠయందు, విలస...త్వంబుఁ-విలసత్=ప్రకాశించుచున్న, చిన్నాత్ర=జ్ఞానమాత్రమైన, తత్త్వంబుఁ=పరబ్రహ్మతత్వమును, తాఁ=స్వయముగా, అవలీలఁ=సుఖముగా, కని=పొత్తుతొరించి, పూర్ణుడై=తద్రూపమునదాల్చి, (అనఁగా దృఢ మగు నైక్యజ్ఞానము కలిగి) పిదపఁ=తర్వాది,

మాయాసంస్కృతిక=మాయారూప మైనసంసారమును, చెందినక్క=పొందినప్పటికిని, తపులన్నేర్పున=ఈసంసారమునను అతనికిని సంబంధముకలుగునా? (కలుగనేర దనుట), పాలు, పెరుగై, (మాటి), త్రచ్చంగక్క=చిలుకఁగా, వేటైన = అపెరుగులో నుండి వేటుగా వచ్చిన, అనవసరంబు=అవెన్న, ఇరక్క=పిదప, నానాప్రకారంబులక=ఎన్నివిధములుగాఁ బ్రయత్నించినను, చల్లలోక=మజ్జిగలో, కలయునేడె కలియునా?

తా. ఇదియును గాక భ్రాంతి దోలఁగి జీవబ్రహ్మైక్యమును దెలిసికొని సర్వ పరిపూర్ణుడై యోగారూఢుండై యున్నమహాత్ముఁడు కల్పితసంసారమును జెందినను వానికి వికారము లంటవు. పాలను పెరుఁగుఁజేసి దానిని మథించి తీయఁబడినవెన్న అపాలకంటెను పెరుఁగునకంటెను వేఱి యగును; కాని యెప్పటికైన దానియందు కలయునా? కలియును కదా! అట్లే బ్రహ్మజ్ఞానియు దేనితోను సంబంధపడఁడు.

తే. ప్రజ్వలత్పావకావృతపర్వతంబు

నాశ్రయించునె మృగవిహంగాదికములు

బ్రహ్మగుయఁడై ప్రకాశించుబ్రహ్మవిదుని

నంటునే పుణ్యపాపంబు లాంజనేయ!

104

టీ. అంజనేయ! ప్రజ్వల...తంబుక=ప్రజ్వలత=మండుచున్న, పావక=అగ్ని హోత్రముచేత, అవృత=చుట్టఁబడిన, పర్వతంబుక, మృగ...ములు-మృగ = మృగములు, విహంగ=పక్షులు, అదికములు=మొదలగునవి, అశ్రయించునె, బ్రహ్మగుయఁడై=బ్రహ్మరూపుడై, ప్రకాశించుబ్రహ్మవిదునిక=ప్రకాశించుచున్నబ్రహ్మజ్ఞానిని, పుణ్యపాపంబులు, అంటునే=తగులునా? (తగుల ఎనుట.)

తా. అంజనేయా! మండుచున్న యగ్నిచే నావరింపఁబడిన యగ్నిపర్వతమును మృగములు కాని పక్షులు కాని యాశ్రయింపనట్లు బ్రహ్మవేత్తయు బ్రహ్మరూపుండగు మహాత్ముని పుణ్యపాపములు (అనఁగా మంచిచెడ్డలు; సర్వవికారములును మంచి వనియు చెడ్డవనియు రెండువిధములుగా విభాగించుట యక్తిహీనము కాదు. కావున నిట్లు చెప్పఁబడెను.) అంటనేరవు.

శరరాజవిరాజితము.—

తరణిసమస్తరసంబులఁ గ్రోలఁచుఁ దద్రసనిష్ఠవికారములం

బొరయనిచందమున న్విషయంబులఁ బొందుచుఁ దద్గుణదోషముల్

నిరతము నంటక యోగివరుం డతినిర్మలనిశ్చలమానసుఁ డై

పరమసుఖామృతవాఙ్ధిని గ్రుంకుచుఁ బాపము డై విలసిల్లుఁ దగక.

టీ. యోగివరుడు=శ్రేష్ఠుం డగు జ్ఞానయోగి, తరణి=నూర్పుడు, సమస్త=సర్వవిధములైన, రసంబులక=ద్రవపదార్థములను, కోమల=కిరణములచే నాకర్షించుచు, తద్రస...ములక=తత్ రస=అరసద్రవపదార్థములయందు, నిష్ఠ=ఉన్న, వికారములక=ఉప్పు మొదలగువికారములను, పారయనిచందమునక=పొందనట్లు, విషయంబులక=శబ్దాదుల నన్నిటిని, జొందుచుక=ఆశ్రయించు చుండియును, తన్మణిదోషములక=తత్=అవిషయములయందలి, గుణ=గుణములను గాని, దోషములక=దుర్గుణములను గాని, నిరతముక=ఎల్లప్పుడు, అంటక=పొందక, అతి...సుడై-అతి=మిగుల, నిర్తల=పరిశుద్ధమైనట్టియు, నిశ్చల=చలింపనట్టియు, మానసుడై=మనస్సుకలవాడై, పరమసుఖామృతపార్థిక=పరమ = శ్రేష్ఠమయిన, ముఖి=అనంద మనెడు, అమృతి=అమృతిమయొక్క, వార్ధిక=సమద్రమునందు, ప్రంభుచుక=మునుగుచు, పావసుడై=నిర్మలుడై, తగక=ఒప్పునట్లు గా, విలసిల్లుక=ప్రకాశించును.

తా. మజ్జియు నూర్పుడు సర్వద్రవపదార్థముల నాకర్షించు చున్నను వానియందున్నలవణాదిరసములను కాని సుగంధమర్గంధములను కాని పొందనట్లు ఈరాజయోగియు సర్వవిషయముల ననుభవించుచున్నను అందలిగుణదోషముల జెందడు. పరిశుద్ధమైనట్టియు నిశ్చలమైనట్టియు మనస్సుగలవాడై అచ్ఛానందసమద్రమున నోలలాడుచు నతినిర్మలుడై యుండును.

తోదకవృత్తము.—

చారువివేకి యసారమహాసం, సారము జెంది యసంగత నుండుక

సీరజపత్రము సీరము నే ప్రాద్ధారయ నంటియు నంటనిభంగిక. 106

టీ. అరయక=విచారంపఁగా, చారువివేకి=చక్కనిజ్ఞానము కలవాడు, అసారమహాసంసారముక=అసార=నిస్సార మయిన, మహత్=గొప్పదయిన (అనఁగా: తొలగించుకొనుటకు వీలులేని,) సంసారముక, చెంది=ఆశ్రయించి (అనఁగా: సంసారమున కనుగుణముగా బ్రవర్తించుచుండియును,) సీరజపత్రము=తామరయాకు, సీరముక=నీటిని, ప్రాద్ధారక=ఎప్పుడును, అంటియుక=తాకియును, అంటనిభంగిక=తాకినట్లు, అసంగతముండుక=సంబంధపడనివాడై యుండును.

తా. నీటియందే సర్వకాలములయందు నుండియు దానితో సంబంధపడని తామరయాకువలె దివ్యజ్ఞానసంపన్నుడు సర్వవిషయహరముల నాచరించుచు సంసారమునందున్నను దానితో సంబంధపడక యసంగుడై యుండును.

ఆ. పావకుండు సర్వభక్తుకుం డయ్యు ని

ర్దోషుడై నభంగి దూరదర్శి

విషయరాగి యయ్యు వీతరాగియు నై వె

లుంగుచుండు ము క్తనంగు డగుచు.

107

టీ. పాపము=అగ్ని, సర్వభక్షకుండ=య్యుక్=సమ స్తపదార్థములను భుజించు వాడయ్యును (అనఁగా గాల్చువాఁడయ్యును), నిర్దోషుడైనభంగి=దోషములేని వాడైనట్లు, దూరదర్శి=జ్ఞాని, విషయరాగియు=య్యుక్=విషయ=శబ్దాదులయందు, రాగి, యయ్యుక్=ఇచ్చగలవాఁడయ్యును, వీతరాగియు=వైరాగ్యవంతుడగు మాడనగుచు, ముక్తనంగుడగుచు=ముక్త=విడువబడిన, సంగుడగుచు=అభిమానము గలవాడై, వెలుంగుచుండు=ప్రకాశించుచుండును.

తా. అగ్నిహోత్రుడు పరిశుద్ధము లైనపదార్థములను గాని యపరిశుద్ధములైన పదార్థములను గాని భక్షించువాడైనచు పరిశుద్ధుడై యొనట్లు రాజయోగియు సకలవిషయముల ననుభవించుచున్న సైరాగ్యవంతుడై (అనఁగా నిత్యపరిశుద్ధుడై) యగును.

తే. తనరుసాత్విక రాజసతామసములఁ

బొంది పొందఁడు నిర్గుణానందపరుఁడు

మంటి నంటియు నంటక యొంటి మెలఁగు

విసులమృత్కిటకంబుచందమున ననఘ!

108

టీ. అనఘ=ఓదోషరహితుఁడ, మంటిక, అంటియు=తగిలియు, అంటక=తగులక, ఒంటిక=స్వతంత్రముగా, మెలం..మునక=మెలంగు = సంచరించునట్టి, విమల=పరిశుద్ధమయిన, మృత్కిటకంబుచందమునక=కుమ్మరిపురుగువలె, నిర్గుణానంద పరుఁడు-నిర్గుణ=సత్వాదిగుణకూన్యమైన, అనంద=బ్రహ్మానందమునందు, పరుఁడు=అశగలవాఁడు (లేక బ్రహ్మానందమే ముఖ్యస్థానముగాఁగలవాఁడు), తనరు...ములక. తనరు=ఒప్పునట్టి, సాత్విక రాజసతామసములక = సత్త్వరజస్తమోగుణముల, పొంది పొందఁడు=ఆశ్రయించియు ఆశ్రయింపనివాడే.

తా. ఓదోషరహితుఁడ. కుమ్మరిపురుగు మట్టియందే తిరుగుచున్న దాని నట్లు నట్లు బ్రహ్మానందానుభవరసిపరుఁడు సత్త్వరజస్తమోగుణములను (అనఁగా : వానివిలవఁగలగు ప్రకాశప్రవృత్తిమోహములను) జెందియు వానితో సంబంధపడఁడు.

చ. పరపురుషాసుర క్తి గలభౌమిని యెల్లపనుల్ గృహంబునం

బారిఁబారిఁ జేయుచుం బ్రమునిపొందు సుఖంబుగఁ జూచురితి భా

స్వరపరతత్త్వవేది నిజవర్ణ నిజాశ్రనుయోగ్యధర్మముల్

నిరతము నల్పుచుం బరమనిర్మలసౌఖ్యము గాంచు నెప్పుదిన్.

109

టీ. పర్వ...మిని-పర= ఇతరుడైన, పురుష=పురుషునియందు, అనురక్తిగల= ప్రీతిగల, భామిని=స్త్రీ, ఎల్లపనులు=సమస్తకార్యములను, గృహంబునకే=తనయింటియందు, పారికపారిక=శీమ్రుముగా, చేయుచుకొను, ప్రియునిపొందుకొను=తనచేఁగావించుటచేసిన పురుషునియొక్క సంబంధమును, సుఖముగకొను=సుఖమును, ఎంచురీతికొను=సర్వకాల సర్వావస్థలయందును దలంచునట్లు, భాస్వర...వేది-భాస్వర=ప్రకాశించుచున్న, పరతత్త్వ=పరబ్రహ్మతత్త్వమును, వేది=తెలిసికొన్నవాఁడు, నిజ...ములు-నిజవర్ణ=స్వకీయమైనజాతికిని, నిజాశ్రమ=స్వకీయమైనఆశ్రమమునకును, యోగ్య=తగిన, ధర్మముల=విధులను, నిరతము=ఎల్లప్పుడును, సల్పుచుకొనుచును, సేవకొను=మనస్సునందు, పరమ...చేతకొను=పరమ=శ్రేష్ఠమైన, నిర్మల=పరిశుద్ధమైన, సౌఖ్యముకొను=బ్రహ్మానందమును, కాంచుకొను=సర్వకాల సర్వావస్థలయందును జూచుచుండును.

తా. పరపురుషానురాగముగలస్త్రీ ఇంటియందలి సర్వకార్యములను చక్కగా నిర్వహించుచున్నను, ఆపరపురుషసహాగముసుఖము నేమననున సర్వకాలములయందును భావించుచున్నట్లు జీవబ్రహ్మైకము నెఱిగినయొగి తనవర్ణాశ్రమధర్మములు పూనికతో నాచరించుచున్నను సర్వకాలములందును మనసున బ్రహ్మానందమునే కనుగొనుచుండును.

వ. అట్టిమహానుభావుండు ప్రార్థనశంకుచే నవ్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశంకులయందుఁ బ్రవర్తించునమయంబున. 110

టీ. అట్టిమహానుభావుఁడు, ప్రార్థనశంకుచే-ప్రార్థన = పూర్వజన్మకర్మముయొక్క, వశంబుచేకొను=స్వాధీనమందుండుటవలన, స్వవర్ణా...యందుకొను-స్వవర్ణ=తనజాతికిని, ఆశ్రమ=తనయాశ్రమమునకును, ఉచిత=తగిన, ధర్మశంకులయందుకొను=విధులయందు, ప్రవర్తించునమయంబునకొను=ప్రవర్తించుచున్నప్పుడు (అనగా: నాయాకర్మల నాచరించుచున్నప్పుడు.)

తా. స్పృహ.

ద్విరదగతిగడ.

మొదలు సరిగాఁగఁ గనుమోదమును భేదమును
వదలుకొని యుండుఁ బరవాదమును భేదమును
గలతపడి నల్పండు వికర్తమును గర్తమును
దలఁపఁ జొరయించుక యధర్మమును ధర్మమును
మరులుకొని చేయఁ డభిమానమును మానమును
మఱివియును మానఁ డభిమానమును జ్ఞానమును
గ్రందుకొని పొందఁడు సుకాంతలను వింశలను

జెందఁ డతిదుర్విషయచింతలను వంతలను
 సొల మక జయించు నతిసు ప్రియు నను ప్రియును
 దెలిసి కను నాత్మసుఖశృ ప్రియును జ్ఞ ప్రియును
 తొల్యమతిఁ దాల్చు డభిలాషఁను వేషమును
 దుల్యముగఁ గాంచు ఘనతోషమును రోషమును
 జెలులపై నంచఁ డిల న్నేహమును మోహమును
 దెలియఁ డిది సత్య మని దేహమును గేహమును
 విరసముగ నెంచు నలవి త్తముల మొత్తముల
 సరసముగ నెంచు మది సత్తములఁ జిత్తముల
 భ్రమ గొని భజింపఁ డిలఁ బౌత్రులను బుత్రులను
 సమముగఁ దలంచు నురుశత్రులను మిత్రులను
 గర మభిలషింపఁ డొకకల్పియును బల్కియును
 సిరియును గొనుట బుధులచెల్లియును దాల్చియును
 సడలఁ డొకయింతయును శాంతియును దాంతియును
 గడ కరుగనీడు ముఖకాంతియును తొంతియును
 బ్రావనుచుఁ జూచు గురుభక్తియు విరక్తియును
 నోపిక నెఱుంగు శ్రుతియు క్రియను ముక్తియును.

111

టీ. మోదముక్=సంతోషమును, ఖేదముక్=దుఃఖమును, మోదలుసరిగాఁ
 గఁ=సమానముగా, కనుక్=చూచును, పరవాదముక్=ఇతరులతో వాదించుటయును,
 భేదముక్=భేదబుద్ధియును, ఎదలుకొనియుండుక్=విడిచిపెట్టును. వికర్తముక్=నిషి
 ద్ధకర్తమును, కర్తముక్=విహితకర్తమును, కలతపడి=(ఇది నిషిద్ధమే. దీనినెట్లుచేయు
 దును? ఇది విహితకర్తమే. దీని నెట్లు చేయకుండును? అని) కలతజెంది. సల్పఁడు=
 చేయఁడు (అనఁగా దాను కర్తకాఁడు. కావున విధియైనను నిషిద్ధమైనను సమచిత్త
 మతో నాచరింపుచుండు ననట). అధర్మముక్, ధర్మముక్, ఒకయింపుకఁకొంచె
 మైనను, తలంపఁడు = విచారింపఁడు, ఆభిమానముక్ = అహంకారమును, మాన
 ముక్ = గర్వమును, మరులుకొని = అసత్ప్రదై, చేయఁడు = కలుగచేసికొనఁడు,
 ఆతిమానముక్=అధికమగుమానమును, జ్ఞానముక్=బ్రహ్మజ్ఞానమును, మఱచియుక్
 =ప్రమాదముఁజెందియైనను, మనఁడు=విడువఁడు, సుకాంతలక్=చక్కనిస్త్రీలాను,
 వింతలక్ = అశ్చర్యకరమలగు (లేక అనందకరమలగు) వానిని, క్రందుకొని =
 ఆధికముగా, పొందఁడు = అశ్రయింపఁడు, అధిదుర్విషయచింతలక్=శబ్దాదివిషయ
 ములను అందలి యాలోచనములును, వింతలక్ = అవిషయములు దొరకక పోవుట

వలనఁగలుగుదుఁకములను, చెందఁడు, అతిసుప్తి=అతినిద్ర, అసుప్తియై=నిద్ర లేకుండుటను, పారయక, సుఖముగ, జయించుకొన, అత్త సుఖతృప్తియై=అత్త=బ్రహ్మరూపమైన, సుఖ=అనందముచే, తృప్తియై, జ్ఞప్తియై=జ్ఞానమును (లేకజ్ఞానరూపమైన బ్రహ్మమును), తెలిసి=కాస్త్రయ్య క్త్యనుభవములచేఁ దెలిసి, కనుక=చూచును, లౌల్యమతిక=అన క్తమగుచి త్తముతో, అభిలాషముక=కామును, వేషముక=వస్త్రాలంకారములను, తాత్పర్య=ధరింపఁడు. ఘనతోషముక=అధికమగుసంతోషమును (అనఁగా బహులకుఁ దనమీదం గలమంచయభిప్రాయమును). రోషముక=(చేరులకుఁ దనపై కలిగిన)రోషమును, తుల్యముక=సమానముగా, కౌంచుక=చూచును, ఇలక=ఈభూమియందు, స్నేహముక= అనురాగమును, మోహముక=భ్రాంతిని, చెలులకైక=శ్రీలపై (లేకమిత్రులపై), ఉంచఁడు. దేహముక=ఈదేహమును, గేహముక=గృహమును, ఇదిసత్యమని=“ఇదియథార్థము”అని, తెలియఁడు=తలంపఁడు; అలవి త్తములక=ధనములను, మొత్తములక=బంధుసమాహములను, విరసముగ నెంచుక=రసహీనములని తలంచును, మదిక=మనస్సునందు, సత్తములక=శ్రేష్ఠులను(అనఁగా బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠులను), చిత్తములక=బ్రహ్మకారపృథ్వులను, సరసముగక= సారవంతములుగా, ఎంచుక=నిశ్చయించును, పాత్రలక=మనములను, పుత్రులక=కుమారులను, శ్రమగొని=వీరు నావారు; నేనువీరివాడను; మాకీరువురకు సంబంధముకలదు అని భ్రాంతిచెంది, భజింపఁడు=నేమింపఁడు (అనఁగా నభిమానింపఁడు), ఉరుకత్తులక=గొప్పకత్తువులను, మిత్రులక=స్నేహితులను, సమముగఁడలించుక=సమానముగాజూచును, ఒకకల్పియక=ఏకభవగుసంపదనగాని, బర్హియక=బలమునుగాని, కరము=మిగుల, అభిలషింపఁడు=కోరఁడు, బుధులచెల్పియక=విద్వాంసులస్నేహమును, తాల్పియక=ఓర్పును, సిరియనుకొనుక=మహాసమృద్ధిగాఁ దలంచును, శాంతియక=చిత్తశాంతిని, దాంతియక=ఇంద్రియనిగ్రహమును, ఒకయింతయక=కొంచెమైనను, నడలఁడు=విడువఁడు, ముఖకౌంతియక, మౌంతియక=కీతోష్ఠసహనంబును, కడకరుగనిడు=తోలిగిపోనియఁడు. (అనఁగా నెప్పుడును విశేష మగుముఖకౌంతిని గలిగి కీతోష్ఠాదుల నహించుచు నుండును.) గురుభక్తియక, విరక్తియక=వైరాగ్యంబును, ప్రాప్తమయకౌంచ=“ఇదియే మనకు శరణము” అని తలంచును, శ్రుతియక్తియక=వేదయక్తులను (లేకవేదములనుయక్తులను.) ముక్తియక=మోక్షంబును, ఓషిక నెలుంగుక=పురిశ్రమముఁజేసి తెలిసికొనును.

కా. మఱియు నా బ్రహ్మజ్ఞాని వ్యవహారములు చేయునప్పుడు సుఖదుఃఖములను మనుగాఁ జూచును. పరు లెట్లుచెప్పినను “అవును కాదు” అనఁడు. “వారు నావారు కారు. వీరు నావారు. నేను వేఱు, నాళ్లు వేఱు” అని భేదసంకల్పమును జేయఁడు. “ఇది నిష్పక్షకర్త. ఇది విహితకర్త. దీనినిచేయరాదు. దీనిని చేయవచ్చును” అని కొంచె

మైనను లక్ష్యము చేయఁడు. మనసున కలఁత నొందఁడు. ధర్మాధర్మములఁ గొంచెమైనను విమర్శింపఁడు (అనఁగా నేది యెప్పటికిఁ దటస్థించునో దానినప్పుడు కలఁత యేమియు లేకుండ నొనర్చును.) అహంకారగర్వముల నెన్నటికిని జెందఁడు. శ్రీ విధమానములను బ్రహ్మజానంబును విడువఁడు. శ్రీలను కాని యాశ్చర్యకరము లగునీతర విషయములను కాని యాశ్చర్యింపఁడు. విషయానురాగమును కాని అవి దొరకకుండుటవలనా దుఃఖమును కాని పొందఁడు. సిద్ధును జాగ్రత్తనకూడ జయించును. బ్రహ్మసందానుభవమునఁగలుగుతొప్పిని మాటస్థూరప మగునిత్యజ్ఞానప్రకాశమును వివేకదృష్టిచే నెఱుంగును. ఏవిషయమునం దైనను గోర్కినిగాని వస్త్రభూషణాద్యలంకారములను గాని యాసక్తుడైచేయుడు. అట్టివానికిఁ బరులేమిచేసినను వికారముండక పోవుటచే ధోషము లేదు కదా. తన్ను హరి ఇతరులు సంతసించినను కోపించిన నొక్కటిగాఁ జూచును. మిత్రులపై స్నేహభావమును కాని శ్రీలపై ననురాగమును (లేక భ్రాంతిని) కాని యుంచఁడు. ఉదేహమును గృహమును సత్యములఁగా నెన్నఁడును భావంపఁడు ధనసమూహములను బంధువులను నిస్సారభూతములుగాఁ జూచును. వత్సరుషులును జ్ఞానముచే బ్రసన్నము దివ్యవృద్ధయములను సారభూతములుగాఁ జూచును. పుత్రులైనను పౌత్రులైనను వారియెడ భ్రాంతినుంచఁడు. శత్రుమిత్రుల సమముగాఁ జూచును. తనను సంపదనుగాని బలమునుగాని కొంచెమైననుగోరఁడు. విద్వాంసులతో స్నేహముచేయుటయు, నోర్పు కలిగియుండుటయు ననునవియే మహేశ్వర్యమనిభావించును. చిత్తశాంతిని ఇంద్రియనిగ్రహమును కొంచెమైన విడలఁడు. ముఖకాంతిని ఓర్పును ఇటు నటుఁ జలింపనీయఁడు. (అనఁగా నెప్పుడును ముఖకాంతితోఁ గూడియేయుండును.) గురుభక్తివై రాగములే శోభము లని నమ్మియుండును. వేదములును దానికనుగుణము లగు యుక్తులను (లేక వేదమునందలి యుక్తులును) మోక్షమును (అనఁగా మోక్షస్వరూపమును) బూన్కితో విచారించును.

వ. అని మఱియు నిది శాస్త్రోక్తప్రకారం బింక ననుభవంబు వినుము. 112

టీ. అని, మఱియున్, ఇది=ఈచెప్పినదంతయు, శాస్త్రోక్తప్రకారంబు=శాస్త్రముననుసరించి చెప్పబడినది, ఇంకన్, అనుభవంబు=అనుభవమువనుసరించి చెప్పబడుదానిని, వినుము.

తా. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగా చెప్పిశ్రీరాముడు హనుమంతునితో నిట్లనియె. ఓయాంజనేయడా! పైచెప్పినబ్రహ్మచర్యయంతయు శాస్త్రోక్తమైనది. ఇంక మహాత్ములయనుభవము ననుసరించి సర్వమును వివరింతును.

అని. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి దృష్టాంతపూర్వకముగా ననుభవము నెఱింగించుచున్నాడు. —

మ. తలఁపక గాఢవిరక్తియుఁ స్ఫుటాశ్చరాదైవతాత్మవిజ్ఞానము జ్ఞప్తిలన ర్వేంద్రియమానసోపరతియుఁ సంపూర్ణమై నిత్యమున్

వెలయంగాఁ దనుఁ గాంచు కేవలునకు విశ్వంబు చూపట్టు నే
కలలోఁ గన్నగజంబు మేలుకొనినం గన్నట్టునే చూపట్టి!.

113

టీ. మాగుతి=ఓవాయువుత్ర, తలంపఁ=విచారింపఁగా, గాధవిరక్తియుఁ-
గాధ=అత్యధికమైన, విరక్తియుఁ=వైరాగ్యంబును, స్ఫుట...నముఁ, స్ఫుటతర=
స్పష్టమైన, అద్వైత=ఏకరూపమైన, అత్త=పరబ్రహ్మమయొక్క-విజ్ఞానముఁ=అను
భవిజ్ఞానమును, ఉజ్జ్వల...రతియుఁ=ఉజ్జ్వల=ప్రకాశించుచున్న, సర్వ=సమస్తము
లయిన, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములయొక్కయు, మానస=మనస్సుయొక్కయు, ఉపర
తియుఁ=శాంతియును, నిత్యముఁ=ఎల్లప్పుడును, సంపూర్ణమై, వెలయంగాఁ=అభి
వృద్ధిచేయుచుండఁగా, తనుఁ=తనస్వరూపమును, కాంచుకేవలునకుఁ=చూచునట్టియొక
స్వరూపునకు, విశ్వంబు=ప్రపంచము, (అనత్యమైన ప్రపంచము), చూపట్టునే=కాన
పెచ్చునా? (కానరాదు.) కలలోఁ, కన్నగజంబు=చూచినయేయగు, మేలుకొనినకా,
కన్నట్టునే=కొనపెచ్చునా? (అనఁగా కానరాదు. కలలోనిపదార్థములలె భ్రాంతియున్న
ప్పుడు మాత్రమేకనంబడు ప్రపంచము భ్రాంతిలేని సిద్ధునకు గానరాదు అనిభావము).

తా. ఓమాంజనేయ! దృఢ మగువైరాగ్యంబును అత్త స్వరూపవిజ్ఞానంబును
దానివలనఁగలిగినచిత్తేంద్రియశాంతియును గలమహాత్మునకుసర్వకాలములయందు నాత్మా
వలోకనముఁ జేయఁగలఘన్యులకు నీప్రపంచము బొత్తిగనే కానరాదు. భ్రాంతికల్పిత
మగుటచే నీప్రపంచము స్వప్నుతుల్యమైనది. పారమార్థికమగుటచే నాత్మరూపము
జాగ్రదవిస్థాతుల్యమైనది. కావున యభారథజ్ఞానము కలమహాత్మునికి స్వప్నదృష్టమైన
గజము జాగ్రతయందుఁ గానరానిధంగి నీప్రపంచము బొత్తిగనే కానరాదు.
ఇది యనుభవ సిద్ధమేకదా! కావున బ్రహ్మజ్ఞాని ప్రారభానుభవముఁ జేయుచున్నట్లు
భ్రాంతులకుఁ దోచు నంతయే కాని నాని కాయనుభవమే లేదని నిశ్చయించుకొన
వలయును.

==బ్రహ్మవిద్య)బ్రహ్మవిద్యరప్రహ్మవిద్యరీయబ్రహ్మవిద్యరీయలలక్షణము. ==

న. ఇంక నోక్కనిశేషతాత్పర్యంబు వినరించెద నాకర్ణింపుము బ్రహ్మ
విద్యంబు బ్రహ్మవిద్యనంబు బ్రహ్మవిద్యరీయంబు బ్రహ్మవిద్యరీయం
డన మత్స్యరూపతత్త్వజ్ఞులు నలువురు గల రెండు దేహేంద్రియా
దికర్తృత్వంబును గర్తృభుకాంక్షయు లేక నిత్యనైమిత్తికంబు లైన
యజ్ఞదానతపవిప్రముఖులై దికకర్తృంబుల యథావిధిగా నాచరించుచు
గామ్యోర్తంబుల విడిచి శాస్త్రగర్వితులుగాని లౌకికకర్తృంబు
యథోచితంబుగా నొనర్చు భుక్తమిత్రకళక్రియిత్రాదులయందు
వైరాగ్యంబు గలిగి యదృచ్ఛాల్లాభసంతుష్టండుఁ గామరూగద్యేష.

భయలోభ మోహమదమత్సరాదినానావిధచిత్తవికారహితుండు
 సతతవిజితశరీరేంద్రియప్రాణాంతఃకరణుండు నిరహంకారుండు నిత్య
 ప్రసన్నచిత్తుండు బరమకారుణికుండు బరమశాంతుండు జ్ఞానవిజ్ఞా
 నసంపన్నుండు సంతస్సుఖుండు సంతరాముండు సంతగిప్రకాశుం
 డు నాత్మరతుండు నాత్మతృప్తుండు నాత్మసంతృప్తుండు నై సందరిం
 చునతండు బ్రహ్మవిదుండు మఱియు సకలవైదికతాకికర్తృంబుల విధి
 పూర్వకంబుగా నన్యపించి పూర్వోక్తబ్రహ్మణంబుల విలసిల్లి సంప్రాప్త
 దుఃఖంబు ద్వేషింపక నిష్పత్తసుఖంబుల గోరక ప్రకాశనృత్తిమా
 హంబుల నుదాసీనుచందంబున జూచుచు సుఖముఃఖమోహానికా
 ర్యాకార్యగుణంబుల నుండు జితేంద్రియానివికారకారణగుణంబు
 లు ప్రవర్తించుచుండ వానిచేతం జలించుజేయఁబడక నిశ్చలుండు
 సమదుఃఖినుండు స్వస్థుండు సమలోష్ఠాశ్చకాంచనుండు దుర్య
 ప్రియాప్రియుండు దుర్యనిదాస్తోత్తుండు దుర్యమానావమా
 నుండు దుర్యశత్రుమిత్రవత్సుండు సంపరిత్యక్తనర్వారంభుండునగు
 గుణాతీతుండు బ్రహ్మవిద్యుండు డనందగు మున్ను వివరించిన గుణం
 బులన్నియు బ్రకాశించుచుండ సంతతసహజానుసంకరాజయోగ
 నిష్ఠారిష్ఠుండు యెడనెడ బహువలన మేలుకొలుపంబడి కించిద్దా
 హరంబు గొనుచు నుత్తుండు నవానితెఱంగున విశ్వంబును మఱి
 చియుండునతండు బ్రహ్మవిద్యరీయుండు దనవలన నొరులవలనః బున
 రుత్థానంబు లేక బాహ్యభ్యంతరంబుల మఱిచి నిరంతరనిర్వికల్ప
 సమాధినిష్ఠుండు పరిపూర్ణప్రత్యగభిన్నపరబ్రహ్మచైతన్యప్రకాశమా
 త్తుండు వెలుంగునతండు బ్రహ్మవిద్యరిష్ఠుండు డనందగునందు మొదల
 యిరువురకుఁ బ్రారబ్ధంబు దోచియు మిథ్యాభూతు బైయుండు సరీ
 రునందుఁ గలిగియు లేకుండు పరిష్ఠున కేమాత్రంబు లేదు గాఢాస్థి
 నిష్ఠాహానుభావపుంసభవంబులు నీపడిగినప్పటినుండి యేర్పడిచి
 చెప్పితిఁగా దే యని వెండియు నిట్లనియె.

114

టీ. ఇంకఁ, ఒక్కనిచేతతాత్పర్యంబు = మఱియొక ప్రధానాశ్రయము, వివ
 రించెదఁ, ఆకర్ణింపును = వినుము, బ్రహ్మవిదుండు = బ్రహ్మవిద్యుడనియు, బ్రహ్మవిద్య
 రుండు = బ్రహ్మవిద్యుడనియు, బ్రహ్మవిద్యరీయుండు = బ్రహ్మవిద్యరీయుడనియు, బ్రహ్మ
 విద్యరిష్ఠుండు = బ్రహ్మవిద్యరిష్ఠుండనియు, అనఁ, మత్స్య... జ్ఞాన-మత్స్యరూప = నాయ

ధార్మస్వరూపముయొక్క, తత్త్వజ్ఞులు=నిజమును జెలిసినవారు, నలువురుగలరు, అందుకొ
=వారిలో, దేహే... త్వంబు=దేహ=దేహము, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, అది=
మొదలగువానియొక్క, కర్తృత్వంబు=కర్తృత్వము (అనగా దేహములు చేయుకా
ర్మముల దానే చేసినట్లు భావించుట, కర్తృఫలకాంత్యముకొకర్త=తనచేతేయబడిన
కర్తృలయొక్క, ఫలకాంత్యముకొ=ఫలములయందలియాశయును, లేక, నిత్యనైమిత్తి
కంబులైన=ప్రతిదినమునాచరింపవలసిన సంధ్యావందనాదులును కారణాంతరమువలన
నాచరింపబడు శ్రాద్ధాదులును, యజ్ఞదానతపంబులు=యజ్ఞము=యజ్ఞము మొదలయిన
పూజలు, దాన=దానంబు, తపంబులు=తపస్సులు, ప్రముఖ=మొదలైన, నైదికకర్తృం
బులకొ=వేదోక్తకర్తృములను, యథావిధిగాకొ=కాస్త్రోక్తప్రకారముగా, ఆచరించు
చుకొ=చేయుచు, కామ్యకర్తృంబులకొ=ఫలాపేక్షచేనాచరించునగ్నిస్తోమాదులను, విడిచి
కాస్త్రగర్హితంబులుగాని=కాస్త్రమునందు నిషేధింపబడని, నాకికకర్తృంబులకొ=
లోకోచితములగుధనార్జనాదికర్తృంబులును, యథోచితంబుగాకొ=తగినట్లు, ఒనర్చు
చుకొ=చేయుచు, పుత్ర...యందుకొ=పుత్ర=పుత్రులు, మిత్ర=స్నేహితులు, కళత్ర=
భార్య, విత్త=ధనము, క్షేత్ర=భూములు, అదులయందుకొ=మొదలగుసర్వపదార్థముల
యందును, వైరాగ్యంబుగలిగి=విరక్తడై, యదృచ్ఛాభిసంతుష్టుండును=అప్రయ
త్నముగా దొరికినదానితో తృప్తి నొందువాడును, కామ..మమ=కామ=కోరిక,
రాగ=ఉన్నదాని ననుభవింపవలెనను నిచ్చు, క్షేప=వైరము, భయ=భయము, లోభ=తన
కున్నదానిని నొకరి కియ్యకుండవలెనను దుర్వృద్ధి, మోహ=మోహము, మద=మదము,
మత్సర=దీర్ఘక్రోధము, అది=మొదలైన, నానావిధ=అనేకవిధములైన, చిత్తవికార
రహితుండును=మనోవికారములు లేనివాడును, సతత...డును=సతత=నిల్లప్పుడును,
విజిత=జయింపబడిన, శరీర=శరీరములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణ
వాయువులు, అంతఃకరణండును=మనోబుద్ధి చిత్తహంకారములనుకలవాడును, నిర
హంకారుండును=అభిమానము లేనివాడును, నిత్య...చిత్తుండును = నిత్య=నిల్లప్పుడు,
ప్రసన్న=కారతినిపొందిన, చిత్తుండును=మనస్సుకలవాడును, పరమకారుణికుండును=
మిగుల దయగలవాడును, పరమకాంతుండును=పరమ=మిగుల, కాంతుండును=చిత్త
కాంతి గలవాడును, జ్ఞాన..డును=జ్ఞాన=అపరోక్షజ్ఞానముతోను, విజ్ఞాన=అనుభవ
జ్ఞానముతోను, సంపన్నుండును=కూడినవాడును, అంతస్సుఖుండును=బ్రహ్మనందమే
యానందముగాఁ గలవాడును, అంతరాముండును=తనలోనే గ్రీడించువాడును,
అంతఃప్రకాశుండును = అత్తప్రకాశమే ప్రకాశముగాఁ గలవాడును, అత్తరతుం
డును=అత్త=పరబ్రహ్మమునందు (లేక తనయందు), రతుండును=అసక్తిగలవాడును,
అత్తశృప్తుండును=తనయందే తృప్తి నొందువాడును, అత్తసంతుష్టుండును=తనయందే
సంతోషించువాడునగును. సంచరించునతడు=తిరుగుపురుషుడు, బ్రహ్మచరుండు=బ్ర

హృదిం డనబడును. మఱియుఁ, సకల...ములక-సకల=సమస్తమైన వైదిక=వేదోక్తమయినట్టియు, లౌకిక=లోకోచితమైనట్టియు, కర్తృబులక=కార్యములను, విధిపూర్వకంబుగాక=కాస్తోక్తముగా, సన్యసించి=సన్యాసముచేసి(అనగా సన్యాసాశ్రమము నంగీకరించి), పూర్వోక్తలక్షణంబులక-పూర్వోక్త=పూర్వము చెప్పబడిన, లక్షణంబులక=బ్రహ్మవిద్యునిలక్షణములతో, విలసిల్లి=ప్రకాశించి, సంప్రాప్తదుఃఖంబులక=నచ్చుచుండుదుఃఖములను, ద్వేషింపక=వద్దనక, నిష్క...లక-నిష్కర్త=పోయిన, నుఖంబులక=సౌఖ్యములను, శోరక, ప్రకా...బులక-ప్రకాశ=జ్ఞానము(ఇది సత్త్వగుణమభివృద్ధియగునప్పుడు కలుగునపుత్తి) వృత్తి=కర్మాసక్తిని, (ఇది రజోగుణమభివృద్ధియగునప్పుడు కలుగునది), మోహంబులక=అజ్ఞానమును (ఇది తమోగుణ మభివృద్ధియగునప్పుడు కలుగునది), ఉదాసీనునిచందంబునక=మధ్యస్థునివలె, చూచుచుకొనుఖ...యందుకొనుఖ=సుఖము (ఇది సత్త్వగుణజన్యము), దుఃఖ=దుఃఖము (ఇది రజోగుణజన్యము), మోహ=భ్రాంతి లేక మైమఱుపు, (ఇది తమోగుణజన్యము, అది మొదలైన, కార్యా=విహితకర్తృములయొక్కయు, ఆకార్య=నిష్పిద్ధకర్తృయొక్కయు, గుణంబులయందుకొ=ఫలములయందు (అనగా రాగద్వేషములతోఁగూడి సుఖఫలములయందు రాగంబును దుఃఖములయందుద్వేషంబుననుండుట), చిత్రే...బులు-చిత్రే=మనస్సు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, అది మొదలగువానియొక్క, వికార=వికారంబులు (లేక వృత్తులకు), కారణ=కారణములైన, గుణంబులు=సత్త్వాదిగుణములు, ప్రవర్తించుచుండక, వానిచేతక=అస్వభావములచేత, చలింపజేయబడక=కదలింపబడక (అనగా 'సుఖదుఃఖఫలములకై నేను బ్రవర్తించుచున్నాను' అనునభిమానముకలుగునట్లుచేయంబడక), నిశ్చలండును=చలనములేనివాఁడును, సమదుఃఖసుఖండును=దుఃఖసుఖములయందనుభవముగలవాఁడును, భావస్వస్తుండును=చిత్రకాంతిగలగుటచేసుఖముగానుండువాఁడును, సమలో...నుండును=సమ=సమానమయిన, లోప్త=మట్టిపెళ్ళి, అశ్చ=తొయి, కాంచనుండును=బంగారముగలవాఁడును, తుల్యప్రియాప్రియుండును=ప్రియమైనవిషయమునందును కానివిషయమునందును సమబుద్ధిగలవాఁడును, తుల్యనిదాస్తోతుండును=ఒకఁడు తన్నునిందించిననుభూషించినను సమచిత్రముతోనుండువాఁడును, తుల్యమానాపమానుండును=ఒకఁడు తన్ను గౌరవించినను అనమానించినను ఒకటిగానుండువాఁడును, తుల్యశ్రమిశ్రమిత్రపక్షండును=శ్రమిశ్రమిత్రలనేకరూపముతోఁజూచువాఁడును, సంపరి...భండును=సంపరిత్యక్త=విడువబడిన, సర్వ=సమస్తములయిన, ఆరంభండును=ప్రముత్తములు(లేక, కార్యములు) గలవాఁడును, అగుగుణాతీతుండు-అగు=అయినట్టి, గుణ=సత్త్వరజస్తమోగుణములకు, ఆతీతుండు=ఆతీతమిచ్చినవాఁడు, బ్రహ్మవిద్యయందనంబగుకొ=బ్రహ్మవిద్యయందని చెప్పబడును. మున్ను=పూర్వమును, వివరించినగుణంబులన్నియుకొ=సద్గుణము లన్నియు, ప్రకాశించుచుండక=ప్రకాశించుచుండగా, సం

తత...ఘండై-నిరంతర=ఎల్లప్పుడును, సమాజ=స్వభావసిద్ధమయిన, అమనస్క=అమనస్క-
మనెడు, రాజయోగ=రాజయోగముయొక్క, నిష్ఠా=నిష్ఠచేత, గరిష్ఠఁడై=ఓర్పుమన్న
వాఁడై, ఎడనెడ=నడుమనడుమ, పరులవలనక=ఇతరులకారణమున, మేలుకొలుపంబడి=
సమాధిని విడిచి లేచునట్లు చేయుఁబడి, కించిదాహారంబుక=కించిత్=కొంచెము, అహా-
రంబుక, కొనుచుక=అంగీకరించుచు, సుప్తుండైనవానితెఱంగునక=నిదురించువానివలె
విశ్వాంబు=ప్రపంచమును, మఱచియుండునతండు=మఱచియుండువాఁడు, బ్రహ్మవిద్య
రీయుండు=బ్రహ్మవిద్యరీయుఁడనఁబడును. తనవలనక=స్వయముగాఁగాని, బరులవలనక
=ఇతరులమూలమునఁగాని, పునరుత్థానంబులేక=సమాధినుండి లేచుటయునునదియేలేక,
బాహ్యంతరంబులుమఱచి=లోపలవెలుపల నున్నపదార్థములనన్నిటినిమఱచి, నిరంతర=
...ఘండై-నిరంతర=సర్వకాలము, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములులేని, సమాధి=అమ-
నస్క-రాజయోగ సమాధియందు, నిష్ఠుండై=నీతిగలవాఁడై, పరి...శ్రుండై-పరిపూర్ణ=
సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, ప్రత్యగభిన్న=జీవాభిన్నమైనట్టియు(అనఁగాహుటస్థానికంబై
నేఱుకానట్టియు, పరమశ్రేష్ఠమైనట్టియు) బ్రహ్మచైతన్య=బ్రహ్మరూపమగుజ్ఞానమనెడు,
ప్రకాశమాశ్రుండై=ప్రకాశమే తానై, వెలుంగునతండు=ప్రకాశించువాఁడు, బ్రహ్మ-
విద్యరిష్ఠుండగుక=బ్రహ్మవిద్యరిష్ఠుఁడనఁబడును. అందుక=ఈవలగురిలో, మొదలగు
పురుషుక=బ్రహ్మవిదునకును బ్రహ్మవిద్యర్యునకును, ప్రారబ్ధంబు=ప్రారబ్ధకర్మము, తోచి-
యుక=కానవచ్చుచుండియు, మిథ్యాభూతంబైయుండుక=అసత్యమైయుండును. పరి-
యునందుక=బ్రహ్మవిద్యర్యునియందు, కలిగియులేకుండుక=ప్రారబ్ధముండియును లేనిదే-
యగును; పరిష్ఠానకుక=బ్రహ్మవిద్యంసునకు, ఏమాశ్రంబు=ఆల్పముగా నైనను లేరు.
కాపునక=కాఁబట్టి, ఇష్ట...బులు-ఇష్టహానుభావుల=ఈమహాత్ములయొక్క, అనుభవం-
బులు, నీవడిగినప్పటినుండి, ఏర్పఱచి=విభాగించి, చెప్పితిగాదే=చెప్పితినిగదా (బాగు-
గాఁ చెలిసికొంటివా' అనివాక్యశేషము.) అని, వెండియుక=మఱియును, ఇట్లని-
యొక=ఈవిధముగా చెప్ప నారంభించెను.

తా. ఓయోంజనేయా ! మఱయొకవిశేషమునునిరూపించెదను వినుము. బ్రహ్మ-
విదుఁడనియు బ్రహ్మవిద్యరుఁడనియు బ్రహ్మవిద్యరీయుం డనియు బ్రహ్మవిద్యరిష్ఠుం-
డనియు బ్రహ్మజ్ఞునలు నాలుగువిధములు గలవారై యున్నారు. అందు బ్రహ్మవిదుఁడు
బ్రహ్మజ్ఞత్వ యయ్యును సర్వప్రపంచమును పరబ్రహ్మంబుగా భావించుచు దేహేం-
ద్రియాదులకుఁ గలకర్తృత్వమును దనపై నారోపించుకొనక ఫలకాంతృకూన్యముగా
సత్యమైతిక కర్తృముల వేదోక్తప్రకారంబుగా నాచరించును. కామ్యకర్తృములను
నిషిద్ధకర్తృములను బరిత్యజించును. పుత్రమిత్రకళిత్రాదులయందు వైరాగ్యము కలవాఁ-
డయ్యును అప్రయత్నముగా దొరకినధనముతో నారలఁ బోషించును. కాశ్రమనందు

దూషింపఁ బడని లోకకర్తల మాత్రమే యాచరించును. కామాదివికారములు లేక సర్వ కాలములయందును శరీరేంద్రియప్రాణముల జయించి సర్వభూతములయందును, దయకలిగి పరమశాంతుఁడై యాత్మలోకనముచే నానందించుచు నాత్మప్రకాశముచేఁ బ్రకాశించుచు నాత్మయందు తృప్తిఁజెంది నాత్మస్వరూపావలోకనముచే సంతసించుచు నెన్ని కార్యము లాచరించుచున్నను సర్వరూపావలోకనమునందే యాసక్తుఁడై సంచరించుచుండును. జ్ఞానము, అనుభవము పరిపూర్ణమైయుండ సర్వవ్యవహారముల నహంకారహితముగా నాచరించుచు సర్వదా యాత్మనిష్ఠతో నొప్పుచుండును. బ్రహ్మవిద్యవృండు సకలలోకకైదికకర్తంబుల సస్యసించును. తక్కిన శాంత్యాదిగుణము లీయిరువురకును సమానములే అయిన నీ బ్రహ్మవిద్యరునికి గుణాతీతలక్షణములు ప్రధానములై యుండును. ఇతఁ బ్రహ్మవిద్యవృండు మైత్రీలక్షణములతో నొప్పుచుండును. ఇతఁ విశేషమేనునన, నతఁడు సర్వకాలములయందును నిదురించువానివలె నిర్వికల్పసమాధియందేయుండును. అయినను, ఉచితసమయములందు పరులచేమేలుకొలుపంబడును. తగినంతవఱకు నాహరివిహారాదుల నంగీకరించును. బ్రహ్మవిద్యర్థుఁ డిట్లుగాక నెప్పటికిని స్వయముగాఁగాని పరులప్రేరేపణచేఁ గాని మేలుకొనఁడు. ఎల్లప్పుడును కూటస్థునకంటె నభిన్నుఁడైనపర బ్రహ్మమే తానై ప్రపంచమునంతయు మఱచియుండును. ఈనలువురిలో మొదటియిరువురకును ప్రార్థన కలదు; కాని, యది శూన్యరూపమై యుండును. మూడవవానికిఁ గొంచెముండును; కాని లేనిదేయగును. నాలవవానికి బొత్తిగ నే లేదు. ఇట్లు వీరియనుభవములఁ బ్రత్యేకముగా నేఱుంగుము. ఓపార్వతీ ! ఇట్లు చెప్పి యారఘురాముండు మరల నిట్లనియె.

{ వైరాగ్యబోధోపరతుల తారతమ్యకారణరూప
కార్యచాచార ప్రకారము. }

అన. ఇట్లు విభాగించి వారలకుఁ గలభేదముల నెఱింగించుచున్నాఁడు. —

తే. అతులవైరాగ్యబోధోపరతులు మూఁడు

గలవు తారతమ్యంబుల నలువురకును

సుఖము లారీతి నించుమించులుగ నలరు

గాని కేవలమోక్ష మొక్కటియె వత్తు.

15

టీ. వత్తు = పుత్రా నలువురకుఁ = బ్రహ్మవిద్యవృండు మొదలగు నీనలుగురకును, మూఁడు అతుల... రతులు - అతుల = శ్రేష్ఠమైన, వైరాగ్య = విరక్తి, బోధ = జ్ఞానము, ఉపరతులు = చిత్రశాంతి యవ్వనది, తారతమ్యంబులక = ఎక్కువతక్కువలుగా, కలవు = ఉన్నవి. సుఖములు = ఆనందములును, ఆరీతిక = వైరాగ్యదులనలెనే, ఇంచుమించులుగ = హెచ్చుతక్కువలుగా, అలరుగాని = ఉండునుగాని, కేవలమోక్షము = ప్రధానమగు మోక్షము,

తా. ఓపుత్రా! వైరాగ్యము జ్ఞానము ఉపరతి యనునీమాఁడును వైనఁ జెప్పఁ బడునలుపురపును తారతమ్యములు గానుండును. ఈతారతమ్యములన నానందము కూడ తారతమ్యముగలదైయేయుండును. ఇట్లుండుటలన హరియేమియు లేదు. జ్ఞానమున అను నొక్కటియే కావున జ్ఞానసాధ్యునగు మోక్ష మందఅను నొక్కటియే.

అన. ఇట్లు చెప్పి ప్రస్తావనమున వైరాగ్యబోధోపరతుల వివరించుచు న్నాఁడు. —

తే. అతులవైరాగ్యబోధోపరతులు యతుల
నుతుల నెడఁబాయ వనోన్యగతుల నెనసి
సూటి దప్పి యొకానొకచోట మెండు
రెండుప్రతిబంధనశముననుండు ననఘ.

116

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడ! అతుల...రతులు-అతుల=శ్రేష్ఠములైన, వైరాగ్య =విరక్తి, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతులు=చిత్తశాంతియనునవి, అనోన్యగతుల=అన్యోన్యసంబంధములతో, ఎనసి=కలసి, యతులనుతుల=యతులబ్రహ్మనుభవమునకై ప్రయత్నించువారియొక్క, మతుల=మనస్సులను, ఎడబాయవు=విడిచియుండవు, ప్రతిబంధనశమున=ఆగామినర్తమానభూతప్రతిబంధములన (ఒకవస్తువునందు అత్యధికముగనభిమానము కలిగియుండుట మొదలగు పునర్జన్మకారణము. ఆగామిప్రతిబంధములు; రాగ ద్వేషాదులు తొలగిపోకుండుట, మొదలగునవి నర్తమానప్రతిబంధములు గడచినవిషయమునందలి ప్రేమ మొదలగునవి సంస్కారరూపములై మనసునందుండి సమయమున బాధించుచుండుట, (అనఁగా సమాధియందు మనసు స్థిరముగా నిలుండుట భూతప్రతిబంధము అని తెలిసికొనవలయును.) సూటిదప్పి = సంబంధములు విడిచి, ఒకానొకచోట=ఒకానొకస్థలమునందు, ఒండు=వికటిమాత్రమే, రెండు=రెండుమాత్రమే, ఉండు=నిలచియుండును. (అనఁగా వైరాగ్యబోధోపరతులు మాఁడును యేకముఖముగానుండుట ప్రతిబంధములు భంగము కలిగించుటయుఁ గూడా కలదు).

తా. ఓన్యోపరహితుఁడా! అవైరాగ్యబోధోపరతులు పరస్పరము నిత్యసంబంధము కలవై బ్రహ్మనుభవిప్రయత్నము గలవారిమనస్సులను విడిచియుండవు. ఒకానొకచోట ప్రతిబంధభాహుళ్యముచే నొకటిమాత్రమే యుండుటయు రెండుమాత్రమే యుండుటయుఁగూడఁ గలదు.

తే. వీనిలో బోధ మెక్కు డజ్ఞానమునకు
గడము రెండును దగ సహకారు లరయు
వరుస నీమూఁడు గలిగినవారలకును
గరతలామలకంబు మోక్షంబు వత్తు.

117

టీ. వత్స=బిడ్డా! వీనిలోఁ ఈమాఁడింటిలో, బోధము=జ్ఞానము, ఎక్కుడు=ఉత్తమ మైనది (లేక, ముఖ్యమైనది), అజ్ఞానమునకుఁ = అబోధమునకు, కడమరెండును=మిగిలినరెండును (అనఁగా వైరాగ్యోపరతులురెండును), తగ్గ=ఒప్పునట్లుగా, అరయఁ=విచారింపఁగా, సహకారులు=సహాయము చేయునవి.(అనఁగా నభివృద్ధిజేయునవి), పరుగ్గ=క్రమముగా, ఈమాఁడు గలిగినవారలకుఁ=వైరాగ్యబోధోపరతులు మాఁడు సన్నవారలకు, మోక్షంబు, కరతలామలకంబు-కరతల=చేతియందలి, అమలకంబు=ఉసిరిక కాయవంటిది. (సులభమైనది.)

తా. అమాఁడింటిలో జ్ఞాన మధికము (ఇదియే బోధ మనంబును.) తక్కిన రెండు నాబోధమునకు సహాయకారులు. ఓపుత్రా! యీమాఁడును ఏపురుషునికిఁ గల నో అతనికి మోక్షము కరతలామలకము.

క. అక్షరత త్వజ్ఞానము, సాత్వాన్మోక్ష ప్రదంబు సాంసారికదుః

ఖత్తయకర మగుఁ దక్కిన, లక్షణములు సుఖతరములు లలితాత్మలకుఁ.

టీ. లలితాత్మలకుఁ=నిర్మలచిత్తులకు, అక్షరతత్వజ్ఞానము=అక్షర=జీవునియొక్క, (లేక, కూటస్థునియొక్క,) తత్వజ్ఞానము=యథార్థస్వరూపపరిజ్ఞానము (బోధము) సాత్వాన్మోక్ష ప్రదంబు-సాత్వాత్=ప్రత్యక్షముగా (అనఁగా ఇతర సాధనముల నపేక్షింపకయే 'జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యం'=జ్ఞానమువలన నేమోక్షము కలుగును' అనుశ్రుతి. ఈవిషయమునఁ బ్రమాణము.) మోక్ష ప్రదంబు=మోక్షము నిచ్చునది, సాంసారికదుఃఖత్తయకరము-సాంసారిక=సంసారసంబంధమైన, దుఃఖ=దుఃఖమును, త్తయకరము=నశింపజేయునది, అగుఁ=అయియున్నది. తక్కినలక్షణంబులు=తక్కినవి(అనఁగా వైరాగ్యోపరతులు.) సుఖకరములు=చిత్తశాంతిని గలిగించువయిగుటచే సుఖమును గలిగించునవి, అగుఁ=అగుచున్నవి.

తా. మఱియు నిర్మలచిత్తులకు ప్రత్యక్షముగా (అనఁగా మఱియొకదాని సహాయముతోఁబని లేకయే) మోక్షమునొసంగునది జ్ఞానమే "జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యం" అను శ్రుతి ఈవిషయము నే చెప్పుచున్నది. ఇట్లుగుటచే నీ జ్ఞానమే (బోధమే), సంసారదుఃఖమును సంపూర్ణముగా నశింపజేయును. తక్కినవైరాగ్యోపరతులు రెండును చిత్తశాంతిని గలిగించునవి యగుటచే నానందకరములు.

అవ. ఇట్లు వైరాగ్యబోధోపరతులలోని విశేషముల నెఱింగించి వానికారణములను స్వరూపములను కార్యములను గ్రమముగా నెఱింగించుచున్నాఁడు. —

క. కారణము దోషదృష్టియె, వైరాగ్యమునకుఁ జహాన వరరూపము సాంసారిక సుఖముల మరలం, గోరకయుండుటయె సుమ్ము గురుకార్య మగుఁ.

టీ. వైరాగ్యమునకుఁ, దోషదృష్టియే=విషయములు దోషయుక్తములు' అని తెలిసికొనుటయే, కారణము. (విషయములయందలి దోషముల నెఱుంగుటవలన వైరాగ్యము జనించును). జిహ్వాసంస్కర్షప్రపంచమును విడుచుటయే, వరరూపము=దాని శ్రేష్ఠ మగుస్వరూపము, సాంసారికసుఖములకొనసంసారసౌఖ్యముల, మరలకొనఁగి, కోరక యుండుటయే, గురుకార్యము=ఆవైరాగ్యమునకు పని (అనఁగా వైరాగ్యముగలవారు సంసారసౌఖ్యములను కోరరని భావము), అగునుక్తము=అగును సుమా!.

తా. అందు “విషయములును వానివలన గలుగుసుఖములును దోషయుక్తములే” అనుజ్ఞానమే వైరాగ్యమున కుత్పత్తికారణము. ఆవిషయాదులయందొచ్చు లేకపోవుటయే దానికి స్వరూపము. మరల నెన్నటికి విషయాదులపై నభిమానము నొందకుండుటయే దానికి పని(అనఁగా వావైరాగ్యమువలన గలుగుఫలము.)

ము. శ్రవణాదిత్రితయంబు కారణ మసత్సత్సంవిభాగంబు శు

ద్ధవిబోధంబునకుఁ స్వరూపమున నాత్మస్వాత్మతాదాత్మ్యసం

భవరాహిత్యము కార్య మౌ యమముఃఖాభ్యాసాత్మధీనిగ్రహ

వ్యవహారక్షయము తలంప నుపరత్యాదిస్వరూపార్థముల్.

120

టీ. శుద్ధవిబోధంబునకుఁ శుద్ధ=నిర్మలమైన, విబోధంబునకుఁ జ్ఞానమునకు, శ్రవ...యంబు-శ్రవణ=శ్రవణము (అనఁగా వేదాంతవాక్యములను వినుట), అది = మొదలయిన, త్రితయంబు = మూడైన, అనఁగా శ్రవణ మనన నిధిధ్యానములు మూడైన (వేదాంతవాక్యములనువినుట, శ్రవణము తాను వినినయర్థమును యుక్తులచే స్థిర పఱచుకొనుట మననము. ఇట్లు స్థిరపడిన బ్రహ్మతెక్కమును ఏకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానించుట నిధిధ్యానము. ఇదియే నిర్వికల్పవమాధి లేక యపహితజ్ఞాననిష్ఠ), కారణము, అసత్సత్సంవిభాగంబు-అసత్=‘ఇది కూన్యరూపమైనది’ యనియు, సత్=‘ఇది (బ్రహ్మము) సద్రూపమైనది’ అనియు, సంవిభాగంబు=విభజించి యెఱుంగుట, స్వరూపమును=‘జ్ఞానముయొక్క’ స్వరూపమును, అనాత్మ...త్వము-అనాత్మ=ఆత్మగాని ప్రపంచమున కును, స్వాత్మ=కూటస్థుఁడైనతనకును, తాదాత్మ్య=ఆభేదభావముయొక్క (లేక, ఆభేదముయొక్క), సంభవరాహిత్యము=లేకపోవుట అనఁగా తొలగిపోవుట, కార్యము = ఈజ్ఞానముచే నాచరింపఁబడుపని, ఔక=అవునున్నది. యమ...ములు-యమముఖి=యమము నియమము మొదలయినవానియొక్క, అభ్యాస=వాడుకయును, ఆత్మ=శరీరముయొక్కయు, ధీ=బుద్ధియొక్కయు, నిగ్రహ=జయించును. వ్యవహారక్షయములు=శుద్ధవ్యవహారములును క్షయించుటయు ననునది, తలంపకొనఁగి=విచారించఁగా, ఉపరత్యాది స్వరూపార్థములు-ఉపరతి=ఉపరతికి, అది=కారణము, స్వరూప=స్వరూపము, అర్థములు=కార్యము, ఔక=క్రమముగా నగుచున్నవి. (అనఁగా యమనియమాద్యభ్యా

సము యుపరతికిఁగారణము. శరీరబుద్ధుల నిగ్రహించుట యుపరతికి స్వరూపము సర్వ వ్యవహారములు నశించుట యుపరతిచే జేయంబడు కార్యము.

తా. ఇట్లే జ్ఞానమునకు శ్రవణమనననిదిధ్యానములు. అనఁగా వేదాంతవాక్యముల గురుకాస్త్రములమూలమునవినుటయు యుక్తిలుచేచిని యర్థమును మనసునస్థిరముఁ జేసికొనుటయు నట్లుస్థిరమైనజీవబ్రహ్మైక్యమును సర్వకాలములందును రెండవసంకల్పము లేకండ ధ్యానించుటయు ననునవి యుత్పత్తికారణములు. “ఇదిసత్ప్రదార్థము. అనఁగా నిత్యము ఇది యసత్ప్రదార్థము. అనఁగా నెప్పటికినిలేనిది” అని తెలిసికొనుటయే లేక విభాగించుటయే దానిస్వరూపము. భ్రాంతిని విడిచి ఇదివరకు నున్న జేపాత్మాభిమానమునుఁ బరిపూర్ణముగావదలుటయే యాబోధమునలనఁగలుగుఫలము. మఱియు యమని యమాదులనభ్యసించుట యుపరతికి నుత్పత్తికారణము. మనోబుద్ధుల నిగ్రహించుటయే దానిస్వరూపము. వ్యవహారము నశించుటయే దానిఫలము.

అన. ఇట్లు సర్వము నెఱిగించి ఈవైరాగ్యాదుల సంపాదించుటవలనఁగలుగు ఫలమునుఁ జెప్పుచున్నాఁడు. —

శా. వైరాగ్యంబు దృఢంబుఁ జేసి పరతత్త్వజ్ఞాన మార్జించి సర్వారంభోపరమంబుఁ గైకొని తురీయం బంది యారీతి యోగారూఢుం డగువానికిఁ గలుగునే యాగామియు న్నంచిత

ప్రారబ్ధంబులు సంతతంబును బరబ్రహ్మత్వంజై యుండఁగాఁ. 121

టీ. వైరాగ్యంబుఁ = వైరాగ్యమును, దృఢంబుఁజేసి = స్థిరముఁజేసి, పరతత్త్వజ్ఞానము = పర = శ్రీరాక్షరవిలక్షణ మైన పరబ్రహ్మమయొక్క, తత్త్వ = యథార్థస్వరూపముయొక్క, జ్ఞానము = జ్ఞానమును (అనఁగా బోధము), అర్జించి = సంపాదించి, సర్వారంభోపరమంబుఁ = సర్వ = సమస్తమైన, అరంభ = ప్రయత్నములయొక్క, ఉపరమంబుఁ = శాంతిని (అనఁగా నుపరతిని), కైకొని = ఆశ్రయించి, తురీయంబంది = తుర్యసమాధినిజేరి, ఈరీతిఁ = ఈవిధముగా, యోగారూఢుండగువానికిఁ = యోగ = రాజయోగమును, అరూఢుండగువానికిఁ = అధిష్ఠించినవానికి (అనఁగా యోగసిద్ధినిజేరిన), ఆగామియొక్క = రాబోవునట్టిదియు, సంచి...బులు = సంచిత = సంపాదించబడినట్టియు, ప్రారబ్ధంబులు = ప్రస్తుతజన్మమున ఫలము నీవారంభించినట్టియు, కలుగునే = అయినకర్మముండునా? సతతంబు = ఎల్లప్పుడు, పరబ్రహ్మత్వంజైయుండఁగాఁ = పరబ్రహ్మరూపుండైయుండఁగా?

తా. వైన వివరింపబడినవైరాగ్యమును దృఢముఁ జేసి దానిప్రభావమువలన శీఘ్రనియధార్థజ్ఞానమును సంపాదించి చిత్తేంద్రియకాంతినింది నిర్వికల్పసమాధి ననుష్ఠించుచు యోగారూఢుం డై యున్నమహాత్మునకుఁ ద్వివిధకర్మములు నుండవు. ఆగామికకర్మ వానికి జన్మపరమగు గతిగింపనేరదు. సంచితము వాసనారూపముగా పరి

సాకకాలము పశ్చిమంతుపజ్జకు నిలువనేరదు. ప్రారబ్ధకర్మము శరీరము నారంభించినను ఫలమును బలాత్కారముగా ననుభవింపజేయు నేరదు. పరులకు నన్నియు నున్నట్లు తోచినను వానికేదియును లేదు. సర్వము నజ్ఞానకృత మగుటచే జ్ఞానముకలుగఁగానే నశించు ననుటలో నాక్షేపమేమియు లేదు కదా.

శ్లో. “యథైథాంసి సమిధోఽగ్ని ర్భస్మ సాత్కురుతేఽర్జున !

జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మ సాత్కురుతేతథా”.

“ప్రజ్వలించుచున్నయగ్ని ఇంధనముల నెన్నిటినినైన యీతములో భస్మము కావించునట్లు జ్ఞానాగ్ని యుత్పత్తియైనయీతముననే సర్వకర్మములభస్మము గావించును” అనుగీతావాక్య మీవిషయమునఁ బ్రచూణము.

== వైరాగ్య శబ్దార్థవిమర్శనము. ==

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగాసర్వము నుపదేశించివిశేషమును తెలుపుచున్నాఁడు. —

క. వైరాగ్యం బింతటికిని, గారణ మానందకరము గావున నది చే

కూరిన సమస్తమునుననుకూలుండను దాన పరమగుహ్యమిదినుతా!

టీ. సుతా=పుత్రా. ఇంతటికిఁ—ఈవైరాగ్యబోధోపరతులకన్నింటికిని, వైరాగ్యంబు=వైరాగ్యమే, కారణము, అనందకరము=అనందమునుకలిగించునది, కావున=కాబట్టి, అదిచేకూఁతినక=అవైరాగ్యము కలిగినచో, తనుదాన=స్వయముగానే, సమస్తమును=బోధోపరతులుకూడ, సమకూలుకొ=సంభవించును, ఇది=ఈవిషయమును, పరమగుహ్యము=మిగులరహస్యమయినది.

తా. ఓపుత్రా! వైరజెప్పిన జీవన్ముక్తిని సంపాదించుటకు వైరాగ్యమే ప్రధానకారణము. బ్రహ్మనందమునకు నిదియే ముఖ్యకారణము. కావున నది దృఢ మైనచో ప్రయత్నముగ నే బోధోపరతులు స్వయముగాపట్పించేదును. కావున వైరాగ్య మొక్కకియే ప్రయత్నపూర్వకముగ సంపాదింపఁబడవలసినది. ఈవిషయముపరమరహస్యము.

అవ. ఇట్లు సారోక్షేపముగాఁ జెప్పినవిషయమునే వివరించుచున్నాఁడు. —

౧. అది యెట్లనిన వినుము. మూలప్రకృతి యాలవాలఁబు, సుఖదుఃఖంబులు ఫలంబులు, త్రిగుణంబులు మూలంబులు, ధర్మార్థకామమోక్షంబులురసంబులు, పంచేంద్రియంబులూడలు, వహూర్ములు స్వభావంబులు, సప్తధాతువులు పౌర, లష్టప్రకృతులువిటపంబులు, నవరంధ్రంబులుకోటరంబులు, దశవిధప్రాణంబులు పత్రంబులు, శబ్దాదివిషయంబులు పల్లనంబులు, రాగద్వేషాదులుపశౌఖలు, నానావిధకర్మంబులు పుష్పంబులు, జీవేశ్వరాలు పక్షులుగాఁ గలిగి, మందిరా రామక్షేత్ర

పుత్రమిత్రకళత్రబంధుమధ్యస్థదేవ్యజనతీక్షణదుష్కులకు తరుగుల్కు
లతాసంక్షీర్ణంబుఁ గామాదిచోరదుస్సంచారంబు రోగవ్యాఘ్రభయం
కరంబు దుఃఖదావానలసమాస్తృతంబు మృత్యుసింహభయగ్రస్తంబు
జరాపిశాచసమన్వితంబు దైన్యపర్వతసంకటంబు దురితరాక్షసఘోరం
బుఁ దృష్టాభీకరకాళోపసమాకులంబు హర్షామర్షజంఘానిలదూషి
తంబు స్వర్గనరకదుర్ధారతరోహితాపవర్ణసన్ధ్యంబు నైనమహాదుఃఖార
ణ్యంబునం గాడుఁడి పుణ్యపాపవిధేయుండై జీవుం డంతటం దిరిగితిరిగి
చీకాకుపడి యెచ్చోట విశ్రాంతిం గానక విసివి ముందరం గాంచి
యనంతం బని వెనుకం జూచి యనాది యని కలయం గనుంగొని య
సాధ్యం బని తెలిసి మహాగాఢదుఃఖ భయశోకవ్యాకులితచిత్తుండు
దాపత్రయాదిత్యప్రదీప్తాతపసంతివుండునై యంతట నిరంశరసితాఁ
తాగమచ్చాయల నాశ్రయించి నక్షందనవనితాధనభాన్యపశుసంతా
నశయ్యానికేతనోద్యానప్రముఖవిషయసంపాదనసాధనంబు లైనకృ
షివాణిజ్యనేవా యాజ్ఞాదితాకికర్తంబులఁ బరిహరించి స్వర్గాదిస
త్యాంతపరలోకవిషయసుఖనాధనంబు లైననిత్యునైమిత్తికాదికర్తం
బులు ఫలకాంక్షచేతఁ జేయక పరమేశ్వరార్పణంబుగా నాచరించి య
పురమేశ్వరానుగ్రహంబువలనఁ బరిశుద్ధహృదయుండై యమానిశ్చ
మదంభిత్వ మహింస యార్జవంబు తొంటి యాచార్యోపాసనంబు
శౌచంబు నైర్యం బాత్మవినిగ్రహం బింద్రియార్థంబుల వైరాగ్యం
బనహంకారంబు జన్మమృత్యు జరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనంబుఁ
బుత్రదారగృహోద్యనానక్తియనభివ్యంగంబు నిత్యేష్టానిష్టోపపత్తిస
మచిత్తత్వంబు మదననయ్యయోగనిశ్చలభక్తి వివిక్తదేశసేవిత్యంబు
జనసంగానక్తివిసర్జనం బధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వంబుఁ నత్సన్న్ధానార్థదర్శ
నం బనునిశ్చేతిగుణంబు లెప్పుడుసంగ్రహించు నష్టాదాత్మబ్రహ్మో
క్తసాక్షాత్కారవిచారాధికారియగు నింతనట్లుంగూడి వైరాగ్యశ
బ్దంబునకుఁ దాత్పర్యార్థం బింకబోధ్యస్వరూపం బెఱిగించెద నాక
ర్ణింపు మని యిట్లనియె.

123

టీ. అదియెట్లనినకా=వైరాగ్యమువలన సర్వమును గలుగుటయెట్లనఁగా, వినుము
మాలప్రకృతి=సృష్టివీతిసంహారకారణభూతగునానక్తి, అలవాలంబు=పాదు, సుఖ
దుఃఖంబులు, ఫలంబులు=పండ్లు, త్రిగుణంబులు=సత్త్వరజస్తమోగుణంబులు, మూలంబు

లు=పేరులు; ధర్మా...బులు=ధర్మము, అర్థ=ధనము (ఇని రెండవపురుషార్థము,) కామ=కామసుఖము (లేక, భోగములు), మోక్షంబులు=ముక్తి యనునాలుగుపురుషార్థములును, రసంబులు=గుడులు (లేక పాలు, సంసారవృక్షమునకు పాలు), పంచేంద్రియంబులు=జ్ఞానేంద్రియములును, ఉపహారులు=ఆకలి దప్పి దుఃఖము భ్రాంతి ముసలితనము మరణము అనునాణువులు, స్వభావంబులు, సప్తధాతువులు=రసము రక్తము మాంసము మేదస్సునిముకలు మబ్బు శుక్లము అను నేడును; పౌరలు, అష్టప్రకృతులు=పంచభూతములు మనోబుద్ధ్యహంకారములు అను నెనిమిది ప్రకృతులును, విలపంబులు=కోప్పులు, నవరంధ్రంబులు=నేత్ర శ్రోత్ర నాసికావక్త్ర పాయూపధ్వజరంధ్రములు తొమ్మిదియు, కోటరంబులు=తొట్టలు, దశవిధ ప్రాణంబులు=పంచప్రాణంబులును పంచోపప్రాణంబులును గలసి పదివాయువులును, పత్రంబులు=ఆకులు, శబ్దాదివిషయంబులు=శబ్దము మొదలగు నైదువిషయంబులును, పల్లనంబులు=చీగుడు, రాగ ద్వేషాదులు=రాగ=రాగము, (తన కున్న వాని ననుభవింపవలయు నను నభిలాష), ద్వేష=విరోధము, అగులు=మొదలగునవి, ఉపశాఖలు=చిలుగొమ్మలు, నానావిధకర్తృంబులు=అనేకవిధములగునవి, పుష్పంబులు=పూలు, జీవేశ్వరులు=ఆదిద్యాప్రతిభింబ మైనజీవుడును మాయాప్రతిభింబ మైనఈశ్వరుడును, పక్షులు=గాగలిగి=పక్షులుగాగలదై, మంది...బులు=మందిర=ఇల్లు, ఆరామ=తోటలు, క్షేత్ర=భూములు, పుత్ర=పుత్రులు, హిత=హితులు, కళత్ర=భార్య, బంధు=బంధువులు, మధ్యస్థ=(శత్రుత్వక్షిపితుచేయక మిత్రులైపోతము నేయక యూరకుండువాడు మధ్యస్థుడు) ఇట్టిమధ్యస్థుడును, ద్వేష్యజన=వైరులును, తీక్షణ=వాడియైన, చుక్కంటక=చెడ్డమండలతోను, తరు=చిన్నచిన్నచెట్లతోను (లేక, ముండలచెట్లతోను), గుల్మ=పొదలతోను (మొదలు బోచెలేనిచెట్లు గుల్మములనబడును —“అప్రకాండాస్తంబగుల్మై” అనియమరము.) లతా=తీగలతోను, సంకీర్ణంబులు=కూడియున్నదియును (లేక వ్యాపింపబడియున్నదియును), కామ...రంబులు=కామ=కామము (తనకు లేని పదార్థము కావలయు నని కోరుట), అది=మొదలైనవనెడు, చోర=దొంగలచేత (అనగా దొంగలించుటచేత), దుస్సంచారంబు=సంచరించుట కశక్యమైనదియు, రోగ...రంబు=రోగ = రోగములనెను, వ్యాఘ్ర=పులులచేత, భయంకరంబు=భయమును కలిగించునదియు, దుఃఖ...తంబు=దుఃఖమునెడు, దావానల=కొల్చిచ్చుచే, సమాన్వితంబు=అవిరింపబడినదియు, మృత్యు...స్తంబు = మృత్యు=మరణ మనెడు, సింహ=సింహముయొక్క (లేక సింహమువలనఁ గలుగు), భయ = భయముచే, గ్రస్తంబు = అవిరింపబడినదియు, జరా...తంబు=జరా = ముసలితనమునెడ, పిశాచ=పిశాచముతో, సమన్వితంబు = కూడినదియు, దైన్య...టంబు=దైన్య=దీనత్వమునెడు, పర్యత=కొండలచేత, సంకటంబు=ఇట్లుకైన

దియు, దురి...రంబు- గురిత=పాపము నెడు, రాక్షస=రాక్షసులచేత, ఘోరంబు =
భయంకరమైనదియు, తృష్ణ = ఆశయు నెడు, భీకర = భయంకరములైన, కాళోదర=
సర్పములచేత, సమాకులంబు=వ్యాపింపబడినదియు, హర్ష...అంబు-హర్ష=సంతోష
మనునట్టియు, అమర్ష=రోషమనునట్టియు, జంఘానిల=జంఘావాతముచేదూషితంబు=
దూషింపబడినదియు, స్వర్గ...నైన-స్వర్గ=స్వర్గ మనునట్టియు, నరక=నరకమనునట్టియు,
దుర్భాగ=తప్ప త్రోవలచేత, తిరోహిత=కప్పబడిన, అపవర్గ=మోక్షమనెడు, సత్సంగం
బును నైన=చక్కని త్రోవ గలది (లేక స్వర్గనరకములక బొందించుకర్తలనెడు తప్ప త్రో
వలచే మరుగుపఱుపబడిన మోక్షయార్గము. అనఁగా మోక్షమును బొందించుమార్గము
కలదియైన) మహామూలకాంక్షాంబునక=సంసారదుఃఖ మనెడునరకాంబున, గాడుపడి=
దిక్కుతెలియక, పుణ్యసాపవధేయుండు - పుణ్య=పుణ్యమునకు, పాప = సాపము
నకు, విధేయుండై = స్వాధీనుండై, జీవుడు=జీవుడు, అంతటక, తిరిగితిని, చీకా
కుపడి=వ్యాకులతం జెంది, ఎన్నోటక=ఎచ్చటను, విశ్రాంతిగానక = విశ్రమించు
టకు స్థలమును జూడలేక, విసివి, ముందరగాంచి = తనయెదుటఁ జూచి, అనంతం
బని="ఈసంసారారణ్యమునకుఁ గొనలేదు" అనియు, వెనుకఁజూచి = తనకు వెనుక
భాగమునందు తిరిగిచూచి, అవాదియని="ఈసంసారారణ్యమునకు మొదలులేదు"
అనియు, కలయంగమంగొని=అంతటంజూచి, అసాధ్యంబని=దీనినిసాధించుట (అనఁగా
దీనిని దాఁటుట యశక్యము అని,) తెలిసి=తెలిసికొని, మహా...డును మహాగాఢ=మి
గుల భారమైన, దుఃఖ=దుఃఖముతోను, భయ=భయముతోను, శోక=దిగులుతోను,
వ్యాకులిత=కలతఁ జెందిన, చిస్తుండును=మనస్సు కలవాఁడును, తాప...డును నై-తాప
త్రయ=ఆధ్యాత్మికాదితపములనెడు, అదిత్య = నూరులయొక్క ప్రదీప్త=తీక్షణమైన,
ఆతప = ఎండచేత, సంతప్తుండును నై = తాపము చెందినవాఁడై, అంతటక = పిదప,
నిరం...యలక = నిరంతర=దట్టము నైనట్టియు, నితాంత = అధికము లైనట్టియు,
ఆగమ=వేదకాస్త్రములనెడు వృక్షములయొక్క, ఛాయలక=నిడలను, ఆశ్రయించి=
పొంది. అనఁగా వేదకాస్త్రార్థములనెఱింగి), స్రక్పంచించి-స్రక్=పుష్పమాలికలు,
చందన=శ్రీగంధము, వనితా=స్త్రీలు, ధన=ధనము, ధాన్య=ధాన్యములను పశువులను
సంతాన=సంతానము, శయ్యా=పడక, నికేతన=గృహము, ఉద్యాన=ఉద్యానవనము,
ప్రముఖ=మొదలయిన, విషయ=విషయములను, సంపాదన=సంపాదించుటకు, సాధనం
బులైన=కారణము లైన, కృషి = న్యాయసాయము, వాణిజ్య=వర్తకము, సేవా=సేవ,
యాచా=యాచించుట, ఆది=మొదలైన, లౌకికకర్మంబులు=లోకవ్యవహారములును, పరి
హరించి=విడిచిపెట్టి, స్వర్గా...లైన-స్వర్గాది=స్వర్గము మొదలు, సత్కాంత=సత్కల్యాణ
కమువలకుఁగల, పరలోక=పరలోకములయందలి, విషయముఖ = విషయముఖములను,
సాధనంబులైన = సాధించునట్టి, నిత్యనైమిత్తికాదికర్మంబులు = నిత్యకర్మములైన

సంధ్యాపందనాద్గులును నైమిత్తికకర్తములైన శ్రాద్ధాదులును కామ్యకర్తములైన
 యజ్ఞాదులు మొదలగు నన్నిటిని (కామ్యకర్తలనగా ప్రత్యేకఫలముల సంపాదించుటకై
 చేయుంబడుయజ్ఞాదికర్తలు,) ఫలకాంక్షచేతదేవుక = ఫలమునుగోరిచేయుక
 (అనగా అనిత్యఫలములను కలిగిందునవి యగుటచేత లౌకికవైదిక కర్తలనన్నింటిని
 విడిచియు నావశ్యకములగుటవే నిత్యనైమిత్తికములమాత్ర మాచరించుచు), పరమేశ్వ
 రార్పణంబు గాక = పరమేశ్వరప్రీతిగా, ఆచరించి = చేసి, అపరమేశ్వరానుగ్రహం
 బువలనకా = ఆపరమేశ్వరుని యనుగ్రహమువలన (అనగా చిత్తశుద్ధివలన; చిత్త
 సిద్ధియే పరమేశ్వరానుగ్రహముని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాము,) పరిశుద్ధహృదయుం
 డై = నిష్కలచిత్తుండై, అమానిత్వంబు = అభిమానము లేకపోవుట, అదంభిత్వంబు =
 డంబము లేకపోవుట, అహింస = మనోవాక్కాయములచే బరులహింసించుటకుండుట,
 అర్హంబు = చక్కగ (అనగా వికారము లేవియు లేకుండ నిష్కలపటమైన చిత్తము
 తో నుండుట), త్సంతి = ఓర్పు, ఆచార్యోపాసనంబు = గురుసేవ, శౌచంబు =
 బాహ్యంతరశుద్ధి, స్థైర్యంబు = స్థిరచిత్తిము, ఆత్మవినిగ్రహంబు = ఇంద్రియజమును,
 ఇంద్రియార్థంబులవై రాగ్యంబు = ఇంద్రియవిషయములం వాశలేకపోవుట, అనహం
 కారంబు = అహంకారములేకుండుట, జన్మంబును, జన్మ = పుట్టుకయందును, మృత్యువు =
 మరణమునందును, జరా = ముసలితనమునందును, వ్యాధి = రోగమునందును, దుఃఖ = దుఃఖ
 మునందును (లేక జన్మములయందలి దుఃఖమునందు), దోష = దోషమును, అనుదర్శ
 నంబు = పలుమఱచించింతుటయును, పుత్ర...సక్తి = పుత్రులు, దార = భార్య,
 గృహ = ఇల్లు, ఆది = మొదలగువానియందు, అనాసక్తి = ప్రేమ లేకపోవుటయు,
 (అనగా 'ఇవి నామకావలయును' అనుతలంపు లేకపోవుటయు) అనభిష్పంగంబు = 'ఇవి
 నావి' అనునభిమానము లేకుండుటయు, నిత్య...త్వంబు = నిత్య = ఎల్లప్పుడును, ఇష్టానిష్ట =
 ప్రీయాప్రియములయొక్క, ఊపపత్తి = సంప్రాప్తయందు (అనగా ఇష్టానిష్టములు
 వచ్చినప్పుడు), సమచిత్తత్వంబు = రాగ ద్వేషములు లేక సమానమైన మనస్సు కలిగి
 యుండుట, వృదనన్యయోగ నిశ్చలభక్తియును-మతే = నాయందు, (పరమేశ్వరునియందు)
 అనన్యయోగ = రెండవతలంపు లేని (లేక, ఇతరదేవవిషయముకాని), నిశ్చలభక్తి = స్థిర
 భక్తియును, వివిక్తదేశ్యసేవిత్యంబు = వికాంతదేశనివాసంబును, జన...నంబు = జన =
 మనుష్యులతో, నంగ = కలసియుండుటయందలి, ఆసక్తి = ఆశను, విసర్జనంబు = విడుచు
 టయును, అధ్యా...త్వంబు = అధ్యాత్మజ్ఞాన = స్వస్వరూపవిజ్ఞానమునందునిత్యత్వంబు =
 స్థిరచిత్తము కలిగియుండుటయు, తత్త్వ...నంబు = తత్త్విజ్ఞాన = యథార్థస్వరూపజ్ఞానము
 యొక్క, అర్థదర్శనంబు = ప్రయోజనమును (అనగా మోక్షమును చూచుచుండు
 టయు, (అనగా మోక్షేచ్ఛయు), అనువింశతిగుణంబు = అనునట్టియిరువదిగుణములను,
 ఎప్పుడు సంగ్రహించుకొనవచ్చు సుపాదించునో, అప్పుడు, ఆత్మ...కారి-ఆత్మ =

తనకును, బ్రహ్మ=పర బ్రహ్మమునకుఁ గల, విక్రయ=సహజాభేదమును, సాక్షాత్=ప్రత్యక్షముగా, కార=చేయుటయందును (లేక చేసికొనుటయందును, విచార=దానినిగూర్చి విచారించుటయందును, అధికారి=అర్హుఁడు, అగుఁ, ఇంతవచ్చుంగూడి=అంతయుఁ గలసి, వైరాగ్యశబ్దమునకు=వైరాగ్యమునకు శబ్దమునకు, తాత్పర్యంబు, ఇంకఁ=ఇంక, బోధస్వరూపంబుక=జ్ఞానస్వరూపమును, ఎఱింగించెదఁ=జెప్పెదను, ఆకర్షింపుము= వినుము, అని, ఇట్లనియెఁ.

తా. “వైరాగ్యమే సర్వమునకు మూలము” అను విషయమును బాగుగా వివరించెదను వినుము. ఈసంసారారణ్యమునకు మూల ప్రకృతి మమకు. సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూలములు. సప్తధాతువులుపొరలు. పంచేంద్రియములూడలు. అష్టసక్ర్యతులు కొమ్మలు. షడూర్ములు (ఇదియే ఐశ్వర్యకారములు) స్వభావములు. ధర్మార్థకామమోక్షములు రసములు. రాగద్వేషాదు లుపకాళులు. శబ్దాదులు చిగుర్లు. పకలకర్మలును పుష్పములు. సుఖదుఃఖములు ఫలములు. జీవేత్సరలే వానిఁదెనుపక్షులు. ననరంధ్రములు తొట్టలు. ఇంద్రియతొటలు భూమి ధనము. మిత్రులు శత్రులు. బంధువులు మధ్యస్థులు అను మొదలగువారే ముండ్లు పొదలు వృక్షములు మొదలగునవి. ఆయురణ్యమున కామాదిబోదులనుంచరించుచుండురు. రోగములనుపులులుభయంకరములై యుండును. దుఃఖ మనుదావాగ్ని యేవై పున నై=ను ప్రజ్వలించుచునే యుండును. మృత్యు వను సింహ మెప్పుడు వంచుసంచరింపుచు వారికి భీతినిగలిగించుచుండును. ముసలితన మను పిశాచి యుం చెప్పుడును నివసించుచుండును. దీనత్వమనుపర్వతములచే నందలిమార్గము లన్నియును సంచారమున కశక్యములై యుండును. పాపములనురాక్షసు లతిభీకరులై యందు నిలిచియుండురు. ఆతయనుచోసర్పములెందుఁజూచిననుసంచరించుచుండును. ఎప్పుడు బుచ్చినను హర్ష శోకము లనెడు జంఘూరూనుతములు వీచుచుండును. అందు మోక్షమునకుఁ బోవుదిక్కునిమార్గముకలదు. గాని దానిని స్వర్గనరకమార్గములుకప్పి యున్నవి. ఆయురణ్యమున సంచరించువారు స్వర్గనరకమార్గములలోఁబడి మోసపోవుదురు కాని మోక్షమార్గమును గురుతింపఁజాలరు. జీవుఁడు ఈమహారణ్యమున నివల కావలకుఁదిరిగితిరిగి పుణ్యపాపపశకతుడై యెటుఁబోయిననువిశ్రాంతిఁ గానక చిహ్నుపడి కొంతకాలమునకును వినుకుఁజెందును. (అనఁగా “ఈసంసారము దుఃఖరూపము. దీనిని అనుభవించుటవలన నెన్నటికినిశ్రాంతిలేదు. కావున దీనిని విడువవలయును” అని తలంచుచు). ఇట్లుతలఁచి ముందుచూచినను వెనుకచూచినను యేవైపు పరికించినను వానికి త్రోవ దొరకదు. దానివలన “ఈఅరణ్యము నెట్లుదాటుటకును వీలులేకున్నది. ముందుచూచిన దీనియంతముకానరాలేదు, వెనుకఁజూచిననాదియుఁదెలియలేదు. ప్రక్కఁజూచిన దక్షి కానరాలేదు. దీనిని దాటుట యసాధ్యమై యున్నది. ఎట్లుదాటు

దునో కదా! అని మిగుల దిగులునొంది భయముఁజెంది మిగులకలతఁజెందినమనస్సుతో తాపత్రయ మనుసూర్యసంతాపముచేఁ గలుగుబాధతో క్రమమొందుచు వేదములను మహావృక్షములనిడ నాశ్రయించును. ఇదివఱకే విసికియున్నవాఁడు కావున స్త్రీలు ధనముతోటలు గృహములు మొదలగుసాంసారికభోగములను సంపాదించుటకు సాధనములైన కృషి వాణిజ్యదులను బరిపూర్ణముగాఁ బరిత్యజించును. శ్రమఁ జెందినవాఁడు మఱల దనకు శ్రమగలిగించినవాని గాని వానిసాధనములను గాని యొన్నటికిని గోరఁడు కదా. ఇట్లు తాకికర్తముల ఎదలి యావశ్యకము లగునిత్యమై త్రికములను భగవదర్పణముగా నాచరించును. ఇట్లాచరించుటవలన నాజీవునియందుఁ బరమేశ్వరసతు సమగ్ర హముకలుగును. దానివలన నాపురుషునికి (జీవునకు) క్రమక్రమముగా నమానిత్వాది గుణము లిరుపదియును గలుగును. అగుణము లన్నియు నెప్పుడు పరిపూర్ణములగునో అప్పుడే పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలుగును. ఈ ఇరుపదిగుణములకే కదా జ్ఞాన మని పేరు. వైని నిరూపించిన విసుకు లేకుండిన నీజ్ఞానము కలగదు. అవిసుకే వైరాగ్యము కావున నీవైరాగ్యము జ్ఞానమునకు ముఖ్యకారణము. వైరాగ్యముకలిగినపిదప నీజ్ఞానము (అనఁగా నమానిత్వాదిగుణములు కూడనప్రయత్నముగ నేవచ్చుననుట). స్పష్టమయ్యెను కదా. ఓపార్వతీ! ఇట్లు చెప్పి శ్రీరాముఁడు “బోధరూపము నెఱింగించెను” అని ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను. రసము రక్తము మాంసము మేదస్సు (ఇది చర్మమునకును మాంసమునకును నడుమనండునది) ఎముకలు మజ్జ (ఇది ఎముకలలో నుండుకొవ్వు) శుక్లము అను నీయేడును సప్తభూతులు అనఁబడును. ఆకాశాదిపంచభూతములును మనోబుద్ధ్యహంకారములు మూఁడును గలసి యష్టప్రకృతు లనఁబడును. ఉండుట పుట్టుట వృద్ధి నొందుట పరిణమించుట క్షీణించుట నశించుట యనునీయాఱును షడూర్తులు.

== బోధశబ్దార్థవివరణము. ==

అ. ఈవిధముగా వైరాగ్యస్వరూపమును వివరించి జ్ఞానోత్పత్తికారణవ్యాఖ్యాన పూర్వకముగ జ్ఞానరూపము నెఱింగించుచున్నాఁడు.—

జే. అట్టినుగుణాభిరాముఁడత్యాగిత్తోడ

శాంతిచిత్తండు గారుణ్యసాగరుండు

జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నుఁడైనగురుని

విషయభయభక్తులమర సేవించుననఘ!

124

టీ. అనఘ=ఓదోపరహితుఁడా! అట్టినుగుణాభిరాముఁడు=అట్టి = ప్రార్యోక్తమైన, నుగుణ=సద్గుణములే, అభిరాముఁడు=మనోహరుఁడైనవాఁడు, అత్యాగిత్తోడ=మిగులసంసారబాధకు వెఱచి, శాంతిచిత్తుండు=చిత్తశాంతిగలిగినట్టియు, కారు

ణ్యసాగరుండు=దయాసముద్రుడైనట్టియు, జ్ఞాన...డును=జ్ఞానముతో జ్ఞానము చేత, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముతోడను, సంపన్నుడును=కూడినట్టివాడను, విన=వినట్టి, గురునికొ=సద్గురుని, వినయభయభక్తులు=వినయ=వినయము, భయ=భయము, భక్తులు=భక్తి, అమరకొ=ఓప్పునట్లుగా, సేవించుకొ=సేవచేయును.

తా. ఓవోపరహితుడా ! ఆట్లమానిత్వాదిగుణములు గలపురుషుడు మిగుల శ్రద్ధాయుక్తుడై శాంతుడును కరుణాసముద్రుడు బ్రహ్మైక్యజ్ఞానతదనుభవనిష్ఠుడునగుసద్గురు నాశ్రయించును.

→ గురువేపరబ్రహ్మమనిబోధించుట ←

క. గురుఁ డజుఁడు గురుఁడు విష్ణుఁడు

గురుఁడు మహాదేవుఁ డఖిలగురుఁడుగురుఁడు స

ద్గురుఁడె పరబ్రహ్మం బని

గురుని నుపాసించు నతఁడు గురుతరభక్తి.

125

టీ. అతఁడు=అతిష్ఠ్యుఁడు, గురుఁడు=గురువు, అజుఁడు=చతుర్ముఖుఁడు, గురుఁడు, విష్ణుఁడు, గురుఁడు, మహాదేవుఁడు=రుద్రుఁడు, గురుఁడు, అఖిల=సమస్తమున కంటె, గురుఁడు=అధికుఁడు, సద్గురుఁడే, పరబ్రహ్మంబని=‘పరబ్రహ్మము’ అని, గురుతరభక్తికొ=అధికభక్తితో, గురునికొ=తనగురువును, ఉపాసించుకొ=ఉపాసనచేయును.

తా. ఇట్లాశ్రయించి బ్రహ్మవిష్ణుమహేశాది సర్వదైవంబులును తుదకు పరబ్రహ్మంబునుఁ గూడ గురువే యనియు గురువునకంటె నధికు లెవ్వరు నెందును లేరనియు నతిభక్తితో నాతని సేవించును.

→ గురుశీత్రావ ముఖ్యంబని చెప్పుట. ←

అని. ఇట్లు ప్రస్తావనమున “గురువే సర్వాధికుఁడు” అని తన యభిప్రాయము నెఱింగించి ఇప్పుడు గురుశీత్రావయే జ్ఞానసాధనము.” అని చెప్పుచున్నాడు.—

సీ. గురుపదాంభోజముల్ గొలువత కల్గునే

ప్రవిమలవైరాగ్యభాగ్యమహిమ

గురుపాదతీర్థంబు గ్రోలక కల్గునే

జ్ఞానవిజ్ఞానయోగానుభవము

గురుసుప్రసాదంబుఁ గొనకున్నఁ గల్గునే

ప్రతిలేనిచిత్తవరతిసుఖంబు

గురుతత్త్వమాత్మఁ గన్గొనకున్నఁ గల్గునే

నిరతిశయం బైనవరమపదము

తే. అట్లు గాఢ్రున విద్యార్థి యైనయోగి
 వినయభయభక్తులెదలోనఁ బెనఁగొనంగ
 నలచతుర్విధశుశ్రావ లాచరించి
 కొనుచు ననిశంబు గురువులఁ గొలుచు ననఘ.

126

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా, గురుపదాంభోజములు = సద్గురునిపాదపద్మంబులును, కొలువక=సేవింపక, ప్రవి...పహిమ=ప్రవిమల=పరిశుద్ధమయిన, వైరాగ్యమవైరాగ్యమనెడు, భాగ్యమహిమ=అదృష్టము, కల్గునె=దొరకునా, గురుపాదతీర్థంబుకొనుచు=సద్గురువుయొక్క, పాద=పాదములయొక్క, తీర్థంబుకొ=జలమును, క్రొలకే=పానముచేయక, జ్ఞాన...భవము=జ్ఞాన=జ్ఞానముయొక్కయు, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముయొక్కయు, యోగ=నిర్వికల్పసమాధియొక్కయు, అనుభవము, కల్గునె=సంభవింపనా? గురును ప్రసాదంబు=సద్గురు ప్రసాదమును, కొనకున్నకొ=భరింపకుండున, ప్రతి...సుఖంబు. ప్రతిలేని=సాటిలేని, చిత్తోపరతీసుఖంబు=చిత్తశాంతి, కల్గునె, గురుతత్త్వముకొ=గురునియథార్థరూపమును, అత్తకొ=తనయందు, కన్గొనకున్నకొ=తెలిసికొన కుండిన, నిరతిశయంబు=సర్వాధికమైన, విసపరమపదము=అయినట్టిమోక్షము, కల్గునె=దొరకునా, అట్లుగావునకొ=కాఁబట్టి, విద్యార్థియైనయోగి-విద్యార్థియైన=బ్రహ్మజ్ఞానమునుగోరు, యోగి=రాజయోగి, వినయభయభక్తులు-వినయ=విషయము, భయ=భయము, భక్తులు=భక్తి, ఎదలోనకొ=చుననునందు, పెనగొనకొ=అభివృద్ధియగుచుండఁగా, అల...పలు-అల=చతుర్విధస్థానాంగభావార్తరూపములైన (వీనిలక్షణములను శ్రధమాశ్వాసమున వివరించియున్నాము), శుశ్రావలు=గురుసేవలను, ఆచరించి=చేసి, అనిశంబు=ఎల్లప్పుడు, గురువులకొ, కొలుచుకొ=సేవించును.

తా. గురువునకు ననుస్మరింపకున్న నిర్మలవైరాగ్యము దృఢము కానేరదు. బ్రహ్మజ్ఞానంబును తదనుభవంబును సమాధినిష్ఠయు గురుపాదతీర్థమును పానము జేయుకనున సమకూరిదు. గురుప్రసాదము నంగీకరింపకున్న సాటిలేని యాచిత్తశాంతిసుఖము దొరకదు. గురుని యథార్థసర్వరూపమును జెలిసికొనకున్న సర్వాధిక మగుమోక్షముఁ జూండుట కశక్యము. పర్యంబును గురునియనుగ్రహమువలననేకాని చేకూరదు కదా. ఓదోషరహితుఁడా! ఈకారణమువలన బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరుయోగి గురువు నాశ్రయించి వినయభయభక్తులు మెలయ చతుర్విధశుశ్రావల నాచరించుచు సేవించును.

క. వారలయుపదేశముచే, దారకసాంఖ్యామనస్కృతత్వాత్తత్కమా
 శ్రీరాజయోగమార్గం, బారూఢముగా నెఱుంగు నంతట ననఘ! 127

టీ. అనఘ=పాపరహితుఁడ, అంతభక్త=పిదప, వారలయుపదేశముచేకొ-వారల=అగురువులయొక్క, ఉపదేశముచేకొ=ఉపదేశమువల్లను, తారకసాంఖ్యామనస్కృతత్వా

త్త కమా = తారక సాంఖ్యామనస్కరూపమయిన, శ్రీ రాజయోగ మార్గంబు - శ్రీ = సంపద్యుక్త మైనట్టియు, రాజ = సర్వయోగములలో నుత్తమమైనట్టియు, యోగ = జ్ఞానయోగముయొక్క, మార్గంబు = ప్రోవసు, ఆరూఢముగాక = చక్కగా; ఎఱుంగుక = తెలిసికొనుము.

తా. ఓదోపరహితుఁడా! ఇట్లు సేవించుచుండి వారియనుగ్రహమును సంపాదించును. అప్పుడు వారును తారక సాంఖ్యామనస్కరయోగముల గ్రహముగ నుపదేశింతురు. ఇట్లు వారియుపదేశమువలన రహస్యార్థముల నన్నింటి నాపురుషుఁ డెఱుంగును.

— మహావాక్యార్థవివరణము, —

అవ. ఇట్లు శిష్యునియభివృద్ధిప్రకారం బెఱింగించి గురుతయుపదేశము నభివర్ణించుచున్నాఁడు. —

మ. క్రమ మొప్పార నహంపదంబునకు నీకాయేంద్రియప్రాణచిత్తమనోహంకృతిబుద్ధిరూపజడజాతం బెల్ల వాచ్యార్థ మాద్యము నచ్చిత్సఖరూపమై తనరు శుద్ధవ్రత్యగాత్మప్రకాశము లత్యైర్థము వేదశాస్త్రగరహస్యం బింశ నిక్కం బగుకా. 128

టీ. క్రమమొప్పారక = క్రమముగా, అహంపదంబునకుకా = 'అహం బ్రహ్మసి' అనుమహావేదమహావాక్యమునందలి అహంపదమునకు, ఈకాయే... జాతంబు-శ్చ, కాయ = శరీరములు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, ప్రాణ = ప్రాణములు, చిత్త = మనస్సు (లేక సంకయాత్త కమయిన యంతఃకరణము), మనః = మనస్సు (ఇది సంకల్పాత్త కమైన యంతఃకరణము), అహంకృతి = అహంకారము, బుద్ధి = బుద్ధి, రూప = అనునదియే స్వరూపముగాఁగల, జడ = జ్ఞానశూన్యమైన ప్రపంచపదార్థముయొక్క, జాతంబెల్లకా = సమూహమంతయును, వాచ్యార్థము = చెప్పఁదగినయర్థము, అద్యము = అనాది యైనట్టియు, నచ్చిత్సఖరూపమై = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమునగుచు, తనరు... శమ్ము-తనరు = ఒప్పుచున్న, శుద్ధ = పరిశుద్ధమయిన, ప్రత్యక్ = కూటస్థుఁడైన, అత్తప్రత్యాశము = స్వప్రకాశమే, అత్యైర్థము = ఊహించి నిర్ణయింపఁదగినయర్థము, వేదశాస్త్రగరహస్యంబు = వేద = వేదములయందును, శాస్త్రగ = శాస్త్రములయందునున్న, రహస్యంబు = రహస్యార్థమిదియే, ఇంత = ఈ చెప్పఁబడినదంతయు, నిక్కంబగుకా = యథార్థము.

తా. వారు 'అహం బ్రహ్మసి' అనుమహావాక్యమున కర్థము నీరీతి నుపదేశింతురు. 'అహం = నేను' అనుపదమునకుశరీరము ఇంద్రియమును ప్రాణము బుద్ధి మనస్సు అహంకారము అనుమొదలగువానియొక్క సమూహము వాచ్యార్థము. (అనఁగా: సర్వజనుల చేతను, సామాన్యముగా విచారశూన్యదృష్టితోఁ జెప్పఁబడు నర్థము. వీనికన్నిటికిని

సాక్షియగు కూటస్థుఁడు లత్యైర్థము (అనఁగా: విచారణచేసి నిర్ణయింపఁదగినయర్థము. ఇది సత్యముగ నేదకాస్త్రములు బోధించునర్థము. ఇదియే సర్వసార మగునంశము.)

క. సర్వము వాచ్యార్థము త, త్వర్వాధిష్ఠానశుద్ధచైతన్యము చి

తూర్వకలత్యైర్థము ను, సర్వతపినుతఃపినుము బ్రహ్మపదమునకరయన్.

టీ. సుపర్వవినుత-సుపర్వ=దేవతలచే, వినుత=స్తోత్రము చేయఁబడినవాఁడా, వినుము. బ్రహ్మపదమునకుఁ బ్రహ్మశబ్దమునకు, అరయన్=విచారింపఁగా, సర్వము=సర్వప్రపంచము, వాచ్యార్థము = చెప్పఁదగినయర్థము. తత్త్వర్వాధిష్ఠానచైతన్యము-తత్=ః, సర్వ=సమస్తమునకును, అధిష్ఠాన=ఆధారభూతుఁడైన, శుద్ధ=నిర్మలమైన, చైతన్యము=జ్ఞానరూపమగు బ్రహ్మము, చిత్తూర్వకలత్యైర్థము=వివేకముచే విచారించి నిర్ణయింపఁదగిన యర్థము.

తా. దేవతలచేతఁ గూడ వినుతింపఁబడునోయాంజనేయా! “బ్రహ్మ పరబ్రహ్మము” అనుపదమునకుఁ గూడ సర్వప్రపంచము, వాచ్యార్థము. ఆప్రపంచమున కాధారభూతుఁడైన శుద్ధచైతన్యస్వరూపుఁడు లత్యైర్థము.

తే. ఉభయవాచ్యార్థములతోడ నొప్పుచున్న

యుభయలత్యైర్థముల కైక్య మొదవ దట్లు

గాన వాచ్యార్థముల రెంటిఁ గడకుఁ ద్రోచి

యనయ లత్యైర్థ మొకటిగా నెఱుంగవలయు.

180

టీ. ఉభయవాచ్యార్థములతోడఁ-ఉభయ=ఈచెప్పినరెండు, వాచ్యార్థములతోడఁ=వాచ్యార్థములతో, (అనఁగా: విచారరహితముగు దశయం దూరక చెప్పఁదగిన యర్థములగు దేహదులతో), ఒప్పుచున్న=కూడియున్నచో, ఉభయలత్యైర్థములకుఁ=ఉభయ=రెండువిధములయిని, లత్యైర్థములకుఁ=విచారముచే నూహింపఁదగినయర్థములకు, (అనఁగా: కూటస్థబ్రహ్మలతో) ఐక్యమొదవదు=ఏకత్వముసిద్ధింపదు, అట్లుగానఁ=కాఁబట్టి, వాచ్యార్థములరెంటఁ=రెండువాచ్యార్థములను, కడకుఁద్రోచి = తొలఁగించి, ఎనయన్=ఒప్పునట్లుగా, లత్యైర్థములు=లత్యైర్థము లైనకూటస్థబ్రహ్మలు, ఒకటిగాఁ=అభిన్నములుగా, ఎఱుంగవలయున్=తెలిసికొనవలయును.

తా. ఇక “అస్మి ఆయయన్మను. (అనఁగా: నేనును బ్రహ్మంబు నొక్కటియే)” అనుపదమునకు జీవబ్రహ్మైక్యమే; లేక కూటస్థబ్రహ్మైక్యమే యర్థ మగు ననట స్పష్టము. అట్టియైక్యము వాచ్యార్థరహితము లగులత్యైర్థమునకుఁ గలుగఁగోరదనటయు సుప్రసిద్ధము. కావున నవిచారభూత్యైర్థము లగు వాచ్యార్థముల నివేదించి లత్యైర్థముల రెంటి నిమాత్రమే యంగీకరింపవలయును.

సీ. అద్వితీయ ప్రత్యగాత్మండ నగునేను
 బరిపూర్ణ నిర్గుణ బ్రహ్మమగుదుఁ
 బరిపూర్ణ నిర్గుణ బ్రహ్మంబె యద్వితీ
 య ప్రత్యగాత్మండ నైననే న
 టంచునీరీతి నహం బ్రహ్మపదముల
 వాచ్యార్థముల నెల్ల నదలి శుద్ధ
 లత్యోర్థములఁ గొని లక్షణచేఁ దత్త్వ
 దన్యోన్యసమరసై క్యంబు గనుట

తే. 'యస్మి' యనుపదమున కర్థ మగును గాన
 నిష్కహావాక్యతాత్పర్య మిట్లు సద్దు
 రుప్రసాదంబువలన నిఘాఢముగ న
 బాధకంబుగ నెఱుఁగుట బోధ మనఘ !.

131

టీ. అనఘ=ఓదోపరహితుఁడా ! అద్వితీయ...త్తుండక-అద్వితీయ = రెండవ
 పదార్థము లేని (అనఁగా: ఏకరూపుఁడయిన), ప్రత్యగాత్మండక=కూటస్థుఁడను, అగు
 నేను=అయినట్టి నేను, పరి...గురుక-పరిపూర్ణ=సంపూర్ణమైన, నిర్గుణ=గుణశూన్యమైన,
 బ్రహ్మమగుదుక=పర బ్రహ్మమైయున్నాను. పరి...బ్రహ్మంబె=పరిపూర్ణ, నిర్గుణ, బ్రహ్మం
 బె, అద్వి...నేను. అద్వితీయ, ప్రత్యక్, ఆత్మఁడనైన నేను=జీవుఁడనైన నేను, అటంచుక
 =అని, ఈరీతిక=ఇట్లు, అహం బ్రహ్మపదముల వాచ్యార్థములక- 'అహం=నేను' అను
 పదముయొక్కయు, బ్రహ్మ=పర బ్రహ్మము అనుపదముయొక్కయు, వాచ్యార్థములను
 (అనఁగా: దేహగులును సర్వప్రపంచమును), వదలి=విడిచి (అనఁగా: వివేకదృష్టిచే
 నిరాకరించి), శుద్ధలత్యోర్థములక=నిర్మలమైన లత్యోర్థములను (అనఁగా: కూటస్థ బ్రహ్మ
 లను), కొని=గ్రహించి, లక్షణచేక=లక్షణావృత్తిచేత, తత్త్వ=ఆయాకూటస్థ బ్రహ్మ
 లకు, అన్యోన్య = పరస్పరముగల, సమరస=సమానమైన, ఐక్యంబు=స్వభావసిద్ధమైన
 యేకత్వమును, కనుట=తెలిసికొనుట, అస్తి యనుపదమునకుక- 'అస్తి=అయితినీ' అను
 పదమునకు, అర్థమగుక=అర్థమైయున్నది, కానక=కాబట్టి, ఇష్టహావాక్యతాత్పర్యము
 = 'అహం బ్రహ్మస్మి' అను మహాకార్యముయొక్క తాత్పర్యార్థమును, ఇట్లు=పైచెప్పిన
 విధముగా, సద్గురుప్రసాదంబువలనక=సద్గురుని యనుగ్రహమువలన, నిఘాఢముగక
 =స్పష్టముగా, అబాధకంబుగక=బాధలేకుండ (అనఁగా: భంగములేకుండ స్థిరంబు
 గా), ఎఱుఁగుటక=తెలిసికొనుట, బోధము=జ్ఞానము.

తా. "అద్వితీయకూటస్థుఁడ నగు నేనేను సర్వపరిపూర్ణ బ్రహ్మము. ఆ సర్వపరిపూర్ణ
 బ్రహ్మమే నేను" అని విదప (అనఁగా: వాచ్యార్థముల నిశ్చయించి లత్యోర్థముల నంగీక

రించిన పిదపు ల్లక్షణావృత్తిచే (అనఁగా: జహదజహల్లక్షణచే) సమరసైక్యమును గ్రహించి యనుభవింపవలయును. (జహదజహల్లక్షణయును మహావాక్య తాత్పర్యార్థమును నిర్ణయించువిధంబును ద్వితీయాశ్వాసమున సవిమర్శముగా వివరించియున్నాము). ఇట్టియైక్యమే 'అస్తి' అను పదమున కర్థము. కావున సమహావాక్యార్థమును గురూప దేశపూర్వకముగా నెఱిగి శ్రుతియైక్యనుభవములమూలమైన నిర్ణయించుకొనుటయే 'బోధము' అనంబడును. ఓదోషరహితుఁడా ! ఇదియే జ్ఞానముయొక్క స్వరూపము. దీనికి వైరాగ్యమే మూలమనుట (అనఁగా: వైరాగ్యము దృఢముగాఁ గలిగిన సీబోధము తనంత నదియే నచ్చుననుట. ఇంతకుముందే వివరించియున్నాము కదా).

అవ. ఇట్లు గురూపదేశమును వివరించి ప్రస్తుత మనుభవమును బ్రకటించుచున్నాఁడు.—

క. నిత్యముగా దేహాత్మ, ప్రత్యయ మజ్ఞానకు గల్లుపరిపాటిఁ దగం
బ్రత్యగభిన్నబ్రహ్మ, ప్రత్యయ మొప్పారవలయుఁ బండితున కిలఁ.132

టీ. అజ్ఞానము=అజ్ఞానికి, నిత్యముగా=సర్వకాలములయందును, దేహాత్మ ప్రత్యయము=దేహ=దేహమే, అత్మ=జీవుఁడు, ప్రత్యయము=అనుభ్రాంతిజ్ఞానము, కల్లుపరిపాటి=కలుగునట్లు, పండితునకు=జ్ఞానికి, ఇల=ఈధూమియందు, ప్రత్యగభిన్న=కూటస్థునికంటె వేఱుకాని, బ్రహ్మ ప్రత్యయము, పరబ్రహ్మమనే 'నేను' అను తత్వజ్ఞానము, తగఁ=ఒప్పునట్లుగా, ఒప్పారవలయు=అభివృద్ధి చెందవలయును.

తా. లోకమున నజ్ఞాను లగువారు 'దేహమే నేను' అని యెట్లు సామాన్యముగాఁదలంతురో అట్లే బ్రహ్మజ్ఞాని యగువాఁడు 'కూటస్థునకంటె భిన్నుఁడు కాని బ్రహ్మమేనేను' అని తలంచును. పైన నిరూపింపఁబడిన యధికారి సంపూర్ణ మగువైరాగ్యమునుసంపాదించి దానివలనఁ బూర్వోక్తజ్ఞానము (అనఁగా: మహావాక్యతాత్పర్యజ్ఞానమునార్జించి యిట్టి యనుభవమును బొందును). ఇదియే జ్ఞానమునకు ఫలము. ఈ నిశ్చయముకలిగిననే కాని పురుషుఁడు కృతార్థుఁడు కానేరఁడు.

తే. ఇదియే బోధప్రకార మౌనిక నీకు
నుపరతివిధంబు వినిపింతు నొనర వినుము
ఉత్తమోత్తమమై యొప్పుచి త్తశాంతి
బ్రహ్మవిద్యాగమనమునకు ఫలమువత్స!

133

టీ. ఉత్తమ=పుత్ర! ఇదియే=పైనఁజెప్పినదియే, బోధప్రకారము=బోధలక్షణము, బోధ=వి యొప్పుది, సీతుక, ఇంక=ఇంక పైన, ఉపరతిసుఖంబు=ఉపరతిసౌఖ్యమును గూర్చి, వినిపింతుక=తెలియజేసెదను, ఒనరక=ఒప్పునట్లుగా, వినుము, ఉత్తమోత్తమమై = సర్వసుఖములలోను శ్రేష్ఠమై, ఒప్పుచి త్తశాంతి=ఒప్పు=ప్రకాశించు

చున్న, చిత్తశాంతి=చిత్తశాంతి, బ్రహ్మవిద్యాగమమునకుఁ-బ్రహ్మవిద్యా=బ్రహ్మజ్ఞానము, అగమమునకుఁ=వచ్చుటకు, ఫలము, ఔ=అయియున్నది.

తా. ఓపుత్రా! బోధమునుగూర్చి సర్వము నెఱింగించితిని. వైరాగ్యము బోధమైనంతమాత్రముననే బోధ యెట్లు స్వయముగజనించునదియు వివరించితిని. ఇక నుపరతిని గూర్చి తెల్పెదను. ఉపరతి యనఁగా జిత్రశాంతి. అదియే బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ఫలము.

అవ. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి యాయుపరతినిఁ బ్రశంసించుచున్నాఁడు.—

చ. ఉపకృతిదానభోగముల కొప్పనిమర్త్యునికల్పిశీల మె

ల్లపుడును లేనివిప్రు నిగమాధ్యయనంబును నెమ్మనంబునఁ

విపులనమంబు కైకొననివీరతపస్వితపంబు నింద్రియా

ద్యుపరతిసౌఖ్యముం గననియోగివివేకము రిత్తయారయఁ.

14

టీ. ఉప...లకుఁ-ఉపకృతికి=పరోపకారమునకు, దాన=దానము చేయుటకును, భోగములకుఁ = స్వానుభవమునకును, ఒప్పనిమర్త్యునికల్పి-ఒప్పని=రానట్టి, మర్త్యుని=మనుష్యునియొక్క, కల్పి=సంపదయును, శీలము=సదాచారము, ఎల్లపుడును=ఎప్పటికిని, లేనివిప్రుని నిగమాధ్యయనంబును-లేని=లేనట్టి, విప్రుని=బ్రాహ్మణునియొక్క, నిగమ=వేదములయొక్క, అధ్యయనంబును=పాఠమును, నెమ్మనంబునఁ=మనస్సునందు, విపులనమంబుఁ-విపుల=అధికమగు, శమంబుఁ=శాంతిని, కైకొననివీరతపస్వితపంబును-కైకొనని=అంగీకరింపని, వీరతపస్వి=మహాదీక్షతో కూడియున్న హానియొక్క, తపంబును=తపస్సును, ఇంద్రియాద్యుపరతిసౌఖ్యముఁ-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, అది=మొదలగువానియొక్క, ఉపరతి=శాంతియనెడు, సౌఖ్యముఁ=సుఖమును, కననియోగివివేకము-కనని=పొందని, యోగి=రాజయోగియొక్క, వివేకము=జ్ఞానంబును, ఆరయఁ=విచారింపఁగా, రిత్త=నిరర్థకంబు.

తా. విచారింపఁగా పరోపకారమునకును దానమునకును స్వానుభవమునకు నుపయోగింపనిధనికుని ధనమువలె నాచారహీనుఁడగు బ్రాహ్మణుని వేదాధ్యయనముమాడ్కి శాంతిలేని మునీశ్వరునితపముచందమున చిత్రేంద్రియశాంతి (అనఁగా; నుపరతి) యను సౌఖ్యమునుఁ జెందనిరాజయోగి యోగాభ్యాసముకూడ నిరర్థకమే.

సీ. వేదశాస్త్రంబులు వివరించి బుధులచే

జదివింపవచ్చుదాఁ జదువవచ్చు

యజ్ఞదానతపంబు లధికారిజనముచే

చేయింపవచ్చుదాఁ జేయవచ్చు

నిలలోనఁ గలతీర్థముల కేగ నన్యల్ల

బోధింపవచ్చుదాఁ బోవవచ్చు

సప్తాంగయోగవిద్యల నార్యుఁడు నుప

దేశింపవచ్చు సాధింపవచ్చుఁ

తే. గాని యెవ్వరి కైన విజ్ఞానయోగ

గతిని దేహేంద్రియము లరికట్టి మనము

నాఁగి యంతర్ముఖముఁ జేసి యనవరతము

నిశ్చలసమాధినిష్ఠ చే నిలువరాదు.

135

టీ. కలతీర్థములకుఁకాకల=ఉన్న, తీర్థములకుఁ, ఏగఁ=పోవుటకు, బోధింప
వచ్చుఁ=బోధచేయవచ్చును, తా=బోధవచ్చుఁ=స్వయముగాపోవచ్చును, అన్యులకు,
అష్టాంగయోగవిద్యలకుఁ-అష్ట=ఎనిమిదియగు, అంగ = యమనియమాద్యంగాములతోఁ
గూడిన, యోగ=యోగములయొక్క, విద్యలకుఁ=విద్యలను, ఉపదేశింపవచ్చుఁ, సా
ధింపవచ్చుఁ=తానుస్వయముగా కూడనాచరింపవచ్చును, కాని=అయినను, ఎవ్వరి
కైనఁ=ఎవ్వరికైనను, బుధులచేఁ=పండితులచే, వేదకాస్త్రంబులు-వేద=వేదము
లును, కాస్త్రంబులు=కాస్త్రంబులును, వివరించి=వివరించి, తాఁ=తాను, చదివిం
పవచ్చుఁ=చదువునట్లు చేయవచ్చును. చదువవచ్చుఁ=స్వయముగా కూడ నభ్యసించు
వచ్చును, అధికారిజనముచేఁ=తగినవారిచేత, యజ్ఞదానతపంబులు-యజ్ఞ=యజ్ఞము
లను, దాన=దానములను, తపంబులు = తపస్సులును, చేయింపవచ్చుఁ=చేయు
నట్లు చేయవచ్చును, తా=జేయవచ్చుఁ, అన్యులకుఁ = ఇతరులను, ఇలలోనఁ = భూ
మిలో, విజ్ఞానయోగగతిఁ- విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానమనెడు, యోగ=యోగముయొక్క,
గతిఁ=రీతిచేత, దేహేంద్రియములు-దేహ=దేహములను, ఇంద్రియములు=ఇంద్రియ
ములను, అరికట్టి=నిరోధించి, మనముఁ=మనస్సును, అఁగి=నిర్బంధించి, అంతర్ముఖ
ముఁజేసి = బాహ్యవృత్తులనుండిమఱించి, అనవరతము=ఎల్లప్పుడును, నిశ్చలసమాధి
నిష్ఠచేఁ-నిశ్చలసమాధి=చలనములేనిసమాధియొక్క, నిష్ఠచేఁ=స్థితిచేత, నిలుపరాదు=
నిలుపుట యశక్యము (సర్వకార్యములకంటె మనోనిగ్రహము దుష్కరమని
భావము).

తా. మఱియు వేదకాస్త్రదుఃఖిన్యులకు బోధించుటయొక దా నభ్యసించుట
యొకగూడ సాధ్యమైనవనియే. యజ్ఞదానతపోరూపము లైనకర్మలఁదగినవారలచే
నాచరింపఁజేయుటయొక స్వయముగా నాచరించుటయును సులభమే. “పుణ్యతీర్థములకు
నవశ్యముగఁ బోవలయును” అని పరులకుబోధ చేయుటయును స్వయముగా నట్లాచ
రించుటయును శక్యమే. యమనియమాద్యష్టాంగయోగము లగుయోగములఁ బరులకు
బోధించి వారిచేత ననుష్ఠింపఁజేయవచ్చును. తాను సాధింపవచ్చును. ఇట్లేన్నికార్య
ములనైనను జేయఁగలిగియున్నను ఇంద్రియముల నిగ్రహించి మనస్సును నిరోధించి

లోనికిఁ ద్రిప్పి సర్వకాలములందును నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుండై నిల్చుట (అనఁగా: సుపరతినిఁ జెందుట) యెట్టివారికైన నశక్యము.

క. చిత్రేంద్రియోపరమము ను, హత్తర మిది యెల్లవారి కబ్బదు వినుమా
యు త్తనునశగలిగినవి, ద్వత్తముఁ డతిదుర్లభుఁడునదామన్తయుఁడు.

టీ. వినుము, చిత్రేంద్రియోపరమము-చిత్ర = మనస్సుయొక్కయు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములయొక్కయు, ఉపరమము = శాంతి, మహత్తరము = మిగుల శ్రేష్ఠమైనది (లేక అసాధ్యమయియున్నది), ఇది = ఈచిత్రశాంతి, ఎల్లవారికిఁ = అందఱకును, అబ్బదు = దొరకదు, అయ్యత్తమదశ = ఈయుత్తమస్థితి, కలిగినవిద్వత్తముఁడుకలవిద్వాంసుఁడు, అతిదుర్లభుఁడు = మిగులకష్టముతో కాని దొరకఁడు (కోటిమందిలో నొక్కఁడయిన నుండఁ డనిభావము). సదామన్తయుఁడు = ఎప్పుడును అవిద్వాంసుఁడు నాస్వరూపముతోనే యుండును.

తా. చిత్రేంద్రియశాంతి (అనఁగా: సుపరతి) యందఱకును దొరకదు. ఇది మిగుల గొప్పది. ఈయుపరతి యెవ్వరికి నుండునో వాఁడు దుర్లభుఁడు. అట్టివానికిని నాకును రామునకు (పరబ్రహ్మనకును) గొంచెమైనను భేదము లేదు. వానిని బ్రతివారును బరమేశ్వరునివలెఁ బూజింపవలెను.

తే. కొందఱాత్మ తత్త్వము నెఱుంగుదు మటంచు

గర్వలై నిక్కి చిత్రనిగ్రహము లేమి

నుపరతి నుఖంబు: గానక విపులవిషయ

రాగలోలతఁ జెడుదు గూరక మహత్త్వ !.

13/

టీ. మహత్త్వ = గొప్పబుద్ధిగల అంజనేయ! కొందఱు, ఆత్మ తత్త్వముఁ = పరబ్రహ్మస్వరూపమును, ఎఱుంగుదుమటంచుఁ = తెలిసికొన్నామని, గర్వలై = గర్వించి, నిక్కి, చిత్రనిగ్రహము లేమిఁ = చిత్రజయము లేకుండుటవలన, ఉపరతినుఖంబుఁ = చిత్రశాంతినుఖమును, కానక = పాండక, విపులవిషయ రాగలోలతఁగ్గి విపుల = అధికములైన, విషయ = శబ్దాదులయందలి, రాగ = కోర్కెచేత, లోలతఁ = చంచలులై, ఊరక = నిరర్థకముగా, చెడుదురు = చెడిపోవుదురు.

తా. ఓగొప్పబుద్ధిగల యాంజనేయ! కొందఱు “మేము పరబ్రహ్మము నెఱుంగుదుము” అని గర్వించి తగినంతమనోనిగ్రహము లేకపోవుటచే నుపరతినుఖమును జెందలేక నిరర్థకముగా చెడిపోవుచున్నారు.

తే. జ్ఞానవిజ్ఞానయుతుఁ డయ్య నంతతంబు

నాత్మభావన లేకున్న యతనియింద్రి

యంబుల్లు మనంబు తమకు వశంబుచేసి

విషయసుఖములచవిఁ జూపి వెతలఁ బెట్టు.

138

టీ. జ్ఞాన...డయ్యుక్=జ్ఞాన = పరోక్షజ్ఞానముతోను, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞానముతోను, యుతుడయ్యుక్=కూడియండియును, సతతంబుక=నిల్లప్పుడును, ఆత్మభావన=నిర్వికల్పసమాధి (ఆనందా క్షాంతియందు పరబ్రహ్మమని భావనముచేయుట), లేకున్న యతనియింద్రియంబులు=లేనివానియింద్రియములను, మనంబు=మనస్సు, తమకు వశంబుచేసి=ఆపురుషునిఁ దమకు స్వాధీనుని జేసికొని, విషయసుఖములచవిక=విషయసుఖముల=విషయసుఖములయొక్క, చవిక=రుచి, చూపి = కనుపఱచి, వెతలఁ పెట్టుకో = కప్ప పెట్టును.

తా. మఱియు పరోక్షపరోక్షజ్ఞానములు గలపురుషుఁడైనను చిత్తమును నిగ్రహించి సర్వకాలములయందును నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుడై యుండవలయును. అట్లుండక పోయిన ననాదియగువిషయాభిలాష లేక “విషయములే సుఖకరములు” అనుతలంపుతోలగదు. దీనినిబట్టి యింద్రియమును మనస్సును వానికి స్వాధీనములు కావు. దీనిచే వాఁడు మిగులఁ గప్పపడును. కావున నెట్టివానికైన నుపరతిసుఖము నొందుట. (లేక సంపాదించుట) యవశ్యకము.

— సుస్థితప్రజ్ఞానీలక్షణము. —

అవ. ఇట్లు ఉపరతిప్రాముఖ్యతను చెల్పి తత్త్వియాపనిరూపణపూర్వకముగ స్థితప్రజ్ఞానియునికి నభివర్ణించుచున్నాఁడు. —

నీ. అట్లు గావున సింద్రియమనంబుల నజస్ర.

మాత్మభావనచేత నాఁగఁబట్టి

యంతర్ముఖములుగా నలరించి యామీఁదఁ

గామాదిశత్రువర్గము నడంచి

విమలపోధాకారవృత్తిచే గేవల

పరిపూర్ణతత్త్వరూపంబుఁ గాంచి

యానందమూర్తియై యఖిలంబుఁ దనయందు

సమయిరిల్లి చిత్తవిత్రాంతి నొడి

తే. యెఱుకమఱిపులఁ బొరయనియెఱుక యైన

వరమపురుషుండు సుస్థితప్రజ్ఞఁ డన గు

ణత్రయాతీతుఁ డన నమనస్కరాజ

యోగనిద్రానమేతుఁడై యుండు ననఘ!

139

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా! అట్లుగావునఁ =కొఁబట్టి, ఇంద్రియమనంబు
 లఁ-ఇంద్రియ=ఇంద్రియములను, మనంబులఁ=మనస్సును, అజస్రము=ఎల్లప్పుడును,
 అత్తభావనచేతఁ=అత్తధ్యానముచేత(అనఁగా నిర్వికల్పసమాధిచేత), అఁగఁబట్టి=నిలిపి,
 అంతర్ముఖములుగాఁ=బాహ్యవృత్తులపైకి పోకుండ, అలరించి=వర్జితిచి, అమీఁ
 దఁ=పిదప, కామాదిశత్రువర్గముఁ-కామాది=క్రోధ లోభ మోహ మదమాత్మ
 ర్యములనెడు, శత్రు=శత్రువులయొక్క, వర్గముఁ=సమూహమును, అడంచి = నశిం
 పఁజేసి, విమలబోధాకారవృత్తిచేఁ- విమల=గిర్మలమైన, బోధాకార=జ్ఞానరూపము
 యిన్, వృత్తిచేఁ=చిత్తవృత్తిచే, కేవలసరిపూర్ణత త్వరూపంబుఁ-కేవల=ఏకస్వరూపమై
 నట్టియు, పరిపూర్ణ = సర్వవ్యాపకమైనట్టియు, తత్త్వ = కూటస్థనియథార్థమైన, రూ
 పంబుఁ = బ్రహ్మస్వరూపమును, కాంచి=చూచి, అనందమూర్తియై=బ్రహ్మనందరూ
 పుడై, ఆఖిలంబుఁ= సర్వప్రపంచమును, తనయందుఁ=తనలో, సమయించి=అయ్యు
 ముచేసి, చిత్తవిశ్రాంతినొంది=చిత్తశాంతినొంది, ఎఱుకమఱపులఁ=జ్ఞానాజ్ఞానము
 లును (బాహ్యవిషయములఁ బ్రకాశింపచేయుటకు వెలుపలికిఁ బ్రసరించు చిత్తవృత్తిని
 జ్ఞానమనియు, అట్లు ప్రసరింపని సమయమున, లేక ఇంద్రియగోచరములు కాని విష
 యములనుగూర్చి ప్రసరించుచున్న చిత్తవృత్తి నజ్ఞానమనియుఁ జెప్పవచ్చును అని
 తెలిసికొనవలయును). పారయని=పొందని, ఎఱుకయైన పరమపురుషుఁడు=నిత్యజ్ఞాన
 రూపుడైన (లేక బ్రహ్మరూపుడైన) విద్వాంసుఁడు, సునీతప్రజ్ఞాఁడనఁ-సునీత=
 స్థిరమైన, ప్రజ్ఞాఁడనఁ= జ్ఞానముకలవాఁడని, గుణత్రయాతితుఁడనఁ=త్రిగుణము
 నతిక్రమించినవాఁడనియు, ప్రసిద్ధుడై, అమనస్క...తుఁడై-అమనస్క=మనస్సు
 లేని, రాజ=శ్రేష్ఠమైన, యోగనిద్రా=జ్ఞానయోగనిద్రతో, సమేతుఁడై=కూడినవాడై,
 ఉండుఁ=ఉండును.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! యిట్లుపరతియత్యావశ్యకమైనది కావున వివేకులగు
 వారందఱును దాని సిక్రిందివిధముగా సంపాదించవలయును. అది చిత్రేంద్రియశాంతి
 యేయనియు సమాధినిష్ఠుఁడు కాకుండిన నవి పూర్వవాసనను మాన వినియు నిదివఱకే
 చెప్పియున్నాను. కావున దివ్యజ్ఞానశంపన్నుఁ డగుయోగి మొట్టమొదట బ్రహ్మత్వైకవృ
 థ్యానమును (ఇదియే నిధిధ్యానము) గావించుచు నాయంద్రియదులశబ్దాదులపై
 కుఱకకుండ నిరోధింపవలయును. ఇట్లు చిత్రేంద్రియముల విషయములనుండిఁ బ్రీతి
 తర్ముఖములఁ జేసినపిదప వానిచాంచల్యమునకుఁ గారణము లగుకామక్రోధాదుల
 జయింపవలయును. చిత్తము బాగుగ స్వాధీనమయ్యేనే దానికి బ్రహ్మసంబంధముచే
 సత్త్వగుణ మబ్బును గావున రజోగుణము నశించుటచే దానివలనఁబుట్టుకామాదులు స్వ
 యముగనే నశించును. “అహంబ్రహ్మసి” అనుచిత్తవృత్తిచే సర్వపరిపూర్ణబ్రహ్మము
 నాత్మరూపముగాఁ బిదప నవిలోకింపవలయును. ఇట్టియనలోకనము చిత్తశాంతి లేనివా

రలకు దొరవటమే దుర్గుటము కదా ఇట్లు పరబ్రహ్మలోకనముడే నువాడు పరమా
నందరూపుడై యగును. అట్టివాని మనస్సు పరమకాంతి నొందును. (అనగా నెప్పు
టికిని బహిర్భుఖము గాను.) ఇదియే యుపరతి. ఇట్టియుపరతిని జెంది జ్ఞానాజ్ఞానములు
(జ్ఞానాజ్ఞానములను గూర్చి ద్విధియాశ్వాసమున పెక్కుమాటలు వివరింపబడినవి)
లేక చిత్సంవిజ్ఞానస్వరూపుడై యున్న మహాత్ముడు స్థితప్రజ్ఞుడనియు గుణాతీతుఁ
డనియు జెప్పబడును. సర్వకాలములయందును అమనస్కురాజయోగనిద్ర నొంది
నుఖించుచుండును.

తే. ధర్మవిధి నెవ్వఁడు మనోగతంబు లైన
సర్వకామంబులను గడు సన్యసించి
యంచితాత్మాత్మ సంతుష్టుఁ డగుచు నుండు
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుఁ గుమార!.

140

టీ. కుమార=పుత్ర! ఎవ్వఁడు=ఏమహాత్ముడు, ధర్మవిధి - ధర్మ=ధర్మమైన,
విధి=నిశ్చయముచే, మనోగతంబులైన=మనస్సునందున్న, సర్వకామంబుల=కోర్కూ
లన్నింటిని, కడు=మిగుల, సన్యసించి=విడచి, అంచితాత్మాత్మ సంతుష్టుఁడగుచు -
అంచిత=ఒప్పుచున్న, ఆత్మా=పరమాత్మనియంపె, అత్మ సంతుష్టుఁడగుచు=మనస్పృహ
గలవాడై, ఉండునాతఁడు=ఉన్నవాడు, అత్మస్థితప్రజ్ఞుఁడగు - అత్మ=పరమాత్మని
యంను (లేక తనయందు), స్థిత=ఉన్న (లేక, నిశ్చలమయిన, అనగా నందర్భుఖమయిన),
ప్రజ్ఞుఁడగు=బుద్ధిగలవాడగును. (యోగసిద్ధి జెందినవానికి స్థితప్రజ్ఞుడని పేరు).

తా. ఓపుత్ర! కాస్త్రోక్తరీతిగా మనసునందలిసర్వకామములను (అనగావానికి
సాధనములగుకర్మలనుగూడ) పరిత్యజించి సర్వకాలములయందు, సేమహాత్ముఁ డాత్మ
సమాధినిష్ఠుఁడై యుండునో అట్టివాడు స్థితప్రజ్ఞుఁ డననొప్పను. “ప్రజయతి యదా
కామన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్, అత్త స్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదో
చ్చతే” అనువాక్యముచే గీతాచార్యుఁ డీవిషయమునే వివరించియున్నాడు (ఇచ్చట
నుదహరింపబడు గీతావాక్యములకుఁ గూడ వైన వ్రాయబడియున్నదే తాత్పర్యము
కావున మఱల వ్రాయలేదు.

తే. ప్రాప్తదుఃఖములకు భయపడక యోర్చి
కొనరి యప్రాప్తదుఃఖములఁ గోరికొనక
ఏతరాగభయకోర్కుఁ డై తనర్పు
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుఁ గపింద్ర?.

141

టీ. కపింద్ర=వానరశ్రేష్ఠ! ప్రాప్తదుఃఖములకు - ప్రాప్త=ఏచిన్న, దుఃఖముల
కు, భయపడక, ఓర్చి, కొనరి, అప్రాప్తదుఃఖములకు - అప్రాప్త=రాని, సుఖములకు

కోరిక = కొవలయుననక, పితరాగభయక్రోధుడై-పిత=పోయిన, రాగ=తనకున్న వాని ననుభవింపవలయుననుచు, భయ=భయము, క్రోధుడై=కోపమును కలవాడై, తనర్చునాతఁడు=ఉన్నవాఁడు, ఆత్మస్థితప్రజ్ఞుడగున్.

తా. వానరశ్రేష్ఠా! దుఃఖములు వచ్చినప్పుడు కఠతనొందక రానిసుఖములఁ గోరక రాగము (ఇది తనకుఁ గలవాని ననుభవింపవలయు ననుచు) భయము కోపము అనునవి లేక నిర్వికారుండై యుండువాఁడు స్థితప్రజ్ఞుడనంబడును.

శ్లో. “దుఃఖేష్యసు ద్విగ్నమనా స్సుఖేషు విగతస్స్పృహః,

పితరాగ భయక్రోధః స్థితధీర్తునిరుచ్యతే.”

అను గీతావాక్య మీవిషయమునే బోధించుచున్నది.

తే. అఖలవిషయానభిన్నేహుఁ డగుచు శుభము

నొంది మురియక యశుభంబు నొంది కినియ

కుండు నెవ్వఁడు సమత నప్పండితుండు

సంస్థితప్రజ్ఞుఁ డగు సూరిజనరేణ్య.

142

తే. సూరిజననరేణ్య=విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠుఁడా! అఖలవిషయ...గుచున్- అఖలవిషయ=సమ స్తవిషయములయందును, అనభిన్నేహుఁడగుచున్=ప్రేమలేనివాఁడై, శుభమునొంది మురియక=శుభమునుపొంది సంతోషింపక, అశుభంబునొంది కినియక=దుఃఖమును పొంది దానిని ద్వేషింపక, సమత=సమచిత్తముతో, ఎవ్వఁడు=ఏ పురుషుఁడు, ఉండున్, అప్పండితుండు=అజ్ఞాని, సంచితప్రజ్ఞుఁడగున్=స్థిరజ్ఞానము గలవాఁ డగును. (స్థితప్రజ్ఞుఁ డని పిలువబడును.)

తా. విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠుఁడా! ఏపురుషుఁడు సర్వపదార్థములయందును ప్రేమనుంచఁడో శుభము వచ్చిన సంతోషింపఁడో యశుభము వచ్చిన దుఃఖంపఁడో వాఁడు స్థితప్రజ్ఞుఁడు.

శ్లో. “యస్సర్వత్రానభిన్నేహ స్తత్తత్ప్రాప్తం శుభాశుభమ్,

నాభివృద్ధి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.”

అను గీతావాక్య మీవిషయమునం బ్రమాణము.

తే. కూర్మ మఖిలావయవములఁ గుదియ ముడుచు

మాడ్కి నేయోగి యింద్రియమానసముల

ననుర మరలించు నింద్రియార్థములవలన

నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుచుహాత్మ!

143

తా. మహాత్మా=గొప్పబుద్ధి గలయాంజనేయ! ఏయోగి=ఏరాజయోగి, కూర్మము =తాచేలు, అఖిలావయవముల=సమ స్తమైన అవయవములను, కుదియముడుచు

మాడ్కి = తీనక్కరములోని ముడ్చుకొన్నట్లు, ఇంద్రియాసనములక = ఇంద్రియములును మనస్సును, ఇంద్రియమానసములక, ఇంద్రియార్థములవలనక = ఇంద్రియవిషయములైన శబ్దరూపములనుండి, అమరమరలించుక = చక్కగా త్రిప్పనో, అతడు = ఆయోగి, అతస్థిత్ ప్రజ్ఞాదగుక.

తా. ఓగొప్పబుద్ధిగలయాంజనేయా! ఏరాజయోగి తా బేలుసత్వావయవములును లోనికి ముడుచుకొనునట్లు చిత్తేంద్రియముల వానివాని విషయములనుండిమరలించునో అతడు స్థిత ప్రజ్ఞా దనబడును.

శ్లో. “యదా సంహరణే చాయం కూర్మోఽజ్ఞానిః సర్వతః,
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్య స్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.”

అనువాక్య మీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

తే. విను మొకరహస్య మెఱిగింతు వేయు నేల ?

యేమహాప్రాజ్ఞునకు మానసేంద్రియములు

పంచిన ట్లాజ్జలో నిల్చి పనులు నేయు

నతఁడు నాత్మస్థితప్రాజ్ఞుఁ డగుబుధేంద్ర!

144

టీ. బుధేంద్ర = విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠుఁడా! ఒకరహస్యము, ఎఱిగింతుక = తెలియచేయుచును, వినుము, వేయునేల = వేయుమాటలు చెప్పనేటికి, ఏమహాప్రాజ్ఞునకుక = ఏమహాప్రాజ్ఞునికి, మానసేంద్రియములు = ఇంద్రియములు మనస్సు, అజ్ఞలోక, నిల్చి, పంచినట్లు = ప్రేరేపింపబడినట్లు (లేక చెప్పినట్లు? అనఁగా అపురుషుని ఇష్టానుసారముగ), పనులు = కార్యములను, చేయుక = చేయుచుండునో, అతడు = ఆమహాత్ముడు, అతస్థిత ప్రజ్ఞాడు, అగుక.

తా. విద్వాంసులలో శ్రేష్ఠుఁడా! వేయుఁ జెప్పనేటికి? పరిపూర్ణాభిప్రాయము సంక్షేపములుగా వివరించెదను. ఏజ్ఞానికివిశవర్తులై మనంబును ఇంద్రియంబులును బ్రవర్తించుచుండునో వాఁడె స్థిత ప్రజ్ఞాండు. శ్లో. “ఎనేహి యస్యేంద్రియాణీ తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా” = “ఏజ్ఞానవంతునికి నింద్రియములును స్వాధీనమున నుండునో వాఁడే స్థిత ప్రజ్ఞాడు” అను గీతావాక్య మీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

ఆ. ఎల్లభూతములకు నెద్ది శర్వరి దాని

యందు మేలు కని మహాత్ముఁ డలరు

నఖిలజగము దేనియందు మేల్కనియుండు

నదియె నిశి జితేంద్రియాత్మునకును.

టీ. ఎల్లభూతములకు = భౌతికమైన సర్వజీవులకును, ఎద్ది = ఏది (అనఁగా ఏ బ్రహ్మరూపము, లేక యేయథార్థ తత్వము), శర్వరి = తెలిసికొన సకల్య మగుటచే

సంధికారప్రాయ మైయుండునో, లేక, సర్వేంద్రియములకును నిలయకాలముగురాత్రి యో(అనఁగా సుషుప్తియో), దానియందుకొలఁతయధార్థ శత్యమునందు (లేక అనుష్ఠాపనప్రకృత్యయందు), మహాత్ముఁడు=విజ్ఞానవంతుఁడు, మేలుకని=జాగరూకుఁడై (అనఁగా సంపూర్ణ ప్రకాశవంతుఁడై), అలరుకొలఁత=బ్రహ్మను. జీతేంద్రియాత్మనకుకొలఁత=ఇంద్రియనిగ్రహముగలయోగికి, అఖిలజనము = సర్వజీవులును, దేనియందుకొలఁత = ఏసంసారమునందు (లేక యేపగటియందు), మేల్కొనియుండుకొలఁత=(అసత్యమయ్యును భ్రాంతివశమున సత్యరూపముగాఁ గానవచ్చుచుండుటచే “ఇదియేయధార్థశత్యము. ఇంతకుంటే వేరేమియులేదు” అని) జాగరూకులై, (లేక ప్రకాశముగలిగి యుండునో), అదియే=అసంసారమే (లేక, అపగలే), నిశి = రాత్రివంటిది. (అనఁగా నది యధార్థ సిద్ధిలో నసత్యమైనది కావున జ్ఞాని దానియందు చిత్తవృత్తిని బ్రసరింపనియఁడు).

తా. మఱియు, పరబ్రహ్మశత్యము స్వప్నము కొకుండుటచే, నజ్ఞానాంధకారమునందున్న సర్వభూతములకు నదిరాత్రిప్రాయమై యుండును. సంసారముమాత్రము కూన్యరూపమేయైనను భ్రాంతివలన సత్యముగాఁదోచును. గావున నది పగటివలె (అనగా ప్రకాశరూపమై) ఉండును. బ్రహ్మస్వరూపానుభవము కలవాఁడగుటచేతను ప్రపంచమును కూన్యరూపముగా (లేక తనకంటే నభిన్నముగా) జూచువాఁ డగుటచేతను బ్రహ్మజ్ఞాని యగువానికి భూతములరాత్రియే(అనఁగా పరబ్రహ్మమే) పగలు (అనఁగా ప్రకాశరూప మైనది) వానిపగలే (అనఁగా సంసారమే) రాత్రి (అనఁగా నప్రకాశస్వరూపమైనది.) వాస్తవస్థితిలో వానికి (బ్రహ్మజ్ఞానికి) సంసారమే (లేక ప్రపంచమే) కానరాదు కదా.

రెండవతాత్పర్యము.

తా. సర్వజీవులును జీతేంద్రియములకు మగుటచేత రాత్రికాలమునందు మైముఱుతురు. (లేక అప్రకాశస్వరూపులై యుండురు), పగటియందు భ్రాంతిసిద్ధసంసారమును సత్యముగాఁదలంచి వ్యవహరించుచుండుటచే మేల్కొని(అనఁగా ‘ప్రకాశరూపులము’ అనితలంచుచు)ఉండురు. అత్తానుభవము గలమహాత్ముఁడు బ్రహ్మనిష్ఠుఁడగుటచే నింద్రియలయ మైనను (అనఁగా సుషుప్త్యవస్థ నచ్చినను) “నాకు బ్రకాశములేదు” అని తలంపఁడు. స్వప్రకాశరూపముతో నుండును గావున నప్పుడు నిదురింపఁడు. పగటియందును వానికి భ్రాంతి లేకపోవుటచే ప్రపంచవ్యవహారముల జేయఁడు. కావున నప్పుడు ‘నాకు బ్రకాశముకలిగినది ఇప్పుడు నాకన్నియూఁ దెలియుచున్నవి.’ అనితలంపఁడు. ఈకారణమువలన జీవులరాత్రిజ్ఞానికి పగలు, వారలపగలు జ్ఞానికి రాత్రి యని తెలిసికొనవలయును. “యానిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తిసంయమీ, యస్యాశే జాగర్తి భూతానిసా నిశా పశ్యంతో మునేః” అను గీతావాక్య మీవిషయమునఁ బ్రమాణము.

వ. అట్లు గోవున సింద్రియమనంబుల ననాత్మనిషేధపూర్వకాత్మాలోక
సంబుచేత జయించి వశీకృతమానసేంద్రియం డైనపుణ్యపురుషుండు
సర్వభూతాద్వేషయు సకలలోకమిత్రుండు పరమకారుణికుండు నిర్వ
ముండు సమదుఃఖినుఖుండు నిరహంకారుండు ఓమావంతుండు నిత్య
సంతుష్టుండుయోగాసూఢుండు నిత్యతాత్తుండు వృథాత్క నిశ్చయండు
నిఖిలజనాభయ ప్రదుం డఖిలలోకభయరహితుండు ముక్తహర్షాహర్ష
భయోద్వేగుండు నిరపేక్షుండు శుచియు దత్తుం డదాపీనుండు గత
ఘృదుండు పరిత్యక్తసర్వారంభుం డిష్టానిష్టప్రాప్తిహర్ష ద్వేషవిహీనుం
డు సంప్రాప్తేష్టవియోగదుఃఖివిరహితుం డప్రాప్తార్థకామశూన్యుండు
యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండు శుభాశుభపరిత్యాగియు సమశత్రు
మిత్రుండు సమలోష్టాశ్చకాచనుండు సమశీతోష్ణసుఖదుఃఖుండు
దుర్లభప్రియాప్రియుండు దుర్లభిందాస్తవ్రుండు మానావమాన
తుల్యుండు మానశీలుం డనికేతినుండు సుస్థితప్రజ్ఞుండు గుణాతీతుండు
మద్భక్తుండు మదర్పితమనోబుద్ధియు మత్పరాయణుండు నై ప్రకా
శిండు యోగీంద్రుండు సంతతసహజామనస్కరాజయోగ సమాధి
యందు సూక్ష్మండు సమస్తసంబులం బీల్చిన తెజంగున బడబాసలంబు
జలరాశిం బాసంబు చేసినకై వడి మహాదవాసలం బరణ్యంబునం గల
తృణాడిసర్వపదార్థంబులం గబళించిన తెజంగున నావిద్యకంబు లైన
యసంతగుణంబుల నశేషంబుగా మ్రింగి కేవలపరిపూర్ణ శుద్ధచిత్తాత్మ
స్వరూపకుండై యుండునద్దశావిశేషం బుపరితియన నొప్పు నయ్యుప
రతిప్రాప్తికి యమనియమత్యాగమానదేశకాలాసనసమాలబంధదేహ
సామ్యదృక్ప్రతిప్రాణాయామప్రత్యాహరణధ్యానధారణసమాధు లను
పంచదశయోగంగంబులు గాన వాని వేర్వేటి విభజించెద నాక
ర్మింపుము.

146

టీ. అట్లుగావునక=కాబట్టి, ఇంద్రియమనంబులక= ఇంద్రియ=ఇంద్రియ
ముల, మనంబులక=మనస్సును, అనా...చేతక= అనాత్మ=అత్మగాని ప్రపంచము
యొక్కది, నిషేధపూర్వక=నిరాకరణమే ముందుగాగల, అత్మ=స్వస్వరూపమును, అ
లోకనంబుచేతక= చూచుచేత, జయించి, వశీకృతమానసేంద్రియండు=వశీకృత=
స్వాధీనముగా చేసుకొనబడిన, మానస్కుమనస్సును, ఇంద్రియండు=ఇంద్రియములను
గణించుడు, విసపుణ్యపురుషుండు=అయినట్టిపుణ్యాత్ముండు, సర్వభూతాద్వేషయు=

సర్వభూతం సమస్తజంతువులును, అద్వైతప్రయాగ్ = ద్వేషింపనివాఁడును, సకలలోక మిత్రుండు = సకలలోకములకును హితుం డగువాఁడును, పరమకౌరుజికుండు = దయామ యుండును, నిర్మముండు = మమకారము లేనివాఁడును, సమదుఃఖసుఖుండు = దుఃఖసుఖ ములయందు సమచిత్తముగలవాఁడును, నిరహంకౌరుండు = అహంకారము లేనివాఁడును, త్రిమా వంతుండు = ఓర్పుగలవాఁడును, నిత్యసంతుష్టుండు = సర్వకాలములయందును దృష్టిగల వాఁడును, యోగారూఢుండు = యోగసిద్ధిఁ జొందినవాఁడును, నియతాత్ముండు = అత్తి నిగ్రహము కలవాఁడును, దృఢాత్మ నిశ్చయుండు = అత్తి బ్రహ్మైక్యనిశ్చయము కలవాఁ డును, నిఖిలజనాభయప్రదుండు = సమస్తజనులకును అభయము నొసంగువాఁడును (అనఁగా: నెవ్వనిని బాధింపనివాఁడును), అఖిల...తుండు = అఖిలలోకం = సమస్తలోకము వలనను, భయరహితుండు = భయము లేనివాఁడును, ముక్త...గుండు = ముక్త = విడువఁ బడిన, హర్ష = సంతోషము, అమర్ష = రోషము, భయ = భయము, ఉద్వేగుండు = త్వరయును గలవాఁడును, నిరపేక్షుండు = దేనిని గోరనివాఁడును, శుచియుక్ = పరిశుద్ధుండును, దత్తుండు = నేర్పరియును, ఉదాసీనుండు = సర్వేంద్రియములును దమతమకార్యముల యందుఁ బ్రవర్తించుచున్నను దాను వానియం దభిమానమును బూనక సాక్షియై యూరక మాచువాఁడును, గతవ్యధుండు = గత = పోయిన, వ్యధుండు = తపములగలవాఁ డును, పరిత్యక్త సర్వారంభుండు = సర్వసంకల్పములును (లేక, సర్వకార్యములును) విడచినవాఁడును, ఇష్టా...నుండు = ఇష్ట = ప్రీయమైనదిగాని, అనిష్ట = అప్రీయమైనది గాని, ప్రాప్తి = వచ్చినప్పుడు కలుగుటచే, హర్ష = సంతోషముగాని, ద్వేష = దుఃఖముగాని, విహీనుండు = లేనివాఁడును, సంప్రా...తుండు = సంప్రాప్త = వచ్చిన, ఇష్ట = ప్రీయమయినపదార్థము, వియోగ = పోవుటచేతం గలిగిన, దుఃఖ = దుఃఖము, విర హితుండు = లేనివాఁడును, అప్రా...స్యండు = అప్రాప్త = రాకుండిన, అర్థ = విషయము లపై, కామకూన్యండు = కోర్కెలేనివాఁడును, యదృచ్ఛాలాభిసంతుష్టుండు = అప్ర యత్నముగా దొరకిన దానితోఁ దృప్తి నొందినవాఁడును, శుభాశుభపరిత్యాగియుక్ = శుభాశుభముల రెంటిని విడిచినవాఁడును, సమశక్తమిత్రుండును = శక్తమిత్రుల యందు సమభావముకలవాఁడును, సమలోష్టాశ్చకాంచనుండు = ఊటి రాదు బంగ్గారము నొక్కటిగఁ జూచువాఁడును, సమకీర్తిష్టసుఖదుఃఖుండు = కీర్తిష్ట సుఖదుఃఖము లయందు సమచిత్తము గలవాఁడును, తుల్యప్రియాప్రియుండు = ఇష్టానిష్టములయందు సమభావము గలవాఁడును, తుల్యనిందాస్తవుండు = తన్నొకఁడనిందించినను భూషించిన నొక్కటిగఁ జూచువాఁడును, మానావమానకుల్యండు = గౌరవాగౌరములయందు సమచిత్తము గలవాఁడును, మానశీలుండు = మాన = త్రివిధమానములనాచరించువాఁడును (మానములనుగూర్చి రెండవ యాశ్వాసమున వివరింపఁ బడియున్నది), అనికేత నుండు = 'ఇది నాకు నివాసము' అని లేక (అనఁగా అశ్రమము లేక) సర్వస్థ

మూలయందు సునిడువాడును, సునీత ప్రజ్ఞాండు=స్థిరమగు బ్రహ్మజ్ఞానము గలవాడును, గుణాతీతుండు=త్రిగుణముల నతిక్రమించినవాడును, మద్భక్తుండు=నాయందు (బ్రహ్మయందు) దృఢభక్తి (అనగా అత్త సమర్పణము; తానె బ్రహ్మ మని తెలిసికొని తనను బ్రహ్మమనందు సమర్పించుట; అనగా నైక్యభావముతోఁజూచుట) గలవాడును, మదర్పితమనోబుద్ధియుక్=మనోబుద్ధుల నాయందే సమర్పించినవాడును (అనగా సర్వకాలసర్వాపస్థలయందును నిదిధ్యానముజేయువాడును), మత్స్వరా యణుండై=నేనే (బ్రహ్మమే) శ్రేష్ఠమగు గతిగాఁగలవాడగుచు, ప్రకాశించుయోగీంద్రుఁడు=ప్రకాశించుయోగి, సంత...యందుక్=సంతత=ఎల్లప్పుడును, సహజ=స్వాభావిక మైనట్టియు, ఆమగ్న=ఆమనస్సుము (మనస్సులేనిది) అను పేరుగలిగినట్టియు, రాజ=సర్వయోగ ములలో నుత్తమమైనట్టియు, యోగ=జ్ఞానయోగముయొక్క, సమాధియందుక్=నిర్వికల్పసమాధియందు, సూర్యుండు, నమస్తరసంబులక్=సర్వవిధములగుజలములను, పీల్చిన తెఱంగునక్=అకర్షించినట్లును, బడబాసలంబు=బడబాగ్ని, జలరాశిక్=సముద్రమును, పానంబుచేసినకైవడిక్=పీల్చుచున్నట్లు, మహాదేవాసలంబు=గాఢవియగు దవాగ్ని, అరణ్యంబునక్=అరణ్యమునందు, కలత్పజాదిసర్వపదార్థంబులక్=ఉన్నగడ్డిమొదలగు సమస్తవస్తువులను, కబళించిన తెఱంగునక్=మ్రోగినట్లును, అవిద్యుక్=బులై న=అవిద్యామయులైన, అనంతగుణంబులక్=అనంత=పెక్కుగు (మిక్కిలియుగు), గుణంబులక్=స్వభావములను, అశేషంబుగాక్=మిగులులేనట్లుగా, మ్రింగి=నశింపఁ జేసి, కేవల...కుండై=కేవల=ఏకస్వరూపుఁడైనట్టియు, పరిపూర్ణ=సర్వవ్యాపక మైనట్టియు, శుద్ధ=నిర్మలమైన, చిన్నాత్రస్వరూపకుండై=జ్ఞానమాత్రరూపుఁడై, ఉండుక్=ఉండును. అద్భుతావిశేషంబు=ఇప్పుడు విద్రించినస్థితి, ఉపరతియననొప్పుక్=ఉపరతియనిచెప్పబడును. అయ్యుపరతిప్రాపిక్=అయ్యుపరతి కలుగుటకు, యమనియమత్యాగ మానదేశకాలాసనమూలబంధదేహసామ్యదృక్పీఠప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యాన ధారణసమాధులు=యమము, నియమము, త్యాగము, మానము, దేశము, కాలము, అసనము, మూలబంధము, దేహసామ్యము, దృక్పీఠి, ప్రాణాయామము, ప్రత్యాహారము, ధ్యానము, ధారణము, సమాధి, అనుపంచదశయోగాంగంబులు=అనుపేర్లు గల పదునైదు యోగాంగంబులును, సాధనంబులుగావునక్=సాధనము లగును కాఁబట్టి, వానిక్=అపమనైదింటిని, వేర్వేరుక్=ప్రత్యేకముగా, విభజించెదక్=విభాగించిచెప్పెదను, అకర్ణింపుము=వినుము.

తా. ఓయాంజనేయా ! పైనఁ జెప్పినవిధముగా నేమహాత్ముండు “అనాత్మయగు ప్రపంచము నేను కాను” అని సర్వపదార్థముల నిషేధించి, పరబ్రహ్మరూపునిగా దనను దలంచి, స్వస్వరూపానుభవబలముచే మనస్సును ఇంద్రియములను నిగ్రహించి యాండునో అట్టివాఁడు ఎవ్వనియందును ద్వేషము ఉంచఁడు. సర్వజీవులయొడ మై త్రిగలిగి యుండును. దయ గలిగియుండును. “నేను నాది” అనునభిమానమును బొం

దఁడు. నుఖదుఃఖములయందు సమచిత్తముతో నోర్పు గలిగి యుండును. “యదృచ్ఛా
 లాభముచే సంతోషించును. యోగమునందే యాసక్తి గలిగియుండును. చిత్తేంద్రియా
 దినసూహమును నిగ్రహించి దృఢమగు బ్రహ్మత్వైక్యనిశ్చయముతోఁ బ్రకాశించును.
 సకలభూతములకును భయప్రదుఁడుగాక స్వయముగాఁ గూడ నన్యలవలన భీతినొందక
 సంతోషమును రోషము భయము బెరురు అనునవి లేక నిర్వికారుఁడై యుండును.
 మఱియుఁ దేనియందు నాశ లేనివాఁడుగాను సర్వకాలములయందు బాహ్యభ్యంతరపారి
 శుద్ధ్యము కలవాఁడుగాను సర్వకాలములయందును (లేక నావశ్యకములగు కార్యముల
 యందు) కాలోచితముగాఁ బ్రసర్తించువాఁడుగాను పశుపాతము (లేక మనోవ్యధను)
 జెందక నేకార్యములను గాని యహంకారపూర్వకముగా నారంభింపక నారంభింపఁ
 బడిన కార్యములవలన నుఖము వచ్చిన సంతోషింపక దుఃఖము వచ్చిన ద్వేషింపక అను
 ఖముపోయినప్పుడు దుఃఖింపక రానిదానిని గోరిక సమచిత్తుఁడుగా నుండును. వానికి
 శుభాశుభములతోఁ బనిలేదు. మఱియు నామహాత్ముఁడు దొరకినదానితోఁ దృప్తి
 నొందును. శత్రువులందుఁగాని మిత్రులయందుఁ గాని మానావమానములయందుఁ గాని
 కీతోష్ణనుఖదుఃఖములయందుఁ గాని యిష్టానిష్టములయందు గాని నిందాస్తోత్రముల
 యందుఁగాని రాగద్వేషముల నుంపఁడు. నిష్పడును ద్రివిధమానముల ననుష్ఠించును.
 “ఇది నాయుల్లు” అని యొకచోట గృహభిమానము నుంపఁడు. స్థితప్రజ్ఞుండును గుణా
 తీతుఁడు నగుచు మనోబుద్ధుల నాయుండే (బ్రహ్మనందే) సమర్పించి మద్భక్తుండై
 యుండును. అతనికి నాకంటె వేఱగు శరణులేదు. ఇట్టియోగి నూర్చుండు ద్రవ్య
 పదార్థముల నన్నిటిని బీల్చినవిధంబున బడబొగ్గినముద్దజలమును పానముచేసినట్లు దా
 వాగ్ని యరణ్యమునంతయు భిక్షముజేసినకై పడి యవిద్యాకృతములగు సర్వవికారములను
 నశింపచేసి (అనఁగా యథార్థస్వరూపము నెఱుంగుటచే నసత్యములని తెలిసికొని) సర్వ
 కాలములయందును నిర్వికల్పస్వరూపియై యుండును. ఇదియే యుపరతి. దీనియందు
 యోగి పరిపూర్ణబ్రహ్మచైతన్యమాత్ముఁడైయుండును. ఇట్టియుపరతి దొరకుటకు యమము
 నియమము త్యాగము మానము దేశము కాలము ఆసనము మూలబంధము దేహసామ్యము
 దృక్కినిత ప్రాణాయామము స్రత్యాహారము ధ్యానము ధారణ సమాధీయని పదునైదు
 సాధనములు కలవు. వీనిస్వరూపములఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెలియఁ జేసెదను. వినుము.

— పంచదశయోగాంగములవిభాగము. —

అని. ఇట్లు ప్రతిజ్ఞఁ జేసి యాపదునైదంగములఁ గ్రమముగా నిర్వహించు
 చున్నాఁడు. —

మ. సమత న్నూజలవహ్నివా యుఖతన్మానరేవేంద్రియప్రాణచి
 త్తమనోహంకృతిబుద్ధిరూపబహిరంతర్ద్వైతశ్రమిక ధృక్స్వరూ

పముగాఁజూచుచుఁ దద్వృత్తాత్మకపరబ్రహ్మంబు దా నంచుని

తృము భావించిన నౌ యమం బిసి యచింత్యం బంజనానందనా. 147

టీ. అంజనానందనా=అంజనేయా, సమతే=చక్కఁగా, భూజల...మతే.

భూ=భూమి, జల=నీరు, వహ్ని=అగ్ని, వాయు=వాయువు, అ=అకాశము, తనూ=నూల
శరీరము, సర్వేంద్రియ=జ్ఞానకర్తేంద్రియములు, ప్రాణ=పంచప్రాణములు, చిత్త=చిత్త
ము, మనః=మనస్సు, అహంకృతి=అహంకారము, బుద్ధి=బుద్ధి, రూప=ఇవియే స్వరూ
పముగాఁ గల, బహిరంతర్దృశ్యముకలబహిః=వెలుపల నున్నట్టియు, అంతః=లోపల
నున్నట్టియు, దృశ్యముకలదృశ్యపదార్థమును (అనఁగా సాక్షిచేఁ జూడఁబడుపదా
ర్థము), దృశ్యస్వరూపముగాక=సాక్షికంఁటె నభిన్నముగా(సాక్షిజ్ఞానరూపుండే కావు
నను ఈప్రపంచము. [అనఁగా దృశ్యము] భ్రాంతిసిద్ధమై యగుటచేత దీనికి జ్ఞానమే
స్వరూపము కావునను, దృశ్యమునకును సాక్షికిని భేదములేదు. అని ద్వితీయాశ్వాసము
ననే యనేకవిధముల నిరూపించియున్నాము.) చూచుచుక=భావించుచు, తద్వృత్తా
త్మకపరబ్రహ్మంబు=అసాక్షిరూపుండైన బ్రహ్మమే, తానంచుక=తానని (అనఁగా
కూటస్థుని యథార్థరూపముని), నిత్యము=ఎల్లప్పుడును, భావించినక=తలంచుచుండిన
యెడల, యమంబు=ఈస్థితి యనంబడునది, ఔక=ఆగును. అచింత్యంబు=ఇది అచక్షా
నసగోచరమైనది (అనఁగా మిగులఁ గష్టసాధ్యమైనది.)

తా. ఓయాంజనేయా! పృథివ్యాదిపంచభూతముల దేహాత్రయము ఇంద్రియ
ములు ప్రాణము మనోబుద్ధహంకారములు మొదలగు దృశ్యపదార్థముల నన్నిటిని జ్ఞాన
మాత్రరూపములుగా (అనఁగా సర్వసాక్షి యగుపరబ్రహ్మమునకంఁటె వేఱు కానివాని
నిగాఁ) చెలిసికొనుటయు భ్రాంతిసిద్ధములగు రజ్జుసగ్నాదులకు భ్రాంతిజ్ఞానవ్యతిరక్త
మగురూప మేమియు లేనట్లు ప్రపంచమునకుఁ గూడ జ్ఞానవ్యతిరక్త మగురూపములేదు.
పిదప 'పరబ్రహ్మమే తాను' అని నిర్ణయించుకొనుటయు యమ మనుయోగాంగము.
ఇది లేక యీస్థితి యవాక్షానసగోచరము.

స్త్రీ. వినుచు మాట్టించుఁ గనుఁగొనుచు నానుచుమూరు

కొనుచుఁ బల్కుచుఁ బనుల్ గొనుచుఁ గనుచు

వర్ణాశ్రమోచితవ్యాపారముల నిచ్చ

సలుపుచుఁ దలంచుచు మెలఁగునెడల

నీయుంద్రియంబు లీయంద్రియార్థంబులఁ

బూని వర్తించునేవీని కెల్ల

సాక్షిని గేవలసచ్చిదానందస్వ

రూపుడ గుణజాతిరూపనాను

తే. రహితుడ నటంచుఁ దెలిసి నిరంతరంబుఁ
దన్నుఁ దాఁ జూచుకొనుచు సత్యముగ నీయ
ఖండనియమంబు వదలక యుండు టరయ
నియమయోగం బనం దగు నిర్మలాత్మ !.

148

టీ. నిర్మలాత్మ = పరిశుద్ధ మైన ముస్సుకలవాఁడా, వినుచుకొనుచు, ముట్టుచుకొనుచు, తానుకొనుచు, కనుగొనుచుకొనుచు, కంటితోచుచు, అనుచుకొనుచు = నాలుకచే రుచిచూచుచును, మూరుకొనుచుకొనుచు = స్పృశించుచుచే వాసనజూచుచును, పలుకుచుకొనుచు = మాటలాడుచును, పనుల్గునుచుకొనుచు = ఒకరిచే జేయబడుకార్యముల నంగీకరించుచును, చనుచుకొనుచు = నడచుచును, వర్ణాశ్రమోచితవ్యాపారములకొనుచు = బ్రాహ్మణాదిజాతులకును, ఆశ్రమ = బ్రహ్మచర్యాశ్రమములకును, ఉచిత = తగిన, వ్యాపారములకొనుచు = కార్యములను, నిచ్చసలుపుచుకొనుచు = నియమముతో నాచరించుచును, తలచుచుకొనుచు = మనస్సుచే సంకల్పించుచు, మెలఁగునెడలకొనుచు = ఉన్నప్పుడు, ఈయింద్రియములు = ఈశ్రవణేంద్రియములు, ఈయింద్రియార్థంబులకొనుచు = వానివానివస్తువులయందు, పూనివర్తించుకొనుచు = ప్రయత్నపూర్వకముగా సంచరించుచు, ఏక = సేను, వీనికెల్లకొనుచు = ఈశ్రవణాదులకన్నిటిని, సాక్షి = ద్రష్టను, కేవలసచ్చిదానందస్వరూపుడక - కేవల = ఏకస్వరూపుడను, సత్ = సత్యము, చిత్ = జ్ఞానము, ఆనంద = ఆనందము, స్వరూపుడక = అనునవియే స్వరూపముగాఁగలవాడను, గుణ...డక - గుణ = స్థూలత్వాదిగుణములుకాని, జాతి = బ్రహ్మణాది జాతులుగాని, రూప = నీలపీతాదిరూపములుగాని, నామ = రామకృష్ణాది నామములుగాని, రహితుడక = లేనివాడను, (బ్రాహ్మణ సేవదార్థమునైనను దానిగుణమును బట్టిగాని జాతినిబట్టిగాని క్రియనుబట్టిగాని రూపమునుబట్టిగాని వ్యవహరింతురు. ఈబ్రహ్మమునకు గుణాదులలో నేదియు లేదుకావున నియనకు నామమే లేదు. దీనిని గూర్చినవివరమును నాచేవివరింపఁబడిన బ్రహ్మగీతద్వితీయాధ్యాయమున చూచునది.) అటంచుకొనుచు = అని, తెలిసి = గ్రహించిన, నిరంతరంబుకొనుచు = ఎల్లప్పుడును, తన్నుకొనుచు = స్వస్వరూపమును, తానుకొనుచు = స్వయముగా, చూచుకొనుచుకొనుచు = ఆపరోక్షజ్ఞానముచే ననుభవించుచు (అనఁగా సమాధినిష్ఠుఁ డగుచు, లేక, సర్వవ్యవహారముల చేయుచున్నను చిత్తము నాత్మస్వరూపమునందే నిలఁపుచు), సత్యముగకొనుచు = యథార్థముగా (లేక, దృఢముగా), ఇయ్యఖండనియమంబుకొనుచు = ఈ ప్రశస్తవిధిని, వదలకయుండుట = విడువకుండుటయే, అరయకొనుచు = విచారింపఁగా, నియమయోగంబనందగుకొనుచు = నియమయోగమని చెప్పఁబడుచున్నది.

తా. ఓనిర్మలచిత్తుఁడా! శోలేంద్రియముచే, శబ్దమును గ్రహించుచున్నను పాణేంద్రియముచే బదార్థముల స్పృశించుచున్నను, నేలేంద్రియముచే జూచుచున్నను, జిహ్వేంద్రియముచే రుచుల గ్రహించుచున్నను, స్పృశేంద్రియముచే సకల

గంధముల సోమైశించుచున్నను పరులచే బరులఁ జయించుచు వాని నధికారియై
చూచుచున్నను మనస్సుచే సంకల్పించుచున్నను 'ఇంద్రియములు తమతమ కార్యముల
యందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవి కాని నాకు చాంచల్యము లేదు. నేను వీనికి సాక్షిని'
అని జ్ఞాననిష్ఠుఁడగుమోగి తలంచును. (లేక, తలంపవలయును.) ఈనియమము నెప్పు
డును విడువకుండుటయే నియమ మనుయోగింగము.

తే. ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై పరఁగుతనకు
నన్య మైనట్టిదే హేంద్రియాదిదృశ్య
వితతి యంతయు నొల్లక విడుచు టరయఁ
ద్యోగ మన నొప్పు నిది రాజయోగతిలక !

149

టీ. రాజయోగతిలక = రాజయోగులలో శ్రేష్ఠుఁడా! ఆరయఁ = విచారింపఁగా,
ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడై = కూటస్థరూపుఁడై, పరఁగుతనకుఁ = ఉన్నతనకంటె, అన్య
మైనట్టి = వేరైనయున్న, దేహేంద్రియాదిదృశ్యవితతి అంతయుఁ = దేహ = దేహము,
ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, అది = మొదలైన, దృశ్య = కనబడుచున్న పదార్థములయొ
క్క, వితతియంతయుఁ = సమాహము సంతయును, ఒల్లక = అభిమానింపక, విడుచు
ట = (భా)ంతి సిద్ధమని యథార్థ స్వరూపజ్ఞానముచే విడిచి వేయుట (అనఁగా దేహ
దులయందు దేహాదిబుద్ధిని వదలి బ్రహ్మబుద్ధిని స్థిరముచేయుట,) ఇది = ఇట్టి దృశ్యపరి
త్యాగమే, త్యాగమననొప్పుఁ = త్యాగ మనుయోగింగ మగును.

తా. రాజయోగులలో శ్రేష్ఠుఁడవగునోయాంజనేయ! తాను కూటస్థస్వరూపుఁ
డుకదా. కావున తనకంటె నన్యమైన దృశ్యమై (అనఁగా దనచే జూడఁబడునదియై)
యందు దేహాదిసమాహము సంతయును యోగియగువాఁడు సంపూర్ణముగాఁ బరిత్యజిం
చును (అనఁగా దానియం దాత్మభావము నుంపడు) ఇదియే త్యాగమనుయోగింగము.
కవిరాజవిరాజితప్యత్నము. —

పలుకుల కందక భావము నంటక భాసిలుబ్రహ్మము దా నగుచుం
బలుమఱుఁగింపక పల్కినచో నవి పల్కితి నంచుఁ దలంపక యే
తలఁపులు లేక నిరంతరసౌఖ్యసుధారస మానుచు నుండుట ని
ర్మల మగుమానము మారుతనందన ! మానక దీని భజింపఁ దగు.

టీ. మారుతనందన = వాయుపుత్ర, పలుకులకుఁ = వాక్కులకు, అందక = అలవి
గాక (అనఁగా చెప్పటకు సాధ్యము గాక,) భావముఁ = మనస్సును, అంటక = తగుల
క (అనఁగా మనస్సునకు గోచరండు గాక,) భాసిలుబ్రహ్మము = ప్రకాశించుపరబ్రహ్మ
మే, తానగుచుఁ = తానై, పలుమఱుఁగింపక = పలుమాఱులు మాటలాడక, పల్కిన
చోఁ = ఎప్పు డైనను మాటలాడినను; అవిపల్కితిఁ = అమాటలను నేను మాటలాడి

తినీ, అంచుకొ=అని, తలంపక=సంకల్పింపక (తాను వాగింద్రియముగతును అదిచేయు
కార్యములకును శిక్షయొక్కావున 'మాటలాడినవాడను నేనే' యని తనకుఁ గర్వత్య
ము కలదని యభిమానింపక), ఏతలంపులేక=ఏసంకల్పములేక, నిరంతరసౌ...నముకొ-
నిరంతర=నర్వకాలములయందును లేక అవిచ్ఛిన్నమైన, సౌఖ్య=బ్రహ్మనందమునెడు,
సుధారసముకొ=అమృతరసమును, అనుచుకొ=పానము చేయుచు, ఉండుట, నిర్మలము
=పరిశుద్ధము, అగుహానము = అయినట్టిహానమును యోగాంగము, దీనికొ=ఈహాన
మును, మానక=విడువక, భజింపఁదగుకొ=సేవింపవలయును.

తా. ఓవాయువుత్రా! అవాక్షానసగోచరమైన బ్రహ్మమే స్వస్వరూపభూత
మైనదని నిశ్చయించి, యెప్పటికైనను ఏమాటలనైనను మాటలాడక యోగి సదా
యాత్మానుభవనిష్ఠుండైయుండును. ఒకవేళ మాటలాడినను 'నేను మాటలాడితిని' అని
తలంపఁడు. ఇంత యెల? యాతనికి సంకల్పములే యుండవు. ఇట్టిస్థితి కలిగి నర్వకా
లములయందును స్వస్వరూపానందానుభవమును జెందుచుండుటయే హాన మనుయో
గాంగము. దీనిని నర్వకాలములయందు నాశ్రయింపవలయును.

సీ. ధీరులచేత నేదేశ మాచార్యోప

దేశంబుచే నర్థిఁ దెలియఁబడియెఁ

బరమపవిత్రమై భాసిలు నేదేశ

మేదేశ మన్నింటి కెక్కుఁ డయ్యె

నేదేశ మురుమానసేంద్రియస్థానాది

సంచారశూన్యమై సమత నొప్పు

నేదేశమున సాధ్వసేచ్ఛానుదకోగ

దుఃఖగంధలవంబు దోఁపకుండుఁ

శే. గరము నిరుపద్రవంబు నిష్కంటకంబు

నిరతిశయమును నిత్యంబు నిర్మలంబు

దివ్య మానంద మగుచు నేదేశ మలరు

నదియె యేకాంతదేశ మా నాంజనేయ !.

151

టీ. అంజనేయ! ఏదేశము=ఏస్థలము, ధీరులచేకొ=పండితులచేత, అచార్యోప
దేశంబుచేకొ=గురుపదేశములమున, అస్థితొ=అశతో, తెలియఁబడియెకొ=తెలిసికొనఁ
బడియెను, ఏదేశము, బరమపవిత్రమై భాసిల్లుకొ=మిగులపరిశుద్ధమైత్ర కాశించునో, ఏదేశ
ము, అన్నింటికొ=అన్నిటికంటెను, ఎక్కుడయ్యెకొ=శ్రేష్ఠమైయున్నదో, ఏదేశము,
దోరు...నన్యమై ఉరు = అధికమైన, మానసమనస్సు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు,

ప్రాణఃప్రాణములు, ఆది=మొదలైనవానియొక్క, సంచారశూన్యమై=సంచారము లేనిదై, సమతక్=ఏకరూపముతో (లేక నిర్వికారరూపముతో,) ఒప్పుకొ=ప్రకాశించునో, ఏదేశమునకొ=ఏస్థలమునందు, సాధ్యస...లవంబు-సాధ్యస=భయముయొక్కయు, ఇచ్చా=కోర్కీయొక్కయు, మద=మదముయొక్కయు, క్రోధ=కోపముయొక్కయు, దుఃఖి=దుఃఖముయొక్కయు, గంధ=స్పర్శయొక్క, లవంబు=లేక మైనను, తో=పకుండకొ=కానరాకుండును, ఏదేశము, కరము=మిగుల, నిరుపద్రవంబు=ఉపద్రవములు (అనగా బాధలు) లేనిదియు, (అనగా దేశము నాశ్రయించిన నెట్టిబాధయు గలుగవో) నిష్కంఠకంబు=ముండ్లు, (అనగా ముండ్లవలె త్కణితమునకు బాధించునట్టి బిత్తేపములు) లేనిదియు, నిరతిశయమును=సర్వాధికమైనదియు, నిత్యంబు=నాశము లేనిదియు, నిర్లంబు=పరిశుద్ధమైనదియు, దివ్యము=లోకోత్తరమైనదియు, అనందము=అనందరూపమైనదియు, అగుచుకొ=వి, అలరుకొ=ఒప్పుచున్నదో, ఆదియే=అస్థలమే, (బ్రహ్మమే) (ఈలక్షణములు పరబ్రహ్మమునకుఁ దప్ప మఱియొకపదార్థమునకుండుట అసంభవమగుటచే నిట్లు చెప్పబడెను.) ఏకాంతదేశమాకొ=యోగాంగమగు నేకాంతదేశ మనంబడును

తా. ఓయాంజనేయా! విద్వాంసు లగువారు (లేక బ్రహ్మజ్ఞానార్థ లగుబుద్ధి మంతులు) సగ్గురువు నాశ్రయించి మిగుల శ్రద్ధతో నేదేశమును (బ్రహ్మమును) దెలిసికొందువో, ఏది పవిత్రము లగుపదార్థములకంటెఁ బవిత్రమైయున్నదో, దేనికంటె నధికమగునది మఱియొక్కటిలేదో, దేనియందు మనస్సు నింద్రియములు మొదలగునవి సంచరింపవో, దేని నాశ్రయించిన భయము కామక్రోధాదులు దుఃఖము అనువిఘ్నభకారణము లిందుకయైనను గానరావో, ఏది మిగుల పరిశుద్ధమై యానందరూపమై లోకోత్తరమై కాశ్యతమై సర్వాధికమై యుండునో, దేని నాశ్రయించిన నేవిధము లగు బాధలును గలుగవో, చిత్తాదిచాంచల్యము కలుగదో అట్టిబ్రహ్మమే (లేక బ్రహ్మైక్యసమాధియే) యేకాంత దేశ మనఁబడును. ఇదియే దేశ మనుయోగాంగము.

అన. ఇట్లు దేశమును వివరించి దానిని వివరించుచున్నాఁడు:—

తే. అట్టినువిషిత్తదేశంబు నధిగమించు

ఘనునకు నిరంతరసుఖంబు గలుగుఁగాని

యన్యవిజనంబు నొందుదేహత్త వారి

కబ్బునే నిర్తలానంద మనిలతినయ!.

152

అ. అనిలతనయ=వాయువుత్రా! అట్టినువిషిత్తదేశంబుకొ-అట్టి=పూర్వోక్త

మైన, నువిషిత్త=అతనిర్లమైన, దేశంబుకొ=స్థలమును, అధిగమించుఘనునకుకొ=జూచినమహాత్మునకు, నిరంతరసుఖంబు=నిరంతర=కాశ్యతమైన, సుఖంబు=అనందము, కలుగుగాని=దొరకును గాని, అన్యవిజనంబుకొ=ఇతరమైన నిర్జనస్థలమును, ఒందు

దేహేశ్వరారికే - ఒందు = పొందునట్టి, దేహ = "దేహ మే, ఆత్మ = ముఖ్యుడు" అని, వారికే = వారిచువానికి, నిర్మలానందము - నిర్మల = పరిశుద్ధ మైన, అనందము = బ్రహ్మనందము, అబ్బునే = దొరకునా? (దొరక దనుట.)

తా. ఓవాయువుత్రా! మైన వివరింపబడిన బ్రహ్మరూపమైనదేశము నాశ్రయింపఁగలమహాత్ములకు శాశ్వత మగుమోక్షమునుభిము కలుగును, గాని సామాన్య మగునిర్జనప్రదేశము నాశ్రయించువారికి నట్టిసుఖము లభించునా? దేహాత్మాభిమానము కలవారు మాత్రమే బ్రహ్మరూప మగునేకాంతదేశము నాశ్రయింపలేనివారగుటచే సామాన్యనిర్జనదేశమునకంటె నితర మగునేకాంతదేశము లే దనుతలంపుతో దానినే యాశ్రయింతురు. అజ్ఞానులగుటచే వారికి ముక్తి కలుగనిర్వివాదాంశమే కదా?

అవ. ఇక రెండుపద్యములచే శాల మనుయోగాంగమును వివరించుచు దానిని సన్నతించుచున్నాడు. —

తే. కాల మెద్దానిచే బరికల్పితంబు

నెల్లకాలంబు నొకరీతి నెద్ది వెలుంగు

గాలనియమంబు లెం దేనిఁ గానిపింప

నదియె కాలం బనాది యనంతమనఘ!

153

టీక. అనఘ = ఓదోషరహితుఁడా, ఎద్దానిచే = దేనిచేత, కాలము = లోకము నందు వ్యవహారములోనున్న నిమిషక్షణాదికాలము, పరికల్పితంబు = కల్పింపఁబడినో, ఎద్ది = ఏది, ఎల్లకాలంబు = సర్వకాలములయందును, ఒకరీతి = ఒకరూపముగా, వెలుంగు = ప్రకాశించునో, ఎందేని = ఎచ్చట, కాలనియమంబులు = కాలనియమము, కానిపింపవు = కానరావో, అదియె = అట్టిపదార్థమే, కాలంబు = కాలమనుయోగాంగము, అనాది = ఆకాలమునకాది లేదు, అనంతము = అంతమును లేదు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! దేనిచే(ఏబ్రహ్మముచే)గాలము సృజియింపఁబడినో, ఏది సర్వకాలములయందును మార్పులేక నొక్కరీతిగాఁ బ్రకాశించునో, దేనికి భూత భవిష్యద్వర్తమానాదికాలములు (అనఁగా వానిచేఁగల్గువికారముల్లేక భేదములు) లేవో అట్టిబ్రహ్మమే (లేక అట్టిబ్రహ్మమునందు నిలుచుటయే) కాలము, అనఁగా ఉపరతిని సంపాదించుట కుచిత మైనకాలము. ఈకాలమున కేదియు నంతంబును లేవు. యోగి యీకాలమునే యాశ్రయించును. ఇదియే కాల మనుయోగాంగము.

తే. అట్టియాంద్యతరహితకాలాత్మకాత్మ్యంబు

డై నిమేషాది యై ప్రళయాంత మైన

కాలమును దూలకణము నఖండదాఘ

శిఖిపగిది మ్రింగి యోగి భాసిల్లు ననఘ.

154

టీ. అనఘ=దోషరహితుఁడా, యోగి=రాజయోగి, అట్టి...త్తుండై=అట్టి=అటువంటి, అద్యంతరహిత=మొదలును తుదయును లేని, కాలాత్తక=కాలరూపమైన బ్రహ్మమే, అత్తుండై=స్వరూపముగా గలవాఁడై, నిమేషదియై=నిమేషము మొదలు, ప్రళయంతయునకాలముకొ=బ్రహ్మప్రళయమువఱకుఁ గలకాలము సంతయు, తూలకముకొ=స్వల్పముగు దూదిని, అఖండదాహశిఖిపగిదికొ=గొప్పదియగు దావాగ్నివలె, మ్రింగి=లయింపఁజేసికొని (అనఁగా కాలము నతిక్రమించి), భాసిల్లుకొ=ప్రకాశించును.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! పైన విర్ణయించినకాలరూపుఁడగు బ్రహ్మమే తానై ప్రకాశించుయోగి, నిమేషము మొదలు ప్రళయమువఱకుఁ గలవ్యవహారస్థమైనకాలమునంతయును దూదిపింజను దావాగ్నితనయం దడంచుకొనునట్లు తనస్వరూపమనందే లీనముఁ జేసికొనును. ఈకాలమును దనకంటె భిన్నముగాఁ జూడఁడు.

క. చలనము కాయక్లేశము, నలసతయును జాడ్యనిద్ర లాయాసం బి
మ్ముల నెట్టియునికివలనను, గలుగ వది సుఖాసనం బకల్పిత మనఘా! 155

టీ. అనఘ=నిర్మలుఁడా, చలనము=కదలికయును, కాయక్లేశము=శరీరకష్టంబును, అలసతయుకొ=సోమరితనమును, జాడ్యనిద్రలు=జడత్వంబును నిద్రయును, అయాసంబు=శ్రమము, ఇమ్ములకొ=అధికముగా, ఎట్టియునికివలనను=ఏన్నీతివలన, కలుగవు=సంభవింపవో, అది=అట్టిస్థితియే, సుఖాసనంబు=సుఖ మైన యాసన మనుయోగాంగము, అకల్పితంబు=ఈయోగాంగము (లేక వీయాసనము) ఎప్పుడుగాని యెవ్వనిచేతను కల్పింపఁబడినది (అనఁగా నిర్మింపఁబడినది) కాదు.

తా. ఓదోషరహితుఁడా! తారకసాంఖ్యయోగులయాసనము లవయవసంస్థానభేదములచేఁగల్గింపఁబడినవే, యొకానొకప్పుడు చాంచల్యము శరీరకష్టము పాలుమాల్పిక జడత్వము నిద్ర అనువానిని గలిగించునవియే; అమనస్కయోగియొక్క యాసనము కాశ్యతసుఖప్రద మగు బ్రహ్మమే (లేక బ్రహ్మనిష్ఠయై) కావున స్వతస్సిద్ధము. చలనాదులను గలిగింపదు. ఇదియే (యీ బ్రహ్మనిష్ఠయే) యాసన మనుయోగాంగము.

ఆ. ఎద్ది సీద్ధశూగుచు నేప్రాద్ధు విలసిల్లు
నరసి చూచి యెద్ది యైనయపుడే
సర్వసిద్ధు లొకట సమకూటు నదియె సి
ద్ధాసనంబు కేవలాత్మరూప!.

156

టీ. కేవలాత్మరూప=కేవల=ఏకరూపమైన, ఆత్మరూప=పరబ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడా, ఎద్ది=ఏదో, సిద్ధమగుచుకొ=స్వతస్సిద్ధమై (అనఁగా స్వభావముగానే పర్వకాలములయందు నుండునదియై), ఏప్రాద్ధు=అన్నిసమయములయందును, విలసిల్లుకొ=ప్రకాశించునో, అరసిచూచి=విచారించి తెలిసికొని, ఎద్దియైనయపుడే=దేని

స్వరూపమైనప్పుడు, సర్వసిద్ధులు=సమస్తయోగసిద్ధులు, ఒక్కటగాఒక్కమాత్రే, సమకూలుకొ=దొరకనో, అదియే=అదే (బ్రహ్మమే), సిద్ధాసనంబు=సిద్ధాసన మగును.

తా. పరబ్రహ్మరూపమై పుత్రీయు నేది సర్వకాలములయందును నిత్యసిద్ధమై యున్నదో, విచారపూర్వకముగా దేని నాత్మాభిన్నముగా నెఱింగి యాశ్రయించిన సర్వ సిద్ధులు నొక్కమాటు కలుగునో అట్టిస్థితియే (సహజమైన ముక్తియే) సిద్ధాసన మగును.

ఆ. బంధములకు మూలబంధంబు ప్రకృతి త

ద్బంధ మెద్ది గనినఁ బాయునపుడె

యఖిలతత్త్వములకు నాదిమూలం బెద్ది

యదియే మూలబంధ మాంజనేయ !.

157

టీ. ఆంజనేయ బంధములకుకొ=సమస్తసంసారబంధములకును, మూలబంధంబు=ఆధారమగుదురు, ప్రకృతి=మాయ, తద్బంధము=ఆమాయాబంధము, ఎద్దిగనినపుడె=దేనిని చూచినప్పుడె, పాయుకొ=తొలగునో, అఖిలతత్త్వములకుకొ=సమస్తమైన తత్త్వములకును (అనఁగా శూణ్యచిత్తములగు నిరుపది నాల్గింటికిని ఆత్మరతత్త్వమగు నిరుపదియైదవదానికిని), అదిమూలంబు=అదికారణము, ఎద్ది=ఏదియో, అదియే=అబ్రహ్మమే, మూలబంధము=మూలబంధమనుయోగాంగము.

తా. ఓయాంజనేయా ! సమస్తబంధములకును (అనఁగా సర్వవిధప్రపంచములకును) ప్రకృతియే మూలబంధము (అనఁగా గుదురు) అట్టిప్రకృతియేమూలకారణమునెఱింగిన లయము నొందునో, యేది సర్వాధారమైనదో అదియే మూలబంధము.

క. వారినిధియందుఁజెందిన, యేఱులగతిఁ జిత్సుఖమున నిందియవృత్తుల్
చేరినమభావమొందుట, యారయఁగా దేహసామ్యమగువాయునుతా!.

టీ. వాయుగుత=వాయుపుత్ర, వారినిధియందుకొ=సమస్తమునందు, చెందిన యేఱులగతికొ=కలిసినదలవలె, చిత్సుఖమునకొ=జ్ఞానరూపమగు బ్రహ్మనందమునందు, ఇంద్రియవృత్తులు=సర్వేంద్రియవ్యాపారములను, చేరి=కలిసి, సమభావమొందుట=ఏకత్వమును జెందుట, అరయఁగాకొ=విచారింపఁగా, దేహసామ్యము=దేహసామ్యమనుయోగాంగము, అనుకొ.

తా. ఓవాయుపుత్రా! సమస్తంబునందుఁ జేరి నామరూపవిహీనములై యొక్కము నొందునదలవలె సీసర్వేంద్రియములును బ్రహ్మనందసమస్తమున మునిగి యందే తృప్తి నొంది యుండుట దేహసామ్య మనుయోగాంగ మగును.

అవ. ఇతఁ దృక్తిస్థితభివర్ణించుచు దృగ్దృశ్యదర్శనములవిభజించుచున్నాఁడు. అందు మొదట దర్శనమును గూర్చి వివరించుచున్నాఁడు.—

సీ. ఏచూపు సకలబాహ్యేంద్రియార్థంబులఁ

గనునది వెలిచూపు కపికులేంద్ర !

యేచూపు వివిధాంతరేంద్రియవృత్తులఁ
గనునది లోచూపు కపివరేణ్య !
యేచూపు బాహ్యంతరేంద్రియార్థంబులఁ
గనునది మధ్యలక్ష్యము కుమార !
యేచూపు దగ మానసేంద్రియపట్కంబుఁ
గనునది పుష్పాభి దనుజవైరి

తే. చూచు నేచూడ్కి యీనాల్గుచూపులను న
జస్ర మది శాంభవీదృష్టి సంగరహిత !
యిదియె యన్నిటిలో నెక్కు డిట్టు లగుచు
బరమగుహ్యతమం బగు బవనతనయ !.

159

టీ. కపికులేంద్ర=వానరశ్రేష్ఠా! ఏచూపు, సకల...బులక=సకల=సమస్తమైన, బాహ్యేంద్రియ=వెలుపలనుండు నింద్రియములును, అర్థంబులక=వానిదెలియంబడు విషయంబులును, కనుక=చూచునో (లేక తెలిసికొనునో), అది=అచూపు, వెలిచూపు=వెలుపలిచూపు, అగుక=వియన్నది, కపివరేణ్య=వానరులలో నుత్తముడ! ఏచూపు, వివిధాంత...వృత్తులక=వివిధ=బహువిధములయిన, అంతరింద్రియ=అంతఃకరణములను, వృత్తులక=వానివృత్తులను, కనుక, అది, లోచూపు=లోపలిచూపు, అగుక, కుమారా=పుత్రా, ఏచూపు, బాహ్యంతరింద్రియార్థంబులక=లోపల వెలుపల నున్న సర్వేంద్రియములను వానిచే బ్రకాశింపజేయఁబడు విషయములను, కనుక, అది, మధ్యలక్ష్యము=మధ్యలక్ష్యము, అగుక, దనుజవైరి=రాక్షసులను మర్దించువాడ, ఏచూపు, తగక=ఒప్పునట్లుగా, మానసేంద్రియపట్కంబులక=జ్ఞానేంద్రియములు ఆయిదును నున్న ఒకటి కలిసి ఆఠింటిని, కనుక, అది, పుష్పాభి=పుష్పభీముద్రయందలి లక్ష్యము, అగుక, సంగరహిత=అభిమానము లేనివాడ, ఏచూడ్కి=ఏచూపు, ఈనాల్గుచూపులక=పయి చెప్పిన నాల్గుదృష్టులను, అజస్రము=ఎప్పుడును, చూచుక=చూచుచుండునో, అది, శాంభవీదృష్టి=శాంభవీముద్ర, పవనతనయా=వాయుపుత్ర, ఇదియే=ఈశాంభవీదృష్టియే, అన్నిటిలో నెక్కుడు=అన్నిటికంటె శ్రేష్ఠమైనది, ఇట్లు లగుటక=కాబట్టి, పర...బగుక=పరమ=అధికముగా, గుహ్యతమంబగుక=రహస్యమగును.

, తా. ఓవానరశ్రేష్ఠా! ఇక దృక్ స్థితిని (అనగా దృశ్యరూపముతో; సాక్షిరూపముతో నుండుట) యనుయోగాంగమును వివరించెదను వినుము. దీనిని తెలిసికొనుటకు మొట్టమొదట దృశ్యమును (అనగా 'ఇవి చూడఁబడుపదార్థములు') అని తెలిసికొనవలయును. దర్శనమునీ (అనగా చూపును) గూర్చియు నెఱుంగవలెను. అందుదర్శన

మునుగూర్చి యిప్పుడు వివరింతును. తారకయోగమునందుఁ జెప్పఁబడినట్లే యిచ్చట చూపునకు బాహ్యంతరమధ్యభేదములును పట్టుభీశాంభవీమద్రులును గలవు.

అది యెట్లనిన; జ్ఞానరూపుఁ డగుసర్వసాక్షి (స్వస్వరూపభూతుఁడగు బ్రహ్మము) వెలుపల నున్న శబ్దాదులను లోపలనున్న చిత్రేంద్రియాదులను జూచుచునే యున్నాఁడు. కావున నిందు బాహ్యపదార్థములఁజూచుచూపు “వేలిచూపు=బహిర్లక్ష్యము” అనియు చిత్రేంద్రియాదులఁ జూచుచూపు “లోచూపు=అంతర్లక్ష్యము” అనియుఁ జెప్పఁబడును. ఓపుత్రా’ యిట్లే బాహ్యంతరపదార్థములఁ గలయఁ జూచుచూపు మధ్యలక్ష్య మనియు మనస్సునకును జ్ఞానేంద్రియములకును గలసంబంధమును, లేక మనస్సు జ్ఞానేంద్రియ మాలముగా వెలుపలికి వ్యాపించి విషయములఁ బ్రకాశింపఁజేయుటయును, లేకామన స్సౌకటి జ్ఞానేంద్రియములైదును గలిసి యాటింటిని జూచుచూపు ‘పట్టుభీముద్ర’ యనియు, వైఁజెప్పిన నాల్గుచూపులను జూచునట్టిచూపు ‘శాంభవీ’ యనియుఁ జెప్పఁ బడుచున్నది. ఈశాంభవీసర్వోత్తమము; పరమరహస్యము ఇదియే దర్శనము; దీని నెఱుంగుటయే దర్శనస్వరూపము నెఱుంగుట.

ఎట్లనిన; వైఁ జెప్పినవిషయముల నన్నిటిని సర్వసాక్షియొక్కఁడై చిత్రేంద్రియ మాలముగా వ్యాపించి ప్రకాశింపఁజేయుచున్నను (అనఁగా చూచుచున్నను) తత్త్వ జ్ఞానము లేనివారు బహువిధములుగా భ్రావించుచున్నారు. బాహ్యవిషయములఁ జూచు నవి యింద్రియములేయనియు నాయింద్రియములఁ జూచునది చిత్రవృత్తియే యనియు దానిని బుద్ధిచూచుననియుఁడలంతురు. ఇందు ఇంద్రియములదృష్టి ‘వేలిచూపు’ అనియు చిత్రవృత్తియొక్కయు బుద్ధియొక్కయులేక అంతఃకరణ మంతయు నొక్కటియేయను పక్షము నాశ్రయించి మనస్సుయొక్కదృష్టి ‘లోచూపు’ అనియుఁ జెప్పఁబడును. కొంత విచారించిన మనస్సును జూచునదియే యింద్రియములను బాహ్యపదార్థములను గూడఁ జూడఁగలదని యేర్పడును. గావున నాబుద్ధిదృష్టియే ‘మధ్యలక్ష్యము’ అనివ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. ఆకారణమువలననే (అనఁగా నింద్రియమనంబులనుజూడఁగలది యగుట చేతనే) అదియే (అబుద్ధివృత్తియే) ‘పట్టుభీముద్ర’ యనియు వర్ణింపఁబడియున్నది. ఈవిధముగా భ్రాంకుల యనుభవమునుబట్టి వారి నుద్ధరింపుట కై దర్శనములసోపాన క్రమమున బోధించి శాంభవీమద్ర యనుపేర పరమార్థ తత్త్వము బోధింపఁబడి యున్నది.

“పైవివరించిన దర్శనములు నాలుగును తనకు దృశ్యము లగుచున్నవి” (అనఁగా దనచేఁ జూడఁబడుచున్నవి) యనుటకు సందియము లేదు. “నేను శ్రీత్రేంద్రియముచే వినుచున్నాను. నాచెవికి నేమియు వివరాలేదు. నామనస్సు పుణ్యకార్యముల నో సంకల్పించును. నేను బుద్ధిచే సర్వమును దెలిసికొనుచున్నాను” అను మొదలగునను భవము విషయమునఁ బ్రమాణములకదా. కావునఁ దాను సర్వసాక్షి తనస్వప్రకా

శమే నాల్గయోగజూమనట్టి శాంభవీమద్ర. ఈవిషయము నంతయు బాగుగావిమర్శించి శాంభవీమద్రయే సర్వోత్తమము ఇదియే దర్శనము అని వివరింపఁబడినది. వాస్తవస్థితిలో పరబ్రహ్మప్రకాశమే చిత్తాదిమూలమున సర్వమునుజూచుచున్నది గాని యన్యమేమియు లేదు. కావున దర్శన మనఁగా నిదియే కదా.

మానిసివృత్తము. —

దృశ్యమే నాకము దృశ్యమే వాయువు దృశ్యమే భూజల తేజములు
దృశ్యమే దేశము దృశ్యమే కాలము దృశ్యమే దేహమునింద్రియముల్
దృశ్యమే ప్రాణము దృశ్యమే చిత్తము దృశ్యమహాకృతి ధీమనముల్
దృశ్యమేవిద్యయు దృశ్యమేవిద్యయు దృశ్యముగా నిదిదృక్పరయఁ.

టీ. అరయఁ=విచారింపఁగా, నాకము=ఆకాశము, దృశ్యమే=చూడఁగలదియై, వాయువు, దృశ్యమే, భూజల తేజములు=భూమి నీరు అగ్ని, దృశ్యమే, దేశము=స్థలము, దృశ్యమే, కాలము, దృశ్యమే, దేహమును, దృశ్యమే, ఇంద్రియములు, దృశ్యమే, ప్రాణము, దృశ్యమే, చిత్తము=సంశయాత్మకమైన యంతఃకరణవృత్తి, దృశ్యమే, అహంకృతిధీమనములు=అహంకారము, ధీ=బుద్ధి, మనములు=మనస్సు, దృశ్యము, విద్యయుఁ=జ్ఞానములు, దృశ్యమే, అవిద్యయుఁ=అజ్ఞానములు, దృశ్యమే, దృశ్యముగానిది=ఏది పరులచేఁజూడఁబడక తానన్నింటినిఁజూచునో అదియే, దృక్పః=సాక్షి (ఇదియే దృక్ స్థితి యనుయోగాంగము.)

తా. బాహ్యము లగునాకాశాదిపంచభూతములును దేశ కాలములును స్థూలదేహ స్థూలేంద్రియములును అంతరము లగు నూత్తకారణ దేహములును ఇంద్రియప్రాణచిత్త మనోహంకారబుద్ధులును జ్ఞానాజ్ఞానములును దృశ్యములే (అనఁగా మైననిరూపింపబడిన దర్శనముచే నెఱుంగఁగలవియై.) ఈవిధముగా నిరూపింపఁబడిన దృశ్యముల నెఱుంగువాఁ డెవ్వఁడో వాఁడే దృగ్రూపుఁడు. వాఁడే స్వస్వరూపభూతుఁడు. “ఈదృగ్రూపుఁడే, తాను” అని తెలిసికొని స్థిరచిత్తముతో దృక్ స్థితి అనుయోగాంగము.

తే. ద్రష్టృదర్శనదృశ్యవిరామ మెచట

నగు నచట దృష్టి నిలువంగ నగును గాని

చెదరి నాసాగ్రమునఁ జూపుఁ జేర్చుఁ దగదు

కోరి యమనస్క రాజయోగులకు వత్స!.

161

టీ. ఎత్తు=పుత్రు, అమన...గులకుఁ=అమనస్కులను నెఱు, రాజ=శ్రేష్ఠమైన, యోగులకుఁ=జ్ఞానయోగము గలవారికి (అనఁగా జ్ఞానయోగము నాశ్రయించినవారికి), దృష్ట...మును=ద్రష్టృ=చూచువాఁడు, దర్శన=చూపు, దృశ్య=

మాడఁబడునది, నిరామును=నీనివిలయుము, ఎచటనగుకొ=ఎస్థలమునంగనో, ఆచటకొ=ఆస్థలమునందె, దృష్టి నిలుపంగనగునుగాని=లక్ష్యమును నిలుపవలయునుగాని, చెదరి=అచ్చట నిలుపనేరక, నాసాగ్రమునకొ=ముక్కుకొనపై, చూపుకొ, చేర్చదగదు=నిలువకూడదు.

తా. ఓపుత్రా! చూపు చూచువాఁడు మాడఁబడునది అనుభేదములేచటనుండొవో ఆట్టిస్థలమునందే (స్వస్వరూపమునందే) దృష్టిని నిలుపవలయును గాని తారకయోగులవలె నాసాగ్రమునందు (దృష్టి) నిలుపరాదు. అనునస్మయోగి యిట్లుఁ జేయఁడు. దానివలనఁ బ్రయోజన మేమియు లేదుకదా! ఇదియే దృక్స్థితి యనుయోగాంగము.

అవ. ఇకఁ బ్రాణాయామము నిరూపించుచున్నాఁడు.—

శా.ప్రాణాంతఃకరణేంద్రి మూద్యభిలసద్భావంబులకొ భూషణ

శ్రేణికో స్వర్ణముగా నెఱింగినగతిం జిన్నాత్రముం గాఁగఁ ద

ప్రాణాంతఃకరణాదివృత్తులు నశించుం దన్నఁగాఁ గాంచినం

ప్రాణాయామ మనంగ నొప్పు నిది సంభావ్యంబు మేధానిధీ! 162

టీ. మేధానిధీ, మేధా=నూత్నబుద్ధికి (“ధీర్ధారణావలీమేధా”= “నూత్నముగా గ్రహించి చిరకాలము జ్ఞప్తియందుంచుకొనఁగల సామర్థ్యము గలిగినబుద్ధిమేధ యనబడును). నిధీ=ఆధారభూతుఁడా, భూషణశ్రేణికో=ఆనేకవిధము లగుసాములను, స్వర్ణముగాకొ=సువర్ణముగా, ఎఱింగినగతికొ=తెలిసికొనునట్లు, ప్రాణా...బులకొ=ప్రాణా=ప్రాణములు, అంతఃకరణేంద్రియాది=అంతఃకరణములు ఇంద్రియములు మొదలగు, అభిల=సమస్తమయిన, సత్=“ఉన్నది”అని చెప్పఁబడు (అనఁగా సత్తుతోఁగూడిన), భావంబులకొ=భావపదార్థములను, చిన్నాత్రముగాఁగకొ=జ్ఞానరూపముగా, తన్నఁగాఁగాంచినకొ=స్వస్వరూపముగా నెఱింగినచో, తత్ప్రాణాం..వృత్తులంతకొ=అ, ప్రాణ=ప్రాణములు, అంతఃకరణాది=అంతఃకరణములు మొదలగువానియొక్క, వృత్తులు=వ్యాపారములు, నశించుకొ=శూన్యరూపములగును, ఇది=ఈవర్ణించిననీతియే, ప్రాణాయామమనఁగనొప్పుకొ = ప్రాణాయామయోగానుని చెప్పఁబడును, స్మభావ్యంబు=ఈయోగాంగము మిగుల గౌరవరీయమైనది.

తా. ఓబుద్ధిమంతుఁడా! ప్రాణము మనస్సు ఇంద్రియములు మొదలగు సర్వదృశ్యపదార్థములను, కిటిమండలాదిభూషణముల స్వర్ణమాత్రములుగా నెఱుంగునట్లు బ్రహ్మాత్రిములుగా నెఱుంగవలయును. కారణములకంటె కార్యములు వేఱుకొనేరవుకదా. ఇట్లు గ్రహించిన నాప్రాణాదులన్నియు శూన్యరూపములగును. (అనఁగా వాని వృత్తులు ఆపురుషుని బాధింపవు. (ఈవిధముగా సర్వమును స్వస్వరూపమాత్రముగాఁ జూచుటయే ప్రాణాయామ మనుయోగాంగము. యథార్థస్థితి నెఱుంగుట యగుటచే నిది మిగుల గౌరవరీయము. శ్రాంతిస్థితిగలుగుటచే నీ ప్రపంచమునకు జ్ఞానమునకంటె నితరముగ

రూపమే లేదనియు, అజ్ఞానమే బ్రహ్మము కావున నదియే జగత్కారణమనియు కారణ కార్యములకు భేదము లేదనియు నిదివఱకే వివరించినట్లున్నాము కదా!

అవ. ఇట్లు ప్రాణాయామమును విర్లించి రేచక పూరక కుంభకములస్వరూపము నెఱింగించుచున్నాడు. —

మ. వెలిలో గన్నడు నామరూపవితర్తి వేమాటు రేచించి యి

మ్ముల సచ్చిత్సుఖరూపతత్త్విము మదిం బూరించి యామీద ని

శ్చలమై తన్మయమై తగ్గ మనము నశాంతింబు గుంభించినన్

నల్లు వొప్ప బుధనేవ్యమైతనరు ప్రాణాయామయోగంబగున్. 163

టీ. వెలిలో = వెలుపలను లోపలను, కన్నడు...వితర్తి = కన్నడు = తోచునట్టి, నామ = నామముల యొక్కయు, రూప = రూపములయొక్కయు (అనగా నామరూపాత్మకము లైనప్రాపంచిక పదార్థములయొక్క), వితర్తి = సమూహమును, వేమారు = పలుమాటు, రేచించి = వెలుపలికిపాటించి (అనగా నిషేధించి), ఇమ్ముల = బాగుగా, సచ్చిత్సుఖరూపతత్త్విము = సచ్చిదానందరూప మగుపరబ్రహ్మతత్త్విమును, మదిన్ = మనస్సునందు, పూరించి = నిండించి (అనగా మనసునందు రెండవసంకల్పము లేకుండ చేసి), ఆమీదన్ = పీడప, నిశ్చలము = చాంచల్యము లేనిదై, తన్మయమయి = బ్రహ్మరూపమై, తగ్గ = ఒప్పునట్లుగా, ఆశ్రాంతంబు = విల్లప్పుడును, మనము = మనస్సును (లేక అంతక కరణము), కుంభించినన్ = నిరోధించినచో, నల్లువొప్ప = యుక్తముగా, బుధనేవ్యమయి = పండితులచే నేవింపదగినదై, తనరు ప్రాణాయామయోగంబు = ఒప్పునట్టి ప్రాణాయామయోగము, అగున్ = వి యున్నది.

తా. నానికారంధ్రములనుండి వాయువును విడుచుట రేచక మనియు లోపలికి బూరించుట పూరక మనియు లోపలనే నిలిపివుండుట కుంభక మనియు దారక యోగమునఁ జెప్పఁబడియున్నది కదా. అట్లే యిచ్చుటను ప్రాణాయామయోగాంగము నకును రేచకపూరకకుంభకముల కలపు. వెలుపల తనకంటె నవ్యములుగాఁ గానవచ్చు నామరూపముల తన్నీటి నాత్మ కాదని విడుచుట రేచకము. సర్వపదార్థములయందు నాత్మను జూచుట సర్వప్రపంచమునందు నాత్మను నింపుట పూరకము. లేక మనస్సునందు 'పరమేశ్వరుడే సర్వవ్యాపకఁడు' అని తలఁచుచు నేయే సంకల్పములు గలిగి ఏయేజన్మవులు గోచరము లైనను వానినంతయు నాత్మమాత్రముగానే చూచుట పూరకము. మనస్సును నిశ్చలముఁ జేసి సర్వకాలములయందును పరబ్రహ్మమునందే నిల్పుట కుంభకము. ఈమాఁడును గలసి ప్రాణాయామ మనుయోగాంగ మగును.

క. సత్యానృతవిషయంబులఁ, బ్రత్యగ్బోధస్వరూపపరమాత్మని గా

నిత్యము నవలోకించుట, ప్రత్యాహారం బనంగఁ బరఁగుఁ గవేంద్రా!.

టీ. కపీంద్రా=వానరశ్రేష్ఠా, సత్యావృతవిషయంబులకా-సత్య=సత్యములని చెప్పఁ
బడునట్టియ, అసత్య=అసత్యము లని (అనఁగా లే వని చెప్పబడునట్టియ), విషయం
బులకా=పదార్థములను, ప్రత్య...నిఁగాక - ప్రత్యగోభగస్వరూప= కూటస్థజ్ఞానరూ
పుఁడైన, పరమాత్మనిగాక=పరబ్రహ్మమునుగా, నిత్యముకా=ఎల్లప్పుడును, అవలోకిం
చుట=తెలిసికొనుట, ప్రత్యాహరంబనంగఁబరగుకా=ప్రత్యాహర యోగాంగమున
చెప్పబడును.

తా. మఱియు ఓవానరశ్రేష్ఠా! భ్రాంతులగువారు ప్రపంచమునందలి కొన్నిపదా
ర్థముల సత్యము లనియు మఱికొన్నిటి నసత్యము లనియుఁ జెప్పుచున్నారు. వాస్తవస్థి
తిలోఁ బ్రపంచ మంతయు కూన్యరూపమేయైనను, అల్పకాలము నివసించి యుండు
వాని నసత్యములనియుఁ గొంతయాలస్యముగా నుండువానిని సత్యములనియు వ్యవహా
రించుచున్నారు. యిట్టిసత్యత్వాసత్యత్వములఁదొలఁగించి సర్వకాలములయందును సర్వో
పదార్థములను కూటస్థమాత్రములనుగాఁ జూచుట ప్రత్యాహర మను యోగాంగము.
ప్రత్యాహర మనగా మఱించుట యని యర్థము. పైన వర్ణింపఁబడిన సీతీయందు విష
యములయందలి విషయత్వము త్రిప్పఁబడి బ్రహ్మత్వ మురోపింపఁబడినది గావున సీతీ
తికి ప్రత్యాహర మనుపేరు కలిగినది.

తే. మహితదేహేంద్రియప్రాణమానసాది

దృశ్యములు గాను నేవీనిఁ దెలియు చుండు

దృక్స్వరూపుడ ననుచుఁ జింతించు టరయ

ధ్యానయోగంబు బ్రహ్మవిద్యానిధాన!

165

టీ. బ్రహ్మవిద్యానిధాన=బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాఁడా, మహిత...ములు=మహిత
=“ఓప్పుచున్న, దేహ=దేహములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, ప్రాణ=ప్రాణములు,
మానసాది = మనస్సు మొదలగు, దృశ్యములు = సాక్షిచే జూడఁబడుపదార్థములు,
కాను=నేనుకాను, నేక=నేను, వీనికా=ఈదృశ్యములనన్నిటినిఁగొల్పియుండుకా=తెలి
సికొనుచు, ఉండుదృక్స్వరూపుఁడకా=ఉన్నట్టిసాక్షీరూపుఁడను”, అనుచుకా=అనె,
చింతించుట=ఎప్పుడు ధ్యానించుట, అరయకా = విచారింపఁగా, ధ్యానయోగంబు=
ధ్యాన మనుయోగాంగము.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానమున కాధారభూతుడ వగునోయాంజనేయా ! మనస్సు
దేహము ఇంద్రియములు మొదలగు దృశ్యపదార్థములు నాకు స్వరూపభూతముల
కావు. నేను వీనికి ‘సాక్షిని’అని సర్వకాలములయందును దలంచుచుండుటయే ధ్యాన
మనుయోగాంగము.

క. మది మేడ్లి దలంచు మది యె

య్యది గనుగొను నదియె బ్రహ్మ మను నగ్గుటి నా

హృదయంబున నిలుపుట దీ

నదయావర ! పరమధారణాయోగ మగున్.

166

టీ. దీనదయావర=దీనులయందు దయగలవాఁడా, మది=మనస్సు, ఎడ్లిదలంచున్=జేసిని సంకల్పించునో, ఎయ్యదిగనుగొనున్=జేసిని చూచునో, అదియే=అదే, బ్రహ్మము=పరబ్రహ్మము, అగునగ్గుటి=అనులక్ష్యమును, అహృదయంబుననిలుపుట=అచుననునందు స్థిరముఁజేయుట, పరమధారణాయోగము = శ్రేష్ఠమగుదారణ యను యోగాంగము, అగున్=వియున్నది.

తా. మఱియు దీనులయందు దయగలయోయాంజనేయా ! మనస్సు జేసిజేసిని సంకల్పించునో తనవృత్తిచే జేసిజేసిని బ్రకాశింపఁజేయునోదానిదానిని బ్రహ్మమాత్రమునుగానే (అనఁగా నాత్మకంటె నభిన్నమునుగానే) చూచుట ధారణయనుయోగాంగము.

క. సర్వావస్థలయందును, సర్వంబును బ్రహ్మ మనుచు సతతము గనినన్

సర్వవికృతిరహితసహజ, నిర్వాణసమాధి యగు వినిర్మలరూపా! 16

టీ. వినిర్మలరూపా=పరిశుద్ధ మగుస్వరూపము గలవాఁడా, సర్వావస్థలయందున్=సమస్తమైన, అవస్థలయందున్=స్థితులయందును, సర్వంబును=సమస్తపదార్థములను, బ్రహ్మమనుచున్=“పరబ్రహ్మమే”యని, సతతముగనినన్=ఎప్పుడును తెలిసికొనుచుండినచో, సర్వ..మాధి-సర్వ=సమస్తమయిన, వికృతి=వికారములు, రహిత=లేని, సహజ=స్వభావసిద్ధమైన, నిర్వాణసమాధి=నిర్వికల్పసమాధి (లేక మోక్షరూపమైన సమాధి), అగున్=అగును.

తా. నిర్మలమగు బ్రహ్మరూపము కలయోమహత్తా ! జాగ్రదాదిసర్వావస్థలయందును అనుభవింపఁబడుసర్వపదార్థములను (అనఁగా భ్రాంతిలచే భిన్నభిన్నములుగా భావింపఁబడున్న ద్రవ్యైవదర్శనదృశ్యములను చూచిని) బరబ్రహ్మమాత్రములుగాఁ జూచుచు నుండుటయే సమాధియని యోగాంగము. ఇదియే ముక్తి. ఇది స్వభావసిద్ధమేకాని సాధన సాధ్యము కాదు. సాధనసాధ్యము లయినవాని కన్నిటికి ననిత్యత్వము కలదు. మోక్షమున కవి లేదు కదా. మఱియు పరబ్రహ్మమే (అనఁగా నాత్మమే) మోక్షము. కావున నది యోగాంతక మనుటకే వీలు లేదు కదా.

అవ. ఇట్లు యోగాంగముల వివరించి యుపసంహరించుచున్నాఁడు,—

క. ఈపదియేనంగంబుల, దీపితవిజ్ఞానసూక్ష్మదృష్టి ననిశమున్

జేపట్టి యభ్యసించును, హాపురుషున కబ్బులబరమమగును పరమమున్,

టీ. ఈపదియేనంగంబులకొ- ఈపదియేను=యీచెప్పబడిన పదునైదుసంఖ్యలు గల, అంగంబులకొ=అనయవములచే, దీపిత...దృష్టికొ-దీపిత, విజ్ఞాన=అనుభవజ్ఞాన మయమైన, నూత్నదృష్టికొ=నూత్నదృష్టిని, అనిశముకొ=ఎల్లప్పుడును, చేపట్టి=అంగీ కరించి, అభ్యసించుమహాపురుషునకుకొ=అలవాటు చేయునట్టి మహాత్మునకు, పరమము= మిగుల శ్రేష్ఠము, అగు=వివట్టి, ఉపరచుముకొ=ఉపరతి, అబ్బుకొ=దొరకును.

తా. ఈవిధముగా పైన వర్ణింపబడిన పదునేనుసాధనములనుసంపాదించి జ్ఞాన పంతుడై సర్వకాలము నాత్మబ్రహ్మైక్యనిష్ఠ నభ్యసించిన నాయోగికి సంపూర్ణ మగు సుపరతిసుఖము కలుగును.

చిత్తలయము గలపురుషునిలక్షణము. =

క. చిత్తోపరమము గలపురు

మోత్తముడు జగంబు మఱచి యుండుకొ బాలో

న్నతపితౄచనిభుం దై

యైత్రీ సుపునికరణి నిరింద్రియుఁ డగుచుకొ.

169

టీ. చిత్తోపరమము గలపురుషోత్తముడు = చిత్తకాంతి గలపురుషశ్రేష్ఠుడు, నిరింద్రియుఁడగుచుకొ=ఇంద్రియములు (అనగా నింద్రియవికారములు లేనివాడై), బాలో...భుండై-బాల=బాలునితోను, ఉన్నత=పిచ్చివానితోను, పితౄచ=గ్రహ లేకముగలవానితోను, నిభుండై=నమానుడై, యైత్రీకొ = సర్వకాలములయందును, సుపునికరణికొ=నిదురించువానివలె, జగంబుకొ=ప్రపంచమును, మఱచియుండుకొ.

తా. ఇట్లు చిత్తకాంతి కలిగినపురుషశ్రేష్ఠుడు సర్వకాలములయందును బ్రపంచమును మఱచి యింద్రియవికారములు లేక బాలునివలెను పిచ్చివానివలెను గ్రహ విప్లునివలెను నిదురించువానివలెను ప్రసరించుచుండును.

శా. గాలిం దూలిన వానచేఁ దడిసికొ గాఢాగ్నిచేఁ గాలినకొ

వ్యాళం బాళ్ల విముక్తకంచుకొముపై వ్యామోహముం దాల్చున

ట్లాలోలాంగముపై నిరూఢమునుతాహంకారము లేర్పయా

త్తాలోకస్థితి నుండుఁ బండితుఁడు నిత్యానందముం బొందుచుకొ. 170

టీ. గాలిందూలినకొ=గాలిచే కదలినను, వానచేఁదడిసికొ, గాఢాగ్నిచేకొ= అధికమగునగ్నిచే, కాలినకొ, వ్యాళంబు=సర్పము, అత్క...ముపైకొ=అత్క=తనచే, విముక్త=విడువబడిన, కంచుకొముపైకొ=కులుసముమీద, వ్యామోహముం దాల్చునట్లు= అభిమానమును పరింపనట్లు, పండితుఁడు=బ్రహ్మజ్ఞుని, ఆలోలాంగముపైకొ-ఆలోల=చందలమైన (అనగా నాశయుక్తమైన, లేక యుగద్రూపమైన), అంగముపైకొ=శరీరముమీద, నిరూఢ...ములు-నిరూఢ=ఆనాదినుండియు దృఢమైయున్న, సునుతా=

మమకారము (అనగా ఇది నాదియను నభిమానము), అహంకారములు=అహంకారము (అనగా నేను అనునభిమానము), లేక, నిత్యానందము=కాశ్యప మగుబ్రహ్మ నందమును, పొందుచుకొన్నా...స్థితికొ-అత్త=స్వస్వరూపమును, అలోక=చూచుట యనెడు, స్థితికొ=అవస్థయందు, ఉండుకొ.

తా. మఱియు నాజ్ఞాని యెల్లప్పుడును బరమానందము వసుభవించుచు నాత్మా లోకన పరాయణుండై యుండుచుఁ దనశరీరముపై (లేక, శరీరములపై) నహంకార మమకారముల (అనగా 'నేను నాది' అనునభిమానముల) నించుకొనిన సుంపడు. సర్వము తానువిడచిన కుబుసము గాలి కలునిటుఁ దిరిగినను వానచేతఁ దడసినను అగ్నిచే మంశినను దానిపై నించుకొనిన నభిమానము సుంపనట్లు (అయోగియు) తనదేహ మెత్తినను లక్ష్యమునేయడు.

మ. మదిరాపాననుదాంధుఁ డాత్మపటముకొ మైనుండినకొ జాతినకొ
వదులై వేలినికొ జూడకొ డప్పగిది జీవన్ముక్తుఁ దున్యత్నమా
ధీదశాప్రాప్తసుఖామృతానుభవత్మప్తిన్మత్తుండై మేను నె
మ్మదికొ గూర్చుండిన లేచినకొ నడిచినకొ మన్నింపకొ డే నంచుకొదా. 171

టీ. మదిరా...దుండు-మదిరాపానః=మద్యపానమువలనఁ గలిగిన, మదఃపదముచేత, అంధుండు=గుడ్డి యైనవాడు (అనగా నొడ లెఱుంగనివాడు,) అత్తపదముకొ=తనవస్త్రమును, మైనుండినకొ=శరీరముమీఁద నిలిచినను, జాతినకొ=క్రింద పడినను, వదులై=వదిలి, వేలినికొ=వేలిలాడినను, చూడకొ, అప్పగిదికొ=అట్లే, జీవన్ముక్తుండు=జీవన్ముక్తినిఁజెందినవాడు, ఉద్యత్...శృప్తి-ఉద్యత్=అధికమైన సమాధి దశా=నిర్వికల్పసమాధిస్థితియందు, ప్రాప్త=కలిగిన, సుఖ=బ్రహ్మనందసుఖముయొక్క, అమృత=అమృతముయొక్క, అనుభవ=అనుభవించుటవలనఁ గలిగిన, తృప్తికొ=తృప్తిచేత, మత్తుండై=మదించి, మేను=శరీరము, నెమ్మదికొ=కాంతముగా, కూర్చుండినకొ, లేచినకొ, నడిచినకొ, తాకొ=స్వయముగా, ఏనంచుకొ="నేను కూర్చుంటిని నేను లేచితిని నేను నడచితిని" అని, మన్నింపడు=తలంపడు.

తా. మద్యపానమువలన మత్తుడైనపుడుమండు తనవస్త్రము వీడినను వీడకున్నను జాటుచున్నను లక్ష్యము నేయనట్లు అయోగియఁ దనశరీరము కూర్చున్నను లేచినను నడిచినను లక్ష్యమునేయడు. అం దాత్మాభిమానము సుంపడు.

మ. తరుణీనందనబంధుసాధురిపుమిత్రవ్రాతముల్లన్నుఁ బ
ల్లరు నిందించిన సన్నుతించిన మహామానావమూనాదులకొ
నెఱి నొందించిన నిర్వికారుఁ డగుచుకొ నిశ్చేష్టుండై యుండు భా
న్వరతత్త్వానుభవజ్ఞుఁ డయ్యెడల జీవత్సక్తదేహాస్థితికొ. • 172

టి. భాస్వర...జ్ఞాఁడు-భాస్వర = స్వయంప్రకాశమైన, తత్త్వానుభవజ్ఞాఁడు = బ్రహ్మస్వరూపాపరోక్షానుభవముగలవాఁడు, ఎయ్యెడలక = ఎప్పటికిని, తమక = తనను, పల్లరుక = పలుమాఱు, తరుణీ...ములు-తరుణీ = స్త్రీలయొక్కయు, నందన = పుత్రులయొక్కయు, బంధు = బంధువులయొక్కయు, సాధు = సత్పురుషులయొక్కయు, రిపు = శత్రువులయొక్కయు, మిత్ర = మిత్రులయొక్కయు, వ్రాతములు = సమాహములు, నిందించినక, సన్నుతించినక = కొనియాడినను, మహామానాపమానాదులక = అధిక మగుపూజనుగాని తీరస్కారములను గాని, నెటిక = అధికముగా, బంధించినక = పొందునట్లు చేసినప్పటికిని, నిర్వికారుడగుచుక = ఏవికారములును జెందక, నిశ్శేషుడై = ఏకర్తులను (అనగా పరిహారోపాయములు మొదలగువానిని) చేయక, జీవన్ముక్తిదేహానీతిక = ప్రాణము లేనిశరీరమువలె, ఉండుక.

తా. మఱియు స్త్రీల పుత్రులు బంధువులు శత్రువులు మిత్రులు సజ్జనులు దుర్జనులు మొదలగువా రందఱును దన్ను నిందించినను స్తోత్రముజేసినను సత్కానించినను అనిమానించినను రాగ ద్వేషముల జెందక యోగి ప్రాణహీన మగుదేహమువలె నిశ్శేషుడై యుండును.

ఆ. బహుళసంకటములు ప్రాప్తంబు లైనచోఁ

దల్లడింపఁ డాత్మతత్త్వవిదుఁడు

వాయుశీతవహ్నివర్షాతపంబుల

కించు కై న గిరి చలించనట్లు.

టి. గిరి = కొండ, వాయు = అకు-వాయు = గాలికిని, శీత = చలికిని, వహ్ని = నిప్పుకును, వర్ష = వానకును, ఆతపంబులకుక = ఎండకును, ఇంచుకై నక = కొంచమైనను, చలించనట్లు = కదలకుండునట్లు, ఆత్మతత్త్వవిదుఁడు = తనయథార్థస్వరూపము నెఱింగినమహాత్ముఁడు, బహుళ...ములు-బహు = అనేకములైన, సంకటములు = కష్టములు, ప్రాప్తంబులైనచోక = పచ్చినప్పుడు, తల్లడింపఁడు = కలఁత జెందఁడు.

తా. గాలి వాన చలి ఎండ మొదలగువానికి పర్యత మించుకై నను కదలని విధంబున బ్రహ్మత్వైక్యజ్ఞానము కలయోగి యెన్నికష్టములు పచ్చినను కలఁతనొందఁడు.

— వై రాగ్యబోధోపరతులుగలయోగి లక్షణము. —

వ. ఇట్టి వై రాగ్యబోధోపరతియుక్తుం డైనజీవన్ముక్తుఁడు ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మతత్త్వసాక్షాత్కార ప్రచండమార్తాండ ప్రకాశ నిరస్తానాద్యనిర్వచనీయాజ్ఞానాంధకారపటలుండు పరిత్యక్తవర్ణాశ్రమాచార కోలాహలుండు నిరంతరచిత్తవిశ్రాంతిపరగాయణుండు విషయాన కీవివర్జితం

డు ప్రతిష్ఠాప్రార్థనాధీనశరీరచేష్టుం డంతస్సఖుం డంతరా రాముం
 డంతప్రకాశం డాత్మరతుం డాత్మత్వపుం డాత్మసంతుష్టుం దూరీ
 కృతదురితక్రియుండు ప్రశాంతమానసుండు విజితేంద్రియుండు గృత
 కృత్యుండు ప్రాప్తప్రాప్తవిహీనుండు సర్వవ్యవహారాతీతుం డశరీరుండు
 సర్వశరీరస్థుండు నిరింద్రియుండు సర్వేంద్రియద్రష్టయు సప్రాణుండు
 సర్వప్రాణిప్రేరకుండు సర్వేంద్రియోపశాంతిసుఖరసికుండు వివేకహృ
 త్సింగుండు నిత్యానంగుండు ప్రజ్ఞాప్రాధనభిసహాయుం డసహాయుండు
 దృఢాపరోక్షాత్మసిత్తయసంపన్నుండు నిర్ణాశ్రమసదాచారదురాచా
 రకామక్రోధలోభమోహదంభదర్పకుహకక్రౌర్యశౌర్యభాష్యమాత్మ
 ర్య ద్వేష కార్పణ్యనిందాస్తుతిమానాసమానేర్ష్యాసూయాద యానై
 ష్ఠ్యర్యవాక్పారుష్యాదినానావిధచిత్తవికారరహితుండు స్త్రీవాసనార్థ
 వాసనాపృతిష్ఠావాసనాశాస్త్రవాసనాదేహ వాసనాలోక వాసనా
 కర్తృత్వభోక్తృత్వాదివాసనావివర్జితుండు విగతబ్రహ్మవేత్తత్వాభి
 మానవాసనుండు నిత్యనిర్మలుండు నిత్యశాంతుండు నిత్యోదాసీ
 నుండు నిష్ప్రపంచుం డవ్యక్తమహాదహంకారపంచతన్మాత్రాకా
 శాదిసర్వప్రపంచమాయాగంధర్వసగరాశ్రయండు నిరాశ్రయండు
 సర్వాసభాసకేవలచిదాకాశమాత్రుండు పరమసుఖైకస్వరూపకుండు
 దూరీకృతసంసారుండు దేహేంద్రియగుణాతిరిక్తుండు దేవతాస్పృహ
 ణీయశీలుండు నానాపాశవినిర్ముక్తుండు రాజసతామసవస్తుసేవాదూ
 రుండు స్వాతికవస్తుసేవావిజితగ్రంథం డకీయాత్మవూజాపరుండు
 మానజనపరాయణుం డచింత్యధ్యాననిష్ఠుం డనిచ్ఛానుభుతత్పురుండు
 విశ్వనందశ్రోండు యథేచ్ఛాసంసారశీలుండు ధీరుండు దాంతుండు
 నిత్యప్రేబుద్ధచిత్తుండు స్వాత్మసమాధినిష్ఠుండు జగదింద్రజాలద్రష్ట
 యు విశేషప్రాప్తశేషపురుషార్థుండు త్యక్తశేషవిశేషదుఃఖుం డధిగతి
 పరమస్వాస్థ్యుండు సంగృహీతచిత్తుండు మితవాక్యుండు పరమకారు
 ణీకుండు సర్వభూతమిత్రుండు జేశలాచారమధురుండు పాణిపాత్ర
 నిమిత్తమాత్రాశనుండు యోగరూఢుండు తిథిక్షుండు పరమైకాం
 తీకుండు నిష్కలంకుండు నిస్పృహుండు ప్రారబ్ధవశప్రాప్తదేహేంద్రి

యాదివ్యాపారహాపపుణ్యపాపక్రియాకర్తృత్వాభిమానపూర్వకము
ఖవికాసదైన్యశూన్యండు సదాన్రసన్నచిత్తుండు వికసితముఖుండు
దుష్టశిష్టజనసంగదూరుండు నాధువిదృష్టజనసంగుండు సర్వపదార్థోపే
క్షాబుద్ధియుక్తుండు గుళలాకుళలక్రియాదూరుండు వేదాంతశాస్త్ర
విచారఘోరదావానలభస్మీకృత సర్వవేదశాస్త్రాగమపురాణగుర్వీశ్వర
విధిప్రసేధాదివాసనాబుద్ధిం డవ్యక్తలింగుం డవ్యక్తాచారుం డేక
చారియు ననికేతనుండు గిరిగుహావిహారుండు మృత్యుభయవర్జితుండు
పరలోకభయవిహితుం డనిర్యావ్యజళాంతాత్మకుండు బంధమోక్ష
నిరాకాంతుండు సర్వాతీతసర్వపరిపూర్ణాప్రతిదవంష్వబ్రహ్మచైతన్య
ప్రకాశస్వరూపమాత్మండు నై ప్రకాశించు ముఱియును. 178

టీ. ఇట్టి... డైన-ఇట్టి=దైనవినరంపబడిన, వైరాగ్య=వైరాగ్యముతోను, బోధ
=జ్ఞానముతోను, ఉపరతి=చిత్తకాంతితోను, యుక్తుండైన = కూడుకొనియున్న, జీవ
న్ముక్తుండు = జీవన్ముక్తిఁబొందిన మహాత్ముండు, ప్రత్య...లుండు-ప్రత్య = కూటముని
కంటె, అభిన్న = వేరుకాని, బ్రహ్మత్య=పరబ్రహ్మముయొక్క యధార్థస్వరూప
మును, సాక్షాత్కార=ప్రత్యక్షముచేసికొనుట యనెడు, ప్రచండ=తీవ్రమైన, మా
ర్తాండప్రకాశ=నూర్యప్రకాశముచేత, నిరర్థ=పోగొట్టబడిన, అనాది=అదిలేనట్టి
యు, అనిర్వచనీయ = “ఇది యిట్టిది” అనిచెప్పరానట్టియు, విజ్ఞాన=అజ్ఞాన మనెడు,
అంధకార = చీకటియొక్క, పటలుండు=సమాహము గలవాఁడును, పరి...లుం
డు - పరిత్యక్త=ఏడువబడిన, షర్ల=బ్రహ్మణాదిజాతులయొక్కయు, ఆశ్రమ=బ్రహ్మ
చర్యాద్యాశ్రమములయొక్కయు, అచార=అచారములయొక్కయు, శాస్త్ర=వానిని
విధించుకాస్త్రములయొక్కయు, కోలాహలుండు=సంక్షోభము కలవాఁడును, నిరం
తర...లుండు-నిరంతర = సర్వకాలములయందును, చిత్తవిక్రాంతి = చిత్తకాంతితో,
పర=శ్రేష్ఠమగు, ఆయనుండు= ఆధారముగా (లేక ఆశ్రమముగాగ్గి)గలవాఁడును, విష్ణు
...తుండు - విషయ=శబ్దాదివిషయములయందలి, అసక్తి=ప్రేమచేత, నివర్జితుండు=
కూన్యఁడును (అనగా విషయేచ్ఛలేనివాఁడును), ప్రబ...వుండు-ప్రబల=మిగులబల
వంతమగు, ప్రారబ్ధ = పూర్వజన్మకర్తమునకు, అధీన=స్వాధీనమైన, శరీరచేస్తుండు=
శరీరసంబంధము లైనభోజనాదివ్యాపారములకలవాఁడును, నిశ్చేష్టుండు=స్వభావము
గాఁ గర్తృలులేనివాఁడు, అంతఃస్ఫులుండు = లోపలనే (అనగాఁ దనయందే) యానో
దించువాఁడును, అంతరారాముండు = లోపలనే క్రీడించువాఁడును, అంతఃప్రకాశం
డు=లోపలనే ప్రకాశించువాఁడును, అత్తరతుండు = తనయందే తృప్తికొందువాఁ

దును, ఆత్మత్విస్తుడు = తనయందే తృప్తినిొందువాడును, ఆత్మసంతుష్టుడు = తన
యందే సంతోషించువాడును, దూరీ...యందు-దూరీకృత=తొలగింపబడిన, దూరత
క్రియ= పాపకృత్యములు గలవాడును, ప్రశాంతమానసుండు - ప్రశాంత=
శాంతిజేందిన (లేక సుకల్మములేని), మానసుండు=మనస్సుకలవాడును, విజితేంద్రి
యందు= ఇంద్రియజయము కలవాడును, కృతకృత్యుండు= చేయవలసినపనిని (అనగా
నాత్మస్వరూపానుభవమును) జేసినవాడును, ప్రాప్తాప్రాప్తవిహీనుండు=కలిమిలేములు
లేనివాడును, సర్వవ్యవహారాతితుండు = సమస్తలోకవ్యవహారములనుమించినవాడును,
అశరీరుడు=స్వభావముగా శరీరములు లేనివాడును, సర్వశరీరస్థుండు = భిన్నభిన్న
ములుగాఁ గానవచ్చువన్న శరీరములయందుండువాడును, నిరింద్రియుండు=స్వభావ
ముగా నింద్రియములు లేనివాడును, సర్వేంద్రియద్రష్టయుఁ=సర్వేంద్రియము
లను (అనగా వానికార్యములను) జూచువాడును, అప్రాణుండు=ప్రాణములు స్వభా
వముగా లేనివాడును, సర్వప్రాణప్రేరకుడు=సమస్తప్రాణములను ప్రేరేపించు
వాడును, సర్వే...కుండు-సర్వేంద్రియ=సమస్తజంతుచయములయొక్కయు, ఉప
శాంతి=శాంతివలన (అనగాఁ బ్రత్యాహరమువలన) గలిగిన, సుఖరసికుండు=ఆనం
దానుభవజ్ఞుడును, వివేకహృత్సంగుండు-వివేక=జ్ఞానముయొక్క మైన, హృత్=మన
స్సుతో, సంగుండు=సంబంధము కలవాడును, నిత్యానంగుండు = ఎప్పుడును దేని
తోను సంబంధము స్వాభావికముగా లేనివాడును, ప్రజ్ఞా...యందు-ప్రజ్ఞా=బుద్ధి
యనునెడు (లేక అనుభవజ్ఞానమనెడు), ప్రాధసభి=ప్రాధ (అనగా సంపూర్ణయావన
యగుభార్యతో,) సహాయుండు=మాడినవాడును, అసహాయుండు = స్వభావముగా
నద్వితీయుఁ డగుటచే తోడులేనివాడును, దృఢా...న్నుడు-దృఢ=స్థిరమైనట్టియు,
అపరోక్ష=ప్రత్యక్షమైనట్టియు, ఆత్మ=స్వస్వరూపవిషయమైన (అనగా “నేనే
బ్రహ్మమును” అను)నిశ్చయసంపన్నుండు=నిశ్చయము కలవాడును, షర్తా...తుండు-
షర్త=జాతులు, ఆశ్రమ=ఆశ్రమములు (అనగా వీనియందలి యభిమానములు) సదా
చార=చక్కనియాచారములు, దురాచార=చెడ్డయాచారములు, కామ=కోర్కీ,
క్రోధ=కోపము, లోభ=అత్యాశ, మోహ=భ్రాంతి, దంభ=డంబము, దర్ప=గర్వము,
కుహక=మోసము, క్రూర్య=క్రాంత్యము, కౌర్య=కౌర్యము, జాడ్య=మొద్దుతనము,
మాత్సర్య=దీర్ఘక్రోధము, ద్వేష..ద్వేషము, కార్పణ్య=దీనత్వము, నింద=నిందించు
స్వభావము, మ్మతి=కొనియాడుస్వభావము, మాన=గౌరవము, అవమాన=అగౌరవము,
ఈర్ష్య=ఓర్వలేనితనము, అనూయ=గుణములయందును దోషముల వారోపించుస్వభా
వము, అదయ=దయలేకుండుట, నైష్ఠుర్య=పరుషముగా నుండుట, వాక్పరుష్య=
కఠినముగా మాటలాడుట, ఆది=మొదలైన, నానావిధ=అనేకవిధములైన, చిత్తవి
కార=మనోవికారములు, రహితుండు=లేనివాడును, శ్రీవాసనా...తుండు-శ్రీవా

సనా=స్త్రీజనితసంస్కారంబును, అర్థవాసనా=ధనజనితసంస్కారంబును, ప్రతిష్ఠావా
 సనా=క్షీణజనితసంస్కారంబును, కాస్త్రువాసనా=కాస్త్రుజనితసంస్కారంబును, దేహ
 వాసనా=దేహజనితసంస్కారంబును, లోకవాసనా=లోకజనిత సంస్కారంబును,
 కర్తృత్వ=“నేనుకర్తృ” అను ననుభవమువలనఁ గలిగిన సంస్కారంబును, భోక్తృ
 త్వ=“నేను” అనుభవించువాఁడును అను ననుభవమువలనఁ గలిగిన సంస్కారంబును,
 అది=మొదలైన, వాసనా=సంస్కారములు, వివర్జితఁడు=లేనివాఁడును, విగత...
 నుండు=విగత=పోయిన, బ్రహ్మనేతృత్వ=“నేను బ్రహ్మజ్ఞానిని” అను, అభిమాన=అభి
 మానమువలనఁగలిగిన, వాసనుండు=సంస్కారము కలవాఁడును, నిత్యనిర్మలుండు=
 సర్వదా పరిశుద్ధుఁడగువాఁడును, నిత్యశాంతుండు=ఎప్పుడును శాంతి కలవాఁడును,
 నిష్ప్రపంచుండు=ప్రపంచము (అనఁగా బ్రపంచవికారములు లేనివాఁడును), అన్యక్త
 ...యుండు=అన్యక్త=అవిద్య, మహత్=సమష్టిబుద్ధి, అహంకార=సమష్టిహంకా
 రము, పంచతన్మాత్ర=అకాశాదిసూక్ష్మభూతములు, అకాశాది=అకాశాది మహాభూత
 ములును మొదలగు, సర్వప్రపంచ=సమస్తప్రపంచమనెడు, మాయా=మాయామయ
 మైన, గంధర్వనగరీ=బంద్రబాలికపట్టణమే, అశ్రయుండు=అశ్రయముగాఁగల
 వాఁడును, నిరాశ్రయుఁడు=స్వభావముగానే యాశ్రయమును లేనట్టివాఁడును, సర్వ
 ...తుండు=సర్వ=సమస్తంబును, అభావ=లేనట్టి, కేవల=అద్వితీయమైన, చిత్=జ్ఞాన
 మనెడు, అకాశమాత్రుండు=అకాశమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడును, పరమ...కుండు
 పరమ=సర్వోత్తమమైన, సుఖ=ఆనందమే, ఏక=ముఖ్యమైన, స్వరూపండు=స్వరూ
 పముగాఁగలవాఁడును, దూరీకృతసంసారుండు=దూరీకృత=విడువఁబడిన, సంసారుండు
 =సంసారము కలవాఁడును, దేహీం...తుండు=దేహ=దేహములయొక్కయు (లేక,
 దేహములకంటెను), ఇంద్రియ=ఇంద్రియములకంటెను, గుణ=సత్వాదిగుణముల
 కంటెను, అతిరిక్తుండు=వేరుగువాఁడును, దేవ...లుండు=దేవతా=ఇంద్రాదిదేవతలకుఁ
 గూడ, స్పృహణీయ=కోరఁదగిన, కీలుండు=సత్స్వభావము కలవాఁడును, నానా
 ...కుండు=నానా=అనేకములైన, పాశ=బంధములచేత, వినిర్మకుండు=విడువఁ
 బడినవాఁడును, రాజ...రుండు=రాజున రక్షోగుణసంబంధములు (అనఁగా రక్షో
 గుణము సభివృద్ధిజేయునట్టియు), తామస=తమోగుణసంబంధములైనట్టియు (అనగా
 తమోగుణము సభివృద్ధిజేయునట్టియు), ఐన్దు=అహంరపదార్థములను, నేవా=నేవించు
 టను, దూరుఁడు=విడిచినవాఁడును, సాత్త్విక...నుండు=సాత్త్వికఐన్దునేవా=సత్స్వ
 గుణము సభివృద్ధిజేయునట్టియాహంరపదార్థముల నేవించుటవలన, విజిత...జలుంపఁ
 బడిన, నిర్ముండు=నిద్రకలవాఁడును, అక్రియాత్తపూజాపరుఁడు=అక్రియా=క్రియా
 కూన్యమైన, అత్తిపూజా=బ్రహ్మస్వరూపముయొక్కపూజనేయుటయందు, పగుండు=
 అసక్తిగలవాఁడును, మానజనపరాయణుండు=మాన=కార్యములఁజేయకుండుట (లేక

మాటలాడకొండుట) యను, జప=జపమునందు, పరఅయబుండు=అశగలవాడును, అచింత్యాధ్యాననిష్ఠుండు=అచింత్య=తలంపరాని బ్రహ్మము (లేక తలంపు లేకపోవుట) యనెడు ధ్యాననిష్ఠుండు=ధ్యానము నాచరించువాడును, అనిచ్ఛానుఖతత్పరుండు=అనిచ్ఛా=కోర్కీ లేకపోవుట యనెడు, సుఖ=ఆనందమునందు, తత్పరుండు=ప్రేమగలవాడును, విశ్వపండువుండు=విశ్వ=ప్రపంచముచే, సంస్కృండు=నమస్కరింపఁదగినవాడును, యథేచ్ఛానుసంసారశీలుండు=యథేచ్ఛా=స్వేచ్ఛగా, సంసార=సంచరించుటయే, శీలుండు=స్వభావము గాగలవాడును, ధీరుండు=ధైర్యవంతుడును, దాంతుండు=ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడును, నిత్యప్రబుద్ధచిత్తుండు=నిత్య=ఎప్పుడును, పురుషార్థ=మేల్కనిన, చిత్తుండు=మనస్సుకలవాడును, స్వాత్మ సమాధినిష్ఠుండు=స్వ=స్వస్వరూపభూతుడైన, ఆత్మ=పరబ్రహ్మమువిషయమైన, సమాధి=యోగమునందు, నిష్ఠుండు = స్థితిగలవాడును, జగదంద్రజాలద్రష్టయుక్త=జగత్=ప్రపంచమనెడు, ఇంద్రజాల=ఇంద్రజాలమును, ద్రష్టయుక్త = చూచువాడును, ప్రాప్తా...ర్థుండు=ప్రాప్త=పొందఁబడిన, అశేష=సంపూర్ణమైన, విశేష=లోకోత్తరమైన, పురుషార్థుండు=మోక్షరూప మైనపురుషార్థము కలవాడును, త్యక్తా...ఖుండును=త్యక్త=విడువఁబడిన, అశేష=సంపూర్ణమైన, విశేష=అత్యధికమైన, దుఃఖుండు=దుఃఖములు కలవాడును, అధి...స్థుండు=అధికత=పొందఁబడిన, భరమ=సర్వోత్తమమైన, స్వాస్థ్యండు=శాంతి కలవాడును, సంగృహీతచిత్తుండు=బాగునిగ్రహింపఁబడినమనస్సుకలవాడును, మితవాక్యండు=మితముగామాటలాడువాడును, పరమకారుణికుండు=మిగుల దయగలవాడును, సర్వభూతమిత్రుండు=సకలజంతువులకును స్నేహితుడును, శేష...రుండు=శేషల=మనోహరమైన, అచార=వర్తనములచే, మధురుండు=రమ్యమగువాడును, పాణి...నుండు=పాణి=హస్తమనెడు, పాత్ర = పాత్రమునందు, నిపతితమార్త=పడినదానినే, ఆశనుండు = భక్షించువాడును, యోగారూఢుండు=యోగ=యోగమును, అరూఢుండు=అధిష్ఠించినవాడును, తితిత్తుండు = ఓర్వకలవాడును, పరమైక్యాంతికుండు=ఏకాంతస్థముయందుండువాడును, నిష్కళంకుండు=లోప మేమియులేనివాడును, నిస్పృహుండు=ఆశలేనివాడును, ప్రార...స్థుండు=ప్రారబ్ధవశో=ప్రారబ్ధవశమువలన, ప్రాప్త = వచ్చిన, దేహ=దేహములు, ఇంద్రియ=ఇంద్రియములు, అది=మొదలగువానియొక్క, వ్యాపార=వ్యాపారములే, రూప=స్వరూపముగాగల, పుణ్యపాపక్రియా=పుణ్యపాపకర్తృమలయొక్క, కర్తృత్వాభిమానీపూర్వక = 'నేను వీనిని చేయుచున్నాను' అనునభిమానమువలనగలిగిన, ముఖవికాస=సంతోషము, దైన్య=దీనత్వము (అనగా మంచివని చేసినవాడు అని లోకులు చెప్పి కొనుటవలన సంతోషము కాని చెడ్డపనిచేసినవాడు అని నిందించుటవలన చిన్నదనముగాని,) కూస్థుండు=లేనివాడును, సదాప్రసన్నచిత్తుండు=ఎప్పుడును పరిశుద్ధ

చిత్తము కలవాడును, వికసితములుండు=వికసించిన ముఖము కలవాడును, దుష్టశిష్ట జనసంగదూరుండు=చెడ్డవారు మంచివారు నగుజనులయొక్క సమావాసులతో చేరని వాడును, సాధువిద్యజనసంగుండు=సత్పురుషులును బ్రహ్మజ్ఞులునగు వానితో జేరు వాడును, సర్వపదార్థోపేక్షాబుద్ధియుక్తుండు=సమస్తపదార్థమును ఉపేక్షించునట్టిబుద్ధి తో గూడినవాడును, కుశలావశలక్రియాదూరుండు=పుణ్యపాపకర్మలవిడిచినవాడును, వేదాంత...బ్యండు=వేదాంతశాస్త్రవిచార=వేదాంతశాస్త్రవిచారమనెడు భయంకర మైనదావాగ్నిచే, భూరదావానల=భయంకరమైనదావాగ్నిచే, భస్మీకృత=భస్మముచేయఁ బడిన, సర్వ=సమస్తమైన, వేద=వేదములు, శాస్త్ర=శాస్త్రములు, అగమ=త్రైపాద్యాగమ ములు, పురాణ=పురాణములు, గురు=గురువు, ఈశ్వర=ప్రభువులు, విధి=విధులు, శ్రుతి షేధ=నిషేధములు, ఆది=మొదలైనవానియొక్క, వాసనా=సంస్కారములనెను, ఆర బ్యండు=అడవికలవాడును, ఆవృక్తిలింగుండు=ఆవృక్త=కనబడని, లింగుండు=చిహ్న ములు గలవాడును, అవ్యక్తాచారుండు=తెలియఁబడని అచారముకలవాడును, ఏకచారియ౯=ఏకాకియును, అనికేతనుండు=నివాసస్థానము లేనివాడును, గిరిగుహవిహారుండు=పర్వతగుహలయందు సంచరించువాడును, మృత్యుభయవివర్జితుండు=మరణభయ ము లేనివాడును, పరలోకభయవిరహితుండు=పరలోకభయము లేనివాడును, నిర్వాన్య జ...త్తుండు=నిర్వాన్యజ=నిష్కపటమైన, శాంత=పరిశుద్ధమైన, అత్తమండు=మనస్సుక లవాడును, బంధమోక్షనిరాకౌంట్లుండు=బంధ=బంధమునందుఁగాని, మోక్ష=మోక్ష మునందుఁగాని, నిరాకౌంట్లుండు = కోర్కెలేనివాడును, సర్వాతీత...దునై=సర్వా తీత=సమస్తము నతీక్రమించినట్టియు, సర్వపరీపూర్ణ = సమస్తమువ్యాపించినట్టియు, అప్రతిద్వంద=సాటి లేనట్టియు, బ్రహ్మచైతన్య=బ్రహ్మమయొక్క, ప్రకాశస్వరూ పమాత్రుడై=ప్రకాశరూపుడై, ప్రకాశించుక౯=ప్రకాశించుచుండును, మఱి యుక౯=మఱియును.

తా. ఈవిధముగా వర్ణింపఁబడిన వైరాగ్యబోధోపరతులు గలిగిన యోగి అనా దియు “అది యిట్టిది” అని చెప్పరానట్టిదియు నైనయజ్ఞానాంధకారమును బ్రహ్మతై క్యజ్ఞాన మనుసూర్యప్రకాశముచే ధ్వంసముగావింపఁగలడు. అప్పుడే వానికి పాప రులకునలె పల్లరాశ్రమాచారములకు సంబంధించినకఠిత యిండుకయైన నుండదు. మనసు సర్వకాలములయందును విక్రాంతినొందియుండును. విషయేచ్ఛ లేకున్నను ప్రారబ్ధకర్మ వశముచే గొన్నివ్యాపారముల ననుగుండై యాచరించుచుండును. వ్యవహారము లెట్లు ప్రసక్తించుచున్నను అతఁడు సర్వకాలములయందు నంతర్దుఖుడై క్రీడించుచు స్వప్ర కాశస్వరూపుడై పరమానందము ననుభవించుచు అత్తయందే ప్రీతిగలవాడై స్వస్వ రూపానుభవముచేతనేత్యక్తినిొందుచు సంతసింపచునుండును. ఇంద్రియములును మనం బును శాంతి నొందియుండుటచే నెప్పుడును పాపకర్మములను సంకల్పింపడు. ఇట్టి

వాడగుటచే గృతార్థుఁ డగును. “ఇది దొరకినది. దీనిని సంపాదించవలయును” అను సంకల్పములు లేకుండుటచే సర్వవ్యవహారముల నతీక్రమించియుండును. ఇట్లు బ్రహ్మరూపుఁడగుటచే శరీరములేనివాఁ డయ్యును. సర్వశరీరములందును వ్యాపించి యింద్రియవిహీనుఁడయ్యును. వానికిఁజేరకుండై ప్రాణములకంటె వేతై (లేక ప్రాణములు లేనివాఁ డయ్యును. సర్వభూతములఁ జేరేపించువాఁడై) సర్వకాలములయందు నుపరతినుఖిము ననుభవించుచునుండును. మఱియు స్వాభావికముగా దేనితోను సంబంధము లేనివాఁ డయ్యును జ్ఞానవంతమగుననుస్థితో మాత్రము సంబంధము కలిగియుండును. అద్వితీయుఁ డగుటచే తోడులేనివాఁ డయినను అనుభవజ్ఞాన మనుభార్యతో సర్వకాలముల యశదును గూడియే యుండును. బ్రహ్మతైక్యమునుండు దృఢనిశ్చయముకలిగి వర్ణములు ఆశ్రమములు సదాచార దురాచారములు అనువానియం దభిమానమునువిడచి కామక్రోధాదులు రాగద్వేషములు శోకమోహములు శౌర్యధైర్యాదులు ఈర్ష్యామాయాదులు డంబము గర్వము మాయకఠినత్వము దయ మొదలగుచి త్రవికారము లేవియు లేక నిర్వికారుఁడైయుండును. స్త్రీలు ధనము కీర్తి శాస్త్రములు దేహము లోకము “నేను కర్తను నేనుభోక్తను” అనువ్యవహారము మొదలగువానివలనఁగలిగిన సంస్కారములు లేనివాఁడై నిర్మలచిత్తముతో నిలిచియుండును. ఇంత యేల? “నేను బ్రహ్మమునెఱుంగుదును” అనునభిమానమువలన జనించినసంస్కారము కూడ వానిమనంబున నుండదు. వాస్తవస్థితిలో సంస్కారములన్నియుఁ బ్రతిబంధములే కదా, సర్వకాలములయందును పరిశుద్ధుఁడై శాంతుఁడై యేదివచ్చినను రాగ ద్వేషములు లేక సమచిత్తుఁడై ప్రపంచరహితుఁడై (అనఁగా ప్రపంచవికారరహితుఁడై) యుండును. స్వభావముగా నివాసస్థానమేదియు లేనివాఁ డయ్యును అస్యక్తము మహాదహంకారము పంచతన్మాత్రలు భూతములు మొదలగుసర్వప్రపంచమునుమాయావట్టణము నాశ్రయించి సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయు జ్ఞానమే తానై పరమానందరూపుఁడై సర్వసంసారమును దేహేంద్రియాదులయందలి అభిమానమును విడచి దేవతలకుఁ గూడఁ గోరఁదగినస్వభావము కలవాఁడై యొప్పుచుండున్న మఱియు నతనికి నెట్టిబంధములును కలుగవు. రజస్తమోగుణముల నభివృద్ధి నేయఁచినువులొబఁత్యజించి సత్యగుణమునభివృద్ధి జేయఁగల మధురాదిపదార్థముల భుజించుటచే తమోగుణకూపిణి యగునీద్ర వానిస్వాధీనములో నుండును. మఱియు కర్తకూన్యమైన స్వస్వరూపమును బూజించుటయందును మాన మనుజపము నాచరించుటయందును మనస్సునకు నగోచర మగు రూపమును ధ్యానించుటయందు నిలుకడ కలతాఁడును. ఇచ్చలేకపోవుటయునుపరమానందము ననుభవించువాఁడును ఆయియుండును. సంసారమును నేవచ్చుగా నాచరించుచు ధైర్యవంతుఁడై మనోనిగ్రహము కలిగి జ్ఞానప్రకాశయుక్త మగుమనస్సుతో నాత్మసమాధియందే నిలిచి ప్రపంచము నింద్రజాలప్రాయముగాఁజూచుచు సర్వపురుషార్థములని శేషముగాసంపాదించి సర్వదుఃఖ

ముల నిషేధించియుండువాడగుటచే సర్వజనులచే సర్వజనులచేతను స్తోత్ర నమస్కారముల జేయబడుచు నుండును. ఇట్లు పరిపూర్ణ మగుచిత్తనిగ్రహముకలవాడు సర్వాధిక మగుసుఖమును జెంది మితవాక్యముల బల్కు దయామయుడై సకలభూతములకును మిత్రుడై మనోహర మగు నాచారమువలన సర్వజనచిత్తముల నాకర్షించుచు నుండును. తనహస్తమున దప్రయత్నముగాఁ బడినదానిని మాత్రమే భుజించుచు నధికమును గోరఁడు. ఇట్లు యోగసిద్ధి నొంది యోర్పు గలిగి యేకాంతవాసి యగుచు కళంకంబును ఆశయు లేక ప్రారబ్ధఫలమున వచ్చినదేహేంద్రియదులు చేయుకార్యములయందు (అనఁగా పుణ్యసాపములయందు) కర్తృత్వాభిమానము లేక యెప్పుడు గలుగుచున్న శోకముల నొందక నిర్మలచిత్తుడై యుండును. బ్రహ్మసందానభవము కలవాఁ డగుటచే సర్వదా సంతోషము గలిగియుండును. ఎవ్వనితోను సంబంధము లేని వాఁడైయును సత్పురుషులతోను బ్రహ్మజ్ఞులతోను చెలిమి గలిగియుండును. ఇతరులగుడుష్టులతోఁగాని శిష్టులతోఁగాని చేరఁడు. సర్వపదార్థములను పేక్షించును. మంచి కార్యములనుగాని చెడ్డకార్యములనుగాని లేక శుభాశుభముల నొందించు కార్యములనుగానిచేయుడు. వేదాంతకాస్త్రవిచార మనుజావాగ్నిచే నన్యకాస్త్రాగమములను నరణ్యమును ధ్వంసముచేయును. (అనఁగా నితరకాస్త్రముల నన్నిటిని వర్జించి వేదాంతకాస్త్రాభ్యాసమునందే; లేక పరతత్వనిష్ఠయందే యాసక్తుడై యుండును.) గురువుఈశ్వరుడు విధిప్రతిషేధముమొదలగువానివలనఁ గలుగుసంస్కారంబులువానియందుండవు. 'ఇతఁడిట్టివాడు' అని గుఱుతులచేతఁ గాని యాచారముచేతఁగాని యాయోగిని నిర్ణయించుటకును వీలులేదు. నివాసమునది లేక యేకాకియై పర్వతగుహలయందు మృత్యుభయవర్జితముగా విహరించుచు పరులవలన (లేక నరకాదులవలన) బాధనొందక పరిపూర్ణకాంతి గలమనస్సుతో బంధమోక్షములంగోరక యాయోగి విహరించుచుండును. మోక్షము స్వతస్సిద్ధమే కావున దానిని కోరుట యనునదియే సంభవింపదు; కోరినయెడల నదియుఁ గామమేయగు ననుటకు సందియము లేదుకదా. కావున యోగికిమోక్షకామముకూడ నుండదు. ఇట్టివాడు సర్వప్రపంచము నతిక్రమించినట్టియు సర్వవ్యాపకమైనట్టియు సాటిలేనట్టియు పరబ్రహ్మమే తానైయుండును. మఱియును సాత్విక రాజస తామస ఆహారముల వివరణము. —

శ్లో. "అయుస్సత్తబలారోగ్యసుఖప్రీతివివర్ధనాః;

రస్య సింధౌ స్థినిరా మృద్యా అహారా స్యాత్త్విక్ప్రియాః;

కట్వామలవణాత్మ్యష్టతీక్ష్ణరూక్షవిదాహినః,

అహారా రాజసస్యేష్టా దుఃఖశోకామయప్రదాః.

యాతయామం గతరవం పూతి పర్యుషితం చ యత్,

ఉచ్ఛిష్ట మపి చామేధ్యం భోజనం తామసప్రియమ్."

“అయన్ము ఉత్సాహము జేహబలము ఆహోగ్యము సౌఖ్యము పరులయందలి అనురాగము వీని వృద్ధిచేయునట్టియు మంచురుచియు చమురును గలిగినట్టియు శరీరమునఁ జాలకాలముండునట్టియు మనస్సున కింపైనట్టియు నాహారములు సత్వగుణము కలవానికిఁ బ్రయములు. కారము పులుగు అధికమగునుష్ఠ వేడిచమురులేకపోవుట దాహముం గలిగించుట లేక మంటలను బుట్టించుట అనుగుణములు కలిగి దుఃఖమును మనస్సునందు సంతాపమును బహువిధములగువ్యాధులను గలిగించునట్టియాహారములు రక్షోగుణవంతుల కిష్టములు. వండినపిదప నొక్కజాము గడచినట్టియు రుచిలేనట్టియు దుర్గంధమైనట్టియు నాహారమును చర్మియాహారమును ఉచ్చిష్టాన్నమును దేనతానమర్చితముకొనియన్నమును ధమోగుణవంతులకు నిష్టములు” ఏయే ఆహారము లేయేగుణముగలవారల కిష్టములై యుండునో ఆయాయాహారము లాయగుణముల నభివృద్ధి చేయు నని తెలిసికొనవలయును.

క. శాంతి వరకామధేనువు

సంతోషమె కల్పలత విషయవిరతి యగుఁ

జింతొమణి యని నెమ్మదిఁ

జింతించునతండు సుఖముఁ జెందు బుధేంద్రా!.

175

టీ. బుధేంద్రా=పండితులలో శ్రేష్ఠుఁడా, శాంతి=చిత్తశాంతి, వర=శ్రేష్ఠమైన, కామధేనువు, సంతోషమె=తృప్తియే, కల్పలత=కల్పవృక్షము, విషయవిరతి=విషయవిషయములయందలి, విరతి=వైరాగ్యము, చింతొమణి, అగునని=అని, నెమ్మదిఁ=మనస్సునందు, చింతించునతండు=తలంచువాఁడు, సుఖముఁ జెందుఁ=బ్రహ్మానందమును జెందును.

తా. ఓవిద్వాంసుఁడా! శాంతిని కామధేనువుగాను సంతోషమును గల్పవృక్షముగాను విషయములయందెచ్చ లేకుండుటయే చింతొమణి యనియు మనసున భావించువాఁడు మోక్షసుఖము నొందును.

తే. పరమత్మస్థును భయదవైతరణి గాఁగఁ

గామమును ఘోరతరనరకంబు గాఁగఁ

దారుల్మక్రోధమును దండధరుని గాఁగఁ

బాచునాతండు నిర్వాణసుఖము నొందు.

176

టీ. పరమత్మస్థుఁ=అధిక మైనయాశను, భయదవైతరణి గాఁగఁ=భయంకరమైన వైతరణినదిగాను, కామముఁ=కోర్కిని, ఘోరతరనరకంబుగాఁ=భయంకరమైననరకముగాను, దారుల్మక్రోధమును=భయంకరమైనకోపమును, దండధరునిగాఁగఁ=యమధర్మరాజునుగాను, చూచునాతండు=చూచునట్టిపురుషుఁడు, నిర్వాణసుఖమునొందుఁ=మోక్షసుఖమును జెందును.

తా. ఆశను వైతరచినదిగాను కొమమును నగకముగాను శ్రోధమును యముని
గాను చూచువాఁడు మోక్షము నొందును.

సీ. తతవియన్నీలవి తానభూషిత ముగ్ధి

రవిచంద్రదీపవిరాజతంబు

నతుభూచక్రసింహాసనాలంకృతం

బనిలవృజనమరుచావృప్తితంబు

ధనికసేవక సేవితం బై తనర్పుజ

గత్పురంబున వివేకప్రకాశ

మానేంద్రియతుంగమానసప్రగ్రహ

బుద్ధిసారథియై కపురుశరీర

తే. మంజులరథాధిరూఢుడై మహిమతోడ

ననురుప్రజ్ఞాంగనాయుక్తుడగుచు నిత్య

విభవుడై సర్వజనము నేవించు చుండ

రాజయోగీశ్వరుం డలగారు ననఘ!

177

టీ. ఆరఘ=పావరహితుఁడా! తత...తము=తతి = న్యాపించిన, వియత్=అకాశ
మనెడు, నీలవి తాన=నల్లని మేల్కట్టుతో, భూషితము=అలంకరింపబడినదియు, అగ్ని...
తంబు=అగ్ని=అగ్ని యనునట్టియు, రవి=సూర్యుం డనునట్టియు, చంద్ర=చంద్రుం డను
నట్టియు, దీప=దీపములచే, విరాజితంబు = ప్రకాశించునది, అతుల...తంబు=అతుల=
సాటిలేని, భూచక్ర=భూమియ నెడు, సింహాసన=సింహాసనముచేత, అలంకృతంబు=అ
లంకరింపబడినదియు, అని...తంబు=అనిల=వాయున నెడు, వృజనమరుత్=వింజామర
సుండినచుక్కలతో, న్యాపితంబు=న్యాపింపబడినదియు, ధనిక...తంబై=ధనిక=ధనికు
లనెడు, సేవక=భట్టులచేత, సేవితంబై = సేవింపబడినదై, తనర్పు...బునక=తనర్పు=
ఒప్పుచున్న, జగత్=ప్రపంచమునెడు, పురంబునక=పట్టణమునందు, ధాజయోగీశ్వ
రుండు=రాజయోగి, వివే...డై=వివేక=జ్ఞానముచేత, ప్రకాశమానే=ప్రకాశించుచున్నట్లు
ఇంద్రియ=ఇంద్రియములనెడు, తురంగ=గుఱ్ఱములచేత, మానసప్రగ్రహ=మనస్సనెడు
పగ్గములచేతను, బుద్ధిసారథియై క=బుద్ధి యనెడుసారథిచేతను కూడిన, కపురుశరీర=
సూర్యశరీరమనెడు, మంజులరథాధిరూఢుండై=శ్రేష్ఠ మైనరథమునెక్కి, మహిమతో
డక=అభివృద్ధితో, అమరు...డగుచుక = అమరు=ఒప్పుచున్న, ప్రజ్ఞ=బుద్ధియ నెడు,
అంగనా=స్త్రీతో, యుక్తుండగుచుక=కూడియుండి, నిత్యవిభవుడై=శాశ్వతమృద్ధిగ
వాడై, సర్వజనము నేవించుచుండక=సమస్తజనులు సేవ సేయుచుండక, అలగా
రుక=ఒప్పుచుండును.

తా. దీనిలోపరహితుఁడా! అకాశ మనునట్లనిమేల్కట్టుతో నొప్పునదియు సూర్య చంద్రాన్ని లనుదీపములచే బ్రకాశించుచుండునదియు భూమి యనెడి సింహాసనముచే నలంకరింపఁబడినదియు వాయు వను వింజామరలు (లేక వింజామరలనుండి వచ్చు గాలి) కలిగినదియు ధనికు లను సేవకులచే నేవింపఁబడుచున్నదియు నగు లోక మనుభరమన జ్ఞానయుక్తేంద్రియము లనుగుఱ్ఱములతోను మన స్వసుప్తములతోను బుద్ధియునుసారథి తోనుగూడిన స్థూలశరీర మను రథము నెక్కి యనుభవజ్ఞాన మనుభూత్యంతోఁ గూడి శాశ్వతసమృద్ధి కలవాఁడై సర్వజనులును తనను నేవించుచుండుఁ జాణయోగి ప్రకాశించుచుండును.

9

జీవన్ముక్తునియొక్కమాట.

మ. అనవేక్షుం డనమానుఁ డై ధనికదీనాలాపముల వీనుఁడ

విసకే కర్తృత దేహచేష్టల నొగిఁ పీషింపుకే నిత్యముం

దనుఁదాఁజూచుచుఁ బాపనాత్మకసుతీర్ణశ్రేణి నత్యంతపా

వనముం గా నొనరించుచుం జెలఁగు జీవన్ముక్తుఁ డానందుడై. 178

టీ. జీవన్ముక్తుఁడు=జీవన్ముక్తిని జెందినవాఁడు, అనందుఁడై=అనందయుక్తుఁడై, అనవేక్షుండు=కోర్కీలేనివాఁడును, అసమానుఁడై=సాటిలేనివాఁడై, ధనిక...ములు-ధనిక=ధనికులయొక్క, దీన=దీనములైన, అలాపములు=వాక్యములును, వీనులకు=చెవులతో, విసకే=విసకుండనే, కర్తృత...ప్రలకు-కర్తృత=కర్తయుక్తమైన, దేహచేష్టలకు=దేహముయొక్క పనులను, ఒగికు=అధికముగా, పీషింపుకే=చూడకయే, నిత్యముకు=ఎల్లప్పుడు, తనుదాఁజూచుచుకు=తన్ను చాను జూచుకొనుచు, పాపనాత్మ...శ్రేణికు-పాపనాత్మక=పరిశుద్ధరూపములైన, సుతీర్ణశ్రేణికు=శ్రేష్ఠమగు తీర్థములను, అత్యంతపాపనముగాకు=మిగుల పవిత్రములను, ఒనరించుకు=చేయుచు, చెలగుకు=ఒప్పును.

తా. ఇట్లుజీవన్ముక్తుఁడగు మహాత్ముండు పరమానందరూపుఁ డగుటచే నేపదార్థమునైననుగోఁడఁడు. సర్వజనులచేతను గోరఁబడునది యానందమే కావున నదియేస్వరూపభూతముగాఁ గల తాను కోరుట కేపదార్థంబును లేదుకదా. కావున నాశలేకసర్వాధికుఁడై ధనవంతులయొక్క దీనులయొక్క సంభాషణముల నిందుక యయిన నాలకింపక దేహము ప్రారబ్ధముసారముగాఁ గర్తృత నాచరించుచున్నను కోర్కీ లేనివాఁడగుటచే వానిపైపుఁ జూడక సర్వకాలములయందు నాత్మలోకనముఁ జేయుచుఁ డనసంచారముచే స్వభావపరిశుద్ధము నగుతీర్థముల నతిపవిత్రముల గావించుచు నానుహాత్ముండువిహరించుచుండును.

సీ. ఒకవేళఁదనయందు సకలప్రపంచము
 కల్పితం బని యెంచి కాంచి నవ్వు
 నొకవేళ సర్వభూతోపాధులయందుఁ
 దనుఁ జూచి మిగుల సంతసముఁజెందు
 నొకవేళ దేహదు లొప్పుగా విహరింప
 సర్వసాక్షి నటంచు సంభ్రమించు
 నొకవేళ నవ్వు మించుక లే దొకండ నే
 నని నిర్వికల్పసమాధి నొందు
 తే. నతులనై రాగ్యభోగోపరతులఁ గలుగు
 నతనిమహిమలు గణులించి యభినుతింప
 హరిహరహిరణ్యగర్భుల కై నఁ దరమె
 యపరిమితసద్గుణనికాయ! యాంజనేయ!.

179

టీ. అప...నికాయ-అపరిమిత = అధికమైన, సద్గుణ=సద్గుణములయొక్కనికాయ=సమూహముగల, అంజనేయ, ఒకవేళ=ఒకసమయమునందు, తనయందు=తనలో, సకలప్రపంచములు=సర్వప్రపంచములు, కల్పితంబని=కల్పితబడినవని, ఎంచి=విచారించి, కాంచి=చూచి, నవ్వు=నవ్వును, ఒకవేళ=ఒకసమయమున, సర్వ...యందు=సర్వభూత=సమస్తభూతములనెడు, ఉపాధి=ఉపాధులయొక్క, తత్త్వయందు=సమూహమునందు, తనుఁజూచి=తనస్వరూపమును చూచి, మిగుల=అధికముగా, సంతసముఁజెందు=సంతోషించును, ఒకవేళ, దేహదులు = దేహము మొదలగునవి, ఒప్పుగా=చక్కగా, విహరింప=సంచరించుచుండగా, సర్వసాక్షి నటంచు=“నేనన్నిటికిని సాక్షిని” అని, సంభ్రమించు=సంతోషమును జెందును. ఒకవేళ, అన్యము = తనకంటె భిన్నమైనది, ఒకండు=ఒకడనే నేను, ఇంచుకలేదు=కొంచెమైనదియు లేదు, నేనని=నేను అన్ని నిర్వికల్పసమాధిని=నిర్వికల్పసమాధిని జెందును, అతులనై రాగ్య...తులు=అతుల=సాటిలేని, నై రాగ్య=నై రాగ్యము, బోధ=జ్ఞానము, ఉపరతులు=చిత్తకాంతి, కలుగునతనిమహిమలు=కలహనిప్రభావములను, గణులించి=విమర్శించి, అభినుతింప=స్తోత్రము చేయుటను, హరిహరహిరణ్యగర్భులకై న=రుద్రవిష్ణుబ్రహ్మలకై నను, తరమె=శక్యమా?

తా. సద్గుణములు గలయోయాంజనేయా ! అమహాత్ముఁ డొక్కసమయమున సమస్తప్రపంచమును కల్పితముగా నెఱిగి దానిని జూచి నవ్వును. మఱియొకవేళఁ దనను సర్వభూతోపాధులయందును గన్గొని సంతోషము నొందును. మఱియొకసమయ

మన దేహాదివేదార్థములు తమతమ కార్యములనుచు సంచరించుచుండగా 'తాను సర్వసాక్షి' యనితృప్తి పొందును. మక్షియొకసమయమున "ప్రపంచము శూన్యము. నా కంటే నన్యములేదు" అని తలంచి నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుడై నిలుచును. కావున వై రా గ్యబోధోపరతులకలమహాత్ముని గుణముల విమర్శించి వర్ణించుట హరిహరహిరణ్యగర్భ లకుఁ గూడ నలవికాదు.

సీ. తనపాదధూళి సోకినఁ జరాచరముల

త్యంతపావనములై యలరుచుండఁ

దనదునెమ్మేను సందర్శించుజనములు

నిష్పాపులై కడు నెఱయుచుండఁ

దను నిరంతర ముపాసనము చేయుమహాత్ము

లతులితై శ్వర్యంబు లనుభవింపఁ

దనయనుగ్రహము నొందినభక్తులకు ముక్తి

కరతలామలకంబుకరణిఁ దోపఁ

తే. దనదునంశ్యుల ముయ్యేడుతరమువారు

స్వర్గమున దివ్యసుఖ మొంది సంతసింప

నార్యులు సుతింపఁ ద్రిభువనాచార్యుడగుచు

నెలమి విహరించు రాజయోగీశ్వరుండు.

180

టీ. రాజయోగీశ్వరుండు=రాజయోగి, తన...సోకిన=తనయొక్క, పాద=పాదమునకంటిన, ధూళి=పరాగము, సోకిన=తాకినంతమాత్రముతోడనే, చరాచరములు=జంగమస్థావరరూపమైనసర్వప్రపంచములు, అత్యంతపావనములై=మిగుల పరిశుద్ధములై, ఆలరుచుండఁ=ప్రకాశించుచుండగా, తన...ములు=తనదు=తనయొక్క, నెమ్మేను=శరీరమును, సందర్శించు = చూచునట్టి, జనములు=మనుష్యులు, నిష్పాపులై=పాపములేనివారై, కడు=మిగుల, నెఱయుచుండఁ=ప్రకాశించుచుండగా, తన=త్వమును, నిరంతరము=ఎప్పుడును, ఉపాసనముచేయుమహాత్ములు=నేటివించునట్టిమహానుభావులు, అతులి...ర్యంబులు=అతులిత=సాటిలేని, ఐశ్వర్యంబులు=భాగ్యములను, అనుభవింపఁ=అనుభవించుచుండగా, తనయనుగ్రహము=తనదయను, ఒందినభక్తులకు=చెందినభక్తులకు, ముక్తి=మోక్షము, కరతలామలకంబుకరణిఁ=చేతిలోనియునికకాయవలె, కరతల అమలకంబుకరణిఁ, తోపఁ=కానఁబడుచుండగా, తనదునంశ్యులు=తనవంశమువారు, ముయ్యేడుతరమువారు=21 తరములవఱకు, స్వర్గమునఁ=స్వర్గలోకమునందు, దివ్యసుఖము=అపరిమితమగు సౌఖ్యమును, ఒంది=పొంది, సంతసింపఁ=సంతోషించుచుండగా, త్రిభువనాచార్యుడగుచు=త్రిలోకములకుగరువై, ఎలమిఁ=సంతోషముతో, విహరించుఁ=సంచరించుచుండును.

తా. మఱియు నాయోగియొక్క పాదధూళి సోకఁగానే సర్వజ్ఞాపరజంగమంబులును పరిశుద్ధములగును. ఆతనిశరీరమును జూడఁగలిగినజను లందఱును సమస్తపాప వినిర్ముక్తులగుదురు. ఆతని నేవించుమహాసభాపు లందఱు మహాసమృద్ధి ననుభవింతురు. అఘనునివలన నుపదేశము నొందిన మోక్షము కరతలామలక మగును. ఏయుపదేశ మైనను అనుభవిజ్ఞానము కలవారిచే జేయఁబడెనేని యధిక ఫలవంతము (లేక శీఘ్రముగ ఫలమును గలిగించునది) అగును గదా. మఱియు నాబ్రహ్మజ్ఞానియొక్క వంశస్థులు ఇరువదియొక్కతరములవారు స్వర్గలోకమున నివసించి పరమసౌఖ్యము ననుభవింతురు. ఈవిధముగా సమస్తకళ్యాణముయఁదై శ్రీలోకగురువై మహాత్ములచే వినుతింపఁబడుచు నాజీవన్ముక్తుడు సంతోషముతో విహరించుచుండును.

అవ. ఇట్లు జీవన్ముక్తుని లక్షణముల నిరూపించి వానిమరణమును మోక్షప్రాప్తినివర్ణించుచున్నాఁడు.

వ. అట్టిజీవన్ముక్తుడు ప్రారబ్ధభోగావసానసమయంబున జలంబున జలంబుక్షీరంబున క్షీరంబు ఘృతంబున ఘృతంబుఁ దేజంబునఁ దేజం బాకాశంబునం దాకాశంబు పొందినచందంబున భూతకార్యంబు లైనచతుర్వింశతితత్త్వంబు లాయా కారణంబులఁ గలియుచుండఁగా వానితోఁ దాదాత్మ్యంబు లేమిం జేసి తమంబు దేజంబు గాక కేవలంబుదతంబు స్తిమితంబు గంభీరంబు నాఖ్యం బనభివ్యక్తం బవాచ్యం బచింత్యంబు నిర్వికల్పంబు నిష్ప్రపంచానందమాత్రంబు సర్వశూన్యంబు సనాతనం బప్రమేయం బాదిమధ్యాంతవిరహితం బపర్యంతంబు హేతుదృష్టాంతవివర్జితంబు సర్వాధిష్ఠానం బీశ్వరావ్యాకృతహిరణ్యగర్భవిరాట్ప్రాజ్ఞతైజసవిశ్వరూపచిత్ప్రతిబింబప్రకాశభూతంబు బింబప్రతిబింబభావకల్పనావిరహితంబు పరిపూర్ణంబు నైనపరమమోక్షస్వరూపంబునం బొందు సం దేహంబు లేదు నీ విష్ణు డట్టిమోక్షస్వరూపమాత్రుండవు గావే యని యాన తిచ్చి వెండియు నిట్లనియె.

181

టీ. అట్టిజీవన్ముక్తుడు=వైదికరింపఁబడినజీవన్ముక్తుడు, ప్రారబ్ధ...బునకా=ప్రారబ్ధ=పూర్వజన్మకర్మయొక్క, భోగ=అనుభవముయొక్క, అవసానసమయంబునకా=అంతకాలమునందు, జలంబునజలంబు=జలభూతమునందు జలభూతము, క్షీరంబునక్షీరంబు=పాలయందుపాలు, ఘృతంబునఘృతంబు=నేతియందు నెయ్యి, లేజంబున దేజంబు=నిష్పననిష్ప, అకాశంబుననాకాశంబు, పొందినచందంబునకా=చేరినట్లు, భూత...బులు=భూత=పంచభూతములకు, కార్యంబులైన=కార్యములు (అనఁగా భూతములవలనఁ బుట్టినవి)వన, చతుర్వింశతితత్త్వంబులు=ఇరువది నాలుగుతత్త్వంబులు, ఆయాకారణంబులకా=వానివానికిఁ గారణము లగుభూతములందు, కలియుచుండకా=కలసిపోఁగా, తాక్ష=తాను, వానితోకా=ఆతత్త్వములతో, తాదాత్మ్యంబులేమింజేసి=ఈదే

హేతులేనేను? అనును భేదభావన లేకుండుటవలన, తమంబు=చీకటియును, దేజంబు
గాక=తేజస్సునుకొక (కానివియు), కేమలంబు=తనకంటె రెండవపదార్థము లేనిది
యు, తతంబు=సర్వవ్యాపకమైనదియు, సిమితంబు=నిశ్చలమైనదియు, గంభీరంబు=
అగాధమైనదియు, అనాఖ్యంబు=పేరులేనిదియు, అనభివ్యక్తంబు = ప్రకాశింపవని
యును, అనాద్యంబు=పలుకరానిదియు, అచింత్యంబు=తలంపరానిదియు, నిర్గుణంబు=
గుణశూన్యమైనదియు, నిర్వికల్పంబు=సంకల్పవికల్పంబులు లేనిదియు, నిష్ప్రపంచం...మా
త్రంబు-నిష్ప్రపంచం=భేదములేని, ఆనందమాత్రంబు=ఆనందమే స్వరూపముగా
గలదియు, సర్వశూన్యంబు=ఏవికారములును, లేనిదియు, సనాతనంబు=అనాదియైనది
యు, అప్రమేయంబు=ప్రమాణముల కగోచరమైనదియు, ఆదిమాధ్యాంతవిరహితంబు
=మొదలు తుది నడుము లేనిదియు, అపర్యంతంబు=కొనలు లేనిదియు, హేతు...
తంబు-హేతు=కారణములు గాని (లేక లింగములు అనుమాన ప్రమాణముచే నొకప
దార్థమును నిర్ణయింపవలసినప్పుడు దాని నిర్ణయమునకై “ఇచ్చట పొగయున్నది
కొవున నగ్ని యున్నది” అని యేపదార్థము గుఱుతుగా (లేక సాధనముగా)
నాశ్రయింపబడునో దానికిలింగ మని పేరు (కాని, దృష్టాంత=సాధనసాధ్యములకు
గలసంబంధమును నిరూపించువ్యాప్తిదృష్టాంతంబును (“పొగయున్నచోట నగ్నియుం
డును. వంటయిల్లు మొదలగుస్థలములయందు మన కీవిషయము ప్రత్యక్షమైయున్నది”
అను నియమమువ్యాప్తియనబడును. వంటయిల్లు మొదలగునవిదృష్టాంతంబులు), వివిధ
తంబు=లేనిదియు, (పరబ్రహ్మము అనుమాన ప్రమాణమునకు గోచరముకాదు కొవున
నీయవను నిశ్చయింపవలసినప్పుడు లింగదులులేవు), సర్వాధిష్టానంబు=సర్వ=సమస్త
ప్రపంచమునకును, అధిష్టానంబు=ఆధారమైనదియు, ఈశ్వర...భూతంబు-ఈశ్వర=
ఈశ్వరుడు, అవ్యాకృత=అవ్యాకృతుడు (లేక నామరూపప్రసేదిలేనివాడు; ఈ
రెండును సమష్టికారణ శరీరమునందలి ప్రతిబింబమునకుఁ జేర్చు) హిరణ్యగర్భ=హిరణ్య
గర్భుడు (ఇది సమష్టిసూక్ష్మశరీరప్రతిబింబము), విరాట్=విరాట్ పురుషుడు (ఇది
సమష్టిసూక్ష్మశరీరాభిమానియగునీశ్వరుని ప్రతిబింబము), ప్రాజ్ఞ=ప్రాజ్ఞుడు (ఇతడు
వ్యష్టికారణ శరీరాభిమానియగు జీవుడు), తైజస=తైజసుడు (వీడువ్యష్టిసూక్ష్మశరీ
రాభిమాని), విశ్వరూప=విశ్వ (వీడువ్యష్టిసూక్ష్మశరీరాభిమాని), అను, చిత్=జ్ఞానము
యొక్క, ప్రతిబింబ=ప్రతిబింబములయొక్క, ప్రకాశభూతంబు=ప్రకాశమైన స్వరూ
పముగాఁగలదియో, బింబప్రతి...తంబు-బింబ=ఇది ముఖ్యబింబము, ప్రతిబింబ=“ఇది
దానియొక్క ప్రతిబింబము” భావ=అను, కల్పన=స్థితి (లేక, ఏర్పాటు), విరహితం
బు=లేనిదియు, పరిపూర్ణంబునైన=అంతటనిండినదియునైన, పర...బునక=పరమ=
సర్వాధికమైన, మోక్షస్వరూపంబునక=మోక్షరూపమునందు (లేక, మోక్షరూప
ముతో; బ్రహ్మరూపముతో) పాండుక=పాండును, సందేహంబులేదు=సంశయము
లేదు. నీవు, ఇప్పుడు, అట్టి, మోక్షస్వరూపమాత్రుండవుగావె=మోక్షస్వరూపుడవే
కదా, అనియానతిచ్చి=అని చెప్పి, వెండియుక=మఱియు, ఇట్లనియొక=ఇట్లు చెప్పెను.

తా. ఈవిధముగా నాశీవస్త్వంబు ప్రారబ్ధఫలము ననుభవించి ముగియవలయును
(అనగా ప్రారబ్ధము దేహమును గల్పించును కావున దేహాంతమే ప్రారబ్ధభోగావసా

నము. ఇదియును గాక యొక్కొక ప్రార్థనము జ్ఞానికిఁ గూడ నొకటియే యుండును. ఇందులఁ గలిగించుటయుఁ గలదు) పైన పఠించినవిధముగా విహరించుచుండును. పిదప (అనఁగా అంతకాలమున) వానిచేష్టాద్రియాదు లన్నియు నిట్టియందు సేరు పాలలతో పాలు నేతిలతోనై అగ్నియందు దగ్ని ఆకాశమున నాకాశము కలిసిపోవునట్లు తమ తమకారణము లగుభూతిములయందుఁ గలియును. ఈయోగి యాయుద్రియాదులతో నభేదాభిమానము (అవియే నేను అనునభిమానము) లేనివాఁడగుటచేతఁ బ్రత్యేకముగా నిలుచును. చీరకటియు ప్రకాశమును గానిదియు నేకరూప మైనదియు సర్వవ్యాపకమైనదియు నిశ్చలమైనదియు గంభీరము నామరూపరహితము అవాఙ్మానగోచరము నైనదియు సర్వజనులకును బయలుగాఁ బ్రకాశింపనిదియు నిర్గుణంబును సంకల్పవికల్పములు లేనిదియును భేదరహిత మగుపరమానందమే స్వరూపముగాఁగలదియు, నేమియు (అనఁగా నేవికారములను) లేనిదియు ననాదియు ప్రమాణముల కగోచరమైనదియు నాదిమధ్యాంతములు లేనిదియు మితిలేనిదియు 'ఇహి యిట్టిది' అని యనుమానము చేయుటకుఁ దగిన దృష్టాంతంబును కారణంబును లేనిదియు సర్వమునకు నాధారమైనదియు అవ్యాకృతుఁడు హిరణ్యగర్భుఁడు విరాట్పురుషుఁడు స్రాజ్ఞుఁడు తైజసుఁడు విశ్వఁడు (వీరు సమష్టివ్యాప్తి దేహభిమానులగునిశ్చరజీవులు) అను ప్రతిబింబముల ప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలదియు (అనఁగా వానికంటె భిన్నము కానిదియు) బింబప్రతిబింబ భావము లేనిదియు సర్వపరిపూర్ణమైనదియు నగు మోక్షరూపమే (బ్రహ్మమే) స్వస్వరూప మగుటచేత దానియందే యొక్కమును జెందును. దీనికేమియు సంశయము లేదు.

“ప్రార్థనాసానమునం దిట్టిరూపమునొందును.” అన నేల? సర్వకాలములయందును స్వతస్సిద్ధస్థితి యిదియే కదా. నివు, ఇప్పు డిట్టివాడవే కదా. పరులకు దేహము కానవచ్చునన్నపు డిస్థితి యుండిన జీవన్ముక్తి యనియు దేహము కానరానప్పు డిది విశేహముక్తి యనియుఁ జెప్పఁబడును గాని ముక్తియం దెప్పటికిని భేదము లేదు కదా.

శా. ఏవేళైన భువి నెట్టిచోట మఱి యేయేబాధలం బొందుచుక

జీవన్ముక్తుఁడు దేహము నివిడిచినక సిద్ధంబనాద్యంతముక

భావాతీతము నిర్వికల్పము పరబ్రహ్మాత్మకం బైనయా

కై వలయును బొందు సత్య మనహంకారాత్మతత్వాత్మకా! 182

టీ. అహంకార త్త కా-అహంకార = అహంకారశూన్యమైన (లేక, లోకమునందు ఆస్పృశ్యబాధలను నితలంపఁబడుదున్న యహంకారములకంటె వేరైన), ఆత్మతత్వాత్మకా = పరమాత్మతత్వమే స్వరూపముగాఁగలవాఁడా, జీవన్ముక్తుఁడు, భువికా = భూమియందు, ఏవేళైనకా = ఏనమయమునందుఁగాని, ఎట్టిచోటకా = ఏస్థలమునందుఁగాని, మఱి, ఏయేబాధలకా = ఎట్టిశ్రమలనైన, స్థూలార్పాధికకా = స్థూలశరీరమునకు, పొందుచుకా, దేహముకా = స్థూలసూక్ష్మదేహములను, విడిచినకా = పదలిపెట్టినను (అనఁగా మృతిఁజెందినను) సిద్ధంబు = నిశ్చయముగా, అనాద్యంతమును = అద్యంతములు లేనిదియు, భావాతీతము = సంకల్పమునకు అతీతమైనదియు, నిర్వికల్పము సంకల్పవికల్ప

ములు (లేక, గోభేదములు లేనిదియు,) పర బ్రహ్మత్వ కంబు-చర=క్ష రాక్షరపురుషులకంటె వేతైన, బ్రహ్మత్వ కంబు=పర బ్రహ్మ మే స్వరూపముగా గలదియు, ఐనయ...బుక్ష- ఐన, ఆ, కైవల్యంబుక=మోక్షమును, పొందుక=పొందును, సత్యము=నిశ్చయము (బ్రహ్మజ్ఞానము కలవానికి ను త్తరాయణాదిపుణ్యకాలములతోఁ గాని పుణ్యక్షేత్రము లతోఁ గాని పనిలేదు. ఏవ్యాధులు కలిగినను లోపము లేదు. అన్నియు పూర్వకర్మా సనములై స్థూలశరీరమునకు మాత్ర మే నచ్చును. కావున సర్వసాక్షి యగు బ్రహ్మము నేమియుఁ జేయనేరవు. కావున ఈస్థూలదేహ మెప్పుడు పోయినను ముక్తికలుగుటకు హాని లే దని భావము).

తా. అహంకారములేనట్టి (లేకనహంకారముకంటె వేతైనయాత్మయే) స్వరూపముగాఁగలవాఁడా! మఱియొకవిశేషము. కర్త నిష్ఠులకుఁ గాని యుపాసనాపరులకుఁ గాని సామాన్యజనులకుఁగాని మరణమునందు దేశకాలనియములు కలవు. దుర్తరణాదులవలన సభోగతియుఁ గలదు. ఈయమనస్కుయోగికి మాత్ర మట్టినియములులేవు. ఎచ్చటనైనను ఏసమయముననైనను ఏవిధముగానైనను ఏబాధచెట్టనైనను మృతిఁ జెందవచ్చును. దేశకాలాదు లెంతదుష్టము లైనను వానిమోక్షమునకు భంగము రానేరదు.

వ. అని యుపదేశించి.

183

టీ. అని యుపదేశించి=అని బోధించి.

అప. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి యుపసంహరించుచున్నాఁడు.—

ఉత్పాహ. ఇదియె వేదశాస్త్రసార మిది యనంతసౌఖ్యదం
బిదియె రాజయోగశాస్త్ర మిదియె బ్రహ్మ విద్య మ
ద్ధృదయ మిదియె దీని నిరత మెవ్వఁ డేని భక్తితో
సదమలాత్మఁ డగుచు మిగులజదువ వినిన వ్రాసినన్.

184

టీ. ఇదియె=ఈపైనవివరించినదియె, వేదశాస్త్రసారము-వేద=వేదములయొక్కయును, శాస్త్ర=శాస్త్రములయొక్కయును, సారము=నిష్కృష్టార్థము (అనగా వేద శాస్త్రములవిమర్శించిన వైనఁజెప్పినవిషయమేయగును) ఇది, అనంత=అపరిమితమైన, సౌఖ్యదంబు=హోక్షమఖము నిచ్చునది, ఇదియె, రాజయోగశాస్త్రము, ఇదియె, బ్రహ్మ విద్య=బ్రహ్మజ్ఞానము ఇదియె, మద్ధృదయము=నామనసునందున్న విషయము, దీనిక=ఈచెప్పినవిషయమును (లేక, ఈశ్రీ రామహృదయమును) నిరతము=ఎల్లప్పుడును, ఎవ్వఁ డేనిక=ఎవ్వఁడైనను, భక్తితోక, సదమ...గుచుకొనత్=శ్రేష్ఠమైనట్టియు, అమల=నిరల్పమైనట్టియు, అత్మఁడగుచుక=మనస్సుకలవాఁడై, మిగులక=మిక్కిలి, చదువక=చదివినను, వినినక=వినినను, వ్రాసినక=వ్రాసినను, (వైపద్యముతో నన్వయము.)

సుందరీవృత్తము. యుక్తియు శ్లస్థ దృక్తియు జీవ

న్యక్తియు సాక్షాన్యక్తియుఁ గలుగున్.

185

టీ. యుక్తియును=రాజయోగంబును, అస్తద్భక్తియుకా=నోయందు భక్తియును, జీవస్తుక్తియుకా=శరీరముతో నున్నను బంధరాహిత్యంబును, సాక్షాన్తుక్తియుకా=విదేహాకై వల్యంబును, కలుగుకా=కలుగును.

తా. ఓయాంజనేయా! వేదశాస్త్రములన్నియుఁ జెప్పవానిలో పారాంశమైనదియే (అనగా నధికారభేదము ననుసరించి, యేవేది యెట్లాట్లు చెప్పినను అన్నిటియొక్క పరిపూర్ణాభిప్రాయ మిదియే.) సుఖ మనఁదగినమోక్షము దీనివలనమాత్రమే కలుగును. బ్రహ్మవిద్య యనగా నిదియే. రాజయోగశాస్త్ర మనగా నిదియే. నాహృదయమునం దున్న పరమాభిప్రాయ మిదియే. కావున సేపురుషుఁడైనను దీనిని శ్రద్ధతో చదివినను వినినను వ్రాసినను వానికి చక్కని బ్రహ్మైక్యతయుక్తియు నాయందలి భక్తియు జీవస్తుక్తియు విదేహాకై వల్యంబును గలుగును.

వ. అట్లు గావుఁ బరమేశ్వరుం డైన నా నెమ్మనంబునఁ బరమనిత్యేపంబుగాఁ బ్రకాశించునర్వోపనిషత్సారభూతం బైన యీదివ్యజ్ఞానంబును మద్భక్తుఁడవు మత్పూజాపరుండవు మదర్పితమనోబుద్ధిని మత్పురాయణుండవు నగుటంజేసి నీకుపదేశించితి నింతకంటె రహస్యంబైనయర్థంబు నాడెందంబున లే దట్లుగుట నిష్పరమార్థతాత్పర్యంబు దెలిసి తమఃకూర్కంబు రజోమీనంబు గ్రోధనక్రంబు గామశ్చైవాలంబుజన్తమరణతరంగంబు రోగబుద్బుదంబు లోభ ఘేనంబు మోహవేలయు దుఃఖాగాధజలప్రవాహగంభీరం బైన సంసారపారావారంబు దరించి మోక్షపారంబుఁగాంచి కృతకృత్యుండవై మత్ప్రవీరూప సమాధిస్థుండవై యానందింపు మని పలికిన నప్పవనందనుఁడు సీతాదేవి లక్ష్మీదేవియనియు లక్ష్మణుండు శేషుం డనియు భరతశత్రుఘ్నులు పాంచజన్య సుదర్శనంబు లనియు సింహాసనంబు సువర్ణుండనియు శ్రీరామచంద్రుండాదినారాయణుం డనియు నిప్పు డుపదేశించినపరబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానంబు నకలవేదశాస్త్రపురాణాగమేతిహాసస్మృతీసారం బనియు నెఱింగి పరమానందకందళితీహృదయారవిండుండై యాశ్రీసీతారామాచార్యులచరణారవిందంబుల కనేకవందనంబులు గావించి నిలువఁబడి కరకమలంబులు ముకుళించి నిరతిశయ విషయపూర్వకంబుగా నిట్లనియె.

186

టీ. అట్లుగావునకా=కాబట్టి, పరమేశ్వరుండైన=ఈశ్వరుండైన, నానెమ్మనంబునకా=నామనస్సునందు, పరమనిత్యేపంబుగాకా=అధికమగునిధిగా, ప్రకాశించు=ప్రకాశించుచున్న, సర్వోపనిషత్=సమస్తము లైనయూపనిషత్తులకును, సార్థభూతంబైన, సారాంశమైన, ఈదివ్యజ్ఞానంబుకా=ఈ బ్రహ్మజ్ఞానమును, మద్భక్తి

కుండవు=నాయుడుభక్తిగలవాడవును, మత్పూజాపరుండవు=నన్ను పూజించువాడును, మత్...నుండవు-మత్=నేనే, పరశ్రేష్ఠమైన, ఆయనుండవు=గతిగాఁగలవాడవును, అగుటండేసి=అయియున్నావు గావున, నికుపదేశించితి=నికు బోధించితిని, ఇంతకంఁపై, ఆతీరహస్యంబైన=మిగుల రహస్యమైన, అర్థంబు=విషయము, నాడెందంబున లేదు=నామనస్సువందు లేదు, అట్లగుటక=కాబట్టి, ఇప్పర..బు-ఇప్పరమార్గ=ఈసత్యమయిన-(శ్రేష్ఠమగునిర్ణయమును గూర్చిన,) తాత్పర్యంబుక=యథార్థాభిప్రాయమును, తెలిసి=తెలిసికొని, తమఃకూర్మంబు=తమోగుణమును తా బేలు గలదియు (తా బేలు సర్వాంగములఁ గానరావండ ముడుచునట్లు తమోగుణము వర్ణవిషయములఁ బ్రకాశింపకుండ నావరించును. కావున తమోగుణమును తా బేటితోఁ బోల్చియు న్నాడు,) రజోమీనంబు=రజోగుణ మనుచేపగలదియు (రజోగుణము చేపవలెను మిగులఁ జలించు వ్యభావముకలది), క్రోధనక్రంబు=కోపమునెడు మొసలి గలదియు (మొసలి తానుబుట్టిన జంతువును లోనికి (లేక క్రిందికి) నిశ్చయముగా నీడ్చికొనిపోవునట్లు క్రోధంబును దానుబట్టినవాని నధోగతినిందించును,) కామకైవాలంబు=కోర్కెయను నాచుకలదియు (పాచివలె కోర్కెలప్పటప్పటికిపుట్టుచు నప్పటప్పటికి తొలగుచు వ్యచ్చత్వమునకు భంగమును గలిగించును), జన్మమరణతరంగంబు=కాపుపుట్టుకలను నలలుకలదియు (సముద్ర మున నలలవలె సంసారమున జననమరణములు ముందరకును వెనుకకును వచ్చుచుపోవుచు తిరుగుచుండును), రోగబుద్బుదంబు=రోగములను బుడకలు గలదియు (నీటియందుబుడకలువలె నిరోగములును వచ్చుచుఁబోవుచుండును), లోభశేషంబు=అత్యాశయను నురుగుకలదియు (నీరుండిన నురుగవశ్యముగానుండునట్లు సంసారాభిమానముండిన నత్యాశ యవశ్యముగానుండును. కావున నిట్లుపోల్పించెను), మోహవేలయుక=మోహమును చెలియలికట్టగలదియు (చెలియలికట్ట సముద్రమును నిలుపుచున్నట్లు అజ్ఞానము సంసారమును నిలుపుచున్నది) దుఃఖా...రంబు-దుఃఖ=దుఃఖమనెడు, అగాధ=లోతైన, జలప్రవాహంబు=జలప్రవాహముల చేత, గంభీరంబు=భయంకరమైనదియు(సముద్రములం చెచ్చటఁజూచినను లోతగు జలప్రవాహము లుండుటచే నడుగుపెట్టుటకు నశక్త్యమైనట్లు సంసారమునందును సర్వము దుఃఖమయ మెయగుటచేత స్పృహంబుట్టకైన నది(సంసారము) యశక్త్యమైయున్న దనిభాషము), విసంవిసట్టి, సంసారపారపారంబుక=సంసారసముద్రమును, తరించి=దాటి, మోక్షపారంబుక=మోక్షమనెడు నానిలితీరమును, కాంచి=చూచి, కృతకృత్యుండవై=కృతార్థుండవై, మత్స్య...డవైన-మత్=నాయొక్క, స్వరూపసమాధి=స్వరూపమునా శ్రయించిన యోగనిష్ఠియందు, నిష్ఠుండవై=స్థిరుండవై, అనందింపుమనిపలికినక=అనందింపుమనిచెప్పఁగా, అప్పవననందనుండు=అఅంజనేయుఁడు, సీతాదేవిలక్ష్మీదేవియనియు, లక్ష్మణుండుశేషుండనియుక=లక్ష్మణుండు అదిశేషుండనియు, భరతశత్రుఘ్నులుపాంచిజన్మముదర్శనంబులనియుక=భరతుఁడుశంఖమునియు శత్రుఘ్నుఁడుచక్రమనియు, సింహాసనంబునుపర్ణుండనియుక=రాముఁ డధిష్ఠించినసింహాసనము గదర్శుంతుండనియు, శ్రీరామచంద్రుండాదివారాయణుండనియుక=శ్రీరాముఁడుమహావిష్ణువనియు, ఇప్పుడు, ఉప...నంబు=

ఉపదేశించిన బోధించిన, పరబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మముయొక్క, తత్త్వ = యథార్థస్వరూపమునుగూర్చిన, జ్ఞానంబు = జ్ఞానము (లేక, విమర్శ), సకలము = సకలసమస్తమైన, వేద = వేదములయొక్కయు, శాస్త్ర = శాస్త్రములయొక్కయు, పురాణ = పురాణములయొక్కయు, అగమ = శైవవైష్ణవాద్యాగమములయొక్కయు, ఇతిహాస = భారతరామాయణాదీతిహాసములయొక్కయు, స్మృతి = స్మృతులయొక్కయు, సారంబనియొక్క = సారాంశమనియును, ఎఱింగి = తెలిసికొని, పరమ... నుండే = పరమ = శ్రేష్ఠమైన, అనంద = ఆనందముచేత, కందలిత = మొలకలెత్తిన (అనగా వికసించిన), హృదయారవిందుండే = హృదయకమలముగలవాడై, ఆశ్రీ... లకుకా = ఆమహాత్ములగు, శ్రీ = శోభాయుక్తుడను, సీతా = సీతయనెడు, రామ = రాముడనెడు, అచార్యుల = గురువులయొక్క, చరణారవిందంబులకుకా = పాదకమలములకు, అనేక వందనంబులుగావించి = అనేక నమస్కారములుచేసి, నిలువబడి, కరకమలంబు = హస్తకమలములను, ముకుళించి = మొగిల్పి, నిరతిశయవినయపూర్వకంబుగాకా = లోకోత్తరమైన వినయముతో, ఇట్లనియెక.

తా. కావున ఓయాంజనేయా! నాహృదయమునఁ బ్రబలనిధానముగా నుంచుకొనినట్టియు సర్వోపనిషత్సారాంశమైనట్టియు నీవిషయమును, నాయందుగ్భక్తిగలవాడవును మనోబుద్ధుల నాయంద సమర్పించి నాకంటె సేతరమగుగతి లేదని తలంచువాడవును సర్వకాలములందును నన్నే నేవించువాడవు నగుటచే ననుగ్రహబుద్ధిచేత నీకుపదేశించితిని. నాహృదయమున నితకంటె సధికమగువిషయము లేదు. కావున నీయభిప్రాయమును సంపూర్ణముగాఁ గ్రహించి, తమగుణము తాబేలుగాను రజోగుణము చేపగాను కోపము మొగులిగాను కామము నాచుతీఁగెలుగాను పుట్టుక చావు అను నవి యలలుగాను రోగములు బుడకలుగాను ఆశ సురుగుగాను మోహము చెలియలికట్టగాను గుఱిము మహాజలప్రవాహములుగానుగలిగి మిగులభయంకరమైయున్న సఁసారసముద్రమును దాటుము. మోక్ష మనునాపలితీరమును జేరుము. కృతార్థుడవై యాత్మనందము ననుభవించుము. నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుండవుకమ్ము. ఓ పార్వతీ! ఈవిధముగా శ్రీరాముడు సర్వము నుపదేశింపఁగానే యాహుమంత్రుడు “సీతాదేవి లక్ష్మీ, భరతశత్రుఘ్నులు శంఖచ్చక్రములు, లక్ష్మణుడు శేషుడు, సింహాసనము గరుత్మంత్రుడు, శ్రీరాము ఛాదిసారాయణుడు, ఈబోధ సర్వశాస్త్రసారమ్ము” అనితెలిసికొని పరిపూర్ణానందమునొందెను. అసీతారామగ్గురునకు ననేకనమస్కారంబు లాచరించి హస్తమల ముకుళించి యిట్లని విసుతింప నారంభించెను.

—॥ అంజనేయుడు శ్రీరాముని వినుతించుట. —॥

అవ. పరమేశ్వరుఁ డీవిధముగా శ్రీరామహృదయమును పార్వతికి నుపదేశించి యాంజనేయని స్తోత్రవాక్యముల నుపన్యసించుచు నుపసంహరించుచున్నాఁడు. —

క. శ్రీరామ! రామ! రామ! ర,మాథామామణిమనోరమారమణాశ్రీ
నారాయణ! నారాయణ! నారాయణ! నిజనమాస్రనానుస్తుత్యా! 187

టీ. శ్రీరామ=బ్రహ్మవిద్యతోఁ గూడినవాఁడా, రామ=సృష్టిస్థితిలయములే శ్రీడలుగాఁ గలవాడా, రామ=సమస్తయోగులును దనయందును తాను సమస్తయోగులయందును విహరించువాఁడా, రమా...రమణా-రమా=లక్ష్మీయశేడు, రామామణి=శ్రీరత్నముయొక్క, మనః=మనస్సును, రమా=రమింపజేయునట్టి, రమణా=భర్తయగువాఁడా, శ్రీనారాయణ-శ్రీ=జ్ఞానశక్తితోఁగూడినట్టియు, నారాయణ=సకలతత్త్వములను ఆశ్రయములుగాఁ గలిగినట్టియు, (లేక, సకలతత్త్వములకు నాశ్రయఁడవైనట్టియు 'రిక్' త్తయే' అను ధాతువు నాశ్రయించిన "రః" అనుపదమునకు "సశించువాఁడు" అని యర్థ మేర్పడును. కావున "నరః" అనఁగా సశింపని వాఁడు; బ్రహ్మము అని యర్థముగను. సకలతత్త్వములను బ్రహ్మమునుండి జనించినవి కావున వానికి 'సరాజ్ఞాతానినారాణి' అను పుష్పత్తి నాశ్రయించి 'నారములు' అని పేరు. ఆనారములు ఆశ్రయములుగా గలవాఁడు (లేక నారములకు నాశ్రయ మైన వాఁడు, 'నారాఽఅయనం యస్యసః' అను పుష్పత్తిచేఁగాని 'నారాణా మయనం' అను పుష్పత్తిచేఁ గాని నారాయణుఁ డగును.) నారాయణ=అపరోక్షజ్ఞానమున కాశ్రయ మగువాఁడ (లేక అపరోక్షజ్ఞానమే యాశ్రయముగాఁ గలవాఁడ; నారమనఁగా జ్ఞానము. నారాయణ=సర్వశబ్దవాచ్యుఁడా! (రైశబ్దై' ధాతు నాశ్రయించిన 'రః' అనుపదమునకు 'శబ్దము' అని యర్థ మేర్పడును. కావున శబ్దములకు గతి అనఁగా శబ్దములచేఁ బొందదగినవాఁడు; 'రాణామయనః' రాః అయనం యస్య సః' అను పుష్పత్తులచేత రాయణుఁ డగును. రాయణుండు కానివా డరాయణుండు. ఆరాయణుండు కానివాఁడు అనగా రాయణుండే నారాయణుండు, నిజ...స్తుత్యా-నిజ = స్వకీయమయిన, సహస్రనామ=సహస్రనామములచేత, స్తుత్యా=స్తోత్రముచేయఁదగినవాడా.

తా. బ్రహ్మవిద్యతోఁ గూడినట్టియు సృష్టిస్థితిసంహరముల జేయునట్టియు రాజయోగులకు శ్రీడాస్థాన మైనట్టియు రాజయోగులయందు నివసించునట్టియు లక్ష్మీకి భర్తయయినట్టియు సమస్తతత్త్వములకు నాశ్రయభూతుఁడవైన సమస్తతత్త్వములు నాశ్రయముగాఁ గలిగినట్టియు అపరోక్షజ్ఞానమునకు నివాసభూతుఁడవైనట్టియు సర్వశబ్దవాచ్యుడవైనట్టియు నోమహత్తా !

శ్లో. దేహ బుద్ధ్యాఽన్తి దాసోఽహం జీవబుద్ధ్యా త్వదంశకః,

ఆత్మబుద్ధ్యా త్వమే వాహ మితి మే నిశ్చితా మతిః.

187

టీ. అహం=నేను, దేహబుద్ధ్యా="శరీరమే లేదు" అనుతలంపుచే, (అనఁగా: అనాది యగు నజ్ఞానముచే) దాసః=నికునేకుండను, అన్తి=వియన్నాను. జీవబుద్ధ్యా="నేను దేహములకంటె భిన్నుఁడను జీవుండను" అనుతలంపుచే (అనఁగా: పరాపరాప్రకృతులను వేరుచేసిన వివేకముచే), త్వదంశకః=నియంశము, అన్తి=వియన్నాను.

అత్తబుద్ధ్యా=“నేను జీవుండను కాను జీవసాక్షి యగుకూటస్థుండను” అనుతలంపుచే (అనఁగా: దృశ్యవివేకముచే) అహం=నేను, త్వమే=నీవే (అనఁగా: నీకంటె వేఱు కానివాడను.) అస్తి, ఇతి=ఈవిధముగా, మే=నాయొక్క, మతి=మనస్సు-నిచ్చితా=దృఢమై యున్నది.

తా. దేవాత్మాభిమాన మున్న పుడు నేను నీకు దానుడను జీవాత్మాభిమాన మున్న నీలానిభాగమునగుదును. ఈరెండభిమానములును వదలి “కూటస్థుడే” నేను అని నిశ్చయించితినేని యిప్పుడు మన కిరువురును భేదమేలేదు. ఈవిషయము మీరనుగ్రహము వలన నామనస్సునందు స్థిర మైనది.

వ. అని పల్కి సాదరంబుగా న జ్ఞాతుం డై నిదాశ్రమంబున కరిగి యోహనుమంతుం ఁకొక్కపరమైకాంతస్థలంబున సుఖాసీనుం డై శ్రీరామచరణకమలభక్తియుక్తుండును శ్రీరామనామ జపపరాయణుండును శ్రీరామ బ్రహ్మాత్మావలోకననిరతిశ్చయనిర్వికల్పనమాధినిష్ఠుండునై జీవన్ముక్తిసుఖం బనుభవించుచు నిమ్మహార్యంబున నున్నవాడని శ్రీమహాదేవుం డప్పార్వతీదేవి కిట్లనియె. 188

టీ. అనిపల్కి=అనిచెప్పి, సాదరంబుగా=ప్రీతిపూర్వకముగా, అనుజ్ఞాతుం డై=రామునియొద్ద నుండి యాజ్ఞనుగైకొని, నిదాశ్రమంబున=తనయాశ్రమమునకు, అరిగి=పోయి, అహనుమంతుండు, ఒక్కపరమైకాంతస్థలంబున=ఒకయేకాంతస్థలమునందు, సుఖాసీనుండు=సుఖముగాఁ గూర్చుండి, శ్రీరామచరణకమల...డును-శ్రీ=శోభాయుక్తుడైన, రామ=అత్తారామునియొక్క, చరణకమల=పాదకమలములయందలి, భక్తి=భక్తితో, యుక్తుండును=కూడినవాడను, శ్రీ...డును-శ్రీ=బ్రహ్మవిద్యారూపిణి యగు సీతాదేవిని, రామనామ-రమింపఁజేయునట్టి శ్రీరామునియొక్క నామమును, జప=జపము నేయుటయే, పరాయణుండును=ముఖ్య మైనరీతిగాఁ గలవాడను, శ్రీరా...డునై-శ్రీరామబ్రహ్మ=శ్రీరామయాపుఁ డగుపరబ్రహ్మయొక్క, తత్త్వ=యథార్థరూపమును, అవలోకన=చూచుటయనెడు, నిరతిశ్చయ=లోకొత్తర మైనట్టియు, నిర్వికల్ప=సంకల్పవికల్పములు లేనట్టియు, సమాధి=అమనస్కరాజయోగమునందు, నిష్ఠుండునై=స్థైర్యముగలవాడని, అగుచు, జీవన్ముక్తిసుఖంబు=జీవన్ముక్తి సుఖమును, అనుభవించుచుకొని, ఇమ్మహార్యంబుననున్న వాడు=మనముమూటలాడునయమునందుఁ గూడ నున్నాడు (హనుమంతుడచిరంజీవికావున నిట్లుచెప్పఁబడెను—“అశ్వత్థామా బలి ర్వాన్యసో హనుమాం శ్చ విభీషణః, కృపః పరశురామ శ్చ నైవైతే చిరజీవినః” అనువాక్య మిందుకు ప్రమాణము.) అని పలికి=అనిచెప్పి, శ్రీమహాదేవుండు=ఈశ్వరుడు, అప్పార్వతీదేవి కిట్లనియె.

తా. ఓపార్వతీ! ఈవిధముగా శ్రీరాముని వినుతంచి యమృహాత్మునివలన నాజ్ఞానాని స్వాశ్రమమునకుఁ జనియెను. అచ్చట శ్రీరామతత్త్వానుభవముఁ జేయుదు శ్రీరామనామమును జపించుదు శ్రీరామస్మృతిని వదలక నిర్వికల్పసమాధియుండు నిలిచి మోక్షసుఖము ననుభవించుచుఁ జిరంజీవి యగుటచే నిప్పటికి నున్నవాఁడు.

అవ. ఇట్లు సర్వము నుపదేశించి పార్వతీకి పరమేశ్వరుఁ డిట్లని సారాంశమును జెప్పచున్నాఁడు.—

ఆ. మంత్రమంత్రార్థమంత్రాభిమానదేవ
తాస్వరూపంబులను నీకుఁ దాఁప కేను
నెఱుంగ నుపదేశ మిచ్చితి నింతకంటె
ఘననిధానంబు లేదు నామనమునందు.

189

టీ. ఏమఁ, ఏను=నేను, మంత్ర...బులకొ=మంత్ర=తారకమంత్రమును, మంత్రార్థ=దానియర్థమును, మంత్రాభిమానదేవతా=మంత్రాధిదేవతయొక్క, స్వరూపంబులకొ=స్వరూపమును, దాఁపక=మఱుగుపెట్టక, నెఱుంగకొ=బాగుగ జెలియనట్లుగా, ఉపదేశమిచ్చితికొ, ఇంతకంటెకొ=దీనికంటె, నామనమునందుకొ=నామనస్సునందు, ఘన...నంబు=ఘన=అధికమైన, నిధానంబు=నిధి (లేక, నిక్షేపము), లేదు.

తా. ఓగౌరీ! ఏమడిగినప్రశ్నమునకు సంపూర్ణముగా నుత్తరమును జెప్పితిని. శ్రీరామమంత్రమును దానియర్థమును తద్దేవతాస్వరూపమును ఇతిహాసకథనద్వారముగఁ జెల్పితిని. ఇంతకంటె రహస్య మగువిషయ మెద్దియు నామనస్సునందు లేదు.

క. నిఖిలకలుషసంత్యయకర, మఖిలాభీష్టప్రదం బసంతవ్యయచి
త్సుఖదము జగదధిప త్యభిముఖకర మగుమంత్ర రాజము మహాదేవీ!

టీ. మహాదేవీ=ఓపార్వతీ, మంత్రరాజము=ఈతారకమంత్రము, నిఖిలకలుషసంత్యయకరము=సమస్తపాపములను నశింపజేయునది, అఖిలాభీష్టప్రదంబు=సమస్తమైనకోరికలను నిచ్చునది, అనం...త్సుఖము=అనంత=తుదిలేనట్టియు, అవ్యయం=నాశములేనట్టియు, చిత్=జ్ఞానమనెడు (లేక జ్ఞానరూపమైనట్టి), సుఖి=సౌఖ్యమును (అనఁగా: బ్రహ్మానందమేను), దము=ఇచ్చునట్టిదియు, జగదధి...కరము=జగత్=ప్రపంచమునకు, అధిపతి=ప్రభువైనపరమాత్మను, అభిముఖి=ఎదురగునట్లు, కరము=చేయునదియు.

తా. సమస్తపాపముల నశింపజేయునదియు సర్వకామముల నొసంగునదియు నపరిమితము నక్షయము నగు బ్రహ్మానందము నిచ్చునదియు ప్రపంచమున కధీశ్వరుఁ డగుపరబ్రహ్మను నభిముఖునిగా నాచరించునదియు నగుమంత్రాత్మము మిదియే. ఓమహాదేవీ! దీనికంటె నధికమైనది లోకమున లేదు.

స. బహుజన్మ సంచితపాపంబులునశించు, విసులభర్త ములభివృద్ధినొందు, నాయురారోగ్యంబులధికంబులై యొప్పు, బటుత్వైశ్వర్యసంప్రాప్తియగును

ధృతియునుగీ ర్తియుదేజంబులమును, శాంతిదాంతిక్షమార్జవములబ్బు
 ధనధాన్యపుత్రపౌత్రకళత్ర బాంధవ, పశుగజాశ్వాదినంపదలుగలుగు
 తే. బుడమిలో నెన్నిసద్గుణంబులు చెలంగు
 నన్నిగుణములు ప్రాప్తించు నా ర్తితోడ
 సతత మీరామహృదయంబు చదువుకొనుచు
 దద్విచారంబు గావించుధన్యులకును. 191

టీ. ఆ ర్తితోడ = ఆతురతతో, సతతము = ఎల్లప్పుడును, ఈశ్రీరామహృద
 యంబు = ఇంతటిపట నర్థింపఁబడియున్న శ్రీరామహృదయ మనుకథను, చదువుకొను
 చుక, తద్విచారంబు = దానియర్థముయొక్క విచారము, కావించుధన్యులకు, బహు...
 లు - బహుజన్మంబులు, నశించుక, విమల...ర్థములు - విమల = నిర్మలమైన, ధర్మములు,
 అభివృద్ధి నొందుక, ఆయురారోగ్యంబులు - ఆయుః = ఆయుస్సు, ఆరోగ్యంబులు =
 ఆరోగ్యము, అధికంబులై, ఒప్పుక = ప్రకాశించును, పటుతరైశ్వర్యసంప్రాప్తి - పటు
 తగ = అధికమైన, విశ్వర్య = విశ్వర్యముయొక్క (లేక, ధనముయొక్క), సంప్రాప్తి = దొర
 కుట, ధృతియు = ధైర్యంబుక, కీర్తియుక, తేజంబుక = ప్రతాపమును, బలముక,
 శాంతి...ములు - శాంతి, దాంతి = ఇంద్రియనిగ్రహంబు, క్షమ = ఓర్పు, అర్జవములు =
 నిష్కాపట్యము అనునది, అబ్బుక = కలుగును, ధన...దలు - ధన = ధనము, ధాన్య =
 ధాన్యము, పుత్ర = పుత్రులు, పౌత్ర = మనుమలు, కళత్ర = భార్య, బాంధవ = బంధు
 వులు, పశు = పశువులు, గజ = ఏనుగులు, అశ్వ = గుఱ్ఱములు, అది = మొదలైన, సంప
 దలు = సంపత్తి, కలుగుక, పుడమిలో = భూమియందు, అన్నిసద్గుణంబులు చెలంగుక =
 ఏనర్థము లున్నవో, అన్నిగుణములు = అగుణము లన్నియును, ప్రాప్తించుక = వచ్చును.

తా. శ్రీరామహృదయమును చదువుచు నర్థవిచారము చేయుమహాత్ములకు ననేక
 జన్మములనుండి యార్జింపఁబడిన పాపములు హరించి పుణ్యములభివృద్ధియగును. ఆయుస్సు
 ఆరోగ్యము స్పృధయై మహేశ్వర్యముకలిగి యిహలోకసౌఖ్యము సంపూర్ణముగఁ గలు
 గును. ధైర్యము కీర్తి ప్రతాపము బలము శమదమములు ఓర్పు నిష్కాపట్యము ధనము
 ధాన్యము సుశీలయగుభార్య విద్యావంతుఁడగుపుత్రుఁడు గజములు అశ్వములు మొద
 లగుసంపదలును ప్రాప్తించును. ఇంతయేల? భూమిలో నుత్తమము లనంబడునది యేవి?
 యేవి కలవో యవి యన్నియు నబ్బును.

క. శ్రీరామహృదయమును బల్కారు నీవీక్షించు బుధసమాజంబునకుక
 శ్రీరామతత్త్వసాక్షి, త్కారం బగుఁ గలుగుఁ బరమ కైవల్యంబుక.

టీ. శ్రీరామహృదయముక = శ్రీరామహృదయమును నీచరిత్రను, పల్కారుక =
 ఎల్లప్పుడును, వీక్షించు...నకుక - వీక్షించు = చూచునట్టి, బుధ = విద్యాంసులయొక్క,
 సమాజంబునకుక = సమాహమునకు, శ్రీరా...రంబు - శ్రీరామతత్త్వ = శ్రీరాముని

యథార్థస్వరూపముయొక్క, సాక్షాత్కారము=ప్రత్యక్షమును (అనఁగా: నపరోక్ష జ్ఞానము), పరమైశ్వర్యము=శ్రేష్ఠముగుమోక్షమును, కలుగుకొనఁదొరకును.

తా. ఈయితహాసము మాటిమాటికి విమర్శించువిద్వాంసులకు ఆ శ్రీరాముని యథార్థతత్వస్వరూపసాక్షాత్కారము గలిగి మోక్షము దొరకును.

క. ఆతత్వముగ నెఱిగించితి, నీతారామాంజనేయచిత్సంవాదం

బీతత్వామృతమానిని, గాతంకసుఖాద్ధి నోలలాడుము గిరిపా. 193

టీ. గిరిపా=ఓపార్వతీ! ఆతత్వముగకొనవరముగా, నీతారా...దంబుకొనీతా=నీతత్వము, రామ=రామునకును, ఆంజనేయ=ఆంజనేయులకును, జరిగిన, చిత్సంవాదంబు=బ్రహ్మస్వరూపవిషయకమైనసంవాదమును, ఎఱిగించితికొనెతియిఁజేసితిని, ఈతత్వామృతముకొనెను=ఈబ్రహ్మతత్వమునెడు అమృతమును, అని=పానముఁజేసి, నిరా...ర్థికొనరాతంక=అటంకములేని (అనఁగా: భంగములేని), సుఖార్థికొనబ్రహ్మనందనముద్రమునందును, ఓలలాడుము=మునుగుము.

తా. కావున నోపార్వతీ! నీతారామాంజనేయలకుఁ గలిగిన బ్రహ్మవిషయసంవాదము పరిపూర్ణముగాఁ జెలియఁజేసితిని. కావున నీవును ఈసర్వము నెఱింగి విఘ్నములులేక పరమానందనముద్రమున నోలలాడుము.

అవ. కవి యీవిధముగా రాజయోగమును వర్ణించి యుపసంహరించుచున్నాఁడు.

వ. అని పలికి యయ్యనాదిదంపతులు రామ బ్రహ్మనందనమృతరసపాన మదపరవశులై యన్యోన్యాలింగనంబులు గావించి పరమసుఖైక స్వరూపులై నిజచరణకమలసేవాసక్తులైన భక్తుల రక్షించుచుఁ బ్రకాశించుచుండి రంత. 194

టీ. అనిపలికి=ఇట్లుచెప్పి, అయ్యనాదిదంపతులు=ఆయనాది సతీపతులు, రామ...వశులై=రామ బ్రహ్మ=రామపర బ్రహ్మరూపముగు, ఆనంద=ఆనందమునెడు, అమృతరస=అమృతమును, పాన=పానముచేయుటచేత, పరవశులై=అస్వాధీనచిత్తులై (లేక, నిశ్చేష్టులై), అన్యో...బులు=అన్యోన్య=ఒకరికని యొక్క, అలింగనంబులు, కావించి=చేసి, పరమసుఖైకస్వరూపులై = పరమానందరూపులై, నిజ...చుచుకొనిజ=తమయొక్క, చరణకమల=పాదకమలములయొక్క, సేవ=సేవయందు, ఆసక్తులై=ఆశగలవారైన, భక్తులకొనభక్తులను, రక్షించుచుకొన, ప్రకాశించుచుండిరి, అంత=తర్వాత.

తా. కృతినాయకుఁడ పగునోమహాదేవాచార్యా! ఈవిధముగ నప్పరమేశ్వరుఁడు పార్వతీకి సర్వము నుపదేశించెను. అప్పుడు బ్రహ్మనందరసమగ్నులై వారిరువురు నన్యోన్యాలింగనములఁ గావించి సంతృప్తులైరి. తమపాదముల భక్తితో నేవించువారల కిష్టముల నొసంగుచుఁ బ్రకాశించుచున్నారు.

అవ. ఈక్రిందిపద్యముచే కవి స్వాహంతారనిరాకరణపూర్వకముగ స్తంభమును ముగించుచున్నాఁడు.—

మత్తకోకిల. నీవు నాహృదయాంబుజంబున నిల్చి భానునికై పడిం
గేవలాత్మవివేకము వెలిగించుచుం బరికింపఁగాఁ
బావనం బగురాజయోగము పల్కితిం దగ శ్రీమహా
దేవ! సద్గురురాయ! కావుము దీని నీయిల రంజిలక. 195

టీ. శ్రీమ...రాయ-శ్రీ=జ్ఞానవంతుడవైన, మహాదేవ=మహాదేవుడనుపేరుగల, సద్గురురాయ=సద్గురుశ్రేష్ఠ! నీవు, నాహృదయాంబుజంబునకా = నాహృదయకమలమందు, నిల్చి=ఉండి, భానునికై పడికా=సూర్యునివలె, కేవలా...కముక-కేవల=అద్వితీయమైన, అత్త వివేకముకా=అత్తజ్ఞానమును, వెలిగించుచుకా=ప్రకాశింపఁజేయుచు, పరికింపఁగాకా=విచారింపఁగా, పావనంబు=పరిశుద్ధమైన, అగు రాజయోగము=అయినట్టిరాజయోగము, తగకా=ఓప్పునట్లుగా, పల్కితికా=వర్ణించిచెప్పితిని (అనఁగా: గ్రంథముగావలంపఁగలిగితిని), దీనికా=ఈగ్రంథమును, ఇయ్యలకా=ఈభూమియందు, రంజిలకా=అభివృద్ధి జెందునట్లుగా, కావుము=రక్షింపుము.

తా. గురుశ్రేష్ఠుడవగునోమహాదేవాచార్య! నీవు నాహృదయమునందు నిలిచి సూర్యునివలె నామనఃకమలమును బ్రకాశింపఁజేయుచు నాత్మబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమును బ్రకాశింపఁజేయుచుండుటచే నీగ్రంథమును జెప్పగలిగితిని కాని దీనియందు నాసామర్థ్యమేమియు లేదు. దయచే దీనిని భూమిపై నభివృద్ధి నొందునట్లుగా రక్షింపుము.

అవ. 196-197-198 పద్యములచే గృతిపతిని సంబోధించుచున్నాఁడు.—

శా. దత్తాత్రేయగురున్వరూప! నిజభక్తాంత సమోదీవ! స
చ్చిత్తానందకరానులాప! ఖమరుచ్చిత్రాంశువార్భూప! ధీవు
త్తిత్త్యాగకలాప! నిత్యసుఖసంవిదావ్యవ! శుద్ధాత్మశ
శ్వత్తేజోభిమాతాదిపాప! సుజనేష్టప్రాపకార్యాపగా! 196

టీ. దత్తాత్రే...రూప-దత్తాత్రేయగురు = దత్తాత్రేయఃశ్చంద్రాదుగురువే (ఈయనమహాదేవాచార్యునిగురువు), వ్యరూప=స్వరూపముగాఁ గలవాడ, నిజ...దీప-నిజ=తనయొక్క, భక్త=భక్తులయొక్క, అంతః = హృదయమునందలి, తమః=అర్థకారమునకు, (అనఁగా : నజ్ఞానాంధకారమునకు) దీప=దీపమునంటివాడా! (అనఁగా: దానిని నశింపఁజేయువాడా), సచ్చి...లాప-సత్త్వరూపులయొక్క, చిత్త=మనస్సులకు, ఆనందకర=ఆనందమును కలిగించునట్టి, అనులాప = వాక్యములు గలవాడా, ఖమరు...ర్భూప-ఖ = ఆకాశమునకును, మరుత్ = వాయువునకును, చిత్రాంశు = అగ్నికిని, వార్ = జలమునకును, భూ = భూమికిని, ప = పృథ్వీవా! ధీ...కలాప - ధీ = బుద్ధియొక్క, వృత్తి = వృత్తులు (అనఁగా:

మక్రధాదులును) త్యాగ=విడుచుటయే, కలాప=భూపణములుగా గలవాడా,
 ..త్య .. ద్వాప-నిత్య=కాశ్యత మైనట్టి, సుఖ=అనందరూపమైనట్టి, సంవిత్=పరబ్రహ్మ
 రూప మగుజ్ఞానమునందు, వ్యాప=వ్యాపించియున్నవాడా (లేకజ్ఞానము నాత్మస్వరూ-
 పముగాఁజేందినవాడా), శుద్ధా...పాప-శుద్ధాత్మ=నిర్మలమగు మనస్సుకలవాడా,
 శశ్వత్=అపరిమితమైన, తేజః=ఆత్మప్రకాశముచేత, అభిహత= కొట్టబడిన, అది=
 అనాదియైన (లేక, మొదటినుండి వచ్చుచున్న,) పాప=పాపము కలవాడా (లేక,
 అజ్ఞానముగలవాడా) గుణ...ప్రాపకా-సంజన=సత్పురుషులయొక్క, ఇష్ట=ఇష్టమును,
 ప్రాపక=కలుగఁజేయువాడా, వ్యాపకా=సర్వవ్యాప్తమకా !

క. ప్రణవాత్మక! నదనత్కారణ! సంపూర్ణప్రభాభిరామ! సగుణ! ని
 ర్గుణ! నిర్వికార! నారాయణ! సీతారామగురుమహాదేవ! శివా!.

టీ. ప్రణవాత్మక=ఓంకారరూపుండ, నదనత్కారణ=నేత్రములకు గోచరము
 లగు భూతములకును, అట్లు కాని వాయుకాశములకును కారణభూతుండ, సంపూర్ణ=
 సర్వపరిపూర్ణమయిన, ప్రభ=కాంతిచేత, అభిరామ=మనోహరుడా!, సగుణ= గుణ
 వంతుడా!, నిర్గుణ= గుణరహితుడా!, నిర్వికార= పుట్టుక మొదలగు వికారములు
 లేనివాడా!, నారాయణ=పరబ్రహ్మస్వరూపుడా!, శివా= అనందస్వరూపుడా!
 సీతారామగురుమహాదేవ-సీతారామ = సీతారామరూపుడవైన, గురుమహాదేవ=మహా
 దేవాచార్యు.

మాలిని. ఘనతరసువివేకా! కల్పితాశేషలోకా!

వినమితబుధలోలా! విశ్వవిఖ్యాతలీలా!

జననుతగుణతంత్రా! సర్వతంత్రస్వతంత్రా!

మునిసరసిజమిత్రా! మోక్షలక్ష్మీకళత్రా!.

193

టీ. ఘనతర...వేకా-ఘనతర=మిగుల శ్రేష్ఠమైన, సువివేకా=అపరోక్షజ్ఞానము
 గలవాడా, కల్పి...లోకా-కల్పిత=సృజింపబడిన, అశేష=సమస్తములగు, లోకా=
 లోకములగువాడా, విన...లోలా-వినమిత=నమ్రులైన, బుధ= పండితులయందు,
 లోలా=అసక్తిగలవాడా, విశ్వ...లీలా-విశ్వ=ప్రపంచమునందు, విఖ్యాత= ప్రసిద్ధ
 మైన, లీలా=విలాసములుగలవాడా, జన...తంత్రా-జన=లోకముచేత, మత=స్తోత్ర
 ముచేయబడిన, గుణ=త్యాగముభోగము మొదలగుగుణములే, తంత్రా=పరివారముగాఁగ
 నవాడా, సర్వ...తంత్రా-సర్వతంత్ర=సమస్తకాస్త్రములందును, స్వతంత్రా=కర్తృ
 త్వముగలవాడా! ('తంత్రంస్వరాష్ట్రాచింతాయాం తంతువాయేపరిచ్ఛదే, యాగప్ర
 యోగేసిద్ధాస్తేకాస్త్రే' అనిరత్నమాలానిఘంటువు), ముని...మిత్రా-ముని=ఋషులనెడి,
 సరసిజ=కమలములకు, మిత్రా=మారు్యుడైనవాడా! మోక్ష...కళత్రా-మోక్షలక్ష్మీ=
 మోక్షసంపదయే, కళత్రా=భార్యగాఁగలవాడా!

